2309
18-7

Library of the Museum

OF

COMPARATIVE ZOÖLOGY,

AT HARVARD COLLEGE, CAMBRIDGE, MASS.

Founded by private subscription, in 1861.

From the Library of LOUIS AGASSIZ.

No. 7242 (5610)

Rec'd Mar. 2, 1874.

LIBRARY
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOÖLOGY
CAMBRIDGE, MASS.

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Agassiz

DEEL XXIII.

BATAVIA,

TER DRUKKERIJ VAN **LANGE & Co.**

1850.

INHOUD.

Voorberigt.

Verslag van den staat der werkzaamheden van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappon, door Dr. S. A. Buddingh, *President des Genootschaps.*

Naamlijst der Leden van het Genootschap, op den 13den September 1850.

Verslag van eene reis naar Bima en Soembawa, en naar eenige plaatsen op Celebes, Saleijer en Floris, gedurende de maanden Mei tot December 1847, *door* H. Zollinger, *Lid des Genootschaps.*

Bijdrage tot de kennis der Sciaenoïden van den Soenda-Molukschen Archipel, met beschrijving van 7 nieuwe soorten, door Dr. P. Bleeker, *Secretaris des Genootschaps.*

Bijdrage tot de kennis der Sparoïden van den Soenda-Molukschen Archipel, door Dr. P. Bleeker.

Bijdrage tot de kennis der Maenoïden van den Soenda-Molukschen Archipel, door Dr. P. Bleeker.

Bijdrage tot de kennis der Visschen met Doolhofvormige kieuwen van den Soenda-Molukschen Archipel, door Dr. P. Bleeker.

Bijdrage tot de kennis der Chaetodontoïden van den Soenda-Molukschen Archipel, door Dr. P. Bleeker.

Bijdrage tot de kennis der Teuthiden van den Soenda-Molukschen Archipel, door Dr. P. Bleeker.

Bijdrage tot de kennis der Notacanthini van den Soenda-Molukschen Archipel, door Dr. P. Bleeker.

2309 A-

12. *Bijdrage tot de kennis der Ichthyologische fauna van Midden- en Oost-Java, met beschrijving van eenige nieuwe soorten, door* Dr. P. Bleeker.

13. *Voorloopig verslag van het eiland Bali, door* R. Friederich, *Adjunct-Bibliothecaris des Genootschaps.*

14. *Javaansche oudheden, door* R. Friederich.

15. *Ardjoena-Wiwaha, een oorspronkelijh Kawi-werk, volgens een Balineesch Manuscript met interlinearen commentarius, uitgegeven door* R. Friederich.

VERSLAG

VAN DEN

STAAT DER WERKZAAMHEDEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

Kunsten en Wetenschappen,

GELEZEN IN DE ALGEMEENE VERGADERING OP DEN 13DEN SEPTEMBER 1850;

DOOR

Dr. S. A. BUDDINGH,

President des Genootschaps.

Deze Vergadering werd vereerd met de tegenwoordigheid van Zijne Excellentie den Minister van Staat, Gouverneur Generaal van Nederland's Indië, den heere J. J. ROCHUSSEN, *Beschermheer des Genootschaps.*

VOORBERIGT.

De Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, *hierbij het XXIIIste Deel van 's Genootschaps Verhandelingen aan de publiciteit overgevende, heeft, na hetgeen de onlangs afgetreden President* Dr. S. A. Buddingh *daaromtrent in het verslag van den staat der werkzaamheden heeft medegedeeld, nog slechts een paar woorden te zeggen.*

De uitgebreide verhandeling van den heer Zollinger *heeft het Genootschap te danken aan de bereidwilligheid, waarmede het Gouvernement dat stuk ten behoeve van 's Genootschaps werken heeft afgestaan. De minder juiste korrektuur van dit stuk is toe te schrijven aan een' zamenloop van omstandigheden, waaronder te rekenen is, dat de proeven van hetzelve telkens aan den toenmaals van Batavia wegens ziekte afwezigen president, moesten worden toegezonden.*

De beschrijving van de oudheden des Genootschaps, door den heer Friederich, *is nog niet voltooid kunnen worden met die zorg, welke de belangrijkheid van het onderwerp vereischt, en zulks voornamelijk, wegens het nog ontbreken in 's Genootschap bibliotheek van eenige daartoe benoodigde hulpmiddelen, welke echter reeds sedert geruimen tijd uit Europa ontboden zijn.*

Op de lijst der laatstelijk benoemde gewone leden van het Genootschap, voorkomende in

het in dit deel opgenomen verslag, zijn abusivelijk niet vermeld, de namen der in de jongste Algemeene Vergadering benoemde leden, de heeren R. VAN NOORD BORSKI *en* E. W. MÜLLER.

Na afloop dezer Algemeene Vergadering belegde de President, de heer S. A. BUDDINGH *eene Buitengewone Vergadering der Directie, waarin ZijnWelEerw. het presidium nederlegde. De heer* Dr. W. BOSCH, *Lid der Directie, werd daarop met algemeene stemmen tot President verkozen en heeft zich deze verkiezing laten welgevallen.*

BATAVIA, 1 OCTOBER 1850.

Mijne Heeren!

Wij zijn bijeengekomen om u Verslag te geven van de werkzaamheden en den staat des Genootschaps sedert de jongste Algemeene Vergadering. Gelijk ge u herinneren zult, had die Vergadering plaats op den 8sten Maart des vorigen jaars; en, als we dezen datum noemen, rijst bij u welligt de vraag, waarom er tusschen die jongste Vergadering en deze zooveel meer dan de gewone *cursus* van een jaar verloopen is? Op deze vraag laten wij het rijk-gestoffeerd en buitengewoon-lijvig Boekdeel, dat voor mij ligt, antwoorden, — en gaan reeds dadelijk, en zonder eenige verdere inleiding, tot het *ligchaam* van ons Verslag over, uwe aandacht in de eerste plaats bepalende bij dit 23ste Deel der Verhandelingen van ons Genootschap.

In dit Deel beloofden wij u ten vorigen jare te zullen opnemen het meermaal genoemde uit 3000 woorden bestaande *Daijaksch-Nederduitsch* en *Nederduitsch-Daijaksch Woordenboek* van de heeren Becker en Hardeland, waarover ons Verslag voor het 22ste Deel breeder handelt. Op onze letteren aan den voormaligen President des Genootschaps Dr. W. R. van Hoëvell, waarin wij naar het *handschrift* van dit Woordenboek onderzoek deden, is ons door hem geschreven geworden dat het zich, volgens zijn beste weten, niet onder zijne van hier medegenomen papieren bevond, maar dat, indien het later daaronder mogt ontdekt worden, het onmiddellijk aan ons zou worden toegezonden. Die toezending heeft echter geen plaats gehad. Inmiddels kwam de heer Zendeling-Leeraar Becker, een der vervaardigers van het Manuscript, van *Poeloepetak* alhier aan en toonde zich bereid om het Manuscript, waarvan hij het *origineel* te *Poeloepetak* in bewaring had, aldaar op de Drukkerij der Missie voor ons Genootschap te drukken. Dit voorstel werd door ons dadelijk aangenomen, en hem een voorschot verleend van *f* 200 Rec. uit de kas des Genootschaps, benevens 30 riemen papier. Nog niet lang was de heer Becker te *Poeloepetak* teruggekeerd, of de tijding kwam tot ons, dat hij aldaar overleden was. Deze tijding trof ons smartelijk, doch onmiddellijk daarop hebben we de overige aldaar aanwezige Zendelingen van Hoefen, Barnstein en Huppertz dringend verzocht om te willen doen, hetgeen de heer Becker zou gedaan hebben, en het *Daijaksch* Woordenboek ten hunnent ter perse te leggen. Eenige maanden daarna was de heer Hardeland, de Collaborateur van het gezegde *Woordenboek*, uit *Europa* teruggekomen, en, een paar dagen te *Batavia* vertoevende, had hij mij bij zijn vertrek naar *Poeloepetak* uitdrukkelijk beloofd, dat hij alles zou beproeven om het Woordenboek op de Drukkerij der Missie aldaar te drukken; en, mogt hem dit onverhoopt niet uitvoerbaar zijn, dat hij dan een goede, duidelijke en correcte copij er van naar *Batavia* zou opzenden, ten einde ons in staat te stellen een goede en zuivere uitgave te bezorgen.

Dezer dagen echter ontvingen wij van hem het bedroevend berigt dat wij ons met een ijdele hoop gevleid hebben. De bovengenoemde Zendelingen verstonden den arbeid van *zet-*

ten en *drukken* niet, en waren bovendien met de Daijaksche taal niet genoeg bekend. Hij zelf was, door een vijfjarige afwezigheid van *Bornéo*, eenigzins aan die taal vreemd geworden, en had ook geen' tijd genoeg ter zijner beschikking om aan het Woordenboek te werken, en de heer Becker was slechts gevorderd tot aan het woord: *bejaard*, toen de dood hem wegnam. Het aan Becker afgegeven drukpapier zou ons dus worden teruggezonden, terwijl het door hem genoten voorschot van *f* 200 Rec. ten deele was verbruikt ter voorbereiding van zijn' typographischen arbeid, en ten deele berustte in handen zijner weduwe. — Er rest ons dus niets anders, dan voor het tegenwoordige het denkbeeld, van een Daijaksch-Hollandsch en Hollandsch-Daijaksch Woordenboek in onze werken op te nemen, te laten varen. Want, ofschoon de heer Hardeland, blijkens zijn schrijven, het voornemen heeft om, den Bijbel in het Daijaksch vertalende, tevens met den tijd een Daijaksch Woordenboek de vervaardigen, zoo zullen hiermede toch vele jaren verloopen. Intusschen is het onze opregte wensch, dat hij dit voornemen ten uitvoer brenge, en de Indische taal- en letterkunde met een Daijaksch Lexicon verrijke.

Wat aangaat de *Brotho Joedha* of het Javaansch heldendicht, bezingende den *strijd der Barâtâ's*, hetwelk wij u in dit 23ste Deel hadden toegezegd, — hierover moeten wij u berigten dat de heer Cohen Stuart dezen arbeid nog niet voltooid heeft. Intusschen werkt hij er aan met lust en ijver, gelijk we hiervan het berigt door een' brief van zijne hand ontvangen hebben. Het kan ons niet verwonderen, dat zijne taak nog niet is afgeloopen, want de arbeid, dien hij ondernomen heeft, is uiterst groot en moeitevol; en, — mogen we nu al eens wat langer wachten moeten dan we in den aanvang dachten, — het litterarisch werkstuk van dien geleerden kenner der Javaansche taal zal er des te beter en voortreffelijker om wezen. Wij durven u dus de *Brotho Joedha* beloven in het 24ste Deel, dat reeds ter perse is.

Als een vervolg van het gebeurde met de *Brotho Joedha* en den heer Dr. Roorda van Eijsinga, waarover in ons vorig Verslag sprake is, moeten wij u nog mededeelen, dat de heer Roorda van Eijsinga ook zelfs zijne belofte, om ons de *vertaling* van dat gedicht, voor zoover hij die had medegenomen, uit *Nederland* terug te zenden, niet gehouden heeft. Wij ontvingen namelijk voor weinige maanden een boekwerkje van hem ten geschenke, hetwelk tot onze groote verbazing niet anders was dan de *ons toebehoorende* vertaling der *Brotho Joedha*, die hij in *Nederland* voor eigen rekening had laten drukken!! Wanneer wij nu niet gelukkiger wijze den ganschen arbeid van dien heer voor denzelfden arbeid van den heer Cohen Stuart hadden ter zijde gelegd, — een' arbeid die, naar wij stellig mogen verwachten, veel dégelijker en meer wetenschappelijk zijn zal, — dan had de heer R. v. E. ons de eer en het voorregt bezorgd van in onze Verhandelingen een belagchelijken nadruk te moeten leveren van een reeds lang uitgegeven en zeker door hem alom verspreid werk! — Wij willen ons onthouden van ons oordeel uit te spreken over een daad die, zoo ze *plagiaat* kon heeten, zeker onverschoonlijker zijn zou dan het ergste *plagiaat*, dat immer gepleegd is geworden.

In dat 24ste Deel beloven wij u ook den *Beredeneerden Catalogus van Maleische en Javaansche handschriften*, die onze Bibliotheek bevat. Daaraan wordt met inspanning voortgewerkt, en alleen het gemis van eenige daartoe allernoodigste, door ons ontboden doch nog niet ontvangen, boekwerken is oorzaak dat men aan dezen gewigtigen arbeid de laatste hand nog niet heeft kunnen leggen.—

Ofschoon dan nu de leden van dit Genootschap voor alsnog het gemis te betreuren hebben van de twee genoemde hoogst belangrijke vruchten der studie van de Javaansche en Daijaksche letterkunde, zoo gelooven we toch te mogen vertrouwen, dat het tegenwoordig Deel een' grooten schat van wetenschap en kennis heeft opgenomen. Het behelst het Vervolg en Slot van het *Verslag over Bali* van den heer Adjunct-Bibliothecaris van ons Genootschap, R. Friederich. Voorts een zestal Verhandelingen over de *Visch-Fauna* van onzen Secretaris Dr. P. Bleeker. Dan het Vervolg en Slot van den *Catalogus van Oudheden*, in ons muséum voorhande, met daarbij gevoegde 25 afbeeldingen in lithographie. Verder het Verslag eener *reis* naar *Celébes*, *Soembawa*, *Bima*, *Floris*, *Saleijer*, enz. van Dr. H. Zollinger. En eindelijk een *Balisch Manuscript*, bewerkt door den heer R. Friederich.

Ziedaar den inhoud aangewezen. Wij zullen gelegenheid hebben, om in den loop van dit Verslag op de verschillende, nu slechts met een woord vermelde, onderwerpen terug te komen.

Ons houdende aan de volgorde, waaraan wij ons hielden in het Verslag voor het 22ste Deel onzer Verhandelingen, beginnen wij met de:

Indische Taal- en Letterkunde.

En bepalen uwe aandacht al dadelijk bij twee *Balische handschriften*, die in ons bezit gekomen zijn. Het eerste heet *Boma-kawja*, een *Kawi*- werk, dat door de *Balinezen* hoog gewaardeerd wordt en slechts ter loops vermeld is in het 1ste Deel van Raffles's werk (litterature) en in het *Verslag over Bali*. Dit Manuscript heeft de heer Friederich ten geschenke ontvangen van den eersten priester van *Badong*, en is een der besten die aan het geleerd *Europa* bekend zijn.

Het tweede heet *Wiwaha-Kawi* of *Ardjoena Wiwaha*, welks geschiedenis bekend is uit de *Javaansche paraphrase* en *vertaling* van den heer Gericke. Ons Manuscript komt dan ook daarmede overeen, maar wint het ver in schoonheid, sierlijkheid en zuiverheid van *taal* en *dictie*, en is een dégelijke bijdrage tot de kennis der taal en oude poëzij op *Java*. Buitendien zijn in ons *Kawi-werk* zoogenaamde *Scolia* bij den tekst gevoegd, of, liever gezegd, een *doorloopende commentarius* in het *Balineesch* en tusschen de regels in geplaatst. De heer Friederich, die één dezer Manuscripten heeft bearbeid, heeft de aangehaalde *Javaansche paraphrase* bij iedere *stanza* van het *Kawi* opgegeven, zoodat men beide onderling vergelijken kan. Ook heeft hij de tekst- uitgave van Kritische noten en aanteekeningen voorzien.

Wij gelooven, dat de heer Friederich aan de beoefenaren der Javaansche taal eene groote dienst heeft bewezen, en bedanken hem openlijk voor zijne belangrijke bijdrage.

Gij herinnert u voorts, wat wij op bl. 8 en 9 van ons vorig Verslag gezegd hebben over de studie der *Makassaarsche* en *Boeginesche* taal door wijlen Dr. Toewater. Aan den heer Dr. B. F. Matthes, Afgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, hadden wij de letterkundige nalatenschap van wijlen den heer Toewater onder zekere voorwaarden afgegeven. Weinige maanden daarna, ongeveer in Julij van het verleden jaar, ontvingen wij van het Bijbelgenootschap te Amsterdam, zoowel als van de weduwe Toewater, het berigt, dat het Bijbelgenootschap die nalatenschap van haar had overgenomen tot een' naar haar genoegen gestelden prijs. Alzoo is nu Dr. Matthes in het regtmatig bezit er van gekomen, en hopen wij, dat

de aangevangen arbeid van Dr. Tobwater hem van veel nut zij ter vervulling zijner groote en moeijelijke taak, t. w. het vertalen van den Bijbel in het *Makassaarsch*, en het vervaardigen van een Boegineesch *Lexicon* en *Grammatica*.

De studie der *Kawi*- taal heeft overigens nog op een andere wijze onze aandacht in dezen cursus van ons Genootschap bezig gehouden. Toen wij namelijk zekere berigten ontvingen, dat de Inlandsche priesters op en bij den berg *Merbaboe* in het bezit zijn van eenige oude in *kwadraat-kawi* geschreven Manuscripten, welke voor de kennis der oorspronkelijkste litteratuur en geschiedenis van *Java* als hoogst belangrijk zijn te beschouwen, — zijn wij daarover in correspondentie getreden met den Resident van *Kadoe*, en hebben we bij de Regering pogingen aangewend om die Manuscripten te erlangen. Wij hebben een Manuscript van de soort, die we hier bedoelen, ter inzage gehad. Daarin wordt volgens *Boeddhistisch-Sivaïtische* begrippen het verhaal van de *schepping der wereld* gevonden, en de inrigting der godsdienst uiteengezet op dezelfde wijze, als men daarvan de voorbeelden op *Bali* aantreft. Gelijk we dachten, heeft de Regering onze bede dadelijk toegestemd, en den eigenaren doen voorstellen om zich van de bedoelde Manuscripten door verkoop te ontdoen, of wel om ze ten geschenke te geven tegen wederaanbieding van een aanzienlijk tegengeschenk.

Indien wij nu onze oogmerken met een' gewenschten uitslag mogen bekroond zien, zullen die Manuscripten zeker groot licht verspreiden over de *steen-inscriptien*, en het ontcijferen daarvan gemakkelijk maken.

Wij voeden de hoop, dat de eigenaars dier Manuscripten, ofschoon zij ze als *poesáka* vereeren, in het belang der Indische taal-studie zullen kunnen overgehaald worden om ze aan de Regering af te staan.

Oudheid-kunde.

Voor ons muséum van Oudheden ontvingen we van de Regering ten geschenke drie geschonden *Oudheden* van *Koetei* op *Bornéo*, door den gezaghebber van de Wall aldaar gevonden, t. w. een *steenen voetstuk*, met de voeten van het beeld eener Godin, waarvan het overige gedeelte des ligchaams is afgeslagen, — en voorts het *hoofd* van een ander beeld, doch zonder eenige der gewone attributen. Voor den Hindoeschen oorsprong dezer oudheden pleit de wijze van bewerking niet alleen, maar ook het hoofdtooisel en de gelaatstrekken, terwijl ook het lotusbed en het nog overgebleven gedeelte van het kleed, dat de beenen van het Godinnenbeeld bedekt, ons op den Hindoe-tijd terugwijst. Verder ontvingen we van dezelfde hand een' grooten uitgeholden vierkanten steen van eene moeitevolle en kunstige bewerking, hoogstwaarschijnlijk gediend hebbende tot een heilig-water-vat of reinigings-bekken ter afwassching der Godenbeelden. Naar luid van een daartoe opzettelijk ingesteld onderzoek, hebben ook op *Bali* deze afwasschingen der vereerde Godenbeelden bij gelegenheid van zekere feesten plaats, vooral van de zoogenaamde *Vahana's* of vehikels, als van den *stier van Siva* en den *vogel van Wischnoe*, ofschoon die beelden meestal in zee gereinigd worden. In de uitgeholde opening van gezegd waschvat past een langwerpige ronde steen, bestemd om het heilig vat vóór en na de reiniging der beelden te sluiten. Deze steen is het benedenste gedeelte van een gebroken *linggam*, en stelt met het waschvat de beide productive

natuurkrachten daar, in hare onderlinge vereeniging aangeduid door den *Linggam Jonan* (penis in cunno), of eene vereenvoudiging van *Siva* en *Parvati* vereenigd, of als *man-wijf* (*Arddhanare S'wari*).

Eindelijk ontvingen we mede van *Koetei* nog een' steen, wiens aanvankelijke bewerking gestaakt schijnt te wezen en daardoor zijne vermoedelijke bestemming in het onzekere laat.

Gelijk we zeiden, behooren deze Koetei-sche voorwerpen tot het tijdperk van het Hindoeïsmus, en wel tot den *Sivaïtischen* vorm dier eeredienst, welke vorm de eenige van het Brahmaansche geloof schijnt geweest te zijn, die op *Java* en al de overige eilanden, waarheen de Hindoes zich verspreid hebben, is ingevoerd. Ze bevestigen de reeds lang gegiste en later erkende waarheid, dat er óf *Hindoes* òf Hindoesche Javanen op de *oostkust* van *Bornéo* vertoefd hebben, evenzeer als we daarvan sporen vinden op de zuid- en westkust. Er is geen twijfel aan, of het was de handelsgeest, die hen dreef om zich in de kleine rijkjes langs de kusten als Handelskolonien neder te zetten, gelijk men thans nog op alle kusten van *Bornéo* Maleische Kolonisten aantreft. Het schijnt dat de Daijaks, die van het Mahomedanisme tot heden toe afkeerig bleven, eenige godsdienstbegrippen van die Hindoe-Javaansche Kolonisten hebben overgenomen. Althans men treft in hunne godsdienst eenige Hindoe-denkbeelden aan, doch in een' hoogst ruwen, groven en verbasterden vorm; en beelden of tempels, aan de Hindoedienst gewijd, zijn er in het binnenland niet ontdekt. Voor deze onze meening, dat de Daijaks met de *Hindoe-Javanen* in groote aanraking geweest zijn, pleiten ook de Javaansche berigten, waarin men leest, dat *Bornéo* of *Noesa Kantjana*, d. i. het *Goud-Eiland*, onderdanig was aan *Madjapait*, het laatste groote Rijk van *Java's* Hindoetijd; terwijl er redenen zijn om te gelooven, dat reeds vóór het bestaan van dat Rijk, bepaaldelijk in het schitterendste tijdperk van den bloei van kunsten en wetenschappen in *Kediri* en andere plaatsen van *Midden-Java*, *Bornéo* in afhankelijken staat van *Java* gekomen was en de eerste spranken der Javaansche civilisatie ontving. Door de uitbreiding der Arabieren en Maleijers op de kusten van *Bornéo* zijn de Hindoe-Javanen, naar het schijnt, verdrongen, en is daarmede de periode van beschaving voor de Daijaks verdwenen. Voorts weten wij nog dat er, buiten het Rijk van *Koetei*, ook *Hindoe*-Rijken bestonden bij *Pontianak* en *Soekadana*, en *Singapoera*. Van *Pontianak* b. v. bezitten wij in ons muséum een' *Nandi* of stier, aldaar gevonden, en de naam *Soekadana* is een zuiver-*Indisch* woord. En overigens bestonden er, even als op *Bornéo*, ook nog elders Kolonien van *Hindoe*-Javanen, met name te *Tjeringien* in *Bantam*, en in de *Lampongs* op *Sumatra*. Van de eerstgenoemde plaats hebben wij een aantal *Hindoe*-Godenbeelden, benevens *Linggam's* en *Joni's*, van dezelfde waarde als de kunststukken van *Midden-Java*, welke echter, toen de *Islam* in *Bantam* zegevierde, door de fanatieke Mahomedanen deerlijk verminkt en gehavend zijn.

In de meer oostelijke *Soenda*-landen vindt men uit den Hindoe-tijd bijkans geen overblijfselen, dan alleen eenige bouwvallen te *Bandong* in de *Preanger-Regentschappen* op 6000 voet boven de oppervlakte der zee, misschien wel, omdat de Soendanezen vóór de slichting van het Rijk van *Padjadjaran* weinig voor civilisatie vatbaar waren. Zelfs verraadt de vorm der karakters van den *Batoe-toelies* bij *Buitenzorg* een' ouderen oorsprong dan dat Rijk, en schijnt deze uit *oostelijk-Java* door een' der vorsten van *Padjadjaran* naar het westen te zijn overgebragt;—

iets dat ons geen bevreemding baren kan, als men bedenkt, wat groote waarde en heiligheid de Inlanders aan beschreven steenen hechten. —

Van *Bandjar-negara* in de *Banjoemaas* ontvingen wij, door vriendelijke tusschenkomst van den Resident en Adsistent-Resident aldaar, een' zeer geschonden steen, met eene inscriptie, welke door den tijd en den moedwil der menschen veel geleden heeft. Nogtans heeft die inscriptie groote waarde, en zulks om den *vorm der letters*, die tot het *oudste* karakter der *Kawi-letters* behoort en het naast aansluit aan het oude *Nagari-* of *Sanskrit-schrift*. In dit opzigt komt de inscriptie van den steen van *Bandjar-negara* overeen met die van eenige andere steenen uit de *Kadoe* en van elders, die in ons muséum reeds voorhande zijn, zoowel als met de inscriptien van steenen uit *Pekalongan*, met die van *Batoe-toelies* te *Buitenzorg*, en met die van *Kewali* bij Raffles. Nogtans heeft onze tegenwoordige inscriptie veel bij de laatstgenoemden vooruit, dewijl ze, ofschoon zeer geschonden, hare letters vrij duidelijk vertoont, en veel beter zal te ontcijferen zijn dan b. v. die van een' steen uit de *Kadoe*, welke eveneens met *eigenlijk-Sanskritische letters* beschreven is, en, voor zoover we weten, de eenigste is, die het jaartal draagt van *Såkå* 1038, (of 1116 na Christus), in *echt-Sanskrit-karakter* uitgehouwen,—alsmede ook beter dan die van een' steen van *Singapoera*, welke desgelijks den oudsten vorm van *Kawi*-schrift heeft, doch geheel onleesbaar is. Uit het *Journal of the Asiatic Society of Bengal* (Julij 1848. Plate IV) weten we, dat de inscriptien van eenige steenen uit de provincie *Wellesleij* met die van onzen steen, wat het oude *Kawi*-karakter betreft, geheel overeenkomt.

Te gelijk met den zoo even bedoelden steen, ontvingen we nog uit de *Banjoemaas* eenige *Goud-* en *Zilverwerken*, die ons van wege de Regering ter beoordeeling werden toegezonden, met aanbod en vrijlating om ze, naar bevind van zaken, al of niet in ons muséum op te nemen. Deze voorwerpen, diep uit den grond opgedolven, bestonden in eenige *munten, gouden* en *zilveren armbanden* en *vingerringen*, en het onderzoek, dat we daarnaar hebben ingesteld, komt hierop neder: De ringen en armbanden zijn niet als antiquiteiten te beschouwen, en de Arabesken, die er op gevonden worden, verraden den Mahomedaanschen invloed, die alle zinnebeeldige figuren, vooral die welke op de veel-godendienst duiden, door allerlei zinledige en phantastische teekenen verdrongen heeft. Ook de *bewerking* dier artikelen is grof en zonder kunst, en wordt door vele dergelijken op *Bali* verre overtroffen. Er is een *drievoudig-gespleten* vingerring bij, gelijkende op die, welke ook op *Bali* voorkomen, en uit een dikke streng gouds bestaan, die twee- à driemaal om den vinger gewonden wordt. Doch de onze is zoo naauw, dat hij niet kan gedragen zijn en zijne beteekenis derhalve duister is. Het paar zilveren *glangs* of armbanden heeft de gedaante van slangen, doch de oogen, bek en overige leden of deelen des ligchaams schijnen er eerst later in uitgesneden te zijn. Ook de kop der slangen is te klein, en gelijkt niet op de half-mythologische drakenkoppen der *Hindoe*-godsdienst. Van de 8 munten, die tot de collectie uit de *Banjoemaas* behooren en werkelijk antiquarische waarde hebben, bezitten wij reeds eenige exemplaren in ons Kabinet, die met de bedoelde 8 munten volkomen overeenstemmen. Er is op de buitenzijde dier munten een *Symbool* aangebragt, dat wel iets heeft van een *Kandelaar*, of liever *Kumbha* of bloempot, waaruit een *Lotus* oprijst, doch eigenlijk onkenbaar is. Wij weten dat in den Hindoe-tijd de Symbolen der heerschende Gods-

dienst, die in een Rijk of door den vorst beleden werd, op de munten werden uitgedrukt. Bij de vestiging van den *Islam* op *Java* werden die Symbolen verboden, en toch wilde men eenige figuur op de munten behouden. Toen veranderde men het oorspronkelijk *Symbool* zoodanig, dat de *Kumbha* en *Lotus*, ofschoon ze niet geheel werden uitgewischt, toch niet meer konden herkend worden. Overigens is de stempeling dier munten gelijk aan die der gewone munten in *Siam*.—

De *Catalogus der beelden* van ons Archéologisch Kabinet is nu, voor zoo ver dit mogelijk was, voltooid. Al de beelden, die wij bezitten, zijn door den heer Friederich beschreven, soms met volkomen zekerheid, soms bij benadering en waarschijnlijke gissing. Er zijn eenige exemplaren onder, die ook niet anders dan gissing toelaten, dewijl ze in zulk een' geschonden toestand verkeeren, dat de wetenschap geen bepaalde uitspraak kan doen. De teekeningen der beelden zijn door het Lithographisch bureau der Genie- Directie geleverd en bij den Catalogus gevoegd. –

Wij maken hier met dankbaarheid gewag van de *Lijsten* der *Oudheden* in de verschillende Residentien op *Java* voorkomende, als: *graven, tempels, houwvallen, beelden, beschreven steenen,* enz., van welke lijsten wij op ons verzoek een volledig afschrift ontvingen door vriendelijke tusschenkomst van den heer Algemeenen Secretaris en Lid onzer Directie Mr. C. Visscher. Het behoeft geen betoog, dat zoodanige Staat voor de Archéologie van *Java* groote waarde heeft en in het Archief van ons Genootschap niet gemist mag worden.

Een allerbelangrijkste mededeeling heb ik u hier nog te doen. Zijne Excellentie, de Minister van Staat Gouverneur-Generaal van deze onze Bezittingen, en Beschermheer van ons Genootschap, is namelijk op het grootsche denkbeeld gekomen om den vermaarden tempel van *Borobodor* aan den invloed van het klimaat, aan den tand des tijds en aan het *Vandalisme* der onwetenden en baldadigen te betwisten. Daartoe heeft Hoogstdezelve bevolen, dat de gansche tempel met al zijne beelden en galerijen geregeld en naar volgorde zal worden afgeteekend en in steendruk gebragt. Als Beschermheer onzer Wetenschappelijke inrigting heeft Hoogstdezelve nogtans gewild, dat ons Genootschap in de eer van dat denkbeeld deelen zou, en als 't ware het orgaan zou zijn waardoor deze zaak zou worden verwezenlijkt en ten uitvoer gelegd; het Bataviasch Genootschap tevens uitnoodigende om, zoo mogelijk, bij de lithographien een' *Beschrijvenden en Verklarenden tekst* te leveren. Dit laatste is een punt van het uiterste gewigt voor de wetenschap, maar tevens van oneindig veel bezwaar. Wie zal ons het verwonderlijk raadsel oplossen, dat de *Borobodor* den aanschouwer voorstelt? Wie zal de gedachten raden, die de beitel van den kunstenaar in steen heeft uitgehouwen, en waaraan hij, met oneindig veel genie en onvermoeide vlijt en geduld, vorm en trekken en gedaante heeft gegeven? Wie zal de hoofd-idée aangeven, die dit Poëtisch-Mythologisch reuzenwerk van den voet tot aan den top beheerscht, en van steen tot steen, van groep tot groep doorloopt en als 't ware *doorleeft?* Of stelt iedere groep, iedere figuur een afzonderlijk op zich zelf staand denkbeeld voor, niet van *algemeene,* maar van meer bepaalde en *eigene* beteekenis? Of is het gansche kunstgewrocht een product der verbeelding, een spel der fantasie?

Wij zijn hier in een' doolhof, en den draad van *Ariadne* hebben we niet.

Intusschen zijn twee teekenaren van het lithographisch Bureau reeds sedert vele maanden gezet aan den hun voorgeschreven arbeid, en is tevens de onderzoekende geest van den teekenaar F. C. Wilsen aanhoudend werkzaam om te ontcijferen wat zijne hand afteekent. Reeds heeft hij een groot gedeelte zijner beschouwingen en overwegingen op het papier gebragt en aan de Regering aangeboden, die ze weder aan ons Genootschap heeft toegezonden, terwijl de schrijver tevens de vervolgen zijner studie en bepeinzing heeft toegezegd. Beide teekenaren wonen, door de goede zorgen van het Gouvernement en het plaatselijk bestuur te *Kadoe*, in de onmiddellijke nabijheid van den tempel, en hebben hem dus van den morgen tot den avond voor oogen. Welligt dat het aandachtig en oplettend oog, dat hem reeds maanden lang gadeslaat en nog zoovele maanden zal voor zich hebben, eindelijk meer en dieper ziet, dan de koude steenen en gangen en het uitwendige van het beeldhouwwerk. Welligt raadt dat oog eens den geest, de gedachte, de poëzij van den stichter, die in de figuren ademt en uit de groepen tot ons spreekt. En, zoo al deze hoop mogt onvervuld blijven, dan is er toch reeds veel gedaan, als eens de lithographie van den ganschen tempel op de tafels onzer binnenkamer liggen zal. Maar nog veel meer als zij daar ligt voor den navorschenden blik van den oudheidkenner, — als zij ter kennis komt van de geleerde wereld en het domein der wetenschap geworden is. Met het lithographisch beeld van den tempel van *Borobodor* in al zijn' omvang en grootheid voor oogen, zal ons misschien te eeniger tijd een groote en diepzinnige geest, een man van genie, een licht ontsteken, dat den donkeren nacht, waarin de tempel zweeft, verdrijven zal, en den sluijer wegnemen die hem nu eeuwen lang omhult.

Met de hoogste belangstelling is de aandacht, zoowel van de Regering dezer landen, als van de Directie der Genie en van ons Genootschap, op deze stoute en trotsche onderneming gevestigd. En de lithographien, die van eenige groepen en figuren reeds vervaardigd zijn, wekken de algemeene bewondering door de onovertroffen juistheid en voorbeeldige keurigheid van uitvoering.

Meer kunnen wij u op dezen oogenblik over dit onderwerp niet zeggen. De teekenaars, zelven hoog ingenomen met de taak hun opgedragen, gaan met onbezweken ijver voort, en geven ons de streelende verwachting dat die taak eenmaal ter eere der kunst en tot roem en sieraad van N. Indie gelukkig zal voleindigd worden.

Allen, die de wetenschap liefhebben, zoowel hen, die tot ons Genootschap behooren als die daar buiten zijn, noodigen wij dringend uit om hun licht te willen leenen ter ontdekking van een geheim dat reeds honderden van jaren bedekt en verborgen is gebleven.

Over:

Land- en Volkenkunde

tot u sprekende, vestig ik uwe aandacht op het *Vervolg* van het reeds genoemd *Verslag over Bali*. Even als in de *eerste* helft van dat Verslag, geeft de heer Friederich ook nu in de *tweede* en laatste helft een belangrijk overzigt van dat in vele opzigten merkwaardig land. In de eerste helft bepaalde hij u bij deszelfs *Kawi*- en *Sanskrit*- litteratuur, Hindoesche monumenten, godsdienst, wetten, zeden en gewoonten. En in deze 2de helft spreekt hij over

de *verbrandingen der overledenen* en *der weduwen van Vorsten;* over de *Kastenverdeeling*, de *Brahmanen, Xatrijas, Soedras* en *Wesjas;* over de *vorstengeslachten*, het *leenstelsel*, de Balische *Tijdrekening*, en den *Astrologischen Kalender*. En wat hij daarvan zegt, is niet een oppervlakkige mededeeling, maar het resultaat van wetenschappelijk onderzoek, van onvermoeide nasporing en grondige studie.

Merkwaardig voor de kennis van de land- en volkenkunde van dezen Archipel is het Verslag van Dr. Zollinger. Eerst voert hij u in een onderhoudend geschreven reisverhaal naar *Celebes*, dan naar *Floris* en *Saleijer*, en eindelijk naar *Bima* en *Sumbawa*. Van deze laatste landen geeft hij u, na een physiognomisch overzigt, alles op wat de wetenschap begeeren kan. *Bima* en *Sumbawa* worden door hem uitvoerig en géologisch en topographisch beschreven, — met inbegrip van de natuurlijke geschiedenis, grootte en grensscheiding des lands, — en de stranden, kusten, eilanden, kapen, baaijen, straten, reven, binnenmeren en stroomen niet vergeten. Het dierenrijk, mineraalrijk en plantenrijk aldaar heeft hij naauwkeurig onderzocht, en aan de verschillende *fauna* zijne opmerkzaamheid gewijd. Vele bergen heeft hij er beklommen, en sommigen opgemeten; ook den top van den vreeselijk-vermaarden *Tambora* heeft hij bestegen, een' top, dien nog nooit vóór hem een menschenvoet beklommen had; verder heeft hij eenige bronnen, rivieren en beken nagegaan, — met handel, akkerbouw, nijverheid, industrie en scheepvaart zich bekend gemaakt, — en de Godsdienst, taal en litteratuur der bevolking voor den lezer ontwikkeld. Ook van de Rijken *Dompo* en *Sangar* wordt veel wetenswaardigs medegedeeld, even als van den gezegden *Tambora*, vóór en na de hevige uitbarsting van 1815. Ook de verschillende menschenrassen heeft hij anthropologisch behandeld en den politieken, statistieken en maatschappelijken toestand der inwoners uiteengezet, benevens hunne zeden, gebruiken en gewoonten vermeld. — In één woord, dit volumineus werk van den bekwamen ethnograaph bevat een' grooten rijkdom van zaken, te veel om op te noemen, en in een' helderen vloeijenden en altijd de aandacht boeijenden stijl voorgedragen, die bij de vertaling uit het Hoogduitsch handschrift grootendeels bewaard is geworden. Wij durven de lectuur er van met evenveel gerustheid aanbevelen, als wij de overtuiging hebben, dat het de belangstelling in hooge mate wekken en onderhouden zal. —

Ons Kabinet van *ethnologische* voorwerpen is steeds in goeden staat. In dezen cursus heeft het geen nieuwe artikelen uit het gebied der *Volkenkunde* ontvangen.

Wij gaan over tot de:

Natuurkundige Wetenschappen.

Onze verzameling van *Mineralen* is in dit tijdvak weder belangrijk vermeerderd. Van den heer Laijard, Secretaris van den Ceylonschen tak van de koninklijke Asiatische Maatschappij, ontvingen wij een voorstel, om door wederkeerige ruiling van schelpen, mineralen en munten de wederzijdsche Kabinetten te completeren. Wij hebben dit voorstel in rijpe overweging genomen, en hem intusschen het afgedrukte gedeelte van den Catalogus onzer verzameling toegezonden, terwijl we van dien heer ontvangen hebben eene kleine collectie van minder algemeen voorkomende *schelpen*.

Van den heer J. H. Gosler ontvingen wij eenige *Tin-értsen* van *Banka*, behoorlijk gesorteerd, genummerd en geklassificeerd naar de verschillende lagen, waarin ze gevonden zijn. Zoowel aan deze collectie, als aan de bovengenoemde, waarvoor wij den zenders onzen dank betuigen, hebben wij een plaats in ons muséum aangewezen.

Van den heer W. Rodbard ontvingen we eene serie van *grondsoorten*, verkregen bij de *Artésische* putboringen te *Batavia*, *Samarang*, *Soerabaija* en *Ambarawa*, almede behoorlijk en naar volgórde gerangschikt. Deze toezending was ons hoogst aangenaam, en van hoe groote waarde wij die specialiteit der Aardkunde beschouwen, moge blijken uit onze te dezer zake geschreven letteren aan de Directie der Genie, waarbij wij verzocht hebben, om van *alle* grondsoorten, bij dergelijke boringen op *Java* verkregen, een exemplaar te mogen ontvangen voor het Géologisch Kabinet van ons muséum. Ook de heer Rodbard ontvangt onzen openlijken dank voor zijne belangstelling in ons Genootschap.

Bibliotheek.

Omtrent onze Boekverzameling kunnen wij u een en ander mededeelen, dat uwe goedkeuring zonder twijfel weg zal dragen. Er werd reeds sedert lang en met reden geklaagd dat die verzameling op den naam van *Indische Bibliotheek* geen aanspraak kon maken, als missende verscheiden boekwerken, die vooral voor de studie der Indische taaltakken onontbeerlijk zijn. Wij hebben de billijkheid dier klagte gevoeld, en volgens onze vroeger gedane belofte eene belangrijke bestelling van zoodanige boekwerken in *Nederland* gedaan. Eerlang, hopen wij, zullen ze onze Bibliotheek verrijken en versieren, niet alleen maar ook vlijtig geraadpleegd worden door hen, die zich op de kennis van *Indië* toeleggen.

Ook hebben we in dit Genootschaps-jaar zorg gedragen, dat de verschillende Tijdschriften en periodieke werken, welke onze Bibliotheek bezit, doch die grootendeels incompleet waren, geheel zijn aangevuld, daartoe vooral in staat gesteld zijnde door de zusterlijke hulp en mededeelzaamheid van vele geleerde Instellingen, waarmede de onze in aanraking en betrekking is. Nog hebben wij gezorgd, dat alle schriftu ren, brochures en vlugschriften, handelende over *Indie* of Koloniale aangelegenheden, ons onmiddellijk en geregeld worden toegezonden of door onzen Bibliothecaris hier ter plaatse worden aangekoch t. Ofschoon niet allen eene eereplaats in onze Boekerij verdienen, zoo zijn er toch velen onder, die der aandacht waardig zijn, en, zoo ze al niet voor het oogenblik onmisbaar mogen wezen, toch in lateren tijd een bron kunnen worden, waaruit men voor de beoordeeling van Indische zaken eenige kennis zal kunnen putten. In allen gevalle dragen ze de bewijzen in zich van de belangstelling, welke onze Kolonie opwekt, terwijl ze tevens, bij vergelijking der onderscheidene brochures onderling, de verschillende rigtingen en gezigtspunten aanwijzen, waarvan de verschillende beschouwingen zijn uitgegaan.

Daarenboven is onze Bibliotheek verrijkt geworden met verscheiden boekwerken, die wij òf door aankoop, óf van wege de Regering, óf van wege eenige geleerde Genootschappen ten geschenke ontvangen hebben. Geregeld komen tot ons, even als vroeger, de *flora Javae*, *flora Batava*, *fauna Japonica*, de Verhandelingen der verschillende Nederlandsche en Duitsche Academiën, Genootschappen en Maatschappijen, Journalen, Annalen en Maandberigten, om

van de boekgeschenken van bijzondere personen niet te spreken. Even als gewoonlijk geschiedt, volgt de lijst der werken, waarmede onze Bibliotheek vermeerderd is, hieronder.

Daarbij heeft onze Secretaris eene permanente autorisatie, om alle dégelijke werken over *Indie* handelende, zoowel van ouderen als van nieuweren tijd, waar hij die maar mogt aantreffen en voor zoover ze in onze Boekerij ontbreken, tegen billijke prijzen en voor rekening des Genootschaps aan te koopen.

NAAMLIJST DER BOEKWERKEN.

WELKE, SEDERT DEN 8sten MAART 1849 TOT DEN 14den SEPTEMBER 1850, AAN DE BIBLIOTHEEK VAN HET **BATAVIAASCH GENOOTSCHAP** TEN GESCHENKE GEGEVEN EN AANGEKOCHT ZIJN (1).

A. *Tijdschriften. Annalen. Periodieke werken.*

* Indisch Archief 1e. Jaarg. 12 – Aflev. Bat., 1849.
» » 2e. » 1–7. » » 1850. (*van de Redactie*).
* Het Regt in Nederlandsch Indië, 1e. Jaarg., No. 1 – 12. Bat., 1849.
» » » » » 2e. » » 1 – 7. (*van de Redactie*).
* Aanteekeningen van het verhandelde in de sectie-vergaderingen van het Prov. Utr. Gen. gehouden in 1847 en 1848.
* Verslag der algemeene vergaderingen van bovengenoemd Genootschap over dezelfde jaren (*v. h. Gen*).
* Monatsbericht der Kön. Pr. Akad. der Wiss. zu Berlin. Juli – Dec. 1847. Jan. – Junij 1848. (*v. d. Akad.*)
* Abhandlungen der Kön. Akad. der Wiss. zu Berlin 1846. (*v. d. Akad.*)
* Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft II. Band. III. Heft. III. B. II. und III. H. III. B. IV. H.
Zeitschrift fur Erdkunde VII. VIII. Band. 1847 en 1848.
H. Berghaus, Zeitschrift fur Erdkunde. Magdeburg, 1849.

---

(1) *NB.* * Beteekent: geschenk.

Dr. M. P. Erichson, Archiv fur Naturgeschichte, XIII. Jaarg. 6. H. XIV. 1, 2, 3, 4. H. XV. 1, 2, H. Berlin 1849.

* Journal Asiatique No. 52 — 63.

Annales des sciences naturelles Janvier — Dec. 1848.
Janvier — Sept. 1849.

* The Journal of the Indian Archipelago Mai — Dec. 1849.
Jan. — Aug. 1850. (*v. d. Red.*)

The Zoölogist, Aug. — Dec. 1848.
Jan. — Dec. 1849.
Jan. — April 1850.

Annals and Magazin of Natural History, Oct. Nov. Dec. 1841—1849.

Annals of Natural History, vol I — VII. London, 1838—1841.

Mémoires du muséum d'Histoire Naturelle. Vol. I — XX. Paris 1815—1832.

Proceedings, Zoöl. Society 1849. Part. I and II.

Transactions. Zoöl. Society. Vol. I. II. III.

Tronchel. Archiv der Naturgeschichte XIV, VV. Vol. 1 and.

Archives du Muséum d'Histoire Naturelle tom. I. II. III. 1839–1841.

* Asiatic Researches vol. VI. VII. VIII. IX. X. XII. part 2d. of XIX and part 2d. of XX. (*Asiat. Soc. of Beng.*)

* Journal Asiatic Society No. 193 — 203. (*Duplicaat*). (Asiat. Soc. of Beng.)

* Bibliotheca Indica No. 7 — 19. (*Duplic.*) (*Asiat. Soc. of Beng.*)

Catalogue of the Asiatic Society's Library. 3 vol.

* Acta Academiae C. L. C. Naturae curiosorum B. 1e. Abth. des XXII. B. Supplement 21sten (*van de Akad.*)

* Jaarboek van het Koninglijk Nederl. Instituut 1847. — 1849. (*v. h. Instit.*)

* Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique tom. IV. 2e. Livraison, Anvers, 1849. (*v. d. Akad.*)

B. *Philosophia. Historia Naturalis.*

* Tijdschrift voor de Wis en Natuurkundige wetenschappen 1 deel 4e. Afl. IIde dl. 1ste — 4de Afl. IIIde dl. 1ste en 2de Afl. (*v. het Kon. Ned. Inst*).

* Verzameling van Wiskundige voorstellen 6 deelen.
» » nieuwe » » 1e. deel. 1 — 8 stukje.

* Wis en natuurkundige verhandelingen 1e. deel. 1 en 2 st. (*Wisk. Gen. te Amst.*)

* Blume, *Rumphia*, compleet. Lugd. Bat. 1836–1849. (*v. h. Gouv.*)

* J. Kops, Flora Batava, Aflev. 155 — 160. (*v. h. Gouv.*)

G. G. Walpers Annales Botanices Systematicae. Lipsiae 1848 — 1849. (*bis*).
Id. Repertorium Botanices Systematicae. 6 deelen.

Johannes de Loureiro. Flora Cochinchinensis. Berolini, 1793.

* Fauna Japonica. Aves. No. 8, 9, 10. (*v. h. Gouv.*)

G. J. Schoenherr, Synonymia insectorum 8 deelen. Parijs 1843.

Burmeister, Handbuch der Entomologie 6 deelen. Berlin 1832.

Abbildungen nebst deren Erklärungen zum 1ⁿ. Theile des Handbuchs von Burmeister.

A. Percheron, Bibliographie Entomologique tom. I. II. Paris 1837.

J. E. Voet, Over de torren. 2 deelen. 4o 's Hage.

P. Cramer, Uitlandsche kapellen 5 deelen. 4o. Amsterd. 1791.

Albertus Seba, Locupletissimi Rerum Naturae Thesauri accurata descriptio. Amstelaed., 1735.

Mémoire de la société de Physique et d' histoire naturelle de Genève. tom. XI. 1e. partie, Genève 1846.

Calcutta journal of Natural History.

Rudolf Kner, Lehrbuch der Zoölogie. 1 en 2 Abtheil.

A. Agassiz, Histoire naturelle des poissons d'eau douce. tom. I. Neuchatel 1842.

Carolus Muller, Synopsis, muscorum frondosorum Fasc. 1 — 5. Berolini 1848 — 1849.

Dejean, Species des Coléoptères tom. 1 — 6 Paris 1825.

Catalogue des Coléoptères, 3me. Edit., Paris 1837.

Dr. H. G. Bronn, Index Palaeontologicus. Erste Abtheilung, 1 und 2 Hälfte Stuttgart. 1848, Zweite Abth. 1849.

Agardh, Species genera et ordines Algarum. Lundae, 1848.

Hardwicke's Indian Zoölogy, 2 deelen fol°. London 1830 — 1834.

* J. H. Croockewit, H. Z. Verhandeling over scheikundige metaalverbindingen. Amsterd. 1848. (*v. d. Schrijver*).

Bijdragen tot de dierkunde. Afl. I. Amsterd. 1848.

C. *Geschiedenis. Taal- en Letterkunde.*

Mr. J. C. de Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen, 10 dln., 's Gravenhage, 1833.

* A. J. Lastdrager, Nieuwste geschiedenissen van Nederland VIII. deel, (*v. h. Gouv.*)

* Nieuwe reeks van werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde V. deel 1847. (*v. d. M.*)

* Catalogus van de Bibliotheek der M. d. N. L. te Leijden, III. deel 1849. (*v. d. M.*)

Verhandelingen der eerste klasse van het Kon. Ned. Instituut. Derde reeks 1ste deel 1849.

Mr. Jeronimo de Vries, Verhandeling over het nationale in onze dichtkunst.

Idem, Redevoering bij het verslag en de prijs-uitdeeling in de Maatschappij *Felix Meritis.*

* J. Borsius, Antonius Walaeus in zijn leven en verdiensten geschetst. (*v. d. Schr.*)

Prof. G. Vreede, De invloed der wetenschap op het openbaar leven van den Minister van Staat G. A. G. P. baron Van der Capellen, Utrecht 1848.

J. J. Abbink, Het leven van Koning Willem II.

A. L. G. Toussaint, Gedenkschrift van de inhuldiging des Konings Willem III.

Begin ende voortgangh der vereenigde Nederlandsche geoctroijeerde Oost-Indische Compagnie, 2 deelen. 4o.

Jhr. F. V. A. de Steurs, Gedenkschrift van den oorlog op Java, van 1825 — 1830. — Uit het fransch vertaald door H. N. Lange.

Jhr. F. V. A. DE STEURS, Memoires, de la guerre de Java. 4o. Leide 1833, avec Atlas.

JACOB HAAFNER, Proeve van Indische dichtkunde, Amsterd. 1833.

* Warnasarie, 2de Jaargang. (*v. d. Red.*)

* ROORDA VAN EIJSINGA, De Broto Joeda. (*v. d. Schr.*)

* J. L. FRAISINET, Geschiedenis van Vorst Bispoe Radja. (*v. d. S.*)

* Prof. TH. G. J. JUYNBOL, Chronicon Samaritanum cui titulus est Liber Josuae, L. B. 1848. (*van de Curatoren der Leijdsche Akad.*)

J. G. FLUGEL, Literarische Sympathien oder industrielle Buchmacherei.

B. P. A. DOZIJ, ouvrages Arabes. III. et IV. Livraison, Leide 1848, 1849.

* Baron DE REIFFENBERG, Mémoire couronné en reponse à la question proposée par l' Academie Royale de Bruxelles: Quel a été l'état de la population, des fabriques et manufactures et du commerce dans les provinces des Pays-Bas, pendant les XVme et XIIme siècles. Bruxelles, 1832. (*v. d. S.*)

D. *Reisbeschrijvingen, Volkenkunde.*

Dr. F. JUNGHUHN, Java. Deszelfs gedaante, bekleeding en inwendige structuur. 1 Afl. Amsterd. 1850.

Dr. W. R. VAN HOËVELL, Reis over Java, Madura en Bali in het midden van 1847.

Jhr. H. J. J. L. DE STEURS, De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra, Amsterdam 1849.

Dr. STREHLER, Bijzonderheden wegens Batavia, Haarlem. 1833.

* Aegyptische monumenten, 10 Afl. (*v. h. Gouv.*)

A. PALMER, Memoir Geographical Political and Commercial on the present state etc of Siberia, Manchuria, and the Asiatic Islands of the Northern Pacific Ocean.

* Smithsonian contributions to Knowledge etc vol. I. City of Washington. 1848.

* Reports etc of the Smithsonian institution, 1849.

E. *Boeken van verschillenden inhoud.*

D. VAN HOGENDORP, Staat- en handelkundige beschouwing van het koloniaal systhema in Frankrijk, 8o. Amsterdam 1817.

G. K. Grave VAN HOGENDORP, Bijdragen tot de huishouding van staat. 10 dn. 's Gravenhage 1818.

Algemeen verslag wegens den staat van den landbouw in het koningrijk der Nederlanden, gedurende 1844.

* J. BUCHLER, Scheepstermen en kommando's in de Hollandsche en Maleische talen, Kampen 1848. (*v. d. Schr.*)

* Surat tjerita bara haradjan Hatalla enz. Njelo, 1846.

* Surat brasi djandji toketa enz. Njelo, 1846.

* Surat akan olo ngadjie hong Pulau Borneo. Njelo, 1846. (*v. d. heer* LIST).

* HORN, book of storms. (*v. d. Schrijver*).

* Calcutta, Christian observer, Vol. I—XV. (*Asiat. Soc.*)

* The pilgrimage of Fa Hian, from the French Edit: of the Fou Koue Ki. (*Laidlay*).

* Vicomte de Kerckhove, Notice sur l'origine des armoiries. Anvers., 1849.

* M. J. v. d. Heijden, Notices historiques et généalogiques sur les nobles, etc. Anvers., 1847.

Statuts de l'ordre chapitral d'Ancienne noblesse des quatre Empereurs d'Allemagne.

Bijdrage tot de geschiedenis en de kennis der ziekte bekend onder de benaming van *Gonflément crepitant*, etc.

F. *Brochures.*

W. L. de Sturler, Redevoering over de natuurlijke voordeelen van bodem en luchtstreek op Java.

——— Vlugtige aanteekeningen op de beschouwingen over N. I. door den Gen. Maj. Baron Nahuijs van Burgst, 1847.

——— Korte beschouwing van eenige der voornaamste voortbrengselen van den Ind. bodem, 1848.

L. van Vliet, Indische regtsbedeeling. Amsterd., 1846.

F. C. L. v. Swieten, Bedenkingen tegen het geschrift: De zeemagt beschouwd etc. Tiel, 1847.

——— De verkoop van landerijen op Java verdedigd. Tiel 1847.

Wenken aangaande N. O. I. bezittingen, door een Bataviaasch Burger. Nijmegen, 1848.

Joh. v. d. Burg, Wenken aangaande N. O. I. bezittingen.

Brief uit Batavia over de Delftsche school. Arnhem, 1849.

Mr. J. F. W. van Nes, Over grondeigendom en landverkoop op Java. 's Gravenhage 1849.

G. Serière, Mijne loopbaan in Indie. Zwolle, 1849.

Balie, Kort overzigt van zijnen toestand, geschiedenis, de jongste krijgsbedrijven etc. 's Hage 1849.

Jeronymus, Eene epidemie op Java, en de cholera in Nederland. Amsterd, 1849.

Fievez, De staatsfinancien. Beschouwingen over haar beheer en hare verantwoording.

's Rijks gronden in Indie zonder verkoop aanwendbaar etc. 's Gravenhage, 1849.

P. van Swieten, Iets over koloniale aangelegenheden, 1849.

Eerste brief van eenen regts-consulent in Ned. Indie. Sept. 1849.

F. C. J. van Swieten, Verdediging van Oost-Indie, 1849.

Beschouwingen over de emancipatie der slaven in Nederl. Oost-Indie door een ingezeten van Java. Nieuwe Diep, 1849.

Beoordeeling van het werk: De krijgsbedrijven tegen Balie in 1848.

Brieven betreffende het bestuur der kolonien enz. Amsterd., 1816.

Mr. A. A. van Vloten, Proeven van een ontwerp van wet op het beleid der regering in N. I.

Bijdrage tot de kennis der Nederl. O. I. bezittingen. 's Hertogenbosch, 1849.

Een paar woorden over den heer L. v. Vliet en zijne verkiezing tot lid der tweede kamer van de Staten Generaal, 1849.

Mr. J. F. W. van Nes, Vervolg op eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden. 's Hage, 1849.

J. Munnich, Dit deden onze vaderen in de beide vorige eeuwen enz. Utr., 1850.

——— Onderwijs en vereeniging, de voornaamste middelen tot grondige verbetering enz. Utr., 1850.

Prof. G. J. Mulder, De suikerwet aan de scheikunde getoetst. Rotterdam, 1850.

Dr. W. R. v. Hoëvell, De beschuldiging en veroordeeling in Indie en de regtvaardiging in Nederland. 1850.

L. van Vliet, Bijdragen tot de kennis der Nederl. O. I. bezittingen, Ie en IIe deel. Rotterdam, 1846.

D. C. Steijn Parvé, Het koloniaal Monopoliestelsel. Hage, 1850.

F. F. Schultze, Het onderwijs en de opleiding tot het Christendom enz. Amst., 1850.

L. v. Vliet, Indische belangen. 's Hage, 1850.

H. M. Lange, Het eiland Banka en zijne aangelegenheden. 's Hertogenbosch, 1850.

P. van Swieten, Eenige bedenkingen op het werk: Het koloniaal Monopoliestelsel, door D. C. Steijn Parvé. 's Gravenhage 1850.

Een paar opmerkingen ten aanzien van Dr. W. R. van Hoëvell's geschrift: Beschuldiging, enz. 1850.

Mr. J. H. Graaf v. d. Bosch, Een viertal verhandelingen. 's Gravenhage, 1850.

Misschien is het hier de plaats om u bekend te maken met een voorstel, dat, op het voorbeeld der 1ste klasse van het *Koninklijk Nederl. Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten,* in den boezem onzer Directie door mij gedaan is, doch waaraan men geen gevolg heeft kunnen geven. Sedert eenigen tijd namelijk waren er gedachten in ons, om zoo mogelijk *maandelijks* een en ander van wege het Genootschap in het licht te zenden, of, met andere woorden, om een *Tijdschrift* uit te geven, waarvan de Redactie aan een drie- of viertal wetenschappelijke mannen zou worden opgedragen. In eenige onzer maandelijksche vergaderingen is deze zaak rijpelijk overwogen. Wij waren het allen eens omtrent het wenschelijke eener dadelijke publiciteit van zoodanige schriften en verhandelingen, als die ten bewijze strekten, dat er in een' of anderen tak van wetenschap of kunst een *schrede voorwaarts* of wel een *nieuwe ontdekking* was gedaan. Voor de schrijvers dier verhandelingen moest het tevens aangenaam zijn, het regt der *prioriteit* te hebben, hetwelk alleen ongeschonden kon blijven, als de vrucht van hunne onderzoekingen en nasporingen *onmiddellijk* door den druk zou worden algemeen gemaakt en op het altaar der wetenschap nêêrgelegd. Daar de Deelen onzer Werken slechts *jaarlijks* verschijnen, kon het gebeuren dat de bedoelde schrijvers door dezen of genen werden voorgekomen, die mogelijk dezelfde voorwaartsche schrede of ontdekking had gedaan, en zijn' arbeid onmiddellijk door het orgaan der pers aan de geleerde wereld kon aanbieden.

Er zijn echter zoovele bezwaren tegen ons plan gerezen en in het midden gebragt, dat wij er van hebben moeten afzien om een *Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* uit te geven.

Aangenaam echter werden wij onlangs verrast door eene missive, geteekend door de heeren Dr. P. Bleeker, C. de Groot, P. J. Maier, P. Melvill van Carnbée, Dr. C. M. Schwaner, H. D. A. Smits, Dr. C. Swaving, en Dr. M. Croockewit, en houdende mededeeling dat zij zich vereenigd hadden tot een ligchaam van Redactie voor een uittegeven *Natuurkundig Tijdschrift,* waarin alleen

verhandelingen over de *Natuur-wetenschappen* zullen geleverd worden, en waarvan per jaar *zes* nommers zullen verschijnen, ieder van 5 à 6 vel druks. Bij deze mededeeling vroegen ze, wat het *geldelijke* punt aangaat, onze hulp en ondersteuning, en stelden hun Tijdschrift onder het auspicium en patronaat des Genootschaps.—Die materiele hulp hebben we dadelijk beloofd, en het patronaat met blijdschap aangenomen.

Alzoo is er weder een *Nieuw* Tijdschrift in *Indië* in het leven geroepen, en is hiermede voldaan aan den wensch des Genootschaps, aan het verlangen der Redactie, en aan de eischen der wetenschap.

De leden van dit Genootschap zullen ieder voor zich een exemplaar van dat Tijdschrift *gratis* ontvangen.

Wij komen aan de:

Financien des Genootschaps.

Wat ik hiervan zeggen zal en gij straks meer bepaald vernemen zult, is niet zeer gunstig. Het Deel, dat voor mij ligt, kan een bijzonder-volumineus en als 't ware geïllustreerd boekdeel genoemd worden, en hieruit kan men besluiten dat ook de onkosten van drukken, papier, *Lithographien* enz. buitengewoon-groot geweest zijn. Wij hebben verbazende sommen tot de uitgave van dit Deel besteed, — maar toch we hebben ze kunnen bestrijden. En dit danken wij *vooreerst* aan de subsidie van *f* 2200, die we weder in dit Genootschaps-jaar van de Regering mogten ontvangen; ten *tweede* aan de toetreding van velen tot het Lidmaatschap onzer Instelling; en *ten derde* aan den vrij ruimen *verkoop* van eenige afzonderlijke exemplaren van den Javaanschen tekst der meergemelde *Brotho Joedha* en der gelithographeerde *Wretta santjaja*. Van het *eerste* hebben wij 109 exemplaren verkocht, tot den prijs van *f* 6 per exemplaar, dat ons eene opbrengst gaf van *f* 654 Rec.; van het *tweede* verkochten wij 421 exemplaren tot den prijs van *f* 3 per exemplaar, waardoor onze kas werd gestijfd met eene som van *f* 1263. Voorts is ons nog door de gunstige beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië kwijtgescholden eene som van *f* 358 Rec. die wij verschuldigd waren wegens eene ten onzen behoeve uit den voorraad van 's Lands Drukkerij in 1846 gedane verstrekking van 80 Nederl. ponden *Javaansche types*.

Onze Thesaurier zal u aan het einde van dit Verslag met den tegenwoordigen *staat* der Financien van ons Genootschap bekend maken. De door hem opgemaakte rekening en verantwoording is, gelijk gebruikelijk is, geëxamineerd en goedgekeurd door eene kommissie, bestaande uit de leden onzer Directie Dr. W. Bosch en P. J. Godefroij.

Correspondentie met geleerden en geleerde Instellingen.

Ik moet nog tot u spreken over onze *Correspondentie met geleerden en geleerde Instellingen*. In den afgeloopen *cursus* van ons Genootschap is zij niet verflaauwd. De band tusschen ons Genootschap en vele andere Genootschappen in het Binnenland zoowel als in het Buitenland

is nog dezelfde als voorheen. Academiën, Maatschappijen, en andere wetenschappelijke Instellingen bleven met ons in vriendschappelijke aanraking. Een wederkeerige briefwisseling en toezending van *boek*- en *plaat*-werken geschiedde, en menig beoefenaar van kunst en wetenschap heeft door aanbieding zijner lettervruchten getoond, hoe hoog hij met de werkzaamheden van ons Genootschap is ingenomen. Hiervan gaven ook zij het bewijs, die wij tot Corresponderende leden in het vorige jaar benoemden, en die zich met deze onderscheiding ten hoogste vereerd en gevleid betoond hebben. —

Slot.

Zoo zijn wij dan genaderd aan het *Slot* van ons overzigt, en rest mij nog tot u te spreken over de smartelijke verliezen, die wij in dit jaar geleden hebben. En gij duidt het mij ten goede, dat ik u in de allereerste plaats den naam noeme van Dr. F. van Sommer, van wien ons Genootschap, voor ons Géologisch Kabinet, een zoo rijke collectie van specimina uit de Binnenlanden van *Nieuw-Holland* mogt ontvangen, en van wien we nog zooveel goeds en nuttigs voor den bloei onzer Instelling konden hopen en verwachten. Met veel deelneming en droefheid vernamen wij het overlijden van dien uitstekenden onderzoeker der natuur en onvermoeiden reiziger. Gelijk gij weet, heeft hij in zijn werkzaam leven groote diensten aan het Britsch bestuur bewezen en in *N. Holland* rijke *kopermijnen* ontdekt. Toen hij in het laatst van 1848 in onze Bezittingen aankwam, bood hij ons N. I. Gouvernement mede zijne diensten aan ter opsporing van *Koperlagen* op *Timor* en omliggende eilanden, van wier bestaan hij, op grond van Géologische beschouwingen en gevolgtrekkingen, de verzekering gaf. Wat hij had verzekerd, werd door de ondervinding bevestigd. Hij vertrok naar *Timor*; vond werkelijk *koper* te *Fialarang*, doch vond er ook den dood! Het Diploma zijner benoeming tot Corresponderend Lid des Genootschaps is hem niet ter hand mogen komen. Vóór dat het hem bereikte, was hij reeds overleden.

Zijn naam en roem blijve bij de geleerde wereld in het algemeen, en bij ons Genootschap in het bijzonder, in dankbare gedachtenis!

Zoo vernamen wij met groote deelneming het overlijden van den Oud-Kommissaris-Generaal dezer kolonie, Burggraaf L. Du Bus de Ghisignies, aan wien ons Genootschap groote verpligting heeft, en die, als *Honorair* Lid onzer Instelling, der wetenschap zijne goede diensten niet heeft onthouden. Hoezeer het tijdperk van zijn bestuur door den Javaschen oorlog niet gunstig zijn kon voor den bloei der wetenschappen, zoo heeft het toch in dat tijdperk niet aan lust en opgewektheid ontbroken om den letterkundigen akker te bebouwen, en heeft ons Genootschap, onder het patronaat van den toenmaligen Luitenant-Gouverneur-Generaal H. M. de Kock, de blijken van deszelfs leven en werkzaamheid nedergelegd in het 12de Deel zijner Verhandelingen.

Met denzelfden weemoed gedenken we hier mede de namen der Leden onzes Genootschaps L. Launij, Dr. S. A. From, Mr. H. J. Hoogeveen, L. W. H. De Munnick, J. B. Cleerens, A. F. C. List, en F. H. Doornik, ons door den dood ontvallen, en in het midden van hun nuttig leven aan den Staat, aan hunne betrekkingen, en aan de maatschappij ontrukt. Wat de eerstgenoemden aangaat, — hunne verdiensten hebben onzen lof niet noodig. En wat den

laatsten aangaat, — wij zullen niet vergeten wat al goeds hij voor ons *Oudheidkundig* muséum gedaan heeft als Resident van *Pekalongan* en later als Resident van *Banjoemaas*.

De gedachtenis van deze mannen zal bij ons Genootschap, gelijk in zooveel harten, niet verloren gaan.

Ook door vertrek van hier ontvielen ons verscheiden Leden, die wij gaarne in ons midden behouden hadden. Zoo verlieten ons de heeren J. C. A. Diederichs, C. A. Grandpré Molière, J. Hagen, Th. Jutting, Mr. J. A. A. Leemans, A. J van Olpen, D. Steijn Parvé, J. G. O. S. von Schmidt auf Altenstadt, Dr. F. Schumer, J. T honard, H. Vernède, A. L. Weddik, G. A. E. Wiggers, F. A. A. Gregorij, en Jhr. Mr. H. C. van der Wijck. Van de meesten hunner weten wij echter, dat ze *Deo Volente* in deze gewesten zullen wederkeeren, en mogen we dan van hen verwachten, dat zij zich op nieuw aan ons zullen verbinden en in onze werkzaamheden deelen.

Nog vermelden wij dat de namen van de heeren J. H. Vemer, A. Prins, J. F. W. Göring, E. de Waal en H. W. Court, als hebbende opgehouden te contribueren, van de Ledenlijst zijn afgevoerd.

Met opregt leedwezen moeten we hier der Vergadering mededeelen dat het Medelid onzer Directie, Mr. P. Mijer, zich wegens zijne menigvuldige ambtsbezigheden heeft gedwongen gezien zijn Lidmaatschap nederteleggen. Gedurende vele jaren was hij een werkzaam medebestuurder des Genootschaps en een' geruimen tijd deszelfs ijverige en bekwame Secretaris. Wij weten echter dat zijne aftreding geen afscheid is aan de wetenschap. Wij zijn overtuigd, dat hij daarvoor dezelfde liefde blijft koesteren, en zich immer zal verheugen in den bloei van ons Genootschap.

Ook door mijne aftreding als President dezer Instelling ontstaat er eene vacature. Wij zullen zoo aanstonds een tweetal Leden des Genootschaps tot Leden der Directie voorstellen. —

En nu nog een woord aan het einde van ons Verslag. Gelijk elke jaarkring van ons Genootschap stof tot dankzegging opleverde aan eene altijd wakende en zorgende Voorzienigheid, zoo zijn ook in dezen jaarkring Hare zegeningen ons niet onthouden. De rust en vrede, die meest allerwege in onze Kolonie heerschte, heeft onze pogingen niet weinig bevorderd en der wetenschap ook *haren* vrede gegund. Terwijl elders en bijkans overal staatsorkanen loeiden en troonen vielen, — koningrijken geschud en landen beroerd werden, — volken tegen hunne vorsten opstonden, en natien tegen natien een' bloedigen kampstrijd streden, — bleef hier de orde bewaard, en zat de wijsheid neder in de schaduw der palmen en olijven. Terwijl elders een Staatkundig en Burgerlijk of Maatschappelijk *Socialisme* en *Communisme* de grondslagen der zamenleving, de welvaart des lands en het geluk des volks bedreigde, hadden wij hier een heilzaam *Socialisme* der letteren en een *Communisme* der wetenschap. In den hof der kunsten en fraaije letteren, op het gebied der wetenschap kenden wij geen' eigendom; we hadden alle goederen van kennis en wetenschap met elkander gemeen, en deelden van het onze broederlijk aan allen mede, gelijk we even broederlijk van allen ons deel ontvingen. Dat is het ware *Communisme*, dat niets voor zich houdt, wat der geleerde wereld, der verlichting en beschaving des menschdoms kan dienstbaar zijn, en dat alle kennis en wetenschap tot *gemeen eigendom* verklaart. Dat is de eenige *ware* Repu-

blick, de Republiek van den onderzoekenden geest op het grenzeloos grondgebied der fraaije letteren en kunsten. — Ook de Regering heeft weder op onze erkentelijkheid nieuwe en onbetwistbare regten verkregen. Wij hebben Hare medewerking en ondersteuning krachtdadig ondervonden niet alleen, maar ook in onze financiele aangelegenheden, gelijk we straks reeds mededeelden, heeft Zij Hare hulp ons mildelijk betoond. En dit kan ons te minder vreemd voorkomen, wanneer wij in het verlichte Hoofd van onzen N. I. Staat tevens den edelmoedigen Beschermheer van ons Genootschap mogen begroeten.

M. H. Het kan niet moeijelijk zijn te raden, wat onder zulke gunstige omstandigheden ons allen te doen staat. Het is »*beploegen en bewerken van den akker der wetenschap,*" — het is »*zaaijen en planten op het veld der letteren en kunsten.*" Daartoe hebben we ons verbonden, — daartoe rust op ons allen een dure verpligting. De akker is groot, de velden zijn wijd, de bodem is willig, en de grond is vruchtbaar. Als nu ook het *hart* maar willig, het *hoofd* maar vaardig, en de *hand* maar vlijtig is! Vergeten wij niet, dat de aandacht van *Europa* en *Nederland* meer dan ooit op deze Bezittingen gevestigd is. Ook op den gang der wetenschap alhier houdt men het oog geslagen, en men vraagt begeerig naar de gouden vruchten die zij op gouden schalen, bij goeden wil en ijver harer beoefenaars en voorstanders, ruimschoots geven kan. Toonen wij aan de wereld dat het Morgenland, weleer de wieg en bakermat der verlichting en beschaving, weleer de heldere fakkel, waaraan kunst en wetenschap haar licht ontstak en over de aarde schijnen deed, nog ten huidigen dage zijn' alouden letterkundigen roem blijft handhaven! Toonen we dat onze warmer hemelstreek, ons zoogenaamd *verzengend* klimaat ons noch den lust, noch de kracht beneemt tot onderzoek en studie, en dat *eigen* traagheid en vadzigheid, *eigen* lusteloosheid en onverschilligheid niet geweten mogen worden aan de zon, die ons bestraalt, en aan de lucht waarin we ademhalen! Toonen we, dat de gevierde Godin en Patrones van het vermaard *Athene* ook hier aan deze zoomen hare aanbidders heeft, en in haar' tempel hare vele priesters, en bij haar altaren een menigte van offeraars! Geven wij allen, die de eer hebben Leden te zijn van het Bataviasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen *zelven* een goed voorbeeld, en dat voorbeeld zal welligt deze en gene oningewijden tot *Néophyten* en *adepten* maken, en hen, die nu nog niet tot de onzen behooren, gaande weg doen buigen voor een *Proselytisme,* dat alleen en eeniglijk geoorloofd en lofwaardig is, — het *Proselytisme der wetenschap!*

Na de voorlezing van het Verslag werd voorgesteld de volgende

PRIJSVRAAG.

Hoezeer de Archaeologie van Java in deze eeuw talrijke beoefenaars heeft gevonden, en er thans reeds eene vrij uitgebreide literatuur omtrent de menigvuldige en merkwaardige Oudheden van Java bestaat, wordt nogtans zeer gevoeld het gemis van een werk, waarin het

geheel der tegenwoordig bestaande kennis derzelven is nedergelegd en kritisch bewerkt. De Directie is daardoor geleid geworden tot het besluit om betrekkelijk dit onderwerp eene Prijsvraag uit te schrijven.

Zij verlangt

1°. *Eene volledige zamenstelling en kritische bearbeiding van de tegenwoordig bestaande kennis der Hindoesche tempels, beelden, beschreven steenen, huisraad, werktuigen, versierselen, enz. van Java, met opgave zooveel mogelijk van de juiste plaats waar ze voorkomen, of, bijaldien zij van de oorspronkelijke plaats zijn weggevoerd, van de plaats waar zij bewaard worden en van waar zij afkomstig zijn.*

2°. *Eene opgave en beschrijving van de op Java gevonden wordende Oudheden uit den Hindoetijd, van welke tot nog toe geene beschrijvingen bestaan of publiek zijn geworden.*

De beantwoording dezer Prijsvraag moet plaats hebben in de Nederduitsche, Fransche, Engelsche of Hoogduitsche taal.

Aan het te bekroonen werk zal de groote gouden Medaille des Genootschaps ter waarde van *f* 300, of deze som in geld, worden uitgereikt.

Voorts werden in deze Algemeene Vergadering van het *Bataviaasch Genootschap* benoemd

Tot Leden der Directie,

de Heeren:

G. Wassink en
Mr. *L. W. C. Keuchenius*,

en zulks in plaats:

Van den aftredenden President Dr. *S. A. Buddingh*,
en het afgetreden lid Mr. *P. Mijer*.

Tot Corresponderende Leden,

de Heeren:

Dr. *H. Arends*,
D. C. den Beer Poortugaal,
Prof. *C. A. Bergsma*,
Prof. *Alph. de Candolle*,
Prof. *Domela Nieuwenhuis*,
C. M. van Dijk,
Dr. *van Dalen*,
Dr. *C. Hooijer*,
Dr. *Herkenrath*,
Dr. *Junius*,

de Heeren:

E. L. Layard,
J. G. La Lau,
Prof. *J. Nieuwenhuis*,
Prof. *C. P. Opzoomer*,
Ds. *J. Prins*,
Dr. *V. Radijs*,
Prof. *J. H. Scholten*,
Dr. *Pijnappel*,
Prof. *M. de Vries*,
P. J. Kip.

Tot Gewone Leden,

de Heeren:

Z. H. de Hertog *Bernard van Saxen Weimar Eisenach*,
Mr. *J. J. van Angelbeek*,
J. L. Adam,
S. Bennet,
D. A. Buijn,
J. F. R. van den Bossche,
W. F. H. Bischoff van Heemskerk,
J. C. Bangert,
J. G. X. Broekmeijer,
Dr. *J. R. A. Bauer*,
Mr. *P. F. van Braam van Son*,
L. W. Beijerinck,
P. J. A. Bloys van Treslong Prins,
F. A. Caspersz,
W. Castens,
S. Dik Cornz,
W. K. van der Eb,
J. L. B. Engelhard,
D. F. Engelken,
G. J. Filet,
Ds. *J. C. Fraissinet*,
A. Fraser,
J. H. Gosler,
C. de Groot Cornz.
F. G. Gervers,
C. C. Hardenberg,
M. G. van Heel,
C. J. Hoffman,
P. W. Hofland,
Dr. *J. Hartzfeld*,
J. van Heijningen,
J. Huguenin,
Mr. Jhr. *F. van Hemert*,
C. Heije,
G. J. L. van der Hucht,
Hergt,
J. H. E. Juch,
P. Jakles,

de Heeren:

J. P. Mulder,
Dr. *O. G. J. Mohnike*,
F. L. Maurenbrecher,
A. Maclaine,
F. N. Nieuwenhuizen,
J. J. Nosse,
Mr. *F. H. Noltenius*,
W. van Ommeren,
Mr. *H. W. du Perron*,
J. Pryce,
J. B. Quartero,
D. W. Rost van Tonningen,
W. Rueb,
J. P. C. Ruloffs,
M. T. Reiche,
Dr. *A. J. D. Steenstra Toussaint*,
Dr. *P. Swart*,
W. J. M. van Schmid,
Dr. *C. Schwaner*,
F. J. P. Storm van 's Gravesande,
J. J. Schmit,
G. J. van Stipriaan Luiscius,
G. Stompendissel,
J. H. Scholten,
F. Schmitt,
J. H. A. B. Sonneman Rebentisch,
Mr. *A. G. M. Smulders*,
L. H. E. C. Scheffer,
H. W. Schwanenfeld,
J. van Swieten,
W. C. von Schierbrand,
A. van Scherpenberg,
C. Tilanus,
G. J. van Thienen,
J. C. Teengs,
A. van der Ven,
A. G. C. Visscher van Gaasbeek,
A. van Vloten,
Dr. *T. L. W. Vogler*,

Ds. *J. Kam*;
Mr. *G. G. Kool*,
Mr. *F. H. der Kinderen*,
W. A. Kuijk,
J. M. van Leer,
E. A. Lange,
Mr. *F. L. L. U. Last*,
P. J. Maier,
Mr. *J. de Wal*,
J. Wolff,
Mr. *T. T. Willer*,
B. J. Weimar,
Mr. *J. K. de Witt*,
R. J. W. P. Wijnmalen,
B. A. de Quaij,

Voorts werd medegedeeld, dat de Directie benoemd had tot Buitengewone Leden,

de Heeren:
A. B. Cohen Stuart,
J. Hageman Jcz.,
de Heeren:
F. D. J. van der Pant,
F. C. Wilsen.

En zulks ingevolge hare volmagt, aan haar krachtens Besluit der Algemeene Vergadering des Genootschaps op den 8sten Maart 1849 verleend.

NAAMLIJST DER LEDEN.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

Opgerigt den 24sten April 1778.

ONDER DE ZINSPREUK:

„TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN."

BESCHERMHEER:

ZIJNE EXCELLENTIE, DE MINISTER VAN STAAT, GOUVERNEUR GENERAAL VAN NEDERLANDSCG INDIE

J. J. ROCHUSSEN.

PRESIDENT:

Dr. W. BOSCH.

BESTURENDE LEDEN:

Bleeker, Dr. P., tevens *Secretaris.*
Godefroij, P. J.
Keuchenius, Mr. L. W. C.
Muller, Dr. M. J. E.
Schill, E. A., tevens *Thesaurier.*
Tromp, J.
Vaijnes van Brakell, Jkhr. R. G. B. de
Visscher, Mr. C.
Wassink, G.

Bibliothecaris, tevens belast met het opzigt van het Museum.

Dr. P. de Wilde.

Toegevoegd voor de Oostersche Bibliotheek en Oudheden:

R. H. Th. Friederich.

Honoraire Leden.

Willem Frederik Hendrik,
(Prins der Nederlanden).
Alderwereld, Mr. R.
Baud, J. C.
Bik, A. J.
Brisseau Mirbel, Prof. C. F.
Cochius, D. F.
Gregorij, W.
Hall, Mr. M. C. van
Hoëvell, Dr. W. R. Baron van
Hooker, W. Jackson
Humboldt. A. von
Lassen, Prof. C.
Milburn, W.
Nes, Mr. J. F. W. van
Reinwardt, Prof. C. G. C.
Tobias, Mr. J. H.
Vinne, J. van der
Wickevoort Crommelin, J. P.
Wijck, Jhr. C. van der

Correspondeerende Leden.

Aa, Mr. C. P. C. Robidé van der
Ackersdijk, Prof. J.
Arends, Dr. H.
Arriëns, P.
Assen, Prof. C. J. van
Beckers, Dr. P. L.
Beefkerk, Mr. N. van
Beer Poortugaal, D. C. den
Bemmelen, Dr. J. A. van
Bergsma, Prof. C. A.
Bik, P. A.
Blum, Prof. J. R.
Blijtt, Dr. E.
Bodel Nijenhuis, Mr. J. J.
Boeke, J.
Borsius, Dr. J.
Bosch, E. B. van den
Bosch Kemper, Jhr. Mr. C. de
Bosch, Dr. B van den
Breda, Prof. J. G. S. van
Buddingh, D.
Butterworth, C. B.
Cameron Haij, C.
Carnbée Jhr. P. Melvill van
Castro de Macedo, J. J.
Challaep, C. A.
Chijs, Prof. P. O. van der
Cobeth, Prof. C.
Cornelissen, N.
Cunier, Dr.
Daalen, Dr. C.
Dalen, Dr. H. van
Decandolle, A.
Deen, Dr. J. van
Derfelden van Hinderstein, G. F. Baron
Dermout, J. J. [van
Dewez, L. D. J.
Dirksen, Prof.
Domela Nieuwenhuis, Prof.
Donders, Prof. F. C.
Dulaurier, Prof. E.
Dumoulin, C. A. Vincendon.
Dijk, C. M. van
Elink Sterk Jr. A.
Esenbeck, Prof. Nees van
Forbes, W. N.
Fremerij, N. C. de
Fruss, P. H.
Gaimard, Prof.
Gaudichaud, Prof.
Geel, Prof. J.
Gericke, Baron L.
Gertsen, Mr. E. G. T.
Gobee, Dr. C.

Goudoever, Prof. A. van
Gréhan, A. de
Gouzée, Dr. H. P.
Grant, P. P.
Griethuizen, P. van
Groot, Prof. P. Hofstede de
Guérin, J. F.
Guillemin, Prof. J. A.
Haan, Dr. W. de
Haar, Dr. B. ter
Hall, Prof. H. C. van
Hedde, Isidore
Hees van Berkel, Mr. J. J.
Heije. Dr. J. P.
Heldring, Ds. O. G.
Hengel, Prof. W. A. van
Herden, Prof. H.
Herckenrath, Dr.
Hoeven, Prof. H. des Amorie van der
Hoeven, Prof. J. van der
Hollander, Mr. J. J. de
Hooijer, Dr. C.
Houven, H. C. van der
Imminck, W.
John, J. Saij.
Jomard, J.
Jonge, Prof. J. B. de
Jonghe, Jhr. Mr. J. C. de
Jorritsma, Dr. J. A.
Julien, M. A.
Junius, Dr. F. C.
Jussieu, A. de
Juijnbol, Prof. F. W. S.
Kaathoven, Dr. C. L. van
Kerckhove, J. R. L. Vicomte de
Kerst, Dr. J. F.
Kesser, Dr. A.
Kist, Prof. N. C.
Koechlin, N.
Kipp, P. J.
La Lau, E. E.
Laijard, E. L.
Leemans, Dr. C.
Leonhard, Prof. M. C. von
Lenting, J.
Little, Dr. J.
Logan, J. R.
Loncq, Prof. G. J.
Maanen, Prof. F. C. van
Medhurst, W. H.
Meerden, H. A.
Merkus, C. G.
Meursinghe, Dr. A.
Millies, Prof. H. C.
Moijaards, J. N.
Mulder, Prof. G. J.
Mulder, Prof N.
Nieuwenhuis, Prof. J.
Noordziek, J. J. F.
Numan, Prof. A.
Oosterzee, Dr. J. J. van
Opzoomer, Prof. C. P.
Page, M. Le.
Palm, J. D.
Pellecom Kortenhoef, W. G. van
Pijnappel, Dr.
Pool, Dr. G. J.
Prins, Ds. J.
Prinsen, P. J.
Quarles van Ufford, Jhr. Mr. P. N.
Quoij, Prof.
Radijs, Dr. V.
Rafn, Prof C. C.
Reiffenberg, Baron de
Renselaar, Dr. J. van
Roentgen, M.
Roorda, Prof. T.
Rueb, C.
Rüppel, Dr. E.
Rutgers, Prof. A.
Rijk, J. C.
Rijneveld, Dr. C. J. van
Sas, Dr. J. J.
Scheltema, Dr. P.

Schillet, H.
Schlager, J. G. F.
Schegel, Dr. H.
Scholten, Prof. J. H.
Schmidt. J. J.
Schröder vau der Kolk, Prof. J. L. C.
Sebastian, Prof. A. A.
Selberg, Dr. E.
Senden, G. H. van
Serturner, D.
Siebold, Jhr. Dr. Ph. F. von
Siegel, J. F. Baron von
Siegenbeek, Prof. M.
Sloet tot Oldhuijs, Mr. B. W. A. E. Baron.
Suerman, Prof. B. F.
Susana, J. A.
Swaan, Dr. J. S.
Swaluë, Dr. E. B.
Swinderen, Prof. E. van
Sijkens, H. H.
Temminck, C. J.
Termaux Compans, H.
Tex, Prof. C. A. den
Thorbecke, Mr. J. R.
Tilanus, Prof. C. B.
Tollens, Cz. H.
Toussaint, A. L. G.
Tijdeman, Prof. H. W.
Verdam, Prof. L.
Vernée, Mr. L. G.
Veth, Prof. P. J.
Vos, J. R.
Vreede, Prof. G. W.
Vries, Mr. Jer. de
Vries, Prof. M. de
Vriese, Prof. W. H. de
Vrolik, Prof. W.
Wachter, G. H.
Wichers, Jhr. Mr. H. L.
Wind, Mr. S. de
Zuijlen van Nijevelt, P. J. Baron van

Gewone Leden in Nederlandsch Indië.

Z. H. de Hertog Karel Bernard van Saxen Weimar Eisenach.
Abo, Mr. R. E. N. d'
Adam, J. L.
Ament, F.
Angelbeek, Mr. J. J. van
Bangert, F. G.
Bauer, Dr. J. R. A.
Beijerink, L. W.
Bik, J. T.
Bik, P. Vreede
Bischoff van Heemskerk, W. F. H.
Borski, R. van Noord
Bosch, Mr. J. H. Graaf van den
Bossche, J. F. R. van den
Bousquet, R. de Filliettaz
Bousquet, H. A. L.
Blankenburg, S. L.
Braam van Son, Mr. J. T. van
Brest van Kempen, C. P.
Broekmeijer, J. G. X.
Bloijs van Treslong Prins, P. J.
Brouwer, Mr. A. G.
Buijn, D. A.
Bennet, S
Cannaerts, Dr. H.
Carlier, G. J. P.
Caspersz, F. A.
Castens, C.
Castens, W.
Clignett, A. H.
Couperus, Mr. J. R.
Couperus, P. F.
Cramerus, E. W.
Croockewit, Hz. Dr. J. H.
Davelaar, A. van.

Deventer Jsz., S. van
Diard, P.
Dik Cnz., J.
Eb, W. K. van der
Einthoven, Dr. J.
Engelbronner, Dr. J. d'
Engelhard, J. L. B.
Engelken, D. F.
Eijsinger, Dr. G.
Faber, C. W. L. von
Filet, G. J.
Fontanes, H. R.
Fortman, P. L. de Gaij
Fraser, A.
Fraisinet, J. C.
Fromberg, Dr. P. F. H.
Gaillard, M. A. J.
Gallois, J. G. A.
Geer, Mr W. C. E. Baron de
Geil, W. G.
Gervers, F. J.
Gobée, A.
Gosler, J. H.
Graij, J. B.
Gregorij, F. A. A.
Groot, Jhr. J. B. Cornets de
Groot, Corn^{s}. de
Haesebroek, H. J. Severijn
Hardenberg, C. C.
Harloff, G. H. G.
Hartmann, C. L.
Hattum, Dr. D. L. van
Hartzfeld, Dr. J.
Heckler, J. F.
Heel, M. G. van
Hemert, Jhr. Mr. D. A. Junius van
Hengel, F. U. van
Hester, W.
Hergt, C. A.
Heijningen, J. van
Hoffman, C. J.
Hofland, E. B.
Hofland, P. W.
Hogendorp, Jhr. Mr. D. C. A. van
Hollander, Dr. H.
Holle, G. van Beest.
Hora Siccama, Jhr. J. F.
Hucht, G. J. L. van der
Huguenin, J.
Hultman, Mr. C.
Jansen, A. J. F.
Jakles, P.
Jongh, W. de
Juch, J. E. H.
Kam, J.
Kinderen, Mr. J. H. der
Klein, Mr. H.
Kock, A. H. W. Baron de
Kocken, W. P. H.
Köhler, M. J.
Kool, Mr. G. G.
Krajenbrink, J. A.
Krebs, Dr. O.
Kunhardt, Dr. O.
Kuijck, W. A.
Lammers van Torenburg, C. P.
Lange, N.
Lange, E. A.
Last, Mr. F. L. L. U.
Leer, J. M. van
Levijssohn, J. H.
Lijnden, Mr. D. W. C. Baron van
Maarsseveen, A. C. van
Maclaine, A.
Maier, P. J.
Mandt, Dr. C. C. W.
Marnstra, H
Matthes, Dr. B. J.
Maurenbrecher, F. L.
Mees, Mr. H. W.
Mentz, N. Pluim
Millard, J.
Mohnike, Dr. O. G. J.
Motman, F. H. G. van

Motman, J. G. Th. van
Mulder, J. P.
Muller, E. W.
Munnich, J.
Mijer, Mr. P.
Nieuwenhuizen, J. L. A.
Nieuwenhuizen, F. N.
Nolthenius, Mr. K. H.
Noordziek, D. C.
Nosse, J. J.
Nijs, E. de
Ommeren, W. van
Ondaatje, A. M. E.
Onnen, Dr. P. L.
Overhand, P. J.
Z. H. Pakoe Nata Ningrat. *Sulthan van*
Perez, P. J. P. de [*Sumanap.*
Piller, D. M.
Plas, H. J. van der
Plate, L. M. F.
Ploegman, W. F.
Poolman, W.
Potter, H. D.
Pratje, H. G. D.
Puij, J. du
Quartero, J. B.
Quaij, R. A. de
Radhen Toemenggoeng Ario Prawiro Adi Ningrat. *Regent van Bezoeki.*
Radijs, F. C.
Rappard, Mr. W.
Reed, A. A.
Rees, P. van
Reiche, M. J.
Reitz, Mr. D. G.
Reijnst, Jhr. J. C.
Riemsdijk, W. H. van
Rigg, J.
Rose, F. C.
Rost van Tonningen, D. W.
Rudolph. M.
Rueb, W.
Sanders, J. P. N.
Scheffer, L. H. E. C.
Scherpenberg, A. von
Schiff, J. D.
Schill, J.
Scheuer, J. J.
Schlegel, G. D.
Schmid, W. J. M. van
Schmit, J. J.
Schmitt, F.
Scholten, J. H.
Schöman, Dr.
Schwaner, Dr. C. M.
Schwanenfeld, H. W.
Serlé, C. J.
Smulders, G. J.
Smulders, Mr. A. G. M.
Son, H. S. van
Sonneman Rebentisch, S. H. A. B.
Steinmetz, C. P. C.
Steinmetz, E. C. C.
Stipriaan Luiscius, G. J. van
Steuerwald, C. H. G.
Stierling, J. L. de Dieu.
Stompendissel, G.
Storm van Gravesande, F. J. P.
Swart, Dr. P.
Swieten, J. van
Teengs, J. C.
Thienen. G. J. van
Tieman, W.
Tilanus, C.
Toussaint, Dr. W. E. Steenstra
Umbgrove. Mr. G.
Varkevisser, D. A.
Veer, P. B. S. de
Ven, A. van der
Verhulp, G.
Vernede, H.
Vloten, E. A. van
Vloten, A. van
Vogel, W. de.

Vogler, Dr. F. L. W.
Visscher van Gaasbeek, A. G. C.
Voigt, Dr. C. W. B.
Voute, Mr. J.
Vrancken, Msgr. P. M.
Vriesman, J. A.
Wal, Mr. J. de
Wasklewicz, Dr. A. E.
Weimar, B.
Willer, Mr. H. Merkus
Willer, Mr. P. J.
Wit, Mr. J. K. de
Wolff, J.
Wijnmalen, Mr. J. O.
Wijnmalen, R. J. W. P.

Gewone Leden buiten Nederlandsch Indië.

Addison, R.
Andriessse, A. L.
Anethan, Jhr. A. d'
Aston, W.
Blume, Prof. C. L.
Bonhote, J. L.
Braam, J. J. van
Buddingh, Dr. S. A.
Bus, Mr. L. H. du
Constant de Rebecque, W. Baron
Canter Visscher, F. L.
Cartenstatt, H. J.
Dalgairas, J.
Diemont, J. J.
Diggles, R.
Dijk, J. J. van
Eekhoudt, Mr. R. A.
Elias, B. J.
Fabius, G.
Grooff, J.
Hasskarl, K. S.
Helbach, A. H.
Herwerden, J. D. van
Holmberg de Beckfelt, Jhr. O. C.
Horsfield, Dr. Th.
Jacob, G. O.
Jaegher, D.
Junghuhn, Dr. F.
Keuchenius, W. A.
Korthals, Dr. P. W.
Kruseman, J. D.
Lawrence, C.
Leemans, Mr. J. A. A.
Lenting, Dr. D.
Masch, M. J. P.
Muller, Dr. S.
Nahuijs van Burgst, Mr. H. G. Baron.
Nieman, J. E.
Nightingale, M.
Nijs, F. E. de
Oudemans, A. C.
Paauw, R. J.
Pahud, Chs. F.
Parvé, D. Steijn
Reijnst, M.
Riesz, C. J.
Roest, W. A.
Rövekamp, F. T.
Roulet, J. A.
Roijen, P. C. van
Santhagens, R. van Eibergen
Schiff, H. H.
Schneither, Mr. J.
Schuurman, F.
Selleger, Dr. J.
Smissaert, J. W. H.
Spengler, J. H.
Stuers, Jhr. J. J. H. L. de
Stuers, Jhr. F. V. A. Ridder de
Veeckens, L. Z.

Velde, C. W. M. van de
Verkouteren, C. J.
Weddik, A. L.
Westerman, B. M.
Wiggers, G. A. E.
Wilkens, J. A.
Winter, A. F.
Zollinger, H.

Buitengewone Leden.

Cohen Stuart, A. B.
Coppenaal, J. van
Hageman Jcz. J.
Pant, F. D. J. van der
Wilsen, F. C.
Winter, C. F.

ERRATA.

In de *Naamlijst der Leden* zijn abusivelijk weggelaten de namen der gewone leden in Nederlandsch Indië:

Dr. C. Swaving, en
Mr. A. J. Swart.

VERSLAG

VAN EENE

REIS NAAR BIMA EN SOEMBAWA,

EN

NAAR EENIGE PLAATSEN OP CELEBES, SALEIJER EN FLORIS,

GEDURENDE

DE MAANDEN MEI TOT DECEMBER 1847,

DOOR

H. ZOLLINGER.

VOORBERIGT.

Ik zal in mijn berigt geheel denzelfden weg vervolgen, dien ik bij dat over het eiland Lombok *heb ingeslagen, daar ik geene grondige reden heb om bij dit berigt anders te werk te gaan.*

Eerst zal ik het reis-verhaal *doen, waarin ik alles zal opnemen wat het historisch gedeelte mijner reis, — mijn' persoon, — en mijnen omgang met het volk en de vorsten aangaat.*

Verder zal ik ook alles in dit hoofdstuk opnemen, wat betrekking heeft tot mijne opmerkingen over de plaatsen, die buiten Bima *en* Soembawa *liggen, opdat ik bij de beschrijving dier eilanden geene daaraan vreemde omstandigheden te behandelen hebbe, en de zamenhang van mijn reis-verhaal door niets worde verbroken.*

In de volgende hoofdstukken zal ik de resultaten mijner onderzoekingen stelselmatig rangschikken.

De onderscheiden verhoudingen maken in zooverre echter eene verandering in den gang noodzakelijk, als ik, ter wille van de verschillende landen op de eilanden, alles, wat op statistieke opgaven berust, bij de verschillende rijken afzonderlijk heb behandeld en gerangschikt.

Het praktisch gebruik zal daarbij winnen, terwijl een streng wetenschappelijke loop zou vorderen, dat alles, wat statistieke opgaven, — godsdienst, — geschiedenis, — taal, enz. betreft, in eene bijzondere afdeeling werd bijeengebragt, zooals zulks bij het berigt over Lombok *heeft plaats gehad.*

De indeeling zal het gemakkelijk maken, om kennis te krijgen van al hetgeen men van ieder rijk wenscht te weten, om daardoor tot het resultaat — eene getrouwe schets van den toestand van het geheele eiland — te geraken.

Eene verdere captatio benevolentiae *denk ik niet noodig te hebben*

Ik geloof niet, dat ik aanleiding heb gegeven, om mijne waarheidliefde in twijfel te doen trekken.

Behalve het persoonlijk streven naar bevordering der wetenschap en van mijnen roem, heb ik geen ander doel voor oogen dan de eer en het belang van het Gouvernement, dat mij die eervolle en voor mijn gevoel streelende zending toevertrouwde.

EERSTE AFDEELING.

REIS-VERHAAL.

I. HOOFDSTUK.

Reis naar Bima en aankomst aldaar.

§ 1. *Vertrek.* — Makasser, Maros *en zijne steenkolen.* — Bonthain.

Den 9den Mei verliet ik *Buitenzorg*, en, nadat te *Batavia* de toebereidselen voor de reis waren afgeloopen, had ik het genoegen mij den 22sten dierzelfde maand aan boord van Z. M. stoomschip *Vesuvius* te kunnen begeven; reeds den volgenden dag kreeg ik de koorts, die mij ook te *Soerabaija* van den 26sten tot den 29sten Mei niet verliet, en mij tot op *Makasser* vervolgde, waar de *Vesuvius* den 3den Junij aankwam.

Eer ik het waagde om mijne reis naar *Bima* te vervolgen, wilde ik eerst weten of mij de koorts zou willen verlaten, en beproeven om op het als gezond bekende *Makasser* te herstellen.

Gedurende den tijd, dien ik mij daar ophield, ontving ik den hierbij in afschrift overgelegden brief van den heer Gouverneur van *Celebes* en onderhoorigheden van den 10den Junij 1847, No. 643, luidende:

» Doordien UWEdG's. vertrek naar *Bima* in het belang uwer gezondheid nog gedurende » eenige dagen dient te blijven uitgesteld, en door UWEdGs. mij is verzekerd, dat zonder » bezwaar door u een togtje naar *Maros* en omstreken zou kunnen worden gedaan, maak » ik van dit laatste gebruik, om UWEdGs. beleefd te verzoeken, in oogenschouw te wil- » len nemen de plaats in de nabijheid van *Maros*, alwaar in 1845 uitgravingen zijn ge- » daan van steenkolen, bestemd om tot proef naar *Java* te worden gezonden, en om ver- » volgens aan mij te doen kennen uwe meening nopens de al dan niet bestaande waar- » schijnlijkheid, dat, bij aanwending eener proef op groote schaal, aldaar met voordeelen steen- » kolen voor stoom-navigatie-dienst geschikt zouden kunnen worden uitgegraven; of althans, » in hoeverre het UWEdGs. raadzaam schijnt, dat aan het Gouvernement worde voorgesteld » met boringen als anderzins, door een' daartoe van *Java* naar herwaarts te dirigeren deskun- » dige, de onderwerpelijke steenkolen-mijn te doen onderzoeken."

De Gouverneur van *Celebes* en onderhoorigheden,
(w. g.) P. de Perez.

Ten gevolge van dezen brief begaf ik mij, zoodra ik een weinig hersteld was, den 14den Junij op weg naar *Maros*, bezocht daar eerst de vermelde steenkolen-localiteit, en vervolgens den waterval, waarna ik den 10den naar *Makasser* terugkeerde, waar ik, in antwoord op het bovengemelde schrijven van den heer Gouverneur, het volgende geschrift ZWEdGs. overreikte:

» De steenkolen, die ik te *Manempang*, regentschap *Amarang* in de afdeeling *Maros*, » vond, liggen aan den oostelijken oever van den zuidelijken arm der rivier van *Maros*. » Zij behooren tot de jongste formatie en zijn geene eigenlijke *steenkolen*, maar *bruin-kolen*, » en wel van die soort, welke *pek-kolen* of *schelpachtige bruin-kolen* genoemd worden, en in » allen gevalle tot de beste soorten der *bruin-kolen* behooren. Het zijn ook niet geheel de » eigenlijke *pek-kolen*. De kolen van *Maros* konden ook in zeer dunne stukken gespleten » worden van 0,001 El tot 0,02 El dikte, door welke eigenschap zij aan de *blad-kolen* ook » zeer nabijkomen. De breuk langs de blad-voeging is op de oppervlakte geheel effen, terwijl » die overdwars schelpachtig-ruw blijft, hetgeen eigenlijk eene eigenschap der gemeene » bruinkolen is."

» De kolen van *Maros* zijn zeer gemakkelijk te verdeelen, en vallen meest in kleine stuk- » ken van trapezoïdischen vorm uit een."

» Hout-textuur kan men er met het bloote oog ook niet in bespeuren. Ook heb ik er » geen fossile planten of versteeningen in waargenomen. Daarentegen vindt men er over- » vloedige dunne lagen van *ritinit* (ritinit-asphalt) van omstreeks 0,002 El dikte mede ver- » bonden."

» Ten opzigte van de géologische verhoudingen bewijzen deze lagen, die op de bruin-kolen » rusten, dat deze te *Maros* tot het jongste gedeelte harer formatie behooren. Wat daaron- » der ligt, heb ik niet kunnen nagaan, omdat wij de kolen-lagen niet doorgroeven. Boven- » op ligt er eene vijf tot zes voet dikke mergel-laag, die zooveel kalk bevat, dat zij hier » en daar in jongeren grof-kalk overgaat."

» Naar beneden en onmiddellijk op de kolen is daarentegen de mergel rijker aan klei, en » verandert hij in eenen blaauwachtigen harden zand-steen, die dikwijls eene dikte van » 5 — 8 Rijnl. duimen heeft."

» Deze klei-houdende mergel wisselt met de bruin-kolen geregeld af, en zal de ontgin- » ning zeer bezwaren, wanneer niet dieper de kolen-lagen dikker, en de mergel-lagen dun- » ner worden."

» Van de kolen-lagen, die ik heb laten doorgraven, hadden de twee bovenste elk eene » dikte van ongeveer 6 voeten."

» De Javanen, die reeds vroeger bij het graven tegenwoordig waren geweest, zeiden mij, » dat men 4 — 5 voeten had gegraven, zonder aan het einde der lagen te komen."

» Verder naar het oosten, naauwelijks op één paal afstands, verheft zich een berg, waar- » van de eerste keten uit jongeren grof-kalk bestaat."

» Over de technische bruikbaarheid der kolen van *Maros* kan ik niet o rdeelen. Daar » kort geleden eene genoegzame hoeveelheid er van naar *Java* is gezonden, om een onder- » zoek deswege op een groote schaal in te stellen, zal deze gewigtige vraag dáár gemakke- » lijk beantwoord kunnen worden. Zooveel echter heb ik hier vernomen, dat de smeden » de kolen voor hunnen kleinen arbeid zeer geschikt vonden."

» De plaats, waar de kolen gevonden worden, is zoo gunstig voor het vervoer gelegen, als » misschien eenige andere in den geheelen archipel."

» Zij ligt aan de rivier, die tot aan de mijnen toe met praauwen kan worden bevaren. » De afstand van de zee is 18 palen, en in ½ of 1 dag, naarmate wind en stroom al of niet » gunstig zijn, kan men *Makasser* bereiken."

» Deze omstandigheid alleen maakt het reeds wenschelijk, om door boring te onderzoeken, » hoe magtig de kolen-lagen van *Maros* zijn, en of ze op eene meerdere diepte ook van » betere hoedanigheid worden."

» Het vroeger onderzoek op het stoomschip *de Hekla* heeft zeer ongunstige resultaten opge- » leverd. Het is echter nog de vraag, of er destijds niet te veel zwartachtige of blaauwachtige » klei-houdende stukken met de massa vermengd waren."

» Dit is eene tweede reden, die voor een borings-onderzoek pleit."

» Dieper, (en men kan dit bijna zonder aanvoering van bewijs aannemen,) zullen de ko- » len echter nog van dezelfde formatie en hoedanigheid zijn, als de bovengemelde."

» Het is echter mogelijk, dat:

» 1. dieper de afwisselende onreine mergel-lagen dunner of zeldzamer, of misschien beide worden;

» 2. de kolen zelve digter en specifiek zwaarder worden en alzoo bruikbaarder."

» Een borings-onderzoek eindelijk kan alleen leeren of de laag in het algemeen zoo mag- » tig is, dat zij eene bearbeiding in het groot zou beloonen, en of er niet op eene meerdere » diepte kolen zijn, die, zoo al niet voor groote zeereizen, dan toch voor de kustvaart van » een te *Makasser* gestationeerd stoomschip bruikbaar genoeg zijn."

Makasser, den 21 Junij 1847.

(w. g.) H. Zollinger.

Ik hoorde toen dat er in de afdeeling *Maros*, en wel te *Melawa*, ook steenkolen werden gevonden, en dat deze vermoedelijk van betere kwaliteit waren, dan die van *Maros*. Ik geloof dit ook. Eensdeels om hetgene mij omtrent het uiterlijk aanzien is medegedeeld, en anderdeels op een, op eenen theorétischen grond gevestigd, vermoeden, dat zij dieper liggen, en dan van eene andere formatie moeten zijn als die van *Maros*. Daar zij echter diep landwaarts in liggen en dus zeer ver over land vervoerd moeten worden, dwars over berg-ruggen, valt er aan eene winstgevende exploitatie niet te denken.

Mijn ophande zijnde vertrek naar *Bima* maakte het mij onmogelijk, mij derwaarts te begeven en op de plaats zelve een onderzoek in te stellen.

Meer waardig een nader onderzoek kan geacht worden, hetgeen ik te *Buitenzorg*, 5 Februarij 1848, aan Zijne Excellentie, den Minister van Staat, Gouverneur Generaal schreef over steenkolen, die aan de rivier *Mandar* in het land *Mandar* worden gevonden. —

Den 21sten Junij scheepte ik mij in aan boord van Z. M. schoener *Kameleon*, waarmede ik *Makasser* verliet en mijnen togt verder naar *Bima* voortzette.

Reeds den 24sten Junij, toen wij bij *Tanakeke* voor anker lagen, kreeg ik weêr aanvallen van koorts.

Den 28sten kwamen wij voor *Bonthain*, en den 29sten maakte ik mij ten nutte, om eenige kleine togten in de nabijheid te doen.

Het speet mij zeer, dat ik de schoone en vruchtbare piek van *Bonthain*, daar *Loempoe-Batang* genaamd, niet kon beklimmen. Het gebergte komt mij voor, in vruchtbaarheid van den grond en in kracht van vegetatie met de vruchtbaarste bergen van *Java* te kunnen wedijveren.

Ik had daarom des te liever de beklimming ondernomen, eensdeels om de localiteit in oogenschouw te nemen, waar de inboorlingen koffij en Europesche groenten bouwen, maar anderdeels ook, omdat voorgegeven wordt dat niet alleen deze berg nooit door een' Europeaan beklommen is, maar zelfs dat hij niet te beklimmen is, ten minste niet tot aan den top.

James Brooke geeft echter op, dat hij den berg werkelijk heeft beklommen.

Hij, die zijne reisbeschrijving leest, (zie de Hollandsche vertaling van zijn werk 1ste deel 6de hoofdstuk, pag. 125-137,) zal naauwelijks aan de waarheid van zijn verhaal kunnen twijfelen, ofschoon vele namen, naar echt-Engelsche gewoonte, zoo slecht geschreven zijn dat men ze haast niet kan herkennen.

Voor de Botanisten moeten zeker de hoogere streken van dit gebergte eenen grooten voorraad van nieuwere vormen opleveren.

Te *Bonthain* bleven wij slechts één' dag, zoodat er aan het beklimmen van den berg niet gedacht kon worden.

§ 2. *Het eiland Saleijer.*

Den 30sten Junij verlieten wij de reede van *Bonthain*, en kwamen den 1sten Julij op die van *Boelockomba* ten anker, zonder ons aan den wal te begeven, en waren den 2den Julij voor de hoofdplaats van het eiland *Saleijer*.

Ons schip bleef hier twee dagen. Ik begaf mij dadelijk aan land, om van het korte oponthoud het meest mogelijke voordeel te kunnen trekken.

Daar, voor zooveel mij bekend is, nog geen natuuronderzoeker op *Saleijer* geweest of ten minste iets daarover in het licht gegeven is, en er toch nooit expresselijk en dusdanig persoon derwaarts zal worden gezonden, zal men het mij wel niet ten kwade duiden, dat ik mijne opmerkingen over dit eiland hier mededeel, ten einde in het vervolg van mijn berigt niet meer op dit punt terug te komen.

Het eiland *Saleijer* beslaat eene lengte van ± 10 Duitsche mijlen op eene breedte van hoogstens 2 géographische mijlen, zoodat de vlakke inhoud naauwelijks meer dan 15 □ géographische mijlen kan bedragen. De lengte-uitgebreidheid gaat van het zuiden naar het noorden. Het eiland bestaat uit twee evenwijdig met elkander loopende bergketenen over de lengte van het eiland.

De westelijke keten bestaat uit jongeren grofkalk,—de oostelijke is eene andere vulkanische rei.

Gene schijnt eene voortzetting te wezen van dezelfde formatie, als het zuidelijk-gedeelte van *Celebes*, en wel van het voorgebergte *Lassoa*, dat juist tegenover den noordelijken hoek van *Saleijer* gelegen is, en waarmede men de sporen van zamenhang nog duidelijk op de tusschen-liggende eilanden herkennen kan.

De oostelijke rei daarentegen schijnt eene verheffing in de lengte aan te duiden, die van de nabijzijnde piek van *Bonthain* is uitgegaan, en zich waarschijnlijk te gelijker tijd met haar verheven heeft.

De hellingen van beide bergen zijn aan de westelijke zijde veel steiler, dan aan de oostelijke zijde; ja, de oostelijke berghelling loopt op de meeste plaatsen zoo steil naar de zee af, dat aan de bebouwing daarvan niet valt te denken.

De westelijke rei wordt door vele diepe kloven dwars doorsneden, waarvan de wanden bijna loodregt oploopen en waardoor de beken uit het binnenland naar de zee vloeijen.

Dit voorland levert uit zee gezien een schoon gezigt op; bijna overal zijn de bosschen uitgeroeid en vervangen door aanplantingen van berg-rijst, djagon, mostaard, tabak, katoen enz. waarvan het verschillende groen zich boven het vlak der kokos-bosschen verheft, en deze bevallig scheidt van het donker-blaauw der oostelijke bergen.

Den 1sten Julij bezocht ik deze bergen.

Van de hoofdplaats uitgaande doorkruiste ik eerst eene der vermelde kloven langs eene heldere beek.

Aan de andere zijde kwam ik op vulkanischen bodem en klom langs eene der dwarsribben, die de vulkanische formatie hier zoo spoedig verraden, naar boven, nu eens door bebouwd land, dan eens door struiken en bosschen gaande.

Tot aan den hoogsten top vindt men hier groote dorpen, dáár enkele landelijke hutten verstrooid liggen.

De hoogste kampong, die wij voorbijkwamen, wordt *Lassesser* genoemd.

Des voormiddags ten half elf uur bevond ik mij op den top van den berg *Haroe* of *Harroe* (waarschijnlijk met het Bimanesche of Boeginesche woord *aroe* (hoog) verwant,) en gaven mijne barometer-observatien 1902 Rijnlandsche voeten. Ik kon bijna het geheele eiland overzien, en ver beneden mij de zee. Met helder weder moet men van hier het eiland *Boeton*

kunnen zien. Verder naar het zuiden ligt ook nog een top, die iets hooger schijnt te zijn, misschien wel over de 2000 voeten.

Nergens op het eiland vindt men eene noemenswaardige vlakte, zoo ook geen sporen van oude kraters en geïsoleerde kegelvormige bergen. Ook warme bronnen of dusdanige sporen van vroegere vulkanische werkingen doen zich niet voor. Evenzoomin is er bij de inwoners eene legende of een vermoeden daarover voorhande.

Wij keerden langs eenen anderen weg terug en namen ons middagmaal bij den regent van *Boeta Bangoero*, een dorp, dat 100 voeten boven de oppervlakte der zee tusschen de twee bergruggen zeer aangenaam gelegen is.

Van de voortbrengselen uit het mineraal-rijk weet ik geen anderen op te geven, dan den *sirih*-kalk. Door het plantenrijk is het land echter mild bedeeld.

Het algemeen voedsel bestaat in djagon, die overal geplant wordt, en verder in berg-rijst. *Sawah's* vindt men alleen in de kleine vlakten ten zuiden van de hoofdplaats. De meeste rijst, die in het land gegeten wordt, komt als padie van *Celebes, Bima, Soembawa* en zelfs van *Lombok*.

Van het grootste belang voor het land zijn echter de kokosboomen, waarvan het aantal misschien millioenen bedraagt. Langs de geheele westkust strekt zich onafgebroken een bosch van deze boomen uit, waaronder de kampongs verscholen liggen. Maar niet alleen aan de kusten, zelfs in de binnenwaarts gelegen dalen en bosschen, en boven in de hoogste bergdorpen vindt men ze in groote menigte. De handel in klapper-noten en olie vormt dan ook schier alleen den grond, waarop de welvaart der bevolking berust.

De kokosboom is voor hen, hetgeen de rijst op andere plaatsen is. Er moeten menschen zijn, die 5 à 600 van die boomen bezitten. De olie wordt bijzonder naar *Celebes*, (*Makasser*,) *Bima* en *Soembawa* uitgevoerd. In de goede moesson kost zij ten hoogste 26 duiten per flesch, terwijl dan nog de uitvoer het sterkst is. In de west-moesson daalt de prijs echter tot op 10 duiten de flesch, daar dan de uitvoer bijna onmogelijk is.

De inwoners van *Saleijer* betalen eigenlijk geen belasting aan het Gouvernement. Zij verrigten jaarlijks te *Makasser* eenige heerendiensten, als ook op de hoofdplaats van het eiland. Hunne diensten kunnen echter zeker slechts tot een zeer gering geldswaardig bedrag gereduceerd worden. Wilde het Gouvernement van elken klapperboom slechts 1-5 centen belasting heffen, dan zou deze matige opbrengst niet alleen de kosten van beheer van het eiland dekken, maar zelfs een overschot opleveren.

De één millioen klapperboomen met 1 cent, of de 200,000 met 5 centen belast, moeten natuurlijker wijze *f* 10,000 (koper) opbrengen, — waarschijnlijk meer dan de tegenwoordige kosten van beheer.

Het *katoen* wordt in het land zeer veel aangekweekt. Het wordt in het land zelf verwerkt, hetzij tot grove wollen-stoffen, hetzij tot fijnere *kains*, welke beide belangrijke artikelen van uitvoer zijn, en b. v. in groote hoeveelheid naar *Bima* en *Soembawa* gebragt worden. Deze stoffen zijn dan gedeeltelijk wit, gedeeltelijk geverwd. Daarom ziet men ook zeer veel *indigo* en *tjankoedoe* geplant, — de eerste voor de bereiding van eene blaauwe-, de andere voor eene roode-verwstof.

In de dorpen en bosschen, voornamelijk in de hoogere streken, vindt men den *arengboom* in

groote menigte, waarvan het sap den voornaamsten drank der inwoners uitmaakt. De suiker, die daaruit gewonnen wordt, gaat deels als handels-artikel naar *Bima*, maar wordt overigens grootendeels binnen 's lands geconsumeerd.

De *kanarie*-boom wordt ook in de bosschen van *Saleijer* in groote menigte gevonden. De kern der vrucht wordt overal, en zelfs onrijp, gegeten, of uitgevoerd (en dan meest rijp) voornamelijk naar *Makasser*.

Men trekt er ook eene zeer smakelijke olie uit, die bij het koken veel gebruikt wordt, doch zeer duur is.

Het hout van dezen boom wordt op het eiland bij uitnemendheid gebruikt tot het bouwen van huizen.

Tabak wordt hier en daar aangeplant, als ook eene soort van witten mostaard, die zeer goed, ofschoon minder sterk dan de Europesche is. Zij worden ook geëxporteerd.

Aan de westkust houdt men zich veel met de visscherij bezig, voornamelijk in de nabijheid der hoofdplaats, of rondom het daartegenover liggende eiland *Poeloe Passie* (varkens-eiland). Ook *oesters* zijn niet zeldzaam.

Bovendien geloof ik, dat het land zijnen naam (bij de inwoners, *tanah doenang-doenang*, d. i. *kreeft*,) ontleent van de groote menigte kreeften, die men er vindt. Men heeft mij ook verhaald, dat het land zoo genoemd werd, omdat het den vorm had van een' kreeft.

Ik geloof dit echter niet, omdat ik niet begrijp, hoe de inboorlingen dit weten kunnen, daar er nergens zulk een verheven punt is, dat men daarvan den geheelen omtrek van het land, ongeveer als eene teekening in perspectief, vóór of beneden zich kan zien.

Aan wild is het land zeer rijk. Herten en nog meer wilde zwijnen worden er in groote menigte aangetroffen, zoodat men het bebouwde land voor de laatste door hekken moet beschutten.

Rundvee wordt er niet aangetroffen, maar daarentegen buffels en geiten. De eerste worden meest op *Soembawa* ingekocht. Paarden zijn er in overvloed voorhande; zij zijn kleiner en slechter gebouwd dan op *Makasser* (*Celebes*), evenwel sterk en zeer geschikt om vermoeijenissen door te staan, en daarbij zeer goedkoop.

De bevolking van het eiland bestaat ongeveer uit 40,000 zielen. De Europesche bevolking bestaat, behalve uit eenige ambtenaren en soldaten, (het garnizoen bestaat uit 13 man onder een' korporaal of sergeant), uit 2-3, vroeger 4-6, Makassaarsche inboorlingen, die eenen kleinen handel drijven, doch zich niet door ondernemings-geest onderscheiden. Ook eenige Chinezen houden zich in het belang der opium-pacht of tot het drijven van smallen handel op de hoofdplaats op

Grooter is het getal der Boeginezen en geboren Makassaren, die zich in het land nedergezet hebben.

Het eiland is verdeeld in 14 regentschappen, aan het hoofd van welke een regent of eene regentesse (radja) staat.

In den grond moet het onverstandig schijnen, om, na een oponthoud van slechts twee dagen, een oordeel over eene bevolking te willen vellen.

Mij kwam het toch gedurende mijn verblijf voor, dat de inboorlingen stiller, vreedzamer en gastvrijer waren dan de Makassaren, met welke zij de taal, (een bedorven dialect van het

Makassaarsch,) de kleeding en de wijze van huizen te bouwen gemeen hebben. In weerwil hiervan geloof ik, dat ze in den grond niet behooren tot hetzelfde volk; daar dit vermoeden alleen berust op de taal en het karakter. En, ofschoon de taal bijna dezelfde is, zijn er toch woorden in voor de meest dagelijksche zaken, waarvan de oorsprong in geheel andere talen ligt. Zoo beteekent *ere* op *Saleijer: water*, op *Makasser: djine;* — palmwijn dààr: *toeakh*, in het Makassaarsch: *ballo*, enz.

De Makassaren zien overigens met verachting op de Saleijerezen neder, zeker omdat deze zich vrijwillig als *koelies* laten gebruiken, en om meer andere redenen.

De Zeeroovers verontrusten dikwijls het land, — nu eens van uit den noord- oostelijken hoek, waar zij op de praauwen loeren, die de straat van *Saleijer* doorzeilen, — dan eens van de kleine eilanden ten zuiden van *Saleijer*. Somtijds doen zij landingen, overvallen de dorpen, plunderen ze en rooven de menschen weg; — zelfs achter het zoogenaamde *Varkens-Eiland*, dat is: onmiddellijk in de nabijheid van de hoofdplaats, houden zij zich op. De riffen ten westen van het genoemde eiland bieden hun een veilig toevlugtsoord aan.

De hoofdplaats zelve ligt aan het strand. Een goed havenhoofd van hout maakt het landen zeer gemakkelijk. Naast het huis van den gezaghebber ligt het fort, indien eene vestiging zoo kan genoemd worden, waarin de uit 13 man bestaande bezetting zich naauwelijks tusschen de ellendige bamboezen-hutten en wallen kan bewegen. En toch schijnt het tegen den aanval van eenen inlandschen vijand bestand te zijn.

Ten zuiden van het fort ligt de kampong *Boea Boea*, — ten noorden de kampong *Bangalian*.

Met opzigt tot het klimaat verdient het opmerking, dat *Saleijer* juist op de grenzen der twee groote afdeelingen van den archipel ligt, waar wel de moessons in dezelfde, echter de jaargetijden in omgekeerde rangorde zijn. — Het onderscheid bestaat echter op *Saleijer*, in weerwil dat het op de grensscheiding ligt, eigenlijk niet, maar houdt men het er toch voor, dat het daar in de oost-moesson meer regent, dan in de west-moesson, waardoor dus het eiland reeds tot de oostelijke afdeeling van den Archipel zou behooren. Zeker is het, dat de jaargetijden niet volkomen in een droog- en een nat-getijde kunnen worden verdeeld, zoodat de regen zich, — behoudens de voormelde wijzigingen, — bijna gelijkmatig in de beide moessons verdeelt.

Aan de kusten moet het land zeer ongezond zijn, vooral in de nabijheid der hoofdplaats. — Het geheele jaar door en vooral in de oost-moesson heerschen er koortsen, waardoor èn vreemden èn tijdelijke ingezetenen worden aangetast.

Op den avond van den 5den Julij vertrok ik weder naar boord.

§ 3. Barie, — Goenoeng Apie, — *en aankomst te* Bima.

Wij verlieten vroeg in den morgen van den 6den Julij de ankerplaats van *Saleijer*. Wij hadden veel met windstilte en Z. O. winden te kampen. Den 8sten kregen wij den *Goenoeng Apie* in het gezigt, en den 10den het eiland *Floris* met zijne talrijke, statige en tamelijk hooge pieken.

Lang hielden wij ze in het gezigt, zonder ze te kunnen bereiken. Eerst in den namiddag van

den 12den wierpen wij het anker in de baai van *Barie*. Er lag een kruispraauw, voor de bemanning van welke de *Kameleon* geld en levensbehoeften aanbragt. Wij bleven slechts een' dag over, zoodat er aan uitgebreide navorschingen of aan een' togt naar de binnenlanden niet viel te denken.

Wat mij aanleiding gaf, om mij uitvoeriger over *Saleijer* uittelaten, geldt ook voor *Barie*. — Daarbij komt, dat dit eiland in onmiddellijke betrekking met *Bima* staat, en daardoor ook mijne opmerkzaamheid verdient, en nog meer, omdat ik in vroegere correspondentien daarvan gewaagd heb, en niet allen, die *Barie* hebben gezien, zich met mijne gevoelens kunnen vereenigen.

Daarom, en ook omdat het Gouvernement belang bij de zaak heeft, veroorloof ik mij het eenigzins omstandiger te behandelen.

De Sultans van *Bima* gaven reeds in oude tijden voor, souvereinen te zijn, niet alleen van het westelijk gedeelte van *Floris*, — onder den naam van *Mangareij* bekend,—maar zelfs van alle eilanden in de straten van *Mangareij* en *Sapie*, ja zelfs ook van het *Sandelhout - Eiland*, *Poeloe Soemba*.

Met betrekking tot *Mangareij* rijst de vraag, of de Sultan op het geheele eiland, dan wel alleen op de noordelijke en westelijke kuststreken aanspraak maakt.

Ik moet het eerste aannemen, eensdeels om de gezegden van den Sultan en zijne rijksgrooter, anderdeels omdat de Sultan werkelijk aan de vorsten van *Tallo* (zoo wordt het woord geschreven in de officiele correspondentie tusschen den Gouverneur van *Celebes* en den Sultan van *Bima*,) bevelen heeft gegeven, dat menschen uit de binnenlanden zich op *Barie* moesten vestigen. — Anders wordt zeker de verhouding, wanneer men vraagt, of deze souvereiniteit inderdaad eene erkende is. — De correspondentie hierover werd alleen met den Sultan van *Bima* gevoerd, — dus alleen maar van éénen kant, — en niet ook met den radja van *Tallo*, den anderen belanghebbende, die nog niet onmiddellijk met Europeanen in verband heeft gestaan en in de binnenlanden van *Kotta Batoe* huist. Alle berigten luiden echter, dat hij van de souvereiniteit van *Bima* niets wil weten.

Ook de oudste voorhande zijnde rapporten uit de tijden der Compagnie getuigen in dezen geest.

Ik zag te *Bima* in het Archief eene memorie, nagelaten door den resident van *Bima*, *Burggraaf*, van het jaar 1759, luidende:

» *Bima* — wordende door de straet *Sapij* van *d'Mangarij*, of 't land van *Florus* gescheijden, » waarop d'Bimaneese in voortijden eenig land hebbe bezeten, 't geen haar door de Makassa- » ren van tijd tot tijd is afhandig gemaakt, en waardoor het Bimaa's hof, omtrent het voor- » nemen om hetzelve te herwinnen, somtijds wel veel van opgeeft, en zijt: ook al een keer à » twee daarvan een proef genomen hebben, dog altijd met de kous op 't hoofd wêêr terug zijn » gekeerd, zoo is echter niet te geloven, dat zij daar zoo ligt meer een vaste voet zullen » krijgen," enz.

Vroeger hebben dus de Bimanezen zelfs de kustbezittingen verloren. Toen de Makassaren die verlaten hadden, namen zij ze op nieuw in bezit. Dit bepaalde zich echter alleen

tot de twee kampongs *Reo* en *Potta*. Zelfs het nieuwste berigt getuigt: «de radja van *Tallo* » staat, volgens de bewoners van *Barie*, niet onder de heerschappij van *Bima*," Ja, toen ik daar was, verhaalden de menschen mij, dat de radja bij hen was geweest en hun had bevolen naar de binnenlanden terug te keeren, en aan de Bimanezen, om het land te verlaten, daar hij geene vreemde volkplanting in *zijn* land wilde hebben, en er zelfs over gedacht had om de vreemden met geweld te verdrijven.

Er bestaat bij mij geen twijfel, dat de bedoelingen van het Gouvernement en van den Sultan bij eene vestiging op *Barie* verschillen. Het Gouvernement wenscht de vernieling van een toevlugtsoord voor de roovers, en een punt, van waar men de roovers gemakkelijk kan opzoeken en vervolgen. — Daarvoor zou eene vestiging op *Barie* ook uitnemend geschikt zijn. Ten minste zou daardoor belet worden, dat de roovers zich langer hier terugtrokken, om van hier de omliggende bewoonde eilanden te verontrusten.

Dit is echter waarschijnlijk de meening van den Sultan niet geweest; zijn doel is, om zijn aanzien te bevestigen en zijne magt op *Mangareij* uit te breiden. Om dit echter alleen te doen, bezitten de Bimanezen noch magt noch énergie genoeg. Daarom tracht hij zoo ijverig naar ondersteuning van het Gouvernement, dewijl hij daardoor hoopt te bewerken, wat hij alleen niet tot stand kan brengen.

Ik noem *Barie* nogmaals eene *kolonie*, (natuurlijk eene Bimanesche, daar het Gouvernement er zich niet gevestigd heeft).

Dit blijkt ook uit de nieuwste officiele stukken, volgens welke den Sultan van *Bima* dringend wordt aanbevolen, om toch huisgezinnen naar *Barie* te zenden.

Iedereen, die met den toestand van *Bima* bekend is, weet echter vooruit, dat de Sultan noch de magt noch het regt heeft, om huisgezinnen te dwingen het land te verlaten en zich naar *Barie* te verplaatsen. — Daarom zocht hij menschen van *Mangareij* daar heen te trekken.

Juist daarin, dat op *Barie* eene formele vestiging, eene kolonie komt, ligt de grondslag tot het gelukken der onderneming. — Het Gouvernement zal en kan hier geen' post onderhouden, al was hij zelfs maar vier man sterk.

Bimanesche soldaten zullen er slechts zoo lang blijven, als zij voedsel hebben, en dan weder vertrekken. —

Nadat ik nu aangegeven heb, op welke hoogte de zaak, uit een politiek oogpunt beschouwd, staat, ga ik over tot de beschrijving van den algemeenen en tegenwoordigen toestand van het land en zijne bevolking.

De baai van *Barie* is waarlijk zeer goed en biedt als ankerplaats vele voordeelen aan; rondom verheffen zich steile met bosch begroeide kalkheuvelen, die evenwel zeer onvruchtbaar en voor de bebouwing bijna ongeschikt zijn, zoodra de bosschen zijn uitgeroeid.

Ik beroep mij hieromtrent op de kalk-bergen aan de zuidkust van *Java, (Bezoekie, Malang, Kedirie* enz), die geheel tot dezelfde formatie behooren en genoegzaam bekend zijn. Tusschen deze kalkheuvels loopen smalle dalen, die, wat hunne uitgebreidheid aangaat, wel eenigen akkerbouw voor eene kleine bevolking zouden toelaten, doch wier beddingen zoo weinig humus bevatten, dat ook op de meeste plaatsen niet aan rijst-aanplantingen kan worden gedacht.

De kampong *Barie* is op een halfuur afstand van het strand aangelegd. Ook kan dit niet wel anders, want aan het strand zelf is geen zoet water, dat eerst een heel eind landwaarts in gevonden wordt. — Verder kan er aan het strand of op de hier en daar voor den dag komende kalkrotsen in de dalen niets geplant worden.

Daarbij komt nog de vrees van door roovers overvallen te worden, welke door de tegenwoordigheid der kruispraauw slechts gedeeltelijk wordt weggenomen.

Van eene *kampong* is hier eigenlijk de rede niet, daar er geene huizen maar slechts hutten gebouwd waren, zooals men die vervaardigt, wanneer men hier te lande eenige nachten in een bosch moet doorbrengen. Deze menschen van *Barie* hebben hunne vrouwen en kinderen, huizen en aanplantingen in de gebergten van het binnenland. Daar zij, voor de zeeroovers en voor hunnen eigenen radja vreezende, op *Barie* niets kunnen planten, denken zij er ook niet aan zich aan het strand neder te zetten, en zullen zij van zelfs langzamerhand naar het binnenland terugtrekken. — Tijdens mijn verblijf aldaar, waren er reeds 60 menschen gevlugt.

Het is hieruit af te leiden dat er hongersnood heerscht, dat de helft der menschen zich altijd tusschen *Reo* en *Barie* op weg bevindt, om levensmiddelen te zoeken. — De weg daarheen is twee dagreizen lang.

» In October," zegt het laatste berigt, » klaagden de menschen te *Barie*, dat zij slecht voorzien werden van voedsel, en dat zij, ten einde zulks te krijgen, het over land van *Reo* moesten halen"; . . . . . en kort daarop drong men bij den Sultan van *Bima* er op aan, «in de dringende behoefte aan voedsel aldaar voor de bevolking te voorzien."

In Junij was er niets geplant. In October ook niet; zooals in het jongste berigt van den 6den November 1847 duidelijk wordt gezegd: » dat er nog niets geplant is, dat is *natuurkundig* bewezen."

Evenwel getuigt een tweede berigt van denzelfden datum en van denzelfden berigtgever: » de *djagon* stond reeds boven den grond." Berigten, die ik niet met elkander overeen kan brengen.

Het fort nu, dat op eenen smallen heuvel aan het strand ligt, is in zulk een' toestand, dat het volstrekt geen' wederstand kan bieden. Eigenlijk is het vreemd om van een *fort* te spreken. Of kan men eene vestiging zoo noemen, die uit eene houten borstwering bestaat, die na één regen-moesson verrot moet zijn, — van welke het binnenste gedeelte eene diepe gracht is, waaruit de aarde tot aanvulling der borstwering is gehaald, — waar binnen in noch huizen noch hutten gevonden worden, (deze staan twee in getal vóór het fort,) — en op welke, op elk' der twee hoeken, een stuk is geplaatst, die beiden slechts in ééne rigting en onder een' bepaalden hoek kunnen schieten.

Ik vond er echter de Hollandsche vlag nog waaijen, doch bewaakt door slechts één' man, dien ik uit den slaap wekte om hem een' dronk water te vragen.

Alles, wat ik vroeger over *Barie* aan het Gouvernement heb medegedeeld, is waar, en zal ik dus het vroeger gezegde hier niet weder intrekken. Alleen komt het mij voor, dat ik ongelijk had, toen ik zeide, dat het Gouvernement ook die stukken had geschonken, ofschoon dit in der tijd verhaald werd.

De menschen, die wij op *Barie* bij elkander vonden, maakten in het geheel geenen gunstigen indruk op ons.

Zij zagen er morsig en traag uit, en waren in den hoogsten graad vuil, bijna allen naakt, en leden zeer veel van huidziekten.

Omtrent de taal, zeden en gewoonten kon er natuurlijk gedurende zulk een kort verblijf niets vernomen worden; wij hoorden alleen, dat de menschen in de binnenlanden geweren hadden, waarmede zij zeer goed wisten om te gaan, hetwelk echter nog niet bewijst, dat zij ook kanonnen afsteken, en veel minder dat ze die goed bedienen kunnen.

De menschen te *Barie* dragen nog meest allen lang haar, even als de inboorlingen der westelijke eilanden. Bij eenigen nogtans kan men een' overgang tot kroeshaar bespeuren, dewijl zij het reeds wat korter en meer gekroest, — ik zou haast zeggen: *gekruld*, — dragen. Ik kan buitendien uit eigene ondervinding niet zeggen, of zich op *Floris* — zoo als vroeger voorgegeven werd, — de ware Papoea's ophouden of niet.

Eerst op *Bima* hoorde ik van eenen Chinees, die voor den sultan de opiumpacht op *Mangareij* nagaat, dat er te *Badjo*, eene kleine dagreize naar de binnenlanden van *Barie*, een vijver van warm of bijna kokend water wordt gevonden, waarop eene bruine, breiachtige massa drijft, die, aan de vrije lucht blootgesteld wordende, verhardt. Dit moet dus asphalt zijn. De Chinees moet zelf in die streek en op die plaats geweest zijn, en 60 katties van die stof naar *Makassar* medegenomen hebben, waar het gesmolten en tot het teren der praauwen kon gebruikt worden. Deze omstandigheid kan misschien een nader onderzoek waardig geacht worden.

Nadat onze matrozen een' geheelen dag te vergeefs naar visch en oesters gezocht hadden in eene baai, waar sloepen vol met visch en oesters te krijgen zijn, — gingen wij allen op den avond van den 13de Julij aan boord, en verlieten den volgenden dag vroegtijdig de baai van *Barie*.

Nog eens hadden wij met tegenwinden te kampen, d. i., met westen-winden in de oost-mousson.

Den 16den zeilden wij eerst voorbij het eiland *Goenoeng-Apie*. Dit eiland behoort ontegenzeggelijk onder het gebied van *Bima*. De berg rijst onmiddellijk uit de zee op, en vormt twee toppen, eenen noordelijken en eenen zuidelijken top.

De laatste is zeer steil, met diepe kloven doorsneden, en overigens met bosch begroeid, — zoodat het schijnt, dat hier sints lang niet meer gewerkt is. De zuidelijke kruin, met een' krater op de spits, bezit nog geheel hare kegelvormige gedaante, en is van boven af tot aan het strand met zand en zwarte steenen bedekt.

Hij is, volgens den Heer Melvill van Carnbee, 7123 rijnl. voeten hoog. Op dit oogenblik was deze vuurpoel niet in werking. Van tijd tot tijd hoort men het echter in den berg donderen, en, wanneer er aardbevingen op *Bima* worden gevoeld, neemt men aan dat zij van den *Goenoeng-Apie* uitgaan.

Vroeger werd dit eiland bewoond, ofschoon in de goede mousson noch beken noch bronnen eenig water geven, en in den regentijd alleen na hevige stortregens. In weerwil hiervan is er het geheele jaar door water in overvloed te krijgen. Wanneer men namelijk aan het strand gaten graaft, vullen zij zich dadelijk met het heerlijkste drinkwater. Eenige dorpen werden

hier vroeger gevonden. Toen echter de inwoners jaarlijks door de zeeroovers overvallen, gedood en weggevoerd werden, verlieten zij eindelijk het eiland en togen naar *Bima*, waar zij zich gedeeltelijk op de hoofdplaats zelve, gedeeltelijk in de omstreken van *Wiera*, — hetwelk juist tegenover den Goenoeng-Apie ligt, — nederzetteden. Nog tegenwoordig bestaan de vruchtboomen, die eens de kampong overschaduwden, en dragen de heerlijkste vruchten, vooral pompelmoezen (citrus decumand). Jaarlijks begeven zich nog eenige menschen hier heen, blijven er eenigen tijd jagen, visschen, zamelen vruchten in, steken de gras- en alang-alang-velden in brand, en keeren dan naar het vaste land van *Bima* terug.

Des avonds van den 17den kwamen wij voor de baai van *Bima*. Sterke zuidelijke winden beletteden ons echter om binnen te loopen.

De *Kameleon* koos 's nachts het ruime sop. Den 18den konden wij ook nog niet binnen loopen, en het gelukte ons eerst den 19den na veel moeite het anker te werpen in de buiten-baai tegenover de rots, *Batoe Pah* genaamd. Het was ook hoog tijd. Onze versche provisien waren op, en wij hadden sedert eenigen tijd ons middagmaal gedaan met rijst, gedroogde visch en gezouten vleesch.

Ook den volgenden dag maakten de aanhoudende zuidelijke winden het den *Kameleon* onmogelijk, om in de baai te loopen. Hij voorzag zich dus op de buiten-reede, met behulp van de menschen, die de Sultan volgens oude gewoonte uitzond, van water, brandstoffen en levensmiddelen.

Den 20sten werd ik met eene sloep aan wal gezet en naar *Bima* gebragt, waar ik dus eerst na eene reis van 28 dagen aankwam.

§ 4. *Eerste oponthoud te* Bima, *en reis door de rijken* Bima, Dompo, Sanger *en* Soembawa *tot aan de hoofdplaats* Soembawa.

Mijn eerste werk te *Bima* was nu, om mijn goed aan wal te doen brengen, hetwelk volgens oude gewoonte, waarnaar zich alles hier regelt, met behulp van menschen en praauwen van den Sultan geschiedt.

Ik kreeg dadelijk een' voorsmaak van de wijze, waarop die zaken hier worden afgedaan. Dan waren de praauwen lek, dan te klein, zoodat het tot den avond van den 24sten Julij aanhield, alvorens al mijne goederen aan land waren.

Eene deputatie, uit twee burgers van *Bima* bestaande, bragt aan den Sultan het berigt van mijne aankomst. Deze zond eenige mantries en zijnen schrijver, om mij te verwelkomen.

Den 22sten des avonds moest wezentlijk mijn aanbevelingsbrief van den Gouverneur-generaal (die van den Gouverneur van *Celebes* was reeds vroeger aan den Sultan gegeven), aan den Sultan overgereikt worden. Dien avond verzamelde zich de geheele burgerij van *Bima*, in feestgewaad gedost, in het huis van den gezaghebber.

Tegen zes uur rukten de afgezanten van den Sultan door eene groote eerewacht begeleid aan. Vooruit ging de gamelan. Daarop volgde de eerewacht te paard, die hare schoone paarden voortdurend tot caracoleren aanzette. Hierop trommen voor de eerewacht te voet, die in eenen potsierlijken uniform stak en met geweren gewapend was. Daarop een priester, die

op een' stoel gedragen werd en op de knieën een zilveren schenkblad hield. Een paijong-drager liep aan zijne zijde. De trein werd gesloten door twee gele zijden rijks-vaandels, omringd door eene groote menigte van gewapende hoofden, beambten en wachters, allen naar rang en stand gekleed.

Voor het huis van den gezaghebber schaarde zich de stoet in twee gelederen. Toen de brief van den Gouverneur-generaal in het schenkblad werd gelegd, deed men met de kanonnen van het fort het gebruikelijk salut van 21 schoten. De trein ging vervolgens met den brief in dezelfde rangorde naar het huis van den Sultan. Toen de brief daar werd uitgereikt, saleerden ook de stukken van den Sultan met 21 schoten. De geheele plegtigheid haalde mij levendig de oude Kompagnies tijden voor den geest, waarvan zij herkomstig is, en de verzamelde burgerij had in haar voorkomen nog veel eigenaardigs, dat met dien tijd in het geheel niet in strijd was.

Met veel moeite bragt ik het nu daarheen, om reeds op den avond van den 29sten een bezoek bij den Sultan te kunnen afleggen. Dit kwam hem wat al te haastig voor. Eeuwigdurend talmen en dralen ligt in het karakter van deze verwijfde menschen, en alles zoo langwijlig mogelijk te behandelen is bij hen een teeken van vorstelijke waardigheid. Deze haastigheid bij alle verrigtingen past naar hunne begrippen alleen aan de ongeduldige blanken, welke het leven niet weten te genieten, en in de verwachting van het toekomende het tegenwoordige vergeten.

Ik werd door drie rijksgrooten en den schrijver afgehaald, en vergezeld door den gezaghebber en eenige burgers. Het bezoek geschiedde tegen het vallen van den avond, hetwelk zeer vroeg is, daar het nooit gedurende den dag, maar haast altijd na acht en soms na negen uur wordt afgelegd. De Sultan, rijk uitgedost, ontving mij op de stoep, en geleidde mij naar de binnengalerij van zijne smerige donkere woning, waar zelfs de lampen naauwelijks licht konden verspreiden. Het huis is wel groot, maar de vertrekken zijn somber en laag, daarbij zoodanig met allerlei meubelen en waren volgepropt, dat er eene broeijende hitte heerschte. De ruiten kunnen om zeer grondige redenen ook heel weinig licht doorlaten, daar zij, vermoedelijk sedert zij er ingezet werden, niet gereinigd noch gewasschen zijn.

De Sultan is een deftig mensch van 54 jaren. Hij spreekt goed Maleisch, — doch heeft gedurende het gesprek een verstrooid voorkomen; — zijn haar en baard zijn grijs. Zijn gezigt is onaangenaam, geel en droog, en draagt de treurigste sporen van de vernielende gevolgen van het overmatig gebruik van amfioen.

Hij beloofde mij allen bijstand te zullen verleenen, nadat ik hem in eene aanspraak begroet en het doel mijner zending had medegedeeld, die ik hem schetste te bestaan in het zoeken van schoone bloemen en nieuwe geneeskrachtige planten. Of de Sultan veel van mijne verklaring begreep, weet ik niet. Zijn glimlagchen was niet zeer geestig, en duidde niets aan, dat een scherpzinnig en snel opvatten en begrijpen verried. Wij werden overigens zeer goed op half-Europesche, half-Bimanesche wijze onthaald, en verlieten den Sultan om 8 uren, nadat hij mij zijn' broeder genoemd en als zoodanig aangenomen had. Den volgenden dag bezocht ik met dezelfde plegtigheid den *Radja Bitjara* of rijksbestierder. Zijn huis is nog veel meer, dan dat van den Sultan, met allerlei zaken opgepropt. De binnengalerij gelijkt meer op eene toko, dan op eene receptie-zaal voor vreemdelingen. De radja is jonger, aangenamer

en verstandiger in zijne gesprekken dan de Sultan. Hij informeert zich zeer naar Europesche gewoonten, vooral met betrekking *tot-* en de inrigtingen *op- Java*, die ik hem in het schitterendst licht voorstelde, en daarbij vrome wenschen deed voor de verbetering van den Bimaschen toestand.

Na deze noodzakelijke bezoeken te hebben afgelegd, hield ik mij ijverig bezig met toebereidselen voor mijne reis te maken. Eerst wierf ik eenen burger, den heer Beth, vroeger klerk op *Bima*, als reismakker, onderhandelaar en tolk aan. Zijn vader is vroeger resident van *Bima* geweest. Beth zelf heeft het geheele land doorgereisd, spreekt het Bimaneesch zeer goed en verstaat ook iets van de taal van *Soembawa*. Verder is hij iemand van een zeer vreedzaam karakter, die zeer goed met de inboorlingen weet om te gaan. Ik beloofde hem *f* 30— zilver, als ook dat ik hem en zijn' jongen op reis vrijhouden, en hem naderhand, wanneer ik over zijne diensten tevreden was, een geschenk geven zou; — ook zijn' kok nam ik aan. — Mijn vertrek bepaalde ik op den 28sten Julij. Dientengevolge had de gezaghebber brieven vooruitgezonden, en dien van den Gouverneur van *Celebes* naar *Sangar* laten brengen.

Den 27sten overviel mij echter weder de koorts en den 2den Augustus een' mijner bedienden, zoodat ik mijn vertrek tot den 3den Augustus uitstellen moest. Dien dag vertrok ik echter des morgens om 4 uur en reed den achtergrond van *Bima* op.

In het eerste dorp *Belo* werden wij, volgens oude gewoonte, »feestelijk" ontvangen. De plegtigheid, die daarbij plaats had, herhaalde zich naderhand bijna in ieder dorp, zoodat ik ze hier voor de eerste en laatste maal zal beschrijven.

Op eenigen afstand van het dorp wachtten mij eenige menschen van het dorp met jonge kokosnoten op, die zij mijn gevolg aanboden, om daaruit te drinken. Voor het dorp zelf verbeidden ons de dorpshoofden en meest alle inwoners. De priester hield het paard vast,-kleefde onder het prevelen van eenige formulieren drie schijfjes van gember-wortel op het voorhoofd en de wangen,—strooide toen gewijde *ketan* (kleverige rijst) over man en paard,— en bood nog eenen ketel met gewijd water aan, waarmede men zich het voorhoofd en de handen moest wasschen, en waarin men tot wedergroet een piaster, een' zilveren gulden of oude dubbeltjes laat vallen.

Hierop hield het hoofd eene lange Bimanesche begroetings-rede, waarvan ik natuurlijk niets begreep, en in welke voor de eer van het bezoek bedankt en de zegen des hemels voor den bezoeker werd afgesmeekt. Nu werd ik door het dorp geleid, terwijl twee menschen het paard bij den teugel voortleidden.

Op den achtergrond der baai reden wij door eene alluviale vlakte, die bij springvloeden gedeeltelijk onder water staat, doch toen droog lag. Geen boom verspreidde hier schaduw,—geen grasscheutje vertoonde een spoor van groen. De grond was met eene dunne zoutkorst bedekt, die de zonnestralen met verdubbelde kracht terugkaatste. De hitte was buitendien op deze eentoonige vlakte onverdragelijk.

Nadat wij den heuvel overgetrokken en een weinig in het groote dorp *Silah* gerust hadden, vervolgden wij onzen weg tot aan het dorp *Denah*, waar wij bleven overnachten.

Den 4den Augustus reisden wij tot *Dompo*. Men heeft hier op reis de grootste moeite met koelies. Alles, wat getransporteerd moet worden, gaat met paarden en buffels, naast

welke de menschen loopen of somtijds rijden. Dit is oorzaak, dat de menschen hier aan het dragen niet gewend en dadelijk vermoeid en afgemat zijn, waarbij nog de ondragelijke hitte, het gebrek aan water op den weg, de slechte wegen en de daarop liggende scherpe en gloeijend-warme steenen het hunne bijdragen. Laat men de goederen achter, dan is men zeker, dat zij eerst in den nacht aankomen; daarom besloot ik, hoe vervelend het ook zijn mogt, er altijd bij te blijven. Eene andere omstandigheid, die vele onaangenaamheden veroorzaakt, is, dat de paarden eerst uit het wild opgevangen moeten worden, en dat de menschen daarvoor eerst uit de rijstvelden moeten worden gehaald. Ik verzette mij met alle magt tegen zulke handelingen, en het gelukte mijnen sterkeren wil en mijn persoonlijk optreden gewoonlijk, om de zaak door te drijven.

Daarentegen zocht ik voor de menschen, die ik noodig had, de zaak zoo gemakkelijk mogelijk te maken, en dacht ik geheel in den geest van mijne zending te handelen door hun te betalen, wanneer ik het noodig oordeelde. Het is eene oude gewoonte in het land, dat de menschen, wanneer zij in dienst van het Gouvernement werken, niet betaald worden. Ik daarentegen betaalde koelies en paarden, in verhouding tot hunnen goeden wil, den doorgeloopen afstand en de doorgestane vermoeijenissen. Zij waren hierover zeer verwonderd, en waagden het dikwijls niet om de aangebodene belooning aan te nemen. Meest altijd was het beste huis van de kampong voor mij in orde gebragt; wanneer ik 's morgens mijn nachtkwartier verliet, bood ik gewoonlijk den eigenaar der woning een klein geschenk tot aandenken aan, nu eens in geld, dan weder in mesjes, scharen, naalden, kruid of iets dergelijks.

Denzelfden dag, den 4den Augustus, trok ik over het gebergte *Wòò Sahe* (d. i. »nek van den karbouw"). In het westen daalt het sterk af naar de vlakte van *Dompo*. Ik liet den Sultan van mijne aankomst kennis geven, waarop 's avonds de brief van den Gouverneur-Generaal met de gebruikelijke plegtigheid afgehaald, gelezen, gesalueerd en teruggebragt werd.

Onmiddellijk daarop bragt men mij ook bij den Sultan, die mij onder aan de stoep zeer hartelijk ontving. Alles liep hier af als op *Bima*, met dit onderscheid, dat de Sultan mij nog denzelfden avond eene contra-visite bragt.

Hij is een lang, eenigzins gezet, pokdalig mensch van middelbare jaren. Hij spreekt slechts weinig Maleisch, maar schijnt overigens verstandig en nadenkend te zijn, en meent het met zijn land zeker goed. — Hij gebruikt geen' sterken drank en zeer weinig amfioen, — anderen zeggen: in het geheel niet. Hij zeide mij in zijne toespraak :

» Het doet mij daarom te meer genoegen, dat gij hier komt, omdat gij dan zelf aan den » Gouverneur-Generaal zult kunnen verhalen, hoe treurig het er bij ons uitziet, en hoe » ongelukkig mijn land door de uitbarsting van den *Tambora* geworden is. Wij zijn geheel » afhankelijk van het Gouvernement, en als het ons niet wil bijstaan, kan er niets goeds » meer van ons land worden. Wanneer gij dit getrouw overbrengt, zal het Gouvernement » zich misschien onzer erbarmen."

Te *Dompo* staat een huis (*roemah kompanie*) genaamd, hetwelk uitsluitend dient om zendelingen van het Gouvernement te herbergen. Voor mij had men echter een grooter woon-

huis ingeruimd en ingerigt, waar ik ook een tafel en twee stoelen, geschenken uit de tijden der Kompagnie, vond, welke hier te lande artikelen van ongehoorde weelde zijn. Eetwaren werden er bij bakken vol aangebragt, bestaande in geiten, herten en karbouwen, die voor mij geslagt waren. Zooals gewoonlijk, deelde ik hier weder dezelfde geschenken onder de koelies, wachters en bedienden uit.

Den 5den Augustus maakte ik, in gezelschap van den Sultan, een' toer naar de in het zuiden gelegene baai van *Tjempie*, waar vroeger parels werden gevischt. De Sultan liet ook voor mij visschen. Wij vingen schelpen genoeg, maar zonder parels, daar zij allen nog veel te jong waren. Na het visschen werd er op den terugtogt nog gejaagd. Het was een vrolijk gezigt die honderden half-naakte menschen in den wilde te zien rennen, gezeten op kleine, doch moedige en sterke paarden, om het wild na te zetten. Vrolijk juichte het gevolg om ons heen, vooral toen wij onzen intogt in *Dompo* deden. Dit gejuich of liever dit schelle gillen is eene eerbewijzing, die alleen aan geachte gasten te beurt valt.

Des avonds bragt de Sultan mij nogmaals een bezoek, en toonde mij zilveren en gouden buikplaten, die zijn oud-oom van de Oost-Indische Kompagnie tot belooning voor zijne getrouwe diensten ten geschenke had gekregen. Zij zijn rijks-ornamenten geworden, worden met eerbied bewaard, en met eerbiedige schroomvalligheid vertoond.

Den 6den Augustus trok ik het dal door, waardoor de rivier van *Dompo* naar beneden vloeit. Het voert naar een schoon doch verlaten bergland, waar nog tegenwoordig rijstvelden en waterleidingen zijn, die eens door de nu uitgewekene of uitgestorvene inwoners werden aangelegd.

's Avonds ontving ik nog een officieel bezoek van den Sultan en de rijksgrooten. De *Radja-Bitjara*, een stok-oud man, die geen Maleisch spreekt, vroeg mij in zijne toespraak, of ik tevreden was geweest over de toebereidselen, die men voor mijne aankomst had gemaakt; waarop ik hem in de hartelijkste bewoordingen bedankte. Den 7den Augustus vertrok ik vroegtijdig naar *Sangar*. De weg liep over het gebergte *Doro* (*Sirih*), en dan aan gene zijde over heuvelachtig land, meestal met *allang-allang* begroeid.

Eerst laat kwam ik te *Sangar*, dat vroeger aan het strand lag, doch tegenwoordig in den achtergrond van een smal en diep dal gelegen is. Er wonen 40 — 50 familien bij elkander, welke zich voor eenige jaren eerst hebben verzameld en de geheele bevolking van het rijk uitmaken. De vorst, een dertienjarige knaap, woont nog te *Gembé* in het rijk van *Bima*. Men was bezig een huis voor hem te bouwen, zoodat hij zich nog in dit jaar voor goed te midden zijner onderdanen zal nederzetten.

Mijn plan was voornamelijk om, van *Sangar* uitgaande, (daar dit de naaste nog bewoonde plaats aan den berg is), den *Tambora* te beklimmen. Het geheele rijk had haast geene bevolking genoeg, om de voor den togt benoodigde menschen te zamen te kunnen brengen.

Den 8sten bragt ik door op de heuvelen, die het dal omringen, terwijl in het dorp de toebereidselen voor de berg-beklimming gemaakt werden. Deze zal ik hier echter niet beschrijven, maar in het hoofdstuk, waarin ik alles denk bijeen te brengen, wat ik van den berg *Tambora* gehoord, gelezen en zelf gezien heb.

Den 13den Augustus kwam ik van mijnen togt naar den berg terug, en vertoefde den 14den nog in het dorp en zijne omstreken. In *Sangar* worden de zaken door den radja,

een' eenigzins schuw en schroomvallig mensch, bestuurd. Hij kan van 40 — 50 jaren oud zijn. Aan hem in persoon gaf ik den aanbevelings-brief af, die hier met 21 geweer-schoten werd gesaluëerd, omdat het rijk geene kanonnen bezit.

De *Radja-Bitjara* verzocht mij daarom dringend, dat ik het Gouvernement met de armoede en den nood van het land zou bekend maken, en het uit naam van het rijk en in zijnen naam zou verzoeken, om een stuk geschut te schenken; al ware het slechts alleen, om zulke brieven waardiglijk te kunnen saluëren, doch ook om zich te beter tegen de lastige zeeroovers te kunnen verdedigen.

Den 15den Augustus verliet ik *Sangar*, en trok naar *Bango* in het rijk van *Dompo*. Ik werd daar opgewacht door een gezantschap van den Sultan, om mij te begroeten, — mij met de gelukkige bestijging van den *Tambora* geluk te wenschen, — en een feest aan te rigten. Ik bedankte den Sultan zeer, doch weigerde de eerbewijzingen, als voet-wassching en offergeschenken, aan te nemen, welke mij werkelijk toegedacht waren.

De tijding der beklimming verspreidde zich spoedig vergroot door het land, en bezorgde mij den naam van »*toewan kramat*" (heilige of toovenaar). De menschen dachten dat, ware ik geen hooger wezen geweest, de dikwijls beproefde, doch nooit geslaagde beklimming mij nooit gelukt zou zijn. Ik merkte het gezantschap van den Sultan op, dat de eer alleen *Toehan allah* toekwam, en dat, had Hij mij niet geholpen, ik nooit op den berg ware gekomen. Dit viel zeer in den smaak van het gezantschap. Het feest bepaalde zich tot het slagten en nuttigen van een' karbouw. — Den 16den reisde ik van hier naar *Kowanho*, het laatste dorp in het westelijk gedeelte van het rijk van *Dompo*. Deze dagreizen waren de moeijelijkste van mijne geheele reis.

Eerst gaat men over den berg *Hoeroe Bangie*, waarvan de westelijke afhelling bijna loodregt naar beneden gaat en door de golven van de baai van *Soembawa* bespoeld wordt. Dan loopt de weg aan het strand langs de rotsen, en zoo digt aan zee, dat hij bij vloed niet te passeren is. Opvolgend gaat men om drie of vier verschillende baaijen, die armen van de *Groote-Baai* of liever golf van *Soembawa* zijn. Tusschen deze kleine baaijen gaat men over steenachtige steile heuvelen, meestal met doorn-bamboezen beplant, die geen bladeren hebben en daarom niet tegen de gloeijende stralen der zon beveiligen. Nergens ziet men een dorp of een huis, nergens eene bron. De rivieren hebben aan de monding zout-water, en men zou vrij diep landwaarts in moeten gaan om zoet-water te vinden. Na den middag kwamen wij te *Kowanho*, een klein dorp, dat zoowat een half uur van de baai van dien naam verwijderd ligt. Het is het laatste dorp naar het westen in het rijk van *Dompo*, en nog niet lang geleden geheel nieuw opgebouwd, nadat het ten gevolge der uitbarsting van den *Tambora* lang verlaten was geweest.

Den volgenden dag zette ik de reis voort naar het nabijgelegene *Matta*, het eerste dorp in het rijk van *Soembawa*, ofschoon het door zijne ligging, familie-betrekking en taal der inwoners eer tot *Dompo* moest behooren. Van *Kowanho* loopt het langs de rivier door een eenigzins dor woud op tot aan het op slechts 2½ uur afstands gelegene *Matta*. Tusschen deze plaatsen en de *Zuid-zee* ligt een smalle bergrug, zoodat men in 1½ uur de zee bereiken kan. Op deze plaats is het land het smalste, en zijn hier de twee helften van het eiland *Bima* door eene landengte vereenigd, die lineâ rectâ naau-

welijks drie uur breed is. *Matta* is door palissaden en een' wal omringd, en een lief dorp door een bijzonder goed slag van menschen bewoond, die mij buitengemeen vriendelijk ontvingen en behandelden. In de nabijheid lag het oude *Matta*, dat vroeger door de zeeroovers overvallen en geplunderd werd. Ik bleef er een' nacht over en trok den 18den Augustus verder naar *Ampang*, eene groote en eveneens bevestigde kampong op een uur afstands van de baai van dien naam. De weg liep tot in de nabijheid van *Ampang* op en neêr door een digt gebladerd bosch, dat in dezen tijd van het jaar eene groote zeldzaamheid en een verkwikkend genot is. Slechts in de onmiddellijke nabijheid van *Ampang* treft men weder de stoffige verdorde vlakte aan, die het best met den naam van woestijn bestempeld kan worden. De grond was zoo droog, dat hij met duizende spleten, ter breedte van eene hand, doorsneden was. In *Ampang* woont een soort van onderkoning, *Dea Kroija* genaamd, die onder den Sultan van *Soembawa* staat. Hij schijnt een ordelijk, dienstvaardig mensch te zijn, die tot middernacht bij mij bleef en alles deed om mij genoegen te verschaffen.

Vóór het aanbreken van den dag zat ik weêr te paard en trok naar *Plampang*, waarvan bijna hetzelfde kan gezegd worden als van *Ampang*. De weg tusschen de twee kampongs loopt door het eentoonigst land, dat men zich kan voorstellen. Bijna altijd is men in eene smalle vlakte aan de kust, die zoo hoog met asch bedekt is, dat de paarden er tot aan de knieën inzakken. De oosten-wind drijft de asch in groote wolken voor zich uit, zoodat men zijnen voorman haast niet zien kan, en menschen en dieren verschrikkelijk van de hitte, de stof en natuurlijk ook van den dorst lijden. De *Brang Rea*, dat is: de groote rivier, was geheel droog. Het water verliest zich in het land. De koelies maakten halt, groeven diepe gaten in het zand, in welke zij na eenige oogenblikken op den bodem water vonden. Het hoofd van *Plampang* heet *Dea Ngampo*, en maakte lang zulk eenen gunstigen indruk niet als *Dea Kroija*. Het kostte eenige moeite, om de noodige hulp van hem te erlangen. De volgende dag bragt mij tot *Lopokh*. Het land is misschien nog treuriger, dan dat hetwelk ik 's daags te voren had doorgetrokken. Aan den voet van den *Djaran Poessan* strekt zich eene heuvelachtige streek uit, die, kaal en bar, geheel uit overblijfselen van eenen uitgebranden vulkaan bestaat. De heuvels zijn in het geheel niet begroeid, en de daarop liggende zwarte steenen door geen spoor van groen versierd, terwijl het gras op de hellingen zoo verdord is, dat men niets dan gele halmen ziet, die tusschen de vingeren gemakkelijk tot stof kunnen worden gewreven. Aan den weg vonden wij hier en daar doode paarden, buffels en wilde zwijnen, die waarschijnlijk door honger en dorst waren omgekomen. De buffels schaarden zich hijgende onder eenige tamarindeboomen, die hier en daar verstrooid waren en nog eenige schaduw geven. Het dorp *Lapio* lieten wij links van den weg liggen. De onderdanen van den Sultan durven het niet betreden, omdat hij met het hoofd in onmin is.

Lopokh is een ellendig dorpje, en reeds sints langen tijd daardoor bekend, dat de inwoners zich in vroegeren tijd zeer ongastvrij jegens de doortrekkenden betoond hebben. Er bleef dus niets anders over, dan het noodige formeel te pressen. Eerst tegen het vallen van den avond gelukte het eenen man van lageren rang, een' *Poergawa* van *Soembawa*, door zijne bevelen mij te helpen. De inwoners van *Lopokh* stoorden zich aan hem ook niet

veel. 's Morgens, toen ik naar *Soembawa* wilde vertrekken, waren er geen koelies te vinden. De menschen sloten zich in de huizen op, of liepen het veld in. Op nieuw moest ik, geholpen door den *Poergawa*, aan het pressen, waardoor het eerst om zeven uur mogelijk werd om op reis te gaan. De wederspannigheid der menschen van *Lopokh* schijnt, zooals ik naderhand gehoord en begrepen heb, daarin gelegen te zijn, dat zij meest pandelingen van *Dea Sahena* zijn, die met den Sultan in onmin is. Zij weigeren aan de bevelen van den Sultan te gehoorzamen.

Van daar waarschijnlijk ook de twee kampongs-hoofden, één voor den Sultan en één voor *Dea Sahena*. Onverantwoordelijk echter bleef het, dat er van *Soembawa* geene bevelen gegeven waren. De zaak is op *Soembawa* zeer goed bekend, en het dorp is daarvoor reeds driemaal beboet. Ook wist men sints drie dagen, dat ik aan zou komen. In weerwil hiervan waren er toch geene bevelen gegeven, om een nachtkwartier voor mij in te rigten en de noodige hulp te verschaffen. In allerijl hadden de menschen een huis half leêg gemaakt, en eenige matten en kussens op den grond gelegd. Zoo gemakkelijk als ik anders ben, kon ik het toch niet van mijn hart verkrijgen, om op deze vermufte en stinkende kussens te gaan slapen. Hierover rezen eenige twisten. Nu weigerde men mij ook het eten, ja zelfs eenige kokosnoten, ofschoon ik herhaaldelijk liet zeggen, dat ik alles zou betalen. Goede raad was duur. Er waren twee kampongs-hoofden, van welken er echter geen benoemd of erkend was, zoodat zij bij het volk geen gehoor vonden, en er geene toebereidselen werden gemaakt. De boete van 80 realen, die later aan de kampong werd opgelegd, en die de Sultan zich toeëigende, hielp mij natuurlijk niets. — De weg tot *Soembawa* is niet zoo aangenaam, als die van *Ampang* naar *Lopokh*. Eerst op de hoogte van de hoofdplaats zelve krijgt men weder een vrolijk en schoon gezigt over het dal, het gebergte en de reede. Ik kwam den 21sten des voormiddags op de hoofdplaats *Soembawa* aan.

Er was een huis voor mij in gereedheid gebragt; echter was er niemand van wege den Sultan of de rijksgrooten, om mij te ontvangen en mij den gebruikelijken welkomsgroet te brengen, dan één man van den laagsten rang, hetwelk daar te lande eene dadelijke beleediging is. Ik bleef hier tot den 26sten, doortrok de omstreken, het nabijgelegen heuvelachtige land, het dal, waarin *Soembawa* zeer schoon gelegen is, en de kust langs de reede, die zoowat een halfuur van de kampong verwijderd ligt. Ik schreef eenige brieven en zond die, met de verzamelde zaden voor den tuin te *Buitenzorg*, naar *Java*, daar er zich juist eene scheepsgelegenheid voordeed.

Gedurende al den tijd, dien ik te *Soembawa* doorbragt, bleef de onbeleefdheid van den Sultan altijd dezelfde. Den 22sten werd de aanbevelings-brief met de gebruikelijke plegtigheid afgehaald. De eerewacht zag er veel armoediger, ellendiger en bonter uit, dan te *Bima*. Zij was ook geheel te voet. Daarom maakte ik dadelijk mijne opwachting bij den Sultan, en nam in het gesprek de gelegenheid te baat, om mij te beklagen over de weinige ondersteuning, die mij op de hoofdplaats was te beurt gevallen. Hij zeide, dat het zijne schuld en zijn wil niet geweest was, maar dat ik integendeel in alles had moeten worden geholpen.

Even als vroeger had ik de grootste moeite, om levensmiddelen op te sporen.

De Sultan is iemand van ongeveer 30 jaren en klein van gestalte, die niet veel zonder

zijne rijksgrooten durft te doen. De grootste invloed wordt door den tegenwoordigen *Dea* of rijksbestierder uitgeoefend. Hij, zoowel als de Sultan, worden van gierigheid beschuldigd, die hen aanzet om het volk op alle mogelijke wijze uit te zuigen. De bitterste klagten kwamen mij hieromtrent ter oore. Mijne tegenwoordigheid was ook een voorwendsel geweest, om het volk tot allerhande formele leverancien te dwingen, die echter niet voor den dag kwamen, maar geheel door den Sultan werden teruggehouden.

Den 23sten werd ik door den Sultan ten eten verzocht; hij liet er echter bijvoegen, of ik het eten zelf wilde medebrengen, daar hij zeer veel van spijzen, op de Europesche wijze toebereid, hield. Ook had hij geen' wijn, waarom hij mij verzocht dien ook mede te brengen.

Voor de aardigheid schikte ik mij in dit alles, en liet het eten en den wijn naar den Sultan brengen, bij wien de rijksgrooten ook aten en zich mijn eten en mijnen wijn heerlijk lieten smaken. Tot mijne groote verwondering zag ik achter den Sultan twee menschen zitten, welke een flesch rijn-wijn en een flesch rooden wijn vasthielden. De Sultan opende die zelf, rook er van tijd tot tijd eens aan, en deed alsof hij zich wilde inschenken. Iedere keer kreeg hij echter berouw en gaf ze weder terug.

Ik maakte dat mijn wijn spoedig op was, en verzocht eene flesch van den Sultan, welke ook spoedig leeg was. Ik vroeg nu om de tweede. De Sultan keek verwonderd op, en vroeg of ik zooveel wijn kon verdragen? O ja, antwoordde ik, zelfs nog veel meer . . . . Woordelijk zijn hier de regels van den dichter toepasselijk:

» Ueber diese antwort des kandidaten Jobses,
» Geshah ein allgemeines schütteln des kopfes."

Ik had den Sultan van de speculatie genezen, om mij bij hem, of liever zich bij mij te noodigen.

Ik ondervond de grootste moeite, om den menschen te *Soembawa* te beduiden, dat ik niet met een politiek doel derwaarts gezonden was, en geen kommissaris was, zooals ik algemeen genoemd werd.

Dagelijks kwamen er menschen, om over den Sultan en zijne regering te klagen; nu eens kooplieden, die geen regt konden krijgen, dan eens Javanen en Makassaren, meest vrouwen, die met geweld als pandelingen of liever als slaven werden teruggehouden, en die ook werkelijk van *Java* of *Makasser* aangebragt en verkocht zijn.

Ik liet hen altijd uitpraten, omdat het eene goede gelegenheid was om het land en hunnen toestand aldaar te leeren kennen.

Wanneer zij uitgesproken hadden, zond ik hen weg, onder de opmerking dat mij zulke dingen niets aangingen, en dat ik een *toekan daoen*, een geneesheer, was. Dit laatste was het best in staat, om hen tot andere gedachten te brengen. Men verlangde nu van alle kanten geneesmiddelen, en de Sultan en de rijksgrooten verzochten mij om dezulke »die den mensch versterken." Ik deelde *vanille-tinctuur* uit. Dit was, naar het gevoelen der meesten, niet sterk genoeg. *Canthariden-tinctuur* daarentegen beviel veel beter.

Om ten minste de noodige levensmiddelen te krijgen, was ik genoodzaakt mij tot *Dea*

Sahema, den vroegeren rijksbestierder, om hulp te wenden, welke mij die op de schitterendste wijze verschafte. Hij schijnt er zeer naar te trachten, om weder bij het Gouvernement in genade te worden aangenomen. Het is iemand, die een oud voorkomen heeft, en die de rijkste, magtigste en bij het volk de meest beminde persoon van het land is. Hij woont, om zijne oneenigheid met den Sultan, in eene hem toebehoorende bevestigde kampong.

Terwijl de Sultan een groot vriend van de Arabieren is, hen liefkoost en in zijne eigene woning herbergt, hun alles toelaat en zich door hen tegen de Europeanen laat opzetten, is *Dea Sahema* de man in het land, die ontegenzeggelijk den Europeaan het meeste toegedaan is. Zelfs in zijne levenswijze en in zijne meubelen straalt zijne sympathie voor de Europeanen door. Na hem, ging ik liefst om met *Dea Samade*, een' der rijksgrooten in dienst van den Sultan. Hij was de eenigste, die genoegen in mijnen omgang schiep, ofschoon hij het niet waagde zooveel te doen als hij wilde, en dit, zooals hij zelf zeide, » uit vrees voor den Sultan."

Den 27sten trok ik westwaarts. Ik kreeg behalve de koelies nog over de twintig mantries met mij mede. Ik begreep niet, waarvoor dit schitterend geleide diende. Ik was zoo iets van de zijde van den Sultan niet gewend. Al mijne redeneringen, dat zulk een groot geleide niet noodzakelijk was, waren te vergeefs. De heer Beth meende, dat het dienen moest om het slechte gepeupel in het westen ontzag in te boezemen. Ik zal echter dadelijk aantoonen, dat hier iets anders achter zat.

De weg liep in de nabijheid van het strand door dorre bosschen en heuvelen van vulkanische overblijfselen. Wij bleven te *Ré*, eene kampong in een lief dal aan den voet van het gebergte gelegen, overnachten. Het dal is, in den eigenlijken zin van het woord, eene Oasis in de woestijn.

De volgende dag bragt mij langs gelijkvormige wegen in het nabijgelegen *Oetan*, dat zich in de vlakte aan de rivier van dien naam bevindt. Het huis, dat men voor mij in gereedheid had gebragt, was prachtig ingerigt, terwijl ik door de goede menschen op mijne wenken werd bediend.

Het $^3/_4$ gedeelte van het dorp bestaat uit kerkhoven en begraafplaatsen. Vroeger stonden hier huizen, van welke de bewoners na de uitbarsting van den *Tambora* uitgestorven zijn. Van hier af aan ligt er nu aan de kust eene menigte dorpen, van welke de inwoners *orang badjos* zijn, echter meest Boeginezen en Makassaren, die een verloopen slecht volk zijn, hetwelk zich met den handel, maar nog meer met het helen van geroofde menschen of goederen bezig houdt. Deze kampongs zijn: *Laboe Paddie, L. Boeèr, Panjorong* enz.

Hare inwoners willen geene heeren-diensten doen en moeten het den Sultan zeer lastig maken, zooals zij trouwens reeds in de vorige eeuw gedaan hebben.

Ten westen van *Oetan*, hetwelk ik den 29sten verliet, is het land beter bebouwd. Daar wij in de genoemde dorpen geene koelies konden krijgen, trokken wij meer naar binnen, naar het dorp *Boeèr*, waar echter in weerwil van de gegeven bevelen weinig was gedaan, waarom de bewoners door de beambten van den Sultan met 20 realen werden beboet.

Ik hield mij niet lang in het vruchtbare en groene dal op, maar zette mijne reis naar *Allas* voort, waar wij in den namiddag aankwamen.

Het hoofd van deze plaats voert den titel van *Demmoeng Allas*. Hij beschouwt zich als een' onafhankelijk vorst en handelt ook als zoodanig. Hij is zeer na met den Sultan van *Bima* verwant, en met dien van *Soembawa* in eeuwigdurende vijandschap. De lieden van den Sultan gaven hier geen bevelen meer, maar verzochten. De brief van den Sultan werd wel gelezen, maar met schouder-ophalen teruggegeven.

De *Demmoeng Allas* is een oud, forsch-gebouwd man, die in zijn uiterlijk en op zijn gezigt al de kenteekenen draagt van eenen amfioen-schuiver. Daarbij is hij een ruw en onbeschaafd mensch, die in zijne manieren veel van de Balinesche grooten heeft overgenomen.

De heeren King en Lange hebben hem eenige keeren bezocht en dadelijk aan Europesche geschenken gewend. Misschien heeft het hem ook niet bevallen, dat ik niets voor hem bij mij had. Dikwijls heeft men hem beschuldigd van met de roovers te heulen. Zeker biedt de nabijgelegene baai, achter rotsachtige eilandjes verborgen, den roovers dikwijls een veilig toevlugtsoord aan. Ook bewijst het groot getal slaven op *Allas*, vooral van veel Papoea's, maar ook Javaansche vrouwen, dat hier veel geroofde menschen worden aangebragt.

Den 30sten dacht ik reeds vroeg op weg te zullen zijn. Het duurde echter lang, voordat de koelies en paarden aankwamen. De Demmoeng gaf mij ook geen' enkel man als gids mede. Tegen den middag hoorde ik eerst, dat mijne goederen nog achter, in plaats van, zoo als ik dacht, vooruit waren. Ik liet dadelijk halt maken en zond menschen terug, om het goed op te zoeken. De koelies hadden 's morgens, nadat zij de kampong verlaten hadden, regtsomkeerd gemaakt en zich verscholen, met plan om mij voor te laten gaan en mij dan naderhand op hun gemak te volgen.

Eerst liep de weg langs de kust en later weder door allerdorst en heuvelachtig land, waarop men naauwelijks door de asch heen kan komen. 's Namiddags kwamen wij zeer vermoeid in de groote kampong *Setelok* aan, die door een gebergte van de zee gescheiden wordt.

Reeds sedert eenige dagen had ik mij koortsachtig gevoeld, en in *Setelok* voelde ik bepaald een' aanval van koorts naderen.

Het hoofd laat zich *Datoe Setelok* noemen, en is een stok-oud man. Hoe oud, weet ik niet. Evenwel zeide hij mij, dat hij reeds in den Kompagnies-oorlog van de vorige eeuw (dus 1786) mede te velde was getrokken, en toen reeds omgang met vrouwen had gehad. Dien ten gevolge moet hij ten minste 76 jaar of ouder zijn. Hij schijnt een slimme vos te zijn, sprak zeer vriendelijk met mij, maar veroorzaakte mij evenwel veel moeite en verdriet.

Toen ik namelijk den volgenden dag om koelies vroeg, zeide men mij, dat ik ze niet kon krijgen,—dat het eene oude gewoonte was, om ze uit de omliggende kampongs te halen,—en dat zulks binnen een of twee dagen niet mogelijk was. Nu was ik de eerste Europeaan, die ooit in *Setelok* was geweest. Ik verklaarde dus aan het hoofd, dat ik niet wachten kon of wilde, — dat er van oude gewoonten geen spraak kon wezen, daar er nog nooit koelies op *Setelok* waren aangevraagd,—en eindelijk, dat in eene kampong van 300 huizen zelfs in weinige minuten ligt 20 menschen bijeen waren te krijgen, en dat men die volstrekt niet uit de bergen behoefde te halen. De Datoe scheen het met mij eens te zijn;—'s avonds hoorde ik echter, dat er noch koelies noch paarden zouden komen Ik spoedde mij dus dadelijk naar den Datoe, die zich in de Misigiet bevond, en er niet toe te bewegen was om die te verlaten. Ik had dus met de mantries eene ernstige woordenwisseling over de zaak. De

heer Beth raadde mij aan, om mij 's nachts te wapenen, daar het volk in *Setelok*, dat evenals alle andere volksstammen aan de westkust reeds iets meer van de geaardheid der Balinezen heeft, niet te vertrouwen was.

Ik laadde daarom mijne geweren en pistolen en begaf mij ter ruste. Het schijnt echter, dat men van buiten beloerd had, hoe ik mijne wapenen toerustte. Waarschijnlijk dacht men, dat ik aanvallender wijze te werk wilde gaan, want men liep dadelijk naar den Datoe, en een half uur later kwam er eene boodschap, dat ik mij niet boos moest maken en dat er koelies en paarden gereed stonden. Alles liep dus vreedzaam af. Te *Setelok* wonen ook twee oude broeders van den Sultan van *Soembawa;* zij zijn daar als het ware verbannen, en om hun slecht gedrag van den troon uitgesloten. Den 3den Augustus verliet ik vroegtijdig *Setelok* en trok door het dal naar het zuiden. De weg loopt langs een groot moeras van zoet water »*Lebbo*" genaamd, dat gevormd wordt door de opstopping van de beek van *Setelok.* Het is geheel met waterplanten bedekt, en wordt door eene menigte van krokodillen bewoond. Aan den oever leven duizenden en duizenden watervogels. Aan het beneden-einde van het moeras, aan gene zijde van de rivier *Taliwang*, ligt eene kampong van dien naam op een uur afstands van de zee, en tegenwoordig nog eene der grootste van het land. Het hoofd der plaats laat zich *Radja Dessa* noemen. Hij is een oud en ziekelijk mensch, die een' *hadjie* tot broeder heeft. Hierdoor en ook omdat zij vroeger van tijd tot tijd bezoek hebben gehad, zijn de bewoners van *Taliwang* wat meer met de Europesche zeden bekend, dan die van *Setelok* en *Allas.* Buitendien zijn de beide broeders en hun oom zeer verstandige lieden, zoodat ik b. v. met den *hadjie* zeer gaarne omging. Dewijl de *Radja Dessa* mij behulpzaam moest zijn om naar *Soembawa* terug te keeren, zocht ik hem gunstig voor mij te stemmen. De brief van den Sultan deed weinig ter zake af, want de *Radja Dessa*, die echter met den Sultan op eenen goeden voet is, verklaarde mij ronduit: met den Sultan heb ik niets te maken, hij kan hier niets bevelen; met de bevelen van de Kompagnie is het echter anders gelegen,—daaraan moet ik natuurlijk gehoorzamen, daar ik haar onderworpen ben, (di bawa tangan kompanie). Ik besloot daarom hem den brief van den Gouverneur-Generaal te laten lezen. De Radja wilde hem volstrekt officieel met de gebruikelijke plegtigheid laten afhalen. Ik weigerde dit echter, daar ik volstrekt niet wilde dat de Sultan zou denken, dat ik den *Radja Dessa* beschouwde als een' onafhankelijk vorst, die niet onder zijne bevelen stond. Ik verklaarde daarom aan het hoofd, dat ik den brief niet officieel over kon geven, daar ik hiertoe geen verlof had, maar dat ik daarentegen, als een blijk van vertrouwen en uit achting voor mijnen gastvrijen waard, hem dezen wel wilde laten lezen. Hiermede liet hij zich tevreden stellen, en de brief had zijne volle uitwerking, hetwelk daarom nog te meer wenschelijk voor mij was, omdat ik zoo sterk de koorts kreeg, dat ik mij te bed moest leggen. De hitte was ondragelijk,—eenmaal wees de thermometer 101 Fahrenheit in de schaduw.

Ten einde zoo weinig tijd mogelijk te verliezen, en aan de lastige aanvallen van koorts in eens een einde te maken, besloot ik tot eene arsenik-kuur, zooals zij in » Jahr's praktisher heilmittellehre" beschreven wordt.

Dit middel werkte bijzonder spoedig, zoodat op den 1sten September de koorts reeds weg bleef, ofschoon ik gedurende 5 dagen maar ¾ grein arsenik gebruikte. Eene na-kuur van

kenine bragt mijn gestel weder geheel in orde. Voordat ik de arsenik gebruikte, had ik dagelijks reeds zooveel kenine gebruikt, dat deze volstrekt geene werking meer op mijn gestel had. Mijne ziekte belette mij overigens planten te zoeken aan het moeras van *Lebbo*, en mij met de jagt te vermaken, dat ik zoo gaarne had gedaan. Ook zag ik er van af, om nog naar *Tjerewe*, de laatste groote kampong in het zuiden, te gaan. De weg derwaarts loopt langs het strand en is zeer slecht. Na mijne ziekte was ik nog wat bevreesd voor groote hitte en vermoeijenis. Om een' voor mijnen gezondheids-toestand geschikten weg in te slaan, besloot ik door het gebergte binnen door naar *Soembawa* terug te keeren, in weerwil dat alle gidsen en inwoners mij zulks afrieden, omdat de weg afschuwelijk, ongebaand en te vermoeijend was,—dat er alleen kleine en slechts twee of drie dorpen aan den weg lagen,—en wat dies meer zij.

Zoodra de radja van *Taliwang* mij zijne ondersteuning had toegezegd, liet ik alle toebereidselen voor den togt maken, die, zooals de lieden van den Sultan mij angstvallig mededeelden, zes dagen zou duren. Gedurende al den tijd, dien ik te *Taliwang* doorbragt, werd ik met dezelfde voorkomendheid en vriendelijkheid behandeld. De *Radja Dessa* deed alles wat hij maar dacht, dat mij genoegen kon doen. Ik werd dagelijks door hem en door zijnen broeder, den Pangeran Hadjie, bezocht, die altijd met eene groote kaart van *Norry* (een geschenk van den heer Lange) aanrukte, waarop ik hem de namen aflas, die hij dadelijk met Arabisch karakter op den kant schreef.

Nadat ik nu het westelijk gedeelte van *Soembawa* had gezien, begreep ik waarom de Sultan mij zooveel menschen had medegegeven. Hij zocht daardoor de kleine vorsten in het westen te imposeren en te verschrikken, daar hij toch wel vooruit wist, dat een brief alleen niet zou imposeren. Verder was dit nog eene gelegenheid om, op naam en onder de bescherming van de » Kompagnie," zijner schijn-souvereiniteit eenige werkelijkheid bij te zetten, waartoe hij mijne reis tot voorwendsel nam, daar hij wel begreep, dat er van wederstand of tegenspraak niets zou inkomen, zoodra het Gouvernement of slechts de naam bij de zaak genoemd werd. Eindelijk nam hij mijne reis nog te baat tot eenen Staats Oeconomischen strooptogt, en liet, volgens de oude gewoonte en onder den naam van geschenken, eene kleine belasting heffen. Zijne lieden keerden ook zwaar beladen terug, terwijl zij met ledige handen vertrokken waren.

Den 4den September verliet ik *Taliwang*, begeleid door haast alle mantries, die er waren. Wij trokken langs de rivier door het vruchtbare dal opwaarts naar het oosten. Hooger wordt het smaller en is het met bosschen gevuld. Meer dan twaalfmaal trokken wij hier en daar door de rivier. In het bergdorp *Reba*, dat nog onder *Taliwang* behoort, bleven wij den nacht over. Hier keerde het vereerend geleide van *Taliwang* terug.

Den 5den liep de weg altoos door bosch en door het gebergte. Eerst trokken wij den *Tamper Bajem* over, aan gene zijde van het daarop volgende dal, waar wij door de bedding der rivier over groote rotsblokken heen klommen, en toen den veel hoogeren *Goenoeng Soenkar*, dien wij even als den eersten bijna geheel te voet op- en afklommen, daar hij veel te steil was om te paard te kunnen blijven zitten.

Hier verkwikte en versterkte mij, zoo als ik het verwacht had, de frissche berglucht,—het kristal-helder water en de schaduw van het woud, want hier trekt men door digt-gebladerde

bosschen, iets dat anders eene zeldzaamheid in het land is. Even zoo zelden vindt men bamboes zonder doornen en rottang, welke hier in de dalen echter menigvuldiger voorkomen. In het kort, ik was regt opgeruimd en voelde mij zeer gesterkt. 's Namiddags kwamen wij in het bergdorpje *Mögen*, dat op eenen heuvel als op een eiland gelegen is tusschen twee beken, die zich tot eene rivier vereenigen. Van hier af aan behoort weder al het land onder de onmiddellijke heerschappij van den Sultan, ofschoon nog nooit een der rijksgrooten zich tot hiertoe heeft gewaagd. Het geleide van *Soembawa* beproefde nog eens, om hier een' dag langer te blijven. Het was hun maar te doen, om ook in de naburige gehuchten (want er liggen nog twee dorpjes in de nabijheid,) schatting te heffen. Vroeger waren de dalen hier veel beter bevolkt en bebouwd. Nu is alles stil en woest. De menschen zijn uitgestorven of verhuisd.

Den 6den trokken wij den ganschen dag door bosschen en door het gebergte, door schoone dalen en over tamelijk groote rivieren verder. Wij kwamen somtijds menschen tegen, die van *Soembawa* terugkeerden, werwaarts zij rijst en bosch-produkten (rottang b. v.), op paarden en buffels geladen, gebragt, en zout, suiker en dergelijke daarvoor ingekocht hadden. De honden van zulk een' troep joegen ons een hert in handen, dat ons in het bivouac zeer te stade kwam.

Wij legerden ons aan den voet van het gebergte *Setemper*. Den volgenden dag trokken wij dit gebergte over, dat geheel met *allang* is bedekt en van herten wemelt. Op de hoogte hadden wij een heerlijk gezigt over het gebergte in het zuiden van het land, en de zee ten noorden tot aan den berg *Tambora*. In de lagere gedeelten treft men overal nog sporen van vroegere dorpen en rijstvelden aan.

Na 12 uren daalden wij aan de noordzijde van het gebergte af, en gingen door smalle dalen en gedeeltelijk drooge beddingen. Op de heuvels moet hier vroeger veel djattie-hout gestaan hebben. Tegenwoordig is haast alles omgehouwen, terwijl voor de aanplant geen zorg wordt gedragen.

Des avonds kwamen wij in het dorpje *Sanamoeng*, dat door pandelingen van den *Dea Adipatti* van *Soembawa* bewoond wordt.

Ofschoon hier niemand van onze komst onderrigt was geworden, en er geene bevelen waren gegeven om ons goed te ontvangen, deden de inwoners het toch van zelfs. Zij waren zeer verwonderd en verheugd eenen blanke te zien, en begrepen volstrekt niet, waardoor dat bezoek van uit de bergen, in plaats van uit *Soembawa*, kwam. Mijn togt kwam hun wat fabelachtig voor.

Den 8sten keerde ik eindelijk naar *Soembawa* terug. De weg derwaarts loopt door eene treurige en stoffige woestenij, waarop in de asch niets groeit dan de doornachtige *bidara* (*ziziphus*) en *kaijoe pilang* (*acacia*), waaronder apen, wilde zwijnen en hoenders in groote menigte gevonden worden. Na tien uur kwam ik op de hoofdplaats aan. Ik werd dienzelfden avond nog door de rijksgrooten bezocht. Van den Sultan hoorde of zag ik eigenlijk niets. De oude geschiedenissen begonnen weder op nieuw, en ik besloot *Soembawa* zoo spoedig mogelijk te verlaten.

Den 9den maakte ik toebereidselen, om het nabijgelegen gebergte *Batoe Lanteh* te beklimmen. Ik liet den Sultan nog eens weten, dat ik met praauwen binnen door de groo-

te baai terug wenschte te keeren, en verzocht hem die voor den 15den of 16den in gereedheid te doen brengen. Het heette, dat ik 4 dagen noodig zou hebben, ofschoon ik wel vooruit begreep, dat ik het in minder tijd doen kon. Men had mij zulke slechte paarden gegeven, dat ik te voet zou hebben moeten gaan, waren er niet op den weg andere paarden geprest. 's Middags overviel ons een hevig onweder, in weerwil waarvan ik den togt toch voortzette tot bijna aan het hoofd van eene beek, bij welke ik onder eene uitstekende rots eene drooge plek vond, waar ik den nacht doorbragt.

Den volgenden morgen vroeg bereikte ik de hoogste punt van den berg, ongeveer 5000 voeten hoog. In de rotsstukken bevonden zich zooveel ijzerdeelen, dat alle hoekmetingen met het kompas onmogelijk werden.

Nog denzelfden dag, den 12den, keerde ik weder van mijn uitstapje te *Soembawa* terug, waar mij niemand terugwachtte, en het den bewoners zeker onaangenaam voorkwam, dat ik in zulk eenen korten tijd terug kon zijn.

Ik had met het inpakken nu mijne handen vol.

Den 13den maakte ik eene statige afscheids-visite aan den Sultan, welke ik hier, als eene merkwaardige bijdrage tot de kennis van de menschen op *Soembawa*, uitvoerig verhalen en beschrijven zal.

De Sultan zat met twee zijner rijksgrooten aan de tafel, en achter hem op den grond zat een aantal mantries. Ik ving mijne rede aan den Sultan, (die zich niet, als die van *Bima* en *Dompo*, *broeder*, maar *mijnheer*, liet noemen,) aan met de woorden:

» Dat ik hem bedankte voor de ondersteuning, die hij mij in zijn land had doen geven," en ging toen verder:

» Echter ben ik in uw rijk niet zoo vriendelijk ontvangen als te *Bima* en te *Dompo*, en » niet zoo broederlijk als op de laatste plaats, ofschoon ik het toch verwacht had, daar ik » met dringende aanbevelings-brieven van den Gouverneur-Generaal en van den Gouverneur » van *Celebes* gekomen ben. Uwe broeders hebben mij zoo behandeld, als zulks in den » brief verlangd werd." (Hier haalde ik alles aan, waarover ik mij te beklagen had)." » Nu » is het echter mijn pligt en mijn gewoonte, om alles wat ik gezien en gehoord heb, aan » mijnen heer en meester mede te deelen, en dus zal ik mij ook te *Makassar* en te *Ba-* » *tavia* beklagen over de behandeling, die mij te *Soembawa* ten deel gevallen is. Alleen » zou ik ook wenschen te kunnen zeggen, *waarom* ik zoo behandeld ben geworden. Ik » kan slechts twee redenen gissen."

» Misschien meent gij het niet zoo opregt met ons, en zaagt gij niet gaarne dat ik uw » land doorreisde. In dat geval ware het beter geweest mij zulks te zeggen, en ware ik » niet tegen uwen wil in het land gebleven, en had ik mij veel moeite en onaangenaam- » heden bespaard. Of ik heb tegen u, uwe grooten en hoofden, of het volk, zonder het » te willen of te weten, iets gedaan, iemand beleedigd of in zijne regten verkort. In dit » geval bid ik u om mij zulks te zeggen, ten einde ik hier in het bijzijn van uwe groo- » ten om vergeving kan vragen, hetwelk ik gaarne doe, wanneer ik niet goed gehandeld » heb. Maar, wanneer er later klagten over mij worden aangeheven, zal ik ze als leugens » beschouwen."

» En eindelijk, gij en de uwen waart te gierig, om mij met die gastvrijheid te behan-

» delen, die vroeger in het rijk van *Soembawa* te huis behoorde, en die mij overal vrijwillig werd aangeboden, ja zelfs door uw eigen volk."

De Sultan was verstomd: hij zag zijne rijksgrooten aan; hij wist niet wat te antwoorden. Spoedig liet hij nog den 2den en vijfden rijksgroote, den *Kalie bela* en zoon (*Dea Samade*) er bij halen, en overwoog toen met hen welk antwoord te geven. Eerst wilde hij zeggen (zooals naderhand verteld werd,) dat men nog onbeschaafd op *Soembawa* was, en niet wist hoe Europeanen behandeld moesten worden. *Dea Samade* merkte echter aan, dat ik deze verontschuldiging reeds krachteloos had gemaakt, daar men vroeger en altijd zeer goed geweten had, hoe men met Europeanen moest omgaan, ja, dat de menschen in het gebergte het zelfs wisten, hoeveel meer dan de Sultan en de rijksgrooten, die dikwijls gezanten van het Gouvernement ontvangen hadden, dikwijls Europeanen zien en onlangs nog zes maanden op *Makasser* hadden doorgebragt. De Sultan vond, dat het eene ongemakkelijke geschiedenis was, en te meer, omdat die mijnheer gelijk had. » Hoe kon ik zoo dom zijn, » om dien heer zoo te behandelen ?". . . . Eindelijk zeide de *Kalie Bela*, een oude vos: » Het is » het best, *Dewa*," (zoo wordt de Sultan door de zijnen betiteld,) » dat men aan dien heer » zegt, dat gij nog jong en onervaren zijt, en niet altijd weet, hoe gij u te gedragen hebt."

Dea Samade hield nu de beantwoordingsrede.

» Ja, gij hebt gelijk; wij hebben u niet behandeld, zoo als het behoort. De Sultan » heeft mij opgedragen, om u uit zijnen naam en dien der rijksgrooten om vergeving te » vragen. Vooral verzoeken wij, om onze schande niet bekend te maken op *Makassar* en » te *Batavia*. Wij willen u daarvoor eeuwig dankbaar zijn, en ons gaarne eenige *opoffe-* » *ringen getroosten;* draag echter niet tot ons ongeluk bij."

Ik antwoordde hierop:

» Dat ik mijnen heer en meester voor geen geld in de wereld zou willen voorliegen, of » hem de waarheid verzwijgen, en dat ik dus bij mijn besluit bleef om alles getrouw te ver- » halen. Wat de verschooning betrof, die kon ik niet geven. De Sultan was heer en » meester in zijn land, en, zoo als hij mij ontving, moest ik het mij laten welgevallen. » Wanneer iemand den Sultan vergeven kon, dan was het het Gouvernement, dat mij gezonden had. Wanneer dat vergaf, zou alles vergeten en vergeven zijn." En daarmede was de statige afscheids-visite afgeloopen, en ging ik weg, nadat ik nogmaals dringend om goede praauwen voor de reis binnen door had verzocht.

In het weggaan drukte de Sultan mij nog de hand, hield mij terug en herhaalde in goed Maleisch ongeveer hetgene *Dea Samade* had gezegd. Vroeger had hij hardnekkig beweerd, dat hij geen Maleisch kon.

Het geschenk, dat hij mij geven wilde, namelijk een paard, meende ik af te moeten wijzen.

Den 11den zond ik den heer Beth naar het strand, om naar de beloofde praauwen te zien. Hij kwam terug met de tijding, dat er niets te zien was. De praauw, die voor mij bestemd was, lag lek op het strand, enz. Ik beklaagde mij ernstig bij den *Dea Samade*, en ging toen naar den *Bandar*, den Hadjie *Abdoel Maras*, dien ik verzocht mij praauwen te

verhuren, daar ik er toch van den Sultan geen kon krijgen. Dit veroorzaakte nieuwe beraadslagingen tusschen Sultan en rijksgrooten, van welke de een de schuld op den ander schoof. Dat, hetwelk in den tijd van 25 dagen, gemakkelijk afgedaan had kunnen worden, werd nu in één' dag en natuurlijk met tegenzin en moeite en slecht gedaan. Men rustte vier praauwen uit, eene groote voor mij en drie kleine voor het geleide.

Den 15den September verliet ik eindelijk de hoofdplaats *Soembawa* en trok met mijn goed naar het strand, waar het 's nachts nog werd ingescheept. Dien dag kwamen er nog ontvlugte praauwen (Boeginesche) met de tijding, dat zij ten noorden van *Poeloe Moijo*, door roovers-praauwen aangetast en op de vlugt waren gegaan. Men wilde mij nu overhalen, om van mijne reis door de baai aftezien. Ik bleef echter bij mijn voornemen, zelfs met gevaar van met de roovers slaags te zullen raken.

De Sultan liet zich echter er niet toe bewegen, om de praauwen met goede, moedige zeelieden (b. v. Boeginezen) te bemannen en te wapenen. Alles, zelfs rijst en andere levensmiddelen werden door den Bandar geleverd.

Den 16den September, vroeg in den morgen, liep ik met mijne praauwen uit; hetzelfde deden ook zes zwaar geladen praauwen van *Makassar*. Totdat wij *Tandjong Menangies* om waren, ging alles goed. Toen wij echter de straat *Salie* in wilden, stak de tegenwind zoo sterk op, dat wij ten zuiden van *Poeloe Moijo* het anker moesten laten vallen. Vóór ons lagen vijf praauwen achter een rif voor anker. Zoodra zij mijne praauwen zagen, gingen zij onder zeil en werkten met groote moeite tegen den wind op. Wij riepen eene boot aan met *orang badjo's*, die in de nabijheid vischten. Zij naderden ongaarne en gaven voor, dat zij van *Panjorang* in het westen van *Soembawa* kwamen. In hunne booten hadden zij eene groote hoeveelheid ruw nat katoen. Toen zij ons verlieten, roeiden zij met alle magt naar de plaats, waar de vijf praauwen zich teruggetrokken hadden. Ik liet ballast innemen, daar mijne praauw zoo hoog op het water lag, dat zij bij elke windvlaag dreigde om te slaan. Daarenboven was zij zoo lek, dat twee man elkander altijd aflosten, om het water uit te hoozen. Het was dus ook niet mogelijk, om genoeg ballast in te nemen. Den volgenden morgen zochten wij verder in de baai te komen en geraakten door de straat. Toen verhief zich echter de Z.O. wind op nieuw, en veel sterker dan daags te voren De gemelde vijf praauwen roeiden digt onder den wal voor ons uit. Wij konden de opene zee niet houden, en gingen bij *Tandjong Ai Gajong* voor anker, waar wij den geheelen dag moesten blijven liggen. Ik zag de onmogelijkheid in, om met zulke praauwen en zulke menschen de reis verder voort te zetten; echter keerde ik nog ongaarne naar *Soembawa* terug. Daarom zond ik een' man aan wal, om de kampong *Lapie* op te zoeken, die eenige uren van het strand verwijderd ligt, waar *Dea Sahema* vertoefde en zijn broeder woont. De eerstgenoemde was opzettelijk gekomen, om mij te *Laboe Koeris* op te wachten, waar hij eene jagtpartij ter mijner eere wilde geven.

Ik liet hem zeggen op welke plaats ik mij bevond en om hulp vragen. Intusschen zagen wij op het strand tegen de rotsen eene praauw *Sopie* half ten onderste boven liggen. Kort daarna kwamen eenige gewapende menschen aan het strand, die ik aanriep en bij mij deed komen. Zij verhaalden, dat die praauw *Sopie* aan eenige Makassaren, die zich te *Ampang* gevestigd hadden, toebehoorde, en met rijst, katoen en dingding geladen was geweest. Daags te

voren was zij door de vijf praauwen, die wij gezien hadden, overvallen en genomen. Toen nog lag er een lijk en eenig katoen in, dat echter van bloed doortrokken was. De vijf praauwen waren dus roovers, en de *orang badjo's* de spionnen, die ook bij den roof hun deel hadden gehad. Waarschijnlijk berigtten zij den roovers, dat onze praauwen gewapend, zwaar bemand waren, en door Europeanen werden gevoerd. Daarom bleven de vijf praauwen niet in de baai, maar verlieten die ten N. door de straat *Batahaij* en naderden op nieuw, aan gene zijde (ten W.) van *Poeloe Moijo, Soembawa.* Daar vielen zij den *Vesuvius* in handen, die ze op het strand joeg en vernielde. Hadden zij den staat mijner bewapening en de lafhartigheid mijner Soembawasche bemanning gekend, dan zouden zij ons waarschijnlijk aangetast en ligt genomen hebben. Evenwel droegen de groote Makassaarsche praauwen, die met mij *Soembawa* verlieten, ook het hare bij, om de roovers uit de baai te lokken. Zij hadden waarschijnlijk door hunne spionnen berigten omtrent de lading en het doel der reis van die praauwen ingewonnen. Zij troffen ze ten N. van *Poeloe Moijo* aan, raakten er mede slaags, doch konden er geene nemen. 's Nachts kwam de tijding, dat *Dea Sahema* en zijn broeder *Dea Aroen* op den achtergrond der baai van *Banga* waren en mij met al hun gewapend volk wachtten. Ik liet mijn goed aan land zetten en zond de praauwen naar *Soembawa* terug. Ik trok nu naar het land *Lapie,* waar *Dea Aroen* woont. De weg derwaarts voert altijd door met asch bedekte vlakten, die met doornachtige struiken en slinger-planten begroeid zijn, of tusschen heuvels van vulkanische gesteenten, waar de paarden zich op de scherpe rotsen naauwelijks op de been kunnen houden. Nergens is er zoet water te vinden,—zelfs de rivier van *Lapie* is droog, en moeten de menschen, om water te vinden, diepe gaten in de bedding graven.

Ik liet den broeders van mijnen hospes mijn' reis mikroskoop zien; het zien van een luis hierdoor baarde hun de meeste verwondering.

Ik zond eene boodschap naar *Dea Ngampo* te *Plampang,* en verzocht hem koelies en paarden voor mij op *Brang Rea* gereed te houden, ten einde regt door naar *Ampang* te kunnen gaan, zonder den grooten omweg over *Plampang* te moeten maken. Hij liet mij trotsch antwoorden, dat de *Rea Ranga* van *Soembawa* hem had verboden, om mij buiten de negorij te helpen, en dat, als ik koelies wilde hebben, ik mij derwaarts moest begeven om ze zelven te halen. *Dea Sahema* was over dit antwoord zoo verbitterd, dat hij mij voorsloeg, om zijne lieden te verzamelen en te wapenen, *Plampang* te overvallen en den *Dea Ngampo* te tuchtigen. Ik bevredigde hem echter en merkte hem op, dat ik niet was gekomen om krijg te voeren, en verzocht hem daarbij om mij met zijne koelies tot *Ampang* voort te helpen, hetwelk hij dadelijk inwilligde. Op zijn verzoek stelde ik hem nog een getuigschrift ter hand, inhoudende, dat hij mij vriendelijk ontvangen en zich zoo lang, als ik op *Soembawa* geweest was, als een' opregt vriend van het Gouvernement had doen kennen. Deze *soerat tjap* zal wel op de kinderen en kindskinderen overgaan.

Den 19den September vertrok ik vroegtijdig van *Lapie.* Ik liet mijn goed regt door langs *Laboe koelong* tot aan *Brang Rea* brengen. Toen laadde ik mijne geweren en reed, slechts door twee mijner jongens en een' bediende van *Dea Sahema* vergezeld, naar *Plampang.*

In galop reed ik daar door de poort binnen. Het schijnt, dat de weerspannigheid van den *Dea* reeds bekend was en men er de gevolgen van afwachtte, want vrouwen en kinde-

ren vlugtten in het veld. Ik liet *Dea Ngampo* roepen, die spoedig te voorschijn kwam onder honderden van buigingen en omgeven door wel honderd gewapenden. Ik behandelde hem zeer bedaard en beleefd. Op mijne vraag, waarom hij den vorigen dag zulk een antwoord had gegeven, ontkende hij eerst geheel,—verontschuldigde zich toen met de oude gewoonte en misverstand, en eindelijk met gebrek aan tijd om de koelies zoo spoedig bijeen te krijgen. Ik zag hem strak aan, trok mijn horologie uit den zak, (het was half tien), en zeide hem: »als er om elf uur geen 30 man en 7 paarden het dorp verlaten hebben en naar *Brang Rea* op weg zijn, dan verklaar ik hier luid, ten aanhoore van al de uwen, dat gij geen vriend van het Gouvernement zijt, en zal ik den Gouverneur van *Celebes* en den grooten heer te *Batavia* verhalen, welk een ellendeling gij zijt." De *Dea* beefde over het geheele ligchaam, en al zijne getrouwen met hem. Stotterend bad hij om vergiffenis; alles, wat ik verlangde, zou geschieden. Eenige minuten later waren koelies en paarden op de been. Zij stonden reeds klaar, maar hij had het er werkelijk maar op aan laten komen, om te zien, of ik den moed had ze te komen halen. Nu werd hij zoo mak als een lam,—onthaalde mij, en deed mij met al zijne mantries uitgeleide tot *Brang Rea*, waar hij een groot middagmaal liet aanrigten. Om één uur kwamen mijne goederen met de koelies van *Dea Sahema*, welke juichend afscheid van mij namen en vertrokken. Ook van *Dea Ngampo* scheidde ik als vriend.

Eerst na zons-ondergang bereikten wij *Ampang*. Hier verzocht ik op nieuw den *Dea Kroija* om praauwen, om toch de reis door de baai voort te zetten. Hij wilde ze mij niet geven, daar hij voor mij de roovers vreesde. Eerst toen ik hem schriftelijk verklaarde, dat het mijne eigene begeerte was en dat hij dus, in geval van ongelukken, onschuldig en niet verantwoordelijk was, willigde hij mijn verzoek in.

Den 20sten vertoefde ik te *Ampang* en in de omstreken, en reed 's avonds naar het, op zoo wat een uur afstands gelegen, strand, waar ik mij inscheepte. De menschen en goederen werden op twee praauwen en twee kleine sampangs verdeeld. Eerst laat kwam alles in orde, en roeiden wij in helderen maneschijn onder het gebergte achter *Poeloe Rakiet* door, tot zoo wat voor de opening van *Lahoe Kowanko*,—wendden toen en zeilden door in de baai van *Gempo*, die in het gebied van *Dompo* ligt, waar wij ook den 21sten des voormiddags gelukkig aankwamen, en waar ik den nieuwen gezaghebber, den heer Sapteno, aantrof, die op reis naar *Soembawa* was om geïnstalleerd te worden. Ik was regt blijde, dat ik het rijk van *Soembawa* uit, en van alle onaangenaamheden bevrijd was.

§ 6. *Togt naar en door* Bima. *Terugkeer naar* Makassar.

Den 22sten des morgens vroeg verschrikte ons eene hevige aardbeving. Ik trok denzelfden dag nog naar *Dompo*, waar mij de Sultan met de oude hartelijkheid ontving. Den 23sten kwam hij mij met al zijne rijksgrooten bezoeken. Hij vroeg mij of ik brieven voor den Gouverneur van *Makassar* en het Gouvernement voor hem mede wilde nemen, in welke hij vroeg om eenige stukken geschut, geweren en amunitien. Hij wilde gaarne het bedrag met sappanhout, en, als men ze vinden kon, ook met remonte-paarden betalen.

Ik beloofde hem niet alleen den brief te zullen medenemen, maar ook zijn verzoek bij gele-

genheid te zullen ondersteunen. Volgens echt landsgebruik, kon de brief vóór mijn vertrek van *Bima* niet gereed komen, waarom ik hem ook niet kon medenemen.

Op het verzoek zal ik ter behoorlijker plaatse weder terugkomen.

De Sultan verzocht mij eindelijk nog uit naam zijner rijksgrooten, om het Gouv. de verzekering te geven van hunne opregte verkleefdheid. «Mijn hart zwelt, wanneer ik er aan «denk, dat het Gouv. ons niet vergeet, waarmede wij reeds meer dan honderd jaren ver- «bonden zijn en ook altijd verbonden wenschen te blijven. Daarom heeft mij uwe reis ook «zoo verheugd, omdat zij een bewijs is, dat men ons niet vergeten heeft" Wij namen als ware vrienden afscheid van elkander.

Ik had voor den Sultan een' zeer ouden, acht voet langen teleskoop, en een gewoon zak-perspectief weder schoon gemaakt, waarover hij zeer blijde was. De teleskoop is een geschenk uit den tijd der Kompagnie, en was in zulk eenen langen tijd niet schoongemaakt, dat men de glazen in het geheel niet gewonnen zag, en dus nog veel minder er dóór zou hebben kunnen zien. Zoodra hij schoon was, rigtte ik hem op de juist opgekomen volle maan. Het was verrassend om den diepen indruk te zien, dien dit nieuwe gezigt (want de Sultan had het instrument zelf nog niet gebruikt,) op alle aanwezenden maakte. Haast beving hen eene soort van vrees, om lang en dikwijls naar de zoo reusachtig geworden maanschijf te zien. — Na veel moeite was de Sultan er eerst toe te bewegen, om tot afscheid een glas portwijn te drinken, waarvan de smaak hem, maar nog meer eenigen zijner rijksgrooten, overigens medeviel.

Het was nog nacht, toen ik den 21sten September *Dompo* onder het gejuich en het gezang van het geleide verliet. Men dreef zelfs de beleefdheid zoover, van mij bij het vertrek met kanonschoten te salueren. Reeds om negen uur kwamen wij in het groote Bimanesche dorp *Silah* aan. Ik bemerkte tot mijne verwondering, dat, in weerwil van mijne schriftelijke aanvraag, er van *Bima* geene bevelen waren om mij te helpen. In plaats van namelijk dadelijk naar *Bima* terug te keeren, had ik plan, om eerst den *Goenoeng Prewa* in het Z. er nog bij te bezoeken, waar een erts moet gevonden worden, die somtijds voor tin wordt uitgegeven. Ik kreeg in *Silah* paarden en koelies, wie ik den stelligen last gaf, tot aan *Tenteh* aan den voet van dien berg te gaan, werwaarts de weg zoowat $2^1/_2$ tot 3 uren lang is.

Ik kwam in *Dongo Bolo* half weg aan, en vond er mijn goed nog niet, dat toch een uur vóór mij was vertrokken. Ik wachtte van 11 tot 's middags 2 uren. Er kwam niets. Ik reed nu alleen naar *Silah* terug, en nu bleek het, dat de koelies mijn pakkaadje slechts over de rivier gebragt, en het in een klein dorpje hadden nedergezet, — waarna zij heel bedaard naar huis waren teruggekeerd. Zoo had men op eenen afstand van $1^1/_2$ uur drie keeren de koelies verwisseld, ja soms van 10-20 minuten. Dit, gaf men voor, was oude gewoonte. Ieder dorpje verleent slechts bijstand tot aan het naaste dorp. Om 4 uren was alles te *Dongo Bolo* bij een. Van hier zouden de koelies doorgaan tot *Tenteh* en niet meer verwisselen, daar het slechts een uur afstands was. Vijf minuten voor *Tenteh*, in het dorp *Simili*, zetteden zij op eens het goed neder, en liepen er van daan. Er moesten dus nog eenmaal koelies gezocht worden. In *Tenteh* weer dezelfde geschiedenis als in *Lopokh;* men weigerde alle hulp, eten, huisvesting enz., en wees mij een padiehuisje voor nachtkwartier aan.

Toen ik juist op het punt stond, om zelven mij het noodige te verschaffen, kwamen eindelijk

de bevelen van *Bima* aan. Den volgenden morgen kon ik geen' wegwijzer, noch paarden, noch een geleide vinden. Het werd laat en ik gaf, daartoe gedwongen, de reis naar *G. Prewa* op, en keerde nog denzelfden dag naar *Bima* terug, waar ik op den namiddag van den 25sten September, na een afzijn van 54 dagen, terugkeerde, niet zonder echter op *Belo* eveneens eene weigering van hulp ondervonden te hebben.

Ik liet dadelijk aan den Sultan kennis geven van alles wat er in zijn land op mijne terugreis was voorgevallen, beklaagde mij ten ernstigste en verlangde, dat hij de schuldigen zou bestraffen. Het bleek dat hij, als altijd, vóór het amfioenschuiven de noodige bevelen had gegeven. Zijne mantries, — waardige dienaren van zulk eenen heer, — ontvingen de bevelen, gingen eerst opium-schuiven, sliepen den volgenden dag door, en vergaten gedurende twee dagen den last van den Sultan te volbrengen. Zoo iets behoort in *Bima* tot de dagelijksche voorvallen. Bij mijn eerstvolgend bezoek maakte ik den Sultan er oplettend op, hoe ongelukkig zulk eene verregaande nalatigheid voor zijn land was. Hij gaf mij volkomen gelijk, en rookte toen even als vroeger door, en zijne ondergeschikten met hem, en alles werd vergeten. Men zond naar den *G. Prewa*, om de voormelde erts voor mij te halen. Men bragt mij witte steenen (opal).

Ten einde in *Bima* niet meer ziek te worden, besloot ik slechts zoo lang te blijven, als mijne verzameling en mijn journaal zouden vereischen. De Heer *Beth* werd ziek, en verklaarde dat hij zulk eenen vermoeijenden togt niet meer mede kon maken. Ik zocht daarom eenen jongeren geleider.

Reeds den 28sten kreeg ik weder eene kleine aanmaning van koorts. Desniettegenstaande maakte ik de reis naar *Sapie*. Ditmaal stonden de koelies overal klaar, behalve in een enkel dorp, waar het weder moeite kostte. Ik had ook mantries van den Sultan mede, welke mij overal helpen en bijstaan moesten. In ieder dorp, al was het slechts een kwartier ver, moesten de koelies verwisseld worden. Om niet te veel tijd te verliezen, liet ik het alleen dáár toe, waar de menschen reeds aan den weg wachtten en dadelijk door konden gaan. Ik trok het lieve, goed-bebouwde en sterk-bevolkte dal van *Bima* door, tot aan den voet van het plateau op den berg *Waba*, op welken ik om vier uur aankwam en ontbeet.

Men trekt nu lang over onvruchtbare kale heuvelen, tot men aan gene zijde in het oosten in het dal van *Sapie* komt, dat mede goed bebouwd is. Tegen twee uur kwam ik te *Sapie*, welligt het grootste dorp van het land, aan. Ik werd zeer goed ontvangen en in de groote overoude en donkere «*Roemah kompanie*" gehuisvest.

Den 1sten October verliet ik, vergezeld van meer dan 40 gewapenden, reeds om 4 uur *Sapie*. Dit was voor de zeeroovers, die zich somwijlen in de baai, waar wij doorkwamen, ophouden. Wij trokken om de hellingen van het gebergte *Maria*, welke in de zee uitloopen, en gingen nu eens over hooge bergruggen, dan eens rondom baaijen, die er tusschen verborgen liggen. Wij hielden rust aan de bronnen van *Loka*, en naderhand aan de rivier van *Tenge*. Hier zouden wij den nacht moeten doorbrengen, daar er verderop geen water meer te vinden was. Het was echter pas 1 uur. Ik vroeg daarom aan de koelies, of zij nog verder wilden of konden, en dat ik, naarmate zij zulks verlangden, gaan of blijven zou. Eenstemmig antwoor dden zij, dat zij tot *Wiera* wilden doorgaan. Wij braken dus op en doortrokken eene drooge, slechts zelden door boomen beschaduwde, grasvlakte, waar eene onge-

loofelijke menigte paarden en buffels was. Eerst tegen zonsondergang kwamen wij in het groote dorp *Wiera*, waar ik ook slechts één' nacht vertoefde.

Den 22sten trokken wij eerst opwaarts door een dal, en toen over den steilen berg *Tjewoe*, een' hoogen bergrug, die een gedeelte uitmaakt van het gebergte *Maria* en zich tot aan de zee uitstrekt. Aan gene zijde daalden wij af in het bekoorlijk diep dal van *Ralea*, hetwelk de twee bergen *Mongo Lewi* en *Maria*, dezen ten oosten, genen ten westen, van elkander scheidt. Bijna altijd trokken wij berg op en berg af, gaande over lange en steile bergruggen, die tot in de verte met djattie-hout begroeid zijn. Toen wij den hoogen bergrug van *Lela* overgetrokken waren, kwamen wij in een zij-dal van het groote dal van *Bima*, waar wij des avonds om vijf uur weder aankwamen. Eenige der kampongshoofden, welke mij zoo slecht ontvangen en behandeld hadden, trof ik den 5den te *Bima* aan, waar zij door den Sultan beboet werden, en naderhand mij om vergiffenis moesten komen vragen voor hun onheusch gedrag.

Ik maakte mij gereed voor eenen togt, en wel naar het bergland van *Dompo*, ten W. van de baai van *Bima*. Nog nooit had een Europeaan, noch een gezaghebber van *Bima*, noch zelfs een burger van *Bima*, het gewaagd om dit gedeelte van het land te bezoeken. Men verhaalde elkander de zonderlingste dingen van het land en zijne bewoners, maar voornamelijk van de daar aanwezige en den Europeaan vijandig-gezinde bergduivels. Men rekende mij stellig voor verloren; wanneer ik, zoo als men zeide, het waagde om er heen te gaan, zou ik daar reeds door de bergduivels omgebragt worden, of terugkomen en dan naderhand toch sterven. Met moeite kon ik onder de burgers een' derden begeleider vinden, omdat de tweede ten gevolge der driedaagsche reis naar *Sapie* en *Wiera* ook ernstig ziek lag.

Den 7den October scheepte ik mij in mijne praauw in naar *Belo*, ten Z. van *Bima*, van waar ik naar *Tenteh* reed. Ik werd hier ditmaal zeer goed onthaald, doch vertoefde niet lang, maar reed na het ontbijt tot aan den Z. voet van het gebergte *Prewa*, welks helling wij eenige honderd voeten beklommen, en eindelijk door de bedding eener beek voortdrongen tot aan de plaats, waar de reeds vroeger vermelde erts gevonden wordt. Ik herkende de naakte, rotsachtige plaats dadelijk voor een' uitgebranden solfatara, waarvoor niet alleen pleit het oppervlakkig uiterlijk, maar ook de aanwezige zuivere zwavelkorst, de opgeloste aluinkleurige trachiet, en eindelijk eene bron, waaruit dropsgewijze mineraalwater lekt. De erts nu is, volgens de onderzoekingen van den heer Maier te *Batavia*, zwavel-ijzer. Het komt vóór in zeer dunne lagen, vermengd met en verspreid in eene breiachtige trachiet-oplossing. Ik vond maar twee lagen van een' vinger dikte. Deze ijzer-erts is stellig van eene betrekkelijk zeer nieuwe formatie, die in de laatste periode van de werking van den solfatara van den *Prewa* nedergeploft is. Waarschijnlijk is de hoeveelheid ijzer in de zwavelkies een gedeelte van den trachiet geweest, die zich met de zwavel van de uitstroomende gas, gedurende de oplossing, verbonden heeft en als zwavelkies neêrgeploft is.

Ik bleef niet lang bij den solfatara, maar ging nog naar *Silah*, waar ik des avonds zeer laat aankwam.

Den 8sten klom ik in het gebergte tot aan het hooggelegen bergdorp *Padjo*, aan den voet van den berg van dien naam, waarvan de zuid-oostelijke kruin *Aroe Hassa* genaamd wordt.

Ik zag dadelijk, dat ik met goede menschen te doen had, die, wel verre van kwaadaardig en gevaarlijk te zijn, zoo als in *Bima* verhaald wordt, haast kinderen naar geest en hart genoemd konden worden. *Padjo* is namelijk een der dorpen, die door de *orang Dongo* bewoond worden. Ik liet de toebereidselen voor de beklimming van den *Aroe Hassa* maken en ging in de omstreken planten zoeken. Ik vond den boom, die in de botanie *Semecarpus Anacardium*, en bij de inboorlingen *Kajoe Ringies* genoemd wordt. Ik wilde levende takken er van hebben. De menschen, die ik bij mij had, weerden mij af, terwijl zij zeiden dat de boom een scherp en gevaarlijk sap bevatte, dat de huid verbrandde. Ik geloofde hun niet en sneed zelf den tak af, zonder dat ik eenig letsel kreeg. Verwonderd riepen zij allen, dat ik geen mensch was, maar een »*Dewa*." Ik hoor, dat dit sap werkelijk vergiftig is en op het vel blâren trekt, even als het sap van verscheidene soorten van de *Rhus*,—maar niet bij alle menschen. Het was toeval, dat ik voor de werking niet vatbaar was. Dit toeval bragt mij, in weerwil van mijne verklaring over de ware toedragt der zaak, in den reuk van eene godheid te zijn.

Den volgenden dag beklom ik den *Aroe Hassa*, waarop zelfs nog geen inboorling is geweest. Toen wij boven kwamen, was helaas! alles bewolkt, en kon ik op dezen hoogsten bergtop van het rijk van *Bima* geene opnemingen doen. Wij vingen een levend hertje, dat door de moeder verlaten was. De gidsen zagen hierin te meer een bewijs, dat ik een bovenmenschelijk wezen was, dewijl de berggeest mij het hert ten geschenke had gegeven. 's Middags verliet ik *Padjo* nog,—trok het gebergte aan den zuidkant om,—en reed tot aan *Mangeh*, ook een bergdorp, dat van den nabij doch hooger gelegenen *Embawa* door eene diepe kloof, waarin een bergstroom bruist, gescheiden wordt.

De menschen van *Mangeh*, even als die van *Padjo*, hebben grootendeels hunne eigendommelijkheid verloren, en zich gedeeltelijk met de menschen uit de vlakte vermengd. Te *Embawa* daarentegen en in de dorpen, die ik verder nog doortrok, wonen nog de echte *orang Dongos*. Ik werd te *Mangeh* ook zeer goed ontvangen, en had moeite om al de geschenken te weigeren, die men mij bragt, *kippen*, *vruchten*, *maïs*, *kemirie-pitten*, enz. De gidsen van den Sultan, die het waagden om uit mijnen naam en uit dien van den Sultan geschenken en zelfs geld te pressen, haalde ik duchtig door, en gaf het gepreste aan de arme vreesachtige bergbewoners weder terug, waardoor ik hunne genegenheid en hun vertrouwen in groote mate verwierf. Zij vertelden onder elkander, dat ik gekomen was om het land op te nemen, dewijl de Kompagnie het in bezit wilde nemen. Zij zouden dit gaarne zien, omdat er dan een einde zou zijn aan de afhankelijkheid, waarin zij door den Sultan en de rijksgrooten gehouden worden, en zij zich eindelijk rustig in het bezit hunner goederen zouden kunnen verheugen. Ik mengde mij in zulke gesprekken in het geheel niet.

Den 10den zette ik de reis aan de afhelling van den berg voort. Het gaat nu altijd dwars over bergruggen met steile wanden, tusschen welke even zoo vele diepe en smalle dalen loopen, waarin bergstroomen vloeijen, van welken er velen uitgedroogd zijn. Op de bergruggen hoog boven de rivieren liggen de dorpen. In *Oö* waren er noch vrouwen noch kinderen te zien. Zij waren gevlugt of hadden zich opgesloten. In *Kananta* en *Toenta* waren zij minder bevreesd. Van het laatste dorp daalde ik weêr tot aan de zee af, en vond bij de zoogenaamde Portugesche grot, of bij *Batoeh Pah*, de Bimanesche burgers en eenige rijksgrooten,

die zich met jagt en vischvangst vermaakten en mij afwachtten. 's Avonds keerde ik met hen op de praauw van den *Radja Bitjara* terug.

Ik hield mij van nu af aan bezig met het inpakken van het verzamelde, en met het bijeenbrengen van opgaven over den handel, de geschiedenis en de taal des lands. Grootere toeren deed ik niet meer, omdat ik van *Makassar* een vaartuig wachtte, dat mij, ingevolge het door mij te dier plaatse aan den Gouverneur gedaan verzoek en de door hem gedane vriendelijke toezegging, zou komen afhalen. Gelegenheid naar *Java* was er niet meer, en om de nabijzijnde westmoesson ook niet meer te verwachten.

De *Radja Bitjara* rigtte nog een feest aan, waarop ik gelegenheid had, de wijze van dansen en zingen in het land te leeren kennen. Tweemalen voer ik naar het nabijgelegen eilandje *Poeloe Kambing*, waar ik eene menigte zeer zeldzame zeegewassen opdeed.

Ik maakte mijn afscheidsbezoek bij den Sultan en verzocht zijne toestemming, om aan boord van zijne bark »de *Boerong Laut*" naar *Makassar* mede te mogen varen. Ik kreeg ze natuurlijk gemakkelijk en sloot, nadat ik tot den 20sten October te vergeefs op de aankomst van een schip van *Makassar* gewacht had, met den Djoeragan een kontract voor de overvaart.

Den 22sten verliet ik de baai van *Bima*. Ons schip was volgepropt met menschen en goederen. De wind was gunstig. Daar echter niemand aan boord zich bijzonder afgaf met de leiding van het schip,—de djoeragan sliep of opium rookte,— en ieder matroos naar eigen goedvinden stuurde, voeren wij den 23sten tusschen de zoogenaamde *Postillons*-eilanden, waar wij ons den 24sten eerst uit werkten. Toen ik merkte, dat het schip naar *Saleijer* zou varen, nam ik de leiding van hetzelve over, en was ik zoo gelukkig het den 25sten in de goede rigting van den Z. W. uithoek van *Celebes* te brengen.

Denzelfden avond kwamen wij nog op de reede van *Makassar* aan, waar ik vernam, dat de *Dolfijn* naar *Bima* opgezeild was om mij te halen. Hij had eene lange reis gehad, had op *Barie* vertoefd, en was eerst na mijn vertrek te *Bima* aangekomen.

§ 7. *Bezoek op* Bonie *en terugreis naar* Java.

Toen ik te *Makassar* kwam, was er geene gelegenheid om naar *Java* terug te keeren. Daarentegen wist ik, dat er een stoomschip aankomen en, na het afleggen van een bezoek op *Bonie*, naar *Java* terug keeren moest. Dit verschafte mij dus den tijd, om bij het afleggen van het bezoek mede te kunnen gaan, waartoe de vriendelijke vergunning van den heer Gouverneur mij bereidwillig werd gegeven.

Den 16den November verlieten het stoomschip *de Etna*, de brik *de Haai*, en de schoener *de Banka* de reede van *Makassar*. Ik zelf bevond mij aan boord van *de Haai*. Den 17den bragten wij het tot in de met eilanden bezaaide baai van *Bonie*, waar ons in den namiddag eene geheele flotille van praauwen begroette en volgde. Den 18den bereikten de schepen de reede van *Bonie* of liever van *Badjoa*, die om hare riffen gevaarlijk is, waarom de groote schepen bijna een mijl van wal moeten ankeren.

Den 19den gelukte het aan de *Etna*, na herhaalde manoeuvres, om nader bij land te komen, als ook om de andere schepen daar te brengen, zoodat het landen veel gemakkelijker werd en nog denzelfden dag plaats had. Voor het gezelschap was er een groot geregeld kamp gebouwd, om-

geven door nieuwe wegen, grachten en heggen. Tusschen de andere gebouwen kwam het huis voor den gouverneur en zijn gezin met zijne ruime vertrekken, eet- en ontvang-zalen voordeelig uit. Het kon, van uit een Boegineesch standpunt beschouwd, een vorstelijk gebouw genoemd worden, ofschoon slechts uit hout en stelen van palmbladeren vervaardigd.

Eene verdere beschrijving kan overbodig geacht worden, dewijl het gouvernement van andere kanten ingelicht is of worden kan. Evenmin wil ik uitwijden in de beschrijving der officiele bezoeken en tegenbezoeken, die alle volmaakt op elkander gelijken, en waarvoor ook bevoegder beschrijvers gevonden zullen worden. Ik bepaal mij hier tot eenige opmerkingen over het land en de bewoners, waarvan ik echter verwacht had meer te zullen zien, dan werkelijk wel het geval is geweest. *Bonie* ligt in eene groote vlakte, die zich langs de baai van het Z. naar het N. uitstrekt. Eerst op eenigen afstand vertoonen zich kleine heuvelen, die in dezelfde rigting loopen, waarachter zich het gebergte verheft, hetwelk *Bonie* van *Makassar*, *Tello* en de noorder-districten scheidt. In het zuiden naderen deze heuvelen meer en meer de kust, tot dat zij deze raken, terwijl nog verder de hooge *Loempoe Batang* of *Piek van Bonthain* de kom sluit;—hetwelk in het N. op dezelfde wijze geschiedt door den veel grooteren en welligt ook hoogeren berg *Loehoe*, even als de eerstgenoemde een vulkaan, voor zoo ver men dit kan bepalen naar den uiterlijken vorm. De vlakte nu en de omliggende heuvelen behooren tot de jongste kalk-formatie, die zich zoo ver over den Indischen Archipel uitstrekt, dat zij meest overal de vulkanen omvat. Dikwijls ligt de kalk bovenop, en dan is de bebouwing van het land volstrekt onmogelijk, of op zoo weinig diepte onder de humus, dat deze, zooals meestal het geval te *Badjoa* is, maar één' voet dikte heeft. Ook dan kan de vruchtbaarheid niet zeer groot zijn, en veronderstel ik ook, dat het meer binnenlandsch gelegen land vruchtbaarder is dan de omstreken van *Badjoa*. Deze zijn overigens bijna geheel bebouwd. Daar het gebergte ver af gelegen is, en buitendien het slechte weder ons noodzaakte in het kamp te blijven, viel er aan groote togten of aan het maken van een' togt, waarop men eenen rijken buit van botanische voorwerpen kon opdoen, niet te denken. Evenwel vond ik in de onmiddellijke nabijheid nog veel nieuws. De koffij van *Bonie*, die geexporteerd wordt, moet zeker uitsluitend in de binnenlanden geteeld worden. Op de heuvelen verbouwt men voornamelijk katoen, maïs en berg-rijst. In de vlakte vindt men meest niets als sawah's. Suikerriet herinner ik mij niet gezien te hebben, echter wel aanplantingen van Indigo. Paarden zag ik te *Bonie* minder dan ik verwacht had, en werkelijk bijzonder fraaije niet één, of slechts zeer weinige. Bij de 66 paarden, die ten geschenke aangeboden werden, was er niet één fraai. Of nu de paarden in het algemeen, of ten minste de schoone, naar de binnenlanden waren gebragt, om ze daardoor aan de hebzuchtige blikken van de blanke bezoekers te onttrekken, durf ik niet te bepalen. Zeker is het, dat ook de particuliere personen van het gezelschap mooije paarden wilden koopen, doch niet slaagden; ik herinner mij niet meer, of er wel één paard gekocht is geworden.—Wild schijnt er in overvloed te zijn. Dit ervoeren wij echter niet door de feiten van de Nimrods uit ons gezelschap, die ten getale van 14 in een' halven dag maar éene snip schoten; maar door de Boeginezen, die zooveel herten ten geschenke in het kamp zonden (eenmaal 28 te gelijk), dat men ze niet op kon en er een gedeelte bedierf. Even zoo groot schijnt de rijkdom aan visch op de reede te zijn.

Het klimaat van het land schijnt niet van het vriendelijkste. Daar *Bonie* ook reeds in gene

helft van den Archipel ligt, waar de oost-moesson de regentijd is, hadden wij er in December of den droogen tijd moeten zijn; in plaats van drooge dagen te hebben, waren wij te *Badjoa* gedurende 13 dagen maar één' dag aan wal en maar één' dag op de reede zonder regen. In den eersten tijd van ons oponthoud woeijen de winden meest in eene westelijke rigting,—in het laatste echter meest in eene oostelijke, met bepaalde neiging om in het zuiden te komen. De zeewinden kwamen altijd in eene rigting tusschen het oosten en zuiden in. Men zeide, dat het drooge of goede saizoen zeldzaam anders was, en dat het zich van den regentijd daardoor alleen onderscheidde, dat het in het eerste veel, maar slechts korten tijd aanhoudend, terwijl het in het laatste haast altijd regende.

Het volk heeft een' vrij gunstigen indruk op mij gemaakt, en ofschoon het zich, om zoo te zeggen, in feestgewaad en in feest-karakter voordeed, geloof ik, dat men het onregt aan zou doen, wanneer men het wilde beoordeelen naar die avonturiers, die den geheelen Indischen Archipel met hunne praauwen doorvaren en daardoor wel in kennis en doortraptheid toenemen, maar zelden in eerlijkheid en regtschapenheid. Zulk eene eenzijdige beoordeeling is daarom ook nog veel gebrekkiger, omdat daarbij twee voorname standen van het volk niet in aanmerking kunnen genomen worden: de geheele landadel, namelijk de leenheeren, en de landbouwers, die het land niet verlaten. In het algemeen kan men de gastvrijheid en hartelijkheid, waarmede wij ontvangen werden, niet genoeg roemen. Men deed werkelijk alles, wat men maar veronderstellen kon dat ons genoegen kon doen. Indien er nog eenig wantrouwen mogt bestaan hebben tusschen waard en gast, week dit geheel op het einde van ons oponthoud. Uit een politiek oogpunt beschouwd, heeft het bezoek op *Bonie* oneindig veel goeds gedaan, en zal het zelfs voor den bloei van *Makassar* niet zonder gunstige gevolgen zijn. Wat ons bij den Boegineschen adel terstond bevalt en inneemt, in vergelijk met dien van *Goa*, is zijne deftigheid en ingetogenheid. Speelzucht, en genot van sterken drank en van opium schijnen in het algemeen voor iets onbeschaafds gehouden te worden, ja zelfs veracht te zijn. Vele van de rijksgrooten onthouden zich ook van de veelwijverij. In kleeding is de adel, ten minste in gehuwden staat, zeer eenvoudig, terwijl de kinderen daarentegen met gouden en zilveren sieraden en djimats (amuletten) geheel behangen zijn. En niet alleen zijn ze eenvoudig, maar, de vrouwen ten minste, ook vrij zindelijk gekleed. In welriekend water schijnen zij allen een groot behagen te scheppen. Het gepeupel gedroeg zich overal, waar wij kwamen, zeer ordelijk, en viel ons niet door indringendheid lastig, dan toen het er op aankwam om bij onze afreis in het kamp de ledige flesschen, waarvan er eene buitengewone menigte voorhande was, te bemagtigen. — Veel kunstvlijt schijnt er niet te bestaan. De kampongs zijn onzindelijk, en de op hooge palen gebouwde huizen in een' opvallend slechten toestand, zoodat zij dikwijls veel overeenkomst met eene zeef hebben, waar men overal kan doorzien. De kleeding der meesten is arm, smerig, versleten en dikwijls haast nul. De fijne Boeginesche kleedjes en het fraaije vlechtwerk van lontar-bladeren worden meer door de vrouwen van hoogeren stand tot tijdverdrijf en eigen gebruik gemaakt, dan door de lagere volksklasse. Daarom was het ook onmogelijk om zich fijne werken der kunst door aankoop te verschaffen.

De uitstekendste persoon in het geheele land, door verstand en verdiensten, is zeker *Toemie Lalang* of rijksbestierder, tot wiens kleinzoon ik goedgunstiglijk ben aangenomen. Hij is een

man van cc. 70 jaar (dan eens zeide hij zich ouder, dan eens jonger), van eene reusachtige gestalte, nog zeer vaardig, werkzaam en vrolijk. Hij bemint vrolijke gesprekken, en legt daarbij meestal eenigen geest aan den dag, waarvan hij dan ook niet dadelijk kan afstappen. Bij de werkzaamheden is hij onvermoeid en spreidt overal de noodige énergie ten toon, terwijl hij een volkomen en buitengemeen diplomaat moet zijn. Zeker is hij van het geheele land de man, die het Gouvernement het opregtste toegedaan is. Dit heeft hij gedurende zijn geheele leven bewezen. Het bezoek van den Gouverneur maakte hem bovendien gelukkig en enthusiast. Hij informeerde zich zeer naar den toestand van Europa, de gewoonten en uitvindingen,—en toonde in zijne vragen een gezond oordeel, en in zijne antwoorden eenen doordringenden geest en eene snelle bevatting. Bij feestelijke gelegenheden liet hij een zwaard met zich mededragen, dat Speelman eens aan een' zijner voorouders voor trouwe diensten had gegeven. Natuurlijk is dat zwaard een familie-heiligdom geworden, en zou, voor welke sommen ook, nooit verkocht worden. De eenige vrouw van den *Toemie Lalang*, met wie hij reeds sedert 30 jaren leeft, is haar' man in invloed in het land, in vaardigheid en in gezondheid in het geheel niet, — in doorzigt en in geest slechts weinig ten achteren. — Het is jammer, dat er van de zijde van het Gouvernement niet een jong mensch wordt aangemoedigd, om zich met de studie van de Boeginesche taal, literatuur en geschiedenis bezig te houden, en de politieke en maatschappelijke, haast middeleeuwsche, instellingen te leeren kennen; — over welke zaken ik mij hier niet uitlaat, daar men zulke ingewikkelde verhoudingen niet in den tijd van 13 dagen leert kennen, en men dikwijls met gebrekkige, altijd met onvolledige opgaven te berde komt, wanneer men op de haast stéréotyp geworden verhalen en verklaringen bouwt. Alleen het wetenschappelijk gewigt van de Boeginesche taal en letterkunde zou zulk eene zending verdienen; nog meer echter het standpunt, waarop dit volk in den Indischen Archipel staat,—zijne verhouding tot het Gouvernement, en zijn magt en zijn handel. Later zouden de diensten, die zoo iemand kon bewijzen, de onkosten rijkelijk vergoeden, welke eene langere ondersteuning veroorzaakte.

Bovendien is de kennis van de Boeginesche taal, in zoo verre zij de meest-verspreide is, bijna de sleutel tot de kennis van het zuidelijk *Celebes*, en onontbeerlijk, om nog verder door te dringen in de daarin gelegene onafhankelijke rijken.

De Gouverneur had de goedheid mij in het bijzonder aan den koning voortestellen, en mij aan hem en aan den *Toemie Lalang* aan te bevelen. Hij vroeg ter loops, of ik de binnenlanden mogt bezoeken, om planten en geneesmiddelen te zoeken. Men zeide van ja, en beloofde alle mogelijke hulp en bijstand. Zoo lang de *Toemie Lalang* leeft, zou zulk een reis in deze onbezochte streken wel gelukken. Hoe de Boeginezen na zijnen dood zullen denken, is niet vooruit te zien.—Van een terugreis over land naar *Makassar* zag ik af, omdat het weder zoo slecht was, en ik mij niet op eene landreis had voorbereid.

Den 1sten December verlieten wij het rijk *Bonie*. Den 3den bragten wij te *Boeloekomba* door; den 5den te *Bonthain*, waar wij den schoonen waterval bezochten, die zonder twijfel de schoonste is, dien ik nog in *Indie* gezien heb.

Den 7den December was het geheele gezelschap weder te *Makassar* terug.

Den 13den ging ik aan boord van Zr. Ms. stoomschip *de Etna*, waarmede ik de reis maakte langs kaap *Mandar*, *Poeloe Laut*, *Borneo* en *Bawean*. Bij kaap *Mandar* hield ons een he-

vige storm bijna op dezelfde hoogte. Den 25sten December wierp de *Etna* 's avonds het anker op de reede van *Soerabaija*. Reeds den 30sten had ik het genoegen met Zr. Ms. stoomschip *Bromo* van daar te kunnen afreizen, terwijl ik op de *Bromo* als een oude kennis werd opgenomen en in weerwil van de vele passagiers nog werd geborgen. Den 31sten December bragten wij in *Bezoekie* door. Den 1sten Januarij kwamen wij in de zee ten N. van *Madura*. Heerlijk weder begunstigde onze vaart tot aan *Batavia*, waar ik den 5den Januarij, en daarna den 11den dier maand te *Buitenzorg*, aankwam, na een afzijn van voluit acht maanden.

§ 8. *Over de gemaakte verzamelingen en het verzondene slechts kortelijk eenige woorden.*

Ik heb in het geheel gedurende mijne reis 391 soorten van planten gedroogd, waarvan er 219 aan de verzameling van den tuin zijn afgegeven. De ontbrekende bevinden zich nu weder levend in den tuin, of heb ik reeds vroeger van *Java* en *Lombok* gezonden. Eenige daarvan, die ik voor mijne eigene verzameling heb gehouden, zijn ook slechts bij enkele exemplaren voorhande. Bijna $^3/_4$ dezer planten zijn voor *Java* geheel nieuw, zoodat de aanwinst voor de botanie zeer groot is.

Ik heb verder gedurende mijne reis aan den tuin gezonden 109 soorten van zaden, en medegebragt *twee* levende planten en 5 houtsoorten. Het mooiste is, dat de meeste van de genoemde zaden in den tuin zijn opgekomen, ja dat er reeds vele gebloeid en vruchten gedragen hebben. Vele daarvan zullen den tuin tot een waar sieraad strekken, zoo als eenige Tephrosia, Thünbergia, Lagunaea, Acanthaceën, en vooral eene soort van Terminalia of Ketapan, de reusachtigste boom, dien ik op mijne reis heb aangetroffen. Voorts een Caesalpinia, die de *koeliet saga* geeft, en te gelijkertijd, wanneer hij bloeit, een ongemeen prachtig gezigt oplevert. Beide kunnen ook als planten van nut beschouwd worden, als ook de Carthamus tinctonius (*Safflor* of *kassoemba*), die vroeger reeds in den tuin geweest is. De *Djamboe Marigé*, die ik van *Makassar* medegebragt heb, is voor de botanie eene nieuwe Jambosa, voor *Java* eene nieuwe eetbare vrucht, en voor den tuin eene merkwaardige versieringsplant, dewijl de vruchttrossen een schoon gezigt opleveren.

Voor het museum heb ik 35 geologische stukken medegebragt van *Celebes*, *Saleijer*, *Floris*, *Bima*, *Soembawa* en *Timor*. Daaronder bevinden zich steenkolen-monsters van *Maros* en *Mandar*, de eerste in eene geregelde orde, volgens al de lagen; — zwavelijzer van *Bima*; slijpsteenen van *Allas*; — gedegen koper van *Timor*, enz.

II. HOOFDSTUK.

NATUURLIJKE HISTORIE VAN HET LAND.

EERSTE GEDEELTE.

Bouw en Zamenstelling van het land.

§ 1. *Omringende wateren. De zee, baaijen en zeestraten.*

Het eiland *Soembawa* wordt ten Z. geheel door de Indische zee bespoeld; ten N. door dat gedeelte van de Indische zee, hetwelk men gevoegelijk de zee van *Celebes* kon noemen. Ten W. wordt het door de straten van *Allas* van *Lombok*—ten O. door die van *Sapie* van het land *Mangareij* en zijne nabijliggende talrijke eilandjes gescheiden.

De straat van *Allas* wordt minder bevaren dan die van *Lombok* en *Sapie*, omdat men de daarin gelegen talrijke eilanden vreest, ofschoon ten onregte, daar zij kort bij het land liggen en ligt vermeden kunnen worden. De stroom is er minder sterk dan in de straat van *Lombok*, en gaat gewoonlijk gedurende de oostmoesson naar het Z., en gedurende de westmoesson naar het N.,—dus in tegenovergestelde rigting van den wind. In de straat van *Allas* liggen de volgende baaijen aan de kust van *Soembawa*:

Van het Z. af, de baai van *Tjereweh*, waarin twee kleine eilanden. Iets verder naar het N., alleen door eenen berg er van gescheiden, volgt de baai van *Taliwang*, *Kerta Saharie* geheeten. Beide baaijen hebben een' zeer goeden ankergrond en zijn vooral in de oost-moesson

goede wijkplaatsen. Evenwel heb ik er over hooren klagen, dat men in dezelve dikwijls last heeft van de hooge zeeën. In de beide baaijen loopen rivieren uit, die dus water kunnen geven. Levensmiddelen kan men zich in de dorpen van diezelfde namen verschaffen. *Taliwang* ligt echter meer dan een uur van de baai; *Tjereweh* draagt den bijzonderen naam van *Laboe Ballak.*

Ten N. van de baai van *Taliwang* volgt eerst de kleine *Laboe broe,* en dan de grootere *Laboe Sagéna* of de baai van *Setelok,* dat 1½ uur van dezelve verwijderd ligt. Aan haren noordelijken hoek liggen drie eilandjes. Nog verder ten N. heeft men *Telok Allas,* zoo wat een half uur van *Allas* zelf verwijderd. De baai is niet groot, maar diep en in ieder jaargetijde zeker. De rei van eilandjes, welke zich hier langs de kust uitstrekt, beschut haar tegen het indringen van de zee uit het N., ten tijde der N. W. winden. Voor de Z. O. winden wordt zij door het gebergte beschut. Aan den westelijken hoek ligt een zeer klein eiland, waarop het dorp *Boengen,* door *orang badjo's* bewoond.

Van hieraf verwijdt zich de straat, en loopt de kust N. O. waarts. De vele *Laboe's,* die men hier aantreft, zijn eigenlijk geen baaijen, maar slechts veilige ankerplaatsen, door de reeds genoemde rei van eilanden beschut, zoo als: *Laboe Boëer, Panjorong, Laboe Paddie, Lebbo, Laboe Boea,* enz: Hoe smal de straat van *Allas* is, kan men daaruit opmaken, dat men met praauwen van *Allas* in drie uur naar het tegenoverliggend *Lombok* roeit; uit de baaijen van *Taliwang* en *Tjereweh* kan men met goeden wind in een uur naar het aan de overzijde gelegen *Pidjoe* zeilen; ja, van de hier gelegen kapen kan men bij helder weder op de tegenoverliggende kusten enkele voorwerpen, b. v. menschen en buffels, onderkennen. De smalste plaats in de straat is maar 9 zeemijlen breed.—Gaan wij nu langs de noordkust oostwaarts, dan hebben wij achtereenvolgend de kleine baaijen van:

Manini, Bremang, Logg, Karang mateh, Padas, Laboe Toentie en de grootere baai van *Soembawa.* De laatste is alleen van belang voor de scheepvaart. De praauwen liggen gaarne aan het westelijke einde, d. i. in de baai van *Laboe Toentie.* Beide zijn vrij diep, maar staan te veel bloot voor de N. en W. winden.

In verhouding tot zijne grootte heeft het eiland *Soembawa* van alle *Sunda-Eilanden* de meeste baaijen, en wordt het in eenige groote schiereilanden verdeeld, van welke wij naderhand zullen spreken. Ja, vele van deze baaijen zijn zoo groot en tevens zoo gesloten, dat zij bijna binnen-zeeën genoemd konden worden. Indien het eiland sterker bevolkt ware, dan zou deze omstandigheid, dat wil zeggen, deze merkwaardige geographische gesteldheid, den gelukkigsten invloed op de ontwikkeling en beschaving en op het materieel belang der bevolking kunnen en moeten uitoefenen. Zoo als de toestand echter tegenwoordig is, gaan de grootste voordeelen van de geographische gesteldheid verloren. De uitgebreidheid der kusten staat tot den vlakken inhoud:

Op *Soembawa,* als 140: 222.
en op *Lombok,* als 53: 104.
dus op het eerste bijna als 1: 1⅓.
en op het laatste, als . . . . . 1: 2.

Tot deze opmerkingen heb ik voornamelijk aanleiding gevonden in de grootste baai (*Telokh*) van het land, namelijk die van *Soembawa,* niet te verwarren met de reeds opgenoemde anker-

plaats (*Laboe Soembawa*). Wanneer men de verhouding in aanmerking neemt, die er tusschen de grootte van de baai en haren smallen ingang bestaat, dan verdient zij met regt den naam van binnen-zee.

Hare grootste lengte (van het diepst ingelegen gedeelte der baai van *Kowanko* tot aan *Tanjong Menangies*,) bedraagt 49 minuten of $12^1/_2$ geographische mijlen. Hare grootste breedte (van af *Ampang* tot aan den tegenovergestelden berg *Tambora*, van het Z. W. naar het N. O.,) bedraagt 18 minuten of $4^1/_2$ geographische mijlen. Zij moet dus eene oppervlakte beslaan van ongeveer $33^1/_2$ □ geographische mijlen, d. i. bijkans evenveel als de residentie *Batavia*. *Poeloe Mojo* verspert den ingang en laat aan weerskanten slechts eene smalle straat tot doorgang over. De westelijke van deze beide straten wordt *Salee*, de noordelijke, tusschen *Poeloe Mojo* en den berg *Tambora*, *Batahaij* geheeten. Beide zijn zeer diep. Ik heb alleen de eerste bevaren en in het midden op 100 vademen diepte geen' grond gevonden. Zelfs digt onder *Poeloe Mojo* loodden wij nog 20 vademen. De straat is overigens breed genoeg, om er met een schip in te laveren. De lengte van de baai van *Soembawa* gaat van het Z. O. naar het N. W. In dezelfde rigting waaijen ook de heerschende winden, zoo wel de Z. O. als, in den regentijd, de N. W. winden. Zij kunnen zoo hevig zijn, dat zij gevaarlijk voor de praauwen worden, zoo als ik zelf ondervonden heb. Op den achtergrond der baai heeft men dikwijls zoogenaamde valwinden, die uit de smalle dalen tusschen de gebergten in het O. doorkomen. In de straat, waardoor men in de baai komt, is een sterke stroom, bij vloed naar binnen en bij eb naar buiten. In de oostmoesson is de stroom naar buiten sterker dan die naar binnen; gedurende de westmoesson is de verhouding omgekeerd. De vloed komt zoo wat te gelijker tijd op, wanneer de maan de meridiaan passeert, zoo dat er tweemaal daags eb en vloed is. De beide oevers der baai zijn zeer verschillend. De zuidelijke is meest vlak en door kleine baaijen ingesneden, bezaaid met eilandjes voorzien van drinkwater. De noordelijke oever daarentegen bestaat uit hoog gebergte zonder water, en vertoont bijna eene regte lijn, zonder verdere baaijen of bogten. De baai is hier langs den oever zeer diep en men heeft er dikwijls geen' anker-grond; in het Z. daarentegen is zij meest ondiep. In het westelijk gedeelte der baai loopen de meeste kleinere baaijen van het Z. naar het N; in het midden van het Z. O. naar het N. W.; en geheel op den achtergrond van het O. naar het W.

Deze kleinere baaijen in de groote baai van *Soembawa* zijn, van het W. naar het O. langs de zuidkust, de volgende:

In de straat van *Salée* regts de bogt van *Panjorong*.

Aan gene zijde van den ingang *Laboe Banga*, twee uren lang, zeer smal en diep. Zij loopt van het Z. naar het N. Aan den ingang zijn aan beide zijden riffen.

Nu volgen er op elkander de lange, smalle en diepe baaijen, door het vaste land en de eilanden gevormd, als:

Laboe Koeris,
Laboe Tarata,
Laboe Tieris.

De praauwen kunnen hier tusschen het vaste land en de eilanden doorvaren; schepen daar-

entegen niet. Van hier af aan veranderen de baaijen in vorm en rigting. *Laboe Kollong* is groot, breed en ondiep. Zij neemt eenige beken op. Het omliggende land is, even als bij *Koeris* (de baai), effen en aangespoeld.

In deze baai voornamelijk waait de Z. O. wind, die ook *Angin Kollong* genaamd wordt, zeer sterk. Het land in het Z. O. is namelijk veel lager dan ergens op het geheele eiland, (*Kollong* beteekent ook *laag land*,); daarom kan de Z. O. wind hier doordringen en waait hij dan met verdubbelde kracht door de baai en uit dezelve. De grond van de baai is aangespoeld zand en slik. Schepen kunnen het land haast niet naderen. — Nu volgt de kleinere *Laboe Santong* met twee armen en twee eilandjes in den westelijken arm.

Laboe Ampang, waarvoor geldt hetgeen reeds van *Laboe Kollong* gezegd is. Beide strekken zich van het Z. O. naar het N. W. uit. Hier gaan en komen tamelijk veel praauwen, daar het nabijgelegene *Ampang* eenigen handel drijft.

Regts van de genoemde ligt eene kleinere baai, *Laboe Hadjie* genaamd. *Laboe Kowanko*, waarvan de achtergrond *Laboe Krebé* genoemd wordt. Zij neemt de beek *Kowanko* op, en wordt in het O. door het eilandje *Kowanko* ingesloten.

Geheel op den achtergrond volgen:

de *Laboe Tjoenie*, met eene beek,
Laboe Lara, met eene beek en eilandjes,
Laboe Sonapa, met eene rivier,
Laboe Gembo, die zich van het N. O. naar het Z. Westen uitstrekt, met eene beek. Zij is niet zeer groot, maar vrij diep. Aan den ingang heeft men nog 13 vademen water. Kort bij het strand liggen eenige groote steenen op den bodem, die voor sloepen gevaarlijk zouden kunnen worden, maar ligt te zien en te vermijden zijn.

Aan gene zijde van den berg *Roehoe* ligt nog een kleine bogt, de eenige aan de Noordzijde der baai. Ook *Poeloe Mojo* heeft aan zijnen oostkant geene ankerplaatsen, maar wel aan den westkant, *Laboe Hadjie* genaamd, die ten minste bij oostenwind tot toevlugtsoord kan dienen. Kleine beken brengen hier water aan.

Ten oosten van den berg *Tambora* volgt nu de baai van *Sangar*, waaraan wij, van het oosten naar het westen gaande, de volgende onderdeelen vinden:

a. De baai van *Bioe*, waarin een klein riviertje zijne uitwatering heeft. De ingang is naauw en aan beide kanten klipachtig; terwijl zij in het midden diep en toegankelijk is. De roovers verschuilen zich dikwijls in deze kleine baai.
b. De baai van *Belamboe*, of *Sangar* in meer beperkten zin. Open en zonder klippen. Hier kwamen weleer dikwijls Kompagnies-schepen, om sandelhout te laden.
c. Die van *Kamboe* in het rijk van *Dompo*, dat hier zijn sappan-hout inscheepte.
d. De baai van *Kilo*, meer open dan de bovengenoemde en verder oostwaarts gelegen. De reede moet in de oost-moesson zeer goed zijn.

De baai van *Bima* is, wat ten minste den ingang en haar noordelijk gedeelte betreft, beter bekend dan alle voorgaande, omdat zij het meest door schepen wordt bezocht. Wat vloed,

eb en stroom betreft, geldt hier hetzelfde, als van de baai van *Soembawa* is gezegd. Ook hier is de stroom naar binnen in de westmoesson sterker dan naar buiten, en in de oostmoesson omgekeerd.

In de buiten-baai zijn eenige goede ankerplaatsen, zoowel ten Z. van en bij *Batoe Poetie*, als bij *Batoe Pah* of de zoogenaamde Portugesche grot. Men vindt hier eene kleine, naauwe en diepe baai, waarbij eene schoone bron met helder water in overvloed, welke ook tot badplaats kan dienen. De ingang van de binnen-baai is zoo smal, dat de schepen naauwelijks plaats hebben om te wenden. Gelukkig is hij tot onder den wal zeer diep, anders zou het invaren voor schepen onmogelijk zijn. Bij den hoek van het zoogenaamde *Zuider-Fort* bedraagt de breedte slechts $^1/_{12}$ Duitsche mijl of cc. 800 schreden.

Het zoogenaamde *Noorder-Fort* ligt op een eilandje digt onder den wal, en er kunnen aan deszelfs westkant noch schepen noch praauwen doorvaren, daar er bij eb haast geen water staat. De bergen aan weerskanten van den ingang beletten hier, dat er andere dan N. en Z. winden kunnen doordringen. Wanneer deze laatste hevig is, kan er geen schip inkomen, en moet het in de buitenbaai voor anker gaan. Evenzoo kan bij hevigen N. wind geen schip de baai verlaten, waarin men anders zoo zeker ligt, als in eenige andere baai van den Indischen Archipel. De landings-plaats bij *Bima* is slecht, omdat het water tot op eenen grooten afstand door aangespoelden grond ondiep is geworden. Juist tegenover ligt *Poeloe Kambing*, aan welks westzijde klippen en ondiepten eveneens alle doorvaart voor schepen onmogelijk maken.

Ten Z. van *Bima* wordt de baai breeder, maar neemt daarentegen tot aan den achtergrond langzaam en regelmatig in diepte af. De schepen gaan niet verder zuidwaarts dan tot *Bima*. Verder binnenwaarts bestaat er echter nog een levendige vaart van inlandsche vaartuigen, en zelfs van zeer groote praauwen.

De lengte van de baai van *Tandjong Batoe* tot aan den zuidelijken hoek van *Poeloe Kambing* bedraagt cc. $1^1/_2$ Duitsche mijlen; de lengte van het zuidelijk gedeelte van de laatste plaats tot aan den achtergrond bedraagt waarschijnlijk meer. Eenige uren ten Z. van *Bima* ligt de bogt van *Belo* met eene rivier van dien naam. Nog verder deelt zich de baai eindelijk nog in twee ondiepe armen, waarin verscheiden beken zich ontlasten. Een smalle landtong, aan wier uiteinde het eilandje *(Nissa) Sedoe* ligt, scheidt de beide armen van een. Van *Belo* af, rondom de baai, strekt zich tot aan de heuvelen van *Silah* eene alluviale vlakte uit, waarop voor een gedeelte geen boomen groeijen, en die, met eene dikke asch- en zandlaag bedekt, bij hoog water gedeeltelijk onderstaat, terwijl het water veel zout op den grond achterlaat, wanneer het weêr afloopt.

Het ware te wenschen dat men eens het binnenste gedeelte van de plaats opnam, te meer daar zulks zonder het minste gevaar en in korten tijd kan geschieden.

Van af de baai van *Bima* tot aan *Poeloe Naroe*, tegen over *P. Goenoeng Apie*, zijn nog verscheidene kleine baaijen, die door de bergen worden ingesloten. Ik ken ze echter niet bij naam, en ze zijn niet bijzonder groot of van gewigt.

Hier vinden wij nu de druk-bezochte straat *Sapie*, die door het eiland *Komodo* van de straat *Mangareij* gescheiden wordt, en met deze de eilanden *Bima* en *Floris* van elkander scheidt. De stroom is in deze straat zeer sterk, sterker dan in die van *Allas*. Wat de rig-

ting aangaat, is hij daarentegen dezelfde. De vele eilandjes in de straat *Sapie*, en eenige ten Z. er van gelegen en nog niet naauwkeurig bekende klippen maken het raadzamer, door de straat *Allas* te varen. Aan den westkant der straat, langs *Bima*, liggen van het N. naar het Z. nog de volgende baaijen:

Laboe Kandang (ook *Laboe Wiera*) met eene breede opening naar het N. O.—Ten N. het lange *Tandjong Naroe*;

Laboe Tengeh, met eene rivier. Ten N. strekt zich eene landtong, *Tandjong 'Tengeh*, tot in zee uit.

Laboe Loka, zeer klein. In het daarbij gelegen dal is eene kleine bron.

Laboe Kallo, naauw en diep. Aan den ingang is aan den Noordkant eene rots, die volmaakt den vorm van eene doodkist heeft. Deze baai is waarschijnlijk dezelfde, die op de kaarten onder den naam van *Brittania-Baai* staat aangeteekend.

Laboe Tjirie, zeer naauw en diep. Zij ligt tusschen twee bergen zoodanig ingesloten, dat men haar van buiten, d. i. uit zee, waarschijnlijk naauwelijks bemerken kan.

Laboe Podja, vrij groot en diep. Er ontlasten zich twee rivieren van dien naam in. Deze baai is waarschijnlijk dezelfde, die op de kaarten onder den naam van *Rees-baai* bekend staat.

Laboe Kowo. Zij is diep met eenen zandigen grond, en heeft twee breede maar korte armen, waarin zich twee beken ontlasten.

Nu volgt de groote en dikwijls bezochte baai van *Sapie*. Zij biedt in alle jaargetijden eene goede ankerplaats aan, en wordt in het N. en in het Z. door heuvelen ingesloten. Door een groep van eilanden wordt zij midden doorgedeeld. Daardoor heeft zij ook twee ingangen, een' noordelijken en een' zuidelijken ingang. De schepen moeten altijd dezen laatsten kiezen. Door den eersten kunnen alleen praauwen in- en uitloopen.

Aan de zuidkust van het land zijn zonder twijfel ook nog vele baaijen, maar men heeft ze nog in het geheel niet bezocht, noch zeevaartkundig opgenomen. De hooge zee maakt het naderen aldaar gevaarlijk. Bij *Prado* moet b. v. achter het daar gelegen eilandje eene bogt zijn.

De baai van *Tjempie* ten Z. van *Dompo*, welke nog meer op eene binnen-zee gelijkt dan zelfs de baai van *Bima*, is mij zeer goed bekend. Zij is zoo wat 10 geographische minuten, d. i. $2\frac{1}{2}$ Duitsche mijlen lang en op de breedste plaats tot een mijl breed. De ingang daarentegen is zoo naauw, dat groote schepen, zelfs al was er genoeg water, niet zouden kunnen binnenloopen. De baai is namelijk aan den ingang maar 2 vademen diep, in het midden 4, en aan den noordkant maar 3, — bij vloed één vadem meer. Vroeger waren hier parelbanken. De roovers hebben zich ook dikwijls in deze baai vertoond.

§ 2. *Kapen en Eilanden.*

De zuid-westelijke uithoek van *Soembawa* heet op de kaarten *Tafelhoek*. De inlandsche benaming ken ik niet. Hij ligt op 116° 47′ oosterlengte (Greenwich) en 8° 58′ zuiderbreedte. — *Horsburgh* geeft aan 116′ 42′ O. L. en 9° 2′ Z. B. De noord-westelijke hoek is *Tandjong Laboe Boea*, welke echter ook nog eenen anderen naam draagt. Hij ligt op 117° 11′ O. L. en 8° 23′ Z. B.

Tusschen deze twee punten liggen nu in de straat van *Allas*, van het Z. naar het N., de volgende eilanden.

In de baai *Tjereweh* 2 kleine, op de kaarten: *Groen-* en *Knop-Eiland* genaamd.

Aan den noordelijken hoek der baai van *Sagena* 3, door de inboorlingen *Gilie Satoe*, *Boeroeng* en *Lawang* genaamd.

Verder ten N. volgt er nu een rei van eilanden, die zich evenwijdig met het vasteland tot aan *Laboe Boea* uitstrekt, en het daarachter liggende gedeelte van de zee als het ware in eene baai herschept. De eilanden van den rei zijn naar volgorde van het Z. naar het N. *Belang*, *Tatagen*, *Passeoenet*, *Pakoekoe*, *Genang* (ook *P. Rangeh* geheeten), *Boesser* (ook *P. Kalong*), *Gili Belo* (ook *P. Panjang* d. i. het lange eiland), *Segattel*, *Ai-Tawar* en eindelijk *Kamoedoeng*. Deze talrijke eilandjes verschillen van elkander zeer veel. Eenigen zijn laag, uit koraalriffen ontstaan, hebben meer lengte dan breedte, en zijn met bosch bedekt. Tot deze behooren het eerste en de vier laatste. Zij verlengen zich aan beide zijden in koraalriffen, maar laten echter nog genoeg ruimte tusschen beiden over, om de schepen te laten passseren.

Al de andere zijn hooge eilandjes uit vulkanisch gesteente bestaande, meestal kegelvormig van gedaante, met gras begroeid en rondom zonder klippen. De zee neemt achter deze eilandjes van het Z. naar het N. in diepte af. In het Z. heeft zij over de 30, in het N. bij *Panjorong* etc. maar 4—5 vademen diepte, zoo als mij de inboorlingen mededeelden. Waar de naam *Timor IJoeng* of *Jang* voor dezen rei van eilandjes van daan komt, weet ik niet. Ik heb hem nooit van de Inlanders gehoord. Aan den westelijken hoek van den ingang in de baai van *Allas* ligt nog een eilandje; het heet *Boengen*, en heeft eene kampong die door *orang badjo's* bewoond wordt. Alle overige eilandjes zijn onbewoond. Die, welke in het W. gedeelte der straat liggen, worden beschouwd tot *Lombokh* te behooren. — Vóór en in de baai van *Soembawa* liggen de volgende eilanden:

Poeloe Medang, laag, met bosch begroeid en onbewoond. Waarschijnlijk eene koraal-formatie, die door klippen omgeven is.

Poeloe Mojo verspert den ingang van de baai van *Soembawa*. Het is zoo wat 6 □ Duitsche mijlen groot, overal heuvelachtig en bijna overal zeer steil. De zee, die het omspoelt, is zeer diep en rijk aan polijpen van allerlei soort. Aan den westkant is de bogt *Laboe Hadjie*, waarheen de roovers zeer gaarne trekken om op de praauwen te loeren, die naar *Soembawa* gaan of van daar komen. De Z. O. hoek van het eiland heet *T. Taniwang*. Het geheele eiland behoort tot de jongste kalkformatie. Het is overal met bosch bedekt, waarin zich veel wild ophoudt en veel wilde beijen worden gevonden. Aan den westkant alleen zijn beken. Vroeger waren hier ook kampongs en rijstvelden. Tegenwoordig is het eiland verlaten. De vroegere bewoners trokken allen naar *Soembawa*, omdat zij jaarlijks door de zeeroovers werden overvallen.

Tegenover de zuidkust van *Poeloe Mojo* ligt in het W. *Tandjong Menangis*, en in het O. *Tandjong Ai Gajong*, voor beide van welke klippen liggen. Tegenover den oosthoek van het eiland is in het N. *Tandjong Aroem*, en in het Z. *T. Basso*, beiden hoeken van het *Tambora*-gebergte. Binnen in de baai hebben wij *Groot-* en *klein- P. Dangar*, tegenover kaap *T. Ai Raras*. Vervolgens *P. Liang* en *Ngalie*, beide zeer lang, smal en hoog. Veel

kleiner zijn de eilandjes *P. Tapan, Tenger, Tai-Kebo, Dempoe* met zijne twee hoorns, en *Tepie.*

Al deze eilandjes bestaan meest uit vulkanische overblijfselen en zijn, even als de volgende, onbewoond en met bosch bedekt.

Poeloe Rakit is het grootste eiland in de baai, lang (van het Z. O. naar het N. W.) en laag.

Nissa Dewa is eene naakte rots tegenover *T. Satoepoe. Poeloe Kowanko* is ook zeer lang, (van het Z. O. naar het N W.) en laag, maar kleiner dan *Poeloe Rakit.*

De eilandjes in *Laboe Santong, Laboe Lara,* zoowel als *Groot-* en *klein-Poedoe* zijn naakte rotsblokken.

Nissa Balere, kort aan het strand der baai van *Kowanko,* en *Nissa Moente* ten N. W. van *Poeloe Kowanko* zijn niet veel grooter.

Poeloe Satanda, ten N. O. van *P. Mojo,* is hoog en rijk aan wild. Het is ligt te herkennen aan de twee tepelvormige heuvelen, waaruit het bestaat.

In de baai van *Bima* hebben wij ten O. *Tanjong Batoe Poetie,*—iets meer ten Z. *T. Batoe,* en ten Z. van *Bima,* bij *Lelo,* kaap *Lewie Morie.*

Als eilandjes heb ik reeds opgegeven dat, waarop het *Noorder-Fort* staat, en *Poeloe Kambing,* tegenover *Bima.* De inwoners verhalen, dat *P. Kambing* eene omgeslagene praauw is, die in steen is veranderd. Zij wijzen nog al de verschillende deelen aan, tot zelfs het ankertouw toe. Het is een steile rotsachtige heuvel, waarop eenige half-verdorde boomen staan. Boven op den heuvel is het graf van eenen heilige uit de familie van den Sultan. De zee er om heen is zeer rijk aan visch.

Nissa Sedoe, geheel op den achtergrond der baai, is een kleine plek gronds, die uit bijgeloovige vrees niet door zwangere vrouwen betreden mag worden. Waarom ? . . . dit wilde men mij niet zeggen. —

Nu komen wij aan de Kapen en eilanden in de straat *Sapie,* die er bijzonder rijk aan is.

De N.O.lijke hoek van het land van *Bima* vormt *T. Naroe,* ten N. van *L. Kandang,* tegenover *Poeloe Goenoeng Apie.* Ten Z. volgt dadelijk daarop *T. Tenge,* met een klip aan het uiteinde.

T. Doembia scheidt de baaijen van *Kowo* en *Sapie,* en *T. Djatie* vormt den meest oostelijken hoek van het land, ten zuiden.

Van de eilanden noem ik vooreerst die in de baai van *Sapie.* Het grootste heet *Nissa Naé,* d. i. het groote eiland; het tweede in grootte: *Nissa Entossa,* terwijl de vele rotsblokken, die er omheen liggen, gezamentlijk den naam voeren van *Passir Badjo.*

Nissa Todo (en niet *Sintodo,* zoo als op alle vroegere kaarten,) is grooter. *Nissa* beteekent in het Bimanesch: Eiland, en *Todo* beteekent: een terrein, dat vol gaten en kuilen is. Ten O. liggen nog, als eene voortzetting over de lengte, de drie rotsblokken en de drie eilandjes *Boeroessoe, Keppa* en *Mata Setan.* Verder naar het Z. ligt het grootere *Komoro,* met eenige rotsen in de nabijheid.

Over *P. Goenoeng Apie* heb ik in § 6 gesproken. Veel grooter dan alle voormelde zijn: *Gili Banta,* met een' hoogen spitsen heuvel in het zuiden, en het nog grootere *Komodo,* hetwelk eene oppervlakte van omstreeks 10 □ Duitsche mijlen heeft, en waarop zich van het Z. naar het N. een hooge rei van heuvelen uitstrekt.

Al deze eilanden behooren onder het gebied van *Bima,* en zijn allen, behalve *Goenoeng Apie,*

onbewoond. Vroeger woonden er menschen op *Komodo*, welke echter voor de zeeroovers de vlugt namen en zich op *Bima* nederzetteden. Ten Z. van *Bima* en *Soembawa* zijn ook nog eenige eilandjes, die anders weinig bekend zijn. Twee derzelve,—en niet *een*, zoo als op alle kaarten,—liggen ten Z. van *Bima*, digt bij *Prado*. Het O.lijke heet *Tenganie*, — het W.lijke *Sido*. *Norry* en anderen plaatsen hier ook *P. Rakit*, hetwelk binnen in de baai van *Soembawa* ligt. Verder wordt er aan de Z. kust van *Dompo* nog een klein eiland aangegeven, en nog een ander, dat laag is, aan de Z. kust van *Soembawa* ten Z. van *Mata*.

§ 3. *Grootte der eilanden. Natuurlijke en Staatkundige verdeeling.*

Nadat ik nu de grenzen van het land aangegeven, zijne beperking door de zee aangetoond, en de bijbehoorende eilanden opgenoemd heb, keer ik wêêr terug tot het land zelf. Het vaste land van *Soembawa* en *Bima* heeft, naar mijne berekeningen, eenen vlakken inhoud van 222 vierk. mijlen, en overtreft de residentien *Bantam* en *Batavia* tezamengenomen in grootte, of komt der residentie *Soerabaija* met *Madura* en de daarbij behoorende eilanden hierin zeer nabij. De heer Melvill van Carnbee bepaalt de grootte op 278 vierk. mijlen, hetwelk zeker te veel is, zelfs wanneer men den vlakken inhoud van alle omliggende eilandjes nog bij dien van 222 vierk. mijlen optelt.

De oppervlakte van deze omliggende eilandjes op 24 vierk. mijlen rekenende, hetwelk eer te veel dan te weinig zou zijn, zou men naar mijne berekening voor de geheele oppervlakte nog maar 246 vierk. mijlen krijgen.

Het eiland wordt door zijne natuurlijke gesteldheid in vier deelen verdeeld:

Het 1e., is het Schiereiland *Soembawa*, het W.lijkste en grootste gedeelte van het land, begrensd ten Z. door de zuidzee, ten W. door de straat van *Allas* en ten N. door de zee van *Celebes* en de groote baai van *Soembawa*. Het is met het O.lijk gedeelte verbonden door de landengte van *Kowanko* en *Mata*, en is 90 vierk. mijlen groot.

Het 2e. deel is het Schiereiland van den berg *Tambora*, ten Z. door de baai van *Soembawa*, ten W. door de straat *Batahaij*, en ten N. door de zee van *Celebes* en de baai van *Sangar* begrensd. Het is met het overige gedeelte van het land verbonden door de landengte van *Sangar*, en beslaat zoo wat eene oppervlakte van 25 vierk. mijlen.

Het 3e. gedeelte bevat het hart van het land, en wordt ten Z. door de *Zuidzee*, en ten N. door de zee van *Celebes* begrensd, terwijl het in het W. met *Soembawa* en den *Tambora* verbonden is, en zich tot aan de baai van *Soembawa* uitstrekt. Het wordt ten O. door de baai van *Bima* begrensd, en het O.lijk gedeelte is door talrijke gebergten verbonden. Het heeft eene oppervlakte van 44 vierk. mijlen.

Het 4e. gedeelte is het oostelijk Schiereiland van *Bima*. Het wordt ten N. door de zee van *Celebes*, ten O. door de straat *Sapie*, en ten Z. door de zuidzee begrensd. Aan den W. kant wordt het door de baai van *Bima* afgesloten Het gebergte tusschen deze baai en die van *Tjempie* verbinden het O. lijk Schiereiland met het hart van het land.

Deze natuurlijke verdeeling van het eiland beslaat cc. 38 vierk. mijlen oppervlakte.—

De staatkundige verdeeling van het land is overigens niet dezelfde als de vermelde natuurlijke.

Slechts het 1e. gedeelte bevat een geheel rijk, namelijk dat van *Soembawa*, met de bijna onafhankelijke onderdeelen:

Tjereweh,
Taliwang,
Setelok,
(en vroeger *Serang*)
en *Allas*.

allen gelegen aan de straat van *Allas*. De O. lijke grens van het rijk van *Soembawa* vormt de reeds vermelde landengte van *Mata*.

Het tweede gedeelte van het land bevatte eens de rijken *Tambora*, en in den Z. W. hoek van hetzelve het land van *Papekat*.

Ten O. strekt zich het rijk van *Tambora* tot aan *Sangar* en *Dompo*, langs de voornoemde landengte van *Sangar* uit.

Het derde gedeelte bevat het rijk van *Dompo* en het, daardoor ingesloten en ten N. gelegen, rijk van *Sangar*.

Tegenwoordig maakt *Dompo* ook aanspraak op de vroegere rijken van *Tambora* en *Papekat*, die eigenlijk geene rijken meer genoemd kunnen worden.

De O. lijke helft van het 3e. gedeelte en de geheele 4de afdeeling vormen te zamen het rijk van *Bima*.

De grootte dezer deelen naar de tegenwoordige indeeling van het land geven de volgende vlakke inhouden:

	Vaste land.		*Eilanden.*	
Voor *Soembawa*.	—	90.83 vierk. mijl	—	8.— vierk. mijl.
» *Dompo*.	46.3	—	1.5.	—
» *Papekat*.	2.2	—	—	—
» *Tambora*.	19.—	—	—	—
» *Dompo* (in het geheel).	—	68.5.	—	1.5
» *Sangar*.	—	6.5.	—	—
» *Bima*.	—	57.—	—	14.5
		222.83	—	24.—

of:

Soembawa, vaste land en eilanden: 98. vierk. mijlen.
Dompo » » » » 70.
Sangar » » » » 6.5
Bima » » » » 71.5
Te zamen den vlakken inhoud van 246.- vierk. mijlen.

Soembawa ligt tusschen de 116° 47' en 119° 12' O. L. van Greenwich, en heeft dus eene lengte van 2° 25'. De W. lijke hoek van het land is de *Tafelhoek* aan de straat van *Allas*; de O. lijke *Tandjong Djatie* op 119° 12 O. L. en 8° 33' Z. Br. De afstand tusschen deze twee dorpen bedraagt 35¼ geographische mijlen. De breedte van het eiland ligt besloten

tusschen 8° 6' (aan den noordelijken voet van den *Tambora*) en 9° 3' Z. Br. (het laatste punt iets oostelijk van den vermelden *Tafelhoek*).

De grootste breedte van het eiland bedraagt dus 14¼ geographische mijlen. De grootste geographische lengte van het land bedraagt, in Javasche palen uitgedrukt, 173 palen. Even zoo bedraagt de oppervlakte, zonder de eilanden, 5363 vierk. Javasche palen.

§ 4. *Geologische gesteldheid van het eiland. Voortbrengselen uit het mineraal-rijk.*

Soembawa is eigenlijk zulk een bergachtig land, dat er volstrekt geene vlakten in gevonden worden, — vlakten namelijk van eenige uitgebreidheid. Die, welke men er vindt, zijn smalle strooken langs de kusten en aangespoeld land. Zij verheffen zich naauwelijks boven de oppervlakte der zee, waardoor, zoowel als door hare geringe breedte, het vermoeden ontstaat dat zij nog niet sints langen tijd gevormd zijn, en dat nog niet lang geleden overal de zee den voet der gebergten bespoelde. Zeker is het dat de asch, gedurende de uitbarsting van den *Tambora* gevallen, veel tot hare uitbreiding heeft bijgedragen. Het geognostische maaksel van het gebergte van *Soembawa* is vrij eenvoudig. Ik heb slechts *vier* hoofd-formaties ontdekt, t. w. den reeds vermelden alluvialen grond, nieuwe koraal-gestalten, jongeren grof-kalk, en vulkanische overblijfselen.

De grof-kalk vormt geene zeer groote massa's,—is nergens hoog opgedreven (naauwelijks tot op 500 vt.), en draagt nog zeer duidelijke sporen, dat hij eens door de zee bespoeld werd; daarentegen heb ik geene enkele versteening gevonden.

Nu eens schijnt het, dat de grof-kalk door het vulkanisch gebergte is opgedreven, dan eens, dat hij er door doorbroken is, en eindelijk dat hij er door bedekt geworden is.

Op de volgende plaatsen heb ik hem aangetroffen; als: op den rug van den *Woo Saheh*, die *Bima* van *Dompo* scheidt en de verbinding daarstelt van de N. lijke en de Z. lijke gebergten van deze landen;

op *Poeloe Mojo.*

op de heuvel-reijen tusschen *Soembawa* en *Rè*, zoo echter, dat hij alleen op enkele plaatsen te voorschijn komt, en tevens in andere heuvelen, die uit Vulkanische steenmassa's bestaan; op den oever van de rivier *Tampok Benok*, hier eveneens in ongelijkmatige verbinding met vulkanische overblijfselen.

De koraal-vorming bepaalt zich alleen tot de lage eilanden in het W. De Vulkanische bestanddeelen zijn, behalve zand, asch, lapillis, puimsteen en Vulkanische tufsteen, voornamelijk trachiet en lava. Echte basalt of obsidiaan vond ik nergens.

Veel ingewikkelder schijnt de topographie van de gebergten te zijn, welke ik hier in korte trekken zal schetsen.

Over het algemeen bestaat het land louter uit Vulkanische overblijfselen, of uit stukken, die ver verstrooid en geslingerd zijn, toen de Vulkanen zich vormden, of door onderaardsche krachten sprongen en vernield werden. Eene zoo stelselmatige zamenstelling der verhevene en opgehevene deelen, als in het O. lijk *Java*, *Bali* en *Lombok*, kan men hier nergens bespeuren. Zeker heeft geen eiland van den Archipel zooveel door geweldige veranderingen en schokken in zijne geologische gesteldheid geleden als *Soembawa*. Behalve den Z.

lijken top van den *Goenoeng-Apie*, heeft geen berg zijne oorspronkelijke gedaante behouden, ja, bij de meesten is zij naauwelijks te herkennen.

Op *Soembawa* kan men vier bergketenen onderscheiden, die alle van het O naar het W. loopen. De Noordelijke bestaat uit hetgeen overgebleven is van eenige vulkanen, die gedeeltelijk nog hunne ring- en kegelvormige gedaante hebben behouden.

De Westelijke vormt het schoone gebergte *Ngenyes*, dat den noordwestelijken hoek van het land uitmaakt. Het geheele gebergte vormt een' grooten ketel, aan de binnenzijde steil afloopende, terwijl de buitenwanden uit talrijke scherpe ribben bestaan, die zich straalsgewijze naar alle kanten uitbreiden. In de tusschengelegene kloven vloeijen talrijke beken en rivieren. De wand van den ketel is aan het N. W. doorgebroken, zoodat hier de grootste kloof is, waarin het dorp *Boeèr* ligt. De hoogste top ten Z. heet *Satoepoe*, en die ten Z. W. *Sabra* (namelijk van *Allas* gezien). De hoogste en laagste bergruggen strekken zich Zuidwaarts uit. Vooreerst de *G. Bedokh*, langs de kust van de straat van *Allas;* meer naar binnen de *Tamper-Bajem*, die bij het dorp *Reba* eindigt; en de volgende zeer hooge rug heet *G. Sonkhar*. Alle drie loopen zij van het N. naar het Z.

Het gebergte *Ngenges* houd ik voor het hoogste op *Soembawa*, ofschoon de inboorlingen meenen, dat *G. Batoe Lanteh* hooger is. Ik schat de hoogte op 5400 Rijnl. vt. Mijne berekening kan om verscheidene redenen onmogelijk meer dan 200 voeten van de waarheid verschillen.

Het gebergte is rijkelijk met bosschen begroeid, meer dan alle andere, die in de nabijheid van den *Tambora* liggen. Buitendien is 't ook rijk aan water. Ten O. van het gebergte *Ngenges* en iets meer naar het N. ligt het *Sesset*-gebergte, waarvan het bovenste gedeelte kamsgewijze is uitgetand, en van het Z. W. naar het N. O. loopt. Op zichzelve staande toppen, die er toe behooren, zijn:

De steile *Skedet* ten Z. en de *Poessoe* ten N.

De hoogste punt van dit gebergte zal zich waarschijnlijk niet meer dan circa 2400 voeten boven de oppervlakte der zee verheffen.

Aan den N. N. W. kant van hetzelve verheft zich nog de geisoleerde steile en kegelvormige *G. Rê*, ook van vulkanischen oorsprong.

De derde berg van dezen rei is de *Batoe Lanteh* in het Z. W. van *Soembawa*. De inboorlingen houden hem voor den hoogsten berg van het land, waarin ik, zoo als ik gezegd heb, met hen van meening verschil. Hij is bijzonder rijk aan water, waarom de Inlanders hem ook schertsende *G. Perampoean* noemen. De afhellingen zijn niet zeer steil, zoodat zijn grondvorm de gedaante heeft van een' plat-gedrukten kegel. Ook de ribben, die er van naar beneden loopen, zijn niet zoo scherp als bij den *G. Ngenges*.

Het hoogere gedeelte van den berg en de Z. W. afhelling zijn met schoone bosschen bedekt. Ik besteeg dezen berg op den 10den en 12den September 1848. Ik volgde de rivier van *Soembawa* opwaarts tot aan het dorp *Pelat*, door het goed-bebouwde dal. Daar beklom ik eenen bergrug, dien ik opwaarts gaande volgde tot aan *Soemmoeng*, waar een bron ontspringt. Hier bestond vroeger een klein bergdorp, dat nu echter verdwenen is. Alleen enkele hutten ziet men hier en daar op den bergrug en de afhellingen. Ze worden alleen bewoond gedurende den tijd, dat de aanbouw der bergrijst de menschen derwaarts trekt.

Van hier voert een voetpad naar de, aan gene zijde van de ravijn gelegene, dorpen *Ngentong* en *Ampang* in het N. O.; terwijl er een ander loopt naar *Moegen* en de nabijgelegen bergdorpen *Tepo, Batoe Rotokh, Moessoekh, Tankal Poelit* enz in het Z. W. Tegen over *Soemmoeng* komt men dadelijk in de overoude bosschen *(Ur-bosschen)*. — De berg heeft twee toppen, waarvan de Z. Oostelijke mij de hoogste toescheen. Ik beklom den N. westelijken, op welken men ten laatste over een' bijzonder scherpen rug komt. Bovenop liggen twee rotsblokken, die in eene stompe punt toeloopen en elkander den vlakken kant toekeeren, — waardoor eene, een' voet breede, spleet gevormd wordt, waaruit water opwelt. Deze gespletene rots of steen is het, die den naam aan den berg gegeven heeft. De inboorlingen zeggen, dat deze twee rotsen op den top (want er liggen behalve die nog twee andere,) tot een versterkt dorp hebben behoord, dat met wallen en verschansingen in steen is veranderd. Met moeite en gevaar beklom ik de hoogste der trachietrotsen, van welke men een betooverend gezigt heeft. Uit den *G. Rindjanie* op *Lombok* zag ik eene groote kolom rook opstijgen. De *Tambora* daarentegen was slechts onduidelijk zigtbaar in de lichtzee, die de morgenstralen verspreidden. Aan zijnen voet zag ik de groote baai van *Soembawa*, tot in hare kleinste en verborgenste hoeken en met al hare kleine eilandjes, voor mij liggen. Ten Z. strekte zich tot in het verschiet de labirint der gebergten-wereld van *Soembawa* uit, waarvan, helaas! niemand mij de geheimen kon ontdekken, evenmin als ik met mijn kompas de voornaamste punten kon peilen. De met ijzer bezwangerde rotsen trokken de naald geheel uit de ware rigting; — dikwijls voluit 90°. Met behulp van de temperatuur van kokend water berekende ik de hoogte van den top, waarop ik mij bevond, op 5090 Rijnl. voeten. De tweede rij der gebergten van *Soembawa* doet zich minder duidelijk voor; zij vormt geen afzonderlijk systeem, maar bestaat uit zijtakken of stukken van de nabijgelegen rijen ten N. en ten Z ; ten deele ook uit geisoleerde bergen of dezulke, die zich door de vereenigde vulkanische werkingen ten N. en ten Z. tusschen dezen hebben verheven.

Men herkent maar éénen algemeenen vulkanischen oorsprong, maar geene daarmede overeenkomende vormen, — geene bepaalde rigting, — en geen door hoogte of uitbreiding uitkomend middelpunt in deze rij.

Tot haar behooren van het W. af nog de *G. Mantar* bij *Setelok* in de straat van *Allas*, — de *G. Bedokh* (d. i. *de lange berg*), — de *Tamper Bajem* en de *G. Sonkhar*, welke ik ook reeds als zich naar het Z. uitstrekkende zijtakken van *Ngenges* heb aangegeven.

Ten Z. worden deze bergruggen gescheiden door de rivier van *Taliwang* en de zich daarin ontlastende bij-riviertjes. Daarop volgt de rivier *Oedan* in het dal van *Moegen* en *Kalaus*. Aan den regter-oever (d. i. ten Z.) verheft zich het gebergte, *Batoe Besanak* genaamd, uit een' hoogen steilen rug met 7 gescheurde toppen, die den berg zijnen naam hebben gegeven, welke »den berg met zijne kinderen" (d. i. met de kleine bergen) beteekent.

Links (d. i. ten N. O.) ligt de afgeronde en minder hooge *Atas Kalaus*, d. i. »het hoofd van *Kalaus*."

Hij is geheel met allang-allang begroeid, terwijl de afhellingen van den *Batoe Besanak* op vele plaatsen kaal zijn. Verder naar het O. volgt nu het gebergte *Setemper*, waarvan ik in het eerste hoofdstuk gesproken heb. Het is een soort van hoog land, dat uit hon-

derde afgeronde en tepelvormige heuvelen bestaat. Zij zijn meest met allang-allang begroeid, en er is weinig water in de tusschen-liggende laagten, waar vroeger toch rijst werd gebouwd. Onder de vele heuvelen onderscheiden zich voornamelijk de twee steile haast piramidale rotsen, *G: Toetoek* genaamd. Ten N. en N. O. van het *Setemper*-gebergte liggen de hooge bergruggen, bekend onder de namen van *G. Seli*, *G. Lammer* en *G. Patonan*, ongeveer ten Z. der hoofdplaats *Soembawa*. Zij zijn met bosch begroeid, maar waarschijnlijk geen van allen boven de 2000 voeten hoog. In dezelfde rigting, nog verder naar het O., volgt nu de labirint van heuvelen tusschen *Plampang* en *Soembawa*, die zich in de lengte van het Z. Z. O. naar het N. N. W. van *Djaran Poessan* tot aan *Tandjong Menangis* uitstrekt. Deze hoop van vulkanische overblijfselen heeft bij het volk geen' algemeenen naam. Haast ieder hooge heuvel heeft den zijnen. Het zou echter te vermoeijend zijn, wanneer men al die onbeduidende punten bij naam wilde opnoemen. Over het treurig gezigt, dat deze woeste landstreek oplevert, heb ik in de inleiding reeds herhaaldelijk gesproken, en zal er misschien naderhand nog op terugkomen. Het is hier voor een algemeen overzigt voldoende, dat de meeste dezer heuvelen aan den N. N W. kant zeer steil en daarom dikwijls van vegetatie zijn ontbloot, terwijl die in het Z. Z. O. zacht oploopen en met allang-allang bedekt zijn. Meestal bestaan zij uit lava en somwijlen uit vulkanischen tuf-steen. Nergens heb ik eene doorgaande geregelde laag-vorming ontdekt. Ook de eilanden van *P. Dangar* af tot en met *N. Liang* behooren tot deze massa van heuvelen, die men overigens niet alleen tot de tweede, maar ook tot de eerste rij van gebergten kan rekenen.

De derde rij der gebergten van *Soembawa* heb ik op mijne reis niet bezocht, ofschoon ik aan haren voet ben geweest. Zij strekt zich in eene bijna onafgebrokene linie van het O. naar het W. uit, en het is doelmatiger haar niet van het W. naar het O., zoo als de voorgaande, maar in omgekeerde orde te beschrijven. Zij begint namelijk in het O. plotseling met eenen steilen berg, den steilen *Djaran Poessan*, die mij toeschijnt een gesprongen vulkaan te zijn. Het is natuurlijk een wigvormige berg, die juist $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ gedeelte van eenen kegelvormigen berg uitmaakt, zooals hij vroeger geweest is. De oostelijke en noordelijke kanten zijn haast loodregte en meer dan 1500 voet hooge wanden, terwijl de Z. en W. kanten, naar den aard der Indische vulkanen, zacht afloopen en zich in het lage land verliezen. Ik schat de hoogte van den top op meer dan 3000 voeten. *Djaran Poessan* beteekent: »een steil paard," en werkelijk heeft de omtrek van den kam van vele zijden veel overeenkomst met den vorm van den rug eens paards. Verder dragen andere gedeelten van het gebergte ook andere namen. De inwoners gaven voor, dat men den berg niet zonder levensgevaar kan beklimmen. Wanneer men bovenop kwam, ontstond er storm, onweder, regen enz., waardoor de vermetele bezoeker werd vernield. Het is een sprookje, dat ook van andere hooge bergen wordt verhaald, voornamelijk daar, waar de inboorlingen te lui zijn om eene bergbeklimming te ondernemen.

Verder naar het W. vinden wij in de keten nog een andere hooge punt, den *Goenoeng Ropang*. Hij heeft in vorm veel overeenkomst met den *Batoe Lanteh*, en is iets hooger dan de *Djaran Poessan*. De berg is zeer bosch- en waterrijk. De grond moet er zeer vruchtbaar zijn. De meeste koffij, die in het rijk van *Soembawa* wordt geconsumeerd,

komt van de aanplantingen op den *G. Ropang*, waarop vrij hoog eenige dorpjes schijnen te liggen. De keten loopt verder tot aan de straat *Allas*, tusschen *Taliwang* en *Tjereweh* door, zonder een hooge punt van eenig aanbelang te vertoonen. De geheele uitgestrektheid van de keten schijnt van vulkanischen oorsprong.

Ten W. van den *G. Ropang* moet hij op twee plaatsen dwars door dalen gesneden worden, die den doorgang aan de rivieren *Poenik* en *Oedan* verschaffen.

De vierde bergketen eindelijk loopt langs de Z. kust tot aan de straat *Allas*. Zij begint met den *G. Dodo*, een' met den *Ropang* veel overeenkomst hebbenden berg aan de Z. kust, van welligt 3600 voeten hoog. Ook deze keten is op vele plaatsen doorgebroken. Het oostelijk gedeelte is zeker vulkanisch; daarentegen is het mogelijk, dat op de hoogte van den zoogenaamden *Tafelhoek* de kalk-formatie begint, — zooals de naam schijnt aan te duiden, en voor welke de analogue geologische verhoudingen op *Lombok*, *Balie* en *Java* ook pleiten.

De derde en vierde bergketenen zijn het waarschijnlijk, die op de kaart in het Z. van *Soembawa* bedoeld worden onder » hoog in eene dubbelde bergketen opstijgend land." (Zie Norry, Berghaus en anderen).

Van *Djaran Poessan* af naar het O. begint de aard van het land en de gebergten te veranderen. Aan den oostelijken voet van dezen berg loopt er, dwars door het land of door de landengte, een strook laag land van het Z. O naar het N. W., die het laagste gedeelte van het land uitmaakt en juist daarom, zoo als vroeger gezegd is, »*Kollong*" wordt genaamd. De verbinding van de *Zuidzee* met de baai van *Soembawa* is echter geene eigenlijke vlakte, daar zij altijd nog uit heuvelachtig land bestaat van ten minste eene hoogte van 800 voeten boven de oppervlakte der zee, en die alleen *laag* kan genoemd worden in vergelijking met het oostelijk en westelijk gelegen veel hooger berg-land. Overigens loopt deze effene vlakte ten N. W. in de vlakte van *L. Kollong* uit; terwijl zij in het Z. O., waarschijnlijk aan de zuidzijde, in eene alluviale strandvlakte eindigt ter plaatse op de kaart, waar »*laag eiland*" aangegeven is. — Gaan wij nu verder naar het Oosten, dan vinden wij een eveneens gevormd bergachtig of liever hoog-heuvelachtig land, dat zich van *Djaran Poessan* tot aan de baai van *Tjempie* uitstrekt. Het zijn talrijke heuvelrijen, die zich in de lengte van het Z. O. naar het Z. W. uitstrekken, met min of meer aanmerkelijke afwijkingen naar het Z. en N. of W. en O. De hellingen zijn meest steil, — de ruggen breed en plat, — en de tusschenliggende deelen meest zoo smal, dat zij kloven kunnen genoemd worden. Kegelvormige bergtoppen, ringbergen, sporen van kraters of dergelijke vindt men er niet op, ofschoon zij klaarblijkelijk vulkanische verheffingen zijn. Zij beginnen haast allen aan de zuidzee en loopen tot aan de baai van *Soembawa*.

Van het W. naar het O. heeft men de volgende punten, die eenigzins door hoogte in aanmerking komen, als:

G. Lompakh, W. Z. W. en *G. Soedie*, ten Z. W. van *Ampang*. Daarentegen is de *G. Badja* een geisoleerd stuk, ten N. tusschen *L. Kollong* en *L. Santong*.

Van *Ampang* af naar het O. gaande, heeft men de volgende heuvelrijen:

Eerst over het woeste plateau of *tafel-land*, genaamd *Latèr*, dat tot voorgrond dient, den *Goenong Pedoe Mangi*, (vrij hoog), *Mangitoi*, (veel lager), *Danan Dereh*, (west), *Danan Dereh*, (oost), *Wonto*, (west), *Wonto*, (oost), *Latta*, *Wela* en *Risso*.

De berg *Mangi* is aan den westkant meest met bamboe, — aan den oostkant daarentegen, evenals de volgende, meest dik met bosch begroeid. De laatste van deze heuvelrijen vormt den hoogsten berg onder hen, den *Mata do Djawa* (d. i. het oog des Javaans). Aan zijnen oostelijken voet liggen de dorpen *Mata* ten Z. O., en *Kowanko* ten N. Achter den berg, iets meer naar het W., verheft zich de nog iets hoogere top van den berg *G. Troa* (d. i. de heldere berg). —

Hiermede heb ik den geheelen bouw der gebergten op *Soembawa* doorgeloopen, en ga ik over tot de andere deelen van het land. Ik voeg hier alleen nog maar bij, dat in de taal van *Soembawa* een berg *Olat* genoemd wordt, terwijl in de taal van *Bima* een berg *Doro*, en een gebergte of een bergachtig landschap *Dongo* heet.

Dezelfde heuvelachtige gesteldheid loopt, zooals reeds gezegd is, gelijkmatig voort tot aan de baai van *Tjempie*.

Uit het dal van *Kowanko* naar het oosten volgen namelijk de heuvelrijen *O-on-Tjanga*, die uit vulkanischen tuf-steen bestaan, waarvan de lagen zoo merkwaardig zijn geschikt, dat zij een geheel vormen, hetwelk veel overeenkomst met een' vervallen muur heeft, — en *Pantohoengi*, *Meladjang* en *Lemba*, alle drie laag, onvruchtbaar en met doorn-bamboes begroeid.

De *Loeroe Bango* is veel hooger en langer. Hij sluit de baai van *Soembawa* ten O. Aan den westkant is hij zeer steil. In het Z. is er een hooge top, een der hoogste van dit heuvel-land, *Salapie* genaamd, zeker over de 1000 voeten hoog. Aan gene zijde van den *Loeroe Bango* in het oosten strekt zich het dal van *Bango* uit. Dan volgt er een rug, die zoowat van het Z. naar het N. loopt, — de gebergten ten N. en ten Z. als dwarsrijen met elkander verbindt, — bij het punt, waarover de weg loopt, *Doro Sirih*, — Noordelijker *D. Kariro*, — en meer naar het Zuiden *D. Depa* heet. Vlak aan de baai van *Tjempie* in het W. ligt nog de *D. Lara*. Deze baai, in vereeniging beschouwd met de breede vlakte van *Dompo*, vormt eene duidelijke ophouding van zuidelijk berg-land. Verder naar het oosten ondergaat dit bergland eene verandering in zijnen aard. Wel bestaat het nog altijd uit evenwijdige rijen, die van het zuid-oosten naar het noord-westen loopen, maar deze rijen worden hooger. Het zijn nu niet meer heuvelen, maar gebergten. Eenige punten onderscheiden zich door hoogte, vorm en steilte. Andere bevatten nu nog overblijfselen van oude kraters of solfataras. Tusschen in liggen diepe dalen, waardoor beken en rivieren stroomen, welke genoeg ruimte aanbieden voor bebouwing en vestiging.

In de eerste van deze rijen verheft zich, in het Z. O. van *Dompo*, de piramidale berg *Rango*. De tweede rij heeft in het Z. de twee hooge toppen van den *Djara Doendoe*. Dit beteekent: »een berg, die zoo steil is, dat de paarden op de hellingen naar beneden glijden." Noordelijk er breidt zich deze rug in het breede plateau van *Wóó Saheh* (nek van den *Karbouw*) uit, hetwelk uit kalksteen bestaat, — de vlakte van *Dompo* ten oosten begrenst, — en eene verbindingslijn daarstelt tusschen het zuidelijke en noordelijke bergland. Aan de zuidelijke afhelling en het einde van een van deze rijen ligt de *G. Tjollo* of *Zwavelberg*, zuid-westelijk van het dorp *Prado* en zuid-oostelijk van *Dompo*, tot welks gebied hij nog behoort. Ik heb nog van dezen berg het volgende vernomen. Hij ligt op éene dag-reis van *Prado*, twee dag-reizen van *Bima*, en twee van *Dompo*. Men beklimt den berg aan den noordkant. Op den top kan men de zuid-zee zien. Om bij de solfatara te komen, (want

daar moet de plaats zijn, van waar men de zwavel haalt), daalt men aan de zuidelijke helling een weinig af, en komt dan aan eene uitholling, die de helft of het ¾ gedeelte van eene kom uitmaakt, die aan den zuidkant geopend is. Door deze opening stroomt eene beek van koud en zuiver water naar de zuid-zee. Op drie plaatsen wordt de zwavel gegraven, in het oosten, het zuiden en het westen. Iedere plaats is 100—120 roeden lang, en 50—60 roeden breed. De zwavel verzamelt zich tusschen witte steenmassa's (waarschijnlijk opgeloste trachiet), en neemt somtijds eene ruimte in van 1—3 vierk. roeden. Op de vloeibare en warme zwavel is een harde korst van zoowat 2 duimen dikte. Men graaft alleen 's morgens en 's avonds, omdat het op den middag te warm is om te werken. Men maakt ronde gaten, op 8—9 voeten van elkander verwijderd, die twee voet diep zijn en van boven eene doorsnede hebben van één', en van onderen van 3—4 voeten. Zoo wordt het ten minste opgegeven in het, helaas! verloren geraakt berigt van den gezaghebber *Eijlers*. Vroeger werd er jaarlijks een koijan zwavel uitgegraven. *Eijlers* meende, dat men er wel 20 en meer kon inzamelen. Tegenwoordig wordt er in het geheel niet meer gegraven. Sedert de Sultan van *Dompo* met den Sultan van *Bima* in onmin is, heeft hij dit den Bimanezen verboden. De menschen van *Dompo* gaan er niet heen, daar het voor hen te ver is. Wanneer zij zich naar den zwavelberg willen begeven, slapen zij een' nacht in het bergdorpje *Rengeh*, en bereiken eerst den tweeden dag de solfatara.

De *G. Prewa*, waarvan ik in de inleiding gesproken heb, is het Noordwestelijk uiteinde van een andere rij, die zich in het oosten van de twee *Djara Doendoe's* verheft. Dat hij een Vulkaan geweest is, blijkt uit de Solfatara aan zijne zuidwestelijke afhelling. Vroeger moet men uit zijn binnenste dikwijls eenen naar den donder gelijkenden slag gehoord hebben, en, wanneer men het te *Bima* uit het zuiden hoort donderen, zegt men, dat het uit den *G. Prewa* komt. De *Wóó Saheh*, *Djaran Doendoe* en de *Prewa* sluiten de vruchtbare vlakten van *Silah* en *Dena* en de onvruchtbare van *Dongo-bolo* en *Belo* in, die zich aan den noordelijken en oostelijken voet van deze bergen en rondom den achtergrond der baai uitstrekken.

Met de gebergten verder naar het Z. O. ben ik minder bekend geworden, en moet ik dus eenige rijen daarvan onaangeroerd laten. Aan den oostkant der baai van *Bima* en ten Z. der hoofdplaats strekt zich de berg *Londa* van het noorden naar het zuiden uit. Het voorgebergte *Lewie Morie*, dat van hem uitgaat, is een lavastroom, van welken het niet ligt te bepalen is, van waar hij gekomen is. In het zuiden aan de rivier van *Belo* eindigt de *D. Londa*. Ten Z. O. van het dorp *Belo* is een heuvel, die, naar 't zeggen de inlanders, zoo steil is, dat geen Europeaan hem beklimmen kan. Aan den voet van den heuvel is een bron, waarbij een bank en een stoel, die in steen veranderd zijn. Boven op den heuvel staan een paard met zadel en toom, en eene kat, die versteend zijn. Het paard heet, naar den eigenaar: *Ompoe Reba*. Eens werd namelijk hier de grond in den omtrek geschud, en begon alles in steen te veranderen. Toen vlugtte *Ompoe Reba* te paard, terwijl zijn kat medeliep. Toen hij echter zag, dat zijn paard niet verder kon en ook in steen veranderde, steeg hij af en vlugtte alléén.

De geheele legende wijst zeker op eene vulkanische werking, eene aardbeving of eene uitbarsting van vulkanische stoffen, en kan wel met de vorming van den lavastroom van *Lewie Morie* in verband staan.

In het oostelijk gedeelte van het land verheft zich een andere hooge bergrug, die in eenen dubbelden boog van het N. W. naar het Z. O. loopt. De Noordelijke hoogste punt is *Doro Tongo*, waarnaar somtijds de geheele bergketen *Dongo* of het bergland van *Tongo* genaamd wordt. De middelste en hoogste top heet *D. Samborie*. De oostelijke aan de straat van *Sapie* heet *D. Massa*. Ten Oosten van dit gebergte loopt een breede bergrug, die uit vele lage afgeronde en onvruchtbare heuvelen bestaat, van het gebergte ten N. tot aan de baai van *Sapie* en evenwijdig met de zoo even beschreven bergketen van *Tongo* loopende. Dit heuvel-land heet aan den westkant *G. Wabo*.

Het oostelijk gedeelte van het eiland eindelijk wordt door het gebergte *Lamboe* ingenomen, dat van het W. naar het O. tot aan *T. Djatie* loopt. De *G. Lamboe* is een afgeknotte kegelvormige berg, met niet zeer steile afhellingen, waartegen eenige geisoleerde, steile en kegelvormige heuvelen aanleunen. Ik schat hem op 4500 voeten hoogte. Hij moet ook een uitgebrande vulkaan zijn, en ieder heuvel een van zijne zij-openingen.

Er blijft ons nu over, de noordelijke bergketenen van het oostelijk gedeelte des eilands door te gaan.

Ten eerste hebben wij van het W. af den *Tambora* in het gebergte van *Sangar*.

Ik zal de beschrijving eerst later laten volgen, door alles over deze keten en hare bergen in één hoofdstuk te verzamelen.

Verder naar het oosten in het rijk van *Dompo* komen de bergen van het landschap *Sneho*, met den hoogsten top *D. Snahie*. Zij zijn door de menschen verlaten, in weerwil dat zij vruchtbaar en voor bebouwing tot aan den hoogsten top (van 3000 vt.) geschikt schijnen te zijn. Zij zijn door den *Doro Sirih* met het gebergte in het Z. verbonden.

Verder ten oosten volgt het gebergte van het landschap *Kilo*, met den hoogsten top *D. Dende*. Het heeft veel overeenkomst met de voorgaande bergen, maar is hooger (misschien 4000 voeten). Eindelijk vindt men in het W. van de baai van *Bima* het gebergte van *Dongo Padjo*, op *Bima* eenvoudig maar *Dongo* (d. i. het bergland) genaamd. Even als de twee voorgaande, is het van vulkanischen aard. Het W. lijke en hoogste gedeelte vormt den eigenlijken berg van *Padjo*. Het is een berg van kegelvormige gedaante, met twee toppen, waartusschen een zadel is, waarom hij door de zeelieden ook *Zadelberg* genoemd wordt. De noordwestelijke top heet *D. Dindi*, — de zuidoostelijke *Aroe Hassa*. Dezen laatste heb ik, van het dorp *Padjo* uitgaande, op den 8 en 9 September beklommen. Vroeger heeft dit niemand, zelfs geen inboorling gedaan. De hoogste top is rijk met bosch begroeid, voornamelijk met Freijcinetia's en Gleichenia's. Geheel bovenop vormt de berg eenen rug, veel op een dak gelijkende, waarvan de oostkant bijna 2000 voeten lijnregt naar beneden loopt, Ik mat de hoogte door kokend water, en berekende ze op 5340 voeten. De *D. Dindi* is iets lager. Tegen den *D. Padjo* leunt de rug van den *Wóó Saheh* ten zuiden aan.

Het oostelijk gedeelte van dit bergland bestaat uit eene hooge en lange bergketen met vele steile spitsen en kruinen. Zij loopt van het noorden naar het zuiden langs de westkust van *Bima*, en omgeeft den *Aroe Hassa* in eenen grooten boog. Aan de binnenzijde, naar den laatsten toegekeerd, zijn de wanden zeer steil. Naar buiten loopen zij zacht naar de baai af, door diepe kloven doorsneden, waartusschen even zoo vele meest zeer scherpe bergruggen met bijna loodregte wanden.

Ten N. van deze keten verheft zich de geisoleerde *Vader Smit* of *D. Soro Mandie*, naar den heer Melvil van Carnbee 4421 rijnl. voeten hoog, welke opgave zeker is en zonder twijfel naauwkeuriger dan die van 800 vt., door den heer Smits in den almanak van 1848 opgenomen. De heer Smits heeft waarschijnlijk den *Vader Smit* niet beklommen, maar wel een' nabijgelegen heuvel, die hem daarvoor werd opgegeven. Nog niemand moet den *Vader Smit* beklommen hebben. Evenwel gaven de inboorlingen voor, dat er boven op een ketel was en daarin een meer, hetwelk zeer waarschijnlijk is. Er moeten ook nog sporen overgebleven zijn van eenen vroegeren krater. Van de afgeplatte kruin loopen talrijke ribben langs de steile afhellingen stersgewijze naar alle kanten af. Bij de aardbeving van 1836 vielen ten Z. van deze bergribben groote stukken naar beneden in de kloven. Over den *Soro Mandie* bestaat bij de Bimanezen eene menigte fabelachtige en bijgeloovige verhalen. In zijne bosschen huizen verbazend-groote slangen, duizendpoten, zoo lang als een arm en ter breedte van eene hand, en bergduivels bij troepen. In 't kort, de dood dreigt den vermetele, die het waagt den berg te beklimmen. Om het midden van den berg is een smalle *kain*, van gouddraad geweven, gespannen. Men kan ze niet zien en er ook niet overheen stappen. Hij alleen, die in dit oord en op deze plaats twee reine maagden opoffert (d. i., wel te verstaan: niet doodt, maar aan zijne lusten opoffert), mag over den tooverband heen stappen. Ik had, helaas! geenen tijd, om ook dezen berg te beklimmen; anders zou ik der eerzame burgerij van *Bima* getoond hebben, dat men ook zonder het verleidelijke offer over den band heen kon.

In de keten, die langs de baai loopt, onderscheidt men eene menigte toppen, waarvan ik alleen de voornaamsten in grootte noemen zal, en wel van het N. af; als: de *D. Soera*, *D. Lassi*, en *D. Tiro*, die allen misschien over de 4000 voeten hoog zijn. De *Dongo Boeha* is van allen de steilste. Hij heeft de gedaante van eene driehoekige piramide en is van boven zoo steil, dat er aan eene beklimming naauwelijks te denken valt. Zijne hoogte zal niet meer of minder dan 3000 voeten zijn. De afhellingen zijn met allang-allang begroeid. Nog lager is de ten Z. van hem gelegene *D. Lari*, een platte rug, die iets doodkistachtigs heeft. Aan de afhelling van het gebergte eindelijk ligt geisoleerd de kegelvormige heuvel *D.* of *G. Ikoe*.

Ten O. der baai zijn nog twee steile gebergten aan de noordkust. Beide zijn ringgebergten, met diepe maar doorgebrokene ketels aan den binnenkant. Beide zijn ook overblijfselen van vroegere vulkanen.

De westelijke berg is de *Mongo Lewi*, van welken de verschillende toppen bijzondere namen hebben; zoo heet die ten N. O. van *Bima*, aan den voet van welken de hoofdplaats ligt: *D. Kray*.

Het oostelijk systeem draagt verscheidene namen, naar mate de inboorlingen een' der verschillende toppen voor zich hebben. Het is hooger en uitgebreider dan het systeem van *Mongo Lewi*. Beide zijn overigens door eenen hoogen bergrug van den *Doro Lela* met elkander verbonden.

In het W. wordt dit gebergte, hetwelk den noord-oostelijken hoek van het land vormt, *G. Maria* genoemd, — in *Sapie* eenvoudig maar *Ara*, d. i. de berg, of ook de groote berg. Het opent zich het meest naar het N., of naar de zijde van het dorp *Wiera*, waar een dal van de zee af tot in het hart van het gebergte doorloopt. Ten westen is het dal door den hoogen

en steilen rug van den *Goenoeng Tjewoe* ingesloten, waarover de weg naar *Bima* loopt. Naar alle kanten strekken zich overigens gelijke, ofschoon minder hooge, ruggen (zoo als: de *G. Kanento*) naar het N. O. uit. Het bovenste gedeelte van het gebergte is met schoone bosschen bedekt. Op den westelijken rug zijn mooije djattie-bosschen. Ik houd het gebergte *Maria* voor 5000 voeten hoog, en den overgang bij den *Tjewoe*, naar eene barometer-observatie, voor 1660 Rijnl. voeten. (Zie de inleiding over den *Goenoeng Apie*).

Tot een overzigt der hoogten voeg ik hier de volgende tabel van de hoogten der merkwaardigste punten bij;

B. beteekent barometer-observatie.
K. W. » observatie met kokend water.
M. » observatie van den heer Melvill van Carnbée.
A. P. » approximatieve bepaling.

De waarnemers voor de lengten en breedten zijn:

M. de heer Melvill van Carnbée,
SM. » H. D. A. Smits, volgens zijne nieuwste kaart van de eilanden ten oosten van *Java*.

De overige zijn bij benadering bepaald, naar de binnens-kamers gedane hoekmetingen, gebaseerd op de zekere opgaven en opmetingen van genoemde heeren.

STANDPLAATS.	Wijze van waarneming.	Hoogte.	Oosterlengte. (Greenw.)	Zuiderbreedte.	*Waarnemers.*
Rijk van Soembawa.					
G. Ngenges.	A. P.	5400	117° 10′	8° 33′ 30″	
G. Sonkhar.	A. P.	2500	—	—	—
G. Lanteh N. W. top.	K. W.	5090	117° 26′	8° 36′	A. P.
B. Lanteh, nachtleger.	K. W.	4250	—	—	—
Soemmoeng, aan de N. O. helling van het gebergte.	B.	2440	—	—	—
Ropang.	A. P.	4000	—	—	—
Dodo.	»	3600	—	—	—
Djaran Poessan.	»	3000	117° 42′	8° 47′	A. P.
Mata do Djawa.	»	1500	—	—	—
Rijk van Dompo.					
D. Dende.	A. P.	4000	118° 32¼′	8° 20′ 30″	A. P.
D. Snahie.	»	3000	118° 27′ 30″	8° 23″	»
Top van den D. Dindi in het gebergte van Padjo.	»	5000	118° 34′ 45″	8° 23′ 30″	»

STANDPLAATS.	Wijze van waarneming.	Hoogte.	Oosterlengte. (Greenw.)	Zuiderbreedte.	*Waarnemers.*
Rijk van Sangar.					
Dempie.	A. P.	3000	118° 9'	8° 26	A. P.
N. O. lijke top van het Sanger-gebergte).					
Rijk van Tambora.					
Oostkant des kraters van den berg	Trigonm. M.	8747	117° 57' 20"	8° 14' 30"	Melv.
Tambora of Triding. . .	K. W.	8780	117° 59' 30"	8° 13' 30"	SM.
Bodem van den krater. . .	A. P.	7000	—	—	—
Rijk van Bima.					
Aroe Hassa.	K. W.	5340	118° 36'	8° 24'	SM.
Vader Smit of Soro Mandi. .	Trigonm. M.	4421	118° 39'	8° 19' 30"	»
Mongo Lewi. . . .	A. P.	3800	—	—	—
Maria of Ara. . . .	»	5000	118° 54'	8° 24'	A. P.
G. Tjewoe.	B.	1660	—	—	—
G. Wabo.	»	1200	—	—	—
Tongo.	A. P.	2800	—	—	—
Samborie.	»	4000	118° 55'	8° 34'	A. P.
Massa.	»	3800	119°	8° 37'	»
Lamboe.	»	4500	119° 3' 30"	8° 40'	»
Djara Doendoe. . . .	»	2500	—	—	—
Kampong Padjo. . . .	B.	2326	—	—	—
Dongo Boeha.	A. P.	3000	118° 38'	8° 27'	A. P.
Goenong Apie. . . .	Trigonm. M.	7125	119° 5'	8° 10'	SM.

Als een vervolg op dit overzigt, laat ik hier eenige woorden over de voortbrengselen uit het mineraal-rijk en de mineraal-bronnen van deze gebergten-wereld volgen.

Ik noem : het *zout*. Hierover meer in het hoofdstuk over handel en industrie.

Zwavel. Men leze, wat hiervan bij de beschrijving van den *G. Tjollo* gezegd is. Er wordt ook zwavel op de solfatara van den *G. Prewa* gevonden (Zie I. § 7), doch slechts weinig en onzuiver. De buitenste afhellingen van den *Tambora* bevatten ook veel zwavel. (Zie hierover het hoofdstuk hierna).

Arsenikum, waarschijnlijk ter zelfder plaatse (d. i. aan den *Tambora*).

Zwavelkies, in de solfatara van den *G. Prewa*. (I. § 7).

Puimsteen, in ongeloofelijke menigte rondom den *Tambora*. Hij is evenwel van zeer slechte kwalitiet.

Asphalt en *Aard-olie*, in de binnenlanden van *Flores* bij *Bari*. (Zie hierover I. § 3).

Slijpsteenen. Zij worden bij *Allas* hoog in het gebergte gevonden en stellig in de rivier van *Allas.* De plaats, waar zij gevonden worden, is moeijelijk te naderen. De steenen zijn vrij fijn, en zelfs nog geschikt om er pennemessen op aan te zetten. Zij hebben *Allas* zijnen naam gegeven, want dit woord is in de taal van *Soembawa* hetzelfde als het Maleische *Aloes*, en beteekent *fijn.*

Batoe Lebbo, eene verharde kleiaarde, die uit de binnenlanden van *Soembawa* komt en in *Soembawa* ter markt gebragt wordt. Men maakt de steenen warm, stampt ze dan fijn, en eet ze alléén of met rijst en groenten; voornamelijk zijn de zwangere vrouwen verlekkerd op dit zonderling geregt.

Opal, in verstrooide stukken uit den *G. Prewa.*

Edele metalen of metalen als lood, tin, ijzer in groote beddingen, of dergelijke, komen op *Bima* en *Soembawa* niet voor. Even zoo min steen- of bruin-kolen.

De *Prigi-Tambaga*, drie uren ten Z. van *Sapie*, wordt niet zoo genoemd, omdat er *koper* gevonden wordt, maar eer om den metaalklank, die veroorzaakt wordt, wanneer men een' steen in deze, 60 voeten diepe, heilige bron laat vallen.

Behalve van het eenigzins zure water aan den *Prewa* en den *Tjollo*, heb ik slechts van ééne andere mineraalbron gehoord, die ver ten Z. van *Soembawa* in de omstreken van den *G. Ropang* gevonden moet worden. Zij bevat warm water.

§ 4. *Rivieren, Meren en Beken.*

Het is bijna onnoodig te herinneren dat op een eiland, van de uitgestrektheid van *Soembawa*, geene stroomen, ja zelfs geene groote rivieren kunnen voorkomen. Geen enkele rivier van het land is in den eigenlijken zin van het woord bevaarbaar. Ter naauwernood is het dat zij gedeeltelijk met kleine booten bevaren kunnen worden, en dan meest nog aan de monding, wanneer de vloed het afloopende water opstuwt. In den regentijd zwellen de meeste, maar slechts voor korten en onbepaalden tijd. Buitendien maakt dan de sterke stroom alle vaart bijna onmogelijk.

De meeste rivieren en beken van het eiland droogen in het goede saizoen uit, terwijl anderen zich in een' onderaardschen loop in het zand verliezen en alleen in het gebergte water hebben. In den regentijd daarentegen hebben zij allen niet alleen water, maar veranderen er velen, en vooral die, welke haren oorsprong in het gebergte hebben, in vernielende bergstroomen en woud-beken, die buiten hunne oevers treden en dikwijls groote schade aanrigten.

Ik begin met de rivieren in dezelfde orde op te noemen, die ik gevolgd heb bij de eilanden, baaijen en kapen. Dat wil zeggen, dat ik ten Z. van de straat *Allas* begin.

De eerste rivier, die wij aldaar aantreffen, is die van *Tjereweh.* Zij moet vrij rijk aan water zijn. Waar zij ontspringt, weet ik niet. Ik vermoed echter dat een van hare armen op de zuidelijke afhellingen van den *G. Sonkhar* ontspringt.

De rivier van *Taliwang* heeft hoogerop twee armen, de westelijke: *Taliwang*, de oostelijke: *Kaminjak*, geheeten. Beide komen van het gebergte *Ngenges*, en vereenigen zich bij *Reba.* De rivier van *Taliwang* zwelt somtijds meer dan 15 voeten en zet dan de kampong

van dien naam geheel onder water. De rivier van *Allas* komt eveneens uit het gebergte *Ngenges*, alsook de *Boëer* en de *Oetan* bij het dorp van dien naam. Deze twee storten zich ten noorden in zee. De eerste daarentegen ontlast zich westwaarts in de straat van *Allas*. Allen hebben het geheele jaar dóór water. Dit is ook het geval met de rivieren *Temoenti*, *Rè*, *Bremang* en *Kanar*, welke van het *Sesset*-gebergte noordwaarts naar zee loopen. De eerste is de aanzienlijkste van de vier, terwijl de beek tusschen de *Temoenti* en de *Rè* in de oost-moesson uitdroogt.

De rivier van *Soembawa* komt van den *Batoe Lanteh*. Even boven het dorp vereenigen zich hare twee armen. De oostelijke heet *Kreke*, de westelijke *Pelat*.

Oostwaarts van deze plaats ben ik omtrent eenige rivieren in onzekerheid. Die van *Lopokh* stort zich waarschijnlijk in de groote baai van *Soembawa*. Ik vermoed, dat de hooger gelegene beken, *Pengampas* en *Semamoeng*, de rivier van *Lopokh* gedeeltelijk van water voorzien. De rivier van *Lapie* was geheel droog, d. i. haar water verloor zich niet ver boven het dorp in het zand. Wanneer men bij het dorp gaten in het zand maakte, verzamelde zich daarin dadelijk helder, koud en heerlijk drinkwater. Zij komt uit de zijtakken van den *Djaran Poessan*, gelijk ook de rivier *Brang Simo*. Op de terugreis in September was zij bijna geheel droog. Zij loopt naar de baai van *Soembawa*, even als de voorgaande en de volgende. De voorname en snelstroomende rivier *Kollong* was droog. In de *Plempat* was water, in de *Kaloï* niet. De beek van *Plampang* ontvangt haar water van de afhellingen van den *Djaran Poessan*, even als de drie vroeger vermelden en de twee volgenden.

Het water van de *Brang Rea* (groote rivier) was in het zand gedroogd; in de kleinere rivier *Ngalie* was echter nog water. De laatstgenoemden loopen allen naar de baai van *Kollong*. Verder naar het oosten is nog eene (toen drooge) beek, de *Simo*. Zij loopt naar het noorden in de baai van *Ampang* uit, even als de beek van *Ampang* en de grootere *Mangie*.

Op den achtergrond van de baai van *Soembawa* komen van het Z. O. in de volgende baaijen nog beken, die dezelfde namen als de baaijen voeren. De heldere *Kowanko*, die hooger op bij *Mata* nog de kleine beek *Risso* opneemt.

De *Tjoenie*.

In de baai van *Sonapa* stort zich de rivier *Nanga Rade* met zeven monden uit.

De beek van *Gempo* komt van het N. O. en heeft eveneens hare uitwatering in de groote baai.

Aan de noordkust vinden wij oostelijk van den *Tambora*, kort aan het strand, de schoone bron van *Tampoerok*, — verder op de beek van *Bioe*, — die van *Belamboe*, en eindelijk de rivier *Koempassie* of rivier van het *Sangar*-gebergte; haar oostelijke arm is de *Sorie* (beek) *Lantjie*. Zij vereenigen zich beneden de hoofdplaats *Korreh*. Misschien neemt de *Lantjie* ook nog de beken van *Bango* en *Melo* op.

Van de beken en rivieren tot aan den westelijken hoek van de baai van *Bima* bezit ik geene opgaven meer. Van daar af tot op den achtergrond der baai, komt er eene menigte beken uit het land van *Dongo*, die meest evenwijdig met elkander door diepe kloven vloeijen en zich in de baai ontlasten. Eerst hebben wij de bron aan den *Batoe Pah*, waarvan in

reeds gesproken heb. Ik voeg er hier alleen nog maar bij, dat haar door de Mahomedanen en Chinezen bijzondere kracht wordt toegeschreven, en zij er zich dikwijls in baden of er bij offeren en bidden, vooral wanneer zij eene handels-reis gaan ondernemen. Dit moet geluk aanbrengen. Ook zieken van *Bima* laten zich naar de bron brengen, ofschoon zij evenwel daarom nog geene bijzondere geneeskracht bezit. Vervolgens de beken van *Sowa*, *Kananta*, *Kawira*, en *Tjandi*. In de vlakte volgt de beek van *Silah*, die van het *Padjo*-gebergte komt. Geheel op het einde van den achtergrond der baai heeft men de (toen droge) rivier *Nanga naè* (groote rivier), waarvan het hoogerop gelegene gedeelte, aan den voet van den berg *Prewa* en aan den *Djara Doendo*, water genoeg bevat, hetwelk zich meer benedenwaarts in de asch verliest.

De *Nanga-Tjaba* loopt eveneens van het Z. of Z. O., en stort zich uit in de zuidoostelijke achterste bogt van de baai van *Bima*. De rivier van *Belo* komt uit het oosten, waar zij zich in de dalen van den *Samborie* en andere bergen vormt.

Bij *Bima* storten zich twee beken in zee. De zuidelijke heeft, meer naar de monding, verschillende armen. Eenige ontspringen op de hoogten van het *Wabo*-gebergte, — andere aan de noordoostelijke afhelling van den *Tongo* en *Samborie*. Nog andere komen uit de kloven van het *Maria*-gebergte te voorschijn. De noordelijke beek komt uit het dal, dat tusschen de bergen *Mongo Lewie* en *Maria* gelegen is.

Volgen wij verder oostwaarts, buiten de baai gaande, de kust, dan vinden wij de *Raba* uit het dal van dien naam, tusschen den *Mongo Lewie* en den *Maria*. Een oostelijke arm van deze rivier heet *Talla*. Uit het *Maria*-gebergte vloeijen naar de straat van *Sapie* de *Wera* en *Wiera* noordwaarts, — de *Tenge*, *Loka* en *Kallo*, (allen in de oost-moesson droog), de *Podja* en *Kowo* naar het noordoosten en oosten.

De rivier van *Sapie* ontspringt tusschen de afhellingen van het *Ara* en *Waba*-gebergte. Ten Z. van *Sapie* moet zich nog eene rivier in de baai van dien naam ontlasten, welke op de hellingen van het *Samborie*-gebergte ontspringt, en eenige takken opneemt uit het heuvel-land van den *Waba*. Ik ben nog minder bekend met de rivieren, die naar het zuiden afloopen. Van *Tandjong Djatie* af tot aan de baai van *Tjempie*, is mij niets hiervan bekend. In deze baai storten zich twee rivieren, die van het noorden komen. De oostelijke is de rivier van *Dompo*, eene der grootste van het geheele eiland. Zij ontspringt in het *Padjo*-gebergte en in de westelijke afhellingen van het land van *Dongo*. Bij *Katna*, eenige uren boven *Dongo*, vereenigen zich hare armen.

De westelijke rivier, *Sorie Badja* genaamd, is kleiner.

Verder naar het westen komen uit het heuvel-land bij *Mata* achtereenvolgens nog de beken *Wela*, *Tamalé*, *Wanto* en *Fanda*, die zich in de zuidzee ontlasten. De laatste was droog. In het rijk van *Soembawa* moeten zich westelijk van den *Djaran Poessan* vele en zelfs groote rivieren in de zuidzee ontlasten. Ik ken er maar drie van, die daar, waar zij zich in de zee ontlasten, de grootste van het eiland zijn.

De oostelijke ontspringt aan de oostelijke helling van den *Batoe Lantch* en in het *Setemper*-gebergte. Verder de beken *Boeang-Amok* en *Poelas*, die ik overgetrokken ben. Wat er verder zuidwaarts van de rivier wordt, weet ik niet. Waarschijnlijk neemt zij het afloopende water van het *Ropang*-gebergte op. De middelste is de *Poenik*. Haar voornaamste

arm schijnt zich tusschen het *Sesset*-gebergte en den *Batoe Leteh* te vormen. Ik kon haar daar, waar zij zich met den oostelijken arm van de *Tampokh Renokh* vereenigt, overstappen. Deze volgde ik opwaarts naar het noorden. Zij verdeelt zich hooger op in de westelijke *Tampokk Renokh*, die van den *Batoe Lanteh*, en de oostelijke *Balie Ajer* (of *A-er*), die van het *Setemper*-gebergte afkomt. Van den beneden-loop der *Poenik* is mij niets bekend. De derde der gemelde rivieren is de *Oedan*. Bij het dorp *Moegen* vereenigen zich twee van hare armen. De zuidelijke komt van de hellingen van het *Sonkhar*-gebergte, — de noordelijke van die van het *Sesset*-gebergte. Beneden het dorp *Kalaus* verliet ik haar; zij loopt van daar eerst meer Z. O. waarts en later meer naar het zuiden.

Meren worden niet op het eiland *Soembawa* gevonden, want het water van *Lebbo* bij *Setelok* is eer een moeras van zoet water dan een meer (Zie hoofdst. I. § 5). De beek van *Setelok* loopt in de rivier van *Taliwang* uit.

II. HOOFDSTUK.

TWEEDE GEDEELTE.

Over de Vegetatie van het Eiland.

§ 1. *Uiterlijk voorkomen.*

Met opzigt tot de *Botanie* kan ik mij kort uitdrukken, daar over het algemeen het Botanisch karakter van de vegetatie op het eiland *Soembawa* hetzelfde is als op *Java*. Enkele afwijkingen zal ik hieronder nog aangeven.

Even als op *Java*, vinden wij ook hier tegenstellingen van het plantenrijk: in de zee en op het land, — aan het strand en in de binnenlanden, — in de vlakte en op het gebergte, — op het bebouwde en onbebouwde land. Alleen heeft *Bima* geen *Alpen*-regionen (streken), want er komt maar één top boven de 3000 voeten, die van den *Tambora*, waarop haast geen plantengroei bestaat.

Sedert de verwoesting in het jaar 1815 kan het land ook wel armer aan planten geworden zijn, want vele planten, die vochtige bosschen en eene dikke humus-laag tot hare ontwikkeling noodig hebben, zijn waarschijnlijk uitgestorven. Vele plaatsen, die vroeger dik begroeid waren, zijn nu met asch bedekt of slechts weinig weder met planten begroeid. Dat de massa van planten individueel is verminderd, laat zich bewijzen; met betrekking tot de soorten blijft het altijd eene gissing.

Ofschoon ook de flora van het land rijk is, ziet men echter dadelijk in, dat er op *Java* op eene gelijke uitgestrektheid land meer planten-soorten zijn dan op *Bima* en *Soembawa*. Het grootste onderscheid tusschen de planten-wereld op *Java* en die op *Soembawa* is meer een physiognomisch dan een systematisch-botanisch, ten minste gedurende het drooge jaargetijde. Bijna alle boomen verliezen dan hunne bladeren, en de bosschen zijn dan even zoo kaal als gedurende den winter in *Europa*. Hierop maken echter eene uitzondering de door menschen gemaakte aanplantingen, — de hoogere bosschen in het gebergte, — en de onmiddelijke aan het strand bestaande vegetatie, die de kusten met eenen altijd groenen en frisschen gordel omzoomt. In de bosschen, op steenachtige berghellingen en op met asch bedekte vlakten hebben deze periodieke ontbladeringen het meest plaats. Onder andere zien de heuvelen en berghellingen, die de baai van *Bima* omgeven, er in het drooge jaargetijde zeer treurig en dor uit. Alleen op de plaats, waar eene kampong is of waar er in een ravijn eene rivier stroomt, of op de bergtoppen, rust het oog weder op een groene plek. Over het geheel ligt er eene grijsachtige bruine schimmel, die het gezigt spoe-

dig vermoeit. De gras- en *allang-allang*-velden zijn geel en als met stroo bedekt. Later werden die verdorde weiden in brand gestoken en vermeerderden de zwart-gebrande berghellingen den treurigen indruk nog, die zulk een woest landschap op ons maakte. Op *Java* ken ik maar alleen de hellingen van het *Arak-arak*-gebergte bij *Bezoekie* en die van het *Baloeran*-gebergte, even als de oostelijke vlakten en heuvelen in de afdeeling *Panaroekan*, die eenigermate met de voorgaande vergeleken kunnen worden. Eene aangename uitzondering maakt de tamarinde-boom, die op de droogste gronden voorkomt en in menigte groeit. Hij krijgt weder nieuwe bladeren, wanneer de bladeren van het vorige jaar afvallen, en de jonge bladeren hebben hetzelfde aangename groen, als de beuken-boomen in *Europa*.

Hoe hartelijk welkom was mij deze boom, wanneer hij mij gedurende de brandende middag-hitte een schaduwrijk toevlugtsoord aanbood, terwijl alles rondom bladerloos was en het oog haast verblind werd door het intense licht der middag-zon en hare weerkaatsing op den naakten met asch bedekten grond.

Op de dorre vlakten en lage heuvelen vindt men voornamelijk doornachtige gewassen. Het meeste treft men de *Acacia-tomentosa* of den *Kajoe Pilang* van *Java* aan. De zeer jonge takken, waarvan de doornen nog eenigzins week zijn, worden door de buffels met gretigheid opgegeten, daar hun dikwijls niets anders overblijft dan deze takken of die van andere boomen. Nog overvloediger groeit de *Bidara*-boom (ziziphus jujuba), van welken de zuurachtige vrucht met de tamarinde het hoofdvoedsel der menigte van apen uitmaakt. Ook doornige slingerplanten worden er in menigte gevonden; zooals b. v. de *Acacia, Capparis* en de *Caesalpinia*, onder welke nog behoort genoemd te worden het sappanhout (ook eene caesalpinia).

Ik zal hier nu in het kort de voornaamste physiognomische planten-vormen aangeven.

Ik heb reeds genoemd de strand-vegetatie. Haast altijd bestaat zij uit boomen met glimmende altijd groene bladeren. De *Rhizophora, Sonneratia* en *Advicennia*, en meer andere groeijen zelfs in het water, terwijl de *kajoe Sawo* (*Diospyros kanki*), de reusachtig-groote *Ketapang* (*Terminalia*) en *Barringtonia*, en de donkergroene *Djamplong* (*Calophyllum Inophyllum*) langs het strand op het drooge groeijen. Somtijds bedekken lage, grijsgroene *Salicornia, Salsola's* en *Trianthema's* met vleezige bladeren den met zout bezwangerden grond. Het meest treft men echter bosschen aan van *Excoecaria Agallocha, L.* Deze boom wordt hier grooter dan ik hem ergens op *Java* heb gezien.

Vormen, zooals de kulturen die overal medebrengen, zijn op *Soembawa* dezelfde als op *Java*: zooals kokos-palmen, vrucht-boomen en bamboe-bosschen in de kampongs, rijstvelden, suiker-aanplantingen en dergelijke.

In de wildernissen vindt men van de palm-soorten voornamelijk den lonthar-boom, met zijne kogelronde, grijs-groene kroon, in de vochtige dalen in de nabijheid van de zee. Over het uiterlijk der ontbladerde bosschen in de vlakte en in het gebergte heb ik reeds gesproken. Wanneer in September en October de eerste regens vallen, verandert het uiterlijk. Nu eens spoediger dan eens langzamer keert de periode van ontwikkeling terug. Er breken nieuwe bladeren door, en een nieuw groen waas verspreidt zich over bosschen en velden en groeit dagelijks aan, totdat in den regentijd het geheele land zich weder in een nieuw gewaad gekleed heeft. De wouden en boomen krijgen dan weder het uiterlijk van

de Javasche, en van die in het hoogere gebergte en in de goedbewaterde dalen, hetwelk zij gedurende het geheele jaar niet meer verliezen.

Alleen op de noordelijke en zuid-westelijke hellingen van den *Tambora* vindt men de vormen der denne-boomen voorgesteld door de *Tjamara*-boomen (*Casuarina montana*, Jungh.)

Een' geheel eigenaardigen planten-vorm leveren de Cactus-achtige, bladerlooze *Euphorbiaceën* op, die op *Java* ook enkel en in heggen geplant voorkomen. Op *Bima* vertoonen zij zich in groote massa's als bosschen, voornamelijk op steenachtige heuvelen en vlakten. De *Euphorbia Tirucalli* is vooral menigvuldig, en wordt een vrij groote boom met een' stam van meer dan ½ voet in diameter. Een andere vorm, die vermelding verdient, zijn de bamboe-bosschen. Zij bestaan alle uit doorn-bamboes en komen voornamelijk voor op dorre rotsachtige bergruggen, b. v. aan de baaijen *Tjempie* en *Soembawa*, op den *Tjewoe*, enz. Zij zijn niet zoo mooi als de bamboe-bosschen op den *Smeroe* en den *Salak* enz.; ook bestaan deze uit eene geheel andere soort van bamboes. Die op *Bima* verliezen elk saisoen hunne bladeren. Hare halmen worden niet zeer dik, en hangen zeer sterk over, ja vele steken bijna loodregt uit het bosch. Hierdoor versperren zij den weg en maken het reizen eer moeijelijk dan aangenaam.

Voor économisch gebruik zijn deze bamboezen zeer slecht.

Dat het aan gras- en allang-velden niet ontbreekt, heb ik reeds dikwijls gezegd. Vooral zijn het *Wabo*-gebergte, de afhellingen van den *Dongo*, den *Padjo* en den *Tambora*, het *Setemper*-gebergte, enz. hiermede bedekt. Zij nemen over het algemeen overal de plaatsen in, waar bosschen afgebrand en uitgeroeid zijn.

§ 2. *Over eenige Systematische eigendommelijkheden der Vegetatie op* Soembawa.

Ik geef hier als eigendommelijkheden op dat, hetwelk de flora van *Bima* en *Soembawa* bijzonder van die van *Java* onderscheidt, zonder daarom alle nieuwe of verschillende planten op te noemen. Dit kon daarom ook nog minder geschieden, omdat een gedeelte der gevonden planten nog in het geheel niet onderzocht of bepaald is. De onderzoekingen der Botanisten in *Europa* zullen eerst moeten uitwijzen, wat werkelijk nieuw is. Het komt mij voor, dat de zee aan de kusten van de eilanden en de zoete wateren veel rijker aan *Algen* zijn, dan die van *Java*. Ook andere waterplanten van hoogere vorming komen hier meer vóór, zoo als:

vele *Hydrilla's*, en vooral twee soorten van een nieuw geslacht van de familie der *Podostemeceën*. Deze zijn waarschijnlijk het reeds bekende geslacht *Lemnopsis* door *Zippelius*. Verder had ik het genoegen van de merkwaardige bevruchting van de *Enhalus* op te helderen. De plant groeit, even als de voorgaande, onder het water van de zee.

Varen vindt men op *Bima* en *Soembawa* minder dan op *Java*. Eveneens is het met de *Orchideeën*, en in het algemeen met alle Pseudo-parasiten, zooals ik ook in het land maar 3 *Loranthus*-soorten vond. Op de kale rotsen in het dal van *Sapie* en aan de baai van *Bima* groeit eene echte *Aloé*. Behalve de gewone aanplantingen van palmen, is het land aan soorten uit deze familie arm, even zoo ook aan rottan (*Calamus*). De *Piperaceën* zijn ook zeldzaam. Ook herinner ik mij niet een' eik (*quercus*) in de bergwouden gezien te hebben.

Alle gewassen, die op *Java* boven de 3000 voeten groeijen, ontbreken geheel, en daaronder ook de *rhododendrum, ranunculus* enz. Het eiland is bijzonder arm aan *Myrsineën.* Ik zag maar 2 *Ardisia* en eene *Algiceras.* Haast even zeldzaam zijn de op *Java* zoo talrijke *Anonaceën.* Rijk daarentegen is het land aan gewassen, die gaarne aan het strand, in het zand, tusschen steenen, en vooral op drooge en zonnige plaatsen groeijen. Deze zijn meest planten met dikke, saprijke en vleezige bladeren. Hiertoe behooren de *Salsola*, de *Salicornia* en talrijke *Portulacceën,* waaronder niet minder dan 3 *Trianthema's,* 2 — 3 *Glinus,* 2 *Portulacca* en 1 *Mollugo,* in het geheel 12—13 planten-soorten uit deze familie, terwijl er op *Java* maar 10 gevonden worden.

Hier behooren ook te huis de *Capparideën,* waarvan ik ook zoo wat 8—9 soorten gevonden heb, terwijl er op *Java* naauwelijks zoo veel zijn. Eene nieuwe vond is ook een plantje, uit het Europesche geslacht van de *Epilobium*, dat op den top van den *Tambora* groeit. Het is de eerste soort van dit geslacht, die tot heden toe in den Archipel is ontdekt. Menigvuldig, even als in den geheelen Archipel, vindt men (in vergelijking met *Java* gesproken) de familien der *Compositeën*, der *Malvaceën, Euphorbiaceën* en *Papilionaceën.*

§ 3. *Over de voornaamste kultuur- en nut-planten.*

Ik geef hier meer een Botanisch overzigt. Het voordeel, dat landbouw, handel en industrie van deze planten trekken, hare teelt, en haar nut zal ik nog nader behandelen (ten minste voor die, welke de moeite beloonen,) ter plaatse, waar ik bij elk rijk afzonderlijk over deze zaken zal spreken.

A. Planten, die voedsel verschaffen.

De plant, die hier ook het onontbeerlijkste voedsel verschaft, is de rijst-plant. Men verbouwt ze geheel op dezelfde wijze als op *Java*,—op denzelfden tijd,—en in dezelfde drie hoofdvarieteiten en talrijke onderdeelen.

Opde rijst volgt ontegenzeggelijk als de belangrijkste de *Mais*; ja, deze wordt zelfs in verscheidene streken boven de rijst verkozen, en in het algemeen betrekkelijk meer verbouwd dan op *Java.*

Even als overal in den Archipel, worden op *Soembawa* ook vele soorten van *katjang* geplant, vooral de *katjang iedjoe* (*Phaseolus radiatus*).

Van meel-gevende wortelen vindt men dezelfde soorten als op *Java*, — het meeste de eetbare *Aroideën* (*Colocasia*), de *Batatas*, de *Dioscorea* of de *Gadoeng.*

Europesche aardappelen worden nergens geplant; van de Europesche groenten somtijds erwten en salade op *Bima.* Daarentegen gebruiken ook alle inboorlingen de planten, die op *Java* ook als groenten gebruikt worden,—het meest echter de bladen en vruchten van de *Kellor* (*Moringa pterygosperma*) en de *portulacca.*

Van de *Cucurbitaceën* vindt men het meeste de augurken, de water-kalebassen, (*Laboè-aijer*) en de watermeloenen; de echte meloenen daarentegen nergens.

Van de eetbare vruchten vindt men het meest verscheidene *Djamboe*-soorten, (*Djamboe-bidjie,—aijer,—bol* en andere).

De *Djamboe-monjet* (*Anacardium occidentale*) wordt op *Soembawa* veel grooter en zoeter dan op *Java*, en, ofschoon zij nog altijd *utang* blijft, is ze toch eetbaar.

Pisang, *Manga*, *Nangka* en *Doerian* worden in overvloed gevonden. De *Manga's* zijn beter dan in het westelijk *Java*. De *Belimbing* is ook grooter en kan, jong zijnde, ook als groente gebruikt worden.

Men vindt verder de *Zuurzak* op *Bima*, de *Doekoe* overal, de zoete *Sangar minto* in de bosschen van het zuiden, de *Djerok* (*citrus*) in verscheidene soorten, vooral menigvuldig de *Djerok besar*, die echter niet zoo fijn is als op *Balie* en te *Batavia*. De *Madja's* (*aegle Marmelos*), hier *Bila* genoemd, groeijen in bosschen vereenigd op de dorre heuvelen. *Mangistan's* en *Ramboetan's* zijn haast onbekend. De inboorlingen wisten ook niet, dat de vruchten van de *Erioglossum edule*, die overal groeit, als ook de frambozen (*rubus*), die in het gebergte niet zeldzaam zijn, eetbaar waren.

Eindelijk moet ik nog vermelden de *Druiven*, die te *Silah* in het rijk van *Bima* gekweekt worden. De plant is door een' Arabier overgebragt. Vroeger teelde men er zooveel, dat zij zeer goedkoop op de markt van *Bima* werden verkocht. Tegenwoordig is de teelt zeer verwaarloosd.

B. Onder de oliegevende planten staat de *kokos*-boom boven aan. Dan volgt de *Kanarie*-boom, die b. v. in het *Dongo*-gebergte in groote menigte in het wild groeit, en eindelijk volgen de *Djarak*-soorten. Eene soort, de *Ricinus communis*, wordt verbouwd, de andere (*curcas purgans*) groeit in de wildernissen in ongeloofelijke menigte.

C. Onder de suiker-gevende planten, en die waaruit dranken getrokken worden, noem ik vooreerst het *suikerriet*, dat in het rijk van *Bima* het meest en in verschillende soorten aangeplant wordt.

De *Kokos*-boom levert de *toeak*,—de *Lonthar-palmen* echter de meeste,—de *Aren-palm* zeer zelden; deze komt ook veel minder voor dan op *Java* en *Celebes*. Het sap van den Lontharpalm wordt voornamelijk tot suiker verwerkt.

Uit de rijst wordt ook nog een zin- verdoovende drank, de *broem*, getrokken.

De koffij wordt in het geheele land maar in kleine hoeveelheid geteeld. Voor *Bima* en *Dompo* geschiedt dit het meest in het land *Dongo Padjo*,—voor *Soembawa* op het *Ropang*-gebergte.

D. Kleeding-stoffen maakt men alleen van de *katoen*, en wel uitsluitend van de kruidachtige *gossypium herbaceum*, die veel geplant wordt en een fijn produkt oplevert.

Touw en *garen* worden ook gemaakt van de *Ramé* (*urticae diversae* sp.), van bamboes, van de stelen der Lonthar-bladeren en van de vezelen van de kokos-noot.

E. Als planten, die verwstof opleveren, verdienen genoemd te worden: het *sappan-hout*, (waarover hieronder nog meer).

De *Morinda* (bracteata en tinctoria), die zeer veel in de kampongs gevonden wordt. Men noemt ze op *Bima*: *Binkoeroe*.

De *Indigo* wordt voor binnenlandsch gebruik genoeg verbouwd.

De *Safflor* of *Kassoemba* (*Carthamus tinctorius*), voor roode en oranje verw, wordt in het rijk van *Bima* veel geplant en zelfs uitgevoerd.

De *Kaijoe Tegerang* of *Tjira*, in het rijk van *Bima* (waarschijnlijk eene *Trophis*, ofschoon

ik noch bloesem, noch vruchten zag), geeft eene vuile gele, en, met indigo en aluin vermengd, eene groene verwstof. Hij groeit hier en daar op de hoogere heuvelen.

F. De planten, die voornamelijk als inlandsche geneesmiddelen worden gebruikt, zijn:

de *Soeren* (cedrela febrifuga) en

de *Millingtonia hortensis*, beide tegen de koorts.

de *Bidara poetie* of *Bidara paït* (*strychnos ligustrina*); zij groeit veel in het land, haar hout is sterk-bitter, en heeft dezelfde geneeskracht als de *quassia;* de *Chloranthus* en *Phyllanthus* worden ook gevonden; hare krachten zijn den inboorlingen echter onbekend.

G. *Houtgewassen.*

Boven aan staat hier de *Djatie*-boom, waarover ik hieronder nog meer zal spreken.

Het Javaansche *Sono-* of *Angsana*-hout (een *Pterocarpus*) is zeldzaam; daarentegen wordt er eene andere soort van hetzelfde geslacht op *Bima, Nara batoe* genaamd, zeer veel gevonden.

Aan de stranden vindt men in menigte de reusachtigste *Djamplong*-boomen, veel *kajoe-sawo* en cordia subcordata, d. i. de op *Java* zoo hooggeschatte *Prono Soda.*

Alle drie geven uitnemend fijn hout voor meubelen.

Daarenboven geven de *Soeren,* de *Renga,* en de *Madje* alleen op *Sumbawa* goed en duurzaam hout om te bouwen, als ook de *Rondoe* op *Bima.* Om ook nog van de *Bamboes,* als de nuttigste onder de nuttige planten, in het breede te gewagen, is geheel onnoodig.

II. HOOFDSTUK.

DERDE GEDEELTE.

Over het dierenrijk op het eiland Soembawa.

§ 1. *Algemeen overzigt en eenige Zoölogische détails.*

Vooraf moet ik opmerken, dat ik geene bijzondere studie van het dierenrijk op *Soembawa* en *Bima* gemaakt heb, evenmin als van eene of meer van hunne hoofdklassen, en dat men dus noch een algemeen overzigt, noch eene groote massa van bijzonderheden van mij verwachten of verlangen kan. De algemeene en reeds in het verslag van *Lombok* aangevoerde regel, dat de hoeveelheid van die soorten, en bijzonder van hooger-bewerktuigde, afneemt, naarmate de eilanden verder van het vaste land verwijderd zijn, herhaal ik ook hier. Evenwel moet ik hier ook nog bijvoegen, dat dit alleen voor de op het land levende, en voornamelijk voor de hooger-bewerktuigde dieren geldt, terwijl voor die, welke in de zee leven, andere wetten van verspreiding gezocht moeten worden.

Even als op *Lombok*, vinden wij op *Soembawa* ook maar ééne soort van apen, de gemeene grijze, maar deze ook in ontelbare menigte.

Alle verscheurende dieren ontbreken er geheel, als ook de wilde hond. Alleen vindt men eene kleinere soort van wilde kat.

Men vindt er dezelfde herkaauwende dieren als op *Java*, alleen den Kantjiel niét. De herten vindt men door het geheele land in overgroote menigte; van daar dat ook de jagt een hoofdvermaak der inwoners is. Kidangs zijn zeer zeldzaam.

Van de dikhuidigen komt er maar ééne soort van wilde varkens voor, maar van dezen eene ongeloofelijke menigte. Van vogelen zag ik niet zoo veel soorten als op *Java*, voornamelijk wat de dag- en nacht-roofvogels betreft.

Moeras-vogels vindt men er meer, voornamelijk de reigersoorten. Aan het moeras van *Lebbo* vindt men ook drie soorten van wilde eenden, die ook op *Java* voorkomen. Ik herinner mij ook nog eenige soorten van vogels gezien te hebben, die op *Java* niet gevonden worden; onder anderen eene schoone soort van *Oriolus* en de sneeuwwitte en kleine nassie (vogel), *Keto Wolo*, die zich voornamelijk onderscheidt door twee zeer lang uitstekende vederen in den staart.

Van de eetbare vogelnesten hieronder nader:

Kruipende dieren zijn er, in verhouding tot de grootte van het land, in even zoo groote menigte als op *Java*.

Onder anderen worden er vele slangen gevonden, en verhaalt men er van boa- of (de op *Java* zoogenaamde) Sawa-slangen, die eene fabelachtige lengte hebben.

Krokodillen worden er ook gevonden, maar niet zooveel als op *Celebes*. Ik zelf zag er eenige in de baai van *Kowo* zwemmen. Zij moeten zeer veel in het moeras van *Lebbo*, waarin zij door de rivier van *Taliwang* komen, gevonden worden. Zij azen op de buffels, die er zich komen baden. Aan *visschen* zijn het land en de omliggende wateren zeer rijk, vooral de straten van *Allas* en *Sapie*, en de baaijen van *Bima*, *Tjempie* en *Sapie*. Opmerkelijk daarentegen is het, dat op de reede van *Soembawa* en in hare nabijheid sedert eenige jaren alle visch is verdwenen, zoodat het zeer moeijelijk is om op *Soembawa* visch te krijgen. Ik heb echter eene kleine verzameling uit de baaijen van *Bima* en *Tjempie* voor den heer Dr. Bleeker medegebragt, waarmede hij ons wel spoedig bekend zal maken.

In de rivieren vindt men visschen, die ook op *Java* voorkomen; onder anderen: de *ikan bedokh*, *leleh*, verscheidene soorten van aal enz. Wat er van waar is, dat er in de baai van *Soembawa* een visch moet gevonden worden, die zoo groot is, dat hij den ingang niet meer uit kan, en, wanneer h ij boven zwemt, op een eiland gelijkt, laat ik aan ieders beoordeeling over.

De *Mollusken* aan het strand en in de zee vindt men in grootere menigte en in meer soorten dan op *Java*, echter niet zoo veel als in de *Molukken*. Land- en zoetwater-*mollusken* daarentegen zijn zeldzamer, of het moest zijn, dat zij gedurende den regentijd in grooter getal te voorschijn kwamen, hetwelk zeer mogelijk is, daar vele gedurende den droogen tijd eene soort van winterslaap in den grond houden. Ik vond bij *Dompo* tusschen de blad-okselen van een' Pandanus eene zeer schoone *Helix*.

Dat de fauna van het land zeer rijk aan insekten is, lijdt geen' twijfel, ja, wat de kapellen aangaat, zou ik haast zeggen, dat het land rijker was dan *Java*. Nog nooit heb ik ergens zoo vele en zulke schoone soorten bij elkander gezien dan juist in de bladerlooze bosschen van *Bima*. Wilde bijen vindt men er zeer veel. Ik zal hierop bij het artikel *was* terugkomen.

De zee eindelijk wemelt van de minst-bewerktuigde soorten van het dierenrijk, als van straal-dieren, en daaronder het meest van Echinodermen en Polypen. Deze laatste vermenigvuldigen zich het meest in den omtrek van eene kalk-formatie. Wanneer men bij *P. Mojo* b. v. op den grond van het diepe en heldere water ziet, is het even als of men eenen tuin aanschouwt, die met planten van de schoonste kleuren en de wonderlijkste, sierlijkste en teederste vormen beplant is. De zee bij *Poeloe Kambing* is ook zeer rijk aan *Kwallen* en *Meduzen*.

Zeker zouden onderzoekingen deswege op de genoemde plaatsen, als ook in de straten van *Allas* en *Sapie*, veel nieuws opleveren.

Ten slotte voeg ik hier nog eene lijst van de systematische namen der zoogdieren die ik op *Bima* gevonden heb, of die ik veronderstel, dat er bestaan, in welk laatste geval zij met een ? geteekend zijn.

Systematische benaming.	*Gewone benaming.*
Semnopithecus mitratus.	De grijze aap.
Pteropus edulis.	De kalong of vliegende hond.
Rhinolophus.) div.	Vledermuis, van welke ik echter de soorten niet
Vespertilio.)	afzonderlijk opgeven kan.
Felis minuta.	De kleine wilde kat.
Paradoxurus Masanga. (?)	———
Sciurus melanotis.	Zwartharige eekhoren.
Mus decumanus.	De rat.
Hystrix fasciculata.	Het stekelvarken.
Sus vitatus.	Het wilde zwijn.
Equus caballus.	Het paard.
Cervus russa.	Het hert.
» Muntjac	De kidang.
Capra Hircus.	De geit.
id. var. Mangareijensis.	id. van Mangareij.
Ovis aries.	Het schaap.
Bos Bubalus. L.	De buffel.
» Sundaicus.	De banting.
Halicore Dujung.	De doejong.
Delphinus, div. sp.	De Dolphijn, in soorten.

De twee laatste geslachten leven in de zee. De Doejong moet in de zee van *Celebes* niet zeldzaam zijn.

§ 2. *Over de huisdieren, die op het eiland gevonden worden, en eenige van hunne eigendommelijkheden.*

Alles wat ik hier bijvoeg over de huisdieren, is meer van Zoölogischen aard, daar ik over hun nut en over het gewigt van eenige voor den handel nader spreken zal.

Honden en *katten* vindt men, als overal in den Indischen Archipel, — deze zeldzaam maar geliefdkoosd,—gene verafschuwd, verwaarloosd en leelijk, echter in menigte. De *orang Dongo's* eten ook honden.

Het voornaamste huisdier van het eiland zal wel het paard zijn, dat nergens zooveel wordt aangetroffen als op *Bima* en *Soembawa*. Dat het ras een der beste is van den geheelen Archipel, is bekend. Ja, velen houden het voor het beste. Het onderscheidt zich voornamelijk door kracht, — door het volhouden bij zware vermoeijenissen, — en door vuur, en heeft niet die kuren, die aan zooveel Makassaarsche en Sandelwoodsche paarden eigen zijn. Men moet twee zeer van elkander verschillende rassen kunnen onderscheiden, — dat van het oostelijk, en dat van het westelijk gedeelte van het eiland, of van *Bima* en *Soembawa*.

Bima, Dompo en *Sangar* hebben hetzelfde ras. Dit onderscheidt zich voornamelijk door zeer breede, ronde vormen, eene bijzonder breede en gewelfde borst, regt opstaanden, vleezigen hals, en doordien het klein is, bedragende de gemiddelde hoogte 3 vt. 10 duimen tot 3 vt. 11 duimen. De paarden van dit ras worden dikwijls ontsierd door eenen grooten hangbuik.

Het ras van *Soembawa* is veel slanker, smaller van borst en kruis, langer en magerder van hals, die meer vooruitsteekt, en eindelijk hooger. De gemiddelde hoogte moet tusschen de 3 vt. 11 dm. tot 4 voeten zijn. Op *Bima* zijn paarden over de vier voet eene zeldzaamheid; op *Soembawa* daarentegen niet. In beide rassen vindt men uiterst zelden zwarte paarden; daarentegen alle andere kleuren, behalve reine en appelschimmels, in alle mogelijke nuances. Voornamelijk vindt men veelvuldig vos- en schech-paarden. Het ras van *Bima* staat tot dat van *Soembawa*, als dat van *Lombok* tot dat van *Bali*. Echter zijn de paarden van het eerste eiland ver te verkiezen boven die van het laatstgenoemde, die een grof en zwaar hoofd, zonder de minste uitdrukking of het minste vuur in de oogen, hebben.

De inwoners van *Soembawa* houden hun ras van paarden voor mooijer dan dat van *Bima*, maar zeggen evenwel zelven, dat de paarden van *Bima* de hunne in kracht en in het volhouden bij vermoeijenissen overtreffen. Dikwijls zeiden zij mij dat, wanneer ik een goed paard voor het gebergte of om vermoeijende togten te doen zocht, ik het op *Bima* en niet op *Soembawa* moest koopen. Onder de paarden van Bimaneesch ras houdt men die van *Dompo* voor de kleinste, en toch voor de sterkste en moedigste. Het is voor iemand, die van *Java* komt, opmerkelijk hoeveel de paarden op *Soembawa* en *Bima* doorstaan en ontberen kunnen.

Na de paarden zijn de *buffels* de nuttigste en meest verspreide huisdieren van het eiland. Ja, misschien gaan zij, wat het nut betreft, nog vóór de paarden. Zij zijn over het geheele eiland bijzonder talrijk, en zien er meest goed uit. In het drooge jaargetijde ontbreekt het hun echter dikwijls aan voedsel en water, en sterven er velen van dorst. Zij wroeten dan uit honger de wortelen uit den grond, knagen aan de boomschorsen en takken, en zoeken de weinige groene bladeren van boomen en struiken. Op het laatst zoeken zij gaarne hun voedsel aan de stranden, waar hun de takken van de Acacia-tomentosa en Advicennia-alba een laatst middel tegen den hongerdood verschaffen. De witte buffels zijn zeldzamer dan de grijze, en minder gezocht. De inboorlingen willen ze onder anderen niet eten, daar zij onreiner dan de andere zijn. Wilde en verwilderde buffels vindt men in het land veel; ik zag er op den *G. Tambora*. Zij zijn zeer schuw en over het algemeen vreesachtig. De enkele rondtrekkende mannetjes alleen zijn gevaarlijk. Wilde paarden, die aan den *Tambora* gevonden moeten worden, heb ik niet gezien. Ik geloof ook niet, dat zij er zijn.

Rundvee is zeldzaam, en wordt alleen door eenige Europeanen op *Bima* en door eenige grooten van het land somwijlen gehouden. Daarentegen moet de wilde os, *banting*, niet schaars zijn, zoodat er zelfs ding-ding van het vleesch gemaakt wordt. Even zoo schaars, als de tamme ossen en koeijen, zijn de insgelijks door de Europeanen aangebragte *schapen*. In groote menigte daarentegen worden de geiten, zelfs door de armsten, gehouden.

Eene bijzondere vermelding verdienen de geiten van *Mangareij*, die tot eene bijzondere soort » (abart)" schijnen te behooren. Op *Bima* zijn eenige bokken van dit zeldzaam ras. Zij hebben zeer lange haren, van welke de onderste tot op den grond afhangen en de beenen geheel bedekken, even als ook kop en hals met dikke en lange haren bedekt zijn.

Eenden, die op *Balie* en *Lombok* bij duizenden aangefokt worden, vindt men op *Soembawa* haast in het geheel niet.

Kippen zijn het meest verspreide gevogelte. Op *Bima* verstaat men de kunst, om ze te snijden en de kapoenen spoedig groot en vet te krijgen. Zij worden tot dat einde haast uitsluitend met *maïs* gevoed.

§ 3. *Over de bewoners van het Eiland.*

Ik beschouw hier voornamelijk de bewoners uit een anthropologisch oogpunt, waarbij ik mij vrij kort kan uitdrukken, daar de verscheidenheid van rassen, die het eiland bewonen, niet zeer groot is. De gezamentlijke bewoners van het eiland (degenen, die zich in lateren tijd daar nedergezet hebben, er afgerekend,) zijn van Maleisch ras, en, ik zou haast zeggen, met de Sundanezen van denzelfden stam. Onder dezen Sundaneschen stam versta ik de vroegste bevolking van *Java*, even zooals ik voor het oorspronkelijkste gedeelte daarvan de werkelijke Sundanezen in het W. van *Java* aanzie. Over het algemeen zijn de bewoners van *Bima* en *Soembawa* donkerder van kleur dan de Sundanezen, en is bij hen het onderste gedeelte van het gezigt meer spits toeloopende. In de huid-kleur vindt men vele overgangen naar het brons en bruin, welke kleuren op de eilanden verder naar het O. beschouwd worden de karakteristieke huid-kleuren te zijn. De vreemdelingen zijn meest Boeginezen en Makassaren; — Javanen, Baliers, Sassakkers en Mangarezen treft men zelden aan. Kleurlingen zijn alleen op *Bima* en *Soembawa*. Europeanen alleen onder de soldaten. Arabieren en Chinezen komen slechts voor korten tijd in het land.

Onder de werkelijke inboorlingen moet men twee verschillende soorten van menschen onderscheiden, die in ligchamelijke en zedelijke ontwikkeling en in spraak merkelijk van elkander verschillen, namelijk de inwoners van het westelijk, en die van het oostelijk gedeelte van het eiland,—gene die de bevolking van *Soembawa*,—deze, die de gezamentlijke bevolking van *Bima*, *Dompo*, en *Sangar* uitmaken. Toevallig dezelfde indeeling als bij de paardenrassen, en nog merkwaardiger, dat tusschen de menschen hetzelfde onderscheid bestaat als bij de paarden-rassen, en dat de eerste in dezelfde verhouding tot elkander staan, als de inwoners van *Lombok* tot die van *Balie*. De inwoners van *Dompo* hebben volmaakt dezelfde taal, zeden en gewoonten, als die van *Bima*. Die van *Sangar* onderscheiden zich door eene andere taal, die echter zeer na verwant is met de taal van *Bima* en met haar tot denzelfden taaltak behoort.

Behalve door de taal, welke ik later in het bijzonder behandelen zal, onderscheiden de Bimanezen zich van de Soembawanezen, doordien zij klein en ingedrongen zijn, een' korten dikken hals en eene breede borst hebben, en, in verhouding tot het onderste gedeelte van het ligchaam, een lang bovenlijf hebben, hetwelk bij het vrouwelijk geslacht het sterkste uitkomt.

In *Soembawa* ziet men veel schoonere en blankere vrouwen, dikwijls van zeer heldere kleur, en van veel beter geëvenredigde ligchaams-vormen. Zij onderscheiden zich hierdoor zelfs van de Sassaksche vrouwen, die in ligchaamsvorm meer overeenkomst hebben met de Bimanesche. Overigens zijn de Soembawanezen met de Sassakkers van denzelfden stam, en hebben dezelfde afkomst, kleeding, zeden en bewapening.

Hunne talen zijn ook zeer na verwant en vloeijen in het westen van *Soembawa* geheel in een, terwijl de overgang meer en meer duidelijk wordt, naarmate men van *Soembawa* westwaarts gaat en het eiland *Sassak* nadert. Behalve de reeds voormelde onderscheidingsteekenen tusschen de menschen in het oosten en in het westen, bestaat er ook nog een zeer sterk uitgedrukt onderscheid in de kleeding.

Mannen en vrouwen van het Bimanesche ras dragen broeken,—de vrouwen onder de sarong; noch de mannen noch de vrouwen van den Soembawareschen stam dragen ze, maar gaan in een sarong en een slendang, even als de Sassakkers, gekleed.

De Soembawarezen hebben hunne eigene wapenen. Op *Bima* hebben zij dezelfde als de Boeginezen.

De huizen op *Soembawa* zijn groot en, even als op *Celebes*, op hooge palen gebouwd; die van *Bima* zijn klein en staan, even als op *Java*, op slechts eenige voeten van den grond. Hoe groot nu ook de overeenkomst moge zijn tusschen verscheidene zaken op *Bima* en op *Celebes*, geloof ik echter niet aan de groote verwantschap met den Makassaarschen stam, waarvan men zoo dikwijls spreekt. Ik houd het er voor, dat vele Makassaarsche manieren in lateren tijd zijn overgenomen, vooral gedurende de Makassaarsche heerschappij. De taal, het vroegere schrift, de gebruiken en landsinstellingen duiden twee verschillende stammen aan, zooals wij hieronder zien zullen.

Het is hier ook de plaats, om iets over het zedelijk karakter en de geestvermogens te zeggen. Ik zal hierbij echter niet zoo te werk gaan, als zulks dikwijls geschiedt bij reizigers, die na een oponthoud van een paar maanden onherroepelijke oordeelen vellen, en zeggen: dit volk is lui, laf, wraakzuchtig, valsch, edelmoedig, enz. Hoeveel tijd is er toe noodig om de zeden en gewoonten, en voornamelijk de beteekenis van deze laatste bij een vreemd volk te leeren kennen! Het is echter nog moeijelijker, om het algemeen karakter van een volk uit enkele dagelijksche voorvallen, uit den toestand der zamenleving en uit zijne geschiedenis af te leiden.

Maar al te dikwijls leidt men uit den karaktertrek van eenen enkele of uit enkele voorvallen het geheele karakter van het volk af, of gaat zelfs zoo ver, dat men het karakter van enkele individuen op de massa toepast. Zou ik b. v. uit de onwilligheid, om mijne goederen te dragen, willen afleiden dat het geheele volk lui is, dan zou ik het onregt aandoen. Men moet wel in het oog houden, dat hier zelfs niemand gewoon is te dragen, en dat de hitte, het stof, gebrek aan water, een gloeijend-heete grond, zooals men dien op *Bima* in het drooge saisoen vindt,—in één woord, alles zich vereenigt om zelfs den Javaan allen moed en lust tot dragen te benemen.

Ik ga van den regel uit dat het karakter over het algemeen hetzelfde is, als van de stammen, waartoe de inwoners van *Soembawa* en *Bima* behooren. Ik stel op den voorgrond dat het algemeene karakter genoegzaam bekend is, dan dat er eene schets noodig zou zijn, en geef dus alleen enkele karaktertrekken op, die op eene andere wijze, hetzij zwakker, hetzij sterker dan bij de naburige volken, uitkomen. Ik heb bij dit volk over het algemeen meer gastvrijheid gevonden, dan bij eenig ander in den Archipel hetwelk ik tot heden bezocht heb. Voorvallen, als die van *Tentè*, *Lopokh* en *Soembawa*, bewijzen dat hier ook uitzonderingen bestaan.

De gehechtheid aan de aloude gebruiken en den *hadat* vond ik nergens zoo sterk als hier. Zij is veel sterker dan bij alle volken in den Indischen archipel, aan wie allen deze karaktertrek eigen is. Of men het een' goeden of slechten trek kan noemen, laat ik aan elks bijzondere beoordeeling over. Ieder, die het verslag van mijne reis leest, zal bewijzen in overvloed aantreffen, die voor deze neiging pleiten. Ook de heer Tobias maakte reeds dezelfde opmerking en het jaar 1808:

» Deze verregaande zorgeloosheid der Bimanezen is voornamelijk te zoeken in hunne zotte » geneigdheid en verkleefdheid aan hunne oude gebruiken, en in een' onbepaalden weer- » zin, om veranderingen in dezelve te maken of om nieuwigheden in te voeren, al strek- » ken dezelve ook zonneklaar tot hun eigen voordeel," enz.

Ongeveer hetzelfde vermelden ook vele oudere berigten, o. a. dat van 1759.

Minder prijzenswaardig is de ongeloofelijke *bijgeloovigheid* van het volk, welke veel verder gaat dan bij de Javanen, en toch niet zoo ver als bij de Makassaren en Boeginezen, die altijd als zoo zeer in beschaving gevorderd worden beschreven. De meeste bijgeloovige denkbeelden en verhalen, waarvan ik er reeds verscheidene heb aangevoerd en verder nog meer aanvoeren zal, *toonen* hoe weinig de geest van de Mahomedaansche godsdienst in de harten is doorgedrongen, en hoeveel er nog van den geest van de oude godsdienst is overgebleven of slechts in een nieuw Mahomedaansch kleed gehuld is.

Schandelijker eindelijk is het, dat het volk zoo *vreesachtig* en *laf* is. Dit toont zich niet alleen in den oorlog, maar ook bij andere gelegenheden, zoo als men zal zien op de reis naar den *Tambora* en kan opmaken uit de voorvallen te *Setelok*, *Soembawa* en *Plampang*. Een handvol vastberadene Europeanen zou ligt het geheele eiland veroveren. En wilde men mij tegenwerpen, dat het overwigt der bewapening aan den kant der Europeanen is, en dat bijgeloovige vrees de inwoners in eenen ernstigen strijd verlammen zou, dan moet ik daartegen aanvoeren, dat zij zich vroeger niet moediger getoond hebben tegen de Balinezen en Boeginezen, en het tegenwoordig ook niet gedaan hebben tegen eene kleine bende van zeeroovers, ofschoon de overmagt en haast alle andere voordeelen op hunne zijde waren.

Voor nog veel slechter wordt het karakter van het volk van *Soembawa* gehouden.

» Het karakter der Soembawarezen is van oudsher verdacht gehouden van valschheid en eene » sterke neiging tot dieverij en moord," zoo spreekt Vetter in 1820, en velen vóór en na hem.

Ik houd het volk voor beter en ben van geheel andere meening dan die Resident.

Ik geloof, dat men het volk vele misdaden heeft toegeschreven, die men aan het vreemde gespuis moet toeschrijven, dat zich in het land heeft neergezet. Ook kan dit gespuis wel eenen nadeeligen invloed op de oorspronkelijke bevolking uitgeoefend hebben. Ook de vele binnenlandsche onlusten in vroegere tijden, het zwak en slecht bestuur, de gebrekkige regtspleging en dergelijke kunnen nadeelig op de zeden en het karakter van het volk gewerkt hebben. Ik weet onder anderen uit eigene ondervinding, dat men mij nooit zoo voorgelogen heeft als op *Soembawa*. De menschen zonnen op eene leugen, wanneer zij opston-

den en wanneer zij naar bed gingen,—wanneer zij aten,—wanneer zij dronken, — en wanneer zij baden. Of nu echter deze leugenachtigheid een bijzondere trek in het karakter van het volk geworden is, waag ik niet te bepalen of voor te geven. Misschien had een gedeelte van die menschen wel order, om mij door leugens om den tuin te leiden.

Eedschending, diefstal, moord en dergelijke zijn in het land zeer zeldzaam. Het meest worden die misdaden dààr gepleegd, waar de inwoners met de vreemdelingen in aanraking komen, en de treurige gevolgen van het overmatig gebruik van opium zich beginnen te vertoonen, die de zeden bederven en de menschen ontzenuwen. Het volk is veel vreedzamer en slaafscher dan de volken van het zuidelijk *Celebes*, ofschoon deze tegen hunne eigene overheden en tegen den hoogen adel van hun eigen land zoo kruipend zijn als misschien geen ander volk in den Indischen Archipel, hetwelk zij zoeken te verbergen onder een' dikwijls belagchelijken trots jegens vreemdelingen (Europeanen niet uitgezonderd) en eene verachting, die zij dikwijls laten blijken, voor de stammen in den Archipel.

In werkzaamheid en zucht om vol te houden, in bevatting en in uitvindingen staan de inwoners van *Soembawa* ver achter bij de Javanen, Balinezen en bewoners van het zuidelijk *Celebes*. Hierdoor is het echter nog niet gezegd, dat hunne intellectuele begaafdheid minder is. Ik geloof, dat een gunstige invloed van buiten bij hen ook de sluimerende krachten zou opwekken en ontwikkelen. Ik geloof, dat er een tijd is geweest, dat de inwoners van *Bima* hunnen tijdgenooten in den Archipel, zoo al niet vóór, dan toch gelijk waren.

Ook in kennis en kunstvaardigheid staan de inwoners van *Soembawa* ver achter bij die van de genoemde landen.

Wat vlijt betreft, geloof ik niet dat in den Archipel het eene volk het andere ver vooruit is. Zij komen mij allen even lui en onverschillig voor.

Over het algemeen werken zij maar zooveel als zij daartoe door den nood gedwongen worden, of als noodig is om zich voedsel te verschaffen, zonder het echter zoo ver te laten komen van gestadig door den honger gepijnigd te worden. Hierin ligt misschien een kiem van stoïsche philosophie. Wie weet of niet vele stoïcijnen van den ouden tijd eene goede dozis luiheid bezaten, en in hunne philosophie eenen dekmantel vonden tegen onaangename aanmerkingen over hunne luiheid. Alle scherts ter zijde gezet, houd ik de bekende traagheid van de volkeren in de tropische gewesten voor eene onvermijdelijke kwaal, die haren oorsprong voornamelijk heeft in den invloed van het klimaat der keerkringslanden.

Het gewigt van zulk eenen, duizende jaren aanhoudenden, invloed moet men niet gelijk stellen met den oppervlakkigen indruk op een individu, die maar eenen korten tijd in de tropische gewesten doorbrengt, of op een geslacht dat zichzelven niet in stand houdt en vernieuwt, maar steeds door toevloed van buiten vernieuwd wordt, terwijl een gedeelte voor den invloed bezwijkt en sterft, en een ander door het terugkeeren naar den geboortegrond zich aan dien onaangenamen en onvermijdelijken invloed onttrekt.

II. HOOFDSTUK.

VIERDE GEDEELTE.

§ 1. *Jaargetijden. Heerschende winden. Regen. Vochtigheid.*

De jaargetijden en de rigting der winden zijn geheel dezelfde als op *Java*. Zuidoostelijke winden en drooge dagen van het midden van Mei tot het midden van November; N. W. winden en regendagen van het midden van November tot half Mei. De overgangen zijn langzaam even als op *Java*. De veranderingen van de beide jaargetijden vallen ook niet altoos op denzelfden tijd in, en het verschil kan soms ééne maand en meer bedragen. Het onderscheid tusschen het drooge en het natte jaargetijde is nog sterker uitgedrukt dan op *Java*. Het regent namelijk in den droogen tijd nog minder, en in den regentijd nog heviger dan op *Java*. Daardoor nemen de droogte van de lucht en de warmte meer toe dan ergens anders, waartoe de tegenwoordige gesteldheid van den grond veel bijdraagt.

De gewigtigste verandering, die de uitbarsting van den *Tambora* te weeg gebragt en die de nadeeligste uitwerking heeft, is de verandering, die er in het klimaat plaats gevonden heeft. Het regent, naar de eenstemmige verzekering van alle menschen, sedert dien tijd veel minder. Ik had deze opmerking reeds voor mij zelven gemaakt, eer mij deze historische bevestiging ter oore kwam.

Een gedeelte van de kleine bronnen werd onmiddellijk en geheel gestopt. De inboorlingen weten nog heden plaatsen aan te wijzen, waar eens water uit den grond opwelde, en tegenwoordig alles droog is en blijft. De humuslaag, die het water wel is waar absorbeerde, maar het in zich besloten hield, en dus een gedeelte door uitdamping kon weêrgeven, werd met

zand en asch bedekt, die het water en de vochtigheid niet binden, maar het in diepere lagen laten doorzijgen, waaruit niets of ten minste zeer weinig aan de atmospheer terug wordt gegeven.

Een gedeelte van de vegetatie werd geheel vernield, — een ander verliest nu jaarlijks door de sterke droogte van den grond en van de atmospheer alle bladeren, waardoor digte en schaduwrijke, vochtige bosschen, en dus een der hoofdfaktoren tot voeding van de atmospherische vochtigheid, ontbreken. Deze altijd afwisselende werking van de atmospheer op de plantenwereld, en van de plantenwereld op de atmospheer, is dus gestoord, gestremd, veranderd en verminderd. Er kunnen nog eeuwen verloopen, alvorens het evenwigt weder hersteld is

Alle opgenoemde omstandigheden hebben te zamen de uitwerking, dat vele beken geheel uitgedroogd zijn,—andere jaarlijks uitdroogen,—en nog andere zich in het zand verliezen. Daardoor vermindert in het drooge jaargetijde in dezelfde rede de oppervlakte van het uitdampende water en van het gedrenkte gedeelte van den dampkring.

Om twee goede redenen heb ik niet veel waarnemingen kunnen doen.

Vooreerst had ik niet alle en de goede instrumenten, die gevorderd worden om waarnemingen te doen, waardig om tot basis aangenomen te worden; en ten tweede was ik alléén, en had ik gedurende eene vermoeijende en onbepaalde reis zelden tijd om veel en overal gebruik van mijne weinige instrumenten te maken. Men moet dus mijne opgaven en resultaten alleen als voorloopig beschouwen, en ze meer houden als vaste punten voor vergelijkingen met hetgeen er van de naburige eilanden bekend is, en voor toekomstige en meerdere waarnemingen. Ofschoon ook de rigting en het invallen der verschillende *winden* over het algemeen dezelfde is, veroorzaakt toch de configuratie van het land op enkele plaatsen vele merkwaardige afwijkingen. Zoo is het onder anderen gelegen met de baai van *Bima*. Wij weten, dat die baai in het oosten en westen door bergen ingesloten wordt, door welke de doortogt der winden, die vlak uit het oosten en westen komen, belet wordt.

Gaan wij nu vooreerst na, wat er van de Oostewinden wordt. Naarmate zij meer of minder zuidelijk of noordelijk zijn, stooten zij op de gebergten in het oosten van de baai, door welke zij worden geleid en weder van het zuiden of van het noorden door de openingen in de baai dringen; de noordoosten-wind wordt noord, of, wanneer hij tegen de gebergten in het westen van de baai aanstuit, geheel noordwest, en de zuidoosten-wind, zuid; ja, de gebergten in den achtergrond der baai dwingen hem bijna geheel naar het zuidwesten. Op dezelfde wijze gaat het met de westen-winden; de noordwestelijke worden noord en de zuidwestelijke zuid.

Het meest heeft men dus in de baai van *Bima* zuiden-, zuidwesten- of noorden-winden,-westenwind in het geheel niet,—en oosten-wind uiterst zelden, wanneer hij juist over den lagen zadel van het *Wabo*-gebergte waait, of wanneer hij zich op de naburige gebergten zelven vormt en gedurende den nacht als een zachte *landwind* waait.

De Z. tot den Z. W. wind heet op *Bima*: *angin Bolo*, naar het landschap in den achtergrond der baai.

De N. O. en Z. O. winden hebben denzelfden oorsprong als de O. wind, d. i. zij vormen zich in de naburige gebergten en zijn eigenlijk geen moessons-winden.

Gedurende 37 dagen, op welke ik in de oost-moesson te *Bima* waarnemingen heb gedaan, heb ik de volgende winden geobserveerd.

O.	winden	5	maal	4)	tusschen 's avonds 7 en 's morgens 9 uur.
O. Z. O.	»	4	»	4)	
Z. O.	»	13	»	11)	
Z. Z. O.	»	2	»		
Z.	»	8	»		
Z. Z. W.	»	3	»		
Z. W.	»	15	»		
W. Z. W.	»	1	»		
W. N. W.	»	1	»		
N. W.	»	5	»	5)	tusschen 's morgens 9 en 's avonds 7 uur.
N.	»	29	»	26)	
N. O.	»	2	»	1)	

Wij kunnen hier zeer goed 2 winden onderscheiden, naarmate van hunnen verschillenden oorsprong:

a. de ware moessons-wind, die over dag het sterkste is en uit twee verschillende hoeken komt, t. w. tusschen het Z. O. en Z. W. (*angien Bolo*), en tusschen het N. en N. W. (zee-wind);

b. de land-wind, die 's nachts van het gebergte uit het O. Z. O. komt.

De W. Z. W. W. N. W. en N. O. winden ontstaan kort vóór of gedurende een onweder. Wij hebben dus te *Bima* gehad:

a. de *moessons-winden.*

Van het Z. O. — Z. W., 28 maal op alle tijden van den dag.

Van het N. W. — N. 34 maal, voornamelijk bij dag.

b. Land-winden.

Van het O. — Z. O., 22 maal, voornamelijk bij nacht 19 maal.

c. Onweers-winden, 4 maal.

De zuidelijke rigting is bepaaldelijk de heerschende in de maanden Julij en Augustus. De noordelijke rigting daarentegen in de maanden September en October.

In *Dompo* en in de vlakte van dien naam hebben dezelfde afwijkingen plaats, maar niet zoo veel en alleen voor de winden uit het Z. Daar het land aldaar naar het Z. en Z. Z. W. het meest zakt en open is, dringen er van dien kant de winden ook binnen. De Z. O. en Z. en Z. W. winden krijgen haast allen eene rigting tusschen het Z. en Z. Z. W. in.

Gedurende de 5 dagen, die ik daar doorbragt, woei de wind over dag altijd uit het Z. Z. W.; 's nachts was er windstilte of een zachte landwind van het *Padjo*-gebergte uit het N. O. De westen winden komen naar *Dompo* en uit de baai van *Soembawa,* en de N. W. winden in hunne normale rigting over het heuvel-land tusschen *Dompo* en *Sangar.*

Bepaalde oosten-winden zijn eveneens zeer zeldzaam. Zij veranderen door het gebergte in N. O. winden.

Voor het overige gedeelte van het eiland gelden dezelfde uitzonderingen, als voor *Java.*

Men ontdekt dezelfde wijzigingen, die door de tegenstelling van land- en zee-winden ontstaan.

Verder krijgt de wind in elk dal en in elke baai een van de twee hoofdrigtingen, die hem door de gebergten aan weerskanten van het dal of van de baai gegeven wordt.

Van de winden in de groote baai van *Soembawa* heb ik reeds vroeger (II hoofdstuk 1e. gedeelte § 1) gesproken.

Gedurende 13 dagen observeerde ik te *Soembawa*.

Z. Z. O.	winden,	2 maal.)	meest bij nacht.
Z. O.	»	5 »)	
O. N. O.	»	2 »)	
N. O.	»	15 »)	meest bij dag.
N. N. O.	»	2 »)	

De landwinden zijn Z. Z. O. en Z. O. Overigens was het 's nachts zeer stil.

Gedurende de oost-moesson, namelijk in de maanden Augustus en September, loopen de zeewinden van het O. N. O. – N. N. O.

Gedurende een oponthoud van 94 dagen te *Bima* en te *Soembawa*, heb ik:

20 maal regen gehad op
19 verschillende dagen.
17 maal in den namiddag.
3 » » » nacht,
13 » zeer weinig.
5 » middelmatig sterk
2 » zeer hevig,
1 » in de maand Julij
7 » » » » Augustus,
4 » » » » September
8 » » » » October (tot den 22sten)

6 regendagen vallen kort vóór, kort na, of op den dag der nieuwe maan zelve in.

Al deze regens te zamen genomen, is er echter nog niet zooveel water gevallen als op een' goeden regendag in de west-moesson.

Negenmaal waren er regenbuijen met donder en bliksem gepaard, dus onweersbuijen.

De massa van de gevallen regens gedurende mijn oponthoud kan ik in de volgende verhoudingen over de maanden verdeelen.

Julij,	Augustus,	September,	October.
1.	8.	6.	14.

Om de vochtigheid van de lucht te bepalen, heb ik alleen te *Bima* gedurende twee dagen waarnemingen gedaan, namelijk den 28sten en 29sten September, met twee goede en gelijkwijzende thermometers. De twee dagen waren beide zonnige onbewolkte dagen.

Ik deel de waarnemingen hier in haar geheel mede.

Dagen.	Uren.	Barometer en Thermometer.				Verschil bij de Thermometers.	Wolken.		Wind.	*Aanmerkingen.*
		In mm.	Thermometer C°.	Droog. C°.	Vochtig. C°.		Aard.	Massa in 10 dln.		
28	6°	757,513	21,6	22,7	—	—	K.	2	O.	
»	8° 30'	758,174	24,7	26,	23,2	2,8	K.	2	O.	
»	9° 30'	428	26,6	28,	23,2	4,8	K.	3	Z. W.[2]	
»	10° 30'	478	27,5	29,2	24,2	5,	»	»	Z. W.[1]	
»	12°	757,666	28,5	31,6	22,2	9,4	»	»	N.[4]	
»	14	756,396	29,3	29,8	23,9	5,4	K. St.	4	N.[6]	
»	15° 30'	755,634	28,7	28,8	24,4	4,4	K. C.	3	N.[5]	
»	17°	385	28,5	28,9	24,2	4,7	K.	3	N.[4]	
29	6° 15'	757,925	20,7	21,4	—	—	K.	2	O.	
»	7° 15'	758,174	22,2	23,4	21,6	1,8	»	1	O.	
»	8°	377	23,9	25,1	23,9	1,2	»	1	O.	
»	9°	682	25,7	27,	23,1	3,9	»	2	Z. O.[1]	
»	10°	936	27,2	29,1	24,1	5,	»	3	N.[2]	
»	15° 30'	756,142	28,7	29,8	24,4	5,4	C. St.	2	N.[5]	
»	17°	294	29,0	29,1	24,2	4,9	»	»	N.[4]	
»	18°	650	27,9	28,	24,2	3,8	»	»	N.[3]	
»	20° 30'	758,123	26,0	26,5	23,5	3,	O.	O.	O.	

Gedurende de twee dagen, onafgebroken zonneschijn.

De uren tellen van middernacht of van 1—24 door.

Het eiland *Soembawa* heeft zeer dikwijls van aardbevingen te lijden. Jammer is het dat de dagregisters te *Bima* zoo slecht zijn aangehouden, en de eene gezaghebber eene aardbeving opteekende, en de andere niet. — Ook is een groot gedeelte van deze dagregisters verloren geraakt. Zoo zijn die van het merkwaardige jaar 1815, dat zoo rijk aan vulkanische verschijnselen was, niet meer voorhande. Gedurende de uitbarsting van den *Tambora* duurden de aardbevingen vele dagen. In November vernieuwden zij zich weer.

1829 den . . . . October, hevige aardbeving te *Bima*. De gezaghebber was juist op reis naar den *Tambora* en bevond zich te *Dompo*. Men verwachtte eene nieuwe uitbarsting van den *Tambora*, en daarom keerde hij oogenblikkelijk terug.

1836. Van af den 29sten Februarij, hevige stormen en regenbuijen.

Op den 2den Maart, hevige aardbeving.

Op den 5den daaraanvolgende, groote overstrooming, door het zwellen van de beken in het gebergte veroorzaakt. Hierop volgden vele ziekten onder de inlandsche bevolking.

Deze aardbeving was daarom nog merkwaardiger en verschrikkelijker, omdat zij gepaard ging met eene hevige schudding van de zee.

De hooge golven volgden elkander op, drongen in het land en zetteden de hoofdplaats *Bima* diep onder water.

Aardbevingen vindt men verder aangeteekend in 1836 op den 28sten en 29sten November en den 5den December; in 1837 op den 10den en 29 Januarij, den 17den en 20sten Februarij, den 7den en 11den April, en den 10den Julij.

Ik zelf voelde op den 18den September 1847, des avonds om 7 uren, eene aardbeving te *Lapie*. Het was een kort aanhoudend schudden. Die van den 22sten September, des morgens om 5 uren, was sterker. Deze was eveneens eene schudding, die 4—5 seconden aanhield en van het O. kwam. Te *Bima* voelde men haar om half 4 uur in den morgen.

Op den 1sten October des avonds tusschen 4 en 5 uren hoorde ik, bij eenen helderen hemel en bij eene klare lucht, duidelijk een dof geluid, dat uit het binnenste van den *Goenong-Api* kwam, en veel op het geraas geleek, dat de stoom in een' besloten ketel maakt. Ik bevond mij juist tegenover den berg. De hemel was onbewolkt. Men houdt te *Bima* den *Goenoeng-Apie* voornamelijk voor den haard, van waar de aardbevingen gewoonlijk uitgaan.

§. *Barometer-stand. — Temperatuur-verhoudingen. — Verdeeling van warmte en koude.*

Ik heb alle redenen om te gelooven dat, ofschoon het eiland *Soembawa* nog wat zuidelijker ligt dan *Java*, op het eerste eiland eene hoogere jaarlijksche gemiddelde temperatuur is dan op het laatste.

Dit zal uit de volgende waarnemingen, die met zeer goede thermometers geschied zijn, blijken:

Uren.	Gemiddelde temperatuur.		Waargenomen stand in C°.	
	C°.	F°.	Hoogste.	Laagste.
6 's morgens.	21,47	70,65	23,	19,8
7 »	23,02	73,64	26,2	21,2
8 »	25,03	77,05	26,	24,
9 »	26,44	79,59	28,25	24,2
10 »	28,03	82,45	29,7	26,
11 »	29,82	85,68	29,95	28,2
12 's middags.	30,80	87,44	31,6	29,4
1 »	30,96	87,73	32,6	29,7
2 »	30,90	87,62	32,9	29,8
3 »	30,23	86,41	32,2	29,
4 's avonds.	30,00	86,00	34,8	28,8
5 »	29,50	85,10	32,	28,7
6 »	27,90	82,22	28,	27,5
7 »	27,53	81,55	28,	27.8
8 »	26,44	79,59	27,7	25,8
9 »	25,55	77,99	26,3	24,8
10 »	24,58	76,24	25,9	23,

Niet voor alle uren dienen evenveel observatien tot basis; om 6, 9, 10, 12, 3, 4, 8 en 10 uren werden de meeste waarnemingen gedaan, zoodat dus de gemiddelde temperaturen voor die uren de naauwkeurigste zijn.

De gemiddelde temperatuur uit al deze waarnemingen is 27, 54 C of 81, 87 F, welke met de gemiddelde warmte van den grond aan het strand, zooals zij voor den Archipel aangenomen is, vrij wel overeenstemt.

(Zij wordt te *Batavia* opgegeven op 27,5 C of 81,5 F).

Wilde men echter de ontbrekende waarnemingen in de nacht-uren mede in rekening brengen, dan zou de gemiddelde temperatuur slechts 26,06 C of 78,91 F. bedragen. De gemiddelde temperatuur van de waarnemingen, te gelijker tijd met en gedurende de 17 uren van de barometer-observatien gedaan, is 273° C of 81,14 F.

De gemiddelde temperatuur van de waarnemingen op 20 verschillende oogenblikken van den dag is 27,37° C of 81,27' F.

Evenwel is de eerste opgave naauwkeuriger en misschien *nog* te laag, daar, volgens zeggen, de warmte in de regenmoesson nog grooter is dan gedurende het drooge jaargetijde', hetwelk zeer koude nachten heeft. Werkelijk bewijzen ook mijne waarnemingen, dat de warmte van het begin tot het einde van mijn verblijf regelmatig is toegenomen.

Den laagsten stand nam ik waar op den 24sten Julij des morgens om zes uren, zijnde 19,8° C = 67,64' F.

Den hoogsten stand op den 4den October des avonds om half 4 uren, zijnde 34,8° C gelijk 94,64' F.

De grootste warmte viel op den dag zeer dikwijls niet tusschen 1 à 2 uren, maar tusschen 3 à 4 uren in. De winden hadden hierop zeer veel invloed.

Te *Bima* zag ik den thermometer in de zon tot 42° C (107,6° F) rijzen.

Dompo had, ofschoon hooger gelegen dan *Bima*, toch eene hoogere temperatuur over dag; daarbij echter veel koelere nachten.

Ik nam eene gemiddelde temperatuur waar

	van	26,9° C	gelijk	80,42° F.
de hoogste T	van	35° C	»	95,9° F.
de laagste T	van	16° C	»	60,8° F.

Beide laatsten op den 6den Augustus 1847, — deze om zes uren, gene om 12 uren.
Deze maken op denzelfden dag een onderscheid van 19° C of 34,2° F.
Te *Sangar* vond ik de gemiddelde temperatuur 27,11 C gelijk 80,8° F.

De laagste temperatuur 28,2 C gelijk 64,76° F.
» hoogste » 32,5 C » 90,5° F.
Gene om 6 uren 's morgens, — deze om 4 uren 's avonds van den 8sten Augustus 1847.

Ik heb grond om aantenemen, dat op iederen dag de temperatuur in den namiddag, tusschen 2 en 3 uren, 34° C of 93,94° F bedroeg.

In *Soembawa* vond ik de gemiddelde temperatuur van één' dag gelijk 28,23° C gelijk 82,81° F. ; uit al mijne waarnemingen echter gelijk 27,91 C gelijk 82,24° F.

De laagste temperatuur 19,8° C gelijk 67,64° F.

» hoogste » 35,2° C » 95,36° F.

Gene op den 22sten Augustus des morgens om 6 uren, — deze op den 9den September des middags om 12 uren.

De warmte nam, van het begin tot het einde van mijn verblijf, toe. De grootste warmte viel op den dag in, tusschen 2 à 3 uren

Te *Taliwang,* het Westelijkste punt dat ik bezocht, was van één' dag

de gemiddelde temperatuur 28,32 C gelijk 82,98° F.

» laagste » 20 C » 68° F.

» hoogste » 28,3° C » 101° F.

Gene den 1sten September des morgens om 6 uren, — deze den 31sten Augustus 1847 des namiddags om 2 uren.

Gedurende mijn oponthoud in het gebergte, had ik geen' bijzonder lagen graad van koude, zelfs niet op den *Tambora.* Ongelukkiger wijze had ik gedurende mijne bergreizen (naar den *Tambora, Batoe Lanteh, Aroe Hassa*) altijd eenen bewolkten hemel en regen, zoodat de nachten niet helder en daarom ook niet zoo koud waren, als gewoonlijk bij oostelijke winden.

De bijgevoegde tabellen geven de gemiddelde laagste en hoogste temperaturen op de hoofdplaatsen op, en wijzen duidelijk aan dat de gemiddelde temperaturen van het O. naar het W. altijd hooger worden. De eerste is in graden van C, — de tweede in graden van F.

Temperatuur.	Bima.	Dompo.	Sangar.	Soembawa.	Allas.	Taliwang.
Laagste.	19,8	16	18,2	19,8	24,8	20
Hoogste.	34,8	35	32,5	35,2	35,7	28,3
Gemiddelde.	27,54	26,9	27,11	27,91		28,32
Laagste.	67,64	60,8	64,76	67,64	76,64	68
Hoogste.	94,64	95,9	90,5	95,36	96,26	101
Gemiddelde.	81,57	80,42	80,8	82,24		82,98

Men moet hierbij niet uit het oog verliezen, dat *Dompo* hooger ligt dan *Bima*, en dat mijne gemiddelde berekende temperatuur op *Bima* slechts 26,06 C of 78,91° F is.

Aan mijne barometer-waarnemingen hecht ik niet veel waarde, omdat ik geenen te voren reeds vergeleken barometer bij mij had.

Ik gebruikte de betrekkelijke standen van den barometer alleen: 1°. voor hoogte-metingen en 2°. om de dagelijksche oscillatie te *Bima*, waar ik een groot aantal waarnemingen heb gedaan, te bepalen. De resultaten dezer waarnemingen laat ik hier volgen.

De hoogste stand was:
760,585 mm. bij 26,2 C barometer,
en 28,5 C vrije temperatuur,
op den 31sten Julij, des morgens om 11 uren.

De laagste stand was:
755,676 mm. bij 28,7° C barometer,
en 28,8 C vrije temperatuur,
op den 28sten September des avonds om half 4 uren.

De gemiddelde stand was:
758,261 mm. bij 26,19° C barometer,
en 27,30° C. vrije temperatuur.

Uren, waarop de waarnemingen zijn gedaan.	Barometer in millimeter.	Gemiddelde temperatuur van den baro-thermometer in C°.	Gemiddelde temperatuur van den vrijen thermometer.	Aanmerkingen.
6 's morgens.	758,250	21,04	21,47	De uren tellen door van 1—24 van midder-nacht tot midder-nacht.
7 »	377	21,97	23,02	
8 »	453	24,13	25,03	
9 »	529	24,30	26,44	
9u 30' »	783	25,53	26,98	
10 »	759,012	26,50	28,03	
11 »	697	27,01	29,82	
12 's middags.	757,580	29,20	30,80	
13 »	351	29,00	30,96	
14 »	767	29,15	30,90	
15u 30' »	756,855	29,17	30,12	
16 's avonds.	757,108	28,90	30,00	
18 »	208	27,43	27,90	
19 »	758,174	26,30	27,53	
20 »	377	25,96	26,44	
22 »	605	25,60	24,58	
23 »	327	24,05	23,10	
Gemiddelde.	758,261	26,19	27,30	

Om nu naauwkeurig de werkelijk gemiddelde barometer-hoogten te vinden, moet men niet alleen de gegevene gemiddelde hoogten, maar ook die van alle waarnemingen, 110 in getal, tot het nul-punt van den thermometer reduceren; eenen arbeid waartoe ik geen' tijd had, daar zulks verscheidene dagen werk zou vorderen.

De twee maxima van den barometerstand zullen dus vallen op den tijd tusschen ½11 en 11 uur in den morgen, en ½10 tot 10 uren in den avond.

De twee minima op den tijd tusschen ½4 tot 4 uren in den avond, en (waarschijnlijk) 4 tot ½5 uren in den morgen.

Het eerste maximum is geen normaal maximum, daar dit tusschen ½10 en 10 uren in zou vallen.

Of deze abnormiteit op *Bima* werkelijk en altijd bestaat, moeten latere en meer talrijke waarnemingen leeren, en eerst dan zal het tijd zijn, om de oorzaken uit te vorschen. Gedurende mijn verblijf bestond deze abnormiteit inderdaad. Zoodra ik eenige dagen observatien gedaan had, viel zij mij op, en wijdde ik haar eene bijzondere opmerkzaamheid.

Wanneer ik zeg, dat het maximum tusschen ½11 uren en 11 uren in, en niet op 11 uren valt, zoo geschiedt dit, omdat om 11 uren de barometer reeds weder iets van de ware grootste hoogte was gezakt.

De overige barometer-observatien ga ik hier voorbij, omdat zij niet talrijk genoeg zijn, om er gelijksoortige gevolgtrekkingen uit af te leiden, als uit die van *Bima*.

Evenwel verdient nog opgemerkt te worden, dat de barometer over het algemeen eenen hoogeren stand had te *Soembawa* dan te *Bima*; en in den laatsten tijd van mijn verblijf (September en October) iets hooger stond dan in het begin (Julij en Augustus).

§ 2. *Gezondheidstoestand. — Heerschende ziekten.*

Er is een groote roep over de ongezondheid van het eiland *Soembawa*, ofschoon grootendeels ten onregte. Echter waren er tijden dat het geheele land, en met regt, als ongezond werd uitgekreten. B. v. onmiddellijk na de uitbarsting van den *Tambora*, toen allerhande ziekten het eiland gruwelijk hebben geteisterd. De groote hongersnood droeg ook voornamelijk bij tot de vermeerdering van de ziekten. Totaal gebrek aan water of ten minste aan goed water, overgroote droogte van den dampkring en de buitengewone hooge graad van warmte, die door de heete asch bijna ondragelijk werd, vermeerderden nog veel den aanleg tot ziekten. Eindelijk veroorzaakten de vulkanische uitdampingen alleen reeds vele koortsen, zooals dit reeds dikwijls is opgemerkt in de nabijheid van werkende vulkanen. Ook na de aardbevingen van 1829 en 1836 braken er vele koortsen onder de bevolking uit.

Als ziekten, die voornamelijk door klimatologische verhoudingen en grondsgesteldheid veroorzaakt worden, noem ik vooreerst de *koorts*. Zij heerscht gelukkig echter niet overal, en altijd het meeste in het drooge jaargetijde.

De hoofdplaats *Bima* en de plaatsen ten Z. van de baai lijden er het meest onder. Deze koortsen zijn werkelijk de zoogenaamde moeras-koortsen, door miasmen veroorzaakt. Meest-

al komen zij voor als tusschenpoozende koortsen. Zij breken uit, wanneer de zuiden wind (*angin Bolo*), die dus op *Bima* zeer gevreesd wordt, begint te waaijen.

Ik heb reeds vroeger gezegd, dat op den achtergrond der baai eene vlakte is, die somwijlen langs het strand onder water loopt, maar kort daarna weder droog ligt. Hier schijnen zich nu de moeras-dampen te verzamelen en op te hoopen. De zuiden wind voert ze dan over *Bima* heen, waardoor de koortsachtige toestand geboren wordt.

Der koorts gaat gewoonlijk eenige dagen lang een onaangenaam gevoel vooraf, hetwelk voornamelijk daardoor ontstaat, dat, in weerwil van de groote innerlijke hitte, de huid toch koud en gespannen blijft en de uitwaseming ophoudt. De koorts heeft op *Bima* zelden eenen spoedigen dood ten gevolge, — zij is meer van eenen sleependen aard. Dikwijls heeft zij echter treurige gevolgen, als b. v. verlies van het geheugen, ja geheele geestelijke en ligchamelijke verstomping, dikke buiken en voeten, verzwakt gezigt en dergelijke. Men vindt bij dit alles onder de burgers van *Bima* vrij bejaarde menschen.

De uitdampingen in de baai zijn zoo sterk, dat wij ze duidelijk ruiken konden, toen wij met de »*Kameleon*" de baai binnenzeilen wilden. Telkens wanneer wij den ingang naderden, voerde de landwind ons eenen stinkenden walm te gemoet, van welken de reuk veel geleek naar dien van verrotte visch.

Dompo is ook ongezond. De zuidelijke wind voert uit de baai van *Tjempie*, even als te *Bima*, koortsverwekkende dampen aan.

Soembawa moet, ofschoon ik voor die plaats geene bepaalde plaatselijke oorzaken kan aangeven, in de oost-moesson ook veel van koortsen te lijden hebben. Het overige gedeelte van het land, staat niet als bijzonder ongezond bekend. *Sapie* moet zeer gezond zijn, waarschijnlijk door de aldaar heerschende zee- en zuidoosten winden. Zelfs het zoo buitengewoon warme *Taliwang* wordt om zijne gezondheid geroemd, hetgeen mij daarom nog te meer verwondert, daar de moerassen van *Lebbo* zoo nabij liggen.

Een tweede kwaal, waaraan de inboorlingen veel lijden, zijn de oogontstekingen. Zij worden voornamelijk veroorzaakt door de asch en door het zand, die door de winden (voornamelijk de Z. O.) worden opgedreven. Zelfs uit de woningen kan men het fijne stof niet weren, en leed ik ook gedurende mijne reis aan de oogen. De pokken heerschen ook dikwijls in het land, en zijn een groote hinderpaal, dat de bevolking zich weder vermeerdert. Men heeft op *Bima* en op *Soembawa* de koepokinenting beproefd, en ofschoon de bevolking, voor zoo ver ten minste de Grooten aanging, zich geneigd toonde om van deze weldaad gebruik te maken, moeten de proeven echter mislukt zijn. Het waren de doctoren van oorlogschepen, die de koepokstof en de kunst medebragten. Op de beide voornoemde plaatsen werd mij naderhand verzekerd, dat in weerwil van de inenting, naderhand verscheidene kinderen pokken hadden gekregen, en zelfs daaraan gestorven waren. Dit heeft het geloof aan de onfeilbaarheid van het middel zeer verzwakt. Zou de stof, die men medegebragt had, niet goed geweest zijn? of wisten de menschen er niet behoorlijk meê om te gaan? Het is waarschijnlijk, dat de inboorlingen gedurende het kort oponthoud van deze doctoren de behandeling niet goed hebben aangewend, en dat de mislukking aan eene verkeerde behandeling is toe te schrijven.

Hoe het ook zij, ik zette de menschen ten sterkste aan, om het niet bij deze eerste

proef te laten berusten, en raadde overal de vorsten aan, om eenige jonge lieden voor eenigen tijd naar *Java* te zenden, ten einde de kunst van de inenting grondig te leeren en dan met goede stof naar huis terug te keeren. Ik verzekerde hun, dat het gouvernement hen in dezen voor hunne rijken zoo heilzamen maatregel zou ondersteunen.

Siphilitische ziekten zijn, helaas! op het eiland ook niet onbekend, echter minder algemeen dan op *Java*, *Balie* en *Lombok*. Ik veronderstel, dat zij in *Dompo* en *Sangar* in het geheel niet voorkomen. Het meeste treft men die ziekten aan op de hoofdplaatsen *Bima* en *Soembawa* en aan de westkust. Op de eerste plaats zijn zij het veelvuldigst onder de lagere klassen, welker vrouwen om voordeel (of liever om opium) zich met de vreemdelingen afgeven.

Op *Soembawa* zijn het daarentegen de hoogere klassen, die dikwijls worden aangetast en die de ziekten buiten 's lands gehaald hebben of van vreemde vrouwen overerven, die met schepen worden aangebragt en als slavinnen en pandelingen worden verkocht. Aan de westkust worden zulke ziekten door de mannen van *Balie* en *Lombok* overgebragt. Er kwamen te *Taliwang* mannen bij mij, van welken er een 5 en de andere reeds 13 jaren aan *Blennorrhoeen* leed, en wier vrouwen door dezelfde kwalen bezocht waren.

Huidziekten zijn, even als overal in den Archipel, vrij menigvuldig, waartoe overerving, slecht voedsel en onzindelijkheid veel bijdragen.

Met de geneeskunde ziet het er op het eiland ellendig uit. De inwoners zijn daarin veel minder bedreven dan de Javanen. Zij kennen zeer weinig geneeskruiden.

De heelkunde grondt zich haast uitsluitend op een bijgeloovig vertrouwen in dikwijls zeer dwaze dingen, en bepaalt zich tot het bespuwen met sirie van de zieke deelen, en het besmeren met fijngemaakte planten-deelen en zeer zelden tot het gebruik van inwendige middelen. Op *Bima* worden de onderbroeken van de vrouwen voor een goed geneesmiddel gehouden. Zij worden den jongen lieden, die veel aan uitslag in het gezigt lijden, om het hoofd, en den paarden bij buik-ziekten onder den buik gebonden, en moeten eene zeer goede uitwerking hebben.

Voor Siphilitische ziekten weten zij volstrekt geenen raad.

De voornaamste heelkundige planten van het land, van welke zij echter al de uitwerkingen niet kennen, zoo als b. v. van de *Soeren* en van de *Phyllantus* (*daoen manniran*), heb ik reeds in het 2de gedeelte § 3 van dit hoofdstuk opgenoemd. Voor koortsen gebruiken zij het liefst de bast van de *Millingtonia hortensis*.

De burgerij en de bezetting van *Bima* hebben nooit eenen arts gehad; wel worden hun van tijd tot tijd van *Makasser* geneesmiddelen toegezonden. Hiervan weten zij echter, helaas! geen of dikwijls slechts een verkeerd gebruik te maken.

Het staat met de ideëen over ziekten en hare genezing bij de eerzame burgers van *Bima* zeer slecht. Hun bijgeloof is dikwijls niet veel minder dan dat der inboorlingen. Ook laten zij zich niet gemakkelijk van hunne denkbeelden afbrengen.

Zij wantrouwen de Europesche geneesmiddelen, — trekken de inlandsche vóór, — houden geen of geheel verkeerd diëet, — nemen koude baden in de warme periode van de tusschenpoozende koortsen, — verbieden het gebruik van azijn als in- en uitwendig verkoelingsmiddel, en wat er van dergelijke vooroordeelen al meer zij.

Een burger gaf aan zijne dochter, welke door langdurige cholera-achtige diarrheën uitgeput was, (buiten mijn weten natuurlijk) van mijne *Crotonpillen*, waardoor zij op den rand van het graf gebragt werd.

De meeste waarde hechten de inboorlingen aan geneesmiddelen tegen *Siphilis*, en aan *Aphrodisiaca*, welke hun zeer welkom zijn. Ik heb in het I hoofdstuk hier en daar bewijzen hiervan aangegeven, daar men mij dikwijls om zulke middelen heeft verzocht.

III. HOOFDSTUK.

HET RIJK VAN BIMA.

EERSTE GEDEELTE.

STATISTIEK OVERZIGT.

§ 1. *Grenzen. Grootte en Topographie van het eiland.*

(Zie over de grenzen het IIe hoofdstuk, 1e. gedeelte §. 1, 2 en 3.)

Bima wordt aan alle zijden door de zee omringd, behalve aan den westkant, waardoor het met het rijk van *Dompo* verbonden is. De grenslijn tusschen deze beide rijken loopt van de zee, in het noorden, tusschen de beide toppen van het *Padjo-gebergte* door, over den rug van den *Wóó Sahe* en den berg *Rango*,—aan de zuidzee, tusschen den berg *Tjollo* in het rijk van *Dompo* en het dorp *Prado* in het rijk van *Bima*.

(Over de Grootte van het land zie als boven § 3.)

Zij bedraagt in:

	vierk. mijlen.	vierk. palen.
zonder de eilanden.	57.–	1412.
met de eilanden.	71.5	1727.

Bima maakt aanspraak op de heerschappij over:

de N. W. kust van *Flores*,

alle eilanden in straat *Sapie*, en het eiland *Soemba* (*Sandelhout*-Eiland); (zie hierover § 3. van het I^e^ hoofdstuk).

Zeeën, baaijen en straten, (zie IIe hoofdstuk 1e. gedeelte § 1.)

Kapen en eilanden, (zie IIe hoofdstuk 1e. gedeelte § 2.)

Gebergten en geologische gesteldheid, (zie IIe hoofdstuk 1e. gedeelte § 4.)
Rivieren enz., (zie IIe hoofdstuk 1e. gedeelte § 5).

Voor de topographie en statistiek van het land voeg ik hier vooreerst bij: een beknopt overzigt van de voornaamste bewoonde plaatsen,—hare ligging,—het gemiddeld getal huizen dat zij bevatten,—en de onderlinge afstanden.

Bima, in de landtaal *Bodjo* genaamd. De hoofdplaats ligt aan de baai van dien naam in eene kleine vlakte, die zich naar het O. en N. O. in vele dalen verdeelt, uit welke rivieren stroomen. Eene van deze ontlast zich ten Z., — een andere ten N. van de kampong *Walanda*, in zee.

De landingsplaats is slecht, en bij eb kunnen er geen sloepen aan wal komen. Tot heden toe heeft de Sultan honderde keeren beloofd, dat hij de landingsplaats toegankelijker zou laten maken, hetwelk zeer weinig moeite zou kosten, maar nog nooit heeft hij er mede doen beginnen. Het *sappan-hout* wordt een half uur noordelijker, waar het landen gemakkelijker is, geladen.

De ankerplaats ligt, volgens Horsburg:
op 118° 46' 18" Ooster-Lengte van Greenwich
en 8° 23' Zuider-Breedte;
volgens nieuwere bepalingen echter
op 118° 41' 9" Ooster-Lengte
en 8° 23' Zuider-breedte.

De hoofdplaats bestaat uit de kampong *Bima*, die meer dan 300 huizen telt, en de kampongs, die onder de onmiddellijke heerschappij van het gouvernement staan.

Deze zijn: de zoogenoemde kampong *Walanda*, waar de Indo-Europesche burgers in 14 familien wonen. Zij ligt aan het strand,—heeft ordelijke en breede straten en eenige grootere houten huizen, ofschoon het meerendeel der huizen van de Christen-inboorlingen noch door grootte, noch door fraaiheid, noch door zindelijkheid uitmunt. De kampong *Boegies* ligt ten N. van de evengenoemde, en de kampong *Malaijoe* nog meer naar het N. en O.

Het fort, met aarden wallen en grachten, ziet er vrij vervallen uit, echter nog niet zoo als de bamboezen-woningen en kazernen, die het bevat. Het is een vrij ruime vierhoek met 8 stukken bewapend, van welke er slechts twee aan het Gouvernement toebehooren en goed zijn. De rest is haast onbruikbaar en behoort den Sultan. Het ligt ten Z. W. van de kampong *Walanda*, aan het strand.

Behalve het fort is er slechts één openbaar gebouw, het huis van den gezaghebber, van bamboes en op de Makassaarsche wijze gebouwd. Het wordt ook slecht onderhouden. Wanneer er een predikant te *Bima* komt, wordt daarin kerk gehouden.

De school wordt gehouden ten huize van den nieuw-aangestelden schoolmeester.

De verschillende Bimanesche kampongs liggen in het O. en Z. aan gene zijde van de rivier, over welke nog geen brug ligt. De Sultan en het volk hebben nog niet zooveel énergie om eene brug voor voetgangers te laten bouwen. Wanneer men den Sultan een bezoek wil brengen, moet men door de beek waden, of er zich over laten dragen. Het

huis van den Sultan ligt midden in de kampong in de nabijheid van den *missigiet*. Er bestaan geene gebouwen of winkels voor de bazaars. Deze worden onder den blooten hemel gehouden. Steenen-gebouwen treft men nergens aan. Alle gebakken steenen aan het huis van den Sultan of aan den *missigiet* zijn van *Java* gekomen.

Het dal achter *Bima*, door hetwelk de weg naar *Sapie* loopt, is, zooals reeds vroeger is aangemerkt, goed bevolkt en bebouwd.

Op den weg naar *Sapie*, dat eene dagreize verwijderd ligt, vindt men de volgende kampongs: *Manga naò* (regts van den weg), *Pena* (links), *Reba* (W. en O.), *Kodo* (links), *Lampé* en *Entorie* (regts), *Maria* (op de hoogte), en andere gehuchten aan de hellingen van het *Maria*-gebergte. Aan gene zijde van het gebergte: hoog- en laag-*Sarie* (beide regts), *Wokè* (links), hoog- en laag- *Djia* (regts), *Wadie* (links aan den stroom), en eindelijk *Sapie*, dat ik op eenen afstand van 24 palen van *Bima* reken. *Sapie* moet, volgens den heer Sterijns, in 1837, 735 huizen geteld hebben. Het was dus grooter dan de Bimanesche kampong van de hoofdplaats. Het ligt aan beide kanten van de rivier op c. c. één uur afstand van het strand. Op den weg, welke er henen leidt, komt men door de kampongs *Boegies*, *Malaijoe* en *Badjo*. In het dorp vindt men een gebouw voor den gezaghebber (*roemah kompanie*), waarin hij zijnen intrek neemt, wanneer hij te *Sapie* komt.

In het N. O. op eenen heuvel stond vroeger eene verschansing of een fort van de Kompagnie. Tegenwoordig is het vervallen en verlaten.

Eenige uren ten Z. ligt de bron *Priegi-Tambaga*, (zie IIe hoofdstuk 1e gedeelte § 4). Zij wordt voor heilig gehouden. Ofschoon zij geene bijzondere geneeskracht heeft, gaan de zieken toch derwaarts om te baden, en de gezonden om zich te heiligen en hunne zonden af te wasschen.

In het N. O. is de belangrijkste plaats van het land, *Wiera*, op ruim eene dagreis van *Bima*. Drie wegen voeren derwaarts,—een hooge-, een middel- en een lage-weg. De eerste is de kortste, maar de moeijelijkste en gevaarlijkste. Hij loopt op éène plaats over eenen smallen bergrug, aan welks beide zijden diepe afgronden zijn. De weg is hier zoo smal, dat twee personen elkander niet voorbij kunnen. Hij, die op deze plaats komt, roept den hem tegenkomende, zoo luid hij kan, toe om te wachten, hetwelk deze zoo lang doet, tot dat de weg weêr vrij is. Ik ging, terugkomende, langs den middelweg. Hij loopt van *Bima* af over de dorpen (regts) *Padat* en *Dessa*, aan gene zijde van het dal, hoog- en laag — *Raba* en *Rité*, en in het zij-dal *Talla*; aan gene zijde van het *Tjewoe*-gebergte liggen *Wawoe* en *Banta* (links), en vervolgens *Wiera*. Dieper in nog *Rassa Wooe* en andere dorpjes. De derde weg gaat tot het genoemde *Raba*, — volgt daar het dal noordwaarts tot aan zee, — loopt om het gebergte,—en komt dadelijk van het N.-dal opwaarts naar *Wiera*. Dit dorp ligt aan den voet van het gebergte *Nanga* en is vrij groot. Het ligt in een schoon dal, dat zich ver in het *Maria*-gebergte uitstrekt.

Ook de smalle en lange dalen van *Banta* en *Raba* zijn zeer goed bebouwd.

Van *Bima* loopt er een weg naar het zuiden, links voorbij *Panda* over *Belo*, *Dolo*, *Bioe*, *Semili*, *Tente* en andere dorpen tot *Prado*, hetwelk ruim eene dagreis van *Bima* gelegen is op eenen heuvel, van waar men de Zuid-zee kan zien.

Prado moet vrij groot en bevolkt zijn. Van *Belo* loopt er een weg over *Dadibo* en *Don-*

go Bolo, (links aan het gebergte blijft *Keli* liggen,) *Senolo, Leü Silah* en *Tonda* (links) naar *Dompo.*

Van *Dena* gaat er een weg regts in het gebergte op naar *Dano,* en voorbij *Oi Lompong* naar *Padjo Soriewan, Padjo Rassa bò,* en het hoogst gelegen *Padjo Poda.*

Van *Padjo* loopt er een weg rondom het gebergte, welke door en langs de volgende berg-dorpen gaat, als: *Embawa, Mangè, Django,* (even als het eerste, links van den weg, wanneer men van het Z. afkomt), *Oò, Kalla, Mangè Kompo, Kananta* en *Toentoe.*

Ook aan zee strekt zich een rei van dorpen langs den westkant der baai uit. Zij zijn van het Z. af: *Daroè, Gembé, Nanga Lèrè* (tegenover *Bima*), *Sawo* en andere.

De belangrijkste van de genoemde kampongs zijn: *Tente, Semili, Silah, Dena, Daroe, Gembé, Padjo, Mange* en *Oò.*

Van de bergdorpen in het O. lijk gebergte van *Tongo* tot aan *Massa,* waarin echte bergmenschen wonen, kan ik de namen niet opgeven.

Niet één van deze dorpen is versterkt: de ingang echter van de baai van *Bima* wordt door 2 zoogenaamde forten, het zuider- en het noorder-fort,—het eerste het binnenste en het 2de het buitenste fort,—verdedigd. Beide bestaan uit eene verschansing of een' wal, met eenige oude stukken beplant. Beide vormen een' vier-hoek, in welken eenige menschen in ellendige huisjes wonen. Het geheel is naauwelijks in staat om de roovers af te schrikken. Eene Europesche versterking zou den ingang van de baai echter gemakkelijk ontoegankelijk kunnen maken. De zeeroovers hebben reeds meer dan eens in de buiten-baai, haast voor de mondingen van het geschut van het noorder-fort, geankerd. —

Ik geef hier nog de hoogten van eenige hooge punten en dorpen aan, die ik zoo even genoemd heb; de meeste liggen aan het strand zelf, of in de vlakte, of in dalen, die zich ook niet hoog boven de oppervlakte der zee verheffen, voor zoo veel ten minste de lagere deelen aangaat.

Hut aan de rivier, aan den weg over het *Wabo*-gebergte. . .		1087	vt. Rijnl.
Kampong *Maria* aldaar.		1250	»
Wiera.		198	»
Padjo poda.	. . . . .	2326	»
Mangé,	in het land *Dongo.*	1467	»
Oò.	. . . . .	1944	»

§ 2. *Bevolking van het land.*

Over den oorsprong, de verscheidenheid van rassen, de verwantschap, en het karakter van de bevolking van het land heb ik gesproken in het IIe hoofdstuk, 3e gedeelte, § 3.

Het getal zielen laat zich niet naauwkeurig bepalen, daar er nooit eene volkstelling heeft plaats gehad. Wanneer het Gouvernement die wilde ondernemen, zou het volk en de Sultan zich zeer daartegen verzetten. De menschen zouden zich door de vlugt aan de telling onttrekken. De Sultan zelf durft, zoo als de ervaring geleerd heeft, in zijn eigen land

geene telling ondernemen. De inwoners namelijk hebben de vaste overtuiging, dat zij ongeluk, b. v. ziekten, aardbevingen, overstroomingen en dergelijke, over het land zal brengen. Dit is een denkbeeld, dat wij ook bij andere volken in het Oosten vinden, en hetwelk reeds in de tijden van het Oude Testament bij de Oosterlingen ingeworteld was.

De beste schatting van de bevolking moet die van den gezaghebber Steijns zijn, die haar berekent op 41,000 zielen. *Bima* heeft echter door de uitbarsting van den *Tambora* ook aan bevolking verloren. Het verlies heeft zich nogtans ten deele weder door nieuwe vestigingen hersteld, als ook door vele menschen uit de rijken *Dompo* en *Sangar*, die zich in het rijk van *Bima* ophouden. Tegenwoordig kan de bevolking misschien wel 45,000 zielen sterk zijn.

De Gouvernements-kampong te *Bima* werd in het jaar 1846 bewoond door 14 Christenfamilien, gezamentlijk uitmakende . . . 59 zielen,
door hunne onderhoorigen en slaven . . . 279 »
(waarvan 20 ingeschreven slaven),
door kampongs-volk, uitmakende :
in de kampong der Maleijers. . . . . 785 »
» » » » Boeginezen . . . . 1714 »

te zamen 2843 zielen.

In *Sapie* alleen wonen ook nog Boeginezen, Maleijers en *orang badjo's*. In de andere dorpen zijn zij in geringer aantal. Onder de Boeginezen zijn de menschen van *Makasser* ook begrepen. In *Wiera* wonen vele *orang sangia*, dat is: uitgewekenen van het eiland *G. Apie*.

§ 3. *Akkerbouw. Vee-teelt. Industrie der bevolking. Uitvoer.*

Om niet over dezelfde zaak in twee op elkander volgende paragrafen te spreken, en omdat toch alle uitvoer in ruwe produkten bestaat, neem ik tevens in deze paragraaf alles op, wat er over den handels-uitvoer van het land van *Bima* te zeggen valt, even als ik dit in het verslag over het eiland *Lombok* heb gedaan.

Vooreerst eenige woorden over de productie uit het mineraal-rijk en over het belangrijkste produkt, het *zout*. Er wordt in het rijk van *Bima* tamelijk veel zout gemaakt, voornamelijk in den achtergrond der baai van dien naam. Het heeft echter een grove, onreine, slechte korrel. De aanmaak en de handel van zout zijn geen regaal van den Sultan. Iedereen kan naar goedvinden handel in zout drijven. Men schat het binnenlandsch verbruik jaarlijks op 100 koijans. De Sultan en de rijksgrooten laten voor zich zelven het zout maken. Het wordt uitgevoerd naar *Dompo*, *Soembawa*, *Mangareij* en *Saleijer*. [Zie hieronder over de hoeveelheid, die uitgevoerd wordt, als ook over den prijs].

Zwavel wordt er nu niet meer gewonnen, en dus ook niet uitgevoerd.

De *rijstbouw* op sawah's vormt op *Bima*, even als op de ten westen gelegene eilanden,

den grond van de gezamentlijke cultures. Hij wordt over het algemeen even zoo behandeld als op *Java*, en ik laat mij niet in met de détails over dingen, die algemeen bekend zijn en reeds dikwijls zijn beschreven.

Een tweede rijstgewas wordt jaarlijks op de Sawahs niet geplant. Bij den oogst wordt de padie in bossen gebonden, die veel kleiner en niet zoo gelijk van gewigt zijn, als die op *Java*. De zwaarte varieert van 1 — 3, en is dus gemiddeld 2 katties. Over de opbrengst van eene bepaalde oppervlakte sawah-veld wist mij niemand inlichtingen te geven; vooreerst omdat er op *Bima* geene vlakte-maat bekend is, en ten tweede omdat nog niemand zich de moeite gegeven heeft om proeven te nemen.

Wanneer er rijst-velden verkocht worden, geschiedt dit met de volgende opgave der grootte: »Dit is een stuk sawah, dat 500 — 1000 bossen padie opbrengt." Voor rijstvelden, die gehuurd of gepacht worden, betaalt men *f* 2 pachtgeld voor alle 1000 bossen padie, welke zij opbrengen.

Nemen wij nu aan, dat 1000 bossen 2000 katties zijn en 10 pikols rijst geven, dan zou men voor één' bouw middelmatig-vruchtbaar sawah-land tweemaal deze 1000 bossen of tweemaal de oppervlakte gronds noodig hebben, die ze opbrengt, zoodat er van één' bouw dan ook maar *f* 4 pacht betaald wordt, hetwelk veel minder is dan op *Java*, alwaar aan landrente $^1/_5$ en voor pacht aan den eigenaar nog $^1/_5$ van het gewas betaald moet worden; terwijl, naar den prijs te *Bima*, de *f* 4 slechts $^1/_{10}$ — $^1/_{55}$ van de opbrengst uitmaken.

Er zijn ook Christen-inwoners op *Bima*, die naar dezen maatstaf van den Sultan of van de grooten sawa-velden huren.

[Zie over den prijs en den uitvoer van de rijst de volgende overzigten op de tabellen].

Drooge- of *berg-rijst* wordt, in verhouding tot de sawah-rijst, minder verbouwd dan op *Java*.

Men verbouwt daarentegen meer *maïs* of *djagon*,—ja deze graansoort maakt haast het hoofdvoedsel voor de armen en berg-bewoners uit.

De rijst wordt meer voor den uitvoer, en de *maïs* voornamelijk voor binnenlandsch gebruik verbouwd.

Nadat de sawah-rijst ingeoogst is, wordt er over het algemeen te *Bima* een tweede gewas geplant. De planten, welke dan voornamelijk in plaats van de rijst verbouwd worden, zijn: óf

Maïs, somtijds, óf

Tabak, doch niet zeer veel en niet genoeg voor de consumptie van het land.

Uijen, in groote menigte. Ze worden even hoog geschat, als de Timoresche. Ze zijn klein, hebben eene roode huid en zijn scherp van smaak. Men voert ze uit naar *Amboina*, *Saleijer*, *Makasser* en de overige gedeelten van *Celebes*, en naar *Soerabaija* en andere plaatsen op *Java*.

Katjang-idjoe, in menigte. De plant dient tot voedsel voor het vee. De boonen daarentegen worden door de inboorlingen gegeten. Men voert ze uit naar *Java*, *Singapore*, *Makasser*, *Timor* en de *Molukken*, *Kasoemba* of *safflor*. Een groot gedeelte van de bloemen wordt in het land als verwstof verbruikt. Een ander wordt uitgevoerd naar *Soembawa*, *Lombok*, *Balie*, *Java*, *Singapore* en *Makasser*. Het kattie kost 3 — 5 fl.

Bataten [zeer zelden uitgevoerd,] dienen, even als nog vele andere aardvruchten en groenten van minder belang, den inboorlingen zelven tot voedsel.

Katoen maakt een' gewigtigen tak van den landbouw uit en is zeer gezocht. Vroeger werd er echter veel meer geteeld dan tegenwoordig. Sedert 1815 heeft men er zich minder mede afgegeven, omdat de overgebleven landbouwers genoeg te doen hadden, met voor de eerste levensbehoeften te zorgen. Eerst dan, wanneer de bevolking en de vruchtbaarheid van den grond weder toenemen, zullen de inwoners zich weder van zelfs op de katoen-teelt toeleggen. Deze heeft alleen plaats op de heuvelen en drooge berghellingen, en haast uitsluitend van de soort, die door de Botanisten *Gossypium herbaceum* genoemd wordt. [Zie over den prijs en den uitvoer de betrekkelijke overzigten in de tabellen].

Suikerriet wordt in *Bima* hier en daar geplant, en de suiker in het land zelf op eene zeer eenvoudige wijze gewonnen. Twee houten loodregt-staande cilinders, die in eenen houten trog tegen elkander wrijven, worden door een' buffel in beweging gebragt. Een man schuift het riet tusschen de cilinders. Het sap verzamelt zich in den trog, en wordt dan geheel op dezelfde wijze in opene ketels uitgekookt, als bij de bereiding van de suiker uit *Aren-* en *Lonthar-* sap. Van het sap van den *Lonthar-* palm wordt op *Bima* ook suiker gemaakt. Deze zoowel, als de eerstgenoemde soort, wordt naar *Soembawa*, *Dompo*, *Saleijer*, *Mangareij* en andere plaatsen uitgevoerd.

Koffij wordt er alleen in de bergdorpen en weinig geplant, naauwelijks genoeg voor binnenlandsch gebruik. Men verkoopt ze slechts in het klein en zeer duur. Een theekopje vol boonen kost namelijk een »dubbeltje".

Indigo en *klapper-olie* zijn geene artikelen van uitvoer. Daarentegen groeijen er in het bergland van *Dompo* in het wild zooveel *kanarie-boomen*, dat men *kanarie*-olie zou kunnen uitvoeren.

In het wild en aangeplant, komt de *Binkoeroe*-boom (*moninda tinctoria et bracteata*,) van welken de wortel als eene roode verwstof uitgevoerd wordt, zeer goed voort.

De belangrijkste tak van handel in stoffen van in het wild groeijende planten is die in *sappan-hout* Het gouvernement heeft zich sedert overoude tijden den alléénhandel daarvan voorbehouden.

In vroegere tijden kostte het *sappan-hout* 48 stuivers per pikol; tegenwoordig betaalt men den koijan van 30 pikols met 50 gulden zilver. In de goede moesson wordt het oudste *sappan-hout* omgehouwen en in stukken van 1 — 1½ voet lengte afgesneden, — in de kampongs geschild, gedroogd en bewaard, totdat de tijd van den afvoer dáár is, d. i. tot in Julij of Augustus. Vervolgens wordt het naar het strand gedragen en gewogen. Gewoonlijk heeft hierbij een feest plaats, waaraan de Sultan, de rijks-grooten, de kapitein van het schip, de gezaghebber en de schrijver deelnemen. De Sultan neemt dan het middagmaal bij den gezaghebber, en wordt gesalueerd, wanneer hij het fort voorbijtrekt. Er bestaat een oude klagt (sedert het jaar 1759 b. v.) dat het uitgehouwen *sappan-hout* te jong en te moeijelijk uit het gebergte te halen is, en van tijd tot tijd werden er dan ook eenige jaren uitstel gevraagd en gegeven. Er bestaat wel eenige reden voor deze klagt, want hoe meer en hoe langer er *sappan-hout* gehouwen wordt, zoo minder oude stammen er te vinden zullen zijn, en zoo verder men daarvoor in het gebergte zal moeten gaan.

In het jaar 1847 was er in October nog geen schip om het *sappan-hout* te halen. Het contract met *Bima* voor de levering van het *sappan-hout* werd den 9den Februarij 1765, onder den Gouverneur-generaal *Van der Parre*, vernieuwd.

in 1831.	2187½	pikols.
» 1832.	3172½	»
» 1833.	2850.	»

Bima haalt zijn beste *sappan-hout* te *Karombo*, *Sapie* en *Wiêra*. Op *Mangareij* kon veel meer en veel schooner gehaald worden. —

Er blijft mij nu nog over om van het *djattie*-hout te spreken, waaraan *Bima* zeer rijk is. Het groeit voornamelijk op de ruggen van de vulkanische gebergten *Maria* en *Mongo-Lewie*, en wel dáár, waar zij langs de dalen van *Talla* en *Raba* zamenloopen. Niemand bekommert zich er om. Niemand heeft er toe- of opzigt over. Men houwt en verbrandt naar welgevallen in deze bosschen. De stammen zijn niet zeer dik; daarentegen bijzonder rank en hoog. Ofschoon er op de hoofdplaats *Bima* gebrek aan goed hout is haalt men echter weinig *djattie*-hout, omdat het te ver is, en de transporten over land dwars over de steile bergruggen zouden moeten plaats hebben, hetwelk bijna eene onmogelijkheid is. Alleen van de zuidelijke hellingen van het gebergte *Lela*, hetwelk het naast bij *Bima* ligt, haalt men nog stammen. Ik geloof dat men in het drooge jaargetijde toch wel *djattie*-hout zou kunnen vellen, om het tegen den regentijd in de bergkloven te laten glijden, waaruit het door de gezwollen bergstroomen naar zee afgevoerd kon worden. In *Europa* overwint men nog geheel andere hinderpalen, en vlot men het hout honderde uren ver. —

Ik ga nu over tot de voortbrengselen en hulpmiddelen, die het dierenrijk het land aanbiedt.

Tripang wordt gevangen en uitgevoerd naar *Singapore* en *Makasser*, meest door de *orang badjo's*, die jaarlijks op de vangst naar de eilanden in de *Sapie-straat*, naar de *Postillons*-eilanden en naar *Kilo* uitgaan.

Deze zelfde menschen zoeken ook *karet* of schildpad-schalen, die insgelijks uitgevoerd worden.

De wilde bijen geven *was*. De *honig* wordt niet uitgevoerd. Vroeger had de Kompagnie ook den alleenhandel in deze artikelen. Sedert 1815, toen de meeste bijen door den aschregen vernield werden, en dus de opbrengst zeer verminderde, heeft het gouvernement er zich niet meer mede bemoeid en is de handel in *was* vrij geworden. *Bima* zelf heeft nooit eene groote hoeveelheid was geleverd, en wat het leverde, kwam nog grootendeels van *Mangareij*.

De opbrengst was zoodanig verdeeld, dat

het rijk van *Tambora*. . . .	½.	
» » » *Bima*.	¼.	
» » » *Dompo*.	⅛.	
» » » *Papekat*. . . .	⅛.	moest opbrengen.

De Kompagnie betaalde 25 rijksdaalders voor den pikol.

Bima leverde aan de Kompagnie of voerde uit:

in 1804.	34	pikols.
» 1805.	31	»
» 1806.	22	»

En van *Mangareij* jaarlijks 60 pikols. Bij gevolg bedroeg de geheele uitvoer voor het eiland.

in 1804. . . . cc. 136 pikols.
» 1805. . . . » 124 »
» 1806. . . . » 90 »
zonder den uitvoer van *Mangareij*.

Nog tegenwoordig komt het *was*, dat te *Bima* ter markt gebragt wordt, grootendeels van het land van *Mangareij* of van *Dompo*.

Hoe rijk de wateren van *Bima* ook aan visch zijn, wordt echter de visscherij niet in het groot gedreven. De *orang badjo's* houden zich het meest er mede bezig. Regaal of verpachting van de visscherij bestaat er niet. Er wordt echter gedroogde visch (voornamelijk van *Makasser)* in-en uitgevoerd.

Zeer belangrijk is op *Bima* de uitvoer van *vogelnesten*. Zij zijn particulier eigendom van den Sultan en worden op de eilandjes *Todo, Leme* en *Sido*, en verder op het vasteland van *Bima* in het Z. bij *Karombo* en *Katta* gevonden. Zij zijn meest van goede, ja zelfs van eerste kwaliteit. De Sultan laat ze buitendien nog door zijne menschen reinigen en wasschen. Vroeger stuurde hij ze ten verkoop naar *Singapore*, en verleden jaar eenigen naar *Makasser*. De opgaven over de hoeveelheid, die ingezameld wordt, loopen zeer uit een. Vetter zegt, dat er in 1820 slechts 60 katties werden ingezameld. In latere tijden moeten er jaarlijks tot 10 pikols gevonden zijn, voor hetwelk ik echter niet kan instaan. *Geiten* worden naar *Makasser* uitgevoerd.

De *buffels* maken ook eenen belangrijken handel-tak uit, voornamelijk naar *Topé-djawa*, in het Z. van *Makasser*, werwaarts er jaarlijks eene groote menigte op praauwen overgevoerd wordt. Een groote praauw laadt 100 tot 120 karbouwen, bovenop, onder in en op de kanten. Op reis, vooral wanneer deze lang duurt, sterven er veel. De schepen kunnen niet zoo veel karbouwen laden als de praauwen, omdat er tusschendeks geene medegenomen kunnen worden. Zij hebben er geen frissche lucht en sterven spoedig. In het land zelf loopen de buffels altijd in de vrije lucht, en worden alleen maar opgevangen, wanneer zij ploegen of lasten dragen moeten.

Paarden vindt men in het land in eene bijna ongeloofelijke menigte. Overal waar men reist, op weiden, in de bergen, in de dalen en op braak-liggende rijstvelden, ja in de afgelegenste wildernissen vindt men ze in groote kudden vereenigd. Niemand bewaakt ze, of bekommert er zich om, of houdt ze in stallen. Alleen de Sultan en de *Radja bitjara* hebben eenige paarden op stal, als ook de gezaghebber. Alle andere loopen het geheele jaar door in het wild. Niemand steelt ze, daar elk paarden genoeg heeft. Ieder eigenaar kent zijne paarden en weet ze te vinden, wanneer hij ze gebruiken wil. Ook dan eerst worden zij opgevangen. Hoe gehard deze dieren zijn, ziet men aan het slechte voedsel, waarmede zij in het drooge saizoen hunnen honger bevredigen. Dikwijls rijdt men eenen geheelen dag op hetzelfde paard. Wanneer wij op de plaats onzer bestemming waren aangekomen, werden zij vastgebonden, maar niet gevoederd. Den volgenden dag reden de menschen op hetzelfde paard weder naar huis, en dan eerst, nadat het twee dagen geloopen hád, zocht het zelf zijn voedsel.

Tot de rijks-ornamenten van *Bima* behoort ook een schoon paard, dat alle vrijdagen onder een paijong wordt afgeleid.

Op de weiden van *Wiera* staat een *Lonthar*-boom. Eenigen tijd vóór dat het rijks-paard sterft, verliest hij zijne bladeren. Bij den dood van het rijks-paard staat er een ander veulen onder den *Lonthar*-boom. Niemand weet van waar het komt. Het is het veulen, hetwelk het rijks-paard vervangen moet. Van dienzelfden dag af krijgt de *Lonthar*-boom ook weder nieuwe bladeren. Zoo verhalen de inboorlingen.

De Sultan bezit ongeloofelijk veel paarden in eigendom. Men sprak mij van 50,000. Ik denk dat, wanneer er 10,000 zijn, het al aanzienlijk genoeg is. Zooveel heeft hij er echter op zijn minst, wanneer men het getal der hem toebehoorende springhengsten nagaat, die 4 à 500 in getal zijn. Men rekent 20 — 24 merries op een' hengst. Hij, die nooit op *Bima* is geweest, kan zich er geen begrip van vormen, hoe talrijk, hoe deugdzaam en hoe schoon de paarden daar zijn. De menschen verkoopen eerst de slechte en leelijke, dan de goede en schoone. Daarbij is de handel haast geheel in handen van de Arabieren, die met geringe geldmiddelen aankomen, en dikwijls 5 — 6 maanden moeten wachten, vóór zij eene lading bijeen kunnen krijgen. Zij koopen alleen zeer goedkoope en dus middelmatige of slechte paarden op:

In 1806 werden er van *Bima* 1350 en
» 1807 » » » » 1700

paarden uitgevoerd. De uitvoer is, zooals wij hieronder zien zullen, tegenwoordig zoo groot niet meer. Van deze paarden komt de helft zeker uit het land *Tambora* (Tobias, 1808.)

Wanneer de paarden naar *Bima* gebragt en daar op stal gezet en goed gevoed worden, worden zij ligt ziek. Zij zijn aan dezelfde ziekte onderhevig, die zich sedert eenige jaren zoo dikwijls te *Buitenzorg* vertoont, en die door den Heer Dr. Swaving in het Archief van de Geneeskundige Dienst als de *typhôsis*-koorts aangegeven en beschreven wordt. Ik zelf heb gelegenheid gehad, om mij te overtuigen, dat die ziekte dààr en hier dezelfde is.

Even als met de buffels, gaat het ook met de paarden, t. w. dat zij veelal over land naar *Soembawa* worden geleid en eerst daar worden ingescheept. Deze zijn echter niet begrepen onder het getal, dat hierna zal volgen.—

Kunstvlijt bestaat er op *Bima* zeer weinig. De inwoners wijden al hunnen tijd aan den akkerbouw. Behalve grove *kaïns* vervaardigen zij niets, dat een artikel van uitvoer is. Men vindt wel wapen-smeden, maar toch komen de meeste wapenen van *Java*, *Soembawa* en *Celebes*.

De goudsmeden zijn meest allen vreemdelingen b. v. Javanen.

Vlechtwerken van bamboes, maar nog meer van *lonthar*-bladeren, worden er in het land veel gemaakt, maar niet bijzonder fijn.

Gebakken steenen, pannen en kalk worden er in het land weinig of in het geheel niet gemaakt.

De buffelhuiden worden ook ruw uitgevoerd; van het vleesch der buffels en herten wordt ding-ding gemaakt en in vrij groote hoeveelheden buiten s' lands gezonden.—

Ik geef hier nu een overzigt van den uitvoer, uit de officieele rapporten van 1829, 1833 en 1843 — 1846. Men moet hierbij in het oog houden, dat in het overzigt de producten

van *Dompo* ook zijn begrepen. Tegenwoordig gaat er haast niets meer dadelijk van *Dompo* over zee; alles wordt naar *Bima* of naar *Soembawa* gebragt en eerst op deze plaatsen ingescheept.

Artikelen.	Hoeveelheid.	1829.	1833.	1843.	1845.	1846.
Paarden.	Stuks.	252	229	391	964	872
Buffels.	»	»	60	»	714	363
Geiten.	»	»	4	»	73	93
Vogelnesten.	Kattie.	»	360	300	382	210
Karet.	»	»	250	150	20	112
Tripang.	Pikol.	»	89	60	21	40
Ding-ding.	»	»	3	»	6 1/2	»
Was.	»	»	78	90	205	280
Huiden.	»	»	»	»	170	»
Rijst.	Koijan.	430	217	271	163	108
Padie.	Bossen.	9500	43000	22800	11200	18050
Katoen.	Pikol.	»	26	75	825	840
Kasoemba.	Kattie.	»	70	»	50	»
Tamarinde.	Pikol.	»	15	»	10	»
Uijen.	Koijan.	»	2	»	29	21
Melasse.	Potten.	»	30	»	»	»
Katjang.	Pikol.	»	22	»	2985	4470
Klappers	Stuks.	»	14000	»	»	»
Olie.	Potten.	»	19	»	»	»
Zout.	Koijan.	»	1 1/3	»	52	8
Kleedjes	Korgie.	»	14	»	38 1/2	»
Parangs.	»	»	»	»	49	»
Koffij.	Pikol.	»	»	»	79 1/2	»
Haai-vinnen.	»	»	»	»	1	»

Daar, waar de opgaven ontbreken, heb ik ze voorbijgezien, of bestaan zij in het geheel niet in de gebruikte officieele stukken. De meening is daarom echter niet geweest, dat de artikelen in het geheel niet uitgevoerd zijn.

De volgende tabel geeft de gemiddelde markt-prijzen aan van de hoofdzakelijkste levensbehoeften te *Bima*, gedurende de jaren 1829, 1833, 1843, 1845 en 1846.

Artikelen.	Hoeveelheid.	1829.	1833.	1843.	1845.	1846.
Rijst.	1 pikol.	2 Gl.	2 Gl.	2 Gl.	3-4 Gl.	3½-4 Gl.
Padie.	100 bossen.	—	1.50 »	2 »	2 »	2 »
Katjang. 1.	pikol.	2½ Gl.	2.50 »	2 »	2 »	2 »
Uijen. 1.	»	10 »	10.— »	3-5 »	2½-3 »	3-4 »
Djagon. 100.	stuks.	—	50 Cts.	»	»	»
Bataten. 100.	»	—	1 Gl.	»	2 »	»
Klappers. 100.	»	2 Gl.	2 »	2 »	4 »	4 »
» olie. 1.	kan.	60 Cts.	60 Cts.	30 Cts.	40-60 Cts.	60 Cts.
Katoen. 1.	pikol.	10 Gl.	10 Gl.	6 Gl.	6 Gl.	6 Gl.
Vogelnesten. 1.	kattie.	50 »	50 »	36-50»	40-50 »	40-50 »
Karet. 1.	»	20 »	20 »	20-40»	15-20 »	15-20 »
Agar-agar. 1.	pikol.	—	3 »	»	3 »	3 »
Tripang. 1.	»	—	50 »	30 »	30 »	30 »
Was. 1.	»	70 Gl.	70 »	70 »	80-90 »	130-140 »
1. Paard.	—	40 »	50 »	50 »	50 »	50 »
1. Karbouw.	—	8 »	8 »	10 »	8 »	8 »
Kippen. 1.	dozijn.	2 »	2 »	»	3 »	3 »
Ding-ding. 1.	pikol.	»	»	10 »	10 »	10 »
Opium. 1.	ballen.	»	»	120 »	100 »	120 »
Gambir. 1.	pikol.	»	»	12 »	14 »	14 »
Tamarinde. 1.	»	»	»	»	2 »	2 »
Kasoemba. 1.	kattie.	»	»	»	60 Cts.	—
Zout. 1.	pikol.	»	»	»	1 Gl.	1 »
Huiden. 1.	»	»	»	»	5 »	5 »
Kleedjes. 1.	korgie.	»	»	»	40 »	»
Stroop. 1.	pot.	»	»	»	20 Cts.	»
Sroomatten. 1.	korgie.	»	»	»	5 Gl.	»

De hierboven vermelde bossen zijn van 1 — 1½ kattie. Het geld is zilver.

Met betrekking tot den uitvoer van *Bima* voeg ik hier nog bij de volgende geschiedkundige aanmerkingen.

De eerste verdragen met *Bima* werden in October 1669 door Speelman gesloten, en onder den Gouverneur generaal van der Parre op den 9den Februarij 1765 herzien en vernieuwd. De Kompagnie bedingt voor zich den alleenhandel (in § 5), en schepen, die zonder Kompagnies passen komen, moeten verbeurd verklaard worden, waartoe de Sultan zijne hulp moet verleenen. In § 6 wordt dit monopolie ook van toepassing gemaakt op den uitvoer en de ruwe producten. In § 9 wordt den onderdanen van de Kompagnie verzekerd volle vrijdom van alle tollen en alle belastingen, hoe ook genaamd.

Het lag in den aard der zaak dat het verdrag nooit stipt kon worden nagekomen, en zeer spoedig kwamen en dan ook klagten, dat *Bima* niet aan zijne verpligtingen voldeed. De Kompagnie van haren kant week in zoo verre van het verdrag af, dat zij zich slechts met vier handels-artikelen afgaf.

Deze waren het *Sappan-hout*, waarvan de handel geheel in hare handen was; het *was*, dat alleen aan haar overgelaten was,—hetwelk echter niet geschiedde, daar er veel *was* tegen hoogere prijzen en heimelijk uitgevoerd werd;—de *rijst* voor de behoefte van de bezetting te *Bima*:—de Kompagnie trok jaarlijks 6400 katties tegen 25 rijksdaalders voor het last; trok zij meer, dan betaalde zij voor het meerdere 40 rijksdaalders voor het last;—en de *katjang-iedjoe;* van dit artikel trok de Kompagnie somtijds 7—10 lasten jaarlijks, doch de prijzen vind ik nergens aangegeven.

Van af het jaar 1815 is alles veranderd. Eenige jaren lang, gedurende den grootsten nood, trok het Gouvernement niets, maar voerde zelfs rijst in om dien nood te lenigen. Later herleefde weder de handel in sappan-hout. Andere produkten kocht het Gouvernement niet meer, maar liet ze aan den vrijen handel over, die nu weder opwakkerde voor rijst, katjang en was, zooals het bovenstaande overzigt aantoont.

Maar ook in andere opzigten is men van de letter en den geest van het verdrag afgeweken. Onder anderen worden tegenwoordig door den Sultan de volgende uitgaande regten geheven, niet alleen van zijne onderdanen, maar ook van die des Gouvernements; van

een koijan rijst	*f* 2.—	of	1½ 2	pCt. van de waarde.
» pikol was	- 2.—	»	2	» » » »
» korgie kleedjes	- 2.—	»	5	» » » »
» paard	- 1.—	»	2	» » » »
» buffel	- 0.30	»	3 1/8	» » » »
» kattie vogelnesten . . .	- 2.—	»	3 — 4	» » » »
» pikol tripang	- 2.—	»	6 — 7	» » » »
» koijan agar-agar . . .	- 2.—	»	2 2/9	» » » »
» pikol dingding	- 1.—	»	10	» » » »
» bal opium.	- 3.—	»	2 3/4 — 3	» » » »
» pikol uijen	- 0.60	»	16	» » » »
» » buffelhuiden . .	- 0.60	»	10	» » » »
» binkoeroe-hout . . .	- 0.60	»	?	» » » »
van *f* 200 in kontanten .	- 5.—	»	2½	» » » »

Eenige dezer regten zijn, zoo als men ziet, vrij hoog, en vereischen eenige verandering, wanneer men ze in het algemeen wil laten bestaan.

De anker- en haven-gelden bedragen: *f* 3 voor een driemaster,
2 » » bark, brik of schoener,
1 » » inlandsch vaartuig.

In lateren tijd heeft de Sultan zich aan eene nieuwe inbreuk op het verdrag schuldig gemaakt. Hij en zijne grooten beginnen zelven ook handel te drijven, hetwelk zijn volk ongaarne ziet, maar toch duldt. Om het handelsvoordeel grooter te maken, dwingt hij zijne onderdanen de produkten, op verbeurte van *f* 20 boete, op drie verschillende *hang-*

sals, die hij nieuw ingevoerd heeft, te brengen. De vreemde kooplieden moeten nu van hem koopen, en tegen veel hooger prijzen dan zij voor de produkten uit de eerste hand zouden betalen. Dit is echter nog niet alles. De Sultan en de zijnen laden eerst hunne schepen, en, zoo lang die niet vol zijn, moeten de vreemde schepen en praauwen wachten. Tijdens mijn verblijf te *Bima* voeren er vele praauwen van *Makasser*,—die de Sultan maanden lang opgehouden had met het vooruitzigt, dat zij eene lading krijgen zouden, wanneer hij eerst voorzien zou zijn,—ongeladen weg. Deze handelingen van den Sultan hebben den handel der Christen-inwoners geheel geknot. Ze hebben echter ook een' hoogst schadelijken invloed op den invoer.

Vroeger verkochten de kooplieden hunne waren aan de inboorlingen en namen daarvoor ruwe producten in betaling aan. Daardoor raakten zij hunne waren kwijt, en waren zeker dat zij betaling zouden krijgen. Tegenwoordig vordert de Sultan op den bangsal de betaling in geld. De koopman moet dus eerst zijne waren verkoopen, hetwelk lang duurt. Daar de inboorling tegenwoordig van den Sultan eenen veel minderen prijs krijgt, dan vroeger onmiddellijk van den koopman, koopt hij nu veel minder dan vroeger, en kan hij, wanneer hij geen geld meer heeft, in het geheel niet meer betalen. Dagelijks kwamen er dus de dringendste klagten bij den gezaghebber, welke alle daarop nederkwamen, dat de kooplieden hun geld niet konden krijgen.

De inboorlingen hadden geen geld, en producten mogten zij niet in betaling geven.

Al heeft er dus geene herziening van de contracten met *Bima* naar de behoefte van den tijd plaats, dan is het toch dringend noodzakelijk in het belang van den handel van de nieuwe vrijhaven *Makasser*,—van 's Gouvernements onderdanen,—en van de arme Christen-bevolking te *Bima*, dat aan deze misbruiken een einde worde gemaakt. Veel moeite zal het niet kosten. De Sultan zal van zelfs, wanneer hij ernstig wordt onderhouden, van zulke ongeoorloofde handelingen terugkomen. Het zijn meer eenige zijner grooten, zijne beambten en zijn schrijver, dan hij zelf, die zich aan zulke inbreuken op de verdragen schuldig maken, en zij zijn het die zonder twijfel, zoo niet alle winst, dan ten minste het grootste gedeelte van de zaak trekken.

§ 4. *Invoer. Iets over munten, maten en gewigten.*

Eer ik van den invoer spreek, zal het goed zijn een woord te zeggen over de munten, die te *Bima* gangbaar zijn, en over de maten en gewigten, van welke men zich daar bedient.

Merkwaardig is het, dat *Bima* volstrekt geen oorspronkelijke maat of een oorspronkelijk gewigt heeft, en alle gewigten en uitgebreidheden, die tot maten dienen, van vreemde afkomst zijn. Of zij nooit bekend geweest, en of de oorspronkelijke namen der maten en gewigten langzamerhand vergeten zijn, wil ik niet bepalen.

Als lengte-maten gebruikt men *voeten* en *vademen*, — de laatste van 6 voeten even als op *Java*. Voor grootere afstanden rekent men bij *dagreizen*, die naar het aantal nachten gerekend worden, welke men op reis doorbrengt. Uren en palen zijn tot bepaling der lengte van wegen onbekend.

Bepaalde vlakte-maten, even als b. v. de *bouw* op *Java* en de *tena* op *Bali*, kent men ook

niet. Men koopt en verkoopt een stuk land naar de gemiddelde jaarlijksche opbrengst. (Zie § 3. rijstbouw).

Kubieke- en holle-maten kent men eigenlijk ook niet. Men koopt en verkoopt bij schotels en flesschen vol, en taxeert deze naar de betrekkelijke grootte van den inhoud.

De *gantang* alleen is eene ingevoerde holle maat. Zij houdt echter geen 10 katties rijst, zooals op *Java*, maar slechts *vijf*, en is bijgevolg maar een halve Javasche gantang.

De gewigten zijn dezelfde als op *Java*.

De koijan is 30 pikols en de pikol 100 katties.

Munten heeft *Bima* zelf niet, en ook nooit gehad. Al het geld, dat in omloop is, wordt ingevoerd. Tot pas-munt heeft men dezelfde munt als op *Bali* en *Lombok*, namelijk de Chinesche *petjes*. Op *Bima* worden ze niet uitgezocht, maar zijn allen, klein en groot, goed en slecht, gangbaar.

De ingebeelde munt, waarnaar alles berekend wordt, is de reaal of *f* 2.— zilver, zonder inachtneming van eenige agio hoe ook genaamd. Men bindt altijd de petjes ter waarde van één reaal aan een snoer. Tegenwoordig gaan er in een reaal 384 petjes. (Op *Bali* en *Lombok* in 1846 tot 400). Men onderscheidt op *Bima* den *nieuwen* gulden, (d. i. een gulden koper ter waarde van 150 petjes, zoodat 2 duiten koper gelijk zijn aan 3 petjes,) – en den *ouden* gulden, die het meest bij berekeningen gebruikt wordt. Hij is de helft van een reaal en houdt 12 *wang*, d. i. dubbeltjes of 192 petjes;—en dan nog den *zilveren* gulden in specie. Hij is gelijk aan 180 duiten koper, gelijk aan 15 dubbeltjes van den ouden gulden, en gelijk aan 240 petjes.

Bijna alle gouden en zilveren munten zijn op *Bima* gangbaar en gezocht, vooral de oude. Dubbeltjes en guldens uit den ouden Kompagnies tijd, alsook rijks-daalders en pilaarmatten, worden het meest gezocht,—de nieuwe zilveren gulden en zijne onderdeelen veel minder.

Voor een Kompagnie's dubbeltje wordt

	betaald			gelijk		
een gulden zilver	240		»	»	180	»
» ouden zilveren gulden . .	246	— 249	»	»	184	— 186 »
» pilaarmat	800		»	»	530	»
» gewone mat	768		»	»	512	»

» gouden Willem betaalt men 12 Gl. zilveren munt, of 15 Gl. zilver oude munt, of 21 Gl. 60 duiten koper.

De hooge waarde van deze munten is echter ingebeeld voor ieder, die in het land zelf geene inkoopen doet. Men kan dan natuurlijk niet wisselen, omdat men de petjes nergens gebruiken kan dan hier en daar op *Bali* en *Lombok*, waar zij een' lagen koers hebben, en waar men dus het zilver-geld even zoo goed en nog beter aanbrengen kan.

De meeste oude zilveren munten als ook het goud verlaten het land niet meer, maar worden binnen 's lands versmolten en verwerkt.

Overigens zijn de verwarringen in het muntstelsel, en de omstandigheid dat er geen koper circuleert, een groot ongerief voor den handel. Ook hierin zouden veranderingen en verbeteringen een gewigtige maatregel voor den handel zijn. Ik zal hierop bij de desiderata uitvoeriger terugkomen.

Over den invoer van het land bestaan in het geheel geen statistieke opgaven. Ingaande regten worden er in het geheel niet gevorderd, en dus bekommert zich niemand over den invoer, de hoeveelheid van het ingevoerde, de waarde enz. Ik moet mij dus tot nominale opgaven bepalen.

Europesche fabrikaten worden niet direct ingevoerd, maar komen over *Java*, *Makasser*, *Singapore*, of door walvischvangers, die zich soms hier proviandeeren.

Ik ga nu de voornaamste artikelen na en noem vooreerst de *slaven*.

Vroeger meer, doch tegenwoordig ook nog worden zij heimelijk aangebragt en onder allerlei voorwendsels en benamingen ingevoerd. Die der Europeanen te *Bima* zijn geregistreerd; of zij het echter allen zijn, wil ik niet beweren. Vroeger bragt men slaven van *Balie*, *Mangareij*, *Ende*, *Soemba* en *Timor*. Tegenwoordig komen zij hoogstens nog van *Soemba* en van *Ende*.

Rundvee, zeer zelden van *Balie* en *Lombok*.
Buffels, van *Dompo*,
Geiten, zeer zelden van *Mangareij*.
Karet, van *Mangareij*,
Gedroogde visch, van *Makasser*,
Ding-ding, van *Dompo*,
Was, van *Dompo* en *Mangareij*,
Paarlen, vroeger van *Dompo*, nu niet meer.
Koffij, *Suiker*, *Thee* en *Kaneel*, meest van *Java*,—alles in geringe hoeveelheden.
Specerijen, zeer weinig van de *Molukken*,
Sappan-hout, van *Mangareij*,
Aren-suiker, van *Makasser*,
Kokosnoten en *Kokos-olie*, van *Balie* en *Saleijer*, echter niet zeer veel.
Kanarie-pitten, van *Saleijer*,
Rottan, van *Singapore*, *Java* en *Makasser*.
Tabak en *Sigaren*, van *Balie* en *Java*.
Gambier, van *Singapore*, *Riouw* en *Java*.

Opium, vroeger uitsluitend van *Singapore*, tegenwoordig misschien ook van *Makasser*. Men schat het verbruik binnen 's lands op 160 ballen 's jaars. (*Steijns*). Er wordt een weinig naar *Dompo* en iets meer naar *Mangareïj* uitgevoerd.

De Sultan heeft den alleenhandel in opium. Hij verkoopt het aan zijne grooten en aan de mindere hoofden, die van hunnen kant daarmede weder eenen kleinen handel drijven. Zoo gaat dus hier de vergiftiging van het volk van den vorst zelven en van de hoofden van het land uit.

In *Mangareij* zal de verkoop waarschijnlijk wel aan een' Chinees, die er reeds lang bij den Sultan om aangehouden heeft, verpacht worden.

Europesche dranken, wijn, bier, likeuren, genever en arak, van *Singapore* en *Java*. De genever en de arak meest van *Java*, maar ook van *Makasser*. De grooten van het land hebben en gebruiken alleen wijn en likeuren. Eigenlijk vindt men ze alleen bij den *Radja Bitjara*.

Katoenen-stoffen. Zeker het belangrijkste artikel van invoer. Haast allen van *Singapore, Java,* en nu misschien ook van *Makasser.* De stoffen zijn geverwde, gedrukte en witte. Zeer gezocht zijn voornamelijk ook de Indische stoffen voor voorhangsels, bedgordijnen en hemels van ledikanten.

Katoenen-garen en *smal-band* van dezelfde plaatsen.

Fijne sarongs van *Makasser, Saleijer* en *Java.* Het meest van de beide eerste plaatsen.

Grove katoenen-stoffen voor broeken, van *Saleijer.*

Wolle goederen en *garen,* bijna niet.

Zijden-stoffen, voornamelijk zijden-sarongs; weinig van *Balie,* maar meer van *Makasser.*

Zijden-garens en *ruwe zijde,* zeer weinig van *Java* en *Makasser.*

Galons, gouden en zilveren, zeer weinig van *Makasser* en *Java.*

De zijden stoffen, lakens, fluweel en galons, die door de Grooten gedragen worden, zijn meest allen door het gouvernement geschonken.

Slendangs van *Saleijer, Makasser, Balie* en *Java,* zoo ook *zak-* en *hoofddoeken.*

IJzer van *Banjermassing* en *Makasser.*

IJzerwerk van allerlei soort, als scharen, messen, naalden, spijkers, gereedschappen enz. van *Java, Singapore* en *Makasser.*

Koper en *koperdraad,* zeer weinig van *Java.*

Messing, messing-fabrikaten en *metalen vaten,* als: draad, vaten, bekkens, gongs en dergelijke, meest allen van *Java.*

Petjes van *Balie, Lombok* en *Makasser.*

Zilver en *goud,* van alle handelsplaatsen, waar die munten gevonden worden; het meest van *Singapore.*

Wapenen, kris, lansen en dergelijke, van *Makasser;* minder van *Java, Soembawa* en *Balie.*

Zwavel van *Java.*

Ammunitie van *Singapore,* weinig van *Java.* Nu welligt ook van *Makasser.*

Geweren en *stukken,* meest allen van *Singapore.* De stukken zijn haast allen geschenken van de Compagnie.

Fijn aardewerk en *glaswerk* van *Java, Singapore* en *Makasser.* Vooral zijn de lederen flesschen gezocht.

Grof aardewerk, als gendie's, potten en dergelijke, van *Java, Madura* en *Maros* bij *Makasser.*

De meeste overige artikelen zijn van zoo weinig belang, dat zij het opnoemen bijna niet waard zijn. Meest allen komen overigens van *Java, Makasser* of *Singapore.*

Kajoe Pelet, is niet gezocht.

Kajoe Kamoening groeit in het land zelf. De handel met *China* gaat indirekt over *Singapore, Java* en *Makasser.*

Ik stel hier nu weder, voor de verschillende landen en tot beter overzigt, te zamen de uitvoeren daarheen en de invoeren daarvandaan, — en noem vooreerst:

Dompo.

Uitvoer. Alle artikelen, die *Dompo* van andere landen noodig heeft, en die bijkans dezelfde zijn, als die hierboven voor *Bima* zijn aangegeven.

Invoer. Rijst, padie, was, paarden en buffels.

Soembawa.

Uitvoer. Suiker, kokosnoten en olie, visch, grof aardewerk, buffels, paarden, katoen, kasoemba, binkoeroe.

Invoer. Slendangs, wapenen en buffels.

Balie en *Lombok.*

Uitvoer. Paarden en buffels (weinige), kasoemba, binkoeroe, karet, tripang en agar-agar, (deze drie artikelen tot weder-uitvoer).

Invoer. Rundvee (weinig), rijst (alleen in mislukte jaren), petjes, katoenen en zijden-kaïns en slendangs (maar weinig), wapenen.

Java.

Uitvoer. Paarden, buffels (weinig), rijst (weinig), als ook maïs, sappanhout, was, kasoemba, binkoeroe, aardewerk (rijst-ketels), grof en weinig. Alle bovenopgenoemde zeeprodukten, vooral voor weder-uitvoer. *Katjang iedjoe*, uijen.

Invoer. Rijst (bij mislukten oogst), rottan, sarongs, slendangs enz. (gebatikt), aardewerk (*gendies*) en alle bovenaangehaalde Europesche fabriekaten, dranken en artikelen van weelde, gambier, koper en messing-fabrikaten.

Singapore, Riouw en *Malakka.*

Uitvoer. Paarden (zeer weinig), kasoemba, vogelnesten, *karet, tripang, agar-agar*, rijst, *katjang iedjoe*, uijen enz.

Invoer. Opium, gambier, rottan, wapenen (voornamelijk geweren), ammunitie; alle bovengenoemde artikelen van weelde, als ook dranken en Europesche fabrikaten.

Celebes (*Makasser, Topè djawa, Bonthain*) enz.

Uitvoer. Rijst, *katjang iedjoe*, uijen, kasoemba, katoen, maïs, paarden (zeer weinig naar *Makasser*), buffels en geiten (zeer veel, meest allen naar *Topè djawa*), *karet, tripang, agar-agar*, grof aardewerk en kapoenen.

Invoer: katoenen- en zijden-kaïns, sarongs, slendangs en zakdoeken (in menigte), geverwde en ongeverwde garens, petjes, zilver, wapenen, aardewerk (van *Maros*), roode en ge-

droogde visschen. Nu spoedig ook, zoo als te hopen is, *alles* wat van *Singapore* wordt ingevoerd.

Saleijer, Bonerate en omliggende eilanden.

Uitvoer. Rijst, padie, katjang, maïs, binkoeroe en geiten.
Invoer. Grove katoenen-stoffen voor broeken, fijne kaïns, slendangs, zak- en hoofddoeken, kanarie-pitten, kokos-noten en olie. Zee-produkten tot weder-uitvoer.

Molukken.

Uitvoer. (gering), rijst (somtijds), *karet*, verwstoffen, uijen en kapoenen.
Invoer. (gering), Eenige specerijen, welriekende olie en schrijn-werk.

Timor, Flores, Mangareij en *Soemba.*

Uitvoer. (naar *Timor* haast niets), rijst, maïs en alle Europesche en Javasche fabrikaten, die ook naar *Dompo* gaan en in *Bima* zelf van de hand gezet worden, opium, gambier enz.
Invoer. Slaven (weinig meer), geiten, was, *karet, tripang, agar-agar* en sappan-hout. Na deze landen is het grootste handelsverkeer met *Mangareij.*

Voor den handel met *Makasser* zou de invoer van het kopergeld een groote hefboom zijn, als ook de afschaffing van de misbruiken, die in den uitvoer-handel tegenwoordig in *Bima* zijn ingeslopen.

§ 5. *Scheepvaart, Binnenlandsche communicatie.*

De eigenlijke echt-inheemsche vaartuigen zijn de *sampangs* en *djoekoens;* de eerste somtijds van 20 tot 30 pikols dragt voor de binnenlandsche baaijen en de groote rivieren, als die van *Belo, Sapie* en *Wiera.*

Andere vaartuigen zijn oorspronkelijk van *Celebes,* van Makassaren en Boeginezen, zooals de *prahoe sopek, prahoe pelawie, padoewakan, prahoe toop* en dergelijke.

De Sultan heeft 2 barken, de »*boeroeng laut*" en de »*zeepraauw;*" de *Radja bitjara* 1 schoener; één Boeginees insgelijks 1 schoener en 1 groote praauw toop; buitendien hebben al die personen nog vele zeer groote *padoewakans* en andere praauwen.

Geen Christen-inwoner van *Bima* bezit tegenwoordig een groot vaartuig of een schip.

Met de binnenlandsche middelen van gemeenschap staat het zeer slecht. Er worden geen wegen aangelegd of onderhouden, en men kent geen andere dan ellendige voetpaden. Bruggen bestaan er ook nergens. Wagens, karren en pedatties zijn geheel onbekend. Ook zou men er op geen' der wegen mede voort kunnen. De menschen zelven dragen ook geene lasten. Alle transporten van produkten en waren geschieden uitsluitend met paarden en buffels, die dus algemeen als lastdieren gebruikt worden en als zoodanig onontbeerlijk en uitmuntend zijn,

De merries worden bij voorkeur voor het dragen gebruikt. Men ziet dikwijls paarden en buffels zwaar beladen berg op- en afgaan, waar een geoefend ruiter het naauwelijks zou wagen om te paard te blijven. In het algemeen hebben de paarden op *Bima,* zelfs op de steenachtigste en slechtste wegen, eenen zeer zekeren tred.

De markten worden in alle groote kampongs onder den blooten hemel gehouden. Zij zijn er echter meer om zich van de dagelijksche behoeften en kleinigheden te voorzien, dan dat zij den handel in het groot eenig gemak aanbieden.

Ik geef hier nu, in 4 op elkander volgende tabellen, een overzigt van de scheepvaart in de havens van *Bima,* waarbij de scheepvaart op de binnenwateren en naar andere plaatsen van het rijk niet in aanmerking is genomen.

Tabel No. I geeft op: de aangekomene, en

» No. II de uitgegane schepen, volgens de maanden van hunne aankomst of afreize, benevens den inhoud in tonnen van de aangekomen schepen.

» No. III geeft een overzigt van de plaatsen, naar welke de uitgegane schepen bestemd waren.

Al de opgaven loopen van het jaar 1832 tot aan het einde van October 1847.

TABEL No. I. Opgave van de, in 1832 — 1847, in *Bima* aangekomen schepen en praauwen.

Jaren.	Januarij.	Februarij.	Maart.	April.	Mei.	Junij.	Julij.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Totaal.	Koijans.	Schepen.	Praauwen.
1832	1	2	5	»	1	1	1	14	2	»	»	6	33	756	9	24
1833	1	3	8	»	»	14	6	6	3	14	1	1	57	1104	6	51
1834	2	3	2	1	6	1	8	2	2	9	»	»	36	367	4	32
1835	1	1	1	1	1	1	8	5	1	4	9	3	36	493	5	31
1836	20	—	3	5	4	1	3	2	6	12	»	»	56	1210	13	43
1837	11	1	3	1	10	2	5	7	6	5	»	2	53	1752	17	36
1838	6	7	4	2	3	3	2	10	6	1	»	»	44	1070	9	35
1839	7	1	13	6	15	1	4	7	18	5	»	»	77	1245	10	67
1840	5	2	6	3	6	»	»	8	9	18	»	2	67	1148	10	57
1841	10	3	3	13	7	8	15	9	8	7	»	1	84	1920	14	70
1842	1	10	4	2	12	3	»	4	2	4	1	2	45	1822	19	26
1843	—	—	1	3	10	5	1	4	2	5	5	2	38	2352	13	25
1844	6	1	6	16	8	»	1	2	»	1	1	2	44	1560	10	34
1845	10	2	4	4	17	5	»	17	7	11	4	6	87	3258	21	66
1846	11	2	1	2	22	4	1	5	8	6	2	3	74	2638	14	60
1847 $^{5}/_{6}$	9	6	4	6	11	14	4	12	11	»	»	»	77	2111	12	65
Totaal.	101	44	68	65	133	70	68	114	91	102	23	30	908	24,864	186	726
Gemiddeld.	$6^{1}/_{4}$	$2^{3}/_{4}$	$4^{1}/_{4}$	4	$8^{1}/_{4}$	$4^{3}/_{8}$	$4^{1}/_{4}$	$7^{1}/_{8}$	$5^{5}/_{8}$	$6^{4}/_{5}$	$1^{1}/_{2}$	2	$56^{3}/_{4}$	133	$4^{5}/_{8}$	$45^{3}/_{8}$

TABEL No. II. Opgave van de, in de jaren 1832 — 1847, van *Bima* uitgezeilde schepen en praauwen.

Jaren.	Januarij.	Februarij.	Maart.	April.	Mei.	Junij.	Julij.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Totaal.	Schepen.	Praauwen.
1832	2	1	4	1	2	3	2	1	2	15	1	1	35	7	28
1833	2	5	2	8	8	»	4	10	17	6	15	»	77	6	71
1834	8	8	1	2	1	4	2	»	21	7	3	»	57	5	52
1835	»	»	4	1	3	3	»	6	13	4	2	6	42	5	37
1836	2	»	12	5	6	9	»	8	1	7	6	20	71	9	62
1837	»	1	9	2	11	6	2	7	13	»	9	7	67	14	53
1838	11	6	2	4	1	3	5	4	15	14	12	2	69	11	58
1839	9	6	2	11	10	10	5	1	4	21	16	1	96	10	86
1840	5	4	3	1	1	8	4	7	9	14	14	2	72	10	62
1841	1	»	5	6	19	2	6	4	17	23	9	5	97	19	78
1842	7	»	7	»	11	11	1	1	11	10	3	2	64	8	56
1843	2	1	12	»	3	13	7	6	11	6	3	4	68	16	52
1844	1	19	»	3	4	10	3	8	11	6	3	3	71	9	62
1845	4	2	4	2	4	8	17	8	22	11	13	3	98	20	78
1846	4	8	12	6	4	6	10	8	13	25	2	2	101	14	87
1847 5/6	3	5	2	6	3	4	9	9	13	10½	»	»	64	12	52
Totaal.	61	66	81	58	91	100	77	83	193	179	108	58	1149	175	974
Gemiddeld.	3¾	4⅛	5	5⅝	6⅝	6¼	3⅞	5⅛	12	4⅛	7⅓	3⅘	71¾	11	60

Aanmerkingen op Tabel I *en* II.

Men ziet vooreerst, dat de getallen der afgegane en aangekomen schepen en praauwen niet dezelfde zijn, en dat het aantal der eerste dat der laatste met 241 overtreft. Dit moet verklaard worden uit de omstandigheid, dat vooreerst de registers niet naauwkeurig genoeg aangehouden zijn, en ten tweede, dat de praauwen, die aan de inboorlingen behooren en die te *Bima* overwinteren (wanneer men deze uitdrukking bezigen mag), bij hunne aankomst niet aangegeven en ingeschreven worden. De fout ligt dus voornamelijk aan de praauwen, en wel aan die, welke aan de menschen op *Bima* toebehooren. Verdeelen wij nu deze fout over 16 jaren, dan krijgen wij voor het gemiddelde getal, voor ieder jaar 15, hetwelk vrij wel het aantal der kleine onaangegeven praauwen van *Bima* moet aanwijzen, namelijk van die, welke voor den handel naar andere eilanden gebruikt worden.

Wij moeten, voor de scheepvaart van en naar *Bima*, twee bepaalde streken onderscheiden, namelijk de westelijke en de oostelijke streek.

De eerste bevat alle eilanden van *Soembawa* tot *Singapore*. De schepen vandaar komen meest in de west-moesson aan, en gaan in de oost-moesson derwaarts terug. In de ooste-

lijke streek liggen alle eilanden ten O. van *Bima* en *Celebes*. De schepen en praauwen komen in de oost-moesson vandaar, en keeren in de west-moesson terug.

Celebes en *Saleijer* vormen bijna eene neutrale streek, waarmede de gemeenschap haast alleen in de oost-moesson plaats heeft. De koers derwaarts of vandaar gaat van het Z. naar het N. en omgekeerd, en, daar de praauwen dezen koers bij hevigen westen-wind onmogelijk nemen kunnen, houdt dan alle scheepvaart met deze streek gedurende 4—5 maanden op.

Uit het gezegde volgt dus, dat de schepen in de west-moesson van ééne streek komen en naar ééne streek afgaan, terwijl zij in de oost-moesson van twee streken aankomen en naar twee afgaan. De handel bedraagt dus in de west-moesson $^1/_3$, en in de oost-moesson $^2/_3$. Hiermede stemmen de data zeer goed overeen.

Er kwamen aan: van Mei — October 578 vaartuigen. Van November — April 331 vaart.
Er gingen uit: » » » 723 » » » » 442 »
nagenoeg $^2/_3$ iets meer dan $^1/_3$.

Met betrekking tot de vracht van de schepen, leert ons de Tabel No. I, dat zij gemiddeld voor één schip 133 koijans bedraagt, en dat er dus in den handel met *Bima* geen zeer groote schepen gebruikt worden. Men moet zich echter wel wachten van te gelooven, dat de schepen zooveel invoeren als zij kunnen laden.

De meeste schepen, die dadelijk naar *Bima* gaan, zijn naauwelijks half, ja, bijna voor geen $^1/_4$ geladen. Die van en naar de *Molukken*, *Timor* enz. voeren bijna niets in. Zij leggen meest aan om levensmiddelen, water en hout in te nemen, of hunne terugvracht naar *Java* met paarden volledig te maken.

In de registers van *Bima* zijn nu eens lasten, dan eens tonnen, en dan weder koijans ingeboekt, even als of de gezaghebbers den tijd niet hadden, om die herleidingen te ondernemen, wanneer zij de schepen en praauwen in hunne registers schreven.

Zoo weinig er voor die heeren op *Bima* te doen valt, evenzoo onordelijk en onnaauwkeurig wordt het weinige nog gedaan. Eene eervolle uitzondering maakte de werkzame gezaghebber Steijns.

Deze herleidingen, die dadelijk, gemakkelijk en zonder tijdverlies gemaakt kunnen worden, hebben mij veel moeite en tijd gekost.

TABEL N°. III. Staat van de te *Bima* aangekomen schepen van :

Jaren.	Java, Madura, Sumatra.	Balie, Lombok, Borneo, Linga, Soembawa.	Celebes.	Saleijer, Bonerate, Boeton, Mangareij.	Singapore, Malakka.	Timor en Soemba.	Molukken.	Niet opgegeven havens.	Totaal.	*Aanmerkingen.*
1832	8	»	7	13	1	1	3	»	33	N°. 1. De namen onder de rubrieken geven de voornaamste havens aan, - en de getallen, die er bij staan, het aantal der van genoemde havens aangekomen schepen en praauwen.
1833	5	2	23	25	»	»	2	»	57	
1834	4	»	9	21	»	»	1	»	35	
1835	5	»	9	19	»	»	3	»	36	
1836	12	2	31	6	1	»	4	»	56	
1837	14	»	4	20	8	1	5	1	53	
1838	9	»	13	20	5	»	4	1	52	N°. 2. De 4 nog ontbrekende schepen, van welke de plaatsen van waar zij uitgevaren zijn, niet zijn aangegeven, zijn walvischvangers.
1839	6	4	11	43	7	1	5	»	77	
1840	10	2	17	28	4	1	3	2	67	
1841	7	6	24	15	5	3	6	8	74	
1842	13	2	11	6	5	1	5	1	44	
1843	4	2	15	9	1	»	6	»	37	N°. 3. De handel met *Timor*, *Soembawa* en de *Molukken* wordt meest met schepen gedreven. Naar *Java*, *Bali*, *Singapore* enz. gaan zoowel schepen als praauwen, - misschien meer schepen.
1844	11	»	20	5	7	»	»	»	43	
1845	11	12	26	23	9	3	4	»	88	
1846	5	»	19	32	10	2	6	1	75	
1847 $^{5}/_{6}$	13	4	22	26	6	1	3	1	76	
Totaal	137	36	261	311	69	14	60	15	903	
								Europa	1	
									904	Den handel met *Celebes*, *Saleijer*, *Bonerate*, *Mangareij* enz. drijft men haast uitsluitend met praauwen. Alleen met *Makasser* wordt de handel ook somtijds met schepen gedreven.
		Soerabaija 45, Grissee', Rembang, Batavia, Lassem, Japara, Joana, Tjilatjap, Soemanap.	Soembawa 10, Balie, Lombok.	Topé-Djawa 114, Makasser 95.	Saleijer 209, Bonerate 51, Mangareij, Kommodo.	Allen naar Singapore.	Timor 13, Soemba 1.	Amboina 41, Banda, Ceram, Aroe.		

TABEL N°. IV. Opgave der van *Bima* uitgeloopen schepen en praauwen naar :

Jaren.	Java, Madura, Sumatra.	Soembawa, Lombok, Balie, Borneo.	Celebes.	Salejer, Bonerate, Boeton, enz.	Molukken.	Timor en Soemba.	Singapore, Malakka.	Onbekend waarheen.	Totaal.	*Aanmerkingen.*
1832	9	2	6	28	3	»	»	»	48	Zie de aanmerkingen op de
1833	7	2	24	41	»	»	3	»	77	voorgaande tabel N°. III.
1834	10	1	15	25	1	»	5	»	57	Alle daarop gemaakte aan-
1835	10	2	10	18	»	»	2	»	42	merkingen hebben ook betrek-
1836	11	9	1	43	»	»	5	»	69	king op deze tabel N°. IV.
1837	11	»	9	34	3	3	5	»	65	N°. 2. Direkt uit *Europa*
1838	12	2	14	40	»	3	5	1	77	kwam slechts één schip, waar-
1839	13	8	17	47	2	»	7	1	95	schijnlijk een arme verdwaalde.
1840	14	»	16	25	1	3	4	»	63	
1841	14	3	27	34	6	6	3	1	94	
1842	15	»	19	21	»	»	7	1	63	
1843	10	4	16	25	3	»	11	»	69	
1844	8	5	16	32	2	»	7	»	70	
1845	15	13	32	18	3	3	10	1	95	
1846	13	11	24	34	1	8	8	»	99	
1847 $^{5}/_{6}$	8	8	18	27	»	»	»	1	62	
Totaal	180	70	264	492	25	26	82	6	1145	
	Batavia, Soerabaija 39, Grissee, Rembang, Samarang.	Soembawa 35, Balie. Lombok.	Topè-Djawa 130. Makasser 140. Bonie, Bonthain.	Salejer 218, Bonerate 124, Mangareij 120, Boeton, enz.	Amboina 13, Banda enz.	Timor 17, Soemba 9.	Singapore 69, Malakka 8.			

Aanmerkingen op de tabellen No. III en No. IV.

Wij bemerken wel in het algemeen eene uitbreiding van de scheepvaart op *Bima*, maar deze is nog niet regelmatig, en in de toeneming is nog veel onbestendigheid duidelijk te bespeuren. Het regelmatigste is de toeneming van den inhoud der schepen (zie tabel I, over de dragt der aangekomen schepen).

Naar *Java* is de scheepvaart toegenomen, voornamelijk de uitvoer, die van 1833 tot 1842 zeer regelmatig stijgt.

De handel met *Balie* en *Lombok* is zeer van het toeval afhankelijk.

De scheepvaart naar *Soembawa* is gering, omdat de gemeenschap over land meer en zekerder kan plaats hebben. Al duren de reizen over land dan ook wat lang, de menschen zijn dan toch niet van de winden en moessons afhankelijk, en veilig tegen de zeeroovers.

De handel met *Celebes*, vooral met *Makasser*, neemt toe. Dit kan van nu af aan nog in veel hoogeren graad het geval worden, en *Makasser* moet voor *Bima* worden, wat *Singapore* er tot nu toe voor geweest is.

De handel met *Saleijer* neemt eer toe dan af; daarentegen is het verkeer met *Bonerate* in de laatste jaren aanmerkelijk afgenomen.

De scheepvaart met de *Molukken* en met *Timor* is sedert 1832 vrij gelijk gebleven, en hangt zeer van toevallige omstandigheden af. Ook is zij voor den handel van geen zeer groot belang, daar de schepen van daar weinig in- of uitvoeren.

De handel met *Singapore* en voornamelijk de uitvoer is, zooals tabel III aantoont, vrij regelmatig toegenomen. Opmerkelijk is het dat, sedert *Makasser* eene vrijhaven geworden is, geen vaartuig meer direct naar *Singapore* is gegaan. Men versta mij wel, — *direct*, — daar eenige der naar *Java* afgezeilde schepen ook naar *Singapore* bestemd waren, en er dus een indirect verkeer bestond.

Toen ik *Bima* verliet, was buitendien de tijd voor de afvaart der schepen, die naar *Singapore* willen, reeds verstreken, zoodat er waarschijnlijk gedurende het geheele jaar 1847 geen schip direkt naar *Singapore* afgezeild is.

Voor 1847, waren nog, gedurende de 2½ laatste maanden van het jaar, de aankomst uit het W. — en de afreizen naar het N. en O. op handen.

Vult men nu deze ontbrekende 2½ maanden, uit de tabellen I en II, uit de betrekkelijke gemiddelde getallen aan, dan kan in 1847 het aantal der in dat jaar aangekomen vaartuigen beloopen hebben . . . . . 82 — 83.
het aantal der uitgegane . . . . . 77 — 79.

III. HOOFDSTUK.

TWEEDE GEDEELTE.

HUISELIJKE, ZEDELIJKE, INTELLECTUELE EN GODSDIENSTIGE TOESTAND VAN HET LAND.

§ 1. *Zeden en beschaving. Gebruiken en gewoonten. Huiselijk leven.*

Voor zoover ik het huiselijk leven der Bimanezen, de massa van hunne stoffelijke welvaart, en dergelijke heb kunnen nagaan, staan zij op ongeveer denzelfden trap als de overige landbouwende volken van de *Sunda-Eilanden.* Van de bijzondere verhouding, waarin de *orang Dongo* staan, zal ik straks eene afzonderlijke beschrijving geven.

Beginnen wij vooreerst met de beschouwing van het uiterlijk, en wel met de woningen, dan vinden wij nog al veel eigendommelijkheden.

De woningen van de menschen in de vlakte zijn anders gebouwd dan die van de menschen in het gebergte, en anders dan die in het W. van het eiland op *Soembawa.*

Ik spreek hier eerst van de woningen in de vlakte.

De Europeanen te *Bima* hebben geene huizen, die zich door eenen bijzonderen bouwtrant onderscheiden. Eenigen hebben naar de Makassaarsche, anderen naar de Javaansche, en de meesten naar de Bimanesche wijze gebouwd; alleen wat grooter en van duurzamer bouwstoffen, b. v. planken. De echt Bimanesche huizen staan 2 — 3 voeten boven den grond en wel op de 6 — 10 grootste houten pilaren van het huis zelf.

Zij bestaan doorgaans uit eene opene voorgalerij, waarin de menschen over dag zitten en arbeiden, en uit een groot binnen-vertrek, dat links van den ingang den haard heeft en regts een' halven muur, die twee halve vertrekken vormt of afsnijdt. De vloer is van bamboes. De muren van rondom eveneens, of ook van zeer dun gespleten, sierlijk naar de kleuren verdeelde, smalle banden van de bladscheden der *aren-* en *lonthar*-boomen. Het dak is van *allang-allang* of bamboezen dakbordjes (hier sirappen genoemd). Rondom gaat er eene stelling, waarop het weinige huisraad staat, en de maïs te droogen gelegd wordt.

Van buiten onder het dak zijn nog dikwijls kippen-hokken aangebragt. Stallen voor paarden, buffels of geiten kent en heeft men niet. Buiten de woningen ziet men ook nog de kleine rijst-huisjes, even zoo talrijk en eveneens ingerigt als op *Java*. De *missigiet* staat meest midden in het dorp. De huizen van de dorpsbestuurders onderscheiden zich meest in het geheel niet, of alleen door hunne grootte. De slechtste huizen hebben dikwijls ook, in plaats van bamboezen muren, muren van de bladscheden van den pinang-boom (d. i. van *oepie*). Ieder jong paar, dat in den echt treedt, bouwt zich eerst een nieuw huis, hetwelk zoo lang dient als het niet uiteenvalt, of als het nog hersteld kan worden. Al het huisraad bestaat uit eenige potten, pannen, manden, spin- en weefgereedschappen. Tafels, stoelen en bedsteden zijn onbekend. Het bed ligt op den grond en bestaat slechts uit eenige matten en een hoofdkussen, of bij rijkere lieden ook uit eene dikke matras, met onechte katoen (*kapok*) gevuld, en vele op elkander gestapelde hoofd-kussens en lijf-kussens, en heeft ook somtijds gordijnen. Veel hoofd-kussens zijn een teeken van rijkdom, ook wel van eerbewijzing voor den gast. Aan de beide einden zijn zij dikwijls met klatergoud versierd. Het volk is zeer eenvoudig, ja armoedig gekleed. De kleeding wordt meest uit grove katoenen-stoffen vervaardigd, die òf rood en wit, òf blaauw en wit gestreept, òf geruit zijn. Hij, die fijnere kleederen draagt, heeft ze van stoffen, die van *Saleijer* of van *Makasser* aangebragt worden. Bij feestelijke gelegenheden kleeden de mannen zich geheel zoo als de Boeginezen of Makassaren, en zij, die bij den Sultan worden toegelaten, zooals de adelijken aan de hoven van *Goa* en *Bonie*. De gemeene man draagt in het dagelijksche leven niets dan zijnen hoofddoek, een grove sarong en een korte broek, die tot onder de knieën reikt. Zooals ik reeds vroeger gezegd heb, dragen ook alle vrouwen broeken van denzelfden vorm als de mannen, maar iets korter. Gewoonlijk zijn ze van grof doek gemaakt, dat wit en blaauw gestreept is. Hierover wordt eene lange sarong gedragen. De meeste vrouwen trekken, wanneer zij uitgaan, een *badjoe* van donkere kleur aan, dat meestal denzelfden vorm heeft als dat der Makassaarsche vrouwen. — De wapenen der Bimanezen zijn lansen en krissen, eveneens gemaakt als de Boeginesche. De kris wordt door een' breeden dikken band om het lijf vastgehouden. De lansen zijn in oorlogstijd met vederen versierd.

Daar de mannen zich bij hunne wapen-dansen nog algemeen van het schild bedienen, vermoed ik, dat in vroegere tijden het schild algemeen was en het gebruik daarvan later is afgeschaft.

Geweren en geschut hebben zij weinig en weten er dus ook niet vaardig mede om te gaan. In den krijg dient ook een gedeelte der mannen te paard. Draadpantsers, zooals de Makassaren en Boeginezen, draagt men niet. De ruiters hebben òf in het geheel geen' zadel, òf zitten maar op een kussen, — in het geheel geen' toom, of in plaats daarvan een stuk rottan of ook een' korten strik door den mond van het paard.

Wanneer de vrouwen uitrijden, zitten zij op een dik en zeer groot kussen van bijna 4 vierk. voeten oppervlakte, en meest twee aan twee.

Eene lievelings-bezigheid van de mannen is de jagt. Er worden groote jagten te paard gehouden. De herten en wilde buffels worden met lansen gestoken, en niet, zoo als op *Celebes*, met den strop gevangen. Buitendien vangt men deze dieren nog met netten en in kuilen. De wilde kippen worden bij voorkeur bij maneschijn opgezocht, als zij op de takken van lage boomen zitten te slapen. Men slaat ze dan met bamboezen en houten stokken

dood. — Het voedsel van het volk is even als dat der Javanen. Er wordt echter meer *mais* en in dezelfde verhouding minder rijst gegeten, dan op *Java*. Vleesch wordt er welligt meer gegeten. Daar het aantal der buffels en geiten zoo groot is, en deze dieren zoo goedkoop verkocht worden, kan ook de arme somtijds een' karbouw slagten, of ten minste een geit. Van het beste vleesch wordt ding-ding gemaakt, of het wordt ter markt gebragt of in huis bewaard. De gezaghebber Steijns schatte in 1833 het binnenlandsch verbruik zelfs op 6 — 700 buffels en op 100 — 120 geiten. Hierbij komt nu nog eene menigte herten, die jaarlijks gedood worden. Het volk heeft den grootsten afschuw van varkensvleesch. Kippen en vischen zijn op *Bima* zeer goedkoop en maken een hoofd-bestanddeel van het voedsel uit. Er wordt zeer veel gebak gegeten, hetwelk het voor- en het nageregt bij feesten en feestelijke onthalen uitmaakt. Te groote zoetigheid en een olieachtige ranzige smaak maken het voor de Europeanen bijna oneetbaar.

De burgers te *Bima* leven meer op *Indo*-Europesche wijze. Zij houden varkens, en bereiden de spijzen meer zooals ze op *Java* en *Makasser* gegeten worden. Zij hebben echter veel vooroordeelen, die half en half Mahomedaansch of Inlandsch schijnen te zijn. Zoo eten zij geene witte buffels, en niet dan ongaarne van varkens of kippen, die niet, vóór dat ze geslagt worden, eenigen tijd opgesloten of bij het huis van den eigenaar zelven gevoed zijn geweest.

Met betrekking tot de *dranken*, is het volk matig te noemen. De voornaamste drank, behalve water, is de palmwijn of toewak. Men maakt dien van kokos-, maar nog meer van lonthar-palmen. Er wordt ook zeer veel *broem* gedronken, die uit rijst vervaardigd wordt en vrij veel zin-bedwelmende kracht heeft. Koffij wordt er bij alle hoofden voorgezet. Ook onder het volk begint het gebruik algemeener te worden. Europesche dranken vindt men alleen bij de burgers en bij de Grooten op de hoofdplaats, anders nergens, en ook in *Bima* is het verbruik van dranken zeer gering.

Tot groot ongeluk voor het land is het gebruik van opium onder den inboorling zeer algemeen en verspreidt zich al meer onder alle klassen. Ik zal hierop nog eenmaal terug komen.

Sirih wordt evenveel gebruikt als op *Java*. Het *tabak*-rooken is ook vrij algemeen. De cigaren van *Bima* zijn tweemaal zoo dik en lang, als die van de inboorlingen op *Java*. In plaats van in bladeren van den *Nipa*-palm, rolt men op *Bima* den *tabak* in bladeren van den *Lonthar*-palm.

Het volk op *Bima* houdt zeer veel van feesten, en bij ieder bijzonder voorval in het leven wordt er een feest aangerigt, zooals bij geboorten, besnijdenissen, huwelijken en sterfgevallen. De grootste feesten hebben plaats bij besnijdenissen en huwelijken.

Alle bijgeloovige gebruiken, die bij de geboorte van een kind en bij de zwangerschap van een vrouw worden waargenomen, ken ik niet. De feestelijke wijze, waarop vreemden en geëerde gasten in de kampongs ingehaald en ontvangen worden, heb ik reeds beschreven in § 4. van het Ie hoofdstuk. Bijzondere feesten hebben nog plaats, wanneer er iemand in een huis ziek ligt. Er wordt dan een maal aangerigt, en muzijk en dans moeten daarbij dan voornamelijk dienen om de booze geesten te verdrijven, die den zieke naar het leven staan. De vrouwen voornamelijk rigten gaarne zulk een feest aan, dat *Dewa* genoemd wordt, of

liever »*een Dewa houden.*" Het duurt dikwijls vele dagen, gedurende welken de zieken van tijd tot tijd door toover-formulieren bezworen en geplaagd worden. Een *doekoen* of wonderdoktor der inboorlingen heet op *Bima: Sandroi.* De zieken behandelt hij voornamelijk door bespuwing, besmering, bezweringen en dergelijke, terwijl de aanbidding van en offeranden aan de krokodillen ook wonderkrachtige geneesmiddelen zijn.

Om weder tot de feesten terug te keeren, — zij zijn altijd van muzijk en dans vergezeld. De muzijk is zeer eenvoudig. De instrumenten zijn geen andere dan gongs en trommen. Gammelangs en anklongs, even als op *Java*, kent men niet.

Ofschoon er op *Bima* wel publieke vrouwen zijn, vindt men er echter geen publieke danseressen. De dans is een algemeen vermaak, dat echter alleen door de ongetrouwden wordt uitgeoefend. Alle klassen, van de zonen en dochteren van den vorst af tot aan die van den gemeenen man toe, nemen hieraan deel; de dans wordt door Bimanesche of Makassaarsche en soms ook door Soembawaresche, en altijd zeer eentoonige, gezangen begeleid. Hij wordt geheel op dezelfde wijze uitgevoerd als in het zuidelijke *Celebes.* Meest dansen er 9 of 16 jongelingen of meisjes te zamen, — de jongste eerst, en vervolgens de oudste. Allen zijn zij op hun best en zeer zedig gekleed.

Op de feesten van de armere klassen danst er ook wel een persoon alleen, en zingt of maakt er potsen bij. Somtijds voeren de jongelingen twee aan twee of vier aan vier eenen wapendans uit, die in een spiegelgevecht met schild, lans en kris eindigt, en eene zeer vreedzame vertooning maakt, omdat alle bewegingen op de maat van de langzame muzijk geschieden. —

Over de opvoeding valt haast niets te zeggen, daar de kinderen opgroeijen zooals hunne *physieke* ontwikkeling zulks medebrengt, zonder dat iemand zich over de ontwikkeling van hun verstand bekommert. De kinderen leeren van zelven eenige gebeden en gezangen, die zij van de ouderen afluisteren, van buiten. Alleen de rijkeren worden in het lezen en schrijven, maar meer van het Makassaarsch dan van het Maleisch, onderrigt.

De kinderen der Christenen gaan sedert 2 jaren ook op school, sints er een schoolmeester op eene bezoldiging van *f* 15 's maands is aangesteld. Zij leeren Hollandsch en Maleisch lezen en schrijven, de laatste taal alleen met Latijnsch karakter; — of ook het rekenen en de godsdienst een gedeelte van het onderrigt uitmaken, weet ik niet. Het getal der scholieren bedroeg, toen ik op *Bima* was, ongeveer *tien.*

Wanneer er te *Bima* onder het volk een huwelijk gesloten wordt, moet de jongeling aan de ouders van de bruid een' bruidschat betalen, die voor eene slavin 22, voor eene vrije vrouw 44, en voor een meisje uit den adelijken stand 88 realen bedraagt. De betaling geschiedt in goederen, zeer zelden in geld, en bestaat uit rijst, kleedingstukken, geiten, buffels, paarden en was, waarbij deze goederen tot zeer hooge prijzen worden aangerekend, zoodat het bedrag van den bruidschat onder zijne nominale waarde staat.

Bij sterfgevallen erven alleen de aanverwanten, en niet de vorsten, zooals bij de Balinezen. Zonen en dochteren deelen gelijk op. Zijn er geen, dan erven ook de bloedverwanten in de zij- of opgaande linie. De weduwe erft een gelijk aandeel als een zoon of dochter. — Daar ik al deze mededeelingen slechts van burgers op *Bima* heb, zou ik er zelf geen onbepaald vertrouwen in stellen.

§ 2. *Godsdienstige toestand.*

Men vindt op *Bima* aanhangelingen van drie verschillende godsdiensten. Op de hoofdplaats is eene kleine Christen-gemeente; de groote massa van het volk is echter der Mahomedaansche godsdienst toegedaan. Een gedeelte van de bergbewoners bestaat uit *Fetisch*-aanbidders.

Onder de christenen te *Bima* vindt men Gereformeerden en Katholijken, die in goede verstandhouding met elkander leven, hetwelk welligt ten deele ook daarvan komt, dat vele van hen zeer onverschillig op het punt van godsdienst zijn, of omdat zij, uit gebrek aan onderrigt, als ook uit gebrek aan geregelde uitoefening van de uiterlijke godsdienst, in het geheel niet goed meer weten, welk geloof zij belijden. Men moet zich hierover niet verwonderen, want zelden komt de predikant der gemeente van *Makasser* (tot welke die van *Bima* behoort,) te *Bima* over, om gedurende acht dagen, die hij er dan doorbrengt, eenige keeren te prediken, te doopen en te trouwen. Katholijke geestelijken komen er alleen bij toeval, op hunne reizen naar *Delhi* en *Macao* namelijk, en doen, behalve het doopen, geene kerkdienst. Ook voor de katechisatie komt er niet alle jaren een meester van *Makasser*. Ook hij verrigt geene sacramentale diensten, maar bepaalt zich tot het voorlezen van preken en het geven van eenig gebrekkig godsdienstig onderrigt. Overigens moet men tot lof der weinige en daarbij nog arme Christenen van *Bima* zeggen, dat zij in verhouding tot hunne geringe middelen evenwel nog altijd tamelijk voor de armen-kassen hebben bijgedragen, en onder anderen voor den bouw van eene kerk op *Makasser*, Gereformeerden zoowel als Katholijken, buiten verwachting veel hebben bijgedragen. De inboorlingen, die het Mahomedanismus aanhangen, waren in vroegere tijden, even als nu nog een gedeelte der bergbewoners, *Fetisch*-aanbidders. Sporen van de Hindoesche godsdienst, oudheden, beelden, tempels, ruïnen, heb ik nergens gevonden. Zouden de benamingen, als *Dewa*, *Goeroe*, en dergelijke, daarop terugwijzen? Ik geloof het naauwelijks, omdat het woord *Dewa* ook nog bij de *orang-Dongo* wordt aangetroffen, die zeker noch Hindoes in hun geloof zijn, noch zulks vroeger waren. Het Mahomedanismus werd tusschen 1540 en 1550, en wel waarschijnlijk door Makassaarsche zendelingen of priesters, in het land gebragt.

De eerste Mahomedaansche Sultan heette *Abdoel Galier*.

Het aantal priesters in het land is vrij groot; echter zijn zij niet in hoog aanzien, ten minste niet bij de rijksgrooten. Zij vormen zich op eene werkelijke of voorgewende bedevaart naar *Mekka*, want zeer dikwijls gaan zij maar tot *Singapore*, en laten zich daar onderrigten. Bepaalde inkomsten hebben zij niet. Zij leven van geschenken en aalmoezen, als ook van de gaven, die zij zich laten uitreiken voor zekere godsdienstige verrigtingen of bijgeloovige bezweringen en geregelde bedriegerijen. Somtijds staan er onder hen enkele dweepers op, die zich veel aanhang en invloed verschaffen, en zelfs gevaarlijk zouden kunnen worden, wanneer hunne eerzucht zich tegen den vorst van het land keerde.

Zeer gezien in het land zijn de Arabieren, van welke er zich echter weinigen blijvend in het land ophouden. Arabische Hadjies, of bedriegers, die zich daarvoor uitgeven, gaan dikwijls met groote sommen, die zij met het bedelen bijeen hebben gekregen, uit het land.

Merkwaardig, met betrekking tot de verhoudingen tusschen de godsdienstige sekten, is nog het artikel met de oude Compagnie: »dat afvalligen van het Christendom uitgeleverd moesten

worden, en dat daarentegen ook Christenen van hunnen kant geene bekeerlingen onder de inboorlingen mogten maken."

§ *De orang-Dongo.*

Ik wijd aan dit merkwaardig overblijfsel van de oorspronkelijke (»Ur") bevolking een afzonderlijk artikel, daar zij zulks om hare merkwaardige zeden en gebruiken wel verdient. *Orang-Dongo* beteekent eigenlijk *berg-mensch*, wat wij op *Java orang-Goenoeng* noemen. Evenwel dragen niet alle bergbewoners van *Bima* den naam van *orang-Dongo (Dóó Dongo)*, maar alleen diegenen, welke nog geen Mahomedanen zijn geworden en nog geheel de hier uitvoerig beschreven zeden en gebruiken hebben. De Bimanezen zien met verachting op deze menschen neder en noemen ze ook wel *kaffier* (ongeloovigen hond). Zij bezoeken ze nooit of alleen dan, wanneer ze de eenvoudige bergbewoners in naam des Sultans of der rijksgrooten iets afpersen willen. Reeds in § 7 van de inleiding heb ik gewag gemaakt van de belagchelijke verhalen, die bij de Christenen en inboorlingen van *Bima* over deze menschen in omloop zijn, en hoezeer men bevreesd is om hen in hunne dorpen te bezoeken. Meest alle officieele berigten zeggen zelfs, dat de Europeanen hunne dorpen niet durven betreden. Men weet uit de inleiding, dat dit alles anders is, en dat de arme *orang - Dongo* noch zoo slecht en noch zoo gevaarlijk zijn, als men ze afgeschilderd heeft. Zij bewonen voornamelijk de gebergten in het W. en Z. O. van de baai van *Bima;* de onbekendsten en meest gevreesden wonen in het Z. O. Ik ken ook de namen van hunne dorpen niet. Die in het W., heb ik in § 7 van het I hoofdstuk en in § 1 van het IIe hoofdstuk Ie gedeelte reeds opgenoemd. Vooraf zij in het algemeen aangemerkt, dat de *orang-Dongo* mij met opzigt tot hunne afkomst voorkomen tot hetzelfde menschenras te behooren, als de bewoners van de vlakten. Ik heb ten minste geene doorgaande onderscheiding in den vorm van hun gelaat of van hunne ligchaams-gestalte kunnen ontdekken. Alleen zijn meest al deze menschen, vooral de mannen, donkerder van kleur dan de bewoners van de vlakte. De vrouwen zijn doorgaans afschuwelijk leelijk, en zelfs waren de jonge vrouwen door de bijzonder lange hangende borsten zoo wanstaltig, dat ik het in dien graad en zoo algemeen nergens in den Archipel aangetroffen heb.

Merkwaardig nog onderscheiden zich ook de vrouwen in het Tengersch-gebergte, door hare leelijkheid en door het spoedig verval van hare ligchamelijke gestalte, van de vrouwen in de omliggende lager gelegen landschappen. Zooals men mij gezegd heeft, is ook de taal dezelfde als van het overig gedeelte der Bimanesche bevolking, — enkele onderscheidingen in het dialect er af gerekend. Zoo hebben zij, onder anderen, namen voor vele planten in het gebergte, waarvoor het volk in de vlakte geene namen kent. Dit is echter eene onderscheiding, die in elke taal voorkomt, die door menschen in de vlakte gesproken wordt.

Wanneer men in het gebergte van *Dongo* (*Padjo*, enz.) komt, is het eerste, wat ons opvalt, de wijze op welke de dorpen gebouwd zijn, en die ons weder aan de dorpen in het Tengersch-gebergte herinnert. Zij liggen namelijk niet in de dalen of op zachte berghellingen, of aan rivieren of beken, zooals dit het geval is in de lagere landen, maar op hooge, steile, haast ontoegankelijke bergruggen in de nabijheid van een die-

pe kloof, waarin een bergstroom bruist. Zoo hangt *Embawa* over eenen ijzing-wekkenden afgrond, digt bij eenen loodregten en wel vijf honderd voet hoogen rotswand over eene beek. Eveneens is het met het tegenoverliggende *Mange; Kananta* en *Toentoe* liggen geheel tusschen twee zulke kloven boven op het scherpste gedeelte van den bergrug. In deze dorpen staan tusschen de huizen geen boomen, zoodat men ze aan hunne grijze en glimmende allang-allang-daken in de verte zien en herkennen kan. Dit is nog eene omstandigheid, die zij met de dorpen in het Tengersch-gebergte, ja, zelfs met vele bergdorpen in *Europa* gemeen hebben. De huizen zelven, die in land *Dongo* bij elkander staan, zijn geheel anders gevormd dan die op het vlakke land van *Bima*. Voor diegenen, die vroeger rijst-huisjes gezien hebben, kan ik ze met weinig woorden beschrijven. Zij zien er namelijk eveneens uit als zulk een rijst-huisje, en zijn ook niet grooter; alleen het dak is hooger en steiler. Het onderste gedeelte of eigenlijke ruim is open, zonder wanden en lêêg. De honden en geiten huisvesten er. Men bewaart er ook den ploeg en eenige andere gereedschappen. De menschen stampen er de rijst, en de vrouwen weven er. De eigenlijke woonruimte, het ware huis, is de enge plaats onder het dak zelf, — naauwelijks 15 voeten lang en breed, zonder verdere afdeelingen van binnen, en tegelijk dienende voor woon- en slaapkamer en keuken voor de geheele familie. Men klimt langs een' ladder en door een eng luik, dat tevens tot deur en tot venster dient, in deze behuizing. In het dak zijn twee valluikjes, die men op- en neder-laten kan. De wanden zijn van bamboes of van de bladscheden van de *pinang*-bladeren, — het dak is van allang-allang, — de vloer van bamboes. Wanneer men niet wist, dat zulke hutten menschelijke woningen waren, zou men ze niet van de rijst-huisjes kunnen onderscheiden. Het huisraad is haast hetzelfde als in de huizen in de dalen; — alleen gebruikt men in plaats van kussens een houten blok, en nooit matrassen, maar wel matten en geiten-vellen.

In deze armoedige hutten nu wonen onschadelijke, schuwe menschen, wier zeden welligt nog de oorspronkelijk polynesische zijn, dat wil zeggen, die nog uit den tijd afstammen, waarin noch Hindoesche noch Mahomedaansche invloed zich onder de inwoners der vele eilanden van den Indischen Archipel had doen gevoelen.

Vooreerst zijn zij geen Mahomedanen. Zij vasten niet. Zij eten alles wat maar leven heeft, rundvee, buffels, gevogelte, wild, maar ook varkens, honden, ratten, slangen en dergelijke, en juist dit is oorzaak, dat zij door de Mahomedanen verafschuwd worden. Zij hebben geen moskeën. Wat ik van hun geloof vernomen heb, komt op het volgende neder:

Zij kennen geen enkel hooger wezen, noch een' menschelijken verkondiger van zijn aanzijn en van zijne magt. Zij gelooven alleen aan vele geesten, nu eens goede dan eens booze, die in bergen, boomen, steenen, in de zon, in de zee enz. wonen. Deze geesten heeten *dewa*. Men roept ze alleen aan, wanneer men hunne hulp noodig heeft, b. v. in ziekten en in andere ongelukkige omstandigheden. Men vindt dus voor ieder huis eenige groote en gladde steenen, die voor heilig worden gehouden, maar waarop men toch evenwel (wie zou het gelooven?) zijne natuurlijke behoeften volbrengt. Na elk, meer dan profaan, gebruik, worden deze huis-goden dadelijk en zorgvuldig gereinigd. Priesters zijn er niet. De Mahomedanen hebben dikwijls de bekeering dezer menschen beproefd.

Onder anderen ging de Arabier Abdoellah naar deze dorpen, en dreef de menschen met de

zweep voor zich uit, terwijl hij riep: »bidden moet gij, honden!" — »gij moet bidden."

Op *Padjo* en op *Mange* vindt men zulke bekeerden; gene bedienen zich van den *messigiet* van *Dena*, deze van dien van *Silah*. De bekeering bestaat voornamelijk daarin, dat deze Mahomedanen nu hoofddoeken dragen, alleen heimelijk varkens-vleesch en andere lekkernijen gebruiken, en hunnen steenen *Nabi: Mohammad*, in plaats van als vroeger: *Dewa*, noemen.

Jaarlijks op de eerste nieuwe maan, nadat de rijstoogst is afgeloopen, houden de *orang Dongo* een groot feest, *radjoe* genaamd. Eenige dagen van te voren bindt men de honden vast, die uithongeren moeten, om naderhand des te ijveriger te jagen. Is de dag aangebroken, dan wordt er een zwarte hond (*radjoe* genaamd, van waar de naam van het feest,) rondom het dorp gevoerd en gezweept. Vervolgens trekt alles uit, oud en jong, mannen en vrouwen, naar het afgelegenste gebergte. Niemand mag te huis blijven. Geen mensch sluit echter zijn huis. In het gebergte wordt nu drie dagen lang gejaagd. Alles, wat maar gevangen kan worden, wordt opgegeten. Er mag echter geen wild *geschoten* worden. Men zeide mij te *Bima*, dat gedurende de feestdagen allen naakt waren. Geen mensch uit de vlakte waagt zich op dien tijd in het gebergte. De vrouwen en kinderen houden zich bezig met korte draden zamen te knoopen, om daaruit naderhand stoffen te weven.

Deze draden zijn de korte einden van het weefsel, die men in de vlakte inruilt of inkoopt. Na drie dagen trekt het volk weer naar het dorp terug, kleedt zich op zijn best aan, en daalt den vierden dag af naar de zee. De overblijfselen van de feestmalen in het gebergte worden medegenomen en in zee geworpen. Waarschijnlijk is dit een offer. Men zingt, danst, maakt muzijk en trekt 's avonds weder naar het gebergte terug. Hiermede is het feest afgeloopen. Echter blijven de bewoners van de kleine gehuchten nog eenige dagen in de groote dorpen, waartoe zij behooren.

Veelwijverij is veroorloofd; echter hebben de meeste mannen slechts ééne vrouw. Bij een huwelijk betaalt de bruidegom ook een' bruidschat. Er bestaat geen vaste taks voor, even als in de vlakte. De hoogste bruidschat beloopt c. c. 50 realen. Wanneer iemand sterft, verdeelen al de achtergeblevenen de nalatenschap in gelijke deelen; de afgestorvene krijgt ook zijn deel. Van dit deel van den afgestorvene wordt al het brandbare verbrand, en alles, wat niet brandbaar is, krijgt hij mede in het graf, terwijl al het levende geslagt wordt. De doodmalen duren zoo lang, totdat het geheele erfdeel van den afgestorvene (paarden, buffels, geiten en honden) op is.

In het Z. O. gebergte van *Bima* wordt er dadelijk bij het begin der dood-feesten onder den blooten hemel een buffel geslagt; om het doode dier wordt eene heining gemaakt, en het blijft zoolang liggen, totdat al het overige is opgegeten. Dan eerst gebruikt men, als een heerlijk nageregt en als het lekkerste beetje, den verrotten buffel met al zijne wormen.

In het W. van *Bima* maakt men voor de lijken een' diepen ronden kuil. Hierin wordt de doode gelegd, — men geeft hem zijn erfdeel mede, — en dekt het graf met eenen platten steen toe. Ik heb zelf eenige van zulke graven gezien. In het Z. O. van *Bima* daarentegen wordt er een groote lonthar-boom geveld. Van den stam houwt men een stuk af, iets langer dan het lijk, splijt het in tweeën en holt het uit. In dezen hollen stam legt men den doode, bindt de twee helften vast te zamen en zet dan den afgestorvene zoo in de wildernis. Over deze wonderlijke doodkist maakt men nog een dek van lonthar-bladeren,

en laat dan den begravene in dien toestand over aan de verterende krachten der natuur.

De *Dongo*-mannen zijn eveneens gekleed als de menschen in de vlakte; alleen dragen zij geen' hoofddoek. De haren hangen lang af, en worden van boven door eenen eenvoudigen hoofdzwachtel van lonthar-bladeren vastgehouden, die aan de kanten opwaarts gebogen is en eene soort van hoorn vormt.

Deze en dergelijke hoofd-sieraden moeten ook door de inwoners in het oosten van *Australie* gedragen worden. De vrouwen dragen broeken van wit en blaauw geruit doek, en geene sarongs er over. Het vest is kort en wijd en zonder armen, maar met zeer groote armsgaten. Op welke wijze men zich van de draden voor het doek voorziet, heb ik reeds aangegeven. Goud en zilver bezitten zij niet. Hunne sieraden, als vinger-, arm- en voetringen zijn van messing of ijzer.

Diefstal, moord en andere misdaden zijn geheel onbekend, hetwelk ons weder aan de Tengerezen herinnert; 's nachts durft men in de huizen wel hout of fakkels branden, maar geen lampen en kanarie-pitten, — dit zou ongeluk, b. v. misgewas, veroorzaken. Niets mag in matten van gebang-boomen gewikkeld of met touwen van de bladeren van dezen palm gebonden worden. De menschen van *Dongo* zij overigens stille, vlijtige en arbeidzame schepselen. Zij leven van akkerbouw, veeteelt en jagt. In het gebergte verzamelen zij kanarie-pitten, en zoeken rottan en was. Somtijds brengen zij datgene, wat zij ontberen kunnen, naar de vlakte, en ruilen het tegen katoenen stoffen, aarden gereedschappen, ijzerwerken en dergelijke, en keeren dan zoo spoedig mogelijk weder naar hunne bergen terug. Zij worden daar door den Sultan en de rijksgrooten mishandeld. Zoo haalde men vroeger de slaven, die de Sultan aan den gezaghebber ten geschenke gaf, uit deze menschen, en sleurde ze zonder pligtplegingen van hunne woningen, vrouwen en kinderen weg. Dit misbruik heeft nu opgehouden. Ik zelf zag nog zulke vrijgelatene slaven, die naar hunne bergen waren teruggekeerd. De vorige Sultan dwong deze menschen om hunne beste paarden tegen een hakmes of een bijl af te staan. Dat zulke menschen schuw en vreesachtig worden, spreekt van zelfs. Nog tegenwoordig verbergen zij hunne beste goederen, en zenden de jongste en beste paarden naar de afgelegenste valleijen van het gebergte of verminken ze aan oogen, ooren of staart, om ze voor de hebzucht van den Sultan of de zijnen te beveiligen. Ik heb reeds in de inleiding verhaald, hoe welkom ik dezen menschen was, en hoe onbegrijpelijk het hun voorkwam, dat ik hun geene geschenken afperste, ja, hen zelfs beschermde tegen de plundering van den kant der hebzuchtige gidsen.

§ 4. *Wetgeving. Bestuur. Regtspleging.*

De gezaghebbers Vetter en Steijns hebben hiervoor gelukkig eenige bouwstoffen verzameld, en er blijft mij niets beters over, dan zooveel mogelijk daarvan een geheel te maken, en in het bijzonder dat, hetwelk Vetter zegt (1820), woordelijk over te nemen.

» De wetgevende magt is eigenlijk in handen van den koning, den rijksbestierder en » de hoofden der districten of mantries te zamen. Indien het gebeurt, dat de koning eenige » verandering in de bestaande wetten of het huishoudelijk bestuur, of ook het invoeren van

» eene nieuwe wet dienstig oordeelt, is hij gehouden zulks aan den landraad, bestaande uit » gemelde hoofdgrooten, voor te dragen, welke bevoegd is daarover te beraadslagen en, » naardat het overeenkomstig of strijdig met 's lands belangen geoordeeld wordt, zijne goedkeu- » ring en bevestiging daarop te verleenen of het voorgedragene, onder kennisgave van de » redenen daartegen, af te keuren.

» Voordragten van dien aard kunnen ook door den raad aan den koning worden gedaan, » die zijne toestemming tot het voorgedragene met of zonder wettige redenen mag weigeren. » Het voorregt van den koning schijnt derhalve alleen daarin gelegen te zijn, dat de raad, » hoezeer ook van de nuttigheid en regtmatigheid zijner besluiten bewust zijnde, nimmer, of » niet dan in dringende gevallen, zich aanmatigt om zonder voorkennis en voorafgaande » goedkeuring van den koning tot de executie over te gaan. Daarentegen kan de koning » in zaken, welke hij vertrouwen mag niet tegen 's lands belangen, wetten en oude ge- » woonten te zijn, de uitvoering van zijnen wil doen voorafgaan, en eene simple verwitti- » ging van het verrigte bij den raad laten volgen.

» De leden zullen, een ieder in zijne betrekking, den koning in zoodanige gevallen met » diepen eerbied gehoorzamen en deszelfs bevelen stiptelijk opvolgen. Dus, wanneer in zulke » eigenwillige handelingen van den koning eenige afwijking van of strijdigheid met 's lands » wetten en belangen, of 't geen zij daarvoor houden, bespeurd wordt, zou de raad zich ge- » regtigd achten daartegen op te komen, en den koning zijne verkeerdheid onder het » oog te brengen, ja zelfs des noods, of bij hardnekkige weigering om het oor aan hunne » billijke bezwaren te leenen, hem te onttroonen, en een' ander in zijne plaats tot deze waar- » digheid te verheffen."

Tot hiertoe Vetter.

Deze grondwetten van het land zijn geschreven, maar nog nooit aan eenen vreemdeling vertoond. De koning is, zooals men ziet, een koning bij keus; echter wordt, wanneer er geene bijzondere zeer gewigtige gronden tegen zijn, altijd een zoon of een lid der familie van den afgezetten of gestorven koning als opvolger benoemd, zoodat de waardigheid bijna erfelijk geworden is. Onverminderd de regten, die de groote mantries zich schijnen voorbehouden te hebben, is de koning intusschen in werkelijkheid bijna onbeperkte beheerscher van het land, waarschijnlijk, omdat zij in den loop van tijd nalieten om altijd het volle en het noodige gebruik van hunne regten te maken.

Eigenlijke belastingen bestaan er niet. De Sultan heeft de inkomsten van zijn eigene rijstvelden, en dan van ieder rijstveld, dat geen eigendom van de inwoners is, 1 — 2 gulden jaarlijks. Van de grootte dezer rijstvelden heb ik boven reeds gesproken. Zij heeten *Sapa*. De Sultan bezit verder eene groote menigte paarden. De vogelnesten, die gevonden worden, zijn zijn eigendom. De uitgaande regten op de paarden vloeijen in zijne kas. Hij heeft den alleen-handel in opium. Eindelijk deelt hij waarschijnlijk met zijne Grooten de winst op het *sappan-hout*, en neemt daarvan de helft. De andere helft gaat aan het volk en aan de mantries. Over het algemeen heeten de geschenken van het volk aan de mantries: *Binkisan;* die aan den Sultan: *Ange adda*. Wanneer er een gezantschap naar *Makasser* gaat, moet iedere familie één tot anderhalf dubbeltje opbrengen. Hieruit worden de

geschenken voor het Gouvernement gekocht. Het overschot vervalt aan de schatkist van den Sultan. Bij brand of amok in een dorp of bij den bouw van een huis betaalt men:

aan	den	Sultan	4 realen.
»	»	Radja bitjara	4 »
»	»	Djenelie of torelie	1 reaal.
»	de	Boemies van het district . . .	½ »
»	den	Glarang of het dorpshoofd . .	½ »
»	de	hoofden van minderen rang . .	25 centen.

aan de armen in verhouding tot zijn vermogen.

Geregtelijke boeten legt de Sultan weinig op. De meeste worden verdeeld tusschen den rijksbestierder en de dorpshoofden.

Een gedeelte van het volk (de gilden of *rotte sajaneli*) betaalt aan den Sultan om de drie jaren de *sage soera*, d. i. eene schatting van 50 — 60 karbouwen, tegen taxatie van 1 reaal voor den karbouw; en dan de *massa soera*, d. i. eene geldsom van 50 — 60 realen; verder aan den *Radja bitjara* alle jaren 10 — 15 realen.

De heeren-diensten van de bevolking zijn op eene zeer merkwaardige wijze geregeld. Het geheele volk is namelijk in eene menigte gilden of rotten ingedeeld, die *Darie* heeten en de volgende verpligtingen te vervullen hebben:

I. De *Darie Ratto* staat onder den *Boemie Loema*. Deze is het gild der adelijken of mantries. Hunne kinderen ten getale van 80 moeten bij den Sultan dansen.

De hoofd-danseressen worden *Boneh hallas* genaamd. Slechts de kinderen der *Djenelie* en *Torelie* zijn niet verpligt, om bij den Sultan te dansen. Zij zijn de *Pakalawin Epoe*, d. i. de sirih-doozen-dragers van den Sultan en zijne vrouw. Wanneer de kinderen meerderjarig worden, heeten de jongelingen *Boemie djara* of *Lalarapang*, en doen bij den Sultan dienst als kamer-heeren. De meisjes heeten dan *Boemie asies*, en doen bij de vrouw van den Sultan dienst als kamer-juffer.

De *Darie Djara Ngotjo Bodjo* en
» » » » *Bolo;*
de eerste staat onder eenen *Boemie Djara Bodjo*, — de tweede onder den *Boemie Djara Bolo*.

De eerste zijn wapendragers, — de andere dansers. Zij moeten, gedurende de vier laatste dagen van de *poässa*, van de *hadje* en van de *manloed*, voor de huizen van den Sultan en den *Radja Bitjara*, van des morgens 8 — 11 en des avonds van 3 — 6 uren, dansen. Hetzelfde moeten zij, voor den Sultan uitgaande, doen, wanneer hij zijnen jaarlijkschen togt (*sirih poeang*) op nieuw-jaar doet van zijne woning tot aan de kampong *Malaijoe* en terug.

De *Darie Ngadjie* of het gild der priesters. Zij staan onder den *Imam*. Zij onderhouden den *missigiet*. Veertig van hen lezen in de genoemde drie maanden, des avonds bij den Sultan, den koran voor.

De *Darie Soeba*, onder den *Boemie Renda*, levert de soldaten. Onder deze worden alleen gerekend diegenen, welke geene rijstvelden bezitten. Wanneer zij ten oorlog gaan, moeten zij door de overige inwoners gevoed worden.

De *Darie Damber morie* staat onder den *Nentie Morie-toij* en 12 onder-chefs. Twee van deze laatsten gaan, naar den rei, om de 14 dagen met 10 — 12 man bij den Sultan, waar zij het opzigt over de dagelijksche bezigheden hebben en ze zelven uitoefenen.

De *Darie Djara* staat onder den *Djene Djara Asie* en den *Djene Djara Kappa* met 8 onder-chefs, die zoowat 100 man onder zich hebben. Deze zijn de bevelhebbers van de ruiters, en hebben het opzigt over de paarden van den Sultan in de kleine dorpen, waar de paarden door de inwoners onderhouden worden, of liever, door hen worden bewaakt. De Sultan neemt somtijds de paarden van de inboorlingen weg, zonder er iets voor te betalen; gewoonlijk gebeurt dit echter alleen met paarden, die tot geschenken bestemd zijn.

De *Djene Djaras* moeten de paarden voor den Sultan opzoeken. Men noemt dit opzoeken: *Kabora Djara.*

De *Darie Tadolo,* onder den *Boemie Mangga Djawe,* bevat de timmerlieden, die bij den Sultan en den *Radja Bitjara* om niet, en bij de mantries tegen een gering loon, aan de woonhuizen en andere gebouwen arbeiden moeten.

De *Darie Deddeh* bevat het gild der goud- en zilver-smeden; dit staat onder den *Boemie Deddeh.*

In de *Darie Pakora* zijn de schrijn-werkers, wagen- en geweermakers. Zij staan onder den *Boemie djero.* Beide gilden moeten onder dezelfde voorwaarden en bij dezelfde personen den arbeid verrigten, dien hun beroep medebrengt.

Dit is hetzelfde geval met de *Darie Owa,* onder den *Amang Goeroe Owa,* waartoe de koperslagers behooren.

Onder de *Darie Pabiesie* behooren de schippers. Zij staan onder

den *Amang Goeroe Pabiesie Bodjo,*
den » » » *Bolo* en
den » » » *Setorelie.*

De eerste bemant de praauwen van den Sultan, wanneer hij op zee wil gaan; de twee andere bemannen de praauwen van het gevolg. Zij zelven moeten met den Sultan medevaren.

De *Djarie Sajanelie,* onder den *Boemie Naeh* en *Boemie bata banie* en 11 onder-mantries, bevat de arbeidslieden in het algemeen. Zij beplanten alle rijstvelden, die niet aan de Grooten en andere *Dawe* toebehooren. Zij moeten aan den Sultan en aan de rijksgrooten de *massa Soera* en de *Sage Soera* betalen. Zij dienen als *Bodda's* of portiers bij de mantries en moeten ten overvloede als heeren-dienst allen arbeid verrigten, die van de andere *Daries* niet gevorderd wordt.

Er zijn, behalve de voornoemde, nog vier bijzondere beambten van den Sultan; namelijk:

de *Djeni Loema Bodjo,*
de » *Mone Naeh,*
de » *Loema Bolo* en
de *Batta Paddie.*

Deze zorgen voor de eerste levensbehoeften en andere kleinere benoodigdheden van den Sul-

tan en van zijne familie. Ook moeten zij de handels-praauwen van den Sultan proviandeeren. Hiervoor heeft de eerste het vrucht-gebruik van de sawah's te *Sapie* en *Dolobioe;* de tweede dat van de sawah's te *Wiera;* de derde dat van de sawah's te *Sondo,* en de vierde het vrucht-gebruik van die van *Tongorisa* en *Lanta.*

Deze sawah's brengen hun te zamen zoowat 100,000 Bimanesche bossen padie op.

De rangorde van de Bimanesche Grooten en beambten is, van boven af aan, als volgt:

De *Sultan.* Hij bekleedt als zoodanig in het bijzonder nog het ambt van:

Torelie Bolo, Gampo, Djanelie Sape en *Rasa Naeh.*

Wanneer iets, zoo bewijst deze omstandigheid, dat de Sultan in vroegeren tijd een eenvoudige rijks-groote was, die door verloop van tijd van het magtigste familie-hoofd het magtigste stam-hoofd, — van het magtigste stamhoofd rijksgroote, en van den magtigsten rijksgroote *koning* bij keuze is geworden.

De echte oudste vrouw van den Sultan voert den titel van: *Roema Padoeka.*

De zonen van den Sultan heeten: *Ama ka-oe;* de dochters: *Ina ka-oe.*

De *Radja Bitjara* of rijksbestierder is als zoodanig *Torelie Dongo* en *Kalie.* Hij is de hoogste beambte en regter van het land. Dan volgen de twee klassen van de eigenlijke rijksgrooten of hooge mantries: de *Torelie* en de *Djanelie.*

De *Torelie Bela* is tegelijk *Sabandar,* en een man van grooten invloed.

Hierop volgen de gewone mantries, de districts-hoofden en de chefs van de *Darie's;* de *Boemie loema* en *Boemie naeh,* de *Boemie djara,* de *Boemie parisi* of tolk, en eenige andere beambten met bijzondere titels. Eindelijk de *Glarang* of dorpshoofden.

De *Panghoeloe* is het hoofd van de kampong *Malaijoe.* De *Matoa* het hoofd van de kampong *Boegies.* Zij worden door de bewoners der kampongs verkozen en door het Gouvernement bevestigd, even als de *Kapala* of het hoofd van de *kampong Wolanda.*

Van de regtspleging zegt de Heer Vetter:

» Alle klagten worden ter eerste instantie bij de respectieve hoofden der negorijen ter » beslissing gebragt. Deze hoofden, de zaak niet kunnende beslissen, brengen dezelve over » bij die der districten, en, door deze nog niet afgedaan wordende, bij den *Boemie loema,* » (welks ambt eenige overeenkomst heeft met de betrekking van fiskaal). Van dezen regter » kunnen de partijen zich nog beroepen op den bovengemelden landraad. Twijfelachtige » en duistere zaken, zoo civiele als criminele, worden door onbeëedigde en losse getuigen vol» dongen, en, deze ontbrekende, door eedzwering, staande het aan de willekeur der regters, » om den aanklager of den aangeklaagde daartoe te admitteren. Somtijds wordt aan de par» tijen ook wel vrijheid gegeven om het lot te werpen, en de uitslag hiervan beslist de » zaak ten voordeele van hem, dien het lot begunstigt.

» De misdaden worden, volgens de wet van Mahomed, gestraft."

Moord en echtbreuk worden namelijk met verwurging gestraft, — diefstal met boeten, gevangenis en opsluiting in het blok. Steijns zegt zelf, dat bij zeer zware misdaden, b. v.

Alphabet van de verloren geraakte Bimaneesche taal

"Engahie mantoi"

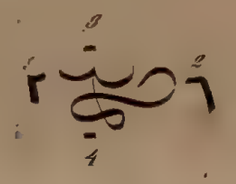

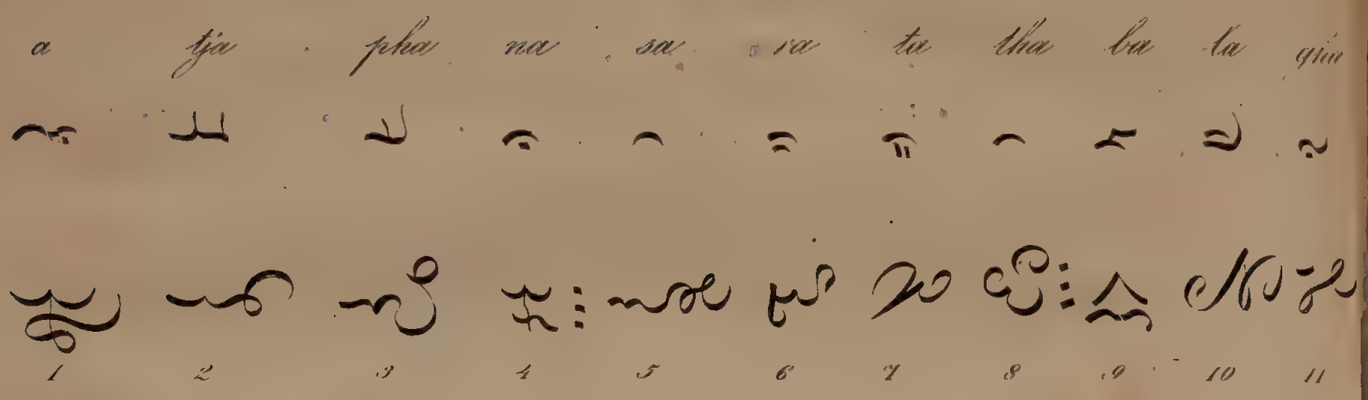

1 = e
2 = i
3 = i
4 = oe

tegen rijksgrooten, de misdadiger in de opene lucht in de zon wordt vastgebonden, zoo lang, tot dat hij van honger en dorst omkomt, daar men hem noch eten noch drinken geeft. Overigens moeten er zeer weinig doodstraffen voltrokken worden, en laten ze zich in ligte gevallen afkoopen, b. v. bij doodslag in drift en zonder voorbedachten rade.

De afkoop-sommen, als ook de hoogste geldboeten, die opgelegd worden, loopen tot 80 realen. Het sterke gebruik van opium oefent op het volk een' zeer nadeeligen, onzedelijken invloed uit, en zet voornamelijk tot diefstal aan.

De dorpen, waar de meeste amfioen gebruikt wordt, onderscheiden zich van andere door de groote menigte van slecht gepeupel, zooals b. v. *Belo*, dat in der tijd zoo berucht en gevreesd was, dat 's nachts niemand zich er in waagde, en de menschen over dag alleen gewapend en in troepen er voorbij trokken. De gezaghebber Steijns maakte door een streng opzigt aan deze wanorde gedeeltelijk een einde.

De aangelegenheden van de Gouvernements-onderdanen onder elkander worden voor den gezaghebber verhandeld en afgedaan. Hoe dringend het te wenschen is, dat hier voor eene betere regtsbedeeling gezorgd en een kleine landraad opgerigt worde, zal ik niet behoeven aan te toonen.

§ 5. *Over de taal en litteratuur van het land.*

Eene bijzonder-merkwaardige omstandigheid in de beschavings-geschiedenis van *Bima* is eene verloren geraakte taal en een verloren geraakt schrift, *Engahie mantoi* genaamd. Toen ik vroeg of er niemand was, die nog eenige woorden uit deze oude taal wist, antwoordde men mij »neen." Vroeger waren er echter nog menschen geweest, die eenige woorden daaruit in het geheugen hadden gehad. Boeken of geschriften in deze taal bestaan er ook niet meer. Ten minste wilde geen van de inboorlingen daarvan iets weten.

Ik voeg hiernevens eene afteekening, zoo als ik die heb gekregen van den *Boemie parisie Koe*, schrijver van den *Radja Bitjara* te *Bima*. Ook Raffles geeft eene copij in den Atlas bij zijne »History of Java."

Hij, die zich de moeite geven wil mijn alphabet met dat van Raffles te vergelijken, zal vinden, dat de letters meest alle verschillen, maar dat evenwel bij de meeste de grondvorm terug te vinden is. Alleen de volgende zijn in Raffles geheel anders : *pha, ra, tha, ba, da, dha, ka, rha, za* en de laatste *da*. De *za* van Raffles is naar de Boeginesche verklarende letters van mijn alphabet een *dja*, en moet misschien eene *dsa* voorstellen. De laatste *da* heeft Raffles waarschijnlijk naauwkeuriger dan ik, daar mijn letter daarvoor geheel overeenkomstig aan de eerste *dha* is. Het zal dus wel het teeken onder No. XXVIII*b*, in plaats van het teeken No. XXVIII*a*, moeten zijn. Daarentegen heeft Raffles voor de *dja* en *dsa* dezelfde teekens, hetwelk nog minder juist kan zijn. Hij heeft het teeken No. XI tweemaal; ik heb daarvoor nog het teeken No. XXVI, waarschijnlijk juister.

Het geheele alphabet bevat dus de volgende klankbeteekenissen : *a, ha, wa, ja, ra, rha, la, sa, ma, na, nga, nja, ga, gha, ka, kha, ba, bha, nba, pa, pha, fa, da, dha, nda, ndha, dsa, dja, ta, tha, tja, tscha.*

Het teeken No. 1 vóór een letter beteekent den klank *e* duidelijk en scherp. Het tee-

ken No. II achter een letter stelt den klank *o* en *ò* voor. Het teeken No. III boven een letter duidt den klank *i* aan. Het teeken No. IV of No. III onder een letter beteekent den klank *oe*.

Deze vier teekens komen ook in het Makassaarsche schrift voor. Daarentegen ontbreekt in het oude Bimanesche schrift het teeken, dat boven de letters gesteld wordt en den klank *êng* aangeeft.

Iets, waarin het Bimanesche en Makassaarsche schrift nog verder overeenkomen, is de aanduiding van den nasaal-klank voor *nga, nja, nba, nda* en *ndha*.

Het Makassaarsch heeft het bij *nga, ngka, nra, nja* en *ntja*.

Wat er nu eens van deze taal en van dit schrift geweest is, en hoe zij verloren zijn geraakt tot zelfs het alphabet toe, blijft een raadsel.

De geschiedenis meldt er niets van. Aan eene mystificatie valt hier om verschillende redenen niet te denken.

Welke taal en welk schrift was dit nu? Waarschijnlijk de verloren gegane Polynésische taal en haar schrift, of eene van hare dochters?

Dit zijn echter vragen, welker beantwoording meer tijd en studie vereischt, dan ik er aan besteden kan, en die hier naauwelijks op hare plaats zijn zou. De tegenwoordige taal van *Bima* onderscheidt zich reeds merkelijk van de Maleische, en schijnt veel meer eener Oostelijk ontstane moedertaal nabij te komen. In allen gevalle heeft zij met het Maleisch veel minder overeenkomst dan de talen van *Soembawa* en *Sasakh*.

Uit een phonetisch oogpunt beschouwd, is het zeer opmerkelijk, dat de Bimanesche taal, behalve de klanken *b* en *k*, ook den klank *f* kent, b. v. *afi* in plaats van *api*. Nog merkwaardiger echter is haar rijkdom in vokaal-verbindingen, zonder tusschenvoeging van medeklinkers, en hierin voornamelijk ligt de verwantschap met de talen in het Oosten, tot aan de zuidzee-eilanden toe.

Om hiervan een denbeeld te geven, voer ik alleen aan, dat de taal van *Bima* de drie verschillende klanken van de *e* en den tusschenklank van *a* en *o*, dat is de *ò* en *oh* heeft, en dat men de volgende klank-verbindingen aantreft:

ao	in	het	woord	*kao* (krabben).
aò	»	»	»	*na-ò* (trouw).
a au	»	»	»	*wa-au* (waarom?).
a oe	»	»	»	*da-oe* (indigo).
ee	»	»	»	*nè-è* (willen).
ei	»	»	»	*è ï* (slaperig zijn).
e oe	»	»	»	*e-oe* (baden).
i o	»	»	»	*tio*.
ia	»	»	»	*ia* (schelden).
ïï	»	»	»	*tri ï* (urine).
i oe	»	»	»	*iha ïoe* (flaauw vallen).
o a	»	»	»	*meloa* (verstandig).

oi	in	het	woord	*oi niwa* (dierbaar).
òò	»	»	»	*ò ò* (bamboes).
ò-oe	»	»	»	*do-oe* (mensch).
oe-a	»	»	»	*phaboe-a* (moeten).
oe-oe	»	»	»	*roe-oe* (voordeel).

Dit zijn ze lang niet allen, ja er zijn bijna geen denkbare verbindingen tusschen twee klinkers, die niet werkelijk voorkomen. Zelfs drielettergrepige verbindingen komen voor, als: *ka-oe-a* voor *ader*.

De taal neigt niet alleen om den eind-klinker, maar zelfs om den middel-klinker weg te laten. B. v. *ta-ä* voor het Makassaarsch *tal-la* (lonthar). Zoo kon *ka-oe-a* ligt tot het Maleische oe *r* a *t* teruggebragt worden, eveneens als men ook oe-*a* van de Sandwich's-Eilanden tot oe *dj* a *n* (regen), welke beteekenis die beide woorden hebben, teruggebragt heeft. Op deze wijze kon *ai* (dag) ook tot *h* a *r* i teruggebragt worden.

De voorbeelden zou ik honderdvoudig kunnen herhalen.

Verder geef ik hieronder een woordenboek van de taal van *Bima*, waarin ik op eene nadere vergelijking van de talen der eilanden zal aanhouden, om den graad der verwantschap met andere iets beter te bepalen.

Er bestaat geen schrift van de tegenwoordige taal van *Bima;* zij wordt ook in het geheel niet geschreven.

Alles, wat de menschen schrijven, geschiedt òf in de Makassaarsche taal en met haar schrift, òf in het Maleisch of Arabisch karakter. Het Bimanesche volk bezit dus ook geen eigendommelijke litteratuur. De weinige historische verhalen, b. v. de geschiedenis van *Indra-Djamroet,* zijn in het Maleisch. De eenige sporen van oorspronkelijke dichtkunst vindt men in de *Pantons*, die in de landtaal gezongen worden, en van welke ik een voorbeeld aanhaal, om een denkbeeld van den klank der taal te geven.

Nahoekoe maroe sandini nifi
Nahoekoe bola wali woe-a samada.
Pahoe di gomie
Da loa koe nefa.

Tegenwoordig wordt er altijd met inkt op papier geschreven.
Vroeger schreef men met scherpe kleine messen op lonthar-bladeren.

III. HOOFDSTUK.

DERDE GEDEELTE.

Geschiedenis van het land.

Van de overoude geschiedenis van het land is ons zoo goed als niets bekend. Vanwaar de oorspronkelijke inwoners gekomen zijn, — vanwaar hunne beschaving is, — wanneer en van waar hun vroeger schrift is en hoe het verloren is gegaan, melden geene mondelinge en nog minder schriftelijke documenten, die overgebleven zouden zijn om ons hieromtrent eenigzins in te lichten.

Echter heeft de *Radja bitjara* eene geschiedenis van het land voor mij laten schrijven, die op het eerste gezigt nog al omvattend schijnt. Het is mij onmogelijk geweest, welke moeite ik mij ook gegeven heb, er eene vertaling van te krijgen. Het afschrift in Italiaansche karakters is zoo verward en slecht, dat het mij niet veel of niets geholpen heeft om het te verstaan, zoodat ik dit stuk voor het oogenblik ongebruikt moet laten liggen. Misschien dat ik later in de gelegenheid kom, om het te leeren verstaan en op den inhoud terug te komen, hetwelk echter voor de praktische waarde van mijn verslag misschien niet bijzonder belangrijk is.

De geschiedenis van *Bima* loopt namelijk niet tot op den werkelijken historischen tijd, maar beweegt zich alleen in eenen fabelachtigen tijd, en vermengt overleveringen, uit de meest verschillende tijdperken en uit geheel verschillende bronnen geput, op eene wonderlijke wijze door elkaâr. De naam van *Adam* en dergelijke verraden duidelijk overleveringen van Mahomedaanschen oorsprong, terwijl die van *Ardjoena*, *Bima*, *Indra*, *Batara* enz. Hindoeschen of onmiddellijken Javaanschen oorsprong verraden.

Onder het volk bestaat er eene legende, dat de koningen afstammen van eene groote slang, die door eenen *dewa* bevrucht geworden is, en op *Nissa Satonda* eijeren leide, uit welke de koningen van *Bima* voortkwamen.

Wanneer men met deze legende vergelijkt die, welke mij te *Dompo* schriftelijk medegedeeld werd: » dat namelijk afstammelingen van de Goden op *Java* (met name van *Modjo Pahit*) koningen geworden waren, — dat eenige van hen *Java* verlaten en te *Nissa Satonda* geland, en zich eindelijk te *Dompo* nedergezet hadden en beheerschers van het land geworden waren," — dan vinden wij hierin een' wenk, hoe zich de zaak eigenlijk toegedragen kan hebben.

Waarschijnlijk waren de oorspronkelijke bewoners, even als nu nog de *orang Dongo*, Fetish-dienaars. Er kwamen Javaansche vlugtelingen of uitgewekenen, vóór dat het Mahomedaansch geloof op *Java* ingevoerd was, in de west-moesson te *Nissa Satonda*, dat juist een natuurlijk landingspunt op eene vaart van *Java* naar het Oosten is. Dit kleine eiland kon niet lang een groot aantal menschen voeden, te meer omdat het gedurende het drooge saizoen geen water heeft. Zij begaven zich dus naar het tegenoverliggende vaste land, en zetteden zich in het schoonste en vruchtbaarste gedeelte, d. i. in *Dompo*, neder. De man, die van *Java* kwam, moet *Sang Bima*, of *Maha Radja*, of *Dewa* geheeten geweest zijn. Zijn oudste zoon, *Indra Komala*, regeerde te *Dompo;* de jongste, *Indra Djamroet*, trok naar het land van *Bima*, van hetwelk hij beheerscher werd. Van hem geven de tegenwoordige koningen van *Bima* voor af te stammen. — Op deze wijze laten zich, dunkt mij, het gemakkelijkst de weinige Hindoesche overblijfselen in de overleveringen van *Bima* verklaren.

Dat de inwoners van *Bima* vroeger aanhangers van de leer van *Brama* of *Boeddha* geweest zijn, is nergens blijkbaar; ook betwijfel ik het geheel. Niet alleen omdat noch schriftelijke noch bouwkundige overblijfselen daarvan spreken, maar ook, omdat het Mahomedanismus nog niet zoo lang geleden ingevoerd is, dat alle kennis van de onmiddellijk-voorafgegane godsdienstige toestanden verloren geraakt zou kunnen zijn.

Uit de voortijden van het Mahomedaansch geloof worden slechts vijf koningen genoemd:

Ngampo Dongo,
Mawaä Ndapa,
Mantau Assi-awo,
» *Sama ara,*
» *Sarisi.*

Het Mahomedanismus moet, zoo als ik vroeger reeds heb aangegeven, tusschen 1450 en 1540 ingevoerd zijn. De eerste Sultan, die dit geloof omhelsde, wordt *Abdoel Galier* genaamd. Na hem komen:

Abdiel Hajer Sarajîdien Noeroedin, en

Djamal Oedien. Hij was in oorlog met het rijk van *Tambora*, en ging naar *Batavia* om hulp van de Compagnie te vragen.

Hassan Oedien en de volgenden zullen wij in de chronologische tafels in het 7de hoofdstuk vinden. Dezen zullen in het algemeen den gang der gebeurtenissen in het rijk van *Bima*, sedert de vestiging van de Compagnie in het land, genoegzaam leeren kennen, zoodat het voor mijn doel toereikend is om hier eenige hoofdvoorvallen te vermelden.

In het jaar 1619 veroverde *Allah Oedien*, koning van *Goa*, de oostelijke rijken van *Bima*, t. w. de landschappen *Dongo* en *Bolo*.

De heerschappij van *Makasser* duurde echter niet lang.

In den oorlog van *Goa* met de Compagnie werd *Bima* ook gewikkeld, zoodat reeds in 1654 de kommandant, *Roos*, *Bima* in het voorbijgaan bezette. In 1660 werd er in *Bima* een Hollander vermoord, en van de Makassaren een schip genomen. Er werd zekere *Truijtman* naar *Bima* gezonden, die met den koning een mondeling verdrag sloot.

In 1665 en 1666 nam *Bima* deel aan den oorlog van *Boeton* tegen de Compagnie, en werd, na den val van *Makasser*, in het verdrag van den 4den Januarij 1667, onder de landen opgenomen, over welke de souvereiniteit aan de Compagnie overging. *Speelman* verbande vier vorsten uit de oostelijke rijken van *Soembawa* naar de *Molukken*.

De Compagnie beschouwde, luidens § 14, 15 en 28, de rijken van *Soembawa* als begrepen in het verdrag van *Bongaija*, en vorderde van de vorsten, dat zij speciale verdragen met haar zouden sluiten. De rijksbestuurder te *Bima*, *Toreli Ngampo*, weigerde zulks hardnekkig.

In het jaar 1668 werd kort bij *Makasser* het schip *Doradus* door gevlugte Bimanesche prinsen overvallen en genomen. *Speelman* dreigde met straffen, en beloofde aan den anderen kant vergeving, wanneer men de verdragen wilde sluiten.

In 1669 gingen *Dompo* en *Bima* hiertoe over, en werd het oorspronkelijk verdrag in het fort *Rotterdam*, door *Speelman*, van den kant der Compagnie, en door 5 Rijksgrooten, in naam van de koningen van *Bima* en *Dompo*, gesloten. Dezen verklaarden zich als bondgenooten der Compagnie, en gene als beschermster. Zij verklaarden zich tot vijanden van *Soembawa*, wanneer dit rijk niet tot het verbond toetrad. De Compagnie kon in hunne landen vestingwerken aanleggen en factorijen oprigten, welke zij moesten bouwen en onderhouden. De vorsten mogten van de schepen en vaartuigen van de onderdanen der Compagnie geene tollen heffen, — moesten het geld van de Compagnie als rijksmunt beschouwen, — geene schepen zonder passen van de Compagnie toelaten, en dergelijke. Er moesten zich Rijksgrooten als gijzelaars naar *Batavia* begeven, als ook de koningen, om de Compagnie te huldigen, — den eed van trouw te zweren — en het verdrag te vernieuwen.

De heerschappij van *Goa* over *Bima* was nu voor altijd ten einde. Alleen op *Mangareij* hield zij zich nog lang staande.

Zoo overvielen in 1695 Makassaarsche vlugtelingen dit land nog. In 1701 werden zij weder verdreven. In 1727 huwde een zoon des konings met eene prinses van *Goa* en kreeg *Mangareij* als huwelijksgift. In 1732 weigerde echter de koning *Moesa Lari Alisa* deze gift te erkennen, omdat er geen schriftelijk bewijs bestond. In 1759 veroverde *Goa* andermaal *Mangareij*. *Bima* verzocht de Compagnie om hulp, en verdreef de Makassaren in het jaar 1762. Het land bleef nu onder *Bima*. In 1819 echter stonden de inwoners op tegen de van *Bima* gezonden Hoofden, die het volk plaagden en uitzogen.

In het jaar 1822 vernieuwde *Goa* zijne aanspraken op het land, maar werd voor altijd afgewezen.

Zie verder voor meer bijzonderheden de overzigts-tabellen in het 7de hoofdstuk.

IV. HOOFDSTUK.

Het Rijk van Dompo.

Daar ik over dit rijk weinig te zeggen heb, en het meeste reeds vermeld is of later nog eens ter sprake komt, vereenig ik alles in ééne paragraaf.

Grenzen. Zie IIe hoofdstuk, 1ste gedeelte, § 3.

In het Z. de zuidzee. In het N. de zee van *Celebes*. In het W. de landengte van *Mata* en de baai van *Soembawa*. In het N. W. de landengte en het land van *Sangar*. In het O. *Bima* (zie ook IIIe hoofdstuk 1ste gedeelte § 1).

Ik heb reeds vroeger aangehaald, dat *Dompo* ook aanspraak maakt op de heerschappij over de verwoeste landen *Tambora* en *Papekat*.

Grootte. (Zie IIe hoofdstuk, 1ste gedeelte, § 3) met de eilanden 47,8 vierk. geographische mijlen of 1154 vierk. Javasche palen, hewelk aan de grootte der adsistent-residentie *Patjitan* het naast bijkomt. Met inbegrip van *Tambora* en *Papekat* zou de grootte 70 vierk. geogr. mijlen of 1691 vierk. Javasche palen bedragen, en 4 vierk. geogr. mijlen meer zijn dan de adsistent-residentie *Buitenzorg*.

Zie over de *zee*, *baaijen*, *rivieren*, *gebergten*, enz, het IIIe hoofdstuk, in hetwelk alles in zamenhang met het geheel afgehandeld is.

Vroeger telde men in het rijk van *Dompo* over de 80 (ik geloof 81) dorpen en gehuchten, — tegenwoordig zijn er slechts de volgende:

Dompo,	*Daha*,	*Saneo* of *Sneho*,
Rango,	*Bango*,	*Kilo*,
Roemoe,	*Gempo*,	*Katoea*,
Hoe-oe,	*Kowanko*,	
Rodi,	*Matoea*.	

Dompo is de hoofdplaats, en ligt in de vlakte aan eene schoone rivier, die somtijds in den regentijd een vernielende bergstroom wordt.

Dompo ligt slechts 50 — 60 voeten boven de oppervlakte der zee. Het telde in 1837 nog 237 huizen en dus c. c. 1900 inwoners.

Alle andere kampongs zijn zeer klein; *Rango* is een van de grootste. *Gempo*, *Bango*

en *Kowanko* hebben elk maar p. m. 20 huizen. *Kilo*, ten N. aan de zee, was eens een schoone plaats. Tegenwoordig is het om de herhaalde aanvallen van de zeeroovers bijna geheel verlaten. Zoo zijn ook te *Kamboe*, waar eens het *sappan*-hout geladen en ingescheept werd, in het geheel geen huizen meer. Van *Dompo* loopen wegen:

naar *Bima*, $^2/_3$ dag reize.
» *Padjo*, $^2/_3$ »
» *Prado*, 1 groote dagreis.
» *Kilo*, 1 dagreis.
» *Kamboe*, 1 »
» *Sangar*, 1 »
» *Gempo*, $^1/_2$ »
» *Bango*, $^1/_2$ »
» *Kowanko*, 1 groote dagreis
» *Mata*, langs de baai van *Tjempie*, 2 dagreizen.
» *Rango*, $^1/_2$ dagreis.

Het volk en de bevolking.

De bevolking beliep, volgens den heer Steijns in 1837, 2925 zielen, en kon dus tegenwoordig 3200 bedragen.

Om kort te zijn, zeg ik, dat het volk van *Dompo* in spraak, zeden, gebruiken en godsdienst, in alle opzigten overeenkomt met het Bimanesche volk.

Alleen wordt het volk van *Dompo* voor moediger, maar ook voor trager, dommer en minder vreedzaam gehouden dan de Bimanezen. (Zie ook *Tobias* in 1808, die de bevolking op 8000 zielen schat). *Orang Dongo's* worden in het land niet gevonden. Even zoo houden zich ook geen Europeanen, noch Chinezen, noch Arabieren in het land op.

Akkerbouw en Veeteelt. Uitvoer.

Over het algemeen is het land van *Dompo* vruchtbaarder en meer voor akkerbouw geschikt dan *Bima*, hetwelk *Tobias* in 1808 ook reeds opmerkte. De dalen zijn breeder, — de hellingen der bergen zachter, en niet zoo zeer met steenen bezaaid als te *Bima*. In wêêrwil hiervan ziet het er slecht met den landbouw uit, die niet met zooveel zorg als in *Bima* beoefend wordt. Onder anderen plant men na den rijstoogst niets meer op de sawahs, maar wacht tot het volgende jaar; daarenboven brengt *Dompo* weinig of geen *Kasoemba*, *Katjang iedjoe* of uijen voort. Alleen kan er wat rijst uitgevoerd worden. *Sappan*-hout wordt er weinig of in het geheel niet meer gehouwen, omdat de bevolking te klein is. Daardoor moet het *sappan*-hout in de bosschen zeer vermeerderen, ouder en beter worden, en naderhand weder een' tijd lang eene goede opbrengst verschaffen.

In den omtrek van *Rango* moeten er *djattie*-bosschen zijn. Koffij wordt er naauwelijks genoegzaam voor binnenlandsch gebruik geteeld, — onder anderen in de kampong *Dompo* zelve.

Suiker wordt er in het geheel niet gemaakt, zelfs niet van het sap der vele *lonthar*-boomen. In vroegere tijden werd er in *Kilo* veel en voornamelijk katoen verbouwd, — tegenwoordig in het geheel niet meer.

Dompo is rijk aan paarden, waarover reeds gesproken is, en aan buffels, die beiden nog goedkooper zijn dan in *Bima*. Een paard kost *f* 30 - *f* 40, een buffel *f* 4 - *f* 5. Ook levert *Dompo* nog veel was, ding-ding en buffelhuiden op.

Vroeger werden in de baai van *Tjempie* paarlen gevonden, echter niet veel, gelijk *Tobias* in 1808 de jaarlijksche opbrengst slechts op 50 rijksdaalders schat. Sedert de vloed de asch van den *Tambora* aangespoeld heeft, zijn de oude parelbanken bedekt, terwijl de jonge parel-schelpen nog geene of zeer kleine paarlen zonder waarde bevatten.

Alles, wat er van den handel van *Dompo* te zeggen valt, laat zich in weinige woorden vermelden. Er bestaat haast uitsluitend ruilhandel, zoowel binnen 's lands als naar buiten. Geld is er in *Dompo* bijna niet, — zelfs worden de dagelijksche behoeften op de markten eenvoudig door ruil verkregen. Toen ik een Spaanschemat wilde laten wisselen, waren er in de geheele hoofdstreek *Dongo* geen *petjes* genoeg te vinden, en moest ik mij vergenoegen met *f* 2 te laten wisselen.

Alle producten van uitvoer worden over land of over de baaijen naar *Bima* en *Soembawa* gebragt. Directe scheepvaart voor uit- en invoer heeft *Dompo* niet meer. De inwoners bezitten dus ook noch schepen, noch groote praauwen. Overigens zijn de munten, maten, gewigten en berekeningen, de toestand der wegen in de binnenlanden, enz. enz., geheel dezelfde als op *Bima*. Over de hoeveelheden van hetgeen in- en uitgevoerd wordt, bestaan nergens opgaven.

Uitvoer-artikelen zijn: paarden, buffels, geiten, ding-ding, huiden, was, rijst en padie. Het was komt ter markt in ballen, van welke er 5 — 6 in een kattie gaan. Een bal kost c. c. een dubbeltje. Een pikol gezuiverde was kost in de binnenlanden *f* 60 — *f* 65.

Over den *invoer* heb ik bij *Bima* gesproken, en daarvan reeds de artikelen genoemd.

Er worden jaarlijks p. m. 3 tot 4 ballen opium verbruikt, van welke één thail op *f* 3.— en de bal op *f* 120.— te staan komt. De Sultan laat ze komen, en verkoopt ze in het klein aan zijne bloedverwanten en de Rijksgrooten. Hij zelf gebruikt weinig opium, gelijk ook in het algemeen de anderen weinig schuiven.

Er worden tegen padie en ding-ding jaarlijks 3 — 4 koijangs zout op *Bima* ingeruild.

Industrie bestaat er nog minder dan op *Bima*. Zij beperkt zich tot het maken van huizen, gereedschappen, grove kleederen, potten en eenige wapenen.

Zeden, gebruiken en *levenswijze* zijn dezelfde als op *Bima*. Het volk is zeer matig, — gebruikt haast geen amfioen, — in het geheel geen' sterken drank, en ook geen *broem* of *toeak*, die zij niet weten te maken.

Gejaagd wordt er zeer veel, haast alle weken, daar het land rijker aan wild is dan *Bima*. — Ik vermeld hier nog, dat er op *Dompo* menschen van *Bima*, en omgekeerd veel menschen van *Dompo* op *Bima* wonen. Dit wordt veroorzaakt door een vast en oud gebruik, dat de man, wanneer hij trouwt, zijne vrouw volgt, en dus de vrouwen het land niet verlaten; dit moet uit den vroegeren staat der zamenleving of van elders afkomstig zijn. Deze gewoonte bestaat op het geheele eiland.

De *regeringsvorm*, het *bestuur* en de *regtspleging* zijn geheel dezelfde als op *Bïma*. Ook de *Darie* bestonden eens in *Dompo*. Sedert echter het land zoo ontvolkt is, heeft de strekking der rollen veel van haar gewigt verloren. — De bevolking levert aan den Sultan jaarlijks twee koijangs rijst, die op *f* 80, en cc. 4 pikols was, die op *f* 120 geschat worden. Zij bebouwt voor hem verder de rijst-velden van *Djero* en *Sorie Badja*, die bijna 6000 bossen padie opbrengen. Eindelijk trekt het volk, om de drie of zes dagen eenmaal, met den Sultan op de herten- en buffel-jagt, en brengt hem geschenken, wanneer Europeanen hem komen bezoeken. De overige geschenken zijn even als op *Bima* geregeld. Geregtelijke boeten brengen op *Bima* haast niets op.

De *Sabandar*, *Djanelie* en *Boemie* hebben geene inkomsten dan een aandeel in de geschenken, boeten en opbrengsten van de jagt. Zij leven van de opbrengsten van hunne eigene landen, — van hunne vele paarden, — en van hetgeen zij bij gelegenheid van hunne onderhoorigen kunnen afpersen. De hooge rang van *Torelie* is niet onder de hoofden van *Dompo* te vinden.

Van de *taal* valt niets te zeggen, dan dat zij dezelfde is als die van *Bima*. —

Uit dit kort overzigt kan men ligt nagaan, hoe armoedig en treurig het er in *Dompo* uitziet. Het heeft moeite om zich te herstellen van de groote ongelukken, die het te verduren heeft gehad, en vertrouwt daartoe het meest op de hulp van het Gouvernement. Het zou dus zeer wenschelijk zijn, om het verlangen naar wapens en amunitie te bevredigen, wanneer het land zich daartoe aanmeldt. Het Gouvernement zal daarbij geene schade lijden, en het geheel zal meer eene aalmoes zijn, die de Sultan en het volk zich met dankbaarheid zullen herinneren.

Over de *geschiedenis* van *Dompo* vallen hier nog maar weinig woorden bij te voegen. De oorspronkelijke geschiedenis is waarschijnlijk dezelfde als die van *Bima*.

Ik heb dus alleen naar het 3e gedeelte van het IIe hoofdstuk, dat is, naar de geschiedenis van *Bima*, te verwijzen, waar reeds verhaald is, hoe in vroegere tijden Javanen aankwamen, — beheerschers van het land werden, — en hoe hunne nakomelingen zich ook in *Bima* nederzetteden.

Van dien tijd af, van welken wij zekere opgaven over de geschiedenis van het land hebben, deelt het steeds met *Bima* in hetzelfde lot. Het Mahomedanismus werd op denzelfden tijd ingevoerd als in *Bima*, — het land eveneens door de Makassaren veroverd, — en in 1669 sloot *Dompo* te gelijk met *Bima* het grondverdrag met de Compagnie.

Van toen af aan was *Dompo* haar trouwste bondgenoot op het eiland, — had haast geene twisten met haar van dien aard als met *Bima*, — en bewees herhaalde malen gaarne en goede diensten, hetwelk uit de overzigts-tabellen in het VIIe hoofdstuk blijken zal.

V. HOOFDSTUK.

De rijken om den berg Tambora.

§ 1. *Het rijk Sangar.*

Wanneer ik in dit hoofdstuk drie verschillende rijken in eens behandel, geschiedt dit, omdat zij naauwelijks stof voor drie afzonderlijke hoofdstukken zouden opleveren en er eigenlijk nog maar één van de drie rijken bestaat, en verder, omdat zij gezamentlijk eene natuurlijke afdeeling van het land vormen en het lot van alle drie, bij de uitbarstingen van den berg *Tambora*, rondom welken zij gelegen zijn, hetzelfde is geweest. Ik maak een begin met het land *Sangar*, hetwelk zich nu weder tot eenen afzonderlijken staat begint te vormen. Evenwel bestaat dit zoogenaamde rijk tot heden nog slechts uit één dorp, *Koempassie* of *Korreh* genaamd, zoodat het ook hier niet te pas zou komen om verdere onder-afdeelingen over het land, zijne bewoners en hunne bezigheden te maken.

Sangar heeft de volgende grenzen: Ten N. de zee van *Celebes*, — in het O. en Z. het rijk van *Dompo*, — en in het ZW. en W. vroeger het rijk van *Tambora* en tegenwoordig ook *Dompo*. Het heeft eenen vlakken inhoud van 6,5 vierk. Geogr. mijlen, hetwelk overeenstemt met 157 Javasche palen. *Sangar* is dus het kleinste van al de rijken, die nog op het eiland bestaan. (Zie over de zee en baaijen het IIe hoofdstuk, 1e gedeelte, § 1 en 2, en over de rivieren ter zelfder plaatse § 5.

Het *gebergte van Sangar* scheidde eens het land van den *Tambora;* het is het overblijfsel van een' vulkaan, wiens voet bijna het geheele land inneemt. Zijne hellingen loopen zacht af en zijn van boven met bosschen begroeid; — lager waren zij eens bebouwd, tegenwoordig echter niet meer, maar zijn bedekt met allang-allang. Het gebergte heeft tegenwoordig 4 toppen, welke alle c. c. 3000 voeten hoog zijn. De Z.O.-lijke heet *Bokor Nampa* of eenvoudig *Nampa*, en ligt nog in het land van *Dompo*. De top in het N.O. heet *Dempie*, en ligt het naast bij de hoofdplaats *Korreh*. De N. W. heet *Laboemboem*. Den naam van den top in het Z. W. ken ik niet. Hij verlengt zich in de ruggen *Kamirie* en *Roehoe* in het N. van *Gempo* aan de baai van *Soembawa*.

Aan den oostelijken voet nu van dit gebergte ligt het smalle, lange en diepe dal, waardoor zich de rivier van *Koempassie* of *Sangar*, noordwaarts naar de baai van *Sangar*, henen kronkelt, en waarin de 50 huizen verstrooid liggen, uit welke de hoofd- en eenige plaats van het land nu bestaat. Zij ligt tegenwoordig eenige uren van zee, omdat de menschen het om de zeeroovers niet durven wagen zich aan het strand neder te zetten; slechts bij *Belamboe* staan nog eenige huisjes, die echter alleen bewoond worden, wanneer er nog rijst op het veld staat.

Sangar had in het jaar 1808, c. c. 2000 inwoners, en dus in 1815 misschien 2200. Na de uitbarsting van den *Tambora* bleven er naauwelijks 200 over, en deze werden door de zeeroovers aangevallen, zoodat het overschot in 1818 naar *Bango* in het rijk *Dompo*. en naar *Gembe* in het rijk van *Bima*, vlugtte. Dikwijls moedigde men hen aan, om naar hun land terug te keeren. Eerst in 1830 waagden zij het, ondersteund door het Gouvernement met amunitie en geweren, die hun tegen billijke betaling geleverd werden. In 1837 waren er nog 303 zielen, en het getal kan nu tot 350 gestegen zijn. Zij leven van rijstbouw, veeteelt en jagt. De jonge *radja*, p. m. 12 jaren oud, woont nog te *Gembe*, maar zal in dit jaar wel naar *Sangar* trekken, waar zijne onderdanen verleden jaar een huis voor hem gebouwd hebben.

Zoo klein het land ook zij, ontbreekt het er echter niet aan *Hoofden*. Het heeft een' radja, een' rijksbestierder en eene menigte mantries; zeker meer dan menschen van mindere klasse. Dit komt daarvan daan, dat deze hoofden het meest zijn overgebleven, en nu ook het liefst terugkeeren, daar zij in *Dompo* en *Bima* toch niet als *mantries* worden aangemerkt. Inkomsten heeft de koning niet. Het volk bouwt zijn huis, — plant zijne rijst, — gaat men hem op de jagt, — en geeft hem welligt somtijds kleine geschenken.

De *rijks-ornamenten* bestaan uit een kris met een half-gouden handvatsel, — een *kattan* of sirihdoos, en eenen koperen ketel.

Het landje is nu zeer verarmd. Ter naauwernood is het, dat de menschen zich de noodige levensbehoeften kunnen verschaffen. Het Gouvernement zou eene groote weldaad bewijzen, wanneer het aan het volk een stuk geschut van 1 — 3 pond wilde schenken, — hetzij van ijzer of van zoogenaamd metaal. Deze menschen zouden daardoor oneindig gelukkig zijn, daar zij meenen wel tegen de zeeroovers opgewassen te zijn, wanneer zij een stuk geschut hebben. Des noods zouden zij ook wel het geschut en de amunitie van tijd tot tijd in producten van het land zoeken te betalen, en rijst b. v. is voor de bezetting van *Bima* toch altijd noodig, als ook buffels, hout en dergelijke.

Zoo ver ik het volk van *Sangar* heb leeren kennen, schijnt het goedhartig, gastvrij en vreedzaam te zijn. Het wordt voor vlijtiger en moediger gehouden dan de bevolking van *Bima*.

Zonderling genoeg heeft dit kleine volk zijne eigene *taal*, die met de taal van *Bima* zeer na verwant is, nader dan met elke andere. Met die van *Soembawa* heeft zij veel minder overeenkomst. Het is niet waarschijnlijk, dat de menschen van *Sangar* afstammelingen zijn van de bewoners van *Soembawa*, zoo als de heer *Tobias* meent.

De *f* kent men niet; daarentegen bijna even zooveel vokaal-verbindingen als in de Bimanesche taal. Ik verwijs verder naar het hieronder bijgevoegde woordenboek. Met betrekking tot de zeden en gebruiken en het in het land gebruikelijke schrift, en andere aangelegenheden meer.

verwijs ik eenvoudig maar het ter zake gezegde bij de beschrijving van de rijken *Bima* en *Dompo*. Van handel kan men ter naauwernood spreken bij de beschrijving van een land, dat slechts uit één dorp bestaat, door weinige arme menschen bewoond, die moeite hebben om hun levensonderhoud te vinden.

§ 2. *Het vroegere rijk* Tambora.

Het land *Tambora* ligt op een schiereiland, en wordt aan drie kanten door de zee bespoeld. In het O. grensde het aan *Sangar* en *Dompo*. Zijn vlakke inhoud bedroeg 19 vierk. geogr. mijlen of 459 vierk. Javasche palen. Het geheele land wordt ingenomen door den berg *Tambora*, op andere kaarten *G. Aroen* of *Arow* genaamd.

Deze naam is tegenwoordig niet meer bekend, en werd misschien vroeger door de inwoners van *Tambora* gebruikt.

Reeds vroeger, d. i. vóór de uitbarsting van 1815, was de berg zeer arm aan water en vormde geen enkele rivier. De menschen haalden het water aan het strand, waar zij tot dat einde diepe gaten groeven, waarin zich het zoete water verzamelde. De berg was met bosschen bedekt. Men plantte een weinig koffij bij *Kadingding*, en rijst bij *Ratoepa* en *Lingana*. Er werd, zeggen de oudere berigten, daar de velden door den sterken dauw genoegzaam bevochtigd werden, in Augustus geplant en in December geoogst.

De voornaamste rijkdom bestond in paarden, — in het vele was in het gebergte, — en in fraai hout. *Tambora* leverde aan de Compagnie de helft van het was, dat zij van het eiland trok. De helft van de paarden, die in 1806, 1807, enz. over *Bima* uitgevoerd werden, kwam van *Tambora*. Zij gingen door voor de schoonste van het eiland.

De bevolking moet in 1808, volgens den heer *Tobias*, 4000 zielen bedragen hebben, en in 1815, naar denzelfden heer *Tobias*, 8000, — welke laatste opgave waarschijnlijk te hoog is. De bevolking wordt als arm, vlijtig, goedhartig, trouw, moedig en eerlijk afgeschilderd. Aan de verschrikkelijke catastrophe van 1815 ontkwamen slechts 30 menschen, die in de kampong *Tompo*, ten noorden van den berg *Roehoe*, bij elkander woonden. Maar ook deze kwamen, in 1816 bij eene overstrooming, op drie na om, die sedert ook zeker gestorven zijn, zoodat er van het geheele volk op den huidigen dag geen ziel meer overig is.

De taal van het volk van *Tambora* was zeer merkwaardig. *Raffles* geeft eene kleine woordenlijst in zijne *History of Java*, welke ik hieronder over zal nemen. Daaruit blijkt, dat de taal met de overige van het eiland weinig of niets gemeen heeft. Het is dus mogelijk, dat de eerste menschen van *Tambora* uitgewekenen van *Flores* zijn geweest, zoo als de legende ook vermeldt. Dit zou tot eene nadere kennis van de dialecten op *Flores* medewerken kunnen.

Vergelijkt men in *Raffles* (nieuwe uitgave, IIe aanhangsel) de woordenlijst van *Tambora* met die van *Eude*, dan ziet men dat geen enkel woord in de twee talen hetzelfde is of slechts eenige overeenkomst heeft. Dus met *Eude* of *Midden-* en *Zuid-Flores* schijnt *Tambora* in allen gevalle niet in betrekking geweest te zijn als moederland en kolonie. Ook met de woordenlijst van *Flores* bij *Roorda van Eijsinga*, »land- en volkenkunde," heeft die van *Tambora* wederom niets gemeen.

§ 3. *Papekat.*

Dit landje besloeg eene oppervlakte van 22 vierk. geogr. mijlen, of 53 Javasche palen. In het W. en Z. grensde het aan de baai van *Soembawa*. In het N. en O. werd het door het rijk *Tambora* omgeven.

De bevolking moet in 1815 p. m. 2000 zielen bedragen hebben. Een berigt van 1801 spreekt van 260 familiën, dus omstreeks 1000 zielen. De menschen waren er arm, — plantten een weinig rijst en zeer veel pinangboomen, — en zamelden was in. Het land werd dikwijls door de zeeroovers bezocht. De inwoners moeten uitgewekene Bimanezen geweest zijn, en hebben daarom waarschijnlijk Bimaneesch gesproken. Niemand kon zich in 1815 van den ondergang redden, zoodat het geheele volk te gronde is gegaan en er geen spoor van overgebleven is.

§ 4. *De berg* Tambora *en zijne uitbarsting in het jaar* 1815.

De berg *Tambora* was vóór 1815 een kegelberg, en wel de hoogste van den geheelen Archipel, zooals ik dadelijk aantoonen zal. Hij was altijd zeer arm aan water, — verschafte dus geen' toevloed aan beken of rivieren, — en was daarom ook weinig bebouwd. Hooger op, bedekten bosschen zijne hellingen. Hij verdeelde zich, even als zooveel bergen op *Java*, in twee toppen, een' O.-lijken en een' W.-lijken top, die op eenen zeer grooten afstand zigtbaar waren. Zoo zeiden mij oude burgers van *Bima*, dat men ze, van *Batavia* komende, even zoo spoedig zag, als de piek van *Lombokh*, ofschoon zij veel verder liggen dan deze. Niemand wist, dat de *Tambora* een vulkaan was, dewijl hij sints onheugelijke tijden geen teeken van inwendige werking gegeven had, noch asch, noch lava had uitgeworpen, en ook niet door geraas had verraden, dat er een haard van onderaardsch vuur was.

De basis van den berg heeft eene lengte van het O. naar het W. van 22 geogr. minuten.

Daar tegenwoordig de hoogte van den berg nog 8786 voeten rijnl. bedraagt, moet de vroegere top *ten minste* 13,748 Rijnl. voeten hoog geweest zijn, en kan hij zeer ligt 14,000 voeten en meer bedragen hebben (hetwelk door mathematische berekeningen ligt te vinden is), terwijl de *Rindjanie* op *Lombok* tegenwoordig nog eene hoogte van 11,906 voet heeft.

Bij het berekenen van de vroegere hoogte van den *Tambora* moet men vooral niet uit het oog verliezen, dat hij twee toppen had; anders zou men voor eenen enkelen top de buitengewone hoogte van meer dan 16,000 voeten verkrijgen. Mijne schatting komt overeen met die van de burgers van *Bima* en van de oudste ingezetenen, die zeggen dat de berg meer dan een *derde gedeelte* van zijne hoogte heeft verloren.

Eenigen tijd vóór de uitbarsting, — de inwoners zeggen reeds drie jaren van te voren, — begon zich boven den top eene digte wolk te vertoonen, die ten laatste zelfs door den hevigsten wind niet werd verdreven, — steeds digter en digter en donkerder werd, en steeds meer en meer zakte. Somtijds hoorde men het in den berg donderen, — eerst slechts zelden en zacht, — later altoos menigvuldiger en sterker, — en eindelijk altijddurend en onheilspellend.

De verschrikte bewoners zonden naar den Resident van *Bima*, om te vragen wat deze teekenen toch beduidden. Zij smeekten om raad, en dat hij toch iemand zou zenden, die zelf de zaak mede kon aanhooren, zien en onderzoeken. De Resident, toenmaals *Pielat* (?), zond een' burger, met name *Israël*, wiens broeder nog op *Bima* leeft. De man kwam op

Tambora in den nacht vóór het verschrikkelijk voorval, en werd den volgenden dag mede onder de uitwerpselen van den berg begraven.

De uitbarsting had onder de inboorlingen ten gevolge een vermoeden van een strafgeregt van den hemel, over het rijk *Tambora* gebragt om de roekeloosheid van den koning. Dit verhaal, zoo als ik het ook uit den mond der inboorlingen gehoord heb, is woordelijk medegedeeld in het werk van den heer *Roorda van Eijsinga,* »Indië," IIe boek, pag 40–42, waarnaar ik kortheidshalve verwijs. Ik heb nog alleen maar hierbij te voegen, dat de koning dien *Seid* niet kon dooden, daar hij na elken moordaanslag weder levend werd. Het volk zegt en gelooft, dat deze *Seid* zich nog tegenwoordig aan den *G. Apie* ophoudt, waar hij een kluizenaars-leven leidt.

Betrekkelijk berigten over de uitbarsting verwijs ik hier naar de volgende bronnen, die ik niet woordelijk overschrijf, om het verslag niet al te lijvig te maken. »Narrative of the »effects of the eruption from the *Tambora*-mountain in the Island of *Soembawa,* on the »11 en 12 April 1815." »Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, deel VIII, 2de »editie. *Batavia,* 1826, bladz. 343." Dit artikel is overgenomen en in het Hollandsch vertaald door *J. Olivier,* »Land- en zeetogten in *Nederlandsch Indie,*" 2de deel. *Amsterdam,* p. 242 — 264. Verder het reeds vermelde werk van *Roorda van Eijsinga,* »*Indië,* ter bevordering der kennis van Neerland's Oostersche bezittingen," *Breda,* 1842, boek II, bladz. 36 — 48.

Reeds op den 1sten April 1815 hoorde men op *Banjoewangie* de slagen uit het binnenste van den berg *Tambora.* Den 5den schijnt echter eerst de eigenlijke uitbarsting begonnen te zijn. Vermoedelijk opende zich de top, en bedekte de massa, die zich door de opening ontlastte, plotseling de omstreken van den berg, daar anders de inwoners van *Papekat* en *Tambora,* ten minste voor een gedeelte, tijd zouden gehad hebben om te vlugten. Van hen allen zijn slechts vier menschen ontkomen, behalve degenen, die zich buiten 's lands bevonden, — zes-en-twintig in getal. Er volgde nu een aschregen, die verscheidene dagen duurde, en op *Balie, Banjoewangie* en verder noordwaarts in het midden van *Java* werd waargenomen. De hevigste uitbarsting had echter plaats op den 10den April des avonds om 7 uren. Lava-stroomen, of ten minste groote massa's van gloeijende steenen, stortten van alle zijden van den berg af. Van *Sangar* zag men drie vuurkolommen hoog opwaarts stijgen. Een uur later was door de asch en de steenen alles in de digtste duisternis gehuld. Tegen 10 uren 's avonds brak er met stormachtig geweld een wervelwind los, die de boomen ontwortelde, de huizen omwierp, en de overblijfselen met zich voerde. De zee steeg plotseling 12 voeten hooger, dan bij den hoogsten vloed, en stortte, alles vernielende, op de lagere gedeelten des lands in. De wervelwind is, naar mijn inzien, door de instorting van den top ontstaan, die volgen moest, zoodra binnen in den berg alles gesmolten of in asch en puimsteen veranderd was. De wind ging na een uur liggen, — het onderaardsch geraas daarentegen, de asch- en steenregen namen meer en meer toe, en de duisternis duurde onafgebroken driemaal 24 uren, namelijk van den avond van den 10den tot dien van den 12den April. Toen werd het weder licht, en nam de aschregen en het onderaardsch geraas af. De eigenlijke uitbarstingen werden zeldzamer, maar vernieuwden zich, even als de aard- en zeebevingen, nog enkele malen tot op den 15den Julij.

Het vulkanisch gruis lag te *Sangar* over de drie voeten hoog, — op *Bima* 1 1/2 voet, — op *Soembawa* 2, — in het W. van het eiland en op *Lombok* nog 1 1/2 voeten, — op *Balie* 1 voet, — op *Banjoewangie* 9 duimen hoog. Op *Batavia* viel er nog asch tot de dikte van den rug van een mes, en zelfs in de binnenlanden van *Benkoelen* was zij nog merkbaar.

Men onderscheidt tegenwoordig bij *Sangar* nog drie verschillende lagen van uitgeworpene stoffen; de onderste bestaat geheel uit fijne asch, en is waarschijnlijk van die gedeelten van de uitwerpselen, die van den 5den tot den 10den April naar beneden kwamen. De *tweede* laag bestaat uit steenen (*Lapilli*) die grooter zijn, naarmate zij dieper liggen, zoodat dus de grootste het eerst gevallen zijn. Deze steenen zijn vermoedelijk in den nacht van den 10den uitgeworpen, toen de top kort te voren ingestort was. De *bovenste* en dikste laag bestaat uit grof zand, waaruit de fijnste korreltjes welligt door verloop van tijd door den regen uitgewasschen en weggespoeld zijn. Dit is het gedeelte, dat van den 11den tot den 14den April uitgeworpen werd. De asch daarentegen, als het fijnste en ligtste gedeelte, werd door den wind op grootere afstanden vervoerd. De kring, waarin de uitbarsting merkbaar was, breidde zich het meest uit naar het W, (de oost-moesson was namelijk reeds ingevallen), en de oosten-wind dreef de massa van asch voornamelijk naar het westen. De slagen waren ook in deze rigting hoorbaar, ja zelfs verder dan waar de asch verspreid werd.

In andere rigtingen heeft men ze gehoord, te *Makasser*, *Ternate* en *Timor*, ja nog verder oostelijk; ofschoon naauwkeurige berigten omtrent de grenzen van de werking in deze rigting ontbreken.

Brengt men alle voorhande zijnde berigten bij een, dan vindt men, zonder al te overdrevene veronderstellingen over de uitbreiding te maken van den kring, waarin de uitbarsting van den *Tambora* voelbaar was, (zelfs daar waar de berigten ontbreken), dat de kring waarschijnlijk een eivormige gedaante had, waarvan de grootste middellijn van het O. Z. O. naar het N. N. W. en de kortste van het Z. Z. W. naar het N. N. O. liep; dat gene eene lengte had van 450 geogr. mijlen of cc. 2250 Jav. palen, en deze van 390 geogr. mijlen of cc. 1950 Jav. palen.

Deze kring, waarin de uitwerking gevoeld is, is zoo groot, als er nog geen in de geschiedenis van de bekende uitbarstingen van eenen vulkaan geweest is.

De zee van rondom was ver met puimsteen en boomstammen bedekt. Den puimsteen vond men in de nabijheid van het eiland *Soembawa*, en nog verder naar het Z. naar den kant van het *Sandelhout-eiland*, waar het door den W.-lijken stroom in zulk eene menigte heen dreef, dat de schepen daardoor in hunne vaart gestremd werden. In menige baai van het eiland *Soembawa* kon men in het geheel niet meer of slechts met moeite binnenloopen; andere, zelfs op *Lombok*, waren te ondiep geworden, om tot legplaats van groote schepen te dienen. De zeebevingen waren op *Bima* zoo hevig, dat de golven diep landwaarts indrongen, — onder de huizen doorgingen, — en de praauwen en schepen op het strand zetteden. Ook te *Sumanap* werden zij gevoeld.

De vier menschen, die zich bij den *Tambora* op eenen heuvel gered hadden, en de 26, die zich buiten 's lands bevonden, sloegen zich neder in de kampong *Tompo*, iets W. lijk van *Gempo* aan de baai van *Soembawa*. Nog in hetzelfde jaar werden zij allen door eene

nieuwe zeebeving vernield, die drie hooge golven over de kampong henen dreef, welke menschen en huizen met zich mede sleepten en in zee begroeven.

Het verlies van menschen-levens bij de uitbarsting bedroeg:

de geheele bevolking van	*Papekat*, cc.	. . .	2000 zielen.
» » »	*Tambora*,	. . .	6000 »
» halve » »	*Sangar*,	. . .	1100 »
1/10 van de » »	*Dompo*, cc.	. . .	1000 »
		Te zamen:	10100 zielen.

De latere gevolgen van de uitbarsting waren echter voor het land nog veel gevoeliger en treuriger. De hongerdood sleepte eene groote menigte menschen ten grave, om niet te spreken van de ontelbare paarden, buffels en geiten, die ook geen voedsel vonden en, zonder eigenaars, door de wildernissen dwaalden, totdat zij van honger en dorst omkwamen. De hongersnood heerschte niet alleen op het eiland *Soembawa*, maar ook op *Lombok*, nog langen tijd; korter op *Bima*, en zelfs nog een jaar op *Banjoewangie*.

Van *Soembawa* vlugtte, al wie vlugten kon. Duizenden verpandden zich voor altijd voor de noodzakelijkste levensbehoeften, — anderen verkochten zich zelven als slaven voor eenige ponden rijst.

Men neemt aan, dat een derde gedeelte van de bevolking het land verlaten, en naar *Java*, *Makasser*, *Bonthain*, *Bonie*, *Saleijer*, *Amboina*, *Banda* en nog verder gevlugt en verkocht is.

Dadelijk na de uitbarsting brak er in het geheele land eene hevige diarrhée uit, die een groot gedeelte van de bevolking wegnam, en waarschijnlijk met regt toegeschreven werd aan de vele zwaveldeelen, waarmede het water der bronnen en rivieren ten gevolge der uitbarsting bezwangerd was. Later voegden zich hierbij nog gedurende eenige jaren boosaardige koortsen, die slechts langzamerhand weder ophielden. Het land verloor dus, naar de *laagste* opgaven, aan inwoners:

	Onmiddellijk door de uitbarsting.	*Later door honger en ziekte.*	*Door verhuizing.*
Papekat. . . .	2000.	—	—
Tambora. . . .	6000.	—	—
Sangar. . . .	1/2 1100.	3/8 825.	7/8 275.
Dompo. . . .	1/10 1000.	4/10 4000.	3/10 3000.
Soembawa. . .	—	1/3 18000.	1/3 18000.
Bima.	—	1/4 15000.	1/4 15000.
Te zamen:	10,100.	37,825.	36,275.

of:

door den dood. . . .	47,925.
door verhuizing . . .	36,275.
in het geheel	84,200. inwoners.

Hierbij komen nog over de 10,000 menschen, die *Lombok* door hongersnood en ziekten verloor.

Mijne opgaven zijn de laagste, die er bestaan. *Tobias* geeft op voor het getal menschen, die alleen op *Tambora* omgekomen zouden zijn, 10,000, — en *Philips* 12000. *Van den Broek* wilde zelfs, dat op *Lombok* de bevolking van 200,000 tot op 20,000 afgenomen was.

Ik heb allen grond, om mijne opgaven voor de naauwkeurigste te houden.

Bij zulk een verlies aan menschen, is het verlies van gebouwen en have naauwelijks der opmerking waardig. Veel gevoeliger echter was het verlies aan paarden, buffels en ander vee, — dat tot op een vierde uitstierf. Nog treuriger echter zijn de natuurlijke nadeelen, waaronder het land tegenwoordig nog lijdt en nog lang lijden zal, en waarover ik ter behoorlijke plaatse reeds grootendeels gesproken heb.

Een groot gedeelte van den voor de bebouwing geschikten grond werd met vulkanische stoffen bedekt, en voor alle verdere bebouwing ongeschikt gemaakt. Een gedeelte van de bosschen werd vernield, en der geheele vegetatie de vroegere ontwikkelingskracht ontroofd, zoodat zij tegenwoordig jaarlijks eenen winterachtigen periodieken stilstand ondervindt. Bronnen droogden op, — rivieren werden geheel droog of worden zulks nu alle jaren in de oostmoesson. De lucht is warmer en het land drooger geworden; het regent minder dan vroeger, — en dus is een der meest vruchtbaar-makende hefboomen, de vochtigheid van den atmospheer en van den grond, afgenomen en heeft hare werking verloren. Er kunnen eeuwen verloopen, eer het evenwigt zich weder hersteld heeft, en vóór dat alle nadeelige gevolgen van de uitbarsting van 1815 uitgewischt zullen zijn. De schrik over het voorval was bij de overblijvenden onbeschrijfelijk. Een diepe, onverklaarbare, godsdienstige indruk drong in de gemoederen dier menschen, die in de gebeurtenis de straffende hand van God meenden te zien. Van den berg sprak men niet, dan met bijgeloovige vrees, en verhaalde elkander de wonderlijkste en verschrikkelijkste dingen van de booze geesten, die er huisden, — van het vuur, dat de menschen vervolgde en verteerde, — van het ongeluk, dat eene bestijging over het land zou brengen en dergelijke. Niemand durfde zich in de nabijheid van den berg te wagen. Alle proeven, om hem te beklimmen, mislukten. Vetter, Eijlers, Tobias en anderen beproefden het, maar kwamen altijd onverrigter zake weder terug, eensdeels omdat zij zelven voor de moeiten en gevaren terugdeinsden, anderdeels omdat hunne gidsen van *Dompo* en *Sangar* hen verlieten en wegliepen. Daarom heette het algemeen, dat de berg niet meer te bestijgen was. Ik kwam den 7den Augustus in *Sangar* aan, en verklaarde den *Radja bitjara*, dat het mijn vast voornemen was, om den berg te beklimmen. Ik had veel moeite, om hem gerust te stellen en te bewegen om mij de noodige hulp te verleenen. Hij zeide, dat mijn leven gevaar liep, en dat hij daarvoor verantwoordelijk zou zijn. Ik zeide hem ten laatste: »dan moet ik het maar alleen beproeven." Dat wilde hij ook niet. Wanneer ik er heenging, meende hij, moest hij ook mede, — dat was de wil van de Compagnie. Ik troostte hem, en zeide hem vooruit, dat wij bovenop eenen diepen ketel, en in plaats van vuur slechts water daarin zouden vinden. Den 8sten Augustus bragt ik door met toebereidselen voor de reis te maken. Het kostte moeite, om den menschen begrijpelijk te maken, waartoe alles, wat wij medenamen, noodig was, en vooral om hen er toe te brengen om de noodige water-vaten medetenemen.

Den 9den Augustus braken wij 's morgens ten 6 uren op, ongeveer 40 mannen sterk, zooveel als *Sangar* kon leveren. De stemming der gidsen was niet zeer vrolijk. Zij dachten hun verderf te gemoet te gaan. De priester van *Koempassie* zegende ons bij de afreis.

Wij volgden de rivier door het enge dal naar beneden tot aan de baai van *Sangar* of *Belomboe*, waar wij tegen 8 uur aankwamen. Wij wendden toen naar het W. en trokken langs het strand door eene treurige wildernis, nu eens over rotsachtige met groote steenen bedekte heuvelen, dan eens over den achtergrond van kleine baaijen onder de schaduw van vele *lonthar*-palmen. Om 11 uren kwamen wij aan een beekje en aan de verborgen baai van *Bive*. Wij maakten toen halt. Hier houden zich dikwijls de zeeroovers op, en houwen veel lonthar-boomen om, van welke zij de vruchten eten en het hout voor hunne praauwen gebruiken. Eenige oude Djamboe- en Manga-boomen duiden aan, dat hier in vroegere tijden een dorp gestaan heeft. In deze woeste vlakte tieren nu geheele wouden van *Djarak-kosta* (Curcas purgans), van welke niemand de vruchten plukt en welker ontbladerde takken ons overal den doortogt verhinderden, en tegen de zonnestralen niet de minste beschutting aanboden. Overal zijn talrijke sporen van herten en buffels te zien.

Tegen den middag trokken wij verder.

Hoe meer men naar het W. komt, zoo meer de grond met steenen bezaaid is, die zoo ligt zijn, dat zij op het water drijven. Zij zijn zoo vol poriën en van zulk een grof maaksel, dat men ze niet als puimsteen gebruiken kan. Hoe nader bij den berg, zoo grooter deze steenen worden; soms maakten zij den paarden het voortgaan zeer moeijelijk en gevaarlijk. Wij vonden ze hier van 3 — 4 voeten in diameter. — Tegen 2 uren kwamen wij op *Tampoerokh* aan. Ik vond er eene der schoonste bronnen, die ik ooit gezien heb. Zij springt met een' sterken straal kort bij het strand tusschen de rotsen uit, en heeft eene tamelijk groote oppervlakte van het klaarste water, waarmede wij ons door een bad en door het te drinken verfrischten. Hier sloegen wij ons nachtleger onder een groep van oude eerwaardige tamarinde-boomen op. Huizen, hooge rotsen en stukken van den *Tambora* lagen als ruïnen van een reuzen-gebouw om ons heen, en vormden natuurlijke als het ware legerplaatsen, waarin wij om het vuur gelegerd waren. Hier vulden wij al onze vaten met water, daar er hoogerop niet meer te vinden was. Ik liet eenige mannen als wachten bij de paarden achter, daar wij er slechts weinigen verder medenemen konden.

Op den 10den Augustus verlieten wij *Tampoerokh* en trokken vroegtijdig verder westwaarts. De streek werd al treuriger en wilder, en de rotsblokken lagen als hooge muren achter elkander. Het rijden daarover nam zeer veel tijd weg en was zeer gevaarlijk, want dikwijls waren er tusschen de rotsen gaten, die door asch en gras bedekt waren, en waarin de paarden zakten en met de voeten bleven steken. Tusschen de rotsen waren ontelbare wegen, die de sporen droegen van door herten en buffels bezocht te worden. Hier en daar zagen wij kudden van deze dieren rustig weiden. Zij lieten zich door ons, wanneer wij niet al te na kwamen, niet storen. Behalve eenige oude tamarinde-boomen zagen wij slechts doornstruiken en slinger-planten op en tegen de rotsen, die zich daaraan eerst sedert de uitbarsting vastgehecht hebben.

Van boomsoorten vond ik haast alleen verscheidene soorten van *Alstonia*, die hier voornamelijk welig schijnen te tieren. Zeldzamer zag men jonge *Kellor*-boomen (Moringa) en

Melia, die hier vermoedelijk ook eerst sints 1815 zijn. De *Alstonia* alleen prijkte met een heerlijk verkwikkend groen. Circa 8 uur geraakten wij uit het gesteente-labyrinth in eene vlakte van afgestort zand. Om 9 uren in den morgen bevonden wij ons aan den rand van de bedding eener rivier, — de bedding van een' bergstroom, die in den regentijd van den berg stroomt en even zooveel zand en steenen als water met zich voert.

Dáár, waar het water de bovenste lagen van zand, steen en asch zoo ver afgespoeld heeft, dat men de oorspronkelijke rots van den berg zien kan, ontwaart men trachiet-steen. Dáár, waar stroomen van zoogenaamde lava d. i. rivierachtige bedden van gesteente bergaf zich uitstrekken, vindt men de zoogenaamde trachietische lava, die er nu eens voôs en poreus, dan schuimig en glasachtig uitziet. Waarschijnlijk was dus de lava, die uit den berg voortkwam, gesmolten en door de warmte gegloeide en van gedaante veranderde trachiet, die, in het binnenste van den berg zelven opgelost, opgeheven en naar buiten geslingerd werd. Aan gene zijde van de vermelde bedding strekte zich een breede, kale stroom van vulkanische stof uit, dien wij opgingen en opwaarts vervolgden. Hij bestond uit zand, asch en puimsteen, die zich tot eene harde korst zamengepakt hadden. De scherpe steenen verwondden al spoedig de voeten mijner gidsen, die ik hier buitengewoon opmonteren en aanzetten moest. Een man zonk van uitputting neder, en bleef alleen in de treurige wildernis terug. Van hier overzag ik de geheele helling van den berg, — een treurig gezigt, niets dan gras, asch, dorre struiken en zwart gesteente om mij heen. Vóór mij lagen de twee heuvelen, *Dongo Tabeh* genaamd. Aan den rand des tops ontwaarde ik eene hooge geïsoleerde rots, achter welke eene kleine vlakke plek scheen te liggen. Deze rots nam ik tot doel voor mijne beklimming. Van tijd tot tijd moesten wij dwars over eene spleet. De eigenlijke kloven zijn hier nog weinig uitgespoeld. Zij beginnen zich nog eerst te vormen. De spleten zijn nu eens 2 of 3, dan eens 20 — 25 voeten diep. De wanden staan niet scheef, maar loodregt, en hebben van boven nog scherpe kanten. Somtijds hingen de wanden onder eenen kleinen hoek over de spleten heen. Met der tijd zullen deze overhangende deelen instorten, — de spleten zullen breeder, — de wanden schuins en minder steil worden, — en dan zal de helling over het algemeen het uiterlijk aannemen van oudere vulkanen op *Java*, d. i. talrijke ribben en daar tusschen liggende kloven zullen straalsgewijs naar alle kanten afloopen. De ruggen werden naar boven al smaller en smaller, — de spleten dieper. Het werd gevaarlijk om te paard te blijven zitten. Ik maakte tegen den middag halt onder eenen grooten *Inga*-boom, en gebruikte mijn maal. De paarden zond ik allen terug naar *Tampoerokh*. Wij bevonden ons hier juist midden tusschen de heuvelen *Dongo Tabeh*. Deze zijn merkwaardige kegelvormige kleine bergen van 1000 voeten hoogte, die tegen de helling van den berg aanliggen. Op den top hebben zij beide een' tamelijk diepen ketel, — vroegeren krater. Zij zijn dus zij-openingen van den berg, — vroegere eruptiekraters, die echter in 1815, wanneer men de berigten van de inboorlingen van *Sangar* mag vertrouwen, niet in werking zijn geweest. Een derde, op dezelfde wijze gevormde, zij-krater ligt verder Z. O. lijk van den berg, in de nabijheid van *Gempo*. Eindelijk is ook de berg van *Papekat* een zoodanige zij-vorming, ofschoon zij niet zoo volmaakt kegelvormig is, en er op den top de nog onlangs werking aanduidende trechtervormige ketel ontbreekt.

Om 1 uur zetteden wij onzen marsch voort. Wij kwamen nu in digt, bijna ondoordring-

baar gras, uit allang-allang en glaga bestaande. Met het hakmes in de hand trok ik voor op, en baande mij zelven ongeduldig den weg. Slechts zelden stond hier of daar een hooge *Inga-odoratissima* of een *Acacia*. In de spleten tierden varenkruiden en Rubus. Daar tusschen groeiden *Ficus* en *Urtica*. De schemering viel in, toen wij een' grooten vijge-boom in een klein dal bereikten. Onder zijn digt looverdak groeide geen gras. Zijn sterke wortelen vormden beddingen, waarop wij ons vermoeid legerden en den nacht doorbragten. Het was niet helder en daarom minder koud. 's Morgens om 6 uur wees de thermometer 14,5 C. of 58,1 F. Een van mijne gidsen wierp den grootsten pot met water omver, hetwelk mijnen voorraad aanmerkelijk verminderde. Ik liet op deze plaats weder eenige mannen achter, waaronder de twee oudsten, die geen kracht meer hadden om den togt verder voort te zetten.

Den 11den Augustus brak ik 's morgens om 6 uren op. Het gras werd al hooger en digter. Wij moesten twee zeer diepe spleten doortrekken, hetwelk mijne lieden zeer vermoeide. Dientengevolge verloor de heer Beth aan gene zijde zijne krachten, en kort daarop ook, in weerwil van den portwijn en de absinthe, die ik hem als lafenis toereikte, het bewustzijn. Ik sleepte hem tot onder eenen boom, die er digt bij te vinden was, — liet hem spijs en een flesch water achter en zette mijnen weg voort. Een mijner bedienden kon echter ook niet verder en bleef bij den heer Beth. Ik beval hem den zakdoek van dien heer als eene vlag op den boom te hijschen, om elkander beter weêr te kunnen vinden. Het hooge gras werd nu zeldzamer en het uitzigt vrijer. Weldra zelfs vonden wij alleen nog maar planten in de berg-spleten. Wij verfrischten ons tweemaal met frambozen (Rubus Javanicus), en eenmaal met de eetbare vruchten van de Urtica augustifolia. De menschen aten een' boom vol van deze vruchten geheel kaal. Ik zelf wist niet dat deze vruchten eetbaar waren. De dorst kwelde mij, en de overigen volgden mij met eenen geweldigen honger.

Om 12 uren 's middags aten wij aan den voet van de laatste en steilste hoogte. Het gezelschap was wèl te moede, en ieder schepte nieuwen moed toen men het doel nu werkelijk en zoo nabij vóór zich zag. Ik rigtte mijne schreden nu naar de rots, die ik reeds aan den voet des bergs tot doel had uitgekozen. Andermaal liet een koelie een kalebas met water vallen, en bleef er slechts zooveel over als noodig was om eene hoogte te kunnen bepalen. Toen wij de rots bereikten, zagen wij den rand des bergs nog eenige honderde schreden voor ons. Onder de rots was eene soort van grot, waarin de zon maar zelden kan schijnen. Ik zond een' man derwaarts om te zien of er geen water te vinden was. Hij riep ons dadelijk toe: » er druipt water." Er ging een groot gejuich op, want allen waren dorstig. Allen stormden naar de bron, waarin echter naauwelijks water genoeg was om de tong te bevochtigen. Men maakte gaten in den grond, om op den terugtogt water in te zamelen. Welk eenen indruk deze vond op mijne gidsen maakte, laat zich naauwelijks beschrijven. Allen zagen het voor een teeken aan van *Allah*, dat ons geluk beloofde. Zij gaven voor, dat ik beneden reeds had geweten dat daar water was, en dat ik mij daarom naar die rots had gerigt, — dat ik een toovenaar, een heilige, een *toewan kramat* was.

Juist om 2 uren stonden wij op den top. Ik ontken niet, dat ook mij een buitengewoon verheffend gevoel beving, toen ik den voet zette op den top van den in de geschiedenis eeuwig gedenkwaardigen en treurig-beroemden berg. Mijne gidsen daarentegen waren door

vrees bevangen en vertrouwden naauwelijks hunne zinnen; zij waagden zich haast niet voor- of achteruit, en smeekten mij dat ik toch de berggeesten niet zou opwekken en uitroepen. Het gezigt was werkelijk indrukwekkend.

Naar buiten was er echter niet veel te zien. Overal hingen wolken om de helling van den berg, en daar, waar zij het gezigt niet benamen, was alles zoo onduidelijk en zoo in graauw gehuld, dat men naauwelijks de zee van het land kon onderscheiden. Naar binnen was het gezigt echter grootsch en ontzagwekkend. Wij hadden een' langwerpig ronden krater voor ons van c.c. één uur in diameter, en omstreeks 1700 voeten diep. Alle wanden liepen loodregt tot op den bodem, waar zij in een' zacht-afgeronden ketel zamenvielen. De bovenste rand had overal haast dezelfde hoogte; alleen in het Z. 83° W. en in het N. 82° W. waren twee punten iets hooger. De rand was overal scherp afgesneden even als een mes; slechts op de plaats, waar wij stonden, was eene kleine vlakte. Voor zoover men kon nagaan, waren de lagen, die de wanden vormden, niet dik, en bestonden zij uit losse vulkanische stoffen doch niet uit oorspronkelijke rots. In N. 45° W. schijnt de wand doorgebroken te zijn en er eene kloof naar buiten te gaan. Op den bodem ligt eindelijk een klein langwerpig meer in het midden des ketels. Zijne lengte loopt van het Z. naar het N., terwijl de krater iets langer is van het O. naar het W. Het water van het meer is geelachtig — groen en waarschijnlijk koud. Rondom zijn er nog eenige openingen, waaruit gas stroomt, en aan welker mondingen zich zwavel-kristallen vastgehecht hadden. Aan eene afdaling was niet te denken, even zoo min als bij den *Raun*, welks krater met dien van den *Tambora* de meeste overeenkomst in vorm, grootte en diepte heeft.

Waarschijnlijk heeft de berg twee gelijkvormige kraters, ofschoon ik er slechts één' zag. Ik besluit hiertoe, omdat de berg twee toppen had; omdat men in het Noorden en Zuiden tegenwoordig nog hunne overblijfselen kan zien, door een' bergzadel vereenigd; en eindelijk, omdat de Oostelijke krater geene genoegzame uitgebreidheid heeft om den geheelen bergtop intenemen. Ik heb dus op mijne kaart twee kraters aangegeven. Het gedeelte van den berg, waarop wij stonden, wordt door het volk van *Sangar: G. Friding* genaamd.

Het water kookte bij 195,5° F., hetwelk naar de formule van Forbes eene hoogte geeft van 8780 voeten Rijnl. De heer Melvill van Carnbée geeft voor de hoogte aan 8747 Rijnl. voeten; resultaten, die zeer goed overeenstemmen, te meer omdat de heer Melvill misschien niet juist dezelfde punt gemeten heeft, waarop ik mij bevond. Ik liet dadelijk, toen ik op den top kwam, de Hollandsche vlag hijschen. De man, die ze vasthield, beefde over het geheele ligchaam; hij zeide »van de koude." Later bekende hij echter, dat het uit vrees was geweest. Ik kookte water om de hoogte te meten. In het vuur verbrandde ik een weinig benzoïn-harst, hetwelk de lieden geruststelde nopens de gevolgen van onzen togt. Zij konden zich niet genoeg verwonderen, dat ik vooruit het bestaan van een meer binnen in den berg had kunnen weten. Verklaringen omtrent de natuurlijke toedragt der zaak vonden bij hen geen' ingang. Ik opende nu een flesch port-wijn en dronk met hen op de gezondheid van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, — vervolgens op de gezondheid van hunnen *radja* en op den herbloei van zijn rijk. In de flesch liet ik onze namen en den datum der bestijging achter. Er waren, behalve mijn' persoon, de

Radja bitjara van *Sangar*, een mijner bedienden, en 12 mannen van *Sangar*, die niet weinig trotsch waren op het gelukken van den togt. Om drie uren verlieten wij den top. Onder ons regende het uit de wolken, die den geheelen berg omhulden. Bij de rots vonden wij in de gaten zoo veel helder water, dat wij allen genoeg drinken en onze watervaten vullen konden. Dit vermeerderde de vrolijke stemming van den troep. Naar het N. zag ik, dat de helling van den berg met bosschen bedekt was, voornamelijk met Casuarinen. Wij zagen kort onder den top nog herten en wilde zwijnen. Hier en daar braken wij de harde korst van asch door en vonden zwavel, echter in eenen zeer onzuiveren toestand. Mijne begeleiders verzamelden hiervan zooveel zij konden. Zulke plaatsen zijn tegenwoordig nog voelbaar warm, en, toen wij lager waren en de schemering inviel, zagen wij duidelijk een' dunnen rook opstijgen. De heer Beth en de drie man, die niet verder hadden kunnen komen, waren teruggekeerd. De nacht viel in. Ik vroeg mijnen lieden of zij onder den grooten boom den nacht wilden doorbrengen, of naar het bivouak terug wilden keeren. Zij kozen het laatste. Dit was gevaarlijk, daar wij in het hooge gras naauwelijks het spoor van den weg herkennen konden. De *Radja bitjara* ontstak eene was-kaars, die ons veel dienst bewees. Toen zij verteerd was, bleef ons niets anders over, dan de grasvlakte achons in brand te steken. Het vuur verlichtte ons tot aan den grooten vijgeboom, waar de heer Beth en de zijnen ons wachtten en ons vrolijk verwelkomden. Waren wij bij dag teruggekeerd, dan zou het ons gemakkelijk geweest zijn, om eene menigte was te verzamelen, daar wij in deze streken veel nesten van wilde bijen gezien hebben. Wij hebben slechts één groot verlaten nest medegenomen, van hetwelk het was door de zon wit gebleven was. De lieden onder den vijge-boom (Ficus subracemosa Bl., (*kondang* in 't Sundan., *Naa* in 't Biman.) hadden vier bakken vol heerlijk drinkwater, hetwelk zij gekregen hadden door de wortelen en takken van dezen boom door te houwen, en het water op te vangen dat rijkelijk uit de wonden vloeide.

Den 12den namen wij vroegtijdig de terugreis aan. Wij geraakten zonder verdere voorvallen tot den *Inga*-boom, waarbij wij twee dagen te voren gegeten hadden. Hier wachtten wij op de paarden. 's Middags kwamen wij om 12 uren aan de groote, drooge bedding van de rivier aan, waar wij ons maal deden. Om half drie waren wij bij de bron *Tampoerokh* terug. Ook hier werden wij door de achtergelatenen met gejuich ontvangen. Er was eene nieuwe bezending van levensmiddelen van *Sangar* aangekomen. Eerst laat in den avond kwam ook de man terug, die ons reeds den eersten dag verlaten had, en verdwaald en bijna van honger, dorst en vermoeijenis omgekomen was. Wij verkwikten ons en vervrolijkten den avond zoo goed als wij konden. Eenige der gidsen joegen op herten. Hier is namelijk de beste plaats voor de jagt, daar alle wilde dieren dagelijks bij den vijver van zoet water en de bron komen om te drinken en te baden.

Den 13den Augustus trokken wij naar *Sangar* op. Toen wij de hoofdplaats *Koempassie* naderden, liet ik de vlag waaijen en voor ons uitdragen. De geleiders zongen en reciteerden zegeliederen, die gezongen worden, wanneer het volk van *Sangar* uit den oorlog komt. Oud en jong kwam ons te gemoet. Vele bevoelden ons, en vertrouwden hunne oogen niet, dat zij ons terug zagen. Zij hadden niet gedacht, dat wij zoo spoedig en zoo frisch en gezond terugkeeren zouden. In het dorp was het groot feest. Ik deelde mijne ge-

schenken uit. Ik liet een' buffel slagten en rijst uitdeelen. Den geheelen nacht duurde het gezang en het gejuich door. Het volk beschouwde de gebeurtenis als een geluk voor het land, en dacht dat ik de booze geesten van den berg had gebannen, zoodat er geen ongeluk als in het jaar 1815 meer over het land kon komen. Het berigt der beklimming verbreidde zich spoedig over het eiland, maar werd in het begin voor een eenvoudig sprookje gehouden.

VI. HOOFDSTUK.

Het rijk Soembawa.

§ 1. *Het land.*

Grenzen. (Zie IIe hoofdstuk, 1e gedeelte, § 1.) Van alle zijden de zee, alleen in het oosten de landengte van *Mata*, die het land met *Dompo* verbindt.

Grootte. (Zie aldaar).

met de eilanden 98,8 vierk. Geogr. mijlen,
of 2389 vierk. Jav. palen,
zonder de eilanden 90,8 vierk. Geogr. mijlen,
of 2194 vierk. Jav. palen,

eene oppervlakte, die iets kleiner is dan de Residentie *Banjoemaas.*

Zee, baaijen, straten. (Zie ter zelfder plaâts § 1).

Eilanden en *kapen.* (Aldaar § 2).

Gebergten. (Aldaar § 4).

Rivieren. (Aldaar § 5).

De voornaamste plaatsen en dorpen van het land zijn, van het O. af: *Mata*, met palissaden omringd en met c. c. 40 — 50 huizen, behalve de omliggende gehuchten.

Het ligt in een vruchtbaar dal, $2^1/_2$ uren van de baai van *Soembawa* en $1^1/_2$ van de *Zuid-zee*, en 471 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee. Het oude *Mata* lag iets meer zijwaarts en werd door de zeeroovers verbrand. De inwoners van *Mata* behooren naar taal en zeden eer tot het volk van *Dompo* dan tot dat van *Soembawa*. Zij hebben ook meer omgang met het eerste.

Ampang, in de vlakte aan de baai van *Soembawa* en omstreeks een groot uur van *Laboe-Ampang* verwijderd. Het is op dezelfde wijs versterkt en vrij groot, daar het over de 200 huizen telt, die zoo digt bij elkander liggen, dat bij eenen brand het geheele dorp door het vuur ligt verteerd zou kunnen worden. In *Ampang* woont een zoogenaamde onderkoning, d. i. een hooger, bijna onafhankelijk hoofd.

Ampang drijft eenen vrij levendigen handel met *Soembawa*. Aan de baai van *Ampang*

en aan *Laboe Hadjie* wonen eenige visschers en *orang badjo's* in ellendige hutten. Van *Ampang* loopen verscheidene wegen naar *Plampang*. De zuidelijke gaat over de dorpjes *Lamenta* en *Boal*. *Plampang* ligt aan den voet van den *Djaran Poessan* op eene zachte helling van zijn voorgebergte, en c. c. 100 voeten boven het vlak der zee; 2 uren ten N. is de baai van *Kollong*. Het dorp is minder goed versterkt en minder net en ordelijk gebouwd dan *Ampang*, maar bijna even groot. Het staat insgelijks onder eenen zoogenaamden onder-koning. *Lapie*, een dagreis verder N. W. in de vlakte of liever in het met vulkanische overblijfselen bedekte land van den *Djaran Poessan*, ligt 1½ uur of verder van de baai van *Koeries*, waaraan eenige visschers-hutten staan. Het dorp staat onder den *Dea Aroen*, een zoo goed als onafhankelijk hoofd. Het heeft minder huizen dan *Ampang;* zij liggen echter veel verder uit elkander, zoodat dit goed versterkte dorp eene veel grootere oppervlakte beslaat. *Dea Aroen* heeft opzettelijk een gedeelte van de huizen laten omhalen en verder uit een laten zetten, om de groote ongelukken bij brand voor te komen. Verder in het gebergte liggen ook nog eenige dorpen en gehuchten, die tot *Lapie* behooren. Onder anderen het smerige en slecht versterkte *Lopokh*, 2 uren verder W.-waarts; (zie de inleiding § 4). *Soembawa*, de hoofdplaats, naar den heer Melvill op 117° 25' O.L. en 8° 28' Z. Br., ligt in een vruchtbaar met rivieren doorsneden dal aan den voet van dorre heuvels, en een half uur van de reê en baai in het N. W. Zij telt ongeveer 400 huizen, die door grachten, wallen en palissaden omgeven zijn, waardoor vele poorten binnen in de plaats voeren. De wal is aan den binnenkant trapsgewijze met steenen belegd, maar wordt tegenwoordig slecht onderhouden. Op gelijke afstanden zijn er boomen langs geplant (meest alle *Sterculia foetida*), die waarschijnlijk opzettelijk voor de verdediging geplant zijn, dewijl zij tegenwoordig nog als wachttorens dienen kunnen. In de negorij is het zeer vuil, en in den zomer stikt men er bijna van het zand en het stof. De Misigiet is groot, maar onderscheidt zich evenmin als de tegenoverliggende behuizing van den Sultan, die door een' vervallen muur omgeven is.

Alle avonden wordt er bazaar voor de Misigiet gehouden. Hij wordt druk bezocht. Evenwel kan men zich daarop niet van de noodigste levensbehoeften voorzien, maar alleen van allerlei kleinigheden, die slechts voor de inboorlingen eene behoefte zijn, als: sirih, gambier, gebak en dergelijke. Onmiddellijk naast het groote dorp is de kampong van *Dea Sahema*, die geheel afgezonderd en insgelijks versterkt is, zoodat de twee kampongs als vijandelijke legerplaatsen naast elkander liggen.

Op den weg naar de reê komt men door de opene lange kampong *Boegies*, die meer dan 200 huizen telt. Aan het strand staan huizen voor kooplieden en eenige visschers-woningen.

In het dal rondom *Soembawa* liggen nog veel kleine dorpen en gehuchten. Het dorp *Soemoeng* (vide IIe hoofdstuk, 1e gedeelte, § 4) ligt 2440 voeten boven de oppervlakte der zee.

Re, in het dal, aan de rivier en aan den voet van den berg van dien naam, is zeer lief gelegen, en bijna een uur van de zee. Het kan 40 — 50 huizen bevatten.

Oetan, aan de rivier van dien naam en een uur van zee, op dezelfde wijs maar slecht versterkt, is grooter. Hier voornamelijk viel mij de in het land *Soembawa* heerschende ge-

woonte op, om de dooden in de dorpen zelve te begraven. Drie vierde van de ruimte, die het dorp eens innam, is nu met kerkhoven bedekt, zoodat de inwoners tegenwoordig tusschen graven leven en hun werk verrigten. Van *Oetan* af ligt langs de zee eene menigte dorpen, alle door vreemden (Boeginezen, Makassaren en *orang badjo's*,) bewoond, die als slecht volk in het geheele land bekend en gevreesd zijn. De dorpen zijn *Laboe boea*, *Laboe padi*, *Lebbo*, *Panjorong*, *Laboe boeër* en andere meer. *Boeër* zelf, niet te verwarren met *Laboe Boeër*, wordt door menschen van *Soembawa* bewoond, is versterkt, en ligt in het dal van den *G. Ngenges* een groot uur van zee. Het is een vrij groot dorp.

Allas, met drie dorpjes aan de baai van *Allas* en door *orang badjo's* bewoond, vormt met verscheidene gehuchten in het gebergte een op zich zelf staand bijna onafhankelijk klein rijk, welks hoofd zich *Demoeng* laat noemen.

De hoofdplaats *Allas* ligt insgelijks niet aan zee, maar wordt van de baai, die op een uur afstands ligt, door eenen heuvel gescheiden. Het is versterkt en kan vele honderden huizen bevatten.

Setelok houdt zich met de omringende dorpen ook voor een onafhankelijk rijk, welks vorst zich *Datoe* noemt. Het dorp ligt in een vruchtbaar dal, van de zee door het gebergte *Mantar* gescheiden en meer dan 2 uren van daar verwijderd. Het is slecht versterkt en ligt aan eene beek, die arm aan water is. Het heeft niet minder dan 200 huizen.

Taliwang, aan de groote rivier van dien naam in een schoon dal ten Z. van *Setelok* en meer dan een uur van zee verwijderd, is veel grooter dan dit dorp en heeft tegenwoordig nog over de 400 huizen. Vroeger kan het er wel dubbel zooveel gehad hebben. Tegenwoordig is de halve ruimte van het vroegere dorp door graven ingenomen. De verdedigingswerken zijn zeer vervallen.

Tot *Taliwang* behooren nog verscheidene dorpen, onder anderen *Reba* in het gebergte en 360 voeten boven de oppervlakte der zee, met c. c. 29 huizen. Ook *Taliwang* beschouwt zich als een afzonderlijk rijk. Het hoofd betitelt zich *Radja dessa*. *Tjereweh*, het zuidelijkste van de vier onafhankelijke landjes in het W. moet iets kleiner zijn kan *Taliwang*, maar ligt verder aan zee. Er wonen ook *orang badjo's*. De *radja* noemt zich *Datoe Tjereweh*. De zuidelijkste van alle kampongs in het land *Soembawa* heet *Sekonkang* en behoort onder *Tjereweh*. Deze kampong is klein en ligt aan zee. De overige dorpjes in de binnenlanden zijn klein en zijn naauwelijks eene bijzondere vermelding waardig.

Zie over *Moegen* (977 voeten Rijnl. boven de oppervlakte der zee), *Kalans*, *Semamoeng* en andere de inleiding § 5, en het IIe hoofdstuk § 4.

Men zal uit het bovenstaande overzigt bemerken, dat de meeste groote plaatsen van het land *Soembawa*, versterkt zijn en niet aan het strand, maar 1 – 3 uren van daar verwijderd, liggen. Dit is zeker een gevolg van de altijddurende vroegere burger-oorlogen en van de vrees voor de zeeroovers, die zoo dikwijls en zoo lang het land overheerschten, waarbij natuurlijk de dorpen, die het naast aan het strand gelegen waren het meest te lijden hadden en dus dieper landwaarts in verlegd werden.

§ 2. *Het volk en de bevolking.*

Hieromtrent moet ik vooreerst verwijzen naar datgene, hetwelk ik in het IIe hoofdstuk, 3e gedeelte, § 3 gezegd heb. Bij hetgeen daar gezegd is, voeg ik nog een woord van den gezaghebber Steijns, die zich negen jaren in het land heeft opgehouden en algemeen bekend is voor een der omzigtigste ambtenaren, die op *Bima* aangesteld zijn geweest. Ook hij zegt in een berigt van het jaar $^{1837}/_{1838}$, »dat het volk van *Soembawa* onverdiend belas-» terd werd, dat het wel zoo vlijtig niet is, als dat van *Bima*, doch thans meer en meer » leidzaam en zachter van aard wordt, en zich met meer vlijt op den akkerbouw toelegt."

De bevolking moet naar hem in 1837, 22190 zielen bedragen hebben. Tegenwoordig moet zij over de 26000 bedragen daar zij niet alleen door binnenlandschen aanwas, maar ook door toevoer van buiten, hetzij van vreemde of van vroeger gevlugte inboorlingen, die terugkeerden, vermeerderd is.

In 1847 waren er onder de bevolking slechts drie halfbloed Europeanen. Chinezen en Arabieren wonen er in het land niet, daarentegen eenige Maleijers en Balinezen. Zeer groot echter is het getal der Boeginezen, Makassaren en *orang badjo's*, die zich in het land neêrgezet hebben, alle langs het strand, de meeste te *Soembawa* en tusschen *Allas* en *Oetan*. Hun getal moet eerder boven, dan onder de 6000 bedragen. Deze menschen worden in het land zeer gevreesd. Meest zijn het vlugtelingen of overloopers of luiaards, die hun brood hier of daar op eene oneerlijke wijze verdienen, nu eens met smokkelen en geheimen slavenhandel, dan eens met het heelen van den buit der zeeroovers, of met zeerooven zelf, en eindelijk met openbaren diefstal, roof en moord. De Sultan weet alles, maar zoekt eerder zijn voordeel er mede, dan deze handelingen tegen te gaan. Hij waagt zulks ook niet, omdat hij den moed en de magt er niet toe heeft, daar dat volk uit veel moediger en vastberadener lieden bestaat dan het volk van *Soembawa*. Reeds aan de onlusten en burgeroorlogen van 1762 — 1765 namen zij een werkzaam deel, en plaagden het land door hunne roof- en moordzucht. Ook Tobias zegt in zijn berigt van 1803, dat deze lieden zeer gevaarlijk waren, en sedert lang opgestaan zouden zijn, wanneer zij niet door de vrees voor het Hollandsche Gouvernement teruggehouden waren. Zij weigeren belastingen te betalen of heerendiensten te verrigten. De Sultan kan hen daartoe niet noodzaken. Het eenige, waartoe zij zijn over te halen, is tot bijstand met praauwen en zeevolk, wanneer de Sultan hunne hulp inroept voor een' pleiziertogt, eene zeereis of een dienst voor het Gouvernement. Ook dan nog laten zij zich niet dan met tegenzin vinden.

Door de ware inboorlingen van *Soembawa* worden zij overigens even zoo zeer gehaat als gevreesd. Vroeger beschouwden zij zich altijd als onderdanen van *Goa*. Tegenwoordig moet *Goa* van zijne aanspraken afstand gedaan en de souvereiniteit over hen aan den Sultan *Amarola* afgestaan hebben, en dit, toen deze in 1847 een bezoek in *Goa* aflegde.

§ 3. *Handel, akkerbouw en industrie.*

Daar er in *Soembawa* noch een Europeesch beambte noch een Europeesch koopman gevestigd is, is het onmogelijk, eenige naauwkeurige opgaven over den handel (in- en uit-

voer) van dit rijk te verkrijgen, daar er geene registers gehouden worden. En zelfs wanneer zij bestonden, zou ik bij het groote mistrouwen, dat men in *Soembawa* in alle dingen jegens mij aan den dag legde, er geene inzage van hebben kunnen krijgen.

De *akkerbouw* geschiedt op *Soembawa* op dezelfde wijze als in *Bima*, echter zijn twee bijzonderheden opmerkenswaardig. Vooreerst heeft het land meer van de uitbarsting van den *Tambora* geleden dan *Bima*, en zich minder daarvan hersteld. Het oostelijke gedeelte des rijks lijdt er altoos nog het meeste onder, terwijl het westelijke sedert eenigen tijd weder begint op te komen, vooral van af *Oetan*, bij welke kampong men onder anderen sedert eenigen jaren zeer veel katjang iedjoe plant, als ook bij *Boèer* en *Allas*.

Het volk van *Soembawa* is veel luijer dan dat van *Bima*, en bewerkt de velden niet met die zorg, welke door de menschen rondom *Bima* daaraan wordt besteed. Zoo wordt er na den rijst-oogst zelden een tweede gewas op de sawah's geplant, en bestaat het dan gewoonlijk uit *maïs*, katjang hidjoe of tabak; uijen of kasoemba worden niet geteeld maar komen van *Bima*. Ook katoen wordt er niet zooveel geplant als in het oostelijke gedeelte van het eiland. Koffij wordt er aan het *Ropang*-gebergte geteeld, maar nog niet in zoo groote hoeveelheid, om eene artikel van uitvoer op te leveren.

Suikerriet wordt in het land weinig of niet geplant. Ook wordt er geen suiker uit het sap der palmboomen gemaakt, zoodat het een belangrijk artikel van invoer voor het land is. Het land is rijk aan *sappan*-hout, vooral ten W. van *Allas* tot aan *Tjereweh*.

Daar het Gouvernement met de vorsten van die kleine rijken geene contracten gesloten heeft, trekt het geen hout van daar. Het wordt dus zelden gehouwen en heeft den tijd om oud en groot te worden en te vermeerderen. Zoo zag ik bijzonder mooi *sappan*-hout in de omstreken van *Setelok* op de dorre heuvelen in het gebergte *Montar*. Gedurende eenige jaren zou er uit die streken eene aanmerkelijke hoeveelheid *sappan*-hout te trekken zijn.

Het *djati*-hout, in het Z. van *Soembawa* in het gebergte *Setemper*, is bijna uitgehouwen en zeer verwaarloosd, zoodat het niets meer opbrengt. Er moet ook in de nabijheid van *Allas djati*-hout zijn, dat ik echter niet gezien heb en vermoedelijk ook niet veel is. Aan schoone houtsoorten voor meubelen is overigens het land zeer rijk, vooral aan de stranden, waar men reusachtige *djamplong*-boomen en het *prono-sono*-hout in menigte vindt. Zoo vindt men ook aan de baai van *Maniai* wouden van het schoone *kaioe-sawo*. Er zijn stammen onder van 10 en meer voeten hoogte, die 2 mannen naauwelijks omvatten kunnen.

De *Veeteelt* is voor *Soembawa* even zoo belangrijk als voor *Bima*. Over de paarden werd reeds in het IIe hoofdstuk 3de gedeelte § 2 gesproken. Zij zijn doorgaans iets duurder, dan op *Bima*. Meest allen worden naar *Java* uitgevoerd, terwijl de handel grootendeels in handen der Arabieren is. De buffels zijn even zoo talrijk als de paarden. In het oostelijke gedeelte langs de baai van *Soembawa*, kosten zij niet meer dan in *Bima*. Hoe meer naar het W. hoe duurder zij echter worden. Dit wordt veroorzaakt door den sterken uitvoer naar *Lombokh* en *Bali*. Van *Soembawa* bestaat eenen levendigen handel in buffels met *Makassar* en nog meer met *Topedjawa*.

Terwijl in *Soembawa* een buffel 6 – 8 gulden kost, is de prijs van *Allas* tot *Taliwang* *f* 12, *f* 14 tot *f* 16, ja, dikwijls tot *f* 18.

Rundvee is er niet in het land. De jaarlijksche consumptie moet ongeveer 900 — 1000 buffels en 300 — 400 geiten bedragen.

Aan wild is het land niet zoo rijk als *Dompo*, men vindt er het hert en den banteng.

Over het gevogelte, de visschen en dergelijke verwijs ik naar § 1 en 2 in het 3de gedeelte van het IIe hoofdstuk.

Het zout wordt in het land bij *Laboe banga* en *Panjorong* aangemaakt, echter niet genoeg voor de behoefte der bevolking, zoodat er nog vrij wat van *Bima*, *Makasser* en *Bali* wordt ingevoerd.

Men maakt in *Soembawa* veel en bijzonder goede wapenen, krissen, lansen en klewangs. Zij worden veel uitgevoerd, en hebben eigenaardige vormen, zoodat zij noch met de Balinesche, noch met de Boeginesche verward kunnen worden. De kris, b. v. ofschoon in grondvorm dezelfde, als die der *orang bagies*, is veel grooter en zwaarder, de schede veel langer en breeder. Zoo zijn ook de lansen veel massiever, zoowel wat het ijzer, als wat den stok aangaat, ofschoon deze niet zoo overdreven lang is, als die van de Balische lans.

De stoffen, die in het land vervaardigd worden zijn meest alle grove katoenen stoffen. Men verft er zeer helder rood, blaauw, geel, oranje en bruin. Er wordt in het land ook veel grof aardewerk en vlechtwerk van lontarbladeren vervaardigd. Een eigenaardig fabrijkaat is dat van allerlei olie »*mienjak Soembawa*" genaamd. Die olie is *kokos*-olie, die met allerlei stoffen vermengd wordt. Eene soort moet vooral zeer voedzaam zijn en de menschen spoedig vet maken. Zij wordt in het land zeer veel gebruikt met rijst en gebak. Eene andere soort moet zeer spoedig geschoten wonden heelen en heet »*minjak-pelor*, — nog eene andere, geneest spoedig gehouwen en gestoken wonden, en heet *minjak besie*; nog eene andere heelt kneuzingen, gezwellen, verstuikingen en wordt »*minjak kasselok*" genoemd. De vervaardiging van deze wond-olie is een geheim, dat mij niemand wilde verraden. De legende verhaalt, dat eene gewonde slang die olie voor zich zelve het eerste zou gebruikt hebben en daardoor de menschen tot de ontdekking zou hebben gevoerd. Ik weet echter dat de olie een tijd lang op zekere bladeren of bloemen gezet wordt (b. v. de Millingtonia hortensis), om daaruit de werkelijke of vermeende heelkracht te trekken, waarna de olie door zeven gezuiverd en afgegoten wordt. De groote voorkeur van het volk voor olie in de spijzen, is reden, dat er jaarlijks veel kokosnoten en kokos-olie wordt ingevoerd, voornamelijk van *Saleijer*.

De hoofdartikelen van uitvoer zijn in het kort de volgende:

Padi en rijst,
Katjang hidjoe, sappanhout,
Katoen,
Grove kains en slendang,
Was, zeer weinig en slecht,
Vogelnesten,
Paarden, buffels en geiten,
Dingding, huiden en vet,
Eenige zeeprodukten, die de *orang badjo's* inzamelen als: tripang, agar-agar en karet.

Laboe boea, *Panjorong* en *Laboe padi* voerden van 1837 — 1838 omstreeks 200 koijangs

rijst en 60 koijangs katjang hidjoe uit; *Laboe pakat* cc. 60 koijangs rijst, en 10 koijangs katjang hidjoe; *Laboe bodja* ½ koijang tripang en een weinig karet; *Laboe boeèr* en *Laboe lenkong* ongeveer 50 koijangs rijst en 16 koijangs katjang; *Laboe allas*, 100 koijangs rijst, als ook was en vet; *Laboe badjoe allas*, 10 pikols tripang en een weinig karet; *Amgang* voert uit: padi en dingding, die tegen zout, kokosnoten en suiker ingeruild worden.

De prijzen van de voornaamste levensmiddelen en handels-artikelen waren in *Soembawa* in 1845, als volgt:

1 pikol rijst	*f* 3.50.
100 bossen padi à 10 — 15 katties de bos	» 10. —
1 pikol zout	» 1.50.
1 pikol katoen	» 8. —
3 stuks kokosnoten	» — 20.
1 karbouw	» 6. —
1 pikol was	» 30. —

Ook *Soembawa* heeft tegenwoordig uitgaande regten, die in 1847 waren, van:

1 koijang rijst	*f* 8. —
1 pikol was	» 4. —
1 paard	» 4. —
1 buffel	» — 60.
1 kattie vogelnesten	» 1. —
1 pikol dingding	» — 60.
1 » buffelhuiden	» — 60.
1 » koffij	» — 60.
1 » kapas	» — 60.
1 koijang katjang iedjoe	» 12.—
100 bosschen padie à 10 katties	» 1.—

Zijn reeds de uitgaande regten te *Bima* wonderlijk verdeeld, dan zijn die van *Soembawa* het nog meer, zoodat zij nu eens 1 — 1½ pCt. en dan eens 2 pCt. en meer van de waarde bedragen.

De haven- en ankerage- gelden zijn dezelfde als op *Bima*.

Een sabandar heeft de geheele opbrengst van de uitgaande regten gepacht en heeft van *Soembawa* af tot aan *Laboe boeèr* alle tollen en havengelden. Hij overhandigt alles aan den Sultan en houdt niets voor zich zelven dan hetgeen hij steelt. Ook bezit hij zekere voorregten, die andere kooplieden niet toekomen. Hoe lang die zaak loopen zal is niet vooruit te zien, waarschijnlijk niet lang. Vooreerst zoekt de sabandar, zoo veel doenlijk den Sultan te bedriegen. De Sultan beproeft van zijnen kant alle middelen om den sabanhar zooveel mogelijk uit te zuigen. Hij vordert van hem alles wat hij noodig heeft ten geschenke, zooals suiker, koffij, gambier, katoenen stoffen en dergelijke. Hij wil de schepen van den sabandar voor niet gebruiken, deze moet zijne praauwen uitrusten en kosteloos de ammunitie leveren. Wat echter nog erger is, de sabandar veroorlooft zich afpersingen van de vreemde kooplieden, zoekt hen den handel onmogelijk te maken, of houdt hen zoo lang tegen, dat zij hunne regtmatige aanspraken opgeven. Wanneer zij zich beklagen, verwijst hij

hen naar den Sultan. Deze antwoordt, dat hij met de zaak niet te maken heeft en zendt ze weder naar den sabandar. Zoo worden de menschen heen en weder gezonden tot dat zij begrijpen, dat er geen regt te krijgen is. Het is dus vooruit te zien, dat het gouvernement vroeg of laat een einde aan deze misbruiken zal moeten maken in het belang van zijne eigene onderdanen en in het welbegrepen voordeel van *Soembawa* zelf, hetwelk onder eenen zoodanigen stand van zaken ook lijdt.

Over den invoer bezit ik weinig of geene opgaven.

De artikelen van invoer zijn over het algemeen dezelfde, die ik reeds bij *Bima* vermeld heb, ook komen zij van dezelfde plaatsen.

Ik maak hier nu opmerkzaam op eenige bijzonderheden, die in het overzigt over den invoer in *Bima* niet vermeld zijn.

Zout wordt in het land zelf niet veel gemaakt, misschien 6 — 8 koijangs. Van *Makasser* alleen worden jaarlijks over de 40 koijangs aangebragt, tegen *f* 2 den pikol, — terwijl het zout van *Bima* slechts *f* 1,50 kost.

Opium mag niet ingevoerd worden, maar wordt toch door de Boeginezen in het W. of van *Pidjoe* op *Lombokh* binnen gesmokkeld. Het verbod tot invoer geldt ook alleen maar voor het onmiddelijke gebied van den Sultan. De vorsten, van *Allas* af tot *Tjereweh* toe, storen zich daar niet aan. Een voornaam artikel van *invoer* is verder *suiker* en wel arengsuiker van *Makasser*, lontar-suiker van *Bali* en *Bima* en rietsuiker van *Bima*. Vroeger kostte een bal suiker tot *f* 1 zoodat de kooplieden van *Celebes* voor 6 zulke ballen een karbouw inruilden.

Als gewigtige artikelen van invoer heb ik boven reeds kokosnoten en kokos-olie genoemd. De meeste fijne kleedingstoffen komen van *Makasser* en *Saleijer*. Ook wordt er zeer veel *katn doerias* aangebragt, waarvan de vrouwen, even als die van *Makasser*, korte maar wijde en doorschijnende baadjes dragen.

De sabandar te *Soembawa*, tegenwoordig hadji *Abdoel Maras*, een Maleijer, bezit twee schepen. Van de Grooten des lands, bezit alleen *Dea Sahema* een schoener. Hij is ook de eenige, die eenen eerlijken handel drijft. De overige rijksgrooten, ja zelfs de Sultan drijven geen anderen handel, dan dat zij hunne slaven en pandelingen naar den bazaar zenden, om daar in het klein te verkoopen, wat zij van hunne onderhebbenden afbedelen en afpersen.

Over het getal der aankomende en afgaande schepen bestaan geene opgaven. Het getal dergene, die jaarlijks in de havens des lands laden, kan 8 — 10 bedragen. De handel wordt voor het grootste gedeelte gedreven met praauwen, die bijna alle den Boeginezen toebehooren. Met betrekking tot het transport op de wegen in de binnenlanden en tot de kustvaart, verwijs ik eenvoudig tot hetgeen ik daarover bij *Bima* in § 5 van het 1e. gedeelte van het IIIe hoofdstuk gezegd heb. Alles wat daar gezegd is, is ook van toepassing op den toestand in het rijk *Soembawa*. Zoo ook hetgeen over maten en gewigten en munten gezegd is (terzelfde plaatse § 4) met de volgende uitzonderingen echter.

De gantang heeft even als op *Java* 10 katties rijst, en niet 5 zooals op *Bima*.

De bos of ikat padi houdt even als op *Java* 10 katties en niet 1 — 2 zoo als op *Bima*. De verhoudingen der muntspeciën zijn dezelfde als op *Bima*, met het onderscheid, dat het

volk alleen de groote blinkende en volle petjes aanneemt en de andere afzondert en weigert. Dit is een groot nadeel voor den handel. Wanneer iemand namelijk met onuitgezochte petjes van *Bima* of *Bali* komt, kan hij naauwelijks $^1/_4$, $^1/_2$ of $^3/_4$ gedeelte aan den man brengen, de rest of het uitschot blijft aan hem, en wordt een zuiver verlies, wanneer hij niet weder naar *Bima* of *Bali* terugkeert, waar buitendien zulk uitschot ook niet gaarne meer wordt aangenomen. Ja dikwijls betalen de menschen van *Soembawa* de vreemde kooplieden met slechte of onuitgezochte petjes, wanneer deze niet met de verhouding genoegzaam bekend zijn. Naderhand willen diezelfde menschen, diezelfde petjes niet weder terug nemen. Klagten helpen niets. Toen ik op *Soembawa* was, was de ontevredenheid onder de vreemde kooplieden algemeen. Eenigen wachtten maanden lang op betaling en konden geen regt krijgen. Anderen konden geene lading krijgen voor petjes, die zij in het land zelf ontvangen hadden, en die zij niet weder inruilen konden.

§ 4. *Huiselijk leven. Economische toestand. Zeden en Gewoonten.*

Reeds in § 1 heb ik aangegeven op welke wijze over het algemeen de dorpen in het land gebouwd zijn, en nog vroeger heb ik reeds opgemerkt, dat de huizen geheel anders gebouwd zijn als in het oostelijke gedeelte van het eiland.

In *Soembawa* bouwt men algemeen zeer hoog van den grond, en op de langste rondhouten, die men kan vinden. Een trap of liever eene ladder van bamboe of van hout leidt naar boven. Meest is er regts van den trap eene galerij, nu eens overdekt, dan eens open. Binnen in is er een gang, die of tot keuken dient of er naar toe geleidt; — regts en bijna een voet hooger, zijn de kamers in eene rei 3 — 6 in getal naar den rijkdom of de grootte der familie. Altijd wordt er voor elke vrouw op een kamer gerekend. De voorste bij het inkomen is niet, even als de overige door bamboezen wanden afgesloten, maar blijft open en dient tot woonkamer. De tusschenwanden van de kamers kunnen buitendien weg genomen en aan den zolder bevestigd worden, waardoor het mogelijk is twee of meer kamers, ja de geheele ruimte binnenshuis in eene kamer te herscheppen. Dit werd onder anderen telkens in de huizen gedaan, die men mij tot woning aanwees.

Jammer echter zijn de kamers dan niet hoog genoeg van verdieping, zoodat ik niet dan gebukt er in loopen kon. Onder het dak zijn stellingen tot huisraad; van buiten zijn hokken voor het gevogelte. Het dak is gemeenlijk met bamboezen dakbordjes (sirap) gedekt; de vloer is van bamboe. De ruimte onder het huis dient tot stalling, als ook tot bewaarplaats voor hout, bamboe en dergelijke. Het huisraad is even zoo eenvoudig en armoedig als in de Bimanesche woningen. Haast voor elk huis staat op een' toestel een groot aarden vat vol water, dienende om de voeten te wasschen. Het aardewerk op *Soembawa* is bijzonder slecht. Men kan de aarden potten met de vingers in elkander drukken. De waterkruiken (*gendies*) worden eerst goed met rijst-stroo uitgebrand, zoodat het water daarin eenen onaangenamen bijsmaak krijgt, hetwelk de lieden daar zeer aangenaam vinden.

De dagelijksche kleeding van de mannen op *Soembawa* bestaat uit een' zeer korten sarong, die somtijds ineengerold en tusschen de beenen doorgetrokken wordt, en een groven slendang, die om de lendenen wordt gewikkeld. Broeken dragen zij nooit. Wanneer zij meer

aan hebben, zijn het zulke kleedingstukken, als de Makassaren en Boeginezen dragen.

De vrouwen dragen eenen langen sarong, een slendang en een buis. De sarong wordt op eene eigenaardige en voor het oog onsierlijke wijze vastgeknoopt. De plooi is namelijk op den rug en niet zooals op *Java* van voren. Daarbij is deze plooi zoo dik en groot, dat zij de schoonheid van de ligchaams-gestalte geheel bedekt en den gang geheel ontsiert. Ja, misschien hebben de vrouwen van *Soembawa* zich daardoor dien leelijken gang aangewend, dien ieder vreemdeling dadelijk opmerkt. Zij loopen even als iemand, die op het ijs gaande bij elken tred een weinig terug glijdt. Het buis (badjoe) is meest van gebloemde stof, kort, zeer wijd en loshangend even als bij de Makassaarsche vrouwen. De slendang is even als die der mannen met scherpe heldere kleuren gekleurd, die meest in lange stroken opgewerkt zijn. Over de wapens (kris, lans en klewang) heb ik reeds in de vorige § gesproken. Sints het volk uiterlijk zoo stipt mahomedaansch is geworden, zijn alle gouden en zilveren sieraden voor de mannen en vrouwen verboden. Echter geloof ik, dat hier en daar een groote of rijke zich vrijheden veroorlooft, — buiten 's lands zeker. Men verzekerde mij herhaaldelijk, dat alle sieraden, die ik zag geene gouden maar valsche waren.

Het rijden geschiedt even als op *Bima* zonder een eigenlijk zadel. Men jaagt op dezelfde wijze als in het oostelijke gedeelte van het eiland. De Boeginezen en grooten des lands oefenen zich gaarne in het schieten met de buks. Het gemeen heeft weinige en dan nog slechte vuurwapenen. Hier als ook op het geheele eiland wil het volk geene wapenen à percussion, en trekt de oude geweersloten zeer voor.

Met betrekking tot het voedsel heb ik reeds vermeld, dat de voorliefde voor zoete en olieachtige spijzen de oorzaak is, dat er zooveel suiker en kokosnoten ingevoerd en afgezet worden.

Men eet ongeloofelijk veel gebak, dat in de olie zwemt en altijd overmatig veel suiker inhoudt. De eenige drank van het volk is water. Koffij wordt er nog niet genoeg geteeld en is te duur, om een algemeene drank te kunnen zijn. Alle andere dranken zijn streng verboden, zelfs de onschuldige palmwijn. Hij die met *broem* op den weg gevonden wordt, moet 8 realen boete betalen. Alleen in het westelijke gedeelte van het land, van *Allas* af, wordt het verbod niet zoo streng nageleefd; nog minder dat tegen de amfioen, die in *Soembawa* niet ingevoerd of gebruikt mag worden. Voor het volk zou het een geluk zijn, indien men zich altijd streng aan dit verbod hield, en het nooit afschafte. Steijns schrijft juist de in deze eeuw plaats gehad hebbende zedelijke verbetering toe, aan het verbod tegen, en de vermindering van het gebruik van opium.

Van de gebruiken bij geboorten, huwelijken enz. weet ik weinig te zeggen. Hier volgt even als op *Bima* de man de vrouw, en vestigt hij zich in het dorp waar hij haar trouwt. De nalatenschap wordt gelijkelijk onder de zonen en dochters verdeeld. Het Soembawasche volk is niet vrolijk. Feesten worden er weinig gegeven. Gezang, muzijk en dans zijn verachtt. Er zijn in het land volstrekt geene muzijkinstrumenten. Nooit heb ik hooren zingen. Zelfs bij de feesten wordt er noch muzijk gemaakt noch gedanst. Publieke vrouwen en danseressen vindt men tegenwoordig in het land niet meer. Dit alles was in vroegere tijden anders, en wel zooals ik het in het hoofdstuk over *Bima* beschreven heb. Eenen vreemdeling is het onmogelijk om op *Soembawa* een meisje te vinden, dat als njai bij hem

zou willen blijven. Elke verbindtenis van dien aard met een' christen, een' ongeloovige! zou bij dit volk groote ontevredenheid opwekken. Daarom is nogtans het volk zoo zedelijk niet als men hieruit wel zou willen besluiten. Er heerscht integendeel veel zedeloosheid, vooral onder de Grooten. Bijna allen zijn ongelukkig getrouwd, en leven van hunne wettige vrouw gescheiden, onder anderen de Sultan zelf, de *Dea Adipati*, *Dea Samade* en nog anderen. Meestal zijn het talrijke slavinnen of Makassaarsche bijwijven, die de tweedragt in huis brengen. De Sultan bragt er vele van *Makassar*, en nam ze in huis. Zijne vrouw werd daarover zoo vertoornd, dat zij allen omgang met hem afbrak. Om de zaak voor het volk te bemantelen, liet de Sultan uitstrooijen, dat zijne vrouw krankzinnig was geworden.

§ 5. *Godsdienstige toestand.*

Het volk is in het geheele land mahomedaansch en wel, zoo als uit het voorgaande blijkt, zeer streng mahomedaansch. Het schijnt, dat deze overhelling tot fanatismus zich reeds vroeger vertoond heeft, — want Tobias klaagt in zijn verslag van het jaar 1808, »over de al te groote gehechtheid aan hun geloof." Na de uitbarsting van den *Tambora*, toen het volk zulk een groot ongeluk overkwam, waren de gemoederen zeer vatbaar voor godsdienstige indrukken. Er trad een zekere *Hadji Ali* op *Soembawa* op, en predikte luid tegen de zedeloosheid van het volk en tegen de onverschilligheid omtrent het geloof, welke hij als de oorzaken afschilderde van de ramp, die over het land was gekomen. Hij vond weldra bijval in het geheele land, dat hij met eene menigte van leerlingen doortrok, en die hij tot den geest van het ware geloof terug bragt. Op zijn aandringen werd het gebruik van opium en sterken drank, het dragen van gouden en zilveren sieraden, als ook de vleeschelijke vermenging met vreemden streng verboden, het zingen en dansen afgeschaft en in minachting gebragt, de magt van de geestelijkheid vermeerderd en de uitoefening van de uiterlijke plegtigheden weder gestrengelijk ingesteld. De voorhanden gouden en zilveren sieraden werden ingevorderd, en zoo als *Ali* zeide naar *Mekka* gezonden. Verstandigen gelooven, dat er een groot gedeelte in zijne handen en in die zijner helpers bleef. *Ali* leeft nog in hoogen ouderdom in *Soembawa* en wordt als een' heilige vereerd. Hij heeft zonen, die een gedeelte van zijnen invloed erven zullen. Een natuurlijk gevolg van dezen ommekeer in den godsdienstigen toestand, was, dat de geestelijkheid in magt en aanzien toenam, en inderdaad het land beheerschte. Ook in getal nam zij toe, daar nu jong en oud naar *Mekka* ter bedevaart ging. Meestal waren het dieven, bedriegers. De Arabieren, zelfs zonder priesters te zijn, stegen zeer in aanzien, werden als heiligen ontvangen en ruiden het volk tegen de christenen op. Nog tegenwoordig hebben zij veel magt in het land en de Sultan *Amarola* laat zich geheel door hen leiden. Hij beschouwt hen als zijne geestelijke overheden.

Het eerste fanatismus is gedeeltelijk verdwenen en met de toeneming van de welvaart krijgt ook bij het volk de lust tot vrolijkheid en het vieren van feesten de overhand; daar ik echter juist in de maand van de vasten in *Soembawa* was, had ik gelegenheid genoeg om op te merken, hoeveel strenger het volk in de uitoefening van de godsdienstige verrigtingen is dan alle omliggende Mahomedaansche volken. Alle gebeden worden door allen geregeld gedaan. De koelies zetteden dikwijls midden op den weg de goederen neder,

om hun gebed te doen, en noch verzoeken noch bedreigingen vermogten hen daarvan af te brengen. De tempels waren altijd stampvol en de meeste nachten moest ik slapeloos doorbrengen, daar uit alle huizen het geprevel klonk der gebeden en koranspreuken.

Het nieuwejaar, op *Java* zulk een feestdag voor de inboorlingen, ging op *Soembawa* treurig en stil voorbij, ofschoon hier en daar eenige beter gekleede menschen over den weg gingen. Na het nieuwejaar kwam er nog een tweede tijd van vasten van 6 — 14 dagen, welke door den geloovige min of meer streng werd gehouden. Het valt niet te ontkennen, dat het fanatismus een' goeden invloed op de zedelijkheid van het volk gehad heeft; — van den anderen kant geloof ik echter, dat het ook de neiging tot leugen en huichelarij vermeerderd en de vatbaarheid tot allen vooruitgang verminderd heeft. Het volk helt zeer over tot geestelijken hoogmoed, gepaard met alle mogelijke bijgeloovigheid en gelooft zich niet alleen beter dan de ongeloovigen, maar ook dan de geloovige omliggende broeders, die, wat de doode formaliteiten aangaat, met hen geen gelijken tred houden. Wanneer fanatieke priesters niet op nieuw den geest opwekken, zal de dweeperij wel gedeeltelijk ophouden, waartoe vermeerderde welvaart, levendiger verkeer en de tegenwoordige talrijke nederzettingen veel zullen bijdragen.

§ 6. *Taal.*

Reeds vroeger heb ik opgemerkt, dat de taal van *Soembawa* de meeste verwantschap heeft met die van het volk van *Sassakh*, veel meer dan met die van *Bima* of *Sangar*. Zij bevat zeer vele woorden uit het maleisch, ja, ik geloof, dat zij eigenlijk weinig woorden bezit, die men niet weder terug vindt in deze taal of in die van *Java*, *Madura* of *Sassakh*. Met betrekking tot hare verwantschap met de genoemde talen, verwijs ik naar het 7de hoofdstuk en de daarbij gevoegde woordenlijst. Wat de taal van *Soembawa* dadelijk zeer van die van *Bima* onderscheidt, is het gebrek aan de talrijke vokaalverbindingen, het niet bestaan van de klank *f*, en verder, dat niet als in het Bimaneesch de neiging bestaat, om de eindconsonnantie te verwaarlozen. Terwijl men op *Bima*, *djara* in plaats van *djaran* zegt, blijft de uitspraak op *Soembawa* vol, even als op *Java*.

Om aan te toonen, hoeveel de taal van *Soembawa* met de maleische en sassakhsche overeenkomt, heb ik slechts het volgende aan te voeren: mijne woordenlijsten van *Soembawa* en *Sassakh* bevatten 620 woorden, waarvan de beide talen 219 met de maleische gemeen hebben; 91 hebben zij gemeen, die niet tot het maleisch terug te brengen zijn. Dus hebben de beide talen volgens de lijst 310, of juist de helft der 620 woorden gemeen. Hierbij moet ik opmerken, dat ik ook die woorden, als aan beide talen gemeen beschouw, die klaarblijkelijk denzelfden wortel hebben, ofschoon zij ook in de talen eenige wijzigingen ondergaan hebben. In het W. van *Soembawa* is de overeenstemming tusschen de twee talen nog veel grooter. Eindelijk heeft zoowel de eene als de andere taal woorden met het maleisch gemeen voor welke de andere een eigen woord heeft.

Zoo in het Maleisch.	Sassakhs.	Soembawareesch.
miskin.	*rara.*	*miskin.*
lohang.	*lobang.*	*lekokh.*

Echter geloof ik te mogen aannemen, dat de taal van *Soembawa* niet meer maleisch bevat dan die van *Sassakh*.

Hetgeen ik over het schrift en de schrijfmaterialen opzigtelijk *Bima* gezegd heb, kan ook op *Soembawa* toegepast worden. Er bestaat niets van een vroeger eigen schrift. Merkwaardig genoeg is het, dat op *Sassakh* het Javaansche schrift in gebruik is, terwijl de verwante taal op *Soembawa* bijna uitsluitend met Makassaarsch karakter geschreven wordt. Scholen bestaan er in het land niet. Verhalen hoort men ook niet. Alleen de koran wordt geduld en gelezen. Ik ben echter overtuigd, dat er makassaarsche verhalen en handschriften bestaan en gelezen worden, en ook in maleisch en arabisch en misschien zelfs in soembawareesch schrift, maar al mijne vragen hieromtrent bleven onbeantwoord, en het belagchelijk wantrouwen belette mij ook geregelde navorschingen te doen naar de vreemde of inheemsche letterkunde.

§ 7. *Bestuur en Regtspleging.*

Ik heb reeds genoeg over het wantrouwen geklaagd, dat de Sultan en rijksgrooten tegen mij aan den dag legden. Nooit was dit echter zoo merkbaar als toen ik regtstreeks of met omwegen naar het bestuur en de geschiedenis van het land vroeg. Men antwoordde mij in het geheel niet of door tastbare leugens. Toen ik vroeg of de wetten en gebruiken niet schriftelijk bewaard werden, heette het van neen. Zelfs de *Dea Samade* beweerde, dat er geene oendang-oendang *Soembawa* bestond. Naderhand verzekerde mij *Dea Samade*, als ook later te *Makassar* de sabandhar, dat er zulk eene oendang-oendang bestond, en elke rijksgroote er een had. De eerste beloofde mij naderhand een afschrift te zullen zenden. Hij beval mij echter aan, om er den Sultan niets van te laten hooren, daar hij zich anders zijne ontevredenheid op den hals zoude halen. Of hij woord zal houden is nog de vraag. Ik kan het bezwaarlijk gelooven. Het weinige, dat ik vernomen heb, breng ik hier bij een, met eenige aanteekeningen, voornamelijk uit het verslag van den heer Tobias.

De regeringsvorm van *Soembawa* schijnt oorspronkelijk dezelfde geweest te zijn, als die van *Bima*. Intusschen schijnen er wijzigingen in gekomen te zijn, die een werkelijk onderscheid hebben daargesteld. Ten allen tijde schijnt te *Soembawa* de Sultan weinig magt gehad te hebben over het volk en de Grooten. Voornamelijk zorgden de rijksgrooten er voor, dat zijne magt en onafhankelijkheid niet te groot werden. In vroegeren tijd wilden zij zelfs niet toestaan, dat de Sultan naar *Makassar* ging, om den eed te doen. Als reden wordt in oude berigten opgegeven, »indien de koning ginds en herwaarts gaat zoo »zullen zijne oogen en begeertens groot worden, onze magt zal besnoeid worden en dan zal »het volk van *Soembawa* veel te doen krijgen en groote lasten moeten dragen."

In plaats dat, even als op *Bima*, alle rijksgrooten aan het bestuur deel kunnen nemen, zijn er op *Soembawa* slechts vijf, die eene soort van raad vormen, en eigenlijk het land regeren. Zij zijn naar rangorde:

1e. de *Dea Ranga* of *Nene Ranga*,
2e. de *Kali Bela*,
3e. de *Dea Adipatti*,

4e. de *Nenti Dessa*, en

5e. wiens titel ik niet ken. Zijn naam is *Dea Samade*. Hij is de zoon van den tegenwoordigen *Kali Bela*.

Het woord *Dea* schijnt dezelfde beteekenis te hebben als het woord *Radin*, en wordt aan alle lieden van hoogen adel gegeven.

Deze vijf rijksgrooten kiezen den Sultan. De Sultan wederkeerig bevordert deze 5 rijksgrooten met toestemming der overigen, wanneer er een door den dood uitvalt. De *Dea Ranga* is de man op wien alles nederkomt. De *Kali Bela* is bevelhebber in tijd van oorlog, en zoo heeft ieder zijn departement. Echter veroorloven zij zich overschrijdingen, en zijn de bezigheden niet zoo streng meer afgescheiden als welligt in vroegeren tijd. Ik weet b. v. dat de *Kali Bela* ook dikwijls in twisten beslecht, voornamelijk met vreemden. Tobias zegt in zijn verslag van 1808, »de koning heeft op *Soembawa* weinig in te brengen en het meeste »gezag is in de handen der drie eerste rijksgrooten; dan, op *Soembawa* heerscht weinig orde." De overige Grooten, die zich zoo van de regering uitgesloten zagen, beschouwden zich onafhankelijk, zoodra zij zich sterk genoeg gevoelden. Van daar gedeeltelijk de altijddurende verdeeldheden en onlusten, de menigvuldige burgeroorlogen en de ingewortelde regeringloosheid in *Soembawa*. De berigtgevers uit de vorige eeuw noemen *Soembawa* »een *konkelnest*."

Tobias, zegt in 1808 »kortom, die op *Soembawa* veel volk onder zich heeft en veel »ammunitie, is als het ware koning op zich zelf." Zoo zijn *Allas*, *Setelok*, *Taliwang* en *Tjereweh* werkelijk onafhankelijk. *Dea Kraijoe* op *Ampang* kon het ook zijn. Zoodra *Dea Sahama*, als *Nene Ranga* afgezet was, beschouwden hij en zijn broeder te *Lapi* zich als onafhankelijke vorsten. Zij handelen ook als zoodanig. *Dea Sahama* is zoo rijk en magtig in het land, dat hij den Sultan ligt ten val zou kunnen brengen, en wanneer hij niet zoo vredelievend was, zou het reeds lang gebeurd zijn, en het zou hem zoo veel gemakkelijker vallen, daar hij bij het volk bemind is en de rijks-versierselen in bezit heeft.

De inkomsten van den Sultan en van de rijksgrooten zijn zeer gering. Allen bezitten rijstvelden in eigendom en laten er een gedeelte van door de bevolking bearbeiden. Zij trekken verder inkomsten van de vele paarden en buffels, die zij bezitten. De vogelnesten brengen niet veel op. De Sultan deelt er de inkomsten van, als ook die van de uitgaande regten en havengelden, met den *Dea Ranga*. — *Ampang*, *Plampang* en *Oetan* moeten elk jaar aan den Sultan 1000 bossen padi betalen, en bij gebrek daaraan, 25 realen. Deze zorgt voor de eerste levensbenoodigdheden van den Sultan en mag het noodige daarvoor van de bevolking heffen, wat hij ook voor zich zelven mag doen.

De geregtelijke boeten worden onder de Grooten verdeeld. De opbrengst van het sappanhout wordt verdeeld tusschen den Sultan, de rijksgrooten en het volk, dat den aankap en het transport tot aan *Soembawa*, bij wijze van heerendiensten verrigt. Het volk moet verder den Sultan op reis en op de jagt vergezellen en daarbij voor eigen onderhoud zorgen. Verder prest de Sultan het volk nog veel af, onder den titel van geschenken op zijne reizen, bij feestdagen en bij alle mogelijke gelegenheden. Men heeft onder anderen in de inleiding kunnen zien, hoe hij mijn verblijf tot voorwendsel nam, om het volk geschenken te laten brengen. Toen hij van *Makassar* terug kwam, vorderde hij geschenken voor de gelukkige terugkomst in zijn rijk; — en zelfs de armsten waagden het niet, om minder dan 1 reaal te

brengen. De financiën van het rijk zijn altijd in de war geweest en had het lanp bij de Compagnie altijd schulden, die b. v. in 1801 over de 10,000 rijksdaalders beliepen

Van het bestuur van de kleine rijken in het W. weet ik geene bijzonderheden, daar ik aldaar te kort bleef, om die nader te leeren kennen.

Over de regtspleging van het land, het strafregt en dergelijke heb ik eveneens geene berigten ingewonnen.

De regters ter eerster instantie zijn de dorpshoofden, die ter tweeder instantie de onderkoningen of distriktshoofden en ter hoogste de *Nene Ranga* met de rijksgrooten, of alleen, of gezamenlijk in den rijksraad.

Echtbreuk wordt in het geheele land met den dood gestraft, als ook moord en brandstichting. Echter bestaat er gelegenheid, om zich van de doodstraf vrij te koopen. Diefstal wordt met geldboete gestraft. De vorige rijksbestierder liet er rottingslagen voor geven.

In *Taliwang* wordt diefstal gestraft door het afhouwen van de regter hand.

§ 8. *Geschiedenis.*

Van de vroegste geschiedenis van het land is ons niets bekend. Het is mij niet mogelijk geweest, schriftelijke of mondelinge mededeelingen van welken aard ook, te krijgen.

Uit het vroeger gezegde kunnen wij haast met zekerheid afleiden, dat de volken van *Sassakh* en *Soembawa* eens een en hetzelfde volk zijn geweest. Of echter de menschen van *Soembawa* van *Sassakh*, of omgekeerd, die van *Sassakh* van *Soembawa* herkomstig zijn, laat zich moeijelijk bepalen. Ik ben geneigd te gelooven, dat de oorspronkelijke stam uit *Sassakh* was. Vele overleveringen laten een' derden zoon van den eersten koning van *Dompo* naar *Soembawa* trekken; zoodat zich ook in dit land Javanen hebben nedergezet. Men zeide mij, dat de Grooten van *Soembawa* den oorsprong van hunne familien niet zochten van de vorsten van *Dompo* of *Bima*, maar van die van *Bandjermassin*. Hieronder loopt echter veel bloot vermoeden of geheele dwaling. De geschiedenis meldt wel, dat in 1762 de *Datoe Taliwang* en de zoon van den *Nene Ranga* naar *Bandjermassin* gingen; maar de togt schijnt eenvoudig een rooftogt geweest te zijn, en niet veroorzaakt door familieverbindtenissen met het vorstelijke huis van *Bandjermassin*. Nog onwaarschijnlijker komt mij het voorgeven voor, dat *Sangar* eene kolonie van *Soembawa* geweest zoude zijn. De taal van *Sangar* heeft ook veel meer overeenkomst met die van *Bima* dan met die van *Soembawa*. Het Mahomedanismus werd ook zoowat ten zelfden tijde ingevoerd als in het overige gedeelte van het eiland. Daarentegen werd *Soembawa* iets later door de Makassaren onder het juk gebragt dan de vorstelijke rijken, namelijk in 1624. De invloed van *Goa* hield zich langer in *Soembawa*, dan dáár staande en bestaat zelfs tegenwoordig nog. Nu eens deed hij zich gelden door vreedzame middelen, als, huwelijken, verdragen en dergelijke, dan eens door de wapenen bij rooftogten, opstanden en burgeroorlogen. De val van *Makassar* was ook eene reden, dat *Soembawa* een bondgenoot werd der Compagnie. Dit rijk weigerde echter lang om een verdrag te sluiten, onder anderen nog in 1669, ofschoon het eenen gevlugten prins van *Goa*, *Aroe Kajoe* uitleverde. Daarom werd in het kontrakt met de oostelijke rijken in 1669 geslo-

ten, opgenomen, dat zij vijanden van *Soembawa* moesten blijven, zoolang dit niet tot het verdrag was toegetreden.

In het jaar 1673 stonden de rijksgrooten, opgehitst door de aanwezige Makassaren, tegen den koning *Maas Goah* op, verjoegen hem, roofden zijne schatten en kozen eenen *Maas Bantan* tot koning. In 1674 zond de Compagnie den kapitein J. F. Holsteijner met gewapende magt naar *Soembawa*. Hij rigtte niet veel uit en verloor in 1675 den geheelen post *Sukkelenburg* op *Soembawa*. Echter heeft hij het zoo ver gebragt, dat er op den 12den Juuij 1674 een kontrakt werd gesloten, en wel op dezelfde voorwaarden als met de oostelijke rijken. Drie rijksgrooten hebben het onderteekend. De koning trad eerst den 16den Maart 1675, en later bij een appendix- kontrakt van den 7den Mei van hetzelfde jaar toe. Het kontrakt werd vernieuwd en uitgebreid tot *Makassar* op den 12den Februarij 1676. De gezanten van den Sultan bezwoeren het nog denzelfden dag. In 1677 togen de eerste gezanten en gijzelaars naar *Batavia*, bij welke gelegenheid er een nieuw bijvoegsel bij de vroegere kontrakten kwam. Merkwaardig is het, dat de kleine vorsten van het W. van *Allas* af tot *Tjereweh* toe verzocht en uitgenoodigd werden, om het kontrakt van den 16den Maart 1675 ook mede te onderteekenen. Nog merkwaardiger echter is het, dat zij de geschiedkundige herinnering aan dat verdrag verloren schijnen te hebben. Ik neem nog eene bladzijde uit de geschiedenis van *Soembawa*, die juist tegenwoordig weder een levendig belang zal inboezemen, ik meen de gebeurtenissen, die uit de nabuurschap van *Bali* en *Lombokh* voortsproten. Voor het overige verwijs ik naar de overzigtstabellen in het 7de hoofdstuk. Het schijnt, dat toemaals *Lombokh* onder *Soembawa* gerekend werd, of dat dit land daarover eene indirekte heerschappij voerde.

In het jaar 1675 brak er namelijk een opstand in *Selaparang* uit, bij welken den Compagnie's onderdanen onregt werd aangedaan. Holsteijner had ook deze aangelegenheid te regelen en dwong het land *Selaparang* tot eene boete van 15,000 pikols sappan-hout, waarvoor zich *Soembawa* als borg stelde. Dit werd in het verdrag van 1675 (16 Maart) bepaald.

In 1723 zetteden de vlugtende Bontoelankars den Sultan *Amas Madina* van *Soembawa* tot den oorlog met *Selaparang* aan. Vermoedelijk gaven deze oorlogen den vorsten der Sassakkers aanleiding, om hulp bij de Balinezen te zoeken. Deze kwamen en namen het land voor zich zelven in bezit. De geheele verovering voleindigden zij tusschen 1738 en 1740. Op *Lombokh* had ik vergeefs naar dit tijdstip gezocht, maar het toch zeer juist 100 jaren terug gezet.

In het jaar 1762 werd de Sultan van *Soembawa* door zijne rijksgrooten afgezet en in zijne plaats de *Datoe Tjereweh* gekozen. Waarschijnlijk was deze opstand oorzaak, dat de *Datoe Taliwang* en *Mille Ropia*, zoon van den *Nene Ranga* een' togt naar *Bandjermassin* maakten, waar zij eene Balische praauw plunderden, die den koning van *Bali* (moet waarschijnlijk zijn van *Sassakh*) *Goesti Ngoerah* toebehoorde. In 1763 dwong de nieuwe *Ranga* zijne dochter, zich van *Mille Ropia* te scheiden: en gaf haar toen den *Nene*- koning tot vrouw. *Mille Ropia* verbond zich toen met den *Datoe Taliwang* en stond tegen den koning op. De *Datoe Taliwang* werd toen tot tegenkoning gekozen. In deze benaauwdheid riepen de *Datoe Tjereweh* en de *Nene Ranga*, de Balinezen te hulp. *Goestie Ngoerah* kwam met 12,000 man en belegerde *Taliwang*. De partij had den Resident Tinne te *Bima* omgekocht, en door tusschenkomst van dezen den Gouverneur van *Makassar*, om hun te hulp te komen. Hij

zond den kommandant Bakker met drie sloepen en 21 Europesche militairen, wien het gelukte *Taliwang* te ontzetten. *Mille Ropia* viel in den strijd. De *Nene Ranga* vlugtte naar de binnenlanden. *Datoe Tjereweh* werd gevangen naar *Makassar* gevoerd, waar hij in de voornemens van de Compagnie eene voor hem gunstige verandering te weeg bragt. Intusschen bleef *Datoe Taliwang* koning, en keerden de Balinezen weêr terug.

Datoe Taliwang, vereenigd met *Datoe Goenoeng* ook *Santombong* genaamd, koning van *Selaparang*, en een oom van den *Datoe Tjereweh*, beproefden in 1764 het land *Selaparang* weder te veroveren. De aanslag mislukte en *Goesti Ngoerah* dwong zelfs *Salombong*, om met hem oorlog tegen *Soembawa* te voeren. Hij kwam op nieuw over, nam *Allas* en *Serang* (tegenwoordig *Setelok*) in, en belegerde nogmaals *Taliwang*. Ondertusschen stierf Tinne den 25sten Junij te *Bima*, en werd Bakker zijn opvolger. Hij droeg er t e bij, dat *Datoe Tjereweh* te *Makassar* weder als koning van *Soembawa* werd erkend Er werd een nieuw kontrakt met de zes rijken op het eiland gesloten (op den 9 Februarij 1765) en *Goesti Ngoerah* kreeg bevel om *Soembawa* te verlaten, aan welk bevel hij echter geen gevolg gaf. Daarom werden er den 11den Maart 1765 van *Makassar* 54 soldaten naar *Soembawa* gezonden. Den 15den April volgden hen nog 39 andere op het schip *Het Huis te Manpad*. Met hun kwam de *Datoe Tjereweh*. Hij stierf weinige dagen na zijne aankomst te *Soembawa*. Hierdoor veranderden de zaken. Die van *Taliwang* verbonden zich met de Wadjorezen en de koningin-weduwe tot eene partij tegen de aanhangelingen van den *Datoe Tjereweh*, de Compagnie en de Balinezen. Dezen, vereenigd met de soldaten van de Compagnie, belegerden te vergeefs *Oetan* en trokken met verlies weder af. De oude *Nene Ranga* stierf. De Compagnie keurde de politiek van den Gouverneur van *Makassar* zeer af. In het jaar 1766 laat de oude koningin *Mappa Tjonga*, ook *Moestapha* genaamd, een' zoon van den vroegeren Sultan *Mahomed Djala Oedin*, tot koning uitroepen, onder regentschap van den *Kali Bela* en den *Dea Depatti*. De aanhangelingen van den gestorven *Datoe Tjereweh* wilden diens zoon *Datoe Badeh* tot koning. Er werd met *Moestapha* een nieuw kontrakt gesloten, en op den 18den Maart 1766 legde hij den eed aan de Compagnie af. *Soembawa* verbond zich om voor de kosten van den oorlog 350 slaven te betalen. Een onderkoopman, Voll, was de agent van de Compagnie. Hiermede was de rust nog niet hersteld. In 1770 stierf de nieuwe *Nene Ranga*, die met de Engelschen in onderhandeling was getreden. In 1788 brak de opstand tegen *Moestapha* uit. De Balinezen trokken den opstandelingen te hulp. De Compagnie trekt zich de zaken des konings aan. De Sultan van *Dompo* zend hem hulp, neemt en verbrandt het versterkte *Balo-Balo*, en nog eenige verschansingen en verjaagt de Balinezen. In 1790 werd de rust eerst weder hersteld, na een 23 jarigen burgeroorlog. *Bali* bleef in het bezit van *Lombokh*. Wij hebben echter opgemerkt, dat het oude vorstenhuis van *Selaparang* van *Soembawa* afkomstig is, — en wanneer er geene afstamelingen meer op *Bali* en *Lombokh* zijn, zouden er op *Soembawa* nog altijd pretendenten voor het rijk van *Selaparang* te vinden zijn, voornamelijk te *Setelok* en *Tjereweh*.

Sedert het jaar 1790 is overigens *Soembawa* met *Lombokh* en zijne tegenwoordige beheerschers niet meer in vijandelijke gemeenschap gekomen, en heeft alle politieke omgang tusschen de twee naburige eilanden opgehouden.

VII. HOOFDSTUK.

TERUGBLIK OP DEN GEMEENSCHAPPELIJKEN TOESTAND VAN DE TEGENWOORDIGE RIJKEN OP HET EILAND SOEMBAWA.

§ 1. *Bevolking.*

Wanneer wij zamentrekken, hetgeen in de vorige hoofdstukken bij de verschillende rijken over de bevolking gezegd is, komen wij tot de volgende resultaten.

In het begin van het jaar 1815 kan de bevolking op het eiland bedragen hebben.

Voor het rijk van	*Bima*	90,000 zielen.
» » » »	*Dompo*	10,000 »
» » » »	*Sangar*	2,200 »
» » » »	*Tambora*	6,000 »
» » » »	*Papekat*	2,000 »
» » » »	*Soembawa*	60,000 »
	Te zamen.	170,200 zielen,

Of voor de vierkante mijl 766 en voor den Javaschen paal (vierk.) 32 zielen.

Tegenwoordig kan het land eene bevolking hebben:

In	*Bima*	van 45,000 zielen.
»	*Dompo*	» 3,000 »
»	*Sangar*	» 500 »
»	*Soembawa*	» 26,000 »

in het geheel van 74,500 zielen,

		Of per vierk. geogr. mijl,		of vierk. Jav. paal.	
In	*Bima*	van 789	zielen.	33	zielen.
»	*Dompo*	» 65	»	2–3	»
»	*Sangar*	» 71	»	3	»
»	*Soembawa*	» 288	»	12	»

In Natiën verdeeld, kunnen er in het jaar 1847 onder de bevolking geweest zijn:

Europeanen of daarmede gelijk gestelde personen (zonder de militairen),	70 zielen.
Chinezen	6 »
Arabieren, Maleijers, Balinezen enz.	2,000 »
Menschen van *Celebes* en *Saleijer* enz.	8,000 »
Menschen van *Floris, Timor, Soemba* enz.	1,000 »
Vreemden in het geheel	11,076 stel 11,100 zielen.
Inboorlingen » » »	63,424 » 63,500 »

Naar de verschillende godsdiensten kunnen er onder de bevolking zijn:

Belijders van het christendom	70 zielen.
Boeddhisten (Chinezen en Balinezen)	130 »
Fetish-dienaars (voor het grootste gedeelte *Orang Dongo's*) .	5,000 »
Mahomedanen	69,300 — 70,000 »

Over het karakter van de verschillende stammen is reeds gesproken in het 3de gedeelte van het IIe hoofdstuk, zoodat ik hierop niet weder behoef terug te komen.

§ 2. *Materiële welvaart. Akkerbouw. Handel. enz.*

Over het *bouwen der huizen en dorpen* trekke men bijeen, hetgeen daarover gezegd is, in het 3de hoofdstuk (rijk van *Bima*) in het 2de gedeelte §§ 1 en 3 en in het VIe hoofdstuk (rijk van *Soembawa*) §§ 1 en 4, waaruit blijkt, dat met uitzondering van den *Orang Dongo's*, met betrekking tot de *woningen*, de *kleeding*, de *bewapening*, het *voedsel*, den *zetel* en ten deele ook de *taal*, het eiland in twee natuurlijke afdeelingen verdeeld is, de oostelijke en de westelijke. Gene bevat tegenwoordig de rijken *Bima*, *Dompo* en *Sangar*; — en alles wat bij het rijk van *Bima* is gezegd, is ook van toepassing op *Dompo* en *Sangar*. *Soembawa* staat daarentegen meer op zich zelf, en zou eerder met *Lombokh* eene natuurlijke afdeeling vormen, had niet op dit laatste eiland de invloed van de Balinezen de zeden in de zamenleving van de oorspronkelijke bevolking zeer gewijzigd.

Wegen en *bruggen*, die opzettelijk onderhouden, worden vindt men nergens. Men kent alleen voetpaden, die soms zelfs voor paarden niet te begaan zijn. Alle transporten te land geschieden overal met lastdieren, buffels en paarden Voertuigen, hoe ruw en eenvoudig ook, vindt men nergens. De oorspronkelijke *scheepvaart* van het land bepaalde zich vermoedelijk tot de rivieren en langs de kusten der baaijen en geschiedde in vroegeren tijd met kano's van verschillende grootte. Grootere vaartuigen leerde men van vreemden kennen, en tegenwoordig nog zijn meest alle groote praauwen eigendom van vreemden. De Europeesch getuigde schepen, die men in het land vindt, zijn 3 barken en 4 schoeners.

Met betrekking tot den akkerbouw, heeft men in *Bima* meer vorderingen gemaakt, dan in de andere gedeelten van het eiland. Hiertoe heeft veel bijgedragen de meerdere bevolking van het land, de grootere neiging tot den arbeid en het geluk, dat de grond niet zoo hoog met vulkanische stoffen bedekt en onvruchtbaar gemaakt is. Overal vormen de rijst- en mais-bouw den grond van den akkerbouw. Daarna is de katjang hidjoe het belang-

rijkste produkt. Uijen, kasoemba, katoen, suiker en koffij komen eerst in de derde plaats. De roerende rijkdom berust haast geheel op de veeteelt. De meeste buffels en geiten gaan naar *Celebes*, de meeste paarden naar *Java*. Onder de produkten, die uit het wild of uit zee komen zijn de voornaamste: sappanhout, was, vogelnesten en tripang.

De *Industrie* is nog in hare kindschheid en levert geene noemenswaardige artikelen voor den uitvoer, zoodat deze geheel in ruwe produkten bestaat. De buitenlandsche handel en nog meer de invoer is geheel in handen van vreemden. De belangrijkste landen voor den handel van het eiland zijn *Java*, *Celebes* en *Saleijer*. De plaatsen van waar voornamelijk de Europesche artikelen gehaald worden zijn *Singapore* en *Soerabaija*. Nu kan *Makassar* hun misschien weldra den rang betwisten. Ten opzigte van de munten maten en gewigten, raadplege men het ter zake gezegde in het IIIe hoofdstuk 1e. gedeelte § 4 en in het VIIe hoofdstuk § 3.

Men zal opmerken, dat geheel tegen den geest der kontrakten het Gouvernementskopergeld niet gangbaar is, maar daarentegen de petjes pasmunt zijn.

§ 3. *Beschaving. Talen.*

Over het onderscheid der rassen, die men onder de bevolking aantreft, is in het IIe hoofdstuk reeds gesproken. De volgende hoofdstukken hebben mijne denkbeelden nog meer in bijzonderheden ontwikkeld, en er valt hier dus niets meer bij te voegen.

De ontwikkeling van den geest staat in het geheele land nog op eenen zeer lagen trap. Oppervlakkige kennis treft men nog maar alleen bij de hooge standen aan. Eene wetenschappelijke of zedelijke opvoeding wordt er in het algemeen aan de kinderen niet gegeven. Alles wat zij leeren bepaalt zich tot eenige doode godsdienstige formulieren, en bij die der rijkeren tot het verkrijgen van eenige vaardigheid in het lezen en schrijven van het Makassaarsche schrift. Tusschen de mahomedaansche en christen- inwoners schijnt het nooit tot geschillen over het geloof gekomen te zijn.

Reeds in het begin van de heerschappij der O. I. Compagnie werd door bijzondere bepalingen in de kontrakten hiervoor gezorgd. Het eenige spoor van onverdraagzaamheid vind ik in de behandeling en de pogingen tot beheering van *Orang Dongo's* in het rijk van *Bima*. Ofschoon de Soembawarezen zich voor het uiterlijke streng, ja zelfs tot dweepens toe aan het mahomedaansche geloof houden, zijn er toch geene eigenlijke bewijzen van daadzakelijke onverdraagzaamheid bij hen bekend.

Voor de uitoefening van het *regt* houdt men zich geheel aan de »*hadat*" in het betrokken rijk. Het strafregt schijnt overal zeer willekeurig te zijn, daar de straffen door geld afgekocht en dus ontgaan kunnen worden. Vele straffen zijn nog zeer hard en barbaarsch, zooals het doodhongeren, het afhouwen van de hand, enz.

Wat de *talen* betreft weten wij, dat er tegenwoordig in het land nog drie worden gesproken, — het Bimanecsch, het Sangareesch en het Soembawareesch. Over den graad van verwantschap, zal men het best kunnen oordeelen na raadpleging van de volgende drie woordenlijsten, die naar dezelfde grondbeginselen zijn vervaardigd, als die van de taal van *Sassakh* in het verslag over *Lombokh*, d. i. insgelijks naar het Maleisch- Nederduitsch woor-

denboek van Roorda van Eijsinga, en volgens dezelfde spelling, die ik voor het woordenboek en het verslag van *Lombokh* heb gevolgd.

Ik heb alle drie de woordenlijsten zelf vervaardigd, maar wil daarmede niet zeggen, dat er geene fouten in voorkomen, of dat er niet veel in te verbeteren zou zijn. Echter heb ik voor het Bimaneesch behalve mijn eigen werk, ook nog dat van den schoolmeester Melchior aldaar geraadpleegd, die van de christeninwoners te *Bima* het best de taal verstaat en spreekt.

De taal van *Tambora* is tegenwoordig helaas geheel verloren geraakt, en alleen Raffles heeft in zijne *Historij of Java* er eenige overblijfselen van bewaard, waaruit blijkt, dat het eene zeer merkwaardige, hoogst eigenaardige taal was, die geene de minste gemeenschap had met een der tegenwoordig bekende talen in den Archipel, 2 — 4 woorden uit de lijst van Raffles hiervan uitgezonderd.

Ik geef hier nu de lijst van Raffles, veranderd naar de resultaten mijner eigene nasporingen en vermeerderd met de woorden in het Maleisch en Sangareesch, die dezelfde beteekenis hebben.

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Aboe.	Aoe	Kloeboegg	Kaloeboe
Ada	Ada	Èna	Wara
Adat	Adat	Sarah	Sarah
Adeh of Hadeh		Sènè winè	
Adjar	Adjar	Sènoen	Tenäoe
Adjie	Adjie, hadjie		
Meng-adjie	Ngadjie		
Aijam	Ayam	Manoe	Djanga
Aijam lakki		Manoe-rangan	Djanga-Sawoe
Aijam peramp.		Manoe-winèn	Djanga-siwè
Aijer	Ai	Ei	Oi
Akar	Akar	Aka	Amoe
Akoe	Akoe	Akoé	Lamada (a) nahoe (k)
Alang	Rè	Reij	Atim porie
Amara		Dussak	Kaporo
Amas		Omòsmèa	Masanganga
Ambil	Eté	Ngalè	Beha
Amokh	Amokh	Atengamokh	Domangamoe
Ampir		Deni	Dini
Anakh	Anakh	Ana	Ana
„ laki	Anak selaki		

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima*
Anakh peramp:	Anakh so-ey		
Ananas	Nanas	Aroena	Aroena
Andjing	Asoe	Assoe	Lako
Angin	Angin	Angin	Angie
Angkat	Angkat	Boea	Hauta
Anggoes	Benka	Mangie	Moeda
Angsana		Badara	Nara
Antam hantam	Djager	Sembolè	Lombo
Antjor	Antjor	Loro	Sòò
Apa	Apa	Apé	Aoe
Apie	Apie	Apie	Afi
Arang	Arang	Urèkh	Daroe
Aren	Polla	Naò	Naò
Arit		Sadanaba	Roembè arit
Arti	To	Aoen.	Käaoe
Assem	Bagè	Mangè	Mangé
Asap	Penat	Porrong	Oboe
Atap	Atap	Tero	
Atas	Atas	Ressé	Essé
Babi	Baoe-wi	Wawi	Wawi
Badakh	Warakh		
Badan	Prana	Weki	Weki
Badjakh	Njoran	Ata pamoesoe	Döoe pamoesoe
Badjoe	Badjoe	Lambon	Badjoe
Bagimana	Melogg	Gambosegg	Boenè
Bagini	Menta	Semia	Ngdage
Bagitoe		Kasoenagg	Ndedè
Bagoes	Ballong		
Bagi		Mondè	Tako wekí
Baroe	Baroe	Wèoe	Wöoe
Bahasa	Bakasa	Moeti	Angahie
Bahasa dalam			Angahie dessè
Bahasa kasar			Angahie mantjera
Bajar	Bajar	Ampa sola	Tjola
Bajam	Djangen berai	Enbai	Nadoe
Bajikh-bai	Ballong	Mondè	Tako
Bajiki-bikin	Pina	Giakh	Daur
Bakar	Toenoeng	Toenoe	Kaá
Balie	Balé	Kentjaka	Kentjaka
Balimbing	Balimbing	Limbi	Limbi

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Balikh	Moelè	Sembalie	Warie
Baloe		Waloemonè	Baroe monè
Bamboe	Aer	Ooe	Oò
Banjar	Ba		
Bandjer	Ba	Lino	Béné
Bangkè	Bangkè	Madjit	Timba
Bangoe	Bangoe	Bango	Bango
Bangoen	Koat	Brei	Toeoe
Bangsat		Ngordogg	Panga
Banjakh	Lega, penè	Bani	Bòtò
Bantal	Gallang	Loeroe	Linga
Banting	Banteng	Tjapi lirdo	Tjapi lirdo
Bapa	Bapa	Ama	Amma
Barang	Arta	Santja	Tjila
Baranie	Baranie	Wanie	Banie
Barat	Barat	Barat	Bara
Bawaringin	Bawaringin	Waoe	Doeè
Baris	Baris	Réré	Do-i
Baroe, waroe	Baroe	Waroe	Waoe
Bawaroeng	Aroeng	Pantegg	Gadé
Basah	Basah	Ngéda	Betja
Batang	Batang	Watakh	Beri
Ba (wa) tas		Oepen	Hampa
Batoe	Batoe	Watoe	Wadoe
Batokh	Batokh		
Bawa	Bawa	Bawa	Wa-a
Bawah (di)	Bawah (di)	Arwawah	Awah
Bawang	Bawang	Tjoera	Bawa
Bawoe, baoe	Baoe	Woón	Wöoe
Bedakh	Sémé		
Bemoedidik		Ngallok.	Bòbò
Bedil	Snapang	Widjel	Bedi
Bèa	Bèa		
Beo		Djaran	Rowa
Be (bie) jar		Kunè anta	Ededoe
Beirakh	Nain	Podja	Sera
Behas	Bekas	Ra	Ra-a
Belah, blah		Bintja	Ti-a
Belakang	Moedi	Artina	Kontoe
Belandja	Blanja	Blanja	Blanja

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Beloet	Belè	Loli	Doena
Belon	Nopoka	Ani	Watie
Benang	Benang	Moeto	Kaffa
Benar	Benar	Sida	Sapoda
Benteng	Kotta, koeta	Benteng	Benté
Berhenti	Brenang	Senawa	Sanawa
Beranakh	Beranakh	Ngarak	Ngana
Berladjar	Berladjar	Palodja	Lodja
Besar	Rea	Ma	Naë
Besie	Bessie	Tempie	Bessie
Betoel	Roeris	Sida	Ròmò
Bibir	Biwer		
Bibit		Wiwi	Wiwie
Bidara		Lassa	Ranga
Bidjie	Moden	Issen	Issi
Bidjin	Lenga	Loenga	Ringa
Bija		Toëè	Kasi-i
Bie (men) jawakh	Oetie	Oetie	Oedie
Biejasa		Darogg	Ngina
Bilang	Bada	Ngoerini	Ngoa
Binasa		Prawie	Medi
Binatang		Binatang	Binatang
Bingoen	Torokh	Lingogg	Wati senawaden
Bini	Soaij	Sawan	Wei
Bintang	Bintang	Bolok	Entara
Bintji, bontji	Gènèt	Takigg	
Biroe	Biroe	Waloe	Balie
Bisa		Darogg	Ngina
Bisoe		Baba	Pongie
Bisol	Kabiset	Kabo	Npossò
Bisokh	Nawer	Ndai	Naik
Bitjara	Bitjara	Moetie	Ngahie
Blang	Blang	Komba	komba
Blas	Olas		
Bleket		Tjenkellé	Ketjiwie
Bli	Bli	Weli	Wélie
Bodo	Bodo	Empoela	Empoela
Boeboer	Boëer	Letta	Kredo
Boedakh	Oelen	Nassa	Ada
Boedjang		Sampola	Sanipéla

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Boeka	Oeleng	Angélakh	Henga
Boekan	Siong	Sala	Lai
Boekit	Tampir		
Boelan	Boellan	Woelokh	Woera
Boelan baroe	Boelan bèroe		
Boeloe	Boeloe	Woe	Hongo
Boemi		Raoe	Danah ,
Boenga	Kemang	Wota	Woenta
Boeni	Beling	Noeni	Ngahie
Boenoe	Samaté	Matie	Hadié
Boentoet	Elong	Ihon	Kétò
Boerït		Lollokh	Lokie
Boeroe	Apan	Ngoesie	Föoe
Boeroeng	Piò	Beò	Nassie
Boesoekh	Bahoe	Wai	'nbai
Boeta	Boeta	Pisó	Boeda
Boetoe	Lasso		
Boea	Boe	Woean	Woea
Boewang	Bolang	Bolang	Pahie
Bohong	Bola	Heboa	Tjowa
Boleh	Baoe	Bekie	Wá-oe
Boengkoes	Pojong	Timba	Kato
Bontar	Boelat	Rollor	Bolo
Boenting	Batian	Malemboe	Naè loko
Brapa	Pida	Sembossie	Saboenè
Bras	Loto	Woea	Bongie
Brat	Brat	Dodo	Tanie
Brissih	Bressih	Bara	Rasso
Dagang	Dagang	Dagangan	Dagangan
Daging	Issi	Kiwa	Oeta
Dagoe	Sangkok	Sangoe	Sangoe
Dahaga		Mango wòkò	Mango wòò
Dahoeloe	Doenong	Tanoena	Maoeloe
Daja	Daja	Daja	
„ barat	„ barat		
„ Sebatan	„ selatan		Daja
Dajong	Dajong	Krawé	Krawé
Dalam	Dalapp	Dalokh	Déi
Dalima	Ngassel	Dalima	Daima

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Dalapar	Dalapar	Lappar	Hido
Dammar	Dammar dita	Dammar	Dammar
Danoe	Segara	Limbokh	Danò
Dapat	Dapat	Ngéloe	Raka
Daoen	Nden godong	Ròkòn	Ròó
Dapoer	Snaper	Loekokh	Riha
Darah	Geti	Rah	Rà-a
Darat	Darat	Mangô-on	Mangò
Datang	Datang	Tjompa	Romga
Datoe	Datoe	Oret	Sengadjie
Desa	Dessa	Endo	Rasatoe
Deket	Parakh	Deni	Dénie
Demam	Sakit panas	Sedé-an	Henggé
Dengan		Oro	Labo
Dengar	Menong	Palinga	Ringa
Depa	Depa	Ndoepa	Doepa
Deri	Kaling	Hombo-egg	Rabahai
Doeloe	Oid. dahoeloe	Taroena	Ma-oeloe
Di	Ka	Koea	Ma
Didi (man)	Bakla	Anta	Sia
Dija	Nja		
Dijam	Pènang		
Di moeka	Moena	Tòmmòn	Midi
Dinding	Rarit	Dota	Poeroe pèla
Dingin	Dingin	Loemdoer	Boessi
Diri	Diri	Mèsa	Kessie
Dirie (berdirie)	Manang	Tendi	Kidi
Di sabrang	Satoeè ana	Saw-en	Sabai
Di sana	Ling aua.	Hitò	Kadawa
Djadie	Dadie	Dadie	Dadie
Djaga	Djaga	Djaga	Djaga
Djagong	Basso	Djagong	Djagong
Djahat	Langé	Soa	Sawaij
Djahit (men)	Ngedjit	Döoe	Daoe
Djalan		Dalo	Lampa
Djaloe		Tarau	Padoe
Djambatan	Pèlété	Djambatan	Djambatan
Djamboe	Ngamoe	Djamboe	Djamboe
Djamoer	Serisse	Koela	Tjetjorro
Djangan	Na	Méné	Aina

Maleisch.	*Sumbawa*	*Sangar.*	*Bima.*
Djangoet	Djangat	. . . . .	. . . . .
Djarakh	Djarak	. . . . .	. . . . .
Djarang	Djarang	. . . . .	. . . . .
Djarie	Ima	Kramé	Anarima . . . .
„ iboe	„ mompoe . . .	Inan lima	Anarima . . . .
„ tondjok . . .	„ toedjoe . . .	Lima toeroe . . .	Toeroedo . . . .
„ tengah . . .	„ toedjoe . . .	» tonga	Kangè woha . . .
„ manis	Dora beang . . .	» mina	Kangé toi . . .
„ kelingking . .	Ima odé.	» dèkè	Kangè matjie . . .
Djarom	Djaroem	Rao	Da-oe . . . . .
Djatie	Djatie	Djatie	Djatie . . . . .
Djatoe	Teri	Mò-oe	Maboe . . . . .
Djaoeh	Dò	Dooe	Dò-ò . . . . .
Djelekh	Noka ballong . . .	Rènè mondè . . .	Watie taho . . .
Djemoer	Anò	Pamangò-ò	Lètté . . . . .
Djimat	Djimat	. . . . .	. . . . .
Djinakh	Patis	Maoe	Ma-oe . . . . .
Djinking	. . . . .	Treroe	Mètie . . . . .
Djoedjoer	Babéli	Wélen	Tjai-wa-a . . . .
Djoega	Beang	Samoena	Dédé . . . . .
Djoemahat	Djoemahat	. . . . .	. . . . .
Djoeragan	Anachoda	Anochodo	Anachoda . . . .
Djoeroe	Djoeroe	. . . . .	. . . . .
Djoewal	Djoewal	Pawelekh	Landa . . . . .
Djadjok	. . . . .	Tanta	Tanta . . . . .
Djonkokh	. . . . .	Sebòkòn	Sekontó . . . . .
Dodol	Dodel	Kadodo	Kadodo . . . . .
Doedoek	Tokel	Entokh	Dòhò . . . . .
Doekoen	Taoe to medo . .	Sando	Sando . . . . .
Doerie	Doerie	Roei, rui	Rúi . . . . .
Doerian	Doerian	Doerian.	Doerian . . . .
Doea	Doea	. . . . .	. . . . .
Ekor	Elong	Ikon	Ketó . . . . .
Enteng	Mogan	Nèo	Nèo . . . . .
Ennakh	Njamen	Tjara	Tjaroe . . . .
Gabang	Iwes	Loeloe	Ladjoe . . . . .
Gaboes	. . . . .	Kaban	Kaba . . . . .
Gaboes (ikan) . . .	. . . . .	Sengilo	Sengilo . . . . .

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Gadjak	Gadjak		
Gadoeng	Gadoeng	Karaoen	Lédé
Gaga	Raoe	Rammeng	Oma
Gagakh	Gagakh	Gara	Garaha
Gagap		Baba	Sintoe
Gekko	Tokè	Tikè	Dekké
Galakh	Lengè		Engédo
Galang	Tekan	Seloe	Djima
Galangan	Bangkat	Latta	Ngantó
Gambar		Imba	Tató
Gambir	Gambir	Gambir	Gambir
Gambong	Boeloegenang	Paron	Para
Gampang	Gampang	Moda	Moda
Ganap	Ganap	Rintjot	Tjike
Ganda roesa		Sigéleng	Ganda risa
Ganggam	Toergam	Ngoepokh	Kimi
Gantang	Gantang	Gantang	Gantang
Gantie	Gentie	Silen	Tjeppe
Gantong	Gantong	Ngéwen	Tero
Garam	Sira	Sija	Sija
Garang		Ngawie	Hawoi
Gègèr	Irakh	Linti	Linti
Gelap	Oenkap	Loendokh	Ringie
Geli-gli	Kelilikh	Godjo	Godie
Gemoekh	Goempo	Maweken	Porrè
Gendong	Oemah	Ngoemba	Tjé-i
Gemis (gerimis).	Oedjan rimen	Serissin	Safai
Getak	Engar	Nana	Nana
Gigie	Isset	Ngi	Woi
Gigit	Set	Ngawie	Ha-à
Gila	Gila	Ngiwokh	Ringoe
Gindie	Gendie		
Goela	Goela	Tengoeloe	Tengoelie
Goeling	Peter	Golo	Tengirie
Goelong	Goelong	Doelokh	Loeroe
Goena	Goena	Onen	Onè
Goenong	Olat	Tinang	Doro
Goenting	Goenting	Goenting	Goenting
Goerakh	Krek	Poe	Goma
Goeroh	Goenter	Glèp	Gareté ai

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Goea (goewah) . . .	Akoe	Akoe	Nakoe (k) . . . . .
Gojang	Njin	Tjenengoe	Gangado . . . .
Golokh	Berang	. . . . .	. . . . .
Gomilang	. . . . .	Tenda	Troa . . . . .
Goendikh	Goendikh	Lomo	Lomo . . . . .
Gondok	. . . . .	Woentoe	Naè woo . . . . .
Gong . . . . . ,	. . . . .	Talla	Nong . . . . .
Gonggong	Ngogo	Gogongon	Bowo . . . . .
Goreng	Siong	Tjoenga	Tjangoe . . . . .
Gosokh	. . . . .	Ngoso	Foekoe . . . . .
Habis (Haboe) . . .	Boeë	Bra	Poi . . . . .
Halang	. . . . .	Wélé	Wele . . . . .
Halintah	Lentah	Omet	Halintah . . . .
Halipan	Lipan	Teloepoh	Arifa . . . . .
Haloes	Alles	Deké	Pida . . . . .
Haloewan	Tata	Roewa	Pahoe . . . . .
Hampir	Parakh	. . . . .	. . . .
Hampoet	Pakaroe	. . . . .	. . . .
Hangkoet	Angep	Senkan	Sanka . . . . .
Hangoes	. . . . .	Mangie	Pangie . . . . .
Hanjoet	Kamélar	. . . . .	. . . .
Hantam	Antam	. . . . .	. . . .
Hantjor	Antjor	. . . . .	. . . .
Heila, napas . . .	. . . . .	Binti	Hintinawa . . . .
Hening, bening . .	Djerning	Nè	Noa . . . . .
Harap	Harap	. . . . .	. . . . .
Harga	Harga, arga	Wélen	Tjoi . . . . .
Harie	Ano	Singai	Ai . . . . .
„ ini	Djamie bah. jaro ta?	Sangania	Ai nai ake . . . .
Haroes	Haroes	. . . . .	. . . .
Harta	. . . . .	Linang	Bèrè . . . . .
Hatie	Atie	Atie	Ade . . . . .
Hawoes aoes. . . .	Kemonai	. . . . .	. . . . .
Hidjoe	Hidjoe, idjoe . . .	Morogg	Moro . . . . .
Hidong	Hidong, idoeng . . .	Ngiro	Iloe . . . . .
Hilang	Hilang, ilang . . .	Nambé	Moda . . . . .
Hidop	Telas	Morie	Morie . . . . .
Hijoe	Kaloejoe	. . . . .	. . . . .
Hisap	Ades	Kamodjo	Kamodjo . . . .

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Hitam	Pisekh	Moelogg	Mè-è
Hitong	Hitong	Bangèa	Bila
Hoedang	Hoedang	Potokh	Kapanto
Hoedjan	Hoedjan	Oerokh	Oera
Hoedjeeng	Poto	Leoe.	Toro
Hoekor	Oeker	Hoekoer	Oekoe
Hoelas		Ressè	Esse
Hoetan	Toea	Indoe	Woeba
Hoetang	Hoetang	Koetakh	Tjongo
Iboe		Ina	Ina
Ija dija	Nja		
Ija, ja	Aoe	Hó	Iò
Ikan	Empa	Koena	Londé
Ikat	Goetes	Niko	Diki
Inakh ennak			
Ingat	Ingat	Pangrai	Samada
Ingoes	(Restong)	Mocmong	Mentjoro
Iring ,	Iring	Tjembe	Hère
Isie	Isie	Panissi	Kaissie
Jang		Mai	Ra
Ka	Ko	Ka	Ka
Kabirie	Kabirie	Kabirie	Kabirie
Kadjang	Kadjang	Kadjang	Sandè
Ka-doewa		Kadoeak	Kadoea
Kaja	Soegie	Soegie	Ntaoe
Kajin	Keré	Temme	Tembè
Kajoe	Kajoe	Kadjoe	Hadjoe
Kakang		Rante	Rantè
Kakatoea	Pekat	Keka	Keka
Kaki	Nè	Ai	Èdi
Kakoe	Siloe	Koessoe	Kiro
Kaladjinking	Teledoe		
Kalamerie	Pèrep	Maivi	Aivi
Kalamboe	Klaboeng	Kalamboe	Dindi
Kalapa	Njir	Toepa	Ni-oe
Kalewang	Berang	Santja	Tjilanaroe
Kaling	Keling		
Kalie	Kalie		

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima*
Kalit	Brang	Warang	Narga
Kaloe		Kambossegg	Boerè
Kaloepas	Lèmet		
Kaloewar	Ellés		
Kalong	Boekel	Niki	Panihi
Ka-mana	Melako	Kamboi	Bekai
Ka-marie	Makota	Mai	Mai
Kambing	Bèdes	Be	Be-e
Kamie		Sangoewangan	Namie
Kamirie	Mirie	Kemmi	
Kaminjan	Kaminjan	Kaminjan	Kaminjan
Kamoe	Kaoe		
Kamoening	Kamoening	Kamoening	Kamoening
Kam (p) oentjat	Poetjak		
Kampong	Kampong	Kampong	Kampong
Kanan	Kanan	Kawanan	Wana
Kananga	Kananga	Kananga	Kananga
Kanarie	Kanarie	Kanarie	Kanarie
Kandakh.	Taoe belang		
Kandang	Bara	Koeroeng	Koeroe
Kendatie	Temmenmo	Koenè	Dedei
Kandjil	Ai bero	Soedokh	Oi tjidie
Kantjing.	Boea lamong	Knatjie	Knatjie
Kapal	Kapal	Kapal	Kapal
Kapala	Otak	Po	Toeta
Kapas	Kapas	Kapa	Woenta
Kapan	Pidan	Pires	Boenè
Kapiting	Kapiting	Kroekie	Kè-oe
Kapoer	Kaper	Apoe	Afoe
Kapokh	Kapokh	Angar	Ringi
Karang	Karang	Karassa	Rango
Karat, karet	Sissih	(Pronoe) sissi	Sissi
Karbau	Kebó	Baoe	Sahè
Kerdja	Boat	Gawé	Rawi
Karoewan		Kosson	Kombie
Karong	Karong	Karong	Karoe
Kartas	Kartas	Kartas	Loeba
Karto		Loeban paä	Loeban paä
Kasar	Bara	Bòrèt	
Kaseh kassi	Beàng	Bèkè	Bé-i

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Kasih-an	Nanta.	Massie	Kassi-adé
Kasim		Kia	Kadei
Kasoemba	Ragan.	Kasoemba	Kasoemba
Kasor	Tilam.	Woelo	
Kasoet	Sepatoe	Lampa	Sadopa
Kata	Beling	Moetie	Engahie
Katakh (kodokh)	Nempong.	Lepakh	Reffa
Katakoetan	Katakoet.		
Katie	Katie	Katie	Katie
Katijakh	Selili	Selili	Saliwoe
Katja	Kasena	Lankalo	Saninoe
Katjang	Antap	Roeta	Kaboé
Katjip	Tjala	Kalakatie	Kalakatie
Katjoeboeng	Katjoeboeng.	Kapoa	Bembé
Katoembar	Katoembar	Katoembar	Katoembar
Kaoe, angkaoe	Kaoe, angkaoe	Kome	Gomi
Kawan	Dengan	Eroem	Labo
Kawin	Nika	Nika	Nika
Kebas, kipas.	Lemmat	Wewi.	Wewie
Kebon	Keban.	Lorogg	Lewi
Kedjoet	Terempat	Ketotokh	Kakenté
Kekapah	Kapa	Palana	Palana
Kekoemban	Peroema, babassa.		
Kelaboe	Aoe		
Kelamboe	Klamoeng		
Kelapir	Kontol		
Kelor		Soeroenge	Perongè
Kembang		Wota	Woenta
Kena		Tété	Hina
Kenal		Tandé	Pata
Kendirie		Messa	Kesse
Kening		Boengoe	Gendee
Kentoet		Pessoe	Potjoe
Keping		Djéeng	Piti
Kerambang		Toepa	Nioe
Ketjil		Téké	To-i
Khoran	Khoran	Koro-an	Koro-an
Kibas	Kebas.		
Kidong		Lawa	Rawa
Kikir	Pasegg	Kikin	Kiki

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima*
Kindie	Gendie	. . . . .	. . . . .
Kinjang	Bissir	Wessoe	Botjoe
Kintjang	Tarigg	Lettek	Rotie
Kipas	Kebas	. . . . .	. . . . .
Kira	Kira	Kira	Samada
Kirdja	Kerdja	Oid kerdja	. . . . .
Kirie	Kirie	Kawèken	Koei
Kirim	Kessempit	Pakatoe	Ngadoe
Kita	Akoe, kita	Akoe	. . . . .
Kitab	. . . . .	Kitab	Kitab
Ketjil	Odè	Ketjil	. . . . .
Kodja	. . . . .	Kodja	Kodja
Kodokh	. . . . .	Bonger	Deri
Koe, akoe	Akoe	. . . . .	. . . . .
Koeboer	Koebér	Raté	Radé
Koeda	Djaran	Djaran	Djaran
Koekoe	Koekoe	Koekoe	Koekoe
Koekoer	Koekoe	Petoe	Kompodoe
Koekos	Koekos	Koekos	Saloenga
Koelie	Taoe été oepa	. . . . .	. . . . .
Koeliling	Link	Lerong	Heko
Koelit	Loekit	Loki	Foerie
Koemis	Sememet	Boeloe tjoemie	Sesongo
Koempol	Seremen	Engòllòk	Kabòrò
Koenang	. . . . .	Bobo barang	Afinda roe
Konde	Keman sioenjong	. . . . .	. . . . .
Koendoer	Belokokh	Kòdò	Kòtò
Koeng	Tedja	. . . . .	Afi allah
Koening	Koening	Montja	Montja
Koënjit	Koenjit	Koenie	Foenie
Koepas	Lolokh	Loké	Rotjo
Koeros	Kerong	Kedong	Peké
Koetjing	Bodokh	Ngéong	Ngaò
Koetoe	Goetoe	Koetoe	Koedoe
Koewasa	Koewasa	. . . . .	. . . . .
Kojan	Kojan	Kojan	Kojan
Kombalie	Moelé	Palie	Doela
Koentji	Soekie	Koentji	Koentji
Koentoet	Ngentet	Kenta	Potjoe
Koeping	Koeping	Tolekh	Féko

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Koerang	Koerang	Rena	Empoi
Korekh	Soeit	Pangao	Kao
Kossong	Goro	Lolen	(En) taroe.
Kota		Kota	Kota
Krandjang	Bossang	Kranjing	Kranjie
Kras	Kras	Ka-ekh	Tera
Kring	Toèn	Mango	Mango
Kris	Kris	Kiris	Sampawe
Kringat	Benkakh		
Kritik		Ngawoe	Howie
Kroekot		Ngoekoe	Pòrrò
Kroh		Lokot	Keri
Laboe	Laboe	Robo naroe	Ponda naroe
Lada	Sang	Barissa	Saha djawa
Ladang	Raoe	Banga	Tollo
Ladjoe	Belangon	Langa-langa	Langa-langa
Lagie	Ampo	Nô	Walie
Lagoendi		Mangòs	Sangarie
Lajang	Lajang	Nemo	Ngemo
Lajangan	Lajangan		
Lajar	Lajar	Lodja	Lodja
Lajin	Lin	Salak	Lajin
Lajoe	Lajoe	Maloe	Malè
Lakas	Lema	Lettek	Rotjie
Lakie	Lakie	Moné	Monè
Lakoe	Lakoe		
Lalar	Lalet	Laloe	Krokoe
Laloe	Lalo		
Lama	Lé	Onò	Ngèrie
Lama (brapa)	Mélé	Sembossie-ònò	Saboenentoi
Lambei		Ngalep	Kawe
Lamoen.	Lamen	Assé-en	Raka
Landakh	Doerie	Teroetoeng	Doedoe
Langit	Langit	Awak	Langie
Lansat	Lassa	Lassa	Lassa
Lantikh	Setepokh	Boeso-o	Wonto
Lapang	Goeër	Loea	Padja
Lapar	Delapar	Lappa	Hido
Larang, djarang	Djarang		

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Larie	Brari	Pelei	Rai
Latah-latah	Rono	Latah-latah	Latah-latah
Lawan	Kewa	Sao	Ao
Laoet	Lit	Mettie	Mottie
Lebeh	Lessah	Porekh	Tjeure
Lebar	Goeér	Loea	Padja
Lekèr	Korokh	Woko	Wó-ò
Lemah	Lemna	Mapoe	Mapoe.
Lemboe		Tjapie	Tjapie
Lembak	Koker		
Lemboet	Lemma		
Lepas	Lepas	Lompokko	Horie
Lidah	Ella	Nela	Rera
Lidi	Palepah	Ongen	Ngantjie
Ligas		Lakko lettek	Lao-rotjie
Lihat	Gita	Empo tanga	Tio
Likor		Doeam poeloe issa	Doeam poero saboea
Lilin	Malam	Lilikh (was) Ilo (kaars)	Lili Ilo
Liema	Lima	Lima	Lima
Liman	Djerogg	Moetie	Doenga
Limpar	Plentong	Penoetoe	Toba
Lindir	Gelet		
Lindong		Kaloe	Ninoe
Linoe	Lirer	Lindor	Epoe
Lintah	Kalietah	Omet	Lintah
Lipar		Doeloekoe	Lipi
Lipat	Lepet		
Litjin	Gelit	Lenoe	Lino
Liwat	Liwat	Ngalò	Rada
Lobakh	Loba		
Lobang	Lobang	Beloea	Kentjoa
Loedah	Eller	Tidoe	Ketoeffé
Loeka	Bakat	Baka	Tjoeboe
Lakoe	Kareng	Lapakh	Ngalla
Loempang	Noedja	Kendie Entjok	Kendei Notjoe
Loempoer	Oepakh	Sompon	Tjompo
Loepa	Loepa	Galoepa	Néfa
Loeroh		Möoe	Möoe

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima*
Loetoet	Enten	Toe	Tetoeoe
Loewar	Loewar	Reserie	Arie
Lompat	Mimpong	Lontakh	Gontjoe
Longgar	Gòròkh	Gelonggor	Longo
Lontar	Djoutel	Taal	Taä
Lontjip	Tama	Léon	Rémé
Ma	Ma	Ina	Ina
Ma-terie	Ma-tirie	Ina tjilie	Ina tjempè
Mabokh	Boes	Lissoe	Bawie
Madat	Madat		Afioe
Madoe	Di aning	Wolo nirva	Oi niwa
Mahal	Rarang	Belia	Ngalie
Majang		Saworon	Sao
Majin	Pekedegg	Mono	Empaä
Makan	Mangan	Nga	(Ngaha (k) (Tando (a)
Makie	Tintina	Pangira	Ia
Malam	Betang	Mondok	Mengadie
Malas	Saga	Lodjo	Dadjoe
Malatie		Moendoe	Moendoe
Malèla	Malèla	Wadja	Wadja
Maling	Maling	Ngondokh	Empanga
Maloe	Gamla	Kadja	Madja
Mama		Opo	Oire
Mampir	Parakh	Tjawie	Saij
Mampoes	Matie	Matie	Madé
Mana	Menja	Bé	Bakai
Mana (ka)	Mela-ko	Kambò-ekh	Bakai laoekai
„ (di)	Mepang	Kambò-ekh	Bakai laoekai
„ (deri)	Meka less	Wanon kambò-ekh	Mai bakai
„ (begi)	Melogg	Kembossekh	Boenè
Mandie	Mannig	Déoe	Dé-oe
Mandor	Njaka		
Mangga	Pelam	Paoe	Fòò
Mangis	Mangis	Mangoesta	Mangoesta
Mangkoedoe	Batjé	Mombie	Nonoe
Mangkokh	Tjankir	Tjangker	Tjangie
Manis	Manis	Mina	Matjie
Manoesia	Taoe	Ata	Do-oe

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Mantra		Sando	Soendó
Mantrie	Mantrie	Mantrie	Mantrie
Marah	Sili	Doessè	Kapòròh
Marang	Orem	Woeokh	Soenga
Mardakejka	Mardejka	Mardakejka	Maradeika
Marie	Ma kota	Mai	Mai
Mas	Boeleng	Omès mèa	Mas-anganga
Masakh	Masakh	Powè	Lowie
Masin	Parè	Padakh	Danga
Masam		Ngiloe	Ngontjoe
Masokh	Tama	Tomboe	Loe-oe
Mata	Mata	Mata	Mada
Mata harie	Mata aro	Mata dai	Liro
Matang	Mata	Entjassa Woentoef	Entassa Mamie
Mati	Mati	Maté	Madé
Matjan	Matjan		
Maoe	Roa	Ngoesser	Nè-è
Memang	Nenlokh	Soengoe-wangan	Mènan
Meirah	Mirah	Mèah	Kala
Melajoe	Lajoe		
Melantjong	Lalong iro	Daloen dalo	Lampa lampa
Meloedah	Petissoeh	Tidoe	Katoeffé
Menangis	Nangis		
Menantoe		Nenton	Ridon
Mendjangan	Majong	Manjang	Madjoe
Mengantokh	Ngantokh	Katoewegg	Ei
Meng-apa		Lanapè	Iba-aoe
Menjabrang	Pelèmpet	Sawaèn	Laò-ipa
Menjahoet	Ngamoeng	Tjango	Tjambé
Merakh	Merakh		
Mimis	Mimis	Penaboer	Ina tjamba
Mimpi	Baripi	Ngenipekh	Ngiffi
Mimpis	Ripis	Ipes	Ngipi
Miajau	Doepa	Kamanjan	Manjang
Minjakh	Minjakh	Olah	Mina
Minoem	Inoem	Ngino	Nono
Minta	Eneng	Ngalé	Raho
Miring	Linting	Tengérekh	Tèrè
Misan		Sepepe	Tjampo-wae

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Miskin	Rara	Kasipaoe	Kassipahoe
Misti	Semanta	Paboea	Mpaboe
Moeda	Beroe Oeda	Sampola	Sampéla
Moeka	Roea	Roea	Pahoe
Moela	Moela	Deritjen	Tampoeoe
Moelot	Boa	Toto	Assa
Moerah	Moerah	Lo-en	Tjéra
Moesin	Tèmé	Rokan	Oroe
Moeroh	Moesoh		
Moetija		Setahie	Setahie
Moewara	Boa brang	Totonanga	Assananga
Moewat	Momat	Pawoean	Woea
Monjet	Botè	Bei	Wotè
Moentah	Moeta	Tjandoè	Lohie
Mowa	Linoeng	Lolie	Doera
Nagara	Dessa	Endo	Rassa
Najikh	Tekh	Nèèng	Nèè
Nakal	Brakel		
Nama	Tingin	Ngarakan	Ngara
Nangis	Nangis	Tjio	Nangie
Nantie	Era	Bèa	Ngena
Nassie	Mè	Koka	Ohka
Negrie	Negrie	Nagara	
Nenekh	Kakie	matoea Inatoea	Ompoe W ai
Nganga	Nganga	Mawa	Maoa
Nila	Amas, taroem	Taogg	Da-oe
Nipah		Nipah	Nipah
Nja		(Ata) toré-en	(Sia) taoe
Njala	Meramang	Lèa	Kalèa
Njamokh	Rengit	Tonga	Krokoe
Njanjie	Blawas	Lawa	Rawa
Njai	Nènè	Njai	Njai
Njonja		Njonja	Njonja
Nona		Nona	Nona
Obat	Mido	Moro Morowidjil	Lo Loi bedie

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Obor	Soeloeh	Pandoe	Ilo
Oebie	Katabang	Oewie	Oewie
Oeban	Samper otakh	Tonganpoòn	Boha toeta
Oedikh	Baroeakh		
Oedjong	Tano	Tòròn	Tòrò
Oekoer	Okerr	Oekoer	Oekoe
Oelar	Oelar	Oela	Sawa
» sawa	Belè	Samba	Kamaoe
Oemoer	Oemer	Oemoer	Oemoer
Oepas	Ipo	Ratjoen	Ratjoen
Oepie	Opé	Bakò	Kebakò
Oerap	Osep		
Oerat	Oerat	Oea	Ka-oe-a
Tra-oesah	Nòmò	Mènè	Ai-na
Oesir	Oewa	Ngoesie	Katessa
Oetakh		Semoetó	Iti
Oetan	Roepat	Indoe	Woeba
Oetar		Telie	Tri-i
Oetara	Oetara	Oetara	Oetara, da
Oetoesan	Pasoeroe	Ata-soean	Oetoes-an
Ombakh	Oemokh	Beloembang	Beloembang
Ombon		Oòr	Séna
Ompong		Sewoen	Soboen
Ondang	Lonter		
Ontong	Ontong	Atoe	Roe-oe
Orang	Taoe	Ata	Do-oe
Pa, bapa	Pa. bapa	Ama	Ama
Padie	Padie	Parè	Farè
Pagar	Pagar	Ranga	Koeta
Pagi	Siep	Sembolakh	Sidi
Pagoet	Todokh	Noto	Noto
Paka	Pa	Pa	Wanga
Pahit	Pit	Pai	Pa-i
Pajah	Kaloja		
Pajong	Pajong	Panjong	Padjoe
Pakè	Kénang	Manò	Kanie
Paksa	Semanta		
Pakoe	Pakoe	Pakoe	Pakoe
Pakoe, pakis	Pakis	Saréan	Fakoe

Maleisch.	*Sumbawa*	*Sangar.*	*Bima.*
Pala (boea)	Pala boea		
Palar		Santopa	Djempa
Paling	Salin		
Pamam		Apo	Owe
Pamor	Pamor	Pamor	Pamor
Panah	Panah	Panah	Faoea
Panah anakh	Panah anakh	Panah ana	Ana foea
Panas	Panas	Pana	Pana
Pandan	Pandan	Poendok	Fanda
Pandei	Tjeredé	Ata toengoe	Tomo-tingi
Pandjar		Pantjar	Pantjar
Pandjat		Né-èng	Nè-è
Panggang	Panggang	Tengaping	Sengapie
Pangil	Klek	Ngoè	Ooe
Pangoel	Popong	Poengoeng	Palengga
Panghoeloe	Panghoeloe	Panghoeloe	Panghoeloe
Pangsan		Nika, ioe	Iha, ioe
Panjang	Bélo	Dessie	Dessé
Pantat	Boerit	Lolo	Lokie
Panté	Lit	Ngérie	Serai
Panton	Panton	Welawa	Patoe
Pantjar		Kalakhan	Bobo
Pantjing	Pantjing	Kewoi	Hawi
Pantjoran	Pantjoran	Kaboecèl	Woelé
Papan	Ban	Papakh	Kapenda
Papoewah	Papoewah	Kampoerot	Poentie
Parampoean	Soaij	Winè	Siwè
Prang	Pètér	Rengaoe	Lewa
Pârang	Berang	Santjak	Tjila
Parintah	Marentah	Brentah	Brentah
Paroh	Todokh	Tòtò-òn	Nòtò
Pasang	Temak, djelit	Toenoe	Ka-a
Pâsang	Samaroea	Pasang	Pasang
Pasar	Amet	Amba	Amba
Pasier	Gressikh	Errie	Sarai
Pasiesier	Sissik	Wiwe metie	Nganto motie
Patah	Polakh	Poka	Poka
Patjol	Binkoeng	Matja	Matjò
Padendoen		woeton (m) sawé (v)	Rè-è (m) Amba (v)

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Patokh	Paroh	Paroh	
Patoet	Patoet	Patoet	Patoet
Pedang	Pedang	Poda	Peda
Pedas	Padang	Rara	Nata
Pegang	Entie	Nantie	Nentie
Peirakh	Selaka	Selaka	Selaka
Peitakh	Sebankat	Sa omba	Salowé
Pekakas	Pantenan	Markannie	Markannie
Peler, peris	Lasso	Teloe woetoe	Toloebé
Peler boea	Kontol		
Pelokh	Pelokh	Grampoe	Pohoe
Pembarap		Ana seriken	Ana saramban
Pemoekoel	Pemoekoel	Sembolé	Semboré
Penawar	Penawar	Tawar	Penawar
Pendekh	Péné	Perdé.	Poro
Pendieng	Salipie	Selépé	Selépé
Pendjahit	Medjit		
Penjoesoe		Ina besoesoe	Ina soesoe
Penoh	Penoh	Nissie	Bini
Periksa	Pariksa	Pariksa	Parissa
Pertama	Moelatama	Siriken	Saramban
Pertjaja	Sadoe	Pertjaja	Imbi
Pesagie	Pesagie	Goesoepa	Padoepa
Pesta	Karia	Boré	Dika
Pidjit	Peset	Péoe	Pé-é
Piejara	Piejara	Piejara	Piejara
Piejatoe		Kassi paoe	Kassie pahoe
Pikir	Pikir	Ngrakh	Dawie
Pikiran	Pikiran	Kena nako	Kananoe
Pikat	Lemmer		
Pikol		Oentjong	Kelei
Pilih	Pilih	Pilih	Kadalé
Pinang	Boea	Landé	Oe-a
Pinda	Rapina	Pamboea	Hanta wéki
Pindjam	Oetang	Ngoetakh	Tjongo
Pinggir	Sissik	Wiwen	Nganto
Pintar	Tjeredé	Ata mjaekh	Do meloa
Piring	Pingan	Winga	Pinga
Pisang	Poentie	Poenti	Kalo
Piso	Lading	Toei	Piso

Maleisch.	*Soembawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Pitis, petjes . . .	Pipis	. . . . .	. . . . .
Pitjah	Belah	Baé	Bia . . . . .
Plan-plan	Lan-lan	Lioe laoe	Narie-narie . . . .
Poekie	Pèpè, poepan . . .	Sawè	Omba . . . . .
Poekoel	Poekoel	Sembolé	Lambo . . . . .
Poelang	Molè	Balé	Docla . . . . .
Poelas	Bera	Potèr	Olé . . . . .
Poeloes	Gatel	Latta	Meladie . . . . .
Poeloe	Gili	Loentja	Nissa . . . . .
Poenie	Koekoer imoekh . .	Roedjoe	Rawa moe . . . .
Poenja	. . . . .	Torè-en	Taoe . . . . .
» kita	. . . . .	Akoe torè-en . . .	Tahoe nahoe . . .
Poengot	. . . . .	Ngokoe	Kili . . . . .
Poesaka	Penissing	Poesaka	Poesaka . . . . .
Poesa r	Kapeter	Poeter	Kala, moelie . . .
Poesat	Poesat	Poeso	Woké . . . . .
Poesing	Beklioeng	Lio mata	Mimi moda . . .
Poetar	Poetar	Poesar	. . . . .
Poetih	Poetih	Boerah	Boerah . . . . .
Poetos	Poetot	Poesa-at	Tjompoe . . . .
Poetra	Bidja	Dewa	Dewa . . . . .
Poetrie			
Poewasa	Poewasa	Poewasa	Poewasa . . . . .
Pohon	Poen	Poekon	Foe-oe . . . . .
Pondokh	Waroeng	Koewoe	Ngoewoe . . . . .
Potong	. . . . .	Dipokh	Dompo . . . . .
Praboet	Pepakas	Pek	Akas . . . . .
Prahoe	Banka	Lopie	Lopie . . . . .
Prang	Parang	Parang	. . . . .
Prawan	Dedara	Sempolo	Sampéla . . . . .
Prijokh	Pamonka	Loka	Roa . . . . .
Proet	Tien	Lemboe	Loko . . . . .
Raba	. . . . .	Ngaka-a	Damma . . . . .
Rabokh	. . . . .	Kadoeroe	Doeroe . . . . .
Radja	Dea, radja	Orè	Roema . . . . .
Radjin	Radjin	Odes	Walie . . . . .
Ragas	. . . . .	Topokh woe . . .	Dompo hongo . . .
Rajak	Manterènè	Kabèbo	Kabébo . . . . .
Ramboetan	. . . . .	Woe	Hongo . . . . .

Maleisch.	*Soembawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Ramboet	Boeloe		
Rameh-rameh	Rameh-rameh		
Rameh		Boré	Dika
Rampas	Rampas	Datang	Rampa
Rampokh		Pilé	Kalila
Rangas	Renga		
Rami	Rami	Ramé	Ramé
Ranté	Ranté	Rantè	Rantè
Rapat	Rapat	Rapoe	Rapoe
Rasa		Ioe	Ioe
Rasokh		Tongen	Tongen
Rata	Asserr	Piler	Rioe
Ratjon	Ratjin	Ratjon	Ratjoe
Ratoe		Padoeka	Padoeka
Ratoes	Ratoes	Ratoes	Ratoes
Rawah	Lenkokh	Ndalokh	Kawinda
Rebah		Tjawoeé	Boemba
Rebo	Reba		
Reboeng	Rebong	Popekon	Kakando
Reboes		Wantè	Wantie
Rendam	Renam	Loemmong	Li-i
Renang, brenang	Brenam	Nangie	Liwa
Riba		Ngoemba	Tjé-i
Riboe	Riboe	Riboe	Riboe
Ringit	Ringit	Ringgie	Ringgi
Ringké		Manggo	Mango
Rintokh		Titi	Kataba
Roegie	Roegie	Roegie	Roegie
Roemah	Balie	Oemah	Oemah
Roepa	Roea	Roea	Pahoe
Roepija	Roepija	Roepija	Roepija
Roesakh	Roesakh	Ngika	Ika
Roesoe		Linti	Linti
Roesokh		Sangèren	Sangèrè
Rompot	Reboe	Rata	Powie
Rongging	Bedjogè	Ata ngona	Do mampaä
Rottan	Oè	Woeé	Miro
Saban harie	Toetoe toetoe		
Sabantar	Sengara	Kolèn	Sadooe

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Sablah	Stéana	Sawaèn	Ipa sabai
Sablas	Sa vlas		
Sabrang	Stéana	Ralipa	Bai ipa
Saptoe		Saptoe	Saptoe
Sagoe		Sagoe.	Sagoe
Sahoet		Menjahoet	
Sajang	Toena	Massie	Kassi-adé
Sajap	Gletek	Panie	Kaletté
Sajor	Djangan brai	Moentjoe	Tambétja
Sakalie	Sakalie	Sakalie	Sa ra-a
Sakarang	Teto	Ja	Aké
Sakit	Sakit	Lawe	Soepoe
Salah	Salah	Rentjallak	Tjarar
Salam	Salam		
Salamat	Salamat	Salawat	Salamat
Salamboet, slimoet	Léang	Pakoemoe	Lembo
Salin	Saling	Tjondo	Tjondo
Salindang	Bobassa	Salindang	Salindang
Saloekam, slokan		Rowa	Lappa
Sama	Brema	Sama	Sama
» djoega		Sama joega	Sama joega
Samangka		Beladjoe	Kalendè
Sambal	Sambal	Pissi	Sambal
Sampan	Sampan, lépah	Sampan	Sampan
Sampej		Djompa	Ronga
Sampei	Dapat		
Sana	Engana	Kito	Akoe dawa
Sangoel		Samoe	Samoe-oe
Santan		Sandan	Santa
Saparoe	Sablah	Warè-en.	Saroendé
Sapatoe	Trompa	Sapatoe	Sapatoe
Sapie	Sampie	Tjapie	Tjapie
Sapoe	Sapoe	Tjopie	Tjaffie
» tangan	Sapoe pojong		
Saptoe	Saptoe	Saptoe	Saptoe
Sarang	Sarang.	Sarang	Soboe
Sarawan	Sòpò		
Saterga	Saterga	Saterga	Saterga
Sarong	Keré	Selompie Tèmè	Lapie Tembè

Maleisch.	*Sumbawa*	*Sangar.*	*Bima.*
Saoeh	Manger	Mangga	Mangga.
Sawah	Oemah Orong	Bangga	Tollo
Sebab	Sebap	Gawen	Lirie
Sedang	Sedang	Sedang	Sedang
Sedap	Senap	Tjaroe	Tjaroe
Sedija	Seballong	Kentarie	Katarie
Sedikit	Sedé	Sebro	Sa toi
Segala	Saréa	Sangoe woengan	Samenan
Sewa	Oepa	Empon	Poehoe
Sekarang	Sagarang		
Selatan	Selatan	Selatan	Salatan do
Selimoet	Vid: Salimoet:	Vid: Salimoet:	Vid: Salimoet:
Semboenie	Sio	Moenen	Tjilie
Semoet	Semoet	Soeroe	Kangia
Sendirie	Dirie	Vid: dirie	Vid: dirie
Sendokh	Senokh	Sodokh	Tjiroe
Sesakh	Dessakh	Sèkè	Séké
Sijang	Ano	sembola Senda	Sidi-sidi Troa
Sijapa	Saij	Sei	Tjooe.
Sikoe	Sikoe	Sikoe	Tjikoe
Silah	Besilah pankan	Bersila	Bersilah
Simpan	Olloh	Entao	Boi-i
Sindjata	Penkenang		
Singgah	Sa		
Sim	Ninta	Kia	Kadei
Siram	Sebasah	Mimbah	Woei
Sirih	Etta	Londo	Nahie
Sisir	Sisir	Senoeroe	Tjaoe
Sitoe	Lingana		
Sjaksi		Sjaksi	Sjaksi
Snapang	Snapang	Snapang	Snapang, bedil
Soedah	Soedah	Naré	Waoe
Soedarah	Sanak selakie	Pesé moné	Tjina
Soegie	Berassa	Papassa	Endosso
Soeka	Kemerie	Tjao	Tja-oe
Soekoe	Soekoe	Soekoe	Soekoe
Soekoen		Soekoe	Karara
Soeling	Soeling	Silong	Tjilitoe

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Soemoer	Soemoer	Temba	Temba
Soempit	Toelep	Soempet	Soempie
Soendal	Taoe belang	Soenet	Soera
Soengei	Brang	Warang	Nanga
Soerat	Soerat	Soeret	Soera
Sorei	Raoewiano	Wawa dai	Bi ai
Soeroh	Soeroh	Tjoea	Kakai
Soesah	Soesah	Soesah	Soesah
Soesoe	Soesoe	Soesoe	Soesoe
» ajer	Ai soesoe	En soesoe	Oi soesoe
Soetra	Sabè	Sabê	Sabè
Soewala		Tripang	Tripang
Soewam		Ranan	Rana
Soewara	Seda	Oenen	Eli
Soewasa	Soewasa	Soewasa	Soewasa
Sokong		Toeko-on	Toekie
Soemboe	Soemboe	Soemboe	Soemboe
Soendal	Taoe bekaroe	Soendal	Pandajang
Songgoh		Sida	Poda
Sorong	Sorong	Tjorong	Roendoe
Soembah	Ngimah	Penomba	Nemba
Soembajang	Soembajang	Soembajang	Soembajang, sembèa
Tabor		Nawoe	Parrie
Tadie	Skonè	Ipen	Akan
Tadjem	Tajim	Loekoe	Naha
Tahan	Tan	Tahan, Sentapè	Sa-tampa
Tahie, tai	Tahie	Podja	Tai
Tahoe	Tò	Péké	Bajadé
Tahon	Ten	Rokh	Sambaa
Takkar		Takkar	Takka
Takot	Katakhoet	Podo	Dahoe
Talie	Talie	Ika	Ai
Tambaga	Tambaga	Barombang	Romba
Tambah	Limoeng	Tawang	Salai
Tampajan		Doeè	Toeré
Tampat		Woewoe	Hidi
Tanah	Tanah	Raoe	Danah
Tanam	Tanam	Passoe	Ngoedah
Tandak		Todja	Rébo

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Tandan		Toendon	Toendè
Tandjong	Tanò	Tòrò-òn	Tòrò
Tandokh	Tanokh	Soewah	Wanga
Tangan	Ima	Lima	Rima
Tangga	Aner	Teté	A-oe
Tanggala		Loekoe	Lockoe
Tanggoh		Enegah	Ngènah
Tangis	Nangis	Nangis	Nangis
Tangkap	Taoe	Ngoelekh	Wa-oe
Tanja	Toan	Noetoergoh	Sodie
Tapakh		Papa kanai	Kapentah, dedi
Taratie	Tonjong		
Tarik	Betakh	Bèka	Hinti
Tarima	Fanko	Tarima	Tarima
Taroem	Taroem	Nila	Nila
Taroeng	Taroeng	Dom	Kadoei
Taroh	Olloh	Entao	Wi-i
Tawar	Tawar	Kedi	Tjaba
Tawar	Rega	Dogè	Fada
Tawon		Niwa	Anie
Tebal	Tebal	Tòbòl	Tèbè
Teboe	Bassa teboe	Tewoe	Do-oe
Tebos	Tebes	Dossé	Sossah
Telaga	Segara	Limbokh	Dano
Telah-soedah	Soedah		
Telandjang	Besakaroe	Weki kona	Weki tjaoe
Telinga	Koeping	Soewang	Bankar
Telokh	Telokh	Sokenon	So
Telor	Teller	Teloe	Doloe
Teman		Eroe	Labo
Tembakh	Ngemakh	Bembidjiel	Patitie
Temoeber	Betemoe	Oron tjaoe	Entjaoe
Temoeroen		Tonda-tonda-an	Londolondo
Tempo	Massa	Wake-toe	Wake-toe
Tendah		Taber	Langie
Tengah	Tengah	Onga-an	Woha
Tengkokh	Temodokh		
Tengokh	Ngita	Empotenja	Tia
Tenon	Ngessek	Noentjokh	Moena
Tentoe	Tentoe	Tentoe	Tentoe

Maleisch.	*Soembawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Tepoeng	. . . . .	Boebokh	Moeboe
Terbang	Niberr	Nemo	Ngèmo
Terejakh	Kasèrakh	. . . . .	. . . . .
Terlaloe	Liwa lalo	Porékh	Tjewie
Tertawa	Tawa	Malie	Harie
Tetakh	Tetakh	Bintja	Ti-a
Tetapie	Norika	Arembekie	Deiwan
Tijada	No Nonda	Rèna	Watie
Tidor	Toenong	Massogg	Maroe
Tijang	Tijang	Tijang	Tijang
Tijop	Trep	Tjarioe	Oeffi
Tikam	Ngotjo	Toeba-a	Toeba
Tikar	Tipar	Lampar	Dipi
Tikoes	Tikes	Tekoe	Krawo
Timah	Temerah	Poerrè	Timbanga
Timba	Tima ae	Oroe	Woroe
Timbang	Begajong	Tembang	Timbang
Timboel	Toemoeng Elles	Bòkèet Timò	Wòkò Dimoe
Timor	Timor, ballit	Timor, lipa	Elé
Tindas	Tinas	Empoe toekoe	Pita
Tindjoe	Regem	Djagoero	Djagoe
Tinggal	Ngintang	Ngatè	Ngè-e
Tinggelam	Tenerr	Tjoelo	Mémé
Tinggie	Panjang	Dessé	Dessé
Tingkap	. . . . .	Tontongah	Tontongah
Tipis	Ripis	Ipis	Nipi
Tipoe	. . . . .	Koboa	Tjowa
Tiram	Tiram	Tiregg	Kerè
Titikh	Teritis	Titè-en	Kataba
Tjabang	. . . . .	Tjangat	Tjanga
Tjabè	Tjabè	Broené	Saha
Tjabat	Emat	Boessoe	Wòntò
Tjarie	Toeja	Tjoro	Ngoepa
Tjamar, tjoemoer	Anno	Padaing	Létté
Tjampaka	. . . . .	Tjoempaka	Tjoempaka
Tjampoer	Sesaij	Tjamboe	Gorre
Tjap	Tjap	Tjap	Tja
Tjapè	Kroija	Pakka	Hompa

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Tjapo		Kabottie Kroket	Kabottie Tero-eggie
Tjatjar	Tedeng	Kabottie	Kabottie
Tjatjing		Kraneteng	Kolie
Tjelaka	Tjelaka	Tjelaka	Tjelaka
Tjelop	Telop	Passoelokh	Lili
Tjemokh		Krassie	Kratjie
Tjengkej	Tjengkej	Tjengkej	Tjengkej
Tjerdikh		Biko bako	Kiko kako
Tjerewet	Basenggal	Entjakie	Biko bako
Tjeremei	Tjeremee	Seroemé	Saroemé
Tjeritera		Kadéoe	Pana
Tjinta		Tjangkang kerie	Tjingkierie
Tjintjang		Messie	Metjie
Tjintjing	Sissin	Seloe	Sintjie
Tjioem	Pamoeng	Baoe	Ngiloe
Tjitjak		Salompa	Sarempa
Tjoba	Tjoba	Sodeké	Tabai
Tjoeké		Timan	Kawohan
Tjoekie	Pakaroe	Arantjawa	Nga-ie
Tjoekoer	Bekoeres	Babolo	Woroe
Tjoemah	Nondakalako	Ai konè	Akim poa
Tjoerang		Empalegg	Oera
Tjoerie (men)	Ngoroh	Maling	Maling
Tjoetjie	Sebressie	Wara	Rasso
Tjoetjoe	Papoe	Ama toea	Ompoen
Tjomblang		Imba	Imba
Toeba		(Doewa) penawar	Doewa
Toedong		Pelomboe	Todoe
Toean		Toean	Toean
Toekang	Toekang	Pandè	Pandè
Toekar	Toekar		
Toelah		Ngoessie	Katessa
Toelang	Tolang	Roei	Péké
Toelih	Wenong	Pokie	Pinga
Toelis	Njoerat	Noentie	Toentie
Toelong	Toelong	Noengè	Inga
Toeron	Toeren	Tonda	Londo
Toerot	Toeret	Tjaroe	Watoe
Toetop	Loenkap	Ngapoe	Wonto

Maleisch.	*Sumbawa.*	*Sangar.*	*Bima.*
Toewah	Loka	Toewah	Toewah
Toewan	Toewan		
Tombakh	Terr	Engaoe	Boedja
Tomboh		Djagero	Djagoe
Tombokh	Noedjah		
Tondjokh		Toerò	Toeroe
Tonggang	Noenggang	Tola	Nentè
Tongara	Tongara		
Tonggoe	Tarie	Nengenga	Ngèna
Tongkat	Tekan	Toeko	Tiki
Trang	Ballong	Tenda	Troa
Troes	Roeres	Lommor	Romo
Wadja	Maléla	Malela	
Walang		Toeké	Kamao
Waliran	Alirang	Keti	Poerré
Wang	Wang	Ommòs	Massa
Wangie		Ontjor	Mengie
Waragan	Warangan	Warangan	Baranga
Warna		Noekoe, roewan	Neki pahoe
Watas		Oepen	Hampan
Walanda	Walanda	Walanda	Boera

VERGELIJKENDE WOORDENLIJST DER MALEISCHE, SASSAKSCHE, SOEMBAWASCHE, SANGARSCHE, BIMASCHE, BOEGISCHE, MAKASSARSCHE, ENDESCHE, EN TAMBORASCHE TALEN.

Hollandsch.	*Maleisch.*	*Sassaksch.*	*Soembawareesch.*	*Sangareesch.*	*Bimaneesch.*	*Boegineesch.*	*Makkassaarsch.*	*Endeneesch.*	*Tambora*
1	Satoe	Sa	Satoe	Isa	Itja	Sedi	Sedre	Sa	Seena
2	Doewa	Doewa	Doewa	Doewa	Doewa	Doewa	Roewa	Doewa	Kalo
3	Tiga	Teloe	Tiga	Teloe	Toloe	Teloe	Taloe	Teloe	Nih
4	Ampat	Ampat	Ampat	Oepa	Oepa	Empa	Ampat	Woetoe	Koede-in
5	Lima	Lima	Lima	Lima	Lima	Lima	Lima	Lima	Koetelin
6	Anam	Anam	Anam	Oeno	Ini	Nam	Anam	Limasa	Bata-in
7	Toedjoe	Pitoe	Toedjoh	Pitoe	Pidoe	Pitoe	Toedjoeh	Limadsoewa	Koemba
8	Delapan	Baloe	Delapan	Waloe	Waroe	Haroewa	Delapan	Roewaboetoe	Koneho
9	Sembilan	Siwah	Sembilan	Siwa	Tjiwie	Hasera	Sembilan	Trasa	Lali
10	Sapoeloh	Sapoeloeh	Sapoeloh	Sempoeloh	Sampoeroeh	Sapoeloeh	Sampoeloe	Saboeloe	Sarone
20	Doewa poeloh	Doewa poeloh	Doewa poeloh	Doewang poeloh	Doewam poeloh	Doewa poeloeh	Roewa poeloh	Boeloe doewa	Si sarone
100	Saratoes	Sátoes	Sangatoes	Saratos	Saratoes	Saratoes	Sabilangan	Sang-asoe	Simarie
De mensch	Orang	Lemman	Taú	Ata	Dòò	Tawoe	Tan	Dou (dau)	Doh
» man	» lakie	Mama	Lakie-lakie	Monè	Monè	Horo anie	Boeranie	Oeli dau	Sia-in
» vrouw	» paramp:	Nina	Soaij	Winè	Siwè	Mokonrai	Bahinie	Ana dau	Ona jit
» vader	Bapa	Ama	Bapa	Ama	Amma	Ambehna	Mangge	Ma	Homarie
» moeder	Ma, iboe	Ina	Ma	Ina	Ina	Indona	Anrong	Weh	Djelai
Het hoofd	Kapala	Otakh	Otakh	Po	Toeta	Oëloeh	Oelana	Oelah	Kokore
De oogen	Mata	Mata	Mata	Meta	Mada	Mata	Matana	Ana mata	Saing-ore
» neus	Idong	Idoeng	Idoeng	Ngiro	Iloe	Inga	Inga	Njoe	Saing kome
Het haar	Boeloe	Boeloe	Boeloe	Woe	Honggo	Weloewa	Ramboet	Toe	Boeloe
De tanden	Gigi	Gigie	Isset	Ngi	Woi	Isie	Gigie	Nihi	Sontong
» buik	Proet	Tijen	Ti-ën	Lemboe	Loko	Baboea	Batan	Toeka	Somore
» hand	Tangan	Imé	Ima	Limah	Rima	Lima	Limam	Lima	Taintoe
» voet	Kakie	Nai	Neh	Ai	Èdi	Adjie	Banoenge	Wahie	Maimpo
Het bloed	Darah	Geti	Geti	Rah	Ra-äh	Darah	Darah	Raha	Kiro
De dag	Harie	Djello	Ano	Singai	Ai	So	Poi	Giah	Konkong
» nacht	Malam	Kàkèlèn	Betang	Mondok	Mengadie	Wenie	Bangè	Kombe	Tadoeng
Slapen	Tidor	Tindo	Toenoeng	Massokh	Maroe	Matinro	Atinrò	Mène	Kidjoem
Dood	Mati	Matie	Matie	Matè	Madè	Matè	Amati	Mata	Silam
Wit	Poetih	Poetè	Poetie	Boerah	Boerah	Mapoeté	Kebokh	Bara	Sijang
Zwart	Itam	Bireng	Pisekh	Moetokh	Meë	Malotong	Leling	Laka	Naido
Goed	Baikh	Onja	Ballong	Mondé	Tahoh	Madetjing	Bajakh	Glo	Samar
Slecht	Djahat	Lengè	Langè	Soa	Sawaij	Dena	Kodè	Bane	Gonore
Het vuur	Apie	Apie	Apie	Apie	Afie	Apie	Pépé	Apie	Maingding
» water	Ajer	Ai	Ai	Ei	Oi	Wai	Djené	Wai	Naino
De aarde	Tannah	Tanah	Tanah	Rau	Danah	Tanah	Boetah	Tanah	Gonong
Steen	Batoe	Batoe	Batoe	Watoe	Wadoe	Batoe	Batoe	Batoe	Ilah
Het varken	Babie	Baloi	Bau-wie	Wawie	Wawie	Babie	Babie	Hahie	Kiwoe
Een vogel	Boeroeng	Manokhan	Tio	Bèo	Nassie	Manoe manoe	Djangan	Petie	Kilaingkong
» ei	Telor	Telo	Tellor	Teloe	Doloe	Itelo	Baijan	Telor	Andik
Visch	Ikan	Empa	Empa	Koena	Oeta	Baleh	Djoekoe	Ikan	Karaiji
De zon	Mata harie	Matta djello	Mata ano	Mata dai	Liroh	Mata-so	Singhar	Redsa	Inkong
» maan	Boelan	Boelan	Boelan	Woelokh	Woerah	Woelan	Boelan	Woelan	Mangong
» sterren	Bintang	Bintang	Bintang	Bolokh	Entara	Bitoing	Bintoing	Dala	Kinkong
God	Allah	Allah	Allah	Allah	Allah	Alah	Allah	Gahemboe	Morihok
Zitten	Doedokh	Tokol	Tokol	Entokh	Dohoh	Toedong	Mampoe	Regah	Hok-hok
Eten	Makan	Mangan	Mangan	Ngah	Ngahah	Manre	Anganré	Kaä	Makan

Wij zien uit deze lijst, dat de taal in *Tambora* slechts de volgende woorden bevat, die verwantschap verraden met andere talen.

Eten = *makan* met het Maleische *makan.*
Haar = *boeloe* » » » *boeloe.*
Mensch = *doh* » » Bimanesche *doo.*
Ei = *andik* » » Javaansche *endokh*,

En meer verwijderd:

Man = *sia-in* met het Sangaresche *ese.*
Vader = *homorie* » » Boeginesche *horo-anie* (man).
Water = *naino* » » Maduresche *ain.*

Zou eindelijk *gonong* (aarde) niet met het Maleische *goenoeng* (berg), en *si-jang* (wit) niet met *sijang* (dag, licht) in betrekking staan?

Merkwaardig genoeg is de overeenstemming van het woord *hok-hok* (zitten) met het Duitsche woord *hocken*, hetwelk insgelijks zitten beteekent.

Wanneer ik overigens in geene dwaling verkeer, zijn de lijsten van Raffles, vooral die van *Makasser*, slecht.

Van eene eigenaardige literatuur kan men naauwelijks spreken. Het eenige wat er van bestaat is ter naauwernood wat den inhoud betreft nationaal, en naar den vorm ook niet, daar alles in eene vreemde taal gedacht en met vreemd schrift geschreven wordt. Het eigen aardige over oude schrift is in onbruik geraakt, en men schrijft tegenwoordig het geheele land door in het Makassaarsch en met Makassaarsch schrift. Hiertoe kunnen zich gevoegelijk onze algemeene opmerkingen bepalen.

§ *Overzigt van de Geschiedenis des Lands.*

De volgende overzigstabellen van de geschiedenis van al de rijken zullen ons langs den kortsten weg doen kennen, de gewigtigste gebeurtenissen in de verschillende rijken, de betrekkingen van de verschillende rijken tot elkander en tot hunne buitenlandsche vrienden en vijanden, en eindelijk den loop van de voorvallen, die allengs de onderwerping en rangschikking onder de heerschappij der Compagnie van alle rijken ten gevolge heeft gehad.

Enkele merkwaardige gebeurtenissen, denkbeelden over de geschiedenis der vroegste tijden, de invoering van het mahomedanismus, de betrekkingen tot *Mangareij*, *Makasser* en *Bali*, als ook de toetreding tot het verdrag met de Compagnie, zijn ter behoorlijker plaatse opgesomd en iets breedvoeriger behandeld, dan zulks in deze tabellen geschieden kan.

Jaar.	BIMA.	DOMPO.	SANGER.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1450-1540	. . . . . Het Mahomedaansch geloof wordt op het geheele eiland ingevoerd.					
1619	. . . . . Allah Oedien verovert het oostelijk gedeelte van het eiland.					Hij verovert in 1623 ook *Soembawa*.
1624	Bima door den kommandant Roos bezet.					
1660	Een hollandsch schip genomen. Verdrag met Fruitman.					
1665	De oostelijke rijken nemen deel aan den oorlog van *Boeton* tegen de Compagnie. Vier van die vorsten worden gevangen genomen.					
1667	. . . . . Het eiland gaat aan de Compagnie over en wordt na het contract van *Bongaija* als bondgenoot beschouwd.					
	. . . . . De vier vorsten worden naar de *Molukken* verbannen.					
1668	*Torelie Gampo* weigert het verdrag te teekenen.					
	. . . . . Het schip Doradus wordt door vlugtelingen nabij *Makasser* genomen.					
1669	Na de bedreigingen van Speelman teekenen in het jaar 1669, de gezanten van *Bima* en *Dompo* het eerste contract in het fort *Rotterdam*.					*Soembawa* weigert tot het verdrag toetetreden, maar levert echter den prins Aroe Kajoe uit.
1673	Aanhangsel bij het contract van 1669 van den 12den October.					Jansen Holsteijn trekt gewapend naar *Soembawa*.
1674						Sluit eindelijk op den 12den Junij een verdrag. Drie rijksgrooten onderteekenen het. Afstand van *Selepa-rang*. *Soembawa* is borg voor de boete. Verdragen van 16 Maart en 7 Mei. De vorsten van het W. onderteekenen mede.
1675				Neemt een Compagnie's schip en wordt door Holsteijn gestraft. Konng *Kalonkong* en zijne grooten geven den kris af.		De Compagnie heft den post *Sukkelenburg* en vestigt zich in *Bima*.
28 Junij	. . . Overeenkomst met Holsteijn, waardoor de onderlinge aangelegenheden van de vier oostelijke rijken geregeld worden.				*Papekat* wordt voor het eerst onder den koning Intschied als een onafhankelijk rijk erkend.	
1676						De gezanten teekenen te *Makasser* een nieuw en uitgebreider contract.
1677						In het volgende jaar doen zij hetzelfde te *Batavia*.
1687				Koning *Djamaloedin* sterft. Zijn zoon *Nila-an-eddin* koning.		
1690		De koningin wordt vermoord.				

Jaar.	BIMA.	DOMPO.	SANGAR.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
	De koning van *Bima* wordt van den moord beschuldigd, en in *Makasser* door de bondgenoten ter dood veroordeeld. De Gouverneur Prins wil het vonnis niet laten voltrekken.					
	De koning sterft te *Makasser* in de gevangenis.					
1695	Oorlog met *Tambora*, die door de Compagnie ondersteund wordt, en *Aroe Tekoe* te hulp zendt. Hij blijft na de vrede en rooft en plundert. Valt ook *Mangareij* aan.			Oorlog met *Bima* en *Dompo*, *Aroe Tekoe* komt te hulp.		
1699				Nieuwe oorlog. Binnenlandsche onlusten.		
1701	De koning wordt gevangen genomen. De Makassaarsche zeeroovers verjaagd.			De koning wordt in 1701 gevangen genomen. Nieuw contract van den 18den April.	Moet *Papekat* andermaal en geheel vrij verklaren.	
»	. . . . . Algemeene vernieuwing van het verdrag met alle rijken op den 18den April. In naam van de Compagnie onderteekend door *Bernink*.					
	Treedt eerst den 13den Sept. toe. *Mapa Talie* minderjarige koning.	*Boemi Laroma*, ook *Abdoel Ragsoel*.	*Kalongkong Hassan Oedin*.	*Damala*, ook *Daïng Mamangon* genaamd.	*Korreh*, ook *Abdoel Tjillih Mandarsjah Djeneli*.	Treedt eerst den 13den September toe, koning *Datoe Loka*.
1704			De koning vermoord. *Daing Pa alie* volgt hem op en word door de Compagnie bevestigd.			
1718		Onlusten voroorzaakt door *Daïng Talolo* verbonden met *Bima* en de Makassaren.				
1719						(1719). De vlugtende Bontoelankas, komt in het land, gaat weg in
1721						1721, en komt nogmaals terug in 1723. Oorlog met *Selaparang*
1723						
1726				De koning sterft. *Abdoel Rachman* gekozen. Hij legt den eed op den 27sten December af.		
1727	Trouwt een prins eene prinses van *Goa*. *Mangareij* wordt als bruidschat geschonken.	Koning *Manombory* sterft. Zijn zoon *Samsoedien Abdoel Joesoëf* legt den 30sten Januarij den eed af.				
1728		*Daing Talolo* gevangen en ter dood veroordeeld.				*Bontoelakas* verwekt in October nieuwe onlusten.
1731	Koning *Assan Oedien Mahomed Alisa* sterft. *Moera Lanie Alisa* legt den 28sten December den eed af.			Geschillen over de grenscheiding; worden in *Makasser* door de bondgenooten beslecht.		

JAAR.	BIMA.	DOMPO.	SANGAR.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1732	Hij erlangt *Mangareij* terug (zie III hoofdstuk 3de gedeelte).	*Abdoel Joesoef* sterft. Zijn broeder *Kamaloedien*, koning. Vlugt naar *Soembawa*. Hierop wordt de rijksbestierder *Kahar* verkozen, en den 22sten Nov. in *Makasser* als *Daing Mamoe* beëedigd.				
1733		Vernieuwt het verdrag met den Gouverneur ANEWIJNE.				
		Alle vorsten van de oostelijke rijken teekenen het mede. ANEWIJNE doet bij deze gelegenheid onderzoekingen naar de paarlen in *Dompo*, doch zonder gevolg.				
1734						Koning *Datoe Taliwang* komt in een' brand om. Prins *Mapa Soesoe* wordt koning als *Mahomed Kahan Oedien*. Hij legt op den 21sten Januarij den eed af in handen van den Gouverneur SAUTIJN. De vorsten van het W. leggen ook in 1736 den eed af. *Bontoelankas* verwekt niet alleen hier maar op het geheele eiland onlusten. Hij wordt ondersteund door zijne vroegere vrouw, de dochter van den gestorven Koning *Amas Madina*.
1736		Onder den Gouverneur SAUTIJN moet hier een nieuwe koning geregeerd hebben.				
1738-1740						*Balie* verovert *Sassakh*.
1748		Twisten met *Tambora* over het grondgebied.		Zie *Dompo*. *Tambora* staat een gedeelte af. Dood van *Abdoel Rachman*. Zijn zoon *Djenelie Kadingding*, koning; wordt door den rijksbestierder *Oedjoeng Pandang* verjaagd, die zich als *Abdoel Said* tot koning verheft. Raad *Banelie* en de bondgenooten op *Celebes* geven den troon aan *Torelie Tambora*, zwager van *Abdoel Rachman*.		Op den 13den December sluit de Raad *Banelie* een nieuw verdrag met den koning *Kahan Oedien*.

JAAR.	BIMA.	DOMPO.	SANGER.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1749				Deze wordt vermoord, *Daing Sisila* verjaagd en *Oedjong Pandang* weder koning.		De Compagnie wil op nieuw een' post op *Soembawa* aanleggen. De bezetting van *Makasser* wordt echter voor het oogenblik te zwak bevonden.
1750	De Prinses *Boemie Partiga* huwt tegen den zin der Compagnie den Prins van *Goa, Kraïn Kandjilo.*	De Koning en zijn stiefbroeder *Toreli Hoekoe* ontvangen voor bewezen goede diensten geschenken van de Compagnie.		Oorlog met *Papekat* over 64 slaven, die aan dit laatste land worden toegestaan.		
1751	De Compagnie zet *Boemie Partiga* af en kiest haren stiefbroeder *Siri Nawa* tot koning. Hij legt den eed op den 1sten November af.					
1752				*Oedjong Pandang* (*Abdoel Said*) legt den eed af op den 1sten November.		De koning is nalatig in het onderteekenen van het verdrag en legt den eed niet af.
1753	*Boemie Partiga* sterft te *Makasser* door vergif.				Een nieuwe Koning.	
1754						Hij komt te *Makasser* en legt den eed af. Hij moet 2000 pikols sappanhout boete betalen.
1755	Twisten met de Hollandsche regering over het Maleische kampongshoofd. De rijksbestierder verjaagt het bestuur van wege de Compagnie en stelt een ander aan. De Gouverneur CLOOTWIJK protesteert.					
1757				De oorlog over de slaven met *Papekat* weder aangewakkerd. De Gouverneur BLOCK blijft bij zijn vroeger genomen besluit.		
1758						De Koning sterft. De weduwe *Krain Ajan Djene* volgt hem in de regering op. Zij is nalatig in de vervulling van hare verpligtingen jegens de Compagnie. Hare gezanten voor het afleggen van den eed worden afgewezen.

JAAR.	BIMA.	DOMPO.	SANGER.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1759	*Goa* verovert *Mangareij*. *Bima* zoekt hulp bij de Compagnie en herovert het land in 1762.					
1760	Het volk wordt ontevreden over den Koning en onrustig.	Ook hier wordt het volk ontevreden en oproerig.				
1762	*Mangareij* heroverd.					De Koningin wordt afgezet en in hare plaats *Datoe Tjerewe* gekozen. Vaart van *Datoe Taliwang* naar *Makasser*.
1763						Burgeroorlog van 1763 tot 1790. Oorlog met *Taliwang, Selaparang, Balie,* de Compagnie, *Dompo,* enz. (Zie § 8 van het VII hoofdstuk).
1765	Nieuw en laatst contract van de Compagnie met alle zes rijken van het eiland. Het wordt door de volgende vorsten in de verschillende rijken onderteekend.					
	Abdoel Kadian Mohamed Salliloel Lahoe Pele Alam.	*Ahamat Ahala Dedini Ajoe Kain.*	*Mohammad Dja Hoatang.*	*Abdoel Said Joean Kamalasa. Oedjong Pandang* laat *Daing Sisila* te *Bima* vergiftigen.	*Abdoel Rachman.*	*Datoe Tjerewe.*
1766	Deze Koning sterft. Zijn halve broeder *Torelie Hoekoe* wordt tot Koning verkozen.					
1767	De Koning van *Goa* vlugt naar *Bima*, maar wordt daar gevangen genomen.					
1769						De Engelschen in onderhandeling met den rijks-bestierder.
1770						De kusten worden om den smokkelhandel, dien de Wadjorezen van en naar de Moluksche Eilanden drijven, streng bewaakt.
1771	*Bima* zoekt zijne magt op het eiland uittebreiden, waarom de Gouverneur BOELEN het rijk *Dompo* begunstigt.	Twisten met *Sangar* over de grensscheiding, de bondgenooten beslissen ten voordeele van *Sangar*.				
1773	De Koning sterft. Zijn minderjarige zoon wordt verkozen, als *Abdoel Hamied La Liloe Lahoe Thel Alan.*					
1767-1779	. . . . . De vijf oostelijke rijken ondersteunen de Compagnie in den oorlog van *Sankilang* met hulptroepen					
1787		Koning *Daing Maleong* wordt afgezet. Zijn opvolger schijnt *Abdoel Kadir* geweest te zijn.				

JAAR.	BIMA.	DOMPO.	SANGAR.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1787						Nieuwe opstand tegen den Koning, die door de Compagnie, en *Dompo* tegen de oproerlingen en *Balie*, ondersteund wordt.
1789		Hij ondersteunt de Compagnie op *Soembawa*.				
1790	De Koning *Sampanang*; de *Boniers* staan hem te vergeefs bij. *Abdoel Hamid* huwt de dochter van den Sultan van *Soembawa*. Zijn broeder staat tegen hem op, maar moet naar *Mangareij* vlugten.	*Abdoel Wochale*, zoon van den laatstgenoemden Koning.	*Adam Saphie Oellah* sterft. Zijn zoon *Mohammad Soleiman* Koning. Hij legt den eed af te *Makasser*.			In 1790 wordt de rust eindelijk weder in het rijk hersteld.
1791						*Hassan Rachied* sterft op den 9den Julij. Zijne dochter, Koningin van *Bima*, wordt Sultane onder den naam van *Saijeh Oedin*. Het wordt echter belet, dat de Koning van *Bima* zich in de aangelegenheden van *Soembawa* kan mengen.
1792	*Abdoel Hamid* legt op den 26sten Mei te *Makasser* den eed af.	*Abdoel Wochal* legt op den 16den Junij den eed te *Makasser* af, en maakt een akte over de troonsopvolging op.	Op den 23sten Junij 1792.	De Koning *Abdoel Rachid Tadjoel Arifin* legt te *Makasser* met zijne rijksgrooten den eed af op den 9den April 1794.		
1793	De *Batavier* strandt op den 20sten Junij voor de baai.	Hij sterft op den 10den Julij 1793.				
1794	Groote brand te *Bima*, waarbij het archief verloren gaat.	*Daing Maleongi* weder gekozen. Het Gouvernement geeft toe, onder beding, dat *Daing Hau* zijn opvolger wordt.			*Abdoel Alim* afgezet. *Abdoel Mohammad*, kleinzoon van *Abdoel Said*, gekozen.	Zij laat door gezanten op den 18den Junij te *Makasser* den eed afleggen.
1796						Zij sterft. *Mohammad Kahaloedingsa* wordt Koning. *Bima* haalt de rijksornamenten terug wegens eene oude schuld van 15,000 dp. daalders. De Koning legt op den 8sten September te *Makasser* den eed af.

JAAR.	BIMA.	DOMPO.	SANGAR.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1797	De Koning moet de rijksornamenten van *Bima* afgeven. De resident *van Rossem* houdt ze aan. En klaagt bij de Compagnie over verdrukking van *Bima*.					
1798	*Van Rossem* wordt ontslagen.	De Koning sterft op den 4den Mei. Zijn broeder, *Daing Pabeta*, wordt den 25sten September gekozen. *Torelie-Hoe* is regent en zendt den zinneloozen Koning naar *Goenoeng Apie*.		Nieuwe twisten met *Dompo* over het grondgebied geheeten *Koewe Tjolakka*.		
1799		*Abdoellah* sterft. *Daing Han* wordt Sultan als *Mohammad Djenal Abidin*. De twisten met *Tambora* duren voort.		Twisten met *Dompo*. De regent ontvangt bevel, om zich aan het besluit van 1748 te houden. Eindelijk staat *Dompo* aan *Tambora* 1/3 van het betwiste gebied af.		Nieuwe klagten over den sluikhandel op de *Molukken*.
1800				Koning *Abdoel Rachid* sterft. Hij wordt opgevolgd door *Mohammad Tadjoel Masahor*. De Resident legt de onlusten in het rijk bij.		De Gouverneur BETH dringt op nieuw op het vestigen van een' post aan.
1801				De Koning wordt vermoord. De onechte tienjarige zoon van *Abdoel Said* wordt gekozen als *Abdoel Gafrer*. De *Djemilo Kilo* is voogd.		
1802						Toeneming van de zeeroverij.
1803		De Resident bedaart een' opstand.		Het wordt door de Compagnie goedgekeurd.		
1804				De Koning legt op den 24sten November den eed te *Makasser* af.		
1805			De Koning sterft. Zijn broeder *Asmail Ali Loe Djang* verkozen.			
1807						Eed van de rijksgrooten te *Makasser* op den 17den Januarij.
1809	De Gouverneur DAENDELS gelast den Gouverneur VAN BRAAM, om de contracten met *Dompo* en *Sangar* te vernieuwen, des noods op *Bima* zelf.					
1810-1814	. . . . . Groote nood in het geheele land. De zeeroovers willen de dorpen overvallen en geheel vernietigen					
1815	. . . . . 5-12 April. Uitbarsting van den berg *Tambora*, die het geheele land verwoest; 1/3 der bevolking komt om, en 1/3 wijkt uit					

Jaar.	BIMA.	DOMPO.	SANGER.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
				De bevolking van *Papekat* en *Tambora* geheel verdelgd. In November verzinkt het dorp *Tompo* met de laatste 30 menschen van *Tambora*.		
1819	De Koning doet afstand van de regering wegens ziekte. *Esmael*, de grootste amfioen-schuiver van het land, volgt hem op. *Mangareij* verzet zich tegen de onderdrukking van de beambten van *Bima*.					
1820						*Manjarala* Koning. Hij is minderjarig. De nieuwe *Ranga* wordt Regent.
1822	*Goa* vernieuwt zijne aanspraken op *Mangareij*. De Koning begint, tegen de contracten, regten te heffen.					
1823	De zeeroovers verwoesten het land *Mangareij*.	. . . . .		. Ook in de andere deelen van het land rijzen klagten tegen de zeeroovers .	. . . . .	
1824	. . Het geheele eiland bij besluit van den 17den Julij no. 10 ingedeeld in de eerste groote afdeeling van het Gouvernement *Makasser*. . .					
1826						Vroeger tot het aanleggen van eenen post besloten; dit besluit in 1826 weder ingetrokken.]
1832	De Sultan doet den eed. Overeenkomst betrekkelijk het heffen van regten van den 14den Julij. *Boemie Daka Tann Mohammad Saffar* wordt tot kroonprins benoemd.					
1836	Het fregat de *Boreas* vordert en verkrijgt voldoening voor de schending van de Hollandsche vlag.					
1837					*Dera*, ook *Daing Malaba* genaamd, Regent van *Neffen Manga* en broeder van den overledenen Koning, afgezet.	De Gouverneur Bousquet te *Soembawa*. De vaccine beproefd. De verminkende straffen worden afgeschaft.
1838	Herhaalde vordering tot vergoeding wegens de geroofde goederen van het gestrande schip, de *twee gebroeders*, kapitein Kellij.					

Jaar.	BIMA.	DOMPO.	SANGER.	TAMBORA.	PAPEKAT.	SOEMBAWA.
1843			Hij wordt weder op den troon gezet.	Koning *Lolo Marso* sterft. Zijn broeder *Amarola* volgt hem op, maar geeft hiervan geene kennis aan het Gouvernement. De schoener *Goangseen*, onder *Achmet Thinbong*, door den rijksbestierder geplunderd. De brik de *Arena* gaat naar *Soembawa*, dat *f* 10,000 boete betaald. De nieuwe *Ranga* afgezet.		
1844			De gevlugte menschen van *Ngembe* trekken naar hun land terug.			

1844 Er gaat een eskader naar *Potta* op *Mangereij*, alwaar vaartuigen geplunderd zijn.
1845 *Daing Malaba* op *Sangar* sterft den 23sten Mei. *Karie Daing Leo*, de rijksbestierder, wordt regent van den jongen *Manga*.
1846 De schoener *Lansier* vordert andermaal voldoening in *Bima*.
1847 De Sultan *Amarola* gaat naar *Makasser* en doet den eed. Hij komt in April in *Soembawa* terug.
—— 8—13 Augustus. Eerste beklimming van den berg *Tambora* door den steller van dit verslag en den burger van *Bima*, Beth.

Nu nog eenige woorden en bijzonderheden over de betrekkingen van de verschillende rijken tot de Compagnie en tot het Gouvernement. Wij kunnen uit het voorgaande overzigt zien, dat het van alle rijken vooral *Dompo* was, dat het zeldzaamste aan zijne beschermster aanleiding tot ontevredenheid gaf, dat Haar het trouwste bleef en bij verscheidene gelegenheden werkelijk diensten bewees. Daarentegen gaf vooral *Soembawa* het meest aanleiding tot ontevredenheid, zoodat zijne beschermster dikwijls gewapenderhand moest beslissen.

De vorsten van *Goa* ruiden *Soembawa* dikwijls tegen de Compagnie op, en wikkelden dat rijk met Haar en met zijne naburen in oorlog. Nog tegenwoordig zoekt *Soembawa* zich zooveel mogelijk aan den invloed van het Gouvernement te onttrekken, en gelooft het onafhankelijker te zijn en meer regten te bezitten dan de vorsten van de oostelijke rijken.

1e. Dikwijls veroorloofde *Soembawa* zich, om bij eene verandering van bestuur het Gouvernement hiervan ten eenemale onkundig te laten. Het werd daarvoor dikwijls beboet.
2e. Altijd werd er geklaagd over den heimelijken en smokkel-handel, die er van uit *Soembawa* met de Gouvernements-landen gedreven werd. Dit ging dikwijls zoo ver, dat de kusten formeel geblokkeerd werden.
3e. Reeds de oudste berigten klagen over de massa van slecht gepeupel en zeeroovers, die in het land werden toegelaten, en waarmede men somtijds gemeene zaak maakte. Er gingen en kwamen praauwen zonder Gouvernements-passen, waarover Eijlers in 1829 klaagt.
4e. Sints lang werd er geklaagd over de weinige achting, die men op *Soembawa* het Gouvernement en zijnen beambten toedraagt. Tobias, onder anderen, is in 1808 verontwaardigd »over de weinige attentie, die men daar voor eenen resident heeft."

Ik had genoeg gelegenheid, om mij door eigen ondervinding van de gegrondheid van deze klagt te overtuigen.

Over de handels-aangelegenheden, voor zoo ver de Compagnie daarin betrokken was, heb ik reeds in het 1ste gedeelte van het IIIde hoofdstuk gesproken. De lasten van de oostelijke rijken bestonden:

a. In eene gedwongene levering van rijst en buffels voor het garnizoen, tot zeer lage prijzen. De levering van *buffels* tegen een *reaal* voor den buffel duurt nog steeds voort.
b. In het onderhoud van het fort op *Bima*. Dit werd van oudsher zeer slecht gedaan, en er is bijna geen berigt, hetwelk daarover niet klaagt. In plaats van in Junij, da-

delijk na den regentijd, te beginnen, geven de vorsten geen volk voor in October, wanneer alles vervallen en vol gaten is en de grachten vol zijn. Hetzelfde heeft plaats met de verbeteringen aan het huis van den gezaghebber, waarvan het dak in 1847 bijna instortte. De ernstigste bedreigingen waren er noodig, om menschen te krijgen. Het huis moet door *Bima* alleen onderhouden worden; de vestingwerken daarentegen door *Bima*, *Dompo* en *Sangar*, door onafgebrokene heerendiensten van twaalf man bij den gezaghebber. Deze menschen worden maandelijks afgelost en werken om het huis van den resident, houden het hek in stand, onderhouden de binnenplaats, de omliggende wegen, den tuin, de stallen enz. De resident of gezaghebber moet hun dagelijks rijst geven en ieder' man maandelijks één gulden.

Vroeger kwamen er van:

Bima	3	mannen.
Dompo	3	»
Tambora	2	»
Sangar	2	»
En *Papekat*	2	»

Tegenwoordig daarentegen geeft:

Bima	6	mannen.
Dompo	5	»
En *Sangar*	2	»

Onder de zes van *Bima* is er een soort van mandoor of opziener.

De tegenwoordige verdeeling is hoogst onbillijk, wanneer men de grootte van de bevolking en den afstand van den zetel des gezaghebbers in aanmerking neemt.

Moest

Sangar	1.	
Dompo	3.	
En *Bima*	8	mannen leveren, dan

zou het laatstgenoemde rijk nog bevoordeeld worden.

De bezetting bestond in den ouden Compagnies-tijd uit:

1 sergeant,
2 korporaals,
16 soldaten,
2 artilleristen,
1 boekhouder,
1 chirurgijn; — dus

uit 23 personen.

In 1846 was alles zoo in de war, en liet het toenmalige bestuur zich zoo weinig aan *Bima* gelegen liggen, dat, na den Resident *Pielaat*, het garnizoen bestond uit:

1 sergeant,
1 korporaal,
1 soldaat; — dus

uit 3 personen.

In lateren tijd heeft de bezetting bestaan uit:

1 sergeant,
1 korporaal,
12 manschappen en
2-3 artilleristen; — dus

uit 16-17 personen.

Ten slotte voeg ik hier nog eene lijst bij van de residenten, enz, die op *Bima* aangesteld zijn geweest:

J. Happon,	Resident	——
A. Brouwer,	»	1708.
——	——	——
J. Bannelius,	Resident	1749.
W. Diefholtz,	»	1753.
W. Courtrier,	»	1754.
H. Burggraaf,	»	1756.
J. Tinne,	»	1758.
J. B. Bakker,	»	1764.
V. F. Higt,	»	1768.
A. Le Cerf,	(Komdt.)	1771.
A. Rosselet,	»	1779.
C. Meurs,	»	1780.
A. van Rossem,	»	1793.
A. T. Vermeulen,	»	1798.
S. Jason,	»	1801.
Mr. J. H. Tobias,	Onder-prefect,	1806.
H. Klaassen,	»	1810.
Pielaat,	Resident (?)	1812.
J. C. Vetter,	Asst. Resident	1820.
F. E. Hageman,	»	1822.
Heintzen,	1e. Luit.	1824.
Van der Giesen,	id. »	1825.

J. R. Eijlers, Gezaghebber. . . . . 1827.
C. H. Steijns, » . . . . . 1830.
W. L. van Zuijlen, » . . . . . 1839.
J. F. Tramburg, » . . . . . 1843.
J. L. Mulder, » . . . . . 1844.
H. F. G. Trauerbach, » . . . . . 1845.
P. A. Sapteno, » . . . . . 1847.

De heeren Pielaat en Trauerbach ontbreken op de lijst bij de geschiedenis van *Celebes* door den heer van der Velde.

Overigens heeft de verandering van titel van de beambten op *Bima* bij het volk zelf geen' invloed gehad. De gezaghebber wordt tegenwoordig nog *Petor* of *Fétor* genaamd, even als eens de Residenten, prefecten, enz.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

SCIAENOÏDEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

met beschrijving van 7 nieuwe soorten,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

SCIAENOÏDEN

VAN DEN SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

met beschrijving van 7 nieuwe soorten.

De Sciaenoïden, waaronder ik begrijp de Sciaenoïden met onafgebroken zijlijn van Cuvier Valenciennes (1), zijn in den Soenda-Molukschen Archipel vrij talrijk.

Cuvier Valenciennes beschreven in de groote Histoire naturelle des Poissons 30 soorten dezer familie als tot dezen Archipel behoorende. Drie dier soorten behooren echter te vervallen, waaromtrent ik hieronder nader zal uitweiden, zoodat eigenlijk in gezegd vischwerk slechts 27 Soenda-Moluksche species voorkomen. Sedert is slechts weinig tot uitbreiding dier kennis bijgebragt. In de Catalogue of zoölogical Specimens of Sumatra, opgenomen in The Memoir of the life and public services of Th. St. Raffles wordt slechts melding gemaakt van 4 species, twee van Diagramma, Scolopsides cancellatus CV. en Leiopsis Rafflesii. Het geslacht Leiopsis is misschien hetzelfde als Heterognathodon, doch de soort (Leiopsis Rafflesii) is niet beschreven.

In de Verh. over de Natuurlijke geschiedenis der Nederl. Overzeesche bezittingen maakte Dr. S. Müller melding van 5 soorten van Celebes, t. w. Otolithus argenteus K. v. H, Umbrina Kuhlii CV., Pristipoma kaakan CV., Scolopsides Vosmeri CV. en Scolopsides lijcogenis CV. In een klein werkje getiteld: »Berigten over Sumatra. Amsterd. 1837. 8," vermeldde dezelfde natuurkundige eenige geslachten van Ombervisschen van Sumatra, zonder opgave der soorten. Deze geslachten zouden zijn Sciaena, Otolithus, Pristipoma, Diagramma en Scolopsides. Indien ten opzigte van Sciaena geene onnaauwkeurige bepaling heeft plaats gehad,

---

(1) De Sciaenoïden met onafgebroken zijlijn van Cuv. Val. behooren, zooals bekend is, tot de Kamschubbige Labroïden. De Indische soorten dezer familie zijn opgesomd in eene mijner vroegere verhandelingen, getiteld: Labroïdeorum bataviensium diagnoses et adumbrationes" en opgenomen in het 21ste deel der Verh. van het Batav. Gen. van Kunsten en Wetenschappen.

moet men nog ééne species bij de bovengenoemde voegen, aangezien nog geene soort van Sciaena van dezen Archipel bekend was (1).

Tot dat ik mijne Ichthyologische nasporingen in Indië begon, waren alzoo van dezen Archipel bekend de volgende:

1 *Sciaena ?* . . . . sp. ?
2 *Otolithus argenteus* K. v. H.
3 » *maculatus* K. v. H.
4 *Corvina miles* CV.
5 » *Kuhlii* CV.
6 » *platycephala* K. v. H.
7 *Umbrina Kuhlii* CV.
8 *Pristipoma hasta* CV.
9 » *kaakan* CV.
10 » *chrysobalion* K. v. H.
11 *Pristipoma guoraca* CV.
12 » *caripa* CV.
13 » *argyreum* CV.
14 *Diagramma plectorhynchos* CV. = *Diagramma pardalis* K. v. H.
15 » *punctatum* Ehr. = *Diagr. pictum* et *Diagr. halteatum* K. v. H.
16 *Diagramma Lessonii* CV.
17 » *poecilopterum* CV.
18 *Lobotes erate* CV.
19 *Scolopsides Vosmeri* CV.
20 » *torquatus* CV.
21 » *cancellatus* CV.
22 » *margaritifer* CV.
23 » *monogramma* K. v. H.
24 » *temporalis* CV.
25 » *personatus* CV.
26 » *taeniopterus* CV.
27 » *pectinatus* K. v. H
28 » *lycogenis* CV.
29 *Heterognathodon bifasciatus* Blkr. = *Scolopsides caninus* CV.
30 *Leiopsis Rafflesii* Benn.

In verschillende verhandelingen over de visch-fauna van Celebes, van Sumbawa, van Bali en van Madura, heb ik eenige soorten van Sciaenoïden, bij die eilanden voorkomende, vermeld. Twee dier verhandelingen, getiteld: »Contributions to the knowledge of the ichthyological Fauna of Celebes" en »Contribution to the knowledge of the ichthyological Fauna of Sumbawa" zijn opgenomen in het Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia. Ik zond ze in het vorige jaar naar Singapore, toen zich hier digte wolken aan den wetenschappelijke horizon hadden gepakt en er geen vooruitzigt bestond, dat het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen spoedig met de uitgave zijner werken zou voortgaan. Mijne bijdragen tot de kennis der visch-fauna van Bali en Madura bood ik weder dit Genootschap aan, nadat die onweêrzwangere wolken waren verdreven en zich hier, onder de bescherming der regering, een nieuw wetenschappelijk leven had ontwikkeld.

---

(2) De Sciaena bedoeld in mijne Bijdragen tot de Geneesk. Topographie van Batavia, is een Otolithus met kleine hondstanden en hieronder beschreven als Otolithus macrophthalmus. Welligt is de bedoelde Sciaena van Sumatra insgelijks een Otolithus met kleine hondstanden en dezelfde als mijne Otol. macrophthalmus of Otol. microdon.

In de bedoelde verhandelingen en in deze bijdrage zijn opgesomd en beschreven 35 soorten van Sciaenoïden van dezen Archipel, t. w. :

1 *Otolithus argenteus* K. v. H.
2 » *maculatus* K. v. H.
*3 » *lateoides* Blkr.
*4 » *microdon* Blkr.
*5 » *macrophthalmus* Blkr.
6 *Corvina miles* CV.
*7 » *plagiostoma* Blkr.
*8 » *catalea* CV.
9 » *Kuhlii* CV.
*10 *Umbrina Dussumierii* CV.
11 » *Kuhlii* CV.
*12 *Pristipoma paikeeli* CV.
13 » *hasta* CV.
*14 » *nageb* Rüpp.
15 » *caripa* CV.
*16 » *therapon* Blkr.
17 » *argyreum* CV.?
18 » *guoraca* CV. ?
*19 *Diagramma orientale* CV.
*20 » *Sebae* Blkr.
21 » *plectorhynchos* CV.
22 » *punctatum* Ehr.
*23 » *crassispinum* Rüpp.
24 *Lobotes erate* CV.
25 *Scolopsides lycogenis* CV.
26 » *Vosmeri* CV.
27 » *torquatus* CV.
28 » *cancellatus* CV.
*29 » *bilineatus* CV.
30 » *monogramma* K. v. H.
31 » *taeniopterus* K. v. H.
32 » *margaritifer* CV.
33 *Heterognathodon bifasciatus* Blkr.
*34 » *xanthopleura* Blkr.
35 » *macrurus* Blkr.

Niet minder dan 15 soorten, de hierboven met een * gemerkte, zijn nieuw voor den Soenda-Molukschen Archipel. — Het geheele aantal der thans bekende Soenda-Molukse soorten bedraagt alzoo 45, t. w.

1 *Sciaena ?* . . . sp. ?
2 *Otolithus argenteus* K. v. H.
3 » *maculatus* K. v. H.
4 » *lateoides* Blkr.
5 » *microdon* Blkr.
6 » *macrophthalmus* Blkr.
7 *Corvina miles* CV.
8 » *plagiostoma* Blkr.
9 » *platycephala* K. v. H.
10 » *catalea* CV.
11 » *Kuhlii* CV.
12 *Umbrina Dussumierii* CV.
13 » *Kuhlii* CV.
14 *Pristipoma hasta* CV.
15 » *nageb* Rüpp.
16 » *kaakan* CV.
16 *Pristipoma chrysobalion* K. v. H.
18 » *paikeeli* CV.
19 » *caripa* CV.
20 » *therapon* Blkr.
21 » *argyreum* CV.
22 » *guoraca* CV.
23 *Diagramma orientale* CV.
24 » *Sebae* Blkr.
25 » *plectorhynchos* CV.
26 » *punctatum* Ehr.
27 » *poecilopterum* CV.
28 » *Lessonii* CV.
29 » *crassispinum* Rüpp.
30 *Lobotes erate* CV.
31 *Scolopsides Vosmeri* CV.
32 » *torquatus* CV.

33 *Scolopsides bilineatus* CV.
34 » *margaritifer* CV.
35 » *monogramma* K. v. H.
36 » *temporalis* CV.
37 » *personatus* CV.
38 » *taeniopterus* K. v. H.
39 » *pectinatus* K. v. H.
40 *Sclolopsides cancellatus* CV.
41 » *lycogenis* CV.
42 *Heterognathodon bifasciatus* Blkr.
43 » *xanthopleura* Blkr.
44 » *macrurus* Blkr.
45 » ? *Leiopsis Rafflesii* Benn.

Van deze soorten komen 37 op *Java*, 8 op *Madura*, 2 op *Bali*, 3 op *Sumbawa*, 8 op *Sumatra*, 5 op de *Molukksche eilanden*, 4 op *Waigioe* en 3 op *Nieuw-Guinea*. Omtrent de overige eilanden van den Archipel, ja zelfs omtrent *Borneo*, heerscht in dit opzigt nog volkomene onbekendheid.

De acht der hierboven opgesomde soorten, die *niet* op Java voorkomen, zijn: Pristipoma kaakan CV., Diagramma orientale CV., Diagramma poecilopterum CV., Diagramma Lessonii CV., Scolopsides temporalis CV., Heterognathodon bifasciatus Blkr., Leiopsis Rafflesii Benn. en de Sciaena van Dr. S. Muller van *Sumatra*.

De bekende soorten van *Madura* zijn: Otolithus argenteus K. v. H., Otolithus microdon Blkr., Corvina catalea CV., Corvina plagiostoma Blkr., Umbrina Kuhlii CV., Pristipoma hasta CV., Pristipoma nageb Rüpp. en Lobotes erate CV.

Op *Bali* komen slechts Pristipoma nageb Rüpp. en Diagramma orientale CV.

Op *Sumbawa*, Pristipoma nageb Rüpp., Scolopsides lycogenis CV. en Heterognathodon bifasciatus Blkr.

Op *Sumatra*, Sciaena? spec.?, ééne soort van Otolithus, 2 van Diagramma, Pristipoma argyreum CV., Scolopsides cancellatus CV., Scolopsides Vosmeri CV. en Leiopsis Rafflesii Benn.

Op *Celebes*, Otolithus argenteus K. v. H., Umbrina Kuhlii CV., Pristipoma kaakan CV., Scolopsides Vosmeri CV. en Scolopsides lycogenis CV.

Op de *Molukksche eilanden*, Diagramma poecilopterum CV., Diagramma Sebae Blkr. *(Banda Neira)* en Diagramma punctatum Ehr.

Op *Waigioe*, Diagramma Lessonii CV., Scolopsides margaritifer CV., Scolopsides temporalis CV. en Scolopsides cancellatus CV.

Op *Nieuw Guinea*, Scolopsides temporalis CV., Scolopsides lycogenis CV. en Heterognathodon bifasciatus Blkr.

Slechts de kleinste helft der opgesomde 45 soorten komt ook *buiten* den Soenda-Molukschen Archipel voor, t. w.:

1 *Otolithus argenteus* K. v. H. —— Malacca. Hindostan.
2 *Corvina miles* CV. —— Hindostan.
3 » *Kuhlii* CV. —— Hindostan.
4 » *catalea* CV. —— Hindostan.
5 *Umbrina Dussumierii* CV. —— Hindostan.
6 *Pristipoma kaakan* CV. —— Hindostan. Roode zee.

7	*Pristipoma hasta* CV.	——	Hindostan.
8	» *nageb* Rüpp.	——	Roode zee.
9	» *guoraca* CV.	——	Hindostan.
10	» *argyreum* CV.	——	Hindostan. Isle de France.
11	» *caripa* CV.	——	Hindostan. Roode zee.
12	» *paikeeli* CV.	——	Hindostan.
13	*Diagramma punctatum* Ehr.	——	Roode zee. Japan.
14	» *poecilopterum* CV.	——	Hindostan. Ceylon.
15	» *crassispinum* Rüpp.	——	Roode zee.
16	*Lobotes erate* CV.	——	Malacca. Hindostan. Ceylon.
17	*Scolopsides temporalis* CV.	——	Vanicolo.
18	» *lycogenis* CV.	——	Vanicolo.
19	» *cancellatus* CV.	——	Vanicolo. Carolinen. Sandwich's eilanden.
20	» *monogramma* CV.	——	Roode zee.

De soorten, hieronder als nieuw voor de wetenschap beschreven, zijn:

1 *Otolithus lateoïdes* Blkr.
2 » *microdon* Blkr.
3 » *macrophthalmus* Blkr.
4 *Corvina plagiostoma* Blkr.
5 *Pristipoma therapon* Blkr.
6 *Heterognathodon xanthopleura* Blkr.
7 » *macrurus* Blkr.

Het geslacht *Heterognathodon* is reeds vroeger door mij beschreven geworden (1).

De soorten van Otolithus laten zich in twee afdeelingen splitsen, te weten, in die met hondstanden in beide kaken en in die met hondstanden in de bovenkaak alleen. Soorten van de laatste afdeeling waren tot heden toe nog niet van dezen Archipel bekend, maar slechts van America, zooals Otolithus regalis CV., Otolithus virescens CV., Otolithus guatupuca CV. en nog eenige andere species. — Otolithus microdon en Otolithus macrophthalmus zijn de eerste en eenige soorten dezer afdeeling, welke ik van het oostelijk halfrond heb leeren kennen.

Otolithus microdon heb ik reeds diagnostisch beschreven in mijne Bijdrage tot de kennis der Ichthyologische Fauna van het eiland Madura. Otolithus macrophthalmus hield ik vroeger voor eene Sciaena, doch de bovenkaak bezit werkelijk hondstanden, hoezeer zij, even als die van Otolithus microdon veel kleiner zijn dan bij de soorten, die ook hondstanden in de onderkaak hebben, zooals Otolithus argenteus K. v. H., Otolithus maculatus K. v. H. en Otolithus lateoides.

Van Corvina ontdekte ik slechts eene enkele nieuwe soort, die in de met rivier-water sterk bedeelde Straat Madura leeft. Ik heb haar Corvina plagiostoma genoemd, wegens den

(1) Contribution to the knowledge of the ichthyological fauna of Sumbawa l. c.

zeer schuinschen, bijkans loodlijnigen stand der beksplect. Hierdoor zoowel als door haren korten snuit nadert zij tot het geslacht Larimus, doch zij heeft eene rei grootere tanden in de bovenkaak en is niet van het geslacht Corvina af te zonderen.

Van Pristipoma leerde ik insgelijks slechts één nieuwe soort kennen. Naar eenige overeenkomst in habitus met de korte soorten van Therapon noem ik haar Pristipoma therapon. Zij heeft groote verwantschap met Pristipoma caripa CV., doch mist de breede rugbanden of vlekken, heeft spitseren snuit, langere rug- en aarsvindoornen, één straal minder in de borstvin en minder schubben op eene overlangsche rei.

Omtrent de identiteit der hieronder beschrevene Pristipoma argyreum en Pristipoma guoraca met de even zoo genoemde soorten in de groote Histoire naturelle des Poissons ben ik niet in zekerheid. Mijne Pristipoma argyreum heeft in habitus veel van Pristipoma caripa CV., doch mist de rugvinvlek en rugbanden. Bij mijne specimina ontbreken ook de zwarte punten tusschen de stralen der tweede rugvin, door Cuvier Valenciennes beschreven.

Naar de afbeelding te oordeelen, is Russell's Paikeeli dezelfde soort als de hieronder als zoodanig beschrevene. Slechts zijn mijne specimina wat hooger, hebben een eenigzins stomper profiel en dikkere rugdoornen. Russell geeft ook het aantal vinstralen eenigzins verschillend op, doch zulks kan aan eene onnaauwkeurige telling zijn toe te schrijven. Wellig ook is Pristipoma Dussumieri CV. dezelfde soort als Pristipoma paikeeli.

Boven heb ik reeds gezegd, dat enkele soorten van Diagramma door Cuvier Valenciennes beschreven, behooren te vervallen. Zoo zijn Diagramma plectorhynchos CV. en Diagramma pardalis K. v. H. slechts leeftijdsverscheidenheden van dezelfde soort. De onregelmatige zwarte banden, welke de jeugdige individu's bedekken, verdwijnen allengskens, naarmate zij ouder worden. Bij de volwassen individu's zijn die banden geheel verdwenen, doch het ligchaam is dan geheel bedekt met ronde zwarte of blaauwachtig zwarte vlekken. Diagramma plectorhynchus vertegenwoordigt de jongere, Diagramma pardalis de oudere individu's.

Eene dergelijke verandering in de kleurteekening der individu's van verschillenden leeftijd heeft plaats met Diagramma punctatum Ehr. Bij de jonge individu's dezer soort is het ligchaam geteekend met eenige overlangsche roode of roodbruine banden. Bij eenigzins oudere specimina zijn deze banden reeds veranderd in op overlangsche reijen geplaatste grootere en kleinere roodachtige vlekken. Alle sporen van bandteekening zijn reeds verdwenen bij individu's van 200''' lengte, zijnde hun ligchaam geheel bedekt met roodachtig geele ronde vlekjes. Hebben zij eene lengte van meer dan 300''' bereikt, dan verdwijnen ook deze vlekjes allengskens, totdat het ligchaam eindelijk geheel effen grijs is. Ik heb de overtuiging, dat Diagramma pictum CV., Diagramma balteatum K. v. H. CV., Diagramma punctatum Ehr. CV. en Diagramma cinerascens CV. slechts eene enkele soort uitmaken, waarvan de eerste de jongste, de laatste de oudste specimina vertegenwoordigt.

Mijne Diagramma Sebae is bepaaldelijk de soort, afgebeeld op plaat 27, fig. 17 van het 3e deel van Seba's Thesaurus. Cuvier Valenciennes rekenen die afbeelding tot hunne Diagramma poecilopterum. Diagramma Sebae heeft echter tot getallen D. 13/19. P. 2/16 vel 2/17. A. 3/8, terwijl die getallen bij Diagramma poecilopterum zijn = D. 9/23. P. 15. A. 3/5 en deze species zwartachtige buik- en aarsvinnen bezit. Ik kan daarom Diagramma Sebae niet als dezelfde soort als Diagramma poecilopterum beschouwen. De afbeelding en beschrij-

ving van Seba zijn naauwkeurig, de beschrijving zelfs tot de getallen der vinstralen toe. Diagramma Sebae heeft overigens groote verwantschap met Diagramma lineatum CV., Diagramma Blochii CV., Diagramma Lessonii CV. en Bodian Cuvier Bennett (Ceylon Fishes, Tab. 13). Welligt zijn Bodian Cuvier Benn. en Diagramma Blochii CV. slechts varieteiten van Diagramma Sebae.

De 8 soorten van Scolopsides mijner verzameling zijn alle bekende. Ter harer kenmerking zijn mij de tanden der tweede onderoogkuilsbeenderen van geen nut geweest, aangezien het aantal dier tanden bij dezelfde species soms verschilt. De kenteekenen uit dat aantal getrokken door Cuvier Valenciennes zijn van geene waarde als niet standvastig.

Van Heterognathodon bezit ik 3 species. Reeds in eene vroegere bijdrage heb ik gezegd, dat Heterognathodon bifasciatus waarschijnlijk dezelfde soort is als Scolopsides caninus CV. — Heterognathodon xanthopleura en Heterogn. macrurus zijn nieuwe species en door duidelijke karakters gekenmerkt. Van Heterognathodon xanthopleura bezit ik meerdere exemplaren; van Heterogn. macrurus gelukte het mij daarentegen slechts eene enkele keer een enkel specimen magtig te worden.

CONSPECTUS SPECIERUM ANALYTICUS.

OTOLITHUS CV.

I. Dentes canini in utraque maxilla.
A. Maxilla inferior superiore longior.
a. Corpus maculatum.
1. *Otolithus maculatus* K. v. H.

b. Corpus immaculatum.
aa. Squamae lateribus 70 p. m. in serie longitudinali. Pinnae immaculatae.
2. *Otolithus argenteus* K. v. H.

bb. Squamae lateribus 100 p. m. in serie longitudinali. Pinna dorsalis radiosa fusco maculata.
3. *Otolithus lateoides* Blkr.

II. Dentes canini in maxilla superiore tantum.
A. Maxillae aequales.
a. Corpus elongatum; pinna caudalis rhomboidea acuta.
aa. Oculi diametro 6 circiter in longitudine capitis.
4. *Otolithus microdon* Blkr.

b. Corpus oblongum; pinna caudalis truncata.
aa. Oculi diametro 4 in longitudine capitis.
5. *Otolithus macrophthalmus* Blkr.

CORVINA CV.

I. Pinna caudalis rhomboidea.
A. Maxillae aequales.
a. Corpus immaculatum.
aa. Rostrum oculo longius. Oculi diametro 4 ad 4½ in capitis longitudine.
6. *Corvina miles* CV.

bb. Rostrum oculo brevius. Oculi diametro 3 in capitis longitudine.
7. *Corvina plagiostoma* Blkr.

b. Corpus nigro maculatum. Pinnae dorsalis et caudalis maculis nigris.
aa. Rostrum oculo longius.
8. *Corvina catalea* CV.

B. Maxilla inferior superiore brevior. Rostrum ante os prominens.
a. Corpus immaculatum.
9. *Corvina Kuhlii* CV.

Umbrina CV.

I. Pinna dorsalis 1a aeque alta ac corpus.
A. Pinna caudalis truncata.
a. Corpus fuscescens.
10. *Umbrina Dussumierii* CV.

II. Pinna dorsalis 1a corpore duplo humilior.
A. Pinna caudalis rhomboidea.
a. Corpus griseo-argenteum.
11. *Umbrina Kuhlii* CV.

Pristipoma CV.

I. Corpus fasciatum vel maculatum.
A. Corpus fasciis vel vittis longitudinalibus.
a. Dorsum et latera fasciis longitudinalibus fuscis 6 vel 7.
aa. Pinnae immaculatae.
† Squamae lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali.
12. *Pristipoma paikeeli* CV.

b. Dorsum et latera maculis parvis fuscis in series 8 p. m. longitudinales dispositis.
aa. Pinna dorsalis maculis numerosis fuscis.
† Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.
13. *Pristipoma hasta* CV.

B. Corpus fasciis vel vittis transversis.
a. Dorsum et latera maculis fuscis in series 8 p. m. transversas dispositis.
aa. Pinna dorsalis fusco maculata.
† Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.
14. *Pristipoma nageb* Rüpp.

b. Dorsum fasciis 4 latis fuscis transversis.
aa. Pinna dorsalis macula nigra fusca antice in parte spinosa.
† Squamae lateribus 50 p. m. in serie longitudinali. Spina dorsi longissima 2 fere in altitudine, spina analis 2a 8 fere in longitudine corporis.
15. *Pristipoma caripa* CV.

II. Corpus fasciis vel vittis nullis.

A. Pinna dorsalis macula magna fusca antice in parte spinosa.

a. Spina dorsalis longissima 1½ in altitudine, spina analis 2_a 6 in longitudine corporis.

aa. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

16. *Pristipoma therapon* Blkr.

B. Pinnae omnes immaculatae.

a. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

aa. Oculi diametro 3 fere in capitis longitudine.

17. *Pristipoma argyreum* CV?

bb. Oculi diametro 4 fere in capitis longitudine.

15. *Pristipoma guoraca* CV?

Diagramma CV.

I. Corpus fasciatum vel maculatum.

A. Pinna dorsalis spinis 14 vel 13.

a. Pinna caudalis rotundata.

aa. Corpus flavescens irregulariter nigro fasciatum et maculatum.

† Pinnae dorsalis et analis maxima parte nigrae, caudalis irregulariter nigro fasciata, pectorales nigrae, ventrales flavae.

19. *Diagramma orientale* CV.

b. Pinna caudalis truncata.

aa. Corpus flavescens fasciis 7-8 longitudinalibus fuscis.

† Pinnae dorsalis, caudalis et analis maculis fuscis.

20. *Diagramma Sebae* Blkr.

B. Pinna dorsalis spinis 12.

a. Pinna caudalis emarginata.

aa. Corpus junioribus irregulariter nigro fasciatum et maculatum, adultis maculis nigris rotundis tantum obsitum.

† Pinnae verticales maculis rotundis nigris, pectorales et ventrales totae nigrae.

21. *Diagramma plectorhynchus* CV. = *Diagramma pardalis* K. v. H.

C. Pinna dorsalis spinis 10.

a. Pinna caudalis truncata vel vix emarginata.

aa. Corpus juventute longitudinaliter rubro fasciatum, adolescentia maculis rotundis rubro-flavescentibus vel aureis obsitum, aetate adulta griseum.

22. *Diagramma punctatum* Ehr. = *Diagr. pictum* CV. = *Diagr. cinerascens* CV.

II. Corpus fasciis vel maculis nullis.

A. Pinna dorsalis spinis 14 vel 13.

a. Corpus fuscescens. Pinnæ fuscescentes, dorsalis nigro marginata.

23. *Diagramma crassispinum* Rüpp.

Lobotes CV.

I. Pinna caudalis margine posteriore alba.

A. Corpus fuscescens fusco profundiore et flavescente nebulatum. Pinnae pectorales aurantiacae.

24. *Lobotes erate* CV. = *Lobotes Farkharii* CV.

Scolopsides CV.

I. Ossa maxillaria superiora denticulata.

A. Corpus supra coerulescens infra flavescens.

a. Vitta dorsalis alba pinnae dorsali approximata. Latera maculis aureis in series longitudinales dispositis.

25. *Scolopsides lycogenis* CV.

II. Ossa maxillaria superiora edentula.

A. Corpus elevatum altitudine 3 nondum in ejus longitudine.

aa. Corpus roseum vel rubrum. Fascia opercularis verticalis albida.

aa. Fascia operculo-caudalis albida.

† Linea rostro-frontalis declivis recta. Spina suborbitalis parva.

26. *Scolopsides Vosmeri* CV.

bb. Fascia longitudinalis nulla.

† Linea rostro-frontalis convexa. Spina suborbitalis magna.

27. *Scolopsides torquatus* CV.

B. Corpus oblongum, altitudine $3^1/_3$ ad 4 in ejus longitudine.

a. Corpus fasciatum vel vittatum.

aa. Corpus supra viridescente-olivaceum infra argenteum, dorso fasciis 2 longitudinalibus flavis.

28. *Scolopsides cancellatus* CV.

bb. Corpus supra olivaceum infra flavescens, vittis 2 curvatis nigris oculo-dorsalibus.

29. *Scolopsides bilineatus* CV.

cc. Corpus supra margaritaceo-coerulescens infra margaritaceum, fascia longitudinali nigrescente sub linea laterali.

† Caput subacutum, linea rostro-frontali declivi recta.

ó Pinna pectoralis basi vitta transversa violacea.

30. *Scolopsides monogramma* K. v. H.

†† Caput obtusum, fronte curvata.

ó Pinna pectoralis supra ad basin macula rubra trigona. Pinna caudalis margine posteriore violacea.

31. *Scolopsides taeniopterus* K. v. H.

b. Corpus vittis vel fasciis nullis.

aa. Color squamis dorso lateribusque singulis basibus margaritaceus marginibus rubro-fuscescens vel viridescens.

† Spina suborbitalis magna. Spina analis 3ª longissima.

32. *Scolopsides margaritifer* CV.

Heterognathodon Blkr.

I. Corpus longitudinaliter fasciatum.

A. Caput subacutum, linea rostro-frontali leviter convexa.

a. Color dorso lateribusque coerulescens vittis 2 longitudinalibus margaritaceis.

aa. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali. Pinna caudalis emarginata.

33. *Heterognathodon biafasciatus* Blkr.

B. Caput acutum, linea rostro-frontali declivi recta.

a. Color supra et lateribus olivaceus fasciis 2 longitudinalibus luteis.

aa. Squamae lateribus 32 p. m. in serie longitudinali. Pinna caudalis emarginata.

† Dentes canini inferiores magni curvati subhorizontales.

34. *Heterognathodon xanthopleura* Blkr.

b. Color supra et lateribus olivaceus fascia unica oculo-caudali flavescente.

aa. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali. Pinna caudalis profunde excisa lobis acutissimis curvatis.

† Dentes canini inferiores breves recti.

35. *Heterognathodon macrurus* Blkr.

DESCRIPTIO SPECIERUM DIAGNOSTICA.

Otolithus CV.

I. Dentes canini in utraque maxilla.

A. Maxilla inferior superiore longior.

a. Corpus maculatum.

Otolithus maculatus K. v. H. CV.

Otolith. corpore elongato compresso, altitudine $5\frac{1}{2}$ fere in ejus longitudine, capite acuto paulo plus quam 4 in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; fronte et vertice depressis; linea rostro-dorsali concaviuscula; oculis diametro 5 fere in longitudine capitis; rostro acuto non convexo oculi diametro vix longiore; maxillis superiore et inferiore caninis magnis; maxilla inferiore prominente; praeoperculo denticulato; squamis lateribus 90 circiter in serie longitudinali, ad lineam lateralem majoribus; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa duplo circiter breviore, pectoralibus et ventralibus 7, caudali rhomboidea acuta $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; — colore corpore supra griseo infra flavescente, dorso lateribusque maculis numerosis irregularibus fuscis; pinnis flavis, dorsali la supra nigro marginata, caudali apicem versus fusca.

B. 7. D. 9 — 1/31. P. 2/16. V. 1/5. A. 2/10. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Otolithe tacheté* CV. Poiss. V. p. 48. — Cuv. Règn. anim. éd. de luxe. Tab. 27 f. 2.
Ikan Gigi djaran Mal. Batav.
Ikan Sam-geh Chin. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo speciminis descripti 134 millimetr.

b. Corpus immaculatum.

aa. Squamae lateribus 70 p. m. in serie longitudinali. Pinnae immaculatae.

Otolithus argenteus K. v. H. CV.

Otolith. corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite subacuto 4 circiter in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{2}$ in ejus longitudine, fronte et linea frontali-dorsali declivibus rectis; oculis diametro 5 circiter in longitudine capitis; rostro vix convexo oculi diametro vix longiore; maxillis superiore et inferiore caninis maximis elongatis, inferiore superiore longiore; praeoperculo vix denticulato; squamis lateribus 70 p. m. in serie longitudinali, ad lineam lateralem majoribus; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa plus duplo breviore, pectoralibus $5\frac{1}{2}$, ventralibus et caudali rhomboidea 7 fere in longitudine corporis; — colore corpore griseo-flavescente, pinnis flavescente.

B. 7. D. 10. — 1/28 ad 10 — 1/31. P. 2/13 vel 2/14. V. 1/5. A. 2/7. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Otolithe argenté* CV. Poiss. V. p. 47.
Ikan Hampaïj Mal. Malacc.
Ikan Gigi djaran Mal. Batav.
Ikan Sam-geh Chin. Batav.
Ikon Melontok Incol. Cheribon.
Ikan Tigowodjo Jav. Samar.
Ikan Klotok Jav. Tegal.

Habit. *Batavia*, *Bantam*, *Cheribon*, *Tegal*, *Samarang*, in mari.

Longitudo 265 millimetr.

bb. Squamae lateribus 100 p. m. in serie longitudinali. Pinna dorsalis radiosa fusco maculata.

Otolithus lateoides Blkr.

Otolith. corpore elongato compresso, altitudine 5 et plus in ejus longitudine, capite acuto $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{3}{4}$ in ejus longitudine; fronte et vertice depressis; linea rostro-dorsali concava; oculis diametro 6 in longitudine capitis; rostro acuto recto oculi diametro vix longiore; maxillis superiore et inferiore caninis mediocribus; maxilla inferiore superiore longiore; praeoperculo vix denticulato; — squamis lateribus 100 p. m. in serie longitudinali, ad lineam lateralem majoribus; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa plus duplo breviore, pectoralibus et ventralibus $6\frac{1}{2}$, caudali rhomboidea acuta 4 ad 6 in longitudine corporis; — colore corpore griseo-flavescente; pinna dorsali 1a spinis flava membrana fusco maculata, dorsali 2a radiis flava membrana maculis fuscis in series 2 longitudinales dispositis; pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 10 — 1/25 vel 10 — 1/26. P. 2/15. V. 1/5. A. 2/7 vel 2/8. C. 18 et lat. brev.

Synon. *Ikan Gigi djaran* Mal. Batav.
Ikan Sam-geh Chin. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 520 millimetr.

II. Dentes canini in maxilla superiore tantum.

A. Maxillae aequales.

a. Corpus elongatum, pinna caudali rhomboidea acuta.

aa. Oculi diametro 6 circiter in longitudine capitis.

Otolithus microdon Blkr.

Otolith. corpore elongato compresso, altitudine 5 circiter in ejus longitudine; capite subacuto 4 in longitudine corporis; altitudine capitis 2 fere in ejus longitudine; linea rostro-dorsali convexa; oculis diametro 6 circiter in longitudine capitis; rostro obtuso convexo oculi diametro longiore; maxillis aequalibus superiore caninis parvis, inferiore caninis nullis infra poris 2; praeoperculo denticulato; squamis lateribus 90 p. m. in serie longitudinali ad lineam lateralem majoribus; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa plus triplo breviore, pectoralibus $5\frac{2}{3}$, ventralibus 9 circiter, caudali rhomboidea acuta $5\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, anali spina 2a radiis duplo breviore; colore corpore griseo-flavescente, pinnis flavo.

B. 7. D. 9/1/34 ad 9/1/36. P. 2/16 vel 2/17. V. 1/5. A. 2/7. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Gigi djaran* Mal. Batav.
Ikan Sam-geh Chin. Batav.
Ikan Tigowodjo Jav. Samar.
Ikan Ganglomo Incol. Surabaya.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, *Surabaya*, in mari.

Longitudo 294 millimetr.

b. Corpus oblongum, pinna caudali truncata.

aa. Oculi diametro 4 in longitudine capitis.

Otolithus macrophthalmus Blkr.

Otolith. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{2}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{3}{4}$ circiter in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; linea frontali-dorsali leviter convexa; oculis diametro 4 in longitudine capitis; rostro convexo longitudine oculi diametro aequali; maxillis aequalibus superiore dentibus caninis 2 parvis, inferiore caninis nullis; praeoperculo (junioribus) margine posteriore denticulato; squamis lateribus 50 ad 55 in serie longitudinali, ad lineam lateralem majoribus; pinnis dorsali parte spinosa $1\frac{1}{2}$ in longi-

tudine partis radiosae, pectoralibus 5, ventrali 7 fere, caudali truncata 7 circiter in longitudine corporis · — colore corpore flavescente-argenteo, pinnis flavo; pinna dorsali spinosa supra tantum fusca.

B. 7. D. 10 — 1/23 vel 10 — 1/24. P. 2/16. V. 1/5. A. 2/7. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Sciaena*, spec. nov. Blkr. Bijdr. Topogr. Batav.
Ikan Gigi djaran Mal. Batav,
Ikan Samgeh Chin. Batav.
Ikan Tigowodjo Javan. Samar.
Ikan Grabah Incol. Pasuruan.

Habit *Batavia*, *Bantam*, *Samarang*, *Pasuruan*, in mari.

Longitudo 180 millimetr.

Corvina CV.

I. Pinna caudalis rhomboidea.

A. Maxillae aequales.

a. Corpus immaculatum.

aa. Rostum oculo longius. Oculi diametro 4 ad 4½ in longitudine capitis.

Corvina miles CV.

Corvina corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine; capite obtuso 4 in longitudine corporis; linea rostro-dorsali convexa elevata; oculis diametro 4 ad 4½ in capitis longitudine; rostro convexiusculo oculo vix longiore non ante os prominente, antice poris 3; maxillis aequalibus, inferiore poris 4 vel 5; rictu parum obliquo; praeoperculo leviter denticulato; squamis lateribus 55 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa duplo fere breviore spina longissima 2 fere in capitis longitudine, pectoralibus et ventralibus 6, caudali rhomboidea 5½ circiter in longitudine corporis, anali spina 2a valde crassa 2 in longitudine capitis; colore supra griseo infra argenteo; pinna dorsali spinosa hyalina supra nigro marginata; pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 10 — 1/28 ad 10 — 1/30. P. 2/14 ad 2/16. V. 1/5. A. 2/7 vel 2/8 C. 17 et lat. brev.

Synon. *Holocentrus miles* Lacép. Poiss. IV. 344.
Holocentre soldado Lacép. ibid. p. 344.
Tella Katchelee Russell. Corom. Fisch. Tab. 117,
Sciaena argentea K. v. H.
Corb soldado CV. Poiss. V. p. 70.
Johnius coitor Blkr. Gen. Topogr. v. Batav.
Ikan Sam-geh Chin. Batav.
Ikan Tigowodjo Javan. Samarang.

Habit. *Batavia*, *Bantam*, *Tegal*, *Samarang*, in mari.

Longitudo 222 millimetr.

bb. Rostrum oculo brevius. Oculi diametro 3 in capitis longitudine.

Corvina plagiostoma Blkr.

Corvina corpore oblongo compresso, altitudine 4½ circiter in ejus longitudine; capite obtuso 4½ in longitudine corporis; linea rostro-dorsali convexa subelevata; oculis diametro 3 in capitis longitudine; rostro convexo oculo breviore non ante os prominente; maxillis aequalibus inferiore valde adscendente infra poris 4 vel 5; rictu valde obliquo subverticali; praeoperculo leviter denticulato; squamis lateribus 55 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinosa 2½ fere in longitudine partis radiosae spina longissima 2 circiter in longitudine capitis, pectoralibus et ventralibus 5½ ad 5¾, caudali rhomboidea 5 in longitudine corporis, anali spina 2a crassa 2 in longitudine ca-

pitis ; colore corpore supra griseo-flavescente infra flavo ; pinnis dorsali spinosa fusca, dorsali radiosa et caudali flavis fusco arenatis ; pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 10 — 1/28 vel 10 — 1/29. P. 2/15. V. 1/5. A. 2/8 C. 17 et later. brev.

Synon. *Ikan Ganglomo* Incol. Surabaya.

Habit. In *Freto Madurae* prope *Surabaya* et *Kammal*.

Longitudo 90 millimetr.

b. Corpus nigro maculatum. Pinnae dorsalis et caudalis maculis nigris.

aa. Rostrum oculo longius.

Corvina catalea CV.

Corvina corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine ; capite subacuto 4 circiter in longitudine corporis ; linea rostro-dorsali convexa elevata ; oculis diametro 5 in longitudine capitis ; rostro convexo oculo longiore vix vel non ante os prominente antice poris 3 vel 5 parvis ; maxillis aequalibus, inferiore infra poris 4 ; rictu parum obliquo ; praeoperculo leviter denticulato ; squamis lateribus 55 p. m. in serie longitudinali ; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa duplo breviore spina longissima 2 fere in longitudine capitis, pectoralibus 6, ventralibus 7 fere, caudali rhomboidea $5\frac{1}{3}$ circiter in longitudine corporis, anali spina 2a mediocri 3 in longitudine capitis ; colore corpore supra fuscescente-griseo, dorso lateribusque maculis numerosis irregularibus fuscis vel nigricantibus ; pinnis dorsali et caudali griseo-flavescentibus maculis ovalibus et rotundis fuscis ; pinnis ceteris fuscis.

B. 7. D. 10 — 1/22 ad 10 — 1/24. P. 2/17. V. 1/5. A. 2/7 vel 2/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Lutjanus diacanthus* Lacép. Poiss. IV. p, 195 et 244.
Lutjan diacanthe Lacép. ibid.
Katchelee Russell, Corom. Fish. Tab. 116.
Nella Katchelee Russell, Corom. Fish. Tab. 115?
Johnius ponctué CV. Poiss. V. p. 95.
Kouré-katele Incol. Pondicer.
Ikan Sam-geh Mal. et Chin. Batav.
Ikan Tigowodjo Jav. Samar.
Ikan Ganglomo Jav. Surabaya.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, *Surabaya*, *Kammal* in mari.

Longitudo 262 millimetr.

B. Maxilla inferior superiore brevior. Rostrum ante os prominens.

a. Corpus immaculatum.

Corvina Kuhlii CV.

Corvina corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine ; capite obtuso $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis ; linea rostro-dorsali convexa subelevata ; oculis diametro 4 in longitudine capitis ; rostro valde obtuso convexo rotundato ante os prominente oculi diametro subæquali ; maxilla inferiore superiore breviore infra poris 5 ; rictu parvo subhorizontali ; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali ; pinnis dorsali parte spinosa parte radiosa plus duplo breviore spina longissima $1\frac{1}{5}$ circiter in capitis longitudine, pectoralibus $5\frac{1}{4}$ circiter, ventralibus 7 fere, caudali rhomboidea 6 circiter in longitudine corporis, anali spina secunda 2 in longitudine capitis ; colore corpore supra griseo lateribus et infra argenteo ; pinnis dorsali spinosa supra fusca nigro limbata, radiosa grisea ; pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 10 — 1/29 P. 2/16. V. 1/5. A. 2/7. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Johnius de Kuhl* CV. Poiss. V. p. 90.
Corvina Belengeri Blkr. Bijdr. Topogr. Batav.
Corvina Belengeri CV. Poiss. V. p. 89?
Corvina Sina CV. Poiss. V. p. 90?
Ikan Sam-geh Mal. et Chin. Batav.

Ikan Tigowodjo Jav. Samar.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, in mari.

Longitudo 171 millimetr.

UMBRINA CV.

I. Pinna dorsalis spinosa æque alta ac corpus.

A. Pinna caudalis truncata.

a. Corpus fuscescens.

Umbrina Dussumierii CV.

Umbr. corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite obtuso convexo 4 fere in longitudine corporis; linea rostro-dorsali convexa; oculis diametro 4 circiter in longitudine capitis; rostro obtuso crasso convexo ante os prominente oculi diametro subæquali; maxilla inferiore superiore breviore infra poris 4, cirro brevi oculo duplo breviore basi poro unico; squamis lateribus 50 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinosa $1\frac{2}{3}$ in dorsali radiosa acuta elevata spina 2a longissima æque longa ac corpore alto, pectoralibus 5, ventralibus 6 circiter, caudali quadrata $6\frac{1}{2}$ circiter in corporis longitudine, anali spina secunda 2 fere in radio anali longissimo; colore supra fuscescente-griseo, lateribus ventreque griseo; pinnis dorsali radiosa, pectoralibus, anali et caudali griseo-fuscescentibus, ventralibus flavis.

B. 7. D. 10 — 1/24. P. 2/15. V. 1/5. A. 2/7 vel 2/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ombrine de Dussumier* CV. Poiss. IX p. 355.

Ikan Sam-geh Mal. et Chin. Batav.

Ikan Tigowodjo Jav. Samar.

Ikan Krokot Javan. Tjilatjap.

Ikan Siliman Incol. Pasuruan.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, *Tjilatjap*, *Pasuruan* in mari.

Longitudo 175 millimetr.

II. Pinna dorsalis spinosa corpore duplo humilior.

A. Pinna caudalis rhomboidea.

a. Corpus griseo-argenteum.

Umbrina Kuhlii CV.

Umbr. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine; capite obtuso convexo 4 in longitudine corporis; linea rostro-dorsali convexa; oculis diametro 4 fere in longitudine capitis; rostro obtuso convexo ante os prominente; maxilla inferiore superiore breviore infra poris 4, cirro oculi diametro verticali æquali angulum oris attingente basi poro unico; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinosa $1\frac{2}{3}$ in longitudine partis radiosæ obtusa corpore duplo fere humiliore, pectoralibus $5\frac{1}{2}$, ventralibus 6, caudali subrhomboidea 5 ad $5\frac{1}{2}$ in longitudine corporis, anali spina secunda crassa radio anali longissimo subæquali; colore corpore supra griseo, lateribus et infra argenteo; operculo macula magna violacea; nucha fascia diffusa fusca transversa; pinnis flavis, dorsali spinosa nigro tota arenata.

B. 7. D. 10 — 1/25. vel 10 — 1/26. P. 2/15. V. 1/5. A. 2/7. C. 17 et lat. brevior.

Synon. *Sciæna indica* K. v. H.

Ombrine de Kuhl. CV. Poiss. V. p. 133.

Ikan Sam-geh Mal. et Chin. Batav.

Ikan Lemah Incol. Bantam.

Ikan Tigowodjo Jav. Samar.

Ikan Ganglomo Incol. Surab.

Habit. *Batavia*, *Bantam*, *Tegal*, *Samarang*, *Surabaija*, *Kammal*, in mari.

Longitudo 130 millimetr.

Pristipoma CV.

I. Corpus fasciatum vel maculatum.

A. Corpus fasciis vel vittis longitudinalibus.

a. Dorsum et latera fasciis longitudinalibus fuscis 6 vel 7.

aa. Pinnæ immaculatæ.

† Squamæ lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali.

Pristipoma paikeeli CV.

Pristip. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{2}{5}$ circiter in corporis longitudine, altiore quam longo; linea rostro-dorsali convexa; dorso maxime elevato; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ in longitudine capitis; rostro obtuso longitudine oculi diametro æquali; osse suborbitali oculi diametro humiliore; maxillis subæqualibus, inferiore infra poris parvis 2, superiore dentibus serie externa conicis brevibus; præoperculo margine posteriore curvato dentato; squamis lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis crassis spina 4a longissima 2 in longitudine capitis 3 fere in altitudine corporis, pectoralibus falciformibus $3\frac{1}{2}$ circiter, ventralibus $4\frac{1}{2}$ circiter, caudali leviter emarginata 5 circiter in longitudine corporis, anali spina 2a crassa striata radiis analibus longiore $5\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; colore supra griseo infra argenteo, dorso lateribusque fasciis longitudinalibus fuscis 6 vel 7 fasciis dorsalibus antice bifidis; pinnis griseo-flavescentibus; dorsali spinosa supra nigro marginata.

B. 7. D. 12/15 vel 12/16. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/9 vel 3/10 C. 17 et lat. brev.

Synon. *Paikeeli* Russell, Corom. Fish. Tab. 121.
Pristipome paikeeli CV. Poiss. V. p. 193.
Pristipoma Dussumieri CV. Poiss. V. p. 193?
Ikan Krot Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 228 millmetr.

b. Dorsum et latera maculis parvis fuscis in series p. m. 8 longitudinales dispositis.

aa. Pinna dorsalis maculis numerosis fuscis.

† Squamæ lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

Pristipoma hasta CV.

Pristip. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{2}{3}$ circiter in corporis longitudine, circiter æque alto ac longo; linea rostro-dorsali convexa; dorso elevato; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ ad 4 in longitudine capitis; rostro subobtuso convexo oculi diametro subæquali; osse suborbitali oculi diametro verticali humiliore; maxillis æqualibus, inferiore infra poris parvis, superiore dentibus serie externa conicis brevibus; præoperculo margine posteriore flexuoso dentato; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis crassis 3_a et 4a longissimis 2 nondum in corporis altitudine 11a et 12a subæqualibus, pectoralibus subfalciformibus $3\frac{2}{3}$ ad 4, ventralibus 5 circiter, caudali truncata 6 circiter, anali spina secunda 6 ad $6\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore corpore supra griseo infra argenteo, rostro fusco, dorso lateribusque maculis parvis fuscis in series 8 p. m. longitudinales dispositis; pinnis dorsali spinosa grisea fusco maculata supra nigro limbata, dorsali radiosa flava fusco maculata, caudali postice fusca; pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 12/14 vel 12/15. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Lutjanus hasta* Bloch. Ausl. Fish. Tab. 246. f. 1.
Der Langstachel Bloch. ibid.
La Broche Bloch. ibid.
Lutjan pique Lacép. Poiss. IV. p. 187 et 229.
Pristipoma kaakan Blkr. Topogr. Batav. et Ichth. Sumbawa.
Chialla Incol. Malabar.
Ikan Krot Mal. Bat., Jav. Samar. Banjuwangi.

Ikan Krokot Jav. Tjilatjap.

Ikan Mengantih Incol. Pasuruan.

Habit. *Batavia, Bantam, Samarang, Tjilatjap, Patjitan, Surabaïja, Bezuki, Banjuwangi; Sumbawa* in mari.
Longitudo 164 millimetr.

Corpus fasciis vel vittis transversis.

a. Dorsum et latera maculis fuscis in series 8 p. m. transversas dispositis.

aa. Pinna dorsalis fusco maculata.

† Squamæ lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

Pristipoma nageb Rüpp. Fisch. Roth. M. p. 124. Tab. 30 f. 1.

Pristip. corpore oblongo compresso. altitudine $3\frac{1}{4}$ ad $3\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; capite subacuto $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, circiter æque alto ac longo; linea rostro-dorsali convexa; dorso elevato; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ ad 4 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro longitudinali humiliore; rostro subobtuso convexo oculi diametro subæquali; maxillis æqualibus, superiore serie externa dentibus conicis brevibus, inferiore infra poris minimis; præoperculo margine posteriore valde flexuoso dentato; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis crassis 3a et 4a longissimis 2 fere in corporis altitudine, pectoralibus subfalciformibus $3\frac{1}{2}$ ad $3\frac{2}{3}$, ventralibus 5 fere, caudali truncata $5\frac{1}{2}$ circiter, anali spina 2a magna crassa radiis analibus longiore 6 ad $6\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore supra griseo infra argenteo dorso lateribusque maculis irregularibus fuscis in series 8 transversas dispositis; pinna dorsali griseo-flavescente fusco maculata parte spinosa supra nigro limbata, pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 12/14 vel 12/15. P. 2/14 vel 2/15. V. 1/5. A. 3/8 vel 3/9. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Nageb* vel *Nagem* Arab.

Ikan Krot Mal. Batav. et Javan. Samar.

Habit. *Batavia, Bantam, Samarang, Surabaïja,* in mari.
Longitudo 240 millimetr.

b. Dorsum fasciis 4 fuscis latis transversis.

aa. Pinna dorsalis macula magna fusca antice in parte spinosa.

† Squamae lateribus 50 p. m. in serie longitudinali.

ó Spina dorsi longissima 2 fere in altitudine, spina anali 2^a 8 fere in longitudine corporis.

Pristipoma caripa CV.

Pristip. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{2}{3}$ circiter in corporis longitudine, circiter æque alto ac longo; linea rostro-dorsali convexa; dorso elevato; oculis diametro 3 in capitis longitudine; rostro obtuso convexo oculi diametro breviore; maxillis subæqualibus, inferiore infra poris parvis, superiore dentibus serie externa conicis brevibus; squamis lateribus 50 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis validis 3a et 4a longissimis 2 fere in altitudine corporis, pectoralibus subfalciformibus $3\frac{2}{3}$, ventralibus 5, caudali vix emarginata 6 circiter, anali spina 2a radiis longiore $7\frac{1}{2}$ ad 8 in longitudine corporis; colore corpore supra griseo infra argenteo, rostro fusco; dorso fasciis 4 fuscis latis transversis ventrem non attingentibus; pinna dorsali spinosa antice macula magna fusca, supra nigro limbata; pinnis ceteris flavis.

B. 7. D. 12/14 vel 12/15. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Lutjanus maculatus* Lacép. Poiss. IV. p. 239?

Lutjan tachété Lacép. Poiss. IV. p. 239 et 193?

Anthias maculatus Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 326 f. 2.

Barbier tacheté Bloch, ibid.

Gefleckte Rothling Bloch, ibid.

Caripe Russell, Corom. Fish. Tab. 124.
Pristipome caripe CV. Poiss. V. p. 195.
Houla-kirine Incol. Mahé.
Ikan Krot Mal. Batav. et Javan. Samar.
Habit. *Batavia*, *Bantam*, *Samarang*, in mari.
Longitudo 142 millimetr.

II. Corpus fasciis vel vittis nullis.

A. Pinna dorsalis macula magna fusca antice in parte spinosa.

a. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

† Spina dorsalis longissima 1½ in altitudine, spina analis 2a 6 in longitudine corporis.

Pristipoma therapon Blkr.

Prist. corpore oblongo compresso, altitudine 3½ circiter in ejus longitudine; capite subobtuso aeque longo ac corpore alto, altitudine longitudini ejus aequali; linea rostro-dorsali convexa; dorso elevato; oculis diametro 3 in longitudine capitis; rostro subobtuso convexo oculi diametro breviore; osse suborbitali oculi diametro verticali humiliore; maxillis aequalibus, inferiore poris parvis, superiore dentibus serie externa conicis brevibus; praeoperculo margine posteriore vix curvato denticulato; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis validis 4a longissima 1½ in altitudine corporis, pectoralibus subfalciformibus, ventralibus 5, caudali truncata 6 fere, anali spina 2a radiis longiore 6 in longitudine corporis; colore dorso griseo, lateribus et ventre argenteo, rostro fusco; pinna dorsali macula magna fusca antice in parte spinosa; pinnis ceteris flavis.
B. 7. D. 12/14 vel 12/15. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.
Synon. *Ikan Krot* Mal. Batav.
Habit. *Batavia*, in mari.
Longitudo 114 millimetr.

B. Pinnae omnes immaculatae.

a. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

aa. Oculi diametro 3 fere in capitis longitudine.

Pristipoma argyreum CV.?

Pristip. corpore oblongo compresso, altitudine 3½ ad 3½ in ejus longitudine; capite valde obtuso 3½ ad 3½ in corporis longitudine, circiter aeque longo ac alto; linea rostro-dorsali valde convexa; dorso subelevato; tudine capitis: osse suborbitali oculi diamtero multo humiliore; rostro valde obtuso convexo oculi diametro multo oculis diametro 5 fere in longi breviore; maxillis aequalibus, inferiore poris vix conspicuis, superiore dentibus serie externa conicis brevibus; praeoperculo margine posteriore vix curvato, leviter denticulato; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis validis 3a et 4a longissimis 2 in altitudine corporis, pectoralibus 3½ ad 3½, ventralibus 5 circiter, caudali truncata 6 circiter, anali spina 2a radiis longiore 7 in longitudine corporis; colore corpore supra griseo infra argenteo, pinnis flavo; operculo macula olivacea.
B. 7. D. 12/13 vel 12/14 vel 13/13 vel 13/14. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.
Synon. *Pristipome argyre* CV. Poiss. IX. p. 359?
Ikan Krot Mal. Batav.
Habit. *Batavia* in mari.
Long tudo 113 millimetr.

bb. Oculi diametro 4 fere in capitis longitudine.

Pristipoma guoraca CV.

Pristip. corpore oblongo compresso, altitudine 3 in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{1}{2}$ in corporis longitudine, aeque alto ac longo; linea rostro-dorsali convexa; dorso elevato; oculis diametro 4 fere in longitudine capitis; rostro obtuso oculi diametro vix humiliore; maxillis aequalibus, inferiore poris vix conspicuis, superiore dentibus serie externa conicis brevibus; praeoperculo margine posteriore parum curvato, dentato; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis validis spina 3a longissima $1\frac{2}{3}$ ad $1\frac{3}{4}$ in altitudine corporis, pectoralibus $3\frac{1}{2}$ circiter, ventralibus 5, caudali integra 6, anali spina 2a radiis multo longiore 6 in corporis longitudine; colore corpore supra griseo infra argenteo, pinnnis flavo.

B. 7. D. 12/13 vel 13/14. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Perca grunniens* Forster?
Guoraca Russell, Corom. Fish. Tab. 132.?
Pristipoma unicolor K. v. H.?
Pristipome guoraca CV. Poiss. V. p. 191.?
Kadou-moukari Incol. Mahé.?.
Ikan Krot Mal. Batav.

Habii. *Batavia*, in mari.

Longitudo 98 millimetr.

Diagramma CV.

I. Corpus fasciatum vel maculatum.

A. Pinna dorsalis spinis 14 vel 13.

a. Pinna caudalis rotundata.

aa. Corpus flavescens irregulariter nigro fasciatum et maculatum.

† Pinnae dorsalis et analis maxima parte nigrae, caudalis irregulariter nigro fasciata, pectorales nigrae, ventrales flavae.

Diagramma orientale CV.

Diagr. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso 4 circter in longitudine corporis; linea rostro-dorsali valde convexa; oculis diametro 3 nondum in longitudine capitis; rostro obtuso convexo; labiis carnosis; maxilla inferiore poris 6; praeoperculo angulo rotundato dentato; squamis lateribus 65 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spina 2a, 3a et 4a longissimis $2\frac{1}{2}$ circiter in altitudine corporis 1a et penultima brevissimis parte radiosa rotundata parte spinosa vix altiore, pectoralibus et ventralibus $6\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, anali et caudali rotundatis, anali spina 2a 2 in altitudine corporis; colore corpore flavescente fascia lata oculari et oculo-caudali nigra, dorso insuper maculis magnis 2 nigris in pinnam dorsalem sese continuentibus; rostro antice nigro; ventre fascia operculo-anali interrupta nigra; pinnis dorsali et anali maxima parte nigris, caudali flava fascia nigra mediana et fasciis 2 marginalibus obliquis, pectoralibus nigris, ventralibus flavis.

B. 7. D. 14/18. v. 13/18. P. 2/16. V. 1/5. A. 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Anthias orientalis* Bloch. Ausl. Fische. Tab. 326. f. 3.
Mulatte Bloch, ibid.
Mulat Bloch, ibid.
Serranus orientalis CV. Poiss. II. p. 237.

Mérou oriental CV. Poiss. II. p. 237.

Diagramme oriental CV. Poiss. V. p. 223. Tab. 124.

Habit. *Boleling*, *Bali septentrionalis*, in mari.

Longitudo 132 millimetr.

b. Pinna caudalis truncata.

aa. Corpus flavescens fasciis 7 ad 8 longitudinalibus fuscis.

† Pinnae dorsalis, caudalis et analis maculis fuscis.

Diagramma Sebae Blkr.

Diagr. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{2}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso 4 circiter in longitudine corporis, aeque alto ac longo; linea rostro-dorsali valde convexa; oculis diametro 3 ad $3\frac{1}{2}$ in capitis longitudine; rostro obtusissimo convexo elevato; labiis carnosis crassis; maxilla inferiore poris 6; praeoperculo rectangulo angulo rotundato dentato; squamis lateribus 80 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis 2a 3a et 4a longissimis $2\frac{2}{3}$ ad 3 in corporis altitudine spina ultima brevissima parte radiosa rotundata parte spinosa humiliore, pectoralibus et ventralibus $5\frac{1}{2}$ ad $5\frac{2}{3}$ in longitudine corporis, anali rotundata spina 2a 3 in altitudine corporis, caudali truncata; colore capite corporeque flavescente fasciis 7 fuscis longitudinalibus; pinnis dorsali, caudali et anali nigro limbatis et maculis rotundis nigricantibus notatis, pectoralibus et ventralibus flavis; pectoralibus basi fascia rubra; axillis unguinibusque macula rubra.

B. 7. D. 13/19. P. 2/16 vel 2/17. V. 1/5. A. 3/8. C. 17 et lat. brev,

Synon. *Perca* etc. Seba, Thesaur. III. Tab. 27 f. 17.

Ikan Gadji Mal Batav.

Habit. *Batavia* et *Banda Neira*, in mari.

Longitudo 380 millimetr.

B. Pinna dorsalis spinis 12.

a. Pinna caudalis emarginata.

aa. Corpus junioribus irregulariter nigro fasciatum et maculatum, adultis maculis rotundis tantum obsitum.

† Pinnae verticales maculis rotundis nigris, pectorales et ventrales totae nigrae.

Diagramma plectorhynchos CV.

Diagr. corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso 4 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali valde convexa; oculis diametro 3 ad $3\frac{1}{2}$ in longitudine capitis; rostro obtuso declivi recto elevato; labiis carnosis crassis; maxilla inferiore poris 6 vel 8; praeoperculo subrectangulo angulo rotundato denticulato; squamis lateribus 60 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis 3a et 4a longissimis $2\frac{1}{4}$ ad $2\frac{1}{2}$ in altitudine corporis spinis 1a et penultima brevissimis parte radiosa parte spinosa altiore angulata, pectoralibus et ventralibus 4 circiter in longitudine corporis, caudali emarginata lobis obtusis rotundatis, anali angulata spina 2a $2\frac{1}{2}$ in altitudine corporis; corpore junioribus irregulariter nigro fasciato et maculato fascia oculari nigra, adultis maculis nigris rotundis tantum obsito; pinnis verticalibus maculis rotundis nigricantibus, pectoralibus et ventralibus profunde fuscis.

Synon. *Plectorhynchus chaetodonoïdes* Lacép. Poiss. II.

Plectorhinque chétodonoïde Lacép. Poiss. II. Tab. 13. f. 2.

Lutjan chétodonoïde Lacép. Poiss. IV. p. 195 et 243.

Chaetodon plectorhynchus Shaw.

Diagramme plectorhynque CV. Poiss. V. p. 220.
Diagramma pardalis K. v. H. CV. Poiss. V. p. 224.
Diagramme panthère CV. Poiss. V. p. 224.
Ikan Gadji Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.
Longitudo 150 (junior.) ad 320 (adult.) millimetr.

C. Pinna dorsalis spinis 10.

a. Pinna caudalis truncata vel vix emarginata.

aa. Corpus juventute longitudinaliter rubro fasciatum, adolescentia maculis rotundis rubro-flavescentibus vel aureis obsitum, aetate adulta griseum.

Diagramma punctatum Ehr.

Diagramma corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso 4 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali valde convexa; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine capitis; rostro obtuso declivi vix convexo; labiis carnosis; maxilla inferiore poris 6, poris 2 anterioribus parvis; praeoperculo rectangulo angulo rotundato, denticulato; squamis lateribus 100 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis 2a et 3a longissimis 2 ad $2\frac{2}{3}$ in altitudine corporis spinis 1a et ultima brevissimis parte radiosa angulata parte spinosa altiore, pectoralibus et ventralibus 6 circiter in longitudine corporis, caudali truncata, anali angulata spinis 2a et 3a mediocribus aequalibus $3\frac{1}{2}$ circiter in altitudine corporis; corpore griseo, juventute longitudinaliter rubro fasciato, adolescentia maculis rotundis rubro-flavicantibus vel aureis obsito, aetate adulta immaculato; pinnis dorsali et anali margine, ventralibus apicem versus nigricantibus.
B. 7. D. 10/22 vel 10/23. P. 2/15 vel 2/16. V. 1/5. A. 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Prique* Renard, Poiss. Moluq. I. Tab. 29. f. 159?
Chaetodon etc. Seba. Thesaur. III. Tab. 26. f. 32.
Perca etc. Seba Thesaur III. Tab. 27. f. 18?
Sciaena abu mgaterin Forsk. p. 51 No. 59, b.
Perca picta Thunb. Act. Holm. XIII. p. 141. Tab. 5.
Lutjanus pictus Lacép. Poiss. V. p. 687 et 688.
Lutjan peint Lacép. ibid.
Grammistes pictus Bl. Schneid. Syst. p. 190.
Diagramma pictum CV. Poiss. V. p. 236.
Diagramme peint CV. Poiss. V. p. 236.
Diagramma balteatum K. v. H. CV. Poiss. V. p. 237?
Diagramme à baudrier CV. Poiss. V. p. 237?
Diagramma lineatum Rüpp. Fisch. R. M. p. 125 (nec. CV).
Diagramma fâtela Rüpp. (nec. CV.).
Diagramme ponctué CV. Poiss. V. p. 226.
Diagramma punctatum CV. ib. p. 226. Rüpp. Temm. Schleg. Faun. jap. Pisces. p. 60. Tab. 26. a.
Diagramma cinerascens CV. Poiss. V. p. 230. Rüpp.
Diagramme cendré CV. ib. p. 230.
Nominokutsime Japonens. Nangasaki.
Ikan Gadji Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.
Longitudo 250 millimetr.

II. Corpus fasciis vel maculis nullis.

A. Pinna dorsalis spinis 14 vel 13.

a. Corpus fuscescens; pinnae fuscescentes, dorsalis nigro marginata.

Diagramma crassispinum Rüpp. Neue Wirbelth. Fisch. R. M. Tab. 30. f. 4.

Diagramm. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{2}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso 4 fere in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali valde convexa; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ fere in longitudine capitis; rostro obtuso declivi subconvexo; labiis carnosis crassis; maxilla inferiore poris 6, poris 2 anterioribus minimis; praeoperculo subrectangulo angulo rotundato dentato; squamis lateribus 50 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali profunde emarginata spinis crassis 3a et 4a longissimis $2\frac{1}{3}$ ad $2\frac{1}{2}$ in altitudine corporis parte radiosa rotundata altitudine parti spinosae subaequali, pectoralibus $5\frac{1}{2}$ ad 6, ventralibus $4\frac{1}{2}$ ad 5 in longitudine corporis, caudali truncata, anali rotundata spina 2a spina 3a multo longiore $6\frac{1}{2}$ fere in longitudine corporis; colore corpore pinnisque rubro-fuscescente vel fusco; pinna dorsali nigro marginata.

B. 7. D. 14/16 vel 14/17 vel 13/16. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Pristipoma nigrum* Mertens, CV. Poiss. V. p. 192?
Ikan Biber tebèl Mal. Batav.
Ikan Pelabatu Jav. Samar.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, in mari.
Longitudo 210 millimetr.

Lobotes CV.

I. Pinna caudalis margine posteriore alba.

A. Corpus fuscescens fusco profundiore et flavescente nebulatum. Pinnae pectorales aurantiacae.

Lobotes erate CV.

Lobot. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine, latitudine 3 in ejus altitudine; capite subacuto $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; linea rostro-dorsali concava; dorso elevato; oculis diametro 6 fere in longitudine capitis; rostro oculi diametro breviore; osse suborbitali valde humili; maxilla inferiore superiore longiore infra poris 6; praeoperculo subrectangulo angulo rotundato, dentibus angulo (junioribus) spinaeformibus; squamis lateribus 40 fere in serie longitudinali; pinnis dorsali emarginata spinis 5a et 6a longissimis parte radiosa rotundata brevioribus, pectoralibus obtusis 7 fere, ventralibus 5 circiter in longitudine corporis, caudali et anali rotundatis, anali spina 3a longissima; colore corpore pinnisque fuscescente-violaceo vel fusco-nigricante, squamis lateribus singulis basi et ventre dilutiore; pinnis pectoralibus aurantiacis, dorsali radiosa et anali basi (junioribus) maculis 3 nigris, caudali margine posteriore alba.

B. 6. D. 12/15 vel 12/16. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/11 vel 3/12. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Lobotes des Indes* CV. Poiss. V. p. 242. Règn. éd. luxe, Poiss. Tab. 31 f. 1.
Lobotes Farkharii CV. Poiss. V. p. 243.
Lobotes de Farkhar CV. ibid.
Eraté Incol. Pondic.
Bio-coindallon Incol. Mahé.
Ikan Pitjaprio Mal. Malacca.
Ikan Kakap batu Mal. Batav.
Ikan Sampang Mal. Batav.
Ikan Pelabatu Jav. Samar.
Ikan Kakap telassi Jav. Surabaya.
Ikan Tjabeh watu Incol. Pasuruan

Habit. *Batavia*, *Samarang*, *Surabaya*, *Pasuruan*, in mari.
Longitudo 164 millimetr.

Scolopsides CV.

I. Ossa maxillaria superiora denticulata.

A. Corpus supra coerulescens infra flavescens.

a. Vitta dorsalis alba pinnae dorsalí approximata. Latera maculis aureis in series longitudinales dispositis.

Scolopsides lycogenis CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ ad 4 in ejus longitudine; capite subacuto $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali leviter convexa; oculis diametro $2\frac{1}{4}$ circiter in longitudine capitis; ossibus maxillaribus superioribus dentatis, suborbitalibus humilibus oblique rotundatis spina mediocri; labiis gracilibus; præoperculo rotundato dentato; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibns, anali spinis mediocribus 2a et 3a subæqualibus radiis brevioribus, pectoralibus obtusis, ventralibus radio primo producto, caudali emarginata angulis acuta; colore supra coerulescente infra flavescente; dorso vitta longitudinalî obliqua alba pinnæ dorsali approximata; lateribus postice maculis aureis in series 4 longitudinales dispositis; pinnis flavescente-roseis.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Holocentrus ciliatus* Lacép. Poiss. IV. p. 333 et 331.
Holocentre cilié Lacép ibid.
Lycogenis argyrosoma K. v. H.
Scolopside à maxillaire denté CV. Poiss. V. p. 261.
Scolopside à maxillaire épineux CV. Poiss. V. Tab. 127.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, et *Bima Sumbawae* insulæ, in mari.

Longitudo 168 millimetr.

II. Ossa maxillaria superiora edentula.

A. Corpus elevatum altitudine 3 nondum in ejus longitudine.

a. Corpus roseum vel rubrum. Fascia opercularis verticalis albida.

aa. Fascia operculo-caudalis albida.

† Linea rostro-frontalis declivis recta. Spina suborbitalis parva.

Scolopsides Vosmeri CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine 3 fere in ejus longitudine; capite subobtuso $4\frac{1}{3}$ ad $4\frac{1}{4}$ in longitudine corporis; dorso elevato; linea rostro-frontali declivi recta; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse suborbitali rotundato vix vel non dentato spina brevi gracili; præoperculo exciso denticulato; labiis carnosis; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis crassis, anali spina 2a maxima crassa radiis multo longiore, pectoralibus et ventralibus 5 circiter in longitudine corporis, caudali emarginata lobis subacutis superiore longiore; colore corpore rubro-vinoso, pinnis flavescente-roseo; fasciis 2 albescentibus anteriore nucho-operculari, posteriore operculo-caudali sub lineam lateralem decurrente; colore corporis basi squamarum profundiore.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/17. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Anthias Vosmeri* Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 321.
Vosmersche Röthling Bloch. ibid.
Vosmar Bloch. ibid.
Lutjanus Vosmaeri Lacép. Poiss. IV. p. 213.
Lutjan Vosmer Lacép. ibid.
Lutjan galon d'or Lacép. ib. IV. p. 216.
Lutjanus aureo vittatus Lacép. ibid.
Pomacentrus enneadactylus Lacép. ib. IV. p. 505 et 508.
Pomacentre ennéadactyle Lacép. ibid.
Perca aurata Mungo Park, Transact. Linn. Soc. III. p. 35.

Scolopsis argyrosomus K. v. H.
Scolopside de Vosmaer CV. Poiss. V. p. 250.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.
Longitudo 210 millimetr.

aa. Fascia longitudinalis nulla.
† Linea rostro-frontalis convexa. Spina suborbitalis magna.

Scolopsides torquatus CV.

Scolopsid. corpore oblongo compresso, altitudine 3 fere in ejus longitudine; capite obtuso 4¾ ad 4⅓ in longitudine corporis; dorso elevato; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 3 fere in longitudine capitis; osse suborbitali angulato denticulato spina lata magna; præoperculo exciso denticulato; labiis carnosis; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis crassis, anali spina 2a maxima crassa radiis analibus longiore, pectoralibus et ventralibus 5 circiter in longitudine corporis, caudali emarginata lobis subacutis superiore longiore; colore corpore pinnisque roseo, fascia nucho-operculari alba vel flava; pinnis pectoralibus supra ad basin macula trigona nigra vel fusca.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/16 vel 2/17. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Scolopside à collier* CV. Poiss. V. p. 252.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.
Longitudo 178 millimetr.

A. Corpus oblongum altitudine 3⅓ ad 4 in ejus longitudine.
a. Corpus fasciatum vel vittatum.
aa. Corpus supra viridescente-olivaceum infra argenteum, dorso fasciis 2 longitudinalibns flavis.

Scolopsides cancellatus CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine, capite obtuso 4 in longitudine corporis; dorso subhumili; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 2½ in capitis longitudine; osse suborbitali dentato spina magna; præoperculo angulato leviter exciso dentato; rostro obtuso et fronte latis; labiis carnosis; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis validis longis, anali spinis crassis 2a et 3a subæqualibus longitudine radios æquantibus, pectoralibus subobtusis, ventralibus acutis, caudali profunde emarginata lobo superiore inferiore longiore et acutiore; colore corpore supra viridescente-olivaceo infra argenteo, vittis 2 longitudinalibus albis, superiore frontali-dorsali ad finem pinnæ dorsalis radiosæ desinente, inferiore oculo-laterali sub lineam lateralem decurrente; pinnis dorsali flavescente parte radiosa supra antice rubra, pectoralibus flavescentibus, ventralibus et anali albidis hyalinis, caudali roseo-flavescente.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 214. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Scolopsis lineatus* QG. Voyage Freycinet. Zoöl. Tab. 60. f. 3.
Scolopside treillisé CV. Poiss. V. p. 264.
Katbatto Insul. Quebe.
Marabonnugo Insul. Vanicolo.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.
Longitudo 212 millimetr.

bb. Corpus supra olivaceum infra flavescens vittis 2 curvatis nigris oculo-dorsalibus.

Scolopsides bilineatus CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine 3⅗ circiter in ejus longitudine; capite obtuso 4¼ ad 4½ in longitudine corporis; dorso subelevato; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 2½ in capitis longitudine; osse suborbitali humili obliquo dentato spina longa; præoperculo obtusangulo vix exciso dentato; labiis carnosis; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus, anali spina 2a longa crassa radios æquantibus, pectoralibus subobtusis, ventralibus acutis, caudali excisa lobis obtusiusculis superiore longiore; colore supra olivaceo infra flavescente; vittis 2 curvatis nigris parallelis oculo-dorsalibus ad initium pinnæ dorsalis radiosæ desinentibus; vittis insuper 2 flavis parallelis rostro-dorsalibus ad mediam pinnam dorsalem spinosam desi-

nentibus; dorso macula magna flavicante sub pinnæ dorsalis radiosae parte posteriore; pinnis flavis dorsali radiosa supra antice et anali antice fuscis vel rubro-fuscis.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat, brev.

Synon. *Anthias bilineatus* Bloch, Ausl. Fish. Tab. 325.
Afterfleck Bloch. ibid.
Rayé Bloch, ibid.
Lutjanus ellipticus Lacép. Poiss. IV. p. 213.
Lutjan elliptique Lacép. ibid.
Scolopside à deux lignes CV. Poiss. V. p. 253.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.
Longitudo 170 millimetr.

cc. Corpus supra margaritaceo-coerulescens infra margaritaceum, fascia longitudinali fuscescente sub linea laterali.

† Caput subacutum, linea rostro-frontali declivi recta.

ó Pinna pectoralis basi vitta transversa violacea.

Scolopsides monogramma K. v. H. CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine 3½ ad 4 in ejus longitudine; capite subacuto 4 ad 4⅓ in longitudine corporis; dorso subelevato; linea rostro-frontali declivi recta; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse suborbitali denticulato spina mediocri; praeoperculo exciso dentato; operculo basi nudo sulcato; labiis carnosis; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus, anali spinis mediocribus 3a longissima radiis breviore, pectoralibus acutis, ventralibus radio 1o producto, caudali profunde emarginata lobis acutis superiore longiore; colore corpore supra margaritaceo-coerulescente infra margaritaceo; fascia longitudinali fuscescente sub linea laterali; pinnis dorsali hyalina medio vitta longitudinali coerulescente margine superiore flavo, pectoralibus, ventralibus analique hyalino-albidis, pectoralibus basi vitta transversa violacea, caudali rosea margine posteriore et inferiore coerulescente.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/16. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Scolopside monogramme* CV. Poiss. V. p. 254. Règne anim. éd. luxe Tab. 31. f. 3.
Scolopsides taeniatus Ehr. CV. Poiss. V. 255?
Scolopsis bimaculatus Rüpp. Fisch. Roth. M. Tab. 2 f. 2?
Scolopsides bimaculatus CV. Poiss. V. p. 256?
Koont Arab.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, *Anjer* in mari.
Longitudo 220 millimetr.

†† Caput obtusum fronte curvata.

ó Pinna pectoralis supra ad basin macula trigona rubra. Pinna caudalis margine posteriore violacea.

Scolopsides taeniopterus K. v. H. CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitddine; capite obtuso 4½ circiter in longitudine corporis; dorso subelevato; fronte curvata; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; osse suborbitali denticulato spina parva; rostro obtuso subelevato; praeoperculo exciso dentato; operculo basi nudo sulcato; labiis carnosis; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus, anali spinis mediocribus 2a et 3a subaequalibus radiis analibus brevioribus, pectoralibus obtusis, ventralibus radio 1o producto, caudali mediocriter emarginata apicibus acuta; colore corpore supra coerulescente-roseo infra margaritaceo, fascia longitudinali olivacea sub linea laterali; pinnis dorsali hyalina medio fascia longitudinali coerulescente, margine superiore flava, pectoralibus albidis supra ad basin macula triquetra sanguinea, ventralibus albidis, anali antice dilute coerulea postice flavescente, caudali rosea supra ad basin macula nitente coerulea.

Synon. *Scolopside à dorsale rayée* CV. Poiss. V. p. 260.
Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.
Longitudo 235 millimetr.

b. Corpus vittis vel fasciis nullis.

aa. Color squamis dorso lateribusque singulis basi margaritaceus margine rubro-fuscescens vel viridescens.

† Spina suborbitalis magna. Spina analis 3_a longisssima.

Scolopsides margaritifer CV.

Scolops. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{3}$ ad $3\frac{2}{3}$ in ejus longitudine; capite obtuso $4\frac{1}{4}$ ad $4\frac{1}{3}$ in longitudine corporis; dorso subelevato; linea rostro-frontali declivi vix convexa; oculis diametro 3 fere in longitudine capitis; osse suborbitali angulato rotundato dentato spina longa crassa; praeoperculo exciso dentato angulo prominente dentibus majoribus; labiis carnosis; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus, anali spinis mediocribus 3_a longissima radiis breviore, pectoralibus acutis, ventralibus radio 1o producto pinnam analem attingente, caudali profunde emarginata lobo superiore longiore; colore squamis dorso lateribusque singulis basi margaritaceo margine rubro-fuscescente vel viridescente, ventre flavescente; pinnis dorsali spinosa infra flavescente supra violacea radiosa violacea margine flava, pectoralibus, ventralibus et anali flavescentibus, caudali lobo superiore flavescente inferiore roseo.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 16 et lat. brev.

Synon. *Scolopside perlé* CV. Poiss. V. p. 254.

Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 245 millimetr.

Heterognathodon *Blkr.*

Pinna dorsi unica. Membrana branchiostega radiis 5. Pinna pectoralis radiis divisis. Ossa suborbitalia glabra non dentata spina nulla. Praeoperculum dentatum. Operculum spina unica. Maxilla superior dentibus setaceis pluriseriatis antice caninis 4; maxilla inferior dentibus antice setaceis pluriseriatis et caninis 2, postice conicis uniseriatis. Spinae dorsales 10, anales 3.

I. Corpus longitudinaliter fasciatum.

A. Caput subacutum, linea rostro-frontali leviter convexa.

a. Color dorso lateribusque coerulescens vittis 2 longitudinalibus margaritaceis.

aa. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali. Pinna caudalis emarginata.

Heterognathodon bifasciatus Blkr.

Heterognath. corpore subelongato compresso, altitudine 5 in ejus longitudine; capite subacuto 4 in longitudine corporis; linea rostro-frontali leviter convexa; dorso humili; rostro convexo oculi diametro breviore; oculis diametro $2\frac{2}{3}$ circiter in capitis longitudine; osse suborbitali alepidoto; praeoperculo denticulato rotundato; ossibus maxillaribus superioribus scabris; dentibus caninis maxilla superiore magnis curvatis subverticalibus, maxilla inferiore curvatis divergentibus; squamis lateribus 40 fere in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus, anali spinis mediocribus 3_a longissima radiis breviore, pectoralibus obtusis, ventralibus acutis, caudali emarginata angulis acuta $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore dorso lateribusque coerulescente vittis 2 longitudinalibus margaritaceis superiore oculum inter et radium dorsalem posteriorem inferiore rostro-operculo-caudali; ventre pinnisque flavis vel rubris.

B. 5. D. 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Scolopsides caninus* CV. V. p. 266?

Habit. *Bima*, *Sumbawae* insulae, in mari.

Longitudo 115 millimetr.

B. Caput acutum, linea rostro-frontali declivi recta.

a. Color supra et lateribus olivaceus fasciis 2 longitudinalibus luteis.

aa. Squamae lateribus 32 p. m. in serie longitudinali. Pinna caudalis emarginata.

† Dentes canini inferiores magni curvati subhorizontales.

Heterognathodon xanthopleura Blkr.

Heterognath. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine; capite acuto 4 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi recta; dorso elevato; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ circiter in capitis longitudine; rostro conico acuto oculis diametro aequali; osse suborbitali alepidoto; praeoperculo denticulato angulo rotundato glabro; dentibus caninis maxilla superiore verticalibus conicis curvatis mediocribus, maxilla inferiore curvatis longioribus divergentibus subhorizontalibbus; ossibus maxillaribus superioribus scabris; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus, anali spinis mediocribus 3a longissima radiis breviore, pectoralibus obtusis, ventralibus acutis radio 1o producto, caudali emarginata angulis acuta $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore corpore supra et lateribus olivaceo infra flavescente-argenteo; fasciis 2 longitudinalibus latis diffusis luteis superiore graciliore ad lineam lateralem inferiore ad media latera decurrente; vitta oculo-operculari coerulescente; pinnis flavescentibus, pectoralibus basi vitta transversa olivacea.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Heterodon zonatus* Blkr. Bijdr. Topogr. Bat.

Ikan Passir passir Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 260 millimetr.

b. Color supra et lateribus olivaceus fascia unica oculo-caudali flavescente.

aa. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali. Pinna caudalis profunde excisa lobis acutissimis curvatis.

† Dentes canini inferiores breves recti.

Heterognathodon macrurus Blkr.

Heterognath. corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite conico acuto 5 fere in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi rectiuscula; dorso humili; oculis diametro 3 in longitudine capitis; rostro acuto oculi diametro breviore; osse suborbitali squamato; praeoperculo denticulato angulo rotundato glabro; ossibus maxillaribus superioribus glabris; dentibus caninis maxilla superiore conicis brevibus externis rectis prominentibus internis subverticalibus leviter curvatis, maxilla inferiore conicis brevibus rectis prominentibus divergentibus; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali spinis gracilibus anali spinis mediocribus 3a longissima radiis breviore, pectoralibus subobtusis, ventralibus acutis radio 1o producto, caudali profunde excisa lobis acutissimis curvatis superiore longiore 4 vix in corporis longitudine; colore corpore supra olivaceo infra flavescente-argenteo, fascia lata diffusa flavescente oculi-caudali; pinnis flavescentibus, caudali flavescente-rosea.

B. 5. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Passir passir* Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 212 millimetr.

Scripsi Batavia Calendis August. MDCCCXLIX.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

SPAROÏDEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

SPAROÏDEN

VAN DEN

SOENDA - MOLUKSCHEN ARCHIPEL.

Sedert de uitgave van het VIde deel der groote »Histoire naturelle des Poissons" (1830) is de kennis der Sparoïden van dezen archipel nagenoeg niet uitgebreid geworden. CUVIER en VALENCIENNES kenden, nu 20 jaren geleden, 20 soorten van Sparoïden van de Soenda-Moluksche zeeën en beschreven ze alle in hun groot vischwerk. Sedert is door Dr. S. MULLER nog melding gemaakt van eene soort, Dentex obtusus genaamd, van welke mij echter geene beschrijving onder de oogen is gekomen. In de Catalogus van zoölogische voorwerpen van Sumatra, bevat in »the Memoir of the Life of Sir St. Raffles," wordt ook nog vermeld een Sparoïed van Sumatra, Monotaxis indica geheeten, blijkbaar een Lethrinus, doch welks soorthepaling door afwezigheid van beschrijving onmogelijk is. Deze twee soorten niet medegerekend, zijn de tot heden bekend gewordene de volgende :

1 *Chrysophrys sarba* CV.
2 » *calamara* CV.
3 » *bifasciata* CV.
4 *Pagrus filamentosus* CV.
5 *Dentex cynodon* CV.
6 *Dentex hexodon* CV.
7 » *ruber* CV.
8 » *tolu* CV.
9 *Pentapus vittatus* CV.
10 » *setosus* CV.

11 *Lethrinus semicinctus* CV.
12 » *microdon* CV.
13 » *olivaceus* CV.
14 » *rostratus* K. v. H.
15 » *waigiensis* CV.
16 *Lethrinus reticulatus* CV.
17 » *sordidus* CV.
18 » *leutjanus* CV.
19 » *ornatus* CV.
20 » *latidens* CV.

Mijne verzameling bevat slechts 11 soorten van Sparoïden en wel:

1 *Chrysophrys calamara* CV.
2 *Dentex lethrinoides* Blkr. nov. spec.
3 » *taeniopterus* CV.
4 » *tambulus* CV.
5 » *ruber* CV.
6 » *tolu* CV.
7 *Lethrinus rostratus* K. v. H.
8 » *mahsenoides* Ehr. CV.?
9 » *opercularis* CV.
10 » *leutjanus* CV.?
11 » *harak* Rüpp.

Slechts 5 dezer 10 soorten waren van den Archipel bekend, zoodat 6 nieuw zijn voor de fauna dezer gewesten, en het thans bekende aantal Soenda-Moluksche soorten van Sparoïden gebragt is op 26 t. w.:

1 *Chrysophrys sarba* CV.
2 » *calamara* CV.
3 » *bifasciata* CV.
4 *Pagrus filamentosus* CV.
5 *Dentex lethrinoides* Blkr.
6 » *cynodon* CV.
7 » *hexodon* CV.
8 » *taeniopterus* CV.
9 » *tambulus* CV.
10 » *ruber* CV.
11 » *tolu* CV.
12 *Pentapus vittatus* CV.
13 » *setosus* CV.
14 *Lethrinus semicinctus* CV.
15 » *microdon* CV.
16 » *olivaceus* CV.
17 » *rostratus* K. v. H.
18 » *waigiensis* CV.
19 » *reticulatus* CV.
20 » *sordidus* CV.
21 » *leutjanus* CV.
22 » *ornatus* CV.
23 » *latidens* CV.
24 » *mahsenoides* Ehr.
25 » *opercularis* CV.
26 » *harak* Rüpp.

In eene kleine verhandeling, getiteld: »A contribution to the knowledge of the Ichthyological fauna of Celebes," opgenomen in The Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia, jaargang 1848, heb ik bovendien nog als tot de brasems behoorende beschreven een' kleinen visch, welks gebrekkige conservatie mij echter niet toeliet eene naauwkeurige diagnose daarvan te ontwerpen. Ik noemde dezen visch daar Apogonoïdes macassariensis naar de overeenkomst die hij heeft in habitus met het geslacht Apogon van de Percoïden en naar de plaats van voorkomen. Sedert zijn de specimina, welke ik hiervan bezat, door herhaald reizen en verpakken voor eene nieuwe beschrijving geheel onbruikbaar geworden,

zoodat ik liever dit geslacht nog als twijfelachtig wil aanmerken en verkozen heb er hier onder verder geen gewag van te maken.

Volgens de tegenwoordig bestaande kennis zijn de bovengenoemde 26 soorten op de volgende wijze in den Archipel verdeeld.

Tot de fauna van Java behooren:

1 *Chrysophrys calamara* CV.
2 *Pentapus setosus* CV.
3 *Dentex lethrinoides* Blkr.
4 » *taeniopterus* CV.
5 » *tambulus* CV.
6 » *ruber* CV.
7 » *tolu* CV.
8 *Lethrinus olivaceus* CV.
9 » *rostratus* K. v. H.
10 ? » *leutjanus* CV.
11 » *mahsenoides* Ehr. CV. ?
12 » *opercularis* CV.
13 » *harak* Rüpp.

Tot de fauna van Madura:

1 *Chrysophrys calamara* CV.

Tot de fauna van Sumatra:

1 *Pagrus filamentosus* CV.
2 *Lethrinus leutjanus* CV.?
3 *Lethrinus* . . . . sp.? = *Monotaxis indica* Benn.

Tot de fauna van Celebes:

1 *Dentex obtusus* S. Müll.

Tot de fauna van Sumbawa:

1 *Chrysophrys calamara* CV.

Tot de fauna van Timor:

1 *Dentex hexodon* QG.

Tot de fauna der Moluksche eilanden:

1 *Chrysophrys sarba* CV.
2 » *bifasciata* CV. (van Amboina).
3 *Pentapus vittatus* CV. ?
4 *Lethrinus semicinctus* CV. (van Boeroe).
5 » *microdon* CV. (van Boeroe).
6 » *olivaceus* CV. (van Boeroe).

Tot de fauna van Waigioe:

1 *Dentex ruber* CV.

Tot de fauna van Nieuw-Guinea:

1 *Dentex tolu* CV.
2 *Lethrinus waigiensis* CV.
3 *Lethrinus reticulatus* CV.
4 » *sordidus* CV.
5 *Lethrinus latidens* CV.

Van de boven opgesomde soorten komen ook buiten den archipel voor;

1 *Chrysophrys sarba* CV. —— Isle de France, Roode Zee, Hindostan.
2 » *calamara* CV. —— Hindostan.
3 » *bifasciata* CV. —— Indische en Roode Zee.
4 *Pagrus filamentosus* CV. —— Bourbon.
5 *Dentex tolu* CV. —— Hindostan.
6 » *tambulus* CV. —— Hindostan.
7 *Pentapus vittatus* CV. —— Japan ?
8 *Lethrinus mahsenoides* Ehr. —— Roode Zee.
9 » *opercularis* CV. —— Ceylon.
10 » *harak* Rüpp. —— Ceylon, Roode Zee.

CONSPECTUS SPECIERUM ANALYTICUS.

CHRYSOPHRYS CUV.

I. Pinna dorsalis spinis 11 crassis.
A. Corpus elevatum altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine. Linea rostro-frontalis recta.
a. Spina analis 2a maxima crassa.
aa. Squamae laterales 30 ad 40 in serie longitudinali.
† Corpus griseo-argenteum; pinnae flavescentes.

1 *Chrysophrys calamara* CV.

DENTEX CUV.

I. Spinae dorsales 10.
A. Squamae laterales 30 ad 50 in serie longitudinali.
a. Corpus elevatum, altitudine 3 circiter in ejus longitudine.
aa. Oculi magni 2 ad 3 in longitudine capitis.
† Dentes canini in maxilla superiore et inferiore 6 vel 4.
ó Color corpore pinnisque flavescens.
ò Pinnae dorsalis et analis radio nullo producto.

2 *Dentex lethrinoides* Blkr.

b. Corpus humile, altitudine 4 ad 6 in ejus longitudine.
aa. Oculi diametro 3 in longitudine capitis.
† Dentes canini in maxilla superiore 4.
ó Pinna dorsalis spinis gracilibus membrana interspinali integra non incisa.
ò Corpus supra roseum infra argenteum. Pinnae roseae, dorsalis et analis vitta viridi-flavescente longitudinali.
ô Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula.

3 *Dentex taeniopterus* CV.

†† Dentes canini in maxilla superiore 6, in maxilla inferiore nulli.
ó Pinna dorsalis spinis gracilibus membrana interspinali integra non incisa.

ò Corpus supra roseum infra argenteum. Pinnae roseae non vittatae.

ô Linea rostro-frontalis convexa.

* Os suborbitale oculi diametro plus duplo humilius.

4 *Dentex ruber* CV.

** Os suborbitale oculi diametro verticali altitudine subaequale.

5 *Dentex tambulus* CV.

óó Pinna dorsalis spinis gracillimis flexilibus, membrana inter singulas spinas profunde incisa.

ò Corpus supra roseum infra argenteum. Pinnae roseae.

ô Linea rostro-frontalis convexa.

* Os suborbitale oculi diametro duplo fere humilius.

6 *Dentex tolu* CV.

LETHRINUS.

I. Dentes maxillares laterales conici acuti.

A. Dentes canini utraque maxilla 4.

a. Caput valde acutum rostro longo.

aa. Corpus oblongo-elongatum, altitudine $4^1/_4$ ad $4^1/_2$ in ejus longitudine.

† Color supra viridescens infra flavescens; macula lateralis nigricans.

7 *Lethrinus rostratus* K. v. H. CV.

II. Dentes maxillares laterales antici conici postici rotundati graniformes.

A. Dentes canini utraque maxilla 4.

a. Corpus oblongum altitudine 3 ad 4 in ejus longitudine.

aa. Caput acutum.

† Corpus supra olivaceum infra flavescens.

ó Linea rostro-frontalis recta.

ò Oculi diametro $1^1/_2$ in longitudine rostri.

ô Squamae laterales 44 p. m. in serie longitudinali.

8 *Lethrinus opercularis* CV.

óó Linea rostro-frontalis convexa.

ò Rostrum oculi diametro duplo longius.

ô Squamae laterales 50 p. m. in serie longitudinali.

9 *Lethrinus leutjanus* CV. ?

bb. Caput obtusum.

† Corpus supra olivaceum infra flavescens.

ó Linea rostro-frontalis (adultis) curvata infra concaviuscula supra convexa.

10 *Lethrinus mahsenoides* CV. ?

B. Dentes canini maxilla superiore 4, maxilla inferiore 2.

a. Corpus oblongum altitudine 3½ in ejus longitudine.

aa. Caput subacutum.

† Corpus supra olivaceum infra flavescens; macula magna nigra ad lineam lateralem post pinnas pectorales.

ó Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula.

11 *Lethrinus Harak* Rüpp.

DESCRIPTIONES SPECIERUM DIAGNOSTICAE.

CHRYSOPHRYS CUV.

I. Pinna dorsalis spinis 11 crassis.

A. Corpus elevatum altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine. Linea rostro-frontalis recta.

a. Spina analis 2a maxima crassa.

aa. Squamae laterales 30 ad 40 in serie longitudinali.

† Corpus griseo-argenteum; pinnae flavescentes.

Chrysophrys calamara CV. Poiss. VI. p. 85.

Chrysophr. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{2}{3}$ ad $2\frac{3}{4}$ in ejus longitudine; capite obtuso 4 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-frontali declivi recta, cephalico-dorsali valde convexa; oculis diametro 4 in longitudine capitis; rostro obtuso oculi diametro non vel vix longiore; maxilla superiore inferiore paulo longiore dentibus caninis 6, molaribus in series 4 vel 5 dispositis serie externa majoribus; palato dente ovali magno nullo; maxilla inferiore dentibus caninis 6; osse suborbitali oculi diametro multo humiliore; praeoperculo squamis in 5 series dispositis; linea ventrali fere recta; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali, inguinalibus elongatis; pinna dorsali spinis crassis 4a longissima 3 fere in altitudine corporis, membrana inter singulas spinas incisa, parte radiosa obtusa; pinnis pectoralibus acutis capite longioribus pinnam analem attingentibus, ventralibus acutis capite brevioribus spina 3 fere in altitudine corporis, anali obtusa spina 2a maxima crassa $2\frac{1}{6}$ ad $2\frac{1}{2}$ in altitudine corporis, caudali excisa lobis obtusis; colore corpore griseo-argenteo striis 12 p. m. obscurioribus longitudinalibus; pinnis flavescentibus, dorsali, anali et caudali nigro marginatis, ventralibus apice fuscescentibus.

B. 6. D. II/12. P. 2/13 vel 2/14. V. 1/5. A. 3/9 vel 3/10. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Calamara* Russell Corom. Fish. I. Tab. 92.
Daurade calamara CV. Poiss. VI. p. 85.
Chrysophrys berda Blkr. Topogr. Bat. et Ichth. Madur.
Ikan Okéh et *Ikan Kapas* Mal. Batav.
Ikan Katombol Javan. Tjilatjap.

Habii. *Batavia*, *Samarang*, *Surabaya*, *Tjilatjap*, in mari.
Kammal, *Sampang*, Madurae insulae, in mari.

Longitudo 250 millimetr.

DENTEX CUV.

I. Spinae dorsales 10.

A. Squamae laterales 30 ad 50 in serie longitudinali.

a. Corpus elevatum, altitudine 3 circiter in ejus longitudine.

aa. Oculi magni 2 ad 3 in longitudine capitis.

† Dentes canini in maxilla superiore et inferiore 6 vel 4.

ó Color corpore pinnisque flavescens.

ò Pinnae dorsalis et analis radio nullo producto.

Dentex lethrinoides Blkr.

Dent. corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso $3\frac{3}{4}$ circiter in longitudine corporis; dorso elevato; linea rostro-frontali convexiuscula; oculis magnis diametro $2\frac{1}{2}$ in longitudine capitis; osse suborbitali altitudine $1\frac{1}{2}$ circiter in diametro oculi; rostro obtuso oculo non vel vix longiore; dentibus maxilla superiore pluriseriatis serie externa majoribus conicis antice caninis curvatis 6, maxilla inferiore postice uniseriatis conicis majoribus antice pluriseriatis parvis caninis 4 vel 6 mediocribus; praeoperculo squamis in 3 series dispositis limbo lato nudo; squamis lateribus 36 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis mediocribus 4a longissima 3 et aliquid in altitudine corporis, membrana inter singulas spinas incisa, parte radiosa rotundata; pinnis pectoralibus acutis 5 fere, ventralibus 6 in longitudine corporis, anali spina 3a longissima radiis breviore, caudali profunde emarginata lobis acutis; colore corpore supra flavescente infra argenteo, pinnis flavescente; rostro et fronte roseis.

B. 6. D. 10/10 vel 10/11. P. 2/13. V. 1/5. A. 3/11. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Dentex xanthopterus* Blkr. Topogr. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 250 millimetr.

Semel tantum specimen unicum vidi. Species Bataviae rarissima. Nomen specificum propono propter dentitionem genere Lethrino dentitioni valde affinem.

b. Corpus humile, altitudine 4 ad 6 in ejus longitudine.

aa. Oculi diametro 3 in longitudine capitis.

† Dentes canini in maxilla superiore 4.

ó Pinna dorsalis spinis gracilibus membrana interspinali integra non incisa.

ò Corpus supra roseum infra argenteum. Pinnae roseae, dorsalis et analis vitta viridi-flavescente longitudinali.

ô Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula.

Dentex taeniopterus CV. Poiss. VI. p. 183.

Dent. corpore oblongo compresso; altitudine 4 et paulo in ejus longitudine; capite obtuso 4 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi rectiuscula; oculis diametro 4 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro paulo humiliore; rostro longitudine oculi diametro aequali; dentibus maxilla superiore pluriseriatis serie externa majoribus antice caninis conicis 4, maxilla inferiore postice uniseriatis antice pluriseriatis serie externa majoribus caninis parvis 6; praeoperculo squamis in series 3 dispositis; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis gracilibus posterioribus 7 subaequalibus, spina longissima 3 fere in altitudine corporis, membrana interspinosa integra non lobata, parte radiosa obtusangula rotundata; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis, ventralibus radio 1o producto, anali spinis gracilibus 3a longissima radiis breviore parte radiosa acutangula, caudali profunde excisa lobis acutis superiore paulo longiore; colore corpore supra roseo infra argenteo, lateribus striis 8 ad 10 longitudinalibus flavescentibus; pinnis roseis, dorsali et anali vitta longitudinali obliqua viridescente-flava, dorsali margine superiore flava.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Denté aux nageoires rayées* CV. Poiss. VI. p. 183.
Ikan Passir-passir et *Ikan Gurisi mejrah* Mal. Batav.
Ikan Gresik Incol. Pasuruan, Bezuki.
Habil. *Batavia*, *Pasuruan*, *Bezuki*, in mari.
Longitudo 204 millimetr.

†† Dentes canini in maxilla superiore 6, in maxilla inferiore nulli.
ó Pinna dorsalis spinis gracilibus membrana interspinali integra non incisa.
ò Corpus supra roseum infra argenteum. Pinnae roseae non vittatae.
ô Linea rostro-frontalis convexa.
* Os suborbitale oculi diametro plus duplo humilius.

Dentex ruber CV. Poiss. VI. p. 184.

Dent. corpore elongato compresso, altitudine $5\frac{1}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso 4 in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro plus duplo humiliore; rostro oculo breviore; dentibus maxilla superiore pluriseriatis serie externa majoribus antice caninis 6 mediocribus curvatis, maxilla inferiore postice uniseriatis antice pluriseriatis serie externa majoribus caninis nullis; praeoperculo squamis in series 3 dispositis; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis gracilibus posteriore longissima 2 in altitudine corporis, membrana interspinali integra non lobata, parte radiosa angulata; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis, ventralibus radio 1o producto, anali spinis gracilibus 3a longissima radiis breviore parte radiosa angulata, caudali profunde emarginata lobis acutis superiore paulo longiore; colore corpore supra roseo infra argenteo, lateribus striis 8 ad 10 longitudinalibus flavescentibus; pinnis roseis, dorsali margine superiore flava.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Denté rouge* CV. Poiss. VI. p. 184.
Latilus upeneiformis Blkr. Topogr. Batav.
Ikan Passir-passir et *Ikan Gurisi mejrah* Mal. Batav.
Ikan Gresik Incol. Pasuruan et Bezuki.
Habit. *Batavia*, *Pasuruan*, *Bezuki*, in mari.
Longitudo 178 millimetr.

** Os suborbitale oculi diametro verticali altitudine subaequale.

Dentex tambulus CV. Poiss. VI. p. 185.

Dent. corpore elongato compresso, altitudine $5\frac{1}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso $4\frac{1}{3}$ circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro paulo humiliore; rostro longitudine oculi diametro subaequali; dentibus maxilla superiore pluriseriatis serie externa majoribus antice caninis 6 curvatis mediocribus, maxilla inferiore postice uniseriatis antice pluriseriatis serie externa majoribus caninis nullis; praeoperculo squamis in series 3 dispositis; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis gracilibus mediis longissimis 2 in altitudine corporis, membrana interspinali integra non lobata, parte radiosa angulata; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis non productis, anali spinis gracilibus 3a longissima radiis breviore parte radiosa angulata, caudali profunde incisa lobis acutis; colore corpore supra roseo infra argenteo, striis longitudinalibus pluribus flavescentibus; pinnis roseis.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Sparus japonicus* Bl. Ausl. Fisch. Tab. 277. f. 1.
Japanische brassem Bl. ibid.

Spare de Japon Bl. ibid.
Denté tambuli CV. Poiss. VI. p. 185.
Toulou Kande Incol. Ponticer.
Tambuli-mine Incol. Tranquebar.
Ikan Passir-passir et *Ikan Gurisi mejrah* Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Longitudo 165 millimetr.

óó Pinna dorsalis spinis gracillimis flexilibus, membrana inter singulas spinas profunde incisa.
ò Corpus supra roseum infra argenteum. Pinnae roseae.
ô Linea rostro-frontalis convexa.
* Os suborbitale oculi diametro duplo fere humilius.

Dentex tolu CV. Poiss. VI. p. 184.

Dent. corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite convexo obtuso $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse suborbitali oculis diametro duplo fere humiliore; rostro oculi breviore; dentibus maxilla superiore pluriseriatis serie externa majoribus antice caninis 6 vel 8 parvis, maxilla inferiore postice uniseriatis antice pluriseriatis serie externa majoribus caninis nullis; praeoperculo squamis in series 3 dispositis; squamis lateribus 48 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis gracillimis mediis elongatis flexilibus $1\frac{1}{2}$ in altitudine corporis membrana inter singulas spinas profunde incisa (lobata), parte radiosa spinis humiliore angulata; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis, pectoralibus radio 1o producto, anali spinis gracilibus 3a longissima radiis breviore parte radiosa angulata, caudali profunde incisa lobis acutis superiore longiore; colore corpore supra roseo infra argenteo striis longitudinalibus pluribus flavescentibus; pinnis roseis.
B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.
Synon. *Denté tolu* CV. Poiss. VI. p. 185.
Toulou Kande Incol. Ponticer.
Ikan Passir-passir et *Ikan Gurisi mejrah* Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Sibogha (*Tapanoli*), Sumatrae occidentalis, in mari (Dr. F. C. Schmitt).
Longitudo 202 millimetr.

Lethrinus Cuv.

I. Dentes maxillares laterales conici acuti.
A. Dentes canini utraque maxilla 4.
a. Caput valde acutum rostro longo.
aa. Corpus oblongo-elongatum, altitudine $4\frac{1}{4}$ ad $4\frac{1}{2}$ in ejus longitudine.
† Color supra viridescens infra flavescens; macula lateralis nigricans.

Lethrinus rostratus K. v. H. CV. Poiss. VI. p. 220.

Lethrin. corpore oblongo compresso, altitudine $4\frac{1}{4}$ ad $4\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; capite valde acuto $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi recta; oculis diametro 5 in longitudine capitis; rostro oculi diametro duplo longiore; osse suborbitali oculi diametro duplo fere altiore; dentibus utraque maxilla lateralibus conicis acutis, anticis caninis curvatis 4; maxillis aequalibus; squamis lateribus 48 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis, dorsali spinis 3a et 4a longissimis, pectoralibus acutis 5 fere, ventralibus acutis 6 et paulo in longitudine corporis, anali spinis mediocribus, caudali profunde emarginata lobis acutis; colore supra

viridi-olivaceo infra flavescente; macula magna nigricante ad lineam lateralem supra pinnas pectorales; rostro roseo vel carneo; pinnis flavis, ventralibus apicem versus violascentibus.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/11. V. 1/5. A. 3/8 vel 3/9. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Léthrinus long museau* CV. VI. p. 220.
Ikan Mata-hari Mal. Batav.
Ikan Ling-tjam Chinens. Batav.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, in mari.

Longitudo 310 millimetr.

II. Dentes maxillares laterales antici conici postici rotundati graniformes.
A. Dentes canini utraque maxilla 4.
a. Corpus oblongum altitudine 3 ad 4 in ejus longitudine.
aa. Caput acutum.
† Corpus supra olivaceum infra flavescens.
ó Linea rostro-frontalis recta.
ò Oculi diametro 1½ in longitudine rostri.
ô Squamae laterales 44 p. m. in serie longitudinali.

Lethrinus opercularis CV. Poiss. VI. p. 214.

Lethr. corpore oblongo compresso, altitudine 3⅓ circiter in ejus longitudine; capite acuto 3½ ad 3⅔ in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi recta; oculis diametro 4 fere in capitis et 1½ in rostri longitudine; osse suborbitali oculi diametro altiore; maxillis aequalibus; dentibus utraque maxilla caninis 4 validis curvatis, lateralibus anterioribus conicis posterioribus rotundatis et graniformibus; squamis lateribus 44 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis, dorsali spinis 4a, 5a et 6a longissimis, pectoralibus acutis 4 fere, ventralibus acutis 5⅓ circiter in longitudine corporis, anali spinis mediocribus, caudali mediocriter excisa lobis subacutis; colore corpore supra viridescente-olivaceo, infra-flavescente-argenteo, dorso singulas squamis macula margaritacea; rostro olivaceo-viridi; gingiva et limbo operculari rubris; pinnis dorsali et anali roseo-hyalinis margine violaceis, caudali rubro-violacea, pectoralibus flavis basi vitta transversa rubra, ventralibus flavescentibus.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/11. V. 1/5. A. 3/8 vel 3/9. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Léthrinus à tache operculaire* CV. Poiss. VI. p. 214.
Ikan Mata-hari Mal. Batav.
Ikan Ling-tjam Chinens. Batav.

Habit. *Batavia*, *Bantam*, *Samarang*. in mari.

Longitudo 280 millimetr.

óó Linea rostro-frontalis convexa.
ò Rostrum oculi diametro duplo longius.
ô Squamae laterales 50 p. m. in serie longitudinali.

Lethrinus leutjanus CV. Poiss. VI. p. 231 ?

Lethrin. corpore oblongo compresso, altitudine 3½ circiter in ejus longitudine; capite acuto 3½ circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; oculis diametro 4 in longitudine capitis, 2 in longitudine rostri; osse suborbitali oculi diametro altiore; operculo subbispinato; maxillis aequalibus; dentibus utraque maxilla caninis 4 parvis, lateralibus anticis conicis, posticis rotundatis graniformibus; squamis lateribus 50 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis, dorsali spinis 4a, 5a et 6a longissimis, pectoralibus acutis 4⅓, ventralibus acutis 6 circiter in longitudine corporis, anali spinis mediocribus, caudali paulo excisa lobis acutis; colore corpore supra olivaceo infra flavescente, dorso lateribusque singulis squamis macula margaritacea; rostro et

genis rubro-violaceis; membrana operculari rubra; pinnis dorsali et anali roseo-rubris, dorsali spinosa violaceo marginata; pinnis ceteris viridescentibus.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/11. V. 1/5. A. 3/8 vel 3/9. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Bodianus lentjan* Lacép. Poiss. IV. p. 281 ?
Léthrinus leutjan CV. Poiss. VI. p. 231 ?

Habit. *Sibogha (Tapanoli)*, Sumatrae occidentalis, in mari (Dr. F. C. Schmitt).

Longitudo 225 millimetr.

bb. Caput obtusum.

† Corpus supra olivaceum infra flavescens.

ó Linea rostro-frontalis (adultis) curvata infra concaviuscula supra convexa.

Lethrinus mahsenoides CV. Poiss. VI. p. 212 ?

Lethr. corpore oblongo compresso, altitudine 3 in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{2}{7}$ in longitudine corporis; linea rostro-frontali (adultis) infra concaviuscula supra convexa; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ in longitudine capitis, $1\frac{1}{2}$ in longitudine rostro et in altitudine ossis suborbitalis; maxillis aequalibus; dentibus utraque maxilla caninis 4 validis, lateralibus anticis conicis posticis rotundatis graniformibus; squamis lateribus 48 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis, dorsali spinis 4a, 5a et 6a longissimis, pectoralibus acutis 4, ventralibus acutis 5 in longitudine corporis, anali spinis mediocribus, caudali mediocriter excisa lobis obtusis postice convexis; colore corpore supra viridi-olivaceo infra flavescente; colore marginibus squamarum profundiore; rostro violaceo; membrana operculari rubra; pinnis flavescentibus.

B. 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/11. V. 1/5. A. 3/8 vel 3/9. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Léthrinus mahsénoide* CV. Poiss. VI. p. 212. ?
Ikan Mata-hari Mal. Batav.
Ikan Ling-tjam Chin. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 250 millimetr.

B. Dentes canini maxilla superiore 4, maxilla inferiore 2.

a. Corpus oblongum altitudine $3\frac{1}{2}$ in ejus longitudine.

aa. Caput subacutum.

† Corpus supra olivaceum infra flavescens; macula magna nigra ad lineam lateralem post pinnas pectorales.

ó Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula.

Lethrinus Harak Rüpp. Neue Wirbelth. Fisch. Roth. M. Tab. 29. f. 3.

Lethrin. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite subacuto 4 in longitudine corporis; linea rostro-frontali rectiuscula; oculis diametro 4 fere in longitudine capitis, $1\frac{1}{2}$ in longitudine rostri et $1\frac{1}{5}$ circiter in altitudine ossis suborbitalis; maxillis aequalibus; dentibus utraque maxilla lateralibus anticis conicis posticis rotundatis graniformibus, caninis maxilla superiore 4, maxilla inferiore 2; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis, dorsali spinis 5a et 6a longissimis, pectoralibus acutis 4, ventralibus acutis 5 in longitudine corporis, anali spinis mediocribus, caudali semilunariter excisa lobis subacutis; colore corpore supra olivaceo infra flavescente, macula magna nigra ad lineam lateralem post pinnam pectoralem; rostro violaceo; pinnis flavescente-viridibus, caudali rubro-violacea.

B 6. D. 10/9 vel 10/10. P. 2/11. V. 1/5 A. 3/8 vel 3/9. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Sciaena Harak* Forsk. Descript. anim. p. 52. No. 63.

Lethrinus erythrurus CV. Poiss. VI. p. 217. ?
Léthrinus à queue rouge CV. ib. ?
M'Harak Arab.
Ikan Mata-hari Mal. Batav.
Ikan Ling-tjam Chinens. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 195 millimetr.

Scripsi *Batavia*, Calend. Decembris MDCCCXLIX.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

MAENOÏDEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

MAENOÏDEN

VAN DEN

SOENDA - MOLUKSCHEN ARCHIPEL.

De bekende soorten van Maenoïden van den Soenda-Molukschen Archipel waren tot de laatste jaren toe 3 species van Caesio en 3 van Gerres. In het VIde deel der Histoire naturelle des Poissons van CUVIER VALENCIENNES, thans 20 jaren geleden in het licht verschenen, zijn die 6 soorten reeds genoemd en beschreven en het is mij niet bekend, dat sedert melding is gemaakt van nog andere soorten van dezen Archipel, tenzij in de verschillende Ichthyologische bijdragen, welke ik in de laatste 3 jaren tot publieke bekendheid heb gebragt.

De bovenbedoelde 6 soorten zijn :

1 *Caesio coerulaureus* Lacép.
2 » *chrysozona* K. v. H.
3 » *erythrogaster* K. v. H.
4 *Gerres poetie* CV.
5 » *argyreus* CV.
6 » *filamentosus* CV.

Met uitzondering van Gerres argyreus heb ik alle deze soorten te Batavia verzameld, terwijl mij bovendien van den Archipel nog bekend zijn geworden 5 soorten van Maenoïden, welker beschrijvingen hieronder volgen. Het geheele aantal mij bekende species van Maenoïden van Neêrlandsch-Indië bedraagt alzoo 11 te weten :

1 *Caesio coerulaureus* Lacép.
2 » *chrysozona* K. v. H.
3 » *pinjalo* Blkr. = *Pinjalo typus* Blkr. Topogr. Bat.
4 » *erythrogaster* K. v. H.
5 *Emmelichthys leucogrammicus* Blkr. = *Dipterygonotus leucogrammicus* Blkr. Ichth. Celeb.
6 *Gerres poetie* CV.
7 » *abbreviatus* Blkr.
8 » *oyena* CV.
9 » *argyreus* CV.
10 » *filamentosus* CV.
11 *Pentaprion gerreoides* Blkr.

Van deze 11 soorten komen op de fauna van Java 9 species, t. w.:

1 *Caesio coerulaurens* Lacép.
2 » *chrysozona* K. v. H.
3 » *erythrogaster* K. v. H.
4 » *pinjalo* Blkr.
5 *Gerres poetie* CV.
6 *Gerres oyena* CV.
7 » *abbreviatus* Blkr.
8 » *filamentosus* CV.
9 *Pentaprion gerreoides* Blkr.

Van Madura ken ik slechts Gerres poetie en Gerres filamentosus.

Van Sumbawa is mij slechts bekend geworden Caesio erythrogaster.

Van Celebes heb ik drie soorten leeren kennen t. w. Caesio erythrogaster, Emmelichthys leucogrammicus en Gerres filamentosus.

Van de Molukssche eilanden zijn tot heden toe slechts bekend geworden Caesio erythrogaster en Gerres poetie, en van Waigioe slechts Gerres argyreus CV., terwijl men van Nieuw-Guinea tot nog toe slechts kent Gerres filamentosus.

Van alle overige groote en kleine eilanden, Sumatra en Borneo niet uitgezonderd, kent men nog geene enkele soort der onderwerpelijke familie.

Van de bovengenoemde 11 soorten komen ook buiten den archipel voor:

1 *Caesio coerulaureus* Lacép. —— Hindostan, Ceylon, Isle de France. Roode Zee.
2 *Gerres argyreus* CV. —— Strong, Tanna, Roode Zee.
3 » *oyena* CV. —— Isle de France, Roode Zee.
4 » *poetie* CV. —— Hindostan, Indische Zee.
5 » *filamentosus* CV. —— Hindostan, Vanicolo.

Van de soorten mijner verzameling zijn 4 nieuw voor de wetenschap. Zij zijn Caesio pinjalo, Emmelichthys leucogrammicus, Gerres abbreviatus en Pentaprion gerreoides.

Mijne Caesio pinjalo bragt ik vroeger tot een nieuw geslacht, hetwelk ik Pinjalo noemde. Ik bezat toen slechts een enkel exemplaar van 600 millimeters lengte. Het heeft alle kenmerken van het geslacht Caesio, doch tevens een' dwarschen band en zeer kleine tandjes op het ploegbeen. Bij de jongere specimina, die later in mijn bezit kwamen, vond ik deze ploegbeen-tandjes niet. Hetzelfde merkte ik op betrekkelijk Caesio erythrogaster K. v. H., zijnde ook bij deze soort bij de groote individu's het ploegbeen ruw door zeer kleine tand-

jes, terwijl het bij de jongere individu's glad is. Deze omstandigheid is reden genoeg om van Caesio pinjalo geen nieuw genus te vormen, waarom ik Pinjalo typus (Bijdragen tot de geneeskundige topographie van Batavia) tot het geslacht Caesio heb teruggebragt. Caesio pinjalo is overigens nog merkwaardig door de zeer geringe verlengbaarheid van den bek. Aangezien echter deze verlengbaarheid bij mijne 4 soorten aanmerkelijk verschilt, zijnde zij het aanmerkelijkste bij Caesio chrysozona K. v. H., geringer bij Caesio coerulaureus Lacép. en nog geringer bij Caesio erythrogaster K. v. H. blijkt daaruit, dat daarin geen geslachtskenmerk te zoeken is.

In eene kleine verhandeling getiteld »A contribution to the knowledge of the Ichthy logical fauna of Celebes" welke uiterst incorrect te Singapore in 1848 in het Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia is opgenomen, beschreef ik als een nieuw geslacht eene kleine soort van Maenoïden van Makasser onder den naam van *Dipterygonotus*, terwijl ik de soort noemde Dipterygonotus leucogrammicus. In schreef deze verhandeling te Soerabaija in Julij 1848 en buiten het bereik van eene eenigzins volledige Ichthyologische literatuur. Na mijne terugkomst te Batavia in 1849 zag ik mij in de gelegenheid gesteld te raadplegen het werk van J. Richardson en J. E. Gray getiteld »the Zoölogy of the voyage of H. M. S. Erebus and Terror during the years 1839 to 1843, en vond in aflev. VII daarvan, in het licht verschenen in 1845, eene beschrijving en afbeelding van Emmelichthys nitidus Richards., een in West Australië levende visch, die blijkbaar behoort tot mijn genus Dipterygonotus. De prioriteit der ontdekking van dit geslacht komt alzoo toe aan Dr. Richardson, waarom de door mij voorgestelde naam zal behooren te vervallen, alhoewel hij het voornaamste geslachtskarakter uitdrukt en daardoor de voorkeur schijnt te verdienen boven den door den ontdekker voorgestelden naam. Ik heb daarom mijnen Dipterygonotus leucogrammicus herdoopt in Emmelichthys leucogrammicus. Intusschen zijn de geslachtskenmerken van Emmelichthys door den heer Richardson niet alle gelukkig gekozen en is door hem te veel gewigt gehecht aan ondergeschikte karakters, die slechts dienen kunnen ter onderscheiding der soort. Ik heb daarom eene nieuwe diagnose van het geslacht ontworpen. Mijne soort is duidelijk te onderkennen van Emmelichthys nitidus Richards. en schijnt ook veel kleiner te blijven, daar het grootste mijner 5 exemplaren nog geen decimeter lang is.

Mijne vier soorten van Gerres zijn door duidelijke kenmerken van elkander te onderscheiden. Slechts een derzelve is nieuw voor de wetenschap. Daar zij zich voornamelijk door hare kortheid van de bekende soorten onderscheidt heb ik haar Gerres abbreviatus genoemd. *Pentaprion* is een nieuw geslacht, zeer na verwant aan Gerres, waarmede het in habitus, verlengbaarheid van den bek enz. overeenkomt, doch zich van de bekende genera der Maënoiden zeer duidelijk onderscheidende door 5 aarsvindoornen, welk kenmerk mij gewigtig genoeg voorkomt om Pentaprion van Gerres te scheiden. De naam Pentaprion stel ik voor om gezegd karakter in den geslachtsnaam uit te drukken, terwijl ik mijne eenige species Pentaprion gerreoides heb genoemd, wegens hare overeenkomst in habitus met de soorten van Gerres. Ik bezit 7 specimina, waarvan het grootste nog geen decimeter lang is.

CONSPECTUS SPECIERUM ANALYTICUS.

Caesio Lacép. CV.

I. Spinae dorsales 10.
A. Pinna dorsalis tota squamosa.
a. Corpus oblongum.
aa. Corpus supra coeruleum infra margaritaceum, vittis cephalo-caudalibus 2 aureis. Pinna pectoralis basi macula nigra.
† Linea rostro-frontalis rectiuscula.

1 *Caesio coerulaureus* Lacép. CV.

B. Pinna dorsalis infra tantum squamosa.
a. Corpus elongatum.
aa. Corpus supra coeruleum infra roseum, vitta oculo-caudali aurea. Lobi pinnae caudalis apice nigri.
† Linea rostro-frontalis rectiuscula.

2 *Caesio chrysozona* K. v. H. CV.

b. Corpus oblongum.
aa. Corpus antice coeruleum postice flavum.
† Linea rostro-frontalis concava.

3 *Caesio erythrogaster* K. v. H. CV.

II. Spinae dorsales 11.
A. Pinna dorsalis infra tantum squamosa.
a. Corpus oblongum.
aa. Corpus supra roseo-fuscescens vittis obliquis violascentibus, infra flavescens.
† Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula vel convexiuscula.

4 *Caesio pinjalo* Blkr.

Emmelichthys Richards. Blkr.

I. Maxillae non squamatae.

A. Corpus supra coeruleum vittis longitudinalibus 3 albis, infra argenteum.

5 *Emmelichthys leucogrammicus* Blkr.

Gerres Cuv.

I. Ossa suborbitalia et praeopercula edentula.

A. Spina dorsalis 2a producta flexilis altitudine corporis longior.

a. Corpus oblongum, altitudine 3 circiter in ejus longitudine.

aa. Os maxillare superius conspicuum oblongum. Linea dorsalis angulata.

6 *Gerres filamentosus* CV.

B. Spina dorsalis 2a tota ossea corporis altitudine brevior.

a. Corpus oblongum altitudine 2 ad 3 in eju longitudine.

aa. Spina dorsalis 2a capitis longitudini aequalis vel subaequalis.

† Os maxillare superius conipicuum ovale. Linea dorsalis angulata.

7 *Gerres abbreviatus* Blkr.

bb. Spina dorsalis 2a capite multo brevior.

† Os maxillare superius conspicuum oblongum. Linea dorsalis vix angulata.

8 *Gerres poetie* CV.

b. Corpus oblongum, altitudine 4 circiter in ejus longitudine.

aa. Spina dorsalis 2a capite multo brevior.

† Os maxillare superius conspicuum ovale. Linea dorsalis rotundata non angulata.

9 *Gerres oyena* CV.

Pentaprion Blkr.

I. Corpus oblongum altitudine 3 ad 4 in ejus longitudine.

A. Rostrum convexum.

a. Praeoperculum margine inferiore denticulatum.

10 *Pentaprion gerreoïdes* Blkr.

DESCRIPTIONES SPECIERUM DIAGNOSTICAE.

Caesio Lacép. CV.

I. Spinae dorsales 10.

A. Pinna dorsalis tota squamosa.

a. Corpus oblongum.

aa. Corpus supra coeruleum infra margaritaceum, vittis cephalo-caudalibus 2 aureis. Pinna pectoralis basi macula nigra.

† Linea rostro-frontalis rectiuscula.

Caesio coerulaureus Lacép. Poiss. III. p. 86. CV. Poiss. VI. p. 327.

Caes. corpore oblongo subcompresso, altitudine $4\frac{1}{4}$ ad $4\frac{1}{2}$ in ejus longitudine, latitudine 2 circiter in ejus altitudine; capite subacuto $4\frac{1}{2}$ fere in longitudine corporis, longiore quam alto; linea rostro-frontali declivi rectiuscula; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse maxillari superiore postice angulato; rostro valde protractili; praeoperculo angulato angulo rotundato margine posteriore obliquo; dorso humili; squamis lateribus 60 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali tota squamosa antice elevata acuta postice humili, spinis gracilibus 4a ultima duplo longiore; pinnis pectoralibus acutis $4\frac{1}{2}$ circiter, ventralibus acutis $7\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, caudali profunde incisa lobis acutis; colore corpore supra coeruleo infra margaritaceo, vittis cephalo-caudalibus 2 aureis; linea laterali fusca; pinnis dorsali coerulescente-rosea, pectoralibus et anali pallido-roseis, ventralibus albescentibus, caudali violaceo-rosea vitta utroque lobo longitudinali coerulea; axilla et basi pinnae pectoralis macula nigra.

B. 6. D. 10/15 vel 10/16. P. 2/19. V. 1/5. A. 3/12 vel 3/13. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Wackum passir* Vlaming Recueil. N. 54.
Waccom-visch Valent. Ind. Amb. III. p. 389. f. 132.
Wackum Renard, Poiss. Moluq. I. Tab. 27. f. 46.
Caesio azuror Lacép. Poiss. III. p. 86. CVal. Poiss. VI. p. 327.
Picarel raillard QG. Zoöl. Voy, Freycin. Tab. 44. f. 3. p. 290.
Canthère douteuse Bory St. Vinc. Dict. des Scienc. nat.
Caesio coeruleo-taeniatus Ehr.
Ikan Pisang-pisang Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 230 millimetr.

B. Pinna dorsalis infra tantum squamosa.

a. Corpus elongatum.

aa. Corpus supra coeruleum infra roseum, vitta oculo-caudali aurea. Lobi pinnae caudalis apice nigri.

† Linea rostro-frontalis rectiuscula.

Caesio chrysozona K. v. H. CV. Poiss. VI. p. 331.

Caes. corpore elongato subcompresso, altitudine 5 in ejus longitudine, latitudine $1\frac{2}{3}$ in ejus altitudine; capite subacuto multo longiore quam alto 4 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi rectiuscula; oculis diametro 3 in longitudine capitis; rostro valde protractili; osse maxillari superiore postice rotundato; praeoperculo subrectangulo angulo rotundato margine posteriore verticali; dorso humili; squamis lateribus 65 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali basi tantum squamosa antice elevata angulata postice humili, spinis gracilibus 3a, 4a et 5a longissimis; pinnis pectoralibus acutis 5, ventralibus acutis 8 fere in longitudine corporis, caudali profunde incisa lobis acutis; colore corpore supra profunde coeruleo infra roseo-argenteo, fascia oculo-caudali aurea; axilla nigricante; pinnis dorsali, pectoralibus et caudali roseis, ventralibus et anali flavescentibus; caudalis lobis apice nigris.

B. 6. D. 10/15. P. 2/18. V. 1/5, A. 3/12 vel 3/13. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Caesio à ceinture d'or* CV. Poiss. VI. p. 331.
Caesio striatus Blkr. Top. Batav. (nec Rüppel).
Ikan Pisang-pisang Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 165 millimetr.

b. Corpus oblongum.

aa. Corpus antice coeruleum postice flavum.

† Linea rostro-frontalis concava.

Caesio erythrogaster K. v. H.

Caes. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ ad 3 in ejus longitudine, latitudine $2\frac{1}{2}$ ad 3 in ejus altitudine; capite subacuto $4\frac{3}{4}$ ad $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis, circiter aeque alto ac longo; linea rostro-frontali concava; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ fere in longitudine capitis; rostro parum protractili; osse maxillari superiore postice angulato; praeoperculo subdenticulato subrectangulo angulo rotundato; lineis dorsali et ventrali valde convexis; squamis lateribus 50 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali basi tantum squamosa spinis gracilibus 3a, 4a et 5a ceteris ut et radiis dorsalibus longioribus; pinnis pectoralibus acutis 4 fere, ventralibus acutis 7 in longitudine corporis, caudali profunde incisa lobis acutis; colore capite et dorso antice coeruleo, dorso postice, cauda et pinna caudali pulchre flavo; ventre margaritaceo; pinnis dorsali flava margine superiore nigra, pectoralibus, ventralibus analique subhyalinis violaceo-roseis.

B. 6. D. 10/15 vel 10/16. P. 2/17. V. 1/5. A. 3/11 vel 3/12. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Geel stardt* Nieuh. Gedenkw. Zee- en Lantreize. fig.
Ekorbiro Renard. Poiss. Mol. I. f. 101.
Sparus cuning Bloch. Ausl. Fish. Tab. 263. f. 1.
Cychla cuning Bl. Schn. Syst. posth. p. 336. No. 2.
Spare cuning Lacép. Poiss. IV. p. 113.
Caesio à ventre rouge CV. Poiss. VI. p. 333.
Caesio à ventre rose CV. Poiss. VI. Tab. 166.
Caesio cuning CV. Poiss. VI. p. 334.
Ikan Ekor kuning Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari, frequens.

Longitudo speciminum maximorum 400 millimetr.

II. Spinae dorsales 11.

A. Pinna dorsalis basi tantum squamosa.

a. Corpus oblongum.

aa. Corpus supra roseo-fuscescens vittis obliquis violascentibus, infra flavescens.

† Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula vel convexiuscula.

Caesio pinjalo Blkr.

Caes. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ ad 3 in ejus longitudine, latitudine 3 in ejus altitudine; capite subacuto 4 circiter in longitudine corporis, vix longiore quam alto; linea rostro-frontali declivi rectiuscula vel (aetate adulta) convexiuscula; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; rostro vix protractili; osse maxillari superiore postice angulato; praeoperculo obtusangulo angulo rotundato denticulato; lineis dorsali et ventrali valde convexis; squamis lateribus 55 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali ad basin tantum squamosa spinis mediocribus 3a et 4a sequentibus paulo tantum longioribus; pinnis pectoralibus acutis 4 circiter, ventralibus acutis 7 fere in longitudine corporis, caudali semilunariter excisa angulis acuta; colore corpore supra roseo-fuscescente vittis obliquis longitudinalibus violascentibus, infra flavescente-argenteo; pinnis flavescentibus, dorsali margine superiore nigra, caudali postice medio fuscescente.

B. 6. D. 11/14 vel 11/15. P. 2/16. V. 1/5. A. 3/10 vel 3/11. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Pinjalo typus* Blkr. Topogr. Batav.
Ikan Pinjalo Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo speciminis descripti 210‴, sed in collectione mea specimen adest longitudine 600 millimetr. capite magis convexo et vomere denticulis minimis in vittam transversam collocatis scabro.

Emmelichthys Richards. Blkr.

Dentes maxillares, vomerini et palatini nulli. Rostrum in tubum horizontalem protractile. Ossa opercularia edentula. Pinnae dorsales 2 distantes, anterior spinosa posterior radiosa. Spinae solitariae inter pinnam dorsalem spinosam et radiosam. Membrana branchiostega radiis 7

I. Maxillae non squamatae.

A. Corpus supra coeruleum vittis longitudinalibus albis 3, infra argenteum.

Emmelichthys leucogrammicus Blkr.

Emmel. corpore elongato compresso, altitudine $5\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; capite acuto 5 in longitudine corporis; oculis diametro 3 in longitudine capitis; rostro protracto dimidiam capitis longitudinem aequante; maxillis squamis nullis; osse praeorbitali margine inferiore convexo; ventre et dorso leviter convexis; linea laterali recta; squamis parvis ciliatis lateribus 80 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali 1a non squamata spinis gracilibus, 2a postice acuta; spinis pinnam spinosam inter et radiosam brevibus solitariis 4; pinnis pectoralibus ventralibus longioribus 7, caudali profunde incisa lobis acutiusculis $6\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore vertice et dorso coeruleo vittis longitudinalibus albis 3, lateribus ventreque argenteo, pinnis flavescente-hyalino.

B. 7. D. 10 — 4 — 1/9. P. 3/13 ad 3/15. V. 1/5. A. 3/10. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Dipterygonotus leucogrammicus* Blkr. Contr. Ichth. Celeb.

Habit. *Macassar*, Celebes insulae, in mari.

Longitudo 90 millimetr.

Gerres Cuv.

I. Ossa suborbitalia et praeopercula edentula.

A. Spina dorsalis 2a producta flexilis, altitudine corporis longior.

a. Corpus oblongum, altitudine 3 circiter in ejus longitudine.

aa. Os maxillare superius conspicuum oblongum.

Gerres filamentosus CV. Poiss. VI. p. 363.

Gerr. corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine; capite acuto aeque longo ac alto 4 circiter in longitudine corporis; oculis diametro 3 in longitudine capitis; dorso elevato, linea dorsali angula-

ta; linea rostro-pectorali leviter concava; osse maxillari superiore parte conspicua (ore clauso) oblongo; ossibus suborbitalibus praeoperculisque margine glabris; praeoperculo rectangulo angulo rotundato; squamis lateribus 40 circiter in serie longitudinali; pinna dorsali spina 1a minima, 2a producta flexili corporis altitudine longiore; pinnis pectoralibus acutis $3\frac{1}{3}$ ad $3\frac{1}{2}$, ventralibus acutis 6 fere in longitudine corporis, anali emarginata spinis 2a et 3a crassis radiis vix longioribus 3 in altitudine corporis, caudali profunde incisa lobis acutiusculis; colore corpore supra griseo infra argenteo, maculis fuscis in series p. m. 8 transversas dispositis; rostro apice nigro; pinnis flavescentibus, dorsali maculis fuscis in seriem longitudinalem dispositis, parte spinosa nigro marginata.

B. 6. D. 9/10 vel 9/11. P. 1/15 vel 1/16. V. 1/5 A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Woodawahah* Russell, Corom. Fish. I. Tab. 67. p. 52.
Gerres filamenteux CV. Poiss. VI. p. 363.
Gerres punctatus Blkr. Topogr. Batav. (nec CV.).
Ikan Kapas-kapas Mal. Batav. et incol. Cherib. Samarang.

Habit. *Batavia*, *Anjer*, *Cheribon*, *Samarang*, *Surabaya*, in mari.
Bangcallang, *Kammal*, *Tandjong*, *Sumanap*, Madurae insulae, in mari.

Longitudo 140 millimetr.

B. Spina dorsalis 2a tota ossea, corporis altitudine brevior.
a. Corpus oblongum, altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine.
aa. Spina dorsalis 2a capitis longitudini aequalis vel subaequalis.
† Os maxillare superius ovale.

Gerres abbreviatus Blkr.

Gerr. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{2}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite subacuto breviore quam alto $4\frac{1}{4}$ ad $4\frac{1}{3}$ in longitudine corporis; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; dorso elevato, linea dorsali angulata; linea rostro-pectorali concaviuscula; osse maxillari superiore parte conspicua ovali; ossibus suborbitalibus praeoperculoque edentulis; praeoperculo rectangulo angulo rotundato; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spina 1a minima, 2a longissima spina ultima plus duplo longiore tota ossea, longitudine caput aequante; pinnis pectoralibus acutis $3\frac{1}{3}$ ad $3\frac{1}{2}$, ventralibus 5 et paulo in longitudine corporis, anali emarginata spinis 2a et 3a crassis radiis paulo longioribus 3 in altitudine corporis, caudali profunde incisa lobis acutiusculis; colore corpore supra griseo infra argenteo, pinnis dorsali, pectoralibus et caudali flavescente, ventralibus et anali pulchre flavo, dorsali margine superiore nigro.

B. 6. D. 9/10 vel 9/11. P. 1/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8 C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Kapas* Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 240 millimetr.

bb. Spina dorsalis 2a capite multo brevior.
† Os maxillare superius oblongum.

Gerres poetie CV. Poiss. VI. p. 352.

Gerr. corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine; capite acuto aeque longo ac alto $4\frac{1}{3}$ circiter in longitudine corporis; oculis diametro $2\frac{1}{2}$ ad $2\frac{2}{3}$ in longitudine capitis; dorso elevato, linea dorsali rotundata vix angulata; linea rostro-pectorali concava; osse maxillari superiore parte conspicua oblongo; ossibus suborbitalibus praeoperculoque edentulis; praeoperculo obtusangulo angulo rotundato; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis crassis curvatis, 1a minima, 2a et 3a longissimis aequalibus totis osseis capite multo brevioribus 2 circiter in altitudine corporis; pinnis pectoralibus acutis $4\frac{1}{3}$, ventralibus 6 fere in longitudine corporis; anali emarginata, spina 2a valde crassa radiis paulo longiore $2\frac{1}{2}$ circiter in altitudine corporis; caudali profunde incisa lobis subacutis; colore corpore supra griseo infra argenteo, pinnis flavescente; pinna dorsali spinosa supra antice nigra et nigro limbata.

B. 6. D. 9/0. P. 1/14. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ican Poeti* Renard. Poiss. Mol. I. Tab. 2. f. 9.
Ikan Mata Bezâr Valentijn, Ind. Amb. III. p. 458. fig. 354.
Gerres poisson-blanc CVal. Poiss. VI. p. 352.
Ikan Kapas et *Ikan Haïjam* Mal. Batav.
Ikan Bekututan Incol. Pasuruan.

Habit. *Batavia*, *Surabaya*, *Pasuruan*, in mari.
Kammal, *Sampang*, *Sumanap*, Madurae insulae, in mari.

Longitudo 140 millimetr.

b. Corpus oblongum, altitudine 4 circiter in ejus longitudine.

aa. Spina dorsalis 2a capite multo brevior.

† Os maxillare superius ovale. Linea dorsalis rotundata, non angulata.

Gerres oijena CV. Poiss. VI. p. 355?

Gerr. corpore oblongo compresso altitudine 4 fere in ejus longitudine; capite subacuto vix longiore quam alto 4 circiter in longitudine corporis; oculis diametro $2\frac{2}{3}$ circiter in longitudine capitis; dorso subelevato, linea dorsali rotundata non angulata; linea rostro-pectorali concava; osse maxillari superiore parte conspicua ovali; ossibus suborbitalibus praeoperculoque edentulis; praeoperculo rotundato; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis gracilibus leviter curvatis, 1a minima, 2a longissima tota ossea capite multo breviore $1\frac{1}{2}$ ad $1\frac{2}{3}$ altitudine corporis; pinnis pectoralibus acutis 4 circiter in longitudine corporis, anali vix emarginata spinis 2a et 3a mediocribus radiis non longioribus 3 ad $3\frac{1}{2}$ in altitudine corporis, caudali usque ad basin incisa lobis subacutis; colore corpore supra coerulescente-griseo infra argenteo, pinnis flavescente; pinna dorsali spinosa nigro limbata.

B. 6. D. 9/10. P. 1/15. V. 1/5. A. 3/7 vel 3/8. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Breton* Commers. Manuscr. Incol. Ins. Franc.
Sparus britannus Lacép. Poiss. IV. p. 132.
Spare breton Lacép. ib. p. 131.
Labrus longirostris Lacép. Poiss. III. p. 468.
Labre long-museau Lac. ib. p. 467. tab. 19. f. 1.
Labrus oyena Lacép. ib. p. 463. Forsk. Faun. Arab. p. 35. No. 29.
Labre oyène Lacép. ib. Bonnat. Encycl. méthod.
Sparus erythrourus Bl. Ausl. Fisch. Tab. 261.
Rothschwanz Bloch. ibid.
Queue rouge Bloch. ibid.
Cychla erythrura Bl. Schn. Syst. posth. p. 336.
Smaris oyena Rüpp. Faun, N. Afrik. Fisch. R. M. p. 11. tab. 5. f. 2.
Gerres breton CV. Poiss. VI. p. 355.
Gerres oblongus Blkr. Topogr. Batav. (nec. CV.).
Oyena Arab.
Ikan Kapas Mal. Batav.
Ikan Terontang Incol Tjilatjap.
Ikan Singran Incol. Patjitan.
Ikan Gelomo Incol. Surabaya.
Ikan Dodok Incol Pasuruan.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, *Tjilatjap*, *Patjitan*, *Surabaya*, *Pasuruan*, *Kammal*, in mari.

Longitudo 130 millimetr.

Archipelagi Indo-batavi speciei generis Gerres quintae, *Gerres argyreus* dictae, diagnosis Cuvieriana in Historia piscium naturali sequens: »Gerres corpore oblongo altitudine 4 fere in ejus longitudine; capite longiore quam » alto; spinis dorsalibus mediocribus; ossibus suborbitalibus praeoperculoque edentulis; colore corpore argenteo; » pinna dorsali antice nigro arenata. D. 9/10. A. 3/7."

Pentaprion Blkr. Nov. gen.

Pinna dorsalis unica. Os deorsum valde protractile. Dentes maxillares tantum. Spinae anales 5. Membrana branchiostega radiis 6.

I. Corpus oblongum altitudine 3 ad 4 in ejus longitudine.

A. Rostrum convexum.

a. Praeoperculum margine inferiore denticulatum.

Pentaprion gerreoides Blkr.

Pentapr. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{2}$ ad $3\frac{3}{4}$ in ejus longitudine; capite subacuto $4\frac{1}{4}$ circiter in longitudine corporis; oculis diametro $2\frac{1}{3}$ circiter in longitudine capitis; praeoperculo margine inferiore denticulato; rostro convexo; linea dorsali rotundata; linea rostro-pectorali concava; squamis non ciliatis deciduis 40? p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali basi tantum squamosa valde incisa. spinis mediocribus, 1a et 2a parvis, 3a et 4a longissimis capite multo brevioribus sed spinis ultimis plus duplo longioribus, parte radiosa parte spinosa humiliore; pinnis pectoralibus acutis capite longioribus, ventralibus pectoralibus plus duplo brevioribus, anali spina 1a brevi 2a longissima radiis longiore, caudali profunde excisa lobis acutis; colore corpore hyalino-argenteo, pinnis hyalino-flavescente.

B. 6. D. 10/14 vel 10/15 vel 11/14. P. 1/14. V. 1/5. A. 5/13. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Hayam* Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 85 millimetr.

Scripsi *Batavia* Calendis Januar. MDCCCL.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

VISSCHEN MET DOOLHOFVORMIGE KIEUWEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

VISSCHEN MET DOOLHOFVORMIGE KIEUWEN

VAN DEN

SOENDA - MOLUKSCHEN ARCHIPEL.

In de laatste 20 jaren is de kennis der Soenda-Moluksche visschen met doolhofvormigen kieuwbouw niet vooruit gegaan. In 1831 reeds waren 10 soorten dezer familie van den Nederlandsch - Indischen Archipel bekend en werden alle meer of min uitvoerig beschreven in het VII deel der groote Histoire naturelle des Poissons. Geene enkele species is sedert daaraan toegevoegd, tenzij eene kleine soort, welke ik in de vallei van Ambarawa ontdekte en welke ik onder den naam van *Betta trifasciata* beschreven heb in mijne Bijdrage tot de kennis der Ichthyologische fauna van Midden- en Oost-Java. Aanduidingen van elke andere nieuwe soorten heb ik voorts gegeven in mijne Bijdragen tot de geneeskundige topographie van Batavia, doch een nader kritisch onderzoek heeft mij geleerd, dat van die aangeduide nieuwe species slechts *Trichopus striatus* als nieuw te beschouwen is en de andere terug te brengen zijn tot verscheidenheden van reeds beschrevene soorten. De bovenbedoelde 10 soorten, vermeld in de groote Histoire naturelle des Poissons zijn de volgende:

1 *Anabas scandens* CV.
2 *Helostoma Temminckii* K. v. H.
3 *Polyacanthus Hasselti* CV.
4 *Osphromenus olfax* Commers.
5 *Trichopus trichopterus* CV.
6 *Ophicephalus marginatus* CV.
7 » *lucius* K. v. H.
8 » *striatus* Bl. CV.
9 » *planiceps* K. v. H.
10 » *micropeltes* K. v. H.

Met uitzondering van Ophicephalas planiceps K. v. H. heb ik alle deze soorten te Batavia verzameld, en eenigen derzelve ook elders op Java en Madura waargenomen of van Sumatra ontvangen. Bovendien echter bevat mijne verzameling nog Trichopus striatus Blkr. en Betta trifasciata Blkr., zoodat het geheel mij thans bekende soorten van dezen Archipel 12 bedraagt. Van deze soorten komen, voor zoover mijne tegenwoordige kennis reikt:

Op de fauna van Java, alle 12 t. w.:

1 *Anabas scandens* CV.
2 *Helostoma Temminckii* K. v. H. CV.
3 *Polyacanthus Hasselti* CV.
4 *Osphromenus olfax* Commers.
5 *Trichopus trichopterus* CV.
6 » *striatus* Blkr.
7 *Betta trifasciata* Blkr.
8 *Ophicephalus marginatus* CV.
9 » *lucius* K. v. H.
10 » *striatus* Bl. CV.
11 » *planiceps* K. v. H.
12 » *micropeltes* K. v. H.

Op de fauna van Madura:

1 *Anabas scandens* CV.
2 *Osphromenus olfax* Commers.
3 *Trichopus trichopterus* CV.
4 *Ophicephalus marginatus* CV.

Op de fauna van Sumatra:

1 *Anabas scandens* CV.
2 *Osphromenus olfax* Commers.
3 *Trichopus trichopterus* CV.
4 *Ophicephalus striatus* Bl. CV.

Op de fauna van Borneo:

1 *Trichopus trichopterus* CV.
2 » *striatus* Blkr.
4 *Ophicephalus lucius* K. v. H.

Op de fauna van Celebes:

1 *Anabas scandens* CV.
2 *Ophicephalus striatus* Bl. CV.

Van de Moluksche eilanden is mij tot heden toe geene andere soort bekend geworden dan Trichopus trichopterus CV., doch van deze species is het eiland van voorkomen niet opgegeven. Omtrent de Osphromenoïden der kleine Soenda-eilanden verkeert men nog in volstrekte onwetendheid.

Van de opgesomde 12 soorten komen ook buiten den Soenda-Molukschen Archipel voor:

1	*Anabas scandens* CV.	——	Malakka, Birma, Hindostan, Luzon.
2	*Osphromenus olfax* Commers.	——	China, Isle de France, Amerika (overgebragt).
3	*Ophicephalus marginatus* CV.	——	Hindostan.
4	» *striatus* Bl. CV.	——	Birma, Hindostan, Luzon.
5	» *micropeltes* K. v. H.	——	Siam ?

Omtrent de soorten mijner verzameling heb ik weinig bijzonders mede te deelen. De meeste toch zijn reeds uitvoerig elders beschreven. Het nieuwe geslacht Betta, dus genoemd naar den Javaanschen naam der species beschreef ik reeds in het vorige jaar.

Te Batavia ontdekte ik eene kleine nog onbeschrevene soort van Trichopus. Zij wordt niet grooter dan 5 tot 6 centimeters, althans is het grootste mijner meer dan 50 exemplaren niet langer dan 52 millimeters. Eene merkwaardige varieteit van deze soort ontving ik van mijnen ambtgenoot den heer J. Wolff van Banjermassing. Ik vermoed dat deze species, welke ik *Striatus* genoemd heb, dezelfde species is als die, bedoeld onder den naam van Osphromenus vittatus K. v. H. in het VIIde deel p. 239 der groote Histoire naturelle des Poissons.

De weinige species dezer familie, welke ik van Sumatra en Borneo heb leeren kennen, heb ik te danken aan de welwillendheid van mijne vrienden, de heeren P. Jaklis en J. Wolff, beide officieren van gezondheid 2e klasse bij het Indische leger.

CONSPECTUS SPECIERUM ANALYTICUS.

ANABAS CV.

1 *Anabas scandens* CV. (species unica).

HELOSTOMA K. v. H.

2 *Helostoma Temminckii* K. v. H. (species unica).

POLYACANTHUS K. v. H.

I. Pinna caudalis obtusa rotundata.
A. Corpus viride vel fuscescens fasciis nullis.

3 *Polyacanthus Hasselti* CV.

OSPHROMENUS Commers.

4 *Osphromenus olfax* Commers. (species unica).

TRICHOPUS Cuv.

I. Corpus oblongum altitudine 3 in ejus longitudine.
A. Squamae lateribus 45 p. m. in serie longitudinali.
a. Pinna analis rotundata, caudalis excisa lobis obtusis.
aa. Latera et cauda macula rotunda nigricante.

5 *Trichopus trichopterus* Lacép.

II. Corpus oblongum altitudine 4 circiter in ejus longitudine.
A. Squamae lateribus 28 ad 30 in serie longitudinali.
a. Pinna analis acuta, caudalis integra acuta.
aa. Corpus longitudinaliter fasciatum.

6 *Trichopus striatus* Blkr.

BETTA Blkr.

7 *Betta trifasciata* Blkr. (species unica).

Ophicephalus Bl. Schn.

I. Dentes canini in maxilla inferiore.
A. Dentes canini palatini.
a. Caput prismaticum quadrilaterum, linea rostro-frontali recta.
† Squamae lateribus 85 p. m in serie longitudinali.
ó Corpus supra coerulescente-viride infra argenteum nigrescente et viridi fasciatum.

8 *Ophicephalus micropeltes* K. v. H.

b. Caput conicum lateraliter rotundatum, linea rostro-frontali concava.
† Squamae lateribus 65 p. m. in serie longitudinali.
ó Corpus supra fuscescens nigro guttatum infra viridescens vittis transversis nigris. Vittae oculo-operculares 2 nigrae.

9 *Ophicephalus lucius* K. v. H.

B. Dentes canini palatini nulli.
a. Squamae lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali.
† D. 1/40 ad 1/43. A. 1/24 ad 1/27.
ó Corpus supra viride infra argenteum viridi variegatum vel striatum.

10 *Ophicephalus striatus* Bl.

II. Dentes canini nulli.
A. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.
a. D. 1/32 ad 1/34. A. 1/20 ad 1/22.
† Pinnae ventrales pectoralibus duplo breviores.
ó Corpus supra fuscescens infra rufescens, pinnis imparibus fuscescentibus vel nigricantibus rubro limbatis.

11 *Ophicephalus marginatus* CV.

DESCRIPTIONES SPECIERUM DIAGNOSTICAE.

Anabas CV.

Anabas scandens CV. Poiss. VII. p. 249.

Anab. corpore oblongo, altitudine (post insertionem pinnarum ventralium) 3 ad $4\frac{1}{4}$ in ejus longitudine, latitudine $1\frac{1}{3}$ ad 2 in ejus altitudine; capite obtuso convexo longiore quam alto ac lato $3\frac{3}{4}$ ad 4 in longitudine corporis; oculis diametro 5 circiter in longitudine capitis; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; linea laterali interrupta; pinnis dorsali, pectoralibus, anali caudalique rotundatis, ventralibus obtusis; colore corpore pinnisque viridi vel fuscescente; pinnis dorsali et anali spinosis nigro limbatis.

B. 6. D. 17/9 vel 17/10 vel 18/9 vel 18/10. P. 1/13 ad 1/15. V. 1/5. A. 9/5 ad 9/10 vel 10/10 vel 11/10. C. 15 vel 16 et lat. brev.

Synon. *Verkens visch* Nieuhof Gedenkw. zee- en lantreize, fig.
Anthias testudineus Bl. Ausl. Fisch. Tab. 322.
Schildkröten fisch Bl. ibid.
Tortue Bl. ibid.
Amphiprion scansor Schneid. Bl. Sijst. posth. p. 204 et 570.
Lutjanus testudo Lacép. Poiss. IV. p. 235.
Lutjan tortue Lacép. ibid.
Lutjanus scandens Lacép. ibid. p. 239.
Lutjan grimpeur Lacép. ib.
Perca scandens Daldorf, Transact. Linn. Soc. vol. III. p. 62.
Coius cobojius Ham. Buch. Gang. Fish. Tab. 13 f. 38.
Anabas grimpeur Dict. d. scienc. natur. Atl. Ichthyol.
Anabas sennal CV. Poiss. VII. p. 249. tab. 193. Cuv. R. anim. éd. luxe, Poiss. Tab. 74 f. 2.
Kletterfisch Oken Thierreich Atl. fig.
Sennal Incol. Tranquebar.
Peixe porco Lusitan. Ind. or.
Pannei-eri Tamul.
Pané-éré Malabar.
Coi vel *Coimas* Bengal.
Nabiema Birmann.
Ikan Beto Malaic. Malacc.
Kété-kété Incol. insul. Celeb.
Ikan Betokh Mal. Batav. et Paijacombo.
Ikan Betik Sundaic. et Javan.
Ikan Puju Malaic. ad Luc. Sinkarang.

Habit. *Batavia*, *Tjiringin*, *Serang*, *Tjimanok*, *Pandeglang*, *Cheribon*, *Gombong*, *Samarang*, *Ambarawa*, *Patjitan*, *Surakarta*, *Modjokerto*, *Surabaÿa*, Javæ insulæ., in aquis dulcibus.

Bangcallang, *Sumanap*, Maduræ insulæ, in fluviis.

Lacus Sinkarang, *Païjacombo*, Sumatræ occidentalis, in aqua dulci. (P. Jakles).

Longitudo 175 millimetr.

Adn. Species maxime variat, corpore antice cylindraceo vel compresso; altitudine corporis; colore viridi dilutiore et profundiore, fusco et nigricante; vittis nigris rostro-præopercularibus; pinnis dorsali et anali radiosis et caudali aurantiaco limbatis; macula caudali nigra ovali vel rotunda vel nulla; fasciis dorsalibus transversis profunde viridibus vel fuscescentibus; membrana operculari nigra, et numeris spinarum radiorumque dorsalium, pectoralium et analium.

Helostoma K. v. H.

Helostoma Temminckii K. v. H. CV. Poiss. VII. p. 255.

Helost. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{1}{2}$ ad $2\frac{3}{5}$ in ejus longitudine; capite poris obsito subacuto 4 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali et linea rostro-pectorali declivibus rectiusculis; oculis posteris 4 ad $4\frac{1}{2}$ in capitis longitudine; rostro oculi longiore; labiis carnosis denticulis minimis; ossibus suborbitalibus, suboperculo interoperculoque denticulatis; squamis lateribus 35 ad 40 in serie longitudinali; linea laterali recta antice tantum parum flexa, ad caudam interrupta; pinnis dorsali, anali et pectoralibus rotundatis, ventralibus acutis, caudali subtruncata angulis rotundata; colore corpore supra profunde infra dilute viridi, lateribus vittis numerosis longitudinalibus dilute viridibus; pinnis viridibus.

B. 6. D. 17/14 vel 17/15 (specimine unico 12/14). P. 1/11. V. 1/5. A. 14/17 vel 15/17 vel 15/18 vel 16/18 (specimine unico 8/17). C. 13 vel 15 et lat. brev.

Synon. *Hélostome de Temminck* CV. Poiss. VII. p. 255 tab. 194.

Helostoma tambakkan Blkr. Topogr. Batav.

Helostoma oligacanthum Blkr. Topogr. Batav. (D. 12/14. A. 8/17).

Ikan Tambakan Malaic. Batav.

Habit. *Batavia* in fluviis et paludibus et stagnis.

Longitudo 250 millimetr.

Adnot. Species valde variat numero spinarum dorsalium et analium. Membrana branchiostega speciminibus meis omnibus radiis 6, nec 5 ut apud Cuv. Valenc. l. c.

Polyacanthus K. v. H.

I. Pinna caudalis obtusa rotundata.

A. Corpus viride vel fuscescens fasciis nullis.

Polyacanthus Hasselti CV. Poiss. VII. p. 264. tab. 195.

Polyac. corpore oblongo compresso, altitudine 3 fere in ejus longitudine; capite obtuso convexo $4\frac{1}{3}$ ad $4\frac{1}{4}$ in longitudine corporis, æque alto circiter ac longo, poris obsito; lineis rostro-dorsali et rostro-ventrali convexis; oculis diametro 4 circiter in longitudine capitis; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; linea laterali vix curvata sub pinna dorsali spinosa interrupta; pinnis dorsali et anali acutis parte radiosa parte spinosa multo altioribus, pectoralibus et caudali obtusis rotundatis, ventralibus radio lo producto; colore corpore profunde viridi vel fuscescente-viridi; pinnis pectoralibus et ventralibus viridibus, dorsali, anali et caudali fuscescentibus vel olivaceo-viridibus membrana interradiosa vena ramosa pulcherrima violacea.

B. 6 (nec 4 ut apud Cuv. Val.). D. 16/13 vel 17/12 vel 18/12 vel 19/12 vel 19/11. P. 1/11. A. 16/13 vel 17/12. C. 16 et lat. brev.

Synon. *Polyacanthe de Hasselt* CV. Poiss. VII. p. 264 Cuv. R. Anim. éd. luxe tab. 72 f. 1.

Polyacanthus Kuhlii Blkr. Topogr. Batav.

Ikan Tambakan et *Ikan Katoprak* Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in fluviis et paludibus.

Longitudo 195 millimetr.

Adnot. Species maxime variat numero spinarum dorsalium. Speciminibus meis omnibus membrana branchiostega radiis 6, quorum inferiores 2 tamen gracillimi sunt.

Osphromenus Commers. CV.

Osphromenus olfax Commers.

Osphrom. corpore oblongo compresso, altitudine $2\frac{2}{3}$ ad $2\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; capite acuto 4 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali concava; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ ad $4\frac{1}{2}$ in longitudine capitis; ossibus suborbitalibus, præoperculo infra et interoperculo denticulatis; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; linea laterali continua paulo arcuata; pinnis dorsali et anali angulatis, caudali et pectoralibus rotundatis, ventralibus acutis radio simplici articulato producto pinnam caudalem superante; dorsali et anali spina ultima longissima, anali lata postice pinnæ caudali maxime approximata; colore adultis corpore pinnisque viridi, marginibus squamarum profundiore; junioribus corpore fasciis transversis 8 ad 10 fuscescentibus, supra viridi infra argenteo, ventre postice infra macula magna nigra albo cincta; pinnis viridibus, pectoralibus basi macula nigra.

B. 6. D. 12/13 vel 13/11 vel 13/12. P. 1/13 vel 1/14. V. 1/5 A. 10/20 vel 10/21. C. 16 et lat. brev.

Synon. *Osphronème gorami* Lacép. Poiss. III. p. 117 Tab. 3 f. 2. (ætas media).
Osphronemus gorami Lacép. ibid. (ætas media).
Trichopode mentonnier Lacép. ibid. p. 125. Tab. 3 f. 3 (ætas adulta).
Trichopodus mentum Lacép. ibid. (aetas adulta).
Trichopus gorami Shaw Gen. Zoöl. IV. 2. p. 388.
Trichopus satyrus Shaw. IV. ibid. p. 2. 391.
Osphronemus notatus K. v. H. CV. Poiss. VII. p. 289 (aetas juvenilis).
Osphromène gourami CV. Poiss. VII. p. 282. Tab. 198 (aetas media).
Osphromène gourami Cuv. Règn. anim. éd. luxe. Tab. 73. f. 1 (aetas juvenilis).
Gorami Oken Thierreich. fig. (aetas media).
Osphronemus olfax Zoöl. Journ. IV. p. 310. tab. 36. suppl. (aetas media).
Osphronemus satyrus Blkr. Topogr. Batav. (aetas adulta).
Gourami Nom. vulgar. in India orientali.
Ikan Gurami Malaic. Sundaic. et Javan.

Habit. *Java* et *Madura* ubique in piscinis.
Sumatra in lacu *Singkarang* et *Payacombo* in fluviis et in piscinis (P. Jakles).

Longitudo speciminis maximi mento crasso elevato (Trichopodus mentum Lacép.) 500 millimetr.

Adnot. Specimina collectionis meae juvenilia omnia corpore fasciato et macula laterali nigra, adolescentia tamen adultaque macula et fasciis nullis.

Trichopus Cuv.

I. Corpus oblongum altitudine 3 in ejus longitudine.
A. Squamae lateribus 45 p. m. in serie longitudinali.
a. Pinna analis rotundata, caudalis excisa lobis obtusis.
aa. Latera et cauda macula rotunda nigricante.

Trichopus trichopterus Lacép. Poiss. III. p. 129.

Trich. corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine; capite acuto $4\frac{1}{4}$ ad $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi rectiuscula; oculis diametro 4 in longitudine capitis; ossibus suborbitalibus, praeoperculo, suboperculo et interoperculo denticulatis; maxillis aequalibus; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; linea laterali flexuosa; pinnis dorsali et anali spina ultima longissima radiis breviore, dorsali brevi parte radiosa angulata in media corporis totius longitudine incipiente, anali longissima obtusa rotundata basi pinnae caudalis unita, caudali emarginata lobis obtusis rotundatis, ventralibus radio 1o simplici elonga-

to pinnam caudalem attingente vel superante spina brevissima vix conspicua, pectoralibus rotundatis; colore corpore supra viridi, fuscescente vel nigricante infra dilutiore maculis 2 nigris rotundis anteriore laterali posteriore caudali; pinnis viridescentibus, verticalibus nigro et aurantiaco ocellatis et maculatis.

B. 6 (nec 4 ut apud Cuv. Valenc.). D. 4/9 vel 5/9 vel 6/8 vel 6/9 vel 6/10 vel 7/9. P. 9 vel 10. V. 1/4. A. 10/33 ad 10/34 vel 11/32 ad 11/38 vel 12/33 ad 12/35. C. 16 et lat. brev.

Synon. *Labrus trichopterus* L. edit. Gmel. Pallas. Specileg. 8. p. 45. Bloch, Ausl. Fish. Tab. 295. f. 2.
Borstenflosser Bloch. ibid.
Crin Bloch. ibid.
Trichogaster trichopterus Bl. Schn. Syst. posth.
Sparus duabus utrinque maculis etc. Koelreut. Nov. Comment. Petrop. IX. p. 452. Tab. 9. f. 1.
Trichopodus trichopterus Lacép. Poiss. III. p. 129.
Trichopode trichoptère Lacép. ibid. CV. Poiss. VII. p. 290. Tab. 199.
Labre crin Bonnaterre. Encyclop. méthod. planch.
Trichopus Pallasii Shaw. Gen. Zoöl. IV. 2. p. 392.
Trichopus sepat Blkr. Topogr. Batav.
Ikan Sepat Malaic. Sundaic. et Javan.

Habit. *Batavia*, *Serang*, *Tjiringin*, *Cheribon*, *Gombong*, *Samarang*, *Ambarawa*, *Surakarta*, *Modjokerto*, *Surabaya*, Javae insulae, in fluviis.
Bangcallang, Madurae insulae, in fluviis.
Payacombo, Sumatrae occidentalis, in fluviis (P. Jakles).
Banjermassing, Borneo austro-orientalis, in fluviis (J. Wolff).

Longitudo 112 millimetr.

Adnot. Specimina plus quam 50 collectionis meae variant: numero spinarum radiorumque dorsalium atque analium; — colore corpore viridi, fuscescente, nigricante, roseo et nigro variegato vel non variegato; fasciis transversis irregularibus fuscis, et pinna dorsali radiosa rotundata vel acuta.

II. Corpus oblongum, altitudine 4 circiter in ejus longitudine.
A. Squamae lateribus 28 ad 30 in serie longitudinali.
a. Pinnae analis et caudalis acutae.
aa. Corpus longitudinaliter fasciatum.

Trichopus striatus Blkr.

Trichop. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine; capite acuto 4 in longitudine corporis; linea rostro-frontali declivi rectiuscula vel concaviuscula; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ in capitis longitudine; ossibus suborbitalibus et praeoperculo angulo denticulatis; maxilla inferiore prominente; linea laterali inconspicua; squamis lateribus 28 ad 30 in serie longitudinali; pinnis dorsali brevi parte radiosa in media totius corporis longitudine incipiente acuta vel obtusa, caudali integra acuta, ventralibus radiis completis 1o simplici elongato pinnam caudalem subattingente spina mediocri, anali longa acuta basi pinnae caudalis unita; colore corpore pinnisque viridi vel viridi-fuscescente; lateribus vittis vel fasciis 2 ad 4 longitudinalibus fuscis, fascia 2a vel 3a oculo-caudali.

B. 6. D. 2/7 vel 3/6 ad 3/3 vel 4/7. P. 9. V. 1/5. A. 7/25 vel 7/26 vel 8/24 ad 8/26. C. 16 et lat. brev.

Synon. *Osphromenus vittatus* K. v. H. apud CV. Poiss. VII. p. 289?
Ikan Tjupang Mal. Batav.
Ikan Sepat anakh Mal. Bantam.

Habit. *Batavia*, *Serang*, in fluviis.
Bandjermassing, Borneo austro-orientalis, in fluviis (J. Wolff).

Longitudo 52 millimetr.

Adnot. Specimina Borneënsia omnia ad varietatem pertinent fasciis longitudinalibus nigris 4, vitta mento-praeoperculari rubra et radiis analibus elongatis.

Betta Blkr.

Dentes maxillares ossibus intermaxillaribus et inframaxillari inserti. Palatum glabrum. Os parvum. Ossa suborbitalia et opercularia edentula. Membrana branchiostega radiis 6. Pinnae dorsalis, ventrales et analis spina unica parva, radiis ceteris omnibus articulatis flexilibus. Pinna dorsalis brevis anali longae opposita. Pinnae ventrales sub pinnis pectoralibus insertae.

Betta trifasciata Blkr.

Bett. corpore compresso subelongato, altitudine $4\frac{1}{2}$ circiter in ejus longitudine; capite 4 fere in longitudine corporis, supra plano; linea rostro-frontali declivi recta; lineis dorsali et ventrali leviter convexis; oculis diametro 4 fere in longitudine capitis; rostro brevissimo; ore parvo simo dentibus parvis; ossibus opercularibus squamosis; squamis ciliatis lateribus 26 p. m. in serie longitudinali; linea laterali inconspicua; pinnis dorsali, anali et ventralibus acutis, dorsali antice in corporis parte posteriore sita, anali longitudine 3 circiter in longitudine corporis, ventralibus spina brevi radio primo in filum producto, pectoralibus et caudali 4 in longitudine corporis; colore corpore viridi, vittis 3 operculo-caudalibus nigris, operculis et pectore aureis; pinnis dorsali fusca, pectoralibus viridibus hyalinis, ventralibus viridibus apice et filo producto albis, caudali rubro-fusca nigro marginata, anali basi rubra medio coeruleo-violacea margine nigra.

B. 6. D. 1/7. P. 13. V. 1/5. A. 1/20. C. 13.

Synon. *Ikan Wader bettah* Javan. Ambarawa.

Habit. *Ambarawa*, 1500' supra mare in fluviis et paludibus.

Longitudo 42 millimetr.

Ophicephalus Bl. Schn.

I. Dentes canini in maxilla inferiore.

A. Dentes canini palatini.

a. Caput prismaticum quadrilaterum, linea rostro-frontali declivi recta.

† Squamæ lateribus 85 p. m. in serie longitudinali.

ó Corpus supra coerulescente-viride infra argenteum, nigrescente et viridi fasciatum.

Ophicephalus micropeltes K. v. H. CV. Poiss. VII. p. 321.

Ophic. corpore elongato antice cylindrico postice compresso, altitudine 6 fere in ejus longitudine; capite prismatico quadrilatero $3\frac{1}{3}$ ad $3\frac{1}{5}$ in longitudine corporis, æque alto ac lato; linea rostro-frontali recta, fronte et vertice planis declivibus squamis mediocribus; oculis diametro 7 ad 8 in longitudine capitis, diametris 2 distantibus; maxilla inferiore palatoque dentibus caninis pluribus armatis; rictu oris longitudine $2\frac{1}{3}$ in longitudine capitis post oculos desinente; squamis non ciliatis lateribus 85 p. m. in serie longitudinali; linea laterali antice oblique descendente postice ad media latera decurrente; pinnis rotundatis; colore supra pulchre coerulescente-viridi infra argenteo, junioribus fasciis oculo-caudalibus fuscis 2 fascia superiore fasciis transversis basi pinnæ dorsali unita; pinnis ventralibus roseis, ceteris viridescentibus vel olivaceo-fuscis aurantiaco marginatis, dorsali fascia longitudinali lata fusca.

B. 5. D. 1/43 ad 1/45. P. 18 vel 19. V. 1/5. A. 1/24 ad 1/28. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ophicéphale à petites plaques* CV. Poiss. VII. p. 321.

Ophicephalus serpentinus CV. Poiss. VII. p. 322? (aetas media).
Ophicephalus bivittatus Blkr. Topogr. Batav. (aetas juvenilis).
Ikan Gabus Mal. Batav.
Habit. *Batavia* in fluviis et palùdibus.
Longitudo. 380 millimetr.

b. Caput conicum lateraliter rotundatum linea rostro-frontali concava.
† Squamae lateribus 65 p. m. in serie longitudinali.
ó. Corpus supra fuscescens nigro guttatum infra viridescens vittis transversis nigris. Vittae oculo-operculares 2 nigrae.

Ophicephalus lucius K. v. H. CV. Poiss. VII. p. 312.

Ophic. corpore elongato antice cylindrico postice compresso, altitudine 6 ad 7 in ejus longitudine; capite conico acuto lateribus rotundato, $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, paulo longiore quam alto; linea rostro-frontali concava; fronte et vertice depressis squamis magnis; oculis diametro 8 ad 9 in longitudine capitis diametris 2 distantibus; dentibus caninis inframaxillaribus et palatinis pluribus; rictu oris longitudine 3 in longitudine capitis, sub oculis desinente; squamis lateribus ciliatis et non ciliatis, 65 p. m. in serie longitudinali; linea laterali antice dorso approximata tum flexura descendente et ad media latera decurrente; pinnis rotundatis; colore corpore supra fuscescente nigro guttato, infra griseo vel viridi vittis transversis p. m. 12 nigris; fascia operculo-caudali interrupta nigricante; vittis oculo-opercularibus 2 obliquis nigris; pinnis verticalibus viridescente-fuscis nigro maculatis, pectoralibus aurantiaco et nigro variegatis, ventralibus viridescente-aurantiacis.
B. 5. D. 1/38 ad 1/40. P. 17. V. 1/5. A. 1/27 ad 1/29. C. 15 vel 16 et lat. brev.
Synon. *Ophicéphale tête de brochet* CV. Poiss. VII, p. 312.
Ikan Gabus tjina Mal. Batav.
Habit. *Batavia*, *Samarang*, in fluviis et paludibus.
Banjermassing, Borneo austro-orientalis, in fluviis (J. Wolff).
Longitudo 270 millimetr.

B. Dentes canini palatini nulli.
a. Squamae lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali.
† D. 1/40 ad 1/43. A. 1/24 ad 1/27.
ó. Corpus supra viride infra argenteum viridi variegatum vel striatum.

Ophicephalus striatus Bloch. Ausl. Fish. Tab. 359.

Ophicepb. corpore elongato antice cylindrico postice compresso, altitudine 8 circiter in ejus longitudine; capite prismatico quadrilatero 4 fere in longitudine corporis, latiore quam alto; vertice et fronte depressis squamis magnis; oculis diametro 7 circiter in longitudine capitis, diametro $1\frac{1}{2}$ distantibus; dentibus caninis inframaxillaribus (nec palatinis); rictu oris longitudine $2\frac{1}{2}$ in longitudine capitis post oculos desinente; squamis non ciliatis lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali; linea laterali antice dorso approximata, supra anum flexura descendente, postice ad media latera decurrente; pinnis rotundatis; colore corpore supra profunde viridi infra argenteo, junioribus fasciis diffusis transversis, adultis maculis profunde viridibus variegato; pinnis imparibus junioribus maculis viridi-fuscescentibus, ventralibus viridi-roseis.
B. 5. D. 1/40 ad 1/43. P. 15 ad 17. V. 1/5. A. 1/24 ad 1/27. C. 14 et lat. brev.
Synon. *Paddekop* anders *Aalquabbe* Nieuh. Gedenkw. Zee- en Lantr. fig.
Gestreiffte Schlangenkopf Bloch. Ausl. Fisch. tab. 359.
Rayé Bloch. ibid.

Muttah Russell, Corom. Fish. II. tab. 162.
Schlangenkopf Oken. Thierreich. Atl. fig.
Ophicephalus chena Ham. Buch. Gang. Fisch. p. 62.
Ophicephalus whrahl Ham. Buch. Gang. Fish. p. 60, tab. 31. f. 17?
Ophicéphale strié CV. Poiss. VII. p. 313. tab. 202. Cuv. Règn. anim. éd. luxe. tab. 75. fig. 2.
Ophicephalus sowarah Blkr. Topogr. Batav. (nec CV.).
Ophicephalus planiceps Blkr. Topogr. Batav.
Caitchel Incol. Mahé.
Varal Incol. Tranquebar.
Sol, *Sola* vel *Wrahl* Bengalens.
Napino Incol. Rangoon.
Bakule Incol. Manilla.
Ikan Gabus betul Mal. et Javan. Batav., Samar., Purworedjo.
Ikan Deluk Javan. Banjumas.
Ikan Kuto Incol. Pasuruan.
Ikan Bajong Sundan. Bant.

Habit. *Batavia*, *Serang*, *Tjiringin*, *Banjumas*. *Gombong*, *Purworedjo*, *Ambarawa*, *Surakarta*, *Samarang*, *Surabaya*, *Pasuruan* in fluviis et paludibus.
Payacombo, Sumatrae occidentalis, in fluviis (P. Jakles).
Longitudo 330 millimetr. sed specimina majora vidi.

II. Dentes canini nulli.

A. Squamae lateribus 40 p. m. in serie longitudinali.

a. D. 1/32 ad 1/34. A. 1/20 ad 1/22.

† Pinnae ventrales pectoralibus duplo breviores.

ó. Corpus supra fuscescens infra rufescens, pinnis imparibus fuscescentibus vel nigricantibus rubro limbatis.

Ophicephalus marginatus CV. Poiss. VII. p. 308.

Ophiceph. corpore elongato antice cylindrico postice compresso, altitudine 7 ad 8 in ejus longitudine; capite conico $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, latiore quam alto, supra depresso squamis magnis; oculis diametro 6 circiter in longitudine capitis, diametris 2 distantibus; dentibus omnibus parvis, caninis nullis; rictu oris longitudine $2\frac{1}{2}$ in capitis longitudine sub oculis desinente; squamis non ciliatis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; linea laterali antice dorso approximata, supra anum flexura descendente, postice ad media latera decurrente; pinnis rotundatis, ventralibus pectoralibus duplo brevioribus; colore corpore supra fuscescente infra rufescente; pinnis imparibus fuscescentibus vel nigricantibus rubro limbatis, pectoralibus viridibus nigro transversim vittatis, ventralibus viridibus.

B. 5. D. 1/32 ad 1/34. P. 14 ad 16. V. 1/5. A. 1/20 ad 1/22. C. 14 et. lat. brev.

Synon. *Ophicephalus Gachua* Ham. Buch. Gang. Fish. p. 68. tab. 21. f. 21.
Ophicephalus limbatus CV. Poiss. VII. tab. 201.
Ophicéphale bordé CV. ib. p. 308.
Kora-motta Russell. Corom. Fish. II. p. 49.
Ophicephalus cora-mota CV. Poiss. VII. p. 310.
Ophicephalus fuscus CV. Poiss. VII. p. 311.
Ophicephalus aurantiacus Ham. Buch. Gang. Fish. tab. 23 f. 22. CV. Poiss. VII. p. 311 (varietas).

Korave Incol. Ponticer.
Ikan Gabus Mal. Batav.
Ikan Bogo Sundaic. Jav. occident.
Ikan Kuto Jav. Patjitan, Surabaya.
Ikan Kuto bengo Javan. Purworedjo.

Habit. *Batavia*, *Serang*, *Pandeglang*, *Tjimanok*, *Tjiandjor*, *Banjumas*, *Gombong*, *Purworedjo*, *Patjitan*, *Samarang*, *Surabaya* in fluviis.

Longitudo 145 millimetr.

Scripsi *Batavia* Calendis Februarii MDCCCL.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

CHAETODONTOÏDEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

CHAETODONTOÏDEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL.

Kleurenpracht en zonderlingheid van vormen hebben vele Indische soorten dezer familie reeds in de vorige eeuw eene bekendheid gegeven, welke ten opzigte van zoo talrijke andere minder sierlijke visschen zelfs nog in den tegenwoordigen tijd wordt gewenscht. Het kan niet bevreemden, dat de oude, zelfs de niet natuurkundige, reizigers door dezen Archipel, eene meer dan gewone aandacht schonken aan visschen, welker gelijken de Europesche zeeën niet opleveren, en geschikt om de kabinetten van liefhebbers van naturaliën, in *Europa* te verrijken.

De merkwaardigste soorten zijn dan ook reeds sedert lang bekend en zelfs de nasporingen dezer eeuw hebben de kennis der Soenda-Moluksche Chaetodontoïden wel met nog verscheidene species verrijkt, doch deze behoorden alle tot reeds sedert de vorige eeuw bekende geslachten, hoezeer die geslachten toen nog niet bepaald gekenmerkt waren.

In de groote Histoire naturelle des Poissons van Cuvier Valenciennes worden de volgende soorten vermeld als in den Soenda-Molukschen Archipel levende:

1 *Chaetodon Meijeri* Bl.
2 » *citrinellus* Brouss.
3 » *virescens* CV.
4 » *princeps* CV.
5 » *vittatus* Bl. Schn.
6 » *strigangulus* Soland.
7 » *triangulum* K. v. H.
8 » *baronessa* CV.
9 *Chaetodon vagabundus* L.
10 » *Sebae* CV.
11 » *lunula* CV.
12 » *nesogallicus* CV.
13 » *dorsalis* Rwdt.
14 » *melanotus* Rwdt.
15 » *unimaculatus* Bl.
16 » *speculum* K. v. H.

17 *Chaetodon spilopleura* Rwdt.
18 » *Sebanus* CV.
19 » *setifer* Bl.
20 » *ephippium* CV.
21 » *principalis* CV.
22 » *chrysozonus* K. v. H.
23 » *labiatus* K. v. H.
24 » *melanopus* CV.
25 » *Bennetti* CV.
26 *Chelmon rostratus* CV.
27 *Heniochus macrolepidotus* CV.
28 *Zanclus cornutus* CV.
29 *Drepane punctata* CV.
30 » *longimana* CV.
31 *Scatophagus argus* CV.
32 » *ornatus* CV.
33 *Taurichthys varius* CV.
34 » *viridis* CV.
35 *Holacanthus bicolor* CV.
36 » *mesoleucos* CV.
37 » *navarchus* CV.
38 » *annularis* CV
39 *Holacanthus imperator* CV.
40 » *dux* Lacép.
41 » *geometricus* CV.
42 » *semicirculatus* CV.
43 » *sexstriatus* K. v. H.
44 » *trimaculatus* Lacép.
45 » *Lamarckii* Lacép.
46 *Platax Gaimardi* CV.
47 » *Raynaldi* CV.
48 » *Blochii* CV. *ra* CV.]
49 » *Leschenaldi* CV. = *Plat. tei-*
50 » *batavianus* CV.
51 » *guttulatus* CV.
52 » *punctulatus* CV.
53 » *arthriticus* CV.
54 » *orbicularis* CV.
55 *Pimelepterus marciac* QG.
56 » *indicus* K. v. H.
57 » *altipinnis* CV.
58 » *Raynaldi* CV.
59 *Pempheris moluca* CV.
60 *Toxotes jaculator* CV.

Enkelen dezer soorten behooren waarschijnlijk weg te vallen. Zoo komt het mij voor, dat Chaetodon princeps en Chaetodon Sebae tot dezelfde species behooren. Zoo verdienen verder in mijn oog vereenigd te worden Chaetodon triangulum K. v. H. met Chaetodon collare Bl., en Chaetodon labiatus K. v. H. en Chaetodon melanopus CV. met Chaetodon chrysozonus K. v. H.; voorts Drepane punctata CV. met Drepana longimana CV. Sedert de uitgave van het omvattende werk van Cuv. Val. zie ik nog slechts gewag gemaakt van voor den Archipel nieuwe soorten in de »Catalogue of zoölogical specimens of Sumatra" (Life of Raffles, p. 689), waar een Chaetodon Rafflesii genoemd wordt. Uit de korte diagnose dezer species »flavescens, fascia oculari nigra, pinnis dorsi anique nigro intra marginem circumdato, caudali fascia nigra" maak ik op, dat zij dezelfde soort is als Chaetodon princeps CV. — Totdat ik mijne ichthyologische nasporingen begon (1843), waren alzoo van den Archipel bekend 55 soorten.

De soorten mijner verzameling zijn de volgende:

1 *Chaetodon oligacanthus* Blkr.
2 » *octofasciatus* Bl.
3 » *virescens* CV.
4 » *collare* Bl. = *Chaet. trian-*
5 » *princeps* CV. [*gulum* K. v. H.
6 » *vittatus* Bl. Schn.
7 *Chaetodon vagabundus* L.
8 » *chrysozonus* K. v. H.
9 *Chelmon rostratus* CV.
10 » *longirostris* CV.
11 *Heniochus macrolepidotus* CV.
12 » *monoceros* CV.

13 *Zanclus cornutus* CV.
14 *Ephippus orbis* CV.
15 *Drepane longimana* CV.
16 *Scatophagus argus* CV.
17 *Taurichthys varius* CV.
18 *Holacanthus mesoleucos* CV.
19 » *annularis* CV.
20 » *sexstriatus* K. v. H.
21 *Platax Blochii* CV.
22 *Platax teira* CV. = *Platax Lesche-*
23 » *batavianus* CV. [*naldi* CV.
24 » *gampret* Blkr.
25 » *xanthopus* Blkr.
26 *Psettus rhombeus* CV.
27 *Pempheris moluca* CV.
28 » *mangula* CV.
29 *Toxotes jaculator* CV.

Van deze soorten zijn nieuw voor den Archipel:

1 *Chaetodon oligacanthus* Blkr.
2 » *octofasciatus* Bl.
3 *Chelmon longirostris* CV.
4 *Heniochus monoceros* CV.
5 *Ephippus orbis* CV.
6 *Platax gampret* Blkr.
7 » *xanthopus* Blkr.
8 *Psettus rhombeus* CV.
9 *Pempheris mangula* CV.

Deze species medegerekend zijn alzoo thans van den Soenda-Molukschen Archipel bekend 64 soorten, t. w.:

1 *Chaetodon Meijeri* Bl.
2 » *citrinellus* Brouss.
3 » *virescens* CV.
4 » *princeps* CV. = *Chaet. Se-*
5 » *vittatus* Bl. Schn. [*bae* CV.
6 » *strigangulus* Soland.
7 » *collare* Bl. = *Chaet. triangu-*
8 » *baronessa* CV. [*lum* K. v. H.
9 » *vagabundus* L.
10 » *lunula* CV.
11 » *nesogallicus* CV.
12 » *dorsalis* Rwdt.
13 » *melanotus* Rwdt.
14 » *unimaculatus* Bl.
15 » *speculum* K. v. H.
16 » *spilopleura* Rwdt.
17 » *Sebanus* CV.
18 » *setifer* Bl.
19 » *ephippium* CV.
20 » *principalis* CV.
21 *Chaetodon chrijsozonus* K. v. H. =
[*Chaet. labiatus* K. v. H. = *Chaet.*
[*melanopus* CV.
22 *Chaetodon Bennetti* CV.
23 » *oligacanthus* Blkr.
24 » *octofasciatus* Bl.
25 *Chelmon rostratus* CV.
26 » *longirostris* CV.
27 *Heniochus macrolepidotus* CV.
28 » *monoceros* CV.
29 *Zanclus cornutus* CV.
30 *Drepane punctata* CV. = *Drep. longi-*
31 *Scatophagus argus* CV. [*mana* CV.
32 » *ornatus* CV.
33 *Taurichthys varius* CV.
34 » *viridis* CV.
35 *Holocanthus bicolor* CV.
36 » *mesoleucos* CV.
37 » *navarchus* CV.
38 » *annularis* CV.

39 *Holacanthus imperator* CV.
40 » *dux* Lacép.
41 » *geometricus* CV.
42 » *semicirculatus* K. v. H.
43 » *sexstriatus* K. v. H.
44 » *trimaculatus* Lacép.
45 » *Lamarckii* Lacép.
46 *Platax Gaimardi* CV.
47 » *Raynaldi* CV.
48 » *Blochii* CV.
49 » *teira* CV. = *Platax Leschen-*
50 » *xanthopus* Blkr. [*aldi* CV.
51 » *batavianus* CV.
52 *Platax guttulatus* CV.
53 » *punctulatus* CV.
54 » *arthriticus* CV.
55 » *orbicularis* CV.
56 » *gampret* Blkr.
57 *Pimelepterus marciac* QG.
58 » *indicus* K. v. H.
59 » *altipinnis* CV.
60 » *Raynaldi* CV.
61 *Psettus rhombeus* CV.
62 *Pempheris moluca* CV.
63 » *mangula* CV.
64 *Toxotes jaculator* CV.

Van deze Chaetodontoïden behooren tot de fauna van Java:

1 *Chaetodon oligacanthus* Blkr.
2 » *octofasciatus* Bl.
3 » *collare* Bl.
4 » *nesogallicus* CV.
5 » *unimaculatus* Bl. ?
6 » *speculum* K. v. H.
7 » *Sebanus* CV.
8 » *chrysozonus* K. v. H.
9 *Chelmon rostratus* CV.
10 *Heniochus macrolepidotus* CV.
11 » *monoceros* CV.
12 *Zanclus cornutus* CV.
13 *Ephippus orbis* CV.
14 *Drepane longimana* CV.
15 *Scatophagus argus* CV.
16 *Taurichthys varius* CV.
17 *Holacanthus mesoleucos* CV.
18 *Holacanthus navarchus* CV.
19 » *annularis* CV.
20 » *sexstriatus* K. v. H.
21 *Platax Blochii* CV.
22 » *teira* CV.
23 » *batavianus* CV.
24 » *arthriticus* CV.
25 » *xanthopus* Blkr.
26 » *gampret* Blkr.
27 *Psettus rhombeus* CV.
28 *Pimelepterus marciac* QG.
29 » *indicus* K. v. H.
30 » *Raynaldi* CV.
31 *Pempheris moluca* CV.
32 » *mangula* CV.
33 *Toxotes jaculator* CV.

Tot de fauna van Madura:

1 *Scatophagus argus* CV.
2 *Drepane longimana* CV.
3 *Platax teira* CV.
4 *Platax Blochii* CV.
5 » *gampret* Blkr.

Tot de fauna van Sumatra:

1 *Chaetodon princeps* CV.
2 *Chaetodon vittatus* Bl. Schn.

3 *Chaetodon Bennetti* CV.
4 *Chelmon rostratus* CV.
5 *Drepane longimana* CV.
6 *Scatophagus argus* CV.
7 *Platax teira* CV.
8 *Platax arthriticus* CV.
9 » *orbicularis* CV.
10 » *Raynaldi* CV.
11 *Pimelepterus Raynaldi* CV.
12 *Toxotes jaculator* CV.

Tot de fauna van Sumbawa:

1 *Chaetodon octofasciatus* Bl.
2 » *princeps* CV.
3 » *vagabundus* CV.
4 *Heniochus macrolepidotus* CV.
5 *Platax teira* CV.
6 *Toxotes jaculator* CV.

Tot de fauna van Timor:

1 *Chaetodon virescens* CV.
2 » *Sebanus* CV.
3 *Holacanthus semicirculatus* CV.
4 *Platax punctulatus* CV.

Tot de fauna van Borneo:

1 *Scatophagus argus* CV.

Tot de fauna van Celebes:

1 *Chaetodon* . . . . . sp.?
2 *Heniochus macrolepidotus* CV.
3 *Zanclus cornutus* CV.
4 *Drepane longimana* CV.
5 *Scatophagus argus* CV.
6 *Holocanthus* . . . . . sp.?
7 *Platax* . . . . . sp.?
8 *Pimelepterus indicus* K. v. H.
9 » *marciac* QG.
10 *Toxotes jaculator* CV.

Tot de fauna der Moluksche eilanden:

1 *Chaetodon Meijeri* Bl.
2 » *citrinellus* Brouss.
3 » *princeps* CV.
4 » *vittatus* CV.
5 » *strigangulus* Soland.
6 » *baronessa* CV.
7 » *vagabundus* CV.
8 » *nesogallicus* CV.
9 » *dorsalis* Reinw.
10 » *spilopleura* Rwdt.
11 » *setifer* Bl.
12 *Chaetodon ephippium* CV.
13 » *principalis* CV.
14 » *chrysozonus* K. v. H.
15 *Heniochus macrolepidotus* CV.
16 *Zanclus cornutus* CV.
17 *Scatophagus argus* CV.
18 » *ornatus* CV.
19 *Taurichthys varius* CV.
20 *Holacanthus bicolor* CV.
21 » *mesoleucos* CV.
22 » *navarchus* CV.

23 *Holacanthus annularis* CV.
24 » *imperator* CV.
25 » *dux* CV.
26 » *geometricus* CV.
27 » *semicirculatus* CV.
28 » *trimaculatus* Lacép.
29 *Holacanthus Lamarckii* Lacép.
30 *Platax guttulatus* CV.
31 *Pimelepterus marciac* QG.
32 *Pempheris moluca* CV.
33 *Toxotes jaculator* CV.

Van de meesten dezer soorten is het eiland van voorkomen onbekend. Van *Amboina* evenwel zijn bekend: Chaetodon vittatus Bl. Schn., Chaetodon vagabundus L., Chaetodon virescens CV., Heniochus macrolepidotus CV., Scatophagus ornatus CV., Scatophagus argus CV., Taurichthys viridis CV. — Voorts van *Boeroe:* Holacanthus semicirculatus CV. en Toxotes jaculator CV. en van *Waigioe:* Holacanthus semicirculatus CV. en Pimelepterus mariac QG.

Tot de fauna van Nieuw-Guinea behooren de volgende soorten:

1 *Chaetodon princeps* CV.
2 » *lunula* CV.
3 *Heniochus macrolepidotus* CV.
4 *Drepane longimana* CV.
5 *Holacanthus dux* Lacép.
6 *Platax Gaimardi* CV.
7 *Platax Blochii* CV.
8 » *teira* CV.
9 *Pimelepterus marciac* QG.
10 » *altipinnis* CV.
11 *Toxotes jaculator* CV.

Van de boven niet genoemde eilanden van den Soenda-Molukschen Archipel is, voor zoo verre ik heb kunnen nagaan, tot heden toe geene enkele soort dezer familie bekend gemaakt. — Van de opgesomde 63 soorten leven ook buiten den Archipel de volgende.

Chaetodontoïden van den Soenda-Molukschen Archipel.			Plaats van voorkomen buiten den Archipel.
1	*Chaetodon*	*citrinellus* Brouss.	Guam. Otaiti.
2	»	*virescens* CV.	Isle de France.
3	»	*princeps* CV.	Nieuw Ierland.
4	»	*vittatus* Bl. Schn.	Isle de Fr., Madagascar, Guam, Oulan,
5	»	*strigangulus* Soland.	Roode zee, Otaiti. [Otaiti.
6	»	*vagabundus* L.	Isle de Fr., Vanicolo, Otaiti.
7	»	*lunula* CV.	Isle de Fr., Prince of Wales Island.
8	»	*nesogallicus* CV.	Isle de France.
9	»	*dorsalis* Reinw.	Roode zee.
10	»	*melanotus* Reinw.	Tranquebar ?
11	»	*unimaculatus* Bl.	Otaiti.
12	»	*Sebanus* CV.	Isle de Fr., Tongatabu, Oualan, Guam.
13	»	*setifer* Bl.	Isle de Fr., R. zee., Coromandel, Borabora.

Chaetodontoïden van den Soenda-Molukschen Archipel.	Plaats van voorkomen buiten den Archipel.
14 *Chaetodon ephippium* CV.	Borabora, Otaiti.
15 *Chelmon longirostris* CV.	Isle de Fr., Sandwich eil., Societeits eil.
16 *Heniochus macrolepidotus* CV.	Isle de Fr., Ceylon, Manilla, Japan.
17 » *monoceros* CV.	Isle de France.
18 *Zanclus cornutus* CV.	Isle de Fr., Carol., Sandwich eil., Tongatabu.
19 *Ephippus orbis* CV.	Hindostan.
20 *Drepane longimana* CV.	Hindost., China, Nieuw-Holland.
21 *Scatophagus argus* CV.	Hindostan, Bengalen.
22 *Holocanthus annularis* CV.	Hindostan.
23 » *imperator* CV.	Isle de France, Indische zee.
24 » *geometricus* CV.	Nicobar eil.
25 » *semicirculatus* CV.	Nieuw Ierland.
26 *Platax Raynaldi* CV.	Hindostan, Ceylon.
27 » *Blochii* CV. = *Pl. Ehrenbergi* CV.	Hindost., Isle de France, Roode zee.
28 » *teira* CV. = *Pl. Leschenaldi* CV.	Hindostan, Roode zee, Japan.
29 » *guttulatus* CV.	Isle de France, Roode zee.
30 » *orbicularis* CV.	Roode zee.
31 *Psettus rhombeus* CV.	Hindost., Isle de France, Roode zee.
32 *Pimelepterus altipinnis* CV.	Bourbon.
33 *Pempheris mangula* CV.	Hindost., Bengalen, Isle de France, Otaiti.
34 » *moluca* CV.	Hindostan, Japan?
35 *Toxotes jaculator* CV.	Bengalen.

Zoodat 29 soorten tot den Archipel beperkt zouden zijn, welk aantal echter, naarmate de visschen der Indische zee en van den Stillen Oceaan meer bekend zullen worden, waarschijnlijk nog tot een geringer cijfer teruggebragt zal worden.

Onder mijne 29 soorten bevinden zich slechts drie nieuwe voor de wetenschap. De eerste derzelve, Chaetodon oligacanthus, is zeer kenbaar door het gering aantal rugvindoornen (6), waarvan ik den species-naam ontleend heb. De tweede, Platax gampret, kon ik tot geene der beschrevene soorten terugbrengen, hoezeer de verwarring in de soorten-bepaling van het geslacht Platax de mogelijkheid niet uitsluit, dat men mijne Platax gampret onder de oogen gehad heeft. Mijne Platax xanthopus doet zich bij den eersten oogopslag kennen door zijne fraai gele buikvinnen. Deze species heeft overigens groote overeenkomst met Platax teira CV. en Platax Raynaldi CV. Ik bezit van deze soort slechts specimina van middelbaren leeftijd, en zag haar slechts eene enkele maal, te Batavia.

Van de 8 soorten van Chaetodon mijner verzameling vond ik slechts 4 te Batavia. Chaetodon princeps CV. en Chaetodon vagabundus L. ontving ik van Sumbawa, van den heer H. Zollinger; Chaetodon vittatus Bl. Schn. en Chaetodon virescens CV. van Amboina van den heer G. J. van Thienen, officier van gezondheid 2e kl. bij het Indische leger. Chaetodon collare Bl.

komt te Batavia meer voor dan de overige drie Bataviasche soorten. De bewering van Bloch is zeer juist, dat zijne Chaet. collare reeds door Seba is afgebeeld, terwijl de meening van Cuvier Valenciennes ongegrond is, dat Chaet. collare welligt dezelfde soort is als Chaet. Sebae.

Van Chelmon longirostris ontving ik een gedroogd specimen van Banda-Neira van den heer officier van gezondheid H. M. Brandes.

Alle overige hieronder beschreven soorten leven in de reede van Batavia, voornamelijk bij de koraal-eilandjes, welke deze reede beschermen.

De soorten van Platax in de groote Histoire naturelle des Poissons zijn onvolledig bepaald. Daarin is te veel gewigt gehecht aan de gedaante en lengte der rug- en aarsvinnen. Die gedaante en lengte kunnen echter niet dienen tot bepaling der species, omdat zij, altans bij 4 mijner species, zeer aanmerkelijk verschillen naar den leeftijd des diers, zoodanig zelfs, dat deze vinnen, waar zij bij jonge specimina tot ver achter de staartvin verlengd zijn, bij de oude individu's kort en stomp en zelfs stomp afgerond worden. De bewijzen hiervan kan ik leveren door de rijen specimina van verschillende grootte, welke ik van Platax Blochii, Platax teira, Platax batavianus en Platax gampret bezit. Wanneer men de lengte en gedaante der rug- en aarsvinnen als soortkenmerken wilde bezigen, zou men van eene enkele species verscheidene kunnen maken. Het is dan ook niet te betwijfelen dat in de Histoire naturelle des Poissons enkele species van Platax dubbeld voorkomen. Standvastiger dan de lengte der vinnen zijn bij Platax de evenredigheden der hoogte en lengte des ligchaams en de vorm van het profiel, waarom ik deze soort van kenmerken bij geene mijner diagnosen weggelaten heb. Onder de diagnosen mijner species heb ik de synonymen laten volgen, voor zoo verre ik ze met eenige zekerheid vermeende te mogen opstellen. Ik zie niet in, waarom Rüppell zijne Platax albipunctatus als jongere van Platax Blochii beschouwt. Bij de kleinste specimina dezer soort, in mijn bezit, zie ik van die witte vlekjes niets, terwijl de rug- en aarsvinnen er zeer verlengd zijn.

Hoezeer hieronder slechts 3 nieuwe species zijn beschreven, geloof ik, dat de diagnosen der overige soorten niet overbodig zijn, vermits velen der bestaande in meerdere of mindere mate onnaauwkeurig zijn. — Tot juist begrip der in de diagnosen vermelde afmetingen zij aangestipt, dat bedoeld wordt met:

diameter dorso-ventralis, de afstand van den wortel des eersten rugdoorns tot aan den wortel des buikvindoorns.

linea rostro-dorsalis, het profiel van den bek tot aan den wortel des eersten rugdoorns.

linea rostro-ventralis, het profiel van den bek tot aan den wortel des buikvindoorns.

linea dorso-rostro-ventralis, het profiel gelegen voor den wortel des eersten rugdoorns en van den buikvindoorn.

De lengte-opgaven der specimina van mijn kabinet hebben betrekking tot de grootste, welke ik bezit. Enkele species worden echter aanmerkelijk grooter, zooals Drepane longimana CV., welke wel eene lengte bereikt van meer dan 450 millimeters, even als Holacanthus sexstriatus K. v. H., terwijl ook Holacanthus annularis Lacép. en Platax Blochii CV. aanmerkelijk grooter worden dan de grootste exemplaren mijner verzameling.

CONSPECTUS SPECIERUM DESCRIPTARUM ANALYTICUS.

CHAETODON CV.

I. Pinna dorsalis radio producto nullo.

A. Fascia ocularis nigra vel fuscescens.

a. Corpus verticaliter fasciatum.

aa. Fasciae 8 nigricantes graciles.

† Corpus flavum macula rotunda nigra ad lineam lateralem fasciam 4am inter et 5am. Pinnae flavae.

ó Spinae dorsales 11, mediae longissimae.

1. *Chaetodon octofasciatus* Bl.

bb. Fasciae 5 fuscescentes, 4a latissima.

† Corpus flavescens macula rotunda nigra ad pinnam dorsalem in fascia 4a.

ó Spinae dorsales 6, ultima longissima. Pinna dorsalis antice elevata angulata.

2. *Chaetodon oligacanthus* Blkr. nov. spec.

cc. Fasciae 4, ocularis fusca, ceterae rubrae latae.

† Corpus margaritaceum, flavum et roseum, guttis lateribus aureis longitudinaliter seriatis; macula fusca rotunda ad pinnam dorsalem in fascia 4a; pinnae ventrales nigrae.

ó Spinae dorsales 8 ad 10, ultimae longissimae.

3. *Chaetodon chrysozonus* K. v. H.

aa. Fasciae 3, ocularis nigra, ceterae diffusae latae olivaceae.

† Corpus flavescens; pinnae ventrales nigrae.

ó Spina dorsales 13, ultima longissima.

4. *Chaetodon virescens* CV.

b. Corpus longitudinaliter fasciatum vel vittatum.

aa. Vittae violascentes graciles 10 ad 16.

† Corpus flavum; fascia ocularis nigra; pinnae dorsalis postice et analis tota basi fascia nigra flavo cincta; pinnae caudalis media fascia transversa nigra, ventrales et pectorales flavescentes.

ó Spinae dorsales 13, mediae longissimae.

5. *Chaetodon vittatus* Bl. Schn.

c. Corpus non fasciatum.

aa. Corpus et pinnae flavescentes.

† Pinnae dorsalis et caudalis fasciis nigris 2.

ó Spinae dorsales 13, mediae et posticae subaequales.

6. *Chaetodon vagabundus* L. Bl. CV.

†† Pinnae dorsalis fascia unica nigra, caudalis fascia nigra semilunari.

ó Spinae dorsales 13, mediae et posticae subaequales.

7. *Chaetodon princeps* CV.

bb. Corpus profunde viride. Fascia ocularis nigra fasciis 2 albis cincta.

† Pinnae dorsalis et analis virides, nigro, rubro et albo marginatae; caudalis basi rubra, medio fascia transversa nigra, postice alba; ventrales nigrae.

ó Spinae dorsales 12, posteriores 6 subaequales.

8. *Chaetodon collare* Bl.

Chelmon Cuv.

I. Corpus fasciis transversis rubris 5; pinna dorsalis radiosa macula nigra.

9. *Chelmon rostratus* CV.

II. Corpus non fasciatum; caput supra et post oculos nigrum; macula nigra postice ad pinnam analem.

10. *Chelmon longirostris* CV.

Heniochus Cuv.

I. Fasciae transversae nigrae 2; squamae lateribus 35 p. m. in serie longitudinali. Frons non cornuta.

11. *Heniochus macrolepidotus* CV.

II. Fasciae transversis nigrae 3; squamae lateribus 45 p. m. in serie longitudinali. Frons cornuta.

12. *Heniochus monoceros* CV.

Zanclus Commers. Cuv. Val.

13. *Zanclus cornutus* CV. (Species unica).

Ephippus CV.

I. Corpus suborbiculare argenteum, pinnis griseo-flavescentibus.

A. Pinnae dorsalis et analis obtusae rotundatae, dorsalis spinis 3a, 4a et 5a elongatis.

a. Squamae lateribus 32 p. m. in serie longitudinali.

14. *Ephippus orbis* CV.

Drepane Cuv.

15. *Drepane longimana* CV. = *Drep. punctata* CV. (Species unica).

Scatophagus Cuv. Val.

I. Dorsum valde elevatum; diameter dorso-ventralis 2 circiter in longitudine corporis.
A. Pinnae dorsalis et analis radiosae angulatae non emarginatae.
a. Latera maculis fuscis vel nigris.
aa. Spina dorsalis longissima $2\frac{1}{2}$ ad 3 in altitudine corporis.

16. *Scatophagus argus* CV.

Taurichthys Cuv. Val.

I. Spina dorsalis longissima tota ossea, non producta.

17. *Taurichthys varius* CV.

Holacanthus Lacép.

I. Praeoperculum denticulatum.
A. Pinnae dorsalis et analis rotundatae.
a. Pinnae ventrales spinas anales superantes.
aa. Corpus viride fasciis transversis nigricantibus 6; fascia praeopercularis transversa albida; pinnae verticales virides coeruleo vittatae et maculatae.

18. *Holacanthus sexstriatus* K. v. H.

b. Pinnae ventrales anum attingentes vel vix superantes.
aa. Corpus antice flavum postice nigricans, lateribus vittis gracilibus flexuosis coerulescentibus.
÷ Pinnae dorsalis et analis nigricantes, caudalis aurantiaca, ventrales albae.
ó Fascia ocularis nigra.

19. *Holacanthus mesoleucos* Lacép. CV.

B. Pinnae dorsalis acuta, analis rotundata.
a. Pinnae ventrales spinas anales attingentes.
aa. Corpus aurantiaco-rubrum vittis 6 ad 8 obliquis curvatis coeruleis ad pinnam pectoralem et ad apicem pinnae dorsalis convergentibus. Annu-

lus coeruleus supra opercula; caput coeruleo transverse bivittatum. Pinna caudalis alba.

20. *Holacanthus annularis* Lacép. CV.

Platax Cuv.

I. Corpus (absque pinnis) altius quam longum.
A. Linea rostro-dorso-ventralis obtusangula, rostro-frontalis rectiuscula.
a. Os suborbitale oculi diametro multo humilius.
aa. D. 5/36 ad 5/38.

21. *Platax Blochii* CV.

II. Corpus (absque pinnis) aeque altum ac longum.
A. Linea dorso-rostro-ventralis semicirularis vel subsemicircularis, rostro-frontalis convexa.
a. Os suborbitale junioribus et adultis oculi diametro multo humilius.
aa. D. 5/31 ad 5/35.
† Pinnae ventrales nigrae.

22. *Platax teira* CV. = *Platax Leschenaldi* CV.

†† Pinnae ventrales flavae.

23. *Platax xanthopus* Blkr.

III. Corpus (absque pinnis) longius quam altum.
A. Linea dorso-rostro-ventralis obtusangula.
a. Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula vel convexiuscula.
aa. Os suborbitale oculi diametro humilius.
† D. 7/30 ad 7/32.

24. *Platax batavianus* CV.

b. Linea rostro-frontalis junioribus concaviuscula, adultis concava.
aa. Os suborbitale junioribus oculi diametro humilius, adultis oculi diametro altius.

25. *Platax gampret* Blkr.

Psettus Commers. CV.

I. Corpus (absque pinnis) longius quam altum.
A. Vittae dorso-cephalicae fuscae 2 vel 3.

26. *Psettus rhombeus* CV.

Pempheris Cuv.

I. Linea rostro-dorsalis inter oculos convexa.

A. Pinnae verticales nigro marginatae, dorsalis supra nigra.

a. A. 3/8 ad 3/40.

27. *Pempheris mangula* CV.

II. Linea rostro-dorsalis inter oculos recta vel concaviuscula.

A. Pinnae roseo-rubrae.

a. A. 3/43 ad 3/46.

28. *Pempheris moluca* CV.

Toxotes Cuv.

29. *Toxotes jaculator* CV. (species generis unica).

DESCRIPTIONES SPECIERUM DIAGNOSTICAE.

Chaetodon CV.

I. Pinna dorsalis radio producto nullo.

A. Fascia ocularis nigra vel fuscescens.

a. Corpus verticaliter fasciatum.

aa. Fasciae 8 nigricantes graciles.

† Corpus flavum macula rotunda nigra ad lineam lateralem fasciam 4m inter et 5m. Pinnae flavae.

ó Spinae dorsales 11, mediae longissimae.

Chaetodon octofasciatus Bl. Ausl. Fisch. Tab. 215 f. 1.

Chaet. corpore orbiculato diametro dorso-ventrali 2 fere in ejus longitudine; capite 4 in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro 3 fere in longitudine capitis; linea rostro-dorsali valde declivi vix concava linea rostro-ventrali paulo longiore; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis rotundatis, dorsali spinis 5a, 6a et 7a longissimis; pinnis pectoralibus ventralibus brevioribus; colore corpore pinnisque flavo, fasciis verticalibus nigris 8, fasciis 1a oculari, 2a operculari, 3a dorso-ventrali, 4a, 5a et 6a dorso-analibus, 7a et 8a caudalibus; fascia insuper rostro-frontali nigra et macula rotunda nigrescente ad lineam lateralem fasciam 4m inter et 5m.

B. 6. D. 11/19 vel 11/20. P. 2/12. V. 1/5. A. 3/17. C. 17 et lat. brev.

Synon. Klein in Miss. IV. Tab. 9 f. 3.

Chaetodon . . . . lineis utrinque 8 transversis nigris, Seba, Thesaur. III. p. 67. Tab. 25 f. 12.

Chaetodon octofasciatus, Bl. Gmel. CV. Poiss. VII. p. 13.

Achtbandige Klippfisch Bloch, Ausl. Fisch. Tab. 215. f. 1.

Bandoulière à huit bandes, Bloch, ibid.

Chétodon à huit bandes CV. Poiss. VII p. 13.

Ikan Kepper lawut Mal. Batav.

Hab. *Batavia*, ad insulas in mari. *Bima*, Sumbawae insulae, in mari (Zollinger).

Longitud. speciminis maximi 98 millimetr.

Adnot. Numeri radiorum apud Cuvierum = D. 11/22. P. 15 et apud Blochium = D. 11/17. A. 3/14 P. 16 et C. 12: — speciminibus meis omnibus (7) autem ut in diagnosi notati. Macula lateralis nigra in figuris Sebana et Blochiana non depicta. Color corporis pulchre flavus est nec coerulescens ut in figura Blochiana.

bb. Fasciae 5 fuscescentes, 4a latissima.

† Corpus flavescens, macula rotunda nigra ad pinnam dorsalem in fascia 4a.

ó Spinae dorsales 6, ultima longissima. Pinna dorsalis antice elevata, angulata.

Chaetodon oligacanthus Blkr. nov. spec.

Chaet. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali 1½ in ejus longitudine; capite 4 circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali ante oculos concava linea rostro-ventrali longiore; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali antice elevata angulata spina 6a longissima, anali rotundata, pectoralibus ventralibus brevioribus; colore corpore pinnisque flavescente, fasciis verticalibus rufescente-fuscis 5, 1a oculari, 2a oper-

cularí, 3a et 4a dorso-analibus, 5a caudali; fascia 4a ad basin pinnae dorsalis macula rotunda nigra, 5a ad caudam flavo annulata; fascia insuper rostro-frontali rufa; pinnis ventralibus apice nigris.

B. 6. D. 6/30. P 2/13. V. 1/5. A. 3/20. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Kepper lawut* Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 101 millimetr.

cc. Fasciae 4, ocularis fusca, ceterae rubrae latae.

† Corpus margaritaceum, flavum et roseum, guttis lateribus numerosissimis aureis in series longitudinales dispositis; macula fusca rotunda ad fasciam 4am in pinna dorsali. Pinnae ventrales nigrae.

ó. Spinae dorsales 8 ad 10, ultimae longissimae.

Chaetodon chrysozonus K. v. H. CV.

Chaet. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali $1\frac{1}{3}$ ad $1\frac{1}{6}$ in ejus longitudine; capite $3\frac{1}{2}$ ad $3\frac{2}{3}$ in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali ante oculos valde concava linea rostro-ventrali longiore; squamis lateribus 35 ad 40 in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali regulariter rotundatis, dorsali spinis ultimis longissimis, pectoralibus ventralibus brevioribus; colore capite antice flavo postice margaritaceo, fasciis oculari et rostro-frontali fuscis; corpore pinnisque (ventralibus exceptis) flavescente-margaritaceo et roseo, fasciis 3 verticalibus rubris, fasciis anterioribus dorso-ventralibus infra unitis, fascia 3a dorso-anali supra ad pinnam dorsalem macula rotunda nigrescente; lateribus guttis numerosissimis aureis in series longitudinales dispositis; cauda macula magna fusca; pinnis dorsali et anali coeruleo et roseo marginatis, ventralibus nigris.

B. 6. D, 8/29 vel 9/30 vel 10/26. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/19 vel 3/20. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chétodon à rubans* d'or CV. Poiss. VII. p. 62. Règne anim. éd. luxe Tab. 38 f. 2.
Chaetodon enneacanthus CV. ib. p 63.
Chaetodon labiatus K. v. H. CV. Poiss. VII. p. 63.
Chétodon lévré CV. ib. p. 63.
Chaetodon melanopus CV. ib. p. 64.
Chétodon à ventrales noires CV. ib. p. 64.
Ikan Kepper lawut Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longit. 167 millimetr.

Adnot. Differentiae specierum Cuvierianarum Chaet. chrysozonae, Chaet. labiati et Chaet. melanopodis colorum tantum spectant varietates leviores, verosimiliter statui conservationis attribuendas.

bb. Fasciae 3, ocularis nigra, ceterae diffusae latae olivaceae.

† Corpus flavescens macula fusca vel nigra nulla; pinnae ventrales nigrae.

ó Spinae dorsales 13, ultima longissima.

Chaetodon virescens CV.

Chaet. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali 2 circiter in ejus longitudine; capite 4 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali ante oculos concava linea rostro-ventrali breviore; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali rotundatis, dorsali spinis ultimis longissimis, pectoralibus ventralibus brevioribus; colore corpore flavescente, fascia oculari nigra, fascia 2a dorso-ventrali diffusa olivacea, 3a dorso-anali diffusa olivacea latissima; rostro nigro; pinnis dorsali, caudali analique flavis violaceo marginatis, pectoralibus hyalinis, ventralibus nigris.

B. 6. D. 13/23 ad 13/25. P. 2/14 vel 2/15. V. 1/5. A. 3/20. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Coitade* Renard Poiss. Mol. I. Tab. 5. f. 39?
Chétodon verdâtre CV. Poiss. VII. p. 23.
Habit. *Amboina* in mari (Van Thienen).
Longitudo 75 millimetr.

b. Corpus longitudinaliter fasciatum vel vittatum.
aa. Vittae violascentes graciles 10 ad 16.
† Corpus flavum, fascia oculari nigra; pinnae dorsalis postice et analis tota basi fascia nigra flavo cincta; pinnae caudalis media fascia transversa nigra, ventrales et pectorales flavescentes.
ó Spinae dorsales 13, mediae longissimae.

Chaetodon vittatus Bl. Schn. CV.

Chaet. corpore disciformi ovali, diametro dorso-ventrali 2 ad $2\frac{1}{4}$ in ejus longitudine; capite 4 circiter in longitudine corporis; oculis diametro 3 in longitudine capitis; linea rostro-dorsali ante oculos rectiuscula lineae rostro-ventrali longitudine aequali; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali rotundatis, dorsali spinis mediis longissimis, pectoralibus ventralibus brevioribus; colore corpore flavescente; capite nigro trifasciato fascia media oculari latiore luteo marginata; lateribus vittis 10 ad 16 longitudinalibus violascentibus; pinnis, anali excepta, flavis, dorsali postice basi fascia trigona nigra, anali basi nigra flavo pulcherrimo cincta, ceterum fusca, caudali fascia transversa nigra.

B. 6. D. 13/21 ad 13/23. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/20 vel 3/21. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Douwing Baron* Renard Poiss. Mol. I. Tab. 20 f. 109.
Ikan Badjoe besi of *Pantsier visch* Valent. Ind. Amb. III. p. 378. f. 93.
Ikan Pampus tonkin Valent. ibid p. 494. f. 450.
Chétodon trois bandes Lacép. Poiss. IV. p. 498. CV. Poiss. VII. p. 26.
Chaetodon . . . . lineolis longitudinalibus varius etc. Seba Thesaur. III. p. 101. Tab. 29. f. 18.
Chaetodon trifasciatus Mungo Park. Transact. Linn. Societ. III. p. 34.
Chaetodon austriacus Rüpp. Neue Wirbelth. Fische R. M. p. 30 Tab. 9. f. 2 (varietas).

Habit. *Amboina* in mari (Van Thienen).
Longitud. 80 millimetr.
Adnot. Chaetodon austriacus Rüpp. hujus speciei verosimiliter varietas, pinna caudali maxima parte nigra et fascia dorsali margini pinnae approximata.

C. Corpus non fasciatum.
aa. Corpus et pinnae flavescentes.
† Pinnae dorsalis et caudalis fasciis nigris 2.
ó Spinae dorsales 13, mediae et posticae subaequales.

Chaetodon vagabundus L. Bl. CV.

Chaet. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali $2\frac{1}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite 4 in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro 3 in longitudine capitis; linea rostro-dorsali ante oculos valde concava linea rostro-ventrali paulo longiore; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali rotundatis, dorsali spinis mediis et posterioribus subaequalibus; pectoralibus ventralibus longioribus; colore corpore pinnisque flavescente, fascia oculari nigra; lateribus striis obliquis olivaceis, superioribus pinnam dorsalem versus adscendentibus, inferioribus pinnam analem versus descendentibus; pinna dorsali fasciis 2 nigris, 1a marginali, 2a basali ad caudam et pinnam analem descendente; pinna anali marginem versus vitta gracili nigra: pinna caudali fasciis 2 transversis nigris anteriore latiore.

B. 6. D. 13/25. P. 2/13. V. 1/5. A. 3/21. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Douwing hartoginne* Vlaming Rec. No. 204.

Douwiug Hertogin Renard, Poiss. Mol. I. Tab. 23. f. 126.
Schwaermer Bloch, Ausl. Fisch. Tab. 204. f. 2.
Vagabond Bloch ibid.
Chétodon vagabond CV. Poiss. VII. p. 38.

Habit. *Bima*, Sumbawae insulae, in mari (Zollinger).
Longitudo 129 millimetr.
Adnot. Chaetodon vagabundus Benn. (Fish. of Ceylon. Tab. 7) eadem species est ac Chaetodon decussatus CV.

†† Pinnae dorsalis fascia unica nigra, caudalis fascia nigra semilunari.
ó Spinae dorsales 13, mediae et posticae subaequales.

Chaetodon princeps CV.

Chaet. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali $2\frac{1}{2}$ fere in ejus longitudine; capite 4 fere in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ in capitis longitudine; linea rostro-dorsali ante oculos valde concava longitudine lineae rostro-ventrali aequali; squamis lateribus 24 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali angulatis angulo rotundatis, dorsali spinis mediis et posterioribus subaequalibus, pectoralibus et ventralibus longitudine aequalibus; colore corpore pinnisque flavescente; fascia oculari nigra; lateribus olivaceo reticulatis; pinnis dorsali fascia nigra margini parallela postice latiore, anali vitta gracili nigra margini approximata, caudali medio fascia semilunari transversa nigra, margine posteriore violacea.

B. 6. D. 13/22 vel 13/23. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/19. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Douwing-princess* Vlaming No. 211.
Douwing Prins Renard Poiss. Mol. I. Tab. 8. f. 58.
Chaetodon . . . . flavescens linea fusca ad oculos, caudam et ani pinnam Seba, Thesaur. III. p. 100. Tab. 26. f. 36.
Chaetodon Rafflesii Benn. Life of Raffl. p. 689?
Chétodon princesse CV. Poiss. VII. p. 25.
Chaetodon Sebae CV. Poiss. VII. p. 40.
Chétodon de Seba CV. ibid. p. 40.

Habit. *Bima*. Sumbawae insulae, in mari (Zollinger).
Longitudo 121 millimetr.

bb. Corpus viride. Fascia ocularis nigra fasciis 2 albis cincta.
† Pinnae dorsalis et analis virides nigro, rubro et albo marginatae; caudalis basi rubra, medio fascia transversa nigra, postice alba; ventrales nigrae.
ó Spinae dorsales 12, posteriores 6 subaequales.

Chaetodon collare Bl. CV. Poiss. VII. p. 41.

Chaet. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali $1\frac{2}{3}$ ad $1\frac{5}{7}$ in ejus longitudine; capite $3\frac{1}{2}$ ad $3\frac{2}{3}$ in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali ante oculos concava longitudine lineae rostro-ventrali subaequali; squamis lateribus 35 ad 40 in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali rotundatis, dorsali spinis 6 posterioribus subaequalibus, pectoralibus longitudine ventralibus aequalibus; colore corpore pulchre profunde viridi marginibus squamarum obscuriore; fascia oculari nigra fasciis 2 albis cincta; rostro nigro; pectore albo; pinnis dorsali, anali et pectoralibus viridibus, dorsali et anali nigro, rubro et albo marginatis; caudali basi pulchre rubra, medio fascia transversa nigra, postice alba; ventralibus nigris.

B. 6. D. 12/27 vel 12/28. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/21. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon . . . . nigrescens lineis utrinque duabus albis ad caput*, Seba Thes. III. p. 66. Tab. 25 f. 10.

Halsbinde Bloch Ausl. Fisch. Tab. 216. f. 1.
Collier Bloch. ibid.
Collar Bloch ibid.
Chétodon à collier CV. Poiss. VII. p. 51:
Chaetodon viridis Blkr. Topogr. Batav.
Ikan Kipas Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Longitudo 140 millimetr.

Chelmon Cuv.

I. Corpus fasciis transversis rubris 5. Pinna dorsalis radiosa macula nigra.

Chelmon rostratus CV. Poiss. VII. p. 66.

Chelm. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali 2 ad $2\frac{1}{4}$ in ejus longitudine; capite 3 circiter in longitudine corporis; oculis diametro 5 in longitudine capitis; rostro acutissimo oculi diametro plus duplo longiore; squamis lateribus 40 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spinis posterioribus longissimis, parte radiosa elevata angulata; pinna anali rotundata; pinnis pectoralibus obtusis 5 circiter in longitudine corporis; colore corpore flavescente-margaritaceo; lateribus striis longitudinalibus subolivaceis; fasciis corpore transversis 5, 1a oculari, 2a operculari, 3a et 4a dorso-analibus, 5a caudali, omnibus rubris coeruleo limbatis; pinnis pectoralibus flavescentibus vel maxima parte rubris, dorsali et anali rubro et coeruleo marginatis, dorsali radiosa basi fasciam quartam macula rotunda nigra coeruleo cincta.

B. 6. D. 9/29 vel 9/28. P. 2/13. V. 1/5. A. 3/19 vel 3/20. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon rostro longissimo etc.* Seba Thes. III. p. 68. Tab. 25. f. 17.
Chaetodon rostratus L. Mus. Ad. Fred. Tab. 33. f. 2. Schlosser Trans. Philos. 1764. Tab. 9. Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 202. f. 1.
Schnabelfisch Bloch ibid.
Bandoulière à bec Bloch ibid.
Chaetodon enceladus Shaw Nat. Misc. p. 67.
Chelmon à bec médiocre CV. Poiss. VII. p. 66. Règn. anim. éd. luxe Tab. 40. f. 1.
Spritzfisch (*Chelmo*) Oken Thierreich.
Ikan Kepper lawut Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari (nec in fluviis).
Longitudo 170 millimetr.

II. Corpus non fasciatum. Caput supra et post oculos nigrum. Macula nigra postice in pinna anali.

Chelmon longirostris CV. Poiss. VII. p. 67. Tab. 175.

Chelm. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali 3 circiter in ejus longitudine; capite $2\frac{2}{3}$ circiter in longitudine corporis, longiore quam alto; oculis diametro 6 fere in longitudine capitis; rostro acutissimo oculi diametro plus triplo longiore; squamis lateribus 55 ad 60 in serie longitudinali; pinna dorsali spinis mediis longissimis, parte radiosa humili rotundata; pinnis anali rotundata, pectoralibus acutis ventralibus longioribus 3 ad $3\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore corpore pinnisque flavescente; capite supra et post oculos nigro; pinnis dorsali et anali radiosis nigro marginatis, anali postice macula nigra.

B. 6. D. 12/22 vel 12/23. P. 2/14 vel 2/15. V. 1/5. A. 3/18. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Dowing songo* Vlaming Recueil No. 212.
Chaetodon longirostris Brousson. Decad. ichthyol.

Chelmon à long bec CV. Poiss. VII. p. 67.
Chelmon à très long bec CV. Poiss. Tab. 175.
Habit. *Banda Neira*, in mari (Brandes).
Longitudo speciminis unici siccati 145 millimetr.

Heniochus Cuv.

I. Fasciae transversae nigrae 2. Squamae lateribus 35 p. m. in serie longitudinali. Frons non cornuta.

Heniochus macrolepidotus CV.

Henioch. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali $1\frac{2}{3}$ ad $1\frac{3}{4}$ in ejus longitudine; capite $3\frac{1}{2}$ ad $3\frac{3}{4}$ in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali longiore; fronte non cornuta; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spina 4a maxime producta interdum corpore multo longiore filiformi; colore corpore flavo fasciis 2 transversis latis nigris, anteriore dorso-operculo-ventrali, posteriore dorso-anali; vitta interoculari rostroque nigris; pinnis ventralibus nigris, ceteris flavis.

B. 6. D. 10/27 vel 11/26 vel 12/24. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/20. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Alpherus* Vlaming Rec. No. 202.
Bezaan Renard Poiss. Mol. I. Tab. 3. f. 13, Tab. 31. f. 168, II. Tab. 14. f. 66.
Vaandrager Ruijsch. Tab. I. No. 3.
Ikan Alferes hitam hidjoe Valent. Ind. Amb. III. f. 18.
Ikan Paroeli betina Valent. ibid. f. 201.
Ikan Pampus tereloc Valent. ibid. f. 324.
Ikan Pampus jang balajar Valent. ibid. f. 372.
Zwarte Vaandrig Valent. ibid. f. 509.
Chaetodon macrolepidotus . . . ossiculo 4o pinnae dorsalis setiformi Seba Thes. III. Tab. 25. f. 8.
Chaetodon macrolepidotus L. Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 200. f. 1. Lacép. Poiss. IV. p. 455.
Grosschuppige Klippfisch Bloch ibid.
Bandoulière à grandes écailles Bloch ibid.
Chétodon grande écaille Lacép. Poiss. IV. p. 455. Tab. 11. f. 3 et Tab. 12. f. 1.
Chaetodon acuminatus L. Mus. Ad. Fred. Tab. 53. f. 3.
Héniochus commun CV. Poiss. VII. p. 70.
Héniochus pointu CV. ib. p. 74.
Heniochus acuminatus CV. Poiss. VII. p. 74.
Talparéte Incol. Pondicerian.
Ikan Gaijam Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari. *Amboina* in mari (Van Thienen); *Bima*, Sumbawae insulae, in mari (Zollinger).
Longitudo speciminis maximi 140 millimetr.; nec majora vidi.

II. Fasciae transversae nigrae 3. Squamae lateribus 45 p. m. in serie longitudinali. Frons cornuta.

Heniochus monoceros CV. Poiss. VII. p. 76. Tab. 176.

Henioch. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali 2 fere in ejus longitudine; capite $3\frac{1}{3}$ circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali longiore; fronte supra oculos cornuta; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spina quarta maxime producta setiformi; colore corpore flavo fasciis 3 transversis latis nigris, 1a oculari, 2a dorso-ventrali, 3a dorso-anali; rostro nigro; pinnis ventralibus nigris, ceteris flavis.

B. 6. D. 12/28. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/19. C. 17 et lat. brev.
Synon. *Héniochus licorne* CV. Poiss. VII. p. 76. Tab. 176.
Ikan Gaïjam Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Longitudo 90 millimetr.

Zanclus Commers. Cuv..

Zanclus cornutus CV. Poiss. VII. p. 78. Tab. 177.

Zancl. corpore disciformi, diametro dorso-ventrali 1½ fere in ejus longitudine; capite 3 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali longiore; fronte ante oculos bicornuta; rostro valde prominente acuto oculi diametro triplo longiore; squamis minimis vix conspicuis; pinna dorsali antice elevata acuta postice humili spina 3a longissima in filum longum producta, spinis 4 sequentibus longis flexilibus; pinnis pectoralibus obtusis, ventralibus acutis, anali angulata, caudali truncata; colore corpore flavescente fasciis 2 transversis latis nigricantibus, 1a dorso-oculo-operculo-ventrali margine et medio coeruleo vittata, 2a dorso-anali postice vitta coerulea; fascia rostro-frontali nigra ad rostri latera descendente; mento nigro; pinnis ventralibus et caudali nigris, caudali postice margine semilunari flavescente, dorsali, anali pectoralibusque griseo-flavescentibus.

B. 4. D. 7/42 vel 7/43 vel 7/44. P. 2/16 vel 2/17. A. 3/34 ad 3/36. C. 17 et lat. brev.
Synon. *Besaantje* Vlaming No. 203. Renard Poiss. Mol. I. Tab. 13. f. 76. II. Tab. 16. f. 75.
Moorse-afgodt Renard. Poiss. Mol. II. Tab. 9. f. 44. Ruijsch. Tab. I. f. 3.
Gevlamde Trompetter Valent. Ind. Amb. III. f. 168.
Alferez Djawa of *Javaansche Vaandrig* Valent. ibid. f. 456.
Zanclus transverse fasciatus etc. Commers. Manuscr.
Chaetodon duabus aculeis brevibus supra oculos etc. Seba Thesaur III. p. 65. Tab. 25. f. 6.
Chaetodon canescens etc. Seba Thes. III. p. 66. Tab. 25. f. 7. Linn.
Tetragonopterus etc. Klein. Miss. IV. Tab. 12. f. 2 et 3.
Chétodon grison Lacép. Encylop. méth. Ichth. f. 166.
Chaetodon cornutus L. Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 200. f. 2. Lacép. Poiss. IV. p. 473.
Chétodon cornu Lacép. Poiss. IV. p. 473. Tab. II. f. 1. Encycl. méthod. Ichthyol. f. 168.
Seereiher Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 200. f. 2.
Héron de Mer Bloch ibid.
Tranchoir cornu CV. Poiss. VII. p. 78. Tab. 177.
Fil en dos Incol. Insul. Franc.
Ikan Gaïjam Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari. *Banda neira* in mari (Brandes).
Longitudo speciminis maximi 190 millimetr. Majora non vidi.

Ephippus Cuv.

I. Corpus suborbiculare argenteum, pinnis griseo-flavescentibus.

A. Pinnae dorsalis et analis obtusae rotundatae, dorsalis spinis 3a, 4a et 5a elongatis.

a. Squamae lateribus 32 p. m. in serie longitudinali.

Ephippus orbis CV. Poiss. VII. p. 96.

Ephipp. corpore suborbiculari, diametro dorso-ventrali 1⅓ in ejus longitudine; capite obtusissimo 4 circiter in corporis longitudine, multo altiore quam longo; oculis diametro 2⅓ in longitudine capitis; rostro obtusissimo oculi diametro multo breviore; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali multo longiore; squamis lateribus 32 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali obtusis rotundatis, dorsali spinis 3a, 4a et 5a elongatis flexilibus; pec-

toralibus rotundatis capite duplo circiter brevioribus, ventralibus acutis radio 1o producto, caudali truncata; colore corpore argenteo, pinnis griseo-flavescente, ventralibus interdum nigrescente.

B. 6. D. I procumbens + 8 — 1/20 vel 9 — 1/20. P. 2/17. V. 1/5. A. 3/15 vel 3/16. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon orbis* Bloch, Ausl. Fish. Tab. 202. f. 2. Lacép. Poiss. IV. p. 458 et 491. Encycl. méth. Poiss. Tab. 390.
Scheibe Bloch, ibid.
Orbe Bloch, ibid.
Chétodon orbe Lacép. Poiss. IV. p. 458 et 491,
Ephippus orbe CV. Poiss, VII. p. 96.
Ephippus melanopus Blkr. Topogr. Batav.
Ikan Patipo Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 154 millimetr.

Drepane CV.

Drepane longimana CV. Blkr.

Drepane corpore disciformi subquadrangualari, diametro dorso-ventrali $1\frac{2}{3}$ circiter in ejus longitudine; capite obtusissimo 4 fere in longitudine corporis, multo altiore quam longo; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali convexa linea rostro-ventrali duplo longiore; operculis alepidotis; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali, inguinibus squamis elongatis; pinnis dorsali spina 4a longissima parte radiosa rotundata, anali obtusa rotundata, pectoralibus longissimis falciformibus caudam vel pinnam caudalem attingentibus, ventralibus acutis radio 1o producto, caudali integra radiis mediis paulo prominentibus; colore corpore griseo-argenteo, pinnis griseo-flavescente; axillis nigris.

B. 6. D. I procumbens + 9 — 1/21. P. 3/14. V. 1/5. A. 3/18. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon punctatus* L. Syst. Natur. I. 3. p. 1243.
Chétodon faucheur Lacép. Poiss. IV. p. 452 et 470.
Chaetodon falcatus Laeép. Poiss. ibid.
Chaetodon longimanus Bloch. Schn. Syst. p. 229.
Latte Russell Cor. Fish. No, 79.
Terla Russell Corom. Fish. Tab. 80 et 81.
Drepane punctata CV. Poiss. VII. p. 99. Tab. 179.
Drépane ponctuée CV. ibid.
Drepane longimana CV. ibid. p. 101.
Drépane peigne CV. ibid.
Sipou-sarattei Incol. Tranquebar.
Sipou-tarété Incol. Pondicer.
Ikan Kettang-kettang Mal. Batav.
Ikan Tappi-tappi Mal. Batav.
Ikan Kiper Incol. Tjilatjap.
Ikan Tebèl Javan. Samarang.
Ikan Taweh Incol. Pasaruan.

Habit. *Batavia*, *Bantam*, *Tjilatjap*, *Samarang*, *Surabaya*, *Pasuruan*, Javae insulae, in mari.
Kammal, Madurae insulae, in mari, *Macassar*, Celebes insulae in mari (Zollinger). *Sibogha*, Sumatrae insulae, in mari (F. C. Schmitt).

Longitudo speciminis descripti 310 millimetr.

Varietates plures occurrunt nimirum:

a. Var. lateribus guttis nigris in series 8 ad 11 transversas dispositis.
b. » lateribus immaculatis.
c. » pinna dorsali nigro guttata.

d. Var. pinna dorsali flava fasciis vel maculis nullis.

e. » pinna dorsali fascia longitudinali fusca.

Specimen descriptum ad varietatem *a* pertinet. Species vulgatissima.

Scatophagus Cuv.

I. Dorsum valde elevatum. Diameter dorso-ventralis 2 circiter in longitudine corporis.

A. Pinnae dorsalis et analis radiosae angulatae non emarginatae.

a. Latera maculis fuscis vel nigris.

aa. Spina dorsalis longissima $2\frac{1}{2}$ ad 3 in altitudine corporis.

Scatophagus argus CV. Poiss. VII. p. 103.

Scatoph. corpore disciformi subquadrangulari, diametro dorso-ventrali 2 circiter in ejus longitudine; capite obtuso 4 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali longiore; squamis minimis; pinnis dorsali et anali angulatis non emarginatis, dorsali spina 3a vel 4a longissima $2\frac{1}{2}$ ad 3 in altitudine corporis; pinnis pectoralibus brevibus obtusis, ventralibus acutis, caudali truncata; colore corpore pinnisque viridi, griseo-fuscescente vel nigro, lateribus maculis numerosis colore corporis profundioribus.

B. 6. D. I procumbens + 10 — 1/17. P. 2/16. V. 1/5. A. 4/15. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Strontvisch* Nieuhof Ged. Zee-en Landreize, fig.
Piscis stercorarius Willughb. Ichth. App. p. 2. Tab. 2. f. 2.
Ikan Faÿ, *Strontvisch* Ruysch Pisc. Amb. p. 33. Tab. 17. f. 6.
Ikan Taci Renard, Poiss. Mol. II. Tab. 50. f. 211.
Ikan Cacatoeha Babintang, Gesterde Cacatoeha-visch. Valent. Ind. Amb. III. p. 403. f. 180.
Gevlackter Klipvisch, Chaetodon argus, Boddaert. Epist. II.
Rhombotides . . . . corpore maculis fuscis vario Klein Miss. III. p. 36. No. 4.
Chaetodon argus L. Syst. Nat. I. 3. p. 1248. Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 204. f. 1.
Indische Argus Bloch. ibid.
Argus de l'Inde Bloch. ibid.
Pool chitsillo Russell, Corom. Fish. I. Tab. 78.
Chaetodon Pairatalis Ham. Buch. Gang. Fish. Tab. 14. f. 41.
Scatophage argus CV. Poiss. VII. p. 103.
Scatophagus macronotus Blkr. Topogr. Batav. (Monstrositas).
Pil sédé Incol. Pondicer.
Ikan Kepper Mal. Batav.
Ikan Kiper Incol. Cheribon, Tjilatjap, Samarang, Surabaya, Pasuruan.
Ikan Bindan Javan. Patjitan.

Habit. *Batavia, Bantam, Cheribon, Tjilatjap, Samarang, Surabaya, Pasuruan, Patjitan*, Javae insulae, in mari et in ostiis fluviorum.
Bangcallang, Kammal, Tandjong, Madurae insulae, in mari.
Macassar, Celebes insulae, in mari (Zollinger).
Banjermassing, Borneo insulae, in fluviis (J. Wolff). Varietas grisea maculis parcis rotundis.
Amboina, in mari (van Thienen).
Sibogha (*Tapanoly*), Sumatrae occidentalis, in mari (F. C. Schmitt); varietas nigrescens maculis parvis oblongis numerosissimis.

Longitudo 177 millimetr.

Adnot. Species variat colore corporis pinnarumque griseo, viridi, fusco, nigro; maculis majoribus et minoribus, rotundis, ovalibus, angulatis, numerosis, parvis; pinnis dorsali et anali radiosis maculatis, immacula-

tis, spinis et radiis longioribus et brevioribus. Varietates fere omnes Bataviae occurrunt. Scatophagus macronotus mihi, speciei descriptae monstrositas est dorso valde gibboso elevato, diametro dorso-ventrali $1\frac{1}{2}$ tantum in corporis totius longitudine, linea rostro-dorsali supra oculos valde inflexa et corpore breviore.

Taurichthys.

I. Spina dorsalis longissima tota ossea non producta.

Taurichthys varius CV. Poiss. VII. p. 111. Tab. 181.

Taurichth. corpore disciformi angulato, diametro dorso-ventrali $1\frac{3}{4}$ circiter in ejus longitudine; capite acuto 4 fere in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali longiore; vertice protuberantia conica; fronte ad oculos bicornuta; oculis diametro 3 in longitudine capitis; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali radiosis rotundatis, dorsali spinis crassis 4a longissima tota ossea corpore duplo humiliore; pectoralibus acutis, ventralibus latis rotundatis, caudali truncata; colore corpore maxima parte fusco fasciis dorso-operculo-pectorali verticali et dorso-caudali obliqua albescentibus; fronte et rostro nigricantibus; pinnis dorsali antice et postice fusca, anali tota fusca, caudali et pectoralibus viridibus, ventralibus nigris.

B. 6. D. 11/25. P. 2/14. V. 1/5. A. 3/17 vel 3/18. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chinees-joosje* of *Ikan Carbauw* Vlaming, Rec. No. 217.
See Koe Ruysch Pisc. Amb. Tab. 20. f. 6.
Joosje of *Chineese Duivers* Renard. Poiss. Mol. I. Tab. 30. f. 164.
Ikan Karbauw hitam manis of *Bruine Ossenvisch* Valent. Ind. Amb. III. p. 369. f. 71.
Taurichte varié CV. Poiss. VII. p. 111. Tab. 181; Règn. anim. éd. luxe Tab. 41. f. 3.
Ikan Karbo Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari. *Banda Neira* in mari (Brandes).

Longitudo 162 millimetr.

Specimina bataviensia variant fascia albescente ad media latera ab ano usque ad lineam lateralem adscendente.

Holacanthus Lacép.

I. Praeoperculum denticulatum.

A. Pinnae dorsalis et analis rotundatae.

a. Pinnae ventrales spinas anales superantes.

aa. Corpus viride fasciis transversis nigricantibus 6. Fascia praeopercularis transversa alba. Pinnae verticales virides coeruleo vittatae et maculatae.

Holacanthus sexstriatus K. v. H. CV. Poiss. VII. p. 145.

Holac. corpore disciformi ovali, diametro dorso-ventrali $2\frac{1}{3}$ in ejus longitudine; capite obtuso $4\frac{2}{3}$ circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; linea rostro-dorsali lineae rostro-ventrali longitudine subaequali; oculis diametro 4 fere in longitudine capitis; squamis lateribus 50 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali spina ultima longissima, parte radiosa elevata rotundata; pinnis anali rotundata, ventralibus acutis spinas anales superantibus, caudali margine posteriore leviter convexa; colore corpore pinnisque viridi, corpore fasciis transversis 6 nigricantibus, 1a et 2a dorso-ventralibus, 3a, 4a et 5a dorso-analibus, 6a caudali; lateribus squamis singulis macula violacea; praeoperculo fascia transversa margaritacea; pinnis pectoralibus et ventralibus profunde viridibus, ceteris viridibus coeruleo vittatis, maculatis et marginatis.

B. 6. D. 13/20. P. 2/17. V. 1/5. A. 3/19. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Holacanthe à six bandes* CV. Poiss. VII. p. 145.
Ikan Kura-kura Mal. Batav.
Ikan Kambing Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo speciminis descripti 250 millimetr.

b. Pinnae ventrales anum attingentes vel vix superantes.

aa. Corpus antice flavum postice nigricans, lateribus vittis gracilibus flexuosis numerosis coerulescentibus.

† Pinnae dorsalis et analis nigricantes, caudalis aurantiaca, ventrales albae.

ó. Fascia ocularis nigra.

Holacanthus mesoleucos Lacép. CV. Poiss. VII. p. 127.

Holac. corpore disciformi oblongo-ovali diametro dorso-ventrali $2\frac{1}{4}$ circiter in ejus longitudine; capite obtuso $4\frac{1}{2}$ circiter in corporis longitudine; linea rostro-dorsali longitudine lineae rostro-ventrali aequali; squamis lateribus parvis 90 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali regulariter rotundatis, dorsali spinis 6 posterioribus subaequalibus, pectoralibus obtusis, ventralibus acutis anum attingentibus vel vix superantibus, caudali rotundata; colore capite flavo, fascia oculari et rostro nigris; corpore antice flavescente-albo postice nigrescente-fusco, lateribus vittis 30 ad 40 longitudinalibus flexuosis margaritaceis vel coerulescentibus; pinnis dorsali et anali nigris punctis numerossissimis margaritaceis albo marginatis, pectoralibus hyalinis, ventralibus albis, caudali aurantiaca postice albo marginata.

B. 6. D. 12/18. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/18. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Parallelogram* vel *Colour* Vlaming Rec. No. 176.
Parallelogram Renard. Poiss. Mol. I. Tab. 22. f. 121.
Ikan Koeloer hidjoe v. *Groene Koeloer visch* Valent. Ind. Amb. III. p. 361. f. 48.
Chaetodon mesoleucus Bloch. Ausl. Fisch. Tab. 216. f. 2.
Mulatte, *Mulat* et *Mulatto* Bloch, ibid.
Chaetodon mesomelas Gmel.
Mulat Lacép. Poiss. IV. p. 528 et 537.
Holacanthus mesoleucus Lacép. ibid.
Holacanthe mulat CV. Poiss. VII. p. 127.
Ikan Kambing Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 156 millimetr.

Semel tantum specimen unicum vidi.

B. Pinnae dorsalis acuta, analis rotundata.

a. Pinnae ventrales spinas anales attingentes.

aa. Corpus aurantiaco-rubrum vittis 6 ad 8 obliquis curvatis coeruleis ad pinnam pectoralem et apicem pinnae dorsalis convergentibus. Annulus coeruleus supra opercula. Caput coeruleo transverse bivittatum. Pinna caudalis alba.

Holacanthus annularis Lacép. Poiss. IV. p. 526. CV. Poiss. VII. p. 133.

Holac. corpore disciformi subquadrato, diametro dorso-ventrali 2 circiter in ejus longitudine; capite $4\frac{2}{3}$ circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine capitis; linea rostro-dorsali longitudine lineae rostro-ventrali subaequali; squamis lateribus parvis 75 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali angulata apice interdum in filum producta spina ultima longissima; pectoralibus obtusis, ventralibus acutis spinas anales attingentibus, anali obtusa rotundata, caudali truncata; colore capite, corpore pinnisque dorsali et anali aurantiaco-rubro dilutiore et profundiore; capite vittis 2 transversis coeruleis usque ad basin pinnae pectoralis descendentibus; annulo coeruleo supra opercula; lateribus vittis 6 ad 8

obliquis curvatis coeruleis ad axillam et pinnam dorsalem convergentibus ; pinnis pectoralibus aurantiacis , ventralibus membrana coerulescentibus radiis rubris , anali vittis 2 vel 3 coeruleis margine parallelis , caudali alba postice rubro marginata.

B. 6. D. 13/22 vel 13/23. P. 2/17. V. 1/5. A. 3/21. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon annularis* L. Bloch. Ausl. Fische Tab. 215. f. 2.
Ring Bloch ibid.
Anneau Bloch ibid.
Chaetodon anneau Encycl. meth. Ichth.
Sahni Tchapi Russell Coromand. Fisch. I. Tab. 88.
Holacanthe anneau Lacép. Poiss. IV. p. 533. CV. Poiss. VII. p. 133.
Ikan Kambing Mal. Batav.

Habit. *Batavia* ad insulas in mari.

Longitudo 198 millimetr.

Platax.

I. Corpus (absque pinnis) magis altum quam longum.

A. Linea dorso-rostro-ventralis obtusangula, rostro-frontalis rectiuscula.

a. Os suborbitale oculi diametro multo humilius.

aa. D. 5/36 ad 5/38.

Platax Blochii CV. Poiss. VII. p. 167.

Platax corpore (absque pinnis) magis alto quam longo , rhomboideo ; linea dorso-rostro-ventrali obtusangula , rostro-frontali declivi rectiuscula ; capite $3\frac{2}{3}$ ad 4 in longitudine corporis , altiore quam longo ; oculis diametro $2\frac{1}{2}$ circiter in capitis longitudine ; osse suborbitali oculi diametro multo humiliore ; poris inframaxillaribus utroque latere 4 ; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali ; pinnis dorsali et anali junioribus acutissimis elongatis , adultis radiis nullis productis , ventralibus acutis analem attingentibus vel superantibus ; colore junioribus flavescente-griseo , adultis griseo vel fuscescente ; fascia oculari fusca ; pinnis viridescentibus vel griseo-fuscescentibus, caudali junioribus antice fuscescente postice flava.

B. 6. D. 5/36 ad 5/38 P. 2/16. V. 1/5. A. 3/27 ad 3/29. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon quadratus nigrescens pinnis dorsi et ani in medio longis productis* Seba Thesaur. III. p. 67. Tab. 25. f. 15.
Chaetodon pinnatus L. Mus. Ad. Frider. Tab. 33. f. 6 ?
Chaetodon vespertilio L. Bloch, Ausl. Fish. Tab. 199. f. 2. Lacép. Poiss. IV. p. 459. Benn. Ceyl. Fish.Tab. 5.
Breitflosser Bloch ibid.
Bandoulière à nageoires larges Bloch, ibid.
Chétodon vespertilion Lacép. Poiss. IV. p. 459.
Platax de Bloch CV. Poiss. VII. p. 167.
Platax Ehrenbergii CV. Poiss. VII. p. 165, Règne anim. éd. luxe Poiss. Tab. 42. f. 1.
Platax d'Ehrenberg CV. Poiss. VII. p. 15.
Kola Handa Cingalens.
Ikan Gampret Mal. Batav.

Habit. *Batavia* , *Bantam* , in mari. — Amboina (Van Thienen).

Longitudo 135 millimetr.

II. Corpus (absque pinnis) aeque altum ac longum.

A. Linea dorso-rostro-ventralis semicircularis vel subsemicircularis, rostro-frontalis convexa.

a. Os suborbitale junioribus et adultis oculi diametro multo humilius.

aa. D. 5/31 ad 5/35.

† Pinnae ventrales nigrae.

Platax teira CV. Poiss. VII. p. 169.

Plat. corpore (absque pinnis) aeque alto ac longo, antice semicirculariter rotundato, rostro non prominente concaviusculo; capite 4 ad 4½ in longitudine corporis, multo altiore quam longo; oculis diametro 2½ ad 3 in longitudine capitis; osse suborbitali junioribus et adultis oculi diametro duplo fere humiliore; poris inframaxillaribus utroque latere 5; squamis lateribus 45 ad 55 in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali junioribus maxime elongatis adultis obtusis rotundis, ventralibus acutis junioribus pinnam caudalem adultis pinnam analem vix attingentibus, pectoralibus obtusis; colore junioribus flavescente-griseo, adultis griseo vel fuscescente; junioribus fasciis 3 transversis fuscis, 1a oculari, 2a pectorali, 3a dorso-anali, adultis fasciis diffusis vix conspicuis vel nullis; pinnis verticalibus viridibus, griseis vel fuscescentibus nigro marginatis, ventralibus nigris.

B. 6. D. 5/31 ad 5/35. P. 2/14 vel 2/15. V. 1/5. A. 3/24 ad 3/28. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon teira* Forsk. Desc. anim. p. 60. Tab. 22. Bloch Ausl. Fisch. Tab. 199. f. 1. (piscis juvenis).
Schwartzflosser Bloch ibid.
Fandoulière à nageoires noires Bloch ibid.
Kahi Sandawa Russell Corom. Fish. Tab. 87 (aetas media).
Platax Leschenaldi CV. Poiss. VII. p. 168 (aetas media?)
Platax vespertilio japonicus Temm. Schleg. Faun. Japon. Pisc. p. 13. Tab. 43! (aetas media).
Teira Arab. (aetas juvenilis).
Daakar Arab. (aetas media).
Serrate waval Incol. Pondicer.
Ikan Gampret Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari. *Sibogha* (Sumatrae occidentalis) in mari (F. C. Schmitt). *Bima*, Sumbawae insulae, in mari (Zollinger).

Longitudo 390 millimetr.

†† Pinnae ventrales flavae.

Platax xanthopus Blkr.

Plat. corpore (absque pinnis) aeque alto ac longo, antice subsemicirculariter rotundato, rostro vix prominente convexiusculo; capite 4 et paulo in longitudine corporis multo altiore quam longo; oculis diametro 3 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro multo humiliore; poris inframaxillaribus utroque latere 6; squamis lateribus 60 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali (aetate media) angulatis angulo rotundatis, anali dorsali humiliore, ventralibus acutis spinas anales attingentibus, pectoralibus obtusis; colore capite corporeque flavescente-griseo fasciis oculari et pectorali vix conspicuis, pinnis verticalibus griseo-viridibus nigro marginatis, pectoralibus viridibus, ventralibus pulchre flavis.

B. 6. D. 5/33. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/24. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Gampret* Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 242 millimetr.

Species Platax Raynaldi CV. proportionibus corporis etc. valde affinis.

III. Corpus (absque pinnis) longius quam altum.

A. Linea dorso-cephalico-ventralis obtusangula.

a. Linea rostro-frontalis declivis rectiuscula vel convexiuscula.

aa. Os suborbitale oculi diametro humilius.

† D. 7/30 ad 7/32.

Platax batavianus CV. Poiss. VII. p. 169.

Plat. corpore (absque pinnis) longiore quam alto, linea dorso-rostro-ventrali obtusangula, rostro-frontali junio-

ribus rectiuscula adultis convexiuscula; rostro prominente; capite 4 circiter in longitudine totius corporis; oculis diametro 2½ ad 3 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro multo humiliore; poris inframaxillaribus utroque latere 5; squamis lateribus 60 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali junioribus acutissimis adultis obtusis, ventralibus acutis junioribus pinnae analis partem posteriorem adultis spinas anales attingentibus, pectoralibus obtusis; colore junioribus griseo-flavescente adultis griseo vel fusco; fasciis oculari et pectorali fuscis vel nigris, adultis griseo vel fusco; fasciis oculari et pectorali fuscis vel nigris, adultis tamen vix conspicuis; pinnis ventralibus nigris, ceteris profunde viridibus vel griseo-fuscescentibus, verticalibus nigro marginatis.

B. 6. D. 7/29 ad 7/32. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/22 vel 3/23. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Platax de Batavia* CV. Poiss. VII. p. 169.
Ikan Gampret Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 290 millimetr.

b. Lineae rostro-frontalis junioribus concaviuscula, adultis concava.

aa. Os suborbitale junioribus oculi diametro humilius, adultis oculi diametro altius.

† D. 6/36 vel 6/37 vel 5/36 vel 5/37.

Platax gampret Blkr.

Plat. corpore (absque pinnis) longiore quam alto; linea dorso-rostro-ventrali obtusangula, rostro prominente; linea rostro-frontali junioribus concaviuscula adultis concava; capite 4 circiter in longitudine totius corporis; oculis diametro 2½ ad 3 in longitudine capitis; osse suborbitali junioribus oculi diametro humiliore, adultis oculi diametro altiore; poris inframaxillaribus utroque latere 4; squamis lateribus 50 ad 60 in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali junioribus maxime elongatis adultis obtusis vel rotundatis, ventralibus acutis junioribus et adultis spinas anales superantibus, pectoralibus obtusis; colore junioribus flavo-fuscescente, fasciis oculari et pectorali nigris, vitta rostro-frontali pulchre rubra, pinnis ventralibus nigris, dorsali et anali basi flavo-fuscescentibus parte elongata et margine nigris, caudali basi fuscescente, postice fascia transversa nigra margine posteriore rubra; adultis corpore pinnisque griseo-fuscescentibus, fasciis diffusis vel nullis, pinnis pectoralibus nigris, pinnis verticalibus nigro marginatis.

B. 6. D. 6/36 vel 6/37 vel 5/36 vel 5/37. P. 2/16 vel 2/17. V. 1/5. A. 3/26 ad 3/29. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Ikan Gampret* Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari. *Sumanap*, Madurae insulae, in mari (J. Schwarz).

Longitudo 360 millimetr.

Psettus Commers.

I. Corpus (absque pinnis) longius quam altum.

A. Vittae dorso-cephalicae fuscae 2 vel 3.

Psettus rhombeus CV. Poiss. VII. p. 184.

Psett. corpore rhomboidali, absque pinnis longiore quam alto, linea rostro-dorsali convexa; capite obtuso 4 fere in longitudine corporis, altiore quam longo; oculis diametro 2½ circiter in longitudine capitis; rostro brevissimo; linea rostro-dorsali linea rostro-ventrali longiore; squamis lateribus 60 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali et anali emarginatis antice elevatis angulatis, radiis pinnae analis radiis pinnae dorsalis longioribus postice humilibus; pinnis pectoralibus obtusis, caudali extensa truncata vel vix emarginata; colore corpore flavescente-argenteo, vittis obliquis fuscis dorso-cephalicis 2 vel 3; pinnis flavescentibus, dorsali et anali antice nigricantibus.

B. 6. D. 8/29 vel 8/30 vel 7/30. P. 2/14. V. 1/? A. 3/28 ad 3/31. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Scomber rhombeus* Forsk. Descript. anim. p. 58. N. 78.
Centropode rhomboidal Lacép. Poiss.

Kauki Sandawa Russell Corom. Fish. I. Tab. 51.
Psettus rhomboidal CV. Poiss. VII. p. 184. Règn. anim. éd. luxe. Poiss. Tab. 42. f. 2.
Abugurr, *Abutabak* et *Gallarf* Arab.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Longitudo 190 millimetr.

Pempheris Cuv. Val.

I. Linea rostro-dorsalis inter oculos convexa.

A. Pinnae verticales nigro marginatae, dorsalis supra nigra.

a. A. 3/38 ad 3/40.

Pempheris mangula CV.

Pemph. corpore oblongo compresso, diametro dorso-ventrali 3 fere in ejus longitudine; capite obtuso 4 ad 4½ in longitudine corporis; linea rostro-dorsali inter oculos convexa longitudine lineae rostro-ventrali aequali; oculis diametro 2½ circiter in capitis longitudine; rostro brevissimo; squamis lateribus 45 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali angulata acuta corpore duplo fere humiliore, ventralibus pectoralibus multo brevioribus, anali humili non vel vix emarginata, caudali emarginata; colore dorso pinnisque violaceo-fuscescente, operculis lateribusque aureo; corpore toto fusco arenato; pinnis dorsali antice et apice, anali et caudali margine nigris.

B. 7. D. 6/9. P. 2/16. V. 1/5. A. 3/38 ad 3/40. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Mangula kutti* Russell Corom. Fish. II. Tab. 114.
Pemphéride du Bengale CV. Poiss. VII. p. 227.
Pempheris otaitensis CV. Poiss. VII. p. 226?
Pempheris vanicolensis CV. Poiss. VII. p. 227?
Pempheris nesogallica CV. Poiss. VII. p. 228?
Pempheris taitensis CV. Poiss. VII. Tab. 191.
Ikan Batu Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Longitudo 150 millimetr.

II. Linea rostro-dorsalis inter oculos recta vel concaviuscula.

A. Pinnae roseo-rubrae.

a. A. 3/43 ad 3/46.

Pempheris moluca CV. Poiss. VII. p. 229.

Pemph. corpore oblongo compresso, diametro dorso-ventrali 3 fere in ejus longitudine; capite obtuso 4 in longitudine corporis; linea rostro-dorsali inter oculos recta vel concaviuscula longitudine lineae rostro-ventrali aequali; oculis diametro 2 circiter in longitudine capitis; rostro brevissimo; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali; pinnis dorsali acuta angulata corpore duplo humiliore, ventralibus pectoralibus duplo fere brevioribus, anali humili non vel vix emarginata; colore supra violaceo-fuscescente, lateribus nitente argenteo et aureo, vittis longitudinalibus flexuosis aureis vel fuscescentibus; pinnis roseo-rubris, dorsali et anali interdum fuscescentibus.

B. 7. D. 6/9. P. 2/16. V. 1/5. A. 3/43 ad 3/44. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Toutetou-mamel* Renard. Poiss, Mol. I. Tab. 15. f. 85.
Ikan Toetetoe Valent. Ind. Amb. III. p. 360 f. 46.
Curtus macrolepidotus Bl. Schn. Syst. posth. p. 164,
Pemphéride des Moluques CV. Poiss. VII. p. 228. Règn. anim. éd. luxe. Tab. 44. f. 2.
Pempheris molucca Temm. Schleg. Faun. Japon. Pisces. p. 85. Tab. 44. f. 3?
Pempheris malabarica CV.? Poiss. VII. p. 229.

Pemphéride du Malabar CV.? Poiss. VII. p. 229.
Ikan Batu Mal. Batav.
Habit. *Batavia* ad insulas in mari.
Longitudo 142 millimetr.

Toxotes CV

Toxotes jaculator CV. Poiss. VII. p. 234. Tab. 192.

Toxot. corpore oblongo compresso, dorso carnoso plano, ventre subcultrato, diametro dorso-ventrali $2\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; capite prismatico acuto supra plano, 3 ad $3\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; linea rostro-dorsali paulo declivi recta; rostro acuto; maxilla inferiore superiore longiore; oculis diametro 4 circiter in capitis longitudine; squamis lateribus 25 ad 30 in serie longitudinali; linea laterali supra pinnam pectoralem curvatura angulata; pinnis dorsali anali opposita in posteriore corporis parte sita spinis crassis radiis longioribus, pectoralibus ventralibus longioribus acutis, anali rotundata, caudali truncata; colore dorso viridi-nigricante, lateribus ventreque flavescente-argenteo; maculis magnis vel fasciis nigris transversis corpus semicingentibus 5, 1a cephalica, 2a, 3a et 4a dorsalibus, 5a caudali; pinnis dorsali et anali fuscescente-viridibus, ceteris flavis.

B. 7. D. 4/12 vel 5/12. P. 2/12. V. 1/5. A. 3/17. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Sciaena jaculatrix* Pall. Transact. Philos. 1776. Vol. LVI. p. 187. Encycl. meth. Ichth. p. 121.
Scarus Schlosseri Gm. Lacép. Poiss. IV. p. 5 et 17. Shaw. Gen. Zool. IV. 2. p. 398.
Labre sagittaire Lacép. Poiss. III. p. 425 et 463.
Labrus jaculator Shaw. Gen. Zool. IV. 2. p. 485 Tab. 68.
Coius chatareus Ham. Buch. Gang. Fish. Tab. 14. f. 134
Schützenfisch Oken Thierreich. Tab. 51. f. 7.
Archer sagittaire CV. Poiss. VII. p. 234. Règne. anim. éd. luxe. Poiss. Tab. 44. f. 3.
Ikan Sumpit Mal. Batav.
Ikan Blibiran Javan. Tjilatjap.

Habit. *Batavia*, *Tjilatjap*, in mari.
Amboina in mari (Van Thienen). *Bima*, Sumbawae insulae, in mari (Zollinger). *Macassar*, in mari (Zollinger).

Longitudo 185 millimetr.

Scripsi *Batavia* Calendis *Decembris* MDCCCXLIX.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

TEUTHIEDEN

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

TEUTHIEDEN

VAN DEN

SOENDA - MOLUKSCHEN ARCHIPEL.

Hoezeer ik van deze vrij talrijk in den archipel vertegenwoordigde familie slechts 9 soorten bezit en daaronder slechts een nieuwe, acht ik het niet overbodig, het aantal bekende Soenda-Moluksche soorten der Teuthieden te overzien en nieuwe diagnosen te geven van de soorten mijner verzameling.

In het Xde deel der Histoire naturelle des Poissons, thans 15 jaren geleden in het licht verschenen, zijn 32 Soenda-Moluksche soorten dezer familie beschreven, t. w. :

1 *Amphacanthus javus* CV.
2 » *marmoratus* CV.
3 » *vermiculatus* CV.
4 » *concatenatus* CV.
5 » *lineatus* CV.
6 » *doliatus* CV.
7 » *virgatus* CV.
8 » *corallinus* CV.
9 » *firmamentum* CV.
10 » *dorsalis* CV.
11 » *margaritiferus* CV.
12 » *nebulosus* QG.
13 *Acanthurus hepatis* Bl.
14 » *glaucopareius* Forst.
15 » *fraterculus* CV.
16 » *doreënsis* CV.
17 *Acanthurus lineatus* Lacép.
18 » *humeralis* CV.
19 » *nummifer* CV.
20 » *ctenodon* CV.
21 » *strigosus* Benn.
22 » *scopas* CV.
23 » *altivelis* CV.
24 » *velifer* Bl.
25 *Naseus fronticornis* Commers.
26 » *brachycentron* CV.
27 » *tripeltis* CV.
28 » *brevirostris* CV.
29 » *lituratus* CV.
30 » *Vlamingii* CV.
31 *Axinurus thynnoides* CV.
32 *Prionodon annularis* CV.

Sedert hebben de heeren S. Müller en H. Schlegel in hunne verhandeling, getiteld: Beschrijving van 4 Oost-Indische zeevisschen behoorende tot het geslacht Amphacanthus (Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Nederlandsche Overzeesche bezittingen. Zoölogie.), de soorten van het geslacht Amphacanthus, tot den archipel behoorende, opgesomd en daarbij beschreven een' *Amphacanthus vulpinus* van Celebes en de Molukken. Tot dat ik mijne nasporingen begon, waren alzoo 33 Teuthieden van de verschillende eilanden van den archipel bekend.

Van deze 33 soorten verzamelde ik slechts Amphacanthus dorsalis CV., Amphac. javus CV., Amphac. virgatus CV., Amphac. vermiculatus CV., Amphac. corallinus en Amphac. margaritiferus CV. Behalve deze soorten vond ik te Batavia nog *Amphacanthus guttatus* Bl. Schn., *Acanthurus matoides* CV., *Acanthurus triostegus* Bl. Schn. en *Acanth. pentazona* Blkr., zoodat ik thans 37 soorten van den archipel ken.

Van Amphacanthus guttatus Bl. Schn., die in het groote vischwerk van Bloch onder den naam van Chactodon guttatus vrij goed is afgebeeld, was de plaats van voorkomen tot nog toe onbekend. Deze soort is te Batavia verre van zeldzaam en wordt tamelijk dikwerf ter markt gebragt. Amphacanthus margaritiferus CV. ontving ik vroeger in een klein specimen van Sumbawa van mijnen vriend Zollinger, doch sedert is dit exemplaar onbruikbaar geworden voor eene diagnostische beschrijving, zoodat deze niet in de ondervolgende diagnosen voorkomt. Van Acanthurus was tot nog toe geene enkele soort van Java bekend, zoodat de drie soorten mijner verzameling de eerste zijn, die van dit genus van Java zijn bekend geworden. Een dezer soorten, *Acanthurus pentazona* is nieuw voor de wetenschap. Ik bezit er slechts eenige kleine specimina van, die ik, wegens hunne groote gelijkenis in kleurteekening met Acanthurus triostegus Bl. Schn., bij den eersten oogopslag voor identisch hield met deze soort, van welke zij zich bij nader onderzoek bleken te onderscheiden voornamelijk door convex profiel en grooten tweeden rugdoorn die de overige rugdoornen in lengte aanmerkelijk overtreft. Dat dit verschil niet toe te schrijven is aan een' jeugdiger leeftijd van Acanthurus triostegus, blijkt daaruit, dat ik van deze laatste soort even kleine specimina bezit als van Acanthurus pentazona, doch met de karakters der volwassen individu's volkomen uitgedrukt.

Ten opzigte mijner soorten van Amphacanthus heb ik nog op te merken, dat zij langer worden in evenredigheid tot hare hoogte, naarmate zij ouder worden, waardoor de evenredigheden tusschen de lengte en hoogte des ligchaams soms vrij aanmerkelijk bij dezelfde soort verschillen.

Van de vermelde 37 soorten behooren:

Tot de fauna van Java.

1 *Amphacanthus javus* CV.
2 » *marmoratus* CV.
3 » *vermiculatus* CV.
4 » *concatenatus* CV.
5 » *virgatus* CV.
6 » *guttatus* Bl. Schn.
7 *Amphacanthus corallinus* CV.
8 » *firmamentum* CV.
9 » *dorsalis* CV.
10 *Acanthurus matoides* CV.
11 » *triostegus* Bl. Schn.
12 » *pentazona* Blkr.

Tot de fauna van Madura.

1 *Amphacanthus javus* CV.
2 *Amphacanthus dorsalis* CV.

Tot de fauna van Sumatra.

1 *Amphacanthus firmamentum* CV.
2 » *javus* CV.
3 *Amphacanthus dorsalis* CV.
4 » *margaritiferus* CV.
5 *Amphacanthus vermiculatus* CV.

Tot de fauna van Borneo.

1 *Amphacanthus marmoratus* CV.

Tot de fauna van Celebes.

1 *Amphacanthus vulpinus* M. Schl.

Tot de fauna van Sumbawa.

1 *Amphacanthus margaritiferus* CV.

Tot de fauna van Timor.

1 *Amphacanthus doliatus* CV.
2 » *nebulosus* QG.
3 *Prionodon annularis* CV.

Tot de fauna van de Molukscbe eilanden.

1 *Amphacanthus concatenatus* CV. (*Boeroe*).
2 » *doliatus* CV. (*Boeroe*).
3 » *margaritiferus* CV. (*Amboina*).
4 » *vulpinus* M. Schl.
5 *Acanthurus glaucopareius* Forst.
6 ? » *fraterculus* CV.
7 » *lineatus* Lacép.
8 ? » *humeralis* CV.
9 *Acanthurus scopas* CV. (*Banda-Neira*).
10 » *altivelis* CV. (*Manipa*).
11 » *velifer* Bl.
12 ? *Naseus tripeltis* CV.
13 » *brevirostris* CV.
14 » *lituratus* CV. (*Amboina*).
15 » *Vlamingii* CV.

Tot de fauna van Waigioe.

1 *Amphacanthus lineatus* Lacép.
2 » *lineatus* CV.
3 *Naseus fronticornis* Commers.
4 » *branchycentron* CV.

Tot de fauna van Nieuw-Guinea.

1 *Amphacanthus vermiculatus* CV.
2 » *nummifer* CV.
3 *Acanthurus hepatis* Bl.
4 » *doreënsis* CV.
5 » *ctenodon* CV.
6 *Acanthurus strigosus* Benn.
7 » *scopas* CV.
8 *Naseus brevirostris* CV.
9 *Axinurus thynnoides* CV.

Van de overige eilanden van den Soenda-Molukschen Archipel zijn tot nog toe geene soorten bekend geworden.

Van de vermelde species komen tevens buiten den Archipel voor :

1	*Amphacanthus javus* CV.	——	Malacca. Hindostan.
2	» *marmoratus* CV.	——	Ind. Zee.
3	» *vermiculatus* CV.	——	Isle de France.
4	» *lineatus* CV.	——	Vanikolo.
5	» *doliatus* CV.	——	Vanikolo.
6	» *corallinus* CV.	——	Séchellen.
7	» *margaritiferus* CV.	——	Vanikolo.
8	» *nebulosus* QG.	——	N. Holland. Marianen.
9	*Acanthurus hepatis* Bl.	——	Isle de France.
10	» *glaucopareius* Forst.	——	Oualan. Otaiti.
11	» *lineatus* Lacép.	——	Oualan. Ceylon. Roode Zee.
12	» *ctenodon* CV.	——	Carolinen.
13	» *strigosus* Benn.	——	Sandwichs eilanden.
14	» *scopas* CV.	——	Isle de France. Ulea.
15	» *altivelis* CV.	——	Isle de France.
16	» *velifer* Bl.	——	N. Holland. Isle de France. R. Zee.
17	» *triostegus* Bl. Schn.	——	Societeits- en Sandwichseil. Marianen. N. Zeeland.
18	» *matoides* CV.	——	Oualan. Hind. [Hind. Ceyl. Isle d. Fr. R. Zee.
19	» *fronticornis* Commers.	——	Carol. Sandw.-eil. Isle de France. Roode Zee.
20	» *brevirostris* CV.	——	Isle de France.
21	» *lituratus* CV.	——	Ulea. Otaiti. N. Ierland. Isle de Fr. Roode Zee.

CONSPECTUS SPECIERUM ANALYTICUS.

AMPHACANTHUS Bl. Schn.

I. Spinae dorsales 13.

A. Linea rostro-frontalis convexa.

a. Corpus oblongum altitudine 3 ad 4 in ejus longitudine.

aa. Spinae dorsales mediae ceteris longiores, ultima brevissima.

† Corpus maculis numerosis rotundis et ovalibus margaritaceis.

1. *Amphacanthus dorsalis* CV.

b. Corpus oblongum altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine.

aa. Spinae dorsales mediae ceteris longiores, prima brevissima.

† Corpus margaritaceo dorso maculatum ventre longitudinaliter vittatum.

2. *Amphacanthus javus* CV.

†† Corpus supra rufescens infra griseum guttis confertis rubris totum obsitum.

3. *Amphacanthus guttatus* Bl. Schn.

††† Corpus supra aurantiacum infra griseum, guttis dorso sparsis coeruleis; vittae operculo-dorsales et frontales coeruleae.

4. *Amphacanthus virgatus* CV.

bb. Spinae dorsalis ultima ceteris longior, prima brevissima.

† Corpus supra fuscescens infra griseum vel coerulescens, vittis flexuosis labyrinthiformibus.

5. *Amphacanthus vermiculatus* CV.

B. Linea rostro-frontalis concava.

a. Corpus oblongum altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine.

aa. Spinae dorsales mediae ceteris longiores, prima brevissima.

† Corpus aurantiacum coeruleo guttatum.

6. *Amphacanthus corallinus* CV.

ACANTHURUS Forsk. CV.

I. Spinae dorsales 8 vel 9.

A. Linea rostro-frontalis convexa.

a. Pinna caudalis emarginata.

aa. Spinae dorsales mediae et posticae subaequales, prima brevissima.

† Corpus totum fuscum.

7. *Acanthurus matoides* CV.

b. Pinna caudalis truncata.

aa. Spina dorsalis 2a maxima, 1a et ultima brevissimae.

† Corpus flavescens fasciis 5 vel 6 transversis nigris.

8. *Acanthurus pentazona* Blkr.

B. Linea rostro-frontalis concava.

a. Pinna caudalis truncata.

aa. Spinae dorsales mediae et posticae subaequales, 1a brevissima.

† Corpus viridescens fasciis 5 vel 6 transversis nigris.

9. *Acanthurus triostegus* Bl. Schn.

DESCRIPTIONES SPECIERUM DIAGNOSTICAE.

AMPHACANTHUS Bl. Schn.

I. Spinae dorsales 13.

A. Linea rostro-frontalis convexa.

a. Corpus oblongum altitudine 3 ad 4 in ejus longitudine.

aa. Spinae dorsales mediae ceteris longiores, ultima brevissima.

† Corpus maculis numerosis rotundis et ovalibus margaritaceis.

Amphacanthus dorsalis CV. Poiss. X. p. 104. M.Schl. Verh. Nat. Gesch. Vissch. pl. 2. f. 1.

Amphac. corpore oblongo ovali, altitudine 3 ad 3½ in ejus longitudine; capite convexo 5 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; linea rostro-pectorali concaviuscula; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; osse suborbitali supra angulum oris oculi diametro duplo fere humiliore; squamis minimis; pinna dorsali partem spinosam inter et radiosam incisa, spinis mediocribus mediis ceteris longioribus ultima brevissima, parte radiosa spinis mediis humiliore rotundata; pinnis pectoralibus obtusis capite brevioribus, anali incisa spinis 2a, 3a et 4a ceteris longioribus, caudali emarginata lobis acutis; colore supra olivaceo, fuscescente vel nigricante infra argenteo, griseo vel fusco; capite et toto corpore maculis parvis rotundis et ovalibus margaritaceis obsitis; pinnis viridescentibus, olivaceis vel fuscescentibus.

B. 4. D. I procumbens + 17/10. P. 2/14. V. 1/3/1. A. 7/9. C. 15 vel 17 et lat. brev.

Synon. *Amphacanthus maculatus* K. v. H.
Amphacanthe à dos tacheté CV. Poiss. X. p. 105.
Leervisch Neêrlandic. Ind. Orient.
Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.
Ikan Samadar et *Ikan Madar* Javan. Samarang.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, in mari.
Sibogha, Sumatrae occidentalis, in mari (Dr. F. C. Schmitt).

Longitudo 210 millimetr.

b. Corpus oblongum altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine.

aa. Spinae dorsales mediae ceteris longiores, prima brevissima.

† Corpus margaritaceo-viridi vel flavo dorso maculatum ventre longitudinaliter vittatum.

Amphacanthus javus CV. Poiss. X. p. 86.

Amphac. corpore oblongo ovali, altitudine 2½ circiter in ejus longitudine; capite convexo 4½ ad 5 in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; linea rostro-pectorali concaviuscula; oculis diametro 3 circiter in ca-

pitis longitudine; osse suborbitali supra angulum oris oculi diametro duplo fere humiliore; squamis minimis; pinna dorsali partem spinosam inter et radiosam non incisa, spinis mediocribus mediis ceteris longioribus, prima brevissima, parte radiosa spinis mediis non altiore rotundata; pinnis pectoralibus obtusis capite brevioribus, anali non incisa spinis 5 posticis subaequalibus, caudali emarginata angulis acuta; colore corpore supra viridi, fuscescente vel nigricante infra dilutiore vel griseo nebulato, dorso maculis numerosis rotundis et oblongis margaritaceo-viridibus vel flavis et ventre maculis oblongis vel vittis margaritaceis longitudinalibus; genis flavis, pinnis dorsali, anali radiosa et caudali olivaceis, ventralibus et anali spinosa flavescentibus, pectoralibus hyalinis.

B. 5. D. 1 procumb. + 13/10. P. 2/15. V. 1/3/1. A. 7/9. C. 15 et lat. brev.

Synon. *Hepatus cauda fronteque inermibus* Gronov. Zoophyl. p. 113. No. 352. tab. 8. f. 4.
Teuthis javus L.
Worahwah Russell. Corom. Fisch. II. tab. 102.
Amphacanthus Russelii Blkr. Topogr. Batav.
Amphacanthe javanais CV. Poiss. X. p. 86.
Vara mine Tamul.
Ikan Kitang Malaccens.
Leervisch Neêrland. Ind. Orient.
Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.
Ikan Samadar et *Ikan Madar* Javan. Samarang.
Ikan Mussadar Incol. Pasuruan.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, *Surabaya*, *Pasuruan*, *Kammal*, in mari.
Sibogha (Dr. F. C. Schmitt) et *Padang* (Dr. O. Kunhardt), Sumatrae occidentalis, in mari.

Longitudo 208 millimetr.

†† Corpus supra rufescens infra griseum guttis confertis rubris totum obsitum.

Amphacanthus guttatus Bl. Schn. CV. Poiss. X. p. 99.

Amphac. corpore oblongo ovali altitudine 2½ ad 3 in ejus longitudine; capite convexo 4½ ad 5 in longitudine corporis; lineis rostro-frontali et rostro pectorali convexis; oculis diametro 3 circiter in capitis longitudine; osse suborbitali supra angulum oris oculi diametro humiliore; squamis parvis; pinna dorsali partem radiosam inter et spinosam non incisa, spinis magnis posticis mediis vix brevioribus prima brevissima, parte radiosa parte spinosa altiore rotundata; pinnis pectoralibus subacutis capite brevioribus, anali spinis crassis mediis et posticis subaequalibus, caudali emarginata angulis acuta; colore supra rufescente infra griseo, capite rufo griseo nebulato, corpore toto, pinna caudali et basi pinnarum dorsalis et analis guttis confertis aurantiaco-rubris vel fuscescente-rubris obsitis; pinnis sordide aurantiacis vel rufis.

B. 5. D. 1 procumb. + 13/9. P. 2/15. V. 1/3/1. A. 7/9. C. 15 vel 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon guttatus* Bl. Ausl. Fische. tab. 196.
Gefleckte Klippfisch Bl. ibid..
Bandoulière tachetée Bl. ibid.
Amphacanthe à gouttelettes CV. Poiss. X. p. 99.
Leervisch Neêrland. Ind. Orient.
Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.
Ikan Sadar Javan. Surab.

Habit. *Batavia*, *Surabaya*, *Kammal*, in mari.

Longitudo 290 millimetr.

††† Corpus supra aurantiacum infra griseum, guttis dorso sparsis coeruleis; vittae operculo-dorsales et frontales coeruleae.

Amphacanthus virgatus CV. Poiss. X. p. 97. M.Schl. Verh. Overz. Bez. Vissch. pl. 3. f. I.

Amphacanthus corpore oblongo ovali, altitudine $2\frac{1}{2}$ ad $2\frac{1}{3}$ in ejus longitudine; capite convexo $4\frac{1}{2}$ ad 5 in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; linea rostro-pectorali concaviuscula; oculis diametro 3 circiter in capitis longitudine; osse suborbitali supra angulum oris oculi diametro humiliore; squamis parvis; pinna dorsali partem spinosam inter et radiosam non vel vix incisa, spinis mediocribus mediis ceteris longioribus prima brevissima, parte radiosa parte spinosa non vel vix altiore rotundata; pinnis pectoralibus subacutis capite vix brevioribus, anali spinis mediis et posticis subaequalibus, caudali emarginata angulis acuta; colore capite et dorso aurantiaco, ventre griseo, operculis margaritaceo; vittis transversis pluribus frontalibus, et operculo-dorsalibus coeruleis; pinnis dorsali et caudali aurantiacis, ceteris flavis.

B. 5. D. I. procumb. + 13/10. P. 2/14. V. 1/3/1. A. 7/9. C. 15 vel 17 et lat. brev.

Synon. *Amphacanthus bifasciatus* Mus. reg. Lugd. Batav.
Amphacanthe vergeté CV. Poiss. X. p. 97.
Leervisch Neêrland. Ind. Orient.
Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.

Habit. *Batavia* in mari.

Longitudo 192 millimetr.

bb. Spinae dorsales ultima ceteris longior, prima brevissima.

† Corpus supra fuscescens infra griseum vel coerulescens, vittis fuscis flexuosis labyrinthiformibus.

Amphacanthus vermiculatus CV. Poiss. X. p. 92. M. Schl. Verh. Overz. Bez.

Amphac. corpore oblongo ovali altitudine $2\frac{1}{2}$ ad $2\frac{3}{4}$ in ejus longitudine; capite convexo 5 circiter in longitudine corporis; linea rostro-frontali convexa; linea rostro-pectorali rectiuscula; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; osse suborbitali supra angulum oris oculi diametro humiliore; squamis parvis; pinna dorsali spinis mediocribus ultima ceteris longiore, prima brevissima; parte radiosa parte spinosa altiore angulata angulo rotundata; pinnis pectoralibus subacutis capite brevioribus, anali spina postica ceteris longiore; caudali emarginata angulis acuta; colore capite et corpore supra fuscescente, lateribus et infra griseo vel coerulescente; toto corpore vittis fuscis labyrinthiformibus picto; pinnis pectoralibus aurantiacis, ceteris fuscescentibus, caudali tota, dorsali et anali radiosis basi fusco guttatis.

B. 5. D. I procumb. + 13/10. P. 2/15. V. 1/3/1. A. 7/9. C. 15 vel 17 et lat. brev.

Synon. *Amphacanthus vermiculosus* K. v. H.
Amphacanthus vermicularis M. Schl. Verh. Overz. Bezitt. Vissch. pl. 3. f. 2.
Amphacanthe vermiculé CV. Poiss. X. p. 92.
Leervisch Neêrland. Ind. Orient.
Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.
Ikan Samadar Javan. Samar.

Habit. *Batavia*, *Samarang*, in mari.
Sibogha (Dr. F. C. Schmitt), *Padang* (Dr. O. Kunhardt), Sumatrae occidentalis, in mari.

Longitudo 275 millimetr.

B. Linea rostro-frontalis concava.

a. Corpus oblongum altitudine 2 ad 3 in ejus longitudine.

aa. Spinae dorsales mediae ceteris longiores, prima brevissima.

† Corpus aurantiacum coeruleo guttatum.

Amphacanthus corallinus CV. Poiss. X. p. 101. M.Schl. Verh. Overz. Bez. Vissch. pl. 2. f. 2.

Amphac. corpore oblongo ovali altitudine $2\frac{1}{3}$ ad $2\frac{2}{5}$ in ejus longitudine; capite $4\frac{2}{3}$ ad $4\frac{1}{2}$ in longitudine corpo-

ris; lineis rostro-frontali et rostro-pectorali concavis; osse suborbitali supra angulum oris altitudine oculi diametrum aequante vel superante; squamis parvis; pinna dorsali partem spinosam inter et radiosam non incisa, spinis longis validis mediis ceteris longioribus prima brevissima, parte radiosa parte spinosa non vel vix altiore angulata angulo rotundata; pinnis pectoralibus capite brevioribus, anali spinis mediis et posticis subaequalibus, caudali valde emarginata lobis acutis; colore capite, corpore pinnisque (ventralibus albis exceptis) flavo vel aurantiaco; capite et pectore guttis confertis coeruleis centro dilutioribus, corpore guttis sparsis coeruleis minoribus.

B. 5. D. I procumb. + 13/11. P. 2/15. V. 1/3/1. A. 7/9. C. 15 vel 17 et lat. brev.

Synon. *Amphacanthus javaneus* K. v. H.
Amphacanthe du corail CV. Poiss. X. p. 101.
Cordonnier du corail Gall. Insul. Sechell.
Leervisch Neêrland. Ind. Orient.
Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 274 millimetr.

Acanthurus Forsk. CV.

I. Spinae dorsales 8 vel 9.

A. Linea rostro-frontalis convexa.

a. Pinna caudalis emarginata.

aa. Spinae dorsales mediae et posticae subaequales, prima brevissima.

† Corpus totum fuscum.

Acanthurus matoides CV. Poiss. X. p. 150. ?

Acanth. corpore oblongo ovali altitudine 2½ circiter in ejus longitudine; capite obtuso convexo 5 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; lineis rostro-frontali et rostro-pectorali convexis; oculis diametro 4½ circiter in longitudine capitis, 2½ circiter in altitudine ossis suborbitalis; rostro obtuso; dentibus totis denticulatis; operculis non striatis; praeoperculo obtusangulo angulo rotundato; squamis parvis ciliatis; spina caudali mediocri; pinna dorsali regulariter rotundata, spina ultima ceteris longiore, parte radiosa parte spinosa altiore; pinnis pectoralibus longitudine caput aequantibus acutis, ventralibus acutis capite brevioribus, anali rotundata spina 3a ceteris longiore, caudali emarginata angulis acuta; colore toto corpore pinnisque caudali et ventralibus fusco, pectoralibus antice fusco postice aurantiaco; pinnis dorsali et anali fasciis 6 vel 7 longitudinalibus olivaceis et nigricantibus alternantibus.

B. 5. D. I procumb. + 8/28. P. 2/15. V. 1/5. A. 3/25. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon nigricans* Bloch. Ausl. Fische. Tab. 203 (nec Acanthurus Blochii CV.).
Persianer et *Persian* Bl. ibid.
Acanthure matoide CV. Poiss. X. p. 150? (adultus)?
Acanthurus rasi CV. Poiss. X. p. 149? (junior) ?
Pilrasi Tamul.
Ikan Bulan-baling Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 215 millimetr.

b. Pinna caudalis truncata.

aa. Spinae dorsales 2a maxima, 1a et ultima brevissimae.

† Corpus flavescens fasciis 5 transversis nigris.

Acanthurus pentazona Blkr.

Acanth. corpore ovali altitudine 2 fere in ejus longitudine; capite obtuso $3\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; lineis rostro-frontali et rostro-pectorali convexis; oculis diametro 3 circiter in longitudine capitis; rostro obtuso; dentibus apice denticulatis; praeoperculo obtusangulo angulo rotundato; genis et pectore oblique striatis; squamis parvis; spina caudali parva; pinna dorsali spinis 2a crassa ceteris multo longiore, 1a et ultima brevissimis, parte radiosa valde humili; pinnis pectoralibns longitudine caput aequantibus, ventralibus capite brevioribus, anali spina 2a ceteris longiore crassa parte radiosa corpore plus quadruplo humiliore, caudali truncata; colore corpore pinnisque flavescente, fasciis transversis 5 nigricantibus, 1a oculari, 2a dorso-pectorali, 3a, 4a et 5a dorso-analibus.

B. 5. D. 9/21. P. 2/12. V. 1/5. A. 3/21. C. 16 et lat. brev.

Synon. *Ikan Bronang-bronang* Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 29 millimetr.

B. Linea rostro-frontalis concava.

a. Pinna caudalis truncata.

aa. Spinae dorsales mediae et posticae subaequales, 1a brevissima.

† Corpus viridescens fasciis 5 vel 6 transversis nigris.

Acanthurus triostegus Bl. Schn. CV. Poiss. X. p. 144.

Acanth. corpore ovali altitudine 2 ad $2\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; capite 4 circiter in longitudine corporis, altiore quam longo; lineis rostro-frontali et rostro-pectorali concavis; oculis diametro 3 ad 4 in longitudine capitis; osse suborbitali oculi diametro altiore; rostro acuto; dentibus apice denticulatis; praeoperculo obtusangulo angulo rotundato; squamis parvis ciliatis; spina caudali parva; pinna dorsali regulariter rotundata, spinis mediis et posticis subaequalibus, 1a brevissima, parte radiosa corpore quadruplo humiliore; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis capite brevioribus, anali humili rotundata; colore corpore pinnisque viridi vel flavescente, fasciis transversis 5 nigricantibus, 1a oculari, 2a dorso-pectorali, 3a, 4 et 5a dorso-analibus.

B. 5. D. 9/23. P. 2/12. V. 1/5. A. 3/21. C. 17 et lat. brev.

Synon. *Chaetodon albescens lineis 5 transversis nigricantibus et aculeo laterali utrinque* Seba, Thesaur. III. p. 65. tab. 25. f. 4.

Chaetodon triostegus L. Syst. Nat.-Brouss. Decad. ichth. No. 4.

Acanthurus zebra Lacép. Poiss. IV. p. 546. tab. 6. f. 3.

Acanthure zèbre Lacép. ibid. CV. Poiss. X. p. 144.

Chétodon zèbre Lacép. Poiss. III. tab. 25 f. 3.

Chaetodon couagga Lacép. Poiss. IV. p. 727.

Harpurus fasciatus Forst. Bl. Schn. Syst. posth. p. 215.

Mootah Russell Corom. Fish. I. tab. 86.

Acanthurus hirudo Benn. Ceyl. Fish. p. 11. tab 11.

Hara Hamoowah Cingalens.

Chirurgien Gallor. Insul. Sechell.

Mangeur d'appâts Gallor. Ins. Sechell.

Ikan Bronang-bronang Mal. Batav.

Habit. *Batavia*, in mari.

Longitudo 35 millimetr.

Scripsi Batavia Calendis Martii MDCCCL.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

NOTACANTHINI

VAN DEN

SOENDA-MOLUKSCHEN ARCHIPEL,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

NOTACANTHINI

VAN DEN

SOENDA - MOLUKSCHEN ARCHIPEL.

Deze kleine familie wordt in den Soenda-Molukschen Archipel, voor zoo verre mij tot heden bekend is, vertegenwoordigd door 4 soorten, te weten 1 van Rhynchobdella en 3 van Mastacembelus. Drie dezer soorten zijn reeds sedert lang in de wetenschap bekend en in het VIIIste deel der Histoire naturelle des Poissons van CUVIER VALENCIENNES beschreven. De 4e soort, eene species van Mastacembelus is geheel nieuw voor de wetenschap. Ik ontving haar van mijnen ambtgenoot den heer J. WOLFF van *Banjermassing* (Borneo), waar zij in de rivieren leeft. Zij is zeer kenbaar door haar zwart ligchaam dat met carmosijn-roode overlangsche banden is geteekend, een karakter, waarnaar ik haar Mastacembelus erythrotaenia genoemd heb. De drie sedert lang bekende soorten zijn:

1. *Rhynchobdella ocellata* CV., die reeds aan NIEUHOF bekend was en niet alleen in de zoete wateren van Java, maar ook op Ceylon, te Pondichery, Tranquebar en in Bengalen voorkomt.

2. *Mastacembelus unicolor* K. v. H., door KUHL en VAN HASSELT op Java ontdekt, waar hij in alle grootere rivieren schijnt voor te komen.

3. *Mastacembelus maculatus* CV., door professor REINWARDT in de Molukken ontdekt.

Rhynchobdella ocellata en Mastacembulus unicolor zijn in talrijke specimina in mijne verzameling vertegenwoordigd. Van Mastacembulus maculatus is het mij echter tot nog toe niet gelukt een specimen te erlangen.

Ten opzigte van Rhynchobdella moet ik aanteekenen, dat door Cuvier Valenciennes onder de kenmerken van dit geslacht ten onregte opgegeven is het niet met elkander vereenigd zijn der rug, staart en aarsvinnen. Bij mijn grootste exemplaar van Rhynchobdella zijn echter die vinnen zoodanig vergroeid, dat de staartvin niet van de rug- en aarsvinnen te onderkennen is. Dit exemplaar is 280 millimeters lang. Bij alle de jongere exemplaren zijn deze drie vinnen geïsoleerd. Soms blijft de staartvin bij Rhynchobdella ocellata in ontwikkeling terug. Bij een mijner specimina heeft zij naauwelijks het zesde van de lengte van den kop, terwijl zij bij de meeste overige exemplaren slechts $2\frac{1}{2}$ maal gaat in de lengte van den kop. Overigens gelijken alle mijne specimina zoo zeer op elkander, dat zij blijkbaar tot dezelfde soort behooren. Bij mijne kleinste individu's ziet men geelachtige dwarsche banden over het ligchaam. De oogachtige rugvinvlekken zijn hier ook het fraaiste. Het aantal vinstralen, hoezeer bij verschillende individu's verschillend, is niet afhankelijk van hunnen leeftijd.

Rhynchobdella Bl. Schn.

Rhynchobdella ocellata CV. Poiss. VIII. p. 328. (species unica).

Rhynchobd. corpore elongato compresso, altitudine $7\frac{1}{2}$ ad $8\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; capite (rostro incluso) 5 circiter in longitudine corporis; rostro elongato infra concavo striato 2 circiter in longitudine capitis longe ante maxillam inferiorem producto; ore parvo; oculis parvis in medio capite sitis; squamis minimis lateribus 190 p. m. in serie ongitudinali; pinna dorsali spinosa in 3a quinta, parte spinosa et pinna anali in ultima tertia parte corporis incipientibus; spina dorsali ultima vel penultima ceteris longiore; pinnis pectoralibus brevibus rotundatis 3 in longitudine capitis, dorsali caudali et anali junioribus distinctis sed approximatis, caudali rotundata vel truncata; colore supra rufescente-viridi infra flava vitta oculo-caudali flava; pinnis viridescentibus, verticalibus flavescente guttatis, anali flavo limbata, dorsali radiosa basi ocellis 2 ad 5 nigris annulo luteo cinctis.

B. 6. D. 18/47 ad 18/54 vel 19/48 ad 19/53. P. 20 vel 21. A. 3/46 ad 3/50. C. 9 ad 15.

Synon. *Vijfoogh* Nieuh. Gedenkw. Zee- en Lantr. fig.
Pentophthalmus Willughby. Append. tab. 10. 428.
Mastacembelus maxilla superiore longissima etc. Gronov. Zooph. p. 133.
Ophidium aculeatum Bloch. Ausl. Fisch. tab. 159. f. 2. Bonnaterre Encycl. méth. tab. 26. f. 90.
Elephantenrüssel Bloch. ibid.
Trompe Bloch. ibid.
Rhynchobdella orientalis Bl. Schn. Syst. posth. p. 478.
Rhijnchobdella aral Bl. Schn. ib. p. 479. tab. 89.
Ophidium rostratum Shaw. Gen. Zool. IV. 1. p. 73.
Macrognathus aculeatus Lacép. Poiss. II. p. 284. Ham. Buch. Gang. Fish. p. 29.
Macrognathe aiguillonné Lacép. ib. p. 284.
Macrognathus ocellatus Ham. Buch. Gang. Fish. p. 29.
Rhynchobdella aral CV. Poiss. VIII. tab. 239.
Rhynchobdelle ocillée CV. ib. p. 328.
Aral de Coromandel CV. ib. p. 328.
Aral Incol. Ponticer.
Thelia Cingalens.
Ikan Sili et *Ikan Sisili* Mal. et Javan.

Habit. *Batavia*, *Purworedjo*, *Surabaya*, *Modjokerto*, *Surakarta*, in fluviis.
Longitudo 280 millimetr.

Mastacembelus Gronov. CV.

I. Pinnae verticales contiguae sed distinctae.
A. Rostrum tentaculis 2 brevibus trilobum.
a. Corpus supra fuscescens infra flavescens; pinnae verticales fuscescentes flavo limbatae, pectorales flavae fasciis 2 transversis fuscis.

Mastacembelus unicolor K. v. H. CV. Poiss. VIII. p. 332.

Mastacemb. corpore elongato compresso altitudine $8\frac{1}{2}$ ad 11 in ejus longitudine; capite 5 ad $6\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; rostro $2\frac{1}{2}$ circiter in longitudine capitis apice tentaculis 2 brevibus trilobo, parte producta rictu oris breviore; praeoperculo spinis vel dentibus 3 ad 5; linea laterali rectiuscula; squamis minimis non ciliatis; pinnis verticalibus contiguis basi unitis sed distinctis, dorsali parte spinosa supra mediam pinnam pectoralem incipiente parte radiosa longiore; pectoralibus et caudali obtusis rotundatis, anali spina 2a valida longa; appendice anali oblongo-ovali; colore corpore supra fuscescente ventre flavescente, lateribus maculis magnis seriatis vel fasciis

longitudinalibus diffusis lutescentibus ; pinnis pectoralibus flavis fusciis 2 transversis fuscis, verticalibus fuscescentibus flavo limbatis.

B. 6. D. 33 — 80 ad 84 vel 34 — 80 ad 84. P. 28. A. 3 — 75 ad 3 — 81. C. 18.

Synon. *Mastacemble unicolore* CV. Poiss. VIII. p. 353
Mastacembelus marginatus Blkr. Topogr. Batav.
Ikan Brot et *Ikan Brot-brot* Mal. Batav., Sund. et Javan.

Habit. *Batavia*, *Serang*, *Surakarta*, *Modjokerto*, *Surabaya* in fluviis et paludibus.

II. Pinnae verticales unitae non distinctae.

A. Rostrum tentaculis 2 brevibus trilobum.

a. Corpus nigrum fasciis cephalo-caudalibus 4 carmosinis ; pinnae verticales nigrae rubro limbatae, pectorales rubrae annulo nigro.

Mastacembelus erythrotaenia Blkr.

Mastacemb. corpore elongato compresso, altitudine 9 circiter in ejus longitudine ; capite $5\frac{1}{2}$ ad 6 in longitudine corporis ; rostro $2\frac{3}{4}$ in longitudine capitis apice tentaculis 2 brevibus trilobo, parte producta rictu oris breviore ; praeoperculo spinis vel dentibus 4 ; linea laterali rectiuscula ; squamis minimis non ciliatis ; pinnis verticalibus unitis non distinctis, dorsali parte spinosa parte radiosa longiore supra apicem pinnae pectoralis incipiente, anali spina 2a magna valida, pectoralibus rotundatis ; colore toto corpore nigro vittis cephalo-caudalibus 4 carmosinis, vitta secunda ad angulum oris incipiente ; pinnis verticalibus nigris carmosino limbatis, pectoralibus rubris annulo irregulari nigro.

B. 6. D. 35 — 75. P. 22 vel 23. A. 3 — 71. C. 12 vel 14.

Habit. *Banjermassing*, Borneo austro-orientalis, in fluviis (J. Wolff).

Longitudo speciminis unici 301 millimetr.

Adnot. *Mastacembeli maculati* CV. diagnosis Cuvieriana sequens :

Mastacemb. rostro carnoso longiore quam in Mastacemb. marmorato, ponticeriano, armato, pancalo, haleppensi et unicolore ; rictu oris longitudine 6 in longitudine capitis ; pinnis verticalibus unitis vix distinctis, caudali truncata ; appendice anali ; colore corpore profunde fusco dorso maculis 14 vel 15 nigris, cauda ad basin pinnae analis maculis nigris 17 vel 18, mento et ventre albis vittis transversis fuscis irregularibus ; pinnis verticalibus fuscis, dorsali et caudali albo punctatis, anali albo marginata.

D. 30 — 63 vel 30 — 64. A. 3 — 66 vel 3/67.

Synon. *Rhynchobdella maculata* Rwdt.
Mastacemble tacheté CV. Poiss. VIII. p. 340.
Mastacemble maculé Cuv. Règn. anim. éd. lux. Poiss. tab. 55. fig. 1.

Habit. *Insul. Molucc.*

Longitudo 210 millimetr.

Scripsi Batavia Calendis Martii MDCCCL.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

ICHTHYOLOGISCHE FAUNA

VAN

MIDDEN- EN OOST-JAVA,

MET BESCHRIJVING VAN EENIGE NIEUWE SPECIES,

DOOR

Dr. P. BLEEKER.

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

ICHTHYOLOGISCHE FAUNA

VAN

MIDDEN- en OOST-JAVA,

MET BESCHRIJVING VAN EENIGE NIEUWE SPECIES.

De Ichthyologische bijdrage, welke ik thans het wetenschappelijke publiek aanbied, heeft haar ontstaan te danken aan de waarnemingen, welke ik in de gelegenheid geweest ben te maken, gedurende mijne reizen over *Java* en mijne plaatsingen te *Samarang*, *Soerabaija* en *Willem I.*

Men zal ontwaren, dat ik een groot gedeelte der te *Batavia* voorkomende visschen elders op *Java* heb terug gevonden, doch dat *Oost-Java* ook vele species bezit, welke tot heden toe in *West-Java* niet zijn waargenomen.

De plaatsen mijner waarnemingen langs de noordkust van *Java* waren: *Cheribon*, *Tagal*, *Pekalongan*, *Samarang*, *Rembang*, *Gresik*, *Soerabaija*, *Pasoeroean* en *Bezoekie.*

Te *Banjoewangie* observeerde ik eenige species der oostkust en te *Patjitan* en *Tjilatjap* eenige der zuidkust. De zoetwater-visschen van *Midden-* en *Oost-Java* nam ik waar te *Banjoemas*, *Gombong*, *Poerworedjo*, *Soerakarta*, *Wonogirie*, *Patjitan*, *Ambarawa*, *Samarang*, *Soerabaija*, *Modjokerto*, *Pasoeroean* en *Grattie.* De voornaamste visschen, langs de kusten van het eiland *Madura* voorkomende, heb ik onlangs in eene afzonderlijke verhandeling (1) reeds opgesomd.

Talrijke beschrijvingen van nieuwe species van visschen, in *Midden-* en *Oost-Java* voorkomende, zijn reeds in bedoelde en in nog ander mijner Ichthyologische verhandelingen gepu-

---

(1) Bijdrage tot de kennis der Ichthyologische Fauna van het eiland Madura. In Verh. v. h. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Deel XXII.

bliceerd. Achter de ondervolgende opsomming heb ik de diagnosen laten volgen van een twintigtal soorten van zoetwater-visschen, meest alle Cyprinoïden, welke ik te *Soerabaija*, *Ambarawa* en *Gombong* verzamelde. Zeer leed doet het mij, dat ik die soorten niet heb kunnen vergelijken met de zoetwater-visschen van *West-Java*, waarvan ik eene rijke verzameling bezit, doch welke ik bij mijn vertrek van *Batavia*, aldaar heb moeten achterlaten.

Bij het bepalen der soorten van Cyprinoïden, te *Soerabaija*, *Ambarawa* en *Gombong* verzameld, bevreemde het mij, dat ik slechts enkele dier species geheel overeen kon brengen, met eenige soort, in het groote vischwerk van Cuvier Valenciennes beschreven. Ik heb daarom aan de soorten, op welke geene der beschrijvingen van den heer Valenciennes genoegzaam past, nieuwe namen gegeven, hoezeer niet in de vaste overtuiging dat zij alle inderdaad nieuwe soorten zijn. Ten einde de vergelijking mijner diagnosen met de beschrijvingen van den heer Valenciennes gemakkelijker te maken, heb ik die beschrijvingen, in Latijnsche termen veranderd, bij wijze van aanteekeningen, gevoegd onder de diagnosen met welke zij de meeste overeenkomst hebben.

De uitvoerigheid mijner diagnosen is toe te schrijven aan de noodzakelijkheid, om, indien men van een geslacht slechts een beperkt aantal species bezit, de karakters derzelve veelzijdig te beschouwen. Vele soorten, vooral die der Cyprinoïden, laten niet toe, dat hare karakters in eenige weinige woorden teruggegeven worden.

Het nieuwe geslacht *Betta* ontdekte ik in de zoete wateren der vallei van *Ambarawa*, ruim 1500 voeten boven de oppervlakte der zee. Het behoort tot de visschen met doolhofvormigen kieuwbouw en kenmerkt zich door het getand zijn der tusschenkaaks- en onderkaaksbeenderen, door een glad gehemelte, door kleinen bek, ongetande operkels, zes stralen in het kieuwvlies, door het geplaatst zijn der buikvinnen onder de borstvinnen en door eene korte rug- en eene lange aarsvin beide slechts met een enkelen doorn. Dit geslacht is vooral merkwaardig door het laatstgenoemde kenmerk, waardoor het plaats behoort te nemen tusschen de genera Spirobanchus en Ophicephalus.

Gedurende mijne reizen was het niet altijd mogelijk, de gevondene species dadelijk te bepalen of te bewaren. Daaraan is te wijten, dat van enkele species slechts de geslachtsnaam is aangeduid.

Ik heb getracht met de inlandsche namen der species bekend te worden. Deze namen zijn achter de systematische gevoegd en doen zien, dat dezelfde species op verschillende plaatsen van *Java* somtijds zeer verschillende namen draagt.

Men stelle zich geenszins voor, dat de hieronder opgesomde soorten approximatief uitdrukken het cijfer der tot de Ichthyologische fauna van *Midden-* en *Oost-Java* behoorende species. Gedurende mijne reizen was het mij niet gegeven, langer dan één of hoogstens twee dagen te vertoeven op de plaatsen van waarneming en op sommige plaatsen was mij zelfs slechts één of een paar uren tot waarneming beschikbaar, vermits dienstbezigheden zich haar voortdurend in den weg stelden. Alzoo kon slechts een gering gedeelte der Ichthyologische fauna van die plaatsen ter mijner kennis komen.

Te *Samarang*, *Soerabaija* en *Ambarawa*, waar ik langer verbleef, hebben mijne naspooringen vollediger kunnen zijn.

Samarang evenwel, liggende aan eene kleine rivier en aan eene opene, ondiepe, modderachtige reede, waar geene koraalriffen, deze woonplaatsen van veelsoortige prachtige vischen, zich bevinden, is arm aan species van vischen, wanneer men de reede van *Batavia* daarmede vergelijkt. Men mist er de fraaije soorten van Serranus en Mesoprion, van Holocentrum en Myripristis, van Scolopsides en Diagramma, van Chaetodon, Chelmon, Zanclus, Heniochus, Taurichthys en Holacanthus, van Kamschubbige en Gladschubbige Labroïden, van Balistini en Gymnodonta, waaraan de reede van *Batavia* zoo rijk is. Ook de overige familien zijn er in minder talrijke species vertegenwoordigd en de zoetwater-vischen spaarzaam. Slechts 4 soorten vond ik er, welke ik te *Batavia* nooit zag en, merkwaardig genoeg, alle 4 behooren tot de familie der Scyllien, t. w. Chiloscylium malayanum MH., Chilosc. tuberculatum MH., Chilosc. plagiosum MH. en Stegostoma fasciatum M.H.

Ook *Soerabaija* kenmerkt zich door armoede aan species, in verhouding tot *Batavia*, en heeft in zijne visch-fauna veel overeenkomst met *Samarang*, voor zooveel de eigenlijke zeevisschen betreft. De reede van *Soerabaija*, besloten tusschen de kust van *Soerabaija* en het eiland *Madura*, bevat evenmin koraalachtige gronden als de reede van *Samarang*, en heeft steeds troebele wateren, welker natuurlijke zoutgehalte door het voortdurend instroomen van het water der groote rivieren *Kalimas* en *Kali Solo* veel verminderd wordt. Evenmin als te *Samarang* vond ik dan ook te *Soerabaija* eene enkele species der familien van de Kamschubbige of Gladschubbige Lipvisschen en eene even groote armoede aan de fraaije species der overige familien en geslachten, welke de koraalbanken beminnen. Rijk daartegen is *Soerabaija* aan Gobioïden van welke familie ik een aantal nieuwe species aldaar ontdekte, welke ik op geene andere plaats van *Java* heb teruggezien. Deze species zijn beschreven in mijne » Bijdrage tot de kennis der Blennioïden en Gobioïden van den *Soenda-Molukschen Archipel.*" Behalve deze species en eenige nieuwe, hieronder beschrevene soorten van Cyprinoïden, vond ik te *Soerabaija* nog de volgende species, welke elders op *Java* nooit door mij geobserveerd zijn: Polynemus uronemus CV., Ketengus typus Blkr., Arius leptonotacanthus Blkr., Arius melanopterygius Blkr., Panchax melanotopterus Blkr., Belone melanurus Blkr., Hemiramphus amblyurus Blkr., Engraulis telaroides Blkr., Engraulis kammalensis Blkr., Thryssa macrognathos Blkr., Leptonurus chrysostigma Blkr., Saurus ophiodon Cuv., Tetraödon reticulatus Blkr. en Carcharias (Prionodon) munsing Blkr.

In de vallei van *Ambarawa* vond ik slechts 11 soorten van vischen t. w. Osphronemus olfax Commers. (in vijvers), Trichopus trichopterus CV., Betta trifasciata Blkr., Ophicephalus marginatus CV., Barbus oresigenes Blkr., Leuciscus cyanotaenia Blkr., Bagrus micracanthus Blkr., Clarius punctatus CV., Anguilla moä Blkr. en Monopterus javanicus Cuv. Hoe gering dit aantal zijn moge, is het toch betrekkelijk zoo gering niet, wanneer men in het oog houdt, dat de vallei van *Ambarawa*, 1500 voeten boven de zeevlakte verheven, van nabij door hooge bergen omringd is, en geene vischen kan ontvangen tenzij uit de van die bergen ontspringende beekjes, vermits het stroomgebied der vallei voor de vischen door watervallen van 20 tot 90 voeten hoogte van de benedenlanden is afgescheiden en alzoo zeer beperkt.

Het aantal in *Midden-* en *Oost-Java* door mij waargenomene species bedraagt 227, welke behooren tot 34 familien, en 126 geslachten, t. w.

Familiën.	*Geslachten.*	*Soorten.*	*Familiën.*	*Geslachten.*	*Soorten.*
1. Percoidei.	12	31	18. Chirocentroidei.	1	1
2. Scleroparei.	4	5	19. Lutodeirae.	1	1
3. Sciaenoidei.	7	16	20. Albulae.	2	2
4. Sparoidei.	4	8	21. Elopes.	2	2
5. Chaetodontoidei.	4	5	22. Clupeoidei.	8	12
6. Osphronemoidei.	5	7	23. Scopelini.	1	2
7. Scomberoidei.	14	27	24. Echeneoidei.	1	1
8. Notacanthini.	2	2	25. Pleuronectoidei.	3	5
9. Theutides.	1	4	26. Anguillares.	3	3
10. Mugiloidei.	2	6	27. Lophobranchii.	1	2
11. Blennioidei.	4	14	28. Gymnodonta.	1	2
12. Gobioidei.	7	33	29. Balistini.	1	1
13. Labroidei Ctenoidei.	1	1	30. Scyllia.	2	4
14. Labroidei Cycloidei.	1	2	31. Carchariae.	2	8
15. Siluroidei.	10	33	32. Squatinorasae.	3	4
16. Cyprinoidei.	7	20	33. Trygones.	3	8
17. Esoces.	3	6	34. Myliobatides.	3	4
			Te zamen	126	282

Deze cijfers staan verre beneden die, verkregen door eene optelling der species, door mij te *Batavia* waargenomen. Het lijdt intusschen geen twijfel of een langduriger verblijf op de door mij bezochte plaatsen zou mij nog talrijke, hieronder niet genoemde species hebben doen kennen. Wat de zoetwater-visschen betreft, mag men nog veel verwachten van een nader onderzoek der groote *Solo-rivier*, van de *Seraijoe*, *Bogowonto*, *Progo* en de oostelijker gelegene, aan de zuidkust van *Java* uitwaterende rivieren. De klipachtige gedeelten der zuidkust van *Java* beloven den natuuronderzoeker nog een' schat van visschen, waaronder gewis zich eene menigte zal bevinden, in de wetenschap nog onbekend.

ENUMERATIO SPECIERUM PISCIUM, QUAS IN ITINERE PER JAVAM CENTRALEM ET ORIENTALEM OBSERVAVIT *P. BLEEKER*, ADJECTIS SPECIERUM QUARUNDAM NOVARUM DESCRIPTIONIBUS DIAGNOSTICIS.

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
	PERCOIDEI.	
ates nobilis CV.	Cherib. Tagal. Tjilatjap. Samar. Remb. Gresik. Surabaya. Pasuruan. Bezuki. in mari.	Ikan Pelah, Samar. Ik. Petehan, Surab. Ik. Tjabeh, Pasuruan.
pogon thermalis CV.	Samarang, in mari.	
» glaga Blkr.	Cheribon. Tjilatjap. Samarang, in mari.	
mbassis nalua CV.	Samar. Surab. Pas., in mari et aq. fluvio-marinis.	Ik. Siriding, Cherib. Ik. Pemperreng, Tjil.
» Dussumierii CV.	Cher. Tag. Sam. Patj. Remb. Surab. Pas., in mari	Ik. Tonkai, Pasur.
rranus boenack CV.?	Samarang, in mari. [et aq. fluv. marinis.	Ik. Sergan, Patj. Ik. Pangkah, Sur. et Pas.
» nebulosus CV.	Tjilatjap, in mari.	
» variolosus CV.	Tjilatjap Samarang. Surabaya. Bezuki, in mari.	Ik. Ukon, Tjilatjap.
» lanceolatus CV.	Samarang, in mari.	Ik. Balong, Tjilatjap.
» crapao CV.	Samarang. Surabaya, in mari.	
soprion unimaculatus QG.	Tagal. Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	[Ik. Petehan, Surab., Ik. Tjabeh watu, Pas.
» annularis CV.	Cherib. Sam. Patjitan. Surab. Pasuruan, in mari.	Ik. Tambangan, Tag. [Ik. Passopah, Pas.
» sanguineus Blkr.	Cherib. Sam. Tjil. Probolingo. Bezuki, in mari.	Ik. Kelellet, Cherib. Ik. Sarongan, Patjit.
les taeniurus CV.	Pagotang, in mari.	Ik. Banbangan, Cherib. Ik. Sepah, Tjil. Ik. [Tambangan, Samar.
erapon servus CV.	Cherib. Tag. Sam. Remb. Surab. Pasur., in mari.	Ik. Errong-errong, Pas. Ik. Korrot, Samar.
» theraps CV.	Cherib. Tagal. Patjitan. Sam. Surab., in mari.	Ik. Korrot, Cherib. Samar. [Cherib.
tnia argentea CV.	Pasuruan, in mari.	Ik. Otottoh, Pasuruan.
ıyraena Commersonii CV.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Tunèl, Samar.
» jello CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Tunèl, Sam. Ik. Alu-alu, Surab. Ik. Le-
» obtusata CV.	Surabaya, in mari.	Ik. Alu-alu, Surab. [res, Pas.
ynemus tridactylus Blkr.	Pasuruan, in mari.	Ik. Suro, Pasur.
tetradactylus CV.	Tjilatjap. Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Baling, Tj. Ik. Kesumbang, Sam. Ik. La-
uronemus CV.	Surabaya, in mari.	[tjeh, Madur.
plebejus Brouss.	Samarang, Surabaya, in mari.	Ik. Kesumbang, Samar.
hexanemus CV.	Samarang, Pasuruan, in mari.	Ik. Laösson, Pasur.
diagrammicus Blkr.	Samarang, in mari.	
heptadactylus CV.	Cheribon, Samarang, in mari.	
lago acuta. CV.	Tjilatjap. Sam. Surabaya, Pasuruan, in mari.	Ik. Laös, Cherib.
eneoides vittatus Blkr.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Bodjor, Tjil. Ik. Waridjung, Pasur.
sulphureus Blkr.	Cherib. Tag. Sam. Remb. Surab. Pas., in mari.	
bivittatus Blkr.	Samarang, Surabaya, in mari.	Ik. Kuniran, Pasur.
	SCLEROPAREI.	
tycephalus scaber CV.	Cherib. Tag. Sam. Surabaya, in mari.	[pang, Sam. Ik. Tekéh, Surab.
insidiator Bl.	Samarang, Surabaya, in mari.	Ik. Pahat, Pasur. Ik. Petok, Tag. Ik. Ku-
ous monodactylus CV.	Cheribon, in mari.	Ik. Kupang, Sam. Ik. Tekéh, Surab.
stus trachinoides CV.	Cheribon, Surabaya, in mari.	Ik. Kipung, Cherib.
anceia horrida Bl.	Pasuruan, in mari.	Ik. Termontok, Cherib.
	SCIAENOIDEI.	
lithus argenteus K. v. H.	Cheribon. Tagal. Sam. Surab. Pasuruan., in mari.	[Gelik, Pas.
maculatus K. v. H.	Samarang, in mari.	[wodjo, Samar. Ik. Ganglomo, Surab. Ik.
macrophthalmus Blkr.	Samarang, Pasuruan, in mari.	Ik. Melontok, Ch. Ik. Klotok, Tag. Ik. Tigo-
microdon Blkr.	Samarang, Surabaya, in mari.	Ik. Tigowodjo maridjo, Samar.
ina miles CV.	Cheribon, Samarang, in mari.	Ik. Tigowodjo, Sam. Ik. Grabah, Pasur.
plagiostoma Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Ganglomo Sur. Ik. Tigowodjo, Samar.
Kuhlii CV.	Samarang, in mari.	Ik. Tigowodjo, Samar.
		Ik. Ganglomo, Surab.
		Ik. Tigowodjo, Samar.

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
Corvina catalea CV.	Samarang, in mari.	Ik. Krot, Pasur.
Umbrina Kuhlii CV.	Tagal. Tjilatjap. Surabaya, Pasuruan, in mari.	Ik. Krokot. Tjil. Ik. Siliman, Pasur.
» Dussumierii CV.	Pasuruan, Surabaya, in mari.	Ik. Tigowodjo, Samar.
Pristipoma hasta CV.	Tjilat. Sam. Patj. Surab. Bezuki. Banj., in mari.	Ik. Krokot, Tjil. Ik. Krot, Banjuw. Ik Men-
» nageb Rüpp.	Samarang, Surabaya, in mari.	Ik. Krot, Samar. [ganteh, Pasur.
» caripa CV.	Samarang, in mari.	Ik. Krot, Samar.
» Paikeeli CV.	Samarang, in mari.	Ik. Krot, Samar.
Lobotes erate CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Pelabatu, Sam. Ik. Kakap telassi, Surab.
Diagramma crassispinum Rüpp.	Samarang, in mari.	Ik. Pelabatu Samar. [Ik. Tjabeh watu, Pas.
	SPAROIDEI.	
Chrysophrys calamara CV.	Tjilatjap. Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Katombol, Tjil.
Dentex ruber CV.	Bezuki, in mari.	Ik. Gresik, Bezuki.
» taeniopterus CV.	Pasuruan. Bezuki, in mari.	Ik. Gresik, Pasur. Bezuki.
Lethrinus opercularis CV.	Samarang, in mari.	
» rostratus K. v. H.	Samarang, in mari.	
Gerres filamentosus CV.	Cherib. Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Kapas, Cherib. Samar.
» oyena CV.	Tjilatjap. Sam. Patj. Surab. Pasuruan, in mari.	Ik. Terontang, Tjil. Ik. Singran, Patj. Ik Ge-
» poetie CV.	Surabaya, Pasuruan, in mari.	Ik Bekututan Pasur. [lomo, Sur. Ik. Do-
		[dok, Pas
	CHAETODONTOIDEI.	
		[Bindan, Patj
Scatophagus argus CV.	Cherib. Tag. Tjil. Sam. Patj. Surab. Pas., in mari.	Ik. Kiper, Cher. Tjil. Sam. Pasur. Surab. Ik
Drepane punctata CV.	Tjilatjap. Samarang. Surab. Pasuruan, in mari.	Ik. Kiper, Tjil. Ik. Tebèl, Sam. Ik. Taweh
» longimana CV.	Samarang, in mari.	Ik Tebèl, Samar. [Pasuruan
Platax Leschenaldi CV.	Surabaya, in mari.	
Toxotes jaculator CV.	Tjilatjap, in mari.	Ik. Blibiran, Tjilatjap.
	OSPHRONEMOIDEI.	
	[Surab., in aq. dulc.	
Anabas scandens CV.	Cher. Gomb. Modjok. Ambar. Sam. Patj. Surak.	Ik. Betik, Cherib. Samar.
Osphronemus olfax Commers.	Purw. Amb., in aq dulc. et domest.	Ik. Gurami, Jav. ubique.
Trichopus trichopterus CV.	Ambarawa, in aquis dulc. [dulc.	Ik. Sepat, Samar. Surak. Surab. Ambar.
Betta trifasciata Blkr.	Gomb. Amb. Sam. Surak. Modj. Surab. in aq.	Ik. Wader bettah, Ambarawa.
Ophicephalus lucius K. v. H.	Samarang, in aquis dulc. [in aq. dulc.	Ik. Gabus, Samar. [Ik. Kuto, Pasur
» striatus CV.	Banj. Gomb. Purw. Amb. Sam. Surak. Surab. Pas	Ik. Deluk, Banjum. Ik. Gabus, Sam. Purw
» marginatus CV.	Banjum. Gomb. Purw. Patjit. Surab. in aq. dulc.	Ik. Kuto bengo, Purwor. Ik. Kuto, Pat. Su
	SCOMBEROIDEI.	
Scomber kanagurta CV.	Cheribon. Samarang. Pasuruan, in mari.	Ik. Gombong, Cher. Sam.
Auxis taso CV.	Samarang. Pasuruan. Bezuki, in mari.	Ik. Tonggol, Samar. Pasur.
Cybium lineolatum CV.	Tagal. Samarang. Rembang. Pasuruan, in mari.	Ik. Kuwang, Tag. Ik. Tengiri, Samar.
» guttatum CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan in mari.	Ik. Tengiri, Sam. Ik. Ajong-ajong, Pasur.
» interruptum CV.	Samarang. in mari.	Ik. Tengiri, Samar.
Trichiurus haumela CV.	Tagal. Sam. Remb. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Layor, Jav. ubique.
Elacate bivittata CV.	Samarang. in mari.	
Chorinemus Sancti Petri CV.	Pasuruan. in mari.	Ik. Walegring, Pasur. [gring, Pasu
» Commersonianus CV.	Tagal. Samarang. Pasuruan, in mari.	Ik. Talang, Tag. Ik Badong, Sam. Ik. Wal
Trachinotus mokalee CV.	Samarang. Pasuruan. in mari.	Ik. Borang, Sam. Ik. Lowang, Pasur.
Caranx Rottleri CV.	Cheribon. Pasuruan. Banjuwangi, in mari.	Ik. Panga, Cher. Ik. Tjenkurengan, Pas. Ba
» cambon CV.	Cheribon. Tagal. Pasuruan, in mari.	Ik. Selar, Jav. ubiq.
» xanthurus K. v. H.	Cheribon. Surabaya, in mari.	Ik. Layang, Cher.
» Lessonii CV.	Pasuruan, in mari.	Ik. Putian, Pasur.
» Peronii CV.	Samarang, in mari.	Ik. Badong, Samar.
» nigripes CV.	Surabaija. Banjuwangi, in mari.	Ik. Pettah, Sur. Ik. Damong, Banjuw.
» speciosus CV.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Badong, Samar.
Gallichthijs major CV.	Samarang. Pasuruan. Banjuwangi, in mari.	Ik. Djebus, Pasur. Banjuw.
Lactarius delicatulus CV.	Tagal. Samarang. Rembang, in mari.	Ik. Lemah, Tag. Ik. Tannah, Samar. [P
Stromateus niger, Bl.	Cheribon. Samarang. Surab. Pasuruan. in mari.	Ik. Bawal, Cher. Sam. Ik. Dorang, Sam. S

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
Stromateus candidus CV.	Samarang. Rembang. Surabaya, in mari.	Ik. Bawal, Samar. [Pasur.
Kurtus Blochii CV.	Tagal. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Semar, Tag. Ik. Meru, Sur. Ik. Semarun,
Equula brevirostris CV.	Cherib. Tag. Sam. Patjit. Remb. Pasur., in mari.	Ik. Pettah, Sam. Ik. Petek. Pat. Ik Gempar,
» filigera CV.	Samarang, in mari.	Ik. Pettah, Samar. [Pasur.
» insidiatrix CV.	Samarang. Patjitan. Rembang. Surabaya, in mari.	Ik. Pettah, Sam. Ik. Pettek. Pat. Ik. Koppeh.
» caballa CV.	Surabaya, in mari.	Ik. Dodok, Surab. [Surab.
Mene maculata CV.	Samarang, in mari.	
	NOTACANTHINI.	
Rhynchobdella ocellata CV.	Purworedjo. Surakarta. Surabaya, in aquis dulc.	Ik. Cili, Purwor.
Mastacembelus unicolor K. v. H.	Surakarta. Modjokerto, in aquis dulc.	
	THEUTIDES.	
Amphacanthus javus CV.	Samarang, Surabaya, Pasuruan, in mari.	Ik. Madar, Sam. Ik. Mussadar, Pasur.
» guttatus Bl. Schn.	Surabaya, in mari.	Ik. Sadar, Surab.
» vermiculatus CV.	Samarang, in mari.	Ik. Samadar, Samar.
» dorsalis CV.	Samarang, in mari.	Ik. Samadar, Samar.
	MUGILOIDEI.	
Mugil cephalotus CV.	Samarang. Surabaya. Bezuki, in mari.	Ik. Belanakh, Samar. [Kodok, Pasur.
» Cunnesius CV.	Tag. Pekal. Sam. Surab. Pasur. Bez., in mari.	Ik. Kaddah, Tag. Pek. Ik. Greh, Surab. Ik.
» melanochir K. v. H.	Samarang. Surabaya, in mari.	
» Dussumierii CV.	Surabaya, in mari.	
» cylindricus CV.	Samarang. Surabaya, in mari.	
Atherina Forskaoli Rüpp.?	Samarang. Surabaya, in mari.	
	BLENNIOIDEI.	
Salarias cyanostigma Blkr.	Pagotang, Javae meridionalis, in mari.	
» melanocephalus Blkr.	Pagotang, Javae meridionalis, in mari.	
» lineatus CV.	Pagotang, Javae meridionalis, in mari.	
Eleotris canina Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» brachyurus Blkr.	Patjitan, in aquis fluvio-marinis.	Ik. Njerreh, Patjit.
» melanurus Blkr.	Pasuruan, in aquis fluvio-marinis et paludosis.	
» koilomatodon Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» viridis Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» ophicephalus K. v. H.	Tjilatjap, in mari.	Ik. Balong, Tjilatj.
» humeralis CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Bloso watu, Samar.
» melanostigma Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» prismatica Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
Philypnus ophicephalus Blkr.	Surabaya, in mari et in aquis fluvio-marinis.	Ik. Koto tjino, Surab.
Philypnoides surakartensis Blkr.	Surakarta, in Kali Pepeh.	
	GOBIOIDEI.	
Gobius giuris H. Buch.	Tagal. Samarang. Surabaya, in mari et in fluviis.	Ik. Bloso, Samar. [Sam. Ik. Bluso, Pasur.
» kokius CV.	Tag. Pek. Tjil. Sam. Pat. Sur. Pas. in mari et in »	Ik. Bossot, Tjil. Ik. Njerreh, Pat. Ik. Bloso,
» cyanomos Blkr.	Surabaya. in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» chlorostigma Blkr.	Surabaya, in mari et in fluviis.	Ik. Puntang, Surab.
» chlorostigmatoides Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» modestus Blkr.	Surabaya, in aquis fluvio-marinis paludosis.	Ik. Puntang, Surab.
» Bontii Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» phaiomelas Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab. [guling, Surab.
» caninus CV.	Cher. Tjil. Sam. Sur. in mari et aquis fluvio-mar.	Ik. Bobossoh, Cher. Ik. Bossoh, Tjil. Ik. Ten-
» polycynodon Blkr.	Pasuruan, in mari et in aquis fluvio-marinis.	Ik. Bloso, Pasur.
» pleurostigma Blkr.	Surabaya, in fluviis et aquis fluv.-marinis paludos.	Ik. Puntang, Surab.
» fusiformis Blkr.	Purworedjo. Pat. in fluviis et aquis fluv.-marin.	Ik. Lamutjang, Purwor.
» phaiospilosoma Blkr.	Pasuruan, in fluvio-marinis.	Ik. Bloso, Pasur.

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
Gobius poicilosoma. Blkr.	Pasuruan, in aquis fluvio-marinis.	Ik. Bloso, Pasur.
» pasuruensis Blkr.	Pasuruan, in aquis fluvio-marinis.	Ik. Bloso, Pasur.
» spilurus Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» Temminckii Blkr.	Surabaya, in aquis fluvio-marinis.	Ik. Puntang, Surab.
» xanthozona Blkr.	Surabaya, in aquis fluvio-marinis.	Ik. Puntang, Surab.
» melanocephalus Blkr.	Purworedjo, in fluviis.	Ik. Kadangan, Purwor.
» melanurus Blkr.	?	
» personatus Blkr.	Banjumas, in fluviis.	Ik. Bossok, Banjuw.
» grammepomus Blkr.	Purworedjo, in fluviis.	Ik. Puso, Purwor.
» macrurus Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» microlepis Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
Apocryptes madurensis Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Puntang, Surab.
» changua CV.	Surabaya, in mari et ad littora paludosa.	Ik. Njanjan, Surab.
Apocryptes Henlei Blkr.	Surabaya. in mari,	Ik. Njanjan, Surab. [bang, Banjuw.
Trypauchen vagina CV.	Tjilatjap. Surabaya. Banjuwangi, in mari.	Ik. Tungon, Tjil. Ik. Djangan Sur. Ik. Tri-
Amblyopus eruptionis Blkr.	Surabaya, in flumine Kalimas.	
» gracilis CV.?	Surabaya, in aquis fluvio-marinis.	
Sicydium lagocephalum CV.	Purworedjo, in fluviis.	Ik. Utjang, Purwor.
Periophthalmus Schlosseri Bl. Schn.	Sam. Surab., in mari et in aq. fluv. marin. palud.	Ik. Blodokh, Samar.
Boleophthalmus Boddaerti CV.	Sam. Surab., in mari et in aq. fluv. mar. palud.	Ik. Blodokh, Samar.
	LABROIDEI CTENOIDEI.	
Glyphisodon sordidus CV.	Pagotang in mari.	
	LABROIDEI CYCLOIDEI.	
Julis Cupido J. Schl.	Pagotang, in mari.	
» (Halichoeres) Harloffii Blkr.	Pagotang, in mari.	
	SILUROIDEI.	
Silurus Mulleri Blkr.	Surakarta, in fluviis.	
» micronemus Blkr.	Surakarta, in fluviis.	
» mononema Blkr.	Surak., in fluviis. [Surab., in fluviis.	[Lundu, Samar.
Bagrus micracanthus Blkr.	Banjumas. Gomb. Purw. Ambar. Samar. Surak.	Ik. Keting, Banjum. Ik. Katting, Purw. Ik.
» macronemus Blkr.	Banjumas. Samarang. Surak. Surab., in fluviis.	Ik. Keting, Banj. Ik. Lundu Sam. Ik. Karbu-
» nemurus CV.	Gombong. Samarang Surak. Surab., in fluviis.	Ik Tageh, Surab, [geran et Ik. Singari-
» gulioïdes Blkr.	Cherib. Sam. Surab. Pas., in mari et in aq. fluvio-	Ik. Lundu, Sam. Ik. Geting Pas. [ngan, Surk.
» rhodonotus Blkr.	Samarang. Pas. Bezuki, in mari. [marinis.	Ik. Keteng, Pasur.
» sondaicus CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Lundu, Sam. Ik. Keting. Surab. Ik. Ke-
Pangasius micronemus Blkr.	Surakarta. Wonogiri. Surabaya, in fluvis.	Ik. Wakkal, Surak. Surab. [dukan, Pas.
Pimelodus bacharius H. Buch.	Surakarta, in fluviis.	Ik. Kelaling, Surak.
» cyanochloros Blkr.	Surakarta, in fluviis.	Ik. Pitang, Surak.
» rugosus Blkr.	Surakarta, in fluviis.	Ik. Djogoripo, Surak.
Ketengus typus Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Keteng, Surab. [Lundu, Samar.
Arius acutus Blkr.	Tjilatjap. Tagal. Samarang, in mari.	Ib. Manjong. Tag. Ik. Djahan, Tjilatj. Ik.
» gagoroides Blkr.	Tjilatjap. Samarang. Pasuruan, in mari.	Ik. Djahan, Tjil. Ik. Uteh, Pas. Ik. Lundu,
» nasutus CV.	Samarang, in mari.	Ik. Lundu, Samar. [Samar.
» caelatus CV.	Samarang, in mari.	Ik. Lundu, Samar.
» caelatoides Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Lundu, Samar,
» chondropterygius Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Lundu, Samar.
» leiotetocephalus Blkr.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Lundu, Samar.
» laeviceps Blkr.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Lundu, Samar. Ik. Keting, Surab.
» leptonotacanthus Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Keting, Surab.
» pidada Blkr.	Surabaya. Samarang, in mari.	Ik. Lundu, Samar, Ik. Keting, Surab.
» melanopterygius Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Keting, Surab.
Osteogeneiosus macrocephalus Blkr.	Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Keting, Surab. Ik. Songop, Pasur.
» Blochii Blkr.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Keting, Surab.
» gracilis Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Lundu, Samar.
Batrachocephalus ageneiosus Blkr.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Keting, Surab.

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
Clarias punctatus CV.	Banj. Gomb. Purw. Ambar. Samar. Patj. Surab.	Ik. Leleh, Jav. ubique.
Plotosus lineatus CV.	Sam., in mari. [Gratti, in fluviis et paludibus.	Ik. Sambilang, Samar.
» unicolor K. v. H.	Cherib. Sam. Surab. Pasuruan, in mari.	Ik. Sambilang, Sam.
» horridus Blkr.	Samarang. in mari.	
	CYPRINOIDEI.	
Cyprinus auratus Bl.	Surakarta, in fluv. et domesticus.	
Barbus rubripinnis K. v. H.	Banjumas. Purworedjo, in fluv.	Ik. Brek, Banjum. Ik. Pekisseh, Purw.
» wadon Blkr.	Banjumas. Surabaya, in fluv.	Ik. Lukas, Banj. Ik. Wader, Surab.
» gonionotus Blkr.	Banj. Purw. Surak. Sam. Surab., in fluv.	Ik. Luntjar, Banj. Ik. Beder, Purw. Samar.
» erythropterus Blkr.	Surakarta. Surabaya, in fluv.	Ik, Merah, Surak. Ik. Wader, Sur. [Ik. Ta-
» enoplos Blkr.	Surakarta. Surabaya, in fluv.	Ik. Tjakkul, Surak. Ik. Wader, Sur. [wes,
» Valenciennesii Blkr.	Surabaya, in fluv.	Ik. Wader, Sur. [Ik. Wader, Surab.
» sarananella Blkr.	Banjumas. Gombong. Purworedjo, in fluv.	Ik. Lundjar, Banjum., Ik. Wader, Purwor.
» orisigenes Blkr.	In lacubus Dieng 6000' et Ambarawa 1500' supra	Ik. Wader, Ambar.
» brachynemus Blkr.	Surabaya, in fluv. [mare.	Ik. Wader, Surab.
» podonemus Blkr.	Surabaya, in fluv.	Ik. Wader, Surab.
Dangila Cuvieri CV.	Banj. Purworedjo. Patjitan. Surabaya, in fluv.	Ik. Millem, Jav. ubiq.
Rohita leiorhynchos Blkr.	Surabaya. in fluviis.	
» chrysophekadion Blkr.	Surabaya. in fluviis.	
Capoeta macrolepidota K. v. H.	Purworedjo. Surabaya, in fluviis.	Ik. Sutjo, Purwor.
» brevis Blkr.	Banjumas. Gombong. Surab., in fluviis.	Ik. Lukas, Banjum., Ik. Wader, Surab.
Leuciscus argyrotaenia Blkr.	Banj. Gomb. Purworedjo. Surab., in fluviis.	Ik. Lundjar andong, Banjum., Ik. Lunjar
» cyanotaenia Blkr.	Ambarawa, in fluviis.	[pareh, Purwor.
Cobitis Kuhlii CV.	Purworedjo. Surakarta, in fluviis.	Ik. Sereni, Purwor. Ik. Sogo itil, Surak.
» sp ?	Purworedjo, in fluviis.	Ik. Hutjing, Purw.
	ESOCES.	
Panchax melanotopterus Blkr.	Surabaya, in fluviis et aquis fluvio-marinis.	
Belone caudimacula CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan. in mari.	Ik. Katjangan, Samar. Ik. Lontjong, Sur.
» melanurus Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Lontjong, Surab.
» crocodilus Lesueur.	Samarang, in mari.	Ik. Katjangan, Samar.
Hemiramphus Commersonii.	Samarang. Tjilatjap. Pasuruan, in mari.	Ik. Tratjas, Tjilatjap.
» amblyurus Blkr.	Surabaya, in mari.	
	CHIROCENTROIDEI.	
Chirocentrus dorab CV.	Tagal. Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Trak, Samar.
	LUTODEIRAE.	
Chanos orientalis CV.	Cherib. Sam. Gresik Surab. Pas. Bez. in mari.	Ik. Bandang, Jav. ubique.
	ALBULAE.	
Albula bananus CV.	Samarang. Rembang. Surabaya, in mari.	
Dussumieria elopsoides Blkr.	Cheribon. Samarang. Surabaya, in mari.	Ik, Djapu, Cherib.
	ELOPES.	
Elops saurus CV.	Surabaya. Pasuruan, in mari.	
Megalops indicus CV.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Seleh, Surab.
	CLUPEOIDEI.	
Pellona Leschenaultì CV.	Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Bulàn, Sam. Ik. Mata leber, Pasur.
Clupalosa bulan Blkr.	Cheribon. Samar. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Lemuru, Cher. Ik. Tjelangat, Sur. Ik.
Alausa palasah CV.	Cheribon. Surabaya, in mari.	[Trab, Pasur.
Engraulis Commersonii Cuv.	Cherib. Tag. Samar. Sur. Pasur. Bezukì, in mari.	Ik. Tri, Jav. ubique. Ik. Tri glaga, Pasur.

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
Engraulis telaroides Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Tri, Surab.
» melanochir Blkr.	Surabaya, in mari.	
» kammalensis Blkr.	Surabaya, in mari.	[trassa, Sur. Ik. Sangko, Pas.
Thryssa porava Blkr.	Tjilatjap. Samarang. Surab. Pasuruan, in mari.	Ik. Blibiran, Tjil. Ik. Bilis, Samar. Ik. Tri
» macrognathos Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Mambang, Surab.
Leptonurus chrysostigma Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Tri, Surab. [dring, Sur. Ik. Djangan, Pas.
Anodontostoma Hasseltii Blkr.	Tagal. Samarang. Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Slamat, Tag. Ik. Pendèn, Sam. Ik. Ban-
Notopterus lopis Blkr.	Samarang, in fluviis.	Ik. Lopis, Samar.
	SCOPELINI.	
Saurus badi Cuv.	Bezuki. Banjuwangi, in mari.	Ik. Kadil, Banjuw.
» ophiodon Cuv.	Surabaya, in mari.	
	ECHENEOIDEI.	
Echeneis. Sp ?.	Samarang. Surabaya, in mari,	
	PLEURONECTOIDEI.	
		[Lindroh, Tjil Ik Nilah, Pasur.
Plagusia bilineata Cuv.	Cher. Tag. Tjilat. Sam. Remb. Sur. Pasur. in mari.	Ik. Lidah. Cher. Ik. Lattilat, Tag. Sam. Ik.
» monopus Blkr.	Surabaya, in mari.	
» Sp. ?	Surakarta, in flumine Kali Pepeh.	Ik. Telumpa, Surakarta.
Achirus maculatus K. v. H.	Surabaya, in mari.	
Hippoglossus crumei Cuv.	Cherib. Pekal. Samar. Surab. Pasur. in mari.	Ik. Betteh, Cher. Ik. Grobiat, Pasur.
	ANGUILLARES.	
Anguilla moa Blkr.	Banjumas. Ambarawa. Surabaya, in fluviis.	Ik. Moa, Ambar. Surab. Ik. Sidat, Banjum.
Conger talabou Cuv.	Tagal. Samar. Suraba. Pasuruan, in mari.	Ik. Remang, Samar. Ik. Tunang, Pasur.
Monopterus javanensis Lacep.	Gomb. Purw. Banj. Patjit. Samar. Sur. in fluviis.	Ik. Welut, Jav. central. Ik. Belut, Patjit.
	LOPHOBRANCHII.	
Hippichthys heptagonus Blkr.	Patjitan. Surabaya, in mari.	Ik. Sogoprono, Patjitan.
» Sp. ?	Patjitan, in fluviis et aq. fluviis-marinis.	Ik. Sogoprono, Patjitan.
	GYMNODONTA.	
Tetraödon potamophilus Blkr.	Surabaya, in mari et aq. fluviis-marinis.	Ik. Buntak, Surab.
» reticulatus Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Buntak, Surab.
	BALISTINI.	
Triacanthus biaculeatus Cuv.	Surabaya. Pasuruan, in mari.	Ik. Sunjang langit, Pasur.
	SCYLLIA.	
Chyloscyllium malayanum MH.	Samarang, in mari.	Ik. Tjutjot tekeh, Samar.
» tuberculatum MH.	Samarang, in mari.	
» plagiosum MH.	Samarang, in mari.	
Stegostoma fasciatum MH.	Samarang, in mari.	Ik. Tjutjot tebeh, Samar.
	CARCHARIAE.	
Carcharias (Scoliodon) chloronotus Blkr.	Tagal. Samarang, in mari.	Ik. Tjutjot, Samar.
» (Hypoprion) notatus Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Tjutjot, Samar.
» (Prionodon) munsing Blkr.	Surabaya, in mari.	Ik. Munsing, Surab.
» (») melanopterus QG.	Samarang, Surabaya, in mari.	Ik. Tjutjot, Samar.
» (») menisorrah Valenc.	Samarang, in mari.	Ik. Munsing, Surab.
» (») Sorrah Valenc.	Surabaya, in mari.	

Species.	Locus.	Nomina Indigena.
Sphyrna Blochii MH.	Tagal. Samarang. Surabaya, in mari.	
» tudes Valenc.	Samarang. Surabaya, in mari.	
	SQUATINORAJAE.	
Pristis semisagittatus Shaw.	Samarang, in mari.	
» Sp.?	Surakarta. Gresik, in mari et fluviis.	Ik. Pamprang, Gresik.
Rhynchobatus laevis MH.	Samarang, in mari.	Ik. Kekeh, Samar.
Rhinobatus armatus Gr. Hrdw.	Samarang, in mari.	Ik. Kekeh, Samar.
	TRYGONES.	
Trygon uarnakoides Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Pareh kumbang, Samar.
» undulata Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Pareh kumbang, Samar.
» Kuhlii MH.	Samarang, in mari.	Ik. Pareh et Ik. Kinjong, Samar.
» walga MH.	Samarang, in mari.	Ik. Pareh, Samar.
» imbricata MH.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Pareh, Samar.
» macrura Blkr.	Samarang, in mari.	Ik. Pareh, Samar.
Pteroplatea micrura MH.	Samarang, in mari. [Kali Solo	Ik. Péh, Samar. [Ik. Petjerrok, Gresik.
Hypolophus sephen MH.	Samar. Surak. Gresik. Surab. in mari et in flumine	Ik. Pareh. Surak. Ik. Pareh hayam, Samar.
	MYLIOBATIDES.	
Myliobatis maculatus Gr. Hrdw.	Samarang. Pasuruan, in mari.	Ik. Pareh burong, Sam. Ik. Peh manu Pas.
» milvus Valenc.	Samarang, in mari.	Ik. Pareh burong, Samar.
Aëtobatis narinari MH.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Pareh burong, Samar. Ik. Peh, Surab.
Rhinoptera javanica MH.	Samarang. Surabaya, in mari.	Ik. Napéh, Surab.

DESCRIPTIONES DIAGNOSTICAE.

OSPHRONEMOIDEI.

BETTA Blkr. Gen. nov.

Dentes maxillares ossibus intermaxillaribus et inframaxillari inserti. Palatum glabrum. Os parvum. Operculum et praeoperculum marginibus glabra. Membrana branchiostega radiis 6. Pinnae dorsalis, ventrales et analis spina unica parva, radiis ceteris omnibus flexilibus. Pinna dorsalis brevis anali longae opposita. Pinnae ventrales sub pinnis pectoralibus insertae.

Betta trifasciata Blkr.

Bett. corpore compresso subelongato, altitudine 4½ circiter in ejus longitudine; capite 4 fere in longitudine corporis, supra plano; linea rostro-frontali declivi recta; lineis dorsali et ventrali leviter convexis; oculis diametro 4 fere in longitudine capitis; rostro brevissimo; ore parvo simo, dentibus parvis; ossibus opercularibus squamosis, marginibus glabris; squamis ciliatis, lateribus 26 p. m. in serie longitudinali; linea laterali inconspicua; pinnis dorsali, anali et ventralibus acutis, dorsali brevi anali opposita, anali basi 3 circiter in corporis longitudine, ventralibus spina brevi radio 1o in filum producto, pectoralibus et caudali 4 in longitudine corporis; colore corpore viridi, vittis 3 operculo-caudalibus nigris, operculis et pectore aureis; pinnis dorsali fusca, pectoralibus viridibus hyalinis, ventralibus viridibus apice et filo producto albis, caudali rubro-fusca nigro marginata, anali basi rubra medio coeruleo-violacea margine nigra.

B. 6. D. 1/7. P. 13. V. 1/5. A. 1/20. C. 13.

Synon. *Ikan Wader bettah*. Javan. Ambarawa.

Habit. *Ambarawa*, 1500' supra mare in fluviis et paludibus.

Longitudo 42 milimetr.

CYPRINOIDEI.

Barbus wadon Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine 3 in ejus longitudine, latitudine 3 fere in ejus altitudine; capite subacuto, $\frac{2}{5}$ fere longiore quam alto 5 in longitudine corporis; linea rostro-dorsali valde convexa; dorso elevato antice convexo postice subrecto; ventre irregulariter convexo; ore antico rictu mediocri; cirris gracillimis labialibus maxillaribus longioribus pupillam attingentibus; rostro brevi, longitudine oculi diametro aequali, acuto non convexo; oculis diametro 3 circiter in capitis longitudine, diametris 2 fere distantibus, distantia interoculari 3 circiter in capitis longitudine; dentibus pharyngealibus triseriatis latis compressis 5 in serie anteriore; osse scapulari trigono rotundato; squamis lateribus 30 p. m. in serie longitudinali, 9 in serie verticali; linea laterali leviter concava; pinna dorsali acuta supra emarginata, spina magna crassa dentibus magnis serrata 4½ in longitudine corporis; pinnis pectoralibus, ventralibus analique acutis, pectoralibus aeque longis ac capite, ventralibus capite brevioribus, anali emarginata, caudali profunde emarginata extensa latitudine 2 circiter in corporis totius longitudine lobis acutis 3½ in longitudine corporis; colore supra viridescente, lateribus ventreque flavescente-argenteo, pinnis flavescente, membrana pinnae dorsalis punctulis nigris.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/14. V. 1/8. A. 3/6. vel 3/7. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Ikan Wader*, Javan. Surab.
Habit. *Surabaya* in flumin. Kalimas.
Species *Barbus bramoides* CV. Hist. nat. Poiss. XVI p. 119 affinis (1).

Barbus gonionotus Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{4}$ circiter in ejus longitudine, latitudine 3 fere in ejus altitudine; capite obtuso $5\frac{1}{2}$ ad $5\frac{3}{4}$ in longitudine corporis $\frac{1}{4}$ longiore quam alto; linea rostro-dorsali convexa, supra oculos tamen concaviuscula; dorso elevato antice convexo postice subrecto; linea ventrali convexa; ore antico, rictu parvo; rostro brevi obtuso convexo oculi diametro breviore; cirris brevibus, labialibus maxillaribus longioribus oculi marginem inferiorem attingentibus; maxillis subaequalibus; oculis diametro $3\frac{1}{3}$ fere in longitudine capitis, diametro 1 fere distantibus, distantia interoculari 2 in longitudine capitis; dentibus pharyngealibus triseriatis compressis latis, 5 in serie anteriore; osse scapulari trigono obtuso; squamis lateribus 28 p. m. in serie longitudinali, 9 ad 10 in serie verticali; linea laterali leviter concava; pinna dorsali acuta emarginata spina crassa magna dentibus magnis serrata $5\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; pinnis pectoralibus, ventralibus analique acutis, pectoralibus aeque longis ac capite, ventralibus capite brevioribus; pinna caudali profunde emarginata, extensa latitudine 3 fere in longitudine totius corporis, lobis acutis 4 circiter in corporis longitudine; colore supra olivaceo-viridi, lateribus ventreque flavescente-argenteo, pinnis flavescente, membrana pinnae dorsalis punctulis nigris.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/15. V. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brev.
Synon. *Ikan Wader*, Javan. Surabaya.
Habit. *Surabaya* in flumine Kalimas.
Longitudo 207 millimetr.
Species *Barbus gibbosus* CV. Hist. Poiss. XVI p. 115 affinis (2).

Barbus erythropterus Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine 3 circiter in ejus longitudine, latitudine 3 in ejus altitudine; capite obtuso $5\frac{1}{2}$ circiter in corporis longitudine, $\frac{1}{4}$ circiter longiore quam alto; linea rostro-dorsali convexa; dorso elevato antice convexo postice subrecto; linea ventrali convexa; ore antico rictu parvo; maxillis subaequalibus; rostro brevi obtuso convexo oculi diametro breviore; cirris gracilibus, maxillaribus et labialibus aequalibus orbitae marginem superiorem subattingentibus; oculis diametro 3 in capitis longitudine, diametro $1\frac{1}{4}$ distantibus, distantia interoculari $2\frac{1}{3}$ in longitudine capitis; dentibus pharyngealibus triseriatis latis compressis, 5 in serie anteriore quorum 3 subuncinatis; osse scapulari obtuso; squamis lateribus 28 p. m. in serie longitudinali, 9 ad 10 in serie verticali;

---

(1) *Barbus bramoides* CV. Hist. Poiss. XVI p. 119. Barb. corpore compresso, altitudine 3 fere in ejus longitudine, latitudine 4 fere in ejus altitudine; lineis dorsali curvata elevata, ventrali paulo curvata; capite minimo 6 in longitudine corporis; fronte subplana; oculis magnis, diametro $1\frac{1}{3}$ distantibus; maxilla superiore non prominente; rictu mediocri; cirris utroque latere 2, pinna dorsali antice elevata supra emarginata postice humili, spina dentibus magnis serrata; osse scapulari rotundato; pinna pectorali mediocri acuta; pinna anali emarginata radio primo producto; pinna caudali magna furcata lobis aequalibus; linea laterali leviter concava; squamis magnis 29 in serie longitudinali, 9 in serie verticali; colore dorso griseo, lateribus ventreque argenteo; pinnis dorsali et pectoralibus griseis, ventralibus postice macula unica, anali rubescente, caudali grisea lobis roseis. D. 4/8. P. 14. V. 9. A. 8. C. 20. Habit. *Java*. Longitudo 8 pollic.

(2) *Barbus gibbosus* CV. Barb. corpore brevi crasso, altitudine $3\frac{1}{2}$ in ejus longitudine, latitudine 2 in ejus altitudine; capite parvo 6 in longitudine corporis, paulo longiore quam alto; oculis diametro 4 in longitudine capitis, diametris 2 distantibus; dorso elevato antice convexo; pinna dorsali emarginata, spina dentata; pinna caudali furcata; cirris maxillaribus gracilibus angulum oris superantibus, cirris labialibus carnosis præoperculi limbum non attingentibus; maxillis subæqualibus; squamis lateribus 29 in serie longitudinali, 12 in serie verticali; linea laterali per media latera decurrente antice concaviuscula; colore supra coerulescente, marginibus squamarum argenteo; linea laterali striis nigris; lateribus ventreque argenteis; pinnis dorsali et anali viridescentibus, radiis externis nigris; pinnis pectoralibus hyalinis. D. 4/8. P. 16. V. 9. A. 3/5. C. 19 et lat. brev. Habit. *Alipey*, in Aq. dulc. Longit. 9 pollic.

linea laterali leviter concava; pinna dorsali acuta emarginata, spina magna crassa dentibus mediocribus serrata $5\frac{1}{3}$ in longitudine corporis; pinnis pectoralibus, ventralibus analique acutis capite brevioribus, caudali profunde emarginata extensa latitudine 2 circiter in longitudine corporis lobis acutis $3\frac{3}{4}$ in corporis longitudine; colore supra olivaceo-viridi, lateribus ventreque flavescente-argenteo; pinnis dorsali et caudali radiis roseis membrana punctulis nigris, pectoralibus roseis, ventralibus analique rubris.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/15. V. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Ikan Wader* Javan. Surab.

Habit. *Surabaya*, in flumine Kalimas.

Longitudo 175 millimetr.

Species *Barbus gardonides* CV. Hist. Poiss. XIV p. 116 affinis (1).

Barbus sarananella Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{3}{4}$ circiter in ejus longitudine, latitudine 2 ad $2\frac{1}{2}$ in ejus altitudine; capite obtuso 5 in longitudine corporis, altitudine $1\frac{1}{4}$ in ejus longitudine; rostro et fronte convexis; dorso subelevato valde convexo; ventre parum convexo; ore antico rictu parvo; rostro oculi diametro non longiore; cirris gracilibus, labialibus maxillaribus longioribus, labialibus orbitae marginem superiorem, maxillaribus pupillam attingentibus; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ in capitis longitudine, diametro $1\frac{1}{2}$ circiter distantibus, distantia interoculari $2\frac{1}{2}$ circiter in longitudine capitis; dentibus pharyngealibus triseriatis, 5 in serie anteriore uncinatis quorum 3 gracilibus unico crassissimo; osse scapulari trigono obtuso rotundato; squamis lateribus 29 vel 30 in serie longitudinali 9 in serie verticali; squamis plurimis granulis parvis parcis scabris; linea laterali vix concava; pinnis dorsali acuta non emarginata, spina mediocri denticulata 6 in longitudine corporis; pinnis pectoralibus et anali acutis, ventralibus obtusis, pectoralibus et ventralibus capite multo brevioribus, pectoralibus ventralibus longioribus, caudali emarginata lobis acutis $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore supra viridescente infra flavescente-argenteo, pinnis flavescente.

B. 3. D. 4/8 vel 4/9. P. 1/14. V. 1/8. A. 3/5 vel 3/6. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Ikan Lundjar*, Javan. Banjumas.

Ikan Wader, Javan. Purworedjo.

Habit. *Banjumas* in flumine Serayu; *Gombong*; *Purworedjo* in flumine Bogowonto.

Longitudo 111 millimetr.

Species *Barbus sarana* CV. Hist. Poiss. XVI p. 113 (2) et *Barbus gardonides* CV. affines.

Barbus enoplos Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{3}{4}$ ad 4 in ejus longitudine, latitudine 3 fere in ejus altitudine; capite acuto 5 in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; linea rostro-dorsali concava; dorso ab capite usque ad pinnam dorsalem convexo subelevato, postice subrecto; linea ventrali leviter convexa;

---

(1) *Barbus gardonides* CV. Barb. altitudine corporis $3\frac{1}{2}$ fere in ejus longitudine, latitudine $3\frac{1}{3}$ in ejus altitudine; capite obtuso $5\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; linea rostro-dorsali convexa; dorso regulariter convexo elevato; oculis diametro $3\frac{1}{2}$ in longitudine capitis; cirris gracilibus, maxillaribus angulum oris non superantibus, labialibus orbitæ marginem posteriorem non superantibus; maxillis æqualibus; spina dorsali mediocri dentata; pinnis pectoralibus acutis, caudali furcata; squamis lateribus 31 in serie longitudinali, 12 in serie verticali; linea laterali punctis nigricantibus antice paulo curvata; colore supra viridi-argenteo, lateribus ventreque dilutiore; pinnis dorsali et pectoralibus griseis, ventralibus et anali rubris, caudali rubra et viridi versus marginem posteriorem et marginibus superiore et inferiore nigra; operculo macula annuliformi aureo-rubra. D. 4/6. P. 16. V. 9. A. 3/5. C. 19. Hab. *Calcutta, Bombay, Java.* Longitud. 6 pollic.

(2) *Barbus sarana* CV. Barb. altitudine 3 in longitudine corporis absque pinna caudali; capite parvo $\frac{1}{3}$ in altitudine corporis; rostro non prominente; cirris gracilibus; oculis mediocribus; pinna dorsali brevi spina dentibus minimis denticulata et antice sulcata; pinna caudali parum furcata; squamis magnis lateribus 27 in serie longitudinali; linea laterali recta; colore dorso viridescente, ventre argenteo. D. 4/8. P. 14. V. 9. A. 3/5. C. 19 et lat. brev. Habit. *Hindostan* in Aq. dulc. Longitudo 9 pollic.

ore infero, rictu parvo; maxilla inferiore superiore breviore; rostro prominente acuto oculi diametro longiore; cirris gracillimis, labialibus maxillaribus longioribus oculum non attingentibus; oculis diametro 4 in longitudine capitis, diametro 1½ distantibus, distantia interoculari 3 fere in capitis longitudine; vertice nudo; dentibus pharyngealibus triseriatis subuncinatis, 5 in serie anteriore; osse scapulari trigono subacuto; squamis lateribus 39 p. m. in serie longitudinali, 10 ad 11 in serie verticali; linea laterali recta per medium corpus decurrente; pinna dorsali acuta emarginata, spina crassa magna dentata 5 in longitudine corporis; pinnis pectoralibus acutis, ventralibus subacutis capite brevioribus, anali acuta, caudali profunde emarginata extensa latitudine 4 circiter in longitudine corporis lobis acutis 5 in corporis longitudine; colore supra olivaceo-viridi, lateribus ventreque flavescente-argenteo, pinnis flavescente.

B. 3. D. 4/8 vel 4/9. P. 1/16. V. 1/9. A. 3/6. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Ikan Wader*, Javan. Surabaya.

Habit. Surabaya, in flumine Kalimas.

Longitudo 225 millimetr.

Species *Barbus armatus* CV. Hist. Poiss. XVI p. 121 affinis (1).

Barbus Valenciennesii Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine 3½ circiter in ejus longitudine, latitudine 3 in ejus altitudine; capite acuto 5 in longitudine corporis; altitudine capitis 1½ in ejus longitudine; linea rostro-dorsali concaviuscula; dorso elevato; linea ventrali leviter convexa; ore infero rictu parvo; rostro prominente acuto oculi diametro vix longiore; cirris gracillimis, maxillaribus brevissimis, labialibus oculum attingentibus; oculis diametro 3 in longitudine capitis, diametro unico distantibus; vertice squamato; dentibus pharyngealibus triseriatis uncinatis, 5 in serie anteriore; osse scapulari trigono subacuto; squamis lateribus 35 p. m. in serie longitudinali, 10 p. m. in serie verticali; linea laterali recta per dimidism corporis altitudinem decurrente; pinna dorsali acuta emarginata, spina crassa magna dentata 5 fere in longitudine corporis; pinnis pectoralibus acutis, ventralibus obtusis capite brevioribus, anali acuta, caudali profunde divisa extensa latitudine 2½ circiter in longitudine corporis lobis acutis 4½ fere in corporis longitudine; colore supra olivaceo-viridi, lateribus ventreque flavescente-argenteo; pinnis dorsali flavescente membrana nigro arenata, caudali lobis superiore roseo inferiore nigricante; pinnis ceteris roseis vel rubris.

B. 3. D. 4/8 vel 4/9. P. 1/17. V. 1/9. A. 3/5 vel 3/6. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Barbus armatus* CV. Poiss. XVI p. 121 (1)?

Ikan Wader, Javan. Surabaya.

Habit. *Surabaya*, in flumine Kalimas.

Longitudo 154 millimetr.

Barbus oresigenes Blkr.

Barb. corpore oblongo compresso, altitudine 4 fere in ejus longitudine; latitudine 2 in ejus altitudine; capite subobtuso 5 in longitudine corporis; altitudine capitis 1¼ ad 1⅓ in ejus longitudine; lineis rostro-dorsali convexa, ventrali subrecta; dorso regulariter convexo subelevato; ore antico parvo; rostro brevi subacuto non convexo oculi diametro vix longiore; cirris carnosis, labialibus maxillaribus longioribus, maxillaribus orbitae marginem superiorem fere, labialibus opercula attingentibus; oculis diametro 3½ circiter in longitudine capitis,

---

(1) *Barbus armatus* CV. Barb. altitudine corporis 3½ in ejus longitudine, latitudine 3 in ejus altitududine; capite acuto 5 in longitudine corporis; dorso parum elevato arcuato; lineis frontali valde declivi, ventrali subrecta; ore parvo; cirris maxillaribus brevibus; oculis magnis; squamis lateribus mediocribus striatis; linea laterali recta per mediam corporis altitudinem decurrente; pinna dorsali emarginata, spina longa crassa dentibus magnis armata; osse scapulari trigono subacuto; pinnis pectoralibus acutis, ventralibus rotundatis, caudali furcata; colore dorso grisea vel viridi, ventre argenteo; pinnis dorsali griseo-nigrescente, pectoralibus dilutioribus, ventralibus albis roseo maculatis, anali grisea roseo tincta, caudali grisea. D. 3/8. P. 16. V. 10. A. 3/5. C. 18. Habit. *Java*. Longitudo 7½ pollic. Hist. nat. Poiss. XVI p. 121.

diametro $1\frac{1}{2}$ circiter distantibus; dentibus pharyngealibus triseriatis uncinatis, 5 in serie anteriore; osse scapulari trigono obtuso; squamis lateribus 23 in serie longitudinali, 7 in serie verticali; linea laterali concava; pinna dorsali acuta non emarginata, spina mediocri denticulata capite breviore 6 in longitudine corporis; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis capite brevioribus, pectoralibus ventralibus longioribus, anali acuta, caudali emarginata extensa latitudine $2\frac{1}{2}$ circiter in corporis longitudine lobis acutis $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; colore supra lateribusque olivaceo-viridi, ventre flavescente-viridi, pinnis dorsali caudalique viridi, pinnis ceteris viridi-flavescente.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/16. V. 1/7. v. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Ikan Wader*, Javan. Ambarawa.

Habit. In lacubus *Diëng*, 6000' supra mare et in lacubus et fluviis *Ambarawa*, 1500' supra mare.

Longitudo 139 millimetr.

Barbus brachynemus Blkr.

Barb. corpore subelongato compresso, altitudine $4\frac{3}{4}$ ad 5 in ejus longitudine, latitudine 2 fere in ejus altitudine; capite obtuso $5\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{4}$ fere in ejus longitudine; linea rostro-dorsali convexa; dorso regulariter convexo subelevato; linea ventrali convexiuscula; ore infero rictu parvo; rostro obtuso convexo oculi diametro duplo fere longiore; cirris maxillaribus et labialibus gracillimis brevibus subaequalibus oculum non attingentibus; oculis diametro 4 circiter in capitis longitudine, diametris 2 circiter distantibus; dentibus pharyngealibus triseriatis non uncinatis, 5 in serie anteriore; osse scapulari rotundato; squamis lateribus 37 p. m. in serie longitudinali, 10 p. m. in serie verticali; linea laterali leviter concava; pinna dorsali ventralibus opposita acuta vix emarginata, spina dentata nulla, radio longissimo $5\frac{1}{4}$ circiter in longitudine corporis; pinnis pectoralibus ventralibusque acutis capite brevioribus, anali acuta, caudali profunde emarginata extensa latitudine 3 in longitudine corporis lobis acutis 4 in corporis longitudine; colore supra viridi, infra argenteo, pinnis flavescente vel roseo.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/16. V. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brevior.

Synon. *Ikan Wader*, Javan. Surab.

Habit. *Surabaya*, in flumine Kalimas.

Longitudo 197 millimetr.

Species *Barbus laevis* CV. Hist. Poiss. XVI p. 145 (1) affinis. An forte eadem?

Barbus podonemus Blkr.

Barb. corpore elongato compresso, latitudine 6 in ejus longitudine, altitudine $2\frac{1}{2}$ in ejus altitudine; capite acuto $5\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; dorso valde humili; lineis rostro-dorsali subrecta, ventrali convexa; dorso rotundato; ventre cultrato; ore antico, rictu usque sub oculos producto; maxilla inferiore superiore longiore, commissura tuberculo prominente; rostro acuto oculi diametro longiore; cirris labialibus maxillaribus paulo longioribus orbitae marginem superiorem superantibus; oculis diametro $1\frac{1}{3}$ circiter distantibus; distantia interoculari 3 circiter in capitis longitudine; dentibus pharyngealibus triseriatis conicis uncinatis, 5 in serie anteriore; osse scapulari trigono acuto; squamis lateribus 42 p. m. in serie longitudinali, 8 p. m. in serie verticali; linea laterali valde concava lineae ventrali valde approximata; pinna dorsali acuta parte posteriore pinnae analis parti anteriori opposita, spina dentata nulla, radio longissimo 7 in longitudine corporis; pinnis pectoralibus, ventralibus analique acutis, pectoralibus aeque longis ac capite, ventralibus radio primo in filum breve producto, caudali profunde emarginata extensa latitudine 3 circiter in longitudine corporis lobis acutis $4\frac{1}{4}$ circiter in corporis longitudine;

---

(1) *Barbus laevis* CV. Barb. corpore altitudine 4 in ejus longitudine, dorso compresso, latitudine corporis 3 in ejus altitudine; cirris gracilibus brevibus subæqualibus; osse scapulari trigono; spina dorsali dentata nulla; pinnis pectoralibus et anali acutis, caudali furcata; colore dorso viridi-fusco, ventre coerulescente; basibus squamarum singulis macula coerulea; pinnis dorsali fusca, caudali grisea, pinnis ceteris aurantiaco tinctis. D. 3/8. P. 16. V. 9. A. 7. C. 23. Habit. *Java*. Longitudo 10 pollic.

colore supra olivaceo-viridi, lateribus et infra flavescente-argenteo; pinnis pectoralibus, dorsali, ventralibus et anali flavis, caudali flava vel rosea vittis 2 longitudinalibus nigricantibus.

B. 3. D. 2/7 v. 2/8. P. 1/14. V. 1/8 A. 3/6. v. 3/7. C. 19 et lat. brev.

Habit. *Surabaya*, in flumine Kalimas.

Longitudo 172 millimetr.

Species *Barbus setigerus* CV. Hist. Poiss. XVI p. 153 maxime affinis vel forte eadem (1).

Dangila Cuvieri CV?

Dang. corpore oblongo compresso, altitudine 4 ad 4½ in ejus longitudine, latitudine 2 circiter in ejus altitudine; dorso subelevato convexo; ventre leviter convexo; capite brevi obtuso 6⅓ ad 7 in longitudine corporis; rostro brevi obtuso oculi diametro vix longiore; ore parvo subantico; labio superiore papillis dentiformibus obsito; maxilla inferiore commissura tuberculata; cirris labialibus maxillaribus longioribus, oculi marginem posteriorem fere attingentibus; dentibus pharyngealibus triseriatis conicis acutis subrectis; oculis diametro 3 circiter in capitis longitudine, diametro 1⅓ circiter distantibus; osse scapulari trigono acuto; squamis lateribus 37 p. m. in serie longitudinali, 10 v. 11 in serie verticali; linea laterali rectiuscula per media latera decurrente; pinna dorsali basi 3 fere in longitudine corporis, radio longissimo capite longiore; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis capite paulo longioribus, caudali profunde emarginata lobis acutis 4½ circiter in longitudine corporis; colore supra olivaceo-viridi, lateribus et infra flavescente; pinnis dorsali, pectoralibus et caudali flavescentibus, ventralibus et anali roseis.

B. 3. D. 4/22 v. 4/23. P. 1/15. V. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brev.

Synon. *Dangile de Cuvier* CV. Hist. nat. Poiss. XVI p. 174? (2)

Ikan Wader, Javan. Surab.

Habit. *Surabaya*, in flumine Kalimas.

Longitudo 190 millimetr.

Rohita leiorhynchos Blkr.

Rohit. corpore oblongo compresso, altitudine 4 in ejus longitudine, latitudine 2 circiter in ejus altitudine; dorso carinato elevato convexo; ventre obtuso convexo; capite 6 fere in longitudine corporis obtuso; rostro vix prominente obtuso non poroso; labiis carnosis fimbriis brevibus; rictu oris infero parvo; cirris labialibus maxillaribus longioribus oculi marginem anteriorem attingentibus; dentibus pharyngealibus triseriatis conicis rectis acutis; oculis diametro 4 in longitudine capitis, diametris 2½ circiter distantibus; osse scapulari trigono parvo obtuso; squamis lateribus 37 p. m. in serie longitudinali, 10 p. m. in serie verticali; linea laterali recta per media latera decurrente; pinna dorsali basi 4 fere in longitudine corporis radio longissimo capite breviore; pinnis pectoralibus et ventralibus capite brevioribus rotundatis, caudali profunde emarginata lobis acutis 4¾ in corporis longitudine; colore supra fuscescente-viridi, lateribus ex viridi flavescente; pinnis verticalibus ventralibusque flavescente-viridibus.

B. 3. D. 4/15 v. 4/16. P. 1/15. V. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brev.

---

(1) *Barbus setigerus* CV. Barb. corpore elongato altitudine 5⅓ in ejus longitudine; capite 5⅓ in longitudine corporis; oculis diametro 3 ad 4 in longitudine capitis; maxilla inferiore superiore longiore; cirris elongatis; pinna dorsali emarginata, in tertia corporis parte (absque pinna caudali) sita, radio 1° æque longo ac corpore alto; pinnis, caudali profunde furcata, pectorali radio 1° in filum producto æque longa ac capite, ventrali radio 1° producto 4⅔ in longitudine corporis; squamis lateribus 47 in serie longitudinali; colore supra chalybeato-argenteo, pinnis hyalino. D. 3/8. P. 16. V. 9. A. 3/6. C. 21. Hab. *Java*, in flumine Lebak. Longitudo. 7¼ poll.

(2) *Dangila Cuvieri* CV. Hist. Poiss. XVI p. 174. Dang. altitudine corporis 4 in ejus longitudine; dorso subelevato convexo; ventre vix convexo; capite 6 in longitudine corporis; oculis diametro 3 in longitudine capitis; ore minimo; labio superiore papillis dentiformibus obsito; cirris labialibus maxillaribus longioribus; pinna dorsali basi 3 in longitudine corporis, radio longissimo ⅔ in altitudine corporis; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis; caudali furcata; squamis lateribus 40 in serie longitudinali; colore viridi-aureo. D. 3/21. A. 2/5. Habit. *Batavia?* (Valenc). Longitudo 4 pollic.

Synon. *Rohita Hasseltii* CV. Hist. Poiss. XVI p. 209? (1)
Habit. *Surabaya*, in flumine Kalimas.
Longitudo 185 millimetr.

Rohita chrysophekadion Blkr.

Rohit. corpore oblongo compresso, altitudine 4 circiter in ejus longitudine, latitudine $2\frac{1}{3}$ circiter in ejus altitudine; dorso elevato carinato regulariter convexo; ventre obtuso convexo; capite obtuso 6 in corporis longitudine; rostro prominente obtuso valde poroso; labiis crassis latis fimbriis conicis; rictu oris infero parvo, cirris labialibus maxillaribus longioribus oculos vix attingentibus; dentibus pharyngealibus triseriatis, 5 in serie anteriore longis conicis; oculis diametro 4 in longitudine capitis, diametris $2\frac{1}{4}$ distantibus; osse scapulari trigono apice acuto; squamis lateribus 43 p. m. in serie verticali; linea laterali recta per media latera decurrente; pinna dorsali basi 4 in longitudine corporis, elevata, radio longissimo altitudine corporis longiore; pinnis pectoralibus, ventralibus analique capite longioribus acutis, caudali profunde emarginata lobis acutis superiore longiore 4 in longitudine corporis; colore corpore fusco-olivaceo, lateribus singulis squamis gutta flavescente rubra vel aurantiaca; pinnis fuscis vel nigricantibus.

B. 3. D. 4/16. P. 1/16. V. 1/8. A. 3/6. C. 19 et lat. brev.
Habit. *Surabaija*, in flumine Kalimas.
Longitudo 264 millimetr.
Species. *Rohita Reijnauldii* CV. Hist. Poiss. XVI p. 188 valde affinis. (2)

Capoeta macrolepidota K. v. H.

Capoeta corpore oblongo compresso, altitudine 4 in ejus longitudine, latitudine 2 circiter in ejus altitudine; lineis frontali declivi recta, dorsali valde, ventrali parum convexis; dorso elevato; capite acuto 4 in longitudine corporis; ore antico, rictu mediocri; rostro acuto oculi diametro longiore; cirris labialibus oculi marginem inferiorem attingentibus; dentibus pharyngealibus biseriatis, serie anteriore 5 acutis conicis uncinatis; oculis diametro 5 in longitudine capitis, diametro $1\frac{1}{2}$ distantibus; osse scapulari obtuso; squamis lateribus 28 in serie longitudinali, 7 vel 8 in serie verticali; linea laterali antice leviter curvata postice recta, ventri magis quam dorso approximata; pinna dorsali acuta radio longissimo capite breviore; pinnis pectoralibus, ventralibus analique acutis, caudali profunde incisa lobis acutis $4\frac{3}{4}$ in longitudine corporis; colore supra griseo, lateribus ventreque flavescente-argenteo; pinnis flavescente-roseis; pinna caudali marginibus superiore et inferiore nigrescente.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/16. V. 1/8. A. 3/5 v. 3/6. C. 19 et lat. brev.

---

(1) *Rohita Hasseltii* CV. Roh. altitudine corporis $3\frac{3}{4}$ in ejusl longitudine, latitudine $2\frac{2}{3}$ in ejus altitudine; dorso carinato arcuato; ventre obtuso; capite $5\frac{1}{2}$ in longitudine corporis, fronte pana lata; oculis mediocribus; ore parvo infero; labiis carnosis fimbriatis; cirris labialibus maxillaribus magis conspicuis; osse scapulari parvo trigono apice obtusato; pinnis dorsali humili longa, pectoralibus acutis mediocribus, ventralibus magnis, anali mediocri, caudali emarginata lobis æqualibus; linea laterai recta per media latera decurrente; squamis lateribus 32 in serie longitudinali, 9 in serie verticali; colore fusco-viridescente; lateribus maculatis; pinnis imparibus viridescentibus et rubro tinctis, pectoralibus viridibus, ventralibus pallidis rubro tinctis. D. 16. P. 14. V. 8. A. 6. C. 19. Habit. *Java?* Longitudo 10 pollic.

(2) *Rohita Reijnauldii* CV. Roh. corpore oblongo compresso, altitudine 4 fere in ejus longitudine, latitudine 2 fere in ejus altitudine; dorso elevato convexo; ventre convexo; capite parvo lato $5\frac{1}{3}$ in longitudine corporis; oculis diametro 5 in longitudine capitis; distantia interoculari 2 fere in longitudine capitis; rostro carnoso rotundato valde poroso; ore parvo infero; labiis crassis fimbriatis; cirris æqualibus rigidis; dentibus pharyngealibus triseriatis, serie exteriore 6; squamis mediocribus, lateribus 44 in serie longitudinali, 15 in serie verticali; pinna dorsali elevata radio longissimo æque longo ac corpore alto; pinnis pectoralibus et ventralibus fere æque longis ac capite, caudali furcata lobis latis rotundatis; colore viridi-fuscescente, pinnis verticalibus violascente; pinnis pectoralibus basi aurantiacis. B. 3. D. 3/15. P. 16. V. 9. A. 3/6. C. 4-16-4. Habit. *Rangoon*, in flumine Irrawaddi. Longitudo 13 poll.

Synon. *Hampala macrolepidota* K. v. H.
Capoète bordé CV. Hist. Poiss. XVI p. 214.
Ikan Ampalong, Mal. Batav.
Ikan Wader, Jav. Surab.
Habit. *Batavia* in flumine Tjiliwong; *Surabaya* in flumine Kalimas.
Longitudo 238 millimetr.
Varietates hujus speciei 2 occurrunt, nimirum:
a. Macula oblonga nigrescente magna ad latera. — *Batavia.*
b. Macula laterali nulla. — *Surabaya.*

Capoeta brevis Blkr.

Capoet. corpore oblongo compresso, altitudine $3\frac{1}{3}$ ad $3\frac{1}{4}$ in ejus longitudine, latitudine 2 in ejus altitudine; lineis frontali declivi subrecta, dorsali et ventrali valde convexis; dorso elevato; capite subacuto $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; ore antico rictu mediocri; rostro oculi diametro breviore; cirris labialibus oculi marginem inferiorem attingentibus; dentibus pharyngealibus biseriatis conicis; oculis diametro 3 in longitudine capitis, diametro unico distantibus; osse scapulari obtuso; squamis lateribus 24 p. m. in serie longitudinali, 8 in serie verticali; linea laterali subrecta per media latera decurrente; pinna dorsali acuta radio longissimo aeque longo ac capite; pinnis pectoralibus, ventralibus analique acutis, caudali profunde incisa 4 circiter in longitudine corporis; colore dorso viridi, lateribus ventreque flavescente-argenteo; pinna dorsali supra nigrescente; pinnis ceteris viridi-flavescentibus.

B. 3. D. 4/8 v. 4/9. P. 1/12. V. 1/8. A. 3/5. v. 3/6. C. 19 et lat. brev.
Habit. *Gombong* in fluv.; *Surabaya*, in flumine Kalimas.
Longitudo 70 millimetr.

Leuciscus argyrotaenia Blkr.

Leucisc. corpore oblongo compresso, altitudine 4 ad $4\frac{1}{3}$ in ejus longitudine; lineis rostro-frontali recta, dorsali et ventrali convexis; capite acuto $4\frac{1}{2}$ ad 5 in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{2}$ ad $1\frac{1}{3}$ in ejus longitudine; rictu oris obliquo; maxilla inferiore superiore longiore; dentibus pharyngealibus uniseriatis quinque curvatis uncinatis; oculis diametro 3 in capitis longitudine; linea laterali simplici antice valde descendente lineae ventrali multo magis quam lineae dorsali approximata, ad basin pinnae caudalis desinente; squamis lateribus 25 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali acuta medio dorso pinnas ventrales inter et analem sita corpore humiliore; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis, pectoralibus 5 in longitudine corporis, anali brevi, caudali brevi profunde divisa lobis acutis $4\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; colore corpore pinnisque omnibus hyalino-flavescente; operculis vittaque operculo-caudali argenteis; pinna caudali margine posteriore violacea.

B. 3. D. 1/7. v. 1/8. P. 1/13. v. 1/12. V. 1/8. A. 3/5. v. 3/6. C. 20 et lat. brev.
Synon. *Ikan Lundjar andong* Javan. Banjumas.
Ihan Lundjar pareh Javan. Purworedjo.
Habit. *Banjumas*, *Gombong*, *Purworedjo*, *Surabaya* in fluviis.
Longitudo 79 millimetr.
Species *Cyprinus rasbora* Ham. Buch. Gang. Fish. f. 90 en *Cyprinus mola* ibid. f. 92. affines.

Leuciscus cyanotaenia Blkr.

Leucisc. corpore elongato compresso, altitudine 5 in ejus longitudine; lineis rostro-frontali recta, dorsali flexuosa, ventrali convexa; capite acuto $4\frac{1}{2}$ ad 5 in longitudine corporis; altitudine capitis 2 circiter in ejus longitudine; rictu oris obliquo; maxilla inferiore superiore longiore; dentibus pharyngealibus uniseriatis 5 acutis curvatis; oculis diametro 3 in capitis longitudine; linea laterali simplice antice valde descendente lineae ventrali multo magis quam lineae dorsali approximata, ad basin pinnae caudalis desinente; squamis lateribus 28 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali acuta postice in dorsi parte anteriore pinnas ventrales inter et analem sita, fere aeque

alta ac corpore; pinnis pectoralibus et ventralibus acutis, pectoralibus 5 in longitudine corporis, anali brevi, caudali profunde divisa lobis acutis 4 in longitudine corporis; colore corpore pinnisque viridescente; operculis argenteis; vitta operculo-caudali pulchre flava post mortem coerulea.

B. 3. D. 1/7 v. 1/8. P. 1/13. V. 1/8. A. 3/6. C. 19 et lat. brev,

Syn. *Ikan Wader* Javan. Ambarawa.

Leuciscus lateristriatus K. v. H. ?

Habitat in fluviis et lacubus *Ambarawa*.

Longitudo 69 millimetr.

Species *Cyprinus Daniconius* H. Buch. Gang. Fish. f. 89 affinis.

ESOCES. *Cuv. Val.*

Panchax melanotopterus Blkr.

Panch. corpore elongato antice cylindraceo postice compresso, altitudine 6 in ejus longitudine, latitudine altitudine paulo minore; capite prismatico supra plano 4¼ circiter in longitudine corporis; oculis posteris, diametro 3 circiter in capitis longitudine; maxilla superiore protractili; rictu oris ante oculos desinente; dentibus maxillaribus curvatis, vomerinis parvis; squamis lateribus margine libero glabris non ciliatis, 32 p. m. in serie longitudinali; pinna dorsali brevi rotundata corpore humiliore, postice in 2a tertia corporis parte post pinnam analem inserta; pinnis pectoralibus ventralibusque acutis, pectoralibus ventralibus longioribus, anali rotundata basi 5 circiter in longitudine corporis, caudali integra rotundata 4½ circiter in corporis longitudine; colore corpore viridi marginibus squamarum obscuriore; vitta oculo-maxillari fusca; pinna dorsali infra nigra supra aurantiaca; pinnis pectoralibus et ventralibus viridibus, anali vitta longitudinali vel maculis seriatis nigris versus apicem aurantiaca, caudali viridi punctis nigrescentibus.

B. 5. D. 8. P. 13. V. 1/5. A. 1/15. C. 15 et later. brevior.

Habit. *Surabaya* in flumine Kalimas et in paludibus.

Longitudo 57 millimetr.

Species *Panchax Buchanani* CV. Hist. Poiss. XVIII p. 284 affinis.

ANGUILLARES.

Anguilla moa Blkr.

Anguill. corpore cylindraceo; pinna dorsali in tertia quinta corporis parte supra anum incipiente; capite subacuto, ab rostro usque ad aperturam branchialem 8 fere in longitudine corporis; naribus tubulatis tubulis brevibus aurantiacis; rostro brevi oculi diametro duplo fere longiore; maxilla inferiore superiore longiore; rictu oris sub oculi margine posteriore desinente; dentibus maxillaribus parvis pluriseriatis, vomerinis in thurmam oblongam trigonam postice acutam collocatis; colore corpore supra viridi infra flavescente-aurantiaco postice viridi.

B. 6. D. 230 (p. min.). C. 24 (p. min.). A. 220 (p. min.). P. 19.

Synon. *Ikan Moa* Mal. et Javan.

Ikan Sidat, Javan. Banjumas.

Habit. *Batavia*, *Banjumas*, *Ambarawa* in fluviis.

Longitudu 320 millimetr.

Species *Chowloo pamoo* v. *Malgamara*, Russ. Corom. Fish. P. I. p. 22. tab. 31 affinis.

Monopterus javanicus Cuv.

Monopt. corpore cylindraceo; capite acuto 12 ad 13 in longitudine corporis; linea rostro-frontali concava; rostro subtruncato; maxilla superiore inferiore latiore et longiore, labiis crassis; rictu oris post oculos producto;

dentibus maxillaribus et palatinis parvis pluriseriatis, palatinis in vittas 2 longas antice convergentes seriatis; oculis parvis; naribus inter oculos sitis non tubulatis; membrana branchiostega radiis 6; linea laterali recta; pinnis dorsali et anali vix conspicuis subadiposis longe post anum incipientibus et post caudam unitis; ano antice in 4a quarta corporis parte sito; colore supra profunde viridi infra flavo vel aurantiaco-flavo; capite et dorso striis numerosis brevibus aurantiacis et punctulis nigris.

Synon. *Unibranchapterura laevis* Lacép. Poiss. V. p. 657 Tab. 17. f. 3.
Synbranchus eurychasma K. v. H.
Ikan Lindung Mal. Batav.
Ikan Welut et *Ikan Belut* Javan.

Habit. *Batavia, Serang, Bandong, Banjumas, Gombong, Purworedjo, Ambarawa, Samarang, Patjitan, Surabaya*, in fluviis et paludibus.

Longitudo 570 millimetr.

Scripsi *Ambarawa*, Calendis Februar. MDCCCXLIX.

VOORLOOPIG VERSLAG

VAN HET

EILAND BALI,

DOOR

R. FRIEDERICH.

VOORLOOPIG VERSLAG

VAN HET

EILAND BALI.

(VERVOLG VAN HET XXIIsTE DEEL).

Verbrandingen.

Een der gewigtigste handelingen der godsdienst is de verbranding der overledenen. Alleen door het verbranden des ligchaams is het mogelijk voor de ziel, in den hemel van INDRA *(Swarga)*, en van daar in dien van WISJNOE en in den hoogsten van *Siva* in te gaan (*Wisjnoeloka* en *Siwaloka*). De leer van de zielsverhuizing bestaat op *Bali;* echter uiten zich de Balinezen niet over de détails derzelve; een werk daarover is de *âtma prasangså* (verklaard als *koempoelan badan*, het aannemen van verscheidene ligchamen; naar de Indische woorden schijnt het ᬲᬮᬸᬫᬦᬸᬲᬸᬫᬦᬲ » prijzen der ziel" te zijn, wat den inhoud nog onzeker laat). Dit werk is echter populair, in *Kidoeng* geschreven, en schijnt toch niet de geheele echt-Indische leer van de zielsverhuizing te bevatten. Er zijn over dit onderwerp nog andere, maar geheime, schriften der Brahmanen, volgens welke ook de ceremoniën bij de verbrandingen geregeld worden. Door de verbrandingen en de voorafgaande en volgende offeranden gelooft men, dat de mensch geene verdere gedaanteverwisseling te ondergaan heeft, — ten minste blijft hij voor een' zekeren tijd als *pitâ* in den hemel der *Deva's*, en eischt als zoodanig de vereering en offeranden van de overlevende familie. De verbranding gaat met aanzienlijke onkosten gepaard, en daarom is niet iedere familie in staat, om haren dooden deze eer te bewijzen. In plaats van ze te verbranden, worden zij dan begraven, en is het ligchaam besloten in eene omgeving van bamboe, die niets van het lijk zien laat, en bedekt met een aantal kleederen; het wordt uitgedragen op eene baar onder het zingen van *naeniën*, die bij het gemeene volk vrij triviaal zijn. Aan het graf aangekomen, wordt het ligchaam van de kleederen beroofd, en met het bamboe-bekleedsel neêrgelaten; daarop werpt men eenige duiten in het graf (opdat de doode zich van leeftogt kunne voorzien) en sluit het graf toe. Naast het graf wordt een bamboe, met een driehoekig huisje van vlechtwerk bekroond, in den grond bevestigd, en hierin worden geringe offeranden, vooral rijst en bloemen en vruchten, dadelijk bij het begraven, en naderhand bij zekere intervallen van tijd neêrgelegd. Deze offeranden worden gebragt, om de *Boeta's* (de daemonische wezens, die vooral de kerkhoven infesteren) te verzoenen, opdat zij de ziel van den overledene niet aantasten. Het graf wordt met een pagger of heining omgeven.

De op deze wijze begravenen kunnen niet in den hemel komen; zij nemen dan allerlei gedaanten aan; vooral schijnt het, dat de Balinezen gelooven, dat de vele honden, die half wild rondzwerven, gedaanteverwisselingen van *Soedra's* (van de laatste kaste) zijn; van daar, dat zij bijna nooit een' hond dooden, en deze leelijke beesten zich tot ergernis van de Europeanen vreeselijk vermeerderen. Het is nu de pligt van een lid van de familie, (zoon, kleinzoon enz., somtijds nog in de derde generatie, bijaldien hij rijk genoeg geworden is, om eene verbranding te houden), dat hij de beenderen van al de verwanten van hen, die begraven zijn, doet uitgraven, en ze te zamen verbrand. Bij de meeste verbrandingen ziet men dus een getal van lijken te zamen, ieder in eene bijzondere doodkist, waarvan er verscheidene gewoonlijk al jaren lang onder den grond bedolven geweest zijn. In den tijd van algemeene rampen, besmettelijke ziekten enz. worden alle lijken, zelfs die van vorsten, begraven en niet verbrand; het is dan niet geoorloofd eenig lijk boven den grond te bewaren, dewijl in zulke tijden geen godgevallig werk ondernomen worden kan, en de invloed der daemonen oppermagtig is. In zulken tijd wordt ook de *Galoengan* niet gevierd.

Opmerkenswaardig is verder het lange bewaren van ligchamen; echter is mij gebleken, dat de opgaven bij Crawfurd (As. Researches XIII, 136. Ind. Arch. II, 253) over den duur van den tijd der bewaring niet naauwkeurig zijn. Nader bepaald is de tijd der onzuiverheid van een huis, waarin een cadaver geweest is, zijnde die voor een' *Soedra* meer dan eene maand, voor een' Brahmaan maar 8 dagen, en een gemiddelde tijd voor de tweede en derde kaste. De lijken worden zeer verschillend, langer of korter tijd, bewaard, en de dag der verbranding kan volstrekt niet door den dag van het overlijden bestemd worden.

Er zijn lijken in *Badong*, die al 20 jaren bewaard worden; daarentegen werd het lijk van den vorst van *Gianjar* reeds ruim 40 dagen na den dood verbrand. Dat echter eene maand en eene week de tijd zoude zijn (Crawfurd, Hist. Ind. Arch., 244), dat de ligchamen voor de verbranding bewaard moeten worden, is ook daarom onjuist, dewijl niet iedere dag voor eene verbranding geschikt is; het moet een gelukkige dag zijn, en om zulk eenen te verkrijgen, moeten alle goede voorteekens te zamen loopen; verder moet het in de eerste helft van de maan-maand (bij toenemende maan) geschieden, en kan dus bijna nooit op één en denzelfden tijdsafstand, van den dag des overlijdens gerekend, gebeuren.

Tot de verbranding behoort eene reeks van ceremoniën. Het ligchaam wordt onmiddellijk na den dood door de nabestaanden, — en bijaldien het een vorst is, ook door de jongere *râdjas* der bevriende staten, — gebalsemd; hiertoe gebruikt men kruiderijen, waarmede het ligchaam geheel overtrokken wordt, en deze zijn bedekt op de voornaamste deelen van het ligchaam met duiten, — daarover komen kleederen, matten en een gespleten-bamboe-bekleedsel. Deze soort van balseming verhindert niet, dat het ligchaam gedeeltelijk verrot; de vuiligheid, die van het ligchaam uitvloeit, wordt in een vat onder de *Bale*, waarop het lijk rust, opgevangen en dagelijks uitgegoten. Bijaldien het lijk langeren tijd onverbrand blijft, is het in 6 maanden ongeveer opgedroogd. Den geheelen tijd zijn er wachters bij het lijk, die, zoo lang als er nog vuilnis uitvloeit, deze in het genoemde vaatje opvangen; ook worden er offeranden en heilig water aangebragt. In den mond heeft het lijk een' gouden ring, die van een' robijn voorzien is; deze beschermt het lijk voor den invloed der daemonen, en de grootste zonde is het, zulk een' ring te stelen; — (een geval, dat echter niet lang ge-

leden voorgekomen is). Drie dagen vóór de verbranding wordt het ligchaam van het bekleedsel ontdaan, en de verwanten zien voor de laatste keer den ontslapene. In den tusschentijd zijn de kruiderijen in het ligchaam ingezogen; men wascht dan het ligchaam en bekleedt het weder met gespleten bamboe, matten en kleederen. In plaats van een' robijn voegt men dan 5 metaal-plaatjes in den mond, die met het woord *ong* en mysterieuse formules beschreven zijn; deze vijf platen beteekenen de vijf voornaamste goden, (Siva, Brahma, Wisjnoe, Indra en Jama?), zamengevat in de woorden *Sa, ba, ta, ha, i* (*Sa* = Siva, *Ba* = Brahma, *I* = Indra; — *ta* en *ha* zijn mij niet duidelijk, maar *ha* schijnt wel Hari, een der voornaamste namen van Wisjnoe aan te duiden (1); de platen zijn van *goud, zilver, koper, ijzer* en *lood.* Deze platen, die het lijk onder de bescherming van die 5 goden stellen, worden onmiddellijk vóór de verbranding weggenomen, wanneer die bescherming door het *Veda*-lezen der *Panditas* en het begieten van heilig water niet meer noodig schijnt. De huizen, waar lijken bewaard worden, zijn onzuiver, en bijaldien het lijken van vorsten zijn, wordt het paleis tot na de verbranding niet door den opvolger bewoond, en alleen bewaakt door de aan den overledene behoorende menschen. Dit geval grijpt tegenwoordig in *Den Passar* (een van de drie vorsten-zetels in *Badong*) plaats, waar in het groote paleis 5 lijken van voorname vorsten bewaard worden, en de tegenwoordige vorst tot nu toe in een vrij onbeduidend huisje zijn verblijf houdt. De bovenbedoelde eerste ceremonie (des afwasschens) voor de verbranding wordt *pangâskaran* of *pabrissian* (zuivering) genaamd; *âskara* schijnt Skt. te zijn, doch vindt men in Wilson (1st. Edition) niet.

De toebereidingen tot eene verbranding nemen veel tijd en veel geld weg. Er wordt een brug aan beide zijden van den muur van het paleis gemaakt, om, over denzelven heen het ligchaam naar de *Bade* te brengen. De toerusting der *Bade*, of lijkpyramide, is bij de vorsten uiterst prachtig. Zij rust op een' grondslag van bamboe, die echter door het fraaije bekleedsel onzigtbaar is, en waaronder de dragers zich plaatsen, om het gebouw voort te bewegen. Op deze grondlaag van bamboe rust eene pyramide, van houtwerk of bamboe, die van 3 tot 11 verdiepingen heeft; het laatste getal heb ik alleen bij de verbranding van Dewa Mangis in *Gianjar* waargenomen, en dit komt overeen met het getal der verdiepingen der *Meroes* in de tempels, en heeft zeker eene godsdienstige beduiding, die herinnert aan de *Boeddhistische* pyramidale gebouwen en de daarmede verbondene philosophische denkbeelden. Deze pyramide is volgens den rijkdom van de verwanten der overledenen meer of minder prachtig versierd; de bekleeding bestaat uit boomwol, die, op de wijze van franjes, in balletjes op het houten stellaadje vastgekleefd wordt, en rondom het voetstuk en in de hoeken der verdiepingen de hoofden van olifanten en van *Boeta's* vormt. Deze balletjes vertoonen al de uit de *Oesana Bali* bekende kleuren: *wit, rood, donkerblaauw* en *geel.* Op deze wijze is het geheele benedengedeelte benevens de hoeken der pyramide bekleed. De zijden der verschillende verdiepingen zijn met klatergoud en rood goed versierd, en binnen van spiegels en gereedschappen als eene kamer voorzien. Bij iedere

(1) Volgens Wilson is: *Tha*, Siva. *J*, Kâma. *Ha*, Siva en Wisjnoe. Zie ook *Oesana Bali* 328. Deze letters worden genoemd: *Pantjâk'sara*, de vijf (heilige) letters.

verdieping zijn van buiten wachters, die op de regelmatige voortbeweging der machine letten en de kamertjes schoon houden. In de bovenste verdieping wordt eindelijk het ligchaam neêrgelegd, en met eene groote menigte van witte kleederen bedekt, die op de zijden van de pyramide neêrhangen.

Voor de verbranding van voornamen worden eigene plaatsen gemaakt. In *Gianjar* was boven het paleis, op het uiteinde van den heuvel, waarlangs de *dessa* oprijst, een vierkant van omtrent 400 passen in lengte en breedte, met een' muur van gemetselde pilaren, en traliewerk daartusschen, omgeven. In het midden bevond zich een gemetselde *Bale*, die, naar de wijze van de tot offeranden bestemde *bale's* in de tempels, met glaswerk en borden als met Mosaik ingelegd was. Die *bale* bestond uit twee verdiepingen en was met tralies omgeven. Boven denzelven verhief zich, op vier pilaren rustende, een zolder en dak alles met klattergoud bedekt, en de zolder met groote spiegels versierd. De pilaren waren rood bekleed. Deze plaats was voor de verbranding bestemd, en op dezelve stond de gedaante van een' leeuw (*singha*). Deze gedaante wordt alleen bij het verbranden van regerende vorsten (*tjokorda*) gebruikt (1); andere voornamen worden in de gedaante van een koebeest, en wel de mannen in de gedaante van een zwarten, de vrouwen in die van een witten *lemboe* verbrand. De gemeene man heeft gewoonlijk maar eene eenvoudige vierkanten houten doodkist, waarin hij verbrand wordt; echter vindt men ook bij hen gedaanten van beesten, b. v. *Gadjamina*, een monster, half olifant, half visch. Deze gedaanten van beesten zijn eenigzins versierd (in *Gianjar* zeer prachtig); de regtopstaande staart te zamen met den rug wordt er, als een deksel, bij het nederlaten van het lijk afgenomen, en, nadat de ceremoniën der neêrlating des ligchaams geëindigd zijn, er weder opgelegd. — In *Gianjar* waren, buiten deze plaats, in het midden en aan de zijden verscheiden groote en versierde *Bale's* voor de voorname toeschouwers, in 't bijzonder voor de uiterst talrijke vrouwen. Hierbij kwamen de verbrandingplaatsen voor de 3 *Bela's*, die zich ter linker zijde bevonden. Reeds verscheidene dagen vóór de verbranding van voornamen, houden zich een of meer *Pandita's* bij de nabestaanden op; zij leiden al de verrigtingen, geven de wijze der offeranden aan, vervaardigen de metaal-platen, en roepen door den *Veda*-cultus het welgelukken der te ondernemen gewigtige handeling in. Zij zijn ook degene, die den *Bade* naar de verbrandingsplaats voeren. In geval de overledene tot de tweede kaste, de *Xatrijas*, behoort, wordt de *Bade* aan eene slang (*nâga* of *nâgabandha*, slangenband) bevestigd; ook deze slang is op de wijze van het voetstuk der *Bade* versierd, en heeft vleugelen; het ligchaam is wel 30 vademen lang, en wordt door menschen gedragen. Vóór dat de optogt zich voortbeweegt, stijgt de *Padanda* van zijnen draagstoel en schiet, van de vier wereldstreken uit, met bloemenpijlen op het hoofd der slang, wier kwade invloed daardoor vernietigd wordt. Hij gebruikt daartoe een houten pijl aan wiens einde witte bloemen gehecht zijn, en die alleen de bloem naar de slang toeslingert (2). Dit eigenaardig gebruik der aanhechting eener slang voor den *Bade*, en der doo-

(1) Men heeft echter gezegd, dat dit gebruik niet uit *Indië* afstamt.

(2) Dit is bijna het eenige geval, waarin men in *Bali*, *boog* en *pijl* gebruikt; wij hebben ze buitendien alleen in eenige dramatische voorstellingen, waar zij volgens de opgaven der Indische mythen verschijnen.

ding van dit dier door een' *Pandita,* wijst op een vertelsel terug van vroegere twisten tusschen de aardsche goden (de Brahmanen) en de vorsten. Een *Deva agoeng* had de gewoonte de Brahmanen te bespotten; vooral trok hij hunne bovennatuurlijke kracht in twijfel. Toen eens een magtige *Pandita* bij hem was, deed hij eene gans in eene wêl of put zetten, en deze digtmaken. Hij vroeg toen den *Pandita,* welk beest in de bron zij, en deze hernam: eene *nâga.* Daarop wilde de vorst hem bespotten; toen zij echter de bron opendeden, kwam er inderdaad eene vreeselijke slang uit. Hierover verbaasd en bevreesd, werd de koning door den goeden *Pandita* uit zijnen nood geholpen; de *Pandita* doodde de slang, en van dien tijd af moet, bij al de *Xatrija's,* eene slang aan de *Bade* gehecht, door den *Pandita* gedood, en met het lijk verbrand worden. Wanneer de slang zinnebeeldig gedood is, windt men ze om den zetel van den *Padanda,* terwijl het achtereinde aan de *Bade* blijft; op deze wijze leidt de *Padanda* het lijk (of wel eigenlijk, naar hunne begrippen, de ziel) naar de verbrandingsplaats, en daarmede naar den hemel *(swarga),* waar zij (de ziel) onder de *pitara's* opgenomen wordt.

De optogt bij de verbrandingen is uiterst lang, zelfs bij het gemeene volk. In *Gianjar,* waar tot de viering van het feest de vorsten en vele gewapende mannen, benevens de muzijkbenden en tooneelspelers van alle staten van *Bali* (met uitzondering van *Bangli*) verschenen waren, besloeg de optogt meer dan een' paal lengte. Vooraan gaan altijd de koelie's, die het hout voor de verbranding dragen. In *Gianjar* droegen zij regelmatige stukken hout, zwart met goud gekleurd; volgens het gebruik zou dit bij vorsten *Sandel*-hout zijn, maar dit scheen mij niet het geval, naardien de stukken al te groot waren, en eene te groote uitgaaf voor de middelen van een' kleinen Balineschen vorst veroorzaakt zouden hebben. Daarop kwamen de muzijk en de met geweren gewapenden, — daarop al de aan den doode behoorende gereedschappen, — verder heilig water en offeranden voor de *Boeta's,* gezamenlijk door vrouwen op het hoofd gedragen. De volgorde is: 20 tot 30 gewapenden met lansen, — daarop de draagsters van de *Oepatjâra,* twee en twee naast elkander gaande, *(oepatjâra* heet in het Skt. *dienst* en ook *present;* men moet hier verstaan: *de aan de dienst der overledenen behoorende goederen* (1). Hier ziet men alles, wat tot de Balinesche huishouding behoort: *kleederen, ringen* en *andere kostbaarheden, spiegels* en *toiletzaken,* de *sirih-doos* (bij de vorsten, van goud), de *waterkruik* (ook van edel metaal), de umbrella (*pajoeng);* (umbrella's worden buitendien ook boven de kostbaarheden door de daar naastgaanden gehouden); eindelijk wordt ook het paard van den overledene, rijk uitgedost, door eenige mannen in den optogt geleid, en somtijds door een' jongen zoon of kleinzoon van den overledene bereden. Al deze goederen worden weder door gewapenden en muzijk gevolgd; de muzijkbenden scheiden de afdeelingen van den optogt. Het tweede gedeelte is alleen *heilig water* (*Toja tirta)* (2); meer dan honderd vrouwen dragen vaatjes met zulk water op de hoofden; dit water wordt uit de heiligste plaatsen van *Bali,* en van de *Padanda's,* die in bijzonder aanzien staan, ge-

---

(1) Volgens Gericke's Jav. woordenboek, dat mij te laat ter hand gekomen is, is *hoepatjara:* teekens van onderscheiding, eereteekens, rijkssieraden, insigniën; staatsie, praal, pracht. Wat met onze verklaring overeenkomt.

(2) Dit water is zoo heilig als dat der *Gangges.*

vraagd en gekocht. Opmerkenswaardig is hierbij weder de inmenging van het Boeddhisme; men heeft hier namelijk niet alleen *heilig water van den Padanda*-Siva, maar ook van den *Padanda*-Boeddha, *en dit water wordt onder elkander gemengd* (1). Het blijkt dus, dat ook de Sivaïten de hulp van Boeddha noodig hebben; en dat het Boeddhisme als het ware nog een integrerend deel van de godsdienst van alle Balinezen is. Dit water heet *toja* of *toja tirta*, »water van eene heilige plaats;" *tîrtha* is Ind. »eene heilige badplaats" en ook »eene kapel;" ons heilig water komt van beide zulke plaatsen, — van de heilige wateren, — (Zie *toja Sindoe* in *Oes. Bali* 337) van de tempels, — en uit de huizen der *Padanda's*, die het door het *Veda*-mompelen geheiligd hebben.

Het derde gedeelte van den optogt maken de offeranden voor de *Boeta's*, *bantên dagan*, uit. *Dagan* is de Balinesche naam voor *Boeta*, welk laatste woord echter even dikwijls gebruikt wordt. Deze offeranden bestaan uit alle soorten van vleeschspijzen, gaar en halfgaar, uit rijst, vruchten, bloemen, bladeren; al deze vegetabiliën moeten van 5 verschillende kleuren zijn: *wit* (de kleur van Siva of Mahadeva), *rood* (Brahma), *geel* (Boeddha ook Siva op *Bali*) (2), *zwart* of *donkerblaauw* (Wisjnoe; ook Kâla) en *broemboe*, gemengd uit de vier kleuren; dit is de kleur van den hoogsten Siva, die de natuur van de vier vorigen in zich vereenigt. Deze offeranden worden gebragt, om de *Boeta's*, die op de kerkhoven verondersteld worden rond te zwerven, te verzoenen. De offeranden voor de goden en *pitara's* (de schimmen), die op denzelfden dag gebragt worden, blijven te huis.

Hierop volgt gewoonlijk de *Padanda*, in een' draagstoel gedragen, en, bijaldien een *Xatrija* verbrand wordt, de gedoode *nâga* en daarmede de *Bade* achter zich voerende. Op verscheidene plaatsen, voornamelijk aan de hoeken van den weg, vóór het huis van den overledene en vóór de verbrandingsplaats wordt de *Bade* tot drie malen rondgedraaid, waarbij de *Padanda* vooraan gedragen wordt en de beweging aangeeft. Het hoog gebouw der *Bade* maakt dikwijls meer dan 400 menschen noodig, om deze manoeuvres uit te voeren. In *Gianjar* ging de vorst, de zoon van den overledene, gevolgd door een groot getal andere vorsten en de gewapenden van *Gianjar* en *Badong* vóór de *Bade*. In andere gevallen heb ik altijd de familie achter den overledene zien volgen; de reden van het vooraangaan des vorsten was wel, dat op het lijk van den vorst nog de *Bela's* met haren optogt volgden, en dat de vorsten zich te hoog achtten, om achter de *Bela's* te gaan, die in dit geval alle *Goendik's* (bijwijven uit de vierde kaste) waren. Gedurende den geheelen optogt worden Kawi-stukken gezongen, voornamelijk door diegenen, die de *Bade* voortbewegen; het zijn echter geen treurzangen, maar geliefkoosde deelen van het *Râmâjana*, *Bârata Joeddha* en andere werken, die aan het volk bekend zijn.

Nadat de optogt bij de verbrandingsplaats aangekomen, en de *Bade* voor de laatste keer

---

(1) Het vereenigd heilig water heet *toja pangêntas*, en is bijzonder zuiverend en gevaren afwerend; daarin zijn goudbladeren (*mas pripi*), een kostbare gouden ring (dien de *Pandita* houdt) met een robijn. Verder bloemen; *baloeng-baloeng* of gewreven *Sandel*-hout; kleingestooten robijnen; geele rijst; (*bidja*); gesnedene bloemen en bladeren (*samsam*).

(2) Vgl. *Pîtâmbara*, »met een geel kleed."

driemalen rondgedraaid heeft, wordt het ligchaam langs een' daartoe gemaakten trap van het bovengedeelte der *Bade* naar beneden gedragen, en langs een' anderen kleinen trap op naar de verbrandingsplaats, waar men het in de doodkist (den leeuw of het koebeest) neêrlegt; het ligchaam is dan alleen in het bamboe-bekleedsel, waarvan wij boven gesproken hebben; de kleederen en versierselen blijven op de *Bade*, en worden gedeeltelijk weder te huis gebragt, terwijl de rest en al de versierselen van de *Bade* aan het volk prijs gegeven worden, dat een en ander na de verbranding plundert. Op het ligchaam schudt dan de *Pandita*, onder het mompelen der *Veda's*, de verschillende soorten van heilig water, — eene ceremonie, die meestal meer dan één uur duurt. Eindelijk, nadat al de vaatjes met heilig water geledigd zijn, verlaat de *Padanda* de plaats, en nu ontsteken de dragers van het hout onder de beestengedaante een vuur, dat wegens de vele vochtigheid, die op het lijk gegoten is, dezelve maar langzaam verteert. Op de houten of gemetselde grondlaag der verbrandingsplaats is zand gestrooid, om het vuur niet verder om zich heen te laten grijpen. Nadat het lijk verteerd is, worden door de wachters de beenderen vergaderd, en op de gezuiverde verbrandingsplaats neêrgelegd en met kleederen bedekt, waarbij ook de utensilien voor den opschik en kleine offeranden gevoegd worden. Deze worden den volgenden dag wederom met een' grooten stoet naar de zee gebragt en daarin geworpen, te gelijk met geld en offeranden. Vóór dat dit gebeurt, leest de *Padanda* nog eens op eene verhoogde toerusting de *Veda's*, en gebruikt hierbij ook dikwijls de bellen, die naast hem staan. Tegenover den *Padanda* staan rijke offeranden van alle soorten, voornamelijk ook vele kleederen en geld. Deze offeranden ontvangt de *Padanda*. Ook wordt aan hem eene vrij groote som, tot 600 gulden toe, voor de verrigting van de ceremonien aangeboden, maar de meeste priesters nemen alleen een gedeelte aan, en geven de rest aan de familie der overledenen terug. Andere ceremoniën volgen na 14 dagen, na eenige maanden, en één jaar na de verbranding. Bij dezelve hebben wij wederom een' optogt, zoo als bij de verbranding; er is een *Bade* bij, en op denzelven wordt het lijk door bloemen verbeeld; deze bloemen *(poespa)* worden insgelijks in de zee gestort. Gedurende dezen geheelen tijd geschieden er vele offeranden voor den overledene. Na de ceremonie, die één jaar na de verbranding plaats grijpt, wordt de overledene als werkelijk onder de *pitara's* (de schimmen) in Indra's hemel opgenomen beschouwd, en heeft hij deel aan de offeranden, die aan dezen in de huistempels gebragt worden. Voorname vorsten vieren somtijds nog na verloop van eenige jaren een feest tot nagedachtenis van de overledenen.

De *verbranding der weduwen* heeft de aandacht der Europeanen het meest tot zich getrokken. Men verwondert zich over het groot getal van vrouwen, dat op *Bali*, namelijk in vroegeren tijd, op deze wijze geofferd is (Crawf. As. Res., XIII, 135); echter dient men in acht te nemen, dat op *Bali* de *Polygamie* verder gaat, dan in eenig ander land; — dat b. v. de overgrootvader van *râdja* Kassiman, vorst Ngroerah Sakti Pam'tjoetan, 500 vrouwen had; — en zoo kan het ons niet verwonderen, zoo vele vrouwen te zien verbranden, te meer daar de zich zelve offerende vrouwen het grootste aanzien verwerven, en de heilige geschriften, van de *Parva's* (afdeelingen van het *Mahâbharata*) af gerekend, deze daad als roemwaardig en bijna noodzakelijk voorstellen. Dat in *Indië* gewoonlijk maar ééne vrouw den man in den dood volgt, verklaart zich zeer natuurlijk daaruit, dat zeer weinig Hindoe's meer dan ééne

vrouw hebben. Over de weduwen-verbranding bij de vorsten in *Indië* zijn nog weinig berigten bekend, en daar er thans weinig onafhankelijke vorsten meer bestaan, die Siva-dienaren zijn, is het zwijgen daarover ligt te verklaren (1).

Op *Bali* geschiedt de *verbranding der weduwen bijna met uitsluiting bij de vorsten-familiën.* De vorsten zijn nu òf *Xatrija's* òf *Wesja's* (*Deva's* en *Goesti's*), en dus is de aanmerking van Crawfurd juist, dat alleen de tweede en derde kaste dit gebruik hebben. De ware reden echter, dat dit zoo is, ligt in den rijkdom, die tot zulk eene handeling vereischt wordt. De *Soedra's* zijn zelden zoo rijk, om eene prachtige verbranding te kunnen houden; ook werkt op hunne vrouwen minder de invloed der priesters, die zich om zoo lage personen niet veel bekreunen, en eindelijk is de eerbied voor den overledenen man bij de vrouwen niet zoo groot, daar hij van denzelfden rang als de vrouw was. Bij de Brahmanen geschiedt de weduwen-verbranding nog zeldzamer, maar mij is toch een geval, dat in *Badong* eenige jaren geleden voorgekomen is, bekend geworden. De Brahmanen houden deze verbranding niet voor noodzakelijk; in de *Veda's* is zij niet voorgeschreven, en ook in *Indië* wordt zij door de Brahmanen, die zich van den secten-cultus vrij gehouden hebben, niet gehandhaafd.

De namen voor de weduwen-verbranding zijn uit Crawfurd bekend: *Satia* en *Bela*. De verklaring daarvan is te modificeren. *Satia* is: *de verbranding van eene vrouw, die*, van eene daartoe gemaakte stelling, *zich in hetzelfde vuur met den echtgenoot stort, terwijl zij zich zelve met de kris van het leven berooft.* Dit kunnen echte vrouwen, maar ook bijwijven zijn, en het laatste geval is niet zelden. *Bela* daarentegen is de verbranding van eene vrouw, *die in een' eigen vuurpoel*, niet te zamen met den man, *zich verbrandt*, en, zonder de kris te gebruiken, *er levend in neêrspringt.* Deze laatste wijze is wel minder geacht, maar toch de meer gewone. De vrouwen, die ook wel oneigenlijk *Bela's* genoemd worden, zijn meestal bijwijven, maar er zijn mij ook gevallen verteld, waar echte vrouwen deze wijze van zelfopoffering gekozen hebben.

De namen *Satia* en *Bela* zijn — de eerste onmiskenbaar, de tweede ook zeer waarschijnlijk, — Indisch. *Satia* is *waarheid, getrouwheid;* de vrouw, die op deze wijze sterft, heet *Satiawati*, eene waarachtige, getrouwe, die aan alle pligten jegens haren echtgenoot beantwoordt. *Bela* is door Crawfurd verklaard als »vergelding" (retaliation), maar zoo ver ik de Balinesche verklaringen overeén kan brengen, is het eer het Skt. *wela* »sudden and easy death" (Wilson), »*plotselinge en ligte dood.*" Dit wordt duidelijk door de wijze, waarop het plaats heeft; verder daardoor, dat ook de *opoffering van de volgelingen van een' vorst*, die het onderspit in den oorlog gedolven heeft, en die te zamen dan in een' *amok* sterven, *Bela* genaamd wordt. Over het algemeen beduidt het op *Bali* het »zamensterven met den meerdere" (de vrouw met den man, de slaaf met den meester, de volgelingen met den vorst).

Dat slavinnen door daartoe bestemde mannen vermoord en daarna in het vuur gestort worden, hetwelk een onvrijwillig menschenoffer schijnen zou, is eene zaak, die vóór

(1) Een voorname van *Nipal*, Bhugtee Thapa, werd echter door zijne *twee vrouwen* in 't vuur gevolgd. Princip. Transactions of the Marquess of Hastings, Tom. I, 170. Aanteek.

200 jaren moet bestaan hebben, en die de heer Zollinger op *Lombok* waargenomen heeft (1), maar waarvan mij *thans geen spoor* op *Bali* bekend is geworden. Gewoonlijk zijn de vrouwen, die zich zelven offeren, inderdaad slavinnen, naardien zij meestal uit de vierde kaste (de *Soedra's)* ontsproten zijn, ten minste al de bijwijven; maar hare opoffering is eene vrijwillige, en zij worden noch bij de *Satia*, noch bij de *Bela* door een' man aangeroerd. Zij zijn van het oogenblik, dat zij zich gereed verklaren tot het levend verbranden, heilige personen; zij genieten al de eer der *Pitara's*. Zij mogen niet meer den grond betreden, maar moeten altijd gedragen worden. Zelfs worden haar offeranden gebragt, en aan al hare wenschen voldaan. Desniettemin beschouwt de opvolger van den overledene zulke bijwijven alleen als de noodige dienaressen, die zijn vader na de verbranding gebruiken zal. De vrouwen zelve zijn door godsdienstige denkbeelden opgewonden; eene priestervrouw vergezelt haar altijd tot het oogenblik des doods, en schildert haar met gloeijende kleuren de gelukzaligheden van het leven in *Swarga*, het opklimmen tot eene hoogere kaste, en hoe zij daardoor echte vrouwen van den overledene zullen worden. Bij deze begoochelingen komt de eer en de voordeelen, die de familie der vrouw van den opvolger des vorsten verwacht; de mannen der familie hebben aanspraken op bedieningen; zij worden *Dessa*-hoofden, *Pamb'kêls* enz. Zij zijn dan ook de eenige personen, die somtijds dwangmiddelen bezigen, om de vrouwen niet terug te laten treden. Zij vergezellen het slagtoffer der familie; zij onderhouden het vuur, en ligten wel eens, bij weifeling der vrouw, de plank, waarop zij boven het vuur staat, van achteren op, zoodat zij tegen haren wil neêrstort. Echter zijn deze gevallen zelden. De begoocheling der verbeeldingskracht en de amfioen hebben de offers gewoonlijk geheel onverschillig gemaakt, en zij springen in het vuur als of het in een bad ware.

Acht dagen na den dood van een' vorst of voornaam persoon wordt aan zijne vrouwen de vraag gedaan, of er ook eenige in het vuur volgen willen; die zich dan opgeeft, wordt aangenomen, en gedurende den tijd tot de verbranding met de genoemde eerbewijzen begunstigd. Zij kan haren wil niet ligt weder veranderen; de tegenkanting van de verwanten, en de schande, die zich aan haar hechten zoude, te gelijk met de priester-begoochelingen, houden haar terug. Die vrouwen, die zich na gezegden tijd van 8 dagen zouden willen melden, worden niet meer aangenomen, denkelijk om den schijn van dwang te mijden. De vrouwen, die zich tot de verbranding opgegeven hebben, voeren een heel genoegelijk leven, en genieten veel meer eer, dan zij ooit in haar leven gekend hadden. Zoo is het dan ook weder begrijpelijk, dat zij in den soms langen tijd tot de verbranding toe, niet van besluit veranderen.

Wij voegen thans iets over eene verbranding van vrouwen in *Giangar* mede, waarvan wij ooggetuigen waren. — Den 20sten December 1847 werd de vorst van *Gianjar* Dewa Mangis verbrand; over de wijze der verbranding van het lijk hebben wij boven gesproken. Achter het lijk van den vorst volgden de *drie vrouwen* (bijwijven), die *Bela's* werden. Zij hadden een' optogt voor zich gaan, even als het lijk: 1) *Oepatjara*, 2) *Toja*, 3) *Banten dagan*. Zij waren even als het lijk in de bovenste verdiepingen van eene *Bade* gezeten,

(1) Zie het berigt van de Hollandsche gezanten naar *Gelgel*, bij Crawfurd, Ind. Arch., II, 244, volgg.

die, even als die van den vorst, door menschen gedragen werd, doch maar drie verdiepingen had. Nadat het lijk van den vorst aan de verbrandingsplaats aangekomen was, voerde men de drie *Bela's* in hare *Bade's*, en, — ieder van de voor haar bestemde offerandendraagsters met gewapenden en muzijkbenden voorafgegaan, — naar de drie vuurplaatsen.

Ook zij ondergingen eene drievoudige ronddraaijing der *Bade's*, die hier om de geheele vuurplaats gedragen worden. Daarop droeg men haar langs trappen van de *Bade* af, en de trap van de verbrandingsplaats op. Deze verbrandingsplaatsen bestonden uit een vierkant metselwerk van drie voeten hoogte, opgevuld met brandstoffen, die sedert den ochtend ontstoken waren, en eene gloeijende hitte verspreidden; de daarbij gestelde wachters onderhielden het vuur, en goten bijzonder in het oogenblik van het neêrspringen eene groote hoeveelheid van olie en arak op het vuur, zoodat hetzelve tot eene hoogte van 8 voeten oprees, en zeker de offers dadelijk verstikte. Achter deze vuurplaats verheft zich een toerusting van bamboe, in den vorm eener brug, even breed als het gemetselde vierkant daarvoor, omtrent 40 voeten lang en 16 à 18 voeten hoog; van achteren leidt een daaraan gehechte bamboetrap naar boven. In het midden bevindt zich een huisje, dat de laatste rust aan het offer aanbiedt, en waar het vertoeft, tot dat de ceremoniën voor den gemaal geëindigd zijn en deszelfs ligchaam begint verbrand te worden. De zijde van de bamboe-toerusting, die naar het vuur toegekeerd is, wordt door eenen muur van natte Pisang-stammen voor het vuur beschermd. Boven op de brug ligt eene plank, die met olie begoten, en een weinig boven het vuur uitgeschoven wordt, zoodra de tijd des neêrspringens nadert. In den beginne is er nog eene deur voor het einde der brug, die eerst in het laatste oogenblik weggenomen wordt. In het huisje zit dan het slagtoffer, vergezeld van eene priestervrouw en van hare nabestaanden. Allen spreken haar van de gelukzaligheden, die zij nu spoedig met haren echtgenoot zal leeren kennen. Zij maakt dan ook haren opschik; vooral worden de haren gekamd, de spiegel gebruikt, het kleed in eene andere houding gebragt; in 't kort zij doet alles, als om zich tot een feest op te schikken. Haar kleed is wit, de borsten zijn met een witten slendang bedekt; overigens heeft zij geene versierselen, en ook het haar blijft, na al de manoeuvres, die daarmede uitgevoerd zijn, op het oogenblik des neêrstortens lang afhangende. Nadat het lijk van den vorst bijna verteerd was, maakten zich de drie *Bela's* gereed; de eene blikte naar de andere, om zich te overtuigen, of zij gereed waren; maar dit was geen blik van vrees, maar van ongeduld, en scheen den wensch uittedrukken, dat zij op hetzelfde oogenblik neêr mogten storten. Nadat de deur geopend, de plank met olie besmeerd en uitgeschoven was, gingen zij ieder op de hare staan, maakten drie *Sembah's* door de handen boven het hoofd bij elkander te brengen, en kregen van een' der omstanders eene kleine duif (*titiran*) op het hoofd. Met het wegvliegen van de duif wordt de ziel geacht te ontvlieden. Oogenblikkelijk sprongen zij dan ook neêr. Geen kreet bij het neêrspringen, geen uit het vuur; zij moeten wel dadelijk verstikt zijn; een' aanwezigen Europeaan gelukte het, door het volk door te dringen tot aan de vuurhaard, en het ligchaam eenige oogenblikken na het neêrspringen te zien, — het was dood en de bewegingen waren alleen door de opgegooide brandstoffen veroorzaakt. Bij andere gelegenheden hebben Europeanen echter kreten, bij het neêrspringen, in de eerste oogenblikken daarna, gehoord.

Den geheelen tijd van de verbranding des vorsten af tot het neêrspringen der offers, weêrgalmde de lucht van het getier en geraas der talrijke muzijkbenden. De schutters hadden zich buiten het vierkante plein getrokken, en droegen daar ook tot het geraas bij door het afschieten van hunne geweren. Buitendien werden er eenige kleine kanonnen gelost. Geen enkele Balinees van de 50,000 aanwezigen vertoonde een ander, dan een vrolijk gezigt; niemand was met onwil en afschuw vervuld, buiten eenige Europesche toeschouwers, die naar het einde van zulke barbaarschheid wenschten. De Balinezen beschouwen die verbranding niet anders, dan als de kroon der godsdienstige en huwelijkspligten; niemand ziet daarin eene gruwzaamheid. Doch, daar de almagtige priesters voor hunne eigene kaste er weinig van houden, zoude men door hulp van dezen ook wel op het verminderen en ophouden van deze menschenoffers bij de overige kasten kunnen werken. Het belang der priesters daarin is, helaas! een *geldelijk* belang — en daarom is er niets van hen te wachten.

Het getal der verbrand wordende vrouwen is thans op *Bali* zelf niet beduidend; op *Lombok* echter, waar slechts 9000 Balinezen (de rest zijn de Mahomedaansche *Sesakers*) wonen, gebeurt het verbranden zeer dikwijls. In den tijd, toen ik op *Bali* was, hadden er op *Lombok* 5 of 6 verbrandingen plaats van *Goesti's*, en iedere keer waren er 4 à 7 vrouwen, die zich te zamen offerden. Deze stiptheid in de opvolging der oude gebruiken vertoont zich ook in groote offeranden, die aanzienlijke sommen kosten, maar ook aan den offerenden vorst grooten roem bijzetten, en hem sterk voor den oorlog maken. (Men denke aan de offeranden in Sept. 1846). Dit verschijnsel verklaart zich uit twee omstandigheden: eerstelijk zijn de Balinezen van *Lombok*, en vooral de vorst, veel rijker dan die van *Bali*, waar zelfs de regerende vorsten door de groote uitgebreidheid van hun geslacht weinig middelen bezitten; ten tweede worden de Balinezen van *Lombok*, en in 't bijzonder de tegenwoordige vorst, van de Balinezen op *Bali*, vooral van den *Deva agoeng*, dien de Lombokkers niet erkennen, gering geacht, en voor onwetend in de godsdienst en hare gebruiken verklaard; om nu deze kwade meeningen tegen te gaan, vertoonen zij zich veel naauwgezetter in de verrigting der godsdienstige pligten, dan de meeste Balinezen op *Bali* doen. Op *Bali* is mij, *gedurende de twee jaren* van mijn verblijf, *maar ééne weduwen-verbranding* in *Gianjar* bekend geworden. In al de zuidelijke staten heeft er verder geene plaats gehad; over *Karang Assem* en *Boleling* zijn de narigten zelden en onzeker, maar ook uit die staten heb ik er niets van gehoord. Dat echter het gebruik geheel is afgenomen, kan men niet stellen. Bij een' voornamen vorst wordt de weduwen-verbranding als een noodzakelijke toegift beschouwd, en zoo is er dan ook in de laatste 30 jaren nog een groot getal vrouwen in *Badong* geofferd.

Bij den vorst van *den Passar*, Ngroerah Made Pam'tjoettan, den vader van Kassiman, werden 9 *Bela's* mede verbrand. Bij den voorlaatsten vorst van *Pam'tjoettan*, Ngroerah G'de Pam'tjoettan (den vader van de voorname vrouwen des tegenwoordigen *râdja* van *Pam'tjoettan*) 3 *Bela's*. Bij den laatsten vorst van *Pam'tjoettan*, Anak Agoeng Lanang, (vader van den tegenwoordigen vorst) één zeer jonge vrouw, die al *tandakkende* in het vuur sprong (1).

Bij den *râdja* Kaleran Kanginan volgden twee vrouwen; de eene doodde zich zelve en werd

(1) Het *tandakken* bij deze gelegenheden veroorlooft niet, dat een ander persoon mede *tandakt*.

Satiawati (zie boven); dit geschiedde naar het voorbeeld van de vrouw des *râdja* Salja, een van de helden van den *Mahâbhârata*, hier bekend uit het *Saljaparva*. Bij den *râdja* Kaleran Kawan volgden drie vrouwen. Bij *râdja* Halit Kassiman, een' neef van den ouden Kassiman, die zeer jong overleden is, volgde eene jonge vrouw. Verder eenige bij den broeder van Kassiman in *Belaloean*. Bijaldien de lijken in *den Passar*, welke reeds 15 à 20 jaren onbegraven liggen, verbrand worden, is het twijfelachtig of er wel vrouwen volgen zullen. De voorname vrouwen volgen over het algemeen zelden; en bij de bijwijven kunnen in dit geval de begoochelingen niet meer die kracht hebben, die zij spoedig na den dood op haar plegen uitteoefenen. *Râdja* Kassiman verhindert om politieke redenen deze verbranding, die hem mogelijk van zijn opper-aanzien zou berooven; eene andere reden is de armoede van den tegenwoordigen vorst van *den Passar*, wiens inkomsten door Kassiman zeer verkleind zijn, en die nog in verscheidene jaren de middelen, die tot zulk eene voorname verbranding vereischt worden, niet in staat is bij een te brengen.

KASTENVERDEELING.

Dat de 4 Indische kasten op *Bali* bestaan, weten wij uit Crawfurd; wij zullen later redenen opgeven, waaruit schijnt te blijken, dat *de kasten ook op Java bestaan hebben.*

De namen worden bij Crawfurd opgegeven: *Brâhmana, Satrija, Wisija, Sudra;* de namen *Brâhmana* en *Sudra* zijn juist; *Satrija* is de verbasterde uitspraak van *Ksatrija*, hetgeen men in goede manuscripten vindt (*Brahmândapoerana, Râmâjana* enz).; *Wisija* is door een fout van het gehoor, ontstaan uit *Wesja*, zoo als de Balinezen de Indische derde kaste noemen; het Skt. *Wâisja* kan in het Balineesch niet anders weergegeven worden; in de Balinesche letters hebben wij , beantwoordende naauwkeurig aan de Sanskritische namen. Dat de Balinesche *taling* () in woorden, waar zij de Sanskritische *âi* verbeeldt, van een streepje boven de lijn voorzien is (), hebben wij in de *Oesana Bali* (pag. 254) aangeduid; in het woord *Wesja* schijnt echter het gevoelen, dat ook deze *taling* aan een *âi*, welk men niet uitspreken kan, beantwoordt, verloren te zijn. Tot nu toe heb ik die streep bij het woord *wesja* nog in geen manuscript gevonden.

Deze Indische namen zijn echter niet die, welke op *Bali* in het gewoon leven gebruikt worden om het verschil der kasten aan te duiden. De drie opperste kasten hebben beteekenende namen, die zoowel in de aanspraak als ook als titel van ieder lid der kaste gebruikt worden. Deze titels zijn:

1). *Ida* voor een' Brahmaan; dit is het Balineesch Pronomen van den tweeden en derden persoon in de hooge taal. Het wordt ook voor de titels *Deva* en *Goesti* gebruikt, maar bijaldien het alleen staat, beteekent het altijd een' Brahmaan, die *Hij* of *U* genoemd wordt (1). Een mannelijke Brahmaan heet *Ida bagoes*, eene Brahmanin, getrouwd of ongetrouwd, *Ida hajoe* of gecontraheerd *Idajoe*. (Zie later over het woord *Padanda*).

---

(1) *Tat*, *avam* (om), namen voor de godheid in de heilige geschriften van *Indië*, zijn ook Pronomina.

2). *Deva* is de titel van een' *Xatrija*, zoowel voor mannen als vrouwen (b. v. *Deva agoeng poetri*). *Deva* heet in het Skt. *god*, buitendien in de taal van het tooneel *koning* (Wilson); maar in de naamlijsten van Indische vorstenhuizen, die wij in »Tod's *Anuals of Rajasthan*" en in verscheidene inscriptien uitgegeven in het »*Journal of the Asiatic Society of Bengal*" aantreffen, vindt men bij al de namen ook den titel *deva* (of verbasterd *dew* of *deb*), en wij zien dus niet alleen op *Bali* maar ook in *Indië* den titel *deva* voor alle *Xatrija's* gebruikt. Want ieder van die kaste kan koning worden, en zij worden in *Indië* ook allen *Rádja* genoemd.

3). *Goesti* (1) is de titel voor de *Wesja's*, of derde kaste; deze naam is niet bepaald Indisch, ten minste niet duidelijk. In *Indië* is de derde kaste in geen groot aanzien, en wij verwonderen ons dus niet, dat zij geen' bijzonderen eeretitel heeft (2). Geheel anders is het op *Bali* (en *Java*); hier zijn maar weinig *Xatrija's* van *Indië* geweest, er waren meer *Wesja's*, oorspronkelijk kooplieden, landbouwers en kunstenaren. Naardien de *Xatrijas* alleen te onbeduidend in getal waren, moest natuurlijk aan de talrijke *Wesja's* grooter eer ten deel vallen. Zij werden waarschijnlijk reeds op *Java*, zeker op *Bali*, zelfs koningen van rijken, hoewel zij altijd aan den *Deva agoeng*, een' echten *Xatrija*, als ondergeschikt beschouwd worden. Daarom moest aan de *Wesja's* ook een eeretitel toegekend worden, en die is »*Goesti*." *Goesti* wordt door de Balinezen nooit anders verklaard, dan als naam voor een *Wesja*. Op *Java* wordt het thans voor den naam van god »*Goesti allah*," en voor de namen van prinsen van koninklijken bloede gebruikt; *Goesti*, voor *allah* gebruikt, geeft te kennen, dat het woord met *toewan* (heer) gelijk staat. Dat echter de prinsen van *Solo* en *Djocdjokarta* »*Goesti*" heeten, schijnt wel aan te duiden, dat ook deze familie van Wesja-geslacht is, en dat zij den eeretitel hielden, terwijl de naam van de kaste door Mohamedaanschen invloed bijna verloren gegaan is.

4). De vierde kaste heeft zeer natuurlijk geen' eeretitel. Zij is de geborene dienares, en kan op geene eerbewijzingen aanspraak maken. Echter de hoffelijkheid geeft ook aan haar in de aanspraak den hypokritischen naam »vader" en »moeder" (*bapa* en *meme*). Bijaldien men van haar spreekt, zegt men even als van alle buitenlanders (Boeginezen, Chinezen en Europeanen) *Kahoela*, slaaf, afhankelijke, of *wang* (= *orang*), mensch; zij stelt namelijk de *gewone menschen* voor, terwijl de drie opperste kasten haar geslacht van goden en halfgoden afleiden.

Gemengde kasten bestaan er op *Bali* niet, terwijl reeds in het overoude wetboek van Manoe voor *Indië* een groot getal van gemengde kasten opgenoemd wordt. Dit verschijnsel verklaart zich daardoor, dat naar *Java* en *Bali* te weinig menschen van de 3 voorname kasten overkwamen, en dat deze waarschijnlijk geen vrouwen genoeg medebragten, om hunne

---

(1) *Gosti* is in het Skt. »assembly, meeting; conversation, discourse; *family connexions*, but especially the *dependant or junior branches*."

(2) *Arja* is, wel is waar, de naam voor een *Wesja* in *Indië*; maar wat beteekent het? de naam *Arja* voor de *Xatrija's* van *Java* (en *Bali*) is wel met lange *â* (*ârja*) te lezen, en beteekent dan »*iemand van het volk der Ariër* (*Indiër*, *Persiër*). Volgens Wilson: *Arja* »a master; a man of the third tribe; adj. *excellent*; *ârja of a good family*; respectable, venerable; apposite, proper; a master, an owner."

nakomelingschap zuiver te kunnen houden. Zoo bleven, om het uitsterven van de voorname geslachten te verhoeden, al de kinderen in de kaste des vaders, bijaldien de moeder uit het volk ware.

In *Indië* ontstaan de gemengde kasten op tweeërlei wijze: eerstelijk door vermenging van een' man uit hoogere kaste met eene vrouw uit de lagere; ten tweede door vermenging van eene vrouw uit hoogere kaste met een' man van lagere geboorte. Het eerste geval is voor de gemengde kaste in *Indië* geene schande; het tweede degradeert de nakomelingen, daar deze vereeniging schande veroorzaakt; en zoo hebben wij de verachtste van alle Indische kasten: de *tjandâlas (Paria's)*, afstammende uit de vereeniging van eene Brahmanin met een' *Soedra*. Op *Bali* veroorzaakt de eerste soort van vermenging geene gemengde kaste; de kinderen volgen de kaste des vaders, zijn echter lager, dan de kinderen van voorname vrouwen, en worden bij opvolging en erfdeelingen als lager staande behandeld, al waren zij ook ouder dan hunne voorname broeders en zusters. Het tweede geval kan niet voorkomen; op *Bali* wordt namelijk iedere vermenging van voorname vrouwen met lagere mannen (bijaldien zij bekend wordt) met den dood gestraft. De strafbare vrouw wordt levend verbrand: men maakt daartoe een hol in den grond, dat met brandstoffen opgevuld is, en stoot de vrouw daar binnen; deze straf heet: *laboeh gni* (in het vuur vallen of gestort worden). De man wordt met steenen bezwaard en in de zee verdronken; dit heet: *laboeh batoe*. Echter wordt deze straf, voornamelijk het verbranden der vrouw, niet altijd zoo gruwzaam uitgevoerd. In verscheidene gevallen, die mij bekend geworden zijn, zijn beiden man en vrouw verdronken; in een ander, waar de schuldige man zich door de vlugt aan de wraak onttrokken had, werd de vrouw op bevel van haren vader, (een' *Goesti* in *Koetta*), door een' verwant, den broeder van hare moeder, met de kris gedood, nadat zij met bloemen en fraaije kleederen versierd en door amfioen en sterken drank onbevreesd geworden was.

Er bestaan dus geene gemengde kasten op *Bali*. In de *Oesana Bali* zijn (pag. 262) klassen van *Soedras* opgegeven: *Mandesa, Gadoeh, Dangka, Batoe-hadji, Pasek, Kabajan, Ngoekoehin, Talikoep;* deze zijn echter geen verschillende kasten, maar allen *Soedra's*, gedeeltelijk uit de kaste der *Wesja's* tot die kaste gedegradeerd, en nog in een politiek opzigt eene hoogere positie houdende dan de gewone *Soedra's*.

Tjandâlas zijn er desniettemin op *Bali*, echter zijn zij niet *tjandâlas* door afstamming; deze kunnen op *Bali* niet bestaan. Zij zijn door kwaadaardige en besmettende ziekten geplaagd; vooral rekent men de *melaatschheid* daartoe. Het ontstaan van zulke ziekten wordt aan den vloek van eene godheid of van een' *Padanda* toegeschreven. Zij mogen niet in de kampongs wonen, en men vindt hen b. v. op de grenzen van twee vijandige staten (*Mengoei* en *Tabanan*), waar zij in ellende en zonder aanraking met het overige volk leven. Anderen heb ik aan de straatwegen gezien; hunne bezigheden worden door Crawfurd opgegeven.

Brahmanen.

Alle Brahmanen op *Bali* leiden hun geslacht af van *Padanda* Wahoe Rawoeh, die volgens de tegenwoordige Brahmanen in *Kediri* leefde of van daar afstamde; van daar gingen de

nakomelingen van hem naar *Madjapahit* en van *Madjapahit* naar *Bali* over. Volgens de Javaansche berigten was kort vóór den val van *Madjapahit* een getal van Siva-Brahmanen van *Indië* in die plaats verschenen, en vlugtte bij de vernieling van het rijk naar 't Oosten en naar *Bali*. De opgaven der Balinezen zijn over geschiedkundige en aardrijkskundige dingen uiterst onnaauwkeurig; volgens eenigen zou *Kediri* in *Baratawarsa* (het heilige land van *Indië*) gelegen geweest zijn. Bijaldien wij dit als waar beschouwden, konden wij de narigten van *Java* en *Bali* over de komst van Siva-Brahmanen naar *Madjapahit* vereenigen; maar vele redenen spreken daartegen. Djajabaija zou volgens eenige Balinezen een koning in *Baratawarsa* geweest zijn; hij heeft echter volgens ontwijfelbare Javaansche narigten in *Kediri* op *Java* geheerscht, en al de Kawi-werken, die in het meeste aanzien staan, zijn onder hem en zijnen voorganger Ajer Langia vervaardigd. De Brahmanen, die deze werken vervaardigden, moesten dus ook al langeren tijd uit *Indië* gekomen zijn en zich met de Kawitaal op *Java* bekend gemaakt hebben. Men denke hier ook aan de localisatie van Indische plaatsen op *Java;* (zie het Barata-Joedda).

Wahoe of *Bahoe Rawoeh* beteekent » de pas-aangekomene" *(bahoe* is 't Mal. *bahroe; rawoeh,* Jav.-Bal., gelijk 't Mal. *datang).* Hij wordt ook genaamd *B'agawân Dwidjendra,* de heilige Brahmanen-vorst, (dvidja is een Brahmaan, een tweemaal-geborene, te weten de tweede keer door de inwijding in de godsdienst en heilige litteratuur en bekleeding met den heiligen bandelier (*Oepawita*). *Indra* is over het algemeen: koning, vorst; zoo hebben wij Gadjendra, vorst der olifanten, Raksasendra, vorst der Râksasas, te weten Râwana. Zijne twee namen zijn dus geene familie-namen, maar toonen alleen zijne positie aan; hij was aanvoerder van eene uit *Indië* gekomen Brahmanen-kolonie. Over zijn opontho ud in *Kediri* of in *Madjapahit* en *Bali* zijn de narigten, naar wij gezien hebben, niet zeker; maar wel stammen, volgens de berigten der priesters zelven, de tegenwoordige 5 afdeelingen der Brahmanen op *Bali* van hem en zijne vijf vrouwen af. Wij hebben:

1. *Brâhmana Kamenoe.* (Kamenoe ligt in Gianjar). Zij stammen van Wahoe Rawoeh en eene Brahmanen-vrouw af (Brahmana-Brahmanî); dezen zouden volgens de Indische begrippen alleen de volle regten en waardigheid van Brahmanen hebben; wij zien echter dat zij, niettegenstaande hunne zuiverder afkomst, geen grooter aanzien genieten dan hunne broeders, die van lagere geboorte zijn. Het aanzien der Brahmanen regelt zich naar hunne bekwaamheid, hun voorkomen en gedrag, zoodat men al in hunne jeugd de eigenschappen eens magtigen Pandita in hen herkent. De hun toegeschreven bovennatuurlijke kracht, en niet de afstamming, bestemt dus de keuze van de huispriesters der vorsten. Ook politieke redenen werken daarop in. Brahmana Kamenoe vindt men in *Boleleng.*

2. *Brâhmana van Gelgel. (Gelgel* is de oude zetel van den Deva-agoeng, reeds genoemd in het berigt der Hollandsche gezanten in 1635 bij Crawf. J. A. II. pag. 244 volgg.; in het Maleische Manuscript van Abdullah (Tijds. v. N. I. j. 7. 2de deel pag. 166.) is het ook genoemd, waar in de vertaling onjuist *Gila gila* geschreven is). Zij zijn afkomstig van *Wahoe Rawoeh* en eene Xatrija-vrouw; zij worden genaamd *Brahmana-geniten;* daartoe behooren de meeste Brahmanen in *Klongkong, Mengoei, Bangli,* en die van *Sanor* in *Badong.* De laatstgenoemde plaats is meestal door Brahmanen bewoond; echter is er geen van hen te *Badong* in groot aanzien, maar de *Padanda Agoeng* van Somawati en de Padanda Made Aleng Katjeng in Ta-

man Intaran, beide van andere afdeelingen der Brahmanen, zijn de huispriesters der vorsten. Van Sanor zijn ook eenige Brahmanen in *Boleleng* afkomstig.

3. *Brâhmana-Noeaba.* Deze zijn afkomstig van Wahoe Rawoeh en eene Xatrija-weduwe *(Baloe manis,* dat is »korten tijd getrouwd)." De oorspronkelijke zetel van hen is de kampong *Noeaba* in *Gianjar;* van daar stammen die van *Sindhoe* in *Karang-Assem* af, en van die familie is de *Padanda Agoeng* in Sindhoewati nabij Taman Intaran, die voor een twintigtal jaren wegens politieke redenen van *Karang-Assem* vertrokken en met vreugde in *Badong* ontvangen is. (1). Hij is de eerste huispriester in *Badong,* en zijn broeder of neef in *Gianjar*

4. *Brâhmana-mas;* afkomstig van Wahoe Rawoeh en eene Wesja-vrouw (2). De eerste zetel van hen is de kampong *Mas* in *Gianjar.* Van daar stamt de familie van den Padanda Made Aleng Katjeng in Taman Intaran af. Hij is ook huispriester, en hoewel jonger, en eerst lang nadat de Padanda Agoeng al huispriester was, Padanda geworden, toch door zijne kunde, zeden en hem toegeschrevene sakti in het allergrootste aanzien in *Badong* en *Gianjar. Brâhmana-mas* zijn er verder ook in *Tabanan.*

5. *Brahmana kajoe s'oenja; (kajoe s'oenja* is woordelijk *ledige boom,* — dit schijnt wel op den staat der vrouw, van wie zij afstammen, te duiden, daar zij eene slavin, en dus verstoken van opvoeding en geleerdheid was). Zij stammen van Wahoe Rawoeh bij eene slavin af. Hiertoe behoort een gedeelte der Brahmanen in *Mengoei.*

De Brahmanen zijn in zeer groot getal op *Bali;* hunne positie tegenover den vorst wordt gewijzigd, naardat zij òf gewone Brahmanen *(Ida's)* òf *Padanda's* d. i. geleerde priesters zijn. De eerste zijn afhankelijk van den vorst, moeten in den oorlog volgen, kunnen als gezanten gebruikt, en ook uit het land verbannen worden, bijaldien zij de bevelen van den vorst niet naauwkeurig nakomen. Desniettemin zijn zij hooger van rang dan de vorsten, en kunnen wel met dochters van vorsten trouwen, terwijl de vorsten geene Brahmanenvrouwen nemen mogen. Door hun groot getal verkeert een aanzienlijk gedeelte in de uiterste armoede, en zij versmaden 't dan ook niet de rijstvelden te bouwen, met de vischvangst zich bezig te houden, en handen-arbeid voor geld te doen.

De *Padanda's* zijn Brahmanen, die het volkomen onderwijs bij een' anderen *Padanda* (hunnen Goeroe) ontvangen hebben. Zij moeten volmaakte kunde van de godsdienst en de litteratuur hebben.

Om *Padanda* te worden ondergaan zij allerlei proeven, die hunne bekwaamheid en hunne onderwerping aan den Goeroe bewijzen. Zoo zetten zij zich b. v. met het hoofd onder den voet van den Goeroe, en drinken het water, dat van zijne voeten bij zijne

---

(1) Hij had correspondentie met *Gianjar* in een' tijd, waarin *Gianjar,* met *Badong* verbonden, in staat van vijandschap met *Karang-Assem* verkeerde; hij verloor daarom zijn aanzien in K. A., en werd benevens zijnen broeder door de vorsten van *Gianjar* en *Badong* geroepen, plegtstatig ingehaald en tot huispriester gemaakt.

(2) Over het algemeen schijnen de Brahmana-geniten, die van eene Xatrija-vrouw afstammen, in de rijken waar Xatrijas heerschen,—de Brahmana-mas, die van eene Wesja-vrouw afstammen, daar, waar de Wesjas heerschen, door de vorsten gezocht te worden wegens de nadering aan dezelfde kaste.

afwasschingen afdruppelt. Vele andere cérémonien gaan der inwijding vooraf, en er behoort eenig vermogen toe, om de kosten te bestrijden. Zoo blijft dan ook om die reden de waardigheid van *Padanda* meest in dezelfde familie bewaard, die door deze positie al rijk geworden is. Anderen worden door de Radjas ondersteund en tot de waardigheid van *Padanda* geholpen. Het teeken van de waardigheid is een staf: *danda*, dien zij van den Goeroe ontvangen, en die hun de magt geeft, de menschen, in al wat de godsdienst aangaat, te leiden en te straffen. Naar dien staf heeten zij *Padanda*, dat is »staf-voerende." De andere naam, *Pandita*, duidt alleen hunne bekwaamheid aan; *Pandita* is »kundig," en wordt ook op Bali verklaard door *pradjnja* Skt. en *pintar* Mal.

De huispriester *Poerohita* (Skt. idem) wordt uit de Padanda's door den vorst gekozen; of wel helpt de vorst een' Ida, dien hij voor bekwaam en deugdzaam houdt, eerst tot de Padanda-waardigheid, en maakt hem dan tot zijnen huispriester. Hij is dan de geestelijke leeraar (Goeroe) van den vorst, die zijn *s'is'ja* of scholier wordt, voor hem het *sêmbah* (1) maakt, en daardoor zijne ondergeschiktheid aan den priester bewijst; hij zit altijd op verhoogden zetel (zie Crawf. As. Researches XIII. 110). In alle godsdienstige en staatsaangelegenheden, en zelfs in de gewone verrigtingen van het leven, bij het opvatten van wapens, nemen van vrouwen enz. wordt de huispriester geraadpleegd. Hij alleen leert de vereering der Pitara's en leidt de verbrandingen van de vorstelijke familie. Bij alle offeranden, én huiselijke én voor den Staat bestemde, wordt naar den raad van den huispriester gehandeld; hij is op zijne verhoogde plaats *tegenover de offeranden* aanwezig en zegent de verrigtingen door de gebeden uit de Veda's.

Poerohita worden somtijds over het algemeen ook alle priesters, die den staf voeren (Padanda's) genoemd. Deze zijn het, van welke Raffles onder den naam van *Maperwita* of *Mapurwita* heeft hooren spreken. *Poerwita* is de verbasterde uitspraak van Poerohita, welk laatste woord ik eerst in goede Manuscripten herkend heb; *mapoerohita* (of *mapoerwita*) beteekent: het *poerohita*-zijn of de *gezamentlijke Poerohitas* (2).

Goeroe Loka »leeraar der wereld" worden alleen eenige uitgekoren Poerohitas of Padanda's genoemd, die de offeranden voor een geheel rijk verrigten; wij hebben er in ieder der verschillende staten van Bali één of twee. Ze zijn de bijzondere Goeroe's en raadgevers van den voornaamsten vorst, en daarbij ook de *Goeroe's* der *loka*, der wereld (*monde*) of der onderdanen van een rijk.

Tot geringer godsdienstige verrigtingen kan de vorst ook andere Padanda's roepen. Eveneens kunnen de kleinere râdja's (die van geringer geboorte zijn) een' Goeroe uit de overige Padanda's kiezen.

---

(1) Het *sêmbah*-maken is op Bali geene gewone hoffelijkheid. De hoogere kasten maken het alleen voor den eersten vorst, en voor de Padanda's, die *Goeroe loka* zijn. De reden hiervan is, dat bij het sêmbah eene innerlijke vereering uit een Mantra of uit de Vedas gevoegd is; door ze voor andere hooger-staande personen te maken, zou men zich zelven te veel vernederen.

(2) De vroeger, in het Tijdschrift voor N. I. Jaarg. 8. Deel 4, gegeven verklaring van *Poerwita* uit *poerva* en *ita* vervalt dus.

De tegenwoordige Goeroe-loka's in de zuidelijke staten, die veel invloed op de handelingen der vorsten hebben, zijn:

In *Klongkong.* 1) *Padanda* Wajahan Pidada, die een *Brahmana-noeaba* (*baloe-manis*) is.
2) *Padanda* K'toet Ngroerah, een *Brahmana-gênitên.* Hij woont in de kampong *Dawan.*

» *Gianjar.* 1) *Padanda* Wajahan Kakeran, een *Brahmana-noeaba,* neef van den *Padanda* Agoeng in *Badong.* Hij woont in den kadaton *Sindhoewati* in de kampong *Kramas.*

» *Badong.* 1) *Padanda* Agoeng, *Brahmana-noeaba.* Hij woont in *Sindhoewati* (of *Somawati*), nabij *Taman Intaran,* en is de schoonvader van:
2) *Padanda* Made Alêng Katjeng, *Brahmana-mas,* in *Taman Intaran.*

» *Tabanan.* 1) *Padanda* Djoempoeng, *Brahmana-gênitên,* in *Pasêkan,* noordelijk van den kadaton in *Tabanan.*

» *Mengoei.* 1) *Padanda* Poetoe, *Brahmana kaijoe s'oenja,* woont in *Kabakaba.* Wegens de lage geboorte schijnen de *Brahmana kaijoe s'oenja* in veel minder aanzien te staan, dan de overigen; wij vinden echter ook uit hen een' *Goeroe loka,* hoewel de menschen van Badong beweren wilden, dat men in Mengoei in groote onwetendheid verkeerde. Maar Badong en Mengoei zijn oude vijanden.

Ook de Brahmanen hebben vele vrouwen uit het volk, maar de kinderen blijven toch Brahmanen (1). Van zuiver bloed is er wel geen enkele; maar er wordt ten minste op gelet, dat een Brahmaan onder zijne voorvaders niet te veel Soedra-bloed hebbe. Bijaldien in drie generatiën geene voorname vrouwen in de familie getrouwd zijn, verliezen de nakomelingen alle aanzien en worden door de vorsten als Soedra's behandeld, en moeten heerendiensten doen. Eveneens is het bij de andere twee voorname kasten.

De lage vrouwen der Brahmanen worden, voornamelijk als zij kinderen hebben, door den echtgenoot verhoogd; haar aanzien is wel veel geringer in het leven dan dat der voorname vrouwen, en de man geeft haar niets (zij moeten zich-zelve en hare kinderen onderhouden), maar na den dood worden zij als Brahmanenvrouwen verbrand en genieten de eer der Pitara's.

De voorname vrouwen deelen in alle voorregten van den man. Zij zijn ook in de Veda's onderrigt, *verrigten zelfs offeranden met Veda-mompelen,* en assisteren bij verbrandingen de Bela's. Zij worden ook *Padanda* genoemd, met bijvoeging van *istri,* hetgeen de voornaamste titel voor vrouwen op Bali is. (In het Skt. heet *stri* alleen »vrouw," op Bali »vorstelijke vrouw," vgl. *poetri*).

---

(1) Raffles ,App. K, blz. 238 zegt: dat de kinderen van een' priester bij eene lagere vrouw *Loedjangga* genoemd worden; mij is niets hiervan bekend geworden. Zie over het woord *Boedjangga* beneden. In het Tijdsch. v. N. I. 7. 2. 172 zijn afdeelingen (*Pomah, Anggana* enz.) van Brahmanen opgenoemd, wier aanwezen mij echter onbekend gebleven is, niettegenstaande mijne herhaalde ondervraging.

Xatrijas.

In Indië zijn de *Xatrijas*, de tweede kaste, volgens de wet diegenen, die alleen de wapens dragen en het land verdedigen. Uit deze kaste zijn de vorsten. Maar in het tegenwoordige Indie bestaan er geen echte Xatrijas meer; ook de Radjapoetras van Rådjasthan worden niet als zuiver beschouwd. Zoo is dan het wapenhandwerk in de handen van het geheele volk gekomen. Hetzelfde heeft op Bali plaats. De rådjas en hunne familie zouden ten minste Xatrija's zijn, doch ook dit is maar gedeeltelijk het geval. De hoogste vorst, de Deva Agoeng, is een Xatrija, maar de meeste andere vorsten zijn uit de derde kaste, de Wesjas. De Xatrijas waren zeker in gering getal naar Java gekomen; op Java telt de Oesana *Djawa* Xatrijas van *Koripan* (Pandjis-zetel), *Gaglang*, *Kediri* en *Djanggala*. Van het hof van *Daha* of *Kedirie* zijn de rijkshoofden, die Xatrijas en Wesjas waren, in de Rangga Lawe opgenoemd. Dit, het grootste rijk op Java, bevatte niet veel Xatrijas; zij worden *Mahisa* of *K'bo* (*buffel*, ter aanduiding van hunne sterkte) en *Rangga* (Jav. *ronggo*, wat volgens Lassen's Anthologie s. v. *minister* beteekenen moet,) genoemd; de namen zijn de volgende: *Mahisa Boengalan*, *K'bo Wilaloengan*, *K'bo Siloeman*, *K'bo Djerang*, *K'bo Kanigara*, *K'bo Tjaloek*, *K'bo T'ki*, *K'bo Taloektak*, *Ki Mahisa Sapati*, *K'bo Moendarang*, verder *Rangga Smi*, *Rangga Majang*, *Rangga Palana*, *Rangga Ralengsong*, *Rangga Pasoeng*, *Rangga Wirada*, *Rangga Rabete*, *Rangga Soembi*. *Rangga Sampana* en *Anoerangga Soenting*. Deze zijn wel al de Xatrijas, die in het grootste rijk van Java bestonden. Aan ieder van hen wordt eene bijzondere soort van kris toegeschreven, en deze soorten van krissen zijn door bemiddeling van Madjapahit naar Bali overgekomen. De Xatrija-geslachten zelven zijn echter niet naar Bali gekomen, met uitzondering van den Deva Agoeng en zijne half-broeders Arja Damar en 6 anderen. In de vele oorlogen op Java en bij de vernieling van Madjapahit zijn waarschijnlijk de echte Xatrijas geheel uitgeroeid. Ook de koninklijke familie van den Deva Agoeng schijnt eens (op Bali of op Java) nabij het uitsterven geweest te zijn, daar de heerschende vorst *Taroena* (jongeling, ongehuwd man) geene kinderen verwekte. Hier werd echter door een' priester *Dang hjang Kapakisan* een nieuw geslacht uit een' steen verwekt, *batoe henggong* (zie Oes. Bali. pag. 344). Dit van *batoe henggong* afgeleid geslacht is tegenwoordig op Bali heerschende, en van hetzelve stammen al de Xatrijas af. De nakomelingen der halfbroeders (Arja Damar en de anderen) zijn in lateren tijd tot Wesjas gedegradeerd. Zoo leiden zich thans alle nog voorhanden Xatrijas op Bali van den Deva Agoeng af. Dit zou ons verwonderen, daar het getal der Xatrijas niet klein is, maar er zijn er in Badong, Tabanan, Mengoei en Karang-Assam toch maar enkele; en de rest kan even ligt van den eenen Deva Agoeng, (die vóór 400 jaren leefde), afstammen, als thans in Badong van den Rådja Ngroerah Sakti Pam'tjoettan, (die vóór 4 generatien vorst van geheel Badong, met uitzondering van *Djambe*, was), 800 Goesti Pam'tjoettan afstammen, waarbij alleen de huisvaders gerekend zijn, die een' eigen haard bezitten en getrouwd zijn. Thans zijn de Xatrijas alleen nog heerschende in Klongkong, Bangli en Gianjar; vroeger was ook in Boleleng eene Xatrija-dynastie, die van den Deva Agoeng afstamde; de nakomelingen daarvan leven thans in Badong. Deze dynastie is

sedert 7 generatien (?) door Wesjas verdrongen. Hetzelfde heeft in nog vroegeren tijd in Karang-Assem plaats gehad.

De Xatrijas en al de vorsten van Bali schijnen voor twee honderd jaren (1633) nog zeer afhankelijk geweest te zijn van den Deva Agoeng, die door de Hollandsche gezanten van dien tijd als *vorst van Bali* genoemd wordt. Het aanzien van den Deva Agoeng is bijzonder verminderd door een' oorlog met Karang-Assem voor omtrent 100 jaren, waarin de oude zetel *Gêlgel* (ten oosten van Klongkong, nabij de zee) vernield werd. Sedert dien tijd hebben Karang-Assem en het door Karang-Assem veroverde Boleleng geene hulde meer aan den Deva Agoeng bewezen. Verder heeft zich spoedig daarna voor 3 generatien een onbeduidende Deva in *Gianjar* tot een' grooten vorst verheven, doordien hij de verwanten van den Deva Agoeng in de verscheidene stadhouderschappen, die het tegenwoordige Gianjar vormen, verdrong. De nieuwe dynastie van Gianjar is echter onder de opperheerschappij van den Deva Agoeng teruggekeerd. *Bangli*, waar ook een Xatrija-vorst heerscht, heeft tot voor korten tijd den Deva Agoeng geëerbiedigd, is thans echter zonder eenige betrekking met Klongkong. *Tabanan* heeft zich aan de suprematie van den Deva Agoeng onttrokken, om reden dat Karang-Assem en Boleleng geene hulde aan hem bewijzen. Er blijven dus alleen *Mengoei*, *Badong* en *Gianjar* over, die den Deva Agoeng als opperheerscher van Bali erkennen en eerbiedigen. Karang-Assem en Boleleng gebruiken, als 't geschikt is voor hunne bedoelingen, den naam van den Deva Agoeng als hunnen opperheer, bewijzen aan hem echter geene hulde (sêmbah) en zenden geene presenten (of tributen) naar Klongkong. Ook Badong levert maar weinig voor hem op, en is inderdaad altijd tegen de belangen van den Deva Agoeng, terwijl het openlijk aan hem hulde bewijst, gezanten zendt, en tot groote offeranden en feesten in Klongkong een weinig contribueert.

Dessak, *Pradeva* en *Poengakan* zijn namen van Xatrijas, wier geslacht veel gemengd is met Soedra-bloed.

Wesjas.

Deze kaste is uit een politiek oogpunt tegenwoordig de gewigtigste op Bali. Tot haar behooren de vorsten van *Karang-Assem*, *Boleleng*, *Mengoei*, *Tabanan*, *Badong* en ook de vorst van *Lombok*. Zij is veel talrijker dan de Xatrijas. Het geslacht van de vorsten van *Karang-Assem*, *Boleleng*, *Mengoei* en *Lombok* leidt zich af van *Patih Gadja Madda*, den tweeden veldheer van Madjapahit, die, te zamen met Arja Damar, Bali overwonnen heeft; hij was een Wesja van Madjapahit, terwijl *Arja Damar*, de hoofdoverwinnaar, een Xatrija en halfbroeder van den vorst was. Van *Arja Damar* stammen de vorsten van Tabanan en Badong af; zij zijn echter thans Wesjas. Zij zijn, naar het schijnt, al voor 300 jaren door den Deva Agoeng tot die kaste gedegradeerd. Als reden daarvoor wordt opgegeven, dat deze Xatrijas het haar op de wijze der Wesjas droegen. Tegenwoordig is in de haardragt der Xatrijas en Wesjas geen verschil op te merken; de Deva Agoeng draagt het haar juist zoo als de oude Kassiman; en de jonge Xatrijas en Wesjas dragen beiden het haar nu eens lang afhangende, nu eens in een lok (naar Sivaïtische wijze) op het achterhoofd gebonden. De ware reden is dan wel eene politieke geweest; men wilde het magtige geslacht van Arja Damar vernederen, en de overige Xatrijas, die van den Deva Agoeng afstammen en

toen wel reeds zeer talrijk waren, trachtten zich te verheffen. Het doel is niet bereikt geworden, maar de vorsten van Tabanan en Badong zijn Wesjas gebleven.

Wij hebben boven gezien, dat de Xatrijas van Daha en Madjapahit de titels *Mahisa* of *K'bo* en *Rangga* voeren. Voor de Wesjas zijn de namen *Patih*, *Demang* en *Toemenggoeng* opgegeven. *Mantri's*, die thans op *Java* de laagste positie onder de inlandsche Hoofden innemen, kunnen volgens de Balinezen van beide kasten zijn: dit verklaart zich door de oorspronkelijke beduiding van het woord *Mantri;* dit is in het Sanskrit »*Minister*," en dus toepasselijk op iedereen, die deze positie heeft, hetzij hij Xatrija of Wesja is. Ook *Patih* is op het oude *Java* en *Bali* een veel hoogere rang, dan tegenwoordig op *Java;* den titel *Patih* voert *Gadja Madda*, de voorgegeven voorvader van 4 vorstengeslachten op *Bali*, en die als eene incarnatie van Wisjnoe beschouwd wordt. Verder benoemt de eerste Deva Agoeng (Zie Oos. Java) den overwinnaar van *Bali* en stedehouder van *Tabanan*, Arja Damar, tot Patih of eersten minister, die in alle aangelegenheden geraadpleegd moet worden. Van de Javaansche titels vindt men nog die van *B'kel* op *Bali;* hij behoort echter niet aan leden van een der drie hoogere kasten, maar aan Soedra's, en staat gelijk met *mandoer* op *Java*. Zij worden op *Bali Parb'kel, Pamb'kel* of *Prab'kel* genoemd; deze naam is ontstaan uit *Prab'kel*, wat even als Pragoesti en Pradeva (gewoonlijk uitgesproken Pergoesti en Perdeva) de *verzameling der B'kels* (Goesti's en Dewa's), beteekent.

Van de voorname Wesja's van het hof van Daha (1) (Kediri) worden opgegeven in de Oesana Java: *Mantri Bawong, Kala Moedong, Toemenggoeng Paroengsari, D'mang Drawalika, Gebob Basah, Lobar,* (de kris naar den vorm van dezen man wordt nog in *Karang-Assem* door de vorsten gebruikt, volgens de *Poesaka* in *Ngalihan;*) *Kala Limpoeng, Boeta Wilis, Boebar, Baleman, Djalak Katengeng*. Van zulke Wesja-geslachten stammen even als van de echte broeders van Arja Damar een groot getal Balinezen af; maar allen, buiten de nakomelingen van Arja Damar en Patih Gadja Madda, zijn zonder aanzien, en meestal tot Soedra's geworden. Enkele van hen hebben nog den titel Goesti en volgelingen; de anderen zijn geheel gelijk met de Soedra's. De reden hiervan is, dat hunne voorvaders op *Bali* door de geslachten van Arja Damar en Patih Gadja Madda overwonnen en verdrongen zijn.

De Wesjas zijn oorspronkelijk bestemd voor den handel, landbouw en uitoefening van kunsten en ambachten Deze bestemming is in *Bali* bekend, maar de voorname Goesti's verachten deze bezigheden; alleen zijn zij niet ongenegen handel te drijven, om het noodige geld voor de amfioen en hanengevechten te verkrijgen. De handel is echter niet alleen in de handen der Wesjas, ook al de andere kasten deelen daarin.

Om de tegenwoordige positie der Dewa's en Goesti's op *Bali* beter te leeren kennen, zou het hier de plaats zijn, om over de vorstengeslachten en hunne afstammelingen uit te wijden.

Vorstengeslachten.

Wij hebben al kortelijk aangevoerd, dat al de *Xatrija*-vorsten en al de tegenwoordige

(1) *Daha* is ook de naam van een oud volk in *Indië*.

Xatrijas hun geslacht van den *Deva Agoeng* afleiden. Verder zijn de vorsten en Goestis van *Tabanan* en *Badong* van Arja Damar afkomstig; eindelijk zullen de vorsten en Goestis van *Mengoei, Karang-Assem, Boleleng* en *Lombok* van *Patih* Gadja Madda afstammen. Dit brengt ons op den tijd der verovering van *Bali* door de Javanen van Madjapahit terug.

In de *Oesana Bali* is eene oude betrekking tusschen *Java* en *Bali* aangeduid. *Bali* was in 't bezit van kwade geesten of reuzen, dat is: de Balinezen waren nog geene Hindoes. (Vgl. Abdullah, in 't Tijdsch. voor Neêrlands Indië 7. 2. pag. 160 volgg.). Enkele Hindoes hadden zich van *Madjapahit* uit op *Bali* gevestigd, vooral hadden zij een heiligdom in *Bazoeki* (zoo genaamd naar den Indischen slangenkoning *Wasoekî*, die in de Ind. en Bal. Mythologie Siva verzelt en eene voorname rol speelt). Zij werden echter door de ongeloovige vorsten en volk verdrukt. De geschiedenis van de neêrkomst der goden en het overwinnen van den Maja Danawa en der daemonen duidt de zegepraal van 't Hindoeisme aan. Door welke aardsche middelen die godsdienst bevestigd is, zegt de Oesana *Bali* niet, en wel schijnt daarvan de reden te zijn 1) *dat de godsdienst door de goden zelven ingevoerd moest worden, om hare groote heiligheid te bereiken,* 2) *dat men het gevoelen van het overwonnen volk (de oorspronkelijke Balinezen) sparen wilde of moest, door hen als niet door menschen, maar door goden overwonnen voor te stellen.* Verder is de Oesana *Bali* alleen voor het volk bestemd.

In de Oesana *Java* vinden wij echter de sporen van de ware overwinning. Zij wordt hier gesteld als onmiddellijk voor de overkomst van den Deva Agoeng, den eersten van Madjapahit, plaats grijpende; maar *Bali* was (volgens dezelfde Oesana *Java*) al vroeger provincie van het rijk van Madjapahit en wordt alleen na een' opstand van den stedehouder weder onderworpen. Er bestond dus al vroeger de inrigting van kasten en de Hindoe-godsdienst op *Bali*, 't geen ook uit het verhaal van Abdullah schijnt te blijken; maar door den opstand en de overwinning van den stedehouder van *Bali* werd er gelegenheid geboden, om het land onder de toenmalige grooten van Madjapahit te verdeelen, en de vorst of vorstenzoon van Madjapahit kwam zelf zijnen zetel op dat eiland nemen, nadat het rijk Madjapahit te gronde gegaan was. Deze vernieling van Madjapahit is volgens de Javaansche berigten door de belijders van het Mohamedanisme bewerkt; volgens de Balinezen is het rijk en de stad verlaten, uit hoofde eener ziekte, die door een' boeta (daemon) veroorzaakt was.

Volgens de Oesana *Java* werden Arja Damar en *Patih* Gadja Madda als veldheeren van Madjapahit tegen het oproerige *Bali* gezonden. Arja Damar overwint het Noorden, terwijl *Patih* Gadja Madda in het Zuiden werkeloos blijft; maar bij het aanrukken van Arja Damar onderwerpt zich ook dit gedeelte aan den zegepralenden. De overkomst van den vorst van Madjapahit wordt volgens de Oes. Jav. veroorzaakt door het verschijnen van een' daemonischen koning, Mradja Danawa, op *Bali*, (dus nog een ongeloovige!); deze is van de familie van Maja Danawa in de Oes. *Bali*, en duidt wel hetzelfde factum aan, dat het onderwerp van dat geschrift uitmaakt). Arja Damar was in dien tijd in Madjapahit; bij ontvangst van het narigt, dat deze Raksasa Mradja Danawa magt op *Bali* uitoefent, trekt de vorst van Madjapahit zelf met Arja Damar en zijn geheel leger tegen *Bali* op; na de overwinning van den Râksasavorst, die, toen hij geen' tegenstand meer bieden kon, door de lucht de wijk neemt, sticht de vorst van Madjapahit zijn' zetel in *Gelgel*. Dit geheele vertelsel is onwaarschijnlijk, en welligt uitgevonden, om de *wijze, waarop* en de *reden, waarom* de vorst of vorsten-

zoon van Madjapahit zijn rijk verlaten heeft om zich op *Bali* te vestigen, voor de oorspronkelijke Balinezen te bedekken. (1)

Hetgeen der waarheid uit deze narigten het naast bij schijnt te komen is kortelijk dit: Arja Damar *had het oproerige Bali onderworpen, en op nieuw het aanzien van den vorst van Madjapahit doen eerbiedigen; korten tijd daarna ging het rijk van Madjapahit (door oorlog of andere rampen) te gronde, en de overlevende vorst of een van zijne zonen kwam naar het geruste Bali over.* De Balinezen rekenen zich deze overkomst natuurlijk tot eer, en achten het verlies van Madjapahit gering, naardien volgens hun zeggen die plaats (en geheel *Java*) door kwade geesten geïnfesteerd werd. Niet zoo ligt schijnen de vorsten het verlies van het groote rijk op *Java* vergeten te hebben; van daar hunne gestadige oorlogen met *Blambangan*, en zelfs op *Passoeroean*, (zie ook Raffles Tom. II. 200 volgg. history of *Java*), van waar zij echter eindelijk hebben moeten aftrekken. *Blambangan* (het land bij *Banjoewangi*) heeft nog lang tot *Bali* behoord. De woestheid van dat land is ten deele aan de oorlogen met de Balinezen te wijten, die het niet houden konden. Merkwaardig genoeg is 't dat ook het tegenover-gelegen stuk van *Bali*, *Djembrana*, grootendeels woest is; ook hier wordt even als in Madjapahit als reden opgegeven, dat een koning, die eene daemonische gedaante heeft, hier huisvest en het land onveilig maakt. Maar *Djembrana* is wel even als *Blambangan* door de lange oorlogen tusschen *Java* en *Bali* verwoest, en wordt ook thans meer om der zekerheid wil dan om den daemonischen koning weinig bebouwd. De zucht der Balinezen om het verloren land weder te winnen heeft zich nog in de expeditie der Bolelengers tegen *Banjoewangi* onder het Engelsch bestuur kenbaar gemaakt. Overigens hebben zij ook in het Oosten weder getracht te winnen, wat in 't Westen verloren was. Van daar de overwinning van *L mbok* en het aantasten van *Sèmbawa*, waar zij door het Hollandsche Gouvernement gestuit zijn.

Na de vestiging van den Deva Agoeng op Bali in *Gelgel*, wordt het land onder de voornamen van het leger en 't hof verdeeld. *Arja Damar* verkrijgt het groote land Tabanan, en wordt *Patih*, eerste minister van den Deva Agoeng. Zonder hem te raadplegen, mag de vorst niets ondernemen, en dit voorregt zal ook op zijne nakomelingen overgaan; van daar komen de tegenwoordige grieven der vorsten van Tabanan en Badong, die zich nog altijd dat oude voorregt herinneren, en, dewijl de Deva Agoeng niet de oude belofte houdt, ook zich niet meer aan hem verbonden oordeelen. Om politieke redenen bewaart echter Badong nog den schijn van onderworpenheid. — Ook verkrijgt Arja Damar den eeretitel van *Arja Kèntjèng;* (*Kèndjèng* of *Kèngdjèng* is de titel voor vorstelijke met gezag bekleede Javanen, en wordt ook aan den Resident, 't Gouvernement enz. gegeven). Het getal van zijne mannen zal 40,000 bedragen hebben. Verder worden aan de broeders van Arja Damar kleinere stedehouderschappen verleend: aan *Arja Sento* het land *Patjoeng*, het tegenwoordige *Marga*, vroeger aan *Mengoei*, thans aan *Tabanan* behoorende; aan *Arja Beleteng* het land *Pinatih*, thans door de vorsten van Badong overwonnen, vóór honderd jaren nog een eigen rijk (het geheele oosten van Badong); aan *Arja Waringin* 't land *Kapal* in het tegenwoordige Mengoei; aan *Arja Blog* 't land *Kabakaba* in Mengoei; aan *Arja Kapakisan* 't land *Habiansmal* in Mengoei; aan

(1) Er wordt in de Oesana *Java* geen naam van den vorst, die de eerste Deva Agoeng op *Bali* werd, opgegeven. Volgens andere berigten heet hij Deva Agoeng K'toet, wat reeds Raffles opgeeft en de Balinezen bekrachtigen.

Arja Bintjoeloeku 't land *Tangkas* in Klongkong. Buiten deze broeders van Arja Damar wordt nog *Arja Mangoeri* als stedehouder in Dawoeh in Karang-Assem opgegeven, en de drie voorname Wesjas: *Tan Koeber*, *Tan Kawoer* en *Tan Moendoer* (deze zijn echter zinnebeeldige namen,) verkrijgen ook een gebied. In de Pamendanga, eene soort van geschiedenis der vorsten en priesters, die echter van weinig waarde is, hebben deze voornamen gedeeltelijk andere stedehouderschappen. Maar hierin wordt ten minste ook *Patih Gadja Madda* als stedehouder van Mengoei opgegeven, wat door alle Balinezen bekrachtigd, maar in de Oesana Java (1) uitgelaten is. Wij zien dus Bali al in den beginne onder stedehouders verdeeld; van stedehouders konden deze spoedig onafhankelijke vorsten worden, zoo als wij ze thans zien. In het jaar 1633 schijnt, naar het berigt van de Hollandsche gezanten, de Deva Agoeng nog de eenige vorst van Bali geweest te zijn, en het is waarschijnlijk, dat hij als zoodanig beschouwd werd en over geheel Bali invloed had tot vóór omstrecks 100 jaren, wanneer Gelgel, de oude zetel van hem, vernield is. De landen naast Klongkong, *Bangli*, *Gianjar* en ook *Boleleng*, schijnen onmiddellijk onder den Deva Agoeng behoord te hebben, en zijn dan na verloop van tijd als stedehouderschappen aan leden van zijne familie gegeven geworden. Hier waren alzoo na de degradering van het geslacht van Arja Damar de eenige overig-blijvende Xatrijas, maar ook zij werden gedeeltelijk door de Wesjas verdrongen. De geschiedenis van Arja Damar's nakomelingen is alleen merkwaardig wegens de verkrijging van Badong en stichting van dit rijk. Veel meer invloed op de geschiedenis van geheel Bali had het geslacht van *Patih Gadja Madda*. Deze, de tweede veldheer der vorsten van Madjapahit, had zijnen zetel in Mengoei. Het paleis van Mengoei is een van de oudste. Abdullah (pag. 163) laat zelfs den Deva Agoeng in het begin in Mengoei wonen; mijne ingewonnen berigten stemmen echter in dat punt met de Oesana Java overeen, waar de Deva Agoeng zijn' eersten zetel in Gelgel heeft; naderhand is hij naar Klongkong vertrokken. Tot Mengoei behoorde buiten het tegenwoordige land van dien naam het grootste gedeelte van Badong, (het kleinere oostelijke gedeelte van Badong vormde het rijk Pinatih, dat in lateren tijd onder de opperheerschappij van Mengoei behoorde,) — verder een gedeelte van het tegenwoordige Gianjar, *Kramas*, en het land *Marga*, dat thans tot Tabanan behoort. Het was dus een aanzienlijk rijk en even groot of nog grooter dan Tabanan. De broeders van Arja Damar hadden nu wel is waar ook verscheiden gedeelten van het tegenwoordige Mengoei, maar allen schijnen spoedig door de magt van *Gadja Madda* en zijne opvolgers onderdrukt te zijn; alleen het rijk *Pinatih* onder de nakomelingen van *Arja Beleteng* bestond voort, maar werd schatpligtig aan Mengoei. In dezen tijd (circa vóór 250 jaren) kunnen wij dan de positie van Bali dus opgeven: *Klongkong*, *Gianjar* (met uitzondering van *Kramas*), *Bangli* en *Boleleng* behooren aan den Deva Agoeng en aan *poenggawa's* (stedehouders) van zijn geslacht; *Tabanan* behoort aan de nakomelingen van Arja Damar; *Mengoei* met *Badong* en deelen van *Gianjar* en *Tabanan* (*Kramas* en *Marga*) behooren aan de nakomelingen van Gadja Madda. *Karang-Assem* is waarschijnlijk nog onder de nakomelingen van *Arja Mangoeri* (ten minste gedeeltelijk). Eene verandering van dezen staat van zaken werd daardoor bewerkt, dat de vorsten van Mengoei Karang-Assem veroverden, en dat een

(1) In de Oesana Bali vertoont zich een karakter van partijdigheid voor het geslacht van Arja Damar.

Goesti van Tabanan met zijne nakomelingen zich in Badong vestigde, en, na in den beginne onder de opperheerschappij van Mengoei gestaan te hebben, een eigen onafhankelijk rijk vormde.

Eene andere en gewigtiger verandering begon vóór circa 100 jaren door den oorlog van Karang-Assem tegen Klongkong. De reden van dezen oorlog was het dooden van een' vorst van Karang-Assem, op bevel van den Deva Agoeng. De bedoelde vorst van Karang-Assem deed boete op de wijze der Indische jogi's; hij gaf zich geheel aan de contemplatie over, en verzuimde daardoor alle uiterlijke aardsche dingen in zoo ver, dat hij ook sterk tegen het decorum zondigde, b. v.: de excrementen liet uitgaan, waar hij juist zat. Bij zijn aanwezen in Klongkong gedroeg hij zich dan ook op dezelfde wijze, en vertoornde daardoor den Deva Agoeng en de voornamen van het hof van Gelgel. Bij zijne terugreis werd hij op bevel van den Deva Agoeng in eene hinderlaag gedood. Hij liet drie zonen achter, die aanstonds dezen moord besloten te wreken. Door de boetedoeningen van den vermoorden vader was hunne magt in de oogen der Balinezen onwêerstaanbaar; juister echter is het, dat het geslacht van Gadja Madda, dat toen al het groote Mengoei en Karang-Assem bezat, het magtigste op Bali was. Zij overwonnen den Deva Agoeng en vernielden zijnen koninklijken zetel in Gelgel. De Deva Agoeng hield echter zijn land, en schijnt van dien tijd af in die afhankelijkheid van de Karang-Assem-familie gekomen te zijn, waarin wij hem thans zien. Door huwelijken werd de vrede hersteld, en Klongkong inderdaad in ondergeschiktheid gehouden. — Zoo was de vrouw van den laatst-overleden' Deva Agoeng eene prinses van Karang-Assem, en regeerde voor hem het geheele land in dier voege dat zij zelfs eene andere vrouw van haren man, eene prinses van Badong, durfde vermoorden. — Van dien tijd is voornamelijk het afnemen der magt van den Deva Agoeng te dagteekenen. Hij was een overwonnen vorst, en, ofschoon hij ook zijn land hield en in schijn de overwinnaar zijn ondergeschikte bleef, zoo was toch het aanzien bij het volk grootelijks verminderd. Daarbij kwam, dat de vorsten van Karang-Assem nu ook geene leenpligten meer in Klongkong verrigten wilden, en alleen den naam van *eersten heerscher van Bali* aan den Deva Agoeng toestonden, zonder eenige tributen te betalen.

Deze overwinning had voor de familie van Karang-Assem nog andere gewigtige gevolgen. De overwinnaars van Klongkong konden zonder veel moeite ook Boleleng aantasten, waar al verscheidene malen de dynastiën gewisseld hadden, en dat toen zeker in een' staat van groote zwakheid verkeerde. Zij verkregen ook dat land, en een van de broeders werd koning van Boleleng. De oude dynastie der Xatrijas had toen al opgehouden in Boleleng te bestaan (1); naar de opgaven der Badongers is zij al sedert 7 generatiën van den troon verdrongen en naar Badong gevlugt, waar zij nog thans, ondergeschikt aan de heerschende Wesjas, maar toch in eenig aanzien leeft. (Het hoofd er van is de Deva Made Rahi in Koetta, die het opperbevel over die plaats van de râdjas van Badong gekregen heeft). Een van de volgende vorsten van Boleleng, die ook van Wesja-geslacht was (afstammende van Arja Beleteng in Pinatih) was *Pandji;* ook hij had het rijk niet lang.

---

(1) Dit narigt is te betwijfelen; hoe konden dan in Crawfurd's tijd Xatrijas in Boleleng heerschen (1812)?

Of hij de Xatrijas verdrongen heeft, is niet zeker, evenmin of op hem onmiddellijk de familie van Karang-Assem gevolgd is.

Het laatste wapenfeit van de zegerijke broeders van Karang-Assem was de verovering van Lombok. Ook hier bleef een der broeders als vorst, en hield 5000 Balinesche familiën bij zich, van welke de tegenwoordige Balinesche bevolking van Lombok afstamt.

In het zuiden had ondertusschen die van Tabanan overgekomen Goesti-familie het geheele westelijke gedeelte van Badong ten onder gebragt, t. w. Pinatih; het oostelijke gedeelte werd wat later verwonnen.

Omstreeks denzelfden tijd (vóór drie generatiën) werd de familie van den Deva Agoeng ook van de bezittingen in Gianjar beroofd, en stichtte een ondergeschikte Deva (*Poengakan*), met name Deva Mangis, het tegenwoordige rijk van Gianjar.

Vóór 100 jaren hebben wij dus de volgende positie van Bali: 1) de *Deva Agoeng* in Klongkong, alleen nog in naam vorst van geheel Bali en zijn gebied beperkt tot Bangli en Klongkong. In Bangli waren echter eigen vorsten, die ook Xatrijas en van den Deva Agoeng afstammende zijn, maar van lagere geboorte dan de Xatrijas in Klongkong. In Gianjar zijn de verwanten van den Deva Agoeng door een' geringen Deva overwonnen. 2) De *familie van Gadja Madda* heerschende in Mengoei, Karang-Assem, Boleleng en Lombok. Mengoei, het oorspronkelijke land, had echter al een groot stuk land aan het nieuw ontstane Badong verloren. 3) De *familie van Arja Damar* in *Tabanan* en in het nieuw-gegronde *Badong*.

Sedert dien tijd zijn er weder oneindige veten onder de genoemde 8 Staten. Wij zeggen 8, want *Pahjangan* was geen eigen Staat, maar behoorde vroeger tot Bangli en thans tot Mengoei, en *Djembrana* is ook altijd of zeer langen tijd aan Boleleng ondergeschikt geweest, — vóór 20 jaren door Badong veroverd, maar wederom aan Boleleng verloren.

De meeste veten hebben Badong met Mengoei en zijne bondgenooten Karang-Assem en Boleleng, en Gianjar insgelijks met Mengoei en Bangli gehad. De nieuwe rijken van Badong en Gianjar zijn dan ook spoedig bondgenooten geworden, hoewel ook zij enkele kleine oorlogen onder elkander gevoerd hebben, wanneer de eene voor en de andere tegen de partij van den Deva Agoeng was. Over het algemeen staan zij beiden met den Deva Agoeng in vriendschappelijke betrekkingen, bewijzen hulde aan hem, en betalen hem eenige presenten. Om den tegenwoordigen stand van Bali aan te toonen, spreken wij nu nog in het bijzonder over iederen Staat.

1) *Klongkong*, beheerscht door den Deva Agoeng, is het kleinste en geen rijk land. Zijne mannen worden opgegeven 6000 te zijn. Vroeger waren er leden van zijne familie in Nagara, Soekawati en Pedjeng (allen in het tegenwoordige Gianjar); verder had de familie ook nog Boleleng, van waar zij uitgedreven en naar Badong overgegaan is. Ook in Bangli is de Xatrija-familie niet meer na-verwant met den Deva Agoeng, maar nog tot vóór 8 à 10 jaren waren die van Bangli altijd getrouwe volgelingen, en bewezen hulde in Klongkong. Tegenwoordig zijn Bangli en Klongkong verbitterde vijanden. Gianjar, Badong en Mengoei erkennen door presenten en gezanten de waardigheid van den Deva Agoeng. Karang-Assem en Boleleng erkennen hem als oppersten vorst, maar bewijzen geene hulde, en handelen wel in overeenstemming met Klongkong, maar toch als geheel onafhankelijke Staten. Tegenover het Hollandsche Gouvernement gebruiken zij echter de voorgegeven

magt van den Deva Agoeng, om hunne handelingen als van den Deva Agoeng afhankelijk voor te stellen en achter hem te schuilen. *Tabanan*, *Bangli* en *Lombok* erkennen niet eens het opperaanzien van den Deva Agoeng, noch minder geven zij presenten.

De naam van den tegenwoordigen Deva Agoeng is G'de Poetra (1); zijne zuster, dochter van de bovengenoemde prinses van Karang-Assem, heet Deva Agoeng Istri. De moeder van den Deva Agoeng was eene Soedra-vrouw, maar de overleden Deva Agoeng had geene mannelijke kinderen bij voorname vrouwen, en dus moest de zoon eener Soedra-vrouw hem opvolgen.

2) *Gianjar*. Hier heerscht *Deva Pahan*, een zoon van *Deva Mangis*, die in October 1847 overleden is. De familie is Xatrija, maar van lage afkomst (door te vele vermenging met Soedra-bloed), en wordt *poengakan* genaamd, (*poengakan* beteekent *gevallen*). De overgrootvader van Deva Pahan, met name Deva Mangis, is de stichter van dit rijk. Hij was bevelhebber van 200 man in de dessa Gianjar en stond onder de Poenggawas van den Deva Agoeng, die in Nagara, Soekawati en Pedjeng hunne steden hadden en nabestaanden van den heerschenden Deva Agoeng waren. Door list, geweld en vergift heeft hij deze poenggawas onder zich gebragt, en van Mengoei het land Kramas veroverd. Wegens zijne schandelijke daden, het vergeven enz., zou hij na den dood in eene slang veranderd zijn, die in het paleis van Gianjar langen tijd gevoed werd, maar in de laatste jaren verdwenen is. Hij is in zijne ondernemingen waarschijnlijk alleen daardoor geslaagd, dat hij in een' tijd begon, toen Klongkong door Karang-Assem overwonnen en van alle magt beroofd was. Gianjar heeft zich echter aan den Deva Agoeng als opperheerscher onderworpen, en zendt talrijke presenten, die den Deva Agoeng doen vergeten dat zijne naaste verwanten op een schandelijke wijze onderdrukt zijn. De vroegere Poenggawas bestaan namelijk nog in Gianjar, maar zij zijn onder het bevel van een' Poengakan. Zoo blijkt het overal op Bali, dat een voorname geboorte niet toereikend is om een geslacht te beschermen. De sterkere overwint ook hier, al ware hij van de laagste afkomst. Door voorname huwelijken wordt dan zulk een overwinnend geslacht ook weder verheven. — Gianjar zal 35000 mannen hebben, maar men kan van al deze opgaven slechts de helft als waar aannemen. Het is een van de vruchtbaarste en bestbebouwde streken van Bali.

Gianjar is verbonden met Badong en bemiddelt ook wel de geschillen tusschen het laatste rijk en Klongkong. De positie tegenover Karang-Assem is noch vriendelijk, noch vijandig. Bij de laatste Hollandsche expeditie tegen Boleleng heeft Gianjar op bevel van den Deva Agoeng 5000 man hulptroepen gezonden, die echter te laat aankwamen, en niet de beste strijders, maar integendeel het uitschotje van het rijk waren.

---

(1) *G'de* beteekent den oudsten (zoon of dochter van dezelfde moeder); bij niet-vorstelijke personen en Brahmanen is daarvoor gewoonlijk *Wajahan* (oud); *Made* is de tweede (eigenlijk de middelste, Skt. mad'ja); *Njoman*, de derde, bijaldien er nog een vierde bestaat. *K'toet*, de derde of vierde (eigenlijk de jongste). In geval er nog meer kinderen zijn, worden dezelfde benamingen gebruikt, maar vóór den naam gezet, in plaats van achter. Zoo hebben wij in *Den Passar* een' radja *Ngroerah K'toet* en een' *K'toet Ngroerah*, beide zonen van den overledenen vorst, den broeder van Kassiman. *Poetra* is prins, doch zou eigenlijk maar aan geheel-voorname geboorte toegekend worden; hier is echter de Deva Agoeng zoon van eene Soedra-vrouw, maar als de eenige, die opvolgen kon, geadeld.

Gianjar heeft onder de drie vorsten van den naam Deva Mangis vele veten gehad, met Bangli en Mengoei voornamelijk, maar ook met andere Staten. Bij de verovering van Mengoei door Badong was ook Gianjar bondgenoot van het laatste en verkreeg een stuk land aan de grens, *Kadewatan*. De vriendschap van Gianjar voor Badong is niet geheel zeker; van daar de nieuwe kampongs, door radja Kasiman gebouwd, op de grens van Badong.

3). *Bangli*. De regerende vorst is *Deva G'de Poetoe Tangkeban* (1). Ook zijn geslacht is uit Klongkong van den eersten Deva Agoeng afstammende, maar in aanzien staat het achter de linie der Deva Agoengs. Vroeger bestonden er twee rijken door deze familie beheerscht: *Bangli* en *Taman-Bali*. De naauwe verwantschap kon den vorst van het eerste rijk niet verhinderen, om het laatste te bemagtigen en zijne vorsten uit te roeijen. Hetzelfde zien wij echter bij de familie van Karang-Assem en van Lombok. Bangli was tot vóór omtrent 10 jaren meestal aan Klongkong gehecht; de vorst van Bangli, de krijgszuchtigste van Bali, was opperveldheer (*Senapati*). De vijandschap met Klongkong is door den invloed der prinses van Karang-Assem, die met den overledenen Deva Agoeng getrouwd was, ontstaan. In zijn vele oorlogen met Karang-Assem, Boleleng en Gianjar heeft hij echter een gedeelte van zijn land in het noorden verloren, en in den laatsten tijd ook Pahjangan, dat zuidelijk van Bangli ligt, en thans door een streep lands, dat Gianjar gekregen heeft, van Bangli zelf afgescheiden wordt. Pahjangan is verwonnen door Boleleng, en door dit rijk aan den Deva Agoeng afgestaan, die het wederom ter besturing aan den vorst van Mengoei, zijnen Poenggawa, overgegeven heeft.

Bangli erkent den Deva Agoeng niet meer, en is in vriendschappelijke betrekkingen met Tabanan en Badong getreden, die echter weinig zijn wegens de omringende vijandige Staten. In den laatsten tijd heeft de openbare oorlog met Gianjar opgehouden door den invloed van Badong. Ook van Karang-Assem en Boleleng heeft het land, sedert de eerste Hollandsche expeditie, niets geleden; thans is het echter in groot gevaar door de vereenigde magt van genoemde Staten en van Klongkong en Mengoei verslonden te worden. De menschen van Bangli zijn de dappersten onder de Balinezen, en hebben alleen door hunne dapperheid tegen zoo vele magtige vijanden kunnen standhouden. Ook de vrouwen dragen de wapens in dat land. Vuurwapens zijn er in Bangli maar 50 (2).

4). *Mengoei*. De heerschende vorst is *Anak Agoeng K'toet Agoeng*. Hij heeft zijnen ouderen broeder vermoord, die eerste vorst was; de weduwe van laatstgenoemden, *Bjang Agoeng*, heeft echter nog veel invloed. Van Mengoei stammen de familien van Karang-Assem, Boleleng en Lombok af. In Mengoei had *Patih Gadja Madda* zijn stedehouderschap. Volgens

---

(1) *Poetoe* wordt iemand genaamd, bij wiens geboorte de grootvader of grootmoeder nog leeft. Het woord *w'ka* enz. (Zie blad I.)

(2) Het bovenstaande is, gelijk de rest van het *voorloopig Verslag over Bali*, in 1848 geschreven. Door de derde expeditie, die het Nederlandsch-Indische Gouvernement tegen de vijandige Staten op Bali in 1849 gezonden heeft, is de positie van verscheidene vorsten thans zeer veranderd. Schrijver heeft echter gedacht, zijnen arbeid niet daarom te moeten veranderen, maar den staat van Bali te beschrijven, zooals die bij zijn vertrek van Bali bestond. Natuurlijk zullen er thans nieuwe berigten, door het nader bekend worden van Boleleng, Karang-Assem en Bangli, aan het publiek medegedeeld kunnen worden; tot nu toe is echter den schrijver nog weinig authentieks ter ooren gekomen, en hij geeft dus zijne vroeger ingewonnen narigten als zooveel-mogelijk historische data. Het is bekend, dat thans de vorst van Bangli, de getrouwe bondgenoot van het Gouver-

eenige berigten was deze Patih Gadja Madda eene incarnatie van Wisjnoe, die zich dus ook in een' Wesja verligchamelijkt heeft. Het vertelsel is welligt ontstaan, toen de familie bijna geheel Bali en Lombok ten onder gebragt had. Een ander verhaal zegt, dat Patih Gadja Madda van de aarde verdwenen is, en geene kinderen achtergelaten heeft; het geslacht van Mengoei zal dan van *Ki Jasak* afstammen, die met de kleindochter van Arja Damar getrouwd was tegen den wil van haren vader *Arja Jasan*. Mengoei bevatte in ouden tijd het geheele westelijke Badong, terwijl ook het oostelijke gedeelte, het rijk Pinatih, onder de nakomelingen van Arja Beleteng de opperheerschappij van Mengoei erkende. Buitendien behoorde Kramas en Kadevatan van Gianjar en Marga, in het gebergte van Tabanan, vroeger tot Mengoei. Kramas is door Gianjar veroverd, zoo als wij gezien hebben; over de rest zullen wij onder *Badong* spreken. Mengoei was eenigen tijd, omtrent twaalf jaren, onder de heerschappij van Badong, is echter thans weder vrij van dat rijk en staat als een eigenlijk stedehouderschap onder Klongkong. Met Karang-Assem is de familie van Mengoei niet alleen oorspronkelijk dezelfde, maar ook in den nieuwsten tijd door huwelijk verbonden. De vorst van Karang-Assem heeft eene prinses van Mengoei getrouwd. Mengoei moet blindelings de bevelen van den Deva Agoeng volgen; het is echter vijand van Badong en Tabanan, en door de ligging tusschen die twee Staten nagenoeg geneutraliseerd. Het kleine stuk land aan den zeekant, dat tot Mengoei behoort, te veroveren is voornamelijk het doel van Badong, hetwelk daardoor aan het bevriende Tabanan grenzen zou. Echter is dit stukje door rotsen onmiddellijk aan de zee, die maar een klein pad openlaten, sterk verdedigd.

De vijandschap onder de Balinezen vertoont zich onder anderen door het afleiden van het water; zoo heeft Mengoei voor eene rivier, die vroeger in Badong in de zee vloeide, op zijn gebied eene andere bedding gegraven, en daardoor de rijstvelden van Grobokkan op de grens van Badong droog doen liggen.

5). *Karang Assem.* De regerende vorst is *Ngroerah* (1) *G'de Karang-Assem.* De familie is die van Gadja Madda, en het land vóór meer dan twee honderd jaren door Mengoei veroverd. Eene naamlijst der vorsten van Karang-Assem vindt men in de *Pamendanga*, een werk, dat wij boven genoemd hebben; echter is er niets over hunne verrigtingen bijgevoegd. In

---

nement, buiten zijn eigen land, ook het bestuur van Boleleng, door het Gouvernement en onder de opperheerschappij van het Nederlandsch Gouvernement hem opgedragen, gekregen heeft, — dat verder het land Karang-Assem op Bali aan den vorst van Mataram-Lombok overgegeven is, die daarop gegronde aanspraak meende te bezitten. Verder is het aanzien van den Deva Agoeng nog meer verminderd dan vroeger, daar hij èn de oppermagt van het hooge Gouvernement heeft moeten erkennen, èn twee vorsten, die hem al vroeger niet in zijne waardigheid erkenden, thans zijne magtige en geduchte naburen geworden zijn, die altijd gereed en in staat zullen zijn om hem te beteugelen. Wij behoeven hier, om herhalingen te sparen, nog maar het factum aan te duiden, dat de voorheen regerende vorsten van *Boleleng* en *Karang-Assem* en de nog meer bekende *Goesti Djèlanteg* in den strijd gevallen zijn.

(1) *Ngroerah* beteekent iets dat beschaduwt, *palindongan*, een pajong en ook het gewelf van den hemel. De vorsten van het Wesja-geslacht voeren meestal dezen titel; zij beschaduwen en beschermen het land. De vorst van Mengoei heeft dien titel niet, wijl het land aan Klongkong als eigendom behoort en aan den tegenwoordigen vorst maar als leen van Klongkong opgedragen is: *Ngroerah*, *Angroerah*, *Angloerah* is op Java *Loerah*, een hoofd van den 4den rang.

de Oesana Java heeft Arja Mangoeri het stedehouderschap van Dawoeh in Karang-Assem; het is niet zeker of die familie geheel Karang-Assem had, — mogelijk dat de Deva Agoeng een gedeelte van dat land bezat. Door de verovering van Karang-Assem door de familie van Mengoei werd Klongkong van Boleleng afgesneden, en het magtige vorsten-geslacht in het veroverde land vond het naderhand ligt het alleenstaande Boleleng te onderwerpen.

Geen Staat heeft zoo veel oorlogen gevoerd als *Karang-Assem*. Over de overwinning van den Deva Agoeng en de vernieling van *Gelgel* hebben wij boven gesproken. Het gevolg daarvan was de verovering van *Boleleng* en *Lombok*, en de familie zou welligt geëindigd hebben met zich meester van geheel *Bali*, *Lombok* en *Sèmbawa* te maken, (*Sèmbawa* is inderdaad aangetast geworden, maar door de tusschenkomst van het Hollandsch Gouvernement bewaard gebleven,) bijaldien zij niet onder zich-zelve vele burger-oorlogen gevoerd had. Vele vorsten van *Karang-Assem* en in het veroverde *Boleleng* zijn door leden van hunne familie verdrongen. Ook op *Lombok* hebben de twee vorsten van de *Karang-Assem*-familie vóór 9 jaren oorlog tegen elkander gevoerd, die daarmede geeindigd is, dat de voornaamste vorst, die van *Karang-Assem-Lombok*, door den vorst van *Mataram* overwonnen is en zich omgebragt heeft. Van de familie van *Karang-Assem-Lombok* zijn twee kinderen gered, een zoon en eene dochter van den laatsten vorst, die thans op *Karang-Assem-Bali* leven (1). De overige familie, de vrouwen medegerekend, heeft zichzelve op echt-Indische wijze onder elkander vermoord, om de schande van overwonnen te zijn niet te overleven. Zij wilde zelfs een' Europeaan, die hare partij getrokken had, mede vermoorden, om allen te zamen in den hemel (Svarga) in te gaan Ook deze wijze: »van uit het leven te gaan door onderlingen moord der leden der familie," wordt als eene *Bela* beschouwd, en ook hier past de Indische beduiding van het woord *wela*, (sudden and easy death; zie boven). Sedert den ondergang van *Karang-Assem-Lombok* zijn de vorsten van *Karang-Assem-Bali*, van *Boleleng* en de van hen afhankelijke Deva Agoeng vijanden met *Lombok*, en erkennen elkander onderling niet voor regtmatige heerschers. De vorst van *Lombok*, dat ook *Selaparang* heet, is Ngroerah K'toet Karang Assem.

Karang-Assem is het bergachtigste land van *Bali*, heeft weinig rijst, maar de sterke bevolking is zeer bedreven in handenarbeid, vooral in houtsnijden, en wint daarmede haren leeftogt. Volgens de opgaven der Balinezen zijn daar 50000 weerbare mannen.

6) *Boleleng*. De vorst is Ngroerah Made Karang-Assem. De familie is uit Karang-Assem, en stamt dus ook oorspronkelijk uit Mengoei en van Patih Gadja Madda af. De tegenwoordige vorst is een broeder van den vorst van Karang-Assem. In Boleleng hebben vele dynastiën bestaan. Vóór 7 generatiën zijn de Xatrija-vorsten van Boleleng, die nabestaanden van den Deva Agoeng waren, door eene Wesja-familie verdrongen; tot deze behoorde Ngroerah Pandji, nakomeling van Arja Beleteng. De overlevende Xatrijas van Boleleng wonen thans in Badong. Eindelijk werd Boleleng vóór 4 of 5 generatiën door Karang-Assem overwonnen; maar de oorlogen hielden daarom niet op, wijl de leden van de Karang-Assem-familie

(1) Misschien zijn ook deze eenige nakomelingen thans door den vorst van Mataram Lombok gedood; hij was ten minste vroeger altijd in vrees voor deze regtmatige erfgenamen van Lombok.

elkander onderling niet verdragen konden. De meeste rust heerscht thans, sedert twee broeders de troonen van Karang-Assem en Boleleng bezitten. Volgens de opgaven der Balinezen heeft Boleleng maar 12,000 weerbare mannen; misschien zijn er zoo weinig opgegeven, om de overwinning door het Gouvernement als gering voor te stellen.

De bekende *Goesti Djelantêg* is een neef van den vorst; zijn vader is door den overleden vorst vermoord; desniettemin regeert de zoon thans, terwijl de ware koning maar een schaduw is.

7). *Tabanan.* Vorst *Ratoe* (1) *Ngroerah Agoeng.* De familie is die van *Arja Damar*, die, naar men zegt, zuiver bewaard gebleven is, wat echter hier ten minste onwaarschijnlijk en in Badong onwaar is. Tabanan voert niet veel oorlogen; het heeft tegen Boleleng eenige keeren het onderspit gedolven, maar is nooit geheel overwonnen. In den oorlog tegen Mengoei, waarin dat geheele rijk door Badong met zijne bondgenooten Gianjar en Tabanan overwonnen werd, verkreeg Tabanan het land Marga in het gebergte. De nieuwere veeten met Mengoei zijn onbeduidend en eindigen altijd zonder resultaat. De mannen van Tabanan verstaan dan ook het oorlogvoeren veel minder dan de andere Balinezen. Men rekent twee man van Tabanan tegen één man van Mengoei, en de Badongers voegen daarbij, dat één man van Badong tegen twee van Mengoei bestand is (2). Als weerbare mannen worden er opgegeven 100,000 (?). Onder den vorst van Tabanan staat die van *Kediri*, een nabestaande van den eersten, die een vrij groot gebied bestuurt. Een andere Poenggawa van Tabanan is de vorst van het genoemde *Marga;* deze is niet eens een Wesja, maar een Soedra. Zijn voorvader was een verkooper van palmwijn (toeak), die zich de gunst van den vorst van Mengoei wist te winnen, en door hem tot Poenggawa gemaakt werd. Bij het overgaan van Mengoei aan Tabanan is de vorst van Marga staande gebleven. (In zijn district groeit de meeste koffij op Bali). Dit voorbeeld is het eenige dat mij bekend geworden is van een' Soedravorst, maar het duidt het verval van de kasten-instelling aan. Men hoort dan ook dikwijls de voornamen zeggen, dat het land Bali te gronde gaan moet, wijl de Soedras of kinderen van Soedra-moeders koningen worden. Vgl. *Deva Agoeng, radja Pam'tjoettan.*

8). *Badong.* De drie vorsten, die te zamen het land regeren, zijn: 1) *Ngroerah G'de Pam'tjoettan,* 2) *Made Ngroerah* in *Den Passar,* en 3) *Ngroerah G'de* (*Kassiman).* Dit rijk heeft zich allengskens gevormd. Vroeger behoorde het westelijke gedeelte tot Mengoei, en het oostelijke, het rijk Pinatih, aan de nakomelingen van Arja Bleteng, die de opperheerschappij van Mengoei erkenden. Pinatih ligt oostelijk van Kassiman, van de grens van Gianjar tot Tandjong, tegenover Serangan (op de plaats waar de reede op de oostzijde is). Het bevat Goenoeng Rata, Sanor, Taman Intaran, Soong en het eiland Serangen, en is eene zeer vruchtbare landstreek. Het slechtere westelijke gedeelte met *Grobokkan, Legian,*

---

(1) De titel *ratoe* wordt aan vorstelijke personen *bij het aanspreken altijd gegeven,* maar als titel voor den naam wordt hij maar bij bijzonder-voorname vorsten gevoegd. De radja van Tabanan heeft hem onlangs aangenomen, zoo ook *Sagoeng-Adi* in Pam'tjoettan.

(2) De laatste ondervinding gedurende de derde Holl. expeditie kan van deze stelling niet ten bewijze strekken, hebbende de Badongers, zoo als bekend is, het onderspit gedolven.

Koetta, Toeban, Djembaran, en de zuidelijke hoek van Bali (het tafelpunt, door de Balinezen *boekit,* het gebergte, genaamd) stond onmiddellijk onder Mengoei. Daartoe behoorde ook de *P'kên Badong,* eene druk bezochte marktplaats. De grondlegger van het rijk Badong was een Goestie van het vorstengeslacht van Tabanan. Hij wordt in een manuscript, dat ik ter leen had, en waarbij eene korte optelling der namen en huwelijken der vorsten van Badong achter een ander werk geschreven was, genoemd: *Goesti Ngroerah Bola;* hij had in Tabanan gezeteld in de kampong *Boeahan (Boeah* en *Djambe* beteekent de betelnoot, pinang) en heet daarom *Anak agoeng ring Boeahan boemi Tabanan* (de vorst in of van Boeahan in het land Tabanan); hij was de jongere zoon en zocht eene plaats. (Van hem tot op den radja Kassiman, die thans het opperbestuur heeft, zijn er 10 generatiën, maar tot op den overgrootvader van dezen is de geschiedenis bijna niets anders dan eene optelling van namen) (1). Hij vertrekt van Tabanan naar de P'ken Badong, en woont daar in het huis van Hi Sedahan, een' Soedra (de naam *S'dah* beteekent *sirih*; deze naam maakt de zaak eenigzins verdacht; moest dan juist de pinang (boeah) bij de sirih komen?). Hij had dus geen paleis en schijnt ook nog geen stedehouderschap gehad te hebben, noch een vast verblijf op Badong, daar nog zijn zoon of kleinzoon wederom van Boeahan naar Badong komt. Zijne zuster was getrouwd met den Goesti Agoeng, den vorst van Mengoei, doch heeft geene kinderen achtergelaten. Als reden, waarom hij vertrok, wordt opgegeven, dat hij een stedehouderschap in Mengoei ging zoeken, iets wat eerst zijn zoon of kleinzoon schijnt bereikt te hebben.

2) *Anak Agoeng K'toet Mandesa.* Deze, de zoon of kleinzoon van Ngroerah Bola, ging van Boeahan in Tabanan naar den Goenoeng Batoer, den vuurspuwenden berg, waarbij *Dewi Danoe* of *Gangga* vereerd wordt. Dit was openbaar eene bedevaart; hij deed boete op den heiligen berg, om aardsche magt te verkrijgen. Hij kwam van daar naar Badong en woonde in het huis van den *M'kel (B'kel)* Tinggi, zuidelijk van de verbrandingsplaats van het tegenwoordige Pam'tjoettan in de dessa T'gal. Zijn bijnaam *Mandesa* wordt hieruit verklaard, dat hij in het huis van een' mandesa zijne eerste woning had, (men kan aannemen, dat hij misschien zelf niet meer dan *mandesa,* kamponghoofd, was). Met de hulp van den M'kel Tinggi wist hij zich spoedig een groot getal volgelingen te winnen, het resultaat van zijne boetedoeningen, en werd een Poenggawa van Mengoei.

3) *Anak agoeng Pededekan,* zoon des vorigen; ook hij schijnt Poenggawa geweest te zijn.

4) De drie zonen van dezen zijn *Goesti Wajahan T'geh, Goesti Njoman T'geh* en *Goesti K'toet K'di.* De tweede, *Goesti Njoman T'geh* is de stamvader van de volgende vorsten, en vermeerderde de magt van het huis. Hij was getrouwd met eene voorname vrouw *(prami)* van *Boeahan.* Hij was dapper en slim en had eene uitgezochte krijgsbende. Van de

---

(1) Een jaargetal van den oorlog met Sidêman, (1582, gelijk aan 1660 v. Chr.) vindt men in 't manuscript der Wriga Garga, dat ik ter leen had; in dat jaar hadden die van Karang-Assem (Sideman) met hunne bondgenooten, Mengoei enz. Badong beoorloogd en ingesloten, maar niet ten ondergebragt. Dit is het eenige chronologisch bepaalde historische factum, dat mij op Bali bekend geworden is. Het schijnt plaats gegrepen te hebben in den tijd van Goesti Njoman T'geh.

zusters van zijne vrouw was de eene te Klongkong met den Dalem (Deva agoeng) getrouwd, en stierf als Satia; de andere te Mengoei met den Goesti Agoeng en werd stammoeder van alle Goesti agoeng's (vorsten) van Mengoei. Deze voorname verwantschappen en de persoonlijke eigenschappen vermeerderden zijn aanzien, en hij schijnt het geheele oude Badong van *Abian-Timboel* tot naar *Glogor*, *Pam'tjoettan* en *Kassiman* bezeten te hebben. Wanneer de oorlogen met Mengoei begonnen zijn, is niet zeker, maar waarschijnlijk waren hij en zijn zoon en kleinzoon nog Poenggawa's van dat rijk.

5) *Goesti Ngroerah Djambe Mihik;* (hij heeft den naam Djambe, wijl zijne moeder van Boeahan of Djambe in Tabanan was).

6) De twee zonen des vorigen van ééne moeder zijn: *Anak Agoeng G'de Galogor* en *Anak Agoeng T'las* (1) *ring batoe Krotok.* De moeder was van *Panataran,* eene plaats in het tegenwoordige Pam'tjoettan; de *Arja's Panataran* waren in dien tijd nog Wesjas, later zijn zij tot Soedra's gedegradeerd. Ook zijne vrouw was van Panataran, en hij schijnt Pam'tjoettan gesticht of tot zijnen zetel gemaakt te hebben. *Pam'tjoettan* is af te leiden van *p'tjoet,* eene ossenzweep; de afleiding van het geslacht van Pam'tjoettan van eenen ossendrijver vindt men al bij Abdullah (Tijdschrift 7. 2. bladz. 166 volgg.). Op Badong wordt toegestaan, dat de vrouw van een' der voorvaders van geringe afkomst was, de dochter van een' ossendrijver, maar het schijnt niet dat de vrouw van Anak Agoeng T'las ring batoe Krotok van zoo lage afkomst was; anders zou haar zoon Ngroerah S'akti Pam'tjoettan geen zoo groot aanzien en geene zoo groote magt verkregen hebben.

In dezen tijd bestonden er vorstenzetels in *T'gal*; deze is de oudste en door den tweeden vorst gesticht. T'gal ligt zuidelijk van Pam'tjoettan — hier was natuurlijk het voornaamste geslacht; van daar stamde af de familie in *P'ken Badong,* die én hier én in *Xatrija,* ten noorden van Den Passar, paleizen had. Verder was *Galogor,* ten noorden van Pam'tjoettan, een vorstenzetel, gesticht door den ouderen broeder van Anak Agoeng T'las ring batoe Krotok; de familie bestaat nog thans en is waarschijnlijk gespaard wegens de nadere verwantschap met de linie van Pam'tjoettan. De nakomelingen zijn Poenggawas van Pam'tjoettan en later van Den Passar geworden.

Pamt'joettan eindelijk, de zetel van Anak Agoeng T'las ring batoe Krotok, was in dien tijd de zetel van de jongste linie, die echter spoedig geheel Badong vereenigen zou.

7) De zonen van *Anak Agoeng T'las ring batoe Krotok* worden *poetras,* prinsen, genoemd. Zij zijn: *a) Anak Agoeng ring Pam'tjoettan,* die ook *Ngroerah Sakti Pam'tjoettan* genaamd wordt, *b) Goesti Made T'gal. c) Goesti K toet T'labah.* Van de twee laatste is niets bekend. De eerste is degene, die de magt van Pam'tjoettan gegrond heeft. Hij had die groote magt door eene kris poessaka, genaamd *singha,* verkregen, — van daar zijn naam *Sakti* (bovennatuurlijke kracht). Hij overweldigde den oudsten zetel der vorsten van Badong in T'gal en voerde gelukkige oorlogen tegen Mengoei, waarvan hij de landstreek, van de grens

---

(1) *T'las ring batoe Krotok,* »overleden op batoe Krotok." Daar de vorsten zelden onderscheidende namen hebben, voegt men, om de overledenen te beteekenen, den naam der plaats er bij, waar zij overleden zijn. Bij voorname personen zegt men gewoonlijk *devata,* »godgeworden," ook *seda* (Skt. siddha) »voleindigd," en buitendien bestaat daarvoor het woord *moer,* dat echter om godsdienstige redenen thans niet meer gebruikt wordt.

van het tegenwoordige Mengoei tot aan het tafelpunt, afscheurde. Hij schijnt de eerste geweest te zijn, die als onafhankelijk vorst in Badong beschouwd werd. Hij had 500 vrouwen; de voornaamste *(prami)* waren van *Tangkeban* (*Bangli;* dus *vermenging met Xatrijas*), *Galogor* en *Mengoei.* Van dezen vorst stammen tegenwoordig 800 Goesti Pam'tjoettan, die wegens hunne nadere verwantschap als de steun en kracht van het land beschouwd worden. Maar waar broeder tegen broeder gereed is te vechten, is zulk eene kracht imaginair! Deze 800 Goestis hebben een gemeenzaam heiligdom in Pam'tjoettan, waar zij elke maand eens verschijnen moeten, en in geval van afwezigheid boete betalen.

Buiten Pam'tjoettan bestond in dien tijd nog het rijk der Djambe's in P'ken, Badong en Xatrija, (het laatste was maar een buitenverblijf van den vorst). Ook zij muntten in dien tijd uit door onderwerping van het rijk Pinatih, het oostelijke gedeelte van Badong. Zij waren toen nog aanzienlijk, en eigenlijk van voornamer geboorte dan die van Pam'tjoettan. Galogor had zich aan Pam'tjoettan als Poenggawa overgegeven.

Ngroerah Saktis voorname zonen waren:

8). *a) Ngroerah G'de Pam'tjoettan, devata di Oekiran* (in Oekiran overleden); van hem stammen de tegenwoordige vorsten van Pam'tjoettan af, over wie wij later zullen spreken. *b) Ngroerah Majoen,* in het paleis van *Majoen* (1) op den overkant van de rivier ten oosten van Kassiman. Dit paleis bestaat niet meer; al het bouwmaterieel is overgebragt naar Den Passar. *c) Ngroerah Kaleran,* in het paleis van Kaleran, noordelijk van Pam'tjoettan, welke ligging ook de naam *kaleran* (noordelijk) aanduidt. Van deze vorsten wordt weinig verteld; zij hadden natuurlijk ook oorlogen met Mengoei en andere Staten, maar zij hebben geene uitstekende daden verrigt, en worden verdonkerd door den roem van hunnen vader en hunne nakomelingen. Pam'tjoettan bleef en blijft nog thans de eerste zetel der familie; alleen de vorst van Pam'tjoettan kan de *Abis'eka,* de zalving tot vorst van het geheele rijk, verkrijgen.

9). De merkwaardigste der nakomelingen van de drie zonen van Ngroerah Sakti was: *Ngroerah Made Pam'tjoettan,* de zoon van *Ngroerah Kaleran.* Hij ging trouwen met de dochter van Ngroerah Majoen, en vereenigde daardoor twee gedeelten van de bezittingen der Pam'tjoettan-familie, en grondde het paleis van Kasiman. Daarmede niet tevreden, tastte hij de Djambe's in P'kên Badong en Xatrija aan, en veroverde hun rijk na eene hevige tegenweer. Hij was ondersteund door Pam'tjoettan en Gianjar, terwijl de Djambe's hulp van Mengoei hadden. Groot moet de slagting in het paleis van P'ken Badong geweest zijn, — nog tegenwoordig wordt met schrik daarvan gesproken. Ook wordt het lot van den vermoorden Radja Djambe betreurd, die, naar het zeggen van het volk, geheel zonder schuld was en geene reden tot den oorlog gegeven had. Hij werd dan ook, naar de meening der Balinezen, op zijnen overwinnaar gewroken, naardien hij in de familie van denzelven als zijn kleinkind, en wel van geboorte het voornaamste, wedergeboren werd, iets hetgeen groot ongeluk voor de familie voorspelde. De overwinnaar begon het groote paleis van Den Passar te bouwen, maar stierf voordat het half gereed was; echter had

(1) *Majoen* is hetzelfde als *Made*, »de middelste of tweede zoon (of dochter)." Thans bestaat die naam in Badong niet meer; de tweede vorst uit de familie van Pam'tjoettan heet *Made.*

hij al zijnen zetel in het nieuwe paleis genomen, en van hem begint de vorsten-linie van Den Passar; het paleis in Kassiman werd nog later door zijne vrouw van Majoen bewoond, en eindelijk aan zijnen (volgens de geboorte) tweeden zoon, den nog levenden Radja Kasiman, afgestaan Deze vorst wordt ter onderscheiding genoemd *devata di made*, »overleden in het midden," (*made*, — het midden is hier: Den Passar (1), dat zoowel, volgens vorstenrang als ligging, het midden houdt tusschen Pam'tjoettan en Kassiman). Zijne vele veeten met Mengoei en bijna met geheel Bali zijn zonder eenig resultaat gebleven. (Zelfs Tabanan heeft eens op verlangen van den Deva Agoeng tegen hem gevochten, en, om den schijn te bewaren, een' enkelen kampong verbrand; inderdaad echter zijn Tabanan en Gianjar altijd bevriend gebleven met Badong, maar door politieke redenen waren zij genoodzaakt om tegen hunnen bondgenoot den schijn van vijandschap aan te nemen). Badong heeft noch verloren noch gewonnen onder hem, maar het is een zelfstandig rijk geworden. De veeten met de andere staten waren voornamelijk door de overweldiging der Djambe's veroorzaakt.

10). De zonen van dezen vorst waren, behalve velen van lagere geboorte : *a) Ngroerah Made Pam'tjoettan* in Den Passar, *b) Ngroerah Kassiman* in Kassiman, *c) Ngroerah Djambe*, die bij Den Passar woont. Alle drie zijn van onderscheidene moeders; de eerste was van eene moeder uit Pam'tjoettan, dochter van Devata di Oekiran (*Ngr. G'de Pam'tjoettan*), en eene prinses van Tabanan. Deze vorst was jonger dan de vorst van Kassiman, maar door zijne geboorte uit eene Radja-vrouw werd hij de voornaamste der nakomelingen. *Kassiman*, de thans nog levende oude vorst, is de zoon van eene Goesti-vrouw van Pam'tjoettan. *Ngroerah Djambe* is de zoon van de dochter van den laatsten vorst van Xatrija, die met den overwinnaar en moordenaar van haren vader trouwen moest. Hij zou volgens zijne geboorte voornamer dan Kassiman, en gelijkstaande met Pam'tjoettan zijn, maar de nakomeling van een' overwonnen vorst kan op Bali nooit meer aanzien verkrijgen. Zijne voorname geboorte wordt erkend, maar hij kan geene aanspraak op de regering maken.

De vorst van Den Passar, na zijnen dood *devata di Xatrija* genaamd, was bondgenoot van Gianjar en Tabanan Deze drie begonnen een' nieuwen oorlog tegen Mengoei, die meer door list dan door de kracht der wapens gevoerd werd; men haalde bij voorbeeld den Poenggawa van Marga, die toen nog onder Mengoei behoorde, over, om zich aan Tabanan over te geven. Uit vrees van op deze wijze zijn geheel land te verliezen, gaf de vorst van Mengoei zijn land aan den vorst van Den Passar ter leen, en bleef als Poenggawa van Badong in het bezit van Mengoei; alleen had hij Marga aan Tabanan, en Kadewatan, een klein stuk land op de grens, aan Gianjar verloren. Na deze verrigting waren de vier zuidelijke Staten verbonden tegen Karang-Assem en Boleleng, de oude vijanden van Badong en Tabanan, terwijl Klongkong zich nog neutraal hield. Deze staat van zaken bestond tot korten tijd na den dood van den vorst van Den Passar, die in 1829 plaats had.

De vorst van Den Passar bouwde het paleis van die plaats verder, voleindigde het echter ook niet; in dien staat, waarin hij het achterliet, zien wij het thans. Het materieel voor den bouw moest voornamelijk het overwonnen Mengoei leveren, waar men het hout uit het

---

(1) *Den Passar* beteekent: noordelijk van den Passar, beter: op den overkant van den Passar; zoo hebben wij ook *Den Boekit* »op den overkant van het gebergte" als een andere naam van Boleleng.

gebergte nam, dewijl dit artikel op Badong zeer schaarsch is. — Hij had verscheidene voorname vrouwen, maar de eenige voorname zoon van hem, Ngroerah G'de Poetra, overleed korten tijd vóór den vader. Deze was de bovenbedoelde, dien men voor eene wedergeboorte van den laatsten radja Djambe hield, in welk geloof zijn eigen vader deelde. Hij werd beschouwd als die ongeluk over de familie brengen zou, en het schijnt dat hij geen' natuurlijken dood gestorven is. In het kontrakt met Mengoei had zich de vorst van dat land leenpligtig verklaard aan Ngroerah Made Pam'tjoettan en aan diens zoons Ngroerah G'de Poetra. Door den dood van beiden, zonder voorafgaande vernieuwing van het kontrakt, kon zich Mengoei als ontslagen van zijne pligten jegens Badong beschouwen, en dit bragt dan ook spoedig de afscheuring van Mengoei mede.

Na den dood van Ngroerah Made Pam'tjoettan was Kassiman de eenige voorname vorst van de familie van Den Passar, en zoo won hij de opperheerschappij in Den Passar en Kassiman. Tijdens het leven van zijnen broeder was het bijna tot oorlog tusschen die twee gekomen; het land van Kassiman was reeds in staat van verdediging, maar door de bemiddeling van Ngroerah G'de Pam'tjoettan, den toenmaligen vorst in Pam'tjoettan, werd deze burgeroorlog verhinderd.

De oudste overblijvende zoon van Ngroerah Made Pam'tjoettan was *Ngroerah G'de Oka*. Deze zou vorst van Den Passar worden, maar hij wilde de opperheerschappij van Kassiman niet erkennen. Door Kassiman, die vereenigd was met den vorst van Pam'tjoettan, werd hij echter genoodzaakt het land te verlaten, en naar Tabanan verbannen. Hij werd echter daardoor niet verhinderd, tegen Kassiman te werken. Van Tabanan ging hij naar Mengoei en verwierf zich hier en ook in Bangli vrienden, die hem ondersteunen wilden. Om zijne partij meer te versterken, gaf hij, onder voorwendsel van erfgenaam van zijnen vader te zijn, het land Mengoei uit den leenpligt jegens Badong weg, en aan den Deva Agoeng over. De laatstgenoemde haastte zich om van dit aanbod gebruik te maken, en kon het zonder bedenken doen, daar de vorst van Mengoei in het kontrakt met Badong alleen aan de overleden vorsten Ngroerah Made Pam'tjoettan en zijn' zoon Ngroerah G'de Poetra trouw gezworen had. De Deva Agoeng beval dan, dat Ngroerah G'de Oka wederom in Badong moest opgenomen worden, en dit bevel werd gevolgd, naardien die vorst met een aanzienlijk leger van Mengoei en Bangli verschenen was. Naderhand roofde Ngroerah G'de Oka de eenige dochter van Kassiman en nam haar tot vrouw. Hiervan maakte de oude Kassiman wederom gebruik, om zijne magt over Den Passar te versterken; hij moest nu als de vader van den vorst beschouwd worden. Niet lang echter na dit huwelijk overleed ook Ngroerah G'de Oka. — De plotselinge dood van hem, zijnen broeder en vader laat wel onnatuurlijke middelen veronderstellen, maar ik kan niet beweren en zou ook niet willen geloven, dat zij door Kassiman aangewend zijn. De beste partij heeft die oude man wel is waar van de omstandigheden getrokken, niet alleen in Den Passar maar ook in Pam'tjoettan, waarover wij dadelijk zullen spreken. In Den Passar is thans de vorst Ngroerah Made, die wel tegen zijnen wil den ouden vorst Kassiman als oppersten vorst van Badong erkent, maar toch onafhankelijk is, en zijn aanzien tracht te vermeerderen.

Pam'tjoettan is sedert Ngroerah Sakti de eerste zetel van vorsten in Badong. Echter heeft zich de familie van Den Passar door oorlogsverrigtingen grooteren roem verworven, en onder Kassimans vader en broeder was het oppergezag met der daad bij die familie, niettegen-

staande dat uiterlijk de vorst van Pam'tjoettan den eersten rang had. Wij hebben boven gezien, dat de oudste zoon van Ngroerah Sakti Pam'tjoettan zijnen zetel in Pam'tjoettan hield. Hij heet 8) *Ngroerah G'de Pam'tjoettan devata di Oekiran* (Oekiran is eene plaats in Pam'tjoettan). Hierop volgde zijn zoon 9) *Ngroerah G'de Pam'tjoettan devata di Moentjoek;* beiden waren altijd met hunne meer vermaarde verwanten in Den Passar verbonden, en door huwelijken werd de vriendschap onderhouden. De laatste vorst van voorname geboorte was 10) *Ngroerah G'de Pam'tjoettan devata di g'dong*; hij was gezalfd (1) en speelde eene aanzienlijke rol in de oorlogen van Kassimans vader en broeder. Op bevel van hem en Kassimans broeder vertrok zijn neef *Anak Agoeng Lanang* met een leger over zee naar *Djembrana,* en veroverde dit land, dat aan Boleleng behoorde. Anak Agoeng Lanang vertrok daarheen, wijl de vorst van Den Passar hem uit Badong verbannen wilde. Ook hieruit blijkt de oppermagt van Den Passar in dien tijd. — Djembrana ging echter spoedig weder verloren, en 11) *Anak Agoeng Lanang* werd naderhand (omtrent in 1830) na den dood van Ngroerah G'de Pam'tjoettan, die geene zonen achterliet, vorst van Pam'tjoettan. Hij was niet gezalfd, maar genoot toch grooter aanzien dan zijn zoon, de tegenwoordige vorst. Hij had geene voorname zonen; alleen bij eene Goendik (bijzit) had hij de twee zonen, thans genaamd: 12) *Ngroerah G'de Pam'tjoettan* en *Ngroerah Made Pam'tjoettan.* Deze waren tijdens het leven van den vader zijne *parakans,* die hem de sirih-doos enz nadroegen. Na den dood van Anak Agoeng Lanang wilde een groot gedeelte der Poenggawas van Pam'tjoettan zijnen zoon wegens lage geboorte niet als vorst erkennen. Kassiman, die ondertusschen ook het opperbestuur in Den Passar verkregen had, ondersteunde echter den nieuwen vorst. Eenige Poenggawas (b. v. Deva Made Rahi in Koetta) onderwierpen zich, en een Goesti van Legian vlood uit het land en nam de wijk naar Gianjar. Kassiman voerde dan den nieuwen vorst in het voorvaderlijke paleis van Pam'tjoettan in, en vermeerderde het aanzien van hem door hem met de nagelaten dochters van Ngoerah G'de Pam'tjoettan, den neef en voorganger zijns vaders, te doen trouwen. Deze vrouwen zijn de voornaamste overblijvende leden van de familie, en de luister van hare geboorte vermeerdert dien van den vorst, die zelf als het ware een ondergeschikte van zijne vrouw is. De voornaamste vrouw van hem heet *Sagoeng* (2) *Adi,* eene andere *Sagoeng Made,* en eene derde *Sagoeng Oka.* Tegenwoordig heeft Sagoeng Adi den naam *Ratoe* aangenomen, iets wat wij ook bij den vorst van Tabanan opgemerkt hebben.

Door de bemiddeling van Kassiman in de zaken van Pam'tjoettan, heeft de eerstgenoemde ook over dit gedeelte van Badong het opperbestuur verkregen. Hij wordt als de vader van

---

(1) De zalving van een' vorst, *Abis'eka* (Skt.), gebeurt door de priesters (de Goeroe loka's). Zij heeft in Badong alleen plaats in Pam'tjoettan. De vorst moet daartoe én voornaam én in alle pligten der godsdienst onderwezen zijn. De bedoelde vorst van Pam'tjoettan was een Resi; hij had door boetedoeningen (maveda) den staat van een' heilige bereikt.

(2) *Sagoeng* beteekent eene vorstin, die van vorstelijken vader en moeder afstamt. *Sajoe*, eene dergelijke, wier moeder maar eene Goesti-vrouw is. *Sagoeng* is af te leiden van *agoeng*, groot; *Sajoe* van *ajoe*, goed, dat wij ook als naam der Brahmaninnen (*Idajoe*) gevonden hebben.

de vorsten van Den Passar en Pam'tjoettan beschouwd, en maakt zich de omstandigheden bij uitstek ten nutte om die beide vorsten in afhankelijkheid te houden.

De vorst van Den Passar, *Made Ngroerah* en zijne broeders *K'toet Ngroerah* en *Ngroerah K'toet* zijn allen van lage moeders geboren, en zouden bij aanwezen van een' broeder van hoogere moeder geen de minste aanspraak op het bestuur hebben. Buitendien is K'toet Ngroerah in oppositie tegen Made Ngroerah, en stelt dat hij meer aanspraak heeft dan de laatste. Hij heeft verscheidene van de Poenggawa's op zijne zijde, en Made Ngroerah is daardoor genoodzaakt, de hulp van zijnen oom Kassiman in te roepen, om zich staande te houden. Kassiman vertrouwt echter, naar het schijnt, Made Ngroerah niet, die ook veel van het heerschzuchtig karakter zijns vaders geerfd heeft: daarom geeft hij al wat hij kan in de magt van Pam'tjoettan, en heeft den vorst van dat land rijk gemaakt en hem een zeker aanzien bijgezet. De vorst van Pam'tjoettan durft dan ook volstrekt niet de waardigheid van Kassiman te betwisten; hij is van lage geboorte en van vreedzaam karakter, en zou ook wel te vreezen hebben van het geslacht van Den Passar, dat zich door de daden van vader en grootvader boven een' zoo laag geboren fait-néant geplaatst gelooft. De vorst van Pam'tjoettan heeft de abis'eka niet; hij is, hoewel een man van omstreeks 45 jaren, nog niet genoeg in zijne pligten en de godsdienst bedreven; de pligten jegens de Pitara's heeft hij vervuld: te weten, zijn vader is plegtstatig verbrand, en hij heeft een' nieuwen huistempel gebouwd, die een jaar geleden voltooid is. Echter schijnt het, dat hij de abiseka niet bij den leeftijd van Kassiman verkrijgen zal, en na den dood van dezen zou dat misschien ook niet kunnen gebeuren door den tegenstand van Den Passar. De vorst van Den Passar heeft zijne pligten jegens zijne voorvaders nog niet vervuld; zijn vader en broeder benevens andere voorname leden van de familie zijn nog onverbrand en worden in het paleis van Den Passar bewaard. Daarom woont Made Ngroerah buiten het paleis.

Deze verbranding moet zeer prachtig gevierd worden volgens den rang van den overledene: de vorst van Den Passar heeft echter geene middelen, om ze te laten doen, hoewel in schijn de geheele bevolking van Badong voor hem werkt, doch zeer weinig voor den dag brengt. Hij moet het paleis, dat zijn vader nog niet voleindigd had en waaraan nog veel werk te verrigten is, geheel afbouwen, verder de wegen in het land, die sedert den dood van zijn' vader, en den laatsten vorst van Pam'tjoettan die de abis'eka had, in zeer slechten staat gekomen zijn, doen verbeteren. Eindelijk kan hij niet ligt de kosten voor eene groote verbranding opbrengen, en wordt in zijne ondernemingen ook nog door K'toet Ngroerah en in 't geheim door Kassiman tegengekant. Ook in Den Passar is het dus te verwachten, dat de staat van zaken tot aan den dood van Kassiman niet veranderd zal worden. Nog eene reden van het niet-verbranden van den laatsten vorst van Den Passar en diens zoon G'de Poetra schijnt ook het bovengenoemde bijgeloof te zijn, dat de vorst Djambe in de familie van Den Passar wedergeboren is in den persoon van G'de Poetra. Deze wedergeboorte beduidt ongeluk voor de familie, en men vreest òf eene andere wedergeboorte van dien vorst, òf dat de vloek, die aan de familie zich schijnt te hechten, niet toelaat godgevallige werken te doen.

GENEALOGISCHE TAFEL DER VORSTEN VAN BADONG.

1). *Goesti Ngroerah Bola.*

2). *Anak Agoeng K'toet Mandesa.*

3). *Anak Agoeng Padèdèkan.*

Goesti Wajahan Tègèh. 4). *Goesti Njoman Tègèh.* *Goesti K'toet K'di,*
genaamd: *Anak Agoeng di Poele.*

5). *Goesti Ngroerah Djambe Mihik.*

Anak Agoeng G'de Galogor
De vorsten-familie van Galogor.

6). *Anak Agoeng t'las ring batoe Krotok,*
in Pam'tjoettan.

7). *Anak Agoeng ring Pam'tjoettan*
genaamd: *Ngroerah Sakti Pam'tjoettan,*
met 500 vrouwen.

Goesti Made T'gal | *Goesti K'toet T'labah.*

8). *Ngr. G'de Pam'tjoettan devata di Oekiran.*

Ngr. Majoen
zijne dochter *Ngr. Poetoe*
huwde met . . . .

Ngr. Kaleran;
Ngr. Made Pam'tjoettan, devata di Oekiran.

9). *Ngr. G'de Pam'tjoettan devata di Moentjoek.*

Anak Agoeng Lanang.

10). *Ngroerah G'de Pam'tjoettan devata di G'dong.*
dochters:
Sagoeng Adi. Sagoeng Madè.
Sagoeng Oka. Sagoeng Raka, enz.

11). *Anak Agoeng Lanang.*

Zie de volgende Tafel.

12). *Ngr. G'de Pam'tj.*

Ngr. Made Pam'tj.
Ngr. Poetoe, de eenige zoon, van lage moeder.

TAFEL DER FAMILIE VAN KALERAN — DEN PASSAR.

1). *Ngroerah Kaleran.*

2). *Ngr. Made Pam'tj.*, gehuwd met *Ngr. Poetoe Majoen* (*devata di Made*).

Anak Agoeng Rahi. In Kaleran Kawan. Hiervan stamt de familie van Kaleran Kawan en Koetta. De tegenwooordige vorst heet ook Anak Agoeng Rahi.

Goesti alit Pam'tjoet. In Kaleran Kanginan. Hiervan de familie in Kaleran Kanginan. De tegenwoordige vorst heet ook Goesti Alit Pam'tjoettan

Goesti Ngr. K'toet. In Dj'ro T'gal. De tegenwoordige vorst heet Goesti Ngroerah T'gas.

Alle dezen zijn Poenggawas van Den Passar.

3). *Ngr. Made Pam'tjoettan devata di Xatrija*, moeder van *Pam'tjoettan*, vrouw van *Pam'tjoettan*, en uit Tabanan afkomstig.

Ngr. Kassiman, thans *Ngr. G'de* genaamd en opperheerscher van Badong. Moeder: eene Goesti-vrouw; echtgenote: *Sagoeng Raka.*

Ngroerah Djambe, moeder van *Xatrija*, vrouw van *Pam'tjoettan.*

Anak Agoeng Alit G'de.

Ngr. G'de Poetra. + *Ngr. G'de Oka.* + 4). *Made Ngroerah.* *K'toet Ngr.* waarschijnlijk opvolger in Kassiman. *Ngr. K'toet.*

Andere broeders van Kassiman zijn:

Ngr. G'de Dangin. — *An. Ag. Alit Griha.*

Devata Anak Agoeng Dauh. vrouw van Pam'. werd *Bela.* — *An. Ag. Rahi* (in Belaloean). — *Ngroerah Kadjanan*

+ *Devata Banjar.* — *An. Ag. Poet. Merangi* en *An. Ag. Raka.*

An. Ag. Raka poepoean Oegoeng. + *An. Ag. Alit Raka.*

Deze allen zijn van lage moeders; de familie van *Belaloean* heeft zich door voorname huwelijken weder tot meerder aanzien verheven. De andere zinken na nog eenmalige vermenging met Soedrabloed in den staat van gewone Goesti's terug.

Vervolg over de Kasten.

De *Dewa's*, *Goesti's* en *Ida's* zijn op Bali veel te talrijk, om hunne waardigheid staande te kunnen houden; zij zijn, en bijzonderlijk de twee eerste klassen, te trotsch om hun onderhoud door arbeid te winnen en geven de voorkeur aan onregtmatige voordeelen. Zij knevelen het volk uitermate; zij zijn de oorzaak van het plunderen van schepen en van de afpersingen, die vreemde handelaren dikwijls ondergaan. De voorname vorsten maken zich zelden aan zulke misdrijven schuldig, maar zij sluiten het oog bij de rooverijen van hunne verwanten, en het is moeijelijk regt tegen deze landplagen van den vorst te verkrijgen. De Goestis in de landen waar Wesjas vorsten zijn, en de Dewas in die, waar Xatrijas heerschen, hebben eigenlijk alle bedieningen bij den vorst; zij hebben echter daarvan wel aanzien, maar geene inkomsten.

Leenstelsel.

Zoo als Raffles reeds opmerkte, heeft de staat van Bali veel overeenkomst met dien van Europa in de middeleeuwen; er is *leenstelsel doorgaande door het geheele land.* Als *opperste leenheer is de Deva agoeng* te beschouwen; in ouden tijd was hij dit met der daad (zie Oesana Java; boven). Hoe dit tegenwoordig gewijzigd is, hebben wij reeds gezien. Nog noemt hij de overige 7 vorsten en ook dien van Lombok zijne *Poenggawa's* (1), wat op Bali het begrip van *vasal* of *leenman* heeft. De *overige vorsten* (*Xatrijas* en *Wesjas*) hebben hun land wederom verdeeld onder de leden van hunne familie, en zoo zien wij in Badong de vorsten van *Kaleran Kawan*, *Kaleran Kanginan*, *Ngroerah T'gas*, de vorst van *Galogor*, en de broeders van *Kassiman* met hunne nakomelingen als Poenggawas van Den Passar (vroeger stonden zij meestal onder Pam'tjoettan, maar zij hebben bij voorkeur de twee krijgshaftigste vorsten van Den Passar, Kassiman's vader en broeder, als opperheeren willen erkennen; zonder Kassiman's inspraak zoude zelfs de heerschappij van Badong van Pam'tjoettan naar Den Passar overgebragt zijn). Thans staan zij allen onder Kassiman, doch maar in zoo verre, als ook Den Passar onder diens opperheerschappij is. De eigenlijke Poenggawas van Kassiman in zijn oorspronkelijk landje zijn weinigen, grootendeels slechts de nakomelingen van zijne ganschelijk onbemiddelde broeders.

Onder deze vorsten, die Poenggawas der eerste vorsten en meestal na verwant met de koninklijke familie zijn (2), staan de overige Goesti's ook als Poenggawa's; ook zij hebben over die menschen, waarover zij heerschen, een onbepaald gezag, en kunnen zelfs met den dood straffen; de boven hen staande vorst en de vorst van het geheele rijk bemoeijen zich om hunne onderdanen niet verder dan de leenpligten aangaat. De *Diaksa's* (3) hebben slechts het regt tus-

---

(1) *Poenggawa*, »stier" en » uitmuntend" in het Skt.

(2) Uitzonderingen van dezen regel vinden wij niet veel; in Tabanan is de *vorst van Marga*; in Klongkong b. v. *Ngroerah Pinatih* van Arja Bleteng afstammend, als Poenggawa. In Gianjar *Soekawati*.

(3) *Diaksa* schrijf ik in plaats van *Jaksa* (zoo als men gewoon is op Bali en Java de regters te noemen, op de autoriteit van een' Manuscript, waar de schrijving met de tweede *d*, op den oorsprong van het woord leidt. *Diaksa*, hetgeen men ook wel als Adiaksa in de Mss. vindt, is Skt.: *adhi* en *aksa*, een opziener, voorstander (zie Wilson). *Jaksa* daarentegen is eene soort van daemon, verwant met de Râksasa's.

schen de Soedras en soms onder aan elkander gelijkstaande Goestis te spreken; overal, waar het verschil van kasten en de leenpligt in aanmerking komen, zijn de vorsten en Poenggawas regters; in geestelijke zaken echter de Padandas.

De eerste leenpligt is gelijk als in de middeleeuwen: *het volgen in den oorlog;* verder hebben de Poenggawas en hunne ondergeschikten tot alle *openbare werken en feesten* van den vorst bij te dragen, het volk buitendien nog al de werken van den Poenggawa te verrigten. Het volk onder leiding der Poenggawas moet *de paleizen der vorsten*, en *de verbrandingsteden* bouwen, de wegen *in goeden staat brengen*, buitendien bij *alle offeranden, familie-feesten en verbrandingen* tot bestrijding der kosten, maar meestal in natura, contribueren. Directe lasten zijn zeer onbeduidend; de gemeene man betaalt eene kleine taxa van tuinland en een weinig meer van sawah's. De vorsten kunnen dan ook niet rijk zijn, bijaldien zij niet een aanzienlijk privaat-vermogen bezitten; zij zijn echter magtig, zoo lang als hun naam de Poenggawas in onderwerping houdt, en kunnen dan ook zonder eigene onkosten en somtijds nog met voordeel voor hunne privaatkas de luisterrijke feesten en verbrandingen houden, waartoe de getrouwe leenmannen met ijver bijdragen. (Dat in Den Passar de groote verbranding nog niet plaats grijpt, ligt dan ook daarin, dat het aanzien van den tegenwoordigen vorst niet groot is bij de Poenggawas, en dat er te weinig gecontribueerd wordt. Buitendien houdt Kassiman de inkomsten). Tot de inkomsten des vorsten en der Poenggawas behooren nog de regten op den handel, de tollen en brug- of weg-gelden (1). De handel vooral brengt veel aan den vorst op, en door denzelven zijn de vorsten van Badong betrekkelijk rijk geworden, voornamelijk Pam'tjoettan en Kassiman. Ook Karang-Assem wint veel daardoor. Deze imposten gaan alleen het gemeene volk, en de Chinezen, Boeginezen en Europeanen aan. De Goesti's, Devas en Ida's, die handel drijven, doen zulks zonder regten te betalen. — De *leenheeren, vorsten* en *Poenggawas* doen dan ook wat voor het volk; zij geven namelijk het water, en het bouwen van kanalen en de doelmatige bewatering der rijstvelden is hunne pligt; echter trekken zij ook hiervoor van de rijstbouwers een klein inkomen.

Soedras.

De vierde kaste, de *Soedras,* hebben alle pligten en bijna geene regten, ten minste niet tegenover de hoogere kasten. De onderworpenheid van hen gaat zoo ver, dat de vorst of Poenggawa al wat hem bevalt uit hun huis nemen kan; bij het vertrekken van den vorst van eene plaats naar de andere worden gewoonlijk, de levensmiddelen, kippen, eendvogels, ganzen enz. uit de huizen der Soedras in de dessa's, waar de togt doorgaat, van de Parakans (volgelingen des vorsten) medegenomen, en de beroofde mag geene klagte voeren. Zelfs de vrouwen van een' Soedra kan de vorst of Poenggawa wegnemen. Hiertegen stuit echter het godsdienstig gevoelen, en nog meer tegen het vermoorden van een'

(1) Ik ken echter maar twee bruggen op Bali, (uitgezonderd die over kleine beken), welke eenigzins dien naam verdienen: de eene bij Koetta, door Europeanen met hulp der Balinezen gebouwd, en eene, wegens gebrek aan planken zeer gevaarlijke, over eene rotsspleet in Tabanan.

Soedra, die geene schuld heeft, door een' voornamen. Beiden gebeuren echter, hoewel in Badong zelden. De baldadige jonge Goesti's en Deva's denken, door het rooven van vrouwen en het vermoorden van onschuldige lastdieren, zoo als de Soedra's zijn, hunnen moed en voorname geboorte te bewijzen. In Badong houdt de oude Kassiman zulke baldadigheden tegen; buitendien zijn de straffen na den dood gevreesd (1). De staat van de Soedra's is desniettemin allerellendigst en alleen door hunnen moed, vlijt en het bijgeloof dat zij tot zulke positie geboren zijn, vol te houden. Eene uitzondering van de overige Soedra's maken de Parakan's (de volgelingen der vorsten enz.); deze lijden een even werkeloos leven als de vorsten en Poenggawa's, aan wie zij behooren, en plunderen het overige volk. Deze zijn ook met de voornamen te zamen, de eerste hanenvechters en amfioenschuivers, terwijl het dessa-volk weinig in deze buitensporigheden deelt. Eene andere uitzondering van het lot der gewone Soedra's maken de *Mandesa's*, *Prab'kêl's* en andere, die een ambt bekleeden.

Mandesa zijn de dessa-hoofden; zij zijn tot Soedra's gedegradeerd door den Deva Agoeng; zij waren Wesja's van oorsprong. Onder hen staan de *Kabajan*, *Ngoehoekin* en *Talikoep*, oorspronkelijke Soedra's, die de bevelen der Mandesa's uitvoeren.

Gadoeh zijn de mandoers in de dessa's; zij zijn oorspronkelijke Soedra's. *Dangka* en *Batoe - Adji* staan onder hen.

Pasek zijn ook tot Soedra's gedegradeerde Wesja's, die nog eene zekere waardigheid voor het overige volk vooruit hebben.

Al deze namen vinden wij in de Oesana Bali (zie pag. 262), waar de bijzondere godsdienst voor hen opgegeven is (de Oesana Bali is, naar wij gezien hebben, maar gewigtig voor de Soedra's en hunne hoofden uit dezelfde kaste).

In het gewone leven hoort men al deze namen niet, met uitzondering van *Mandesa*. Voor al de overige bestaat de collectieve naam *Prab'kêl* (de gezamenlijke B'kêl's). Deze hebben een zeker getal van gewone Soedra's tot den oorlog, tot de werkzaamheden voor de vorsten, ook tot de uitoefening van ambachten (smeden enz.) op bevel der vorsten onder hen. Zij zijn voor het aanwezen en de werkzaamheden der aan hen ondergeschikten verantwoordelijk; evenceus is de Mandesa verantwoordelijk voor zijne dessa. *Prab'kêl* of *Pam'kêl* ook *M'kêl* is een titel geworden voor elken meerdere onder de Soedra's; zoo is de eigenaar de M'kel des slaafs, de man de M'kel der vrouw. Ook aan Europeanen wordt deze hooge rang toegekend, maar zij staan beneden de 3 voorname kasten; zij zijn geene twee keeren geborene (*dvidja*).

Van oorsprong zijn de Balinesche Soedra's gedeeltelijk van Java en gedeeltelijk van Bali afstammend. De eerste vieren het nieuw jaar (*Soegian*) 6 dagen vóór het Balineesch nieuw jaar *(Galoengan)*. Het laatste is echter als begin van de tijdrekening door het geheele volk aangenomen. Buitendien behooren tot de Soedra's gedegradeerde Brahmanen, Xatrija's en Wesja's. De oorspronkelijke Wesja's, die van Madjapahit gekomen, zijn allen Soedra's

---

(1) Voorbeelden van zulke straffen zijn, volgens het bijgeloof der Balinezen: de eerste *Deva Mangis*, grondlegger van Gianjar; hij is eene slang (*nâga*) geworden; verder de vrouw van den laatsten Deva Agoeng, de gevreesde prinses van Karang Assem; zij is in een' kikvorsch (*dongkang*) veranderd. Beiden hadden vele menschen vermoord en vergeven.

geworden, en wel in den tijd, dat de nakomelingen van Arja Damar tot Wesja's gedegradeerd werden. De reden, die daarvoor opgegeven wordt, stemt niet met die van de degradering der Xatrija's. Alle kasten zouden namelijk een' rang afgedaald zijn, met uitzondering der oorspronkelijke Brahmanen. De nakomelingen van *Batoe Henggong*, de Deva Agoeng's, die wegens hunne verwekking door den *Padanda Dang hjang Kapakisan*, ook als Brahmanen beschouwd werden, zonken door den vloek of door den toorn des Padanda, die de Nâga in de bron verwekte (zie over de *Nâgab'anda*, onder het art. *Verbrandingen*) tot echte Xatrija's terug, en dit had de degradering van de overige Xatrija's tot Wesja's, en der Wesja's tot Soedra's ten gevolge. Deze zaak laat nog veel twijfel toe. — Van Xatrija's zijn tot Soedra's gedegradeerd de meeste nakomelingan der Arja's, broeders van Arja Damar. Zij waren, zoo als wij gezien hebben, tot Wesja's gedegradeerd; maar toen zij ook hunne stedehouderschappen en aanzien verloren hadden, onderdrukt door de nakomelingen van Patih Gadja Madja (het vorstengeslacht van Mengoei-Karang-Assem), zonken zij allengskens in den staat van Soedra's. Velen worden door het volk nog Goesti's genoemd, maar zij moeten heerendiensten voor de vorsten doen, in wier land zij leven, en genieten geen eere meer. De overwonnene is op Bali altijd veracht en wordt gedegradeerd. Brahmanen worden ook tot Soedra's gedegradeerd, bijaldien zij door veelvuldige vermenging met Soedrabloed niet meer geacht worden in staat te zijn hunne waardigheid te bewaren. Men noemt zelfs het voorbeeld van een' Padanda. Deze worden met der daad Soedra's, maar de eerbied voor de kaste is bij het volk zoo groot, dat ook zij nog als Brahmanen beschouwd en geëerd worden. *Brahmana tjoete* worden in de Oesana Java genoemd; dit verklaren de Balinezen als leugen- en diefachtige Brahmanen, die door hun gedrag tot Soedra's gezonken zijn. *Tjoete* is wel Skt.; *tjjoeta*, »gevallen."

Sanggoehoe is eene afdeeling van Soedra's, *die de Veda's kent* en den huiselijken cultus, evenals de priesters, verrigten. Als zij de Veda's inderdaad hebben (zij konden ook wel maar *Mantra's*, formulieren, zijn), dan blijkt het, dat zij oorspronkelijk Brahmanen waren. Nu vindt men ook in de Oesana Java de opgaaf, dat de *Sanggoehoe's* van Brahmana-Brahmani afstammen, dus volbloed-Brahmanen zijn, en dat zij gedegradeerd werden, wegens de vereering van den *Dalem moer*, dat is: de *doodsgod*, (dit schijnt eene uitsluitende *Kâla-dienst* aan te duiden, die thans op Bali niet meer bestaat). Wij hebben dus op Bali ook *afwijkingen in de vereering der goden*, als wij niet *secten* willen zeggen, gehad. De tegenwoordige Brahmanen, die de bedoelde secte onderworpen hebben, vertellen ons thans, om het vroeger bestaan van eenig andere vereering dan de hunne te bedekken: dat de Sanggoehoe's afstammen van een' *parakan* (volgeling) *eens geleerden Padanda*, die iedere keer dat de Padanda zijn' huisselijken cultus verrigtte, onder den Bale verborgen was, en zoo tot het verstaan der Veda's geraakte. Als hij ontdekt werd, gaf hem de Padanda de vrijheid, om voor zich zelven en zijne nakomelingen ook den Veda-cultus te mogen verrigten. Van hem stammen de *Sanggoeh* of *Sanggoehoe* af, welk woord door *kira* verklaard woord: *den schijn hebben van Brahmanen te zijn.* Zij bestaan in eenig aantal op Bali.

Bjagaha worden ook als eene bijzondere klasse in de Oesana Java genoemd, en deze schijnen gelijk te staan met de Sanggoehoe. Echter is de naam zelfs aan de Pandita's naau-

welijks bekend. Ook in de laatstgenoemde 3 klassen van Soedras zien wij dus geene gemengde kasten; maar wel duiden zij alle drie het vroeger bestaan van secten, of ten minste van eenige afwijkingen in de goden-vereering aan.

Voor de Soedra's zoude het een geluk zijn, om aan de magt der verdrukkende vorsten en Poenggawa's onttrokken te worden. Het getal van voorname ledigloopers vermeerdert dagelijks, en drukt meer en meer het arme Soedra-volk. Een middel zich aan de verdrukkingen van een' vorst te onttrekken, is de vlugt naar een ander rijk, maar ook dit middel baat hen weinig, naardien de vorst van het rijk, waar de vlugteling is aangekomen, ook dadelijk de pligten van hem vergt, aan welke hij zich in zijn land onttrokken had. Buitendien wordt een vlugteling, bijaldien hij niet met zijne familie te zamen gevlugt is, door den vorst verkocht, om van hem een zeker voordeel te trekken, en zich niet aan het gevaar bloot te stellen, dat hij nog in een ander land vlugt. Het beste asylum geven gewoonlijk de *Padandas;* op de vlugtelingen, die bij hen de wijk genomen hebben, heeft de vorst geen regt, en er zijn verscheidene goedaardige, inderdaad godvruchtige mannen onder deze Padanda's, die het als eene schande beschouwen, om een' asylum-zoekenden te verkoopen, of ook maar veel werk van hem te vergen. Vele Padandas zijn echter ook opregte Inlanders, en trekken van deze gelegenheid partij, om zich te verrijken. De voornaamste beteugeling der willekeur der voorname kasten tegen de Soedra's is dan toch de vrees, dat deze zouden wegloopen, en dat men daardoor de magt en het inkomen zoude verminderen. De Balinezen zijn echter ook buitengemeen aan hun land en hunne dessa verkleefd; gewone knevelarijen brengen ze nog niet tot het besluit, om te ontwijken; gewoonlijk maar een voor de oogen staande gruwzame dood en de vrees buiten Bali verkocht te worden, bewerkt het wegloopen. Dat desniettemin altijd veel vlugtelingen op Bali zijn, bewijst maar de onregtvaardigheid en gruwzaamheid der meeste vorsten, en de ontaarding der verdeeling in kasten. In Badong zijn zeer vele vlugtelingen uit Gianjar, Mengoei, Klongkong en Karang-Assem; daarentegen vindt men in de andere staten bijna geen' enkelen vlugteling van Badong. De reden hiervan is, dat het bestuur in dit rijk betrekkelijk mild en menschelijk is, en dit is aan Kassiman's grooter verstand en zijne aanrakingen met de Europeanen toe te schrijven. Ten beste van de menschheid zoude wel te wenschen zijn, dat de betrekkingen tusschen de Europeanen en Balinezen meerder omvang verkregen, en dat daardoor de positie van de Soedras ten minste een weinig verbeterd werd, bijaldien men ze ook nog niet geheel aan hunne verdrukkers onttrekken kon. Het karakter der Balinezen als volk, afgezien van hunne kastenverdeeling, is door Raffles zeer juist begrepen: *zij zijn een mannelijk volk,* ligchamelijk en geestig, ver boven de Javanen staande, (hoewel uiterlijk minder beschaafd) en begaafd met vele deugden, die in den poel van Javaansche zeden- en karakterloosheid ondergegaan zijn. De Balinees, (afgerekend den handeldrijvenden en door onmatige winsten bedorven), is *trouw* en *eerlijk* en kan *veel werken;* alleen voor zijn vorst doet hij dit met tegenzin, daar deze hem daarvoor noch betaling noch voeding geeft; eindelijk is hij *dapperder* dan alle andere Inlanders, maar tegen den Europeaan is hij evenmin bestand, als alles, wat van Adam den zwarten afstamt, en de groote woorden en bedreigingen tegen Europeanen uitgesproken, komen uit een bevreesd hart. De Europeaan is de tijger voor alle Inlanders, en het instinct doet hun hem keennn.

De Kasten op Java.

Haar bestaan is tot nu toe geloogchend, maar hetgeen wij thans van Bali weten schijnt hun bestaan op Java buiten twijfel te stellen.. Dat alle inrigtingen der Balinezen van Java stammen, zeggen de manuscripten en de mondelinge traditie des volks. In de Oesana Java zijn opgenoemd: *Xatrijas* van *Koripan* (waar Pandji woonde), van *Gaglang* of *Singhasari*, van *Kediri* of *Daha* en van *Djanggala*. In al de groote rijken van Java bestonden dus Xatrijas. De Xatrija's van Daha worden in het Brahmândapoerâna van den Moeni Poelaha afgeleid. De Brahmanen zijn in hetzelfde werk verdeeld in *Siva-Brahmanen*, *Boedda-Brahmanen* en *Boedjangga-Brahmanen* (dus waren ook de Brahmanen op Java juist als thans op Bali); deze zijn zonen van Brahmana Hadji, dat is te zeggen: de verscheidene eeredienſten worden van Hadji Saka, den stichter der Indisch-Javaansche aera, afgeleid. *Boedjangga* schijnt in den ouden tijd een eigene secte geweest te zijn. Wij hebben over de tegenwoordige beteekenis van het woord gesproken; in ouderen tijd schijnt het als tegenovergesteld aan Siva en Boedda eene bijzondere soort van cultus te beteekenen (1). Ook de Wesja's zijn in de Oesana Java als op Java aanwezig genoemd; tot hen behooren de *Patih's*, *D'mang's* en *Toemenggoeng's*. Nogtans bestaat de naam Wesja en Goesti (zie Tijdsch. v. N. I. 7. 2. 185) op Java, hoewel de beteekenis onduidelijk geworden is. De *Soedra's* zijn verder uitdrukkelijk genoemd, en ook hun naam wordt nog tegenwoordig op Java gehoord.

In de Oesana Java (die toch eigenlijk op Java alleen betrekking heeft) ontstaan de *Brahmanen* uit de *Sivadvara*, de opening van het hoofd, die bij de kinderen, eerst na eenige jaren digt groeit, de *Xatrija's* uit de *borst*, de *Wesja's* uit het *onderlijf*, de *Soedra's* uit de *knie* van Brahma.

De hofgrooten van Daha en Madjapahit zijn volgens uitdrukkelijke getuigenissen, *Xatrija's* en *Wesja's*. Tot de Xatrija's behooren allen die den titel *Arja*, *K'bo* of *Mahisa* en *Rangga* voeren. De titels der Wesjas zijn pas opgegeven geworden.

Het verschijnen der kasten en het aanwezen der Veda's op Bali pleit te meer voor het bestaan van beiden op het oude Java, daar alles, wat wij op Bali vinden *alleen* van Java afgeleid wordt, eene directe communicatie tusschen Indië en Bali door geen enkel op Bali ingewonnen berigt bewezen of zelfs aangeduid wordt, en ook de Siva-Brahmanen, die na korten tijd op Madjapahit gevestigd geweest te zijn, naar Bali overkwamen, volgens de Balinezen, niet direct uit Indië, maar uit het binnengedeelte van Java (*Kedirie*) afgeleid worden. De afkomst van alle instellingen op Bali blijkt ook daaruit, dat wij niets, dat direct aan Indië herinnert, en geene oude schriftsoort, Skt., Kawi of oud-Javaansch vinden; hoe zoude het toch mogelijk zijn, dat aankomelingen uit Indië hun eigen schrift en taal zoo ver zouden veronachtzaamd en vergeten en alleen het nieuwe Javaansche current-schrift en de Kawi-taal behouden hebben.

---

(1) Het woord *Boedjangga* beteekent eene *slang*; in Indië is de slangen-cultus in de Brahmaansche leer opgenomen; in 't bijzonder vinden wij hem in Cas'mira; op Java en Bali heeft men nogtans vereering der slangen (Vasoeki) en de Boedjangga's schijnen oorspronkelijk slangen-vereerders te zijn, die zich naderhand met de Sivaïtische secte vereenigd hebben.

Tijdrekening op Bali.

De tijdrekening is eene tweevoudige: de *Indische* en de *Balinesche*. Al wat zij daarover weten, is bevat in een werk genaamd *Wriga Garga* (1). Dit werk is zamengesteld uit Indische en Polynesische bestanddeelen en moet even als de overige literatuur op Java ontstaan zijn, daar wij alleen op dat eiland eene bijna gelijke tijdverdeeling vinden.

Wij hebben eene Indische verdeeling des tijds, volgens de *maan-maanden;* deze maanmaanden worden echter door interpolatie op het zonnejaar terug gebragt en de zonnenjaren, worden gerekend van den tijd van *Salivahana* of *Saka* af, hetgeen ook in het grootste gedeelte van Hindostan en Dekan gebruikelijk is. Deze aera begint den 14den Maart 78 v. Chr. Echter is deze rekening weinig in gebruik op Bali, en de weinige astronomische kunde maakt haar uiterst moeijelijk, doch moet zij, wegens den landbouw en sommige feesten bewaard worden. De interpolatie geschiedt niet regelmatig; in Indië worden in 5 jaren 2 maanden ingevoegd; op Bali kan deels de maand *Kartika* twee maanden beslaan, deels de maand *Asada* zoo lang voortduren, totdat het sterrebeeld der Plejaden *(Krèttika)* zich bij den ondergang der zon vertoont. De eenige sterrebeelden, die de Balinezen tot zulke berekeningen bezigen, zijn de Plejaden en de Orion. De laatste heet *Waloekoe*, de ploeg, ook met den Indischen naam *lánggala* (in 't Maleisch tengala). Zij verstaan daaronder echter alleen de drie middelste sterren van den Orion. Om de gebrekkige hulpmiddelen tot de berekening van het jaar te gemoet te komen, let men ook op zekere natuurverschijnselen, die regelmatig elk jaar op denzelfden tijd gebeuren, b. v. het bloeijen van zekere bloemen en planten, en het vleugelkrijgen der witte mieren, verder op de verschijnselen der zee. Eigenaardig is het, dat mij een man van rang verzekerde, dat de interpolatie van eene maand, gedurende zijnen leeftijd, maar drie keeren plaats gegrepen had. Dit zoude voor iedere interpolatie eene tijdruimte van omtrent 12 jaren opleveren; waarschijnlijker grijpt iedere 10 jaren eene interpolatie plaats, daarom zoo eene afdeeling *tenggek.* Tegenwoordig zijn de Balinesche maan-maanden iets over 30 dagen vooruit voor de Indische, zoo als Wilson den tijd van deze bestemt. Het jaar wordt begonnen met de maand *Kasanga;* deze heet met de Indische naam *Tjetra* (Skt. चैत्र), en begint, volgens Wilson, in Maart. Dit bewijst dan, dat de Balinesche jaren inderdaad met het juiste datum van Saka aanvangen (14 Maart), en Raffles en Crawfurd's gissingen over het verschil der tijdrekening op Java en Bali laten zich in dien zin oplossen, dat de Balinezen het oud echte gehouden, de Javanen echter, door den Mohamedaanschen invloed, de berekeningen van het zonnejaar vergeten, en daardoor 7 of 8 jaren van Saka verder geteld hebben, dan zij moesten.

De maanden hebben met uitzondering van twee *(Djjes'ta* en *Asada)* èn Skt èn Balinesche namen.

---

(1) *Garga* is, volgens Wilson, een van de 10 Moenis of heiligen; een Garga is ook de schrijver van astronomische werken in Indië; zie Bentley »Hindu astronomy," p. 54; zijn boek heet Sanhita; hij leefde 550 jaren v. Chr. Echter kan de Balinesche kalender zoo als hij is, niet van hem afstammen, daar hij bestanddeelen inhoudt, die nooit in Indië bekend geweest zijn.

De Sanskritische namen zijn :

1). S'râwana. 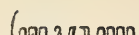

2). B'âdra of Bâdrawada (Skt. Bâdrapada). 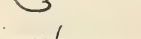

3). As'oedji of As'oedje (ontstaan uit As'vajoedj).

4). Karttika. 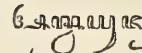

5). Mârgas'ira of Mârgas'îrsja. 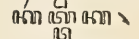

6). Pos'ja of Paus'a. 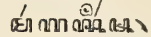

7). Mâga.

8). P'âlgoena. 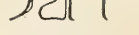

9). Mad'oemasa of Tjetra.

10). Wes'aka. 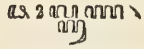

11). Djjes'ta. 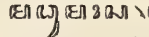

12). Asâd'a. 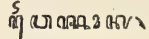

De Balinesche namen voor de eerste tien zijn de gewone ordinaal-getallen van 1 tot 10 :

1). Kasa.
2). Karo.
3). Katiga.
4). Kapat.
5). Kalima.
6). Kanam.
7). Kapitoe.
8). Kahoeloe.
9) Kasanga.
10). Kadas'a.

Voor *Djjesta* en *As'âda* (vulgo *Sada*) hebben wij geene Balinesche namen; dit leidt tot het vermoeden, dat het oorspronkelijke Balineesch-Javaansche jaar even als het oude Romeinsche maar 10 maanden had. Wij vinden nu in de echt Balinesche tijdrekening, waarover wij dadelijk zullen spreken, afdeelingen van 35 dagen of 5 weken, die wel is waar, thans geenen bijzonderen naam hebben, maar wel oorspronkelijk aan de 10 maanden beantwoordden; 10 maal 35 geeft ons nagenoeg den duur van het maan-maanden-jaar, 354 dagen. Het bijvoegen van *Djjes'ta* en *As'âda* is dan later gebeurd, toen men naar Indische aanleiding het jaar in 12 maanden, ieder van 29 á 30 dagen verdeelde.

In het jaar 1847 hebben wij den eersten dag der maand *Kasanga* of *Tjetra*, op den 16den Februarij; 1848 op den 5den Februarij; in 1849 valt hij op den 24sten Januarij. In het jaar 1844 daarentegen was hij op den 24sten Maart, nagenoeg op den dag, waarop de Indische maand *Tjetra*, volgens Wilson beginnen moet. Hoewel op Bali, wegens de onkundige berekeningen, de wijze van bepaling van het zonnejaar onduidelijk en naauwelijks aan eenige geleerde priesters (die zelve de redenen niet goed uit een kunnen

zetten), bekend is, zien wij toch in, uit de tabellen *Pengalihan woelan* (het zoeken van de maan genaamd), hoe zij den tijd der Balinesche rekening en der maanmaanden in overeenstemming brengen: 64 maanmaanden, waarvan 30 van 29 en 34 van 30 dagen geven ons het getal van 1890 dagen, die met 9 Balinesche jaren van 210 dagen overeenkomen.

Volgens de Indische berekening zoude in het volgende jaar (1849) een of twee menses intercalares vallen, naardien dan het verschil van het zonne- en maan-maanden jaar van 24 Januarij tot 20 Maart dus 55 dagen beslaat; men heeft mij echter nog niets van zulk eene bedoeling gezegd. In Indië vallen, zoo als wij aangeduid hebben, in iedere 5 jaren 2 menses intercalares, die men *Malimloetja* noemt; deze naam is op Bali niet bekend; ook heb ik nog geenen, die aan hem beantwoorden konde, gehoord.

De Indische 6 jaargetijden bestaan op Bali niet. De maan-maanden zijn voornamelijk gewigtig tot bepaling van sommige feesten. Voor de rest van tijdsbepalingen gebruikt men alleen

De Balinesche Tijdrekening.

Deze is gevormd door de verbinding van de *Polynesische week van* 5 *dagen (pahing, poean, wage, kaliwon, manis*) met *de Indische week van* 7 *dagen* (*Rediti* (1), *Soma, Anggara, Boedd'a, Wrêhaspati, Soekra, Sanes'tjara*); deze combinatie geeft ons 35 dagen, die den grondslag van de Balinesche tijdrekening vormen; wij schrijven deze:

Boedda kaliwon,
Wrêhaspati manis,
Soekra pahing,
Sanes'tjara poean,
Rediti wage,
Soma kaliwon,
Anggara manis,
Boedda pahing,
Wrêhaspati poean,
Soekra wage,
Sanestjara kaliwon,
Rediti manis,
Soma pahing,
Anggara poean,
Boedda wage,
Wrehaspati kaliwon,
Soekra manis,
Sanestjara pahing,
Rediti poean,
Soma wage,
Anggara kaliwon,
Boedda manis,
Wrêhaspati pahing,
Soekra poean,
Sanestjara wage,
Rediti kaliwon,
Soma manis,
Anggara pahing,
Boedda poean,
Wrêhaspati wage,
Soekra kaliwon,
Sanestjara manis,
Rediti pahing,
Soma poean,
Anggara wage.

(1) De naam *Rediti* laat zich niet anders dan door *Aditia* »zon" verklaren. De verwisseling van *rê* met *â* kan wel door het ongewone *a* initiale voor het teeken *rê* (ꦫꦺ en ꦫꦺꦴ), dat zeer bekend is, te nemen, ontstaan. *Wrêhaspati* vindt men in goede Mss. voor Respati, wat de gewone uitspraak is.

Deze verbindingen van 35 dagen vinden wij 6 keeren in elk Balineesch jaar van 210 dagen, echter voeren zij niet den naam van maanden. Daarentegen is iedere der 30 weken van een' eigen naam voorzien. Wij vinden deze namen bij Raffles I. 476. De volgorde is op Bali dezelfde, maar eenige namen zijn te verbeteren. Iedere afdeeling begint met *Boeda kaliwon*, den dag, waarop Galoengan het Balineesch nieuwjaar valt, niet op *Rediti* (of *Diti*) *Paking* (volgens Raffles). De week, waarin het jaar begint, is Doenghoelan; echter wordt als eerste in de opvolging der weken op Bali gelijk als op Java *Sinta* opgegeven; de namen zijn.

1) Sinta,
2) Landêp,
3) Woekir,
4) Koerantil,
5) Toloe,
6) Goêmrêg,
7) Wariga,
8) Warigadian, *of* Wariganing Wariga,
9) Djoeloeng Wangi,
10) Djoeloeng Soengsang,
11) Doenghoelan, (bij Raffles Galoengan),
12) Koeningan,
13) Langkir,
14) Madang Siha,
15) Djoeloeng Poedjoet,
16) Pahang,
17) Koerw'loet,
18) Marakih,
19) Tambir,
20) Madangkoengan,
21) Mahatal,
22) Hoeje,
23) Mênahil,
24) Prang Bakat,
25) Bala Moeki,
26) Hoegoe,
27) Wajang,
28) Koelawoe,
29) Doekoet,
30) Watoe goenoeng.

De fabel omtrent het ontstaan van deze week-namen vindt men bij Raffles I. 376 volgg. Op Bali heb ik nog niets daarvan gehoord. Op Bali leidt men deze verdeeling even als de rest des kalenders uit Indië af. Dit geschiedde wel al vroeg door de priesters, om aan de religieuse feesten en instellingen, die zich naar deze tijdverdeeling regelen, grootere heiligheid bij te zetten (1).

Van de 35 dagen is de *eerste*, *elfde* en *een en twintigste* (*Boedda kaliwon*, *Sanestjara kaliwon* en *Anggara kaliwon*) geheiligd. Hier is dus wederom het decimaal systeem heerschende. In de eerste vijf weken valt op *Boedda kaliwon* het feest *Galoengan*, nieuwjaar, op Sanes'tjara Kaliwon het feest *Koeningan* (bij Crawfurd Galunan en Kuninan), eindelijk is op *Anggara kaliwon* het feest in den voornamen tempel va n Oeloewatoe in Badong.

Eenige Balinezen noemen dit jaar van 210 dagen maar een halfjaar. Het is echter inderdaad hun burgerlijk jaar, en alleen wegens het vergelijk met het Mahomedaansche, Chineesche en Europeesche jaar zijn zij genegen, het maar als een halfjaar te beschouwen.

Ieder van deze 35 dagen heeft een sterrenbeeld, dat zijne goede of kwade eigenschappen te kennen geeft, en voornamelijk voor de nativiteit gewigtig is; men moet hierbij echter niet aan onze of ook aan de Indische sterrebeelden denken; de teekens zijn vrij willekeurig met uitzondering van de *Waloekoe* (*Orion*), en de *Krettika* (Plejaden).

---

(1) *Sapta Resi* (de 7 oude heiligen, wijzen) zouden haar reeds vervaardigd hebben. Van dezelfde personen zou ook het *pengatihan boelan*, waarin de rekening volgens de maan met die van 30 weken in overeenstemming gebragt is, afstammen.

Deze sterrebeelden, die het fatum des dags bestemmen, heeten *lintangan* (lintang = bintang, »ster)." Zij worden verondersteld in het ligchaam der menschen die op dien dag geboren worden over te gaan:

Rediti-manis heeft de *Antja-antja*, eene menschelijke figuur, die op hoofd en handen staat. De mensch op dien dag geboren, heeft een zwak ligchaam en eene zwakke stem, maar is onbescheiden tegen zijne ouders.

Rediti pahing, de *Gadja*, olifant. Beteekent verdriet door andere menschen veroorzaakt.

Rediti poean, — *Patrêm*, de kris. Maakt tot zelfmoord genegen

Rediti wage. — *Waloekoe*, de ploeg (Orion). Geluk in lateren leeftijd beduidende.

Rediti kaliwon. — *Gowang*, een ligchaam zonder hoofd. Beteekent groote neiging tot diefstal en rooverij.

Soma manis. — *N'joe*, de klapperboom. Beteekent geluk en rijkdom, maar die niet lang duren.

Soma pahing. — *Doepa*, wierook. Beduidt spoedig overlijden van den man of de vrouw, die getrouwd zijn.

Soma poean. — *Oelandjar*, eene verstotene vrouw. Neemt graag schulden over van anderen, en brengt zich in verlegenheid.

Soma wage. — *Lêmboe*, een witte stier. Beteekent geluk en rijkdom.

Soma kaliwon. — *Padati Soenja*, de ledige, van zijnen leider verlaten kar. Kan ligt bestolen worden.

Anggara manis. — *Koeda*, het paard. Beteekent geneigdheid tot slechte streken.

Anggara pahing. — *Djoedjoe*, de krab. Beteekent bezonnenheid en spoedig verkrijgen van rijkdom.

Anggara poean. — *Asoe adjak*, de wilde hond. Uitmuntendheid en stoutheid in den oorlog, achting bij de grooten.

Anggara wage. — *Djong sarat*, de overladen schuit. Bij het ter zee gaan kan hij ligt ongeluk krijgen.

Anggara kaliwon. — *Tjeleng*, het varken. Heeft voordeel van de varkensteelt.

Boedda manis. — *Ngerang-erang*, weenen, treuren. Beteekent veel kommer het geheele leven door.

Boedda pahing. — *Gadjamina*, half olifant, half visch. Heeft goede beteekenis.

Boedda poean. — *Loemboeng*, de rijstschuur. Rijkdom aan goederen en geld snel verworven; op reizen gelukkig.

Boedda wage. — *Krettika* (de Plejaden). Bij het trouwen, verkrijgt hij vele slaven. Hij maakt veel uitgaven en presenten, is van de vorsten geliefd.

Boedda kaliwon. — *Titiwa*, het wegdragen van lijken, of de bestelling van dooden op het kerkhof. Verliest zijne kinderen.

Wrehaspati manis. — *Sangal tikel*, de gebroken aks. Alle ondernemingen gelukken niet.

Wrehaspati pahing. — *Salah oekoer*. Beteekent ontevredenheid en voortdurenden strijd met menschen.

Wrehaspati poean. — *Bade,* de doodbaar (waarop de lijken verbrand worden). Heeft vele en langdurige ziekten.

Wrehaspati wage. — *Koemba,* het vaatje met heilig water.

Wrehaspati kaliwon. — *Naga,* de slang. Zeer slechte inborst.

Soehra manis. — *Banjak angrêm,* de broedende gans. Verliest zijn eigendom door dieven.

Soekra pahing. — *Boeboe bosor,* het open fuiknet. Snelle verandering, komen, gaan, rijk en arm.

Soekra poean. — *Prawoe p'gat,* de gebroken schuit. Een man wordt van zijne vrouw, de vrouw van den man verlaten.

Soekra wage. — *Mengraboet oentang* of *gloetan,* zijne schulden op andere overbrengen.

Soekra kaliwon. — *Oedang* of *makara,* de zeekreeft. Armoede in de jeugd.

Sanestjara manis. — *D'pat,* een hoofd. (Dit en de *Gowang,* zie Rediti kaliwon, herinneren den kop en het ligchaam des daemon Rahoe, die de maan vervolgèn). Beteekent, dat vele leden van zijne familie sterven.

Sanestjara pahing. — *Roe,* de pijl. Koenheid en bekwaamheid in den oorlog, aanzien bij de vorsten (Skt. *roe* »war, battle)."

Sanestjara poean. — *Sengenge* (Jav. Srêngenge) de zon. Beteekent vrijzijn van ziekten.

Sanestjara wage. — *Poehoeh taroeng,* de vecht-kwartel. Beteekent veel strijd.

Sanestjara kaliwon. — *Djampana,* de doodbaar. Veel ongeluk. Herhaalde ziekten.

Hierin is wel weinig van astronomische kunde te zoeken, en veel van de beelden schijnen vrij belagchelijk, echter wordt aan dezelve door de Balinezen waarde gehecht, en diegene, die op een' dag geboren zijn, die een goed sterrebeeld heeft, beroemen zich dikwijls daarop.

Tot deze astrologische beteekenis der 35 dagen komt verder voor elken van de 7 dagen der week: 1) *een god,* die daarover presideert; 2) *eene menschelijke figuur,* die de hoedanigheid van den mensch aantoont; 3) *een boom;* 4) *een vogel;* 5) *een boeta* (daemon); 6) *een satwa* (beest). Zoo als de eigenschappen van deze zijn, wordt ook de op dien dag geboren mensch verondersteld te zullen worden.

De 7 goden worden opgegeven volgens de orde der weekdagen, van zondag beginnende: *Indra, Oema, Brahma, Wisjnoe, Goeroe, Sri, Jama;* volgens een ander berigt: *Indra, Prêtiwi, Wis'noe, Brahma, Goeroe, Oema, Doerga.* De 7 Boeta's zijn: *Hoeloe asoe* (hondenkop), *Hoeloe k'bo* (buffelkop), *Hoeloe koeda* (paardenkop), *Hoeloe lemboe* (koeijenkop), *Hoeloe singha* (leeuwenkop), *Hoeloe gadja* (olifants kop), *Hoeloe gagak* (kraaijenkop). Van hen heeft de mensch de hem bezielende driften; van de beesten de lage eigenschappen.

De dag is, volgens de astrologische begrippen, in 5 deelen verdeeld, die ieder een bijzonderen naam, echter op verschillende dagen verschillende volgorde hebben. Raffles noemt ook eene verdeeling in vijf deelen van den dag op Java, maar op Bali hebben wij andere namen en bepalingen voor deze verdeeling. Het voornaamste gedeelte is *Mreta* (Amrêta) genoemd; wie op dit tijdstip van den dag geboren wordt, is zeker van door het geluk begunstigd te worden. De vijf deelen des dags ondergaan 12 veranderingen; om te we-

ten, welke orde dezelve op een' bepaalden dag hebben, voegt men het nummer des dags der Indische week bij dat des dags der Polynesische week, en krijgt zoo een van de 12 omkeeringen als volgorde der 5 deelen des dags (en eveneens des nachts). De overige deelen buiten *Mreta* zijn *soenja* (ledig, arm), *kala* (driftig; van den god Kala), *pati* (moet sterven), *linjok* (wordt slecht en diefachtig). Verder is de dag in een burgerlijk opzigt verdeeld *in* 8 *uren, dadauhan,* die van zonsopgang tot den ondergang gerekend worden (zij heeten *dauh pisan,* slag een, *dauh ro, dauh tiga of teloe* enz.). Eveneens is de nacht in 8 gelijke deelen verdeeld. Om het uur te bestemmen, bedient men zich van eene soort van water-horologie (clepsydra), bestaande uit eene klapper met een klein gaatje beneden, die op water rust; — zoodra die klapper gevuld is, wordt zij door den wachter geledigd, en te gelijker tijd op eene daarbij zich vindende trom het getal slagen gedaan. Inrigtingen voor deze uur-berekening bevinden zich in de voornaamste paleizen, b. v. in Den Passar (in Badong), in Mengoei enz.

De maanmaand is verdeeld in de witte en zwarte helft, *s'oekla - pak'sa* en *kres'na - paksa* (eigenlijk de witte en zwarte vleugel) even als in Indie. De dagen der witte helft heeten *tanggal* en worden gerekend van nieuwe tot volle maan; de dagen der zwarte helft heeten *pangloeang.* Om een datum op te geven noemt men den dag der week, zoowel der Indische van 7 als der Polynesische van 5 dagen, den naam der week (volgens de Balinesche verdeeling van 30 weken), verder den naam en de helft der maan-maand (de witte of zwarte), den dag dier helft, en eindelijk het jaar, van Saka gerekend. In plaats van het jaar van Saka duidt men ook slechts het jaar der eeuw aan, zettende de eeuw zelve als bekend vooruit. De eeuw is verdeeld in 10 afdeelingen van 10 jaren; elke zoodanige afdeeling heet *tenggek,* elk enkel jaar *rah.* Zoo hebben wij b. v. den 26sten Junij 1847, *Sanestjara* (zaturdag) *kaliwon* (volgens de Polynesische week) *wara Landap* (in de week Landap) *masa kasa* (in de maand Kasa) *soekla paks'a* (in de witte helft; ook alleen *tanggal,* bij toenemende maan) *ping* 13 (op den dertienden dag) *rah* 9, *tenggek* 6 (dus 69). Voegen wij hierbij de eeuw (1700), zoo hebben wij het jaar van Saka 1769, waarbij 78 jaren te voegen zijn, om het jaar v. Ch. te verkrijgen (1847).

Buiten de *Wriga garga,* die zoo als gezegd wordt, geheel uit Indië afkomstig is (zie boven), bestaan er nog twee werken over den kalender, die echter thans niet meer gebruikt worden, en wel *Soendari* (1) *troes* en *Soendari boenyka.* Daar ik ze nog niet te zien krijgen konde, kan ik weinig over dezelve mededeelen. De Pandita in Taman zeide, dat deze werken jonger dan de Wriga Garga en op Java vervaardigd zijn, daarentegen de laatste (de Wriga Garga) in Indië (Kling). Zij zijn in vroeger tijd in gebruik geweest, maar de Balinesche priesters hebben aan de oudere Wriga Garga de voorkeur gegeven. Ook hier vertoont zich het vasthouden derzelve aan het oude en naar hunne meening van Indië stammende. De *Wriga Garga* schijnt dan ook wel uit den tijd des rijks van Daha (Kediri) te dagteekenen, van waar onze priesters afkomstig zijn, en welk rijk zij, naar wij gezien hebben, dikwijls met Indië verwisselen en *Baratawarsa* noemen.

---

(1) De naam van *Soendari* is Skt. en beteekent »de fraaije." *Troes* en *boengka* zijn Polynesische bijvoegsels; het eerste schijnt aan te duiden, dat het eene *doorloopende* tijdrekening inhoudt.

Wij hebben er in Tijdsch. v. N. I. 8. 4. 211 nog meerdere verdeelingen van den tijd, te weten buiten de *saptavara* en *pantjavara* nog eene *dvivara*, *trivara*, *tjatoervara*, *sadvara*, *astavara*, *sangavara* en *dasavara* opgenoemd; alle dezen komen in het gewone leven minder in aanmerking. De *trivara* dient om de marktdagen te bestemmen, even als de Pantjavara op Java; op elken derden dag (*Dvara*) is markt.

De *s'advara* vindt men dikwijls, bij opgave van een datum, gevoegd bij de *saptavara* en *pantjavara*. De namen der *sadvara* zijn Polynesisch: *Toenggleh, Harjang, Woeroekoeng, Paniron, Was, Mahoeloe.* Zoo is de eerste dag in de week *Sinta: Toenggleh Paking Rediti,* de tweede *Harjang Poean Soma,* de derde *Woeroekoeng Wage anggara,* de vierde *Paniron Kaliwon Boedda,* de vijfde *Was Manis Wrehaspati,* de zesde *Mahoeloe Paking Soekra,* de zevende *Toenggleh Poean Sanestjara.* De overige verdeelingen komen voornamelijk maar voor astrologische bepalingen in aanmerking. Hoe de *astavara* met de aan iederen der 7 weekdagen toegeschreven tutelaar-godheden (zie boven) zich in overeenstemming laat brengen, is mij nog onduidelijk. De goden-namen der Astavara zijn: *Sri, Indra, Goeroe, Jama, Roedra, Brahma, Kala, Oema;* de tutelaargoden der 7 weekdagen zijn: *Indra, Oema, Brahma, Wisjnoe, Goeroe, Sri, Jama,* of volgens de andere opgave: *Indra, Pretiwi, Wisjnoe, Brahma, Goeroe, Oema, Doerga.*

Ook de *dierenriem* (*rasi*) wordt tot astrologishe doeleinden gebruikt. Wij hebben de namen in het Tijds, v. N. I. 8. 4. 211 opgegeveen. In goede Mss. vinden wij dezelve nog beter volgens het Skt. geschreven. De teekens van den dierenriem, die ik in een manusc. geteekend vond, zijnde Indische; er is geen waterman, maar alleen de waterkruik (koemba), in plaats van de steenbok is een garnaal (oedang = makara). *Mretjika* is Skt. *Wrestjika,* de schorpioen. *Rakata* moet zijn *Karkata.* Wat echter vooral opmerkenswaardig is, is *het ontbreken der toela* (weegschaal) in het bedoeld manuscript. Dit kon geene toevallige weglating zijn, de scharen des schorpioens strekten zich over de plaats waar de *toela* zijn moest heen en de schorpioen besloeg dus de plaats van 2 teekens. Nu is het bekend, dat de Grieken in ouden tijd ook maar 11 teekens van den dierenriem hadden, en dat juist ook de weegschaal hen ontbrak, ook dat men veronderstelt, dat uit de scharen des schorpioens eerst de weegschaal ontstaan is; hoewel het niet zeker is of er een teeken verloren gegaan was, bij het overkomen uit het Oosten (of uit Egijpte), of wel dat maar oorspronkelijk 11 bestonden. Deze vraag wordt thans door het vinden van een' dierenriem van 11 teekens in Indië nog gecompliceerder. Uit het Westen kan deze dierenriem niet gekomen zijn, daartegen strijdt het geheel Indisch karakter van onzen dierenriem; wij moeten dus wel vooronderstellen, dat ook in Indië eens de dierenriem maar 11 teekens had, en dat eerst later zoowel in Indie als in Griekenland de weegschaal bijgevoegd is. Op Bali worden alle 12 teekens met naam opgenoemd, en men is dus ook hier niet bij de 11 teekens staan gebleven; dat wij echter de bedoelde teekening op Bali gevonden hebben, bewijst, dat ten tijde der eerste gemeenschap tusschen Indie en Java in het eerste land de dierenriem nog maar 11 teekens had. Het is niet bekend, of er in Indië zelf een dergelijke dierenriem gevonden is, doch het zoude uiterst belangrijk zijn, om over deze zaak nadere inligtingen van daar te verkrijgen, en als het mogelijk ware, den ouderdom van zulke voorstellingen te bepalen, wat èn voor de geschiedenis der astronomie èn voor die der civilisatie van Java een uiterst gewigtig datum opleveren moet.

De eclipsen der zon en der maan worden op *Bali* even als in Indië verklaard door het verslonden worden van een' daemon *(Rahoe);* de eclipsen der zon heeten *graha,* die der maan *rahoe,* wat echter in Indië geene onderscheiding is, daar het eerste de daad der verslinding, het tweede den verslindenden daemon aanduidt. Om de maan te helpen, wordt ook op Bali in zulke gevallen door de bevolking met de rijstblokken en andere instrumenten een verschrikkelijk gedruisch gemaakt, eveneens als in den nacht voor Galoengan en voor de vasten-dagen (*njêpi*), wanneer men de kwade geesten verdrijft door gedruisch te maken. De Pandita's weten, dat de Europeanen de zons- en maansverduisteringen berekenen, en hebben mij daarnaar gevraagd; zij zelven echter kennen die berekening niet. Voor het volk houden zij buitendien die kennis geheim, waarvan wij een speciaal voorbeeld kunnen opgeven. Een Europeaan, de heer M. . . . . ., leefde eenigen tijd in het rijk Tabanan en was zeer bevriend met den jongen vorst. Bij het naderen van eene maansverduistering zeide hij die gebeurtenis aan den vorst vooruit, die daarover zeer verheugd was, maar door zijne priesters gedwongen werd om den Europeaan uit zijn land te verbannen. Want daar de Europeaan meer wist dan de priesters, kon het niet anders zijn, dan dat hij van een' boozen geest bezeten was, die aan hem deze kennis mededeelde. Had de Europeaan het eerst aan de priesters medegedeeld, dan zouden zij hem niet uit het land verwijderd, maar met hunne eigene kunde bij het volk geprijkt hebben.

Daar ik geen Mss. der Wriga Garga bezit, kan ik hier niet meer over de astronomische en astrologische kundigheden der Balinezen mededeelen. Echter zijn deze van dien aard, dat zij alle opmerkzaamheid verdienen. Het grootste gedeelte des volks is nogtans omtrent den kalender geheel in onwetendheid. Ook bij de priesters wordt die kunde slechts nog mechanisch vastgehouden; maar wat zij in kunde bij het volk vooruit hebben, gebruiken zij bijzonder om het volk van hen afhankelijk te maken. Elke gewigtige verrigting maakt de hulp des priesters als middelaar van de godheid en als astronoom en astroloog noodig.

JAVAANSCHE OUDHEDEN.

TWEE SANSKRIT-INSCRIPTIEN

GEVONDEN OP GODENBEELDEN IN HET MUSEUM

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP.

---

(1) *Zie plaat II.*

No. 1. Achter het bronzen-beeld van Boeddha, beschreven in het XXI deel der Verhandelingen, bladz. 60. (No. 68). De inscriptie, waarvan op die plaats gewaagd wordt, maar die toen nog niet gelezen was, is thans duidelijk; zij behelst *de geloofsbelijdenis der Boeddhisten.* Zij wordt gestaafd door verscheidene inscriptien op Boeddha-beelden uit Hindoestan, en door de berigten van den heer Hodgson, Engelsch Resident in Cathmandu, de hoofdstad van Nepâl, die opgeeft, dat de onderwerpelijke spreuk nog dagelijks in den mond der Nepâlezen is.

Wij geven hier eerst het overschrift in Romeinsche karakters, volgens onze lezing:

Je (1) *dharmâ hetoeprabhavâ hetoem tesjâm* (2) *Tathâ gato* (3) *hj avadat* (4) *tesjántja* (5) *jo* (6) *mirodha e vam vâdi Mahâs'raman'ah* (7).

Dat is: *Die pligten* (godsdienstige), *die uit eene reden voortvloeijen, daarvan zeide Tathâgata* (Boeddha) *de reden, en ook wat het tegenovergestelde daarvan* (is), — *zoo berigt de groote S'râmana* (Boeddhistische priester).

Bij Crawfurd (Ind. Archipelago II, plate 31) hebben wij diezelfde inscriptie. Bij nadere

beschouwing blijkt het, dat ze iets ouder en ook in sommige punten naauwkeuriger is dan de onze. Wij zullen haar hier beschrijven:

Je dharmmâ hetoeprabhavâ
hetoem tesjâm Tathâgato (8) *hj ava*
dat tesjânjtja jo (9) *nirodha* (10) *evam wâ*
dî Mahâs'ramanah.

1). *Je* wordt door den zamenhang geëischt; op het gezigt zou men willen lezen *ja*, vooral dewijl op 3 plaatsen (twee keeren in *hetu*, en in *tesjâm*) de *ê* door eene streep boven den regel aangeduid is, hetgeen ook in het thans gebruikelijk Nagarî-schrift plaats grijpt, terwijl in het oudere Nagarî, — vooral in dien vorm die thans voor den oudsten geldt en die het eerst door James Prinsep ontcijferd is (*op de La'ts van Delhi, Allahabad* enz.), — de *ê* door een *streepje vóór- en rakende aan den medeklinker, achter welken zij uitgesproken wordt*, daargesteld is. Deze vorm van *ê* is dan in de Sanskrit-inscriptiën, van circa 1000 — 1100 na Chr, bijna gelijk geworden aan de thans nog gebruikelijke Javaansche *taling* (ꦼ)

In de inscriptie bij Crawfurd is nu de *e* altijd op de oude Indische wijze gegeven, en dit geeft ons het regt, ook in onze inscriptie, in de eerste *aks'ara*, de *ê* in het voor den medeklinker gevoegd streepje te herkennen, terwijl de overige 3 *ê's* naar een jonger voorbeeld uit Indië nagemaakt schijnen te zijn; wij zeggen *nagemaakt*, en mogten wel *nageäapt* zeggen, wegens eene belagchelijke fout, waarover wij dadelijk zullen spreken.

2). *Tesjâm;* zoo is het duidelijk bij Crawfurd; op ons beeld staat *sjâm te*, hetgeen een volslagen nonsens is, waaruit de onkunde des afschrijvers blijkt, die *aksara* voor *aksara* naar een gegeven voorbeeld copiëerde, en uit onachtzaamheid het tweede gedeelte van een woord voor het eerste geplaatst heeft.

3). *Tathâgato*, op het oog: *Tathâgatâ*, maar gelijk de *ê* door een streepje voor den medeklinker, zoo wordt de *ô* in het oude schrift (gelijk als de taling-taroeng (ꦼꦴ)) door dezelfde streep, waarbij nog een perpendiculaire neêrhaal achter den letter is, daargesteld. In ons voorbeeld is de streep voor den letter minder duidelijk; bij Crawfurd daarentegen verschijnt zij.

4). *Avadat*, derde persoon sing. imperfecti van den wortel *vad*, spreken: *hij plagt te zeggen;* de laatste letter *t* is èn bij ons èn bij Crawfurd vrij onduidelijk; echter kunnen wij geen' anderen letter hieruit vormen, en voornamelijk bij Crawfurd komt het bovengedeelte wel overeen met de *t* in *hetoem*, terwijl het benedenste naar eene te onpas gemaakte herhaling der *oe* (van *hetoem*) gelijkt. Er is nog optemerken, dat de *wirâma* (in het Javaansch *Paten* of *Pangkon* ꦿ) bij Crawfurd meer den oud-Sanscritischen vorm, uit welken de Javaansche ontstaan is, vertoont, terwijl bij ons weder een vorm verschijnt, die meer op dien in het nieuwe Nagari gelijkt.

5). *Tèsjântja;* de *ê* is hier weder door een streepje voor aan de *t* uitgedrukt; de *n*, die

bij Crawfurd juist de *palatale neusklank* (*nj*) is, schijnt bij ons te ontbreken, maar wij hebben een onduidelijk puntje boven het volgende *jo*, dat waarschijnlijk foutief geplaatst is en boven de *sjâ* behoort, zijnde dan de neusklank, wel is waar minder juist, door Anoeswara (Tjetjak) daargesteld.

6). *Jo* heeft de *ô* naar de wijze der *taling-taroeng*.

7). Tusschen *Mahâ* en *s'raṁan'ah*, die één woord vormen, is eene lacune, waarin het schijnt, dat de afschrijver de volgende *s'* begonnen maar niet voleindigd heeft, dewijl hij bij het nazien van zijn origineel vond, dat hij den eersten neêrhaal des letters foutief nagemaakt had. Bij Crawfurd is geene lacune.

8). *Tathâgato* is bij Crawfurd met eene eigenaardige *ga* geschreven. Verder zijn

9) en 10) *jo nirodha* onjuist verbonden, en de *ro* van een' overtolligen neêrhaal van voren voorzien.

Deze inscriptie was, behalve dat zij op het beeld slecht gegraveerd is, door den ouderderdom, en daardoor dat zij welligt lang onder den grond bedolven was, schier onleesbaar. Eenige chemische middelen, gebezigd door den heer König, hebben haar zoo doen verschijnen, als zij thans zeer naauwkeurig door hem gelithographeerd is.

Om den vorm der karakters gelooven wij ze in den tijd van tusschen 900 en 1100 na Chr. te moeten plaatsen; zekerder nog is die van Crawfurd van dien ouderdom, komende de karakters op zijne plaat 31 met die in het Journal of the Asiatic Society of Bengal, Vol. VII, Part II, Plate XXXIII (*Inscription on a copperplate grant from Gumsar*) bijna geheel overeen. Deze platen nu worden door J. Prinsep verklaard gelijk te staan aan het alphabet van Bengalen (of *Gaura*) van de Xde eeuw. Een voorbeeld van dit Bengali-schrift zelf is mij niet ter hand gekomen, zijnde de deelen van het Journal in de boekerij van het Bat. Genootschap niet compleet. Onze inscriptie is, zoo als de voorgaande opmerkingen schijnen aan te toonen, door een' onkundigen afschrijver van een ander beeld overgeschreven; zij kan wel iets jonger zijn dan die bij Crawfurd, ouder echter dan onze inscriptie No. 2.

In »the Journal of the Society of Bengal, Vol. X, Part I, page 95" vinden wij dezelfde geloofsbelijdenis, maar, naar het ons toeschijnt, op sommige plaatsen niet naauwkeurig in Dewanagari overgeschreven, en nog minder naauwkeurig vertaald. Het origineel was op een koperplaat, gevonden in de Topen van Kanari en in het Lat-karakter, waarvan wij pas gewaagd hebben; de taal is Pali, en het luidt:

Ye dhaurmâ (lees: *dharmâ*) *hetuprabhavâ*
tesham hetu Tathâgatâ suwacha (?) *Teshâncha* (sic)
yo nirodha evam Vâdi (?) *Mahâ Suwanna.*

Dit wordt overgeschreven door Dr. J. Bird in het volgende Sanskrit:

Ye dharma (moest zijn *dharmâ*) *hetuprabhawâs teshâm hetus* (moest zijn *hetum*) *Tathâgatah: sûvâcha* (? moest zijn *Tathâgata uvâtja*, zijnde *sûvâtja* eene ongehoorde contractie, en het woord *sa* buitendien niet mogelijk, als de Nominatief *Tathâgatah* voor-aangaat) *teshâm* (hier is het noodzakelijke *tja, en*, dat zich in het Pali bevindt, door den overschrijver uitgelaten) *nirodha evam vâdî Mahâ-Sûwarna.*

Dr. Bird of zijn Pandita vertaalt :

» *Whatever meritorious acts proceed from cause, of these the source Tathâgata (Buddha)* » *has declared; the opposing principle of these the great One of exalted birth, has also* » *declared.*"

Deze vertaling is noch naar het Pali, noch naar het Sanskrit-overschrift naauwkeurig. Wij vertalen *dharmâ* door *pligten der godsdienst;* daartoe behoort b. v. het aalmoezengeven, en andere dingen, die overdragtelijk als » *meritorious acts*" kunnen beschouwd worden. Door de vertaling » *of these the source Tathâgata has declared*" geeft Dr. Bird te kennen, dat hij *hetu Tathagatâ suvacha* geconstrueerd heeft, in welk geval wij *hetum Tathâgata uvâtja* behooren te lezen. Volgens zijn Sanskrit-overschrift had men moeten vertalen : » daarvan *is* Tathâgata de reden."

Een andere fout is het *evam* door *also* te vertalen; *evam* is hier *zoo;* dit woord moet men met *vâdî* verbinden, en geeft te kennen, dat in het laatste gedeelte van de inscriptie niet wederom van Boeddha, maar van een' anderen, mythisch of factisch bestaan hebbend, Boeddhistischen persoon gesproken wordt, die in de inscriptie van Dr. Bird: *Mahâsuwanna,* bij Crawfurd, op ons beeld, en bij Prinsep (Journal of the Soc. of Bengal for March and April 1835, welke afleveringen wij helaas! niet bezitten) *Mahâs'ramana* genoemd is.

Wij laten hier nog eenige van Dr. Bird's aanteekeningen volgen, voornamelijk dewijl zij gevoelens van den vermaarden J. Prinsep over de onderwerpelijke Buddhistische oudheden bevatten :

» The only difference between the text of the present inscription and the one from *Tir-* » *hut,* is the last word *Suvanna,* the *Pali* for Suvarna instead of *Sramana;* and which » means the *golden one or one of an exalted birth or tribe,* and is here evidently an appel- » lative of Buddha. In the appendix to Mr. B. H. Hodgsons quotations in proof of his sketch » of Buddhism, one of the principal attributes of *Adi Buddha* is *suwarnawarnatâ.* The a- » bove sentence, as Mr. Hodgson remarks, contains the *confessio fidei* of the Buddhaist, and » is in the mouth of every one at Kathmandu. The discovery of it at Kanari confirms an » opinion long prevalent, that the cave tempels of Western India are exclusively Bauddha, » and seems to strengthen the theory regarding the origin of the Dehgopes of Kanari, Ma- » nikijala, and Afghanistan, that they are Bauddha Mausolea, built over the remains of » persons of this faith either of a royal or priestly character."

En verder :

» The object of these monuments was, as Mr. Prinsep says, twofold : a memorial of the » dead, and in honour of the deity, of which the enshrined saint was only a portion, » and as legitimately entitled to be worshipped as the source, from which he had ema- » nated, and to which, according to their creed, he could after a life of virtuous penance » and abstraction return."

Wij hebben deze aanteekeningen overgenomen, om hen, die beelden, munten of andere voorwerpen der Javaansche oudheid, vooral ook zulke die eenig schrift vertoonen, mogten vinden of verwerven, op de waarde van naauwkeurige nasporingen over den oorsprong van zulke voorwerpen, vooral van eene beschrijving van het terrein waar ze gevonden of opgedolven zijn, opmerkzaam te maken, — zijnde het tot nu toe een der grootste hinderpalen bij de studie der Javaansche oudheden, dat men niet weet, onder welke omstandigheden ze gevonden zijn, hoe het terrein rondom dezelve in een oudheidkundig opzigt gesteld is, en welke veranderingen de natuur mogelijk daarin veroorzaakt heeft.

Zou men toch op geheel Java geene graven, geene op de Topen (Sthûpas) *van Indië en Afghanistan gelijkende overblijfselen der Boeddhistische eeredienst vinden? Zouden er niet nog onderaardsche gebouwen of werken van bestaan?* Tot nu toe kennen wij voornamelijk maar *Boro Boedo*, maar dit reusachtige werk duidt op de magt van de Boeddhisten van Java, die dan zeker ook andere, en met de Indische overeenstemmende, bouwvallen moeten achtergelaten hebben! Het is hier niet de plaats andere Boeddhistische overblijfselen (b. v. Moendoet) op te noemen.

Ten aanzien van ons Boeddha-beeld met inscriptie kunnen wij slechts het Laconisch topographisch berigt mededeelen, dat het bij *Ampel* in de residentie Soerakarta gevonden is.

Daar wij de alphabeten der oude vormen van Sanskrit-schrift, uitgegeven door J. Prinsep, niet bezitten, zal het niet overbodig zijn hier nog op een Boeddha-beeld opmerkzaam te maken, waarop onze inscriptie geheel teruggevonden wordt, en waarop ook dezelfde vormen van karakters, als bij Crawfurd en op ons Boeddha-beeld, verschijnen. Men vindt het beeld en inscriptie in het »Journal of Bengal" van Februarij 1847; de inscriptie luidt:

Om ye dharmâ hetoeprabhawâ hetoem tesjâm Tathâgato hj - avadata (door de uitgevers als *avadan* gelezen, maar volgens de lithographie is hier de *t* zeker, en wij lezen dus hier den medialen vorm, die aan ons *avadat* beantwoordt,) *tesjân tja yo nirodha evam vâdî Mahâs'raman'ah.*

Met uitzondering van de vooraanstaande heilige syllabe *om*, en het twijfelachtige *avadata* (of *avadan*) is er in deze inscriptie geene afwijking, noch in de opeenvolging der woorden, noch in den vorm der karakters.

Deze inscriptie nu is van *Gaya* in Bihâr (Wihâra), een' ouden zetel der Boeddhisten, die nog thans vol is van overblijfselen dier eeredienst, hoewel hare volgelingen door de intolerantie der Brahma-dienaren lang verdwenen zijn. Wij hebben reeds boven gezegd, — volgens vergelijking van onze inscriptie met die van de koperplaat van Gumsar en het daarover in het Journal of Bengal medegedeelde, — dat wij het Alphabet van Bengalen uit de Xde eeuw gelooven voor ons te hebben; dit wordt door de ons onlangs bekend geworden inscriptie van *Gaya* in de nabijheid van Bengalen nog meer gestaafd.

Hieruit kunnen wij dan wel opmaken dat de Boeddhisten, die op Java waren, niet of niet alleen uit het zuidelijke Indië kwamen, maar dat er ook uit den oorspronkelijken zetel van het Boeddhisme in Noord-Indië (*Magadhâ*, het tegenwoordige *Bihar*) naar ons eiland overgekomen zijn, eveneens als dit ten aanzien van Ceylon door de kronijken van dat eiland gestaafd wordt.

Vergelijk nog Journal of Bengal, March 1847, Pl. V. (inscription on a crowned figure at Dooba). — Die inscriptie is overeenkomstig in *inhoud* met die van Dr. Bird, in *karakters* met de laatstgenoemde.

No. 2. Op een steenen-beeld (No. 145), welks naam ons uit de inscriptie bekend wordt. De inscriptie en het beeld zijn reeds in het XXIste deel (1) gelithographeerd; het beeld echter wordt eerst in het vervolg van het tegenwoordig deel der Verhandelingen beschreven. Wij wijzen den lezer dus op dat XXIste deel, waarin zij tegen den wensch van den schrijver, en zonder verklaring der beteekenis, geplaatst is. Wij lezen:

Bhagawân Trin'awindoe (r) *Maha*(r)*sji*(h).

Trinawindoe zou met ri-vocalis geschreven zijn; verder verwachten wij de *n* voor *d* in plaats van de Anoeswara (Tjetjak). Ook mag men in naauwkeurig schrift het teeken des Nominatiefs, *r*, vergen; de laatste twee opmerkingen kunnen echter bij eene inscriptie minder geëischt worden.

In *Maharsji* is door den geschonden staat van den steen de *r* en de sluitende *Wisarga* (Sâgnjan) onzigtbaar geworden.

Men vertale de inscriptie: *de heilige Trinawindoe, de groote Res'i.*

Bhagawân is een titel, aan alle geestelijken van aanzien gegeven, die ook thans nog op Bali bekend is.

Den naam *Trinawindoe* vindt men in de Wiwoho, uitgegeven door Gericke (Verh. van het Bat. Genootschap, XX. p. 80) in den vorm *Terno-Windoe.* Ook daar is hij *bagawân* genoemd, en als een Pandita geschilderd, die het leven van een' kluizenaar leidde, en, eens door eene Widodari (*Widiadharî*) in verzoeking gebragt, haar met den vloek der stomheid gestraft had. Deze geschiedenis, die eene herhaling van Indische mythen (zie het »Episodium de Kan'du" in Lassen's Anthologia Sanskrita) aantoont, geeft ons dan ook eenig licht over het karakter van onzen *grooten Res'i.* Hij was door zijne boetedoeningen overmagtig geworden, en had den nijd en vrees van Indra en zijne Dewa's verwekt, die hem om die reden, door het zenden eener schoone vrouw, van de vrucht zijner boete trachtten te berooven. Dit gelukte hun, naar het schijnt, niet, (anders is het bij den heiligen *Kan'du*, die door zijne *Apsaras* verleid werd), en dat is dan wel de reden, dat hij als een standvastige heilige in den kring der vereering opgenomen werd, waarvan ons beeld het bewijs aanbiedt. Onzeker blijft het echter, — daar wij hier de bronnen niet bezitten om nadere berigten over hem te verzamelen, — of hij een heilige of halfgod van Indië, of wel een aan Java (en Bali) alleen toebehoorend persoon' is.

Op Bali is hij bekend als een oude Pandita; zijne geschiedenis heb ik echter niet kunnen vernemen.

Maharsji is een naam van priesters (en ook van Xatrijas en Wes'jas) op Bali, die door hun heilig leven een' halfgoddelijken staat bereikt hebben. Wij hebben al vroeger over de *Devarsjis, Brahmarsj'is* en *Râdjarsjis* van Bali gesproken (Voorloopig Verslag van Bali, XXIIste Deel, pag. 63).

---

(1) Plaat 17. Het beeld zelf ibid. Pl. 7, No. 1.

Het teeken beneden de inscriptie is onduidelijk; men zou het voor een jaartal kunnen houden, waar misschien twee, zelfs drie, cijfers ineengeloopen zijn; daartegen bestaat echter de bedenking: 1) dat wij hier het Javaansche cijfer 2 vinden zouden onder eene Sanskrit-inscriptie, waar dus Sanskrit-cijfers liever te verwachten waren (1); 2) dat men moeijelijk uit ons teeken meer dan twee cijfers opmaken kan, en dat, bijaldien er ook drie waren, toch het jaargetal ons tusschen 200 en 300 van Saka en dus 278 — 378 na Chr. brengen zou, iets waartegen alle geschiedkundige opgaven niet alleen maar vooral de gedaante der Sanskrit-letters in onze inscriptie pleit.

Wij gelooven dan eerder, dat wij een godsdienstig symbool voor ons hebben, welks beteekenis, hopen wij, verdere onderzoekingen ophelderen zullen.

De *vorm der karakters* is, gelijk wij reeds gezegd hebben, jonger dan in de inscriptie No. 1. Men vergelijke, uit de hier aanwezige bronnen, Vol. VI. Plate VII en Pl. XVII van het »Journal of Bengal." Deze inscriptien zijn uit Orissa van Bhubanes'wara, en dezen vorm van karakters vindt men ook in Bengalen en Benares in de XIIde eeuw. Die vorm is dus jonger dan het schrift van onze inscriptie No. 1. Een ander verschil is het, dat zoowel de inscriptien in Vol. VI van het Journal of Bengal als ook onze Trin'awindoe tot den Brahmaanschen vorm der Hindoe-eeredienst behooren, terwijl de boven bij No. 1 aangehaalde inscriptien allen in den kring van 't Boeddhisme vallen. Het gebrek aan hulpmiddelen belet ons om dit verschijnsel verder nategaan; maar wij kunnen er uit besluiten, als onze gissing door meer bescheiden gestaafd wordt, dat de Boeddhisten een' anderen vorm van karakters tot het schrijven van het Sanskrit hadden dan de Brahma-dienaren, even als zij gewoonlijk ook de moderne talen in hunne geschriften gebruikt hebben, terwijl de Wisjnoeïten en Sivaïten aan het Sanskrit vasthielden.

De vorm van de karakters in de Trinawindoe-inscriptie en in die van Bhubanes'wara gelijkt reeds veel op het nieuwe Devanâgarî; bij ons is nog in 't bijzonder de cerebrale *n* op te merken, die bijna geheel de tegenwoordige Sanskritische is. Bij Raffles is onze Trinawindoe benevens de inscriptie (afzonderlijk) afgebeeld op de plaat: »From Subjects in Stone found near Singa-Sari in the district of Malang," welke plaat zich tegenover bladz. 42 van Vol. II bevindt. Echter zou het nagenoeg onmogelijk zijn uit die lithographie den inhoud der inscriptie optemaken, zijnde de *bh*, de *n* met Wirâma, en de *t* volstrekt niet te onderkennen. Ook bij deze inscriptie laat het gebrek aan nadere topographische opheldering die gevolgtrekkingen niet toe, die men anders wel zou kunnen maken. Alleen duiden wij aan, dat in Singhasari in de twaalfde eeuw de dienst van Siva de heerschende schijnt geweest te zijn, terwijl in het eigenlijke Midden-Java (*Mataram, Kedoe* enz.) kort *voor* en waarschijnlijk ook *in* dien tijd het Boeddhisme reeds krachtige wortels geschoten had.

---

(1) Wij hebben de Sanskritische cijfers in eene Kawi-inscriptie uit Kadoe gevonden, en wel het jaar van Saka 1038, gelijk aan 1116 na Chr.

Voorwerpen in Steen.

(*Vervolg van bladz.* 131. *Deel XXI*).

136) *Ganes'a* zittende op een afgerond voetstuk, dat met het vierkant en boven-afgerond ruggestuk zamenhangt. Houding van beenen en armen als 134. Hoofdtooisel de *djatâ;* buiten de *moekoeta* een tweede band, die zoo als gewoonlijk de eigenlijke lok (*djatâ*) te zamen houdt; boven den band de *arddhatjandra* en de *moenda* (schedel). Boven op het hoofdtooisel de lotusbloem. Attributen gelijk aan 134: *Bâhoebandha, kangkana, noepoera;* de *Oepawita* vormt eene slang, met het hoofd op de linker-borst. — *Tjoelna*? — De *Tjakra* (?) is hier een open ring; men zou dien wel met de *axamâlâ* kunnen verwisselen. Dit valt ook bij verscheidene vroeger beschreven beelden op te merken; bij Ganes'a gelooven wij dat, met uitzondering van No. 134, niet een van onze beelden de tjakra, maar alleen de axamâlâ in de regter-bovenhand houdt. Wij stellen dan, dat No. 134 tot een andere cathegorie moet gebragt worden dan al de andere Ganes'a-beelden. No. 134 is Ganes'a als *magtige vereerde godheid* (misschien voornaamste godheid des tempels, waaruit het beeld afkomstig is); hij alleen heeft de *tjakra,* het geweldige wapen van Wisjnoe. De overige steenen ook de metaal-afbeeldingen stellen hem voor als volgeling van Siva; eenigen misschien zelfs als de godheid der trivia, zoo als hij in Indië ook voorkomt en natuurlijk eene zeer ondergeschikte (triviale) rol speelt. — 134 is een der fraaiste beelden van onze verzameling; al de andere steenen-beelden, die Ganes'a voorstellen, zijn veel minder kunstig en zorgvuldig bewerkt. (Er best ond geene reden, om zich veel moeite ten opzigte hunner bewerking te geven). De vier metalen beelden van Ganes'a, die wij bezitten, hebben ook in plaats van de tjakra een snoer, waaraan geen korrels te onderscheiden zijn, maar dat toch dezelfde beteekenis als de ringvormige van korrels voorziene *axamâlâ* schijnt te hebben. Wij veronderstellen dat deze metalen beelden door geloovige Hindoes in de Siva-tempels gebragt zijn. Tegenover Siva moest Ganes'a dan als aanbiddende godheid verschijnen, want het gebruik der axamâlâ wijst duidelijk op het lezen van de Vedas en op het verrigten van den cultus volgens de Vedas, gelijk wij thans nog op Bali bij de priesters zien.

De olifantssnuit is vrij wel gewerkt, maar niet zoo getrouw volgens de natuur als 134. Het beeld is van trachiet, rood gekleurd (misschien door latere vereerders); hoog 64,0; hoogte van het voetstuk 8,0; breedte van id. 32,0; diepte 26,0.

137) *Ganes'a,* zittende op een vierkant van voren afgerond voetstuk. Gewone houding van handen en voeten. Hoofdtooisel afgeplat, zonder een' zamenhoudenden band boven de moekoeta; bovenop door een groote lotus versierd. Een groot edelgesteente vormt het midden van de moekoeta. Vier naar achteren afdalende lokken. Eenvoudig borstsnoer (*hâra*), band onder de borst, *bâhoebandha, kangkana; oepawita,* eene slang met het hoofd op de linker-borst; broek. Attributen de gewone. De *axamâlâ* is een eenvoudig snoer, gelijk bij de metaal-beelden van Ganes'a; zij is een weinig geschonden. — Trachiet; hoog

73,5; hoogte van het voetstuk 11,5; breedte 43,5; diepte 35,5. Gevonden te (of afkomstig van) Pekalongan.

138) *Ganes'a* zittende op een vierkant voetstuk. Houding van handen en voeten als gewoonlijk. Hoofdtooisel van gelijken vorm als 134 en 136. Boven den tweeden band vertoonen zich de overblijfselen van de halve maan (*arddhatjandra*) en van den schedel (*moenda*). Bovenop de lotus. *Oepawîta* is eene *nâga*, met het groote aan deze soort van slangen toegeschreven hoofd, dat zich op de linkerborst vertoont. *Hâra, bâhoebandha, kangkana, noepoera, mekhalâ* en kleed of broek; daarover hangen van voren en op zijde de gewone uiteinden (1). De snuit en de regterhanden zijn gebroken. In de linkerhand is de *angkoes'a* en het etensbakje (*batasa?*); op de plaats, waar zich de regterbovenhand bevond, duidt eene ringvormige verdieping nog het aanwezen der axamâlâ aan. — Vierkant naar boven afgerond ruggestuk. Trachiet; hoog 68,0; voetstuk 13,0; breedte van idem 51,5; diepte 34,5. Afkomstig van Samarang.

139) *Ganes'a* in eene zittende houding op een vierkant voetstuk, dat met een vierkant ruggestuk zamenhangt; het beeld komt bijna geheel met 138 overeen. Hoofdtooisel gelijk 138; *Hâra, oepawîta* eene slang, *bâhoebandha, kangkana, noepoera, mekhalâ*, broek. De attributen de gewone; die in de regter-benedenhand zijn, als te zeer geschonden, niet meer te herkennen. De snuit is beneden gebroken. Het voetstuk heeft van voren versierselen (bloemen). Trachiet; hoog 66,5; voetstuk 13,0; breedte 33,5; diepte 21,5; ook afkomstig van Samarang.

140) *Ganes'a.* Zittende houding op een peluw, dat over een lotusbed gespreid is; het lotusbed staat op een vierkant voetstuk, waaraan zich het ruggestuk aansluit. Dit beeld onderscheidt zich door deze kenmerken en de fijnere bewerking der deelen (voornamelijk echter van het kussen en lotusbed) van de laatste 5; het vertoont Ganes'a, zoo niet als hoofd-, ten minste toch als vereerde godheid. Hoofdtooisel pyramidaal; *moekoeta, arddhatjandra* en *moenda* boven den tweeden band; bovenop de geopende lotus. *Hâra, oepawîta* eene slang, *bâhoebandha, kangkana, noepoera, mekhalâ*, kleed of broek met daarover hangende *kasiha* (?), die op beide zijden fraaije knopen vormt. *Prabhâvala:* deze vinden wij bij geen' van de voorafgaande Ganes'a's, behalve bij 134; ook dit staaft eenigzins ons gevoelen om het beeld Ganes'a als vereerde godheid te beschouwen. De attributen zijn regts boven de *axamâla*, beneden de *tand;* links boven *angkoesa*, beneden *batâsa.* De snuit beneden gebroken. — Trachiet; hoogte van het beeld 57,0; diepte 28,5; ruggestuk 73,0; voetstuk met peluw 15,5; afkomstig van Samarang. Afgeteekend in Dl. XXI. Pl. 11. No. 1.

141) *Ganesa*, zittende houding, zonder voet- of ruggestuk. De voeten zijn niet, naar

(1) Bij al de beelden van Ganes'a is het, wegens de houding der beenen en den dikken buik, moeijelijk te bepalen of hij met een broek of een kleed (sarong) bedekt is; bij 137 schijnt het, dat hij een kleed boven de broek draagt; dit is ook het geval bij het onderwerpelijk beeld.

de wijze van de overige Ganesa's, met de zolen digt aan elkander gesloten, maar staan eene palm van elkander, en wel is de linker meer naar achteren getrokken, — iets dat niet met eenig doel, maar uit onkunde of onachtzaamheid van den kunstenaar, schijnt geschied te zijn. Het beeld is ruw, de proportien slecht; wij moeten het òf tot eene latere (slechtere) kunstperiode brengen, òf het als tot die klasse van Ganes'as behoorende beschouwen, die in Indië langs de wegen gevonden worden, en aan wier bewerking weinig zorg besteed werd. Het schijnt dat het beeld vier armen had, de linker-beneden-arm is zigtbaar, en ook de regterhand; aan de regterzijde is het overige gebroken, aan de linker het achtergedeelte der schouders (waar de twee armen zich gewoonlijk verdeelen). Hoofdtooisel gelijk 135, alleen met eene *moekoeta*, zonder een' tweeden band; 11 afdalende lokken. De olifantssnuit vertoont een bijna menschelijk aangezigt; voornamelijk het voorhoofd en de oogen zijn niet die van den olifant; ook de slagtanden en de overige bewerking des snuits zijn foutief (1). Onder de ooren naast het hoofd zijn ronde holten, die naar achteren doorgaan; of deze eenig doel hadden, blijkt thans niet. Het schijnt, dat de ooren (des olifants) bij dit beeld aan het hoofd *aanliggen*, terwijl zij bij al de andere *afstaan*. Borstband, *oepawîta* eene slang; *bâhoebandha* ontbreekt; *kangkana, noepoera, mekhalâ;* het beste aan het beeld is de broek, die fraai met bloemen en versieringen bewerkt is. Deze Ganes'a houdt alleen in onze collectie de *axamâla* in de regter-*beneden*-hand; alle anderen hebben in die hand den tand, en den rozenkrans in de regter-*boven*-hand; in de linker-beneden-hand de *batâsa*. — Trachiet; hoog 82,0; tusschenruimte tusschen de knieën 53,0. Gevonden in Pekalongan. Afgeteekend in Deel XXI. Pl. 16. No. 1.

142) *Ganesa*. Zittende houding op een kussen met versierselen in 't midden. Hoofd en gezigt sterk beschadigd; de snuit en bovenarmen geheel gebroken. Het hoofdtooisel komt overeen met 134; *arddhatjandra* en *moen'd'a* op de gewone plaats. *Hâra*, borstband, *Oepawîta* eene slang, *Bâhoebandha, Kangkana, noepoera, mekhalâ, kasiha*, broek of kleed. In de regter-beneden-hand is de tand onduidelijk geworden; in de linker-beneden-hand de *batâsa*. Overblijfselen van eene prabhâvala achter den regter-schouder en rug. Dit beeld, waarvan men thans de bewerking bijna nergens meer herkennen kan, is wel een voorname Ganes'a geweest; daarvoor pleiten het *rustkussen* (gaddij), dat gewoonlijk bij de Indische Goeroes en leeraars der secten is, en de *prabhâvala*. — Trachiet; hoog 81,5; hoogte van het kussen 13,0; breedte van idem 46,0; diepte 28,5. Gevonden in *Redjo*.

143) *Ganes'a* (niet van Java). Zittende houding op een lotusbed, waaraan zich het ruggestuk sluit. Hij komt geheel met de meeste voorafgaande overeen. Hoofdtooisel de *Djatâ* gelijk 136, iets beschadigd; halve maan, schedel en lotus. De snuit is vrij goed bewerkt; eigenaardig is echter eene concaviteit digt onder de grootste verhooging van denzelve; *hâra, oepawîta* eene slang, *mêkhalâ*, (kleed of broek), *kasiha, bâhoebandha, kangkana*. De linker-boven-arm gebroken. — In de regter-boven-hand de *axamâlâ;* regts beneden de

(1) Op het voorhoofd is een ruitvormige vrij groote figuur, die aan de figuur bij No. 134 herinnert, maar, als het de lijn des uitzwetenden liquors zijn moet, wanstaltig, eveneens als de oogen.

tand niet te herkennen; links beneden de *batâsa*, waarop zich het einde van den snuit bevindt, hetwelk eene abnormale gestalte geeft. Boven links is aan het vierkant ruggestuk nog de rest der *angkoesa*. — Dit beeld is van *Palembang;* wij hebben buitendien van Palembang een Boeddha-beeld van koper, en een kolossaal Boeddha-hoofd van steen. Uit beschrijvingen weten wij, dat er nog zeer vele beelden van hetzelfde karakter in het gebied van Palembang gevonden worden, maar die te kolossaal zijn om vervoerd te kunnen worden. Uit hetgeen wij gekregen hebben, blijkt: 1) dat in Palembang *Sivaïsme* en *Boeddhisme* bestonden, even als op Java; 2) dat deze secten in dien tijd bloeiden, toen de kunsten nog vrij hoog stonden; dat de Javaansche kunstenaren niet overtroffen werden door die van Palembang, en de beelden aldaar de beste Javaansche beelden niet evenaarden. Het is te veronderstellen dat Palembang godsdienst en kunsten van Java ontving; de heerschappij der Javanen (ten minste in lateren tijd), en het spreken der Javaansche taal bij het Palembangsche hof (tot voor korten tijd) pleit daarvoor. Verder is het niet denkbaar, dat de beschaving naar Palembang van het westelijke Sumatra uitging; de landstreken der Maleijers en Batta's, zijn, met uitzondering van M'nang Kebo, bijna geheel van Hindoe-oudheden ontbloot; verder zijn de Maleijers al sedert de 12de eeuw Mohamedanen, en stonden vóór de aanneming van het Mohamedanisme ver achter de Javanen. De overeenkomst der typen van de goden-beelden van Palembang en Java geeft een nieuw bewijs voor het vermoeden, dat Java het brandpunt was, van waar de Hindoe-civilisatie zich over de overige eilanden verspreidde. Palembang had wegens zijne positie in onmiddellijke verbinding met Indië kunnen zijn, en van daar direct godsdienst en kunsten overnemen; maar neen, het vroeg geciviliseerde Java bragt het eerst zijne beschaving naar Sumatra's zuid-oostkust. — Het ruggestuk gebroken. Het beeld is van trachiet; hoog 71,0; voetstuk 14,0; breedte van idem 45,5; diepte 30,5. Gezonden door den heer DE KOCK, vroeger resident van Palembang.

144) *Brahma?* Een vierhoofdig beeld, te vinden bij RAFFLES, Vol. II, pl. »From subjects in Stone found in the vicinity of Bo'ro Bo'do in Kedu," No. 3, (tegenover bladz. 55), en bij ons Pl. 7. De beenen zijn op de hoogte der knieën, en de 4 armen aan de ellebogen gebroken. Hoog hoofdtooisel gevormd door ineengeslingerde haarwrongen, die door een' band van haar (niet duidelijk in onze lithographie), met rosetten van edelgesteenten versierd, vastgehouden worden. (Er zijn boven ieder van de 4 hoofden 2 zulke rosetten in den haarband). Boven den haarband zijn 4 versierselen, boven ieder hoofd één, die, naar het schijnt, goudplaten met edelgesteenten ingelegd moeten voorstellen, en duidelijk bestemd zijn om het hooge haartooisel tegen te houden. De haren worden eindelijk nog door eene streng bovenop verbonden, die met vier bloemen naar het getal der hoofden bezet is. Een achthoekig van boven afgerond voorwerp, den *Lingga* waarschijnlijk voorstellende, staat daar boven en vereenigt de vier hoofden; het is beneden van grooteren omvang dan boven, en van 8 versierselen (of bloemen) voorzien; naar den vorm schijnt het overeenkomst met de uiteinden van het hoofdtooisel van verscheiden Siva- en Doerga-beelden in onze collectie te hebben. Wij merken echter het verschil op, dat het 8 hoeken vertoont, die men terugvindt bij de Linga's van Tjiringin en Bali. Voorhoofdband (*moekoeta*, ook *makoeta* in 't Sanskrit, gelijk in het Maleisch, Balin *Patitis*), vastge-

houden door vijf versierselen boven ieder der 4 hoofden; drie van deze versierselen, in het midden en aan de uiteinden, zijn van bijzondere grootte, van edelgesteenten en een grooten solitair voorzien; de 2 andere versierselen regts en links van het middelste zijn rosetten; beneden de *moekoeta*, die verbeelden moet van metaal te zijn en twee duidelijke dubbelde randen boven en beneden vertoont, ziet men uittakkingen (Balin. *Mangle-Widjaja*). Een *Koendala* in de langgetrokken oorbellen, buitendien een ring in het midden der oorranden; twee haarvlechten, die over de schouders afhangen. *Hâra* bijzonder rijk, eveneens de borstband, die een rijk slot en buitendien afwisselend vierkante en ronde solitairs vertoont. *Bâhoebandha* met een groot versiersel, welks midden een' solitair vormt. Een twee-vinger-breede band vormt de *Oepawîta*, gelijk aan den band der Balinesche priesters, dien zij buiten de eigenlijke Oepawîta (van Genitri-korrels) bij feestelijke gelegenheden dragen, en met denzelfden naam als de laatste (*sampat, silimpat, sawit*) bestempelen. Buitendien loopt eene, tot aan de knieën toe afhangende, gevlochten dunne streng over den schouder, die het eigenlijk heilig Indisch snoer schijnt te verbeelden. *Mekhalâ* met een rijk slot; boven deze is de band, die het kleed vasthoudt, en ook die is van een versierd slot voorzien; daar boven komen smalle strepen, die daartoe schijnen te behooren, uit, en vallen over de mekhalâ heen, maar zijn dan tusschen de laatste en het lijf doorgetrokken. Uiteinden van het kleed (*Lintjêr, Djawat*), het eene tusschen de beenen doorgetrokken, het ander een stuk op zijde afhangende. Op den regterkant van het beeld in de streek der heup is een uitstekend stuk, waarmede ons beeld aan een' muur of altaar schijnt te zijn gehecht geweest; op de linkerzijde is niets, wat hieraan beantwoordt. Naar het uiterlijk zou men gelooven, dat het een van die beelden is, die in de grotten-tempels uit de rots zelve gehouwen zijn, en met de wanden, gewelf en voetbodem uit één stuk bestonden. Onze Brahma (?) is echter, volgens Raffles, gevonden op een veld nabij den grooten tempel van Bo'ro Bo'do. (Zie R. II. p. 56. 57).

Men heeft dit beeld voor Brahma willen verklaren: 1) omdat hij *vier hoofden heeft.* Wij hebben al vroeger gezien bij verscheiden Siva-beelden, dat ook deze dikwijls van 4 hoofden voorzien zijn. (Zie deel XXI. No. 110. 115 enz.); 2) omdat hij *een der fraaiste overblijfselen der Hindoe-oudheid op Java is.* Wij gelooven juist daarom, dat het niet Brahma, maar Siva is, dien wij voor ons hebben; immers nergens, noch in Indië, noch op Java of Bali is Brahma de voornaamste godheid in den cultus; men vindt niet eens tempels, die aan hem afzonderlijk toegewijd zijn, (eenige enkele uitzonderingen kunnen niet in aanmerking komen). Het tegenwoordige beeld was wel zeker eene hoog-gewaardeerde en hoog-vereerde godheid; als zoodanig echter kennen wij voor Oud-Java *alleen Siva* (en zijne familie). Het beeld vertoont ons de bekende attributen van de laatste godheid niet, maar evenmin die van eenige andere godheid; wij laten het aan anderen over te beoordeelen, of het uiteinde des hoofdtooisels inderdaad een' Lingga voorstelt; maar is dit vermoeden de waarheid, dan is de *Siva* gevindiceerd.

Het beeld is van donker trachiet; hoog van de knieën tot het uiteinde des hoofdtooisels 130,0; breedte der schouders 45,0.

145) *Trin'awindoe.* Dit beeld, over welks aard wij door eene daarop staande Sanscrit-inscriptie buiten twijfel zijn, heeft eene staande houding op een halfrond voetstuk dat

zich aan een breeder ovaal ruggestuk sluit. Het hoofdtooisel is de *djatâ* in den vorm van Siva No. 103 (Goeroe); boven het voorhoofd loopt een breede onversierde band, verschillend van No. 105., welk laatste een eigenlijk diadema heeft. Het uiteinde des hoofdtooisels een geopende lotusbloem. Versierselen achter de ooren (bij de Balinezen *karnâbhâra-na*); de *koendala* zijn slangenhoofden met drievoudig-gespleten uitstaande tongen. Over den schouder hangt een lok af. Sterke baard, knevel en kinbaard, die op de borst lang neêrhangt en fraai bewerkt is; geene borstversierselen en geene Oepawita. Ringen van korrels (*genitri* op Bali genoemd naar de plant van dien naam,) om de opperarmen (*bâhoebandha*) en aan de handgewrichten (*kangkana*). Een dubbelde gordel houdt het kleed boven de heupen vast; van voren op de beenen hangen daarvan de uiteinden af, die door een rosette met drie afhangende snoertjes versierd zijn; op beide zijden vormt de gordel met één einde van het kleed een' dikken knoop, die fraai gewerkt is. In het midden des gordels is een rosette. De regterarm is gebogen, het beneden-gedeelte gaat langs het ligchaam tot het midden der borst; de hand houdt met duim en voorsten opgerigten vinger den gebedenkrans (*axamâlâ*, Balin. *goedoeha genitri*), die hier geheel naar de natuur, zoo als men hem thans nog op Bali bij de priesters vindt, gevormd is; de krans is niet (door een' metalen ring) kreitsvormig gemaakt, maar valt als een dun snoer van korrels op zich zelven te zamen; daarin bevindt zich een groot edelgesteente. In de linkerhand, die regt aan de zijde neêrhangt, is de *koendi*, gedeeltelijk gebroken. Over den linker-schouder hangt de *tjâmara*. Aan het ruggestuk staat op den regterkant de *drietand zonder punten* (Balin. *Tekan*); het beneden-gedeelte daarvan is kogelvormig; onder de drie tanden is de staf met een' band omwonden; op den linkerkant rijst een lotus uit een klein op den grond staand potje. *Prabhâwala* (of *tjattrâ*) versierd met evenwijdige kromlijnige strepen. Op borst en buik vertoonen zich eenige zwakke lijnen, die in de directie der Oepawîta loopen; er bestaat echter geene verhevenheid, die dit versiersel uitmaken kan. Zou de Oepavîta bij dit beeld vergeten, en naderhand door die strepen aangeduid geworden zijn? Of zullen wij aannemen dat de kunstenaar zijn werk nog niet voleindigd had? Het laatste is onwaarschijnlijk; eene latere bearbeiding der Oepavîta zou echter de harmonie des ligchaams van ons beeld geschaad hebben. De dikke buik is hier even als bij den Resi van Tjiringin. Overigens vertoonen zich de fraaiste proportien, ook onder het deksel des kleeds, en wij kunnen dit beeld wel zeker als een der beste voortbrengselen der beeldhouwkunst op Java beschouwen. — Het beeld is van trachiet; hoogte van het beeld 149,0; van het ruggestuk 134,5; van het voetstuk 12,0; breedte van het ruggestuk 53,0; van het voetstuk 40,5; diepte van het voetstuk 31,5.

Over de Sanscrit-inscriptie, die men op dit beeld boven de *tjâmara* vindt, hebben wij reeds op bladz. 7 volgg. gesproken, hetgeen men vergelijke. Ons beeld is in het XXI Deel der Verhandelingen gelitographeerd (pl. 7. No. 1). De inscriptie ibid, pl. 17. Het beeld is afkomstig uit de streken van Singhasari.

Vijf beelden van hetzelfde karakter.

146) *Siva* (als *Goeroe*), in eene zittende houding op een lotusbed. De voeten onder elkander geslagen, met de zolen onder de knieën. 4 hoofden, 4 armen. Hoofdtooisel de *djatâ*; boven op de lotus de 5 balletjes (*pinda*), die de 5 voornaamste goden voorstellen. Hâra, Bâhoebandha, Kangkana. Kleed met afhangende einden van voren en op beide zijden. De regter-bovenhand geschonden; in de linker de *axamâlâ* van korrels; de beide handen rusten met de palm op de knie. De ooren zijn lang getrokken, maar zonder *koendala*. Geene *Oepawîta*. Het lotusbed rust op een vierkant voetstuk, dat met het vierkant ruggestuk zamenhangt. Het beeld is misvormd door het besmeren der haar- en armversierselen, der oogen en wenkbraauwen en van den oorspronkelijk niet aanwezigen baard met eene zwarte kleur; de lippen zijn met rood, en de *hâra*, ooren en edelgesteenten in de *bâhoebandha* met geel wanstaltig gekleurd, — (welke kleuren de Trimoerti schijnen aan te duiden, en wel van latere dagteekening zijn dan het beeld zelf). Buitendien zijn de nagels der vingers wit gekleurd. Dezelfde misvormende kleuring vindt men bij de volgende vier beelden; alle 5 schijnen wel niet uit den besten tijd der Javaansche kunst te zijn, maar toch ook niet tot den tijd van Madjapahit te behooren. Het besmeren van beelden met kleuren hebben wij al vroeger b. v. bij Doerga (No 126), gezien; het kan in veel lateren tijd gebeurd zijn; echter is de baard nog thans een kenteeken der Panditas op Bali, en men kan bij het besmeren van onze beelden aan het uiterlijk der thans nog (op Java) bekende priesters denken. Bijzonder fijn is het beeld wel niet, maar er bestaan ook geene grove fouten tegen de natuur. — Het is van trachiet; hoog 45,0; voetstuk 12,0; breedte van idem 25,0; diepte 18,0. Afkomst niet bekend.

147) *Siva* (als *Goeroe*) in eene zittende houding met ondergeslagen beenen, maar niet zoo getrouw als de vorige naar de natuur bewerkt; de voeten zijn misvormd. Hoofdtooisel de *djatâ* met de lotus; op iedere zijde een afhangende lok; versierselen achter de ooren (Balineesch *karnâbhârana*), oorringen (*koendala* of *roembing*. Zie Wisjnoe). Hâra, eenvoudige bâhoebandha en kangkana, kleed met kasiha (!) naar voren afhangende. Er schijnt eene Oepawîta aanwezig geweest te zijn; de resten zijn zigtbaar op den linker-schouder. — Vierkant voetstuk, vierkant en boven afgerond ruggestuk. Op dezelfde wijze als de vorige besmeerd. Is van trachiet; hoog 52,0; voetstuk 13,5; breedte van idem 30,5; diepte 29,0. — Gevonden ?

148) *Siva* (?). Staande houding op een vierkant voetstuk. Hoofdtooisel de *djatâ* met de lotus. Oorringen, hâra, bâhoebandha, kangkana; de Oepawîta een eenvoudige band of slang. Kleed met kasiha; gordel met afhangende einden. De twee handen hangen langs het lijf af; de regter rust, naar het schijnt, op een gedeelte des kleeds, de linker op de *knods* (*gadâ*). *Prabhâvala*, vierkant boven afgerond ruggestuk. Wij rekenen dit beeld onder de voorstellingen van Siva, om dezelfde reden als No. 104. — Het beeld is redelijk wel bewerkt; het is van trachiet; hoog 67,5; voetstuk 3,0; breedte van idem 23,5; diepte 15,5.

149) *Siva* (?) van hetzelfde karakter als het vorige, maar nog veel ruwer bewerkt en nagenoeg zonder kunstwaarde. Handen en voeten zijn geschonden. *Djatâ* met lotus, oorringen, bâhoebandha, kangkana, noepoera; *oepawîta* de slang met het hoofd boven den linker-schouder. Kleed, waarvan men niet weet, of een breed einde er van tusschen de beenen boven het overige kleed neêrhangt, dan wel of het geheele kleed tot aan de heupen opgetrokken is en alleen de schaamte dekt. De regter-hand rust op een *gadâ*, die van ringen voorzien is; men zou deze gadâ met de *badjra*, den donderkeil van Indra (naar de Balinesche afbeeldingen) kunnen vergelijken; echter vindt men aan het beeld geen ander kenteeken van die godheid; de slangen-oepavîta doet het ons toch onder de Siva's rangschikken. Prabhâvala. De linker-hand houdt een voorwerp, dat thans niet meer te herkennen is. Op de linkerzijde tegen het ruggestuk is een onduidelijk voorwerp, welligt een rijzende lotus. Afgerond voet- en ruggestuk, even als de meeste deelen des beelds, geschonden en gebroken. Het beeld is niet vrij van den steen afgewerkt, maar leunt tegen het ruggestuk, waarschijnlijk niet met opzet, maar uit onbekwaamheid des vervaardigers. Het beeld is van trachiet; hoog 43,5; voetstuk 4,0; breedte van idem 23,5; diepte 15,0.

150) *Een Resi.* Wij vermoeden dit voornamelijk uithoofde der groote overeenstemming met Trin'avindoe en den Resi van Tjiringin. Hij staat op een gedeeltelijk gebroken voetstuk. Hoofdtooisel gelijk die der 4 voorgaanden, de *djatâ* met lotus. *Hâra*, een snoer van korrels, gelijk bij de Balinesche priesters. Oorringen van lontarbladen (?); bâhoebandha, kangkana, noepoera; kleed met mekhalâ; van voren over de beenen een breede sjerp, te zamenhangende met de op beide zijden zigtbare *kasiha*. Knevel en kinbaard stijf, en niet zoo kunstig als bij Trinavin'doe en No. 162 (van Tjiringin) bewerkt. De mond schijnt eerst in lateren tijd door het besmeren des beelds wanstaltig geworden te zijn. In de regterhand de *axamâlâ*, links de *koendi*, over den linker-schouder de *tjâmara;* op den regter-kant is de staf van den trisoela of liever *tekan* zigtbaar; de tanden van dien staf zijn met het ruggestuk afgebroken. De dikke buik is ook hier, even als bij onze twee andere Resi's, voorhande, maar bij ons beeld wanstaltig; door den gordel is namelijk die dikke buik zoo in de hoogte geschoven, dat nu het beneden-gedeelte, de streek der heupen enz., zich onnatuurlijk voordoet. Het beeld is (even als No. 146 — 149) niet fraai, maar ook niet als geheel zonder waarde te beschouwen. Vooral vertoonen zich in onze groep (van 5 beelden) nog dezelfde Hindoesche denkbeelden, die onze fraaiste beelden van Java uitdrukken. Het beeld is van trachiet; hoog 56,0; hoogte van het voetstuk 4,0.

Andere 7 beelden (van Madjapahit).

De volgende beelden vertoonen ons niet meer dat afgeronde, en die kunstige bewerking der meeste voorgaanden; de vormen zijn meer vierkant, en de gelaatstrekken meer Polynesisch dan

Indisch. Zij vormen eene overgangs-periode van de oude kunstwerken tot de verbasteringen van Soekoeh (of *Soengkoeh*).

151) Een beeld in eene *biddende* houding, dat de Veda's prevelt. Wij kunnen het wel voor Siva, den prototyp der Pandita's, houden, met wien deszelfs uiterlijk veel overeenkomt. Dit en de volgende 5 beelden gelijken, onder al de vroegere steenbeelden, alleen op 120 en 121. Ze verschillen van de overige voornamelijk door de wijze des opschiks. Het hoofdtooisel is nagenoeg cilindervormig en schijnt eene kap of net boven de haren te zijn. Bovenop is een kegelvormig voorwerp, geen *lotus* of *linga;* de haren vertoonen zich alleen boven de *moekoeta;* deze is zeer breed en van 7 groote edelgesteenten voorzien; versierselen achter de ooren (karnâbhârana); *koendala* gevormd door eene (lotus-) bloem. Op iedere zijde eene naar voren afhangende lok. Knevel en smalle kinbaard even als No. 105 en No. 150. Breede *hâra* (âtmâbhârana) met een edelgesteente in het midden. De Oepavîta vertoont zich als band op den linkerschouder en borst en loopt over het kleed. Onder de *bâhoebandha* is nog een eenvoudige ring, een dubbelde *kangkana* met sloten, veel gelijkende op de tegenwoordige armringen der Javanen. Aan de twee bovenarmen zijn nog drievoudige ringen. Het kleed valt niet los en natuurlijk, maar vormt rondom het ligchaam een vierkant, waardoor de beenen tot op de voeten bedekt zijn en hunne vormen niet doorschijnen. Het kleed gelijkt veel op dat der Balinesche goden. Drie banden (Balin. Tambedana) loopen beneden de mekhalâ en evenwijdig met deze; twee uiteinden (Balin. Lintjêr) loopen langs de beenen naar beneden; op de zijden zijn sierlijk geknoopte sjerpen (kasiha?). Vier armen, gescheiden aan de ellebogen; regts-boven de *tjâmara*, links-boven de omhoogstaande *axamâlâ*, die geen' ring vormt, maar, hoewel los, toch niet natuurlijk naar beneden vallende voorgesteld is; het bovenste gedeelte dezer axamâlâ vormt eene lotus-bloem. De twee benedenhanden zijn onder de borst gevouwen, de duimen omhoog, waarom een snoer, boven van een bloem voorzien, gewonden is; ook dit snoer kan een' *gebedenkrans* voorstellen, maar de korrels ontbreken. Aan de duimen zijn ringen. De borsttepels zijn (lotus-) bloemen. Buiten de gewone *prabhâvala*, (het verhoogde gedeelte van het ruggestuk achter het hoofd) wordt het geheele beeld door een' lichtglans (bij de Balinezen *trang - tedja*) omgeven, die in stralen op het ruggestuk aangebragt is. Ook dit kenteeken, dat men bij al de vroegere beelden niet vindt, duidt op verwantschap met Bali, en voert onze beelden misschien tot den tijd van Madjapahit terug. Merkwaardig genoeg is het dan ook, dat op Bali thans de oude beelden van Java herkend worden als Siva, Ganes'a enz., maar de Balinezen zeggen, dat ze niet met juistheid uitgevoerd zijn. In den tijd van Madjapahit hebben wij dus wel een' veranderden cultus aan te nemen (die naar Bali overgebragt is), waardoor echter de kunst niet gewonnen, maar verloren heeft. Bij ons beeld zijn de neus, de voeten en een gedeelte van het voetstuk gebroken; mond en handen zijn ruwer dan bij andere beelden; de vingers zijn minder gescheiden; door de wijze, waarop het kleed gevormd is, zijn eindelijk de proportien der beenen onzigtbaar. Afgerond voetstuk en vierkant boven-afgerond ruggestuk. Het beeld is van trachiet; hoog 84,5; voetstuk 7,0; breedte van voet- en ruggestuk 30,5; diepte van het voetstuk 17,0. Afkomstig van Modjokerto; afgebeeld in pl. 4.

152) *Siva;* gelijkt geheel op No. 151. Hoofdtooisel cilindervormig en gelijk aan het vorige; uiteinde gebroken. Karnâbhârana, oorringen; breede, naar het schijnt, meervoudige *hâra* (Balin. Atmâbhârana en Vajoebhârana). Ring om den hals. Drievoudige *kangkana;* kleed met *tambedana, lintjêr, kasiha* (*?*); van de knieën af naar beneden laat het kleed den vorm der beenen herkennen. Op de beenen zijn groote versierselen (tot de rijke *noepoera* behoorende). Vier beneden-armen; in de regter-bovenhand eene regtopstaande slang, die tot den sprong schijnt gereed te zijn; links-boven de *axâmalâ;* de benedenhanden zijn onder de borst tezamengebragt, en hebben duidelijk dezelfde houding en attribuut als bij het vorig nummer; de handen zijn aan de gewrichten grootendeels gebroken. *Prabhâvala* als de vorige, en buitendien de (Balinesche) *trang-tedja.* Voet- en ruggestuk als de vorige. Door het ontbreken van den baard, en het aanwezen der slang in plaats der *tjâmara,* verschilt het van het vorige; de bewerking is echter iets fraaijer. Wij gelooven beiden tot dezelfde periode te moeten brengen, maar het onderwerpelijke beeld als *eigenlijke* godheid, het vorige als *boetedoener* (of vereerende priesterlijke persoon). — Van trachiet; hoog 50,5; voetstuk 4,0; breedte van voet- en ruggestuk 18,5; diepte 13,0. Afkomstig van Modjokerto.

153) *Aanbiddende godheid* (Siva). Hoofdtooisel, karnâbhârana, koendala, lok, hâra als bij No. 151. Regts-boven *tjâmara,* links-boven de *axamâlâ* als No. 151; de twee benedenhanden onder de borst tezamengebragt met de palmen naar boven, in de opperste- (regter-) hand ligt een vrucht of *bloemknop* (de lotus); ringen aan de duimen. *Prabhâvala, trangtedja,* voet- en ruggestuk gelijk No. 151; het laatste van boven puntig. Het beeld schijnt mij toe denzelfden persoon of god te verbeelden als No 151; het eenige verschil is de ontbrekende baard. — Van trachiet; hoog 58,5; voetstuk 4,5; breedte van idem 24,0; diepte 1,60. Afkomstig van Modjokerto.

154) *Aanbiddende godheid.* Dit beeld behoort over het algemeen tot de klasse van de drie voorafgaanden. De bewerking, het kleed en de versierselen schijnen op een' nog nieuweren tijd te duiden, dan bij de vorige 3 het geval is. Het hoofdtooisel is piramidaal, maar gelijkt het meest op de gloeng-tjandi des Balineschen Siva. *Moekoeta* breed. De overige versierselen *achter de ooren* en *boven de schouders; oorringen* (roembing ?); het kleed met *tambedana, lintjer* enz. als bij de Balinesche goden. Het kleed vormt een' wijden zak om het ligchaam, hetgeen ons tot de veronderstelling leidt, dat wij een vrouwelijk beeld voor ons zien, maar andere bewijzen hiervoor ontbreken. Oepavîta dubbeld en van korrels. *Bâhoebandha* als gewoonlijk; *kangkana* dubbeld vereenigd door eene bloem, of een slot dat de gedaante van eene lotusbloem heeft. In de regter-bovenhand de *axamalâ* van korrels; in de linkerbovenhand de *tjâmara*; de twee benedenhanden, gelijk bij No. 153, onder de borst gehouden. Het is niet duidelijk of er een voorwerp in deze handen gehouden wordt. De 4 armen zijn bij de schouders van elkander afgescheiden. *Prabhâvala;* versierselen van het ruggestuk, even als de trang-tedja bij de 3 voorafgaande en gedeeltelijk daarop gelijkende. Voet- en ruggestuk gelijk bij de vorige. Het beeld is van trachiet; hoog 69,5; hoogte van het voetstuk 4,0; breedte van voet- en ruggestuk 25,0; diepte van het voetstuk 20,0. Laatst aanwezig

te Modjokerto. Volgens de bij de vorige beelden gemaakte beschouwingen, rekenen wij het tot de latere (Madjapahitsche) kunstperiode, die eene verwantschap aanduidt met hetgeen wij thans nog op Bali zien.

155) Een klein zeer geschonden beeld, waarschijnlijk Siva, en over het algemeen tot de 4 voorafgaande beelden te rekenen. Het hoofdtooisel schijnt de *djatâ* geweest te zijn; groote versierselen achter de ooren; onduidelijke oorringen. 5 op de schouders neêrvallende lokken; de *oepavîta* drievoudig van korrels; *hâra;* een drievoudige band over den regterschouder en borst. Kleed bijna vierkant als No. 151, maar netjes bewerkt, met tambedana, lintjêr, kasiha (?); *bâhoebandha,* dubbelde *kangkana;* noepoera tot op de voeten; 4 (boven- en beneden-) armen; regts-boven de *tjâmara,* regter-beneden-arm voor de borst gehouden, de hand, benevens het daarin gehouden voorwerp, gebroken (waarschijnlijk was ook hier de lotusbloem). Links-boven de *axamâlâ;* beneden de geschonden *gadâ. Prabhâvala.* In plaats van andere versierselen (of de trang-tedja) verheffen zich aan de zijde des ruggestuks fraaije lotusbloemen, die het geheele beeld en de prabhâvala insluiten. Voet- en ruggestuk gelijk bij de vorige beelden. — Het beeld is van trachiet; hoog 41,0; breedte van het ruggestuk 16,0; diepte van idem 14,0. Afkomstig van Modjokerto. Het schijnt denzelfden god of boetedoener, als de 4 vorigen, voortestellen (1).

156) *Siva.* Staande houding. Karakter des beelds gelijk No. 151. De attributen kenschetsen het duidelijk als Siva. Hoofdtooisel nagenoeg gelijk 97; uiteinde een knoop; breede moekoeta. Oorversierselen, oorringen, lokken gelijk No. 151. De kinbaard in eene lok te zamen gedraaid op die leelijke wijze, waarop thans de priesters op Java den kinbaard plegen te dragen. Hâra, bâhoebandha, dubbelde kangkana als 151. De Oepavîta is een band, die tot het benedengedeelte des kleeds afdaalt, en aan het uiteinde door een edelgesteente tezamengehouden wordt. Kleed met tambedana, lintjêr, kasiha (!), mekhalâ; ook dit kleed is nagenoeg vierkant gewerkt; echter verontschuldigen de versierselen van hetzelve den kunstenaar, meer dan dien van 151, voor het niet laten voorkomen der benedenste ledematen. 4 armen regts boven den *trisoela;* deze is echter niet aan een' staf bevestigd zoo als gewoonlijk, maar aan een' buigzamen band of steel, zoodat hij eenigzins op een lotus met drie knoppen gelijkt; de punten zijn echter geheel die van een' trisoela. Links-boven een mij onbekend attribuut, dat op den middelvinger der omhooggehouden hand staat; het schijnt eene omgekeerde opene schelp te verbeelden (dus de *sangkhâ*), die van vleugelachtige uitgroeijingen voorzien is. De handen zijn gehouden als bij No. 151; duimen omhoog, houdende de lotusbloem met den knop boven. Prabhâvala, trang-tedja als No. 151; voetstuk en voeten gebroken. Ruggestuk vierkant, boven afgerond met een puntig uiteinde. De bewerking staat omtrent gelijk met die van 151. De baard, oorversierselen, wijze des kleeds en de trang-tedja rondom het geheele beeld doen ons ook dezen Siva tot de categorie der Madjapahit-Balinesche periode brengen. Deszelfs afkomst is, even als die der 10 voorafgaande

(1) Achter het beeld staat in Javaansche cijfers het *jaargetal* 1279, gelijk aan 1357 na Chr. Ook dit brengt ons tot den tijd van Madjapahit, of kort vóór dien tijd, daar men het tot nu toe nog niet over den duur van dat rijk eens is, en ook de Algemeene Geschiedenis van den heer Hageman daarover geen nieuw licht verspreidt.

beelden, niet zeker, maar het wordt gezegd van Modjokerto hier gebragt te zijn, en dus uit de nabijheid van het oude Madjapahit; zeker is het uit dezelfde periode van kunst als de voorgaande 5 beelden. — Het beeld is van trachiet; hoog 88,5; breedte van het ruggestuk 31,5. Afgeteekend in Pl. 5.

157) *Siva* (?) om dezelfde redenen als No. 151, 153, 154. Het beeld is uiterst geschonden. Hoofdtooisel nagenoeg gelijk 156. Versierselen achter de ooren, koendala, lokken als No. 151. Hâra; oepavîta niet duidelijk te herkennen; kleed met tambedana en kasiha; bâhoebandha, kangkana. 4 armen, aan de schouders gescheiden; regts-boven de *tjâmara*, links-boven de *axamâlâ*, even als 151. De beneden-handen liggen op elkander en houden, naar het schijnt, een' lotusknop, even als 153. *Prabhâvala* achter het hoofd; aan het vierkant boven-afgerond ruggestuk is niet de *trang-tedja*, gelijk 156, maar bloemachtige versierselen, gelijkende op die van 154. Voeten en voetstuk gebroken. — Het beeld is van trachiet; hoog 63,5; breedte van het ruggestuk 26,0. Ook dit beeld behoort tot de veronderstelde periode der vorige 6, die den overgang van zuiver-Indische kunstwerken tot de latere (en met Madjapahit gelijktijdige) Javaansche namaaksels uitmaakt.

Afkomstig van Modjokerto.

Beelden van Tjiringin (in Bantên [1]).

158) *Gan'es'a* (gewoonlijk Gan'apati of b'at'âra Gan'a genaamd), zittende op een fraai bewerkt lotusbed, waarachter een vierkant, maar boven-afgerond ruggestuk rijst, dat gedeeltelijk gebroken is; houding van handen en voeten gelijk aan 134. 4 beneden- en maar 2 opperarmen. De regterzijde van het gezigt en het oppergedeelte van den snuit zijn gebroken, eveneens de linker-bovenarm. Het hoofdtooisel is puntig; om het voorhoofd loopt een diadema (*moekoeta*, bij de Balinezen *kes'âbhârana*, versiersel van het haar,) van drie groote edelgesteenten van voren en op beide zijden, en van kleinere tusschen beiden, voorzien. Evenwijdig met de moekoeta loopt boven dezelve een dergelijke band, die het in de hoogte gebragt haar zamenvat en waarvan af, van voren naar achteren, een eenvoudiger band over de haarlok heenloopt; het uiteinde van dezen laatsten band is gekroond door een voorwerp dat in zijnen tegenwoordigen staat niet meer te herkennen is, maar de gedaante òf van de *jonî* òf van de *padma* had. Sierlijke halsband (*hâra*, bij de Balinezen *âtmâbhârana*, versiersel van het âtma, het vitale principe). Borstband; van den gordel (*mekhalâ*) loopen naar achteren en naar voren (over de voeten heen) 2 uiteinden naar beneden. Het eenig bekleedsel is een broek (tjoelna). Rijke *bâhoebandha*, eenvoudige *kangkana*. De *Oepawîta* gevormd door eene nâga, wier hoofd, omwonden met den staart, zich op de linkerborst vertoont en vrij groot is. Attributen zijn: in de regter-bovenhand de *axamâlâ*. Bij dit en bij de andere vroegerbeschreven-beelden van Ganes'a valt op te merken, dat, hoewel deze *axâmala* vrij omhoog gehouden wordt, zij echter niet naar beneden valt. Men kan dit niet altijd aan de onnaauwkeurigheid der kunste-

(1) Dit rijk is altijd door de Europeanen *Bantam* genaamd; de rigtige naam, volgens Manuscripten, is echter *Bantên*.

naren wijten, maar daardoor verklaren, dat deze gebedensnoeren door een' band, b. v. een' metaalring, stevig te zamen gehouden werden. Op Bali heeft deze gebeden-krans (*goe-doeha genitri*) zulk eene verbinding niet, en zou dezelve in de houding, zoo als wij bij onze beelden zien, naar beneden moeten zamenvallen. In de regter-beneden-hand de *tand* (*dans't'ra*); in de linker-beneden-hand de *batâsa* (*!*), waaruit de god zich door middel van den snuit van voedsel voorziet (alleen het ondergedeelte van den snuit is bewaard). Achter het hoofd op het ruggestuk is eene eironde *prabhâvala* (of *tjhattra*). De oogen zijn die van een' mensch; op het voorhoofd zijn drie waterpasloopende strepen, waarschijnlijk de *tilaka*, het kenmerk der secte. Het beeld is in zijne proportien even fraai en netjes bewerkt als de Ganesa No. 134, dat ons fraaist exemplaar van de steenbeelden dier godheid uit het oostelijk Java is. Dat zulk een beeld, en eenigen van gelijken trant, in het Bantamsche op het westelijkste punt van Java gevonden zijn, bewijst dan, dat ook aan deze kusten zich de Hindoe-civilisatie en kunsten verspreid hebben. De geschiedenis van het rijk, waar zulke oudheden ontstaan zijn, en zelfs de naam er van, zal vooreerst nog onzeker blijven; als vast kunnen wij wel stellen, dat deze overblijfselen niet aan het rijk van Padjadjaran te wijten zijn, want alles, wat wij van dat rijk overig hebben en weten, toont groote achterlijkheid in wetenschappen en kunsten aan. Ook Madjapahit's overblijfselen staan ver achter die des vroegeren tijds. Wij besluiten dus, dat de overblijfselen van Tjiringin uit betrekkelijk-ouden tijd afstammen, en dat er al vóór den tijd van Padjadjaran in Bantên een Hindoerijk bestond; ook gelooven wij, (als wij eene conjectuur durven uiten,) dat, terwijl in het wilde gebergte der Soenda's nog een onbeschaafd op apen gelijkend volk leefde (men denke aan het vertelsel van den koning *Loetong Kasarong* bij Raffles), zich op de aanlokkende kusten Hindoe-kolonisten gevestigd en een bloeijend rijk gesticht hadden, waarvan de welvaart aan den handel in straat Sunda toeteschrijven was. — Het beeld is van trachiet; hoog 63,5. Breedte van het ruggestuk 31,0; diepte van het lotusbed 25,0.

159) *Doerga,* staande op Mahis'âsoera. Een zeer verminkt beeld. Hoofd en bovenste-linkerarm gebroken. Al hetgeen te herkennen is, komt met No. 127 overeen, en wij vinden *ook bij deze godin dezelfde type* in het westelijk en in het oostelijk Java. Het is niet te bepalen of het beeld oorspronkelijk een voetstuk heeft gehad of niet; het tegenwoordige vierkante voetstuk van muurwerk is uit nieuweren tijd en duidelijk er onder gevoegd, om de figuur voor het neêrvallen te bewaren. Het oorspronkelijke ruggestuk is, hoewel geschonden, aanwezig. Aan het beeld zijn te onderscheiden twee *hâras* (*âtmabhârana* en *vajoebhârana* op Bali), een borstband, mekhalâ met ter zijde afhangende einden, een kleed tot de enkels, fraai uitgewerkt en de ledematen uiterst kunstig wedergevende. De oepavîta schijnt nog over de mekhalâ neêr te loopen, doch is niet duidelijk. *Bâhoebandha, Kangkana.* 8 armen, reeds aan de schouders gescheiden. In de bovenste-regterhand de overblijfselen des *tjakra;* in de tweede regterhand is de *khadga;* in de derde een *trisoela,* welks twee buitenpunten weêrhaken vormen; in de vierde de staart des buffels. Bovenste- en tweede linkerhand gebroken; de derde heeft een eenigzins gekromd voorwerp vastgehouden, dat naast de hand afgebroken, maar beneden aan het ruggestuk bewaard gebleven is, — naar het schijnt, eene knods; in de vierde het haar van den Asoera. *Prabhâvala.* De buffel is zeer verminkt; zijne ligging en horens alleen zijn duidelijk, en hebben overeenkomst met No. 127;

hij heeft misschien tot grondslag van het beeld gediend. Van den Asoera is ook weinig te herkennen buiten het haar en de broek, en staat tusschen de horens des buffels. — Het beeld is van roodachtig trachiet. Hoog 64,0; breedte van het ruggestuk 31,6. Afkomstig van Tjiringin.

160) *Siva.* Dit beeld is beneden de knieën gebroken; de voeten echter en een gedeelte des oorspronkelijk-afgeronden voetstuks zijn nog voorhande; om de figuur te zamen te houden, heeft men, gelijk bij het vorige, een gemetseld voetstuk daaronder en gedeeltelijk daarachter gevoegd. Staande houding. Hoofdtooisel gelijk aan dat van Ganes'a No. 158; het gezigt geschonden; *koendala* in de lang-uitgetrokken oorlellen; *hâra, bâhoebandha, kangkana;* kleed met gordel, afgaande tot aan de knie, en met afhangende einden op de zijden en van voren tusschen de beenen. Geene *Oepavîta.* De armen hangen beiden neêr, de regter- houdt den staf des trisoela, de linker- den steel eener bloem, die zich naast den schouder uitspreidt en mooi bewerkt is; uit den *calix* komen drie *bloesems* voort, die (bij toeval en door latere bewerking, of met opzet) op drie hoofden gelijken. Zou hier aan de trimoerti te denken zijn; hieraan twijfel ik, te meer daar er geen ander voorbeeld van in steen of metaal met zekerheid aan te wijzen is. De bloem (*lotus?*) heeft ook beneden aan den stengel, bij de hand des gods, een' knop, die nog niet ontloken is. Prabhâvala; vierkant boven-afgerond ruggestuk. Men zou kunnen twijfelen of deze figuur Siva, of een' Resi (een' heiligen man) moet verbeelden; naar den opschik besluit ik tot het eerste; ook de padma (?) zou daarop heenwijzen; minder duidelijk bewijs is de trisoela, die niet zeer puntig is en eenigzins op dien gelijkt, dien twee andere van onze beelden, die duidelijk Resis zijn, naast zich hebben staan. Ons beeld *houdt* echter den trisoela en de padma, en is dus in beweging, in actie, niet in meditatie, waartegen ook het ontbreken van de axamâlâ pleit. — Het beeld is van trachiet; hoog 59,5; breedte van het rugge- en voetstuk 31,0; diepte van het laatste 25,5. Afkomstig van Tjiringin.

161) *Siva.* Zittende houding met ondergeslagen voeten op een lotusbed, met 4 hoofden en 4 armen. Hoofdtooisel gelijk de vorige (No. 160) en Ganesa (No. 158), gekroond, dáár waar zich de 4 haarlokken der 4 hoofden vereenigen, door 5 kogels, waarvan 4 den grondslag vormen, en 1 bovenop ligt, verbeeldende de 5 voornaamste goden, met den hoogsten Siva bovenop. Volgens deze verklaring van het uiteinde des hoofdtooisels van den onderwerpelijken *Siva,* zijn ook de uiteinden der hoofdtooisels van andere beelden te beschouwen, waarbij deze verklaring echter niet zoo voor de hand ligt. Koendala, hâra, borstband, bâhoebandha, kangkana, mekhalâ en kleed met afhangende einden. In de regter-bovenhand: *tjakra,* gedeeltelijk gebroken; regter- en linker-beneden-handen rusten op de knieën met de palm naar boven (volgens Moore *abahi-hasta*) (1). De linker-bovenhand gebroken. Ook hij, ofschoon hij de voorname godheid voorstelt, heeft geene Oepavita: bij No. 160 ontbreekt zij ook, eveneens schijnt het bij Doerga No. 159. Zou bij de Hindoe-dienaren in Bantên het gebruik der Oepavîta minder algemeen geweest zijn, dan op

(1) *Abahi-hasta* is in het Skt. *abhaja-hasta.* Abhaja, (*zonder vrees*) duidt bij de godheid aan, dat zij vriendelijk gezind is en dat men haar zonder vrees naderen kan.

het overige Java ? . . . Vierkant ruggestuk, prabhâvala, kussen op het lotusbed, waarop dan de voeten der godheid over elkander geslagen zijn. — Het beeld is van trachiet; hoog 72,0; breedte van het ruggestuk 37,0; diepte van het voetstuk 32,5. Afkomstig van Tjiringin.

162) *Een Resi.* Staande houding op een afgerond voetstuk. Piramidaal hoofdtooisel, overeenstemmende met dat der goden, die wij van Tjiringin hebben, van boven gebroken. Koendala, bâhoebandha, kangkana, borstband, mekhalâ van edelgesteenten, kleed met een' in strepen (Balin. lintjêr) op de beenen afhangenden gordel (Balin. *saboek*). De bewerking van het kleed, dat tot beneden de enkels afhangt en zeer wijd is, is bijzonder kunstig en fraai. Dit beeld en de 4 voorafgaanden zouden tot de beste van onze verzameling gerekend kunnen worden, bijaldien de geschonden toestand van alle 5 niet eene voldoende vergelijking der gezamentlijke deelen onmogelijk maakte. Karakteristiek is de lange op de borst neêrvallende kinbaard en knevel, die wij ook bij Trin'awindoe en een' van onze Siva's, No. 104, vinden. Als Oepavita heeft hij een' band, wiens uiteinden op de linkerborst en den buik neêrhangen; deze soort van Oepavîta vindt men ook bij de Balinesche priesters buiten het drievoudig snoer; zij is vier duimen breed en heeft 6 vadems lengte, — wordt even als de snoervormige Oepavîta over den linker-schouder en onder den regterarm door gedragen, — en heeft denzelfden naam (*sampat*, *silimpat* of *sawit*). Beide Oepavîtas worden door de Balinesche Panditas alleen gebruikt bij groote feesten, en er schijnt geen onderscheid in de beteekenis van beiden te bestaan. De handen hangen aan de zijden af, de regter- houdt de *axamâlâ*, de linker- de *koendi* (waterkruik), zeer naauwkeurig bewerkt. Ter regterzijde leunt tegen het ruggestuk een drietand, die volgens zijne gedaante echter niet den *trisoela*, (welke puntig zijn moet), maar hetgeen de Balinezen *tekan* noemen, beteekent. Deze is het attribuut van heilige mannen en boetedoeners, terwijl de puntige en met naar buiten gekeerde spitsen voorziene trisoela het wapen des magtigen Siva vormt. Over den linker-schouder hangt de *tjâmara*. Vooral de *tekan* geregtigt ons, het beeld voor een' *Resi*, een' in boetedoeningen zijn leven doorbrengenden heiligen te erkennen; verder duidt daarop de baard, die ook kenteeken der Panditas is (op Bali voornamelijk de knevel), eindelijk de *axamâlâ* en *koendi* (de waterkruik) welke de asceten altijd met zich voeren. Door gezegden der Balinezen wordt ons gevoelen nog meer gestaafd; bij eene vertooning der lithographie van Trinawindoe, die in houding en attributen bijna geheel met ons beeld overeenkomt, zeiden zij dadelijk, dat dit niet Siva maar een' boetedoener beteekende. Bij beiden is de dikke buik opmerkenswaardig. *Prabhâhavala;* deze bij een' Pandita te vinden, schijnt vreemd, maar de denkbeelden, die men op Bali van een' boetedoenden en sakti-bezittenden priester heeft, regtvaardigen ook het aanwezen der glorie. Een priester, dat is een Padanda of Pandita, wordt door zijne heilige eigenschappen gelijk met de godheid; al hetgeen aardsch is, is van hem geweken; alleen zijne oorspronkelijke goddelijke natuur (als Brahmaan) is in hem overgebleven; hij deelt dus ook in de eigenschappen der goden, en een lichte glans gaat van zijn hoofd uit. Op Bali wordt de priester zelfs *Siva* genaamd. Men denke ook aan de bekende 7 Resi's, die door het licht hunner ligchamen dat der zon en maan niet noodig hebben.

Afgebeeld in Pl. 6. Hoog 62,5; breedte van het ruggestuk 30,5; diepte van het voetstuk 23,0. Afkomstig van Tjiringin.

163) *Siva* (?) als gemaal van *Sri*, de godin der vruchtbaarheid en des rijkdoms. Eene soort van *cornu copiae* is de reden, waarom wij dit beeld en het volgende voor *Siva* en *Sri* houden. Staande houding op een voetstuk met bladvormige versierselen. Het middenlijf eenigzins schuins naar de linker zijde gebogen. Hoofdtooisel verschillende van al degenen, die wij tot nu toe beschreven hebben. Het haar loopt van het voorhoofd tot het achterhoofd gekamd en in evenwijdige ringen verdeeld, zonder eenige versierselen. Het hoofdtooisel en ook het eigenaardige, overigens onbekende attribuut, heeft ons eerst doen gelooven, dat het beeld geene echte Hindoe-godheid ware. Maar de bewerking is zoo fraai, dat wij dit beeld niet anders dan als een der beste voortbrengselen der Hindoe-kunst op Java beschouwen mogen. Ook zijn de gelaatstrekken echt Indisch. Wij gelooven daarom hier een' eigenen vorm van Siva als god der vruchtbaarheid (1) en in het volgende *Sri*, de godin der rijstvelden, der vruchtbaarheid en des geluks te zien. De laatste wordt thans nog op Bali vereerd. De vooronderstelde Siva heeft ter ondersteuning van ons gevoelen ook de lotus. Hij heeft bloemen in de oorlapjes; rijke *hâra* en *bahoebandha;* dubbelde kangkana (eenvoudige ringen); oepavîta een breede band. Het kleed laat de beenen tot de helft der dijen zigtbaar; zoo wordt ook thans op Bali het kleed gedragen, wanneer de mannen op reis of aan het werk zijn. Daar het hoofdtooisel bij dit beeld schijnt aan te duiden, dat het beeld vrouwelijk is, moet deze dragt van het kleed, die voor de vrouwen uiterst ongepast is, des te meer in aanmerking genomen worden. Naar achteren hangt het kleed verder naar beneden; *mekhala, tambedana, kasiha,* met de uiteinden aan het ruggestuk in de hoogte gaande. De regterarm hangt langs het ligchaam af en houdt den steel van eene lotusbloem. De linker arm is gebogen en houdt in zijne buiging een voorwerp, dat niet in vorm maar waarschijnlijk in beteekenis met het *cornu copiae* overeenkomt. Dit voorwerp heeft eene nagenoeg cylindervormige gedaante, is boven versierd met twee menschelijke figuren, die echter niet duidelijk te herkennen zijn. Deze cijlinder is hol en door eene opening in het ruggestuk schijnen vloeibare stoffen (*melk* of *ghrêta, honig* of *water*) uitgestort te zijn. Dit herinnert ons de stukjes der Roomsche priesters in vroegeren tijd, die de maagd Maria deden weenen door middel van vischjes, die het water in de holte van haar hoofd uit de openingen der oogen deden te voorschijn komen. Ook de Brahmanen zullen dan wel zulk een vroom bedrog gepleegd hebben, om de menigte beter tot het brengen van offeranden aan te sporen. Op Bali is mij tot nu toe niets van dien aard bekend geworden; maar de Balinezen maken ook nagenoeg geene steenen beelden, en bewijzen hun geen' eerbied. Eene weêrgade van het cylindervormig voorwerp heb ik op Bali niet gevonden, maar ook uit de afbeeldingen uit Indië is mij geen dergelijk bekend.

Het vierkante ruggestuk loopt in eene punt uit, is onder de plaats, waar de holte des cylinders begint, 4 duim dieper, en schijnt deze vlakte van achteren aan te bieden, om de vloeibare stoffen, die uit het cornu copiae kwamen, daarop te plaatsen. Afgebeeld in pl. 3.

Het beeld is van *fijn* trachiet, dat bijzonder voor naauwkeurige bearbeiding geschikt schijnt te zijn; het laat zich in uitmuntendheid der bewerking van de vormen des

(1) Siva is de vernielende, maar ook te gelijker tijd de herscheppende godheid. Daarom is het vuur haar element. Men vergelijke uit de Romeinsche Mythologie de verbinding van Pluto met Proserpina, de dochter van Ceres.

ligchaams ter zijde plaatsen van Siva No. 97 en Doerga No. 126. Hoog 7,20; hoogte van het ruggestuk 70,0; breedte van id. 34,5; hoogte van het voetstuk 6,0; diepte van id. 29,0. Afkomstig van Modjokerto, maar zeker ouder dan de andere beelden van die plaats, en mogelijk voor den tijd van Madjapahit bestaan hebbende.

164) Een vrouwelijk beeld, naar wij gelooven, *Sri*, de echtgenoot van Siva (in Indië van Wisjnoe), godin der vruchtbaarheid en des overvloeds. Staande houding, het middenlijf en hoofd schuins naar de linkerzijde gehouden, voetstuk en beenen bij de enkels afgebroken. Het hoofdtooisel nagenoeg gelijk het vorige; aan het achterhoofd is het echter meer verheven, en in het algemeen is het *rijker* aan haren. Eenvoudige *hâra; bahoebandha* als 163; drie eenvoudige *kangkana; oepavîta*, een band; over de schouders en borsten schijnt een kleedje (*bapang*) te loopen, gelijk bij de Balinesche Siva, dat echter de hoogere gedeelten der borsten onbedekt laat. Kleed met kasiha, tambedana; *mekhalâ* met lotusbladeren versierd. Het kleed is voor eene vrouw ook weinig voegzaam gedragen; echter is het op sommige plaatsen, wegens geschondenheid, niet te herkennen. Bij dit beeld zijn de beide handen vereenigd, om het bovengenoemd cijlindervormig voorwerp te houden; de linker arm is over de borst heenloopende, de regter gekromd en houdt met elleboog, voorarm en handen den cijlinder. De cijlinder gedeeltelijk gebroken, maar heeft resten van versierselen, die gelijk zijn aan die van 163. Holte des cijlinders en opening in het ruggestuk gelijk 163. Voeten en voetstuk gebroken. Ruggestuk vierkant, boven afgerond. Het beeld is van dezelfde soort van trachiet, als 163; de vormen, die niet verminkt zijn, fraai. Hoog 61,0 breed 30,0. Het is afkomstig van Modjokerto.

165) Een vrouwelijk beeld van zeer eigenaardig karakter. Staande houding op een rond lotusbed. Het haar is over het hoofd naar achteren gestreken en valt in 7 horizontaal loopende ringen verdeeld, op den rug neder; nagenoeg als bij de waijang-poppen van Bali. Van versierselen is alleen aanwezig eene *hâra* met groot slot en eene *kangkana* uit drie gedeelten (een' breeden massieven ring en een' band van parels of korrels op elke zijde) bestaande, en noêpoera van bloemen gevormd. Het gezigt is geschonden. Bijzonder opmerkenswaardig is het geheel eigenaardig kleed, waarvan zich in onze verzameling geene weêrgade bevindt. Het is als een kajin pandjang, echter niet alleen om het onderlijf gewonden, maar met een uiteinde in plooijen tot het hoofd oprijzende, en het uiterste einde, welks verbinding met de rest men echter niet herkent, is om den linkerarm gewonden. Hoogte 105,0, van het voetstuk 7,0; doorsnede van het voetstuk 28,9.

166) *Râksasa* in zittende houding; schijnt een' wachter te verbeelden. Hoofdtooisel geheel afwijkende van alle vroeger beschrevene beelden. Boven het voorhoofd is het haar glad gestreken en door eene rijk versierde *moekoeta* gehouden. Boven het gezigt zijn achter haar eenige gekrulde lokken. Het achtergedeelte des hoofds, gescheiden door een band, is bedekt met dikke gekrulde lokken, die tot ver op den rug naar beneden dalen. Wegens de versierselen achter het oor vergel. de Balinesche beelden. Oorringen naar beneden puntig uitloopende en naar het schijnt van edelgesteenten gevormd. Het gezigt geheel op de wijze der Balinesche Râksasas, met groote vooruitstaande oogappels, dikke wenkbraauwen, knevel

en baard rondom het gezigt. De groote mond laat de twee recksen tanden zien, waarbij de karakteristieke slagtanden (*sijoeng* of *tjaling*); buitendien heeft hij tanden (*dangstra* Skt. en Balin.) op den neuswortel en in de hoeken der oogen. De borst is met haren bedekt. Buitengewoon dikke buik. Hij zit met de zool van den regter voet op het voetstuk, de knie in de hoogte, den linkervoet onder het lijf op de gewone wijze ondergeslagen, zoodat zijne zool bijkans den regter voet raakt. De regter arm van den elleboog af naar boven gehouden. De elleboog rust op het been, maar de hand afgebroken. De linkerarm een weinig gebogen, de hand boven de linker knie, de duim tusschen den voorsten- en midden-vinger doorgestoken. Hij heeft drie lijnen om den hals (*manyala soetra?*). Eene breede rijke hâra van parels en bloemen, een borstband, zamengehouden door edelgesteenten. Dubbele opperarmbanden, de bovenste nagenoeg in den gewonen vorm der *bahoebandha*, de benedenste meer op de eenvoudige ringen (kangkana) gelijkende, maar door edelgesteenten zamengehouden. Dubbele *kangkana*, elke met een edelgesteente versierd. Hij is gekleed met eene broek, die tot boven de knie afgaat; gordel of sjerp, die van achteren zich zeer breed vertoont en tusschen de beenen doorgetrokken is; afhangende einden van voren en ter regter zijde (*djawat* en *lintjer*). *Oepavîta* of sjerp op de wijze der oepavîta over den linker schouder en onder den regter arm doorloopende; zij bestaat uit vijf afdeelingen, valt tot op de broek neder en is op de linker zijde en beneden slotsgewijze met versierselen voorzien. In de regter hand, die gebroken is, heeft hij zeker een' staf (*danda*) of knods gehouden, even als de volgende beelden, en wel opgerigt. Rond voetstuk met versierde randen. Dit en het volgende beeld hebben eene opmerkenswaardige overeenkomst met de Balinesche Râksasa-beelden. Ook zij zijn van Soerabaija hier gekomen, en laatst aanwezig geweest te Modjokerto; zij zijn zeker uit den tijd van het rijk van Madjapahit en behooren in eene eigene periode van godsdienstvorm en kunstvaardigheid. Het beeld is van grijs trachiet; hoog 74,0; middellijn van het voetstuk 40,0.

167) *Râksasa*, in zittende houding, bijna geheel overeenkomende met de vorige, maar minder goed bewerkt, voornamelijk waarschijnlijk wegens de hoedanigheid des steens, waaruit hij gehouwen is. Hij heeft het linker been omhoog, het regter ondergeslagen, den regterarm voor de borst. De regterhand houdt de *danda* naast den linkerschouder; de linkerhand, in dezelfde houding als bij het voorgaande beeld, rust op de linker knie. Hoofdtooisel, moekoeta, versierselen achter het oor, oorringen, oogen, wenkbraauwen, slagtanden, knevel, baard, de drie strepen om den hals, *hâra*, borstband, *oepavîta*, *bahoebandha* (dubbel), *kangkana* (dubbel); broek, gordel met een uiteinde tusschen de beenen doorgetrokken, een naar voren, een ter linkerzijde afhangende; rond voetstuk met versierselen gelijk als No. 166. In de regterhand, die langs het lijf heen gestrekt bij den linker schouder oprijst, houdt bij de *danda*. Deze is een dikke staf of knods, met eene greep gelijk de *kadga* (het Indische zwaard); onder de greep zijn versierselen; het uiteinde, dat dikker is dan het gedeelte naast hij de greep, is bekroond met eene *lotus*. Het beeld is even als het vorige van Soerabaija overgebragt. Beiden hebben zeker als deurwaarders voor denzelfden tempel of voor hetzelfde tempelhuisje gestaan. Daar-

op duidt niet alleeen hunne groote overeenkomst, men mogt zeggen gelijkheid in al hetgeen karakteristiek is, maar ook de houding der voeten en der regterhand (met de danda) bewijst dit. No. 166 heeft blijkbaar ter regter-, No. 167 ter linker-zijde van den te bewaken tempel gestaan. Daarom heeft No. 166 den regter, No. 167 den linkervoet opgeheven, No. 166 de danda op de regter- en No. 167 op de linker-zijde. Het beeld is van eene ruwe grijze soort van trachiet; hoog 69,0; middellijn van het voetstuk 36,0. Afgebeeld en face en profiel in pl. 8.

168 en 169) Een ander paar *Râksasa's*. Houding der voeten en der regterhand respectivelijk gelijk No. 166 en 167. Moekoeta niet zoo vooruitstekend als bij 166 en 167; boven dezelve vertakkingen (ron-ron). Karnâbharana; oorringen gelijk 166 en 167. Drie strepen om den hals, *hâra*, borstband; in plaats van de *oepavîta* loopt een band, waarin *schedels* aan elkander geregen zijn (*moendamâla*) over den linkerschouder en tot onder de dij neêr; het voortloopen van dezelve naar den regterkant is niet duidelijk. De lokken zijn meer kringvormig dan bij No. 166 en No. 167, waar zij nagenoeg eene vlamvormige gedaante hebben. De borsttepels en de navel hebben de gedaante eener geopende bloem. *Bahoebandha*, dubbele *kangkana*, broek, gordel doorgetrokken tusschen de beenen, met afhangende einden naar voren en bij No. 169 ook naar de regterzijde. No. 168 heeft den regter, No. 169 den linkervoet opgeheven; beiden houden de *danda* in de regterhand, maar No. 168 met gekromden arm regtop aan de regterzijde. No. 169 houdt den regterarm tegen de borst en de danda naast den linkerschouder. *Tjaling* en *dangstra* gelijk No. 166 en No. 167, de wenkbraauwen dik. Overigens wijken zij voornamelijk in de wijze der afbeelding en digtheid des haars van 166 en 167 af. Knevel om den geopenden mond gelijk No. 166 en No. 167. Baard schijnt er niet te zijn, maar beide gezigten zijn geschonden. Beide danda's boven afgebroken. No. 169 grijpt ook nog met de linkerhand de *danda*, die door de regterhand gehouden wordt. De handen en voeten zijn slecht bewerkt. In het algemeen beantwoorden deze twee beelden aan No. 166 en 167 (dikke buik, zittende houding); de verschillen worden verklaard door de verschillende afkomst. Deze twee beelden zijn afkomstig van Samarang. Zij behooren tot eene vroegere periode dan No. 166 en 167. Beiden zijn van trachiet. No. 168 hoog 48,0 en No. 169 hoog 47,0. Middellijn van het voetstuk bij No. 168, 28,0 en bij No. 169, 20,0.

170) Een *Râksasa*, in zittende houding, even als No. 166. Schijnt ook een' wachter te moeten verbeelden. De stof waarvan het beeld gemaakt is, doet ons aan zijnen ouderdom twijfelen. Het zou een namaaksel uit zeer nieuwen tijd kunnen zijn. Groote oogen, slagtanden en eene soort van dangstra op den neuswortel; ook dikke wenkbraauwen. Moekoeta, het haar naar achteren gestreken en op den rug in 7 lokken neêrvallende; karnâbharana, oorringen, hâra, bahoebandha, kangkana, noepoera, borstband, broek, gordel met afhangende uiteinden voren en achteren; geene oepavîta; de linker hand rust op de linkerknie (het linkerbeen ondergeslagen); de regter arm rust op de opgeheven regterknie; in de hand de gebroken *danda*, wier greep korter is dan bij de vorige beelden. Het beeld is overgebragt van Soerabaija. Het is van gebrande aarde en geheel en al hol. Het zit op een kussen, en dit rust op een' hoogeren bodem, die op het lotusbed gelijkt. Het beeld is hoog 59,0; hoogte van het voetstuk 17,0; middellijn van idem 25,0.

171) *Jama.* Staande houding, in zeer vele opzigten overeenkomende met de vorige Râksasas, maar door de Balinezen voor Jama verklaard. Jama heeft even als de Râksasas de slagtanden en dangstra, maar hij verschilt in de wijze des opschiks en vooral door de Prabhâvala, die alleen aan werkelijke goden, maar niet aan de daemonen toegekend wordt. *Moekoeta* gelijk No. 168 en 169. De haren schijnen ook oorspronkelijk naar achteren te willen dalen, doch vormen zich aan het uitgetakte ruggestuk tot eene *prabhâvala.* Karnâbhârana, oorringen; uitpuilende oogen, dikke wenkbraauwen, tjaling, dangstra, knevel, baard, hâra, bahoebandha, drievoudige kangkana, borstband. Noepoera gelijk 152. Tepels en navel in den vorm van geopende bloemen. Een voornaam verschil met de voorgaande Râksasas vormt de *Oepavîta,* gevormd uit *drie snoeren van korrels* juist als de *sampat* der Balinesche priesters. Zij hangt tot op de knieën af. Ook het kleed is volgens de opgaven der Balinezen een kenmerk der godheid, dragende de Râksasas altijd broeken (iets wat de Europeanen bij de goede Balinezen als Râksasas heeft doen verschijnen). Dit kleed heeft een' gordel, verder afhangende uiteinden langs de beenen en voren, en eene kasiha op het ruggestuk afhangende enz. even als bij de beelden van Madjapahit (No. 151 volgg.). De regter voorarm is uitgestoken; de hand houdt de *danda* (of *danda gni,* de vlammende regterstaf volgens de Balinezen), de linkerarm eveneens gebogen; de hand houdt de oepavîta. De *danda* is in 8 gelijke overlangsche afdeelingen door verhoogde kanten verdeeld, boven de lotus; de greep naauwkeurig bewerkt, maar eenigzins gekromd, even als die van No. 168 en 169. Het voetstuk is afgerond en in tweeën gedeeld naar wijze van een lotusbed; het ruggestuk wordt breeder ter hoogte van de heupen en wordt uitgetakt naar wijze van eene prabhâvala. Nog duidelijker wordt echter de prabhâvala door de om het hoofd krullende lokken daargesteld. De afkomst van het beeld is niet bekend. Volgens de bewerking, de wijze der prabhâvala en de dragt des kleeds, alsmede wegens den vorm der *kangkana* (de tegenwoordige armringen van Java) zoude ik het tot den tijd van Madjapahit willen brengen. Het beeld is van trachiet; hoogte van het beeld 58,0, van de prabhâvala 62,0; breedte van de prabhâvala 23,0; van het voetstuk 24,0; hoogte van het voetstuk 5,0; diepte van id. 19,0.

172) *Brahmatjâri.* Een jonge Brahmaan, die in het eerste stadium van zijn leeftijd verkeert, waar hij onderwijs ontvangt van zijnen *goeroe.* De voorste helft van het hoofd is geschoren, blijvende alleen eene gevlochten tuit in het midden over (deze dragt ziet men somtijds bij kinderen van Brahmanen op Bali). Van het achterhoofd valt het haar in vrije lokken neêr. Twee gevlochten lokken vallen van achter het oor op de borst. Om het voorhoofd een eenvoudige band (gelijk de meeste Balinezen in plaats van den Javaanschen hoofddoek dragen.) Het kleed op Balinesche wijze gedragen, vrij wat in de hoogte getrokken. Hâra, gewone ringen als kangkana en noepoera. Het kleed wordt door een band (*saboek*) te zamen gehouden, waarvan twee uiteinden van voren afhangen. Bewerking van het beeld niet zeer zuiver, vooral zijn de voeten plat; het behoort ook waarschijnlijk tot den tijd van Madjapahit. De linkerhand is gesloten; de arm neêrhangende; de regterhand naast de dij geopend, met de palm naar voren, de duim en voorste vinger uitgestrekt, de drie overige teruggebogen;

de arm gekromd. Voetstuk en ruggestuk afgerond. Aangebragt van Soerabaija en waarschijnlijk uit Madjapahit afstammende. Afgebeeld in pl. 9. en face en profiel.

Roodachtige zandsteen. Hoogte van het beeld 79,0; van het ruggestuk 83,0; van het voetst. 10,0; breedte van voet- en ruggestuk 34,0; diepte van id. 25,0.

Het gebrek aan de noodzakelijkste hulpmiddelen, welke wij binnen korten tijd uit Europa verwachten, heeft ons doen besluiten, de beschrijving der overige talrijke voorwerpen van de verzameling van oudheden van het museum voor een volgend deel der Verhandelingen te bewerken.

Wij bezitten nog een groot twintigtal van metalen godenbeelden, welker karakter echter geheel verschilt van de in deel XXI beschrevene. Eenigen schijnen tot een' betrekkelijk ouden tijd te behooren, doch zijn vrij ruw; anderen dient men wel als latere namaaksels, zelfs uit Mohamedaanschen tijd aan te merken, maar ook zij hebben nog eenige waarde, daar zij waarschijnlijk naar oude voorbeelden vervaardigd zijn. Buitendien blijven eeniger ruwe steenen beelden onbeschreven. De godsdienstige voorwerpen herkennen wij als *ex-voto's* (meestal met een godenbeeld voorzien, zie plaat 20) en ustensilien bij de godenvereering, als *bellen*, *vaten*, *lampen*, (zie plaat 20, 21 en 22) *waterpotten* (*Koendî*).

Van de platen, die hierbij gevoegd zijn, zijn enkele in het bovenstaande gedeelte van de catalogus nog niet beschreven; andere platen daarentegen zijn hier bijgevoegd, hoewel de voorwerpen derzelve reeds in deel XXI der Verhandelingen beschreven zijn. Tot de laatsten behoort No. 1, het Boeddhabeeld, achter welks rug zich de Sanskritische inscriptie (pl. 2) bevindt: bovendien No. 14. 15. 16. 17. 18. Deze zijn hier nog bijgevoegd, om eenig denkbeeld van de fraaiheid dezer beelden voor het oog van den lezer te brengen, en het karakteristieke derzelve te doen uitkomen, dat zich in de platen van deel XXI niet in het minste herkennen laat. No. 14 is *Siva* op den Nandi zittende (No. 114 van de Catalogus); No. 15 *Siva met Pârvati* (No. 123); in de uitvoering zijn de gelaatstrekken niet goed uitgedrukt. No. 16 *Pârvati* of Kâlî (No. 125). No. 17 *Doergâ* (No. 126); No. 18 *Kârtikeija* (No. 124). Wegens het bijzonder karakteristieke van deze beelden zullen ons de lezers verontschuldigen, dat wij ze ook zonder beschrijving hen voor het oog willen brengen, daar thans de lithograaph, naar een beter plan werkende, in staat geweest is, om ze vrij goed daar te stellen.

Van die beelden, welke nog niet volledig beschreven zijn, teekenen wij aan. Pl. 10 en 11 zijn reliefs, die wegens het wegnemen van de plaats waar zij gevonden zijn, zich moeijelijk verklaren laten. Zij zijn van Modjokerto afkomstig; het eerste stelt waarschijnlijk *Siwa*, misschien als Brâhmatjârî, met twee dienende vrouwen, het tweede eene Boeddhistische vergadering onder den heiligen vijgenboom voor. Op het laatste zijn alle gezigten deerlijk geschonden; ook ontbreekt het benedenste gedeelte der figuren. Wij maken op de lange oorlellen (der Boeddhisten) doch tevens ook ook op de Siwaitische Bahoebandha opmerkzaam.

Pl. 12 is een *Lingga* van Tjiringin. Wij hebben er 6 van denzelfden vorm en grootte. Het piedestal is even als bij de andere beelden van Tjiringin nieuw bijgemaakt.

Pl. 13. zijn twee vormen van *Linggas van Bali;* de gebrokene is een zeer zelden voorkomende, de andere echter bij duizenden te vinden.

Pl. 19 stelt daar 1). een beker met de teekens des dierenriems, 2) die teekens in eene reeks, en 3) de grondvlakten des bekers, boven en beneden. Deze beker vertoont in *Javaansche cijfers* het jaartal 1242 (of 1246), is dus uit den tijd kort voor het rijk van Madjapahit. De teekens des dierenriems zijn de Indische: afwijkend van de Europeesche teekens zijn even als in Indië: 1) *één visch* (mîna) in plaats van twee; 2) de *koembha,* het watervat, in plaats van den waterman; 3) de *makara,* garnaal, in plaats van den steenbok; waarop echter die garnaal rust, is niet duidelijk; 4) de *boog* (of eigenlijk de *pijl*) in plaats van den boogschutter; 5) eindelijk zijn in Indië geene tweelingen (gemini), maar een paar (*mithoena*) *een man en vrouw.* Op onze Javaansche bekers met den dierenriem is dit paar, of deze vereeniging van de beide seksen zeer geestig door een paar dieren daargesteld, waar het mannetje altijd met het wijfje te zamen en wel op haren rug gevonden wordt, zoodat men zonder nader onderzoek die twee voor een enkel schepsel houden moet. Dit dier behoort tot de schaaldieren en wordt te Batavia *mimi* genoemd. Men vergelijke in het algemeen A. W. v. Schlegel's Dissertatio de zodiaci antiquitate. Wegens de *Makara* enz. zie nog voorl. verslag van het eil. Bali in dit deel bladz. 56.

Pl. 20 stelt 3 ex-voto's daar, naar wij gelooven. Het bovenste is van voren zoowel als van achteren op de plaat afgebeeld. Het vertoont op de twee zijden verschillende figuren van goden, schijnt echter wegens de *Boeta-hoofden* en het uiterlijke voorkomen tot eene nieuwere periode te behooren (waarschijnlijk tot die van Madjapahit). In het midden der plaat hebben wij eene fraaije bel.

Pl. 21 zijn twee verschillende soorten van bellen, met hunne dimensiën.

Pl. 22 verbeeldt twee ex-voto's, een *nandi* en een *singha* (leeuw), en eene lamp van voren met de gedaante van eene vrouw met vleugels, die de Sphinx herinnert; alle drie zijn van boven van ringen voorzien, om ze in den tempel op te hangen.

Pl. 23 een beeld, naar het schijnt van hoogen ouderdom. Het is van ijzer (wat de lithograaph door roode kleuring aangeduid heeft, terwijl hij voor de bronzen beelden eene blaauwachtige en voor de steenen beelden eene grijze kleur gebezigd heeft). Het beeld heeft een netachtig voorwerp in de hand, dat met het voetstuk in aanraking is, of beter gezegd daarmede als het ware één geheel vormt. Op een ander beeld van dien aard is het net nog duidelijker daargesteld. Als wij hier aan eene echte Hindoegodheid te denken hebben, zal het *Vâroena* of *Jama* moeten verbeelden.

Pl. 24. Boven *Garoeda* (?) in biddende houding, echter met vrouwelijke borsten, en over het geheel eigenaardig en van het bekende afwijkend; beneden insgelijks eene buitengewone figuur zonder benedenlijf en eene *nâga* bij het groote hoofd houdende. Mogelijk is dit de slang van Wisjnoe (*sesja-nâga*), en beide beelden schijnen tot den kultus van Wisjnoe te behooren, hoewel wij dit nog geenszins voor zeker houden.

Wij hadden hierbij nog eenige algemeene beschouwingen omtrent de beelden van onze verzameling en die van Java in het algemeen willen voegen, doch hebben dit voorloopig geacht achterwege te moeten laten, wegens gebrek aan narigten over de komst der beelden, en ook vermits wij niet overtuigd zijn, reeds van alle bijzondere vormen, die op Java voorkomen,

voorbeelden of kennis verkregen te hebben. De redenen hiervoor zijn reeds dikwijls in het voorgaande aangeduid. Om echter ons plan bekend te maken en mogelijk aan diegenen, die in de gelegenheid zijn mogten op de plaatsen der vereering te verzamelen of te vergelijken, deelen wij mede, dat het voornamelijk van gewigt schijnt te zijn, dat men 1) de beelden, die van dezelfde plaats zijn, en 2) de beelden, die dezelfde type vertoonen, vergelijke; 3) den ouderdom door jaargetallen, inscriptiën en door de twee hier opgegevene middelen trachte te bepalen, en daardoor de perioden der kunst van Java vast te stellen.

Ook reeds uit de beelden van onze verzameling laten zich de hoofdgodheden van Java in verschillende vormen duidelijk herkennen. Wij hebben *Siva* als *goeroe* (*batâra Goeroe*) of onderwijzer, als *pandita* of priester (verschillende waar hij uit den ouderen of wel uit den tijd van Madjapahit afstamt), als *werkende, geweldige godheid* (koning der goden) ook op den Nadî zittende, en buitendien overgangen van den éénen tot den anderen dier vormen; verder als *god des overvloeds,* en eindelijk als *Kâla,* den vernielenden. *Pârvatî* hebben wij behalve in hare gewone gedaante, als *Doergâ, Kâlî, Bhâvanî* en naar het schijnt ook als *Srî.*

Bijvoegsel.

Omtrent de Boeddha's van *Boro Boeddho* merken wij aan, dat alle 4 naar de 4 hoofdpunten van het kompas gekeerde, de linkerhand in ééne en dezelfde positie hebben, dat is plat op de dij, met de palm naar boven gekeerd, terwijl de houding der regterhanden die is, die W. v. Humboldt opgeeft. De wrat op het voorhoofd is vrij verheven. Het uiteinde der hoofdtooisels vormt eene *kleine ineen gekronkelde slang.* In de hand houden of hebben zij niets. Het voetstuk ontbreekt bij de vier in ons Museum aanwezige beelden. Wij vernemen, dat de in de kooijen ingesloten Boeddha (de vijfde, en naar Humboldt hoogste der Dhyâni-Boeddhas) bij feesten door de Javanen geel geschilderd wordt, hetgeen wij echter ook bij Doergâ enz. waargenomen hebben. Nog is zeer merkwaardig, dat zich in het bovenste gedeelte, de *cupola,* een niet voltooide Boeddha bevindt.

R. Friederich.

---

๑ ๑ ๑

ولما سمع ذلك الرجل الذي كان قد أخذ الكتاب من يد الرجل الذي كان قد أخذ الكتاب من يد الرجل الذي كان قد أخذ الكتاب من يد

ثم إن الشيخ عبد الله بن أبي الحسن الشاذلي رضي الله عنه
قال: يا أخي، ما أحسن ما قال الشاعر:

يا أخي، لا تغتر بالدنيا ولا بزخرفها ولا بزينتها ولا بنعيمها ولا بملكها ولا بشرفها ولا بعزها ولا بجاهها ولا بمالها ولا بكثرة أتباعها ولا بكثرة أشياعها ولا بكثرة أعوانها ولا بكثرة أنصارها ولا بكثرة أموالها ولا بكثرة أولادها ولا بكثرة عبيدها ولا بكثرة إمائها ولا بكثرة دوابها ولا بكثرة مواشيها ولا بكثرة زروعها ولا بكثرة ثمارها ولا بكثرة أنهارها ولا بكثرة بحارها ولا بكثرة أشجارها ولا بكثرة أطيارها ولا بكثرة أوكارها ولا بكثرة أزهارها ولا بكثرة أنوارها ولا بكثرة أطعمتها ولا بكثرة أشربتها ولا بكثرة ملابسها ولا بكثرة مراكبها ولا بكثرة مساكنها ولا بكثرة مقاصرها ولا بكثرة قصورها ولا بكثرة بيوتها ولا بكثرة أبوابها ولا بكثرة حجابها ولا بكثرة بوابيها ولا بكثرة حراسها ولا بكثرة جندها ولا بكثرة عساكرها ولا بكثرة خيولها ولا بكثرة فرسانها ولا بكثرة رجالها ولا بكثرة سلاحها ولا بكثرة عدتها ولا بكثرة آلاتها ولا بكثرة أدواتها ولا بكثرة أسبابها ولا بكثرة أمتعتها ولا بكثرة ذخائرها ولا بكثرة كنوزها ولا بكثرة دفائنها ولا بكثرة معادنها ولا بكثرة جواهرها ولا بكثرة لآلئها ولا بكثرة ياقوتها ولا بكثرة زبرجدها ولا بكثرة مرجانها ولا بكثرة عقيقها ولا بكثرة فيروزجها ولا بكثرة زمردها ولا بكثرة ذهبها ولا بكثرة فضتها ولا بكثرة نحاسها ولا بكثرة حديدها ولا بكثرة رصاصها ولا بكثرة قصديرها ولا بكثرة خزفها ولا بكثرة زجاجها ولا بكثرة بلورها ولا بكثرة عاجها ولا بكثرة أبنوسها ولا بكثرة صندلها ولا بكثرة عودها ولا بكثرة كافورها ولا بكثرة مسكها ولا بكثرة عنبرها ولا بكثرة زعفرانها ولا بكثرة ورسها ولا بكثرة قرنفلها ولا بكثرة قرفتها ولا بكثرة فلفلها ولا بكثرة زنجبيلها ولا بكثرة جوزها ولا بكثرة لوزها ولا بكثرة فستقها ولا بكثرة بندقها ولا بكثرة صنوبرها ولا بكثرة تمرها ولا بكثرة زبيبها ولا بكثرة تينها ولا بكثرة رمانها ولا بكثرة تفاحها ولا بكثرة إجاصها ولا بكثرة مشمشها ولا بكثرة خوخها ولا بكثرة كمثراها ولا بكثرة سفرجلها ولا بكثرة أترجها ولا بكثرة ليمونها ولا بكثرة نارنجها ولا بكثرة بطيخها ولا بكثرة شمامها ولا بكثرة قثائها ولا بكثرة خيارها ولا بكثرة باذنجانها ولا بكثرة بامياها ولا بكثرة قرعها ولا بكثرة دباءها ولا بكثرة لفتها ولا بكثرة جزرها ولا بكثرة بصلها ولا بكثرة ثومها ولا بكثرة كرفسها ولا بكثرة كرنبها ولا بكثرة خسها ولا بكثرة سلقها ولا بكثرة سبانخها ولا بكثرة هندبائها ولا بكثرة طرخونها ولا بكثرة نعناعها ولا بكثرة بقدونسها ولا بكثرة كزبرتها ولا بكثرة شبتها ولا بكثرة رازيانجها ولا بكثرة كمونها ولا بكثرة حلبتها ولا بكثرة شونيزها ولا بكثرة حرفها ولا بكثرة ملوخيتها ولا بكثرة بقولها ولا بكثرة حبوبها ولا بكثرة عدسها ولا بكثرة فولها ولا بكثرة حمصها ولا بكثرة لوبيائها ولا بكثرة باقلائها ولا بكثرة ترمسها ولا بكثرة فاصولياها ولا بكثرة أرزها ولا بكثرة سمسمها ولا بكثرة دخنها ولا بكثرة ذرتها ولا بكثرة قمحها ولا بكثرة شعيرها ولا بكثرة شوفانها ولا بكثرة جاورس

ﻭﻣﻦ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﻣﻦ ﻳﻘﻮﻝ ﺇﻥ ﺍﻟﻤﺮﺍﺩ ﺑﺎﻟﺴﻤﺎﻭﺍﺕ ﻭﺍﻷﺭﺽ ﻫﻬﻨﺎ ﺍﻟﺴﻤﺎﻭﺍﺕ ﺍﻟﺴﺒﻊ ﻭﺍﻷﺭﺽ ﺍﻟﺴﺒﻊ ﻭﻫﺬﺍ ﻗﻮﻝ ﺿﻌﻴﻒ ﻻ ﻳﻌﻮﻝ ﻋﻠﻴﻪ ﻭﻻ ﻳﺘﻌﻠﻖ ﺑﻪ ﺷﻲﺀ ﻣﻦ ﺍﻷﺣﻜﺎﻡ ﻭﻗﺪ ﺫﻛﺮﻧﺎ ﻓﻲ ﺍﻟﻤﻘﺪﻣﺔ ﺍﻟﺘﻲ ﻗﺪﻣﻨﺎﻫﺎ ﻓﻲ ﺃﻭﻝ ﻫﺬﺍ ﺍﻟﺘﻔﺴﻴﺮ ﻣﺎ ﻳﺪﻝ ﻋﻠﻰ ﺑﻄﻼﻥ ﻫﺬﺍ ﺍﻟﻘﻮﻝ ﻭﺍﻟﺤﻖ ﺃﻥ ﺍﻟﻤﺮﺍﺩ ﺑﺎﻟﺴﻤﺎﻭﺍﺕ ﻭﺍﻷﺭﺽ ﻫﻬﻨﺎ ﻫﻮ ﻣﺎ ﻳﻌﻠﻮ ﺍﻟﻤﻜﻠﻒ ﻭﻳﺴﻔﻠﻪ ﻭﻫﻮ ﻣﺎ ﻳﺤﻴﻂ ﺑﻪ ﻭﻳﺸﻤﻠﻪ ﻭﻳﻌﻢ ﺟﻤﻴﻊ ﺃﻓﺮﺍﺩﻩ ﻭﻫﻮ ﻣﺎ ﻳﺪﺧﻞ ﺗﺤﺖ ﺍﻟﺨﻄﺎﺏ ﺍﻟﻤﻮﺟﻪ ﺇﻟﻰ ﺍﻟﻤﻜﻠﻔﻴﻦ

١ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ١
٢ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٢
٣ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٣
٤ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٤
٥ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٥
٦ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٦
٧ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٧
٨ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٨
٩ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ٩
١٠ ٣٣٦ ٤٧٥ ٣٣٦ ١٠

\\ ؟ومهمهمهم

ولما رأى الشيخ ما نزل بالقوم من الجهد والعطش، وما هم فيه من الخوف والفزع، قال لهم: ابشروا فإن الله قد وعدنا النصر على أعدائنا، وهو لا يخلف الميعاد. فقال له رجل من القوم: يا شيخ، كيف نصبر على العطش ونحن في هذا الحر الشديد؟ فقال: اصبروا ساعة فإن الفرج قريب. فلما سمعوا كلامه تشجعوا وقاموا يقاتلون قتال الأبطال، حتى كشفوا جموع العدو وهزموهم.

ثم إن الشيخ أمر أصحابه أن يحملوا على العدو حملة رجل واحد، فحملوا عليهم فانهزموا بين أيديهم، وتبعوهم يقتلون ويأسرون، حتى غنموا منهم أموالا عظيمة وسلاحا كثيرا. فلما رجعوا من الطلب جمعوا الغنائم، وأخذ الشيخ منها ما أراد، وقسم الباقي على أصحابه بالسوية. فلما رأوا ما أعطاهم من الغنيمة ازدادوا له محبة وتعظيما، وقالوا: ما رأينا مثل هذا الشيخ في الدنيا، فإنه لم يأخذ لنفسه إلا ما أخذ أحدنا.

ثم ساروا بعد ذلك حتى وصلوا إلى مدينة كبيرة، فنزلوا بظاهرها، وأرسل الشيخ إلى ملكها يخبره بقدومه، ويطلب منه الإذن في دخول المدينة والإقامة بها. فلما بلغ الملك الخبر خرج لاستقباله في موكب عظيم، وأكرمه غاية الإكرام، وأنزله في أحسن منزل، وأمر له بالعطايا والهدايا. فأقام الشيخ عنده مدة يعلمه ويرشده، والملك يزداد له إجلالا وتقديرا.

وكان في المدينة رجل من أهل العلم يقال له عبد الرحمن بن سليمان، وكان قد سمع بخبر الشيخ وما هو عليه من العلم والزهد، فأحب أن يجتمع به ويأخذ عنه. فلما التقيا تحادثا طويلا في مسائل الدين، فوجد عبد الرحمن عند الشيخ ما لم يجده عند غيره من العلماء، فلزمه وأخذ عنه حتى صار من أكابر تلاميذه.

ثم إن الشيخ أراد أن يرحل عن المدينة، فجاء إلى الملك يودعه، فقال له الملك: أيها الشيخ، إن بلادي قد أضاءت بك، فلا تفارقنا. فقال الشيخ: إن لي رسالة من الله تعالى إلى عباده، ولا بد لي من أدائها. فلما سمع الملك ذلك لم يسعه إلا أن أذن له، وأعطاه مالا كثيرا يستعين به على سفره.

فخرج الشيخ من المدينة ومعه عبد الرحمن وجماعة من أصحابه، حتى وصل إلى قرية صغيرة على ساحل البحر، فأقام بها أياما يعلم أهلها ويدعوهم إلى الله. فأسلم على يده خلق كثير، وبنى لهم مسجدا جعل فيه مدرسة للعلم. ثم ركب البحر في سفينة متجه إلى بلاد الهند، فلما توسطوا البحر هاجت عليهم ريح شديدة، فكسرت السفينة، فغرق أكثر من فيها، ونجا الشيخ على لوح من ألواحها.

فلما وصل إلى الهند نزل في مدينة تسمى كنبايت، فوجد فيها ملكا ظالما يقال له جيسنغ، وكان قد استولى على أموال الناس وأهلك الحرث والنسل. فلما رآه الشيخ أنكر عليه ظلمه، وأمره بالعدل والإحسان، فغضب الملك وأمر بحبسه، فحبس في سجن مظلم ضيق.

ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا ربنا ولا تحمل علينا إصرا كما حملته على الذين من قبلنا ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به واعف عنا واغفر لنا وارحمنا أنت مولانا فانصرنا على القوم الكافرين

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد إذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب ربنا إنك جامع الناس ليوم لا ريب فيه إن الله لا يخلف الميعاد

ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين ربنا اغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد

ربنا اغفر لنا ذنوبنا وإسرافنا في أمرنا وثبت أقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب

ربنا اغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد

ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين ربنا اغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد

ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا ربنا ولا تحمل علينا إصرا كما حملته على الذين من قبلنا ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به واعف عنا واغفر لنا وارحمنا أنت مولانا فانصرنا على القوم الكافرين

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد إذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب ربنا إنك جامع الناس ليوم لا ريب فيه إن الله لا يخلف الميعاد

ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين ربنا اغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد

ربنا اغفر لنا ذنوبنا وإسرافنا في أمرنا وثبت أقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب

ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين ربنا اغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد

།།ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡི་ཡུལ་ཅན་ཡིན་ཏེ་

ممم ممم ممم

ומי שיש לו מעות ואין לו קרקע ורוצה לקנות קרקע ולא מצא אלא בחוץ לארץ ואין דעתו לחזור לכאן אלא לדור שם לא יקנה שמא יחזור ויצטרך למכור ויפסיד ואם קנה מותר ואם ירד לשם לדור אסור לחזור משם אלא ברשות חכם ואם ירד לשם בלא רשות חכם ומכר שדותיו ובתיו ומטלטליו ולקח בדמיהם קרקע בארץ ישראל מותר לחזור ואם לאו אסור לחזור ואם ירד לשם בלא רשות חכם ולא מכר שדותיו ובתיו ומטלטליו אלא שהשכיר או שהניח בידי אחרים לעשות בהם פירות מותר לחזור ואם לאו אסור לחזור ואם ירד לשם בלא רשות חכם ולא מכר שדותיו ובתיו ומטלטליו ולא השכיר ולא הניח בידי אחרים לעשות בהם פירות אסור לחזור ואם חזר עבר בעשה שנאמר ושבתם לרשתה ונתתי לכם לרשתה לכם אתם שבים ולא אחרים שבים ולא אתם ואם חזר אין לו חלק בארץ ישראל שנאמר ונתתי לכם לרשתה לכם אתם שבים ולא בניכם

ولم يزل في ذلك الموضع يقاسي الشدائد والمحن ويتجرع كؤوس الهموم والغصص ويتلظى بنار الفراق ويتقلب على جمر الاشتياق ويتأوه ويتأسف ويتحسر ويتلهف ويتذكر ما كان فيه من الراحة والهناء والسرور والصفاء ويتفكر في ما صار إليه من الشقاء والعناء والبلاء والضراء ويتحير في أمره ويتعجب من حاله ويتلهى بالنظر إلى الطير في الجو والسمك في الماء والوحش في البر والدواب في الأرض والهوام في الهواء ويتأمل في خلقها وتركيبها وتصويرها وتدبيرها وتقديرها ويتفكر في أحوالها وأشكالها وأصنافها وأجناسها وأنواعها وأعدادها ويتعجب من كثرتها وتنوعها واختلافها وتباينها ويتدبر في أمرها ويتعجب من حالها ويتأمل في أحوالها ويتفكر في شأن

๑ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ฯ ๓๓ ๑ ฯ ๓๓ ๒ ฯ ๓๓ ๓ ฯ ๓๓ ๔ ฯ ๓๓ ๕ ฯ ๓๓ ๖ ฯ ๓๓ ๗ ฯ ๓๓ ๘ ฯ ๓๓ ๙ ฯ ๓๓ ๑๐ ฯ ๓๓ ๑๑ ฯ ๓๓ ๑๒ ฯ ๓๓ ๑๓ ฯ ๓๓ ๑๔ ฯ ๓๓ ๑๕ ฯ ๓๓ ๑๖ ฯ ๓๓ ๑๗ ฯ ๓๓ ๑๘ ฯ ๓๓ ๑๙ ฯ ๓๓ ๒๐ ฯ ๓๓ ๒๑ ฯ ๓๓ ๒๒ ฯ ๓๓ ๒๓ ฯ ๓๓ ๒๔ ฯ ๓๓ ๒๕ ฯ ๓๓ ๒๖ ฯ ๓๓ ๒๗ ฯ ๓๓ ๒๘ ฯ ๓๓ ๒๙ ฯ ๓๓ ๓๐ ฯ ๓๓ ๓๑ ฯ ๓๓ ๓๒ ฯ ๓๓ ๓๓ ฯ ๓๓ ๓๔ ฯ ๓๓ ๓๕ ฯ ๓๓ ๓๖ ฯ ๓๓ ๓๗ ฯ ๓๓ ๓๘ ฯ ๓๓ ๓๙ ฯ ๓๓ ๔๐ ฯ ๓๓ ๔๑ ฯ ๓๓ ๔๒ ฯ ๓๓ ๔๓ ฯ ๓๓ ๔๔ ฯ ๓๓ ๔๕ ฯ ๓๓ ๔๖ ฯ ๓๓ ๔๗ ฯ ๓๓ ๔๘ ฯ ๓๓ ๔๙ ฯ ๓๓ ๕๐ ฯ ๓๓ ๕๑ ฯ ๓๓ ๕๒ ฯ ๓๓ ๕๓ ฯ ๓๓ ๕๔ ฯ ๓๓ ๕๕ ฯ ๓๓ ๕๖ ฯ ๓๓ ๕๗ ฯ ๓๓ ๕๘ ฯ ๓๓ ๕๙ ฯ ๓๓ ๖๐ ฯ ๓๓ ๖๑ ฯ ๓๓ ๖๒ ฯ ๓๓ ๖๓ ฯ ๓๓ ๖๔ ฯ ๓๓ ๖๕ ฯ ๓๓ ๖๖ ฯ ๓๓ ๖๗ ฯ ๓๓ ๖๘ ฯ ๓๓ ๖๙ ฯ ๓๓ ๗๐ ฯ ๓๓ ๗๑ ฯ ๓๓ ๗๒ ฯ ๓๓ ๗๓ ฯ ๓๓ ๗๔ ฯ ๓๓ ๗๕ ฯ ๓๓ ๗๖ ฯ ๓๓ ๗๗ ฯ ๓๓ ๗๘ ฯ ๓๓ ๗๙ ฯ ๓๓ ๘๐ ฯ ๓๓ ๘๑ ฯ ๓๓ ๘๒ ฯ ๓๓ ๘๓ ฯ ๓๓ ๘๔ ฯ ๓๓ ๘๕ ฯ ๓๓ ๘๖ ฯ ๓๓ ๘๗ ฯ ๓๓ ๘๘ ฯ ๓๓ ๘๙ ฯ ๓๓ ๙๐ ฯ ๓๓ ๙๑ ฯ ๓๓ ๙๒ ฯ ๓๓ ๙๓ ฯ ๓๓ ๙๔ ฯ ๓๓ ๙๕ ฯ ๓๓ ๙๖ ฯ ๓๓ ๙๗ ฯ ๓๓ ๙๘ ฯ ๓๓ ๙๙ ฯ ๓๓ ๑๐๐ ฯ ๓๓ ๑๐๑ ฯ ๓๓ ๑๐๒ ฯ ๓๓ ๑๐๓ ฯ ๓๓ ๑๐๔ ฯ ๓๓ ๑๐๕ ฯ ๓๓ ๑๐๖ ฯ ๓๓ ๑๐๗ ฯ ๓๓ ๑๐๘ ฯ ๓๓ ๑๐๙ ฯ ๓๓ ๑๑๐ ฯ ๓๓ ๑๑๑ ฯ ๓๓ ๑๑๒ ฯ ๓๓ ๑๑๓ ฯ ๓๓ ๑๑๔ ฯ ๓๓ ๑๑๕ ฯ ๓๓ ๑๑๖ ฯ ๓๓ ๑๑๗ ฯ ๓๓ ๑๑๘ ฯ ๓๓ ๑๑๙ ฯ ๓๓ ๑๒๐ ฯ ๓๓ ๑๒๑ ฯ ๓๓ ๑๒๒ ฯ ๓๓ ๑๒๓ ฯ ๓๓ ๑๒๔ ฯ ๓๓ ๑๒๕ ฯ ๓๓ ๑๒๖ ฯ ๓๓ ๑๒๗ ฯ ๓๓ ๑๒๘ ฯ ๓๓ ๑๒๙ ฯ ๓๓ ๑๓๐ ฯ ๓๓ ๑๓๑ ฯ ๓๓ ๑๓๒ ฯ ๓๓ ๑๓๓ ฯ ๓๓ ๑๓๔ ฯ ๓๓ ๑๓๕ ฯ ๓๓ ๑๓๖ ฯ ๓๓ ๑๓๗ ฯ ๓๓ ๑๓๘ ฯ ๓๓ ๑๓๙ ฯ ๓๓ ๑๔๐ ฯ ๓๓ ๑๔๑ ฯ ๓๓ ๑๔๒ ฯ ๓๓ ๑๔๓ ฯ ๓๓ ๑๔๔ ฯ ๓๓ ๑๔๕ ฯ ๓๓ ๑๔๖ ฯ ๓๓ ๑๔๗ ฯ ๓๓ ๑๔๘ ฯ ๓๓ ๑๔๙ ฯ ๓๓ ๑๕๐ ฯ ๓๓ ๑๕๑ ฯ ๓๓ ๑๕๒ ฯ ๓๓ ๑๕๓ ฯ ๓๓ ๑๕๔ ฯ ๓๓ ๑๕๕ ฯ ๓๓ ๑๕๖ ฯ ๓๓ ๑๕๗ ฯ ๓๓ ๑๕๘ ฯ ๓๓ ๑๕๙ ฯ ๓๓ ๑๖๐ ฯ ๓๓ ๑๖๑ ฯ ๓๓ ๑๖๒ ฯ ๓๓ ๑๖๓ ฯ ๓๓ ๑๖๔ ฯ ๓๓ ๑๖๕ ฯ ๓๓ ๑๖๖ ฯ ๓๓ ๑๖๗ ฯ ๓๓ ๑๖๘ ฯ ๓๓ ๑๖๙ ฯ ๓๓ ๑๗๐ ฯ ๓๓ ๑๗๑ ฯ ๓๓ ๑๗๒ ฯ ๓๓ ๑๗๓ ฯ ๓๓ ๑๗๔ ฯ ๓๓ ๑๗๕ ฯ ๓๓ ๑๗๖ ฯ ๓๓ ๑๗๗ ฯ ๓๓ ๑๗๘ ฯ ๓๓ ๑๗๙ ฯ ๓๓ ๑๘๐ ฯ ๓๓ ๑๘๑ ฯ ๓๓ ๑๘๒ ฯ ๓๓ ๑๘๓ ฯ ๓๓ ๑๘๔ ฯ ๓๓ ๑๘๕ ฯ ๓๓ ๑๘๖ ฯ ๓๓ ๑๘๗ ฯ ๓๓ ๑๘๘ ฯ ๓๓ ๑๘๙ ฯ ๓๓ ๑๙๐ ฯ ๓๓ ๑๙๑ ฯ ๓๓ ๑๙๒ ฯ ๓๓ ๑๙๓ ฯ ๓๓ ๑๙๔ ฯ ๓๓ ๑๙๕ ฯ ๓๓ ๑๙๖ ฯ ๓๓ ๑๙๗ ฯ ๓๓ ๑๙๘ ฯ ๓๓ ๑๙๙ ฯ ๓๓ ๒๐๐ ฯ ๓๓ ๒๐๑ ฯ ๓๓ ๒๐๒ ฯ ๓๓ ๒๐๓ ฯ ๓๓ ๒๐๔ ฯ ๓๓ ๒๐๕ ฯ ๓๓ ๒๐๖ ฯ ๓๓ ๒๐๗ ฯ ๓๓ ๒๐๘ ฯ ๓๓ ๒๐๙ ฯ ๓๓ ๒๑๐ ฯ ๓๓ ๒๑๑ ฯ ๓๓ ๒๑๒ ฯ ๓๓ ๒๑๓ ฯ ๓๓ ๒๑๔ ฯ ๓๓ ๒๑๕ ฯ ๓๓ ๒๑๖ ฯ ๓๓ ๒๑๗ ฯ ๓๓ ๒๑๘ ฯ ๓๓ ๒๑๙ ฯ ๓๓ ๒๒๐ ฯ ๓๓ ๒๒๑ ฯ ๓๓ ๒๒๒ ฯ ๓๓ ๒๒๓ ฯ ๓๓ ๒๒๔ ฯ ๓๓ ๒๒๕ ฯ ๓๓ ๒๒๖ ฯ ๓๓ ๒๒๗ ฯ ๓๓ ๒๒๘ ฯ ๓๓ ๒๒๙ ฯ ๓๓ ๒๓๐ ฯ ๓๓ ๒๓๑ ฯ ๓๓ ๒๓๒ ฯ ๓๓ ๒๓๓ ฯ ๓๓ ๒๓๔ ฯ ๓๓ ๒๓๕ ฯ ๓๓ ๒๓๖ ฯ ๓๓ ๒๓๗ ฯ ๓๓ ๒๓๘ ฯ ๓๓ ๒๓๙ ฯ ๓๓ ๒๔๐ ฯ ๓๓ ๒๔๑ ฯ ๓๓ ๒๔๒ ฯ ๓๓ ๒๔๓ ฯ ๓๓ ๒๔๔ ฯ ๓๓ ๒๔๕ ฯ ๓๓ ๒๔๖ ฯ ๓๓ ๒๔๗ ฯ ๓๓ ๒๔๘ ฯ ๓๓ ๒๔๙ ฯ ๓๓ ๒๕๐ ฯ ๓๓ ๒๕๑ ฯ ๓๓ ๒๕๒ ฯ ๓๓ ๒๕๓ ฯ ๓๓ ๒๕๔ ฯ ๓๓ ๒๕๕ ฯ ๓๓ ๒๕๖ ฯ ๓๓ ๒๕๗ ฯ ๓๓ ๒๕๘ ฯ ๓๓ ๒๕๙ ฯ ๓๓ ๒๖๐ ฯ ๓๓ ๒๖๑ ฯ ๓๓ ๒๖๒ ฯ ๓๓ ๒๖๓ ฯ ๓๓ ๒๖๔ ฯ ๓๓ ๒๖๕ ฯ ๓๓ ๒๖๖ ฯ ๓๓ ๒๖๗ ฯ ๓๓ ๒๖๘ ฯ ๓๓ ๒๖๙ ฯ ๓๓ ๒๗๐ ฯ ๓๓ ๒๗๑ ฯ ๓๓ ๒๗๒ ฯ ๓๓ ๒๗๓ ฯ ๓๓ ๒๗๔ ฯ ๓๓ ๒๗๕ ฯ ๓๓ ๒๗๖ ฯ ๓๓ ๒๗๗ ฯ ๓๓ ๒๗๘ ฯ ๓๓ ๒๗๙ ฯ ๓๓ ๒๘๐ ฯ ๓๓ ๒๘๑ ฯ ๓๓ ๒๘๒ ฯ ๓๓ ๒๘๓ ฯ ๓๓ ๒๘๔ ฯ ๓๓ ๒๘๕ ฯ ๓๓ ๒๘๖ ฯ ๓๓ ๒๘๗ ฯ ๓๓ ๒๘๘ ฯ ๓๓ ๒๘๙ ฯ ๓๓ ๒๙๐ ฯ ๓๓ ๒๙๑ ฯ ๓๓ ๒๙๒ ฯ ๓๓ ๒๙๓ ฯ ๓๓ ๒๙๔ ฯ ๓๓ ๒๙๕ ฯ ๓๓ ๒๙๖ ฯ ๓๓ ๒๙๗ ฯ ๓๓ ๒๙๘ ฯ ๓๓ ๒๙๙ ฯ ๓๓ ๓๐๐ ฯ ๓๓ ๓๐๑ ฯ ๓๓ ๓๐๒ ฯ ๓๓ ๓๐๓ ฯ ๓๓ ๓๐๔ ฯ ๓๓ ๓๐๕ ฯ ๓๓ ๓๐๖ ฯ ๓๓ ๓๐๗ ฯ ๓๓ ๓๐๘ ฯ ๓๓ ๓๐๙ ฯ ๓๓ ๓๑๐ ฯ ๓๓ ๓๑๑ ฯ ๓๓ ๓๑๒ ฯ ๓๓ ๓๑๓ ฯ ๓๓ ๓๑๔ ฯ ๓๓ ๓๑๕ ฯ ๓๓ ๓๑๖ ฯ ๓๓ ๓๑๗ ฯ ๓๓ ๓๑๘ ฯ ๓๓ ๓๑๙ ฯ ๓๓ ๓๒๐ ฯ ๓๓ ๓๒๑ ฯ ๓๓ ๓๒๒ ฯ ๓๓ ๓๒๓ ฯ ๓๓ ๓๒๔ ฯ ๓๓ ๓๒๕ ฯ ๓๓ ๓๒๖ ฯ ๓๓ ๓๒๗ ฯ ๓๓ ๓๒๘ ฯ ๓๓ ๓๒๙ ฯ ๓๓ ๓๓๐ ฯ ๓๓ ๓๓๑ ฯ ๓๓ ๓๓๒ ฯ ๓๓ ๓๓๓ ฯ ๓๓ ๓๓๔ ฯ ๓๓ ๓๓๕ ฯ ๓๓ ๓๓๖ ฯ ๓๓ ๓๓๗ ฯ ๓๓ ๓๓๘ ฯ ๓๓ ๓๓๙ ฯ ๓๓ ๓๔๐ ฯ ๓๓ ๓๔๑ ฯ ๓๓ ๓๔๒ ฯ ๓๓ ๓๔๓ ฯ ๓๓ ๓๔๔ ฯ ๓๓ ๓๔๕ ฯ ๓๓ ๓๔๖ ฯ ๓๓ ๓๔๗ ฯ ๓๓ ๓๔๘ ฯ ๓๓ ๓๔๙ ฯ ๓๓ ๓๕๐ ฯ ๓๓ ๓๕๑ ฯ ๓๓ ๓๕๒ ฯ ๓๓ ๓๕๓ ฯ ๓๓ ๓๕๔ ฯ ๓๓ ๓๕๕ ฯ ๓๓ ๓๕๖ ฯ ๓๓ ๓๕๗ ฯ ๓๓ ๓๕๘ ฯ ๓๓ ๓๕๙ ฯ ๓๓ ๓๖๐ ฯ ๓๓ ๓๖๑ ฯ ๓๓ ๓๖๒ ฯ ๓๓ ๓๖๓ ฯ ๓๓ ๓๖๔ ฯ ๓๓ ๓๖๕ ฯ ๓๓ ๓๖๖ ฯ ๓๓ ๓๖๗ ฯ ๓๓ ๓๖๘ ฯ ๓๓ ๓๖๙ ฯ ๓๓ ๓๗๐ ฯ ๓๓ ๓๗๑ ฯ ๓๓ ๓๗๒ ฯ ๓๓ ๓๗๓ ฯ ๓๓ ๓๗๔ ฯ ๓๓ ๓๗๕ ฯ ๓๓ ๓๗๖ ฯ ๓๓ ๓๗๗ ฯ ๓๓ ๓๗๘ ฯ ๓๓ ๓๗๙ ฯ ๓๓ ๓๘๐ ฯ ๓๓ ๓๘๑ ฯ ๓๓ ๓๘๒ ฯ ๓๓ ๓๘๓ ฯ ๓๓ ๓๘๔ ฯ ๓๓ ๓๘๕ ฯ ๓๓ ๓๘๖ ฯ ๓๓ ๓๘๗ ฯ ๓๓ ๓๘๘ ฯ ๓๓ ๓๘๙ ฯ ๓๓ ๓๙๐ ฯ ๓๓ ๓๙๑ ฯ ๓๓ ๓๙๒ ฯ ๓๓ ๓๙๓ ฯ ๓๓ ๓๙๔ ฯ ๓๓ ๓๙๕ ฯ ๓๓ ๓๙๖ ฯ ๓๓ ๓๙๗ ฯ ๓๓ ๓๙๘ ฯ ๓๓ ๓๙๙ ฯ ๓๓ ๔๐๐ ฯ ๓๓ ๔๐๑ ฯ ๓๓ ๔๐๒ ฯ ๓๓ ๔๐๓ ฯ ๓๓ ๔๐๔ ฯ ๓๓ ๔๐๕ ฯ ๓๓ ๔๐๖ ฯ ๓๓ ๔๐๗ ฯ ๓๓ ๔๐๘ ฯ ๓๓ ๔๐๙ ฯ ๓๓ ๔๑๐ ฯ ๓๓ ๔๑๑ ฯ ๓๓ ๔๑๒ ฯ ๓๓ ๔๑๓ ฯ ๓๓ ๔๑๔ ฯ ๓๓ ๔๑๕ ฯ ๓๓ ๔๑๖ ฯ ๓๓ ๔๑๗ ฯ ๓๓ ๔๑๘ ฯ ๓๓ ๔๑๙ ฯ ๓๓ ๔๒๐ ฯ ๓๓ ๔๒๑ ฯ ๓๓ ๔๒๒ ฯ ๓๓ ๔๒๓ ฯ ๓๓ ๔๒๔ ฯ ๓๓ ๔๒๕ ฯ ๓๓ ๔๒๖ ฯ ๓๓ ๔๒๗ ฯ ๓๓ ๔๒๘ ฯ ๓๓ ๔๒๙ ฯ ๓๓ ๔๓๐ ฯ ๓๓ ๔๓๑ ฯ ๓๓ ๔๓๒ ฯ ๓๓ ๔๓๓ ฯ ๓๓ ๔๓๔ ฯ ๓๓ ๔๓๕ ฯ ๓๓ ๔๓๖ ฯ ๓๓ ๔๓๗ ฯ ๓๓ ๔๓๘ ฯ ๓๓ ๔๓๙ ฯ ๓๓ ๔๔๐ ฯ ๓๓ ๔๔๑ ฯ ๓๓ ๔๔๒ ฯ ๓๓ ๔๔๓ ฯ ๓๓ ๔๔๔ ฯ ๓๓ ๔๔๕ ฯ ๓๓ ๔๔๖ ฯ ๓๓ ๔๔๗ ฯ ๓๓ ๔๔๘ ฯ ๓๓ ๔๔๙ ฯ ๓๓ ๔๕๐ ฯ ๓๓ ๔๕๑ ฯ ๓๓ ๔๕๒ ฯ ๓๓ ๔๕๓ ฯ ๓๓ ๔๕๔ ฯ ๓๓ ๔๕๕ ฯ ๓๓ ๔๕๖ ฯ ๓๓ ๔๕๗ ฯ ๓๓ ๔๕๘ ฯ ๓๓ ๔๕๙ ฯ ๓๓ ๔๖๐ ฯ ๓๓ ๔๖๑ ฯ ๓๓ ๔๖๒ ฯ ๓๓ ๔๖๓ ฯ ๓๓ ๔๖๔ ฯ ๓๓ ๔๖๕ ฯ ๓๓ ๔๖๖ ฯ ๓๓ ๔๖๗ ฯ ๓๓ ๔๖๘ ฯ ๓๓ ๔๖๙ ฯ ๓๓ ๔๗๐ ฯ ๓๓ ๔๗๑ ฯ ๓๓ ๔๗๒ ฯ ๓๓ ๔๗๓ ฯ ๓๓ ๔๗๔ ฯ ๓๓ ๔๗๕ ฯ ๓๓ ๔๗๖ ฯ ๓๓ ๔๗๗ ฯ ๓๓ ๔๗๘ ฯ ๓๓ ๔๗๙ ฯ ๓๓ ๔๘๐ ฯ ๓๓ ๔๘๑ ฯ ๓๓ ๔๘๒ ฯ ๓๓ ๔๘๓ ฯ ๓๓ ๔๘๔ ฯ ๓๓ ๔๘๕ ฯ ๓๓ ๔๘๖ ฯ ๓๓ ๔๘๗ ฯ ๓๓ ๔๘๘ ฯ ๓๓ ๔๘๙ ฯ ๓๓ ๔๙๐ ฯ ๓๓ ๔๙๑ ฯ ๓๓ ๔๙๒ ฯ ๓๓ ๔๙๓ ฯ ๓๓ ๔๙๔ ฯ ๓๓ ๔๙๕ ฯ ๓๓ ๔๙๖ ฯ ๓๓ ๔๙๗ ฯ ๓๓ ๔๙๘ ฯ ๓๓ ๔๙๙ ฯ ๓๓ ๕๐๐ ฯ ๓๓ ๕๐๑ ฯ ๓๓ ๕๐๒ ฯ ๓๓ ๕๐๓ ฯ ๓๓ ๕๐๔ ฯ ๓๓ ๕๐๕ ฯ ๓๓ ๕๐๖ ฯ ๓๓ ๕๐๗ ฯ ๓๓ ๕๐๘ ฯ ๓๓ ๕๐๙ ฯ ๓๓ ๕๑๐ ฯ ๓๓ ๕๑๑ ฯ ๓๓ ๕๑๒ ฯ ๓๓ ๕๑๓ ฯ ๓๓ ๕๑๔ ฯ ๓๓ ๕๑๕ ฯ ๓๓ ๕๑๖ ฯ ๓๓ ๕๑๗ ฯ ๓๓ ๕๑๘ ฯ ๓๓ ๕๑๙ ฯ ๓๓ ๕๒๐ ฯ ๓๓ ๕๒๑ ฯ ๓๓ ๕๒๒ ฯ ๓๓ ๕๒๓ ฯ ๓๓ ๕๒๔ ฯ ๓๓ ๕๒๕ ฯ ๓๓ ๕๒๖ ฯ ๓๓ ๕๒๗ ฯ ๓๓ ๕๒๘ ฯ ๓๓ ๕๒๙ ฯ ๓๓ ๕๓๐ ฯ ๓๓ ๕๓๑ ฯ ๓๓ ๕๓๒ ฯ ๓๓ ๕๓๓ ฯ ๓๓ ๕๓๔ ฯ ๓๓ ๕๓๕ ฯ ๓๓ ๕๓๖ ฯ ๓๓ ๕๓๗ ฯ ๓๓ ๕๓๘ ฯ ๓๓ ๕๓๙ ฯ ๓๓ ๕๔๐ ฯ ๓๓ ๕๔๑ ฯ ๓๓ ๕๔๒ ฯ ๓๓ ๕๔๓ ฯ ๓๓ ๕๔๔ ฯ ๓๓ ๕๔๕ ฯ ๓๓ ๕๔๖ ฯ ๓๓ ๕๔๗ ฯ ๓๓ ๕๔๘ ฯ ๓๓ ๕๔๙ ฯ ๓๓ ๕๕๐ ฯ ๓๓ ๕๕๑ ฯ ๓๓ ๕๕๒ ฯ ๓๓ ๕๕๓ ฯ ๓๓ ๕๕๔ ฯ ๓๓ ๕๕๕ ฯ ๓๓ ๕๕๖ ฯ ๓๓ ๕๕๗ ฯ ๓๓ ๕๕๘ ฯ ๓๓ ๕๕๙ ฯ ๓๓ ๕๖๐ ฯ ๓๓ ๕๖๑ ฯ ๓๓ ๕๖๒ ฯ ๓๓ ๕๖๓ ฯ ๓๓ ๕๖๔ ฯ ๓๓ ๕๖๕ ฯ ๓๓ ๕๖๖ ฯ ๓๓ ๕๖๗ ฯ ๓๓ ๕๖๘ ฯ ๓๓ ๕๖๙ ฯ ๓๓ ๕๗๐ ฯ ๓๓ ๕๗๑ ฯ ๓๓ ๕๗๒ ฯ ๓๓ ๕๗๓ ฯ ๓๓ ๕๗๔ ฯ ๓๓ ๕๗๕ ฯ ๓๓ ๕๗๖ ฯ ๓๓ ๕๗๗ ฯ ๓๓ ๕๗๘ ฯ ๓๓ ๕๗๙ ฯ ๓๓ ๕๘๐ ฯ ๓๓ ๕๘๑ ฯ ๓๓ ๕๘๒ ฯ ๓๓ ๕๘๓ ฯ ๓๓ ๕๘๔ ฯ ๓๓ ๕๘๕ ฯ ๓๓ ๕๘๖ ฯ ๓๓ ๕๘๗ ฯ ๓๓ ๕๘๘ ฯ ๓๓ ๕๘๙ ฯ ๓๓ ๕๙๐ ฯ ๓๓ ๕๙๑ ฯ ๓๓ ๕๙๒ ฯ ๓๓ ๕๙๓ ฯ ๓๓ ๕๙๔ ฯ ๓๓ ๕๙๕ ฯ ๓๓ ๕๙๖ ฯ ๓๓ ๕๙๗ ฯ ๓๓ ๕๙๘ ฯ ๓๓ ๕๙๙ ฯ ๓๓ ๖๐๐ ฯ ๓๓ ๖๐๑ ฯ ๓๓ ๖๐๒ ฯ ๓๓ ๖๐๓ ฯ ๓๓ ๖๐๔ ฯ ๓๓ ๖๐๕ ฯ ๓๓ ๖๐๖ ฯ ๓๓ ๖๐๗ ฯ ๓๓ ๖๐๘ ฯ ๓๓ ๖๐๙ ฯ ๓๓ ๖๑๐ ฯ ๓๓ ๖๑๑ ฯ ๓๓ ๖๑๒ ฯ ๓๓ ๖๑๓ ฯ ๓๓ ๖๑๔ ฯ ๓๓ ๖๑๕ ฯ ๓๓ ๖๑๖ ฯ ๓๓ ๖๑๗ ฯ ๓๓ ๖๑๘ ฯ ๓๓ ๖๑๙ ฯ ๓๓ ๖๒๐ ฯ ๓๓ ๖๒๑ ฯ ๓๓ ๖๒๒ ฯ ๓๓ ๖๒๓ ฯ ๓๓ ๖๒๔ ฯ ๓๓ ๖๒๕ ฯ ๓๓ ๖๒๖ ฯ ๓๓ ๖๒๗ ฯ ๓๓ ๖๒๘ ฯ ๓๓ ๖๒๙ ฯ ๓๓ ๖๓๐ ฯ ๓๓ ๖๓๑ ฯ ๓๓ ๖๓๒ ฯ ๓๓ ๖๓๓ ฯ ๓๓ ๖๓๔ ฯ ๓๓ ๖๓๕ ฯ ๓๓ ๖๓๖ ฯ ๓๓ ๖๓๗ ฯ ๓๓ ๖๓๘ ฯ ๓๓ ๖๓๙ ฯ ๓๓ ๖๔๐ ฯ ๓๓ ๖๔๑ ฯ ๓๓ ๖๔๒ ฯ ๓๓ ๖๔๓ ฯ ๓๓ ๖๔๔ ฯ ๓๓ ๖๔๕ ฯ ๓๓ ๖๔๖ ฯ ๓๓ ๖๔๗ ฯ ๓๓ ๖๔๘ ฯ ๓๓ ๖๔๙ ฯ ๓๓ ๖๕๐ ฯ ๓๓ ๖๕๑ ฯ ๓๓ ๖๕๒ ฯ ๓๓ ๖๕๓ ฯ ๓๓ ๖๕๔ ฯ ๓๓ ๖๕๕ ฯ ๓๓ ๖๕๖ ฯ ๓๓ ๖๕๗ ฯ ๓๓ ๖๕๘ ฯ ๓๓ ๖๕๙ ฯ ๓๓ ๖๖๐ ฯ ๓๓ ๖๖๑ ฯ ๓๓ ๖๖๒ ฯ ๓๓ ๖๖๓ ฯ ๓๓ ๖๖๔ ฯ ๓๓ ๖๖๕ ฯ ๓๓ ๖๖๖ ฯ ๓๓ ๖๖๗ ฯ ๓๓ ๖๖๘ ฯ ๓๓ ๖๖๙ ฯ ๓๓ ๖๗๐ ฯ ๓๓ ๖๗๑ ฯ ๓๓ ๖๗๒ ฯ ๓๓ ๖๗๓ ฯ ๓๓ ๖๗๔ ฯ ๓๓ ๖๗๕ ฯ ๓๓ ๖๗๖ ฯ ๓๓ ๖๗๗ ฯ ๓๓ ๖๗๘ ฯ ๓๓ ๖๗๙ ฯ ๓๓ ๖๘๐ ฯ ๓๓ ๖๘๑ ฯ ๓๓ ๖๘๒ ฯ ๓๓ ๖๘๓ ฯ ๓๓ ๖๘๔ ฯ ๓๓ ๖๘๕ ฯ ๓๓ ๖๘๖ ฯ ๓๓ ๖๘๗ ฯ ๓๓ ๖๘๘ ฯ ๓๓ ๖๘๙ ฯ ๓๓ ๖๙๐ ฯ ๓๓ ๖๙๑ ฯ ๓๓ ๖๙๒ ฯ ๓๓ ๖๙๓ ฯ ๓๓ ๖๙๔ ฯ ๓๓ ๖๙๕ ฯ ๓๓ ๖๙๖ ฯ ๓๓ ๖๙๗ ฯ ๓๓ ๖๙๘ ฯ ๓๓ ๖๙๙ ฯ ๓๓ ๗๐๐ ฯ ๓๓ ๗๐๑ ฯ ๓๓ ๗๐๒ ฯ ๓๓ ๗๐๓ ฯ ๓๓ ๗๐๔ ฯ ๓๓ ๗๐๕ ฯ ๓๓ ๗๐๖ ฯ ๓๓ ๗๐๗ ฯ ๓๓ ๗๐๘ ฯ ๓๓ ๗๐๙ ฯ ๓๓ ๗๑๐ ฯ ๓๓ ๗๑๑ ฯ ๓๓ ๗๑๒ ฯ ๓๓ ๗๑๓ ฯ ๓๓ ๗๑๔ ฯ ๓๓ ๗๑๕ ฯ ๓๓ ๗๑๖ ฯ ๓๓ ๗๑๗ ฯ ๓๓ ๗๑๘ ฯ ๓๓ ๗๑๙ ฯ ๓๓ ๗๒๐ ฯ ๓๓ ๗๒๑ ฯ ๓๓ ๗๒๒ ฯ ๓๓ ๗๒๓ ฯ ๓๓ ๗๒๔ ฯ ๓๓ ๗๒๕ ฯ ๓๓ ๗๒๖ ฯ ๓๓ ๗๒๗ ฯ ๓๓ ๗๒๘ ฯ ๓๓ ๗๒๙ ฯ ๓๓ ๗๓๐ ฯ ๓๓ ๗๓๑ ฯ ๓๓ ๗๓๒ ฯ ๓๓ ๗๓๓ ฯ ๓๓ ๗๓๔ ฯ ๓๓ ๗๓๕ ฯ ๓๓ ๗๓๖ ฯ ๓๓ ๗๓๗ ฯ ๓๓ ๗๓๘ ฯ ๓๓ ๗๓๙ ฯ ๓๓ ๗๔๐ ฯ ๓๓ ๗๔๑ ฯ ๓๓ ๗๔๒ ฯ ๓๓ ๗๔๓ ฯ ๓๓ ๗๔๔ ฯ ๓๓ ๗๔๕ ฯ ๓๓ ๗๔๖ ฯ ๓๓ ๗๔๗ ฯ ๓๓ ๗๔๘ ฯ ๓๓ ๗๔๙ ฯ ๓๓ ๗๕๐ ฯ ๓๓ ๗๕๑ ฯ ๓๓ ๗๕๒ ฯ ๓๓ ๗๕๓ ฯ ๓๓ ๗๕๔ ฯ ๓๓ ๗๕๕ ฯ ๓๓ ๗๕๖ ฯ ๓๓ ๗๕๗ ฯ ๓๓ ๗๕๘ ฯ ๓๓ ๗๕๙ ฯ ๓๓ ๗๖๐ ฯ ๓๓ ๗๖๑ ฯ ๓๓ ๗๖๒ ฯ ๓๓ ๗๖๓ ฯ ๓๓ ๗๖๔ ฯ ๓๓ ๗๖๕ ฯ ๓๓ ๗๖๖ ฯ ๓๓ ๗๖๗ ฯ ๓๓ ๗๖๘ ฯ ๓๓ ๗๖๙ ฯ ๓๓ ๗๗๐ ฯ ๓๓ ๗๗๑ ฯ ๓๓ ๗๗๒ ฯ ๓๓ ๗๗๓ ฯ ๓๓ ๗๗๔ ฯ ๓๓ ๗๗๕ ฯ ๓๓ ๗๗๖ ฯ ๓๓ ๗๗๗ ฯ ๓๓ ๗๗๘ ฯ ๓๓ ๗๗๙ ฯ ๓๓ ๗๘๐ ฯ ๓๓ ๗๘๑ ฯ ๓๓ ๗๘๒ ฯ ๓๓ ๗๘๓ ฯ ๓๓ ๗๘๔ ฯ ๓๓ ๗๘๕ ฯ ๓๓ ๗๘๖ ฯ ๓๓ ๗๘๗ ฯ ๓๓ ๗๘๘ ฯ ๓๓ ๗๘๙ ฯ ๓๓ ๗๙๐ ฯ ๓๓ ๗๙๑ ฯ ๓๓ ๗๙๒ ฯ ๓๓ ๗๙๓ ฯ ๓๓ ๗๙๔ ฯ ๓๓ ๗๙๕ ฯ ๓๓ ๗๙๖ ฯ ๓๓ ๗๙๗ ฯ ๓๓ ๗๙๘ ฯ ๓๓ ๗๙๙ ฯ ๓๓ ๘๐๐ ฯ ๓๓ ๘๐๑ ฯ ๓๓ ๘๐๒ ฯ ๓๓ ๘๐๓ ฯ ๓๓ ๘๐๔ ฯ ๓๓ ๘๐๕ ฯ ๓๓ ๘๐๖ ฯ ๓๓ ๘๐๗ ฯ ๓๓ ๘๐๘ ฯ ๓๓ ๘๐๙ ฯ ๓๓ ๘๑๐ ฯ ๓๓ ๘๑๑ ฯ ๓๓ ๘๑๒ ฯ ๓๓ ๘๑๓ ฯ ๓๓ ๘๑๔ ฯ ๓๓ ๘๑๕ ฯ ๓๓ ๘๑๖ ฯ ๓๓ ๘๑๗ ฯ ๓๓ ๘๑๘ ฯ ๓๓ ๘๑๙ ฯ ๓๓ ๘๒๐ ฯ ๓๓ ๘๒๑ ฯ ๓๓ ๘๒๒ ฯ ๓๓ ๘๒๓ ฯ ๓๓ ๘๒๔ ฯ ๓๓ ๘๒๕ ฯ ๓๓ ๘๒๖ ฯ ๓๓ ๘๒๗ ฯ ๓๓ ๘๒๘ ฯ ๓๓ ๘๒๙ ฯ ๓๓ ๘๓๐ ฯ ๓๓ ๘๓๑ ฯ ๓๓ ๘๓๒ ฯ ๓๓ ๘๓๓ ฯ ๓๓ ๘๓๔ ฯ ๓๓ ๘๓๕ ฯ ๓๓ ๘๓๖ ฯ ๓๓ ๘๓๗ ฯ ๓๓ ๘๓๘ ฯ ๓๓ ๘๓๙ ฯ ๓๓ ๘๔๐ ฯ ๓๓ ๘๔๑ ฯ ๓๓ ๘๔๒ ฯ ๓๓ ๘๔๓ ฯ ๓๓ ๘๔๔ ฯ ๓๓ ๘๔๕ ฯ ๓๓ ๘๔๖ ฯ ๓๓ ๘๔๗ ฯ ๓๓ ๘๔๘ ฯ ๓๓ ๘๔๙ ฯ ๓๓ ๘๕๐ ฯ ๓๓ ๘๕๑ ฯ ๓๓ ๘๕๒ ฯ ๓๓ ๘๕๓ ฯ ๓๓ ๘๕๔ ฯ ๓๓ ๘๕๕ ฯ ๓๓ ๘๕๖ ฯ ๓๓ ๘๕๗ ฯ ๓๓ ๘๕๘ ฯ ๓๓ ๘๕๙ ฯ ๓๓ ๘๖๐ ฯ ๓๓ ๘๖๑ ฯ ๓๓ ๘๖๒ ฯ ๓๓ ๘๖๓ ฯ ๓๓ ๘๖๔ ฯ ๓๓ ๘๖๕ ฯ ๓๓ ๘๖๖ ฯ ๓๓ ๘๖๗ ฯ ๓๓ ๘๖๘ ฯ ๓๓ ๘๖๙ ฯ ๓๓ ๘๗๐ ฯ ๓๓ ๘๗๑ ฯ ๓๓ ๘๗๒ ฯ ๓๓ ๘๗๓ ฯ ๓๓ ๘๗๔ ฯ ๓๓ ๘๗๕ ฯ ๓๓ ๘๗๖ ฯ ๓๓ ๘๗๗ ฯ ๓๓ ๘๗๘ ฯ ๓๓ ๘๗๙ ฯ ๓๓ ๘๘๐ ฯ ๓๓ ๘๘๑ ฯ ๓๓ ๘๘๒ ฯ ๓๓ ๘๘๓ ฯ ๓๓ ๘๘๔ ฯ ๓๓ ๘๘๕ ฯ ๓๓ ๘๘๖ ฯ ๓๓ ๘๘๗ ฯ ๓๓ ๘๘๘ ฯ ๓๓ ๘๘๙ ฯ ๓๓ ๘๙๐ ฯ ๓๓ ๘๙๑ ฯ ๓๓ ๘๙๒ ฯ ๓๓ ๘๙๓ ฯ ๓๓ ๘๙๔ ฯ ๓๓ ๘๙๕ ฯ ๓๓ ๘๙๖ ฯ ๓๓ ๘๙๗ ฯ ๓๓ ๘๙๘ ฯ ๓๓ ๘๙

\\ ٨٨٨

๑ ๑๑๑

๏ ๏ ๏

ขอ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐ ๑๐๐๑ ๑๐๐๒ ๑๐๐๓ ๑๐๐๔ ๑๐๐๕ ๑๐๐๖ ๑๐๐๗ ๑๐๐๘ ๑๐๐๙ ๑๐๑๐ ๑๐๑๑ ๑๐๑๒ ๑๐๑๓ ๑๐๑๔ ๑๐๑๕ ๑๐๑๖ ๑๐๑๗ ๑๐๑๘ ๑๐๑๙ ๑๐๒๐ ๑๐๒๑ ๑๐๒๒ ๑๐๒๓ ๑๐๒๔ ๑๐๒๕ ๑๐๒๖ ๑๐๒๗ ๑๐๒๘ ๑๐๒๙ ๑๐๓๐ ๑๐๓๑ ๑๐๓๒ ๑๐๓๓ ๑๐๓๔ ๑๐๓๕ ๑๐๓๖ ๑๐๓๗ ๑๐๓๘ ๑๐๓๙ ๑๐๔๐ ๑๐๔๑ ๑๐๔๒ ๑๐๔๓ ๑๐๔๔ ๑๐๔๕ ๑๐๔๖ ๑๐๔๗ ๑๐๔๘ ๑๐๔๙ ๑๐๕๐ ๑๐๕๑ ๑๐๕๒ ๑๐๕๓ ๑๐๕๔ ๑๐๕๕ ๑๐๕๖ ๑๐๕๗ ๑๐๕๘ ๑๐๕๙ ๑๐๖๐ ๑๐๖๑ ๑๐๖๒ ๑๐๖๓ ๑๐๖๔ ๑๐๖๕ ๑๐๖๖ ๑๐๖๗ ๑๐๖๘ ๑๐๖๙ ๑๐๗๐ ๑๐๗๑ ๑๐๗๒ ๑๐๗๓ ๑๐๗๔ ๑๐๗๕ ๑๐๗๖ ๑๐๗๗ ๑๐๗๘ ๑๐๗๙ ๑๐๘๐ ๑๐๘๑ ๑๐๘๒ ๑๐๘๓ ๑๐๘๔ ๑๐๘๕ ๑๐๘๖ ๑๐๘๗ ๑๐๘๘ ๑๐๘๙ ๑๐๙๐ ๑๐๙๑ ๑๐๙๒ ๑๐๙๓ ๑๐๙๔ ๑๐๙๕ ๑๐๙๖ ๑๐๙๗ ๑๐๙๘ ๑๐๙๙ ๑๑๐๐ ๑๑๐๑ ๑๑๐๒ ๑๑๐๓ ๑๑๐๔ ๑๑๐๕ ๑๑๐๖ ๑๑๐๗ ๑๑๐๘ ๑๑๐๙ ๑๑๑๐ ๑๑๑๑ ๑๑๑๒ ๑๑๑๓ ๑๑๑๔ ๑๑๑๕ ๑๑๑๖ ๑๑๑๗ ๑๑๑๘ ๑๑๑๙ ๑๑๒๐ ๑๑๒๑ ๑๑๒๒ ๑๑๒๓ ๑๑๒๔ ๑๑๒๕ ๑๑๒๖ ๑๑๒๗ ๑๑๒๘ ๑๑๒๙ ๑๑๓๐ ๑๑๓๑ ๑๑๓๒ ๑๑๓๓ ๑๑๓๔ ๑๑๓๕ ๑๑๓๖ ๑๑๓๗ ๑๑๓๘ ๑๑๓๙ ๑๑๔๐ ๑๑๔๑ ๑๑๔๒ ๑๑๔๓ ๑๑๔๔ ๑๑๔๕ ๑๑๔๖ ๑๑๔๗ ๑๑๔๘ ๑๑๔๙ ๑๑๕๐ ๑๑๕๑ ๑๑๕๒ ๑๑๕๓ ๑๑๕๔ ๑๑๕๕ ๑๑๕๖ ๑๑๕๗ ๑๑๕๘ ๑๑๕๙ ๑๑๖๐ ๑๑๖๑ ๑๑๖๒ ๑๑๖๓ ๑๑๖๔ ๑๑๖๕ ๑๑๖๖ ๑๑๖๗ ๑๑๖๘ ๑๑๖๙ ๑๑๗๐ ๑๑๗๑ ๑๑๗๒ ๑๑๗๓ ๑๑๗๔ ๑๑๗๕ ๑๑๗๖ ๑๑๗๗ ๑๑๗๘ ๑๑๗๙ ๑๑๘๐ ๑๑๘๑ ๑๑๘๒ ๑๑๘๓ ๑๑๘๔ ๑๑๘๕ ๑๑๘๖ ๑๑๘๗ ๑๑๘๘ ๑๑๘๙ ๑๑๙๐ ๑๑๙๑ ๑๑๙๒ ๑๑๙๓ ๑๑๙๔ ๑๑๙๕ ๑๑๙๖ ๑๑๙๗ ๑๑๙๘ ๑๑๙๙ ๑๒๐๐ ๑๒๐๑ ๑๒๐๒ ๑๒๐๓ ๑๒๐๔ ๑๒๐๕ ๑๒๐๖ ๑๒๐๗ ๑๒๐๘ ๑๒๐๙ ๑๒๑๐ ๑๒๑๑ ๑๒๑๒ ๑๒๑๓ ๑๒๑๔ ๑๒๑๕ ๑๒๑๖ ๑๒๑๗ ๑๒๑๘ ๑๒๑๙ ๑๒๒๐ ๑๒๒๑ ๑๒๒๒ ๑๒๒๓ ๑๒๒๔ ๑๒๒๕ ๑๒๒๖ ๑๒๒๗ ๑๒๒๘ ๑๒๒๙ ๑๒๓๐ ๑๒๓๑ ๑๒๓๒ ๑๒๓๓ ๑๒๓๔ ๑๒๓๕ ๑๒๓๖ ๑๒๓๗ ๑๒๓๘ ๑๒๓๙ ๑๒๔๐ ๑๒๔๑ ๑๒๔๒ ๑๒๔๓ ๑๒๔๔ ๑๒๔๕ ๑๒๔๖ ๑๒๔๗ ๑๒๔๘ ๑๒๔๙ ๑๒๕๐ ๑๒๕๑ ๑๒๕๒ ๑๒๕๓ ๑๒๕๔ ๑๒๕๕ ๑๒๕๖ ๑๒๕๗ ๑๒๕๘ ๑๒๕๙ ๑๒๖๐ ๑๒๖๑ ๑๒๖๒ ๑๒๖๓ ๑๒๖๔ ๑๒๖๕ ๑๒๖๖ ๑๒๖๗ ๑๒๖๘ ๑๒๖๙ ๑๒๗๐ ๑๒๗๑ ๑๒๗๒ ๑๒๗๓ ๑๒๗๔ ๑๒๗๕ ๑๒๗๖ ๑๒๗๗ ๑๒๗๘ ๑๒๗๙ ๑๒๘๐ ๑๒๘๑ ๑๒๘๒ ๑๒๘๓ ๑๒๘๔ ๑๒๘๕ ๑๒๘๖ ๑๒๘๗ ๑๒๘๘ ๑๒๘๙ ๑๒๙๐ ๑๒๙๑ ๑๒๙๒ ๑๒๙๓ ๑๒๙๔ ๑๒๙๕ ๑๒๙๖ ๑๒๙๗ ๑๒๙๘ ๑๒๙๙ ๑๓๐๐ ๑๓๐๑ ๑๓๐๒ ๑๓๐๓ ๑๓๐๔ ๑๓๐๕ ๑๓๐๖ ๑๓๐๗ ๑๓๐๘ ๑๓๐๙ ๑๓๑๐ ๑๓๑๑ ๑๓๑๒ ๑๓๑๓ ๑๓๑๔ ๑๓๑๕ ๑๓๑๖ ๑๓๑๗ ๑๓๑๘ ๑๓๑๙ ๑๓๒๐ ๑๓๒๑ ๑๓๒๒ ๑๓๒๓ ๑๓๒๔ ๑๓๒๕ ๑๓๒๖ ๑๓๒๗ ๑๓๒๘ ๑๓๒๙ ๑๓๓๐ ๑๓๓๑ ๑๓๓๒ ๑๓๓๓ ๑๓๓๔ ๑๓๓๕ ๑๓๓๖ ๑๓๓๗ ๑๓๓๘ ๑๓๓๙ ๑๓๔๐ ๑๓๔๑ ๑๓๔๒ ๑๓๔๓ ๑๓๔๔ ๑๓๔๕ ๑๓๔๖ ๑๓๔๗ ๑๓๔๘ ๑๓๔๙ ๑๓๕๐ ๑๓๕๑ ๑๓๕๒ ๑๓๕๓ ๑๓๕๔ ๑๓๕๕ ๑๓๕๖ ๑๓๕๗ ๑๓๕๘ ๑๓๕๙ ๑๓๖๐ ๑๓๖๑ ๑๓๖๒ ๑๓๖๓ ๑๓๖๔ ๑๓๖๕ ๑๓๖๖ ๑๓๖๗ ๑๓๖๘ ๑๓๖๙ ๑๓๗๐ ๑๓๗๑ ๑๓๗๒ ๑๓๗๓ ๑๓๗๔ ๑๓๗๕ ๑๓๗๖ ๑๓๗๗ ๑๓๗๘ ๑๓๗๙ ๑๓๘๐ ๑๓๘๑ ๑๓๘๒ ๑๓๘๓ ๑๓๘๔ ๑๓๘๕ ๑๓๘๖ ๑๓๘๗ ๑๓๘๘ ๑๓๘๙ ๑๓๙๐ ๑๓๙๑ ๑๓๙๒ ๑๓๙๓ ๑๓๙๔ ๑๓๙๕ ๑๓๙๖ ๑๓๙๗ ๑๓๙๘ ๑๓๙๙ ๑๔๐๐ ๑๔๐๑ ๑๔๐๒ ๑๔๐๓ ๑๔๐๔ ๑๔๐๕ ๑๔๐๖ ๑๔๐๗ ๑๔๐๘ ๑๔๐๙ ๑๔๑๐ ๑๔๑๑ ๑๔๑๒ ๑๔๑๓ ๑๔๑๔ ๑๔๑๕ ๑๔๑๖ ๑๔๑๗ ๑๔๑๘ ๑๔๑๙ ๑๔๒๐ ๑๔๒๑ ๑๔๒๒ ๑๔๒๓ ๑๔๒๔ ๑๔๒๕ ๑๔๒๖ ๑๔๒๗ ๑๔๒๘ ๑๔๒๙ ๑๔๓๐ ๑๔๓๑ ๑๔๓๒ ๑๔๓๓ ๑๔๓๔ ๑๔๓๕ ๑๔๓๖ ๑๔๓๗ ๑๔๓๘ ๑๔๓๙ ๑๔๔๐ ๑๔๔๑ ๑๔๔๒ ๑๔๔๓ ๑๔๔๔ ๑๔๔๕ ๑๔๔๖ ๑๔๔๗ ๑๔๔๘ ๑๔๔๙ ๑๔๕๐ ๑๔๕๑ ๑๔๕๒ ๑๔๕๓ ๑๔๕๔ ๑๔๕๕ ๑๔๕๖ ๑๔๕๗ ๑๔๕๘ ๑๔๕๙ ๑๔๖๐ ๑๔๖๑ ๑๔๖๒ ๑๔๖๓ ๑๔๖๔ ๑๔๖๕ ๑๔๖๖ ๑๔๖๗ ๑๔๖๘ ๑๔๖๙ ๑๔๗๐ ๑๔๗๑ ๑๔๗๒ ๑๔๗๓ ๑๔๗๔ ๑๔๗๕ ๑๔๗๖ ๑๔๗๗ ๑๔๗๘ ๑๔๗๙ ๑๔๘๐ ๑๔๘๑ ๑๔๘๒ ๑๔๘๓ ๑๔๘๔ ๑๔๘๕ ๑๔๘๖ ๑๔๘๗ ๑๔๘๘ ๑๔๘๙ ๑๔๙๐ ๑๔๙๑ ๑๔๙๒ ๑๔๙๓ ๑๔๙๔ ๑๔๙๕ ๑๔๙๖ ๑๔๙๗ ๑๔๙๘ ๑๔๙๙ ๑๕๐๐ ๑๕๐๑ ๑๕๐๒ ๑๕๐๓ ๑๕๐๔ ๑๕๐๕ ๑๕๐๖ ๑๕๐๗ ๑๕๐๘ ๑๕๐๙ ๑๕๑๐ ๑๕๑๑ ๑๕๑๒ ๑๕๑๓ ๑๕๑๔ ๑๕๑๕ ๑๕๑๖ ๑๕๑๗ ๑๕๑๘ ๑๕๑๙ ๑๕๒๐ ๑๕๒๑ ๑๕๒๒ ๑๕๒๓ ๑๕๒๔ ๑๕๒๕ ๑๕๒๖ ๑๕๒๗ ๑๕๒๘ ๑๕๒๙ ๑๕๓๐ ๑๕๓๑ ๑๕๓๒ ๑๕๓๓ ๑๕๓๔ ๑๕๓๕ ๑๕๓๖ ๑๕๓๗ ๑๕๓๘ ๑๕๓๙ ๑๕๔๐ ๑๕๔๑ ๑๕๔๒ ๑๕๔๓ ๑๕๔๔ ๑๕๔๕ ๑๕๔๖ ๑๕๔๗ ๑๕๔๘ ๑๕๔๙ ๑๕๕๐ ๑๕๕๑ ๑๕๕๒ ๑๕๕๓ ๑๕๕๔ ๑๕๕๕ ๑๕๕๖ ๑๕๕๗ ๑๕๕๘ ๑๕๕๙ ๑๕๖๐ ๑๕๖๑ ๑๕๖๒ ๑๕๖๓ ๑๕๖๔ ๑๕๖๕ ๑๕๖๖ ๑๕๖๗ ๑๕๖๘ ๑๕๖๙ ๑๕๗๐ ๑๕๗๑ ๑๕๗๒ ๑๕๗๓ ๑๕๗๔ ๑๕๗๕ ๑๕๗๖ ๑๕๗๗ ๑๕๗๘ ๑๕๗๙ ๑๕๘๐ ๑๕๘๑ ๑๕๘๒ ๑๕๘๓ ๑๕๘๔ ๑๕๘๕ ๑๕๘๖ ๑๕๘๗ ๑๕๘๘ ๑๕๘๙ ๑๕๙๐ ๑๕๙๑ ๑๕๙๒ ๑๕๙๓ ๑๕๙๔ ๑๕๙๕ ๑๕๙๖ ๑๕๙๗ ๑๕๙๘ ๑๕๙๙ ๑๖๐๐ ๑๖๐๑ ๑๖๐๒ ๑๖๐๓ ๑๖๐๔ ๑๖๐๕ ๑๖๐๖ ๑๖๐๗ ๑๖๐๘ ๑๖๐๙ ๑๖๑๐ ๑๖๑๑ ๑๖๑๒ ๑๖๑๓ ๑๖๑๔ ๑๖๑๕ ๑๖๑๖ ๑๖๑๗ ๑๖๑๘ ๑๖๑๙ ๑๖๒๐ ๑๖๒๑ ๑๖๒๒ ๑๖๒๓ ๑๖๒๔ ๑๖๒๕ ๑๖๒๖ ๑๖๒๗ ๑๖๒๘ ๑๖๒๙ ๑๖๓๐ ๑๖๓๑ ๑๖๓๒ ๑๖๓๓ ๑๖๓๔ ๑๖๓๕ ๑๖๓๖ ๑๖๓๗ ๑๖๓๘ ๑๖๓๙ ๑๖๔๐ ๑๖๔๑ ๑๖๔๒ ๑๖๔๓ ๑๖๔๔ ๑๖๔๕ ๑๖๔๖ ๑๖๔๗ ๑๖๔๘ ๑๖๔๙ ๑๖๕๐ ๑๖๕๑ ๑๖๕๒ ๑๖๕๓ ๑๖๕๔ ๑๖๕๕ ๑๖๕๖ ๑๖๕๗ ๑๖๕๘ ๑๖๕๙ ๑๖๖๐ ๑๖๖๑ ๑๖๖๒ ๑๖๖๓ ๑๖๖๔ ๑๖๖๕ ๑๖๖๖ ๑๖๖๗ ๑๖๖๘ ๑๖๖๙ ๑๖๗๐ ๑๖๗๑ ๑๖๗๒ ๑๖๗๓ ๑๖๗๔ ๑๖๗๕ ๑๖๗๖ ๑๖๗๗ ๑๖๗๘ ๑๖๗๙ ๑๖๘๐ ๑๖๘๑ ๑๖๘๒ ๑๖๘๓ ๑๖๘๔ ๑๖๘๕ ๑๖๘๖ ๑๖๘๗ ๑๖๘๘ ๑๖๘๙ ๑๖๙๐ ๑๖๙๑ ๑๖๙๒ ๑๖๙๓ ๑๖๙๔ ๑๖๙๕ ๑๖๙๖ ๑๖๙๗ ๑๖๙๘ ๑๖๙๙ ๑๗๐๐ ๑๗๐๑ ๑๗๐๒ ๑๗๐๓ ๑๗๐๔ ๑๗๐๕ ๑๗๐๖ ๑๗๐๗ ๑๗๐๘ ๑๗๐๙ ๑๗๑๐ ๑๗๑๑ ๑๗๑๒ ๑๗๑๓ ๑๗๑๔ ๑๗๑๕ ๑๗๑๖ ๑๗๑๗ ๑๗๑๘ ๑๗๑๙ ๑๗๒๐ ๑๗๒๑ ๑๗๒๒ ๑๗๒๓ ๑๗๒๔ ๑๗๒๕ ๑๗๒๖ ๑๗๒๗ ๑๗๒๘ ๑๗๒๙ ๑๗๓๐ ๑๗๓๑ ๑๗๓๒ ๑๗๓๓ ๑๗๓๔ ๑๗๓๕ ๑๗๓๖ ๑๗๓๗ ๑๗๓๘ ๑๗๓๙ ๑๗๔๐ ๑๗๔๑ ๑๗๔๒ ๑๗๔๓ ๑๗๔๔ ๑๗๔๕ ๑๗๔๖ ๑๗๔๗ ๑๗๔๘ ๑๗๔๙ ๑๗๕๐ ๑๗๕๑ ๑๗๕๒ ๑๗๕๓ ๑๗๕๔ ๑๗๕๕ ๑๗๕๖ ๑๗๕๗ ๑๗๕๘ ๑๗๕๙ ๑๗๖๐ ๑๗๖๑ ๑๗๖๒ ๑๗๖๓ ๑๗๖๔ ๑๗๖๕ ๑๗๖๖ ๑๗๖๗ ๑๗๖๘ ๑๗๖๙ ๑๗๗๐ ๑๗๗๑ ๑๗๗๒ ๑๗๗๓ ๑๗๗๔ ๑๗๗๕ ๑๗๗๖ ๑๗๗๗ ๑๗๗๘ ๑๗๗๙ ๑๗๘๐ ๑๗๘๑ ๑๗๘๒ ๑๗๘๓ ๑๗๘๔ ๑๗๘๕ ๑๗๘๖ ๑๗๘๗ ๑๗๘๘ ๑๗๘๙ ๑๗๙๐ ๑๗๙๑ ๑๗๙๒ ๑๗๙๓ ๑๗๙๔ ๑๗๙๕ ๑๗๙๖ ๑๗๙๗ ๑๗๙๘ ๑๗๙๙ ๑๘๐๐ ๑๘๐๑ ๑๘๐๒ ๑๘๐๓ ๑๘๐๔ ๑๘๐๕ ๑๘๐๖ ๑๘๐๗ ๑๘๐๘ ๑๘๐๙ ๑๘๑๐ ๑๘๑๑ ๑๘๑๒ ๑๘๑๓ ๑๘๑๔ ๑๘๑๕ ๑๘๑๖ ๑๘๑๗ ๑๘๑๘ ๑๘๑๙ ๑๘๒๐ ๑๘๒๑ ๑๘๒๒ ๑๘๒๓ ๑๘๒๔ ๑๘๒๕ ๑๘๒๖ ๑๘๒๗ ๑๘๒๘ ๑๘๒๙ ๑๘๓๐ ๑๘๓๑ ๑๘๓๒ ๑๘๓๓ ๑๘๓๔ ๑๘

๏ ปางนั้นพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าแห่งเทวดาทั้งหลาย ได้ทรงสดับคำของพระมหาสัตว์ดังนี้แล้ว ก็ทรงพระดำริว่า ท่านผู้นี้ได้ให้ทานแก่ยาจกทั้งหลายเป็นอันมาก ได้ให้ทานแก่ยาจกทั้งหลายเป็นอันมากแล้ว ก็ยังไม่ยินดีในทาน ยังมีความปรารถนาในทานอยู่ ท่านผู้นี้

ꠋꠞꠣ ꠋꠞꠣ ꠋꠞꠣ

ﷺ ﷺ ﷺ

ཀཱ་ཏྱཱ་ཡ་ན་ཡ་ཏ་ཏ་ཀ་ཀ་ཀ་ཏ་ཀ་ཀ་ཀ་ཏ་ཀ་ཀ་ཀ

\\ وما توفيقي إلا بالله عليه توكلت وإليه أنيب \\

\\ وكتبه بيده الفقير إلى الله تعالى عبد الله بن محمد بن عبد الرحمن بن حمد آل بسام \\

\\ غفر الله له ولوالديه ولجميع المسلمين آمين \\

\\ وكان الفراغ من نسخه يوم الثلاثاء الثالث عشر من شهر ربيع الآخر سنة ١٣٧٦ هـ \\

\\ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل الصلاة وأتم السلام \\

\\ وقد وقع الفراغ من مقابلته وتصحيحه يوم الأحد الثامن عشر من شهر ربيع الآخر \\

\\ سنة ١٣٧٦ هـ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل \\

\\ الصلاة وأتم السلام \\

\\ وكان الفراغ من نسخه يوم الثلاثاء الثالث عشر من شهر ربيع الآخر سنة ١٣٧٦ هـ \\

\\ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل الصلاة وأتم السلام \\

\\ وقد وقع الفراغ من مقابلته وتصحيحه يوم الأحد الثامن عشر من شهر ربيع الآخر \\

\\ سنة ١٣٧٦ هـ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل \\

\\ الصلاة وأتم السلام \\

\\ وكان الفراغ من نسخه يوم الثلاثاء الثالث عشر من شهر ربيع الآخر سنة ١٣٧٦ هـ \\

\\ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل الصلاة وأتم السلام \\

\\ وقد وقع الفراغ من مقابلته وتصحيحه يوم الأحد الثامن عشر من شهر ربيع الآخر \\

\\ سنة ١٣٧٦ هـ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل \\

\\ الصلاة وأتم السلام \\

\\ وكان الفراغ من نسخه يوم الثلاثاء الثالث عشر من شهر ربيع الآخر سنة ١٣٧٦ هـ \\

\\ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل الصلاة وأتم السلام \\

\\ وقد وقع الفراغ من مقابلته وتصحيحه يوم الأحد الثامن عشر من شهر ربيع الآخر \\

\\ سنة ١٣٧٦ هـ ألف وثلاثمائة وست وسبعين من الهجرة النبوية على صاحبها أفضل \\

\\ الصلاة وأتم السلام \\

๑ ๑๑๑

๏ ตาลปัตรเครื่องสูงกลดกั้นหยั่นลงมาถึงพื้นพสุธา ๏

๏ ปี่ชวาเป่าเพลงเรื่องเรื่องเพลงเรื่องเรื่องเพลงเรื่องเรื่อง

ꠀ

ꠀ

๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙

ཀཱ་ཏྱཱ་ཡ་ན་ཡ་ཏྱ་ཡ་ཏྱ་ཡ་ཏྱ

ฯ ตามเรื่องที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่องนี้ ฯ

ฯ ครั้งนั้นพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ในการที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้ขึ้นนั้น ก็ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะให้ผู้ที่ได้อ่านหนังสือเรื่องนี้ ได้ทราบถึงเรื่องราวของพระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระองค์ ฯ ครั้นเมื่อพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้ขึ้นแล้ว ก็ได้ทรงพระราชดำริต่อไป

ꝯꝑꝛ ꝺꝛꝯꝺꝛꝯꝺꝛꝯ

١ ما ما ما

ثم ذكر الشيخ أبو الحسن الأشعري رحمه الله تعالى في كتاب الإبانة عن أصول الديانة ما نصه:

"فإن قال قائل: ما الدليل على أن الله تعالى يرى بالأبصار؟ قيل له: الدليل على ذلك أن كل موجود يصح أن يرى، وإنما لا يرى ما لا يصح أن يرى، والله تعالى موجود، فوجب أن يصح أن يرى. فإن قال: ما معنى قولكم إن كل موجود يصح أن يرى؟ قيل له: معناه أن كل ما كان له حكم الوجود من قيام الصفة النفسية به، فإنه يصح أن يرى بالأبصار إذا ارتفعت الموانع، وهي أربعة: البعد المفرط، والقرب المفرط، والحجاب، وضعف الباصرة. فإن قال: ما الدليل على أن الله تعالى موجود؟ قيل له: الدليل على ذلك أن العالم محدث، وكل محدث لا بد له من محدث، فالله تعالى هو المحدث للعالم. فإن قال: ما الدليل على أن العالم محدث؟ قيل له: الدليل على ذلك أن الأجسام لا تخلو من الحركة والسكون، وما لا يخلو من الحركة والسكون فهو محدث، فالأجسام محدثة. فإن قال: ما الدليل على أن الأجسام لا تخلو من الحركة والسكون؟ قيل له: الدليل على ذلك أن الجسم لا يكون إلا في مكان، والمكان لا يخلو من أن يكون متحركا أو ساكنا، ف

๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ﻭﻟﻤﺎ ﺍﺳﺘﻘﺮ ﺑﻪ ﺍﻟﻤﻘﺎﻡ ﻭﺍﻃﻤﺄﻥ ﺍﻟﻤﻨﺎﻡ ﺃﺗﺎﻩ ﺍﻟﻤﻠﻚ ﺍﻟﻤﻌﻈﻢ ﻭﺍﻟﺴﻠﻄﺎﻥ ﺍﻟﻤﻔﺨﻢ ﺍﻟﻤﺆﻳﺪ ﺍﻟﻤﻨﺼﻮﺭ ﺍﻟﻤﻈﻔﺮ ﺍﻟﻤﺠﺎﻫﺪ ﺍﻟﻤﺮﺍﺑﻂ ﺍﻟﻤﺜﺎﺑﺮ ﺍﻟﻤﻈﻔﺮ ﺍﻟﻤﻨﺼﻮﺭ ﺍﻟﻤﺆﻳﺪ ﺍﻟﻤﻔﺨﻢ ﺍﻟﺴﻠﻄﺎﻥ ﺍﻟﻤﻌﻈﻢ ﺍﻟﻤﻠﻚ

ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله أمواتا بل أحياء عند ربهم يرزقون ۝ فرحين بما آتاهم الله من فضله ويستبشرون بالذين لم يلحقوا بهم من خلفهم ألا خوف عليهم ولا هم يحزنون ۝ يستبشرون بنعمة من الله وفضل وأن الله لا يضيع أجر المؤمنين ۝ الذين استجابوا لله والرسول من بعد ما أصابهم القرح للذين أحسنوا منهم واتقوا أجر عظيم ۝ الذين قال لهم الناس إن الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم إيمانا وقالوا حسبنا الله ونعم الوكيل ۝ فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم يمسسهم سوء واتبعوا رضوان الله والله ذو فضل عظيم ۝ إنما ذلكم الشيطان يخوف أوليائه فلا تخافوهم وخافون إن كنتم مؤمنين ۝ ولا يحزنك الذين يسارعون في الكفر إنهم لن يضروا الله شيئا يريد الله ألا يجعل لهم حظا في الآخرة ولهم عذاب عظيم ۝ إن الذين اشتروا الكفر بالإيمان لن يضروا الله شيئا ولهم عذاب أليم ۝ ولا يحسبن الذين كفروا أنما نملي لهم خير لأنفسهم إنما نملي لهم ليزدادوا إثما ولهم عذاب مهين ۝ ما كان الله ليذر المؤمنين على ما أنتم عليه حتى يميز الخبيث من الطيب وما كان الله ليطلعكم على الغيب ولكن الله يجتبي من رسله من يشاء فآمنوا بالله ورسله وإن تؤمنوا وتتقوا فلكم أجر عظيم ۝ ولا يحسبن الذين يبخلون بما آتاهم الله من فضله هو خيرا لهم بل هو شر لهم سيطوقون ما بخلوا به يوم القيامة ولله ميراث السماوات والأرض والله بما تعملون خبير ۝ لقد سمع الله قول الذين قالوا إن الله فقير ونحن أغنياء سنكتب ما قالوا وقتلهم الأنبياء بغير حق ونقول ذوقوا عذاب الحريق ۝ ذلك بما قدمت أيديكم وأن الله ليس بظلام للعبيد ۝ الذين قالوا إن الله عهد إلينا ألا نؤمن لرسول حتى يأتينا بقربان تأكله النار قل قد جاءكم رسل من قبلي بالبينات وبالذي قلتم فلم قتلتموهم إن كنتم صادقين ۝ فإن كذبوك فقد كذب رسل من قبلك جاءوا بالبينات والزبر والكتاب المنير ۝ كل نفس ذائقة الموت وإنما توفون أجوركم يوم القيامة فمن زحزح عن النار وأدخل الجنة فقد فاز وما الحياة الدنيا إلا متاع الغرور ۝ لتبلون في أموالكم وأنفسكم ولتسمعن من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم ومن الذين أشركوا أذى كثيرا وإن تصبروا وتتقوا فإن ذلك من عزم الأمور ۝ وإذ أخذ الله ميثاق الذين أوتوا الكتاب لتبيننه للناس ولا تكتمونه فنبذوه وراء ظهورهم واشتروا به ثمنا قليلا فبئس ما يشترون ۝ لا تحسبن الذين يفرحون بما أتوا ويحبون أن يحمدوا بما لم يفعلوا فلا تحسبنهم بمفازة من العذاب ولهم عذاب أليم ۝ ولله ملك السماوات والأرض والله على كل شيء قدير ۝ إن في خلق السماوات والأرض واختلاف الليل والنهار لآيات لأولي الألباب ۝ الذين يذكرون الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم ويتفكرون في خلق السماوات والأرض ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار ۝ ربنا إنك من تدخل النار فقد أخزيته وما للظالمين من أنصار ۝ ربنا إننا سمعنا منادي ينادي للإيمان أن آمنوا بربكم فآمنا ربنا فاغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار ۝ ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد ۝ فاستجاب لهم ربهم أني لا أضيع عمل عامل منكم من ذكر أو أنثى بعضكم من بعض فالذين هاجروا وأخرجوا من ديارهم وأوذوا في سبيلي وقاتلوا وقتلوا لأكفرن عنهم سيئاتهم ولأدخلنهم جنات تجري من تحتها الأنهار ثوابا من عند الله والله عنده حسن الثواب ۝ لا يغرنك تقلب الذين كفروا في البلاد ۝ متاع قليل ثم مأواهم جهنم وبئس المهاد ۝ لكن الذين اتقوا ربهم لهم جنات تجري من تحتها الأنهار خالدين فيها نزلا من عند الله وما عند الله خير للأبرار ۝ وإن من أهل الكتاب لمن يؤمن بالله وما أنزل إليكم وما أنزل إليهم خاشعين لله لا يشترون بآيات الله ثمنا قليلا أولئك لهم أجرهم عند ربهم إن الله سريع الحساب ۝ يا أيها الذين آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلكم تفلحون ۝

๑ ๏ ๏ ๏

๑ ๏ ๏ ๏

ا ابو ابو ابو

ཀཱ་ཀཱ་ཀཱ་

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः सङ्कर्षणाय च प्रद्युम्नायानिरुद्धाय च नमो नमः ॥
नमो नमो वासुदेवाय नमो नमो हृषीकेशाय नमो नमो नरकजिते नमो नमः पुरुषोत्तमाय नमो नमो ॥
अधोक्षजाय नमो नमो नारसिंहाय नमो नमो नमस्ते अच्युत नमस्ते जनार्दन नमस्ते हरये कृष्ण नमस्ते ॥
योगपीठाय नमस्ते नमस्ते नमो नमो नमस्ते सर्वलोकाय नमस्ते सर्वसूत्रिणे नमो नमो वासुदेवाय ॥
नमो नमः ॥ ॥ ॥

ولا يجوز أن يكون الأمر بالتوبة لأجل الكفر، لأن الكافر لا يؤمر بالتوبة من الكفر، وإنما يؤمر بالإيمان، فثبت أن الأمر بالتوبة لأجل الذنب، وهذا يدل على أن الكبيرة لا تزول إلا بالتوبة، وهو قول أكثر أهل العلم، وقال بعضهم: إن الكبيرة تزول بالاجتناب عنها وإن لم يتب، وهذا قول ضعيف، والدليل على ضعفه هذه الآية، فإن الله تعالى أمر بالتوبة من الكبائر، ولو كانت تزول بالاجتناب لما أمر بالتوبة، فثبت

ﷺ ﷺ ﷺ

།།ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡི་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ

ا ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِي يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَانُ مِنَ ٱلْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَا وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَٱنْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى ٱللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ٢ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَا وَيُرْبِي ٱلصَّدَقَاتِ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ٣ إِنَّ ٱلَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا ٱلصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا ٱلصَّلَاةَ وَآتَوُا ٱلزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٤ يَا أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا ٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٥ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ٦ وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ٧ وَٱتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ٨ يَا أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى فَٱكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِٱلْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ ٱلَّذِي عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ ٱلَّذِي عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِٱلْعَدْلِ وَٱسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَٱمْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ ٱلشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا ٱلْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ ٱلشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ ٱللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ٩ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِي ٱؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا ٱلشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ١٠ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَاوَاتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ ٱللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ١١ آمَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَٱلْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ١٢ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى ٱلَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَٱنْصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَافِرِينَ ١٣

١ ١٢٣٤٥٦٧٨٩١٠١١١٢١٣١٤١٥١٦١٧١٨١٩٢٠٢١٢٢٢٣٢٤٢٥٢٦٢٧٢٨٢٩٣٠٣١٣٢٣٣٣٤٣٥٣٦٣٧٣٨٣٩٤٠٤١٤٢٤٣٤٤٤٥٤٦٤٧٤٨٤٩٥٠٥١٥٢٥٣٥٤٥٥٥٦٥٧٥٨٥٩٦٠٦١٦٢٦٣٦٤٦٥٦٦٦٧٦٨٦٩٧٠٧١٧٢٧٣٧٤٧٥٧٦٧٧٧٨٧٩٨٠٨١٨٢٨٣٨٤٨٥٨٦٨٧٨٨٨٩٩٠٩١٩٢٩٣٩٤٩٥٩٦٩٧٩٨٩٩١٠٠١٠١١٠٢١٠٣١٠٤١٠٥١٠٦١٠٧١٠٨١٠٩١١٠١١١١٢١١٣١١٤١١٥١١٦١١٧١١٨١١٩١٢٠١٢١١٢٢١٢٣١٢٤١٢٥١٢٦١٢٧١٢٨١٢٩١٣٠١٣١١٣٢١٣٣١٣٤١٣٥١٣٦١٣٧١٣٨١٣٩١٤٠١٤١١٤٢١٤٣١٤٤١٤٥١٤٦١٤٧١٤٨١٤٩١٥٠١٥١١٥٢١٥٣١٥٤١٥٥١٥٦١٥٧١٥٨١٥٩١٦٠١٦١١٦٢١٦٣١٦٤١٦٥١٦٦١٦٧١٦٨١٦٩١٧٠١٧١١٧٢١٧٣١٧٤١٧٥١٧٦١٧٧١٧٨١٧٩١٨٠١٨١١٨٢١٨٣١٨٤١٨٥١٨٦١٨٧١٨٨١٨٩١٩٠١٩١١٩٢١٩٣١٩٤١٩٥١٩٦١٩٧١٩٨١٩٩٢٠٠٢٠١٢٠٢٢٠٣٢٠٤٢٠٥٢٠٦٢٠٧٢٠٨٢٠٩٢١٠٢١١٢١٢٢١٣٢١٤٢١٥٢١٦٢١٧٢١٨٢١٩٢٢٠٢٢١٢٢٢٢٣٢٢٤٢٢٥٢٢٦٢٢٧٢٢٨٢٢٩٢٣٠٢٣١٢٣٢٢٣٣٢٣٤٢٣٥٢٣٦٢٣٧٢٣٨٢٣٩٢٤٠٢٤١٢٤٢٢٤٣٢٤٤٢٤٥٢٤٦٢٤٧٢٤٨٢٤٩٢٥٠٢٥١٢٥٢٢٥٣٢٥٤٢٥٥٢٥٦٢٥٧٢٥٨٢٥٩٢٦٠٢٦١٢٦٢٢٦٣٢٦٤٢٦٥٢٦٦٢٦٧٢٦٨٢٦٩٢٧٠٢٧١٢٧٢٢٧٣٢٧٤٢٧٥٢٧٦٢٧٧٢٧٨٢٧٩٢٨٠٢٨١٢٨٢٢٨٣٢٨٤٢٨٥٢٨٦٢٨٧٢٨٨٢٨٩٢٩٠٢٩١٢٩٢٢٩٣٢٩٤٢٩٥٢٩٦٢٩٧٢٩٨٢٩٩٣٠٠٣٠١٣٠٢٣٠٣٣٠٤٣٠٥٣٠٦٣٠٧٣٠٨٣٠٩٣١٠٣١١٣١٢٣١٣٣١٤٣١٥٣١٦٣١٧٣١٨٣١٩٣٢٠٣٢١٣٢٢٣٢٣٣٢٤٣٢٥٣٢٦٣٢٧٣٢٨٣٢٩٣٣٠٣٣١٣٣٢٣٣٣٣٣٤٣٣٥٣٣٦٣٣٧٣٣٨٣٣٩٣٤٠٣٤١٣٤٢٣٤٣٣٤٤٣٤٥٣٤٦٣٤٧٣٤٨٣٤٩٣٥٠٣٥١٣٥٢٣٥٣٣٥٤٣٥٥٣٥٦٣٥٧٣٥٨٣٥٩٣٦٠٣٦١٣٦٢٣٦٣٣٦٤٣٦٥٣٦٦٣٦٧٣٦٨٣٦٩٣٧٠٣٧١٣٧٢٣٧٣٣٧٤٣٧٥٣٧٦٣٧٧٣٧٨٣٧٩٣٨٠٣٨١٣٨٢٣٨٣٣٨٤٣٨٥٣٨٦٣٨٧٣٨٨٣٨٩٣٩٠٣٩١٣٩٢٣٩٣٣٩٤٣٩٥٣٩٦٣٩٧٣٩٨٣٩٩٤٠٠٤٠١٤٠٢٤٠٣٤٠٤٤٠٥٤٠٦٤٠٧٤٠٨٤٠٩٤١٠٤١١٤١٢٤١٣٤١٤٤١٥٤١٦٤١٧٤١٨٤١٩٤٢٠٤٢١٤٢٢٤٢٣٤٢٤٤٢٥٤٢٦٤٢٧٤٢٨٤٢٩٤٣٠٤٣١٤٣٢٤٣٣٤٣٤٤٣٥٤٣٦٤٣٧٤٣٨٤٣٩٤٤٠٤٤١٤٤٢٤٤٣٤٤٤٤٤٥٤٤٦٤٤٧٤٤٨٤٤٩٤٥٠٤٥١٤٥٢٤٥٣٤٥٤٤٥٥٤٥٦٤٥٧٤٥٨٤٥٩٤٦٠٤٦١٤٦٢٤٦٣٤٦٤٤٦٥٤٦٦٤٦٧٤٦٨٤٦٩٤٧٠٤٧١٤٧٢٤٧٣٤٧٤٤٧٥٤٧٦٤٧٧٤٧٨٤٧٩٤٨٠٤٨١٤٨٢٤٨٣٤٨٤٤٨٥٤٨٦٤٨٧٤٨٨٤٨٩٤٩٠٤٩١٤٩٢٤٩٣٤٩٤٤٩٥٤٩٦٤٩٧٤٩٨٤٩٩٥٠٠٥٠١٥٠٢٥٠٣٥٠٤٥٠٥٥٠٦٥٠٧٥٠٨٥٠٩٥١٠٥١١٥١٢٥١٣٥١٤٥١٥٥١٦٥١٧٥١٨٥١٩٥٢٠٥٢١٥٢٢٥٢٣٥٢٤٥٢٥٥٢٦٥٢٧٥٢٨٥٢٩٥٣٠٥٣١٥٣٢٥٣٣٥٣٤٥٣٥٥٣٦٥٣٧٥٣٨٥٣٩٥٤٠٥٤١٥٤٢٥٤٣٥٤٤٥٤٥٥٤٦٥٤٧٥٤٨٥٤٩٥٥٠٥٥١٥٥٢٥٥٣٥٥٤٥٥٥٥٥٦٥٥٧٥٥٨٥٥٩٥٦٠٥٦١٥٦٢٥٦٣٥٦٤٥٦٥٥٦٦٥٦٧٥٦٨٥٦٩٥٧٠٥٧١٥٧٢٥٧٣٥٧٤٥٧٥٥٧٦٥٧٧٥٧٨٥٧٩٥٨٠٥٨١٥٨٢٥٨٣٥٨٤٥٨٥٥٨٦٥٨٧٥٨٨٥٨٩٥٩٠٥٩١٥٩٢٥٩٣٥٩٤٥٩٥٥٩٦٥٩٧٥٩٨٥٩٩٦٠٠٦٠١٦٠٢٦٠٣٦٠٤٦٠٥٦٠٦٦٠٧٦٠٨٦٠٩٦١٠٦١١٦١٢٦١٣٦١٤٦١٥٦١٦٦١٧٦١٨٦١٩٦٢٠٦٢١٦٢٢٦٢٣٦٢٤٦٢٥٦٢٦٦٢٧٦٢٨٦٢٩٦٣٠٦٣١٦٣٢٦٣٣٦٣٤٦٣٥٦٣٦٦٣٧٦٣٨٦٣٩٦٤٠٦٤١٦٤٢٦٤٣٦٤٤٦٤٥٦٤٦٦٤٧٦٤٨٦٤٩٦٥٠٦٥١٦٥٢٦٥٣٦٥٤٦٥٥٦٥٦٦٥٧٦٥٨٦٥٩٦٦٠٦٦١٦٦٢٦٦٣٦٦٤٦٦٥٦٦٦٦٦٧٦٦٨٦٦٩٦٧٠٦٧١٦٧٢٦٧٣٦٧٤٦٧٥٦٧٦٦٧٧٦٧٨٦٧٩٦٨٠٦٨١٦٨٢٦٨٣٦٨٤٦٨٥٦٨٦٦٨٧٦٨٨٦٨٩٦٩٠٦٩١٦٩٢٦٩٣٦٩٤٦٩٥٦٩٦٦٩٧٦٩٨٦٩٩٧٠٠٧٠١٧٠٢٧٠٣٧٠٤٧٠٥٧٠٦٧٠٧٧٠٨٧٠٩٧١٠٧١١٧١٢٧١٣٧١٤٧١٥٧١٦٧١٧٧١٨٧١٩٧٢٠٧٢١٧٢٢٧٢٣٧٢٤٧٢٥٧٢٦٧٢٧٧٢٨٧٢٩٧٣٠٧٣١٧٣٢٧٣٣٧٣٤٧٣٥٧٣٦٧٣٧٧٣٨٧٣٩٧٤٠٧٤١٧٤٢٧٤٣٧٤٤٧٤٥٧٤٦٧٤٧٧٤٨٧٤٩٧٥٠٧٥١٧٥٢٧٥٣٧٥٤٧٥٥٧٥٦٧٥٧٧٥٨٧٥٩٧٦٠٧٦١٧٦٢٧٦٣٧٦٤٧٦٥٧٦٦٧٦٧٧٦٨٧٦٩٧٧٠٧٧١٧٧٢٧٧٣٧٧٤٧٧٥٧٧٦٧٧٧٧٧٨٧٧٩٧٨٠٧٨١٧٨٢٧٨٣٧٨٤٧٨٥٧٨٦٧٨٧٧٨٨٧٨٩٧٩٠٧٩١٧٩٢٧٩٣٧٩٤٧٩٥٧٩٦٧٩٧٧٩٨٧٩٩٨٠٠٨٠١٨٠٢٨٠٣٨٠٤٨٠٥٨٠٦٨٠٧٨٠٨٨٠٩٨١٠٨١١٨١٢٨١٣٨١٤٨١٥٨١٦٨١٧٨١٨٨١٩٨٢٠٨٢١٨٢٢٨٢٣٨٢٤٨٢٥٨٢٦٨٢٧٨٢٨٨٢٩٨٣٠٨٣١٨٣٢٨٣٣٨٣٤٨٣٥٨٣٦٨٣٧٨٣٨٨٣٩٨٤٠٨٤١٨٤٢٨٤٣٨٤٤٨٤٥٨٤٦٨٤٧٨٤٨٨٤٩٨٥٠٨٥١٨٥٢٨٥٣٨٥٤٨٥٥٨٥٦٨٥٧٨٥٨٨٥٩٨٦٠٨٦١٨٦٢٨٦٣٨٦٤٨٦٥٨٦٦٨٦٧٨٦٨٨٦٩٨٧٠٨٧١٨٧٢٨٧٣٨٧٤٨٧٥٨٧٦٨٧٧٨٧٨٨٧٩٨٨٠٨٨١٨٨٢٨٨٣٨٨٤٨٨٥٨٨٦٨٨٧٨٨٨٨٨٩٨٩٠٨٩١٨٩٢٨٩٣٨٩٤٨٩٥٨٩٦٨٩٧٨٩٨٨٩٩٩٠٠٩٠١٩٠٢٩٠٣٩٠٤٩٠٥٩٠٦٩٠٧٩٠٨٩٠٩٩١٠٩١١٩١٢٩١٣٩١٤٩١٥٩١٦٩١٧٩١٨٩١٩٩٢٠٩٢١٩٢٢٩٢٣٩٢٤٩٢٥٩٢٦٩٢٧٩٢٨٩٢٩٩٣٠٩٣١٩٣٢٩٣٣٩٣٤٩٣٥٩٣٦٩٣٧٩٣٨٩٣٩٩٤٠٩٤١٩٤٢٩٤٣٩٤٤٩٤٥٩٤٦٩٤٧٩٤٨٩٤٩٩٥٠٩٥١٩٥٢٩٥٣٩٥٤٩٥٥٩٥٦٩٥٧٩٥٨٩٥٩٩٦٠٩٦١٩٦٢٩٦٣٩٦٤٩٦٥٩٦٦٩٦٧٩٦٨٩٦٩٩٧٠٩٧١٩٧٢٩٧٣٩٧٤٩٧٥٩٧٦٩٧٧٩٧٨٩٧٩٩٨٠٩٨١٩٨٢٩٨٣٩٨٤٩٨٥٩٨٦٩٨٧٩٨٨٩٨٩٩٩٠٩٩١٩٩٢٩٩٣٩٩٤٩٩٥٩٩٦٩٩٧٩٩٨٩٩٩١٠٠٠١٠٠١٠٠٢٠٠٣٠٠٤٠٠٥٠٠٦٠٠٧٠٠٨٠٠٩٠١٠٠١٠١١٠١٢٠١٣٠١٤٠١٥٠١٦٠١٧٠١٨٠١٩٠٢٠٠٢١٠٢٢٠٢٣٠٢٤٠٢٥٠٢٦٠٢٧٠٢٨٠٢٩٠٣٠٠٣١٠٣٢٠٣٣٠٣٤٠٣٥٠٣٦٠٣٧٠٣٨٠٣٩٠٤٠٠٤١٠٤٢٠٤٣٠٤٤٠٤٥٠٤٦٠٤٧٠٤٨٠٤٩٠٥٠٠٥١٠٥٢٠٥٣٠٥٤٠٥٥٠٥٦٠٥٧٠٥٨٠٥٩٠٦٠٠٦١٠٦٢٠٦٣٠٦٤٠٦٥٠٦٦٠٦٧٠٦٨٠٦٩٠٧٠٠٧١٠٧٢٠٧٣٠٧٤٠٧٥٠٧٦٠٧٧٠٧٨٠٧٩٠٨٠٠٨١٠٨٢٠٨٣٠٨٤٠٨٥٠٨٦٠٨٧٠٨٨٠٨٩٠٩٠٠٩١٠٩٢٠٩٣٠٩٤٠٩٥٠٩٦٠٩٧٠٩٨٠٩٩١٠٠١٠١١٠٢١٠٣١٠٤١٠٥١٠٦١٠٧١٠٨١٠٩١١٠١١١١٢١١٣١١٤١١٥١١٦١١٧١١٨١١٩١٢٠١٢١١٢٢١٢٣١٢٤١٢٥١٢٦١٢٧١٢٨١٢٩١٣٠١٣١١٣٢١٣٣١٣٤١٣٥١٣٦١٣٧١٣٨١٣٩١٤٠١٤١١٤٢١٤٣١٤٤١٤٥١٤٦١٤٧١٤٨١٤٩١٥٠١٥١١٥٢١٥٣١٥٤١٥٥١٥٦١٥٧١٥٨١٥٩١٦٠١٦١١٦٢١٦٣١٦٤١٦٥١٦٦١٦٧١٦٨١٦٩١٧٠١٧١١٧٢١٧٣١٧٤١٧٥١٧٦١٧٧١٧٨١٧٩١٨٠١٨١١٨٢١٨٣١٨٤١٨٥١٨٦١٨٧١٨٨١٨٩١٩٠١٩١١٩٢١٩٣١٩٤١٩٥١٩٦١٩٧١٩٨١٩٩٢٠٠٢٠١٢٠٢٢٠٣٢٠٤٢٠٥٢٠٦٢٠٧٢٠٨٢٠٩٢١٠٢١١٢١٢٢١٣٢١٤٢١٥٢١٦٢١٧٢١٨٢١٩٢٢٠٢٢١٢٢٢٢٣٢٢٤٢٢٥٢٢٦٢٢٧٢٢٨٢٢٩٢٣٠٢٣١٢٣٢٢٣٣٢٣٤٢٣٥٢٣٦٢٣٧٢٣٨٢٣٩٢٤٠٢٤١٢٤٢٢٤٣٢٤٤٢٤٥٢٤٦٢٤٧٢٤٨٢٤٩٢٥٠٢٥١٢٥٢٢٥٣٢٥٤٢٥٥٢٥٦٢٥٧٢٥٨٢٥٩٢٦٠٢٦١٢٦٢٢٦٣٢٦٤٢٦٥٢٦٦٢٦٧٢٦٨٢٦٩٢٧٠٢٧١٢٧٢٢٧٣٢٧٤٢٧٥٢٧٦٢٧٧٢٧٨٢٧٩٢٨٠٢٨١٢٨٢٢٨٣٢٨٤٢٨٥٢٨٦٢٨٧٢٨٨٢٨٩٢٩٠٢٩١٢٩٢٢٩٣٢٩٤٢٩٥٢٩٦٢٩٧٢٩٨٢٩٩٣٠٠٣٠١٣٠٢٣٠٣٣٠٤٣٠٥٣٠٦٣٠٧٣٠٨٣٠٩٣١٠٣١١٣١٢٣١٣٣١٤٣١٥٣١٦٣١٧٣١٨٣١٩٣٢٠٣٢١٣٢٢٣٢٣٣٢٤٣٢٥٣٢٦٣٢٧٣٢٨٣٢٩٣٣٠٣٣١٣٣٢٣٣٣٣٣٤٣٣٥٣٣٦٣٣٧٣٣٨٣٣٩٣٤٠٣٤١٣٤٢٣٤٣٣٤٤٣٤٥٣٤٦٣٤٧٣٤٨٣٤٩٣٥٠٣٥١٣٥٢٣٥٣٣٥٤٣٥٥٣٥٦٣٥٧٣٥٨٣٥٩٣٦٠٣٦١٣٦٢٣٦٣٣٦٤٣٦٥٣٦٦٣٦٧٣٦٨٣٦٩٣٧٠٣٧١٣٧٢٣٧٣٣٧٤٣٧٥٣٧٦٣٧٧٣٧٨٣٧٩٣٨٠٣٨١٣٨٢٣٨٣٣٨٤٣٨٥٣٨٦٣٨٧٣٨٨٣٨٩٣٩٠٣٩١٣٩٢٣٩٣٣٩٤٣٩٥٣٩٦٣٩٧٣٩٨٣٩٩٤٠٠٤٠١٤٠٢٤٠٣٤٠٤٤٠٥٤٠٦٤٠٧٤٠٨٤٠٩٤١٠٤١١٤١٢٤١٣٤١٤٤١٥٤١٦٤١٧٤١٨٤١٩٤٢٠٤٢١٤٢٢٤٢٣٤٢٤٤٢٥٤٢٦٤٢٧٤٢٨٤٢٩٤٣٠٤٣١٤٣٢٤٣٣٤٣٤٤٣٥٤٣٦٤٣٧٤٣٨٤٣٩٤٤٠٤٤١٤٤٢٤٤٣٤٤٤٤٤٥٤٤٦٤٤٧٤٤٨٤٤٩٤٥٠٤٥١٤٥٢٤٥٣٤٥٤٤٥٥٤٥٦٤٥٧٤٥٨٤٥٩٤٦٠٤٦١٤٦٢٤٦٣٤٦٤٤٦٥٤٦٦٤٦٧٤٦٨٤٦٩٤٧٠٤٧١٤٧٢٤٧٣٤٧٤٤٧٥٤٧٦٤٧٧٤٧٨٤٧٩٤٨٠٤٨١٤٨٢٤٨٣٤٨٤٤٨٥٤٨٦٤٨٧٤٨٨٤٨٩٤٩٠٤٩١٤٩٢٤٩٣٤٩٤٤٩٥٤٩٦٤٩٧٤٩٨٤٩٩٥٠٠٥٠١٥٠٢٥٠٣٥٠٤٥٠٥٥٠٦٥٠٧٥٠٨٥٠٩٥١٠٥١١٥١٢٥١٣٥١٤٥١٥٥١٦٥١٧٥١٨٥١٩٥٢٠٥٢١٥٢٢٥٢٣٥٢٤٥٢٥٥٢٦٥٢٧٥٢٨٥٢٩٥٣٠٥٣١٥٣٢٥٣٣٥٣٤٥٣٥٥٣٦٥٣٧٥٣٨٥٣٩٥٤٠٥٤١٥٤٢٥٤٣٥٤٤٥٤٥٥٤٦٥٤٧٥٤٨٥٤٩٥٥٠٥٥١٥٥٢٥٥٣٥٥٤٥٥٥٥٥٦٥٥٧٥٥٨٥٥٩٥٦٠٥٦١٥٦٢٥٦٣٥٦٤٥٦٥٥٦٦٥٦٧٥٦٨٥٦٩٥٧٠٥٧١٥٧٢٥٧٣٥٧٤٥٧٥٥٧٦٥٧٧٥٧٨٥٧٩٥٨٠٥٨١٥٨٢٥٨٣٥٨٤٥٨٥٥٨٦٥٨٧٥٨٨٥٨٩٥٩٠٥٩١٥٩٢٥٩٣٥٩٤٥٩٥٥٩٦٥٩٧٥٩٨٥٩٩٦٠٠٦٠١٦٠٢٦٠٣٦٠٤٦٠٥٦٠٦٦٠٧٦٠٨٦٠٩٦١٠٦١١٦١٢٦١٣٦١٤٦١٥٦١٦٦١٧٦١٨٦١٩٦٢٠٦٢١٦٢٢٦٢٣٦٢٤٦٢٥٦٢٦٦٢٧٦٢٨٦٢٩٦٣٠٦٣١٦٣٢٦٣٣٦٣٤٦٣٥٦٣٦٦٣٧٦٣٨٦٣٩٦٤٠٦٤١٦٤٢٦٤٣٦٤٤٦٤٥٦٤٦٦٤٧٦٤٨٦٤٩٦٥٠٦٥١٦٥٢٦٥٣٦٥٤٦٥٥٦٥٦٦٥٧٦٥٨٦٥٩٦٦٠٦٦١٦٦٢٦٦٣٦٦٤٦٦٥٦٦٦٦٦٧٦٦٨٦٦٩٦٧٠٦٧١٦٧٢٦٧٣٦٧٤٦٧٥٦٧٦٦٧٧٦٧٨٦٧٩٦٨٠٦٨١٦٨٢٦٨٣٦٨٤٦٨٥٦٨٦٦٨٧٦٨٨٦٨٩٦٩٠٦٩١٦٩٢٦٩٣٦٩٤٦٩٥٦٩٦٦٩٧٦٩٨٦٩٩٧٠٠٧٠١٧٠٢٧٠٣٧٠٤٧٠٥٧٠٦٧٠٧٧٠٨٧٠٩٧١٠٧١١٧١٢٧١٣٧١٤٧١٥٧١٦٧١٧٧١٨٧١٩٧٢٠٧٢١٧٢٢٧٢٣٧٢٤٧٢٥٧٢٦٧٢٧٧٢٨٧٢٩٧٣٠٧٣١٧٣٢٧٣٣٧٣٤٧٣٥٧٣٦٧٣٧٧٣٨٧٣٩٧٤٠٧٤١٧٤٢٧٤٣٧٤٤٧٤٥٧٤٦٧٤٧٧٤٨٧٤٩٧٥٠٧٥١٧٥٢٧٥٣٧٥٤٧٥٥٧٥٦٧٥٧٧٥٨٧٥٩٧٦٠٧٦١٧٦٢٧٦٣٧٦٤٧٦٥٧٦٦٧٦٧٧٦٨٧٦٩٧٧٠٧٧١٧٧٢٧٧٣٧٧٤٧٧٥٧٧٦٧٧٧٧٧٨٧٧٩٧٨٠٧٨١٧٨٢٧٨٣٧٨٤٧٨٥٧٨٦٧٨٧٧٨٨٧٨٩٧٩٠٧٩١٧٩٢٧٩٣٧٩٤٧٩٥٧٩٦٧٩٧٧٩٨٧٩٩٨٠٠٨٠١٨٠٢٨٠٣٨٠٤٨٠٥٨٠٦٨٠٧٨٠٨٨٠٩٨١٠٨١١٨١٢٨١٣٨١٤٨١٥٨١٦٨١٧٨١٨٨١٩٨٢٠٨٢١٨٢٢٨٢٣٨٢٤٨٢٥٨٢٦٨٢٧٨٢٨٨٢٩٨٣٠٨٣١٨٣٢٨٣٣٨٣٤٨٣٥٨٣٦٨٣٧٨٣٨٨٣٩٨٤٠٨٤١٨٤٢٨٤٣٨٤٤٨٤٥٨٤٦٨٤٧٨٤٨٨٤٩٨٥٠٨٥١٨٥٢٨٥٣٨٥٤٨٥٥٨٥٦٨٥٧٨٥٨٨٥٩٨٦٠٨٦١٨٦٢٨٦٣٨٦٤٨٦٥٨٦٦٨٦٧٨٦٨٨٦٩٨٧٠٨٧١٨٧٢٨٧٣٨٧٤٨٧٥٨٧٦٨٧٧٨٧٨٨٧٩٨٨٠٨٨١٨٨٢٨٨٣٨٨٤٨٨٥٨٨٦٨٨٧٨٨٨٨٨٩٨٩٠٨٩١٨٩٢٨٩٣٨٩٤٨٩٥٨٩٦٨٩٧٨٩٨٨٩٩٩٠٠٩٠١٩٠٢٩٠٣٩٠٤٩٠٥٩٠٦٩٠٧٩٠٨٩٠٩٩١٠٩١١٩١٢٩١٣٩١٤٩١٥٩١٦٩١٧٩١٨٩١٩٩٢٠٩٢١٩٢٢٩٢٣٩٢٤٩٢٥٩٢٦٩٢٧٩٢٨٩٢٩٩٣٠٩٣١٩٣٢٩٣٣٩٣٤٩٣٥٩٣٦٩٣٧٩٣٨٩٣٩٩٤٠٩٤١٩٤٢٩٤٣٩٤٤٩٤٥٩٤٦٩٤٧٩٤٨٩٤٩٩٥٠٩٥١٩٥٢٩٥٣٩٥٤٩٥٥٩٥٦٩٥٧٩٥٨٩٥٩٩٦٠٩٦١٩٦٢٩٦٣٩٦٤٩٦٥٩٦٦٩٦٧٩٦٨٩٦٩٩٧٠٩٧١٩٧٢٩٧٣٩٧٤٩٧٥٩٧٦٩٧٧٩٧٨٩٧٩٩٨٠٩٨١٩٨٢٩٨٣٩٨٤٩٨٥٩٨٦٩٨٧٩٨٨٩٨٩٩٩٠٩٩١٩٩٢٩٩٣٩٩٤٩٩٥٩٩٦٩٩٧٩٩٨٩٩٩١٠٠٠١٠٠١٠٠٢٠٠٣٠٠٤٠٠٥٠٠٦٠٠٧٠٠٨٠٠٩٠١٠٠١٠١١٠١٢٠١٣٠١٤٠١٥٠١٦٠١٧٠١٨٠١٩٠٢٠٠٢١٠٢٢٠٢٣٠٢٤٠٢٥٠٢٦٠٢٧٠٢٨٠٢٩٠٣٠٠٣١٠٣٢٠٣٣٠٣٤٠٣٥٠٣٦٠٣٧٠٣٨٠٣٩٠٤٠٠٤١٠٤٢٠٤٣٠٤٤٠٤٥٠٤٦٠٤٧٠٤٨٠٤٩٠٥٠٠٥١٠٥٢٠٥٣٠٥٤٠٥٥٠٥٦٠٥٧٠٥٨٠٥٩٠٦٠٠٦١٠٦٢٠٦٣٠٦٤٠٦٥٠٦٦٠٦٧٠٦٨٠٦٩٠٧٠٠٧١٠٧٢٠٧٣٠٧٤٠٧٥٠٧٦٠٧٧٠٧٨٠٧٩٠٨٠٠٨١٠٨٢٠٨٣٠٨٤٠٨٥٠٨٦٠٨٧٠٨٨٠٨٩٠٩٠٠٩١٠٩٢٠٩٣٠٩٤٠٩٥٠٩٦٠٩٧٠٩٨٠٩٩١٠٠١٠١١٠٢١٠٣١٠٤١٠٥١٠٦١٠٧١٠٨١٠٩١١٠١١١١٢١١٣١١٤١١٥١١٦١١٧١١٨١١٩١٢٠١٢١١٢٢١٢٣١٢٤١٢٥١٢٦١٢٧١٢٨١٢٩١٣٠١٣١١٣٢١٣٣١٣٤١٣٥١٣٦١٣٧١٣٨١٣٩١٤٠١٤١١٤٢١٤٣١٤٤١٤٥١٤٦١٤٧١٤٨١٤٩١٥٠١٥١١٥٢١٥٣١٥٤١٥٥١٥٦١٥٧١٥٨١٥٩١٦٠١٦١١٦٢١٦٣١٦٤١٦٥١٦٦١٦٧١٦٨١٦٩١٧٠١٧١١٧٢١٧٣١٧٤١٧٥١٧٦١٧٧١٧٨١٧٩١٨٠١٨١١٨٢١٨٣١٨٤١٨٥١٨٦١٨٧١٨٨١٨٩١٩٠١٩١١٩٢١٩٣١٩٤١٩٥١٩٦١٩٧١٩٨١٩٩٢٠٠٢٠١٢٠٢٢٠٣٢٠٤٢٠٥٢٠٦٢٠٧٢٠٨٢٠٩٢١٠٢١١٢١٢٢١٣٢١٤٢١٥٢١٦٢١٧٢١٨٢١٩٢٢٠٢٢١٢٢٢٢٣٢٢٤٢٢٥٢٢٦٢٢٧٢٢٨٢٢٩٢٣٠٢٣١٢٣٢٢٣٣٢٣٤٢٣٥٢٣٦٢٣٧٢٣٨٢٣٩٢٤٠٢٤١٢٤٢٢٤٣٢٤٤٢٤٥٢٤٦٢٤٧٢٤٨٢٤٩٢٥٠٢٥١٢٥٢٢٥٣٢٥٤٢٥٥٢٥٦٢٥٧٢٥٨٢٥٩٢٦٠٢٦١٢٦٢٢٦٣٢٦٤٢٦٥٢٦٦٢٦٧٢٦٨٢٦٩٢٧٠٢٧١٢٧٢٢٧٣٢٧٤٢٧٥٢٧٦٢٧٧٢٧٨٢٧٩٢٨٠٢٨١٢٨٢٢٨٣٢٨٤٢٨٥٢٨٦٢٨٧٢٨٨٢٨٩٢٩٠٢٩١٢٩٢٢٩٣٢٩٤٢٩٥٢٩٦٢٩٧٢٩٨٢٩٩٣٠٠٣٠١٣٠٢٣٠٣٣٠٤٣٠٥٣٠٦٣٠٧٣٠٨٣٠٩٣١٠٣١١٣١٢٣١٣٣١٤٣١٥٣١٦٣١٧٣١٨٣١٩٣٢٠٣٢١٣٢٢٣٢٣٣٢٤٣٢٥٣٢٦٣٢٧٣٢٨٣٢٩٣٣٠٣٣١٣٣٢٣٣٣٣٣٤٣٣٥٣٣٦٣٣٧٣٣٨٣٣٩٣٤٠٣٤١٣٤٢٣٤٣٣٤٤٣٤٥٣٤٦٣٤٧٣٤٨٣٤٩٣٥٠٣٥١٣٥٢٣٥٣٣٥٤٣٥٥٣٥٦٣٥٧٣٥٨٣٥٩٣٦٠٣٦١٣٦٢٣٦٣٣٦٤٣٦٥٣٦٦٣٦٧٣٦٨٣٦٩٣٧٠٣٧١٣٧٢٣٧٣٣٧٤٣٧٥٣٧٦٣٧٧٣٧٨٣٧٩٣٨٠٣٨١٣٨٢٣٨٣٣٨٤٣٨٥٣٨٦٣٨٧٣٨٨٣٨٩٣٩٠٣٩١٣٩٢٣٩٣٣٩٤٣٩٥٣٩٦٣٩٧٣٩٨٣٩٩٤٠٠٤٠١٤٠٢٤٠٣٤٠٤٤٠٥٤٠٦٤٠٧٤٠٨٤٠٩٤١٠٤١١٤١٢٤١٣٤١٤٤١٥٤١٦٤١٧٤١٨٤١٩٤٢٠٤٢١٤٢٢٤٢٣٤٢٤٤٢٥٤٢٦٤٢٧٤٢٨٤٢٩٤٣٠٤٣١٤٣٢٤٣٣٤٣٤٤٣٥٤٣٦٤٣٧٤٣٨٤٣٩٤٤٠٤٤١٤٤٢٤٤٣٤٤٤٤٤٥٤٤٦٤٤٧٤٤٨٤٤٩٤٥٠٤٥١٤٥٢٤٥٣٤٥٤٤٥٥٤٥٦٤٥٧٤٥٨٤٥٩٤٦٠٤٦١٤٦٢٤٦٣٤٦٤٤٦٥٤٦٦٤٦٧٤٦٨٤٦٩٤٧٠٤٧١٤٧٢٤٧٣٤٧٤٤٧٥٤٧٦٤٧٧٤٧٨٤٧٩٤٨٠٤٨١٤٨٢٤٨٣٤٨٤٤٨٥٤٨٦٤٨٧٤٨٨٤٨٩٤٩٠٤٩١٤٩٢٤٩٣٤٩٤٤٩٥٤٩٦٤٩٧٤٩٨٤٩٩٥٠٠٥٠١٥٠٢٥٠٣٥٠٤٥٠٥٥٠٦٥٠٧٥٠٨٥٠٩٥١٠٥١١٥١٢٥١٣٥١٤٥١٥٥١٦٥١٧٥١٨٥١٩٥٢٠٥٢١٥٢٢٥٢٣٥٢٤٥٢٥٥٢٦٥٢٧٥٢٨٥٢٩٥٣٠٥٣١٥٣٢٥٣٣٥٣٤٥٣٥٥٣٦٥٣٧٥٣٨٥٣٩٥٤٠٥٤١٥٤٢٥٤٣٥٤٤٥٤٥٥٤٦٥٤٧٥٤٨٥٤٩٥٥٠٥٥١٥٥٢٥٥٣٥٥٤٥٥٥٥٥٦٥٥٧٥٥٨٥٥٩٥٦٠٥٦١٥٦٢٥٦٣٥٦٤٥٦٥٥٦٦٥٦٧٥٦٨٥٦٩٥٧٠٥٧١٥٧٢٥٧٣٥٧٤٥٧٥٥٧٦٥٧٧٥٧٨٥٧٩٥٨٠٥٨١٥٨٢٥٨٣٥٨٤٥٨٥٥٨٦٥٨٧٥٨٨٥٨٩٥٩٠٥٩١٥٩٢٥٩٣٥٩٤٥٩٥٥٩٦٥٩٧٥٩٨٥٩٩٦٠٠٦٠١٦٠٢٦٠٣٦٠٤٦٠٥٦٠٦٦٠٧٦٠٨٦٠٩٦١٠٦١١٦١٢٦١٣٦١٤٦١٥٦١٦٦١٧٦١٨٦١٩٦٢٠٦٢١٦٢٢٦٢٣٦٢٤٦٢٥٦٢٦٦٢٧٦٢٨٦٢٩٦٣٠٦٣١٦٣٢٦٣٣٦٣٤٦٣٥٦٣٦٦٣٧٦٣٨٦٣٩٦٤٠٦٤١٦٤٢٦٤٣٦٤٤٦٤٥٦٤٦٦٤٧٦٤٨٦٤٩٦٥٠٦٥١٦٥٢٦٥٣٦٥٤٦٥٥٦٥٦٦٥٧٦٥٨٦٥٩٦٦٠٦٦١٦٦٢٦٦٣٦٦٤٦٦٥٦٦٦٦٦٧٦٦٨٦٦٩٦٧٠٦٧١٦٧٢٦٧٣٦٧٤٦٧٥٦٧٦٦٧٧٦٧٨٦٧٩٦٨٠٦٨١٦٨٢٦٨٣٦٨٤٦٨٥٦٨٦٦٨٧٦٨٨٦٨٩٦٩٠٦٩١٦٩٢٦٩٣٦٩٤٦٩٥٦٩٦٦٩٧٦٩٨٦٩٩٧٠٠٧٠١٧٠٢٧٠٣٧٠٤٧٠٥٧٠٦٧٠٧٧٠٨٧٠٩٧١٠٧١١٧١٢٧١٣٧١٤٧١٥٧١٦٧١٧٧١٨٧١٩٧٢٠٧٢١٧٢٢٧٢٣٧٢٤٧٢٥٧٢٦٧٢٧٧٢٨٧٢٩٧٣٠٧٣١٧٣٢٧٣٣٧٣٤٧٣٥٧٣٦٧٣٧٧٣٨٧٣٩٧٤٠٧٤١٧٤٢٧٤٣٧٤٤٧٤٥٧٤٦٧٤٧٧٤٨٧٤٩٧٥٠٧٥١٧٥٢٧٥٣٧٥٤٧٥٥٧٥٦٧٥٧٧٥٨٧٥٩٧٦٠٧٦١٧٦٢٧٦٣٧٦٤٧٦٥٧٦٦٧٦٧٧٦٨٧٦٩٧٧٠٧٧١٧٧٢٧٧٣٧٧٤٧٧٥٧٧٦٧٧٧٧٧٨٧٧٩٧٨٠٧٨١٧٨٢٧٨٣٧٨٤٧٨٥٧٨٦٧٨٧٧٨٨٧٨٩٧٩٠٧٩١٧٩٢٧٩٣٧٩٤٧٩٥٧٩٦٧٩٧٧٩٨٧٩٩٨٠٠٨٠١٨٠٢٨٠٣٨٠٤٨٠٥٨٠٦٨٠٧٨٠٨٨٠٩٨١٠٨١١٨١٢٨١٣٨١٤٨١٥٨١٦٨١٧٨١٨٨١٩٨٢٠٨٢١٨٢٢٨٢٣٨٢٤٨٢٥٨٢٦٨٢٧٨٢٨٨٢٩٨٣٠٨٣١٨٣٢٨٣٣٨٣٤٨٣٥٨٣٦٨٣٧٨٣٨٨٣٩٨٤٠٨٤١٨

ﻭﻣﻦ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﻣﻦ ﻳﻌﺒﺪ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻰ ﺣﺮﻑ ﻓﺈﻥ ﺃﺻﺎﺑﻪ ﺧﻴﺮ ﺍﻃﻤﺄﻥ ﺑﻪ ﻭﺇﻥ ﺃﺻﺎﺑﺘﻪ ﻓﺘﻨﺔ ﺍﻧﻘﻠﺐ ﻋﻠﻰ ﻭﺟﻬﻪ ﺧﺴﺮ ﺍﻟﺪﻧﻴﺎ ﻭﺍﻵﺧﺮﺓ ﺫﻟﻚ ﻫﻮ ﺍﻟﺨﺴﺮﺍﻥ ﺍﻟﻤﺒﻴﻦ ﻳﺪﻋﻮ ﻣﻦ ﺩﻭﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻣﺎ ﻻ ﻳﻀﺮﻩ ﻭﻣﺎ ﻻ ﻳﻨﻔﻌﻪ ﺫﻟﻚ ﻫﻮ ﺍﻟﻀﻼﻝ ﺍﻟﺒﻌﻴﺪ ﻳﺪﻋﻮ ﻟﻤﻦ ﻟﻀﺮﻩ ﺃﻗﺮﺏ ﻣﻦ ﻧﻔﻌﻪ ﻟﺒﺌﺲ ﺍﻟﻤﻮﻟﻰ ﻭﻟﺒﺌﺲ ﺍﻟﻌﺸﻴﺮ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﺪﺧﻞ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﻋﻤﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﺎﺕ ﺟﻨﺎﺕ ﺗﺠﺮﻱ ﻣﻦ ﺗﺤﺘﻬﺎ ﺍﻷﻧﻬﺎﺭ ﺫﻟﻚ ﻫﻮ ﺍﻟﻔﻀﻞ ﺍﻟﻜﺒﻴﺮ ﻳﺮﺯﻗﻬﻢ ﻓﻴﻬﺎ ﺑﻐﻴﺮ ﺣﺴﺎﺏ ﻭﻳﺰﻳﺪﻫﻢ ﻣﻦ ﻓﻀﻠﻪ ﻭﻫﻮ ﺍﻟﻐﻔﻮﺭ ﺍﻟﺸﻜﻮﺭ ﻣﻦ ﻛﺎﻥ ﻳﻈﻦ ﺃﻥ ﻟﻦ ﻳﻨﺼﺮﻩ ﺍﻟﻠﻪ ﻓﻲ ﺍﻟﺪﻧﻴﺎ ﻭﺍﻵﺧﺮﺓ ﻓﻠﻴﻤﺪﺩ ﺑﺴﺒﺐ ﺇﻟﻰ ﺍﻟﺴﻤﺎء ﺛﻢ ﻟﻴﻘﻄﻊ ﻓﻠﻴﻨﻈﺮ ﻫﻞ ﻳﺬﻫﺒﻦ ﻛﻴﺪﻩ ﻣﺎ ﻳﻐﻴﻆ ﻭﻛﺬﻟﻚ ﺃﻧﺰﻟﻨﺎﻩ ﺁﻳﺎﺕ ﺑﻴﻨﺎﺕ ﻭﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﻬﺪﻱ ﻣﻦ ﻳﺮﻳﺪ ﺇﻥ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﻫﺎﺩﻭﺍ ﻭﺍﻟﺼﺎﺑﺌﻮﻥ ﻭﺍﻟﻨﺼﺎﺭﻯ ﻭﺍﻟﻤﺠﻮﺱ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﺃﺷﺮﻛﻮﺍ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﻔﺼﻞ ﺑﻴﻨﻬﻢ ﻳﻮﻡ ﺍﻟﻘﻴﺎﻣﺔ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻰ ﻛﻞ ﺷﻲء ﺷﻬﻴﺪ ﺃﻟﻢ ﺗﺮ ﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﺴﺠﺪ ﻟﻪ ﻣﻦ ﻓﻲ ﺍﻟﺴﻤﺎﻭﺍﺕ ﻭﻣﻦ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﻭﺍﻟﺸﻤﺲ ﻭﺍﻟﻘﻤﺮ ﻭﺍﻟﻨﺠﻮﻡ ﻭﺍﻟﺠﺒﺎﻝ ﻭﺍﻟﺸﺠﺮ ﻭﺍﻟﺪﻭﺍﺏ ﻭﻛﺜﻴﺮ ﻣﻦ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﻭﻛﺜﻴﺮ ﺣﻖ ﻋﻠﻴﻪ ﺍﻟﻌﺬﺍﺏ ﻭﻣﻦ ﻳﻬﻦ ﺍﻟﻠﻪ ﻓﻤﺎ ﻟﻪ ﻣﻦ ﻣﻜﺮﻡ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﻔﻌﻞ ﻣﺎ ﻳﺸﺎء ﻫﺬﺍﻥ ﺧﺼﻤﺎﻥ ﺍﺧﺘﺼﻤﻮﺍ ﻓﻲ ﺭﺑﻬﻢ ﻓﺎﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻗﻄﻌﺖ ﻟﻬﻢ ﺛﻴﺎﺏ ﻣﻦ ﻧﺎﺭ ﻳﺼﺐ ﻣﻦ ﻓﻮﻕ ﺭﺀﻭﺳﻬﻢ ﺍﻟﺤﻤﻴﻢ ﻳﺼﻬﺮ ﺑﻪ ﻣﺎ ﻓﻲ ﺑﻄﻮﻧﻬﻢ ﻭﺍﻟﺠﻠﻮﺩ ﻭﻟﻬﻢ ﻣﻘﺎﻣﻊ ﻣﻦ ﺣﺪﻳﺪ ﻛﻠﻤﺎ ﺃﺭﺍﺩﻭﺍ ﺃﻥ ﻳﺨﺮﺟﻮﺍ ﻣﻨﻬﺎ ﻣﻦ ﻏﻢ ﺃﻋﻴﺪﻭﺍ ﻓﻴﻬﺎ ﻭﺫﻭﻗﻮﺍ ﻋﺬﺍﺏ ﺍﻟﺤﺮﻳﻖ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﻋﻤﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﺎﺕ ﺟﻨﺎﺕ ﺗﺠﺮﻱ ﻣﻦ ﺗﺤﺘﻬﺎ ﺍﻷﻧﻬﺎﺭ ﻳﺤﻠﻮﻥ ﻓﻴﻬﺎ ﻣﻦ ﺃﺳﺎﻭﺭ ﻣﻦ ﺫﻫﺐ ﻭﻟﺆﻟﺆﺍ ﻭﻟﺒﺎﺳﻬﻢ ﻓﻴﻬﺎ ﺣﺮﻳﺮ ﻭﻫﺪﻭﺍ ﺇﻟﻰ ﺍﻟﻄﻴﺐ ﻣﻦ ﺍﻟﻘﻮﻝ ﻭﻫﺪﻭﺍ ﺇﻟﻰ ﺻﺮﺍﻁ ﺍﻟﺤﻤﻴﺪ ﺇﻥ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻭﻳﺼﺪﻭﻥ ﻋﻦ ﺳﺒﻴﻞ ﺍﻟﻠﻪ ﻭﺍﻟﻤﺴﺠﺪ ﺍﻟﺤﺮﺍﻡ ﺍﻟﺬﻱ ﺟﻌﻠﻨﺎﻩ ﻟﻠﻨﺎﺱ ﺳﻮﺍء ﺍﻟﻌﺎﻛﻒ ﻓﻴﻪ ﻭﺍﻟﺒﺎﺩ ﻭﻣﻦ ﻳﺮﺩ ﻓﻴﻪ ﺑﺈﻟﺤﺎﺩ ﺑﻈﻠﻢ ﻧﺬﻗﻪ ﻣﻦ ﻋﺬﺍﺏ ﺃﻟﻴﻢ ﻭﺇﺫ ﺑﻮﺃﻧﺎ ﻻﺑﺮﺍﻫﻴﻢ ﻣﻜﺎﻥ ﺍﻟﺒﻴﺖ ﺃﻥ ﻻ ﺗﺸﺮﻙ ﺑﻲ ﺷﻴﺌﺎ ﻭﻃﻬﺮ ﺑﻴﺘﻲ ﻟﻠﻄﺎﺋﻔﻴﻦ ﻭﺍﻟﻘﺎﺋﻤﻴﻦ ﻭﺍﻟﺮﻛﻊ ﺍﻟﺴﺠﻮﺩ ﻭﺃﺫﻥ ﻓﻲ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﺑﺎﻟﺤﺞ ﻳﺄﺗﻮﻙ ﺭﺟﺎﻻ ﻭﻋﻠﻰ ﻛﻞ ﺿﺎﻣﺮ ﻳﺄﺗﻴﻦ ﻣﻦ ﻛﻞ ﻓﺞ ﻋﻤﻴﻖ ﻟﻴﺸﻬﺪﻭﺍ ﻣﻨﺎﻓﻊ ﻟﻬﻢ ﻭﻳﺬﻛﺮﻭﺍ ﺍﺳﻢ ﺍﻟﻠﻪ ﻓﻲ ﺃﻳﺎﻡ ﻣﻌﻠﻮﻣﺎﺕ ﻋﻠﻰ ﻣﺎ ﺭﺯﻗﻬﻢ ﻣﻦ ﺑﻬﻴﻤﺔ ﺍﻷﻧﻌﺎﻡ ﻓﻜﻠﻮﺍ ﻣﻨﻬﺎ ﻭﺃﻃﻌﻤﻮﺍ ﺍﻟﺒﺎﺋﺲ ﺍﻟﻔﻘﻴﺮ ﺛﻢ ﻟﻴﻘﻀﻮﺍ ﺗﻔﺜﻬﻢ ﻭﻟﻴﻮﻓﻮﺍ ﻧﺬﻭﺭﻫﻢ ﻭﻟﻴﻄﻮﻓﻮﺍ ﺑﺎﻟﺒﻴﺖ ﺍﻟﻌﺘﻴﻖ ﺫﻟﻚ ﻭﻣﻦ ﻳﻌﻈﻢ ﺣﺮﻣﺎﺕ ﺍﻟﻠﻪ ﻓﻬﻮ ﺧﻴﺮ ﻟﻪ ﻋﻨﺪ ﺭﺑﻪ ﻭﺃﺣﻠﺖ ﻟﻜﻢ ﺍﻷﻧﻌﺎﻡ ﺇﻻ ﻣﺎ ﻳﺘﻠﻰ ﻋﻠﻴﻜﻢ ﻓﺎﺟﺘﻨﺒﻮﺍ ﺍﻟﺮﺟﺲ ﻣﻦ ﺍﻷﻭﺛﺎﻥ ﻭﺍﺟﺘﻨﺒﻮﺍ ﻗﻮﻝ ﺍﻟﺰﻭﺭ ﺣﻨﻔﺎء ﻟﻠﻪ ﻏﻴﺮ ﻣﺸﺮﻛﻴﻦ ﺑﻪ ﻭﻣﻦ ﻳﺸﺮﻙ ﺑﺎﻟﻠﻪ ﻓﻜﺄﻧﻤﺎ ﺧﺮ ﻣﻦ ﺍﻟﺴﻤﺎء ﻓﺘﺨﻄﻔﻪ ﺍﻟﻄﻴﺮ ﺃﻭ ﺗﻬﻮﻱ ﺑﻪ ﺍﻟﺮﻳﺢ ﻓﻲ ﻣﻜﺎﻥ ﺳﺤﻴﻖ ﺫﻟﻚ ﻭﻣﻦ ﻳﻌﻈﻢ ﺷﻌﺎﺋﺮ ﺍﻟﻠﻪ ﻓﺈﻧﻬﺎ ﻣﻦ ﺗﻘﻮﻯ ﺍﻟﻘﻠﻮﺏ ﻟﻜﻢ ﻓﻴﻬﺎ ﻣﻨﺎﻓﻊ ﺇﻟﻰ ﺃﺟﻞ ﻣﺴﻤﻰ ﺛﻢ ﻣﺤﻠﻬﺎ ﺇﻟﻰ ﺍﻟﺒﻴﺖ ﺍﻟﻌﺘﻴﻖ ﻭﻟﻜﻞ ﺃﻣﺔ ﺟﻌﻠﻨﺎ ﻣﻨﺴﻜﺎ ﻟﻴﺬﻛﺮﻭﺍ ﺍﺳﻢ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻰ ﻣﺎ ﺭﺯﻗﻬﻢ ﻣﻦ ﺑﻬﻴﻤﺔ ﺍﻷﻧﻌﺎﻡ ﻓﺈﻟﻬﻜﻢ ﺇﻟﻪ ﻭﺍﺣﺪ ﻓﻠﻪ ﺃﺳﻠﻤﻮﺍ ﻭﺑﺸﺮ ﺍﻟﻤﺨﺒﺘﻴﻦ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺇﺫﺍ ﺫﻛﺮ ﺍﻟﻠﻪ ﻭﺟﻠﺖ ﻗﻠﻮﺑﻬﻢ ﻭﺍﻟﺼﺎﺑﺮﻳﻦ ﻋﻠﻰ ﻣﺎ ﺃﺻﺎﺑﻬﻢ ﻭﺍﻟﻤﻘﻴﻤﻲ ﺍﻟﺼﻼﺓ ﻭﻣﻤﺎ ﺭﺯﻗﻨﺎﻫﻢ ﻳﻨﻔﻘﻮﻥ ﻭﺍﻟﺒﺪﻥ ﺟﻌﻠﻨﺎﻫﺎ ﻟﻜﻢ ﻣﻦ ﺷﻌﺎﺋﺮ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻜﻢ ﻓﻴﻬﺎ ﺧﻴﺮ ﻓﺎﺫﻛﺮﻭﺍ ﺍﺳﻢ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻴﻬﺎ ﺻﻮﺍﻓﻦ ﻓﺈﺫﺍ ﻭﺟﺒﺖ ﺟﻨﻮﺑﻬﺎ ﻓﻜﻠﻮﺍ ﻣﻨﻬﺎ ﻭﺃﻃﻌﻤﻮﺍ ﺍﻟﻘﺎﻧﻊ ﻭﺍﻟﻤﻌﺘﺮ ﻛﺬﻟﻚ ﺳﺨﺮﻫﺎ ﻟﻜﻢ ﻟﻌﻠﻜﻢ ﺗﺸﻜﺮﻭﻥ ﻟﻦ ﻳﻨﺎﻝ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﺤﻮﻣﻬﺎ ﻭﻻ ﺩﻣﺎﺅﻫﺎ ﻭﻟﻜﻦ ﻳﻨﺎﻟﻪ ﺍﻟﺘﻘﻮﻯ ﻣﻨﻜﻢ ﻛﺬﻟﻚ ﺳﺨﺮﻫﺎ ﻟﻜﻢ ﻟﺘﻜﺒﺮﻭﺍ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻰ ﻣﺎ ﻫﺪﺍﻛﻢ ﻭﺑﺸﺮ ﺍﻟﻤﺤﺴﻨﻴﻦ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﺪﺍﻓﻊ ﻋﻦ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻻ ﻳﺤﺐ ﻛﻞ ﺧﻮﺍﻥ ﻛﻔﻮﺭ ﺃﺫﻥ ﻟﻠﺬﻳﻦ ﻳﻘﺎﺗﻠﻮﻥ ﺑﺄﻧﻬﻢ ﻇﻠﻤﻮﺍ ﻭﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻰ ﻧﺼﺮﻫﻢ ﻟﻘﺪﻳﺮ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺃﺧﺮﺟﻮﺍ ﻣﻦ ﺩﻳﺎﺭﻫﻢ ﺑﻐﻴﺮ ﺣﻖ ﺇﻻ ﺃﻥ ﻳﻘﻮﻟﻮﺍ ﺭﺑﻨﺎ ﺍﻟﻠﻪ ﻭﻟﻮﻻ ﺩﻓﻊ ﺍﻟﻠﻪ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﺑﻌﻀﻬﻢ ﺑﺒﻌﺾ ﻟﻬﺪﻣﺖ ﺻﻮﺍﻣﻊ ﻭﺑﻴﻊ ﻭﺻﻠﻮﺍﺕ ﻭﻣﺴﺎﺟﺪ ﻳﺬﻛﺮ ﻓﻴﻬﺎ ﺍﺳﻢ ﺍﻟﻠﻪ ﻛﺜﻴﺮﺍ ﻭﻟﻴﻨﺼﺮﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻣﻦ ﻳﻨﺼﺮﻩ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻘﻮﻱ ﻋﺰﻳﺰ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺇﻥ ﻣﻜﻨﺎﻫﻢ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﺃﻗﺎﻣﻮﺍ ﺍﻟﺼﻼﺓ ﻭﺁﺗﻮﺍ ﺍﻟﺰﻛﺎﺓ ﻭﺃﻣﺮﻭﺍ ﺑﺎﻟﻤﻌﺮﻭﻑ ﻭﻧﻬﻮﺍ ﻋﻦ ﺍﻟﻤﻨﻜﺮ ﻭﻟﻠﻪ ﻋﺎﻗﺒﺔ ﺍﻷﻣﻮﺭ ﻭﺇﻥ ﻳﻜﺬﺑﻮﻙ ﻓﻘﺪ ﻛﺬﺑﺖ ﻗﺒﻠﻬﻢ ﻗﻮﻡ ﻧﻮﺡ ﻭﻋﺎﺩ ﻭﺛﻤﻮﺩ ﻭﻗﻮﻡ ﺇﺑﺮﺍﻫﻴﻢ ﻭﻗﻮﻡ ﻟﻮﻁ ﻭﺃﺻﺤﺎﺏ ﻣﺪﻳﻦ ﻭﻛﺬﺏ ﻣﻮﺳﻰ ﻓﺄﻣﻠﻴﺖ ﻟﻠﻜﺎﻓﺮﻳﻦ ﺛﻢ ﺃﺧﺬﺗﻬﻢ ﻓﻜﻴﻒ ﻛﺎﻥ ﻧﻜﻴﺮ ﻓﻜﺄﻳﻦ ﻣﻦ ﻗﺮﻳﺔ ﺃﻫﻠﻜﻨﺎﻫﺎ ﻭﻫﻲ ﻇﺎﻟﻤﺔ ﻓﻬﻲ ﺧﺎﻭﻳﺔ ﻋﻠﻰ ﻋﺮﻭﺷﻬﺎ ﻭﺑﺌﺮ ﻣﻌﻄﻠﺔ ﻭﻗﺼﺮ ﻣﺸﻴﺪ ﺃﻓﻠﻢ ﻳﺴﻴﺮﻭﺍ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﻓﺘﻜﻮﻥ ﻟﻬﻢ ﻗﻠﻮﺏ ﻳﻌﻘﻠﻮﻥ ﺑﻬﺎ ﺃﻭ ﺁﺫﺍﻥ ﻳﺴﻤﻌﻮﻥ ﺑﻬﺎ ﻓﺈﻧﻬﺎ ﻻ ﺗﻌﻤﻰ ﺍﻷﺑﺼﺎﺭ ﻭﻟﻜﻦ ﺗﻌﻤﻰ ﺍﻟﻘﻠﻮﺏ ﺍﻟﺘﻲ ﻓﻲ ﺍﻟﺼﺪﻭﺭ ﻭﻳﺴﺘﻌﺠﻠﻮﻧﻚ ﺑﺎﻟﻌﺬﺍﺏ ﻭﻟﻦ ﻳﺨﻠﻒ ﺍﻟﻠﻪ ﻭﻋﺪﻩ ﻭﺇﻥ ﻳﻮﻣﺎ ﻋﻨﺪ ﺭﺑﻚ ﻛﺄﻟﻒ ﺳﻨﺔ ﻣﻤﺎ ﺗﻌﺪﻭﻥ ﻭﻛﺄﻳﻦ ﻣﻦ ﻗﺮﻳﺔ ﺃﻣﻠﻴﺖ ﻟﻬﺎ ﻭﻫﻲ ﻇﺎﻟﻤﺔ ﺛﻢ ﺃﺧﺬﺗﻬﺎ ﻭﺇﻟﻲ ﺍﻟﻤﺼﻴﺮ ﻗﻞ ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﺇﻧﻤﺎ ﺃﻧﺎ ﻟﻜﻢ ﻧﺬﻳﺮ ﻣﺒﻴﻦ ﻓﺎﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﻋﻤﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﺎﺕ ﻟﻬﻢ ﻣﻐﻔﺮﺓ ﻭﺭﺯﻕ ﻛﺮﻳﻢ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﺳﻌﻮﺍ ﻓﻲ ﺁﻳﺎﺗﻨﺎ ﻣﻌﺎﺟﺰﻳﻦ ﺃﻭﻟﺌﻚ ﺃﺻﺤﺎﺏ ﺍﻟﺠﺤﻴﻢ ﻭﻣﺎ ﺃﺭﺳﻠﻨﺎ ﻣﻦ ﻗﺒﻠﻚ ﻣﻦ ﺭﺳﻮﻝ ﻭﻻ ﻧﺒﻲ ﺇﻻ ﺇﺫﺍ ﺗﻤﻨﻰ ﺃﻟﻘﻰ ﺍﻟﺸﻴﻄﺎﻥ ﻓﻲ ﺃﻣﻨﻴﺘﻪ ﻓﻴﻨﺴﺦ ﺍﻟﻠﻪ ﻣﺎ ﻳﻠﻘﻲ ﺍﻟﺸﻴﻄﺎﻥ ﺛﻢ ﻳﺤﻜﻢ ﺍﻟﻠﻪ ﺁﻳﺎﺗﻪ ﻭﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻴﻢ ﺣﻜﻴﻢ ﻟﻴﺠﻌﻞ ﻣﺎ ﻳﻠﻘﻲ ﺍﻟﺸﻴﻄﺎﻥ ﻓﺘﻨﺔ ﻟﻠﺬﻳﻦ ﻓﻲ ﻗﻠﻮﺑﻬﻢ ﻣﺮﺽ ﻭﺍﻟﻘﺎﺳﻴﺔ ﻗﻠﻮﺑﻬﻢ ﻭﺇﻥ ﺍﻟﻈﺎﻟﻤﻴﻦ ﻟﻔﻲ ﺷﻘﺎﻕ ﺑﻌﻴﺪ ﻭﻟﻴﻌﻠﻢ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺃﻭﺗﻮﺍ ﺍﻟﻌﻠﻢ ﺃﻧﻪ ﺍﻟﺤﻖ ﻣﻦ ﺭﺑﻚ ﻓﻴﺆﻣﻨﻮﺍ ﺑﻪ ﻓﺘﺨﺒﺖ ﻟﻪ ﻗﻠﻮﺑﻬﻢ ﻭﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻬﺎﺩ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺇﻟﻰ ﺻﺮﺍﻁ ﻣﺴﺘﻘﻴﻢ ﻭﻻ ﻳﺰﺍﻝ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻓﻲ ﻣﺮﻳﺔ ﻣﻨﻪ ﺣﺘﻰ ﺗﺄﺗﻴﻬﻢ ﺍﻟﺴﺎﻋﺔ ﺑﻐﺘﺔ ﺃﻭ ﻳﺄﺗﻴﻬﻢ ﻋﺬﺍﺏ ﻳﻮﻡ ﻋﻘﻴﻢ ﺍﻟﻤﻠﻚ ﻳﻮﻣﺌﺬ ﻟﻠﻪ ﻳﺤﻜﻢ ﺑﻴﻨﻬﻢ ﻓﺎﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﻋﻤﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﺎﺕ ﻓﻲ ﺟﻨﺎﺕ ﺍﻟﻨﻌﻴﻢ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻭﻛﺬﺑﻮﺍ ﺑﺂﻳﺎﺗﻨﺎ ﻓﺄﻭﻟﺌﻚ ﻟﻬﻢ ﻋﺬﺍﺏ ﻣﻬﻴﻦ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﻫﺎﺟﺮﻭﺍ ﻓﻲ ﺳﺒﻴﻞ ﺍﻟﻠﻪ ﺛﻢ ﻗﺘﻠﻮﺍ ﺃﻭ ﻣﺎﺗﻮﺍ ﻟﻴﺮﺯﻗﻨﻬﻢ ﺍﻟﻠﻪ ﺭﺯﻗﺎ ﺣﺴﻨﺎ ﻭﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻬﻮ ﺧﻴﺮ ﺍﻟﺮﺍﺯﻗﻴﻦ ﻟﻴﺪﺧﻠﻨﻬﻢ ﻣﺪﺧﻼ ﻳﺮﺿﻮﻧﻪ ﻭﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻌﻠﻴﻢ ﺣﻠﻴﻢ ﺫﻟﻚ ﻭﻣﻦ ﻋﺎﻗﺐ ﺑﻤﺜﻞ ﻣﺎ ﻋﻮﻗﺐ ﺑﻪ ﺛﻢ ﺑﻐﻲ ﻋﻠﻴﻪ ﻟﻴﻨﺼﺮﻧﻪ ﺍﻟﻠﻪ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻌﻔﻮ ﻏﻔﻮﺭ ﺫﻟﻚ ﺑﺄﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﻮﻟﺞ ﺍﻟﻠﻴﻞ ﻓﻲ ﺍﻟﻨﻬﺎﺭ ﻭﻳﻮﻟﺞ ﺍﻟﻨﻬﺎﺭ ﻓﻲ ﺍﻟﻠﻴﻞ ﻭﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﺳﻤﻴﻊ ﺑﺼﻴﺮ ﺫﻟﻚ ﺑﺄﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻫﻮ ﺍﻟﺤﻖ ﻭﺃﻥ ﻣﺎ ﻳﺪﻋﻮﻥ ﻣﻦ ﺩﻭﻧﻪ ﻫﻮ ﺍﻟﺒﺎﻃﻞ ﻭﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻫﻮ ﺍﻟﻌﻠﻲ ﺍﻟﻜﺒﻴﺮ ﺃﻟﻢ ﺗﺮ ﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﺃﻧﺰﻝ ﻣﻦ ﺍﻟﺴﻤﺎء ﻣﺎء ﻓﺘﺼﺒﺢ ﺍﻷﺭﺽ ﻣﺨﻀﺮﺓ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻄﻴﻒ ﺧﺒﻴﺮ ﻟﻪ ﻣﺎ ﻓﻲ ﺍﻟﺴﻤﺎﻭﺍﺕ ﻭﻣﺎ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﻭﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻬﻮ ﺍﻟﻐﻨﻲ ﺍﻟﺤﻤﻴﺪ ﺃﻟﻢ ﺗﺮ ﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﺳﺨﺮ ﻟﻜﻢ ﻣﺎ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﻭﺍﻟﻔﻠﻚ ﺗﺠﺮﻱ ﻓﻲ ﺍﻟﺒﺤﺮ ﺑﺄﻣﺮﻩ ﻭﻳﻤﺴﻚ ﺍﻟﺴﻤﺎء ﺃﻥ ﺗﻘﻊ ﻋﻠﻰ ﺍﻷﺭﺽ ﺇﻻ ﺑﺈﺫﻧﻪ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﺑﺎﻟﻨﺎﺱ ﻟﺮﺀﻭﻑ ﺭﺣﻴﻢ ﻭﻫﻮ ﺍﻟﺬﻱ ﺃﺣﻴﺎﻛﻢ ﺛﻢ ﻳﻤﻴﺘﻜﻢ ﺛﻢ ﻳﺤﻴﻴﻜﻢ ﺇﻥ ﺍﻹﻧﺴﺎﻥ ﻟﻜﻔﻮﺭ ﻟﻜﻞ ﺟﻌﻠﻨﺎ ﻣﻨﺴﻜﺎ ﻫﻢ ﻧﺎﺳﻜﻮﻩ ﻓﻼ ﻳﻨﺎﺯﻋﻨﻚ ﻓﻲ ﺍﻷﻣﺮ ﻭﺍﺩﻉ ﺇﻟﻰ ﺭﺑﻚ ﺇﻧﻚ ﻟﻌﻠﻰ ﻫﺪﻯ ﻣﺴﺘﻘﻴﻢ ﻭﺇﻥ ﺟﺎﺩﻟﻮﻙ ﻓﻘﻞ ﺍﻟﻠﻪ ﺃﻋﻠﻢ ﺑﻤﺎ ﺗﻌﻤﻠﻮﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﺤﻜﻢ ﺑﻴﻨﻜﻢ ﻳﻮﻡ ﺍﻟﻘﻴﺎﻣﺔ ﻓﻴﻤﺎ ﻛﻨﺘﻢ ﻓﻴﻪ ﺗﺨﺘﻠﻔﻮﻥ ﺃﻟﻢ ﺗﻌﻠﻢ ﺃﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﻌﻠﻢ ﻣﺎ ﻓﻲ ﺍﻟﺴﻤﺎء ﻭﺍﻷﺭﺽ ﺇﻥ ﺫﻟﻚ ﻓﻲ ﻛﺘﺎﺏ ﺇﻥ ﺫﻟﻚ ﻋﻠﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﺴﻴﺮ ﻭﻳﻌﺒﺪﻭﻥ ﻣﻦ ﺩﻭﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻣﺎ ﻟﻢ ﻳﻨﺰﻝ ﺑﻪ ﺳﻠﻄﺎﻧﺎ ﻭﻣﺎ ﻟﻴﺲ ﻟﻬﻢ ﺑﻪ ﻋﻠﻢ ﻭﻣﺎ ﻟﻠﻈﺎﻟﻤﻴﻦ ﻣﻦ ﻧﺼﻴﺮ ﻭﺇﺫﺍ ﺗﺘﻠﻰ ﻋﻠﻴﻬﻢ ﺁﻳﺎﺗﻨﺎ ﺑﻴﻨﺎﺕ ﺗﻌﺮﻑ ﻓﻲ ﻭﺟﻮﻩ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﺍﻟﻤﻨﻜﺮ ﻳﻜﺎﺩﻭﻥ ﻳﺴﻄﻮﻥ ﺑﺎﻟﺬﻳﻦ ﻳﺘﻠﻮﻥ ﻋﻠﻴﻬﻢ ﺁﻳﺎﺗﻨﺎ ﻗﻞ ﺃﻓﺄﻧﺒﺌﻜﻢ ﺑﺸﺮ ﻣﻦ ﺫﻟﻜﻢ ﺍﻟﻨﺎﺭ ﻭﻋﺪﻫﺎ ﺍﻟﻠﻪ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻭﺑﺌﺲ ﺍﻟﻤﺼﻴﺮ ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﺿﺮﺏ ﻣﺜﻞ ﻓﺎﺳﺘﻤﻌﻮﺍ ﻟﻪ ﺇﻥ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺗﺪﻋﻮﻥ ﻣﻦ ﺩﻭﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻦ ﻳﺨﻠﻘﻮﺍ ﺫﺑﺎﺑﺎ ﻭﻟﻮ ﺍﺟﺘﻤﻌﻮﺍ ﻟﻪ ﻭﺇﻥ ﻳﺴﻠﺒﻬﻢ ﺍﻟﺬﺑﺎﺏ ﺷﻴﺌﺎ ﻻ ﻳﺴﺘﻨﻘﺬﻭﻩ ﻣﻨﻪ ﺿﻌﻒ ﺍﻟﻄﺎﻟﺐ ﻭﺍﻟﻤﻄﻠﻮﺏ ﻣﺎ ﻗﺪﺭﻭﺍ ﺍﻟﻠﻪ ﺣﻖ ﻗﺪﺭﻩ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﻟﻘﻮﻱ ﻋﺰﻳﺰ ﺍﻟﻠﻪ ﻳﺼﻄﻔﻲ ﻣﻦ ﺍﻟﻤﻼﺋﻜﺔ ﺭﺳﻼ ﻭﻣﻦ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﺇﻥ ﺍﻟﻠﻪ ﺳﻤﻴﻊ ﺑﺼﻴﺮ ﻳﻌﻠﻢ ﻣﺎ ﺑﻴﻦ ﺃﻳﺪﻳﻬﻢ ﻭﻣﺎ ﺧﻠﻔﻬﻢ ﻭﺇﻟﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﺗﺮﺟﻊ ﺍﻷﻣﻮﺭ ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺍﺭﻛﻌﻮﺍ ﻭﺍﺳﺠﺪﻭﺍ ﻭﺍﻋﺒﺪﻭﺍ ﺭﺑﻜﻢ ﻭﺍﻓﻌﻠﻮﺍ ﺍﻟﺨﻴﺮ ﻟﻌﻠﻜﻢ ﺗﻔﻠﺤﻮﻥ ﻭﺟﺎﻫﺪﻭﺍ ﻓﻲ ﺍﻟﻠﻪ ﺣﻖ ﺟﻬﺎﺩﻩ ﻫﻮ ﺍﺟﺘﺒﺎﻛﻢ ﻭﻣﺎ ﺟﻌﻞ ﻋﻠﻴﻜﻢ ﻓﻲ ﺍﻟﺪﻳﻦ ﻣﻦ ﺣﺮﺝ ﻣﻠﺔ ﺃﺑﻴﻜﻢ ﺇﺑﺮﺍﻫﻴﻢ ﻫﻮ ﺳﻤﺎﻛﻢ ﺍﻟﻤﺴﻠﻤﻴﻦ ﻣﻦ ﻗﺒﻞ ﻭﻓﻲ ﻫﺬﺍ ﻟﻴﻜﻮﻥ ﺍﻟﺮﺳﻮﻝ ﺷﻬﻴﺪﺍ ﻋﻠﻴﻜﻢ ﻭﺗﻜﻮﻧﻮﺍ ﺷﻬﺪﺍء ﻋﻠﻰ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﻓﺄﻗﻴﻤﻮﺍ ﺍﻟﺼﻼﺓ ﻭﺁﺗﻮﺍ ﺍﻟﺰﻛﺎﺓ ﻭﺍﻋﺘﺼﻤﻮﺍ ﺑﺎﻟﻠﻪ ﻫﻮ ﻣﻮﻻﻛﻢ ﻓﻨﻌﻢ ﺍﻟﻤﻮﻟﻰ ﻭﻧﻌﻢ ﺍﻟﻨﺼﻴﺮ

١ ٱلْحَمْدُ لِلّٰهِ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَجَعَلَ ٱلظُّلُمٰتِ وَٱلنُّورَ ثُمَّ ٱلَّذِينَ
٢ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ۝ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضٰى أَجَلًا وَأَجَلٌ
٣ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ۝ وَهُوَ ٱللّٰهُ فِي ٱلسَّمٰوٰتِ وَفِي ٱلْأَرْضِ يَعْلَمُ
٤ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ۝ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ
٥ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝ فَقَدْ كَذَّبُوا بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ
٦ أَنْبٰؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ
٧ مَكَّنّٰهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا
٨ وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهٰرَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
٩ قَرْنًا آخَرِينَ ۝ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ
١٠ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ۝ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ
١١ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ ٱلْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ۝ وَلَوْ جَعَلْنٰهُ مَلَكًا لَجَعَلْنٰهُ
١٢ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ۝ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
١٣ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝ قُلْ سِيرُوا فِي ٱلْأَرْضِ
١٤ ثُمَّ ٱنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ۝ قُلْ لِمَنْ مَا فِي ٱلسَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ
١٥ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلٰى يَوْمِ ٱلْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
١٦ ٱلَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ
١٧ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ۝ قُلْ أَغَيْرَ ٱللّٰهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ ٱلسَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ
١٨ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ
١٩ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۝ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝ مَنْ
٢٠ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ۝ وَإِنْ يَمْسَسْكَ ٱللّٰهُ
٢١ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
٢٢ ۝ وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ۝ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ
٢٣ شَهَادَةً قُلِ ٱللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هٰذَا ٱلْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ
٢٤ وَمَنْ بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللّٰهِ آلِهَةً أُخْرٰى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ
٢٥ إِنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَٰحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ۝ ٱلَّذِينَ آتَيْنٰهُمُ ٱلْكِتٰبَ
٢٦ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ ٱلَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
٢٧ ۝ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرٰى عَلَى ٱللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
٢٨ ٱلظّٰلِمُونَ ۝ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ
٢٩ ٱلَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ۝ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَٱللّٰهِ رَبِّنَا مَا
٣٠ كُنَّا مُشْرِكِينَ ۝ ٱنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

ﷺ ٢٠ سمه ٤٠ ﷺ

١ ٱلْحَمْدُ لِلّٰهِ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضَ وَجَعَلَ ٱلظُّلُمَاتِ وَٱلنُّورَ ثُمَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ٢
هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ٣
وَهُوَ ٱللَّهُ فِي ٱلسَّمَاوَاتِ وَفِي ٱلْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ٤
وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ٥
فَقَدْ كَذَّبُوا بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ٦
أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا ٧
وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ٨
وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ٩
وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ ٱلْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ١٠
وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ١١
وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ١٢
قُلْ سِيرُوا فِي ٱلْأَرْضِ ثُمَّ ٱنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ١٣
قُلْ لِمَنْ مَا فِي ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ١٤
ٱلَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ١٥
وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ١٦
قُلْ أَغَيْرَ ٱللّٰهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ١٧
قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ١٨
مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ١٩
وَإِنْ يَمْسَسْكَ ٱللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ٢٠
وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ٢١
قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ ٱللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا ٱلْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللّٰهِ آلِهَةً أُخْرَىٰ قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ٢٢
ٱلَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ ٱلْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ ٱلَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ٢٣
وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ ٱلَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ٢٤
ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَٱللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ٢٥
ٱنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ٢٦
وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٢٧
وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ٢٨
وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٢٩
بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ٣٠
وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ٣١
وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِٱلْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ٣٢
قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ ٱللّٰهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ٣٣
وَمَا ٱلْحَيَاةُ ٱلدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ ٱلْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ٣٤
قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ ٱلَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ ٱلظَّالِمِينَ بِآيَاتِ ٱللّٰهِ يَجْحَدُونَ ٣٥
وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ ٱللّٰهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ ٱلْمُرْسَلِينَ ٣٦
وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ ٱسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي ٱلْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي ٱلسَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ ٱللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى ٱلْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْجَاهِلِينَ ٣٧
إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَٱلْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ ٱللّٰهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ٣٨
وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ ٱللّٰهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ٣٩
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي ٱلْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ٤٠
وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي ٱلظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ ٱللّٰهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٤١
قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ ٱللّٰهِ أَوْ أَتَتْكُمُ ٱلسَّاعَةُ أَغَيْرَ ٱللّٰهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٤٢
بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ٤٣
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِٱلْبَأْسَاءِ وَٱلضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ٤٤
فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ٤٥
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ٤٦
فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا وَٱلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ ٱلْعَالَمِينَ ٤٧
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ ٱللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ ٱللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ ٱنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ ٱلْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ٤٨
قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ ٱللّٰهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلظَّالِمُونَ ٤٩
وَمَا نُرْسِلُ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٥٠
وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ ٱلْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ٥١
قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ ٱللّٰهِ وَلَا أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ٥٢
وَأَنْذِرْ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ٥٣
وَلَا تَطْرُدِ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِٱلْغَدَاةِ وَٱلْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ ٱلظَّالِمِينَ ٥٤
وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ ٱللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ ٱللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّاكِرِينَ ٥٥
وَإِذَا جَاءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٥٦
وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ ٥٧
قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ ٱللّٰهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ٥٨
قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ يَقُصُّ ٱلْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْفَاصِلِينَ ٥٩
قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ ٱلْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَٱللّٰهُ أَعْلَمُ بِٱلظَّالِمِينَ ٦٠
وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ ٱلْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ٦١
وَهُوَ ٱلَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِٱللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِٱلنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ٦٢
وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ٦٣
ثُمَّ رُدُّوا إِلَى ٱللّٰهِ مَوْلَاهُمُ ٱلْحَقِّ أَلَا لَهُ ٱلْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ ٱلْحَاسِبِينَ ٦٤
قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّاكِرِينَ ٦٥
قُلِ ٱللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ٦٦
قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ٱنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ ٱلْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ٦٧
وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ ٱلْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ٦٨
لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ٦٩
وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّالِمِينَ ٧٠
وَمَا عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَٰكِنْ ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ٧١
وَذَرِ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَاةُ ٱلدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ ٱللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولَٰئِكَ ٱلَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ٧٢
قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ ٱللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا ٱللّٰهُ كَٱلَّذِي ٱسْتَهْوَتْهُ ٱلشَّيَاطِينُ فِي ٱلْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى ٱلْهُدَى ٱئْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللّٰهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ ٱلْعَالَمِينَ ٧٣
وَأَنْ أَقِيمُوا ٱلصَّلَاةَ وَٱتَّقُوهُ وَهُوَ ٱلَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ٧٤
وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ ٱلْحَقُّ وَلَهُ ٱلْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي ٱلصُّورِ عَالِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَادَةِ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ٧٥
وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ٧٦
وَكَذَٰلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ٧٧
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ ٱلْآفِلِينَ ٧٨
فَلَمَّا رَأَى ٱلْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلضَّالِّينَ ٧٩
فَلَمَّا رَأَى ٱلشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ٨٠
إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٨١
وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي ٱللّٰهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ٨٢
وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِٱللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِٱلْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ٨٣
ٱلَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ ٱلْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ٨٤
وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ٨٥
وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ ٨٦
وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ ٱلصَّالِحِينَ ٨٧
وَإِسْمَاعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى ٱلْعَالَمِينَ ٨٨
وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَٱجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٨٩
ذَٰلِكَ هُدَى ٱللّٰهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ٩٠
أُولَٰئِكَ ٱلَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ ٱلْكِتَابَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ٩١
أُولَٰئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللّٰهُ فَبِهُدَاهُمُ ٱقْتَدِهْ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ٩٢
وَمَا قَدَرُوا ٱللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ ٱللّٰهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ ٱلْكِتَابَ ٱلَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ ٱللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ٩٣
وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ ٱلَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱلْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ٩٤
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللّٰهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ ٱللّٰهُ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ ٱلظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللّٰهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ٩٥
وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ٩٦
إِنَّ ٱللّٰهَ فَالِقُ ٱلْحَبِّ وَٱلنَّوَىٰ يُخْرِجُ ٱلْحَيَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ ٱلْمَيِّتِ مِنَ ٱلْحَيِّ ذَٰلِكُمُ ٱللّٰهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ٩٧
فَالِقُ ٱلْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ ٱللَّيْلَ سَكَنًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ٩٨
وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ٩٩
وَهُوَ ٱلَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ١٠٠
وَهُوَ ٱلَّذِي أَنْزَلَ مِنَ ٱلسَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ ٱلنَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَٱلزَّيْتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ٱنْظُرُوا إِلَىٰ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ١٠١
وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ ٱلْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ١٠٢
بَدِيعُ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ١٠٣
ذَٰلِكُمُ ٱللّٰهُ رَبُّكُمْ لَا إِل

ولا يجوز الوضوء بالنبيذ ولا بالمرقة ولا بالخل ولا بماء الورد ولا بماء البقل ولا بماء الباقلا ولا بماء الحمص ولا بماء الأرز ولا بماء الدخن ولا بماء الحنطة ولا بماء الشعير ولا بماء الذرة ولا بماء الجلبان ولا بماء الكرسنة ولا بماء الحلبة ولا بماء الكرسنة ولا بماء الحلبة ولا بماء الكرسنة ولا بماء الحلبة

"ومن يقل إني إله من دونه فذلك نجزيه جهنم كذلك نجزي الظالمين"

ألم يأن للذين آمنوا أن تخشع قلوبهم لذكر الله وما نزل من الحق ولا يكونوا كالذين أوتوا الكتاب من قبل فطال عليهم الأمد فقست قلوبهم وكثير منهم فاسقون

"اعلموا أنما الحياة الدنيا لعب ولهو وزينة وتفاخر بينكم وتكاثر في الأموال والأولاد كمثل غيث أعجب الكفار نباته ثم يهيج فتراه مصفرا ثم يكون حطاما وفي الآخرة عذاب شديد ومغفرة من الله ورضوان وما الحياة الدنيا إلا متاع الغرور"

سابقوا إلى مغفرة من ربكم وجنة عرضها كعرض السماء والأرض أعدت للذين آمنوا بالله ورسله ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم

"ما أصاب من مصيبة في الأرض ولا في أنفسكم إلا في كتاب من قبل أن نبرأها إن ذلك على الله يسير لكيلا تأسوا على ما فاتكم ولا تفرحوا بما آتاكم والله لا يحب كل مختال فخور الذين يبخلون ويأمرون الناس بالبخل ومن يتول فإن الله هو الغني الحميد"

لقد أرسلنا رسلنا بالبينات وأنزلنا معهم الكتاب والميزان ليقوم الناس بالقسط وأنزلنا الحديد فيه بأس شديد ومنافع للناس وليعلم الله من ينصره ورسله بالغيب إن الله قوي عزيز

"ثم قفينا على آثارهم برسلنا وقفينا بعيسى ابن مريم وآتيناه الإنجيل وجعلنا في قلوب الذين اتبعوه رأفة ورحمة ورهبانية ابتدعوها ما كتبناها عليهم إلا ابتغاء رضوان الله فما رعوها حق رعايتها فآتينا الذين آمنوا منهم أجرهم وكثير منهم فاسقون"

يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وآمنوا برسوله يؤتكم كفلين من رحمته ويجعل لكم نورا تمشون به ويغفر لكم والله غفور رحيم لئلا يعلم أهل الكتاب ألا يقدرون على شيء من فضل الله وأن الفضل بيد الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم

"ما من دابة في الأرض ولا طائر يطير بجناحيه إلا أمم أمثالكم ما فرطنا في الكتاب من شيء ثم إلى ربهم يحشرون والذين كذبوا بآياتنا صم وبكم في الظلمات من يشأ الله يضلله ومن يشأ يجعله على صراط مستقيم قل أرأيتكم إن أتاكم عذاب الله أو أتتكم الساعة أغير الله تدعون إن كنتم صادقين بل إياه تدعون فيكشف ما تدعون إليه إن شاء وتنسون ما تشركون"

ཨ་ཁུ་ཚུ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཁོ་ཚོའི་ཁྱིམ་ཚང་ཁ་ཤས་ཀྱི་ཁྱིམ་ཚང་ཚུ

ขอพระองค์ทรงพระเมตตาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมฉันด้วยเถิด

๑ ๐ ๑ ๐ ๑ ๐

ভাই ভাই ঠাঁই ঠাঁই ভাই ভাই ঠাঁই ঠাঁই ভাই ভাই ঠাঁই ঠাঁই

\\ وَمَا تَرَى لِلْمُلْكِ فِي الْأَرْضِ مِنْ أَثَرٍ إِلَّا كَمَا تَرَى فِي الْمَاءِ مِنْ أَثَرِ الْقَلَمِ \\

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च त्रयस्ते देवतागणाः ।
सर्वे ते ज्ञानसम्पन्नाः सर्वे ते ब्रह्मवादिनः ॥

ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोऽथर्ववेदः शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं छन्दो ज्योतिषमिति ।
एतत्सर्वं ब्रह्मणि प्रतिष्ठितं ब्रह्मैतत्सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

ब्रह्मा ऋषिर्वसिष्ठोऽभवत्तस्य वसिष्ठस्य शक्तिः शक्तेः पराशरः पराशरस्य द्वैपायनः ।
तस्मादहं शुकोऽभवं शुकस्य गौडपादः गौडपादस्य गोविन्दः गोविन्दस्य शङ्करः ।
शङ्करस्य शिष्यः सनकः सनकस्य शिष्यः सनन्दनः सनन्दनस्य शिष्यः सनातनः ।
सनातनस्य शिष्यः सनत्कुमारः सनत्कुमारस्य शिष्यः सुधामा सुधामनः शिष्यो विरजो विरजस्य शिष्यः शङ्खः ।
शङ्खस्य शिष्यो वृषभो वृषभस्य शिष्यो हंसो हंसस्य शिष्यः परमेष्ठी परमेष्ठिनः शिष्यो नारायणः ।
नारायणस्य शिष्यो ब्रह्मा ब्रह्मणः शिष्यो वसिष्ठो वसिष्ठस्य शिष्यः शक्तिः शक्तेः शिष्यः पराशरः ।
पराशरस्य शिष्यो व्यासो व्यासस्य शिष्यः शुकः शुकस्य शिष्यो गौडपादः गौडपादस्य शिष्यो गोविन्दः ।
गोविन्दस्य शिष्यः शङ्करः शङ्करस्य शिष्यः सनकः सनकस्य शिष्यः सनन्दनः सनन्दनस्य शिष्यः सनातनः ।
सनातनस्य शिष्यः सनत्कुमारः सनत्कुमारस्य शिष्यः सुधामा सुधामनः शिष्यो विरजो विरजस्य शिष्यः शङ्खः ।
शङ्खस्य शिष्यो वृषभो वृषभस्य शिष्यो हंसो हंसस्य शिष्यः परमेष्ठी परमेष्ठिनः शिष्यो नारायणः ।
नारायणस्य शिष्यो ब्रह्मा ब्रह्मणः शिष्यो वसिष्ठो वसिष्ठस्य शिष्यः शक्तिः शक्तेः शिष्यः पराशरः ।
पराशरस्य शिष्यो व्यासो व्यासस्य शिष्यः शुकः शुकस्य शिष्यो गौडपादः गौडपादस्य शिष्यो गोविन्दः ।
गोविन्दस्य शिष्यः शङ्करः शङ्करस्य शिष्यः सनकः सनकस्य शिष्यः सनन्दनः सनन्दनस्य शिष्यः सनातनः ।
सनातनस्य शिष्यः सनत्कुमारः सनत्कुमारस्य शिष्यः सुधामा सुधामनः शिष्यो विरजो विरजस्य शिष्यः शङ्खः ।
शङ्खस्य शिष्यो वृषभो वृषभस्य शिष्यो हंसो हंसस्य शिष्यः परमेष्ठी परमेष्ठिनः शिष्यो नारायणः ।

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

\\ ... \\

وَلَمَّا رَأَى مَا بِهِ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ وَالْفَزَعِ وَالْوَلَعِ وَالْوَجَعِ وَالْأَلَمِ وَالسَّقَمِ وَالْغَمِّ وَالْكَرْبِ وَالْحُزْنِ وَالْكَمَدِ وَالْحَسْرَةِ وَالْأَسَفِ وَالْحَيْرَةِ وَالدَّهَشِ وَالْوَلَهِ وَالْعَبَرَةِ وَالزَّفْرَةِ وَالْعَبْرَةِ وَالشَّهْقَةِ وَالْحَرَقَةِ وَالْغُصَّةِ وَالْحَسْرَةِ وَالْأَنِينِ وَالْحَنِينِ وَالْعَوِيلِ وَالصَّرِيخِ وَالْبُكَاءِ وَالنَّحِيبِ وَالنَّوْحِ وَالْعَوِيلِ وَالصُّرَاخِ وَالْعَوِيل

ومن ذلك ما رواه ابن أبي الدنيا في كتاب الصمت عن أبي بكر بن عياش قال: قال رجل لأبي حازم: يا أبا حازم، ما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الزهد، فما الزهد عندك؟ قال: قصر الأمل، والشكر عند النعمة، والورع عند المطمع. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الورع، فما الورع عندك؟ قال: ترك ما تخاف منه الحساب يوم القيامة. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الخوف، فما الخوف عندك؟ قال: أن يخاف العبد ربه حتى يحول الخوف بينه وبين معاصيه. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الرجاء، فما الرجاء عندك؟ قال: أن يرجو العبد ربه حتى يحول الرجاء بينه وبين القنوط. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الحب، فما الحب عندك؟ قال: أن يؤثر العبد محبوبه على هواه وعلى ما يكره. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الرضا، فما الرضا عندك؟ قال: أن يسخط الدنيا في قلب أخيه. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الصبر، فما الصبر عندك؟ قال: أن يصبر على الضراء والسراء. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الشكر، فما الشكر عندك؟ قال: أن يرى العبد نعمة الله عليه في طعامه وشرابه وكسوته، فيخر ساجدا لله. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في التوكل، فما التوكل عندك؟ قال: أن لا يخاف مع الله أحدا. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الإخلاص، فما الإخلاص عندك؟ قال: أن يعمل العبد لله لا يريد أن يحمده الناس. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في التواضع، فما التواضع عندك؟ قال: أن يضع وجهه لله عز وجل. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الكبر، فما الكبر عندك؟ قال: أن يرى العبد أن له على الناس فضلا. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الحسد، فما الحسد عندك؟ قال: أن يتمنى العبد زوال نعمة أخيه. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الغيبة، فما الغيبة عندك؟ قال: أن يذكر العبد أخاه بما يعلم الله أنه فيه. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في النميمة، فما النميمة عندك؟ قال: أن ينقل العبد حديث أخيه إلى السلطان. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الكذب، فما الكذب عندك؟ قال: أن يحدث العبد أخاه بما لم يكن. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الغيبة، فما الغيبة عندك؟ قال: أن يذكر العبد أخاه بما يعلم الله أنه فيه. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في النميمة، فما النميمة عندك؟ قال: أن ينقل العبد حديث أخيه إلى السلطان. قال: فما أكثر ما أسمع الناس يتكلمون في الكذب، فما الكذب عندك؟ قال: أن يحدث العبد أخاه بما لم يكن.

«وبوبوبو

ﷺ ﷺ ﷺ

١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩ ١٠ ١١ ١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠ ١٠١ ١٠٢ ١٠٣ ١٠٤ ١٠٥ ١٠٦ ١٠٧ ١٠٨ ١٠٩ ١١٠ ١١١ ١١٢ ١١٣ ١١٤ ١١٥ ١١٦ ١١٧ ١١٨ ١١٩ ١٢٠ ١٢١ ١٢٢ ١٢٣ ١٢٤ ١٢٥ ١٢٦ ١٢٧ ١٢٨ ١٢٩ ١٣٠ ١٣١ ١٣٢ ١٣٣ ١٣٤ ١٣٥ ١٣٦ ١٣٧ ١٣٨ ١٣٩ ١٤٠ ١٤١ ١٤٢ ١٤٣ ١٤٤ ١٤٥ ١٤٦ ١٤٧ ١٤٨ ١٤٩ ١٥٠ ١٥١ ١٥٢ ١٥٣ ١٥٤ ١٥٥ ١٥٦ ١٥٧ ١٥٨ ١٥٩ ١٦٠ ١٦١ ١٦٢ ١٦٣ ١٦٤ ١٦٥ ١٦٦ ١٦٧ ١٦٨ ١٦٩ ١٧٠ ١٧١ ١٧٢ ١٧٣ ١٧٤ ١٧٥ ١٧٦ ١٧٧ ١٧٨ ١٧٩ ١٨٠ ١٨١ ١٨٢ ١٨٣ ١٨٤ ١٨٥ ١٨٦ ١٨٧ ١٨٨ ١٨٩ ١٩٠ ١٩١ ١٩٢ ١٩٣ ١٩٤ ١٩٥ ١٩٦ ١٩٧ ١٩٨ ١٩٩ ٢٠٠ ٢٠١ ٢٠٢ ٢٠٣ ٢٠٤ ٢٠٥ ٢٠٦ ٢٠٧ ٢٠٨ ٢٠٩ ٢١٠ ٢١١ ٢١٢ ٢١٣ ٢١٤ ٢١٥ ٢١٦ ٢١٧ ٢١٨ ٢١٩ ٢٢٠ ٢٢١ ٢٢٢ ٢٢٣ ٢٢٤ ٢٢٥ ٢٢٦ ٢٢٧ ٢٢٨ ٢٢٩ ٢٣٠ ٢٣١ ٢٣٢ ٢٣٣ ٢٣٤ ٢٣٥ ٢٣٦ ٢٣٧ ٢٣٨ ٢٣٩ ٢٤٠ ٢٤١ ٢٤٢ ٢٤٣ ٢٤٤ ٢٤٥ ٢٤٦ ٢٤٧ ٢٤٨ ٢٤٩ ٢٥٠ ٢٥١ ٢٥٢ ٢٥٣ ٢٥٤ ٢٥٥ ٢٥٦ ٢٥٧ ٢٥٨ ٢٥٩ ٢٦٠ ٢٦١ ٢٦٢ ٢٦٣ ٢٦٤ ٢٦٥ ٢٦٦ ٢٦٧ ٢٦٨ ٢٦٩ ٢٧٠ ٢٧١ ٢٧٢ ٢٧٣ ٢٧٤ ٢٧٥ ٢٧٦ ٢٧٧ ٢٧٨ ٢٧٩ ٢٨٠ ٢٨١ ٢٨٢ ٢٨٣ ٢٨٤ ٢٨٥ ٢٨٦ ٢٨٧ ٢٨٨ ٢٨٩ ٢٩٠ ٢٩١ ٢٩٢ ٢٩٣ ٢٩٤ ٢٩٥ ٢٩٦ ٢٩٧ ٢٩٨ ٢٩٩ ٣٠٠ ٣٠١ ٣٠٢ ٣٠٣ ٣٠٤ ٣٠٥ ٣٠٦ ٣٠٧ ٣٠٨ ٣٠٩ ٣١٠ ٣١١ ٣١٢ ٣١٣ ٣١٤ ٣١٥ ٣١٦ ٣١٧ ٣١٨ ٣١٩ ٣٢٠ ٣٢١ ٣٢٢ ٣٢٣ ٣٢٤ ٣٢٥ ٣٢٦ ٣٢٧ ٣٢٨ ٣٢٩ ٣٣٠ ٣٣١ ٣٣٢ ٣٣٣ ٣٣٤ ٣٣٥ ٣٣٦ ٣٣٧ ٣٣٨ ٣٣٩ ٣٤٠ ٣٤١ ٣٤٢ ٣٤٣ ٣٤٤ ٣٤٥ ٣٤٦ ٣٤٧ ٣٤٨ ٣٤٩ ٣٥٠ ٣٥١ ٣٥٢ ٣٥٣ ٣٥٤ ٣٥٥ ٣٥٦ ٣٥٧ ٣٥٨ ٣٥٩ ٣٦٠ ٣٦١ ٣٦٢ ٣٦٣ ٣٦٤ ٣٦٥ ٣٦٦ ٣٦٧ ٣٦٨ ٣٦٩ ٣٧٠ ٣٧١ ٣٧٢ ٣٧٣ ٣٧٤ ٣٧٥ ٣٧٦ ٣٧٧ ٣٧٨ ٣٧٩ ٣٨٠ ٣٨١ ٣٨٢ ٣٨٣ ٣٨٤ ٣٨٥ ٣٨٦ ٣٨٧ ٣٨٨ ٣٨٩ ٣٩٠ ٣٩١ ٣٩٢ ٣٩٣ ٣٩٤ ٣٩٥ ٣٩٦ ٣٩٧ ٣٩٨ ٣٩٩ ٤٠٠ ٤٠١ ٤٠٢ ٤٠٣ ٤٠٤ ٤٠٥ ٤٠٦ ٤٠٧ ٤٠٨ ٤٠٩ ٤١٠ ٤١١ ٤١٢ ٤١٣ ٤١٤ ٤١٥ ٤١٦ ٤١٧ ٤١٨ ٤١٩ ٤٢٠ ٤٢١ ٤٢٢ ٤٢٣ ٤٢٤ ٤٢٥ ٤٢٦ ٤٢٧ ٤٢٨ ٤٢٩ ٤٣٠ ٤٣١ ٤٣٢ ٤٣٣ ٤٣٤ ٤٣٥ ٤٣٦ ٤٣٧ ٤٣٨ ٤٣٩ ٤٤٠ ٤٤١ ٤٤٢ ٤٤٣ ٤٤٤ ٤٤٥ ٤٤٦ ٤٤٧ ٤٤٨ ٤٤٩ ٤٥٠ ٤٥١ ٤٥٢ ٤٥٣ ٤٥٤ ٤٥٥ ٤٥٦ ٤٥٧ ٤٥٨ ٤٥٩ ٤٦٠ ٤٦١ ٤٦٢ ٤٦٣ ٤٦٤ ٤٦٥ ٤٦٦ ٤٦٧ ٤٦٨ ٤٦٩ ٤٧٠ ٤٧١ ٤٧٢ ٤٧٣ ٤٧٤ ٤٧٥ ٤٧٦ ٤٧٧ ٤٧٨ ٤٧٩ ٤٨٠ ٤٨١ ٤٨٢ ٤٨٣ ٤٨٤ ٤٨٥ ٤٨٦ ٤٨٧ ٤٨٨ ٤٨٩ ٤٩٠ ٤٩١ ٤٩٢ ٤٩٣ ٤٩٤ ٤٩٥ ٤٩٦ ٤٩٧ ٤٩٨ ٤٩٩ ٥٠٠ ٥٠١ ٥٠٢ ٥٠٣ ٥٠٤ ٥٠٥ ٥٠٦ ٥٠٧ ٥٠٨ ٥٠٩ ٥١٠ ٥١١ ٥١٢ ٥١٣ ٥١٤ ٥١٥ ٥١٦ ٥١٧ ٥١٨ ٥١٩ ٥٢٠ ٥٢١ ٥٢٢ ٥٢٣ ٥٢٤ ٥٢٥ ٥٢٦ ٥٢٧ ٥٢٨ ٥٢٩ ٥٣٠ ٥٣١ ٥٣٢ ٥٣٣ ٥٣٤ ٥٣٥ ٥٣٦ ٥٣٧ ٥٣٨ ٥٣٩ ٥٤٠ ٥٤١ ٥٤٢ ٥٤٣ ٥٤٤ ٥٤٥ ٥٤٦ ٥٤٧ ٥٤٨ ٥٤٩ ٥٥٠ ٥٥١ ٥٥٢ ٥٥٣ ٥٥٤ ٥٥٥ ٥٥٦ ٥٥٧ ٥٥٨ ٥٥٩ ٥٦٠ ٥٦١ ٥٦٢ ٥٦٣ ٥٦٤ ٥٦٥ ٥٦٦ ٥٦٧ ٥٦٨ ٥٦٩ ٥٧٠ ٥٧١ ٥٧٢ ٥٧٣ ٥٧٤ ٥٧٥ ٥٧٦ ٥٧٧ ٥٧٨ ٥٧٩ ٥٨٠ ٥٨١ ٥٨٢ ٥٨٣ ٥٨٤ ٥٨٥ ٥٨٦ ٥٨٧ ٥٨٨ ٥٨٩ ٥٩٠ ٥٩١ ٥٩٢ ٥٩٣ ٥٩٤ ٥٩٥ ٥٩٦ ٥٩٧ ٥٩٨ ٥٩٩ ٦٠٠ ٦٠١ ٦٠٢ ٦٠٣ ٦٠٤ ٦٠٥ ٦٠٦ ٦٠٧ ٦٠٨ ٦٠٩ ٦١٠ ٦١١ ٦١٢ ٦١٣ ٦١٤ ٦١٥ ٦١٦ ٦١٧ ٦١٨ ٦١٩ ٦٢٠ ٦٢١ ٦٢٢ ٦٢٣ ٦٢٤ ٦٢٥ ٦٢٦ ٦٢٧ ٦٢٨ ٦٢٩ ٦٣٠ ٦٣١ ٦٣٢ ٦٣٣ ٦٣٤ ٦٣٥ ٦٣٦ ٦٣٧ ٦٣٨ ٦٣٩ ٦٤٠ ٦٤١ ٦٤٢ ٦٤٣ ٦٤٤ ٦٤٥ ٦٤٦ ٦٤٧ ٦٤٨ ٦٤٩ ٦٥٠ ٦٥١ ٦٥٢ ٦٥٣ ٦٥٤ ٦٥٥ ٦٥٦ ٦٥٧ ٦٥٨ ٦٥٩ ٦٦٠ ٦٦١ ٦٦٢ ٦٦٣ ٦٦٤ ٦٦٥ ٦٦٦ ٦٦٧ ٦٦٨ ٦٦٩ ٦٧٠ ٦٧١ ٦٧٢ ٦٧٣ ٦٧٤ ٦٧٥ ٦٧٦ ٦٧٧ ٦٧٨ ٦٧٩ ٦٨٠ ٦٨١ ٦٨٢ ٦٨٣ ٦٨٤ ٦٨٥ ٦٨٦ ٦٨٧ ٦٨٨ ٦٨٩ ٦٩٠ ٦٩١ ٦٩٢ ٦٩٣ ٦٩٤ ٦٩٥ ٦٩٦ ٦٩٧ ٦٩٨ ٦٩٩ ٧٠٠ ٧٠١ ٧٠٢ ٧٠٣ ٧٠٤ ٧٠٥ ٧٠٦ ٧٠٧ ٧٠٨ ٧٠٩ ٧١٠ ٧١١ ٧١٢ ٧١٣ ٧١٤ ٧١٥ ٧١٦ ٧١٧ ٧١٨ ٧١٩ ٧٢٠ ٧٢١ ٧٢٢ ٧٢٣ ٧٢٤ ٧٢٥ ٧٢٦ ٧٢٧ ٧٢٨ ٧٢٩ ٧٣٠ ٧٣١ ٧٣٢ ٧٣٣ ٧٣٤ ٧٣٥ ٧٣٦ ٧٣٧ ٧٣٨ ٧٣٩ ٧٤٠ ٧٤١ ٧٤٢ ٧٤٣ ٧٤٤ ٧٤٥ ٧٤٦ ٧٤٧ ٧٤٨ ٧٤٩ ٧٥٠ ٧٥١ ٧٥٢ ٧٥٣ ٧٥٤ ٧٥٥ ٧٥٦ ٧٥٧ ٧٥٨ ٧٥٩ ٧٦٠ ٧٦١ ٧٦٢ ٧٦٣ ٧٦٤ ٧٦٥ ٧٦٦ ٧٦٧ ٧٦٨ ٧٦٩ ٧٧٠ ٧٧١ ٧٧٢ ٧٧٣ ٧٧٤ ٧٧٥ ٧٧٦ ٧٧٧ ٧٧٨ ٧٧٩ ٧٨٠ ٧٨١ ٧٨٢ ٧٨٣ ٧٨٤ ٧٨٥ ٧٨٦ ٧٨٧ ٧٨٨ ٧٨٩ ٧٩٠ ٧٩١ ٧٩٢ ٧٩٣ ٧٩٤ ٧٩٥ ٧٩٦ ٧٩٧ ٧٩٨ ٧٩٩ ٨٠٠ ٨٠١ ٨٠٢ ٨٠٣ ٨٠٤ ٨٠٥ ٨٠٦ ٨٠٧ ٨٠٨ ٨٠٩ ٨١٠ ٨١١ ٨١٢ ٨١٣ ٨١٤ ٨١٥ ٨١٦ ٨١٧ ٨١٨ ٨١٩ ٨٢٠ ٨٢١ ٨٢٢ ٨٢٣ ٨٢٤ ٨٢٥ ٨٢٦ ٨٢٧ ٨٢٨ ٨٢٩ ٨٣٠ ٨٣١ ٨٣٢ ٨٣٣ ٨٣٤ ٨٣٥ ٨٣٦ ٨٣٧ ٨٣٨ ٨٣٩ ٨٤٠ ٨٤١ ٨٤٢ ٨٤٣ ٨٤٤ ٨٤٥ ٨٤٦ ٨٤٧ ٨٤٨ ٨٤٩ ٨٥٠ ٨٥١ ٨٥٢ ٨٥٣ ٨٥٤ ٨٥٥ ٨٥٦ ٨٥٧ ٨٥٨ ٨٥٩ ٨٦٠ ٨٦١ ٨٦٢ ٨٦٣ ٨٦٤ ٨٦٥ ٨٦٦ ٨٦٧ ٨٦٨ ٨٦٩ ٨٧٠ ٨٧١ ٨٧٢ ٨٧٣ ٨٧٤ ٨٧٥ ٨٧٦ ٨٧٧ ٨٧٨ ٨٧٩ ٨٨٠ ٨٨١ ٨٨٢ ٨٨٣ ٨٨٤ ٨٨٥ ٨٨٦ ٨٨٧ ٨٨٨ ٨٨٩ ٨٩٠ ٨٩١ ٨٩٢ ٨٩٣ ٨٩٤ ٨٩٥ ٨٩٦ ٨٩٧ ٨٩٨ ٨٩٩ ٩٠٠ ٩٠١ ٩٠٢ ٩٠٣ ٩٠٤ ٩٠٥ ٩٠٦ ٩٠٧ ٩٠٨ ٩٠٩ ٩١٠ ٩١١ ٩١٢ ٩١٣ ٩١٤ ٩١٥ ٩١٦ ٩١٧ ٩١٨ ٩١٩ ٩٢٠ ٩٢١ ٩٢٢ ٩٢٣ ٩٢٤ ٩٢٥ ٩٢٦ ٩٢٧ ٩٢٨ ٩٢٩ ٩٣٠ ٩٣١ ٩٣٢ ٩٣٣ ٩٣٤ ٩٣٥ ٩٣٦ ٩٣٧ ٩٣٨ ٩٣٩ ٩٤٠ ٩٤١ ٩٤٢ ٩٤٣ ٩٤٤ ٩٤٥ ٩٤٦ ٩٤٧ ٩٤٨ ٩٤٩ ٩٥٠ ٩٥١ ٩٥٢ ٩٥٣ ٩٥٤ ٩٥٥ ٩٥٦ ٩٥٧ ٩٥٨ ٩٥٩ ٩٦٠ ٩٦١ ٩٦٢ ٩٦٣ ٩٦٤ ٩٦٥ ٩٦٦ ٩٦٧ ٩٦٨ ٩٦٩ ٩٧٠ ٩٧١ ٩٧٢ ٩٧٣ ٩٧٤ ٩٧٥ ٩٧٦ ٩٧٧ ٩٧٨ ٩٧٩ ٩٨٠ ٩٨١ ٩٨٢ ٩٨٣ ٩٨٤ ٩٨٥ ٩٨٦ ٩٨٧ ٩٨٨ ٩٨٩ ٩٩٠ ٩٩١ ٩٩٢ ٩٩٣ ٩٩٤ ٩٩٥ ٩٩٦ ٩٩٧ ٩٩٨ ٩٩٩ ١٠٠٠

ฯ ๓๖ ฯ ๓๗ ฯ ๓๘ ฯ

ฯ ๓๖ ฯ

ฯ ๓๗ ฯ

ฯ ๓๘ ฯ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः

ممم ممم ممم

๑ ๑๑๑

ابتدا در نام خداوند جان و خرد، کز این برتر اندیشه برنگذرد
خداوند نام و خداوند جای، خداوند روزی ده رهنمای
خداوند کیوان و گردان سپهر، فروزنده ماه و ناهید و مهر
ز نام و نشان و گمان برتر است، نه دیدار جوید نه با کس برابر است
نیابد بدو نیز اندیشه راه، نه بینا بدو گرد گردد نه آگاه
بیاید گواهی دادن که اوست، بر و بوم و بالا و پهنای دوست
که بیچون و بی‌چند و بی‌رنگ و بوی، نه مانند دارد نه فرزند و خویش
توانا و دانا و بینا و پاک، نه ترس زبان دارد و نه گزند
ستایش کنم تا توانم بدوست، که هر کس که از دوست گوید نکوست
نخستین ستایش خرد را سزد، که او رهنمای و خرد دلبر است
خرد چشم جان است چون بنگری، بدین چشم روشن همه کمتری
خرد رهنمون است و یزدان شناس، خرد دلگشای و خرد دستگیر
خرد تیز بین است و جان را چراغ، خرد راه جوید همی بی‌دماغ
خرد گوهر ایزدی در تن است، که بی‌جان مبادا که جان روشن است
خرد را و جان را که یارد ستود، که هر دو ز یزدان همی‌آیدش بود

๑ ๑๑๑

ثم إن الله تعالى أوحى إلى موسى عليه السلام أن يأمر بني إسرائيل أن يتخذوا مسجدا ويصلوا فيه ويتطهروا ويلبسوا ثيابا طاهرة ولا يدخلوا المسجد وفي أيديهم أوثانهم ولا وهم جنب ولا يقربوا النساء في المسجد ولا يتحدثوا فيه بأمر الدنيا ولا يرفعوا أصواتهم فيه ولا يتخذوا فيه سوقا ولا يمروا فيه بلحم نيء ولا يبيعوا فيه ولا يشتروا ولا يتخذوا فيه طريقا ولا يحدثوا فيه حدثا ولا يقيموا فيه حدا ولا يضربوا فيه أحدا ولا يقتصوا فيه من أحد ولا يحكموا فيه بالحدود ولا يتخذوا فيه مجلسا ولا يتحدثوا فيه بالباطل ولا يغشوا فيه أحدا ولا يتخذوا فيه مطبخا ولا يوقدوا فيه نارا ولا يطرحوا فيه قمامة ولا يبصقوا فيه ولا يتغوطوا فيه ولا يبولوا فيه ولا يتخذوا فيه مقبرة ولا يدفنوا فيه ميتا ولا يتخذوا فيه مخرجا ولا يتخذوا فيه ممرا ولا يتخذوا فيه مدخلا ولا يتخذوا فيه مشربا ولا يتخذوا فيه مأك

ﻭﻣﻦ ﻳﺘﻮﻟﻬﻢ ﻣﻨﻜﻢ ﻓﺈﻧﻪ ﻣﻨﻬﻢ ﺇﻥ ﷲ ﻻ ﻳﻬﺪﻱ ﺍﻟﻘﻮﻡ ﺍﻟﻈﺎﻟﻤﻴﻦ ٥١

ﻓﺘﺮﻯ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻓﻲ ﻗﻠﻮﺑﻬﻢ ﻣﺮﺽ ﻳﺴﺎﺭﻋﻮﻥ ﻓﻴﻬﻢ ﻳﻘﻮﻟﻮﻥ ﻧﺨﺸﻰ ﺃﻥ ﺗﺼﻴﺒﻨﺎ ﺩﺍﺋﺮﺓ ﻓﻌﺴﻰ ﷲ ﺃﻥ ﻳﺄﺗﻲ ﺑﺎﻟﻔﺘﺢ ﺃﻭ ﺃﻣﺮ ﻣﻦ ﻋﻨﺪﻩ ﻓﻴﺼﺒﺤﻮﺍ ﻋﻠﻰ ﻣﺎ ﺃﺳﺮﻭﺍ ﻓﻲ ﺃﻧﻔﺴﻬﻢ ﻧﺎﺩﻣﻴﻦ ٥٢

ﻭﻳﻘﻮﻝ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺃﻫﺆﻻﺀ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺃﻗﺴﻤﻮﺍ ﺑﺎﷲ ﺟﻬﺪ ﺃﻳﻤﺎﻧﻬﻢ ﺇﻧﻬﻢ ﻟﻤﻌﻜﻢ ﺣﺒﻄﺖ ﺃﻋﻤﺎﻟﻬﻢ ﻓﺄﺻﺒﺤﻮﺍ ﺧﺎﺳﺮﻳﻦ ٥٣

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻣﻦ ﻳﺮﺗﺪ ﻣﻨﻜﻢ ﻋﻦ ﺩﻳﻨﻪ ﻓﺴﻮﻑ ﻳﺄﺕ ﷲ ﺑﻘﻮﻡ ﻳﺤﺒﻬﻢ ﻭﻳﺤﺒﻮﻧﻪ ﺃﺫﻟﺔ ﻋﻠﻰ ﺍﻟﻤﺆﻣﻨﻴﻦ ﺃﻋﺰﺓ ﻋﻠﻰ ﺍﻟﻜﺎﻓﺮﻳﻦ ﻳﺠﺎﻫﺪﻭﻥ ﻓﻲ ﺳﺒﻴﻞ ﷲ ﻭﻻ ﻳﺨﺎﻓﻮﻥ ﻟﻮﻣﺔ ﻻﺋﻢ ﺫﻟﻚ ﻓﻀﻞ ﷲ ﻳﺆﺗﻴﻪ ﻣﻦ ﻳﺸﺎﺀ ﻭﷲ ﻭﺍﺳﻊ ﻋﻠﻴﻢ ٥٤

ﺇﻧﻤﺎ ﻭﻟﻴﻜﻢ ﷲ ﻭﺭﺳﻮﻟﻪ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻳﻘﻴﻤﻮﻥ ﺍﻟﺼﻠﻮﺓ ﻭﻳﺆﺗﻮﻥ ﺍﻟﺰﻛﻮﺓ ﻭﻫﻢ ﺭﺍﻛﻌﻮﻥ ٥٥

ﻭﻣﻦ ﻳﺘﻮﻝ ﷲ ﻭﺭﺳﻮﻟﻪ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻓﺈﻥ ﺣﺰﺏ ﷲ ﻫﻢ ﺍﻟﻐﺎﻟﺒﻮﻥ ٥٦

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻻ ﺗﺘﺨﺬﻭﺍ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺍﺗﺨﺬﻭﺍ ﺩﻳﻨﻜﻢ ﻫﺰﻭﺍ ﻭﻟﻌﺒﺎ ﻣﻦ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺃﻭﺗﻮﺍ ﺍﻟﻜﺘﺎﺏ ﻣﻦ ﻗﺒﻠﻜﻢ ﻭﺍﻟﻜﻔﺎﺭ ﺃﻭﻟﻴﺎﺀ ﻭﺍﺗﻘﻮﺍ ﷲ ﺇﻥ ﻛﻨﺘﻢ ﻣﺆﻣﻨﻴﻦ ٥٧

ﻭﺇﺫﺍ ﻧﺎﺩﻳﺘﻢ ﺇﻟﻰ ﺍﻟﺼﻠﻮﺓ ﺍﺗﺨﺬﻭﻫﺎ ﻫﺰﻭﺍ ﻭﻟﻌﺒﺎ ﺫﻟﻚ ﺑﺄﻧﻬﻢ ﻗﻮﻡ ﻻ ﻳﻌﻘﻠﻮﻥ ٥٨

ﻗﻞ ﻳﺎ ﺃﻫﻞ ﺍﻟﻜﺘﺎﺏ ﻫﻞ ﺗﻨﻘﻤﻮﻥ ﻣﻨﺎ ﺇﻻ ﺃﻥ ﺁﻣﻨﺎ ﺑﺎﷲ ﻭﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻨﺎ ﻭﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﻣﻦ ﻗﺒﻞ ﻭﺃﻥ ﺃﻛﺜﺮﻛﻢ ﻓﺎﺳﻘﻮﻥ ٥٩

ﻗﻞ ﻫﻞ ﺃﻧﺒﺌﻜﻢ ﺑﺸﺮ ﻣﻦ ﺫﻟﻚ ﻣﺜﻮﺑﺔ ﻋﻨﺪ ﷲ ﻣﻦ ﻟﻌﻨﻪ ﷲ ﻭﻏﻀﺐ ﻋﻠﻴﻪ ﻭﺟﻌﻞ ﻣﻨﻬﻢ ﺍﻟﻘﺮﺩﺓ ﻭﺍﻟﺨﻨﺎﺯﻳﺮ ﻭﻋﺒﺪ ﺍﻟﻄﺎﻏﻮﺕ ﺃﻭﻟﺌﻚ ﺷﺮ ﻣﻜﺎﻧﺎ ﻭﺃﺿﻞ ﻋﻦ ﺳﻮﺍﺀ ﺍﻟﺴﺒﻴﻞ ٦٠

ﻭﺇﺫﺍ ﺟﺎﺀﻭﻛﻢ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺁﻣﻨﺎ ﻭﻗﺪ ﺩﺧﻠﻮﺍ ﺑﺎﻟﻜﻔﺮ ﻭﻫﻢ ﻗﺪ ﺧﺮﺟﻮﺍ ﺑﻪ ﻭﷲ ﺃﻋﻠﻢ ﺑﻤﺎ ﻛﺎﻧﻮﺍ ﻳﻜﺘﻤﻮﻥ ٦١

ﻭﺗﺮﻯ ﻛﺜﻴﺮﺍ ﻣﻨﻬﻢ ﻳﺴﺎﺭﻋﻮﻥ ﻓﻲ ﺍﻹﺛﻢ ﻭﺍﻟﻌﺪﻭﺍﻥ ﻭﺃﻛﻠﻬﻢ ﺍﻟﺴﺤﺖ ﻟﺒﺌﺲ ﻣﺎ ﻛﺎﻧﻮﺍ ﻳﻌﻤﻠﻮﻥ ٦٢

ﻟﻮﻻ ﻳﻨﻬﺎﻫﻢ ﺍﻟﺮﺑﺎﻧﻴﻮﻥ ﻭﺍﻷﺣﺒﺎﺭ ﻋﻦ ﻗﻮﻟﻬﻢ ﺍﻹﺛﻢ ﻭﺃﻛﻠﻬﻢ ﺍﻟﺴﺤﺖ ﻟﺒﺌﺲ ﻣﺎ ﻛﺎﻧﻮﺍ ﻳﺼﻨﻌﻮﻥ ٦٣

ﻭﻗﺎﻟﺖ ﺍﻟﻴﻬﻮﺩ ﻳﺪ ﷲ ﻣﻐﻠﻮﻟﺔ ﻏﻠﺖ ﺃﻳﺪﻳﻬﻢ ﻭﻟﻌﻨﻮﺍ ﺑﻤﺎ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺑﻞ ﻳﺪﺍﻩ ﻣﺒﺴﻮﻃﺘﺎﻥ ﻳﻨﻔﻖ ﻛﻴﻒ ﻳﺸﺎﺀ ﻭﻟﻴﺰﻳﺪﻥ ﻛﺜﻴﺮﺍ ﻣﻨﻬﻢ ﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻚ ﻣﻦ ﺭﺑﻚ ﻃﻐﻴﺎﻧﺎ ﻭﻛﻔﺮﺍ ﻭﺃﻟﻘﻴﻨﺎ ﺑﻴﻨﻬﻢ ﺍﻟﻌﺪﺍﻭﺓ ﻭﺍﻟﺒﻐﻀﺎﺀ ﺇﻟﻰ ﻳﻮﻡ ﺍﻟﻘﻴﺎﻣﺔ ﻛﻠﻤﺎ ﺃﻭﻗﺪﻭﺍ ﻧﺎﺭﺍ ﻟﻠﺤﺮﺏ ﺃﻃﻔﺄﻫﺎ ﷲ ﻭﻳﺴﻌﻮﻥ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﻓﺴﺎﺩﺍ ﻭﷲ ﻻ ﻳﺤﺐ ﺍﻟﻤﻔﺴﺪﻳﻦ ٦٤

ﻭﻟﻮ ﺃﻥ ﺃﻫﻞ ﺍﻟﻜﺘﺎﺏ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﺍﺗﻘﻮﺍ ﻟﻜﻔﺮﻧﺎ ﻋﻨﻬﻢ ﺳﻴﺌﺎﺗﻬﻢ ﻭﻟﺄﺩﺧﻠﻨﺎﻫﻢ ﺟﻨﺎﺕ ﺍﻟﻨﻌﻴﻢ ٦٥

ﻭﻟﻮ ﺃﻧﻬﻢ ﺃﻗﺎﻣﻮﺍ ﺍﻟﺘﻮﺭﺍﺓ ﻭﺍﻹﻧﺠﻴﻞ ﻭﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻬﻢ ﻣﻦ ﺭﺑﻬﻢ ﻟﺄﻛﻠﻮﺍ ﻣﻦ ﻓﻮﻗﻬﻢ ﻭﻣﻦ ﺗﺤﺖ ﺃﺭﺟﻠﻬﻢ ﻣﻨﻬﻢ ﺃﻣﺔ ﻣﻘﺘﺼﺪﺓ ﻭﻛﺜﻴﺮ ﻣﻨﻬﻢ ﺳﺎﺀ ﻣﺎ ﻳﻌﻤﻠﻮﻥ ٦٦

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺮﺳﻮﻝ ﺑﻠﻎ ﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻚ ﻣﻦ ﺭﺑﻚ ﻭﺇﻥ ﻟﻢ ﺗﻔﻌﻞ ﻓﻤﺎ ﺑﻠﻐﺖ ﺭﺳﺎﻟﺘﻪ ﻭﷲ ﻳﻌﺼﻤﻚ ﻣﻦ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﺇﻥ ﷲ ﻻ ﻳﻬﺪﻱ ﺍﻟﻘﻮﻡ ﺍﻟﻜﺎﻓﺮﻳﻦ ٦٧

ﻗﻞ ﻳﺎ ﺃﻫﻞ ﺍﻟﻜﺘﺎﺏ ﻟﺴﺘﻢ ﻋﻠﻰ ﺷﻲﺀ ﺣﺘﻰ ﺗﻘﻴﻤﻮﺍ ﺍﻟﺘﻮﺭﺍﺓ ﻭﺍﻹﻧﺠﻴﻞ ﻭﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻜﻢ ﻣﻦ ﺭﺑﻜﻢ ﻭﻟﻴﺰﻳﺪﻥ ﻛﺜﻴﺮﺍ ﻣﻨﻬﻢ ﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻚ ﻣﻦ ﺭﺑﻚ ﻃﻐﻴﺎﻧﺎ ﻭﻛﻔﺮﺍ ﻓﻼ ﺗﺄﺱ ﻋﻠﻰ ﺍﻟﻘﻮﻡ ﺍﻟﻜﺎﻓﺮﻳﻦ ٦٨

ﺇﻥ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﻫﺎﺩﻭﺍ ﻭﺍﻟﺼﺎﺑﺌﻮﻥ ﻭﺍﻟﻨﺼﺎﺭﻯ ﻣﻦ ﺁﻣﻦ ﺑﺎﷲ ﻭﺍﻟﻴﻮﻡ ﺍﻵﺧﺮ ﻭﻋﻤﻞ ﺻﺎﻟﺤﺎ ﻓﻼ ﺧﻮﻑ ﻋﻠﻴﻬﻢ ﻭﻻ ﻫﻢ ﻳﺤﺰﻧﻮﻥ ٦٩

ﻟﻘﺪ ﺃﺧﺬﻧﺎ ﻣﻴﺜﺎﻕ ﺑﻨﻲ ﺇﺳﺮﺍﺋﻴﻞ ﻭﺃﺭﺳﻠﻨﺎ ﺇﻟﻴﻬﻢ ﺭﺳﻼ ﻛﻠﻤﺎ ﺟﺎﺀﻫﻢ ﺭﺳﻮﻝ ﺑﻤﺎ ﻻ ﺗﻬﻮﻯ ﺃﻧﻔﺴﻬﻢ ﻓﺮﻳﻘﺎ ﻛﺬﺑﻮﺍ ﻭﻓﺮﻳﻘﺎ ﻳﻘﺘﻠﻮﻥ ٧٠

ﻭﺣﺴﺒﻮﺍ ﺃﻻ ﺗﻜﻮﻥ ﻓﺘﻨﺔ ﻓﻌﻤﻮﺍ ﻭﺻﻤﻮﺍ ﺛﻢ ﺗﺎﺏ ﷲ ﻋﻠﻴﻬﻢ ﺛﻢ ﻋﻤﻮﺍ ﻭﺻﻤﻮﺍ ﻛﺜﻴﺮ ﻣﻨﻬﻢ ﻭﷲ ﺑﺼﻴﺮ ﺑﻤﺎ ﻳﻌﻤﻠﻮﻥ ٧١

ﻟﻘﺪ ﻛﻔﺮ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺇﻥ ﷲ ﻫﻮ ﺍﻟﻤﺴﻴﺢ ﺍﺑﻦ ﻣﺮﻳﻢ ﻭﻗﺎﻝ ﺍﻟﻤﺴﻴﺢ ﻳﺎ ﺑﻨﻲ ﺇﺳﺮﺍﺋﻴﻞ ﺍﻋﺒﺪﻭﺍ ﷲ ﺭﺑﻲ ﻭﺭﺑﻜﻢ ﺇﻧﻪ ﻣﻦ ﻳﺸﺮﻙ ﺑﺎﷲ ﻓﻘﺪ ﺣﺮﻡ ﷲ ﻋﻠﻴﻪ ﺍﻟﺠﻨﺔ ﻭﻣﺄﻭﺍﻩ ﺍﻟﻨﺎﺭ ﻭﻣﺎ ﻟﻠﻈﺎﻟﻤﻴﻦ ﻣﻦ ﺃﻧﺼﺎﺭ ٧٢

ﻟﻘﺪ ﻛﻔﺮ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺇﻥ ﷲ ﺛﺎﻟﺚ ﺛﻼﺛﺔ ﻭﻣﺎ ﻣﻦ ﺇﻟﻪ ﺇﻻ ﺇﻟﻪ ﻭﺍﺣﺪ ﻭﺇﻥ ﻟﻢ ﻳﻨﺘﻬﻮﺍ ﻋﻤﺎ ﻳﻘﻮﻟﻮﻥ ﻟﻴﻤﺴﻦ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻣﻨﻬﻢ ﻋﺬﺍﺏ ﺃﻟﻴﻢ ٧٣

ﺃﻓﻼ ﻳﺘﻮﺑﻮﻥ ﺇﻟﻰ ﷲ ﻭﻳﺴﺘﻐﻔﺮﻭﻧﻪ ﻭﷲ ﻏﻔﻮﺭ ﺭﺣﻴﻢ ٧٤

ﻣﺎ ﺍﻟﻤﺴﻴﺢ ﺍﺑﻦ ﻣﺮﻳﻢ ﺇﻻ ﺭﺳﻮﻝ ﻗﺪ ﺧﻠﺖ ﻣﻦ ﻗﺒﻠﻪ ﺍﻟﺮﺳﻞ ﻭﺃﻣﻪ ﺻﺪﻳﻘﺔ ﻛﺎﻧﺎ ﻳﺄﻛﻼﻥ ﺍﻟﻄﻌﺎﻡ ﺍﻧﻈﺮ ﻛﻴﻒ ﻧﺒﻴﻦ ﻟﻬﻢ ﺍﻵﻳﺎﺕ ﺛﻢ ﺍﻧﻈﺮ ﺃﻧﻰ ﻳﺆﻓﻜﻮﻥ ٧٥

ﻗﻞ ﺃﺗﻌﺒﺪﻭﻥ ﻣﻦ ﺩﻭﻥ ﷲ ﻣﺎ ﻻ ﻳﻤﻠﻚ ﻟﻜﻢ ﺿﺮﺍ ﻭﻻ ﻧﻔﻌﺎ ﻭﷲ ﻫﻮ ﺍﻟﺴﻤﻴﻊ ﺍﻟﻌﻠﻴﻢ ٧٦

ﻗﻞ ﻳﺎ ﺃﻫﻞ ﺍﻟﻜﺘﺎﺏ ﻻ ﺗﻐﻠﻮﺍ ﻓﻲ ﺩﻳﻨﻜﻢ ﻏﻴﺮ ﺍﻟﺤﻖ ﻭﻻ ﺗﺘﺒﻌﻮﺍ ﺃﻫﻮﺍﺀ ﻗﻮﻡ ﻗﺪ ﺿﻠﻮﺍ ﻣﻦ ﻗﺒﻞ ﻭﺃﺿﻠﻮﺍ ﻛﺜﻴﺮﺍ ﻭﺿﻠﻮﺍ ﻋﻦ ﺳﻮﺍﺀ ﺍﻟﺴﺒﻴﻞ ٧٧

ﻟﻌﻦ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻣﻦ ﺑﻨﻲ ﺇﺳﺮﺍﺋﻴﻞ ﻋﻠﻰ ﻟﺴﺎﻥ ﺩﺍﻭﺩ ﻭﻋﻴﺴﻰ ﺍﺑﻦ ﻣﺮﻳﻢ ﺫﻟﻚ ﺑﻤﺎ ﻋﺼﻮﺍ ﻭﻛﺎﻧﻮﺍ ﻳﻌﺘﺪﻭﻥ ٧٨

ﻛﺎﻧﻮﺍ ﻻ ﻳﺘﻨﺎﻫﻮﻥ ﻋﻦ ﻣﻨﻜﺮ ﻓﻌﻠﻮﻩ ﻟﺒﺌﺲ ﻣﺎ ﻛﺎﻧﻮﺍ ﻳﻔﻌﻠﻮﻥ ٧٩

ﺗﺮﻯ ﻛﺜﻴﺮﺍ ﻣﻨﻬﻢ ﻳﺘﻮﻟﻮﻥ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻟﺒﺌﺲ ﻣﺎ ﻗﺪﻣﺖ ﻟﻬﻢ ﺃﻧﻔﺴﻬﻢ ﺃﻥ ﺳﺨﻂ ﷲ ﻋﻠﻴﻬﻢ ﻭﻓﻲ ﺍﻟﻌﺬﺍﺏ ﻫﻢ ﺧﺎﻟﺪﻭﻥ ٨٠

ﻭﻟﻮ ﻛﺎﻧﻮﺍ ﻳﺆﻣﻨﻮﻥ ﺑﺎﷲ ﻭﺍﻟﻨﺒﻲ ﻭﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻴﻪ ﻣﺎ ﺍﺗﺨﺬﻭﻫﻢ ﺃﻭﻟﻴﺎﺀ ﻭﻟﻜﻦ ﻛﺜﻴﺮ ﻣﻨﻬﻢ ﻓﺎﺳﻘﻮﻥ ٨١

ﻟﺘﺠﺪﻥ ﺃﺷﺪ ﺍﻟﻨﺎﺱ ﻋﺪﺍﻭﺓ ﻟﻠﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺍﻟﻴﻬﻮﺩ ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﺃﺷﺮﻛﻮﺍ ﻭﻟﺘﺠﺪﻥ ﺃﻗﺮﺑﻬﻢ ﻣﻮﺩﺓ ﻟﻠﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺇﻧﺎ ﻧﺼﺎﺭﻯ ﺫﻟﻚ ﺑﺄﻥ ﻣﻨﻬﻢ ﻗﺴﻴﺴﻴﻦ ﻭﺭﻫﺒﺎﻧﺎ ﻭﺃﻧﻬﻢ ﻻ ﻳﺴﺘﻜﺒﺮﻭﻥ ٨٢

ﻭﺇﺫﺍ ﺳﻤﻌﻮﺍ ﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﺇﻟﻰ ﺍﻟﺮﺳﻮﻝ ﺗﺮﻯ ﺃﻋﻴﻨﻬﻢ ﺗﻔﻴﺾ ﻣﻦ ﺍﻟﺪﻣﻊ ﻣﻤﺎ ﻋﺮﻓﻮﺍ ﻣﻦ ﺍﻟﺤﻖ ﻳﻘﻮﻟﻮﻥ ﺭﺑﻨﺎ ﺁﻣﻨﺎ ﻓﺎﻛﺘﺒﻨﺎ ﻣﻊ ﺍﻟﺸﺎﻫﺪﻳﻦ ٨٣

ﻭﻣﺎ ﻟﻨﺎ ﻻ ﻧﺆﻣﻦ ﺑﺎﷲ ﻭﻣﺎ ﺟﺎﺀﻧﺎ ﻣﻦ ﺍﻟﺤﻖ ﻭﻧﻄﻤﻊ ﺃﻥ ﻳﺪﺧﻠﻨﺎ ﺭﺑﻨﺎ ﻣﻊ ﺍﻟﻘﻮﻡ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﻴﻦ ٨٤

ﻓﺄﺛﺎﺑﻬﻢ ﷲ ﺑﻤﺎ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺟﻨﺎﺕ ﺗﺠﺮﻱ ﻣﻦ ﺗﺤﺘﻬﺎ ﺍﻷﻧﻬﺎﺭ ﺧﺎﻟﺪﻳﻦ ﻓﻴﻬﺎ ﻭﺫﻟﻚ ﺟﺰﺍﺀ ﺍﻟﻤﺤﺴﻨﻴﻦ ٨٥

ﻭﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻭﻛﺬﺑﻮﺍ ﺑﺂﻳﺎﺗﻨﺎ ﺃﻭﻟﺌﻚ ﺃﺻﺤﺎﺏ ﺍﻟﺠﺤﻴﻢ ٨٦

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻻ ﺗﺤﺮﻣﻮﺍ ﻃﻴﺒﺎﺕ ﻣﺎ ﺃﺣﻞ ﷲ ﻟﻜﻢ ﻭﻻ ﺗﻌﺘﺪﻭﺍ ﺇﻥ ﷲ ﻻ ﻳﺤﺐ ﺍﻟﻤﻌﺘﺪﻳﻦ ٨٧

ﻭﻛﻠﻮﺍ ﻣﻤﺎ ﺭﺯﻗﻜﻢ ﷲ ﺣﻼﻻ ﻃﻴﺒﺎ ﻭﺍﺗﻘﻮﺍ ﷲ ﺍﻟﺬﻱ ﺃﻧﺘﻢ ﺑﻪ ﻣﺆﻣﻨﻮﻥ ٨٨

ﻻ ﻳﺆﺍﺧﺬﻛﻢ ﷲ ﺑﺎﻟﻠﻐﻮ ﻓﻲ ﺃﻳﻤﺎﻧﻜﻢ ﻭﻟﻜﻦ ﻳﺆﺍﺧﺬﻛﻢ ﺑﻤﺎ ﻋﻘﺪﺗﻢ ﺍﻷﻳﻤﺎﻥ ﻓﻜﻔﺎﺭﺗﻪ ﺇﻃﻌﺎﻡ ﻋﺸﺮﺓ ﻣﺴﺎﻛﻴﻦ ﻣﻦ ﺃﻭﺳﻂ ﻣﺎ ﺗﻄﻌﻤﻮﻥ ﺃﻫﻠﻴﻜﻢ ﺃﻭ ﻛﺴﻮﺗﻬﻢ ﺃﻭ ﺗﺤﺮﻳﺮ ﺭﻗﺒﺔ ﻓﻤﻦ ﻟﻢ ﻳﺠﺪ ﻓﺼﻴﺎﻡ ﺛﻼﺛﺔ ﺃﻳﺎﻡ ﺫﻟﻚ ﻛﻔﺎﺭﺓ ﺃﻳﻤﺎﻧﻜﻢ ﺇﺫﺍ ﺣﻠﻔﺘﻢ ﻭﺍﺣﻔﻈﻮﺍ ﺃﻳﻤﺎﻧﻜﻢ ﻛﺬﻟﻚ ﻳﺒﻴﻦ ﷲ ﻟﻜﻢ ﺁﻳﺎﺗﻪ ﻟﻌﻠﻜﻢ ﺗﺸﻜﺮﻭﻥ ٨٩

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﺇﻧﻤﺎ ﺍﻟﺨﻤﺮ ﻭﺍﻟﻤﻴﺴﺮ ﻭﺍﻷﻧﺼﺎﺏ ﻭﺍﻷﺯﻻﻡ ﺭﺟﺲ ﻣﻦ ﻋﻤﻞ ﺍﻟﺸﻴﻄﺎﻥ ﻓﺎﺟﺘﻨﺒﻮﻩ ﻟﻌﻠﻜﻢ ﺗﻔﻠﺤﻮﻥ ٩٠

ﺇﻧﻤﺎ ﻳﺮﻳﺪ ﺍﻟﺸﻴﻄﺎﻥ ﺃﻥ ﻳﻮﻗﻊ ﺑﻴﻨﻜﻢ ﺍﻟﻌﺪﺍﻭﺓ ﻭﺍﻟﺒﻐﻀﺎﺀ ﻓﻲ ﺍﻟﺨﻤﺮ ﻭﺍﻟﻤﻴﺴﺮ ﻭﻳﺼﺪﻛﻢ ﻋﻦ ﺫﻛﺮ ﷲ ﻭﻋﻦ ﺍﻟﺼﻠﻮﺓ ﻓﻬﻞ ﺃﻧﺘﻢ ﻣﻨﺘﻬﻮﻥ ٩١

ﻭﺃﻃﻴﻌﻮﺍ ﷲ ﻭﺃﻃﻴﻌﻮﺍ ﺍﻟﺮﺳﻮﻝ ﻭﺍﺣﺬﺭﻭﺍ ﻓﺈﻥ ﺗﻮﻟﻴﺘﻢ ﻓﺎﻋﻠﻤﻮﺍ ﺃﻧﻤﺎ ﻋﻠﻰ ﺭﺳﻮﻟﻨﺎ ﺍﻟﺒﻼﻍ ﺍﻟﻤﺒﻴﻦ ٩٢

ﻟﻴﺲ ﻋﻠﻰ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﻋﻤﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﺎﺕ ﺟﻨﺎﺡ ﻓﻴﻤﺎ ﻃﻌﻤﻮﺍ ﺇﺫﺍ ﻣﺎ ﺍﺗﻘﻮﺍ ﻭﺁﻣﻨﻮﺍ ﻭﻋﻤﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﺎﻟﺤﺎﺕ ﺛﻢ ﺍﺗﻘﻮﺍ ﻭﺁﻣﻨﻮﺍ ﺛﻢ ﺍﺗﻘﻮﺍ ﻭﺃﺣﺴﻨﻮﺍ ﻭﷲ ﻳﺤﺐ ﺍﻟﻤﺤﺴﻨﻴﻦ ٩٣

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻟﻴﺒﻠﻮﻧﻜﻢ ﷲ ﺑﺸﻲﺀ ﻣﻦ ﺍﻟﺼﻴﺪ ﺗﻨﺎﻟﻪ ﺃﻳﺪﻳﻜﻢ ﻭﺭﻣﺎﺣﻜﻢ ﻟﻴﻌﻠﻢ ﷲ ﻣﻦ ﻳﺨﺎﻓﻪ ﺑﺎﻟﻐﻴﺐ ﻓﻤﻦ ﺍﻋﺘﺪﻯ ﺑﻌﺪ ﺫﻟﻚ ﻓﻠﻪ ﻋﺬﺍﺏ ﺃﻟﻴﻢ ٩٤

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻻ ﺗﻘﺘﻠﻮﺍ ﺍﻟﺼﻴﺪ ﻭﺃﻧﺘﻢ ﺣﺮﻡ ﻭﻣﻦ ﻗﺘﻠﻪ ﻣﻨﻜﻢ ﻣﺘﻌﻤﺪﺍ ﻓﺠﺰﺍﺀ ﻣﺜﻞ ﻣﺎ ﻗﺘﻞ ﻣﻦ ﺍﻟﻨﻌﻢ ﻳﺤﻜﻢ ﺑﻪ ﺫﻭﺍ ﻋﺪﻝ ﻣﻨﻜﻢ ﻫﺪﻳﺎ ﺑﺎﻟﻎ ﺍﻟﻜﻌﺒﺔ ﺃﻭ ﻛﻔﺎﺭﺓ ﻃﻌﺎﻡ ﻣﺴﺎﻛﻴﻦ ﺃﻭ ﻋﺪﻝ ﺫﻟﻚ ﺻﻴﺎﻣﺎ ﻟﻴﺬﻭﻕ ﻭﺑﺎﻝ ﺃﻣﺮﻩ ﻋﻔﺎ ﷲ ﻋﻤﺎ ﺳﻠﻒ ﻭﻣﻦ ﻋﺎﺩ ﻓﻴﻨﺘﻘﻢ ﷲ ﻣﻨﻪ ﻭﷲ ﻋﺰﻳﺰ ﺫﻭ ﺍﻧﺘﻘﺎﻡ ٩٥

ﺃﺣﻞ ﻟﻜﻢ ﺻﻴﺪ ﺍﻟﺒﺤﺮ ﻭﻃﻌﺎﻣﻪ ﻣﺘﺎﻋﺎ ﻟﻜﻢ ﻭﻟﻠﺴﻴﺎﺭﺓ ﻭﺣﺮﻡ ﻋﻠﻴﻜﻢ ﺻﻴﺪ ﺍﻟﺒﺮ ﻣﺎ ﺩﻣﺘﻢ ﺣﺮﻣﺎ ﻭﺍﺗﻘﻮﺍ ﷲ ﺍﻟﺬﻱ ﺇﻟﻴﻪ ﺗﺤﺸﺮﻭﻥ ٩٦

ﺟﻌﻞ ﷲ ﺍﻟﻜﻌﺒﺔ ﺍﻟﺒﻴﺖ ﺍﻟﺤﺮﺍﻡ ﻗﻴﺎﻣﺎ ﻟﻠﻨﺎﺱ ﻭﺍﻟﺸﻬﺮ ﺍﻟﺤﺮﺍﻡ ﻭﺍﻟﻬﺪﻱ ﻭﺍﻟﻘﻼﺋﺪ ﺫﻟﻚ ﻟﺘﻌﻠﻤﻮﺍ ﺃﻥ ﷲ ﻳﻌﻠﻢ ﻣﺎ ﻓﻲ ﺍﻟﺴﻤﺎﻭﺍﺕ ﻭﻣﺎ ﻓﻲ ﺍﻷﺭﺽ ﻭﺃﻥ ﷲ ﺑﻜﻞ ﺷﻲﺀ ﻋﻠﻴﻢ ٩٧

ﺍﻋﻠﻤﻮﺍ ﺃﻥ ﷲ ﺷﺪﻳﺪ ﺍﻟﻌﻘﺎﺏ ﻭﺃﻥ ﷲ ﻏﻔﻮﺭ ﺭﺣﻴﻢ ٩٨

ﻣﺎ ﻋﻠﻰ ﺍﻟﺮﺳﻮﻝ ﺇﻻ ﺍﻟﺒﻼﻍ ﻭﷲ ﻳﻌﻠﻢ ﻣﺎ ﺗﺒﺪﻭﻥ ﻭﻣﺎ ﺗﻜﺘﻤﻮﻥ ٩٩

ﻗﻞ ﻻ ﻳﺴﺘﻮﻱ ﺍﻟﺨﺒﻴﺚ ﻭﺍﻟﻄﻴﺐ ﻭﻟﻮ ﺃﻋﺠﺒﻚ ﻛﺜﺮﺓ ﺍﻟﺨﺒﻴﺚ ﻓﺎﺗﻘﻮﺍ ﷲ ﻳﺎ ﺃﻭﻟﻲ ﺍﻷﻟﺒﺎﺏ ﻟﻌﻠﻜﻢ ﺗﻔﻠﺤﻮﻥ ١٠٠

ﻳﺎ ﺃﻳﻬﺎ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﺁﻣﻨﻮﺍ ﻻ ﺗﺴﺄﻟﻮﺍ ﻋﻦ ﺃﺷﻴﺎﺀ ﺇﻥ ﺗﺒﺪ ﻟﻜﻢ ﺗﺴﺆﻛﻢ ﻭﺇﻥ ﺗﺴﺄﻟﻮﺍ ﻋﻨﻬﺎ ﺣﻴﻦ ﻳﻨﺰﻝ ﺍﻟﻘﺮﺁﻥ ﺗﺒﺪ ﻟﻜﻢ ﻋﻔﺎ ﷲ ﻋﻨﻬﺎ ﻭﷲ ﻏﻔﻮﺭ ﺣﻠﻴﻢ ١٠١

ﻗﺪ ﺳﺄﻟﻬﺎ ﻗﻮﻡ ﻣﻦ ﻗﺒﻠﻜﻢ ﺛﻢ ﺃﺻﺒﺤﻮﺍ ﺑﻬﺎ ﻛﺎﻓﺮﻳﻦ ١٠٢

ﻣﺎ ﺟﻌﻞ ﷲ ﻣﻦ ﺑﺤﻴﺮﺓ ﻭﻻ ﺳﺎﺋﺒﺔ ﻭﻻ ﻭﺻﻴﻠﺔ ﻭﻻ ﺣﺎﻡ ﻭﻟﻜﻦ ﺍﻟﺬﻳﻦ ﻛﻔﺮﻭﺍ ﻳﻔﺘﺮﻭﻥ ﻋﻠﻰ ﷲ ﺍﻟﻜﺬﺏ ﻭﺃﻛﺜﺮﻫﻢ ﻻ ﻳﻌﻘﻠﻮﻥ ١٠٣

ﻭﺇﺫﺍ ﻗﻴﻞ ﻟﻬﻢ ﺗﻌﺎﻟﻮﺍ ﺇﻟﻰ ﻣﺎ ﺃﻧﺰﻝ ﷲ ﻭﺇﻟﻰ ﺍﻟﺮﺳﻮﻝ ﻗﺎﻟﻮﺍ ﺣﺴﺒﻨﺎ ﻣﺎ ﻭﺟﺪﻧﺎ ﻋﻠﻴﻪ ﺁﺑﺎﺀﻧﺎ ﺃﻭ

๑ ๑๑๑

๏ ๏ ๏

ומה אנו נדבר ומה נצטדק הקדמנו מצוא עון עבדיך הנה אנחנו עבדים לך גם אנחנו גם אשר נמצא אתו הגביע ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקים ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה אדני שאל את עבדיו לאמר הישׁ לכם אב או אח ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו ונאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזב את אביו ועזב את אביו ומת ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני עוד ויהי כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט אכל ונאמר לו לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן אין אתנו ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שני ילדה לי אשתי ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה ואם תקחו גם את זה מעם פני ואסנו ורדתם את שיבתי ברעה שאולה ועתה כבואי אל עבדך אבי והנער אין אתנו וכי נפשו קשורה בנפשו והיה כראתו כי אין הנער ומת ויורדו עבדיך את שיבת עבדך אבינו ביגון שאולה כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא הביאתיו אליך והחטאתי לאבי כל הימים ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני ויעל הנער עם אחיו כי אמר איכה אעלה אל אבי והנער אין אתנו פן אראה ברעה אשר ימצא את אבי ויגש יוסף אל כל הנצבים עליו ולא יכל להתאפק ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו ויתן את קולו בבכי וישמעו מצרים ויהי בית פרעה לאמר יוסף אל אחיו עוד אני יוסף החי אביכם ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי אתי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חרישׁ וקציר ושלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלהים ושמני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד ושבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך ושם אכלכלתיך כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך ומחסורך והנה עיניכם ראות ועין אחי בנימין כי פי המדבר אליכם ואתם תגידו לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה ויפל על צואר בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו ויקול פרעה נשמע בבית פרעה לאמר באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעיריכם ולכו שובו ארצה כנען וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואתם צויתם זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם ועינכם אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא ויעשו כן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם צדה לדרך ולכלם נתן לאיש חלפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חלפות שמלות ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשרה אתנות נשאות בר ולחם ומזון לאביו לדרך וישלח את אחיו ויהלכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ויעלו ממצרים ויבאו ארצה כנען אל יעקב אביהם ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם ויראה את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא באר שבעה ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך ויאספו בני ישראל את אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה יעקב ואל כל זרעו אתו בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו וכל זרעו הביא אתו מצרימה ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב וראובן בכור יעקב ובני ראובן חנוך ופלוא וחצרון וכרמי ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בן הכנענית ובני לוי גרשון קהת ומררי ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרון וחמול ובני יששכר תולע ופוה יוב ושמרון ובני זבולן סרד ואלון ויחלאל ובני יוסף מנשה ואפרים ובני בנימין בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן ואחי ורא ומפים וחפים וארד ובני דן חשים ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון ועירי וארודי ואראלי ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר ומלכיאל ואלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו ותלד את אלה ליעקב שש עשרה נפש כל נפשות בית יעקב הבאים מצרימה ובני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און מנשה ואפרים ובני בנימין בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי ורא מפים וחפים וארד ואלה בני רחל אשר ילדה ליעקב כל נפש ארבע עשרה ובני דן חשים ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם אלה בני בלהה אשר נתן לבן לרחל בתו ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבעה ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון עירי וארודי ואראלי

"وهو الذي يرسل الرياح بشرا بين يدي رحمته حتى إذا أقلت سحابا ثقالا سقناه لبلد ميت فأنزلنا به الماء فأخرجنا به من كل الثمرات كذلك نخرج الموتى لعلكم تذكرون" (٥٧) والبلد الطيب يخرج نباته بإذن ربه والذي خبث لا يخرج إلا نكدا كذلك نصرف الآيات لقوم يشكرون" (٥٨) لقد أرسلنا نوحا إلى قومه فقال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره إني أخاف عليكم عذاب يوم عظيم" (٥٩) قال الملأ من قومه إنا لنراك في ضلال مبين" (٦٠) قال يا قوم ليس بي ضلالة ولكني رسول من رب العالمين" (٦١) أبلغكم رسالات ربي وأنصح لكم وأعلم من الله ما لا تعلمون" (٦٢) أوعجبتم أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم لينذركم ولتتقوا ولعلكم ترحمون" (٦٣) فكذبوه فأنجيناه والذين معه في الفلك وأغرقنا الذين كذبوا بآياتنا إنهم كانوا قوما عمين" (٦٤) وإلى عاد أخاهم هودا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره أفلا تتقون" (٦٥) قال الملأ الذين كفروا من قومه إنا لنراك في سفاهة وإنا لنظنك من الكاذبين" (٦٦) قال يا قوم ليس بي سفاهة ولكني رسول من رب العالمين" (٦٧) أبلغكم رسالات ربي وأنا لكم ناصح أمين" (٦٨) أوعجبتم أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم لينذركم واذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد قوم نوح وزادكم في الخلق بصطة فاذكروا آلاء الله لعلكم تفلحون" (٦٩) قالوا أجئتنا لنعبد الله وحده ونذر ما كان يعبد آباؤنا فأتنا بما تعدنا إن كنت من الصادقين" (٧٠) قال قد وقع عليكم من ربكم رجس وغضب أتجادلونني في أسماء سميتموها أنتم وآباؤكم ما نزل الله بها من سلطان فانتظروا إني معكم من المنتظرين" (٧١) فأنجيناه والذين معه برحمة منا وقطعنا دابر الذين كذبوا بآياتنا وما كانوا مؤمنين" (٧٢) وإلى ثمود أخاهم صالحا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره قد جاءتكم بينة من ربكم هذه ناقة الله لكم آية فذروها تأكل في أرض الله ولا تمسوها بسوء فيأخذكم عذاب أليم" (٧٣) واذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد عاد وبوأكم في الأرض تتخذون من سهولها قصورا وتنحتون الجبال بيوتا فاذكروا آلاء الله ولا تعثوا في الأرض مفسدين" (٧٤) قال الملأ الذين استكبروا من قومه للذين استضعفوا لمن آمن منهم أتعلمون أن صالحا مرسل من ربه قالوا إنا بما أرسل به مؤمنون" (٧٥) قال الذين استكبروا إنا بالذي آمنتم به كافرون" (٧٦) فعقروا الناقة وعتوا عن أمر ربهم وقالوا يا صالح ائتنا بما تعدنا إن كنت من المرسلين" (٧٧) فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم جاثمين" (٧٨) فتولى عنهم وقال يا قوم لقد أبلغتكم رسالة ربي ونصحت لكم ولكن لا تحبون الناصحين" (٧٩) ولوطا إذ قال لقومه أتأتون الفاحشة ما سبقكم بها من أحد من العالمين" (٨٠) إنكم لتأتون الرجال شهوة من دون النساء بل أنتم قوم مسرفون" (٨١) وما كان جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوهم من قريتكم إنهم أناس يتطهرون" (٨٢) فأنجيناه وأهله إلا امرأته كانت من الغابرين" (٨٣) وأمطرنا عليهم مطرا فانظر كيف كان عاقبة المجرمين" (٨٤) وإلى مدين أخاهم شعيبا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره قد جاءتكم بينة من ربكم فأوفوا الكيل والميزان ولا تبخسوا الناس أشياءهم ولا تفسدوا في الأرض بعد إصلاحها ذلكم خير لكم إن كنتم مؤمنين" (٨٥) ولا تقعدوا بكل صراط توعدون وتصدون عن سبيل الله من آمن به وتبغونها عوجا واذكروا إذ كنتم قليلا فكثركم وانظروا كيف كان عاقبة المفسدين" (٨٦) وإن كان طائفة منكم آمنوا بالذي أرسلت به وطائفة لم يؤمنوا فاصبروا حتى يحكم الله بيننا وهو خير الحاكمين" (٨٧) قال الملأ الذين استكبروا من قومه لنخرجنك يا شعيب والذين آمنوا معك من قريتنا أو لتعودن في ملتنا قال أولو كنا كارهين" (٨٨) قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم بعد إذ نجانا الله منها وما يكون لنا أن نعود فيها إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علما على الله توكلنا ربنا افتح بيننا وبين قومنا بالحق وأنت خير الفاتحين" (٨٩) وقال الملأ الذين كفروا من قومه لئن اتبعتم شعيبا إنكم إذا لخاسرون" (٩٠) فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم جاثمين" (٩١) الذين كذبوا شعيبا كأن لم يغنوا فيها الذين كذبوا شعيبا كانوا هم الخاسرين" (٩٢) فتولى عنهم وقال يا قوم لقد أبلغتكم رسالات ربي ونصحت لكم فكيف آسى على قوم كافرين" (٩٣) وما أرسلنا في قرية من نبي إلا أخذنا أهلها بالبأساء والضراء لعلهم يضرعون" (٩٤) ثم بدلنا مكان السيئة الحسنة حتى عفوا وقالوا قد مس آباءنا الضراء والسراء فأخذناهم بغتة وهم لا يشعرون" (٩٥) ولو أن أهل القرى آمنوا واتقوا لفتحنا عليهم بركات من السماء والأرض ولكن كذبوا فأخذناهم بما كانوا يكسبون" (٩٦) أفأمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا بياتا وهم نائمون" (٩٧) أو أمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا ضحى وهم يلعبون" (٩٨) أفأمنوا مكر الله فلا يأمن مكر الله إلا القوم الخاسرون" (٩٩) أولم يهد للذين يرثون الأرض من بعد أهلها أن لو نشاء أصبناهم بذنوبهم ونطبع على قلوبهم فهم لا يسمعون" (١٠٠) تلك القرى نقص عليك من أنبائها ولقد جاءتهم رسلهم بالبينات فما كانوا ليؤمنوا بما كذبوا من قبل كذلك يطبع الله على قلوب الكافرين" (١٠١) وما وجدنا لأكثرهم من عهد وإن وجدنا أكثرهم لفاسقين" (١٠٢) ثم بعثنا من بعدهم موسى بآياتنا إلى فرعون وملئه فظلموا بها فانظر كيف كان عاقبة المفسدين" (١٠٣) وقال موسى يا فرعون إني رسول من رب العالمين" (١٠٤) حقيق على أن لا أقول على الله إلا الحق قد جئتكم ببينة من ربكم فأرسل معي بني إسرائيل" (١٠٥) قال إن كنت جئت بآية فأت بها إن كنت من الصادقين" (١٠٦) فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين" (١٠٧) ونزع يده فإذا هي بيضاء للناظرين" (١٠٨) قال الملأ من قوم فرعون إن هذا لساحر عليم" (١٠٩) يريد أن يخرجكم من أرضكم فماذا تأمرون" (١١٠) قالوا أرجه وأخاه وأرسل في المدائن حاشرين" (١١١) يأتوك بكل سحار عليم" (١١٢) وجاء السحرة فرعون قالوا إن لنا لأجرا إن كنا نحن الغالبين" (١١٣) قال نعم وإنكم لمن المقربين" (١١٤) قالوا يا موسى إما أن تلقي وإما أن نكون نحن الملقين" (١١٥) قال ألقوا فلما ألقوا سحروا أعين الناس واسترهبوهم وجاءوا بسحر عظيم" (١١٦) وأوحينا إلى موسى أن ألق عصاك فإذا هي تلقف ما يأفكون" (١١٧) فوقع الحق وبطل ما كانوا يعملون" (١١٨) فغلبوا هنالك وانقلبوا صاغرين" (١١٩) وألقي السحرة ساجدين" (١٢٠) قالوا آمنا برب العالمين" (١٢١) رب موسى وهارون" (١٢٢) قال فرعون آمنتم به قبل أن آذن لكم إن هذا لمكر مكرتموه في المدينة لتخرجوا منها أهلها فسوف تعلمون" (١٢٣) لأقطعن أيديكم وأرجلكم من خلاف ثم لأصلبنكم أجمعين" (١٢٤) قالوا إنا إلى ربنا منقلبون" (١٢٥) وما تنقم منا إلا أن آمنا بآيات ربنا لما جاءتنا ربنا أفرغ علينا صبرا وتوفنا مسلمين" (١٢٦) وقال الملأ من قوم فرعون أتذر موسى وقومه ليفسدوا في الأرض ويذرك وآلهتك قال سنقتل أبناءهم ونستحيي نساءهم وإنا فوقهم قاهرون" (١٢٧) قال موسى لقومه استعينوا بالله واصبروا إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين" (١٢٨) قالوا أوذينا من قبل أن تأتينا ومن بعد ما جئتنا قال عسى ربكم أن يهلك عدوكم ويستخلفكم في الأرض فينظر كيف تعملون" (١٢٩) ولقد أخذنا آل فرعون بالسنين ونقص من الثمرات لعلهم يذكرون" (١٣٠) فإذا جاءتهم الحسنة قالوا لنا هذه وإن تصبهم سيئة يطيروا بموسى ومن معه ألا إنما طائرهم عند الله ولكن أكثرهم لا يعلمون" (١٣١) وقالوا مهما تأتنا به من آية لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين" (١٣٢) فأرسلنا عليهم الطوفان والجراد والقمل والضفادع والدم آيات مفصلات فاستكبروا وكانوا قوما مجرمين" (١٣٣) ولما وقع عليهم الرجز قالوا يا موسى ادع لنا ربك بما عهد عندك لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك ولنرسلن معك بني إسرائيل" (١٣٤) فلما كشفنا عنهم الرجز إلى أجل هم بالغوه إذا هم ينكثون" (١٣٥) فانتقمنا منهم فأغرقناهم في اليم بأنهم كذبوا بآياتنا وكانوا عنها غافلين" (١٣٦) وأورثنا القوم الذين كانوا يستضعفون مشارق الأرض ومغاربها التي باركنا فيها وتمت كلمة ربك الحسنى على بني إسرائيل بما صبروا ودمرنا ما كان يصنع فرعون وقومه وما كانوا يعرشون" (١٣٧) وجاوزنا ببني إسرائيل البحر فأتوا على قوم يعكفون على أصنام لهم قالوا يا موسى اجعل لنا إلها كما لهم آلهة قال إنكم قوم تجهلون" (١٣٨) إن هؤلاء متبر ما هم فيه وباطل ما كانوا يعملون" (١٣٩) قال أغير الله أبغيكم إلها وهو فضلكم على العالمين" (١٤٠) وإذ أنجيناكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب يقتلون أبناءكم ويستحيون نساءكم وفي ذلكم بلاء من ربكم عظيم" (١٤١) وواعدنا موسى ثلاثين ليلة وأتممناها بعشر فتم ميقات ربه أربعين ليلة وقال موسى لأخيه هارون اخلفني في قومي وأصلح ولا تتبع سبيل المفسدين" (١٤٢) ولما جاء موسى لميقاتنا وكلمه ربه قال رب أرني أنظر إليك قال لن تراني ولكن انظر إلى الجبل فإن استقر مكانه فسوف تراني فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا وخر موسى صعقا فلما أفاق قال سبحانك تبت إليك وأنا أول المؤمنين" (١٤٣) قال يا موسى إني اصطفيتك على الناس برسالاتي وبكلامي فخذ ما آتيتك وكن من الشاكرين" (١٤٤) وكتبنا له في الألواح من كل شيء موعظة وتفصيلا لكل شيء فخذها بقوة وأمر قومك يأخذوا بأحسنها سأريكم دار الفاسقين" (١٤٥) سأصرف عن آياتي الذين يتكبرون في الأرض بغير الحق وإن يروا كل آية لا يؤمنوا بها وإن يروا سبيل الرشد لا يتخذوه سبيلا وإن يروا سبيل الغي يتخذوه سبيلا ذلك بأنهم كذبوا بآياتنا وكانوا عنها غافلين" (١٤٦) والذين كذبوا بآياتنا ولقاء الآخرة حبطت أعمالهم هل يجزون إلا ما كانوا يعملون" (١٤٧) واتخذ قوم موسى من بعده من حليهم عجلا جسدا له خوار ألم يروا أنه لا يكلمهم ولا يهديهم سبيلا اتخذوه وكانوا ظالمين" (١٤٨) ولما سقط في أيديهم ورأوا أنهم قد ضلوا قالوا لئن لم يرحمنا ربنا ويغفر لنا لنكونن من الخاسرين" (١٤٩) ولما رجع موسى إلى قومه غضبان أسفا قال بئسما خلفتموني من بعدي أعجلتم أمر ربكم وألقى الألواح وأخذ برأس أخيه يجره إليه قال ابن أم إن القوم استضعفوني وكادوا يقتلونني فلا تشمت بي الأعداء ولا تجعلني مع القوم الظالمين" (١٥٠) قال رب اغفر لي ولأخي وأدخلنا في رحمتك وأنت أرحم الراحمين" (١٥١) إن الذين اتخذوا العجل سينالهم غضب من ربهم وذلة في الحياة الدنيا وكذلك نجزي المفترين" (١٥٢) والذين عملوا السيئات ثم تابوا من بعدها وآمنوا إن ربك من بعدها لغفور رحيم" (١٥٣) ولما سكت عن موسى الغضب أخذ الألواح وفي نسختها هدى ورحمة للذين هم لربهم يرهبون" (١٥٤) واختار موسى قومه سبعين رجلا لميقاتنا فلما أخذتهم الرجفة قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل وإياي أتهلكنا بما فعل السفهاء منا إن هي إلا فتنتك تضل بها من تشاء وتهدي من تشاء أنت ولينا فاغفر لنا وارحمنا وأنت خير الغافرين" (١٥٥) واكتب لنا في هذه الدنيا حسنة وفي الآخرة إنا هدنا إليك قال عذابي أصيب به من أشاء ورحمتي وسعت كل شيء فسأكتبها للذين يتقون ويؤتون الزكاة والذين هم بآياتنا يؤمنون" (١٥٦) الذين يتبعون الرسول النبي الأمي الذي يجدونه مكتوبا عندهم في التوراة والإنجيل يأمرهم بالمعروف وينهاهم عن المنكر ويحل لهم الطيبات ويحرم عليهم الخبائث ويضع عنهم إصرهم والأغلال التي كانت عليهم فالذين آمنوا به وعزروه ونصروه واتبعوا النور الذي أنزل معه أولئك هم المفلحون" (١٥٧) قل يا أيها الناس إني رسول الله إليكم جميعا الذي له ملك السماوات والأرض لا إله إلا هو يحيي ويميت فآمنوا بالله ورسوله النبي الأمي الذي يؤمن بالله وكلماته واتبعوه لعلكم تهتدون" (١٥٨) ومن قوم موسى أمة يهدون بالحق وبه يعدلون" (١٥٩) وقطعناهم اثنتي عشرة أسباطا أمما وأوحينا إلى موسى إذ استسقاه قومه أن اضرب بعصاك الحجر فانبجست منه اثنتا عشرة عينا قد علم كل أناس مشربهم وظللنا عليهم الغمام وأنزلنا عليهم المن والسلوى كلوا من طيبات ما رزقناكم وما ظلمونا ولكن كانوا أنفسهم يظلمون" (١٦٠) وإذ قيل لهم اسكنوا هذه القرية وكلوا منها حيث شئتم وقولوا حطة وادخلوا الباب سجدا نغفر لكم خطيئاتكم سنزيد المحسنين" (١٦١) فبدل الذين ظلموا منهم قولا غير الذي قيل لهم فأرسلنا عليهم رجزا من السماء بما كانوا يظلمون" (١٦٢) واسألهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر إذ يعدون في السبت إذ تأتيهم حيتانهم يوم سبتهم شرعا ويوم لا يسبتون لا تأتيهم كذلك نبلوهم بما كانوا يفسقون" (١٦٣) وإذ قالت أمة منهم لم تعظون قوما الله مهلكهم أو معذبهم عذابا شديدا قالوا معذرة إلى ربكم ولعلهم يتقون" (١٦٤) فلما نسوا ما ذكروا به أنجينا الذين ينهون عن السوء وأخذنا الذين ظلموا بعذاب بئيس بما كانوا يفسقون" (١٦٥) فلما عتوا عن ما نهوا عنه قلنا لهم كونوا قردة خاسئين" (١٦٦) وإذ تأذن ربك ليبعثن عليهم إلى يوم القيامة من يسومهم سوء العذاب إن ربك لسريع العقاب وإنه لغفور رحيم" (١٦٧) وقطعناهم في الأرض أمما منهم الصالحون ومنهم دون ذلك وبلوناهم بالحسنات والسيئات لعلهم يرجعون" (١٦٨) فخلف من بعدهم خلف ورثوا الكتاب يأخذون عرض هذا الأدنى ويقولون سيغفر لنا وإن يأتهم عرض مثله يأخذوه ألم يؤخذ عليهم ميثاق الكتاب أن لا يقولوا على الله إلا الحق ودرسوا ما فيه والدار الآخرة خير للذين يتقون أفلا تعقلون" (١٦٩) والذين يمسكون بالكتاب وأقاموا الصلاة إنا لا نضيع أجر المصلحين" (١٧٠) وإذ نتقنا الجبل فوقهم كأنه ظلة وظنوا أنه واقع بهم خذوا ما آتيناكم بقوة واذكروا ما فيه لعلكم تتقون" (١٧١) وإذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم وأشهدهم على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى شهدنا أن تقولوا يوم القيامة إنا كنا عن هذا غافلين" (١٧٢) أو تقولوا إنما أشرك آباؤنا من قبل وكنا ذرية من بعدهم أفتهلكنا بما فعل المبطلون" (١٧٣) وكذلك نفصل الآيات ولعلهم يرجعون" (١٧٤) واتل عليهم نبأ الذي آتيناه آياتنا فانسلخ منها فأتبعه الشيطان فكان من الغاوين" (١٧٥) ولو شئنا لرفعناه بها ولكنه أخلد إلى الأرض واتبع هواه فمثله كمثل الكلب إن تحمل عليه يلهث أو تتركه يلهث ذلك مثل القوم الذين كذبوا بآياتنا فاقصص القصص لعلهم يتفكرون" (١٧٦) ساء مثلا القوم الذين كذبوا بآياتنا وأنفسهم كانوا يظلمون" (١٧٧) من يهد الله فهو المهتد ومن يضلل فأولئك هم الخاسرون" (١٧٨) ولقد ذرأنا لجهنم كثيرا من الجن والإنس لهم قلوب لا يفقهون بها ولهم أعين لا يبصرون بها ولهم آذان لا يسمعون بها أولئك كالأنعام بل هم أضل أولئك هم الغافلون" (١٧٩) ولله الأسماء الحسنى فادعوه بها وذروا الذين يلحدون في أسمائه سيجزون ما كانوا يعملون" (١٨٠) وممن خلقنا أمة يهدون بالحق وبه يعدلون" (١٨١) والذين كذبوا بآياتنا سنستدرجهم من حيث لا يعلمون" (١٨٢) وأملي لهم إن كيدي متين" (١٨٣) أولم يتفكروا ما بصاحبهم من جنة إن هو إلا نذير مبين" (١٨٤) أولم ينظروا في ملكوت السماوات والأرض وما خلق الله من شيء وأن عسى أن يكون قد اقترب أجلهم فبأي حديث بعده يؤمنون" (١٨٥) من يضلل الله فلا هادي له ويذرهم في طغيانهم يعمهون" (١٨٦) يسألونك عن الساعة أيان مرساها قل إنما علمها عند ربي لا يجليها لوقتها إلا هو ثقلت في السماوات والأرض لا تأتيكم إلا بغتة يسألونك كأنك حفي عنها قل إنما علمها عند الله ولكن أكثر الناس لا يعلمون" (١٨٧) قل لا أملك لنفسي نفعا ولا ضرا إلا ما شاء الله ولو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسني السوء إن أنا إلا نذير وبشير لقوم يؤمنون" (١٨٨) هو الذي خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن إليها فلما تغشاها حملت حملا خفيفا فمرت به فلما أثقلت دعوا الله ربهما لئن آتيتنا صالحا لنكونن من الشاكرين" (١٨٩) فلما آتاهما صالحا جعلا له شركاء فيما آتاهما فتعالى الله عما يشركون" (١٩٠) أيشركون ما لا يخلق شيئا وهم يخلقون" (١٩١) ولا يستطيعون لهم نصرا ولا أنفسهم ينصرون" (١٩٢) وإن تدعوهم إلى الهدى لا يتبعوكم سواء عليكم أدعوتموهم أم أنتم صامتون" (١٩٣) إن الذين تدعون من دون الله عباد أمثالكم فادعوهم فليستجيبوا لكم إن كنتم صادقين" (١٩٤) ألهم أرجل يمشون بها أم لهم أيد يبطشون بها أم لهم أعين يبصرون بها أم لهم آذان يسمعون بها قل ادعوا شركاءكم ثم كيدون فلا تنظرون" (١٩٥) إن وليي الله الذي نزل الكتاب وهو يتولى الصالحين" (١٩٦) والذين تدعون من دونه لا يستطيعون نصركم ولا أنفسهم ينصرون" (١٩٧) وإن تدعوهم إلى الهدى لا يسمعوا وتراهم ينظرون إليك وهم لا يبصرون" (١٩٨) خذ العفو وأمر بالعرف وأعرض عن الجاهلين" (١٩٩) وإما ينزغنك من الشيطان نزغ فاستعذ بالله إنه سميع عليم" (٢٠٠) إن الذين اتقوا إذا مسهم طائف من الشيطان تذكروا فإذا هم مبصرون" (٢٠١) وإخوانهم يمدونهم في الغي ثم لا يقصرون" (٢٠٢) وإذا لم تأتهم بآية قالوا لولا اجتبيتها قل إنما أتبع ما يوحى إلي من ربي هذا بصائر من ربكم وهدى ورحمة لقوم يؤمنون" (٢٠٣) وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا لعلكم ترحمون" (٢٠٤) واذكر ربك في نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول بالغدو والآصال ولا تكن من الغافلين" (٢٠٥) إن الذين عند ربك لا يستكبرون عن عبادته ويسبحونه وله يسجدون" (٢٠٦)

\\ ٤٧ \\ ٤٨ \\ ٤٩ \\ ٥٠ \\ ٥١ \\ ٥٢ \\ ٥٣ \\ ٥٤ \\ ٥٥ \\ ٥٦ \\ ٥٧ \\ ٥٨ \\ ٥٩ \\ ٦٠ \\ ٦١ \\ ٦٢ \\ ٦٣ \\ ٦٤ \\ ٦٥ \\ ٦٦ \\

(٣٣) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ۝
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ۝

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝
فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ۝
وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ۝

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ۝
وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ۝

(٣٤) وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ ۖ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۝
(٣٤) وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ ۖ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۝

يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا ۚ قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ۝
يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا ۚ قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ۝

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ۝ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ۝
وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ۝ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ۝

وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ۝ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝
وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ۝ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ۝
وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ۝

الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝
الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝

(٣٥) وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ۝ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ۚ وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ ۚ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ۝
(٣٥) وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ۝ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ۚ وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ ۚ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ۝

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ۝ يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ۝
وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ۝ يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ۝

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝
مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ۝ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ۝
وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ۝ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ۝

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝
لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ ۚ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۝
فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ ۚ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۝

فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا ۖ وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ۝
فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا ۖ وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ۝

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ۝
النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ۝

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ۝
وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ۝

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ۝
قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ۝

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ۝
وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ۝

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۚ قَالُوا فَادْعُوا ۗ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝
قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۚ قَالُوا فَادْعُوا ۗ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ۝
إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ۝

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ ۖ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝
يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ ۖ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ۝ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۝
وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ۝ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۝

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ۝
فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ۝

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ ۚ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝
إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ ۚ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝
لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ۝
وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ۝

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ۝
إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۝
وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۝

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ۝
اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ۝

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ۝
ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ۝

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ۝
كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ۝

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝
اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝
هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝
قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝
هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝
هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ۝
أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ۝

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝

إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ۝
إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ۝

فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ۝
فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ۝

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ۝
ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ۝

مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ۝
مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ۝

ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ۝
ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ۝

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ۝
ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ۝

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۚ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ۝
فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۚ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ۝

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ۝
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ۝

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝
اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ۝
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ۝

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ ۖ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ۝
وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ ۖ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ۝

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝
أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝
فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ۝
فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ۝

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ۝
فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ۝

حٰمٓ ۝ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝
حٰمٓ ۝ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝
كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝
بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَ

١ ٤٥٦٧٨٩١٠١١٢١٣١٤١٥١٦١٧١٨١٩٢٠٢١٢٢٢٣٢٤٢٥٢٦٢٧٢٨٢٩٣٠٣١٣٢٣٣٣٤٣٥٣٦٣٧٣٨٣٩٤٠٤١٤٢٤٣٤٤٤٥٤٦٤٧٤٨٤٩٥٠٥١٥٢٥٣٥٤٥٥٥٦٥٧٥٨٥٩٦٠٦١٦٢٦٣٦٤٦٥٦٦٦٧٦٨٦٩٧٠٧١٧٢٧٣٧٤٧٥٧٦٧٧٧٨٧٩٨٠٨١٨٢٨٣٨٤٨٥٨٦٨٧٨٨٨٩٩٠٩١٩٢٩٣٩٤٩٥٩٦٩٧٩٨٩٩١٠٠١٠١١٠٢١٠٣١٠٤١٠٥١٠٦١٠٧١٠٨١٠٩١١٠١١١١٢١١٣١١٤١١٥١١٦١١٧١١٨١١٩١٢٠١٢١١٢٢١٢٣١٢٤١٢٥١٢٦١٢٧١٢٨١٢٩١٣٠١٣١١٣٢١٣٣١٣٤١٣٥١٣٦١٣٧١٣٨١٣٩١٤٠١٤١١٤٢١٤٣١٤٤١٤٥١٤٦١٤٧١٤٨١٤٩١٥٠١٥١١٥٢١٥٣١٥٤١٥٥١٥٦١٥٧١٥٨١٥٩١٦٠١٦١١٦٢١٦٣١٦٤١٦٥١٦٦١٦٧١٦٨١٦٩١٧٠١٧١١٧٢١٧٣١٧٤١٧٥١٧٦١٧٧١٧٨١٧٩١٨٠١٨١١٨٢١٨٣١٨٤١٨٥١٨٦١٨٧١٨٨١٨٩١٩٠١٩١١٩٢١٩٣١٩٤١٩٥١٩٦١٩٧١٩٨١٩٩٢٠٠٢٠١٢٠٢٢٠٣٢٠٤٢٠٥٢٠٦٢٠٧٢٠٨٢٠٩٢١٠٢١١٢١٢٢١٣٢١٤٢١٥٢١٦٢١٧٢١٨٢١٩٢٢٠٢٢١٢٢٢٢٣٢٢٤٢٢٥٢٢٦٢٢٧٢٢٨٢٢٩٢٣٠٢٣١٢٣٢٢٣٣٢٣٤٢٣٥٢٣٦٢٣٧٢٣٨٢٣٩٢٤٠٢٤١٢٤٢٢٤٣٢٤٤٢٤٥٢٤٦٢٤٧٢٤٨٢٤٩٢٥٠٢٥١٢٥٢٢٥٣٢٥٤٢٥٥٢٥٦٢٥٧٢٥٨٢٥٩٢٦٠٢٦١٢٦٢٢٦٣٢٦٤٢٦٥٢٦٦٢٦٧٢٦٨٢٦٩٢٧٠٢٧١٢٧٢٢٧٣٢٧٤٢٧٥٢٧٦٢٧٧٢٧٨٢٧٩٢٨٠٢٨١٢٨٢٢٨٣٢٨٤٢٨٥٢٨٦٢٨٧٢٨٨٢٨٩٢٩٠٢٩١٢٩٢٢٩٣٢٩٤٢٩٥٢٩٦٢٩٧٢٩٨٢٩٩٣٠٠٣٠١٣٠٢٣٠٣٣٠٤٣٠٥٣٠٦٣٠٧٣٠٨٣٠٩٣١٠٣١١٣١٢٣١٣٣١٤٣١٥٣١٦٣١٧٣١٨٣١٩٣٢٠٣٢١٣٢٢٣٢٣٣٢٤٣٢٥٣٢٦٣٢٧٣٢٨٣٢٩٣٣٠٣٣١٣٣٢٣٣٣٣٣٤٣٣٥٣٣٦٣٣٧٣٣٨٣٣٩٣٤٠٣٤١٣٤٢٣٤٣٣٤٤٣٤٥٣٤٦٣٤٧٣٤٨٣٤٩٣٥٠٣٥١٣٥٢٣٥٣٣٥٤٣٥٥٣٥٦٣٥٧٣٥٨٣٥٩٣٦٠٣٦١٣٦٢٣٦٣٣٦٤٣٦٥٣٦٦٣٦٧٣٦٨٣٦٩٣٧٠٣٧١٣٧٢٣٧٣٣٧٤٣٧٥٣٧٦٣٧٧٣٧٨٣٧٩٣٨٠٣٨١٣٨٢٣٨٣٣٨٤٣٨٥٣٨٦٣٨٧٣٨٨٣٨٩٣٩٠٣٩١٣٩٢٣٩٣٣٩٤٣٩٥٣٩٦٣٩٧٣٩٨٣٩٩٤٠٠٤٠١٤٠٢٤٠٣٤٠٤٤٠٥٤٠٦٤٠٧٤٠٨٤٠٩٤١٠٤١١٤١٢٤١٣٤١٤٤١٥٤١٦٤١٧٤١٨٤١٩٤٢٠٤٢١٤٢٢٤٢٣٤٢٤٤٢٥٤٢٦٤٢٧٤٢٨٤٢٩٤٣٠٤٣١٤٣٢٤٣٣٤٣٤٤٣٥٤٣٦٤٣٧٤٣٨٤٣٩٤٤٠٤٤١٤٤٢٤٤٣٤٤٤٤٤٥٤٤٦٤٤٧٤٤٨٤٤٩٤٥٠٤٥١٤٥٢٤٥٣٤٥٤٤٥٥٤٥٦٤٥٧٤٥٨٤٥٩٤٦٠٤٦١٤٦٢٤٦٣٤٦٤٤٦٥٤٦٦٤٦٧٤٦٨٤٦٩٤٧٠٤٧١٤٧٢٤٧٣٤٧٤٤٧٥٤٧٦٤٧٧٤٧٨٤٧٩٤٨٠٤٨١٤٨٢٤٨٣٤٨٤٤٨٥٤٨٦٤٨٧٤٨٨٤٨٩٤٩٠٤٩١٤٩٢٤٩٣٤٩٤٤٩٥٤٩٦٤٩٧٤٩٨٤٩٩٥٠٠٥٠١٥٠٢٥٠٣٥٠٤٥٠٥٥٠٦٥٠٧٥٠٨٥٠٩٥١٠٥١١٥١٢٥١٣٥١٤٥١٥٥١٦٥١٧٥١٨٥١٩٥٢٠٥٢١٥٢٢٥٢٣٥٢٤٥٢٥٥٢٦٥٢٧٥٢٨٥٢٩٥٣٠٥٣١٥٣٢٥٣٣٥٣٤٥٣٥٥٣٦٥٣٧٥٣٨٥٣٩٥٤٠٥٤١٥٤٢٥٤٣٥٤٤٥٤٥٥٤٦٥٤٧٥٤٨٥٤٩٥٥٠٥٥١٥٥٢٥٥٣٥٥٤٥٥٥٥٥٦٥٥٧٥٥٨٥٥٩٥٦٠٥٦١٥٦٢٥٦٣٥٦٤٥٦٥٥٦٦٥٦٧٥٦٨٥٦٩٥٧٠٥٧١٥٧٢٥٧٣٥٧٤٥٧٥٥٧٦٥٧٧٥٧٨٥٧٩٥٨٠٥٨١٥٨٢٥٨٣٥٨٤٥٨٥٥٨٦٥٨٧٥٨٨٥٨٩٥٩٠٥٩١٥٩٢٥٩٣٥٩٤٥٩٥٥٩٦٥٩٧٥٩٨٥٩٩٦٠٠٦٠١٦٠٢٦٠٣٦٠٤٦٠٥٦٠٦٦٠٧٦٠٨٦٠٩٦١٠٦١١٦١٢٦١٣٦١٤٦١٥٦١٦٦١٧٦١٨٦١٩٦٢٠٦٢١٦٢٢٦٢٣٦٢٤٦٢٥٦٢٦٦٢٧٦٢٨٦٢٩٦٣٠٦٣١٦٣٢٦٣٣٦٣٤٦٣٥٦٣٦٦٣٧٦٣٨٦٣٩٦٤٠٦٤١٦٤٢٦٤٣٦٤٤٦٤٥٦٤٦٦٤٧٦٤٨٦٤٩٦٥٠٦٥١٦٥٢٦٥٣٦٥٤٦٥٥٦٥٦٦٥٧٦٥٨٦٥٩٦٦٠٦٦١٦٦٢٦٦٣٦٦٤٦٦٥٦٦٦٦٦٧٦٦٨٦٦٩٦٧٠٦٧١٦٧٢٦٧٣٦٧٤٦٧٥٦٧٦٦٧٧٦٧٨٦٧٩٦٨٠٦٨١٦٨٢٦٨٣٦٨٤٦٨٥٦٨٦٦٨٧٦٨٨٦٨٩٦٩٠٦٩١٦٩٢٦٩٣٦٩٤٦٩٥٦٩٦٦٩٧٦٩٨٦٩٩٧٠٠٧٠١٧٠٢٧٠٣٧٠٤٧٠٥٧٠٦٧٠٧٧٠٨٧٠٩٧١٠٧١١٧١٢٧١٣٧١٤٧١٥٧١٦٧١٧٧١٨٧١٩٧٢٠٧٢١٧٢٢٧٢٣٧٢٤٧٢٥٧٢٦٧٢٧٧٢٨٧٢٩٧٣٠٧٣١٧٣٢٧٣٣٧٣٤٧٣٥٧٣٦٧٣٧٧٣٨٧٣٩٧٤٠٧٤١٧٤٢٧٤٣٧٤٤٧٤٥٧٤٦٧٤٧٧٤٨٧٤٩٧٥٠٧٥١٧٥٢٧٥٣٧٥٤٧٥٥٧٥٦٧٥٧٧٥٨٧٥٩٧٦٠٧٦١٧٦٢٧٦٣٧٦٤٧٦٥٧٦٦٧٦٧٧٦٨٧٦٩٧٧٠٧٧١٧٧٢٧٧٣٧٧٤٧٧٥٧٧٦٧٧٧٧٧٨٧٧٩٧٨٠٧٨١٧٨٢٧٨٣٧٨٤٧٨٥٧٨٦٧٨٧٧٨٨٧٨٩٧٩٠٧٩١٧٩٢٧٩٣٧٩٤٧٩٥٧٩٦٧٩٧٧٩٨٧٩٩٨٠٠٨٠١٨٠٢٨٠٣٨٠٤٨٠٥٨٠٦٨٠٧٨٠٨٨٠٩٨١٠٨١١٨١٢٨١٣٨١٤٨١٥٨١٦٨١٧٨١٨٨١٩٨٢٠٨٢١٨٢٢٨٢٣٨٢٤٨٢٥٨٢٦٨٢٧٨٢٨٨٢٩٨٣٠٨٣١٨٣٢٨٣٣٨٣٤٨٣٥٨٣٦٨٣٧٨٣٨٨٣٩٨٤٠٨٤١٨٤٢٨٤٣٨٤٤٨٤٥٨٤٦٨٤٧٨٤٨٨٤٩٨٥٠٨٥١٨٥٢٨٥٣٨٥٤٨٥٥٨٥٦٨٥٧٨٥٨٨٥٩٨٦٠٨٦١٨٦٢٨٦٣٨٦٤٨٦٥٨٦٦٨٦٧٨٦٨٨٦٩٨٧٠٨٧١٨٧٢٨٧٣٨٧٤٨٧٥٨٧٦٨٧٧٨٧٨٨٧٩٨٨٠٨٨١٨٨٢٨٨٣٨٨٤٨٨٥٨٨٦٨٨٧٨٨٨٨٨٩٨٩٠٨٩١٨٩٢٨٩٣٨٩٤٨٩٥٨٩٦٨٩٧٨٩٨٨٩٩٩٠٠٩٠١٩٠٢٩٠٣٩٠٤٩٠٥٩٠٦٩٠٧٩٠٨٩٠٩٩١٠٩١١٩١٢٩١٣٩١٤٩١٥٩١٦٩١٧٩١٨٩١٩٩٢٠٩٢١٩٢٢٩٢٣٩٢٤٩٢٥٩٢٦٩٢٧٩٢٨٩٢٩٩٣٠٩٣١٩٣٢٩٣٣٩٣٤٩٣٥٩٣٦٩٣٧٩٣٨٩٣٩٩٤٠٩٤١٩٤٢٩٤٣٩٤٤٩٤٥٩٤٦٩٤٧٩٤٨٩٤٩٩٥٠٩٥١٩٥٢٩٥٣٩٥٤٩٥٥٩٥٦٩٥٧٩٥٨٩٥٩٩٦٠٩٦١٩٦٢٩٦٣٩٦٤٩٦٥٩٦٦٩٦٧٩٦٨٩٦٩٩٧٠٩٧١٩٧٢٩٧٣٩٧٤٩٧٥٩٧٦٩٧٧٩٧٨٩٧٩٩٨٠٩٨١٩٨٢٩٨٣٩٨٤٩٨٥٩٨٦٩٨٧٩٨٨٩٨٩٩٩٠٩٩١٩٩٢٩٩٣٩٩٤٩٩٥٩٩٦٩٩٧٩٩٨٩٩٩١٠٠١٠٠٢١٠٠٣١٠٠٤١٠٠٥١٠٠٦١٠٠٧١٠٠٨١٠٠٩١٠١٠١٠١١١٠١٢١٠١٣١٠١٤١٠١٥١٠١٦١٠١٧١٠١٨١٠١٩١٠٢٠١٠٢١١٠٢٢١٠٢٣١٠٢٤١٠٢٥١٠٢٦١٠٢٧١٠٢٨١٠٢٩١٠٣٠١٠٣١١٠٣٢١٠٣٣١٠٣٤١٠٣٥١٠٣٦١٠٣٧١٠٣٨١٠٣٩١٠٤٠١٠٤١١٠٤٢١٠٤٣١٠٤٤١٠٤٥١٠٤٦١٠٤٧١٠٤٨١٠٤٩١٠٥٠١٠٥١١٠٥٢١٠٥٣١٠٥٤١٠٥٥١٠٥٦١٠٥٧١٠٥٨١٠٥٩١٠٦٠١٠٦١١٠٦٢١٠٦٣١٠٦٤١٠٦٥١٠٦٦١٠٦٧١٠٦٨١٠٦٩١٠٧٠١٠٧١١٠٧٢١٠٧٣١٠٧٤١٠٧٥١٠٧٦١٠٧٧١٠٧٨١٠٧٩١٠٨٠١٠٨١١٠٨٢١٠٨٣١٠٨٤١٠٨٥١٠٨٦١٠٨٧١٠٨٨١٠٨٩١٠٩٠١٠٩١١٠٩٢١٠٩٣١٠٩٤١٠٩٥١٠٩٦١٠٩٧١٠٩٨١٠٩٩١١٠٠١١٠١١١٠٢١١٠٣١١٠٤١١٠٥١١٠٦١١٠٧١١٠٨١١٠٩١١١٠١١١١١٢١١١٣١١١٤١١١٥١١١٦١١١٧١١١٨١١١٩١١٢٠١١٢١١١٢٢١١٢٣١١٢٤١١٢٥١١٢٦١١٢٧١١٢٨١١٢٩١١٣٠١١٣١١١٣٢١١٣٣١١٣٤١١٣٥١١٣٦١١٣٧١١٣٨١١٣٩١١٤٠١١٤١١١٤٢١١٤٣١١٤٤١١٤٥١١٤٦١١٤٧١١٤٨١١٤٩١١٥٠١١٥١١١٥٢١١٥٣١١٥٤١١٥٥١١٥٦١١٥٧١١٥٨١١٥٩١١٦٠١١٦١١١٦٢١١٦٣١١٦٤١١٦٥١١٦٦١١٦٧١١٦٨١١٦٩١١٧٠١١٧١١١٧٢١١٧٣١١٧٤١١٧٥١١٧٦١١٧٧١١٧٨١١٧٩١١٨٠١١٨١١١٨٢١١٨٣١١٨٤١١٨٥١١٨٦١١٨٧١١٨٨١١٨٩١١٩٠١١٩١١١٩٢١١٩٣١١٩٤١١٩٥١١٩٦١١٩٧١١٩٨١١٩٩١٢٠٠١٢٠١١٢٠٢١٢٠٣١٢٠٤١٢٠٥١٢٠٦١٢٠٧١٢٠٨١٢٠٩١٢١٠١٢١١١٢١٢١٢١٣١٢١٤١٢١٥١٢١٦١٢١٧١٢١٨١٢١٩١٢٢٠١٢٢١١٢٢٢١٢٢٣١٢٢٤١٢٢٥١٢٢٦١٢٢٧١٢٢٨١٢٢٩١٢٣٠١٢٣١١٢٣٢١٢٣٣١٢٣٤١٢٣٥١٢٣٦١٢٣٧١٢٣٨١٢٣٩١٢٤٠١٢٤١١٢٤٢١٢٤٣١٢٤٤١٢٤٥١٢٤٦١٢٤٧١٢٤٨١٢٤٩١٢٥٠١٢٥١١٢٥٢١٢٥٣١٢٥٤١٢٥٥١٢٥٦١٢٥٧١٢٥٨١٢٥٩١٢٦٠١٢٦١١٢٦٢١٢٦٣١٢٦٤١٢٦٥١٢٦٦١٢٦٧١٢٦٨١٢٦٩١٢٧٠١٢٧١١٢٧٢١٢٧٣١٢٧٤١٢٧٥١٢٧٦١٢٧٧١٢٧٨١٢٧٩١٢٨٠١٢٨١١٢٨٢١٢٨٣١٢٨٤١٢٨٥١٢٨٦١٢٨٧١٢٨٨١٢٨٩١٢٩٠١٢٩١١٢٩٢١٢٩٣١٢٩٤١٢٩٥١٢٩٦١٢٩٧١٢٩٨١٢٩٩١٣٠٠١٣٠١١٣٠٢١٣٠٣١٣٠٤١٣٠٥١٣٠٦١٣٠٧١٣٠٨١٣٠٩١٣١٠١٣١١١٣١٢١٣١٣١٣١٤١٣١٥١٣١٦١٣١٧١٣١٨١٣١٩١٣٢٠١٣٢١١٣٢٢١٣٢٣١٣٢٤١٣٢٥١٣٢٦١٣٢٧١٣٢٨١٣٢٩١٣٣٠١٣٣١١٣٣٢١٣٣٣١٣٣٤١٣٣٥١٣٣٦١٣٣٧١٣٣٨١٣٣٩١٣٤٠١٣٤١١٣٤٢١٣٤٣١٣٤٤١٣٤٥١٣٤٦١٣٤٧١٣٤٨١٣٤٩١٣٥٠١٣٥١١٣٥٢١٣٥٣١٣٥٤١٣٥٥١٣٥٦١٣٥٧١٣٥٨١٣٥٩١٣٦٠١٣٦١١٣٦٢١٣٦٣١٣٦٤١٣٦٥١٣٦٦١٣٦٧١٣٦٨١٣٦٩١٣٧٠١٣٧١١٣٧٢١٣٧٣١٣٧٤١٣٧٥١٣٧٦١٣٧٧١٣٧٨١٣٧٩١٣٨٠١٣٨١١٣٨٢١٣٨٣١٣٨٤١٣٨٥١٣٨٦١٣٨٧١٣٨٨١٣٨٩١٣٩٠١٣٩١١٣٩٢١٣٩٣١٣٩٤١٣٩٥١٣٩٦١٣٩٧١٣٩٨١٣٩٩١٤٠٠١٤٠١١٤٠٢١٤٠٣١٤٠٤١٤٠٥١٤٠٦١٤٠٧١٤٠٨١٤٠٩١٤١٠١٤١١١٤١٢١٤١٣١٤١٤١٤١٥١٤١٦١٤١٧١٤١٨١٤١٩١٤٢٠١٤٢١١٤٢٢١٤٢٣١٤٢٤١٤٢٥١٤٢٦١٤٢٧١٤٢٨١٤٢٩١٤٣٠١٤٣١١٤٣٢١٤٣٣١٤٣٤١٤٣٥١٤٣٦١٤٣٧١٤٣٨١٤٣٩١٤٤٠١٤٤١١٤٤٢١٤٤٣١٤٤٤١٤٤٥١٤٤٦١٤٤٧١٤٤٨١٤٤٩١٤٥٠١٤٥١١٤٥٢١٤٥٣١٤٥٤١٤٥٥١٤٥٦١٤٥٧١٤٥٨١٤٥٩١٤٦٠١٤٦١١٤٦٢١٤٦٣١٤٦٤١٤٦٥١٤٦٦١٤٦٧١٤٦٨١٤٦٩١٤٧٠١٤٧١١٤٧٢١٤٧٣١٤٧٤١٤٧٥١٤٧٦١٤٧٧١٤٧٨١٤٧٩١٤٨٠١٤٨١١٤٨٢١٤٨٣١٤٨٤١٤٨٥١٤٨٦١٤٨٧١٤٨٨١٤٨٩١٤٩٠١٤٩١١٤٩٢١٤٩٣١٤٩٤١٤٩٥١٤٩٦١٤٩٧١٤٩٨١٤٩٩١٥٠٠١٥٠١١٥٠٢١٥٠٣١٥٠٤١٥٠٥١٥٠٦١٥٠٧١٥٠٨١٥٠٩١٥١٠١٥١١١٥١٢١٥١٣١٥١٤١٥١٥١٥١٦١٥١٧١٥١٨١٥١٩١٥٢٠١٥٢١١٥٢٢١٥٢٣١٥٢٤١٥٢٥١٥٢٦١٥٢٧١٥٢٨١٥٢٩١٥٣٠١٥٣١١٥٣٢١٥٣٣١٥٣٤١٥٣٥١٥٣٦١٥٣٧١٥٣٨١٥٣٩١٥٤٠١٥٤١١٥٤٢١٥٤٣١٥٤٤١٥٤٥١٥٤٦١٥٤٧١٥٤٨١٥٤٩١٥٥٠١٥٥١١٥٥٢١٥٥٣١٥٥٤١٥٥٥١٥٥٦١٥٥٧١٥٥٨١٥٥٩١٥٦٠١٥٦١١٥٦٢١٥٦٣١٥٦٤١٥٦٥١٥٦٦١٥٦٧١٥٦٨١٥٦٩١٥٧٠١٥٧١١٥٧٢١٥٧٣١٥٧٤١٥٧٥١٥٧٦١٥٧٧١٥٧٨١٥٧٩١٥٨٠١٥٨١١٥٨٢١٥٨٣١٥٨٤١٥٨٥١٥٨٦١٥٨٧١٥٨٨١٥٨٩١٥٩٠١٥٩١١٥٩٢١٥٩٣١٥٩٤١٥٩٥١٥٩٦١٥٩٧١٥٩٨١٥٩٩١٦٠٠١٦٠١١٦٠٢١٦٠٣١٦٠٤١٦٠٥١٦٠٦١٦٠٧١٦٠٨١٦٠٩١٦١٠١٦١١١٦١٢١٦١٣١٦١٤١٦١٥١٦١٦١٦١٧١٦١٨١٦١٩١٦٢٠١٦٢١١٦٢٢١٦٢٣١٦٢٤١٦٢٥١٦٢٦١٦٢٧١٦٢٨١٦٢٩١٦٣٠١٦٣١١٦٣٢١٦٣٣١٦٣٤١٦٣٥١٦٣٦١٦٣٧١٦٣٨١٦٣٩١٦٤٠١٦٤١١٦٤٢١٦٤٣١٦٤٤١٦٤٥١٦٤٦١٦٤٧١٦٤٨١٦٤٩١٦٥٠١٦٥١١٦٥٢١٦٥٣١٦٥٤١٦٥٥١٦٥٦١٦٥٧١٦٥٨١٦٥٩١٦٦٠١٦٦١١٦٦٢١٦٦٣١٦٦٤١٦٦٥١٦٦٦١٦٦٧١٦٦٨١٦٦٩١٦٧٠١٦٧١١٦٧٢١٦٧٣١٦٧٤١٦٧٥١٦٧٦١٦٧٧١٦٧٨١٦٧٩١٦٨٠١٦٨١١٦٨٢١٦٨٣١٦٨٤١٦٨٥١٦٨٦١٦٨٧١٦٨٨١٦٨٩١٦٩٠١٦٩١١٦٩٢١٦٩٣١٦٩٤١٦٩٥١٦٩٦١٦٩٧١٦٩٨١٦٩٩١٧٠٠١٧٠١١٧٠٢١٧٠٣١٧٠٤١٧٠٥١٧٠٦١٧٠٧١٧٠٨١٧٠٩١٧١٠١٧١١١٧١٢١٧١٣١٧١٤١٧١٥١٧١٦١٧١٧١٧١٨١٧١٩١٧٢٠١٧٢١١٧٢٢١٧٢٣١٧٢٤١٧٢٥١٧٢٦١٧٢٧١٧٢٨١٧٢٩١٧٣٠١٧٣١١٧٣٢١٧٣٣١٧٣٤١٧٣٥١٧٣٦١٧٣٧١٧٣٨١٧٣٩١٧٤٠١٧٤١١٧٤٢١٧٤٣١٧٤٤١٧٤٥١٧٤٦١٧٤٧١٧٤٨١٧٤٩١٧٥٠١٧٥١١٧٥٢١٧٥٣١٧٥٤١٧٥٥١٧٥٦١٧٥٧١٧٥٨١٧٥٩١٧٦٠١٧٦١١٧٦٢١٧٦٣١٧٦٤١٧٦٥١٧٦٦١٧٦٧١٧٦٨١٧٦٩١٧٧٠١٧٧١١٧٧٢١٧٧٣١٧٧٤١٧٧٥١٧٧٦١٧٧٧١٧٧٨١٧٧٩١٧٨٠١٧٨١١٧٨٢١٧٨٣١٧٨٤١٧٨٥١٧٨٦١٧٨٧١٧٨٨١٧٨٩١٧٩٠١٧٩١١٧٩٢١٧٩٣١٧٩٤١٧٩٥١٧٩٦١٧٩٧١٧٩٨١٧٩٩١٨٠٠١٨٠١١٨٠٢١٨٠٣١٨٠٤١٨٠٥١٨٠٦١٨٠٧١٨٠٨١٨٠٩١٨١٠١٨١١١٨١٢١٨١٣١٨١٤١٨١٥١٨١٦١٨١٧١٨١٨١٨١٩١٨٢٠١٨٢١١٨٢٢١٨٢٣١٨٢٤١٨٢٥١٨٢٦١٨٢٧١٨٢٨١٨٢٩١٨٣٠١٨٣١١٨٣٢١٨٣٣١٨٣٤١٨٣٥١٨٣٦١٨٣٧١٨٣٨١٨٣٩١٨٤٠١٨٤١١٨٤٢١٨٤٣١٨٤٤١٨٤٥١٨٤٦١٨٤٧١٨٤٨١٨٤٩١٨٥٠١٨٥١١٨٥٢١٨٥٣١٨٥٤١٨٥٥١٨٥٦١٨٥٧١٨٥٨١٨٥٩١٨٦٠١٨٦١١٨٦٢١٨٦٣١٨٦٤١٨٦٥١٨٦٦١٨٦٧١٨٦٨١٨٦٩١٨٧٠١٨٧١١٨٧٢١٨٧٣١٨٧٤١٨٧٥١٨٧٦١٨٧٧١٨٧٨١٨٧٩١٨٨٠١٨٨١١٨٨٢١٨٨٣١٨٨٤١٨٨٥١٨٨٦١٨٨٧١٨٨٨١٨٨٩١٨٩٠١٨٩١١٨٩٢١٨٩٣١٨٩٤١٨٩٥١٨٩٦١٨٩٧١٨٩٨١٨٩٩١٩٠٠١٩٠١١٩٠٢١٩٠٣١٩٠٤١٩٠٥١٩٠٦١٩٠٧١٩٠٨١٩٠٩١٩١٠١٩١١١٩١٢١٩١٣١٩١٤١٩١٥١٩١٦١٩١٧١٩١٨١٩١٩١٩٢٠١٩٢١١٩٢٢١٩٢٣١٩٢٤١٩٢٥١٩٢٦١٩٢٧١٩٢٨١٩٢٩١٩٣٠١٩٣١١٩٣٢١٩٣٣١٩٣٤١٩٣٥١٩٣٦١٩٣٧١٩٣٨١٩٣٩١٩٤٠١٩٤١١٩٤٢١٩٤٣١٩٤٤١٩٤٥١٩٤٦١٩٤٧١٩٤٨١٩٤٩١٩٥٠١٩٥١١٩٥٢١٩٥٣١٩٥٤١٩٥٥١٩٥٦١٩٥٧١٩٥٨١٩٥٩١٩٦٠١٩٦١١٩٦٢١٩٦٣١٩٦٤١٩٦٥١٩٦٦١٩٦٧١٩٦٨١٩٦٩١٩٧٠١٩٧١١٩٧٢١٩٧٣١٩٧٤١٩٧٥١٩٧٦١٩٧٧١٩٧٨١٩٧٩١٩٨٠١٩٨١١٩٨٢١٩٨٣١٩٨٤١٩٨٥١٩٨٦١٩٨٧١٩٨٨١٩٨٩١٩٩٠١٩٩١١٩٩٢١٩٩٣١٩٩٤١٩٩٥١٩٩٦١٩٩٧١٩٩٨١٩٩٩٢٠٠٠٢٠٠١٢٠٠٢٢٠٠٣٢٠٠٤٢٠٠٥٢٠٠٦٢٠٠٧٢٠٠٨٢٠٠٩٢٠١٠٢٠١١٢٠١٢٢٠١٣٢٠١٤٢٠١٥٢٠١٦٢٠١٧٢٠١٨٢٠١٩٢٠٢٠٢٠٢١٢٠٢٢٢٠٢٣٢٠٢٤٢٠٢٥٢٠٢٦٢٠٢٧٢٠٢٨٢٠٢٩٢٠٣٠٢٠٣١٢٠٣٢٢٠٣٣٢٠٣٤٢٠٣٥٢٠٣٦٢٠٣٧٢٠٣٨٢٠٣٩٢٠٤٠٢٠٤١٢٠٤٢٢٠٤٣٢٠٤٤٢٠٤٥٢٠٤٦٢٠٤٧٢٠٤٨٢٠٤٩٢٠٥٠٢٠٥١٢٠٥٢٢٠٥٣٢٠٥٤٢٠٥٥٢٠٥٦٢٠٥٧٢٠٥٨٢٠٥٩٢٠٦٠٢٠٦١٢٠٦٢٢٠٦٣٢٠٦٤٢٠٦٥٢٠٦٦٢٠٦٧٢٠٦٨٢٠٦٩٢٠٧٠٢٠٧١٢٠٧٢٢٠٧٣٢٠٧٤٢٠٧٥٢٠٧٦٢٠٧٧٢٠٧٨٢٠٧٩٢٠٨٠٢٠٨١٢٠٨٢٢٠٨٣٢٠٨٤٢٠٨٥٢٠٨٦٢٠٨٧٢٠٨٨٢٠٨٩٢٠٩٠٢٠٩١٢٠٩٢٢٠٩٣٢٠٩٤٢٠٩٥٢٠٩٦٢٠٩٧٢٠٩٨٢٠٩٩٢١٠٠٢١٠١٢١٠٢٢١٠٣٢١٠٤٢١٠٥٢١٠٦٢١٠٧٢١٠٨٢١٠٩٢١١٠٢١١١٢١١٢٢١١٣٢١١٤٢١١٥٢١١٦٢١١٧٢١١٨٢١١٩٢١٢٠٢١٢١٢١٢٢٢١٢٣٢١٢٤٢١٢٥٢١٢٦٢١٢٧٢١٢٨٢١٢٩٢١٣٠٢١٣١٢١٣٢٢١٣٣٢١٣٤٢١٣٥٢١٣٦٢١٣٧٢١٣٨٢١٣٩٢١٤٠٢١٤١٢١٤٢٢١٤٣٢١٤٤٢١٤٥٢١٤٦٢١٤٧٢١٤٨٢١٤٩٢١٥٠٢١٥١٢١٥٢٢١٥٣٢١٥٤٢١٥٥٢١٥٦٢١٥٧٢١٥٨٢١٥٩٢١٦٠٢١٦١٢١٦٢٢١٦٣٢١٦٤٢١٦٥٢١٦٦٢١٦٧٢١٦٨٢١٦٩٢١٧٠٢١٧١٢١٧٢٢١٧٣٢١٧٤٢١٧٥٢١٧٦٢١٧٧٢١٧٨٢١٧٩٢١٨٠٢١٨١٢١٨٢٢١٨٣٢١٨٤٢١٨٥٢١٨٦٢١٨٧٢١٨٨٢١٨٩٢١٩٠٢١٩١٢١٩٢٢١٩٣٢١٩٤٢١٩٥٢١٩٦٢١٩٧٢١٩٨٢١٩٩٢٢٠٠٢٢٠١٢٢٠٢٢٢٠٣٢٢٠٤٢٢٠٥٢٢٠٦٢٢٠٧٢٢٠٨٢٢٠٩٢٢١٠٢٢١١٢٢١٢٢٢١٣٢٢١٤٢٢١٥٢٢١٦٢٢١٧٢٢١٨٢٢١٩٢٢٢٠٢٢٢١٢٢٢٢٢٢٣٢٢٢٤٢٢٢٥٢٢٢٦٢٢٢٧٢٢٢٨٢٢٢٩٢٢٣٠٢٢٣١٢٢٣٢٢٢٣٣٢٢٣٤٢٢٣٥٢٢٣٦٢٢٣٧٢٢٣٨٢٢٣٩٢٢٤٠٢٢٤١٢٢٤٢٢٢٤٣٢٢٤٤٢٢٤٥٢٢٤٦٢٢٤٧٢٢٤٨٢٢٤٩٢٢٥٠٢٢٥١٢٢٥٢٢٢٥٣٢٢٥٤٢٢٥٥٢٢٥٦٢٢٥٧٢٢٥٨٢٢٥٩٢٢٦٠٢٢٦١٢٢٦٢٢٢٦٣٢٢٦٤٢٢٦٥٢٢٦٦٢٢٦٧٢٢٦٨٢٢٦٩٢٢٧٠٢٢٧١٢٢٧٢٢٢٧٣٢٢٧٤٢٢٧٥٢٢٧٦٢٢٧٧٢٢٧٨٢٢٧٩٢٢٨٠٢٢٨١٢٢٨٢٢٢٨٣٢٢٨٤٢٢٨٥٢٢٨٦٢٢٨٧٢٢٨٨٢٢٨٩٢٢٩٠٢٢٩١٢٢٩٢٢٢٩٣٢٢٩٤٢٢٩٥٢٢٩٦٢٢٩٧٢٢٩٨٢٢٩٩٢٣٠٠٢٣٠١٢٣٠٢٢٣٠٣٢٣٠٤٢٣٠٥٢٣٠٦٢٣٠٧٢٣٠٨٢٣٠٩٢٣١٠٢٣١١٢٣١٢٢٣١٣٢٣١٤٢٣١٥٢٣١٦٢٣١٧٢٣١٨٢٣١٩٢٣٢٠٢٣٢١٢٣٢٢٢٣٢٣٢٣٢٤٢٣٢٥٢٣٢٦٢٣٢٧٢٣٢٨٢٣٢٩٢٣٣٠٢٣٣١٢٣٣٢٢٣٣٣٢٣٣٤٢٣٣٥٢٣٣٦٢٣٣٧٢٣٣٨٢٣٣٩٢٣٤٠٢٣٤١٢٣٤٢٢٣٤٣٢٣٤٤٢٣٤٥٢٣٤٦٢٣٤٧٢٣٤٨٢٣٤٩٢٣٥٠٢٣٥١٢٣٥٢٢٣٥٣٢٣٥٤٢٣٥٥٢٣٥٦٢٣٥٧٢٣٥٨٢٣٥٩٢٣٦٠٢٣٦١٢٣٦٢٢٣٦٣٢٣٦٤٢٣٦٥٢٣٦٦٢٣٦٧٢٣٦٨٢٣٦٩٢٣٧٠٢٣٧١٢٣٧٢٢٣٧٣٢٣٧٤٢٣٧٥٢٣٧٦٢٣٧٧٢٣٧٨٢٣٧٩٢٣٨٠٢٣٨١٢٣٨٢٢٣٨٣٢٣٨٤٢٣٨٥٢٣٨٦٢٣٨٧٢٣٨٨٢٣٨٩٢٣٩٠٢٣٩١٢٣٩٢٢٣٩٣٢٣٩٤٢٣٩٥٢٣٩٦٢٣٩٧٢٣٩٨٢٣٩٩٢٤٠٠٢٤٠١٢٤٠٢٢٤٠٣٢٤٠٤٢٤٠٥٢٤٠٦٢٤٠٧٢٤٠٨٢٤٠٩٢٤١٠٢٤١١٢٤١٢٢٤١٣٢٤١٤٢٤١٥٢٤١٦٢٤١٧٢٤١٨٢٤١٩٢٤٢٠٢٤٢١٢٤٢٢٢٤٢٣٢٤٢٤٢٤٢٥٢٤٢٦٢٤٢٧٢٤٢٨٢٤٢٩٢٤٣٠٢٤٣١٢٤٣٢٢٤٣٣٢٤٣٤٢٤٣٥٢٤٣٦٢٤٣٧٢٤٣٨٢٤٣٩٢٤٤٠٢٤٤١٢٤٤٢٢٤٤٣٢٤٤٤٢٤٤٥٢٤٤٦٢٤٤٧٢٤٤٨٢٤٤٩٢٤٥٠٢٤٥١٢٤٥٢٢٤٥٣٢٤٥٤٢٤٥٥٢٤٥٦٢٤٥٧٢٤٥٨٢٤٥٩٢٤٦٠٢٤٦١٢٤٦٢٢٤٦٣٢٤٦٤٢٤٦٥٢٤٦٦٢٤٦٧٢٤٦٨٢٤٦٩٢٤٧٠٢٤٧١٢٤٧٢٢٤٧٣٢٤٧٤٢٤٧٥٢٤٧٦٢٤٧٧٢٤٧٨٢٤٧٩٢٤٨٠٢٤٨١٢٤٨٢٢٤٨٣٢٤٨٤٢٤٨٥٢٤٨٦٢٤٨٧٢٤٨٨٢٤٨٩٢٤٩٠٢٤٩١٢٤٩٢٢٤٩٣٢٤٩٤٢٤٩٥٢٤٩٦٢٤٩٧٢٤٩٨٢٤٩٩٢٥

ﷺ ﷺ ﷺ

๑ ๑ ๑

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐ ๑๐๐๑ ๑๐๐๒ ๑๐๐๓ ๑๐๐๔ ๑๐๐๕ ๑๐๐๖ ๑๐๐๗ ๑๐๐๘ ๑๐๐๙ ๑๐๑๐ ๑๐๑๑ ๑๐๑๒ ๑๐๑๓ ๑๐๑๔ ๑๐๑๕ ๑๐๑๖ ๑๐๑๗ ๑๐๑๘ ๑๐๑๙ ๑๐๒๐ ๑๐๒๑ ๑๐๒๒ ๑๐๒๓ ๑๐๒๔ ๑๐๒๕ ๑๐๒๖ ๑๐๒๗ ๑๐๒๘ ๑๐๒๙ ๑๐๓๐ ๑๐๓๑ ๑๐๓๒ ๑๐๓๓ ๑๐๓๔ ๑๐๓๕ ๑๐๓๖ ๑๐๓๗ ๑๐๓๘ ๑๐๓๙ ๑๐๔๐ ๑๐๔๑ ๑๐๔๒ ๑๐๔๓ ๑๐๔๔ ๑๐๔๕ ๑๐๔๖ ๑๐๔๗ ๑๐๔๘ ๑๐๔๙ ๑๐๕๐ ๑๐๕๑ ๑๐๕๒ ๑๐๕๓ ๑๐๕๔ ๑๐๕๕ ๑๐๕๖ ๑๐๕๗ ๑๐๕๘ ๑๐๕๙ ๑๐๖๐ ๑๐๖๑ ๑๐๖๒ ๑๐๖๓ ๑๐๖๔ ๑๐๖๕ ๑๐๖๖ ๑๐๖๗ ๑๐๖๘ ๑๐๖๙ ๑๐๗๐ ๑๐๗๑ ๑๐๗๒ ๑๐๗๓ ๑๐๗๔ ๑๐๗๕ ๑๐๗๖ ๑๐๗๗ ๑๐๗๘ ๑๐๗๙ ๑๐๘๐ ๑๐๘๑ ๑๐๘๒ ๑๐๘๓ ๑๐๘๔ ๑๐๘๕ ๑๐๘๖ ๑๐๘๗ ๑๐๘๘ ๑๐๘๙ ๑๐๙๐ ๑๐๙๑ ๑๐๙๒ ๑๐๙๓ ๑๐๙๔ ๑๐๙๕ ๑๐๙๖ ๑๐๙๗ ๑๐๙๘ ๑๐๙๙ ๑๑๐๐ ๑๑๐๑ ๑๑๐๒ ๑๑๐๓ ๑๑๐๔ ๑๑๐๕ ๑๑๐๖ ๑๑๐๗ ๑๑๐๘ ๑๑๐๙ ๑๑๑๐ ๑๑๑๑ ๑๑๑๒ ๑๑๑๓ ๑๑๑๔ ๑๑๑๕ ๑๑๑๖ ๑๑๑๗ ๑๑๑๘ ๑๑๑๙ ๑๑๒๐ ๑๑๒๑ ๑๑๒๒ ๑๑๒๓ ๑๑๒๔ ๑๑๒๕ ๑๑๒๖ ๑๑๒๗ ๑๑๒๘ ๑๑๒๙ ๑๑๓๐ ๑๑๓๑ ๑๑๓๒ ๑๑๓๓ ๑๑๓๔ ๑๑๓๕ ๑๑๓๖ ๑๑๓๗ ๑๑๓๘ ๑๑๓๙ ๑๑๔๐ ๑๑๔๑ ๑๑๔๒ ๑๑๔๓ ๑๑๔๔ ๑๑๔๕ ๑๑๔๖ ๑๑๔๗ ๑๑๔๘ ๑๑๔๙ ๑๑๕๐ ๑๑๕๑ ๑๑๕๒ ๑๑๕๓ ๑๑๕๔ ๑๑๕๕ ๑๑๕๖ ๑๑๕๗ ๑๑๕๘ ๑๑๕๙ ๑๑๖๐ ๑๑๖๑ ๑๑๖๒ ๑๑๖๓ ๑๑๖๔ ๑๑๖๕ ๑๑๖๖ ๑๑๖๗ ๑๑๖๘ ๑๑๖๙ ๑๑๗๐ ๑๑๗๑ ๑๑๗๒ ๑๑๗๓ ๑๑๗๔ ๑๑๗๕ ๑๑๗๖ ๑๑๗๗ ๑๑๗๘ ๑๑๗๙ ๑๑๘๐ ๑๑๘๑ ๑๑๘๒ ๑๑๘๓ ๑๑๘๔ ๑๑๘๕ ๑๑๘๖ ๑๑๘๗ ๑๑๘๘ ๑๑๘๙ ๑๑๙๐ ๑๑๙๑ ๑๑๙๒ ๑๑๙๓ ๑๑๙๔ ๑๑๙๕ ๑๑๙๖ ๑๑๙๗ ๑๑๙๘ ๑๑๙๙ ๑๒๐๐ ๑๒๐๑ ๑๒๐๒ ๑๒๐๓ ๑๒๐๔ ๑๒๐๕ ๑๒๐๖ ๑๒๐๗ ๑๒๐๘ ๑๒๐๙ ๑๒๑๐ ๑๒๑๑ ๑๒๑๒ ๑๒๑๓ ๑๒๑๔ ๑๒๑๕ ๑๒๑๖ ๑๒๑๗ ๑๒๑๘ ๑๒๑๙ ๑๒๒๐ ๑๒๒๑ ๑๒๒๒ ๑๒๒๓ ๑๒๒๔ ๑๒๒๕ ๑๒๒๖ ๑๒๒๗ ๑๒๒๘ ๑๒๒๙ ๑๒๓๐ ๑๒๓๑ ๑๒๓๒ ๑๒๓๓ ๑๒๓๔ ๑๒๓๕ ๑๒๓๖ ๑๒๓๗ ๑๒๓๘ ๑๒๓๙ ๑๒๔๐ ๑๒๔๑ ๑๒๔๒ ๑๒๔๓ ๑๒๔๔ ๑๒๔๕ ๑๒๔๖ ๑๒๔๗ ๑๒๔๘ ๑๒๔๙ ๑๒๕๐ ๑๒๕๑ ๑๒๕๒ ๑๒๕๓ ๑๒๕๔ ๑๒๕๕ ๑๒๕๖ ๑๒๕๗ ๑๒๕๘ ๑๒๕๙ ๑๒๖๐ ๑๒๖๑ ๑๒๖๒ ๑๒๖๓ ๑๒๖๔ ๑๒๖๕ ๑๒๖๖ ๑๒๖๗ ๑๒๖๘ ๑๒๖๙ ๑๒๗๐ ๑๒๗๑ ๑๒๗๒ ๑๒๗๓ ๑๒๗๔ ๑๒๗๕ ๑๒๗๖ ๑๒๗๗ ๑๒๗๘ ๑๒๗๙ ๑๒๘๐ ๑๒๘๑ ๑๒๘๒ ๑๒๘๓ ๑๒๘๔ ๑๒๘๕ ๑๒๘๖ ๑๒๘๗ ๑๒๘๘ ๑๒๘๙ ๑๒๙๐ ๑๒๙๑ ๑๒๙๒ ๑๒๙๓ ๑๒๙๔ ๑๒๙๕ ๑๒๙๖ ๑๒๙๗ ๑๒๙๘ ๑๒๙๙ ๑๓๐๐ ๑๓๐๑ ๑๓๐๒ ๑๓๐๓ ๑๓๐๔ ๑๓๐๕ ๑๓๐๖ ๑๓๐๗ ๑๓๐๘ ๑๓๐๙ ๑๓๑๐ ๑๓๑๑ ๑๓๑๒ ๑๓๑๓ ๑๓๑๔ ๑๓๑๕ ๑๓๑๖ ๑๓๑๗ ๑๓๑๘ ๑๓๑๙ ๑๓๒๐ ๑๓๒๑ ๑๓๒๒ ๑๓๒๓ ๑๓๒๔ ๑๓๒๕ ๑๓๒๖ ๑๓๒๗ ๑๓๒๘ ๑๓๒๙ ๑๓๓๐ ๑๓๓๑ ๑๓๓๒ ๑๓๓๓ ๑๓๓๔ ๑๓๓๕ ๑๓๓๖ ๑๓๓๗ ๑๓๓๘ ๑๓๓๙ ๑๓๔๐ ๑๓๔๑ ๑๓๔๒ ๑๓๔๓ ๑๓๔๔ ๑๓๔๕ ๑๓๔๖ ๑๓๔๗ ๑๓๔๘ ๑๓๔๙ ๑๓๕๐ ๑๓๕๑ ๑๓๕๒ ๑๓๕๓ ๑๓๕๔ ๑๓๕๕ ๑๓๕๖ ๑๓๕๗ ๑๓๕๘ ๑๓๕๙ ๑๓๖๐ ๑๓๖๑ ๑๓๖๒ ๑๓๖๓ ๑๓๖๔ ๑๓๖๕ ๑๓๖๖ ๑๓๖๗ ๑๓๖๘ ๑๓๖๙ ๑๓๗๐ ๑๓๗๑ ๑๓๗๒ ๑๓๗๓ ๑๓๗๔ ๑๓๗๕ ๑๓๗๖ ๑๓๗๗ ๑๓๗๘ ๑๓๗๙ ๑๓๘๐ ๑๓๘๑ ๑๓๘๒ ๑๓๘๓ ๑๓๘๔ ๑๓๘๕ ๑๓๘๖ ๑๓๘๗ ๑๓๘๘ ๑๓๘๙ ๑๓๙๐ ๑๓๙๑ ๑๓๙๒ ๑๓๙๓ ๑๓๙๔ ๑๓๙๕ ๑๓๙๖ ๑๓๙๗ ๑๓๙๘ ๑๓๙๙ ๑๔๐๐ ๑๔๐๑ ๑๔๐๒ ๑๔๐๓ ๑๔๐๔ ๑๔๐๕ ๑๔๐๖ ๑๔๐๗ ๑๔๐๘ ๑๔๐๙ ๑๔๑๐ ๑๔๑๑ ๑๔๑๒ ๑๔๑๓ ๑๔๑๔ ๑๔๑๕ ๑๔๑๖ ๑๔๑๗ ๑๔๑๘ ๑๔๑๙ ๑๔๒๐ ๑๔๒๑ ๑๔๒๒ ๑๔๒๓ ๑๔๒๔ ๑๔๒๕ ๑๔๒๖ ๑๔๒๗ ๑๔๒๘ ๑๔๒๙ ๑๔๓๐ ๑๔๓๑ ๑๔๓๒ ๑๔๓๓ ๑๔๓๔ ๑๔๓๕ ๑๔๓๖ ๑๔๓๗ ๑๔๓๘ ๑๔๓๙ ๑๔๔๐ ๑๔๔๑ ๑๔๔๒ ๑๔๔๓ ๑๔๔๔ ๑๔๔๕ ๑๔๔๖ ๑๔๔๗ ๑๔๔๘ ๑๔๔๙ ๑๔๕๐ ๑๔๕๑ ๑๔๕๒ ๑๔๕๓ ๑๔๕๔ ๑๔๕๕ ๑๔๕๖ ๑๔๕๗ ๑๔๕๘ ๑๔๕๙ ๑๔๖๐ ๑๔๖๑ ๑๔๖๒ ๑๔๖๓ ๑๔๖๔ ๑๔๖๕ ๑๔๖๖ ๑๔๖๗ ๑๔๖๘ ๑๔๖๙ ๑๔๗๐ ๑๔๗๑ ๑๔๗๒ ๑๔๗๓ ๑๔๗๔ ๑๔๗๕ ๑๔๗๖ ๑๔๗๗ ๑๔๗๘ ๑๔๗๙ ๑๔๘๐ ๑๔๘๑ ๑๔๘๒ ๑๔๘๓ ๑๔๘๔ ๑๔๘๕ ๑๔๘๖ ๑๔๘๗ ๑๔๘๘ ๑๔๘๙ ๑๔๙๐ ๑๔๙๑ ๑๔๙๒ ๑๔๙๓ ๑๔๙๔ ๑๔๙๕ ๑๔๙๖ ๑๔๙๗ ๑๔๙๘ ๑๔๙๙ ๑๕๐๐ ๑๕๐๑ ๑๕๐๒ ๑๕๐๓ ๑๕๐๔ ๑๕๐๕ ๑๕๐๖ ๑๕๐๗ ๑๕๐๘ ๑๕๐๙ ๑๕๑๐ ๑๕๑๑ ๑๕๑๒ ๑๕๑๓ ๑๕๑๔ ๑๕๑๕ ๑๕๑๖ ๑๕๑๗ ๑๕๑๘ ๑๕๑๙ ๑๕๒๐ ๑๕๒๑ ๑๕๒๒ ๑๕๒๓ ๑๕๒๔ ๑๕๒๕ ๑๕๒๖ ๑๕๒๗ ๑๕๒๘ ๑๕๒๙ ๑๕๓๐ ๑๕๓๑ ๑๕๓๒ ๑๕๓๓ ๑๕๓๔ ๑๕๓๕ ๑๕๓๖ ๑๕๓๗ ๑๕๓๘ ๑๕๓๙ ๑๕๔๐ ๑๕๔๑ ๑๕๔๒ ๑๕๔๓ ๑๕๔๔ ๑๕๔๕ ๑๕๔๖ ๑๕๔๗ ๑๕๔๘ ๑๕๔๙ ๑๕๕๐ ๑๕๕๑ ๑๕๕๒ ๑๕๕๓ ๑๕๕๔ ๑๕๕๕ ๑๕๕๖ ๑๕๕๗ ๑๕๕๘ ๑๕๕๙ ๑๕๖๐ ๑๕๖๑ ๑๕๖๒ ๑๕๖๓ ๑๕๖๔ ๑๕๖๕ ๑๕๖๖ ๑๕๖๗ ๑๕๖๘ ๑๕๖๙ ๑๕๗๐ ๑๕๗๑ ๑๕๗๒ ๑๕๗๓ ๑๕๗๔ ๑๕๗๕ ๑๕๗๖ ๑๕๗๗ ๑๕๗๘ ๑๕๗๙ ๑๕๘๐ ๑๕๘๑ ๑๕๘๒ ๑๕๘๓ ๑๕๘๔ ๑๕๘๕ ๑๕๘๖ ๑๕๘๗ ๑๕๘๘ ๑๕๘๙ ๑๕๙๐ ๑๕๙๑ ๑๕๙๒ ๑๕๙๓ ๑๕๙๔ ๑๕๙๕ ๑๕๙๖ ๑๕๙๗ ๑๕๙๘ ๑๕๙๙ ๑๖๐๐ ๑๖๐๑ ๑๖๐๒ ๑๖๐๓ ๑๖๐๔ ๑๖๐๕ ๑๖๐๖ ๑๖๐๗ ๑๖๐๘ ๑๖๐๙ ๑๖๑๐ ๑๖๑๑ ๑๖๑๒ ๑๖๑๓ ๑๖๑๔ ๑๖๑๕ ๑๖๑๖ ๑๖๑๗ ๑๖๑๘ ๑๖๑๙ ๑๖๒๐ ๑๖๒๑ ๑๖๒๒ ๑๖๒๓ ๑๖๒๔ ๑๖๒๕ ๑๖๒๖ ๑๖๒๗ ๑๖๒๘ ๑๖๒๙ ๑๖๓๐ ๑๖๓๑ ๑๖๓๒ ๑๖๓๓ ๑๖๓๔ ๑๖๓๕ ๑๖๓๖ ๑๖๓๗ ๑๖๓๘ ๑๖๓๙ ๑๖๔๐ ๑๖๔๑ ๑๖๔๒ ๑๖๔๓ ๑๖๔๔ ๑๖๔๕ ๑๖๔๖ ๑๖๔๗ ๑๖๔๘ ๑๖๔๙ ๑๖๕๐ ๑๖๕๑ ๑๖๕๒ ๑๖๕๓ ๑๖๕๔ ๑๖๕๕ ๑๖๕๖ ๑๖๕๗ ๑๖๕๘ ๑๖๕๙ ๑๖๖๐ ๑๖๖๑ ๑๖๖๒ ๑๖๖๓ ๑๖๖๔ ๑๖๖๕ ๑๖๖๖ ๑๖๖๗ ๑๖๖๘ ๑๖๖๙ ๑๖๗๐ ๑๖๗๑ ๑๖๗๒ ๑๖๗๓ ๑๖๗๔ ๑๖๗๕ ๑๖๗๖ ๑๖๗๗ ๑๖๗๘ ๑๖๗๙ ๑๖๘๐ ๑๖๘๑ ๑๖๘๒ ๑๖๘๓ ๑๖๘๔ ๑๖๘๕ ๑๖๘๖ ๑๖๘๗ ๑๖๘๘ ๑๖๘๙ ๑๖๙๐ ๑๖๙๑ ๑๖๙๒ ๑๖๙๓ ๑๖๙๔ ๑๖๙๕ ๑๖๙๖ ๑๖๙๗ ๑๖๙๘ ๑๖๙๙ ๑๗๐๐ ๑๗๐๑ ๑๗๐๒ ๑๗๐๓ ๑๗๐๔ ๑๗๐๕ ๑๗๐๖ ๑๗๐๗ ๑๗๐๘ ๑๗๐๙ ๑๗๑๐ ๑๗๑๑ ๑๗๑๒ ๑๗๑๓ ๑๗๑๔ ๑๗๑๕ ๑๗๑๖ ๑๗๑๗ ๑๗๑๘ ๑๗๑๙ ๑๗๒๐ ๑๗๒๑ ๑๗๒๒ ๑๗๒๓ ๑๗๒๔ ๑๗๒๕ ๑๗๒๖ ๑๗๒๗ ๑๗๒๘ ๑๗๒๙ ๑๗๓๐ ๑๗๓๑ ๑๗๓๒ ๑๗๓๓ ๑๗๓๔ ๑๗๓๕ ๑๗๓๖ ๑๗๓๗ ๑๗๓๘ ๑๗๓๙ ๑๗๔๐ ๑๗๔๑ ๑๗๔๒ ๑๗๔๓ ๑๗๔๔ ๑๗๔๕ ๑๗๔๖ ๑๗๔๗ ๑๗๔๘ ๑๗๔๙ ๑๗๕๐ ๑๗๕๑ ๑๗๕๒ ๑๗๕๓ ๑๗๕๔ ๑๗๕๕ ๑๗๕๖ ๑๗๕๗ ๑๗๕๘ ๑๗๕๙ ๑๗๖๐ ๑๗๖๑ ๑๗๖๒ ๑๗๖๓ ๑๗๖๔ ๑๗๖๕ ๑๗๖๖ ๑๗๖๗ ๑๗๖๘ ๑๗๖๙ ๑๗๗๐ ๑๗๗๑ ๑๗๗๒ ๑๗๗๓ ๑๗๗๔ ๑๗๗๕ ๑๗๗๖ ๑๗๗๗ ๑๗๗๘ ๑๗๗๙ ๑๗๘๐ ๑๗๘๑ ๑๗๘๒ ๑๗๘๓ ๑๗๘๔ ๑๗๘๕ ๑๗๘๖ ๑๗๘๗ ๑๗๘๘ ๑๗๘๙ ๑๗๙๐ ๑๗๙๑ ๑๗๙๒ ๑๗๙๓ ๑๗๙๔ ๑๗๙๕ ๑๗๙๖ ๑๗๙๗ ๑๗๙๘ ๑๗๙๙ ๑๘๐๐ ๑๘๐๑ ๑๘๐๒ ๑๘๐๓ ๑๘๐๔ ๑๘๐๕ ๑๘๐๖ ๑๘๐๗ ๑๘๐๘ ๑๘๐๙ ๑๘๑๐ ๑๘๑๑ ๑๘๑๒ ๑๘๑๓ ๑๘๑๔ ๑๘๑๕ ๑๘๑๖ ๑๘๑๗ ๑๘๑

๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๗๑๐ ๑๗๑๑ ๑๗๑๒ ๑๗๑๓ ๑๗๑๔ ๑๗๑๕ ๑๗๑๖ ๑๗๑๗ ๑๗๑๘ ๑๗๑๙ ๑๗๒๐ ๑๗๒๑ ๑๗๒๒ ๑๗๒๓ ๑๗๒๔ ๑๗๒๕ ๑๗๒๖ ๑๗๒๗ ๑๗๒๘ ๑๗๒๙ ๑๗๓๐ ๑๗๓๑ ๑๗๓๒ ๑๗๓๓ ๑๗๓๔ ๑๗๓๕ ๑๗๓๖ ๑๗๓๗ ๑๗๓๘ ๑๗๓๙ ๑๗๔๐ ๑๗๔๑ ๑๗๔๒ ๑๗๔๓ ๑๗๔๔ ๑๗๔๕ ๑๗๔๖ ๑๗๔๗ ๑๗๔๘ ๑๗๔๙ ๑๗๕๐ ๑๗๕๑ ๑๗๕๒ ๑๗๕๓ ๑๗๕๔ ๑๗๕๕ ๑๗๕๖ ๑๗๕๗ ๑๗๕๘ ๑๗๕๙ ๑๗๖๐ ๑๗๖๑ ๑๗๖๒ ๑๗๖๓ ๑๗๖๔ ๑๗๖๕ ๑๗๖๖ ๑๗๖๗ ๑๗๖๘ ๑๗๖๙ ๑๗๗๐ ๑๗๗๑ ๑๗๗๒ ๑๗๗๓ ๑๗๗๔ ๑๗๗๕ ๑๗๗๖ ๑๗๗๗ ๑๗๗๘ ๑๗๗๙ ๑๗๘๐ ๑๗๘๑ ๑๗๘๒ ๑๗๘๓ ๑๗๘๔ ๑๗๘๕ ๑๗๘๖ ๑๗๘๗ ๑๗๘๘ ๑๗๘๙ ๑๗๙๐ ๑๗๙๑ ๑๗๙๒ ๑๗๙๓ ๑๗๙๔ ๑๗๙๕ ๑๗๙๖ ๑๗๙๗ ๑๗๙๘ ๑๗๙๙ ๑๗๑๐๐ ๑๗๑๐๑ ๑๗๑๐๒ ๑๗๑๐๓ ๑๗๑๐๔ ๑๗๑๐๕ ๑๗๑๐๖ ๑๗๑๐๗ ๑๗๑๐๘ ๑๗๑๐๙ ๑๗๑๑๐ ๑๗๑๑๑ ๑๗๑๑๒ ๑๗๑๑๓ ๑๗๑๑๔ ๑๗๑๑๕ ๑๗๑๑๖ ๑๗๑๑๗ ๑๗๑๑๘ ๑๗๑๑๙ ๑๗๑๒๐ ๑๗๑๒๑ ๑๗๑๒๒ ๑๗๑๒๓ ๑๗๑๒๔ ๑๗๑๒๕ ๑๗๑๒๖ ๑๗๑๒๗ ๑๗๑๒๘ ๑๗๑๒๙ ๑๗๑๓๐ ๑๗๑๓๑ ๑๗๑๓๒ ๑๗๑๓๓ ๑๗๑๓๔ ๑๗๑๓๕ ๑๗๑๓๖ ๑๗๑๓๗ ๑๗๑๓๘ ๑๗๑๓๙ ๑๗๑๔๐ ๑๗๑๔๑ ๑๗๑๔๒ ๑๗๑๔๓ ๑๗๑๔๔ ๑๗๑๔๕ ๑๗๑๔๖ ๑๗๑๔๗ ๑๗๑๔๘ ๑๗๑๔๙ ๑๗๑๕๐ ๑๗๑๕๑ ๑๗๑๕๒ ๑๗๑๕๓ ๑๗๑๕๔ ๑๗๑๕๕ ๑๗๑๕๖ ๑๗๑๕๗ ๑๗๑๕๘ ๑๗๑๕๙ ๑๗๑๖๐ ๑๗๑๖๑ ๑๗๑๖๒ ๑๗๑๖๓ ๑๗๑๖๔ ๑๗๑๖๕ ๑๗๑๖๖ ๑๗๑๖๗ ๑๗๑๖๘ ๑๗๑๖๙ ๑๗๑๗๐ ๑๗๑๗๑ ๑๗๑๗๒ ๑๗๑๗๓ ๑๗๑๗๔ ๑๗๑๗๕ ๑๗๑๗๖ ๑๗๑๗๗ ๑๗๑๗๘ ๑๗๑๗๙ ๑๗๑๘๐ ๑๗๑๘๑ ๑๗๑๘๒ ๑๗๑๘๓ ๑๗๑๘๔ ๑๗๑๘๕ ๑๗๑๘๖ ๑๗๑๘๗ ๑๗๑๘๘ ๑๗๑๘๙ ๑๗๑๙๐ ๑๗๑๙๑ ๑๗๑๙๒ ๑๗๑๙๓ ๑๗๑๙๔ ๑๗๑๙๕ ๑๗๑๙๖ ๑๗๑๙๗ ๑๗๑๙๘ ๑๗๑๙๙ ๑๗๒๐๐ ๑๗๒๐๑ ๑๗๒๐๒ ๑๗๒๐๓ ๑๗๒๐๔ ๑๗๒๐๕ ๑๗๒๐๖ ๑๗๒๐๗ ๑๗๒๐๘ ๑๗๒๐๙ ๑๗๒๑๐ ๑๗๒๑๑ ๑๗๒๑๒ ๑๗๒๑๓ ๑๗๒๑๔ ๑๗๒๑๕ ๑๗๒๑๖ ๑๗๒๑๗ ๑๗๒๑๘ ๑๗๒๑๙ ๑๗๒๒๐ ๑๗๒๒๑ ๑๗๒๒๒ ๑๗๒๒๓ ๑๗๒๒๔ ๑๗๒๒๕ ๑๗๒๒๖ ๑๗๒๒๗ ๑๗๒๒๘ ๑๗๒๒๙ ๑๗๒๓๐ ๑๗๒๓๑ ๑๗๒๓๒ ๑๗๒๓๓ ๑๗๒๓๔ ๑๗๒๓๕ ๑๗๒๓๖ ๑๗๒๓๗ ๑๗๒๓๘ ๑๗๒๓๙ ๑๗๒๔๐ ๑๗๒๔๑ ๑๗๒๔๒ ๑๗๒๔๓ ๑๗๒๔๔ ๑๗๒๔๕ ๑๗๒๔๖ ๑๗๒๔๗ ๑๗๒๔๘ ๑๗๒๔๙ ๑๗๒๕๐ ๑๗๒๕๑ ๑๗๒๕๒ ๑๗๒๕๓ ๑๗๒๕๔ ๑๗๒๕๕ ๑๗๒๕๖ ๑๗๒๕๗ ๑๗๒๕๘ ๑๗๒๕๙ ๑๗๒๖๐ ๑๗๒๖๑ ๑๗๒๖๒ ๑๗๒๖๓ ๑๗๒๖๔ ๑๗๒๖๕ ๑๗๒๖๖ ๑๗๒๖๗ ๑๗๒๖๘ ๑๗๒๖๙ ๑๗๒๗๐ ๑๗๒๗๑ ๑๗๒๗๒ ๑๗๒๗๓ ๑๗๒๗๔ ๑๗๒๗๕ ๑๗๒๗๖ ๑๗๒๗๗ ๑๗๒๗๘ ๑๗๒๗๙ ๑๗๒๘๐ ๑๗๒๘๑ ๑๗๒๘๒ ๑๗๒๘๓ ๑๗๒๘๔ ๑๗๒๘๕ ๑๗๒๘๖ ๑๗๒๘๗ ๑๗๒๘๘ ๑๗๒๘๙ ๑๗๒๙๐ ๑๗๒๙๑ ๑๗๒๙๒ ๑๗๒๙๓ ๑๗๒๙๔ ๑๗๒๙๕ ๑๗๒๙๖ ๑๗๒๙๗ ๑๗๒๙๘ ๑๗๒๙๙ ๑๗๓๐๐ ๑๗๓๐๑ ๑๗๓๐๒ ๑๗๓๐๓ ๑๗๓๐๔ ๑๗๓๐๕ ๑๗๓๐๖ ๑๗๓๐๗ ๑๗๓๐๘ ๑๗๓๐๙ ๑๗๓๑๐ ๑๗๓๑๑ ๑๗๓๑๒ ๑๗๓๑๓ ๑๗๓๑๔ ๑๗๓๑๕ ๑๗๓๑๖ ๑๗๓๑๗ ๑๗๓๑๘ ๑๗๓๑๙ ๑๗๓๒๐ ๑๗๓๒๑ ๑๗๓๒๒ ๑๗๓๒๓ ๑๗๓๒๔ ๑๗๓๒๕ ๑๗๓๒๖ ๑๗๓๒๗ ๑๗๓๒๘ ๑๗๓๒๙ ๑๗๓๓๐ ๑๗๓๓๑ ๑๗๓๓๒ ๑๗๓๓๓ ๑๗๓๓๔ ๑๗๓๓๕ ๑๗๓๓๖ ๑๗๓๓๗ ๑๗๓๓๘ ๑๗๓๓๙ ๑๗๓๔๐ ๑๗๓๔๑ ๑๗๓๔๒ ๑๗๓๔๓ ๑๗๓๔๔ ๑๗๓๔๕ ๑๗๓๔๖ ๑๗๓๔๗ ๑๗๓๔๘ ๑๗๓๔๙ ๑๗๓๕๐ ๑๗๓๕๑ ๑๗๓๕๒ ๑๗๓๕๓ ๑๗๓๕๔ ๑๗๓๕๕ ๑๗๓๕๖ ๑๗๓๕๗ ๑๗๓๕๘ ๑๗๓๕๙ ๑๗๓๖๐ ๑๗๓๖๑ ๑๗๓๖๒ ๑๗๓๖๓ ๑๗๓๖๔ ๑๗๓๖๕ ๑๗๓๖๖ ๑๗๓๖๗ ๑๗๓๖๘ ๑๗๓๖๙ ๑๗๓๗๐ ๑๗๓๗๑ ๑๗๓๗๒ ๑๗๓๗๓ ๑๗๓๗๔ ๑๗๓๗๕ ๑๗๓๗๖ ๑๗๓๗๗ ๑๗๓๗๘ ๑๗๓๗๙ ๑๗๓๘๐ ๑๗๓๘๑ ๑๗๓๘๒ ๑๗๓๘๓ ๑๗๓๘๔ ๑๗๓๘๕ ๑๗๓๘๖ ๑๗๓๘๗ ๑๗๓๘๘ ๑๗๓๘๙ ๑๗๓๙๐ ๑๗๓๙๑ ๑๗๓๙๒ ๑๗๓๙๓ ๑๗๓๙๔ ๑๗๓๙๕ ๑๗๓๙๖ ๑๗๓๙๗ ๑๗๓๙๘ ๑๗๓๙๙ ๑๗๔๐๐ ๑๗๔๐๑ ๑๗๔๐๒ ๑๗๔๐๓ ๑๗๔๐๔ ๑๗๔๐๕ ๑๗๔๐๖ ๑๗๔๐๗ ๑๗๔๐๘ ๑๗๔๐๙ ๑๗๔๑๐ ๑๗๔๑๑ ๑๗๔๑๒ ๑๗๔๑๓ ๑๗๔๑๔ ๑๗๔๑๕ ๑๗๔๑๖ ๑๗๔๑๗ ๑๗๔๑๘ ๑๗๔๑๙ ๑๗๔๒๐ ๑๗๔๒๑ ๑๗๔๒๒ ๑๗๔๒๓ ๑๗๔๒๔ ๑๗๔๒๕ ๑๗๔๒๖ ๑๗๔๒๗ ๑๗๔๒๘ ๑๗๔๒๙ ๑๗๔๓๐ ๑๗๔๓๑ ๑๗๔๓๒ ๑๗๔๓๓ ๑๗๔๓๔ ๑๗๔๓๕ ๑๗๔๓๖ ๑๗๔๓๗ ๑๗๔๓๘ ๑๗๔๓๙ ๑๗๔๔๐ ๑๗๔๔๑ ๑๗๔๔๒ ๑๗๔๔๓ ๑๗๔๔๔ ๑๗๔๔๕ ๑๗๔๔๖ ๑๗๔๔๗ ๑๗๔๔๘ ๑๗๔๔๙ ๑๗๔๕๐ ๑๗๔๕๑ ๑๗๔๕๒ ๑๗๔๕๓ ๑๗๔๕๔ ๑๗๔๕๕ ๑๗๔๕๖ ๑๗๔๕๗ ๑๗๔๕๘ ๑๗๔๕๙ ๑๗๔๖๐ ๑๗๔๖๑ ๑๗๔๖๒ ๑๗๔๖๓ ๑๗๔๖๔ ๑๗๔๖๕ ๑๗๔๖๖ ๑๗๔๖๗ ๑๗๔๖๘ ๑๗๔๖๙ ๑๗๔๗๐ ๑๗๔๗๑ ๑๗๔๗๒ ๑๗๔๗๓ ๑๗๔๗๔ ๑๗๔๗๕ ๑๗๔๗๖ ๑๗๔๗๗ ๑๗๔๗๘ ๑๗๔๗๙ ๑๗๔๘๐ ๑๗๔๘๑ ๑๗๔๘๒ ๑๗๔๘๓ ๑๗๔๘๔ ๑๗๔๘๕ ๑๗๔๘๖ ๑๗๔๘๗ ๑๗๔๘๘ ๑๗๔๘๙ ๑๗๔๙๐ ๑๗๔๙๑ ๑๗๔๙๒ ๑๗๔๙๓ ๑๗๔๙๔ ๑๗๔๙๕ ๑๗๔๙๖ ๑๗๔๙๗ ๑๗๔๙๘ ๑๗๔๙๙ ๑๗๕๐๐ ๑๗๕๐๑ ๑๗๕๐๒ ๑๗๕๐๓ ๑๗๕๐๔ ๑๗๕๐๕ ๑๗๕๐๖ ๑๗๕๐๗ ๑๗๕๐๘ ๑๗๕๐๙ ๑๗๕๑๐ ๑๗๕๑๑ ๑๗๕๑๒ ๑๗๕๑๓ ๑๗๕๑๔ ๑๗๕๑๕ ๑๗๕๑๖ ๑๗๕๑๗ ๑๗๕๑๘ ๑๗๕๑๙ ๑๗๕๒๐ ๑๗๕๒๑ ๑๗๕๒๒ ๑๗๕๒๓ ๑๗๕๒๔ ๑๗๕๒๕ ๑๗๕๒๖ ๑๗๕๒๗ ๑๗๕๒๘ ๑๗๕๒๙ ๑๗๕๓๐ ๑๗๕๓๑ ๑๗๕๓๒ ๑๗๕๓๓ ๑๗๕๓๔ ๑๗๕๓๕ ๑๗๕๓๖ ๑๗๕๓๗ ๑๗๕๓๘ ๑๗๕๓๙ ๑๗๕๔๐ ๑๗๕๔๑ ๑๗๕๔๒ ๑๗๕๔๓ ๑๗๕๔๔ ๑๗๕๔๕ ๑๗๕๔๖ ๑๗๕๔๗ ๑๗๕๔๘ ๑๗๕๔๙ ๑๗๕๕๐ ๑๗๕๕๑ ๑๗๕๕๒ ๑๗๕๕๓ ๑๗๕๕๔ ๑๗๕๕๕ ๑๗๕๕๖ ๑๗๕๕๗ ๑๗๕๕๘ ๑๗๕๕๙ ๑๗๕๖๐ ๑๗๕๖๑ ๑๗๕๖๒ ๑๗๕๖๓ ๑๗๕๖๔ ๑๗๕๖๕ ๑๗๕๖๖ ๑๗๕๖๗ ๑๗๕๖๘ ๑๗๕๖๙ ๑๗๕๗๐ ๑๗๕๗๑ ๑๗๕๗๒ ๑๗๕๗๓ ๑๗๕๗๔ ๑๗๕๗๕ ๑๗๕๗๖ ๑๗๕๗๗ ๑๗๕๗๘ ๑๗๕๗๙ ๑๗๕๘๐ ๑๗๕๘๑ ๑๗๕๘๒ ๑๗๕๘๓ ๑๗๕๘๔ ๑๗๕๘๕ ๑๗๕๘๖ ๑๗๕๘๗ ๑๗๕๘๘ ๑๗๕๘๙ ๑๗๕๙๐ ๑๗๕๙๑ ๑๗๕๙๒ ๑๗๕๙๓ ๑๗๕๙๔ ๑๗๕๙๕ ๑๗๕๙๖ ๑๗๕๙๗ ๑๗๕๙๘ ๑๗๕๙๙ ๑๗๖๐๐ ๑๗๖๐๑ ๑๗๖๐๒ ๑๗๖๐๓ ๑๗๖๐๔ ๑๗๖๐๕ ๑๗๖๐๖ ๑๗๖๐๗ ๑๗๖๐๘ ๑๗๖๐๙ ๑๗๖๑๐ ๑๗๖๑๑ ๑๗๖๑๒ ๑๗๖๑๓ ๑๗๖๑๔ ๑๗๖๑๕ ๑๗๖๑๖ ๑๗๖๑๗ ๑๗๖๑๘ ๑๗๖๑๙ ๑๗๖๒๐ ๑๗๖๒๑ ๑๗๖๒๒ ๑๗๖๒๓ ๑๗๖๒๔ ๑๗๖๒๕ ๑๗๖๒๖ ๑๗๖๒๗ ๑๗๖๒๘ ๑๗๖๒๙ ๑๗๖๓๐ ๑๗๖๓๑ ๑๗๖๓๒ ๑๗๖๓๓ ๑๗๖๓๔ ๑๗๖๓๕ ๑๗๖๓๖ ๑๗๖๓๗ ๑๗๖๓๘ ๑๗๖๓๙ ๑๗๖๔๐ ๑๗๖๔๑ ๑๗๖๔๒ ๑๗๖๔๓ ๑๗๖๔๔ ๑๗๖๔๕ ๑๗๖๔๖ ๑๗๖๔๗ ๑๗๖๔๘ ๑๗๖๔๙ ๑๗๖๕๐ ๑๗๖๕๑ ๑๗๖๕๒ ๑๗๖๕๓ ๑๗๖๕๔ ๑๗๖๕๕ ๑๗๖๕๖ ๑๗๖๕๗ ๑๗๖๕๘ ๑๗๖๕๙ ๑๗๖๖๐ ๑๗๖๖๑ ๑๗๖๖๒ ๑๗๖๖๓ ๑๗๖๖๔ ๑๗๖๖๕ ๑๗๖๖๖ ๑๗๖๖๗ ๑๗๖๖๘ ๑๗๖๖๙ ๑๗๖๗๐ ๑๗๖๗๑ ๑๗๖๗๒ ๑๗๖๗๓ ๑๗๖๗๔ ๑๗๖๗๕ ๑๗๖๗๖ ๑๗๖๗๗ ๑๗๖๗๘ ๑๗๖๗๙ ๑๗๖๘๐ ๑๗๖๘๑ ๑๗๖๘๒ ๑๗๖๘๓ ๑๗๖๘๔ ๑๗๖๘๕ ๑๗๖๘๖ ๑๗๖๘๗ ๑๗๖๘๘ ๑๗๖๘๙ ๑๗๖๙๐ ๑๗๖๙๑ ๑๗๖๙๒ ๑๗๖๙๓ ๑๗๖๙๔ ๑๗๖๙๕ ๑๗๖๙๖ ๑๗๖๙๗ ๑๗๖๙๘ ๑๗๖๙๙ ๑๗๗๐๐ ๑๗๗๐๑ ๑๗๗๐๒ ๑๗๗๐๓ ๑๗๗๐๔ ๑๗๗๐๕ ๑๗๗๐๖ ๑๗๗๐๗ ๑๗๗๐๘ ๑๗๗๐๙ ๑๗๗๑๐ ๑๗๗๑๑ ๑๗๗๑๒ ๑๗๗๑๓ ๑๗๗๑๔ ๑๗๗๑๕ ๑๗๗๑๖ ๑๗๗๑๗ ๑๗๗๑๘ ๑๗๗๑๙ ๑๗๗๒๐ ๑๗๗๒๑ ๑๗๗๒๒ ๑๗๗๒๓ ๑๗๗๒๔ ๑๗๗๒๕ ๑๗๗๒๖ ๑๗๗๒๗ ๑๗๗๒๘ ๑๗๗๒๙ ๑๗๗๓๐ ๑๗๗๓๑ ๑๗๗๓๒ ๑๗๗๓๓ ๑๗๗๓๔ ๑๗๗๓๕ ๑๗๗๓๖ ๑๗๗๓๗ ๑๗๗๓๘ ๑๗๗๓๙ ๑๗๗๔๐ ๑๗๗๔๑ ๑๗๗๔๒ ๑๗๗๔๓ ๑๗๗๔๔ ๑๗๗๔๕ ๑๗๗๔๖ ๑๗๗๔๗ ๑๗๗๔๘ ๑๗๗๔๙ ๑๗๗๕๐ ๑๗๗๕๑ ๑๗๗๕๒ ๑๗๗๕๓ ๑๗๗๕๔ ๑๗๗๕๕ ๑๗๗๕๖ ๑๗๗๕๗ ๑๗๗๕๘ ๑๗๗๕๙ ๑๗๗๖๐ ๑๗๗๖๑ ๑๗๗๖๒ ๑๗๗๖๓ ๑๗๗๖๔ ๑๗๗๖๕ ๑๗๗๖๖ ๑๗๗๖๗ ๑๗๗๖๘ ๑๗๗๖๙ ๑๗๗๗๐ ๑๗๗๗๑ ๑๗๗๗๒ ๑๗๗๗๓ ๑๗๗๗๔ ๑๗๗๗๕ ๑๗๗๗๖ ๑๗๗๗๗ ๑๗๗๗๘ ๑๗๗๗๙ ๑๗๗๘๐ ๑๗๗๘๑ ๑๗๗๘๒ ๑๗๗๘๓ ๑๗๗๘๔ ๑๗๗๘๕ ๑๗๗๘๖ ๑๗๗๘๗ ๑๗๗๘๘ ๑๗๗๘๙ ๑๗๗๙๐ ๑๗๗๙๑ ๑๗๗๙๒ ๑๗๗๙๓ ๑๗๗๙๔ ๑๗๗๙๕ ๑๗๗๙๖ ๑๗๗๙๗ ๑๗๗๙๘ ๑๗๗๙๙ ๑๗๘๐๐ ๑๗๘๐๑ ๑๗๘๐๒ ๑๗๘๐๓ ๑๗๘๐๔ ๑๗๘๐๕ ๑๗๘๐๖ ๑๗๘๐๗ ๑๗๘๐๘ ๑๗๘๐๙ ๑๗๘๑๐ ๑๗๘๑๑ ๑๗๘๑๒ ๑๗๘๑๓ ๑๗๘๑๔ ๑๗๘๑๕ ๑๗๘๑๖ ๑๗๘๑๗ ๑๗๘๑๘ ๑๗๘๑๙ ๑๗๘๒๐ ๑๗๘๒๑ ๑๗๘๒๒ ๑๗๘๒๓ ๑๗๘๒๔ ๑๗๘๒๕ ๑๗๘๒๖ ๑๗๘๒๗ ๑๗๘๒๘ ๑๗๘๒๙ ๑๗๘๓๐ ๑๗๘๓๑ ๑๗๘๓๒ ๑๗๘๓๓ ๑๗๘๓๔ ๑๗๘๓๕ ๑๗๘๓๖ ๑๗๘๓๗ ๑๗๘๓๘ ๑๗๘๓๙ ๑๗๘๔๐ ๑๗๘๔๑ ๑๗๘๔๒ ๑๗๘๔๓ ๑๗๘๔๔ ๑๗๘๔๕ ๑๗๘๔๖ ๑๗๘๔๗ ๑๗๘๔๘ ๑๗๘๔๙ ๑๗๘๕๐ ๑๗๘๕๑ ๑๗๘๕๒ ๑๗๘๕๓ ๑๗๘๕๔ ๑๗๘๕๕ ๑๗๘๕๖ ๑๗๘๕๗ ๑๗๘๕๘ ๑๗๘๕๙ ๑๗๘๖๐ ๑๗๘๖๑ ๑๗๘๖๒ ๑๗๘๖๓ ๑๗๘๖๔ ๑๗๘๖๕ ๑๗๘๖๖ ๑๗๘๖๗ ๑๗๘๖๘ ๑๗๘๖๙ ๑๗๘๗๐ ๑๗๘๗๑ ๑๗๘๗๒ ๑๗๘๗๓ ๑๗๘๗๔ ๑๗๘๗๕ ๑๗๘๗๖ ๑๗๘๗๗ ๑๗๘๗๘ ๑๗๘๗๙ ๑๗๘๘๐ ๑๗๘๘๑ ๑๗๘๘๒ ๑๗๘๘๓ ๑๗๘๘๔ ๑๗๘๘๕ ๑๗๘๘๖ ๑๗๘๘๗ ๑๗๘๘๘ ๑๗๘๘๙ ๑๗๘๙๐ ๑๗๘๙๑ ๑๗๘๙๒ ๑๗๘๙๓ ๑๗๘๙๔ ๑๗๘๙๕ ๑๗๘๙๖ ๑๗๘๙๗ ๑๗๘๙๘ ๑๗๘๙๙ ๑๗๙๐๐ ๑๗๙๐๑ ๑๗๙๐๒ ๑๗๙๐๓ ๑๗๙๐๔ ๑๗๙๐๕ ๑๗๙๐๖ ๑๗๙๐๗ ๑๗๙๐๘ ๑๗๙๐๙ ๑๗๙๑๐ ๑๗๙๑๑ ๑๗๙๑๒ ๑๗๙๑๓ ๑๗๙๑๔ ๑๗๙๑๕ ๑๗๙๑๖ ๑๗๙๑๗ ๑๗๙๑๘ ๑๗๙๑๙ ๑๗๙๒๐ ๑๗๙๒๑ ๑๗๙๒๒ ๑๗๙๒๓ ๑๗๙๒๔ ๑๗๙๒๕ ๑๗๙๒๖ ๑๗๙๒๗ ๑๗๙๒๘ ๑๗๙๒๙ ๑๗๙๓๐ ๑๗๙๓๑ ๑๗๙๓๒ ๑๗๙๓๓ ๑๗๙๓๔ ๑๗๙๓๕ ๑๗๙๓๖ ๑๗๙๓๗ ๑๗๙๓๘ ๑๗๙๓๙ ๑๗๙๔๐ ๑๗๙๔๑ ๑๗๙๔๒ ๑๗๙๔๓ ๑๗๙๔๔ ๑๗๙๔๕ ๑๗๙๔๖ ๑๗๙๔๗ ๑๗๙๔๘ ๑๗๙๔๙ ๑๗๙๕๐ ๑๗๙๕๑ ๑๗๙๕๒ ๑๗๙๕๓ ๑๗๙๕๔ ๑๗๙๕๕ ๑๗๙๕๖ ๑๗๙๕๗ ๑๗๙๕๘ ๑๗๙๕๙ ๑๗๙๖๐ ๑๗๙๖๑ ๑๗๙๖๒ ๑๗๙๖๓ ๑๗๙๖๔ ๑๗๙๖๕ ๑๗๙๖๖ ๑๗๙๖๗ ๑๗๙๖๘ ๑๗๙๖๙ ๑๗๙๗๐ ๑๗๙๗๑ ๑๗๙๗๒ ๑๗๙๗๓ ๑๗๙๗๔ ๑๗๙๗๕ ๑๗๙๗๖ ๑๗๙๗๗ ๑๗๙๗๘ ๑๗๙๗๙ ๑๗๙๘๐ ๑๗๙๘๑ ๑๗๙๘๒ ๑๗๙๘๓ ๑๗๙๘๔ ๑๗๙๘๕ ๑๗๙๘๖ ๑๗๙๘๗ ๑๗๙๘๘ ๑๗๙๘๙ ๑๗๙๙๐ ๑๗๙๙๑ ๑๗๙๙๒ ๑๗๙๙๓ ๑๗๙๙๔ ๑๗๙๙๕ ๑๗๙๙๖ ๑๗๙๙๗ ๑๗๙๙๘ ๑๗๙๙๙ ๑๘๐๐๐ ๑๘๐๐๑ ๑๘๐๐๒ ๑๘๐๐๓ ๑๘๐๐๔ ๑๘๐๐๕ ๑๘๐๐๖ ๑๘๐๐๗ ๑๘๐๐๘ ๑๘๐๐๙ ๑๘๐๑๐ ๑๘๐๑๑ ๑๘๐๑๒ ๑๘๐๑๓ ๑๘๐๑๔ ๑๘๐๑๕ ๑๘๐๑๖ ๑๘๐๑๗ ๑๘๐๑๘ ๑๘๐๑๙ ๑๘๐๒๐ ๑๘๐๒๑ ๑๘๐๒๒ ๑๘๐๒๓ ๑๘๐๒๔ ๑๘๐๒๕ ๑๘๐๒๖ ๑๘๐๒๗ ๑๘๐๒๘ ๑๘๐๒๙ ๑๘๐๓๐ ๑๘๐๓๑ ๑๘๐๓๒ ๑๘๐๓๓ ๑๘๐๓๔ ๑๘๐๓๕ ๑๘๐๓๖ ๑๘๐๓๗ ๑๘๐๓๘ ๑๘๐๓๙ ๑๘๐๔๐ ๑๘๐๔๑ ๑๘๐๔๒ ๑๘๐๔๓ ๑๘๐๔๔ ๑๘๐๔๕ ๑๘๐๔๖ ๑๘๐๔๗ ๑๘๐๔๘ ๑๘๐๔๙ ๑๘๐๕๐ ๑๘๐๕๑ ๑๘๐๕๒ ๑๘๐๕๓ ๑๘๐๕๔ ๑๘๐๕๕ ๑๘๐๕๖ ๑๘๐๕๗ ๑๘๐๕๘ ๑๘๐๕๙ ๑๘๐๖๐ ๑๘๐๖๑ ๑๘๐๖๒ ๑๘๐๖๓ ๑๘๐๖๔ ๑๘๐๖๕ ๑๘๐๖๖ ๑๘๐๖๗ ๑๘๐๖๘ ๑๘๐๖๙ ๑๘๐๗๐ ๑๘๐๗๑ ๑๘๐๗๒ ๑๘๐๗๓ ๑๘๐๗๔ ๑๘๐๗๕ ๑๘๐๗๖ ๑๘๐๗๗ ๑๘๐๗๘ ๑๘๐๗๙ ๑๘๐๘๐ ๑๘๐๘๑ ๑๘๐๘๒ ๑๘๐๘๓ ๑๘๐๘๔ ๑๘๐๘๕ ๑๘๐๘๖ ๑๘๐๘๗ ๑๘๐๘๘ ๑๘๐๘๙ ๑๘๐๙๐ ๑๘๐๙๑ ๑๘๐๙๒ ๑๘๐๙๓ ๑๘๐๙๔ ๑๘๐๙๕ ๑๘๐๙๖ ๑๘๐๙๗ ๑๘๐๙๘ ๑๘๐๙๙ ๑๘๑๐๐ ๑๘๑๐๑ ๑๘๑๐๒ ๑๘๑๐๓ ๑๘๑๐๔ ๑๘๑๐๕ ๑๘๑๐๖ ๑๘๑๐๗ ๑๘๑๐๘ ๑๘๑๐๙ ๑๘๑๑๐ ๑๘๑๑๑ ๑๘๑๑๒ ๑๘๑๑๓ ๑๘๑๑๔ ๑๘๑๑๕ ๑๘๑๑๖ ๑๘๑๑๗ ๑๘๑๑๘ ๑๘๑๑๙ ๑๘๑๒๐ ๑๘๑๒๑ ๑๘๑๒๒ ๑๘๑๒๓ ๑๘๑๒๔ ๑๘๑๒๕ ๑๘๑๒๖ ๑๘๑๒๗ ๑๘๑๒๘ ๑๘๑๒๙ ๑๘๑๓๐ ๑๘๑๓๑ ๑๘๑๓๒ ๑๘๑๓๓ ๑๘๑๓๔ ๑๘๑๓๕ ๑๘๑๓๖ ๑๘๑๓๗ ๑๘๑๓๘ ๑๘๑๓๙ ๑๘๑๔๐ ๑๘๑๔๑ ๑๘๑๔๒ ๑๘๑๔๓ ๑๘๑๔๔ ๑๘๑๔๕ ๑๘๑๔๖ ๑๘๑๔๗ ๑๘๑๔๘ ๑๘๑๔๙ ๑๘๑๕๐ ๑๘๑๕๑ ๑๘๑๕๒ ๑๘๑๕๓ ๑๘๑๕๔ ๑๘๑๕๕ ๑๘๑๕๖ ๑๘๑๕๗ ๑๘๑๕๘ ๑๘๑๕๙ ๑๘๑๖๐ ๑๘๑๖๑ ๑๘๑๖๒ ๑๘๑๖๓ ๑๘๑๖๔ ๑๘๑๖๕ ๑๘๑๖๖ ๑๘๑๖๗ ๑๘๑๖๘ ๑๘๑๖๙ ๑๘๑๗๐ ๑๘๑๗๑ ๑๘๑๗๒ ๑๘๑๗๓ ๑๘๑๗๔ ๑๘๑๗๕ ๑๘๑๗๖ ๑๘๑๗๗ ๑๘๑๗๘ ๑๘๑๗๙ ๑๘๑๘๐ ๑๘๑๘๑ ๑๘๑๘๒ ๑๘๑๘๓ ๑๘๑๘๔ ๑๘๑๘๕ ๑๘๑๘๖ ๑๘๑๘๗ ๑๘๑๘๘ ๑๘๑๘๙ ๑๘๑๙๐ ๑๘๑๙๑ ๑๘๑๙๒ ๑๘๑๙๓ ๑๘๑๙๔ ๑๘๑๙๕ ๑๘๑๙๖ ๑๘๑๙๗ ๑๘๑๙๘ ๑๘๑๙๙ ๑๘๒๐๐ ๑๘๒๐๑ ๑๘๒๐๒ ๑๘๒๐๓ ๑๘๒๐๔ ๑๘๒๐๕ ๑๘๒๐๖ ๑๘๒๐๗ ๑๘๒๐๘ ๑๘๒๐๙ ๑๘๒๑๐ ๑๘๒๑๑ ๑๘๒๑๒ ๑๘๒๑๓ ๑๘๒๑๔ ๑๘๒๑๕ ๑๘๒๑๖ ๑๘๒๑๗ ๑๘๒๑๘ ๑๘๒๑๙ ๑๘๒๒๐ ๑๘๒๒๑ ๑๘๒๒๒ ๑๘๒๒๓ ๑๘๒๒๔ ๑๘๒๒๕ ๑๘๒๒๖ ๑๘๒๒๗ ๑๘๒๒๘ ๑๘๒๒๙ ๑๘๒๓๐ ๑๘๒๓๑ ๑๘๒๓๒ ๑๘๒๓๓ ๑๘๒๓๔ ๑๘๒๓๕ ๑๘๒๓๖ ๑๘๒๓๗ ๑๘๒๓๘ ๑๘๒๓๙ ๑๘๒๔๐ ๑๘๒๔๑ ๑๘๒๔๒ ๑๘๒๔๓ ๑๘๒๔๔ ๑๘๒๔๕ ๑๘๒๔๖ ๑๘๒๔๗ ๑๘๒๔๘ ๑๘๒๔๙ ๑๘๒๕๐ ๑๘๒๕๑ ๑๘๒๕๒ ๑๘๒๕๓ ๑๘๒๕๔ ๑๘๒๕๕ ๑๘๒๕๖ ๑๘๒๕๗ ๑๘๒๕๘ ๑๘๒๕๙ ๑๘๒๖๐ ๑๘๒๖๑ ๑๘๒๖๒ ๑๘๒๖๓ ๑๘๒๖๔ ๑๘๒๖๕ ๑๘๒๖๖ ๑๘๒๖๗ ๑๘๒๖๘ ๑๘๒๖๙ ๑๘๒๗๐ ๑๘๒๗๑ ๑๘๒๗๒ ๑๘๒๗๓ ๑๘๒๗๔ ๑๘๒๗๕ ๑๘๒๗๖ ๑๘๒๗๗ ๑๘๒๗๘ ๑๘๒๗๙ ๑๘๒๘๐ ๑๘๒๘๑ ๑๘๒๘๒ ๑๘๒๘๓ ๑๘๒๘๔ ๑๘๒๘๕ ๑๘๒๘๖ ๑๘๒๘๗ ๑๘๒๘๘ ๑๘๒๘๙ ๑๘๒๙๐ ๑๘๒๙๑ ๑๘๒๙๒ ๑๘๒๙๓ ๑๘๒๙๔ ๑๘๒๙๕ ๑๘๒๙๖ ๑๘๒๙๗ ๑๘๒๙๘ ๑๘๒๙๙ ๑๘๓๐๐ ๑๘๓๐๑ ๑๘๓๐๒ ๑๘๓๐๓ ๑๘๓๐๔ ๑๘๓๐๕ ๑๘๓๐๖ ๑๘๓๐๗ ๑๘๓๐๘ ๑๘๓๐๙ ๑๘๓๑๐ ๑๘๓๑๑ ๑๘๓๑๒ ๑๘๓๑๓ ๑๘๓๑๔ ๑๘๓๑๕ ๑๘๓๑๖ ๑๘๓๑๗ ๑๘๓๑๘ ๑๘๓๑๙ ๑๘๓๒๐ ๑๘๓๒๑ ๑๘๓๒๒ ๑๘๓๒๓ ๑๘๓๒๔ ๑๘๓๒๕ ๑๘๓๒๖ ๑๘๓๒๗ ๑๘๓๒๘ ๑๘๓๒๙ ๑๘๓๓๐ ๑๘๓๓๑ ๑๘๓๓๒ ๑๘๓๓๓ ๑๘๓๓๔ ๑๘๓๓๕ ๑๘๓๓๖ ๑๘๓๓๗ ๑๘๓๓๘ ๑๘๓๓๙ ๑๘๓๔๐ ๑๘๓๔๑ ๑๘๓๔๒ ๑๘๓๔๓ ๑๘๓๔๔ ๑๘๓๔๕ ๑๘๓๔๖ ๑๘๓๔๗ ๑๘๓๔๘

๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๗๑๐

๑๗๑๑ ๑๗๑๒ ๑๗๑๓ ๑๗๑๔ ๑๗๑๕ ๑๗๑๖ ๑๗๑๗ ๑๗๑๘ ๑๗๑๙ ๑๗๒๐ ๑๗๒๑ ๑๗๒๒ ๑๗๒๓ ๑๗๒๔ ๑๗๒๕ ๑๗๒๖ ๑๗๒๗ ๑๗๒๘ ๑๗๒๙ ๑๗๓๐

๑๗๓๑ ๑๗๓๒ ๑๗๓๓ ๑๗๓๔ ๑๗๓๕ ๑๗๓๖ ๑๗๓๗ ๑๗๓๘ ๑๗๓๙ ๑๗๔๐ ๑๗๔๑ ๑๗๔๒ ๑๗๔๓ ๑๗๔๔ ๑๗๔๕ ๑๗๔๖ ๑๗๔๗ ๑๗๔๘ ๑๗๔๙ ๑๗๕๐

๑๗๕๑ ๑๗๕๒ ๑๗๕๓ ๑๗๕๔ ๑๗๕๕ ๑๗๕๖ ๑๗๕๗ ๑๗๕๘ ๑๗๕๙ ๑๗๖๐ ๑๗๖๑ ๑๗๖๒ ๑๗๖๓ ๑๗๖๔ ๑๗๖๕ ๑๗๖๖ ๑๗๖๗ ๑๗๖๘ ๑๗๖๙ ๑๗๗๐

๑๗๗๑ ๑๗๗๒ ๑๗๗๓ ๑๗๗๔ ๑๗๗๕ ๑๗๗๖ ๑๗๗๗ ๑๗๗๘ ๑๗๗๙ ๑๗๘๐ ๑๗๘๑ ๑๗๘๒ ๑๗๘๓ ๑๗๘๔ ๑๗๘๕ ๑๗๘๖ ๑๗๘๗ ๑๗๘๘ ๑๗๘๙ ๑๗๙๐

๑๗๙๑ ๑๗๙๒ ๑๗๙๓ ๑๗๙๔ ๑๗๙๕ ๑๗๙๖ ๑๗๙๗ ๑๗๙๘ ๑๗๙๙ ๑๗๑๐๐ ๑๗๑๐๑ ๑๗๑๐๒ ๑๗๑๐๓ ๑๗๑๐๔ ๑๗๑๐๕ ๑๗๑๐๖ ๑๗๑๐๗ ๑๗๑๐๘ ๑๗๑๐๙ ๑๗๑๑๐

๑๗๑๑๑ ๑๗๑๑๒ ๑๗๑๑๓ ๑๗๑๑๔ ๑๗๑๑๕ ๑๗๑๑๖ ๑๗๑๑๗ ๑๗๑๑๘ ๑๗๑๑๙ ๑๗๑๒๐ ๑๗๑๒๑ ๑๗๑๒๒ ๑๗๑๒๓ ๑๗๑๒๔ ๑๗๑๒๕ ๑๗๑๒๖ ๑๗๑๒๗ ๑๗๑๒๘ ๑๗๑๒๙ ๑๗๑๓๐

๑๗๑๓๑ ๑๗๑๓๒ ๑๗๑๓๓ ๑๗๑๓๔ ๑๗๑๓๕ ๑๗๑๓๖ ๑๗๑๓๗ ๑๗๑๓๘ ๑๗๑๓๙ ๑๗๑๔๐ ๑๗๑๔๑ ๑๗๑๔๒ ๑๗๑๔๓ ๑๗๑๔๔ ๑๗๑๔๕ ๑๗๑๔๖ ๑๗๑๔๗ ๑๗๑๔๘ ๑๗๑๔๙ ๑๗๑๕๐

๑๗๑๕๑ ๑๗๑๕๒ ๑๗๑๕๓ ๑๗๑๕๔ ๑๗๑๕๕ ๑๗๑๕๖ ๑๗๑๕๗ ๑๗๑๕๘ ๑๗๑๕๙ ๑๗๑๖๐ ๑๗๑๖๑ ๑๗๑๖๒ ๑๗๑๖๓ ๑๗๑๖๔ ๑๗๑๖๕ ๑๗๑๖๖ ๑๗๑๖๗ ๑๗๑๖๘ ๑๗๑๖๙ ๑๗๑๗๐

๑๗๑๗๑ ๑๗๑๗๒ ๑๗๑๗๓ ๑๗๑๗๔ ๑๗๑๗๕ ๑๗๑๗๖ ๑๗๑๗๗ ๑๗๑๗๘ ๑๗๑๗๙ ๑๗๑๘๐ ๑๗๑๘๑ ๑๗๑๘๒ ๑๗๑๘๓ ๑๗๑๘๔ ๑๗๑๘๕ ๑๗๑๘๖ ๑๗๑๘๗ ๑๗๑๘๘ ๑๗๑๘๙ ๑๗๑๙๐

๑๗๑๙๑ ๑๗๑๙๒ ๑๗๑๙๓ ๑๗๑๙๔ ๑๗๑๙๕ ๑๗๑๙๖ ๑๗๑๙๗ ๑๗๑๙๘ ๑๗๑๙๙ ๑๗๒๐๐ ๑๗๒๐๑ ๑๗๒๐๒ ๑๗๒๐๓ ๑๗๒๐๔ ๑๗๒๐๕ ๑๗๒๐๖ ๑๗๒๐๗ ๑๗๒๐๘ ๑๗๒๐๙ ๑๗๒๑๐

๑๗๒๑๑ ๑๗๒๑๒ ๑๗๒๑๓ ๑๗๒๑๔ ๑๗๒๑๕ ๑๗๒๑๖ ๑๗๒๑๗ ๑๗๒๑๘ ๑๗๒๑๙ ๑๗๒๒๐ ๑๗๒๒๑ ๑๗๒๒๒ ๑๗๒๒๓ ๑๗๒๒๔ ๑๗๒๒๕ ๑๗๒๒๖ ๑๗๒๒๗ ๑๗๒๒๘ ๑๗๒๒๙ ๑๗๒๓๐

๑๗๒๓๑ ๑๗๒๓๒ ๑๗๒๓๓ ๑๗๒๓๔ ๑๗๒๓๕ ๑๗๒๓๖ ๑๗๒๓๗ ๑๗๒๓๘ ๑๗๒๓๙ ๑๗๒๔๐ ๑๗๒๔๑ ๑๗๒๔๒ ๑๗๒๔๓ ๑๗๒๔๔ ๑๗๒๔๕ ๑๗๒๔๖ ๑๗๒๔๗ ๑๗๒๔๘ ๑๗๒๔๙ ๑๗๒๕๐

๑๗๒๕๑ ๑๗๒๕๒ ๑๗๒๕๓ ๑๗๒๕๔ ๑๗๒๕๕ ๑๗๒๕๖ ๑๗๒๕๗ ๑๗๒๕๘ ๑๗๒๕๙ ๑๗๒๖๐ ๑๗๒๖๑ ๑๗๒๖๒ ๑๗๒๖๓ ๑๗๒๖๔ ๑๗๒๖๕ ๑๗๒๖๖ ๑๗๒๖๗ ๑๗๒๖๘ ๑๗๒๖๙ ๑๗๒๗๐

๑๗๒๗๑ ๑๗๒๗๒ ๑๗๒๗๓ ๑๗๒๗๔ ๑๗๒๗๕ ๑๗๒๗๖ ๑๗๒๗๗ ๑๗๒๗๘ ๑๗๒๗๙ ๑๗๒๘๐ ๑๗๒๘๑ ๑๗๒๘๒ ๑๗๒๘๓ ๑๗๒๘๔ ๑๗๒๘๕ ๑๗๒๘๖ ๑๗๒๘๗ ๑๗๒๘๘ ๑๗๒๘๙ ๑๗๒๙๐

๑๗๒๙๑ ๑๗๒๙๒ ๑๗๒๙๓ ๑๗๒๙๔ ๑๗๒๙๕ ๑๗๒๙๖ ๑๗๒๙๗ ๑๗๒๙๘ ๑๗๒๙๙ ๑๗๓๐๐ ๑๗๓๐๑ ๑๗๓๐๒ ๑๗๓๐๓ ๑๗๓๐๔ ๑๗๓๐๕ ๑๗๓๐๖ ๑๗๓๐๗ ๑๗๓๐๘ ๑๗๓๐๙ ๑๗๓๑๐

๑๗๓๑๑ ๑๗๓๑๒ ๑๗๓๑๓ ๑๗๓๑๔ ๑๗๓๑๕ ๑๗๓๑๖ ๑๗๓๑๗ ๑๗๓๑๘ ๑๗๓๑๙ ๑๗๓๒๐ ๑๗๓๒๑ ๑๗๓๒๒ ๑๗๓๒๓ ๑๗๓๒๔ ๑๗๓๒๕ ๑๗๓๒๖ ๑๗๓๒๗ ๑๗๓๒๘ ๑๗๓๒๙ ๑๗๓๓๐

๑๗๓๓๑ ๑๗๓๓๒ ๑๗๓๓๓ ๑๗๓๓๔ ๑๗๓๓๕ ๑๗๓๓๖ ๑๗๓๓๗ ๑๗๓๓๘ ๑๗๓๓๙ ๑๗๓๔๐ ๑๗๓๔๑ ๑๗๓๔๒ ๑๗๓๔๓ ๑๗๓๔๔ ๑๗๓๔๕ ๑๗๓๔๖ ๑๗๓๔๗ ๑๗๓๔๘ ๑๗๓๔๙ ๑๗๓๕๐

๑๗๓๕๑ ๑๗๓๕๒ ๑๗๓๕๓ ๑๗๓๕๔ ๑๗๓๕๕ ๑๗๓๕๖ ๑๗๓๕๗ ๑๗๓๕๘ ๑๗๓๕๙ ๑๗๓๖๐ ๑๗๓๖๑ ๑๗๓๖๒ ๑๗๓๖๓ ๑๗๓๖๔ ๑๗๓๖๕ ๑๗๓๖๖ ๑๗๓๖๗ ๑๗๓๖๘ ๑๗๓๖๙ ๑๗๓๗๐

๑๗๓๗๑ ๑๗๓๗๒ ๑๗๓๗๓ ๑๗๓๗๔ ๑๗๓๗๕ ๑๗๓๗๖ ๑๗๓๗๗ ๑๗๓๗๘ ๑๗๓๗๙ ๑๗๓๘๐ ๑๗๓๘๑ ๑๗๓๘๒ ๑๗๓๘๓ ๑๗๓๘๔ ๑๗๓๘๕ ๑๗๓๘๖ ๑๗๓๘๗ ๑๗๓๘๘ ๑๗๓๘๙ ๑๗๓๙๐

๑๗๓๙๑ ๑๗๓๙๒ ๑๗๓๙๓ ๑๗๓๙๔ ๑๗๓๙๕ ๑๗๓๙๖ ๑๗๓๙๗ ๑๗๓๙๘ ๑๗๓๙๙ ๑๗๔๐๐ ๑๗๔๐๑ ๑๗๔๐๒ ๑๗๔๐๓ ๑๗๔๐๔ ๑๗๔๐๕ ๑๗๔๐๖ ๑๗๔๐๗ ๑๗๔๐๘ ๑๗๔๐๙ ๑๗๔๑๐

๑๗๔๑๑ ๑๗๔๑๒ ๑๗๔๑๓ ๑๗๔๑๔ ๑๗๔๑๕ ๑๗๔๑๖ ๑๗๔๑๗ ๑๗๔๑๘ ๑๗๔๑๙ ๑๗๔๒๐ ๑๗๔๒๑ ๑๗๔๒๒ ๑๗๔๒๓ ๑๗๔๒๔ ๑๗๔๒๕ ๑๗๔๒๖ ๑๗๔๒๗ ๑๗๔๒๘ ๑๗๔๒๙ ๑๗๔๓๐

๑๗๔๓๑ ๑๗๔๓๒ ๑๗๔๓๓ ๑๗๔๓๔ ๑๗๔๓๕ ๑๗๔๓๖ ๑๗๔๓๗ ๑๗๔๓๘ ๑๗๔๓๙ ๑๗๔๔๐ ๑๗๔๔๑ ๑๗๔๔๒ ๑๗๔๔๓ ๑๗๔๔๔ ๑๗๔๔๕ ๑๗๔๔๖ ๑๗๔๔๗ ๑๗๔๔๘ ๑๗๔๔๙ ๑๗๔๕๐

๑๗๔๕๑ ๑๗๔๕๒ ๑๗๔๕๓ ๑๗๔๕๔ ๑๗๔๕๕ ๑๗๔๕๖ ๑๗๔๕๗ ๑๗๔๕๘ ๑๗๔๕๙ ๑๗๔๖๐ ๑๗๔๖๑ ๑๗๔๖๒ ๑๗๔๖๓ ๑๗๔๖๔ ๑๗๔๖๕ ๑๗๔๖๖ ๑๗๔๖๗ ๑๗๔๖๘ ๑๗๔๖๙ ๑๗๔๗๐

๑๗๔๗๑ ๑๗๔๗๒ ๑๗๔๗๓ ๑๗๔๗๔ ๑๗๔๗๕ ๑๗๔๗๖ ๑๗๔๗๗ ๑๗๔๗๘ ๑๗๔๗๙ ๑๗๔๘๐ ๑๗๔๘๑ ๑๗๔๘๒ ๑๗๔๘๓ ๑๗๔๘๔ ๑๗๔๘๕ ๑๗๔๘๖ ๑๗๔๘๗ ๑๗๔๘๘ ๑๗๔๘๙ ๑๗๔๙๐

๑๗๔๙๑ ๑๗๔๙๒ ๑๗๔๙๓ ๑๗๔๙๔ ๑๗๔๙๕ ๑๗๔๙๖ ๑๗๔๙๗ ๑๗๔๙๘ ๑๗๔๙๙ ๑๗๕๐๐ ๑๗๕๐๑ ๑๗๕๐๒ ๑๗๕๐๓ ๑๗๕๐๔ ๑๗๕๐๕ ๑๗๕๐๖ ๑๗๕๐๗ ๑๗๕๐๘ ๑๗๕๐๙ ๑๗๕๑๐

๑๗๕๑๑ ๑๗๕๑๒ ๑๗๕๑๓ ๑๗๕๑๔ ๑๗๕๑๕ ๑๗๕๑๖ ๑๗๕๑๗ ๑๗๕๑๘ ๑๗๕๑๙ ๑๗๕๒๐ ๑๗๕๒๑ ๑๗๕๒๒ ๑๗๕๒๓ ๑๗๕๒๔ ๑๗๕๒๕ ๑๗๕๒๖ ๑๗๕๒๗ ๑๗๕๒๘ ๑๗๕๒๙ ๑๗๕๓๐

๑๗๕๓๑ ๑๗๕๓๒ ๑๗๕๓๓ ๑๗๕๓๔ ๑๗๕๓๕ ๑๗๕๓๖ ๑๗๕๓๗ ๑๗๕๓๘ ๑๗๕๓๙ ๑๗๕๔๐ ๑๗๕๔๑ ๑๗๕๔๒ ๑๗๕๔๓ ๑๗๕๔๔ ๑๗๕๔๕ ๑๗๕๔๖ ๑๗๕๔๗ ๑๗๕๔๘ ๑๗๕๔๙ ๑๗๕๕๐

๑๗๕๕๑ ๑๗๕๕๒ ๑๗๕๕๓ ๑๗๕๕๔ ๑๗๕๕๕ ๑๗๕๕๖ ๑๗๕๕๗ ๑๗๕๕๘ ๑๗๕๕๙ ๑๗๕๖๐ ๑๗๕๖๑ ๑๗๕๖๒ ๑๗๕๖๓ ๑๗๕๖๔ ๑๗๕๖๕ ๑๗๕๖๖ ๑๗๕๖๗ ๑๗๕๖๘ ๑๗๕๖๙ ๑๗๕๗๐

๑๗๕๗๑ ๑๗๕๗๒ ๑๗๕๗๓ ๑๗๕๗๔ ๑๗๕๗๕ ๑๗๕๗๖ ๑๗๕๗๗ ๑๗๕๗๘ ๑๗๕๗๙ ๑๗๕๘๐ ๑๗๕๘๑ ๑๗๕๘๒ ๑๗๕๘๓ ๑๗๕๘๔ ๑๗๕๘๕ ๑๗๕๘๖ ๑๗๕๘๗ ๑๗๕๘๘ ๑๗๕๘๙ ๑๗๕๙๐

๑๗๕๙๑ ๑๗๕๙๒ ๑๗๕๙๓ ๑๗๕๙๔ ๑๗๕๙๕ ๑๗๕๙๖ ๑๗๕๙๗ ๑๗๕๙๘ ๑๗๕๙๙ ๑๗๖๐๐ ๑๗๖๐๑ ๑๗๖๐๒ ๑๗๖๐๓ ๑๗๖๐๔ ๑๗๖๐๕ ๑๗๖๐๖ ๑๗๖๐๗ ๑๗๖๐๘ ๑๗๖๐๙ ๑๗๖๑๐

๑๗๖๑๑ ๑๗๖๑๒ ๑๗๖๑๓ ๑๗๖๑๔ ๑๗๖๑๕ ๑๗๖๑๖ ๑๗๖๑๗ ๑๗๖๑๘ ๑๗๖๑๙ ๑๗๖๒๐ ๑๗๖๒๑ ๑๗๖๒๒ ๑๗๖๒๓ ๑๗๖๒๔ ๑๗๖๒๕ ๑๗๖๒๖ ๑๗๖๒๗ ๑๗๖๒๘ ๑๗๖๒๙ ๑๗๖๓๐

๑๗๖๓๑ ๑๗๖๓๒ ๑๗๖๓๓ ๑๗๖๓๔ ๑๗๖๓๕ ๑๗๖๓๖ ๑๗๖๓๗ ๑๗๖๓๘ ๑๗๖๓๙ ๑๗๖๔๐ ๑๗๖๔๑ ๑๗๖๔๒ ๑๗๖๔๓ ๑๗๖๔๔ ๑๗๖๔๕ ๑๗๖๔๖ ๑๗๖๔๗ ๑๗๖๔๘ ๑๗๖๔๙ ๑๗๖๕๐

๑๗๖๕๑ ๑๗๖๕๒ ๑๗๖๕๓ ๑๗๖๕๔ ๑๗๖๕๕ ๑๗๖๕๖ ๑๗๖๕๗ ๑๗๖๕๘ ๑๗๖๕๙ ๑๗๖๖๐ ๑๗๖๖๑ ๑๗๖๖๒ ๑๗๖๖๓ ๑๗๖๖๔ ๑๗๖๖๕ ๑๗๖๖๖ ๑๗๖๖๗ ๑๗๖๖๘ ๑๗๖๖๙ ๑๗๖๗๐

๑๗๖๗๑ ๑๗๖๗๒ ๑๗๖๗๓ ๑๗๖๗๔ ๑๗๖๗๕ ๑๗๖๗๖ ๑๗๖๗๗ ๑๗๖๗๘ ๑๗๖๗๙ ๑๗๖๘๐ ๑๗๖๘๑ ๑๗๖๘๒ ๑๗๖๘๓ ๑๗๖๘๔ ๑๗๖๘๕ ๑๗๖๘๖ ๑๗๖๘๗ ๑๗๖๘๘ ๑๗๖๘๙ ๑๗๖๙๐

๑๗๖๙๑ ๑๗๖๙๒ ๑๗๖๙๓ ๑๗๖๙๔ ๑๗๖๙๕ ๑๗๖๙๖ ๑๗๖๙๗ ๑๗๖๙๘ ๑๗๖๙๙ ๑๗๗๐๐ ๑๗๗๐๑ ๑๗๗๐๒ ๑๗๗๐๓ ๑๗๗๐๔ ๑๗๗๐๕ ๑๗๗๐๖ ๑๗๗๐๗ ๑๗๗๐๘ ๑๗๗๐๙ ๑๗๗๑๐

๑๗๗๑๑ ๑๗๗๑๒ ๑๗๗๑๓ ๑๗๗๑๔ ๑๗๗๑๕ ๑๗๗๑๖ ๑๗๗๑๗ ๑๗๗๑๘ ๑๗๗๑๙ ๑๗๗๒๐ ๑๗๗๒๑ ๑๗๗๒๒ ๑๗๗๒๓ ๑๗๗๒๔ ๑๗๗๒๕ ๑๗๗๒๖ ๑๗๗๒๗ ๑๗๗๒๘ ๑๗๗๒๙ ๑๗๗๓๐

๑๗๗๓๑ ๑๗๗๓๒ ๑๗๗๓๓ ๑๗๗๓๔ ๑๗๗๓๕ ๑๗๗๓๖ ๑๗๗๓๗ ๑๗๗๓๘ ๑๗๗๓๙ ๑๗๗๔๐ ๑๗๗๔๑ ๑๗๗๔๒ ๑๗๗๔๓ ๑๗๗๔๔ ๑๗๗๔๕ ๑๗๗๔๖ ๑๗๗๔๗ ๑๗๗๔๘ ๑๗๗๔๙ ๑๗๗๕๐

๑๗๗๕๑ ๑๗๗๕๒ ๑๗๗๕๓ ๑๗๗๕๔ ๑๗๗๕๕ ๑๗๗๕๖ ๑๗๗๕๗ ๑๗๗๕๘ ๑๗๗๕๙ ๑๗๗๖๐ ๑๗๗๖๑ ๑๗๗๖๒ ๑๗๗๖๓ ๑๗๗๖๔ ๑๗๗๖๕ ๑๗๗๖๖ ๑๗๗๖๗ ๑๗๗๖๘ ๑๗๗๖๙ ๑๗๗๗๐

๑๗๗๗๑ ๑๗๗๗๒ ๑๗๗๗๓ ๑๗๗๗๔ ๑๗๗๗๕ ๑๗๗๗๖ ๑๗๗๗๗ ๑๗๗๗๘ ๑๗๗๗๙ ๑๗๗๘๐ ๑๗๗๘๑ ๑๗๗๘๒ ๑๗๗๘๓ ๑๗๗๘๔ ๑๗๗๘๕ ๑๗๗๘๖ ๑๗๗๘๗ ๑๗๗๘๘ ๑๗๗๘๙ ๑๗๗๙๐

๑๗๗๙๑ ๑๗๗๙๒ ๑๗๗๙๓ ๑๗๗๙๔ ๑๗๗๙๕ ๑๗๗๙๖ ๑๗๗๙๗ ๑๗๗๙๘ ๑๗๗๙๙ ๑๗๘๐๐ ๑๗๘๐๑ ๑๗๘๐๒ ๑๗๘๐๓ ๑๗๘๐๔ ๑๗๘๐๕ ๑๗๘๐๖ ๑๗๘๐๗ ๑๗๘๐๘ ๑๗๘๐๙ ๑๗๘๑๐

๑๗๘๑๑ ๑๗๘๑๒ ๑๗๘๑๓ ๑๗๘๑๔ ๑๗๘๑๕ ๑๗๘๑๖ ๑๗๘๑๗ ๑๗๘๑๘ ๑๗๘๑๙ ๑๗๘๒๐ ๑๗๘๒๑ ๑๗๘๒๒ ๑๗๘๒๓ ๑๗๘๒๔ ๑๗๘๒๕ ๑๗๘๒๖ ๑๗๘๒๗ ๑๗๘๒๘ ๑๗๘๒๙ ๑๗๘๓๐

๑๗๘๓๑ ๑๗๘๓๒ ๑๗๘๓๓ ๑๗๘๓๔ ๑๗๘๓๕ ๑๗๘๓๖ ๑๗๘๓๗ ๑๗๘๓๘ ๑๗๘๓๙ ๑๗๘๔๐ ๑๗๘๔๑ ๑๗๘๔๒ ๑๗๘๔๓ ๑๗๘๔๔ ๑๗๘๔๕ ๑๗๘๔๖ ๑๗๘๔๗ ๑๗๘๔๘ ๑๗๘๔๙ ๑๗๘๕๐

๑๗๘๕๑ ๑๗๘๕๒ ๑๗๘๕๓ ๑๗๘๕๔ ๑๗๘๕๕ ๑๗๘๕๖ ๑๗๘๕๗ ๑๗๘๕๘ ๑๗๘๕๙ ๑๗๘๖๐ ๑๗๘๖๑ ๑๗๘๖๒ ๑๗๘๖๓ ๑๗๘๖๔ ๑๗๘๖๕ ๑๗๘๖๖ ๑๗๘๖๗ ๑๗๘๖๘ ๑๗๘๖๙ ๑๗๘๗๐

๑๗๘๗๑ ๑๗๘๗๒ ๑๗๘๗๓ ๑๗๘๗๔ ๑๗๘๗๕ ๑๗๘๗๖ ๑๗๘๗๗ ๑๗๘๗๘ ๑๗๘๗๙ ๑๗๘๘๐ ๑๗๘๘๑ ๑๗๘๘๒ ๑๗๘๘๓ ๑๗๘๘๔ ๑๗๘๘๕ ๑๗๘๘๖ ๑๗๘๘๗ ๑๗๘๘๘ ๑๗๘๘๙ ๑๗๘๙๐

๑๗๘๙๑ ๑๗๘๙๒ ๑๗๘๙๓ ๑๗๘๙๔ ๑๗๘๙๕ ๑๗๘๙๖ ๑๗๘๙๗ ๑๗๘๙๘ ๑๗๘๙๙ ๑๗๙๐๐ ๑๗๙๐๑ ๑๗๙๐๒ ๑๗๙๐๓ ๑๗๙๐๔ ๑๗๙๐๕ ๑๗๙๐๖ ๑๗๙๐๗ ๑๗๙๐๘ ๑๗๙๐๙ ๑๗๙๑๐

๑๗๙๑๑ ๑๗๙๑๒ ๑๗๙๑๓ ๑๗๙๑๔ ๑๗๙๑๕ ๑๗๙๑๖ ๑๗๙๑๗ ๑๗๙๑๘ ๑๗๙๑๙ ๑๗๙๒๐ ๑๗๙๒๑ ๑๗๙๒๒ ๑๗๙๒๓ ๑๗๙๒๔ ๑๗๙๒๕ ๑๗๙๒๖ ๑๗๙๒๗ ๑๗๙๒๘ ๑๗๙๒๙ ๑๗๙๓๐

๑๗๙๓๑ ๑๗๙๓๒ ๑๗๙๓๓ ๑๗๙๓๔ ๑๗๙๓๕ ๑๗๙๓๖ ๑๗๙๓๗ ๑๗๙๓๘ ๑๗๙๓๙ ๑๗๙๔๐ ๑๗๙๔๑ ๑๗๙๔๒ ๑๗๙๔๓ ๑๗๙๔๔ ๑๗๙๔๕ ๑๗๙๔๖ ๑๗๙๔๗ ๑๗๙๔๘ ๑๗๙๔๙ ๑๗๙๕๐

๑๗๙๕๑ ๑๗๙๕๒ ๑๗๙๕๓ ๑๗๙๕๔ ๑๗๙๕๕ ๑๗๙๕๖ ๑๗๙๕๗ ๑๗๙๕๘ ๑๗๙๕๙ ๑๗๙๖๐ ๑๗๙๖๑ ๑๗๙๖๒ ๑๗๙๖๓ ๑๗๙๖๔ ๑๗๙๖๕ ๑๗๙๖๖ ๑๗๙๖๗ ๑๗๙๖๘ ๑๗๙๖๙ ๑๗๙๗๐

๑๗๙๗๑ ๑๗๙๗๒ ๑๗๙๗๓ ๑๗๙๗๔ ๑๗๙๗๕ ๑๗๙๗๖ ๑๗๙๗๗ ๑๗๙๗๘ ๑๗๙๗๙ ๑๗๙๘๐ ๑๗๙๘๑ ๑๗๙๘๒ ๑๗๙๘๓ ๑๗๙๘๔ ๑๗๙๘๕ ๑๗๙๘๖ ๑๗๙๘๗ ๑๗๙๘๘ ๑๗๙๘๙ ๑๗๙๙๐

๑๗๙๙๑ ๑๗๙๙๒ ๑๗๙๙๓ ๑๗๙๙๔ ๑๗๙๙๕ ๑๗๙๙๖ ๑๗๙๙๗ ๑๗๙๙๘ ๑๗๙๙๙ ๑๘๐๐๐ ๑๘๐๐๑ ๑๘๐๐๒ ๑๘๐๐๓ ๑๘๐๐๔ ๑๘๐๐๕ ๑๘๐๐๖ ๑๘๐๐๗ ๑๘๐๐๘ ๑๘๐๐๙ ๑๘๐๑๐

๑๘๐๑๑ ๑๘๐๑๒ ๑๘๐๑๓ ๑๘๐๑๔ ๑๘๐๑๕ ๑๘๐๑๖ ๑๘๐๑๗ ๑๘๐๑๘ ๑๘๐๑๙ ๑๘๐๒๐ ๑๘๐๒๑ ๑๘๐๒๒ ๑๘๐๒๓ ๑๘๐๒๔ ๑๘๐๒๕ ๑๘๐๒๖ ๑๘๐๒๗ ๑๘๐๒๘ ๑๘๐๒๙ ๑๘๐๓๐

๑๘๐๓๑ ๑๘๐๓๒ ๑๘๐๓๓ ๑๘๐๓๔ ๑๘๐๓๕ ๑๘๐๓๖ ๑๘๐๓๗ ๑๘๐๓๘ ๑๘๐๓๙ ๑๘๐๔๐ ๑๘๐๔๑ ๑๘๐๔๒ ๑๘๐๔๓ ๑๘๐๔๔ ๑๘๐๔๕ ๑๘๐๔๖ ๑๘๐๔๗ ๑๘๐๔๘ ๑๘๐๔๙ ๑๘๐๕๐

๑๘๐๕๑ ๑๘๐๕๒ ๑๘๐๕๓ ๑๘๐๕๔ ๑๘๐๕๕ ๑๘๐๕๖ ๑๘๐๕๗ ๑๘๐๕๘ ๑๘๐๕๙ ๑๘๐๖๐ ๑๘๐๖๑ ๑๘๐๖๒ ๑๘๐๖๓ ๑๘๐๖๔ ๑๘๐๖๕ ๑๘๐๖๖ ๑๘๐๖๗ ๑๘๐๖๘ ๑๘๐๖๙ ๑๘๐๗๐

๑๘๐๗๑ ๑๘๐๗๒ ๑๘๐๗๓ ๑๘๐๗๔ ๑๘๐๗๕ ๑๘๐๗๖ ๑๘๐๗๗ ๑๘๐๗๘ ๑๘๐๗๙ ๑๘๐๘๐ ๑๘๐๘๑ ๑๘๐๘๒ ๑๘๐๘๓ ๑๘๐๘๔ ๑๘๐๘๕ ๑๘๐๘๖ ๑๘๐๘๗ ๑๘๐๘๘ ๑๘๐๘๙ ๑๘๐๙๐

๑๘๐๙๑ ๑๘๐๙๒ ๑๘๐๙๓ ๑๘๐๙๔ ๑๘๐๙๕ ๑๘๐๙๖ ๑๘๐๙๗ ๑๘๐๙๘ ๑๘๐๙๙ ๑๘๑๐๐ ๑๘๑๐๑ ๑๘๑๐๒ ๑๘๑๐๓ ๑๘๑๐๔ ๑๘๑๐๕ ๑๘๑๐๖ ๑๘๑๐๗ ๑๘๑๐๘ ๑๘๑๐๙ ๑๘๑๑๐

๑๘๑๑๑ ๑๘๑๑๒ ๑๘๑๑๓ ๑๘๑๑๔ ๑๘๑๑๕ ๑๘๑๑๖ ๑๘๑๑๗ ๑๘๑๑๘ ๑๘๑๑๙ ๑๘๑๒๐ ๑๘๑๒๑ ๑๘๑๒๒ ๑๘๑๒๓ ๑๘๑๒๔ ๑๘๑๒๕ ๑๘๑๒๖ ๑๘๑๒๗ ๑๘๑๒๘ ๑๘๑๒๙ ๑๘๑๓๐

๑๘๑๓๑ ๑๘๑๓๒ ๑๘๑๓๓ ๑๘๑๓๔ ๑๘๑๓๕ ๑๘๑๓๖ ๑๘๑๓๗ ๑๘๑๓๘ ๑๘๑๓๙ ๑๘๑๔๐ ๑๘๑๔๑ ๑๘๑๔๒ ๑๘๑๔๓ ๑๘๑๔๔ ๑๘๑๔๕ ๑๘๑๔๖ ๑๘๑๔๗ ๑๘๑๔๘ ๑๘๑๔๙ ๑๘๑๕๐

๑๘๑๕๑ ๑๘๑๕๒ ๑๘๑๕๓ ๑๘๑๕๔ ๑๘๑๕๕ ๑๘๑๕๖ ๑๘๑๕๗ ๑๘๑๕๘ ๑๘๑๕๙ ๑๘๑๖๐ ๑๘๑๖๑ ๑๘๑๖๒ ๑๘๑๖๓ ๑๘๑๖๔ ๑๘๑๖๕ ๑๘๑๖๖ ๑๘๑๖๗ ๑๘๑๖๘ ๑๘๑๖๙ ๑๘๑๗๐

๑๘๑๗๑ ๑๘๑๗๒ ๑๘๑๗๓ ๑๘๑๗๔ ๑๘๑๗๕ ๑๘๑๗๖ ๑๘๑๗๗ ๑๘๑๗๘ ๑๘๑๗๙ ๑๘๑๘๐ ๑๘๑๘๑ ๑๘๑๘๒ ๑๘๑๘๓ ๑๘๑๘๔ ๑๘๑๘๕ ๑๘๑๘๖ ๑๘๑๘๗ ๑๘๑๘๘ ๑๘๑๘๙ ๑๘๑๙๐

๑๘๑๙๑ ๑๘๑๙๒ ๑๘๑๙๓ ๑๘๑๙๔ ๑๘๑๙๕ ๑๘๑๙๖ ๑๘๑๙๗ ๑๘๑๙๘ ๑๘๑๙๙ ๑๘๒๐๐ ๑๘๒๐๑ ๑๘๒๐๒ ๑๘๒๐๓ ๑๘๒๐๔ ๑๘๒๐๕ ๑๘๒๐๖ ๑๘๒๐๗ ๑๘๒๐๘ ๑๘๒๐๙ ๑๘๒๑๐

๑๘๒๑๑ ๑๘๒๑๒ ๑๘๒๑๓ ๑๘๒๑๔ ๑๘๒๑๕ ๑๘๒๑๖ ๑๘๒๑๗ ๑๘๒๑๘ ๑๘๒๑๙ ๑๘๒๒๐ ๑๘๒๒๑ ๑๘๒๒๒ ๑๘๒๒๓ ๑๘๒๒๔ ๑๘๒๒๕ ๑๘๒๒๖ ๑๘๒๒๗ ๑๘๒๒๘ ๑๘๒๒๙ ๑๘๒๓๐

๑๘๒๓๑ ๑๘๒๓๒ ๑๘๒๓๓ ๑๘๒๓๔ ๑๘๒๓๕ ๑๘๒๓๖ ๑๘๒๓๗ ๑๘๒๓๘ ๑๘๒๓๙ ๑๘๒๔๐ ๑๘๒๔๑ ๑๘๒๔๒ ๑๘๒๔๓ ๑๘๒๔๔ ๑๘๒๔๕ ๑๘๒๔๖ ๑๘๒๔๗ ๑๘๒๔๘ ๑๘๒๔๙ ๑๘๒๕๐

๑๘๒๕๑ ๑๘๒๕๒ ๑๘๒๕๓ ๑๘๒๕๔ ๑๘๒๕๕ ๑๘๒๕๖ ๑๘๒๕๗ ๑๘๒๕๘ ๑๘๒๕๙ ๑๘๒๖๐ ๑๘๒๖๑ ๑๘๒๖๒ ๑๘๒๖๓ ๑๘๒๖๔ ๑๘๒๖๕ ๑๘๒๖๖ ๑๘๒๖๗ ๑๘๒๖๘ ๑๘๒๖๙ ๑๘๒๗๐

๑๘๒๗๑ ๑๘๒๗๒ ๑๘๒๗๓ ๑๘๒๗๔ ๑๘๒๗๕ ๑๘๒๗๖ ๑๘๒๗๗ ๑๘๒๗๘ ๑๘๒๗๙ ๑๘๒๘๐ ๑๘๒๘๑ ๑๘๒๘๒ ๑๘๒๘๓ ๑๘๒๘๔ ๑๘๒๘๕ ๑๘๒๘๖ ๑๘๒๘๗ ๑๘๒๘๘ ๑๘๒๘๙ ๑๘๒๙๐

๑๘๒๙๑ ๑๘๒๙๒ ๑๘๒๙๓ ๑๘๒๙๔ ๑๘๒๙๕ ๑๘๒๙๖ ๑๘๒๙๗ ๑๘๒๙๘ ๑๘๒๙๙ ๑๘๓๐๐ ๑๘๓๐๑ ๑๘๓๐๒ ๑๘๓๐๓ ๑๘๓๐๔ ๑๘๓๐๕ ๑๘๓๐๖ ๑๘๓๐๗ ๑๘๓๐๘ ๑๘๓๐๙ ๑๘๓๑๐

๑๘๓๑๑ ๑๘๓๑๒ ๑๘๓๑๓ ๑๘๓๑๔ ๑๘๓๑๕ ๑๘๓๑๖ ๑๘๓๑๗ ๑๘๓๑๘ ๑๘๓๑๙ ๑๘๓๒๐ ๑๘๓๒๑ ๑๘๓๒๒ ๑๘๓๒๓ ๑๘๓๒๔ ๑๘๓๒๕ ๑๘๓๒๖ ๑๘๓๒๗ ๑๘๓๒๘ ๑๘๓๒๙ ๑๘๓๓๐

๑๘๓๓๑ ๑๘๓๓๒ ๑๘๓๓๓ ๑๘๓๓๔ ๑๘๓๓๕ ๑๘๓๓๖ ๑๘๓๓๗ ๑๘๓๓๘ ๑๘๓๓๙ ๑๘๓๔๐ ๑๘๓๔๑ ๑๘๓๔๒ ๑๘๓๔๓ ๑๘๓๔๔ ๑๘๓๔๕ ๑๘๓๔๖ ๑๘๓๔๗ ๑๘๓๔๘ ๑๘๓๔

๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

๑๐๐๐ ๙๙๙ ๙๙๘ ๙๙๗ ๙๙๖ ๙๙๕ ๙๙๔ ๙๙๓ ๙๙๒ ๙๙๑ ๙๙๐ ๙๘๙ ๙๘๘ ๙๘๗ ๙๘๖ ๙๘๕ ๙๘๔ ๙๘๓ ๙๘๒ ๙๘๑ ๙๘๐ ๙๗๙ ๙๗๘ ๙๗๗ ๙๗๖ ๙๗๕ ๙๗๔ ๙๗๓ ๙๗๒ ๙๗๑ ๙๗๐ ๙๖๙ ๙๖๘ ๙๖๗ ๙๖๖ ๙๖๕ ๙๖๔ ๙๖๓ ๙๖๒ ๙๖๑ ๙๖๐ ๙๕๙ ๙๕๘ ๙๕๗ ๙๕๖ ๙๕๕ ๙๕๔ ๙๕๓ ๙๕๒ ๙๕๑ ๙๕๐ ๙๔๙ ๙๔๘ ๙๔๗ ๙๔๖ ๙๔๕ ๙๔๔ ๙๔๓ ๙๔๒ ๙๔๑ ๙๔๐ ๙๓๙ ๙๓๘ ๙๓๗ ๙๓๖ ๙๓๕ ๙๓๔ ๙๓๓ ๙๓๒ ๙๓๑ ๙๓๐ ๙๒๙ ๙๒๘ ๙๒๗ ๙๒๖ ๙๒๕ ๙๒๔ ๙๒๓ ๙๒๒ ๙๒๑ ๙๒๐ ๙๑๙ ๙๑๘ ๙๑๗ ๙๑๖ ๙๑๕ ๙๑๔ ๙๑๓ ๙๑๒ ๙๑๑ ๙๑๐ ๙๐๙ ๙๐๘ ๙๐๗ ๙๐๖ ๙๐๕ ๙๐๔ ๙๐๓ ๙๐๒ ๙๐๑ ๙๐๐ ๘๙๙ ๘๙๘ ๘๙๗ ๘๙๖ ๘๙๕ ๘๙๔ ๘๙๓ ๘๙๒ ๘๙๑ ๘๙๐ ๘๘๙ ๘๘๘ ๘๘๗ ๘๘๖ ๘๘๕ ๘๘๔ ๘๘๓ ๘๘๒ ๘๘๑ ๘๘๐ ๘๗๙ ๘๗๘ ๘๗๗ ๘๗๖ ๘๗๕ ๘๗๔ ๘๗๓ ๘๗๒ ๘๗๑ ๘๗๐ ๘๖๙ ๘๖๘ ๘๖๗ ๘๖๖ ๘๖๕ ๘๖๔ ๘๖๓ ๘๖๒ ๘๖๑ ๘๖๐ ๘๕๙ ๘๕๘ ๘๕๗ ๘๕๖ ๘๕๕ ๘๕๔ ๘๕๓ ๘๕๒ ๘๕๑ ๘๕๐ ๘๔๙ ๘๔๘ ๘๔๗ ๘๔๖ ๘๔๕ ๘๔๔ ๘๔๓ ๘๔๒ ๘๔๑ ๘๔๐ ๘๓๙ ๘๓๘ ๘๓๗ ๘๓๖ ๘๓๕ ๘๓๔ ๘๓๓ ๘๓๒ ๘๓๑ ๘๓๐ ๘๒๙ ๘๒๘ ๘๒๗ ๘๒๖ ๘๒๕ ๘๒๔ ๘๒๓ ๘๒๒ ๘๒๑ ๘๒๐ ๘๑๙ ๘๑๘ ๘๑๗ ๘๑๖ ๘๑๕ ๘๑๔ ๘๑๓ ๘๑๒ ๘๑๑ ๘๑๐ ๘๐๙ ๘๐๘ ๘๐๗ ๘๐๖ ๘๐๕ ๘๐๔ ๘๐๓ ๘๐๒ ๘๐๑ ๘๐๐ ๗๙๙ ๗๙๘ ๗๙๗ ๗๙๖ ๗๙๕ ๗๙๔ ๗๙๓ ๗๙๒ ๗๙๑ ๗๙๐ ๗๘๙ ๗๘๘ ๗๘๗ ๗๘๖ ๗๘๕ ๗๘๔ ๗๘๓ ๗๘๒ ๗๘๑ ๗๘๐ ๗๗๙ ๗๗๘ ๗๗๗ ๗๗๖ ๗๗๕ ๗๗๔ ๗๗๓ ๗๗๒ ๗๗๑ ๗๗๐ ๗๖๙ ๗๖๘ ๗๖๗ ๗๖๖ ๗๖๕ ๗๖๔ ๗๖๓ ๗๖๒ ๗๖๑ ๗๖๐ ๗๕๙ ๗๕๘ ๗๕๗ ๗๕๖ ๗๕๕ ๗๕๔ ๗๕๓ ๗๕๒ ๗๕๑ ๗๕๐ ๗๔๙ ๗๔๘ ๗๔๗ ๗๔๖ ๗๔๕ ๗๔๔ ๗๔๓ ๗๔๒ ๗๔๑ ๗๔๐ ๗๓๙ ๗๓๘ ๗๓๗ ๗๓๖ ๗๓๕ ๗๓๔ ๗๓๓ ๗๓๒ ๗๓๑ ๗๓๐ ๗๒๙ ๗๒๘ ๗๒๗ ๗๒๖ ๗๒๕ ๗๒๔ ๗๒๓ ๗๒๒ ๗๒๑ ๗๒๐ ๗๑๙ ๗๑๘ ๗๑๗ ๗๑๖ ๗๑๕ ๗๑๔ ๗๑๓ ๗๑๒ ๗๑๑ ๗๑๐ ๗๐๙ ๗๐๘ ๗๐๗ ๗๐๖ ๗๐๕ ๗๐๔ ๗๐๓ ๗๐๒ ๗๐๑ ๗๐๐ ๖๙๙ ๖๙๘ ๖๙๗ ๖๙๖ ๖๙๕ ๖๙๔ ๖๙๓ ๖๙๒ ๖๙๑ ๖๙๐ ๖๘๙ ๖๘๘ ๖๘๗ ๖๘๖ ๖๘๕ ๖๘๔ ๖๘๓ ๖๘๒ ๖๘๑ ๖๘๐ ๖๗๙ ๖๗๘ ๖๗๗ ๖๗๖ ๖๗๕ ๖๗๔ ๖๗๓ ๖๗๒ ๖๗๑ ๖๗๐ ๖๖๙ ๖๖๘ ๖๖๗ ๖๖๖ ๖๖๕ ๖๖๔ ๖๖๓ ๖๖๒ ๖๖๑ ๖๖๐ ๖๕๙ ๖๕๘ ๖๕๗ ๖๕๖ ๖๕๕ ๖๕๔ ๖๕๓ ๖๕๒ ๖๕๑ ๖๕๐ ๖๔๙ ๖๔๘ ๖๔๗ ๖๔๖ ๖๔๕ ๖๔๔ ๖๔๓ ๖๔๒ ๖๔๑ ๖๔๐ ๖๓๙ ๖๓๘ ๖๓๗ ๖๓๖ ๖๓๕ ๖๓๔ ๖๓๓ ๖๓๒ ๖๓๑ ๖๓๐ ๖๒๙ ๖๒๘ ๖๒๗ ๖๒๖ ๖๒๕ ๖๒๔ ๖๒๓ ๖๒๒ ๖๒๑ ๖๒๐ ๖๑๙ ๖๑๘ ๖๑๗ ๖๑๖ ๖๑๕ ๖๑๔ ๖๑๓ ๖๑๒ ๖๑๑ ๖๑๐ ๖๐๙ ๖๐๘ ๖๐๗ ๖๐๖ ๖๐๕ ๖๐๔ ๖๐๓ ๖๐๒ ๖๐๑ ๖๐๐ ๕๙๙ ๕๙๘ ๕๙๗ ๕๙๖ ๕๙๕ ๕๙๔ ๕๙๓ ๕๙๒ ๕๙๑ ๕๙๐ ๕๘๙ ๕๘๘ ๕๘๗ ๕๘๖ ๕๘๕ ๕๘๔ ๕๘๓ ๕๘๒ ๕๘๑ ๕๘๐ ๕๗๙ ๕๗๘ ๕๗๗ ๕๗๖ ๕๗๕ ๕๗๔ ๕๗๓ ๕๗๒ ๕๗๑ ๕๗๐ ๕๖๙ ๕๖๘ ๕๖๗ ๕๖๖ ๕๖๕ ๕๖๔ ๕๖๓ ๕๖๒ ๕๖๑ ๕๖๐ ๕๕๙ ๕๕๘ ๕๕๗ ๕๕๖ ๕๕๕ ๕๕๔ ๕๕๓ ๕๕๒ ๕๕๑ ๕๕๐ ๕๔๙ ๕๔๘ ๕๔๗ ๕๔๖ ๕๔๕ ๕๔๔ ๕๔๓ ๕๔๒ ๕๔๑ ๕๔๐ ๕๓๙ ๕๓๘ ๕๓๗ ๕๓๖ ๕๓๕ ๕๓๔ ๕๓๓ ๕๓๒ ๕๓๑ ๕๓๐ ๕๒๙ ๕๒๘ ๕๒๗ ๕๒๖ ๕๒๕ ๕๒๔ ๕๒๓ ๕๒๒ ๕๒๑ ๕๒๐ ๕๑๙ ๕๑๘ ๕๑๗ ๕๑๖ ๕๑๕ ๕๑๔ ๕๑๓ ๕๑๒ ๕๑๑ ๕๑๐ ๕๐๙ ๕๐๘ ๕๐๗ ๕๐๖ ๕๐๕ ๕๐๔ ๕๐๓ ๕๐๒ ๕๐๑ ๕๐๐ ๔๙๙ ๔๙๘ ๔๙๗ ๔๙๖ ๔๙๕ ๔๙๔ ๔๙๓ ๔๙๒ ๔๙๑ ๔๙๐ ๔๘๙ ๔๘๘ ๔๘๗ ๔๘๖ ๔๘๕ ๔๘๔ ๔๘๓ ๔๘๒ ๔๘๑ ๔๘๐ ๔๗๙ ๔๗๘ ๔๗๗ ๔๗๖ ๔๗๕ ๔๗๔ ๔๗๓ ๔๗๒ ๔๗๑ ๔๗๐ ๔๖๙ ๔๖๘ ๔๖๗ ๔๖๖ ๔๖๕ ๔๖๔ ๔๖๓ ๔๖๒ ๔๖๑ ๔๖๐ ๔๕๙ ๔๕๘ ๔๕๗ ๔๕๖ ๔๕๕ ๔๕๔ ๔๕๓ ๔๕๒ ๔๕๑ ๔๕๐ ๔๔๙ ๔๔๘ ๔๔๗ ๔๔๖ ๔๔๕ ๔๔๔ ๔๔๓ ๔๔๒ ๔๔๑ ๔๔๐ ๔๓๙ ๔๓๘ ๔๓๗ ๔๓๖ ๔๓๕ ๔๓๔ ๔๓๓ ๔๓๒ ๔๓๑ ๔๓๐ ๔๒๙ ๔๒๘ ๔๒๗ ๔๒๖ ๔๒๕ ๔๒๔ ๔๒๓ ๔๒๒ ๔๒๑ ๔๒๐ ๔๑๙ ๔๑๘ ๔๑๗ ๔๑๖ ๔๑๕ ๔๑๔ ๔๑๓ ๔๑๒ ๔๑๑ ๔๑๐ ๔๐๙ ๔๐๘ ๔๐๗ ๔๐๖ ๔๐๕ ๔๐๔ ๔๐๓ ๔๐๒ ๔๐๑ ๔๐๐ ๓๙๙ ๓๙๘ ๓๙๗ ๓๙๖ ๓๙๕ ๓๙๔ ๓๙๓ ๓๙๒ ๓๙๑ ๓๙๐ ๓๘๙ ๓๘๘ ๓๘๗ ๓๘๖ ๓๘๕ ๓๘๔ ๓๘๓ ๓๘๒ ๓๘๑ ๓๘๐ ๓๗๙ ๓๗๘ ๓๗๗ ๓๗๖ ๓๗๕ ๓๗๔ ๓๗๓ ๓๗๒ ๓๗๑ ๓๗๐ ๓๖๙ ๓๖๘ ๓๖๗ ๓๖๖ ๓๖๕ ๓๖๔ ๓๖๓ ๓๖๒ ๓๖๑ ๓๖๐ ๓๕๙ ๓๕๘ ๓๕๗ ๓๕๖ ๓๕๕ ๓๕๔ ๓๕๓ ๓๕๒ ๓๕๑ ๓๕๐ ๓๔๙ ๓๔๘ ๓๔๗ ๓๔๖ ๓๔๕ ๓๔๔ ๓๔๓ ๓๔๒ ๓๔๑ ๓๔๐ ๓๓๙ ๓๓๘ ๓๓๗ ๓๓๖ ๓๓๕ ๓๓๔ ๓๓๓ ๓๓๒ ๓๓๑ ๓๓๐ ๓๒๙ ๓๒๘ ๓๒๗ ๓๒๖ ๓๒๕ ๓๒๔ ๓๒๓ ๓๒๒ ๓๒๑ ๓๒๐ ๓๑๙ ๓๑๘ ๓๑๗ ๓๑๖ ๓๑๕ ๓๑๔ ๓๑๓ ๓๑๒ ๓๑๑ ๓๑๐ ๓๐๙ ๓๐๘ ๓๐๗ ๓๐๖ ๓๐๕ ๓๐๔ ๓๐๓ ๓๐๒ ๓๐๑ ๓๐๐ ๒๙๙ ๒๙๘ ๒๙๗ ๒๙๖ ๒๙๕ ๒๙๔ ๒๙๓ ๒๙๒ ๒๙๑ ๒๙๐ ๒๘๙ ๒๘๘ ๒๘๗ ๒๘๖ ๒๘๕ ๒๘๔ ๒๘๓ ๒๘๒ ๒๘๑ ๒๘๐ ๒๗๙ ๒๗๘ ๒๗๗ ๒๗๖ ๒๗๕ ๒๗๔ ๒๗๓ ๒๗๒ ๒๗๑ ๒๗๐ ๒๖๙ ๒๖๘ ๒๖๗ ๒๖๖ ๒๖๕ ๒๖๔ ๒๖๓ ๒๖๒ ๒๖๑ ๒๖๐ ๒๕๙ ๒๕๘ ๒๕๗ ๒๕๖ ๒๕๕ ๒๕๔ ๒๕๓ ๒๕๒ ๒๕๑ ๒๕๐ ๒๔๙ ๒๔๘ ๒๔๗ ๒๔๖ ๒๔๕ ๒๔๔ ๒๔๓ ๒๔๒ ๒๔๑ ๒๔๐ ๒๓๙ ๒๓๘ ๒๓๗ ๒๓๖ ๒๓๕ ๒๓๔ ๒๓๓ ๒๓๒ ๒๓๑ ๒๓๐ ๒๒๙ ๒๒๘ ๒๒๗ ๒๒๖ ๒๒๕ ๒๒๔ ๒๒๓ ๒๒๒ ๒๒๑ ๒๒๐ ๒๑๙ ๒๑๘ ๒๑๗ ๒๑๖ ๒๑๕ ๒๑๔ ๒๑๓ ๒๑๒ ๒๑๑ ๒๑๐ ๒๐๙ ๒๐๘ ๒๐๗ ๒๐๖ ๒๐๕ ๒๐๔ ๒๐๓ ๒๐๒ ๒๐๑ ๒๐๐ ๑๙๙ ๑๙๘ ๑๙๗ ๑๙๖ ๑๙๕ ๑๙๔ ๑๙๓ ๑๙๒ ๑๙๑ ๑๙๐ ๑๘๙ ๑๘๘ ๑๘๗ ๑๘๖ ๑๘๕ ๑๘๔ ๑๘๓ ๑๘๒ ๑๘๑ ๑๘๐ ๑๗๙ ๑๗๘ ๑๗๗ ๑๗๖ ๑๗๕ ๑๗๔ ๑๗๓ ๑๗๒ ๑๗๑ ๑๗๐ ๑๖๙ ๑๖๘ ๑๖๗ ๑๖๖ ๑๖๕ ๑๖๔ ๑๖๓ ๑๖๒ ๑๖๑ ๑๖๐ ๑๕๙ ๑๕๘ ๑๕๗ ๑๕๖ ๑๕๕ ๑๕๔ ๑๕๓ ๑๕๒ ๑๕๑ ๑๕๐ ๑๔๙ ๑๔๘ ๑๔๗ ๑๔๖ ๑๔๕ ๑๔๔ ๑๔๓ ๑๔๒ ๑๔๑ ๑๔๐ ๑๓๙ ๑๓๘ ๑๓๗ ๑๓๖ ๑๓๕ ๑๓๔ ๑๓๓ ๑๓๒ ๑๓๑ ๑๓๐ ๑๒๙ ๑๒๘ ๑๒๗ ๑๒๖ ๑๒๕ ๑๒๔ ๑๒๓ ๑๒๒ ๑๒๑ ๑๒๐ ๑๑๙ ๑๑๘ ๑๑๗ ๑๑๖ ๑๑๕ ๑๑๔ ๑๑๓ ๑๑๒ ๑๑๑

๑ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐ ๑๐๐๑ ๑๐๐๒ ๑๐๐๓ ๑๐๐๔ ๑๐๐๕ ๑๐๐๖ ๑๐๐๗ ๑๐๐๘ ๑๐๐๙ ๑๐๑๐ ๑๐๑๑ ๑๐๑๒ ๑๐๑๓ ๑๐๑๔ ๑๐๑๕ ๑๐๑๖ ๑๐๑๗ ๑๐๑๘ ๑๐๑๙ ๑๐๒๐ ๑๐๒๑ ๑๐๒๒ ๑๐๒๓ ๑๐๒๔ ๑๐๒๕ ๑๐๒๖ ๑๐๒๗ ๑๐๒๘ ๑๐๒๙ ๑๐๓๐ ๑๐๓๑ ๑๐๓๒ ๑๐๓๓ ๑๐๓๔ ๑๐๓๕ ๑๐๓๖ ๑๐๓๗ ๑๐๓๘ ๑๐๓๙ ๑๐๔๐ ๑๐๔๑ ๑๐๔๒ ๑๐๔๓ ๑๐๔๔ ๑๐๔๕ ๑๐๔๖ ๑๐๔๗ ๑๐๔๘ ๑๐๔๙ ๑๐๕๐ ๑๐๕๑ ๑๐๕๒ ๑๐๕๓ ๑๐๕๔ ๑๐๕๕ ๑๐๕๖ ๑๐๕๗ ๑๐๕๘ ๑๐๕๙ ๑๐๖๐ ๑๐๖๑ ๑๐๖๒ ๑๐๖๓ ๑๐๖๔ ๑๐๖๕ ๑๐๖๖ ๑๐๖๗ ๑๐๖๘ ๑๐๖๙ ๑๐๗๐ ๑๐๗๑ ๑๐๗๒ ๑๐๗๓ ๑๐๗๔ ๑๐๗๕ ๑๐๗๖ ๑๐๗๗ ๑๐๗๘ ๑๐๗๙ ๑๐๘๐ ๑๐๘๑ ๑๐๘๒ ๑๐๘๓ ๑๐๘๔ ๑๐๘๕ ๑๐๘๖ ๑๐๘๗ ๑๐๘๘ ๑๐๘๙ ๑๐๙๐ ๑๐๙๑ ๑๐๙๒ ๑๐๙๓ ๑๐๙๔ ๑๐๙๕ ๑๐๙๖ ๑๐๙๗ ๑๐๙๘ ๑๐๙๙ ๑๑๐๐ ๑๑๐๑ ๑๑๐๒ ๑๑๐๓ ๑๑๐๔ ๑๑๐๕ ๑๑๐๖ ๑๑๐๗ ๑๑๐๘ ๑๑๐๙ ๑๑๑๐ ๑๑๑๑ ๑๑๑๒ ๑๑๑๓ ๑๑๑๔ ๑๑๑๕ ๑๑๑๖ ๑๑๑๗ ๑๑๑๘ ๑๑๑๙ ๑๑๒๐ ๑๑๒๑ ๑๑๒๒ ๑๑๒๓ ๑๑๒๔ ๑๑๒๕ ๑๑๒๖ ๑๑๒๗ ๑๑๒๘ ๑๑๒๙ ๑๑๓๐ ๑๑๓๑ ๑๑๓๒ ๑๑๓๓ ๑๑๓๔ ๑๑๓๕ ๑๑๓๖ ๑๑๓๗ ๑๑๓๘ ๑๑๓๙ ๑๑๔๐ ๑๑๔๑ ๑๑๔๒ ๑๑๔๓ ๑๑๔๔ ๑๑๔๕ ๑๑๔๖ ๑๑๔๗ ๑๑๔๘ ๑๑๔๙ ๑๑๕๐ ๑๑๕๑ ๑๑๕๒ ๑๑๕๓ ๑๑๕๔ ๑๑๕๕ ๑๑๕๖ ๑๑๕๗ ๑๑๕๘ ๑๑๕๙ ๑๑๖๐ ๑๑๖๑ ๑๑๖๒ ๑๑๖๓ ๑๑๖๔ ๑๑๖๕ ๑๑๖๖ ๑๑๖๗ ๑๑๖๘ ๑๑๖๙ ๑๑๗๐ ๑๑๗๑ ๑๑๗๒ ๑๑๗๓ ๑๑๗๔ ๑๑๗๕ ๑๑๗๖ ๑๑๗๗ ๑๑๗๘ ๑๑๗๙ ๑๑๘๐ ๑๑๘๑ ๑๑๘๒ ๑๑๘๓ ๑๑๘๔ ๑๑๘๕ ๑๑๘๖ ๑๑๘๗ ๑๑๘๘ ๑๑๘๙ ๑๑๙๐ ๑๑๙๑ ๑๑๙๒ ๑๑๙๓ ๑๑๙๔ ๑๑๙๕ ๑๑๙๖ ๑๑๙๗ ๑๑๙๘ ๑๑๙๙ ๑๒๐๐ ๑๒๐๑ ๑๒๐๒ ๑๒๐๓ ๑๒๐๔ ๑๒๐๕ ๑๒๐๖ ๑๒๐๗ ๑๒๐๘ ๑๒๐๙ ๑๒๑๐ ๑๒๑๑ ๑๒๑๒ ๑๒๑๓ ๑๒๑๔ ๑๒๑๕ ๑๒๑๖ ๑๒๑๗ ๑๒๑๘ ๑๒๑๙ ๑๒๒๐ ๑๒๒๑ ๑๒๒๒ ๑๒๒๓ ๑๒๒๔ ๑๒๒๕ ๑๒๒๖ ๑๒๒๗ ๑๒๒๘ ๑๒๒๙ ๑๒๓๐ ๑๒๓๑ ๑๒๓๒ ๑๒๓๓ ๑๒๓๔ ๑๒๓๕ ๑๒๓๖ ๑๒๓๗ ๑๒๓๘ ๑๒๓๙ ๑๒๔๐ ๑๒๔๑ ๑๒๔๒ ๑๒๔๓ ๑๒๔๔ ๑๒๔๕ ๑๒๔๖ ๑๒๔๗ ๑๒๔๘ ๑๒๔๙ ๑๒๕๐ ๑๒๕๑ ๑๒๕๒ ๑๒๕๓ ๑๒๕๔ ๑๒๕๕ ๑๒๕๖ ๑๒๕๗ ๑๒๕๘ ๑๒๕๙ ๑๒๖๐ ๑๒๖๑ ๑๒๖๒ ๑๒๖๓ ๑๒๖๔ ๑๒๖๕ ๑๒๖๖ ๑๒๖๗ ๑๒๖๘ ๑๒๖๙ ๑๒๗๐ ๑๒๗๑ ๑๒๗๒ ๑๒๗๓ ๑๒๗๔ ๑๒๗๕ ๑๒๗๖ ๑๒๗๗ ๑๒๗๘ ๑๒๗๙ ๑๒๘๐ ๑๒๘๑ ๑๒๘๒ ๑๒๘๓ ๑๒๘๔ ๑๒๘๕ ๑๒๘๖ ๑๒๘๗ ๑๒๘๘ ๑๒๘๙ ๑๒๙๐ ๑๒๙๑ ๑๒๙๒ ๑๒๙๓ ๑๒๙๔ ๑๒๙๕ ๑๒๙๖ ๑๒๙๗ ๑๒๙๘ ๑๒๙๙ ๑๓๐๐ ๑๓๐๑ ๑๓๐๒ ๑๓๐๓ ๑๓๐๔ ๑๓๐๕ ๑๓๐๖ ๑๓๐๗ ๑๓๐๘ ๑๓๐๙ ๑๓๑๐ ๑๓๑๑ ๑๓๑๒ ๑๓๑๓ ๑๓๑๔ ๑๓๑๕ ๑๓๑๖ ๑๓๑๗ ๑๓๑๘ ๑๓๑๙ ๑๓๒๐ ๑๓๒๑ ๑๓๒๒ ๑๓๒๓ ๑๓๒๔ ๑๓๒๕ ๑๓๒๖ ๑๓๒๗ ๑๓๒๘ ๑๓๒๙ ๑๓๓๐ ๑๓๓๑ ๑๓๓๒ ๑๓๓๓ ๑๓๓๔ ๑๓๓๕ ๑๓๓๖ ๑๓๓๗ ๑๓๓๘ ๑๓๓๙ ๑๓๔๐ ๑๓๔๑ ๑๓๔๒ ๑๓๔๓ ๑๓๔๔ ๑๓๔๕ ๑๓๔๖ ๑๓๔๗ ๑๓๔๘ ๑๓๔๙ ๑๓๕๐ ๑๓๕๑ ๑๓๕๒ ๑๓๕๓ ๑๓๕๔ ๑๓๕๕ ๑๓๕๖ ๑๓๕๗ ๑๓๕๘ ๑๓๕๙ ๑๓๖๐ ๑๓๖๑ ๑๓๖๒ ๑๓๖๓ ๑๓๖๔ ๑๓๖๕ ๑๓๖๖ ๑๓๖๗ ๑๓๖๘ ๑๓๖๙ ๑๓๗๐ ๑๓๗๑ ๑๓๗๒ ๑๓๗๓ ๑๓๗๔ ๑๓๗๕ ๑๓๗๖ ๑๓๗๗ ๑๓๗๘ ๑๓๗๙ ๑๓๘๐ ๑๓๘๑ ๑๓๘๒ ๑๓๘๓ ๑๓๘๔ ๑๓๘๕ ๑๓๘๖ ๑๓๘๗ ๑๓๘๘ ๑๓๘๙ ๑๓๙๐ ๑๓๙๑ ๑๓๙๒ ๑๓๙๓ ๑๓๙๔ ๑๓๙๕ ๑๓๙๖ ๑๓๙๗ ๑๓๙๘ ๑๓๙๙ ๑๔๐๐ ๑๔๐๑ ๑๔๐๒ ๑๔๐๓ ๑๔๐๔ ๑๔๐๕ ๑๔๐๖ ๑๔๐๗ ๑๔๐๘ ๑๔๐๙ ๑๔๑๐ ๑๔๑๑ ๑๔๑๒ ๑๔๑๓ ๑๔๑๔ ๑๔๑๕ ๑๔๑๖ ๑๔๑๗ ๑๔๑๘ ๑๔๑๙ ๑๔๒๐ ๑๔๒๑ ๑๔๒๒ ๑๔๒๓ ๑๔๒๔ ๑๔๒๕ ๑๔๒๖ ๑๔๒๗ ๑๔๒๘ ๑๔๒๙ ๑๔๓๐ ๑๔๓๑ ๑๔๓๒ ๑๔๓๓ ๑๔๓๔ ๑๔๓๕ ๑๔๓๖ ๑๔๓๗ ๑๔๓๘ ๑๔๓๙ ๑๔๔๐ ๑๔๔๑ ๑๔๔๒ ๑๔๔๓ ๑๔๔๔ ๑๔๔๕ ๑๔๔๖ ๑๔๔๗ ๑๔๔๘ ๑๔๔๙ ๑๔๕๐ ๑๔๕๑ ๑๔๕๒ ๑๔๕๓ ๑๔๕๔ ๑๔๕๕ ๑๔๕๖ ๑๔๕๗ ๑๔๕๘ ๑๔๕๙ ๑๔๖๐ ๑๔๖๑ ๑๔๖๒ ๑๔๖๓ ๑๔๖๔ ๑๔๖๕ ๑๔๖๖ ๑๔๖๗ ๑๔๖๘ ๑๔๖๙ ๑๔๗๐ ๑๔๗๑ ๑๔๗๒ ๑๔๗๓ ๑๔๗๔ ๑๔๗๕ ๑๔๗๖ ๑๔๗๗ ๑๔๗๘ ๑๔๗๙ ๑๔๘๐ ๑๔๘๑ ๑๔๘๒ ๑๔๘๓ ๑๔๘๔ ๑๔๘๕ ๑๔๘๖ ๑๔๘๗ ๑๔๘๘ ๑๔๘๙ ๑๔๙๐ ๑๔๙๑ ๑๔๙๒ ๑๔๙๓ ๑๔๙๔ ๑๔๙๕ ๑๔๙๖ ๑๔๙๗ ๑๔๙๘ ๑๔๙๙ ๑๕๐๐ ๑๕๐๑ ๑๕๐๒ ๑๕๐๓ ๑๕๐๔ ๑๕๐๕ ๑๕๐๖ ๑๕๐๗ ๑๕๐๘ ๑๕๐๙ ๑๕๑๐ ๑๕๑๑ ๑๕๑๒ ๑๕๑๓ ๑๕๑๔ ๑๕๑๕ ๑๕๑๖ ๑๕๑๗ ๑๕๑๘ ๑๕๑๙ ๑๕๒๐ ๑๕๒๑ ๑๕๒๒ ๑๕๒๓ ๑๕๒๔ ๑๕๒๕ ๑๕๒๖ ๑๕๒๗ ๑๕๒๘ ๑๕๒๙ ๑๕๓๐ ๑๕๓๑ ๑๕๓๒ ๑๕๓๓ ๑๕๓๔ ๑๕๓๕ ๑๕๓๖ ๑๕๓๗ ๑๕๓๘ ๑๕๓๙ ๑๕๔๐ ๑๕๔๑ ๑๕๔๒ ๑๕๔๓ ๑๕๔๔ ๑๕๔๕ ๑๕๔๖ ๑๕๔๗ ๑๕๔๘ ๑๕๔๙ ๑๕๕๐ ๑๕๕๑ ๑๕๕๒ ๑๕๕๓ ๑๕๕๔ ๑๕๕๕ ๑๕๕๖ ๑๕๕๗ ๑๕๕๘ ๑๕๕๙ ๑๕๖๐ ๑๕๖๑ ๑๕๖๒ ๑๕๖๓ ๑๕๖๔ ๑๕๖๕ ๑๕๖๖ ๑๕๖๗ ๑๕๖๘ ๑๕๖๙ ๑๕๗๐ ๑๕๗๑ ๑๕๗๒ ๑๕๗๓ ๑๕๗๔ ๑๕๗๕ ๑๕๗๖ ๑๕๗๗ ๑๕๗๘ ๑๕๗๙ ๑๕๘๐ ๑๕๘๑ ๑๕๘๒ ๑๕๘๓ ๑๕๘๔ ๑๕๘๕ ๑๕๘๖ ๑๕๘๗ ๑๕๘๘ ๑๕๘๙ ๑๕๙๐ ๑๕๙๑ ๑๕๙๒ ๑๕๙๓ ๑๕๙๔ ๑๕๙๕ ๑๕๙๖ ๑๕๙๗ ๑๕๙๘ ๑๕๙๙ ๑๖๐๐ ๑๖๐๑ ๑๖๐๒ ๑๖๐๓ ๑๖๐๔ ๑๖๐๕ ๑๖๐๖ ๑๖๐๗ ๑๖๐๘ ๑๖๐๙ ๑๖๑๐ ๑๖๑๑ ๑๖๑๒ ๑๖๑๓ ๑๖๑๔ ๑๖๑๕ ๑๖๑๖ ๑๖๑๗ ๑๖๑๘ ๑๖๑๙ ๑๖๒๐ ๑๖๒๑ ๑๖๒๒ ๑๖๒๓ ๑๖๒๔ ๑๖๒๕ ๑๖๒๖ ๑๖๒๗ ๑๖๒๘ ๑๖๒๙ ๑๖๓๐ ๑๖๓๑ ๑๖๓๒ ๑๖๓๓ ๑๖๓๔ ๑๖๓๕ ๑๖๓๖ ๑๖๓๗ ๑๖๓๘ ๑๖๓๙ ๑๖๔๐ ๑๖๔๑ ๑๖๔๒ ๑๖๔๓ ๑๖๔๔ ๑๖๔๕ ๑๖๔๖ ๑๖๔๗ ๑๖๔๘ ๑๖๔๙ ๑๖๕๐ ๑๖๕๑ ๑๖๕๒ ๑๖๕๓ ๑๖๕๔ ๑๖๕๕ ๑๖๕๖ ๑๖๕๗ ๑๖๕๘ ๑๖๕๙ ๑๖๖๐ ๑๖๖๑ ๑๖๖๒ ๑๖๖๓ ๑๖๖๔ ๑๖๖๕ ๑๖๖๖ ๑๖๖๗ ๑๖๖๘ ๑๖๖๙ ๑๖๗๐ ๑๖๗๑ ๑๖๗๒ ๑๖๗๓ ๑๖๗๔ ๑๖๗๕ ๑๖๗๖ ๑๖๗๗ ๑๖๗๘ ๑๖๗๙ ๑๖๘๐ ๑๖๘๑ ๑๖๘๒ ๑๖๘๓ ๑๖๘๔ ๑๖๘๕ ๑๖๘๖ ๑๖๘๗ ๑๖๘๘ ๑๖๘๙ ๑๖๙๐ ๑๖๙๑ ๑๖๙๒ ๑๖๙๓ ๑๖๙๔ ๑๖๙๕ ๑๖๙๖ ๑๖๙๗ ๑๖๙๘ ๑๖๙๙ ๑๗๐๐ ๑๗๐๑ ๑๗๐๒ ๑๗๐๓ ๑๗๐๔ ๑๗๐๕ ๑๗๐๖ ๑๗๐๗ ๑๗๐๘ ๑๗๐๙ ๑๗๑๐ ๑๗๑๑ ๑๗๑๒ ๑๗๑๓ ๑๗๑๔ ๑๗๑๕ ๑๗๑๖ ๑๗๑๗ ๑๗๑๘ ๑๗๑๙ ๑๗๒๐ ๑๗๒๑ ๑๗๒๒ ๑๗๒๓ ๑๗๒๔ ๑๗๒๕ ๑๗๒๖ ๑๗๒๗ ๑๗๒๘ ๑๗๒๙ ๑๗๓๐ ๑๗๓๑ ๑๗๓๒ ๑๗๓๓ ๑๗๓๔ ๑๗๓๕ ๑๗๓๖ ๑๗๓๗ ๑๗๓๘ ๑๗๓๙ ๑๗๔๐ ๑๗๔๑ ๑๗๔๒ ๑๗๔๓ ๑๗๔๔ ๑๗๔๕ ๑๗๔๖ ๑๗๔๗ ๑๗๔๘ ๑๗๔๙ ๑๗๕๐ ๑๗๕๑ ๑๗๕๒ ๑๗๕๓ ๑๗๕๔ ๑๗๕๕ ๑๗๕๖ ๑๗๕๗ ๑๗๕๘ ๑๗๕๙ ๑๗๖๐ ๑๗๖๑ ๑๗๖๒ ๑๗๖๓ ๑๗๖๔ ๑๗๖๕ ๑๗๖๖ ๑๗๖๗ ๑๗๖๘ ๑๗๖๙ ๑๗๗๐ ๑๗๗๑ ๑๗๗๒ ๑๗๗๓ ๑๗๗๔ ๑๗๗๕ ๑๗๗๖ ๑๗๗๗ ๑๗๗๘ ๑๗๗๙ ๑๗๘๐ ๑๗๘๑ ๑๗๘๒ ๑๗๘๓ ๑๗๘๔ ๑๗๘๕ ๑๗๘๖ ๑๗๘๗ ๑๗๘๘ ๑๗๘๙ ๑๗๙๐ ๑๗๙๑ ๑๗๙๒ ๑๗๙๓ ๑๗๙๔ ๑๗๙๕ ๑๗๙๖ ๑๗๙๗ ๑๗๙๘ ๑๗๙๙ ๑๘๐๐ ๑๘๐๑ ๑๘๐๒ ๑๘๐๓ ๑๘๐๔ ๑๘๐๕ ๑๘๐๖ ๑๘๐๗ ๑๘๐๘ ๑๘๐๙ ๑๘๑๐ ๑๘๑๑ ๑๘๑๒ ๑๘๑๓ ๑๘๑๔ ๑๘๑๕ ๑๘๑๖ ๑๘๑๗ ๑๘๑๘ ๑๘๑๙ ๑๘๒๐ ๑๘๒๑ ๑๘๒๒ ๑๘๒๓ ๑๘๒๔ ๑๘๒๕ ๑๘๒๖ ๑๘๒๗ ๑๘๒๘ ๑๘๒๙ ๑๘๓๐ ๑๘๓๑ ๑๘๓๒ ๑๘๓๓ ๑๘๓๔ ๑๘๓๕ ๑๘๓๖ ๑๘๓๗ ๑๘๓๘ ๑๘๓๙ ๑๘๔๐ ๑๘๔๑ ๑๘๔๒ ๑๘๔๓ ๑๘๔๔ ๑๘๔๕ ๑๘๔๖ ๑๘๔๗ ๑๘๔๘ ๑๘๔๙ ๑๘๕๐ ๑๘๕๑ ๑๘๕๒ ๑๘๕๓ ๑๘๕๔ ๑๘๕๕ ๑๘๕๖ ๑๘๕๗ ๑๘๕๘ ๑๘๕๙ ๑๘๖๐ ๑๘๖๑ ๑๘๖๒ ๑๘๖๓ ๑๘๖๔ ๑๘๖๕ ๑๘๖๖ ๑๘๖๗ ๑๘๖๘ ๑๘๖๙ ๑๘๗๐ ๑๘๗๑ ๑๘๗๒ ๑๘๗๓ ๑๘๗๔ ๑๘๗๕ ๑๘๗๖ ๑๘๗๗ ๑๘๗๘ ๑๘๗๙ ๑๘๘๐ ๑๘๘๑ ๑๘๘๒ ๑๘๘๓ ๑๘๘๔ ๑๘

๑ ๑๓๓ ๒๓๓ ๓๓๓ ๔๓๓ ๕๓๓ ๖๓๓ ๗๓๓ ๘๓๓ ๙๓๓ ๑๐๓๓ ๑๑๓๓ ๑๒๓๓ ๑๓๓๓ ๑๔๓๓ ๑๕๓๓ ๑๖๓๓ ๑๗๓๓ ๑๘๓๓ ๑๙๓๓ ๒๐๓๓ ๒๑๓๓ ๒๒๓๓ ๒๓๓๓ ๒๔๓๓ ๒๕๓๓ ๒๖๓๓ ๒๗๓๓ ๒๘๓๓ ๒๙๓๓ ๓๐๓๓ ๓๑๓๓ ๓๒๓๓ ๓๓๓๓ ๓๔๓๓ ๓๕๓๓ ๓๖๓๓ ๓๗๓๓ ๓๘๓๓ ๓๙๓๓ ๔๐๓๓ ๔๑๓๓ ๔๒๓๓ ๔๓๓๓ ๔๔๓๓ ๔๕๓๓ ๔๖๓๓ ๔๗๓๓ ๔๘๓๓ ๔๙๓๓ ๕๐๓๓ ๕๑๓๓ ๕๒๓๓ ๕๓๓๓ ๕๔๓๓ ๕๕๓๓ ๕๖๓๓ ๕๗๓๓ ๕๘๓๓ ๕๙๓๓ ๖๐๓๓ ๖๑๓๓ ๖๒๓๓ ๖๓๓๓ ๖๔๓๓ ๖๕๓๓ ๖๖๓๓ ๖๗๓๓ ๖๘๓๓ ๖๙๓๓ ๗๐๓๓ ๗๑๓๓ ๗๒๓๓ ๗๓๓๓ ๗๔๓๓ ๗๕๓๓ ๗๖๓๓ ๗๗๓๓ ๗๘๓๓ ๗๙๓๓ ๘๐๓๓ ๘๑๓๓ ๘๒๓๓ ๘๓๓๓ ๘๔๓๓ ๘๕๓๓ ๘๖๓๓ ๘๗๓๓ ๘๘๓๓ ๘๙๓๓ ๙๐๓๓ ๙๑๓๓ ๙๒๓๓ ๙๓๓๓ ๙๔๓๓ ๙๕๓๓ ๙๖๓๓ ๙๗๓๓ ๙๘๓๓ ๙๙๓๓ ๑๐๐๓๓ ๑๐๑๓๓ ๑๐๒๓๓ ๑๐๓๓๓ ๑๐๔๓๓ ๑๐๕๓๓ ๑๐๖๓๓ ๑๐๗๓๓ ๑๐๘๓๓ ๑๐๙๓๓ ๑๑๐๓๓ ๑๑๑๓๓ ๑๑๒๓๓ ๑๑๓๓๓ ๑๑๔๓๓ ๑๑๕๓๓ ๑๑๖๓๓ ๑๑๗๓๓ ๑๑๘๓๓ ๑๑๙๓๓ ๑๒๐๓๓ ๑๒๑๓๓ ๑๒๒๓๓ ๑๒๓๓๓ ๑๒๔๓๓ ๑๒๕๓๓ ๑๒๖๓๓ ๑๒๗๓๓ ๑๒๘๓๓ ๑๒๙๓๓ ๑๓๐๓๓ ๑๓๑๓๓ ๑๓๒๓๓ ๑๓๓๓๓ ๑๓๔๓๓ ๑๓๕๓๓ ๑๓๖๓๓ ๑๓๗๓๓ ๑๓๘๓๓ ๑๓๙๓๓ ๑๔๐๓๓ ๑๔๑๓๓ ๑๔๒๓๓ ๑๔๓๓๓ ๑๔๔๓๓ ๑๔๕๓๓ ๑๔๖๓๓ ๑๔๗๓๓ ๑๔๘๓๓ ๑๔๙๓๓ ๑๕๐๓๓ ๑๕๑๓๓ ๑๕๒๓๓ ๑๕๓๓๓ ๑๕๔๓๓ ๑๕๕๓๓ ๑๕๖๓๓ ๑๕๗๓๓ ๑๕๘๓๓ ๑๕๙๓๓ ๑๖๐๓๓ ๑๖๑๓๓ ๑๖๒๓๓ ๑๖๓๓๓ ๑๖๔๓๓ ๑๖๕๓๓ ๑๖๖๓๓ ๑๖๗๓๓ ๑๖๘๓๓ ๑๖๙๓๓ ๑๗๐๓๓ ๑๗๑๓๓ ๑๗๒๓๓ ๑๗๓๓๓ ๑๗๔๓๓ ๑๗๕๓๓ ๑๗๖๓๓ ๑๗๗๓๓ ๑๗๘๓๓ ๑๗๙๓๓ ๑๘๐๓๓ ๑๘๑๓๓ ๑๘๒๓๓ ๑๘๓๓๓ ๑๘๔๓๓ ๑๘๕๓๓ ๑๘๖๓๓ ๑๘๗๓๓ ๑๘๘๓๓ ๑๘๙๓๓ ๑๙๐๓๓ ๑๙๑๓๓ ๑๙๒๓๓ ๑๙๓๓๓ ๑๙๔๓๓ ๑๙๕๓๓ ๑๙๖๓๓ ๑๙๗๓๓ ๑๙๘๓๓ ๑๙๙๓๓ ๒๐๐๓๓ ๒๐๑๓๓ ๒๐๒๓๓ ๒๐๓๓๓ ๒๐๔๓๓ ๒๐๕๓๓ ๒๐๖๓๓ ๒๐๗๓๓ ๒๐๘๓๓ ๒๐๙๓๓ ๒๑๐๓๓ ๒๑๑๓๓ ๒๑๒๓๓ ๒๑๓๓๓ ๒๑๔๓๓ ๒๑๕๓๓ ๒๑๖๓๓ ๒๑๗๓๓ ๒๑๘๓๓ ๒๑๙๓๓ ๒๒๐๓๓ ๒๒๑๓๓ ๒๒๒๓๓ ๒๒๓๓๓ ๒๒๔๓๓ ๒๒๕๓๓ ๒๒๖๓๓ ๒๒๗๓๓ ๒๒๘๓๓ ๒๒๙๓๓ ๒๓๐๓๓ ๒๓๑๓๓ ๒๓๒๓๓ ๒๓๓๓๓ ๒๓๔๓๓ ๒๓๕๓๓ ๒๓๖๓๓ ๒๓๗๓๓ ๒๓๘๓๓ ๒๓๙๓๓ ๒๔๐๓๓ ๒๔๑๓๓ ๒๔๒๓๓ ๒๔๓๓๓ ๒๔๔๓๓ ๒๔๕๓๓ ๒๔๖๓๓ ๒๔๗๓๓ ๒๔๘๓๓ ๒๔๙๓๓ ๒๕๐๓๓ ๒๕๑๓๓ ๒๕๒๓๓ ๒๕๓๓๓ ๒๕๔๓๓ ๒๕๕๓๓ ๒๕๖๓๓ ๒๕๗๓๓ ๒๕๘๓๓ ๒๕๙๓๓ ๒๖๐๓๓ ๒๖๑๓๓ ๒๖๒๓๓ ๒๖๓๓๓ ๒๖๔๓๓ ๒๖๕๓๓ ๒๖๖๓๓ ๒๖๗๓๓ ๒๖๘๓๓ ๒๖๙๓๓ ๒๗๐๓๓ ๒๗๑๓๓ ๒๗๒๓๓ ๒๗๓๓๓ ๒๗๔๓๓ ๒๗๕๓๓ ๒๗๖๓๓ ๒๗๗๓๓ ๒๗๘๓๓ ๒๗๙๓๓ ๒๘๐๓๓ ๒๘๑๓๓ ๒๘๒๓๓ ๒๘๓๓๓ ๒๘๔๓๓ ๒๘๕๓๓ ๒๘๖๓๓ ๒๘๗๓๓ ๒๘๘๓๓ ๒๘๙๓๓ ๒๙๐๓๓ ๒๙๑๓๓ ๒๙๒๓๓ ๒๙๓๓๓ ๒๙๔๓๓ ๒๙๕๓๓ ๒๙๖๓๓ ๒๙๗๓๓ ๒๙๘๓๓ ๒๙๙๓๓ ๓๐๐๓๓ ๓๐๑๓๓ ๓๐๒๓๓ ๓๐๓๓๓ ๓๐๔๓๓ ๓๐๕๓๓ ๓๐๖๓๓ ๓๐๗๓๓ ๓๐๘๓๓ ๓๐๙๓๓ ๓๑๐๓๓ ๓๑๑๓๓ ๓๑๒๓๓ ๓๑๓๓๓ ๓๑๔๓๓ ๓๑๕๓๓ ๓๑๖๓๓ ๓๑๗๓๓ ๓๑๘๓๓ ๓๑๙๓๓ ๓๒๐๓๓ ๓๒๑๓๓ ๓๒๒๓๓ ๓๒๓๓๓ ๓๒๔๓๓ ๓๒๕๓๓ ๓๒๖๓๓ ๓๒๗๓๓ ๓๒๘๓๓ ๓๒๙๓๓ ๓๓๐๓๓ ๓๓๑๓๓ ๓๓๒๓๓ ๓๓๓๓๓ ๓๓๔๓๓ ๓๓๕๓๓ ๓๓๖๓๓ ๓๓๗๓๓ ๓๓๘๓๓ ๓๓๙๓๓ ๓๔๐๓๓ ๓๔๑๓๓ ๓๔๒๓๓ ๓๔๓๓๓ ๓๔๔๓๓ ๓๔๕๓๓ ๓๔๖๓๓ ๓๔๗๓๓ ๓๔๘๓๓ ๓๔๙๓๓ ๓๕๐๓๓ ๓๕๑๓๓ ๓๕๒๓๓ ๓๕๓๓๓ ๓๕๔๓๓ ๓๕๕๓๓ ๓๕๖๓๓ ๓๕๗๓๓ ๓๕๘๓๓ ๓๕๙๓๓ ๓๖๐๓๓ ๓๖๑๓๓ ๓๖๒๓๓ ๓๖๓๓๓ ๓๖๔๓๓ ๓๖๕๓๓ ๓๖๖๓๓ ๓๖๗๓๓ ๓๖๘๓๓ ๓๖๙๓๓ ๓๗๐๓๓ ๓๗๑๓๓ ๓๗๒๓๓ ๓๗๓๓๓ ๓๗๔๓๓ ๓๗๕๓๓ ๓๗๖๓๓ ๓๗๗๓๓ ๓๗๘๓๓ ๓๗๙๓๓ ๓๘๐๓๓ ๓๘๑๓๓ ๓๘๒๓๓ ๓๘๓๓๓ ๓๘๔๓๓ ๓๘๕๓๓ ๓๘๖๓๓ ๓๘๗๓๓ ๓๘๘๓๓ ๓๘๙๓๓ ๓๙๐๓๓ ๓๙๑๓๓ ๓๙๒๓๓ ๓๙๓๓๓ ๓๙๔๓๓ ๓๙๕๓๓ ๓๙๖๓๓ ๓๙๗๓๓ ๓๙๘๓๓ ๓๙๙๓๓ ๔๐๐๓๓ ๔๐๑๓๓ ๔๐๒๓๓ ๔๐๓๓๓ ๔๐๔๓๓ ๔๐๕๓๓ ๔๐๖๓๓ ๔๐๗๓๓ ๔๐๘๓๓ ๔๐๙๓๓ ๔๑๐๓๓ ๔๑๑๓๓ ๔๑๒๓๓ ๔๑๓๓๓ ๔๑๔๓๓ ๔๑๕๓๓ ๔๑๖๓๓ ๔๑๗๓๓ ๔๑๘๓๓ ๔๑๙๓๓ ๔๒๐๓๓ ๔๒๑๓๓ ๔๒๒๓๓ ๔๒๓๓๓ ๔๒๔๓๓ ๔๒๕๓๓ ๔๒๖๓๓ ๔๒๗๓๓ ๔๒๘๓๓ ๔๒๙๓๓ ๔๓๐๓๓ ๔๓๑๓๓ ๔๓๒๓๓ ๔๓๓๓๓ ๔๓๔๓๓ ๔๓๕๓๓ ๔๓๖๓๓ ๔๓๗๓๓ ๔๓๘๓๓ ๔๓๙๓๓ ๔๔๐๓๓ ๔๔๑๓๓ ๔๔๒๓๓ ๔๔๓๓๓ ๔๔๔๓๓ ๔๔๕๓๓ ๔๔๖๓๓ ๔๔๗๓๓ ๔๔๘๓๓ ๔๔๙๓๓ ๔๕๐๓๓ ๔๕๑๓๓ ๔๕๒๓๓ ๔๕๓๓๓ ๔๕๔๓๓ ๔๕๕๓๓ ๔๕๖๓๓ ๔๕๗๓๓ ๔๕๘๓๓ ๔๕๙๓๓ ๔๖๐๓๓ ๔๖๑๓๓ ๔๖๒๓๓ ๔๖๓๓๓ ๔๖๔๓๓ ๔๖๕๓๓ ๔๖๖๓๓ ๔๖๗๓๓ ๔๖๘๓๓ ๔๖๙๓๓ ๔๗๐๓๓ ๔๗๑๓๓ ๔๗๒๓๓ ๔๗๓๓๓ ๔๗๔๓๓ ๔๗๕๓๓ ๔๗๖๓๓ ๔๗๗๓๓ ๔๗๘๓๓ ๔๗๙๓๓ ๔๘๐๓๓ ๔๘๑๓๓ ๔๘๒๓๓ ๔๘๓๓๓ ๔๘๔๓๓ ๔๘๕๓๓ ๔๘๖๓๓ ๔๘๗๓๓ ๔๘๘๓๓ ๔๘๙๓๓ ๔๙๐๓๓ ๔๙๑๓๓ ๔๙๒๓๓ ๔๙๓๓๓ ๔๙๔๓๓ ๔๙๕๓๓ ๔๙๖๓๓ ๔๙๗๓๓ ๔๙๘๓๓ ๔๙๙๓๓ ๕๐๐๓๓ ๕๐๑๓๓ ๕๐๒๓๓ ๕๐๓๓๓ ๕๐๔๓๓ ๕๐๕๓๓ ๕๐๖๓๓ ๕๐๗๓๓ ๕๐๘๓๓ ๕๐๙๓๓ ๕๑๐๓๓ ๕๑๑๓๓ ๕๑๒๓๓ ๕๑๓๓๓ ๕๑๔๓๓ ๕๑๕๓๓ ๕๑๖๓๓ ๕๑๗๓๓ ๕๑๘๓๓ ๕๑๙๓๓ ๕๒๐๓๓ ๕๒๑๓๓ ๕๒๒๓๓ ๕๒๓๓๓ ๕๒๔๓๓ ๕๒๕๓๓ ๕๒๖๓๓ ๕๒๗๓๓ ๕๒๘๓๓ ๕๒๙๓๓ ๕๓๐๓๓ ๕๓๑๓๓ ๕๓๒๓๓ ๕๓๓๓๓ ๕๓๔๓๓ ๕๓๕๓๓ ๕๓๖๓๓ ๕๓๗๓๓ ๕๓๘๓๓ ๕๓๙๓๓ ๕๔๐๓๓ ๕๔๑๓๓ ๕๔๒๓๓ ๕๔๓๓๓ ๕๔๔๓๓ ๕๔๕๓๓ ๕๔๖๓๓ ๕๔๗๓๓ ๕๔๘๓๓ ๕๔๙๓๓ ๕๕๐๓๓ ๕๕๑๓๓ ๕๕๒๓๓ ๕๕๓๓๓ ๕๕๔๓๓ ๕๕๕๓๓ ๕๕๖๓๓ ๕๕๗๓๓ ๕๕๘๓๓ ๕๕๙๓๓ ๕๖๐๓๓ ๕๖๑๓๓ ๕๖๒๓๓ ๕๖๓๓๓ ๕๖๔๓๓ ๕๖๕๓๓ ๕๖๖๓๓ ๕๖๗๓๓ ๕๖๘๓๓ ๕๖๙๓๓ ๕๗๐๓๓ ๕๗๑๓๓ ๕๗๒๓๓ ๕๗๓๓๓ ๕๗๔๓๓ ๕๗๕๓๓ ๕๗๖๓๓ ๕๗๗๓๓ ๕๗๘๓๓ ๕๗๙๓๓ ๕๘๐๓๓ ๕๘๑๓๓ ๕๘๒๓๓ ๕๘๓๓๓ ๕๘๔๓๓ ๕๘๕๓๓ ๕๘๖๓๓ ๕๘๗๓๓ ๕๘๘๓๓ ๕๘๙๓๓ ๕๙๐๓๓ ๕๙๑๓๓ ๕๙๒๓๓ ๕๙๓๓๓ ๕๙๔๓๓ ๕๙๕๓๓ ๕๙๖๓๓ ๕๙๗๓๓ ๕๙๘๓๓ ๕๙๙๓๓ ๖๐๐๓๓ ๖๐๑๓๓ ๖๐๒๓๓ ๖๐๓๓๓ ๖๐๔๓๓ ๖๐๕๓๓ ๖๐๖๓๓ ๖๐๗๓๓ ๖๐๘๓๓ ๖๐๙๓๓ ๖๑๐๓๓ ๖๑๑๓๓ ๖๑๒๓๓ ๖๑๓๓๓ ๖๑๔๓๓ ๖๑๕๓๓ ๖๑๖๓๓ ๖๑๗๓๓ ๖๑๘๓๓ ๖๑๙๓๓ ๖๒๐๓๓ ๖๒๑๓๓ ๖๒๒๓๓ ๖๒๓๓๓ ๖๒๔๓๓ ๖๒๕๓๓ ๖๒๖๓๓ ๖๒๗๓๓ ๖๒๘๓๓ ๖๒๙๓๓ ๖๓๐๓๓ ๖๓๑๓๓ ๖๓๒๓๓ ๖๓๓๓๓ ๖๓๔๓๓ ๖๓๕๓๓ ๖๓๖๓๓ ๖๓๗๓๓ ๖๓๘๓๓ ๖๓๙๓๓ ๖๔๐๓๓ ๖๔๑๓๓ ๖๔๒๓๓ ๖๔๓๓๓ ๖๔๔๓๓ ๖๔๕๓๓ ๖๔๖๓๓ ๖๔๗๓๓ ๖๔๘๓๓ ๖๔๙๓๓ ๖๕๐๓๓ ๖๕๑๓๓ ๖๕๒๓๓ ๖๕๓๓๓ ๖๕๔๓๓ ๖๕๕๓๓ ๖๕๖๓๓ ๖๕๗๓๓ ๖๕๘๓๓ ๖๕๙๓๓ ๖๖๐๓๓ ๖๖๑๓๓ ๖๖๒๓๓ ๖๖๓๓๓ ๖๖๔๓๓ ๖๖๕๓๓ ๖๖๖๓๓ ๖๖๗๓๓ ๖๖๘๓๓ ๖๖๙๓๓ ๖๗๐๓๓ ๖๗๑๓๓ ๖๗๒๓๓ ๖๗๓๓๓ ๖๗๔๓๓ ๖๗๕๓๓ ๖๗๖๓๓ ๖๗๗๓๓ ๖๗๘๓๓ ๖๗๙๓๓ ๖๘๐๓๓ ๖๘๑๓๓ ๖๘๒๓๓ ๖๘๓๓๓ ๖๘๔๓๓ ๖๘๕๓๓ ๖๘๖๓๓ ๖๘๗๓๓ ๖๘๘๓๓ ๖๘๙๓๓ ๖๙๐๓๓ ๖๙๑๓๓ ๖๙๒๓๓ ๖๙๓๓๓ ๖๙๔๓๓ ๖๙๕๓๓ ๖๙๖๓๓ ๖๙๗๓๓ ๖๙๘๓๓ ๖๙๙๓๓ ๗๐๐๓๓ ๗๐๑๓๓ ๗๐๒๓๓ ๗๐๓๓๓ ๗๐๔๓๓ ๗๐๕๓๓ ๗๐๖๓๓ ๗๐๗๓๓ ๗๐๘๓๓ ๗๐๙๓๓ ๗๑๐๓๓ ๗๑๑๓๓ ๗๑๒๓๓ ๗๑๓๓๓ ๗๑๔๓๓ ๗๑๕๓๓ ๗๑๖๓๓ ๗๑๗๓๓ ๗๑๘๓๓ ๗๑๙๓๓ ๗๒๐๓๓ ๗๒๑๓๓ ๗๒๒๓๓ ๗๒๓๓๓ ๗๒๔๓๓ ๗๒๕๓๓ ๗๒๖๓๓ ๗๒๗๓๓ ๗๒๘๓๓ ๗๒๙๓๓ ๗๓๐๓๓ ๗๓๑๓๓ ๗๓๒๓๓ ๗๓๓๓๓ ๗๓๔๓๓ ๗๓๕๓๓ ๗๓๖๓๓ ๗๓๗๓๓ ๗๓๘๓๓ ๗๓๙๓๓ ๗๔๐๓๓ ๗๔๑๓๓ ๗๔๒๓๓ ๗๔๓๓๓ ๗๔๔๓๓ ๗๔๕๓๓ ๗๔๖๓๓ ๗๔๗๓๓ ๗๔๘๓๓ ๗๔๙๓๓ ๗๕๐๓๓ ๗๕๑๓๓ ๗๕๒๓๓ ๗๕๓๓๓ ๗๕๔๓๓ ๗๕๕๓๓ ๗๕๖๓๓ ๗๕๗๓๓ ๗๕๘๓๓ ๗๕๙๓๓ ๗๖๐๓๓ ๗๖๑๓๓ ๗๖๒๓๓ ๗๖๓๓๓ ๗๖๔๓๓ ๗๖๕๓๓ ๗๖๖๓๓ ๗๖๗๓๓ ๗๖๘๓๓ ๗๖๙๓๓ ๗๗๐๓๓ ๗๗๑๓๓ ๗๗๒๓๓ ๗๗๓๓๓ ๗๗๔๓๓ ๗๗๕๓๓ ๗๗๖๓๓ ๗๗๗๓๓ ๗๗๘๓๓ ๗๗๙๓๓ ๗๘๐๓๓ ๗๘๑๓๓ ๗๘๒๓๓ ๗๘๓๓๓ ๗๘๔๓๓ ๗๘๕๓๓ ๗๘๖๓๓ ๗๘๗๓๓ ๗๘๘๓๓ ๗๘๙๓๓ ๗๙๐๓๓ ๗๙๑๓๓ ๗๙๒๓๓ ๗๙๓๓๓ ๗๙๔๓๓ ๗๙๕๓๓ ๗๙๖๓๓ ๗๙๗๓๓ ๗๙๘๓๓ ๗๙๙๓๓ ๘๐๐๓๓ ๘๐๑๓๓ ๘๐๒๓๓ ๘๐๓๓๓ ๘๐๔๓๓ ๘๐๕๓๓ ๘๐๖๓๓ ๘๐๗๓๓ ๘๐๘๓๓ ๘๐๙๓๓ ๘๑๐๓๓ ๘๑๑๓๓ ๘๑๒๓๓ ๘๑๓๓๓ ๘๑๔๓๓ ๘๑๕๓๓ ๘๑๖๓๓ ๘๑๗๓๓ ๘๑๘๓๓ ๘๑๙๓๓ ๘๒๐๓๓ ๘๒๑๓๓ ๘๒๒๓๓ ๘๒๓๓๓ ๘๒๔๓๓ ๘๒๕๓๓ ๘๒๖๓๓ ๘๒๗๓๓ ๘๒๘๓๓ ๘๒๙๓๓ ๘๓๐๓๓ ๘๓๑๓๓ ๘๓๒๓๓ ๘๓๓๓๓ ๘๓๔๓๓ ๘๓๕๓๓ ๘๓๖๓๓ ๘๓๗๓๓ ๘๓๘๓๓ ๘๓๙๓๓ ๘๔๐๓๓ ๘๔๑๓๓ ๘๔๒๓๓ ๘๔๓๓๓ ๘๔๔๓๓ ๘๔๕๓๓ ๘๔๖๓๓ ๘๔๗๓๓ ๘๔๘๓๓ ๘๔๙๓๓ ๘๕๐๓๓ ๘๕๑๓๓ ๘๕๒๓๓ ๘๕๓๓๓ ๘๕๔๓๓ ๘๕๕๓๓ ๘๕๖๓๓ ๘๕๗๓๓ ๘๕๘๓๓ ๘๕๙๓๓ ๘๖๐๓๓ ๘๖๑๓๓ ๘๖๒๓๓ ๘๖๓๓๓ ๘๖๔๓๓ ๘๖๕๓๓ ๘๖๖๓๓ ๘๖๗๓๓ ๘๖๘๓๓ ๘๖๙๓๓ ๘๗๐๓๓ ๘๗๑๓๓ ๘๗๒๓๓ ๘๗๓๓๓ ๘๗๔๓๓ ๘๗๕๓๓ ๘๗๖๓๓ ๘๗๗๓๓ ๘๗๘๓๓ ๘๗๙๓๓ ๘๘๐๓๓ ๘๘๑๓๓ ๘๘๒๓๓ ๘๘๓๓๓ ๘๘๔๓๓ ๘๘๕๓๓ ๘๘๖๓๓ ๘๘๗๓๓ ๘๘๘๓๓ ๘๘๙๓๓ ๘๙๐๓๓ ๘๙๑๓๓ ๘๙๒๓๓ ๘๙๓๓๓ ๘๙๔๓๓ ๘๙๕๓๓ ๘๙๖๓๓ ๘๙๗๓๓ ๘๙๘๓๓ ๘๙๙๓๓ ๙๐๐๓๓ ๙๐๑๓๓ ๙๐๒๓๓ ๙๐๓๓๓ ๙๐๔๓๓ ๙๐๕๓๓ ๙๐๖๓๓ ๙๐๗๓๓ ๙๐๘๓๓ ๙๐๙๓๓ ๙๑๐๓๓ ๙๑๑๓๓ ๙๑๒๓๓ ๙๑๓๓๓ ๙๑๔๓๓ ๙๑๕๓๓ ๙๑๖๓๓ ๙๑๗๓๓ ๙๑๘๓๓ ๙๑๙๓๓ ๙๒๐๓๓ ๙๒๑๓๓ ๙๒๒๓๓ ๙๒๓๓๓ ๙๒๔๓๓ ๙๒๕๓๓ ๙๒๖๓๓ ๙๒๗๓๓ ๙๒๘๓๓ ๙๒๙๓๓ ๙๓๐๓๓ ๙๓๑๓๓ ๙๓๒๓๓ ๙๓๓๓๓ ๙๓๔๓๓ ๙๓๕๓๓ ๙๓๖๓๓ ๙๓๗๓๓ ๙๓๘๓๓ ๙๓๙๓๓ ๙๔๐๓๓ ๙๔๑๓๓ ๙๔๒๓๓ ๙๔๓๓๓ ๙๔๔๓๓ ๙๔๕๓๓ ๙๔๖๓๓ ๙๔๗๓๓ ๙๔๘๓๓ ๙๔๙๓๓ ๙๕๐๓๓ ๙๕๑๓๓ ๙๕๒๓๓ ๙๕๓๓๓ ๙๕๔๓๓ ๙๕๕๓๓ ๙๕๖๓๓ ๙๕๗๓๓ ๙๕๘๓๓ ๙๕๙๓๓ ๙๖๐๓๓ ๙๖๑๓๓ ๙๖๒๓๓ ๙๖๓๓๓ ๙๖๔๓๓ ๙๖๕๓๓ ๙๖๖๓๓ ๙๖๗๓๓ ๙๖๘๓๓ ๙๖๙๓๓ ๙๗๐๓๓ ๙๗๑๓๓ ๙๗๒๓๓ ๙๗๓๓๓ ๙๗๔๓๓ ๙๗๕๓๓ ๙๗๖๓๓ ๙๗๗๓๓ ๙๗๘๓๓ ๙๗๙๓๓ ๙๘๐๓๓ ๙๘๑๓๓ ๙๘๒๓๓ ๙๘๓๓๓ ๙๘๔๓๓ ๙๘๕๓๓ ๙๘๖๓๓ ๙๘๗๓๓ ๙๘๘๓๓ ๙๘๙๓๓ ๙๙๐๓๓ ๙๙๑๓๓ ๙๙๒๓๓ ๙๙๓๓๓ ๙๙๔๓๓ ๙๙๕๓๓ ๙๙๖๓๓ ๙๙๗๓๓ ๙๙๘๓๓ ๙๙๙๓๓ ๑๐๐๐๓๓ ๑๐๐๑๓๓ ๑๐๐๒๓๓ ๑๐๐๓๓๓ ๑๐๐๔๓๓ ๑๐๐๕๓๓ ๑๐๐๖๓๓ ๑๐๐๗๓๓ ๑๐๐๘๓๓ ๑๐๐๙๓๓ ๑๐๑๐๓๓ ๑๐๑๑๓๓ ๑๐๑๒๓๓ ๑๐๑๓๓๓ ๑๐๑๔๓๓ ๑๐๑๕๓๓ ๑๐๑๖๓๓ ๑๐๑๗๓๓ ๑๐๑๘๓๓ ๑๐๑๙๓๓ ๑๐๒๐๓๓ ๑๐๒๑๓๓ ๑๐๒๒๓๓ ๑๐๒๓๓๓ ๑๐๒๔๓๓ ๑๐๒๕๓๓ ๑๐๒๖๓๓ ๑๐๒๗๓๓ ๑๐๒๘๓๓ ๑๐๒๙๓๓ ๑๐๓๐๓๓ ๑๐๓๑๓๓ ๑๐๓๒๓๓ ๑๐๓๓๓๓ ๑๐๓๔๓๓ ๑๐๓๕๓๓ ๑๐๓๖๓๓ ๑๐๓๗๓๓ ๑๐๓๘๓๓ ๑๐๓๙๓๓ ๑๐๔๐๓๓ ๑๐๔๑๓๓ ๑๐๔๒๓๓ ๑๐๔๓๓๓ ๑๐๔๔๓๓ ๑๐๔๕๓๓ ๑๐๔๖๓๓ ๑๐๔๗๓๓ ๑๐๔๘๓๓ ๑๐๔๙๓๓ ๑๐๕๐๓๓ ๑๐๕๑๓๓ ๑๐๕๒๓๓ ๑๐๕๓๓๓ ๑๐๕๔๓๓ ๑๐๕๕๓๓ ๑๐๕๖๓๓ ๑๐๕๗๓๓ ๑๐๕๘๓๓ ๑๐๕๙๓๓ ๑๐๖๐๓๓ ๑๐๖๑๓๓ ๑๐๖๒๓๓ ๑๐๖๓๓๓ ๑๐๖๔๓๓ ๑๐๖๕๓๓ ๑๐๖๖๓๓ ๑๐๖๗๓๓ ๑๐๖๘๓๓ ๑๐๖๙๓๓ ๑๐๗๐๓๓ ๑๐๗๑๓๓ ๑๐๗๒๓๓ ๑๐๗๓๓๓ ๑๐๗๔๓๓ ๑๐๗๕๓๓ ๑๐๗๖๓๓ ๑๐๗๗๓๓ ๑๐๗๘๓๓ ๑๐๗๙๓๓ ๑๐๘๐๓๓ ๑๐๘๑๓๓ ๑๐๘๒๓๓ ๑๐๘๓๓๓ ๑๐๘๔๓๓ ๑๐๘๕๓๓ ๑๐๘๖๓๓ ๑๐๘๗๓๓ ๑๐๘๘๓๓ ๑๐๘๙๓๓ ๑๐๙๐๓๓ ๑๐๙๑๓๓ ๑๐๙๒๓๓ ๑๐๙๓๓๓ ๑๐๙๔๓๓ ๑๐๙๕๓๓ ๑๐๙๖๓๓ ๑๐๙๗๓๓ ๑๐๙๘๓๓ ๑๐๙๙๓๓ ๑๑๐๐๓๓ ๑๑๐๑๓๓ ๑๑๐๒๓๓ ๑๑๐๓๓๓ ๑๑๐๔๓๓ ๑๑๐๕๓๓ ๑๑๐๖๓๓ ๑๑๐๗๓๓ ๑๑๐๘๓๓ ๑๑๐๙๓๓ ๑๑๑๐๓๓ ๑๑๑๑๓๓ ๑๑๑๒๓๓ ๑๑๑๓๓๓ ๑๑๑๔๓๓ ๑๑๑๕๓๓ ๑๑๑๖๓๓ ๑๑๑๗๓๓ ๑๑๑๘๓๓ ๑๑๑๙๓๓ ๑๑๒๐๓๓ ๑๑๒๑๓๓ ๑๑๒๒๓๓ ๑๑๒๓๓๓ ๑๑๒๔๓๓ ๑๑๒๕๓๓ ๑๑๒๖๓๓ ๑๑๒๗๓๓ ๑๑๒๘๓๓ ๑๑๒๙๓๓ ๑๑๓๐๓๓ ๑๑๓๑๓๓ ๑๑๓๒๓๓ ๑๑๓๓๓๓ ๑๑๓๔๓๓ ๑๑๓๕๓๓ ๑๑๓๖๓๓ ๑๑๓๗๓๓ ๑๑๓๘๓๓ ๑๑๓๙๓๓ ๑๑๔๐๓๓ ๑๑๔๑๓๓ ๑๑๔๒๓๓ ๑๑๔๓๓๓ ๑๑๔๔๓๓ ๑๑๔๕๓๓ ๑๑๔๖๓๓ ๑๑๔๗๓๓ ๑๑๔๘๓๓ ๑๑๔๙๓๓ ๑๑๕๐๓๓ ๑๑๕๑๓๓ ๑๑๕๒๓๓ ๑๑๕๓๓๓ ๑๑๕๔๓๓ ๑๑๕๕๓๓ ๑๑๕๖๓๓ ๑๑๕๗๓๓ ๑๑๕๘๓๓ ๑๑๕๙๓๓ ๑๑๖๐๓๓ ๑๑๖๑๓๓ ๑๑๖๒๓๓ ๑๑๖๓๓๓ ๑๑๖๔๓๓ ๑๑๖๕๓๓ ๑๑๖๖๓๓ ๑๑๖๗๓๓ ๑๑๖๘๓๓ ๑๑๖๙๓๓ ๑๑๗๐๓๓ ๑๑๗๑๓๓ ๑๑๗๒๓๓ ๑๑๗๓๓๓ ๑๑๗๔๓๓ ๑๑๗๕๓๓ ๑๑๗๖๓๓ ๑๑๗๗๓๓ ๑๑๗๘๓๓ ๑๑๗๙๓๓ ๑๑๘๐๓๓ ๑๑๘๑๓๓ ๑๑๘๒๓๓ ๑๑๘๓๓๓ ๑๑๘๔๓๓ ๑๑๘๕๓๓ ๑๑๘๖๓๓ ๑๑๘๗๓๓ ๑๑๘๘๓๓ ๑๑๘๙๓๓ ๑๑๙๐๓๓ ๑๑๙๑๓๓ ๑๑๙๒๓๓ ๑๑๙๓๓๓ ๑๑๙๔๓๓ ๑๑๙๕๓๓ ๑๑๙๖๓๓ ๑๑๙๗๓๓ ๑๑๙๘๓๓ ๑๑๙๙๓๓ ๑๒๐๐๓๓ ๑๒๐๑๓๓ ๑๒๐๒๓๓ ๑๒๐๓๓๓ ๑๒๐๔๓๓ ๑๒๐๕๓๓ ๑๒๐๖๓๓ ๑๒๐๗๓๓ ๑๒๐๘๓๓ ๑๒๐๙๓๓ ๑๒๑๐๓๓ ๑๒๑๑๓๓ ๑๒๑๒๓๓ ๑๒๑๓๓๓ ๑๒๑๔๓๓ ๑๒๑๕๓๓ ๑๒๑๖๓๓ ๑๒๑๗๓๓ ๑๒๑๘๓๓ ๑๒๑๙๓๓ ๑๒๒๐๓๓ ๑๒๒๑๓๓ ๑๒๒๒๓๓ ๑๒๒๓๓๓ ๑๒๒๔๓๓ ๑๒๒๕๓๓ ๑๒๒๖๓๓ ๑๒๒๗๓๓ ๑๒๒๘๓๓ ๑๒๒๙๓๓ ๑๒๓๐๓๓ ๑๒๓๑๓๓ ๑๒๓๒๓๓ ๑๒๓๓๓๓ ๑๒๓๔๓๓ ๑๒๓๕๓๓ ๑๒๓๖๓๓ ๑๒๓๗๓๓ ๑๒๓๘๓๓ ๑๒๓๙๓๓ ๑๒๔๐๓๓ ๑๒๔๑๓๓ ๑๒๔๒๓๓ ๑๒๔๓๓๓ ๑๒๔๔๓๓ ๑๒๔๕๓๓ ๑๒๔๖๓๓ ๑๒๔๗๓๓ ๑๒๔๘๓๓ ๑๒๔๙๓๓ ๑๒๕๐๓๓ ๑๒๕๑๓๓ ๑๒๕๒๓๓ ๑๒๕๓๓๓ ๑๒๕๔๓๓ ๑๒๕๕๓๓ ๑๒๕๖๓๓ ๑๒๕๗๓๓ ๑๒๕๘๓๓ ๑๒๕๙๓๓ ๑๒๖๐๓๓ ๑๒๖๑๓๓ ๑๒๖๒๓๓ ๑๒๖๓๓๓ ๑๒๖๔๓๓ ๑๒๖๕๓๓ ๑๒๖๖๓๓ ๑๒๖๗๓๓ ๑๒๖๘๓๓ ๑๒๖๙๓๓ ๑๒๗๐๓๓ ๑๒๗๑๓๓ ๑๒๗๒๓๓ ๑๒๗๓๓๓ ๑๒๗๔๓๓ ๑๒๗๕๓๓ ๑๒๗๖๓๓ ๑๒๗๗๓๓ ๑๒๗๘๓๓ ๑๒๗๙๓๓ ๑๒๘๐๓๓ ๑๒๘๑๓๓ ๑๒๘๒๓๓ ๑๒๘๓๓๓ ๑๒๘๔๓๓ ๑๒๘๕๓๓ ๑๒๘๖๓๓ ๑๒๘๗๓๓ ๑๒๘๘๓๓ ๑๒๘๙๓๓ ๑๒๙๐๓๓ ๑๒๙๑๓๓ ๑๒๙๒๓๓ ๑๒๙๓๓๓ ๑๒๙๔๓๓ ๑๒๙๕๓๓ ๑๒๙๖๓๓ ๑๒๙๗๓๓ ๑๒๙๘๓๓

๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

﴿ ٥٩ ﴾ ﴿ ٥٨ ﴾ ﴿ ٥٧ ﴾ ﴿ ٥٦ ﴾ ﴿ ٥٥ ﴾ ﴿ ٥٤ ﴾ ﴿ ٥٣ ﴾ ﴿ ٥٢ ﴾ ﴿ ٥١ ﴾ ﴿ ٥٠ ﴾ ﴿ ٤٩ ﴾ ﴿ ٤٨ ﴾ ﴿ ٤٧ ﴾ ﴿ ٤٦ ﴾ ﴿ ٤٥ ﴾ ﴿ ٤٤ ﴾ ﴿ ٤٣ ﴾ ﴿ ٤٢ ﴾ ﴿ ٤١ ﴾ ﴿ ٤٠ ﴾ ﴿ ٣٩ ﴾ ﴿ ٣٨ ﴾ ﴿ ٣٧ ﴾ ﴿ ٣٦ ﴾ ﴿ ٣٥ ﴾ ﴿ ٣٤ ﴾ ﴿ ٣٣ ﴾ ﴿ ٣٢ ﴾ ﴿ ٣١ ﴾ ﴿ ٣٠ ﴾ ﴿ ٢٩ ﴾ ﴿ ٢٨ ﴾ ﴿ ٢٧ ﴾ ﴿ ٢٦ ﴾ ﴿ ٢٥ ﴾ ﴿ ٢٤ ﴾ ﴿ ٢٣ ﴾ ﴿ ٢٢ ﴾ ﴿ ٢١ ﴾ ﴿ ٢٠ ﴾ ﴿ ١٩ ﴾ ﴿ ١٨ ﴾ ﴿ ١٧ ﴾ ﴿ ١٦ ﴾ ﴿ ١٥ ﴾ ﴿ ١٤ ﴾ ﴿ ١٣ ﴾ ﴿ ١٢ ﴾ ﴿ ١١ ﴾ ﴿ ١٠ ﴾ ﴿ ٩ ﴾ ﴿ ٨ ﴾ ﴿ ٧ ﴾ ﴿ ٦ ﴾ ﴿ ٥ ﴾ ﴿ ٤ ﴾ ﴿ ٣ ﴾ ﴿ ٢ ﴾ ﴿ ١ ﴾

﴿ ٥٩ ﴾ ﴿ ٥٨ ﴾ ﴿ ٥٧ ﴾ ﴿ ٥٦ ﴾ ﴿ ٥٥ ﴾ ﴿ ٥٤ ﴾ ﴿ ٥٣ ﴾ ﴿ ٥٢ ﴾ ﴿ ٥١ ﴾ ﴿ ٥٠ ﴾ ﴿ ٤٩ ﴾ ﴿ ٤٨ ﴾ ﴿ ٤٧ ﴾ ﴿ ٤٦ ﴾ ﴿ ٤٥ ﴾ ﴿ ٤٤ ﴾ ﴿ ٤٣ ﴾ ﴿ ٤٢ ﴾ ﴿ ٤١ ﴾ ﴿ ٤٠ ﴾ ﴿ ٣٩ ﴾ ﴿ ٣٨ ﴾ ﴿ ٣٧ ﴾ ﴿ ٣٦ ﴾ ﴿ ٣٥ ﴾ ﴿ ٣٤ ﴾ ﴿ ٣٣ ﴾ ﴿ ٣٢ ﴾ ﴿ ٣١ ﴾ ﴿ ٣٠ ﴾ ﴿ ٢٩ ﴾ ﴿ ٢٨ ﴾ ﴿ ٢٧ ﴾ ﴿ ٢٦ ﴾ ﴿ ٢٥ ﴾ ﴿ ٢٤ ﴾ ﴿ ٢٣ ﴾ ﴿ ٢٢ ﴾ ﴿ ٢١ ﴾ ﴿ ٢٠ ﴾ ﴿ ١٩ ﴾ ﴿ ١٨ ﴾ ﴿ ١٧ ﴾ ﴿ ١٦ ﴾ ﴿ ١٥ ﴾ ﴿ ١٤ ﴾ ﴿ ١٣ ﴾ ﴿ ١٢ ﴾ ﴿ ١١ ﴾ ﴿ ١٠ ﴾ ﴿ ٩ ﴾ ﴿ ٨ ﴾ ﴿ ٧ ﴾ ﴿ ٦ ﴾ ﴿ ٥ ﴾ ﴿ ٤ ﴾ ﴿ ٣ ﴾ ﴿ ٢ ﴾ ﴿ ١ ﴾

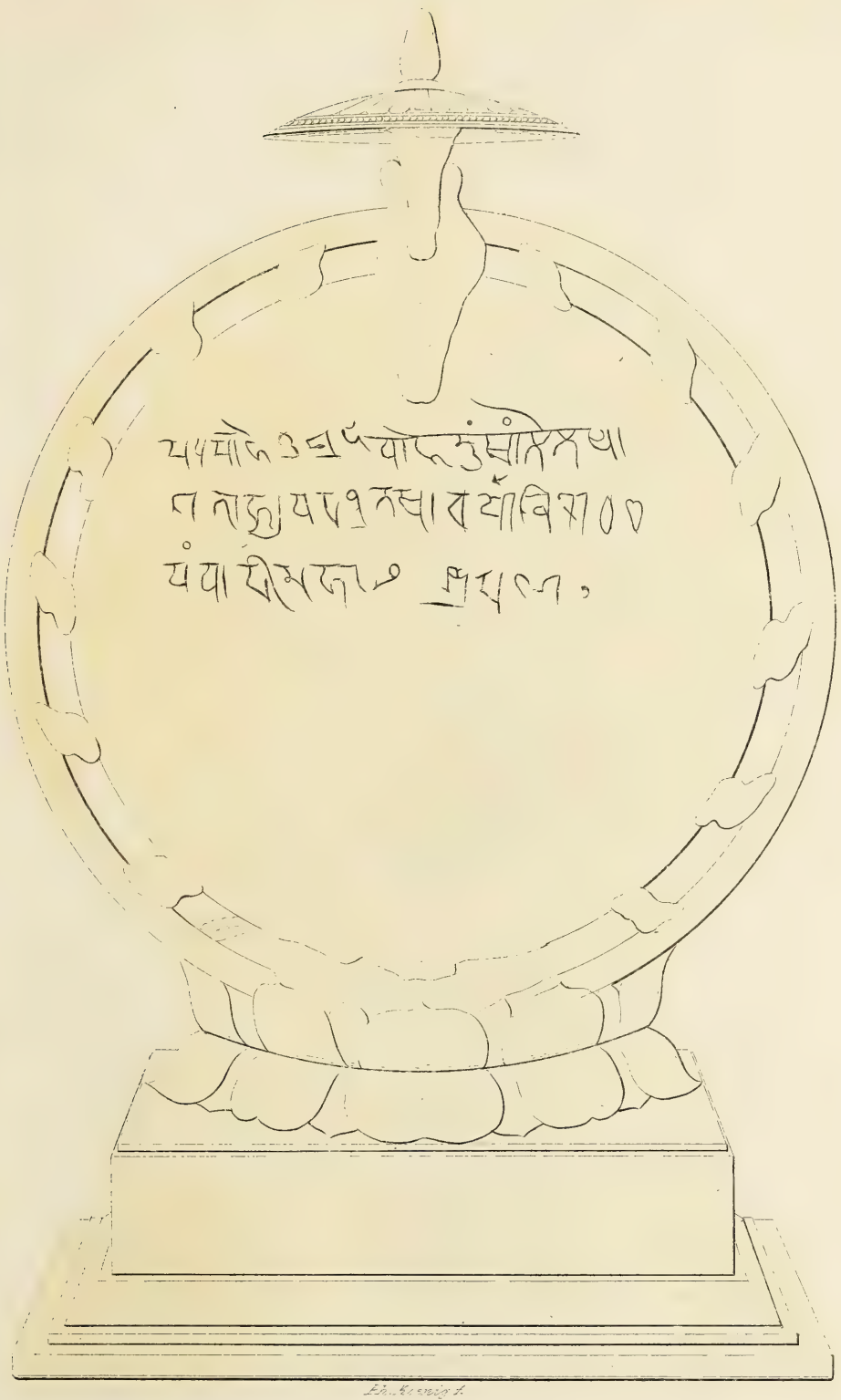
Ph. Klein sc.

$\frac{1}{4}$.

№ 4.

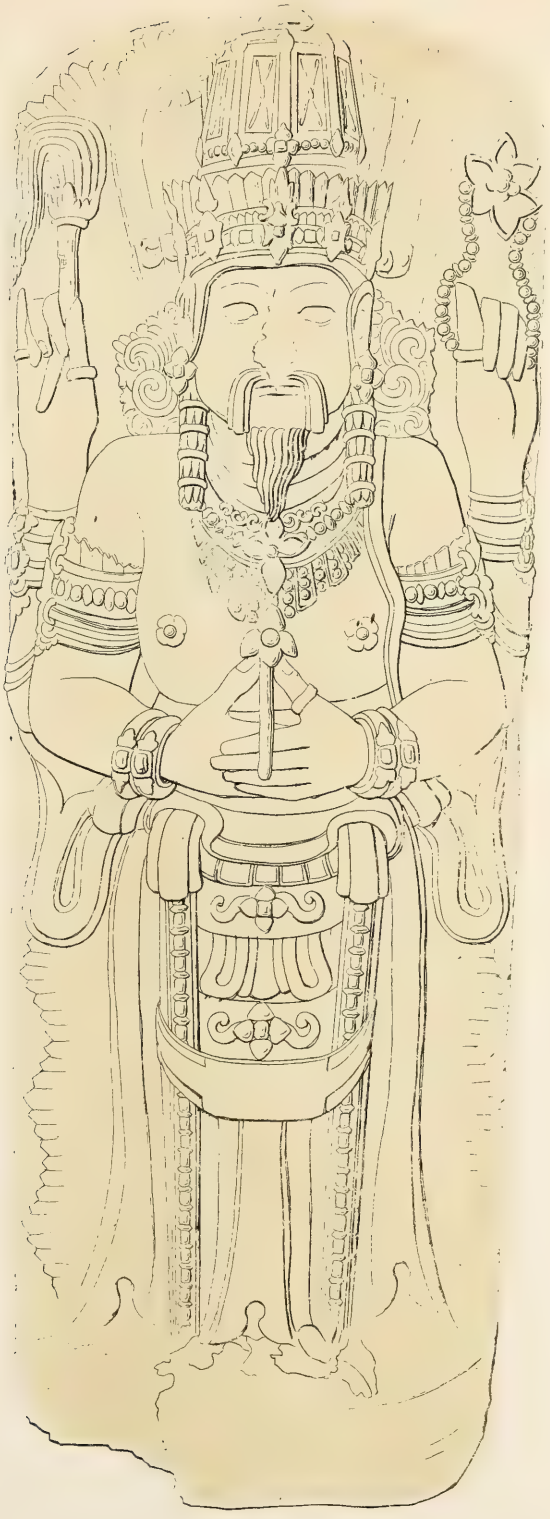

J. Harber.

C.Herber Lith. der Gesellsch.

Lith. de Becquet.

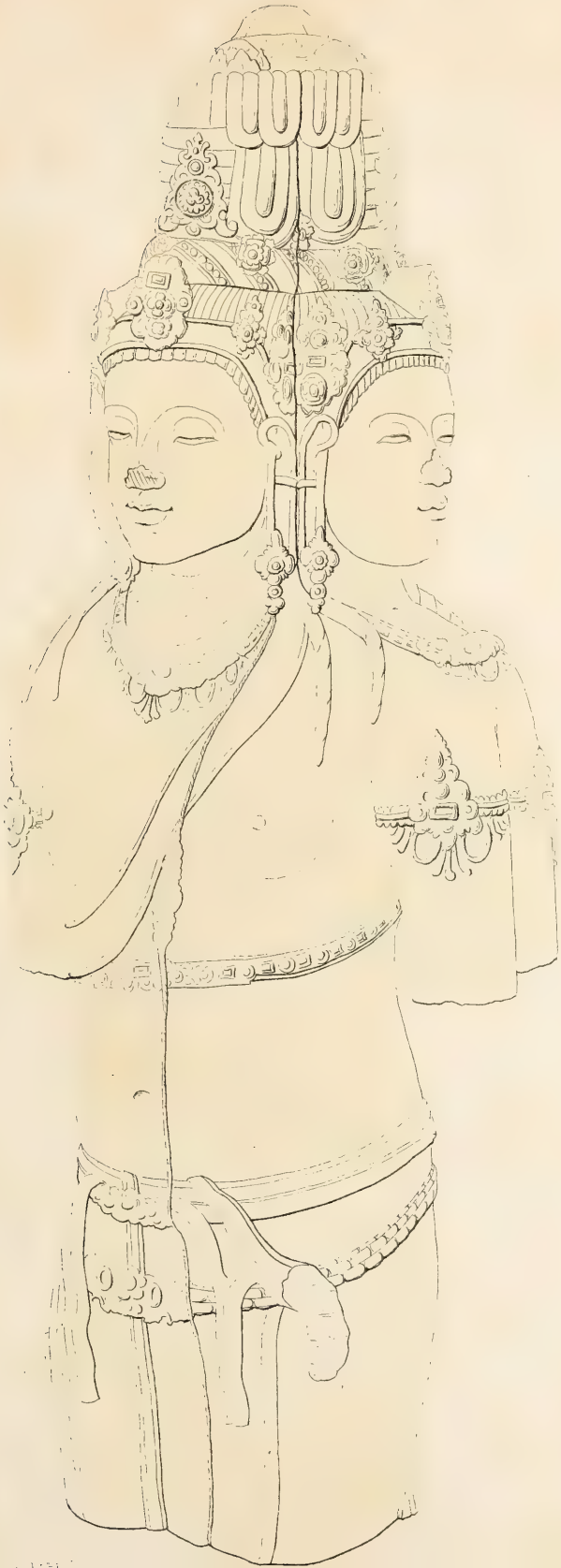

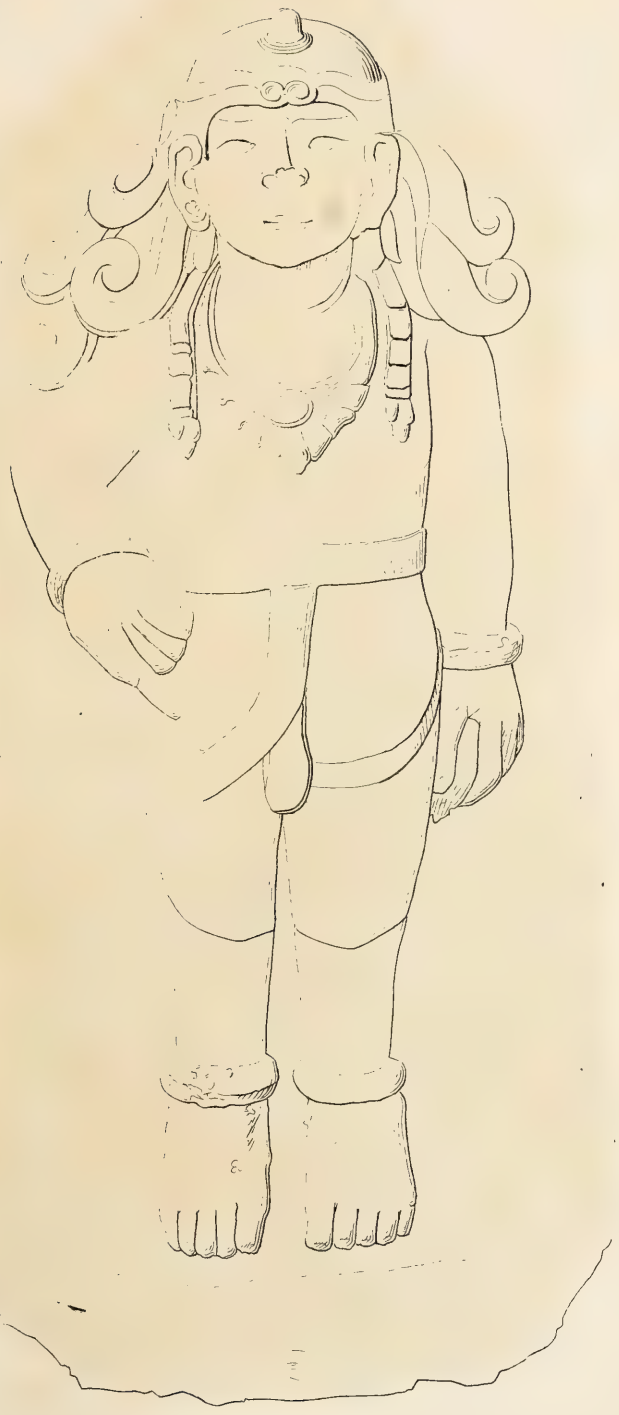

Herber lith:

Lith: der Genie

1/3

№10.

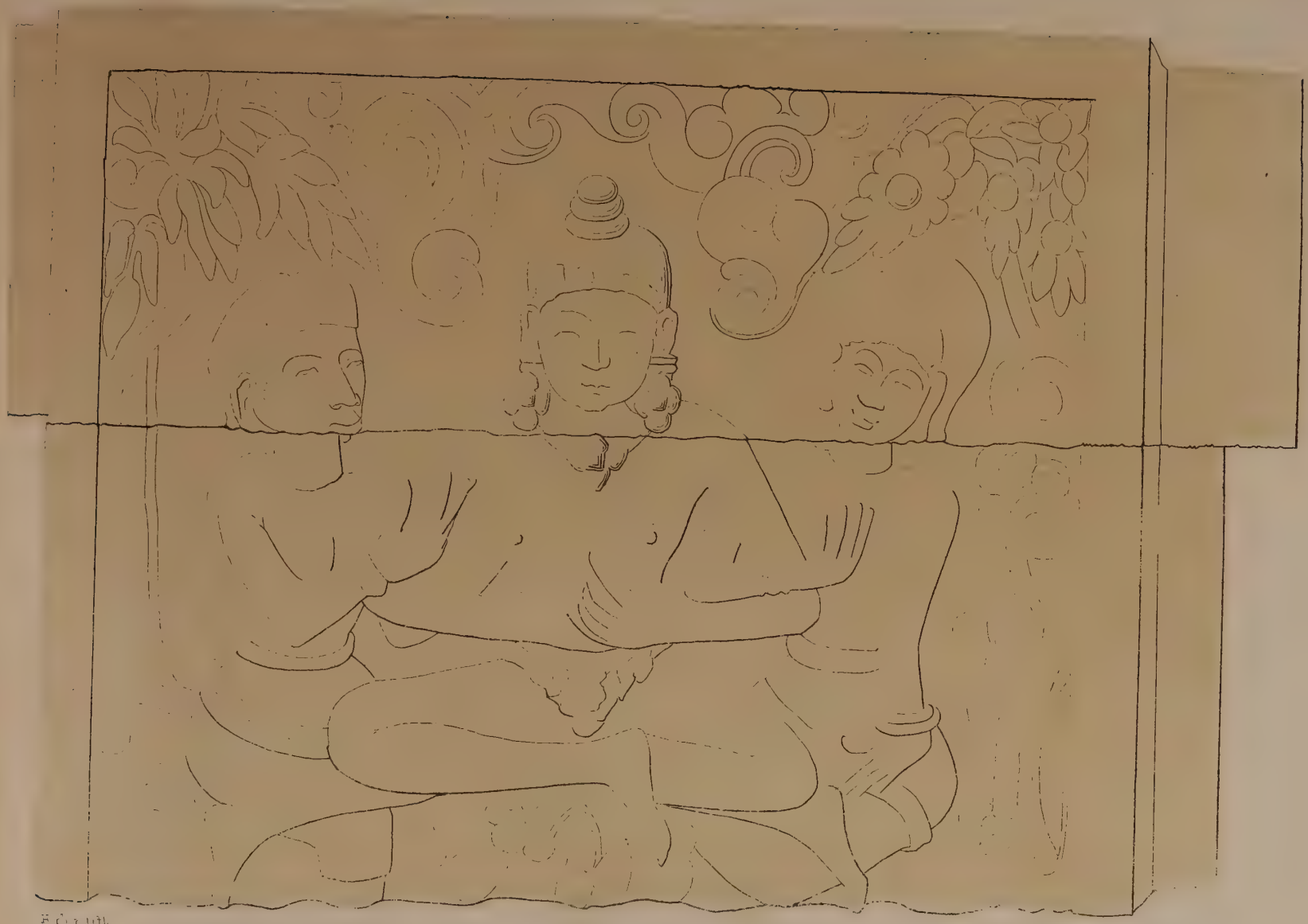

$\frac{1}{4}$.

№ 12

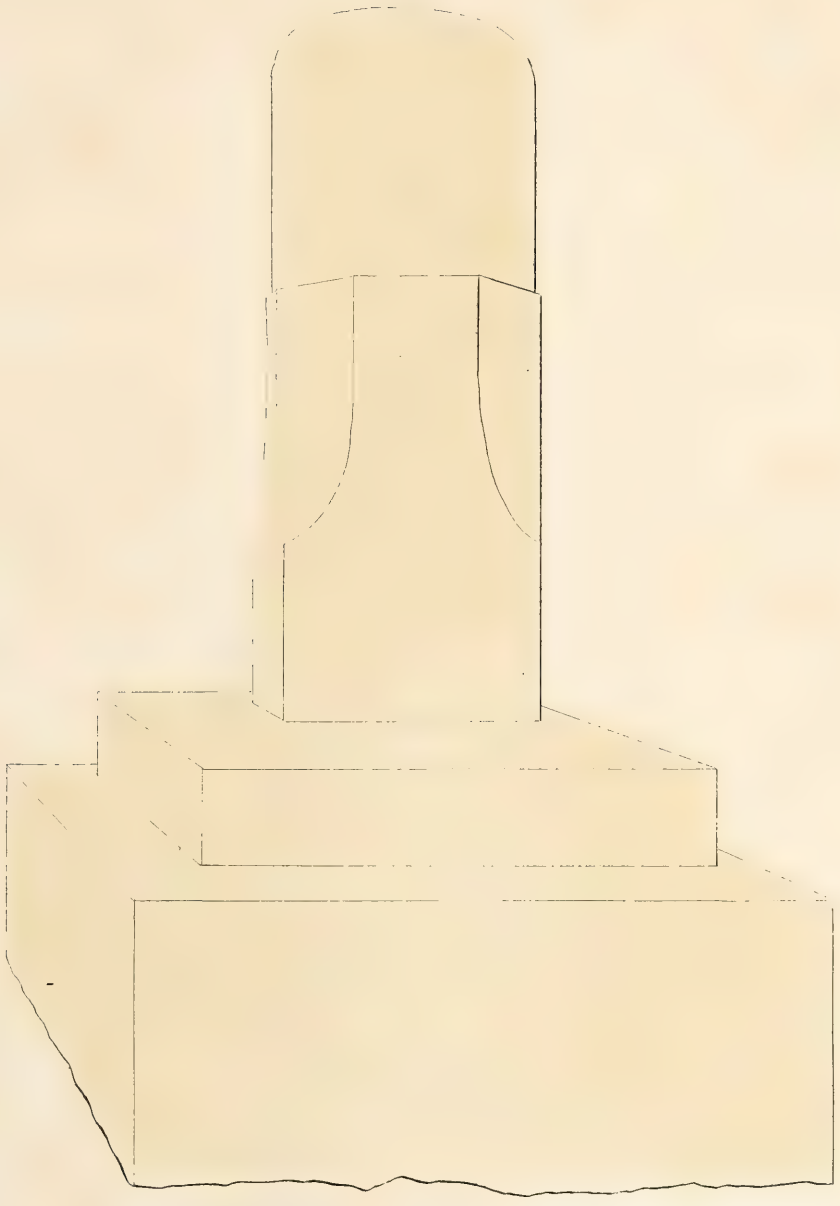

Gaster

Lith. der Gen.

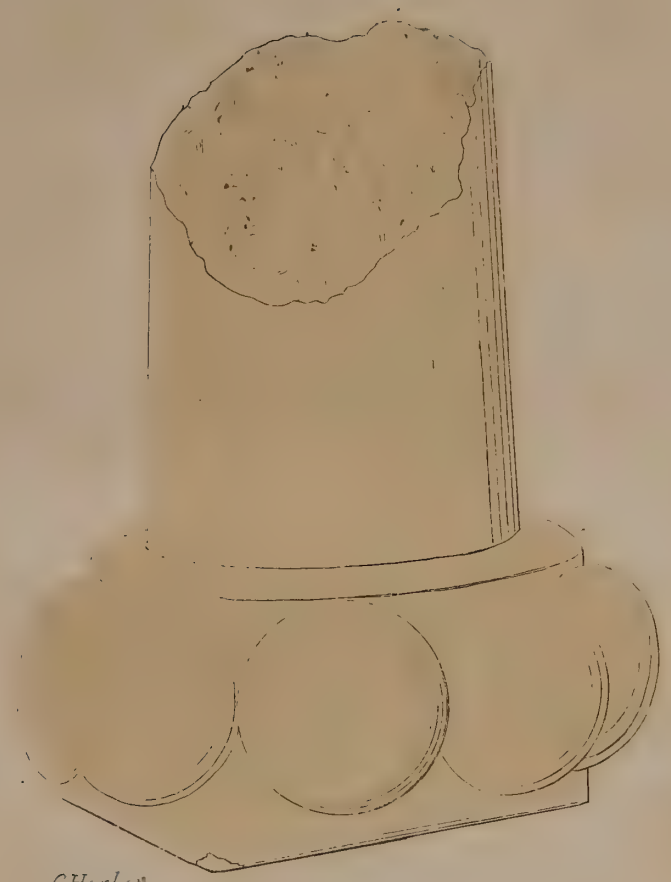

GHerber

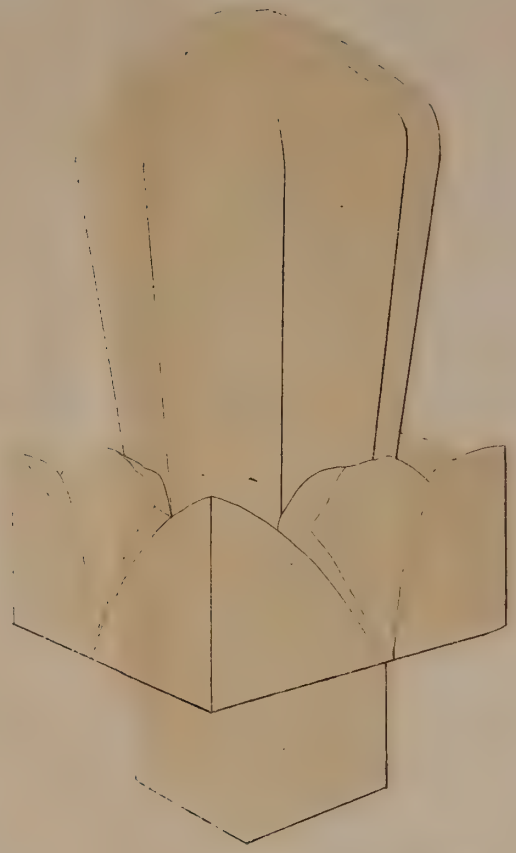

Lith. der Ges.

G.Herber

Lith. der Genie.

$\frac{1}{3}$.

№15.

Hooker lith.

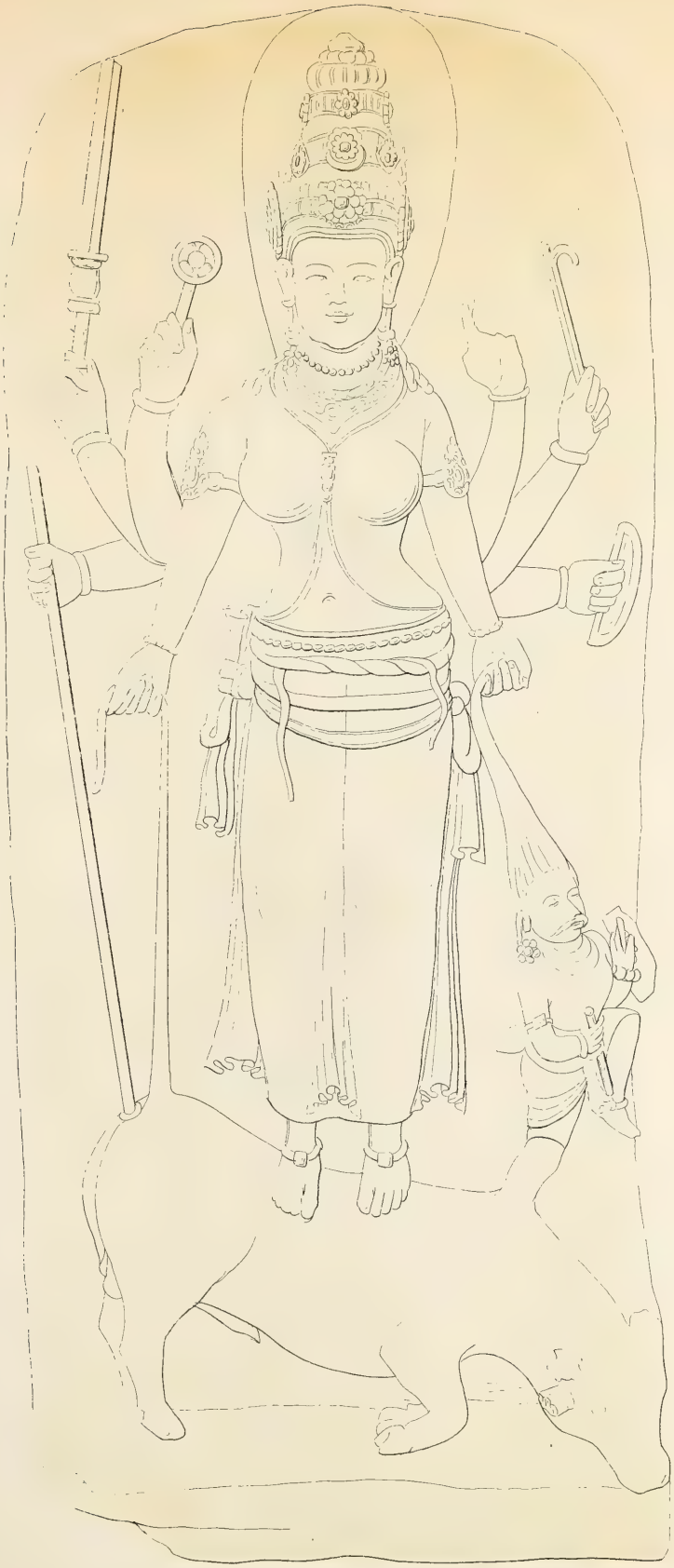

G. Herber

Lith. der Berlin.

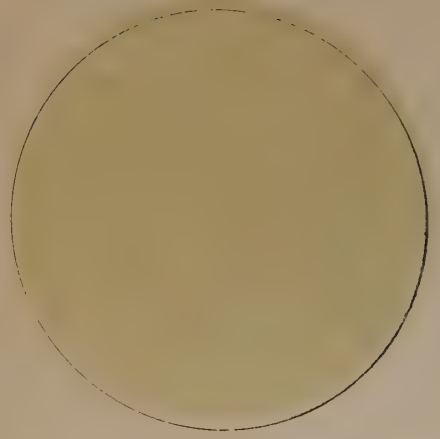

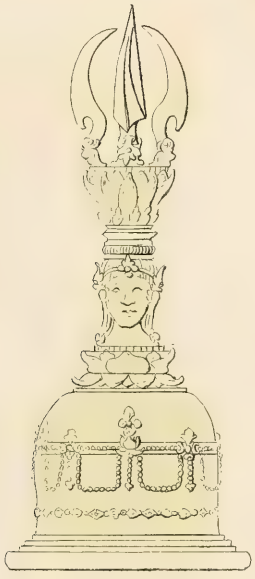

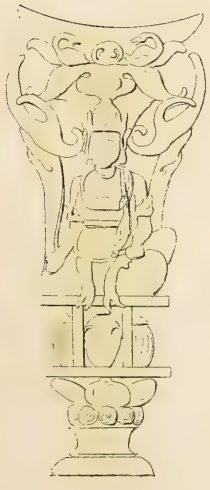

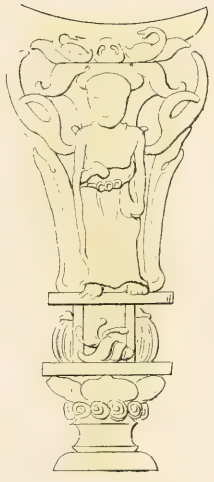

Lith. d'après la Nature

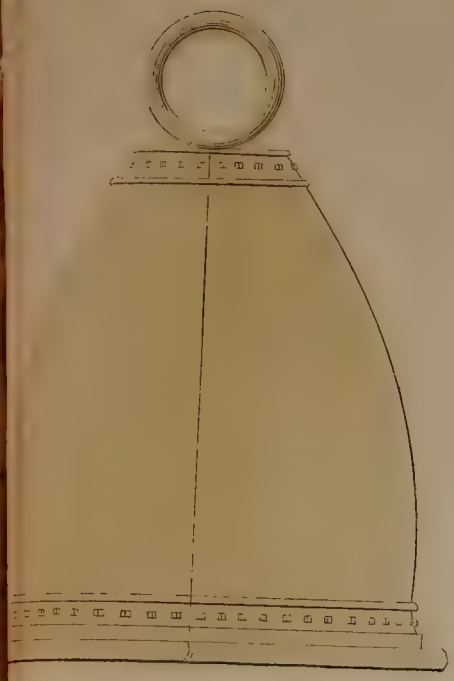

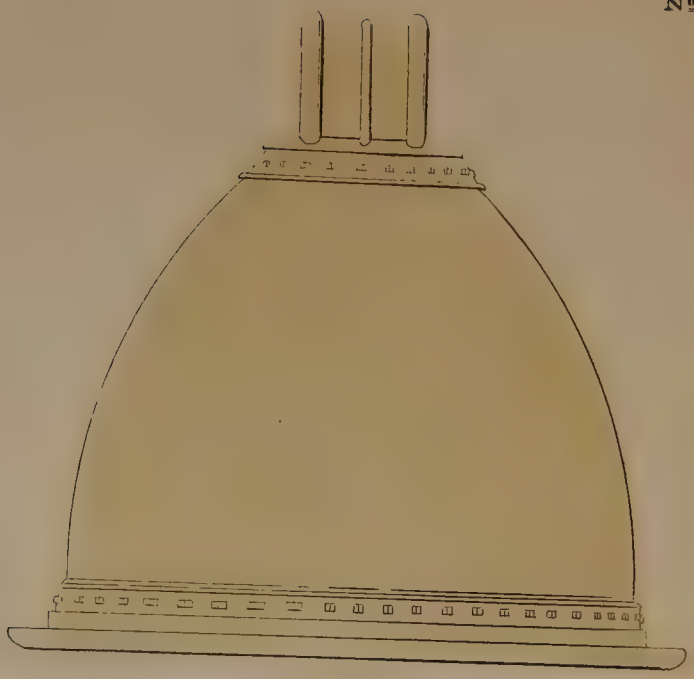

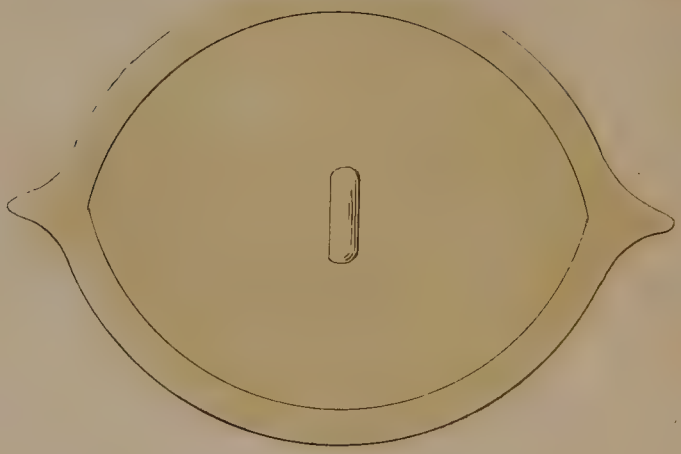

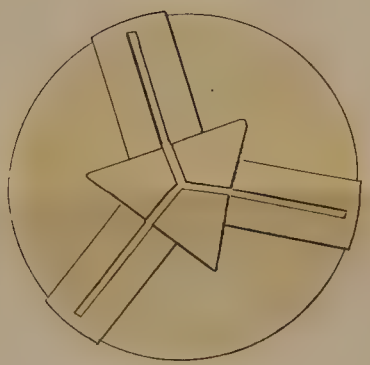

ware grootte. N°. 23.

ware grootte

N=24